UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01588643 5

Purchased for the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
from the
KATHLEEN MADILL BEQUEST

IOANNIS LVCII

DE REGNO

DALMATIÆ

ET

CROATIÆ

LIBRI SEX.

EDITIO NOVA ATQVE EMENDATA.



M. D. CC. LVIII.

VINDOBONAE,
TYPIS IOANNIS THOMAE TRATTNER, SAC. CÆS. REG. MAIESTATIS
AVLÆ TYPOGR. ET BIBLIOP.

LIBRARY
MAR 2 1970
UNIVERSITY OF TORONTO

DB
414
L84

LIBRARY
UNIVERSITY OF TORONTO

IOANNIS LUCII
DE REGNO
DALMATIÆ,
ET
CROATIÆ,
LIBER PRIMUS.

DAlmatia poſt extinctos Illyrici Reges innoteſcere cœpit, quomodo Reipublicæ, & Monarchiæ Romanæ tempore dilatata fuerit, ipſorum Hiſtorici referunt: quæ vero poſt Imperii declinationem in Dalmatia evenerunt, apud plures Auctores, ſed adeo confuſa reperiuntur, ut vix aliquid certi, vel diſtincti percipi queat. Cum autem huius Operis propoſitum ſit obſcura illuſtrare, & confuſa diſtinguere, ideo pro antiquorum Scriptorum intelligentia, quædam breviter recenſenda erunt. Dalmatiam enim, ſicuti in Illyrico ſtatuunt, quicumque mentionem eius faciunt, ita cum Græci terminos Illyrici diverſos quam Romani ponant, antequam Dalmatiæ fines inquirantur, breviter prænarranda erunt quæ de Illyrico ante Romanorum adventum referunt Scriptores; deinde relatis variis finibus, quos vigente Imperio Romano habuit Illyricum, & Dalmatia tractanda erunt ea, quæ poſt eiusdem declinationem in Dalmatia geſta ſunt, & quomodo, quove tempore Dalmatiæ pars in Regnum Croatorum tranſiverit: ut Regni Dalmatiæ & Croatiæ ſtatu antiquo cognito, & per temporum ſucceſſiones cum hodierno collato, clariora evadant, quæ de Rebus Dalmaticis ſcripta reperiuntur.

CAPUT I.
De Illyrico.

ILlyriorum antiquam, ſed fabuloſam, originem Appianus refert, eos Adriatici maris accolas fuiſſe Scylax Cariandenſis teſtatur, conterminos Macedonas viciſſe, Amyntamque Philippi Patrem vectigalem reddidiſſe, Diod. Siculus, & Iuſtinus referunt; ſed variante fortuna Philippus Bardileum Illyrici Regem, quamvis difficili, cruentoque prælio fugatum, partem Macedoniæ occupatam primo cedere, mox iterum victum, parere coëgit; ejus vero filium Clitum, & Glauciam alterum Illyriorum Taulantiorum Regem, jugum detrectantes, Alexander, qui Magnus cognominatus fuit, coërcuit, ut Arrianus refert. Alexandri deinde ſucceſſoribus de Macedonico Regno inter ſe pugnantibus, Illyriorum Reges jugum excuſſerunt; nam eundem Glauciam Pyrrhum puerum recepiſſe, & Caſſandro Macedoniam regenti, maximamque pecuniam pollicenti, tradere noluiſſe, ſed educatum in Regnum Epirotarum reſtituiſſe, Plutarchus tradit. *a* Quæ omnia ſicuti Illyrios a ab antiquo bellicoſos, & Macedonibus conterminos demonſtrant; ita adeo exigua ſunt, ut ex eis ſtatus totius Illyrici, ejuſque termini percipi non poſſint, nec deinde Romana in Illyrico bella, niſi præcognito ejus maritimo ſtatu: ideo proximi maris memoriæ antiquæ colligendæ ſunt, ut inde, & fines Illyrici & Romana in eo bella percipi poſſint. Sinum Adriaticum, quem Græci Ionium dicunt antiquiſſimis temporibus Illyricum vocatum, teſtantur Poëtæ Argonautarum, & Colchorum itinera deſcribentes, ut

a In Pyrrho.

Callimachus a Strabone relatus libro primo de Colchis ait:

Seceſſum Maris Illyrici ſimul ac tetigerunt,
Finem remigio mox ſtatuere ſuo:
Harmoniæ dirumque ubi ſerpentem induit olim
Ad lævam ſedes conſtituere ſibi.

Et Apollonius Argonauticòn l. 4. de eiſdem:

Hi juxta Illyricum, ex profunditate nigrum
flumen * (* Mare vel fretum.)
Ubi Harmoniæ eſt, & Cadmi buſtum, turrim
excitarunt
Encheleænſium inquilini.

Virgilius quoque primo Æneïdos de Antenore.

Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timavi.

Quem ſequitur Epitomator Trogi Iuſtinus lib. 24. de Gallis Alpes trangreſſis: *Ex his portio in Italia Romam cepit, & portio Illyricos ſinus ducibus avibus (nam augurandi ſtudia Galli præter cæteros callent) per ſtrages Barbarorum penetravit*, quod mare deinde Adriaticum vocatum idem teſtatur Iuſtinus lib. 20. *Adria quoque Illyrico mari proxima, quæ & Adriatico mari nomen dedit.* & Stephani Epitomator: *Eſt item Inſula cum urbe ſibi cognomine Iſſa, in* Dalmatico *mari*, & *Illyrico.*

Hunc Sinum Pelasgos in poteſtate habuiſſe, Dionyſius Halicarnaſſæus tradit, nam relata eorundem peregrinatione, & ad unum ex Padi oſtiis Spineticum nomine, appulſu ſubdit, *ibique condiderunt Vrbem Oſtio fluminis cognominem, proſperaque præ cunctis eum ſinum adcolentibus uſi fortuna, & diu potiti maris imperio, Delphos deo decimas e maritimis proventibus, ſi qua alia Civitas, magnificas miſerunt.* (Lib. 1.) Similiter Strabo, *Spina nunc vicus, quondam Græca urbs nobilis, quando & Spinetarum theſaurus Delphis oſtenditur, & alioquin fertur eos Maris dominium obtinuiſſe.* (Lib. 7.) Hæc autem ante bellum Trojanum eveniſſe, teſtatur idem Dionyſius, qui de cæteris Pelasgis per Italiam ſparſis differens ait, *Tempus quo res Pelasgorum cœperunt deficere, incidit in alteram fere ante bellum Trojanum ætatem, duraverunt tamen pene ultra ejus belli tempora: donec contractæ ſunt in gentem minimam.* (Lib. 1.) Poſt Pelaſgos Diomedem eidem mari dominatum eſſe ex Strabone apparet. *In ipſo autem intimo ſinus Adriatici Timavum eſt, Diomedis templum memorabile; habet enim portum, & elegantem lucum, & fontes ſeptem potabilis aquæ ſtatim in mare alto, & lato excidentis amne.* (Lib. 5) Et infra. *Diomedem circa illud mare ditionem tenuiſſe teſtantur Inſulæ Diomedeæ, & quæ de Dauniis & Argo Hippiore ferunt.* Poſt Diomedem liburnos ejuſdem maris dominium habuiſſe, arguunt quæ de ipſis Plinius, Strabo, & Appianus referunt. *Flumen Batinum, Truentum cum amne, quod ſolum Liburnorum reliquum eſt. Ab Ancona Gallica ora incipit Togatæ Galliæ cognomine, Siculi, & Liburni plurima ejus tractus tenuere, inprimis Palmenſem, Pretutianum, Hadrianumque agrum, Umbri eos expulere, hos Etruria, hanc Galli.* (Plin. lib. 3. cap. 13) Præter quæ Italiæ loca, Dyrrachium quoque in poteſtate habuiſſe Appianus refert, & Corcyram Strabo, de quibus ſuo loco plura. (Civil. 2.) Tuſcos deinde ſucceſſiſſe ex Livio elicitur *Tuſcorum ante Romanum Imperium latè terra marique opes patuere, mari ſupero inferoque, quibus Italia Inſulæ modo cingitur, quantum potuerint, nomina ſunt argumento, quod alterum Tuſcum, communi vocabulo gentis, alterum Adriaticum Mare ab Adria Tuſcorum Colonia vocavere Italicæ gentes, Græci eadem Tyrrhenum, atque Adriaticum vocant.* (Decad. 1. l. 5.) Item Strabo *Adriam ferunt illuſtrem fuiſſe urbem, unde & Sinui Adriatico nomen, exigua mutatione litterarum factum eſt.* (Lib. 5.) Quod Plinius melius declarat relatis Padi Oſtiis *Omnia ea flumina foſſasque primi à Sagis fecere Tuſci, egeſto amnis impetu per transverſum in Atrianorum paludes, quæ ſeptem maria appellantur, nobili portu Oppidi Tuſcorum Atriæ, a quo Atriaticum mare ante appellabatur, quod nunc Adriaticum.* (Lib. 3. c. 16.) nempe ex Adriatico, ſive Hatriatico, Adriaticum; ſed cum vetuſtiſſimi Pelasgorum dominii maritimi memoria apud quosdam tantum auctores reperiatur, Diomedis vero, & Liburnorum, præter Auctores relatos, Regionum & Inſularum nomina ad hæc uſque tempora ſervata, eorum dominium teſtantur: Adriatici quoque maris nomen Atrienſium Tuſcorum Imperium demonſtrat: & ſicut ex communi gentis vocabulo quintus ordo Architecturæ Tuſcanus dictus fuit, ita ex Atria particulari eorum Civitate, domorum laxiorum pars præcipua Atrium denominatum eſt, ut teſtatur Varro *Impluvium, Compluvium a pluvia, Tuſcanicum dictum à Tuſceis, poſteaquam illorum cavum ædium ſimulare cœperunt, Atrium appellatum ab Atriatibus Tuſceis, illinc enim exemplum ſumptum.* (De lingua latina l. 4.) Inde ex proximi maris dominii conſecutione, laxiorumque ædium inſtitutione, nomina impoſita, quæ hucuſque ſervantur, Atrienſium potentiam, opumque abundantiam indicant; ſed deinde Tuſcis a Gallis pulſis, quamvis circum-Padana regio ab eiſdem occupata Gallia Ciſalpina vocari cœperit, tamen mare Adriaticum nomen a Tuſcis impoſitum retinuit; ex quo Gallos maris uſu caruiſſe, veroſimile videtur: nam eorumdem expeditionum terreſtrium per Illyricum, Græciam, Italiam, & Aſiam uſque, memoriæ reperiuntur, maritimarum autem nulla; Illyrios quoque ex relatis Pelasgorum, Diomedis, Liburnorum, & Atrienſium rebus parum mari uſos dicendum videtur, & claſſibus deſtitutos, alieno nutu navigationem exercuiſſe, ut infra latius; Atrienſibus autem ſede ſua pulſis, Adriaticum Claſſibus deſtitutum latrociniis ſtatuiſſe; Navigantibusque infeſtum reditum ex Theopompo illis temporibus proximo refert Strabo, (Intra An. ab Vrb. con. 232. & 359.) *Bonarum frugum ferax eſt ora Illyrici oleis, & vitibus egregia; niſi quod quædam loca prorſus aſpera ſunt, & fuit tamen ab initio neglecta fortaſſe, quod ſoli præſtantia ignoraretur, potior tamen cauſa fuit, quod eam homines ſævi & latrociniis dediti tenebant.* (Lib. 7.) Prope quæ tempora

pora Dionyſium Syracuſiorum Tyrannum colonias in Adriatico deduxiſſe, & cum Illyriis bellum geſſiſſe, Diodorus Siculus refert; qui relato quomodo ex Sicilia Carthaginenſes Dionyſius ejecerit, Italiæque proxima loca ſubegerit, ad Adriaticum quoque in poteſtate redigen-
Urb. Con. dum animum intendiſſe ſcribit: *Olymp.*
360. 98. *an. 3. ſub idem tempus in Sicilia Dionyſius Syracuſiorum Tyrannus Urbibus ad mare Adriaticum condendis animum intendit: hoc ideo moliebatur, quod Ionium uti vocatur, ſinum ſuæ poteſtatis facere in animo habebat, ut tutam ſibi ad Epirum navigationem aperiret, Urbeſque ad manum haberet, quo navibus ſuis appellere commode poſſet:* & relatis auxiliis Illyriis præſtitis contra Molottos, ſequitur: *Intra hæc rerum eventa, Parii quodam oraculo excitati, colonia in Sinum Adriaticum deducta Inſulam, quæ Phari nomen habet, adjuvante illos Dionyſio in illo condunt; Is enim annis non multis an-*
ſam. *te in Adriam, coloniam Urbem* Liſſum *ædificaverat, cujus Urbis occaſione adjutus dum a cæteris negotiis vacat Dionyſius navalia pro CC. triremibus extruit.* Deinde narrata CIↃↃ Illyriorum ex adverſa Continenti in Inſulam Phari transvectione, & Civitatis
lliſ. oppugnatione, ſubdit. *At qui Liſſii Præturam à Dionyſio commendatam habebat, numeroſa triremium claſſe navigia Illyriorum adortus, partem demergit, partem in ſuam poteſtatem redegit, Barbarorum ſupra quinquies mille interfectis.* Ex quibus Dionyſium, in Adriatico coloniam, & claſſem numeroſam habuiſſe conſtat, illum vero cum Gallis Senonibus Adriatici accolis, qui paulo ante Romam incenderant, ſocietatem
ib. 20. contraxiſſe Iuſtinus refert, cum Venetis autem, Gallis, vicinis, amicitiam habuiſſe arguitur ex iis, quæ de eodem re-
i'. 5. fert Strabo. *Dionyſius quoque Tyrannus Siciliæ, inde equorum ad certamina educandorum armenta inſtituit, ut etiam apud Græcos pullorum Venetorum fama innotuerit, eoque nomine Veneti longo tempore claruerunt.* Nam ſicuti Venetos intima Sinus coluiſſe conſtat, ita eouſque tutam navigationem, & commodam Dionyſium extendiſſe oportet, ut inde armenta equorum deduceret, & integrum maris Adriatici dominium ſortitum cenſendum eſt, filiumque ejus dominium prædictum retinuiſſe, ut innuit
b. 16. idem Diodorus: *In Apulia duas condidit Urbes, quo tutum per Jonium navigantibus tranſitum præſtaret, nam barbari maris accolæ magno navium prædatoriarum numero divagantes, Sinum Adriaticum mercatoribus infeſtum reddebant, poſt hæc vitæ pacatiori ſe dedens, exercitationes militum bellicas exoleſcere permiſit.* & narrata Syracuſiorum rebellione: *ſub id vero tempus ad Cauloniam Italiæ morabatur Dionyſius, Philiſtum igitur excercitus Ducem circa Hadriam tum verſantem cum claſſe accerſit, utque recto curſu Syracuſas petat, injungit; cumque ad eundem uterque locum citato itinere properaret; Dionyſius ſeptimo die poſt reditum Dionis Syracuſas pervenit:* quæ Dionyſios in Adriatici ditione perſeveraſſe arguunt, donec ad Syracuſas recuperandas claſſem ex eo deduxerit junior. Quid autem poſtea uſque ad Romanorum adventum in Adriatico geſtum ſit, nemo refert: unus tantum Dionyſii temporibus proximus Scylax Cariandenſis Adriaticas oras deſcribens, Illyrici ſitum indicat. *Poſt Liburnos gens eſt Illyriorum, qui oram maritimam accolunt ad Chaoniam uſque, quæ juxta Corcyram Alcinoi Inſulam eſt.* Quem ſequuntur Latini tempora Romanis antiquiora referentes; ut Virgilius loco ſupra relato, & T. Livius, relato Pelaſgorum in Adriaticum Duce Cleonymo adventu,
ait: *Læva importuoſa Italiæ littora, dextra* Dec. p. l.
Illyrici, Liburnici, & Iſtri gentes fere. Ex qui- x. Vr.
bus animadvertendum eſt Iſtros, & Li- Con. 453.
burnos antiquitus ab Illyriis diſtinctos fuiſſe, quos deinde Romani in Illyrico incluſerunt, ejus fines ſæpe variantes, ut ſuo loco patebit. Ad quorum pleniorem intelligentiam, recenſenda ſunt ordinatim, prout apud Auctores reperiuntur Romanorum bella in Illyrico geſta, omiſſis brevitatis cauſa Iſtricis (cum Iſtriam Auguſtus Italiæ adſcripſerit) ut inde Illyrici Dalmatiæque termini melius elici poſſint.

Primum Romanorum in Illyrico bellum ejusque cauſas Polybius refert l. 4.
Agron Illyriorum Rex, filius Pleurati copiis l. 2. V
terreſtribus, & navalibus omnes priores Illyrio- C. 516.
rum Reges longe anteibat, hic Demetrio Philippi patri pecunias largienti receperat ſe Mydioniis, quos Ætoli obſidebant, opem laturum . . . interea loci adveniunt ad Mydioniam lembi C. in quibus erant 100. & relata Illyriorum victoria: *ita Illyrii peracto, quod mandatum a Rege fuerat, ſupellectile cæteraque omni præda lembis impoſita confeſtim naves ſolvunt, & patriam ſuam repetunt. . . . . Rex, agro poſteaquam lembi rediiſſent, eique omnia Duces narraſſent quæ in pugna acciderant, incredibili exultans lætitia, quod Ætolos gentem ferociſſimam viciſſet, ebrietati, & id genus liberalioribus epulis indulgens, in pleuritim incidit, quæ poſt dies paucos ipſum ſuſtulit. Regnum Teu-*
tha uxor ſuſcepit, fide amicorum in rerum 522.
adminiſtratione utens. Hæc more ingenii muliebris, quum nihil, niſi præteritam victoriam ob oculos habere, de externis nihil quicquam cogitare, ſuis primum conceſſit, ut ſinguli quos cunque haberent obvios inter navigandum deprædarentur: deinde parata claſſe exercitum
priorem non minorem emittit: Facta ducibus 523.
poteſtate, ut pro hoſtibus populos omnes haberent. Prima expeditio in Elæorum, & Meſſeniorum fines ſuſcepta eſt, perpetuis Illyriorum incurſionibus obnoxios. Deinde narrata Gallorum præſidiariorum perfidia, Phœnices Epiri Urbis occupatione, Epirotarumque obſidione, ſequitur *Scerdilaidam cum quinque Illyriorum millibus itinere terreſtri per fauces ad Antigoniam adventare.* inde victoria Illyriorum de Epirotis, & auxiliis Ætolorum, & Acarnanum, ſubdit: *Illyrii qui Phœnicem occupaverunt una cum Scerdilaida ſe conferunt, nec longe a copiis auxiliaribus metantur caſtra, cupientes initio dimicare, ſed difficultas locorum impediebat:*

ſimul allatæ ſunt a Regina litteræ, quibus quantocius redire, quod pars Illyriorum ad Dardanos defeciſſent, imperabat. Ita Epirum populati, inducias cum Epirotis faciunt: per quas quicquid liberorum hominum in poteſtate habebant, cum ipſa Urbe pretio accepto eis reſtituunt: poſtquam mancipia, & ſupellectilem omnem Lembis ſuis impoſuiſſent, cæteris navigantibus Scerdilaidas per Antigoniæ fauces pedibus remeavit . . . cæterum Illyrii antea ſoliti eos, qui ex Italia navigabant, injuriis afficere, quo tempore Phœnicæ morabantur, plures ſimul a Claſſe diſcedentes, mercatorum Italicorum alios deprædati ſunt, alios trucidarunt, nec paucos cepere vivos, & ſecum abduxerunt. Romani, qui ſemper hactenus delatas ad ſe querimonias de Illyriis erant aſpernati, tunc cum plures ſimul ea gratia in Senatum veniſſent, Legatos in Illyricum decernunt Cajum, & Lucium Coruncanos, ut de iis, quæ diximus, accurate cognoſcerent. Teutha reverſis ex Epiro Lembis, copiam, atque multitudinem advectæ ex Epiro ſupellectilis demirata, (longe enim fælicitate cæteras Epiri urbes anteibat Phœnice) ad laceſſendos injuriis Græcos duplo animoſior eſt reddita. Verum quia domi res turbatæ erant, nihil tunc movit; iſto autem negotio tranſacto eorum Illyriorum, qui rebellaverant; Iſſam, quæ ſola parere ipſi recuſabat, obſidione cinctam tenebat. Eodem tempore Romanorum Legati advenerunt, qui cum ad colloquium eſſent admiſſi, de ſuis injuriis expoſtularunt. Teutha quamdiu verba facientes audiebat, ingentem animi ferociam, & ſuperbiam præ ſe ferre: poſtquam vero dicendi finem feciſſent, ita infit, curæ ſibi futurum, ne qua Romano populo ab Illyriis publice fiat injuria: cæterum ut impediat quominus privatim, quam poteſt quisque utilitatem e mari capiat, hoc vero regibus in more nequaquam eſſe. Tulit indigne hæc illius verba junior Legatorum, & apud Reginam libertate uſus, conveniente illa quidem, ſed cui omnino tunc locus non erat: At Romanis, inquit, o Teutha, mos hic eſt pulcherrimus, ut, privatim factas injurias publice perſequantur, & injuriam paſſis opem feramus; operam igitur Deo volente dabimus, ut cupide ac cito Regia inſtituta emendare te cogamus. relataque violatione Legati junioris; & Romanæ Claſſis apparatu, *Teutha Veris Initio, lembos a ſe refectos majore quam* 524.
antea numero in Græciam redire juſſit. & narrata obſidione Corcyræ, & Ætolorum ſubſidio profligato ab Illyriorum lembis, quaternis ſimul alligatis, & Acarnanum ſociorum nonnullis navibus armatis, *Corcyrenſes vero propter illa quæ acciderant, plane omni ſpe ſalutis dejecti, non amplius diu obſidione tolerata, pacem cum Illyriis faciunt, & præſidium in Urbem ſuam recipiunt, ac ſimul cum eo Demetrium Pharium, ſecundum hæc Illyriorum Duces naves extemplo ſolvunt, & claſſe Dyrrachium appulſa, ejus urbis obſidionem iterum moliuntur. Circa idem tempus C. Fulvius Coſ. cum cc. navium claſſe, itemque Aul. Poſthumius Cos. alter cum terreſtribus copiis Roma proficiſcuntur,* & relato Claſſis Romanæ ad Corcyram appulſu, & Corcyrenſium conſentiente Demetrio (qui apud Reginam criminatus fuerat) deditione; deinde Apolloniatum, & Dyrrachinorum ſolutis obſidionibus, Illyriorumque fuga. *His quoque in fidem receptis ad ulteriora Illyrici progrediuntur, ſubactis* obiter *Ardyeis. Adfuere mox plu-* Simul
res legationes aliorum populorum, & in his etiam Parthinorum, nec non Atintanum, qui omnes quum ſe fidei Romanorum permitterent, ſunt in amicitiam recepti: ita ventum *ad* iter dire-
Iſſam, quæ etiam Urbs ab Illyriis oppugnaba- ctum
tur, adventu Romanorum ſolutum eſt obſidium; verſus.
Iſſei in fidem recepti: ſed & per vim dum oram illam prætervehuntur, ex Illyricanis oppidis quædam Conſules expugnarunt: in his Nutriam, ad quam non ſolum multos milites, ſed etiam Tribunorum aliquos, & Quæſtorem ipſum amiſerunt: capti ſunt & lembi 20. præda onuſti redeuntes eorum qui Iſſam obſidebant. Pharii quidem in Demetrii gratiam immunes omni damno remanſerunt: alii omnes varie diſſipati Arbonem *confugerunt: Teutha cum Oppido* Naronem
paucis Rizonem evaſit: id nomen eſt oppiduli egregie muniti, procul a mari, ad ipſum Rizonem fluvium ſiti; poſt hæc Romani plerosque Illyrici populos Demetrio ſubjiciunt, magnoque illi dominatu tradito utrumque exercitum Dyrrachium reducunt. Romam inde C. Fulvius cum majore parte copiarum eſt reverſus. Poſthumius cum 40. navibus longis eſt relictus, & novo exercitu, quem e circumjacentibus oppidis conſcripſit, ut ad omnes Ardyeorum, & aliorum qui fidei Romanorum ſe permiſerant, motus ſi quid ingrueret paratum eſſet ſubſidium. Sub initium Veris Teutha Legatis ad Romanos miſſis pacem hiſce conditionibus cum illis ſancit. Ut tributa, quæ ipſi imperarentur, quotan- 525.
nis penderet: Illyrico toto, præter pauca admodum loca, excederet (quod præcipuum erat maximeque ad Græcos pertinebat) ne ultra Liſſum pluribus quam duobus lembis, iiſque inermibus liceret ei navigare. Hæc Polyb. in fragmentis autem Dion. *Quum Romani Iſ-* N. 12.
ſeis, qui ipſis adhæſerant, viciſſim rem gratam alacri mox animo facere vellent, ut iis opem ferrent, quorum egregia in ſe ſtudia fuiſſent, ac Sardianos *eo nomine, quod navigan-* Ardiæos
tes e portu Brunduſino maleficiis infeſtarent, ulciſci viderentur, miſere Legatos ad Agronem deprecatum pro Iſſeis, & cum eo qui nulla injuria provocatus, ipſos læderet expoſtulatum; Agronem Legati non amplius ſuperſtitem repererere, quod relicto filio puero, cui nomen Pinnes, diem obiiſſet; At uxor ejus Teutha, quæ noverca Pinnes erat, jam Sardianis *impera-* Ardiæis.
bat, nec pro ferocia quidquam eis moderati reſpondebat: ſed ut mulier, quæ præter inſitam à natura temeritatem, etiam à poteſtate, quam obtinebat, difflueret, e Legatis alios vinxit, alios occidit, quod liberius loquuti eſſent: At nunc quidem hæc fecit, & animos inde, quaſi quæ vires ſuas, ex prompta crudelitate demonſtraſſet, ſumpſit; ſed paulo poſt fæminei generis imbecillitatem redarguit, quod celeri momento, præjudicii tenuitate, prolabitur in iram, nec minori celeritate, præ formidine ſibi metuit. Quum primum enim bellum contra ſe decretum a Romanis accepit, timore correpta, trepidavit, ac tum Romanos quos adhuc habebat,

bat, reddituram ſe promiſit: tum de iis, qui fuerunt interfecti, ſic ſe purgavit, ut a latronibus occiſos diceret. Itaque quum Romani expeditionem ſuam inhiberent, & cædis auctores ſibi dedi poſcerent, rurſus eos contempſit, quod pericula, necdum adeſſent, ac neque ſe dedituram illorum aliquem dixit, & exercitum in Iſſam Inſulam miſit. Poſt ubi conſules adeſſe ſenſit, iterum ſibi metuit, ac remiſit animos, & ad parendum eis in omnibus rebus paratam ſemet oſtendit. Non tamen ad modeſtiam penitus revocata fuit, nam ubi conſules ad Corcyram tranſmiſiſſent, reſumpſit animum, & a Romanis deſciſcens, adverſus Epidamnum copias miſit. Romanis autem civitates illas liberantibus, ejusque navigia cum pecuniis intercipientibus, rurſum dicto audiens futura videbatur. Sed quod iidem mare trajicientes, propter collem Atyrum damnum accepiſſent, rem diſtulit, eos, quod hyems adpetiiſſet, diſceſſuros concepta ſpe quadam arbitrata. Verum ubi ſenſit, Albinum loco ſe non movere, ac Demetrium ob ſtoliditatem, & amentiam Teutæ populiqu Romani metum tranſiiſſe ad hoſtes, aliosque nonnullos perſuaſiſſe uti transfugerent, tota formidine percuſſa Regno ceſſit. Appianus autem in Illyricis ex verſione Stephani Abbatis Gradii Patritii Raguſini Bibliothecæ Vaticanæ cuſtodis. *Agron partis Illyrici Rex fuit, quæ ad Ionii maris pertinet ſinum, quem Pyrrhus Epivolarum Rex, & qui deinceps Pyrrho ſucceſſerunt, habuere. Is Agron rurſus & Epiri partem aliquam, & Corcyram præterea, & Epidamnum, Pharumque autem bello capta præſidiis tenuit: cum autem cætero quoque Ionio immineret, inſula quædam, cui nomen Eſſos ad Romanos confugit: hi legatos una cum Eſſiis, miſerunt, qui cognoſcerent Agronis adverſus eos objecta, in hos adhuc navigantes impetu facto quidam Illyrici lembi Legatum Eſſiorum Cleemporum, & Romanum Coruncanium interficiunt, reliqui fuga evaſerunt: hac de cauſa cum Romani Illyrios terra, marique bello aggreſſi eſſent, Agron infante filio ſuperſtite, cui Pine nomen fuit, diem ſuum obiit, regno eidem filio relicto ſub novercæ tutela. Demetrius autem Phari Præfectus eam inſulam, itemque Corcyram (utraque enim in ditione Agronis fuerat) Romanis illuc appellentibus prodidit, qui pellectis in ſuam amicitiam Epidamnenſibus, ad illos, Eſſyosque ab Illyriorum obſidione liberandos advenerant, nec fruſtra, namque Illyrii, non ſolum omiſſa ſtatim obſidione domum quisque ſuam reverſi ſunt, ſed pars eorum, qui Atintani vocantur ad Populum Romanum tranſiere, interea uxor Agronis miſit Romam Legatos cum captivis ac transfugis veniam oratum eorum, quæ nequaquam ſuo, ſed mariti ſub imperio commiſſa fuerant: reſponſum accepere Legati, Corcyram, Pharon, Eſſon, Epidamnum, & ex Illyriis Atintanas in Pop. Rom. ditione jam eſſe: Pines autem cæterum Agronis imperium retinere licet, ac amicus Romanis eſſet, ſi ſe ab ſuperioribus injuriis abſtineret, daretque operam, ut Illyrici lembi non amplius duo, & hi quidem inermes, ultra* Eſſum *ne navigarent, nec mora ulla in muliere fuit, quin acciperet omnia & hæc prima inter Po. Ro. atque Illyrios irritamenta, fœderaque fuere. Secundum ea Romani Corcyram, & Apolloniam libertate donaverunt, ac ne Demetrio quidem proditionis merces defuit.* ſum.

Secundum Illyricum contra Demetrium, de quo Polybius. *Demetrius Pharius oblitus beneficiorum, quæ Romani in ipſum contulerant, qui iam ante contemnere eos cœpiſſet, quando formidabiles ipſis imminere Gallos videbat: tum quoque propter metum a Carthaginenſibus impendentem eoſdem flocci faciens, ſpe ſua omni locata in Regia Macedonum, quod bello Cleomenico ſocia arma cum Antigono junxerat, hic inquam Urbes Romanæ ditionis in Illyrico vaſtare, & in ſuam poteſtatem redigere eſt aggreſſus, & ultra Liſſum contra leges pacis L. Lembis navigans multas e Cycladibus inſulas incurſaverat. Quæ cum animadvertiſſent Romani, & Regiam Macedonum florere intelligerent, res ſuas in Provinciis ad ortum Italiæ ſitis collocandas ſibi eſſe in tuto exiſtimarunt. Hannibalis enim molitiones antevertere poſſe ſperabant, & facile efficere, ut Illyriis errorem emendare contentis, Demetrio ſuccenſerent, ut ingratum ejus animum, ac temeritatem caſtigarent . . . . . Cæterum Romani id conſilium quod oſtendimus ſequuti vere ineunt anni primi Olymp. 140.* 534. *L. Æmilium ad res Illyrici gerendas cum exercitu mittunt. Hannibal vero cum omnibus copiis Carthagine nova profectus, Saguntum verſus iter inſtituit . . .. circa idem tempus ſimul, ac de conſiliis Romanorum reſcivit, extemplo idoneum præſidium cum omnibus, quæ poſtulat uſus, Dimalum mittit, in ceteris Urbibus occiſis, qui contrariæ factionis erant, illarum gubernacula amicis ſuis tradidit, ipſe ex omni ſubditorum numero fortiſſimos ſelegit ad ſex millia, eosque Phari collocat. Romanorum conſul ubi in Illyricum legiones perduxit, cognita hoſtium confidentia, tum propter Dimali munitionem, & copiam commeatuum, tum etiam, quod nunquam capta Urbs illa crederetur, ut hoſtes perterrefaceret, hanc omnium primam adoriri conſtituit. Igitur Tribunos militum, alioſque ordinum ductores hortatus, admotis etiam operibus variis locis eam inſtituit expugnare. Capta Urbs eſt die ſeptimo, eaque res hoſtium animos confeſtim ita fregit, ut ex omnibus mox Urbibus advenirent, qui in Romanorum fidem ſe permitterent deferentque, Conſul convenientes quibusque leges dicere, eosque in fidem recipere, deinde Pharum verſus ad ipſum Demetrium cum Claſſe navigare,* & relata obſidione, & expugnatione Phari Demetriique fuga *diruto Pharo, deinde Illyrico* univerſo *in poteſtatem redacto, rebusque omnibus ex animi ſententia compoſitis, affecta jam æſtate triumphum egit magnificum, neque ſolertiæ duntaxat, verum etiam fortitudinis laudem ex Provincia reportavit.* Reliquo. Dion in fragmentis. *Demetrius Pharius inſolentia elatus, cum ob tutelam Pinnei, tum ob conjugium Triteutæ Pinnei matris, quam poſt obitum Teutæ duxerat, gravis erat incolis omnibus, & finitimorum etiam agros vaſtabat. Cum autem fretus amicitia populi Romani, ea ſcelera agere videretur, Æmilius Paulus, & M. Livius Coſſ. hac re intellecta, eum accerſiverunt. Qui*

eum minime pareret, ſi ſocios populi Romani infeſtare non deſineret. Iſſam contra eum copias duxerunt. Appian autem *cæterum fides, quam is Agronis ſo ſefellerat, merito erat ſuſpecta, nec ille ultum diſtulit ingenio ſuo uti; cum enim Romanis bello, quod per triennium adverſus Celta, eos maxime qui ripas Eridani colunt, geſſe, occupatis, nequaquam ad ſe perſequendum ſatis ſpatii videret eſſe, ad infeſtandum latrociniis mare ſe contulit, adjunctis eam in rei Iſtris, Illyrica item gente, Atintaniſque auctor fuit deſciſcendi a Romanis. Hi autem, uti primum a Celticis rebus otium fuit, piratas quidem ſtatim claſſe comparata intercepere, dilatam ſequentem annum contra Demetrium, ejuſue defectionis ſocios expeditione: porro Demetum ad partes Philippi Macedonum Regis tranſgreſſum, ejuſque ope reverſum in patriam, ? claſſe reparata novas agentem ex Jonio prædas interemere, Pharumque ejus patriam cum conſentientem funditus delevere: cæterum Illyrii 'inæ precibus iterum enixe pro iis nitentis concli ſunt. Et ſecunda quidem Romanorum cum Illyriis contentio, ejuſque exitus, & compoſio hujusmodi maxime fuit.*

Dec. 5. lib. 2.

Tertium Illyricum cœpit contra Gentium Pleurati filium Illyrici Regem, tempore ſecundi Macedonici contra Perſeum belli, obortis de Gentio ſuſpicionibus, de quibus T. Livius *cum Macedonicum bellum expectaretur, Gentium quoque Illyriorum Regem ſuſpectum Iſſenſes Legati fecerunt: ſimulque quæſti ſine. ſuos ſecundo populatum, ſimul nuntiantes unoanimo vivere Macedonum, atque Illyriorum Regem, communi conſilio parare Romanis bellum, & ſpecie Legatorum, Illyrios ſpeculatores Romæ eſſe, Perſeo auctore miſſos, ut quid ageetur ſcirent. Illyrii vocati in ſenatum, qui um Legatos ſe eſſe miſſos a Rege dicerent ad purganda Crimina, ſi qua de Rege Iſſenſes deferrent, quæſitum equidem ita non adiiſſent Magiſtratum, ut ex inſtituto loca lautia acciperent. Sciretur denique veniſſe eos, & ſuper qua re veniſſent, hæſitantibus in reſponſo ut Curia excederent dictum, reſponſum tanquam Legatis, ut qui adire ſenatum non poſtulaſſent, dari non placuit: mittendos ad Regem Legatos cenſuerunt, qui nunciarent, qui ſocii quererentur, apud ſenatum exuſtum a Rege agrum non æquum eum facere, qui ab ſociis ſuis non abſtineret injuriam* referensque Macedonicum bellum. *Lucretius frater Conſulis Dyrrachium trajicit ibi X. ipſorum Dyrrachinorum XII. Iſſenſium LIIII. Gentii Regis lembos nactos, ſimulans ſe credere eos in uſum Romanorum comparatos eſſe, omnibus abductis die tertio Corcyram, inde Cephaleniam trajicit* & lib. 3. ejusdem Dec. *In Macedonia bellum erat, ſuſpectum tamen, & Gentium Illyriorum Regem habebant, itaque & octo naves ad C. Furium mittendas cenſuit ſenatus Iſſam, qui præſidio duarum Iſſenſium navium Inſulæ præerat . . . . . Perſeus (cogitans) ſi domuiſſet proximos Illyriorum, Gentium quoque, jam diu dubium in ſocietatem perlici poſſe, Uſcanam, ubi cum Illyrica juventute præſidia Romanorum erant, aggreſſus eſt, Civitas deditione capta, Uſcanenſes, & Illyrii venditi, Romani in cuſtodiam poſiti in Peneſtiam exercitum reducit ad Oeneum Oppidum in poteſtate redigendum, & alioquin opportune ſitum, & tranſitus ea eſt in Labeates, ubi Gentius regnabat . . . . . ad Gentium Legatum Pleuratum Illyricum apud ſe exulantem mittit.* idem refert. Polyb. in fragmentis de Pleurato Illyrico apud Perſeum exulante, qui per juga Scodri montis maximo labore tranſiens, Gentium Liſſi invenit, at cum Is pecunias poſceret, Perſeus vero tradere nollet, dilata conventio eſt, donec fervente cum Romanis bello Perſeus promiſſis c c c. talentis, & x. tantum traditis, Gentio, ut Legatos Romanorum apud ſe exiſtentes violaret, ſuaſit, adeoque in bellum præcipitem egit, quo victus, & Scodræ obſeſſus cum univerſa familia Romanis ſe dedit, ut Livius Dec. 5. l. 4. refert. *Ad Scodram inde ventum eſt, id quod belli caput fuerat: Non eo ſolum quod Gentius eam ſibi cœperat veluti Regni totius arcem, ſed etiam quod Labeatium gentis munitiſſima longe eſt, & difficilis aditu. Duo cingunt eam flumina, Clauſula a latere Urbis, quod in orientem patet præterfluens Barbana ab regione occidentis ex Labeatide palude Oriens: Hi duo amnes confluentes incidunt Oriundi flumini, quod ortum ex monte Scodro multis, & aliis auctum aquis mari Hadriatico infertur. Mons Scodrus longe altiſſimus regionis ejus ab Oriente Dardaniam ſubjectam habet, a Meridie Macedoniam, ab Occaſu Illyricum,* & relata Oppidanorum erumpentium fuga inducias factas refert. *triduo in hoc dato, cum caſtra Romana quingentos ferme paſſus ab urbe abeſſent, navem conſcendit, & flumine Barbana navigat in lacum Labeatum, velut ſecretum locum petens ad conſultandum; ſed ut apparuit falſa ſpe excitus Caravantium fratrem multis millibus armatorum actis, ex ea regione in quam miſſus erat adventare, qui poſtquam evanuit rumor, tertio poſt die navem eandem ſecundo amni Scodram demiſit, præmiſſiſque nuntiis, ut ſibi appellandi Prætoris poteſtas fieret copia facta in Caſtra venit.*

Hoc modo Regnum Illyricum extinctum, & a Romanis in Provinciam ordinatum fuit, ut idem Livius ead. Dec. 5. l. 5. (L. Anicius) *Scodræ quo quinque* 587. *Legati ab Roma venerant, evocatis ex tota Provincia Principibus, conventum habuit, ibi pro Tribunali pronunciavit de ſententia conſilii S. P. Q. R. Illyrios eſſe liberos jubere, præſidia ex omnibus oppidis, arcibus, & caſtellis ſe ſe deducturum, non ſolum liberos, ſed etiam immunes fore Iſſenſes, & Taulantios, Diſſaretiorum Tiruſtas, Rizonitas, Olciniatas, quod incolumi Gentio ad Romanos defeciſſent, Daorſeis quoque immunitatem dare, quod relicto Caravantio cum Armis ad Romanos tranſiiſſent, Scodrenſibus, & Daſſarenſibus, & Salepitanis cæteriſque Illyriis vectigal dimidium, eius quod Regi pendiſſent, imponere, inde in tres partes Illyricum diviſit, unam eam fecit, quæ ſupra dicta eſt, alteram Labeates omnes tertiam Agravonitas, & Rizonitas, & Olciniatas accolaſque earum.*

Quar-

Quartum in Illyrico bellum Dalmaticum primum fuit, de cujus cauſa Polyb. in fragmentis Num. 124.

Iſſenſes. *Poſteaquam* Liſſii *& Daorſii ſæpius communi conſenſu Legatos Romam miſiſſent, quibus* Iſſenſes. *ſignificabant,* Liſii *Delmatas, & Agros, & Urbes ſuæ ditionis infeſtare; Hæ autem ſunt Epetium, & Tragurium, ſimilique modo etiam Daorſii de iisdem querebantur: Senatus miſit* 597. *C. Fanium ad res Illyrici viſendas, & maxime Dalmatarum hic populus, quamdiu vixit Pleuratus, ei paruit: poſt obitum vero illius, cum in Regno Gentius ſucceſſiſſet, ab illo defecerant Dalmatæ, & bella cum finitimis gere-* Vrbi vi- *bant,* vicinoſque *populos Imperio ſuo ſub-* cinosque. *jiciebant: ita ut eorum nonnulli tributa ipſis penderent, tributum autem erat pecus & frumentum, atque hæc legationis Fannii cauſa fuit.* & n. 125. *Quum ex Illyrico reverſus C. Fannius renuntiaſſet Senatui, tantum ab eo abeſſe Dalmatas, ut ſatisfacere iis, quos continuis injuriis laceſſiverant, ullo modo vellent, ut ne aures quidem ſibi præbere ſuſtinuiſſent: quod dicerent, nihil ſibi commune eſſe cum Romanis: addebat Fannius neque hoſpitii factam ſibi copiam, neque aliud quicquam eorum, quæ neceſſaria ſunt fuiſſe præbitum: equos quin etiam per vim ſibi ademtos eſſe, quos habebant ex alia Urbe, ſed & manus ſibi inferre eos voluiſſe, niſi tempori cedentes cum magno ſilentio eorum finibus exceſſiſſent. His diligenter a Senatu auditis, & ſi offendebantur contumaci & ſævo Dalmatarum ingenio, magis tamen eo movebantur, quod multas ob cauſas opportunum rebantur eſſe tempus belli cum gente illa gerendi. Nam Romani ex quo Demetrium Pharium ejecerant, penitus illam partem Illyrici, quæ ad Adriaticum mare inclinat, neglexerant. Accedit, quod Italicos homines longa pace torpere omnino nolebant; agebatur autem duodecimus jam annus a bello cum Perſeo, & Macedonibus geſto: itaque bello adverſus iſtos ſuſcepto, qua renovare in ſuis, ut ſic dicam, ſpiritum illum militarem, & alacritatem pugnandi cupiebant, qua terrorem Illyricis injicere ut imperata facere poſthac cogerentur. Propter has cauſas Dalmatis bellum indixerunt, ipſi tamen apud exteros hanc afferebant cauſam, quod contumeliam Legatis ſuis factam bello ſibi proſequendam judicaſſent.* Appianus autem *Dalmatæ, alia item Illyriorum natio, in Illyrios Pop. Ro. ſocios incurſionem cum feciſſent, legatoſque ea de cauſa Roma venientes, non recepiſſent, bello petiti ſunt. M. Figuli Conſulis ductu: hunc primo adventu metantem caſtra, cæſo præſidio, in plana pepulere, non intermiſſo ad fluvium uſque Naronem receptu, Figulus domum reverſos aggredi conſtituit, improviſum hoſtibus impetum ſuum futurum nequicquam ſperans, offenditque populares excipiendi ſui cauſa undique ex civitatibus confluxiſſe: nec tamen eo minus in ſuſcepto conſilio perſeveravit, inque urbem Delminium (unde Dalmatearum, mox Dalmatarum cognomen profectum eſt) fugatos Barbaros ſe recipere adegit; cum autem neque oppugnatione quicquam efficere poſſe animadverteret, adverſus oppidum egregie munitum, & operum, machinarumque labor propter altitudinem mœniorum inutilis futurus videbatur, animum adjecit ad alias urbes, ob concurſum in Delminium infrequentes, aggrediendas, quibus in poteſtatem redactis, deinde reverſus ad Delminium ſudes bicubitales pice, & ſulphure, ſtupaque circumdatas in oppidum catapultis jaculari cœpit, quæ ipſo impetu ſuccenſæ, & facum inſtar ardentium volitantes, quæcumque attigiſſent, inflammabant, plurimaque uno illo teli genere apud obſeſſos exuſta corruptaque ſunt; iſque fuit finis belli contra Dalmatas a Figulo geſti.* & Epitomator Livii Florus. *Martius Conſul* Lib. 47. *adverſus Dalmatas parum proſpere primum,* 598. *poſtea feliciter pugnavit, cum quibus bello confligendi cauſa fuit quod Illyrios P. R. vaſtaverant, eandemque gentem Cornelius Naſica Conſul domuit.*

Quintum inde Illyricum bellum contra Ardiæos, & Palarios Appianus refert:

Ardiæos, & Palarios, cum Illyricum Romanam Provinciam invaſiſſent, Pop. Ro. aliis diſtractus curis legatione miſſa ab injuriis deterrere conatus eſt, cumque nihil profeciſſet, vi ſibi agendum conſtituit, exercitu decem millium peditum, & equitum ſexcentorum eum in uſum conſcripto, cujus conſilii certiores Ardiæi facti, cum ad bellum ſatis parati non eſſent, confeſtim legatos Romam mittunt veniam oratum; Senatus damnorum æſtimationem, quibus indigne oppreſſos affeciſſent, eſolvere illos juſſit, & adverſus negligentes parere Senatui Fulvius Flaccus cum exercitu miſſus; ſed bellum non ultra eſcurſionem proceſſit, neque enim finem illi imponere potuerunt. Florus autem *Fulvius Flaccus* Lib. 55. *Conſ.* Vardeos *in Illyrico ſubegit.*

Sextum Illyricum contra Japodes de quo Appianus.

Adverſus Japodes, quibus intra Alpes ſedes eſt Sempronius Tuditanus, & Panduſas Tiberius geſſere bellum, veriſque ſimile eſt, eos ad imperata facienda compulſos. Itemque Segeſtanos per Lucium Cottam, ac Metellum, verum non multo poſt utroſque defeciſſe. & Florus *C. Sempronius Coſ. contra Japides primo* Lib. 59. *rem male geſſit, mox victoria cladem acceptam* 624. *emendavit virtute C. Junii Bruti, ejus qui Luſitaniam ſubegerat.*

Septimum in Illyrico bellum, & Dalmaticum ſecundum Appianus.

Secutis temporibus Cæcilius Metellus Conſulatum adeptus nihil delinquentibus Dalmatis una triumphandi libidine bellum inferre decrevit; a quibus amice ſuſceptus, apud Salonas eorum urbem tranſegit hyemem, & Romam reverſus triumphavit. & Florus *L. Cæcilius Metellus Dal-* Lib. 62. *matas obſedit.*

Octavum Illyricum, & Dalmaticum Tertium Eutropius. L. 6.

Ad Illyricum miſſus eſt Cneus Coſconius Proconſul multam partem Dalmatiæ ſubegit, Salonas cepit, & compoſito bello Romam poſt biennium rediit.

Nonum Illyricum, & Dalmaticum quartum Appianus. Circa

Quo autem tempore Cæſar apud Celtas cum 700. *imperio erat, Dalmatæ, cæterique benigniori fortuna utentes Illyrii Liburnis, quæ item Illyriorum gens eſt, Promonam urbem abſtulere, Liburni in Pop. Ro. fidem concedentes, Cæſa-*

ris in propinquo agenti opes implorarunt: Cæſar miſit qui Promonam enentibus denunciarent, ut oppidum Liburnis rederent, cumque ii contemnere imperium videntur, validam armatorum manum ſubmiſit qui omnes ab Illyriis conciſi ſunt, neque Cæſar ultus eſt: non enim Pompejanæ diſcordiæ implicito ſatis eam in rem otii fuit; erumpente autem in bellum diſcordia, Cæſar cum copiis, quas habebat hyeme, a Brunduſio Jonium tranſiſit, reliqui autem exercitus partem Antonius ad Cæſarem in Macedoniam duxit, ipſe quoque Jonio ſinu ſumma hyeme tranſmiſſo, cohors autem peditum quindecim, & tria millia equitum Gabinius per Illyrios eidem adduxit, ea Jonii circuitu peragrata: Illyrii reputantes ea, quæ non multo ante in Cæſarem commiſiſent, cum ejus victoriam exitio ſibi futuram providerent, impetu facto, univerſum Gabinii exercitum (excepto Duce, paucisque præterea fuga elapſis) conciderunt, magnamque ex totis ſpoliis, & cæteri ad bellum apparatus copiam obtinuere. Cæſar gerendis rebus adverſus Pompejum, Pompejoque ſublato reliquiis ejus partium, quæ multæ, & variæ ſupererant profligandis, diſtentus erat: ſed cum omnibus conſtitutis Romam reverſus, expeditionem adverſus Getas, & Parthos ſuſcepit: metuentes Illyrii, ne ſe in itinere poſitos aggrederetur, Legatos Romam mittunt, qui præteritorum veniam poſcerent, ſeque in amicitiam ejus, ſocietatemque darent Illyriorum gentem, veluti bello inclytam verbis extollentes: ille quamquam inſtitutam adverſus Parthos profectionem feſtinaret, tamen pro digitate Pop. Ro. illis reſpondit: minime amicorum loco habiturum eos, qui talia perpetraſſent, veniam autem daturum, ſi ſe tributo ſubjicere, obſideſque dare vellent, Dalmatis utrumque pollicentibus, Atinium multis cum pedeſtribus, & equeſtribus copiis ad eos mittit, qui levia quædam tributa imponeret, obſideſque reciperet.

Decimum Illyricum & Dalmaticum quintum, & ultimum fuit, de quo Appianus ſequitur.

710. *uſque* 763. *Aſt ubi Cæſar interiit, rem Romanam, quæ illius ductu maxime valida, floreusque fuiſſet, eo ſublato, interituram rati, neque Atinii dicto amplius audientes eſſe, neque tributa conferre, neque obſides tradere ſuſtinuerunt: vim autem parante in eos Atinio, quinque cohortes, eorumque Ducem Bebium ordinis ſenatorii ceciderunt: Atinius autem cum reliquis Epidamnum ſe recepit: hunc exercitum ſenatus, itemque Macedoniam, & quidquid apud Illyricum in Pop. Ro. ditione erat M. Bruto, ei, qui Cæſarem interfecerat, quomodo Syriam Caſſio ejusdem cædis participi conceſſit; ſed his quoque bello adverſus Antonium, & alterum Cæſarem, cui Auguſto cognomen fuit, diſtenti, nihil quidquam adverſus Illyrios gerendi ſpatium habuerunt.* Hoc bellum Auguſtus diu per ſe, per Agrippam, Tiberium, & Germanicum geſſit, ut Florus, Dion, & ipſe Appianus pluribus teſtantur, & Eutropius *Dalmatiam ſæpe ante victam, ſed penitus tunc ſubactam.*
L. 7.

Hæc Romanos in Illyrico geſſiſſe, uſque ad Auguſti tempora, auctores qui extant, referunt: ex quibus ſicuti Dalmatiam antiquitus in Illyrico fuiſſe apparet, ita ejus, & Illyrici fines elici non poſſunt, conſideranda idcirco nonnulla erunt circa unumquodque bellum, ut melius ſingula intelligi, finesque Illyrici & Dalmatiæ perſcrutari poſſint.

Primum Romanorum in Illyrico bellum Polybius diligens, ſi quis alius hiſtoricus, quamvis accurate deſcribat, tamen Illyrici Regni ſtatum, & quinam gentium Iſſenſes fuerint, quave de cauſa a Regina Teuta obſeſſi, ſolito ſuo more haud retulit, quod vel res ad Græcos pertinentes tradere feſtinaret, vel forſan cum apud alios prædicta reperirentur, ſuperfluum referre exiſtimaverit; Nam Dion, & Appianus, quamvis idem bellum ſummatim deſcribant, nonnulla, quæ Polybius omiſit, ab aliis ſumpſiſſe videntur, at cum præter Appianum nullus rerum Illyricarum ſcriptor extet, ideo obſcurus remanet Regum Illyriorum ſtatus; & quamvis hæc antiquitate obvoluta illuſtrare volentem temeritatis potius arguere, quam diligentiæ commendare quis poſſet; tamen quia primo Romanorum in Illyrico bello non bene percepto, cætera quoque obſcura evadunt, ideo conſideranda erunt ea, quæ ad Illyrici ſtatum, qualis tunc fuerit, aperiendum conferant, ut clariora inde Romanorum in Adriatico geſta evadant.

Dionyſium ante Romanos Adriaticum in poteſtate habuiſſe, ſupra relatum eſt, quid autem ejecto juniore Dionyſio de Iſſenſibus, & Phariis Græcanicis Coloniis evenerit, ad Agronis uſque ac Teutæ Regnum hiſtoricorum nemo memorat, ſed cum per L. annos Adriatico potitos Dionyſios conſtet, eo temporis intervallo Civitates has, cum cæteris eorundem coloniis validas evaſiſſe cenſeri debet, & ex maris dominio, illius navigationem ad ſe traxiſſe, & majoribus navibus exercuiſſe argui debet; indeque opes non modicas (præſertim Iſſenſes, ubi Prætor, Claſſisque reſidebat) contraxiſſe, Inſularumque cæterarum poſſeſſionem adeptos, & cum aliis Dionyſii Coloniis, ſociiſque, quibus tuta navigatio conducebat, amicitiam continuaſſe: At cum Diodorus loco ſupra relato referat, Illyrios ex adverſa continenti CCIƆƆ. transfretaſſe, & Pharum obſediſſe, Prætorem vero Dionyſii Iſſæ commorantem, Pharios liberaſſe multis Illyriis occiſis, pluribus ſimul cum eorum lembis captis: Hanc Illyriorum expeditionem ex littoribus continentis, Pharo proximis proveniſſe oportet; Ideo eadem loca Dionyſii Prætorem occupaſſe, ut Illyriorum moleſtias inhiberet, conjectari debet, circa quæ tempora Tragurii, & Epetii loca occupata veroſimile videtur, quæ Polybius Iſſenſium Civitates fuiſſe primo bello Dalmatico memorat, eorumque commoditate Iſſenſes cum Illyriis nego-

go-

gotia exercuiſſe, conjici debet, cum hæc eadem loca Pharo, & Iſſæ opportuniora hodie quoque ab eisdem præ cæteris locis continentis frequententur, & quamvis a Dionyſii Iunioris ejusque Claſſis receſſu ab Adriatico, usque ad Agronis, contra Ætolos expeditionem, c. anni effluxerint, quo temporis intervallo multa in Adriatico eveniſſe oportet, quæ Iſſenſium, eorumque ſociorum ſtatum mutare potuerint, tamen prædictis Coloniis jam validis effectis., in communi neceſſitate navigationem tanto tempore exercitam continuaſſe, & cum cæteris Græcanicis Vrbibus in Ionio amicitiam ſervaſſe, conjectari poteſt: præterquam quod cum ipſis quoque Siciliæ Tyrannis obſequium, amicitiamve Iſſenſibus fuiſſe, argui poteſt, cum Agathoclem quædam Italiæ loca, & Corcyram habuiſſe conſtet. Pyrrhum vero ſinus Jonii dominium tenuiſſe teſtetur Appianus, & eo magis, quod nullius Adriatici Accolarum claſſis memoria reperiatur, Illyrioſque Macedonibus primo ſubditos, deinde ſui juris effectos, cum eisdem crebras contentiones exercendo, maris Dominium tentaſſe, argui non poſſit; Romanos autem alia ex parte primo de Italia ſubigenda ſollicitos, terreſtria tantum bella tractaſſe, deinde Siciliæ cauſa primas claſſes in Tyrrheno contra Carthaginenſes emiſiſſe, diutinaque cum eisdem bella geſſiſſe conſtat, nec Adriaticum attigiſſe quisquam memorat, prout neque Gallicæ Claſſis ulla memoria reperitur, ob id reliquias Siculorum dominii, Iſſenſium nomine, navigationem Adriatici continuaſſe conjectari volenti, nihil obſtare videtur; abindeque Iſſenſibus cum Romanis, Gallis, Venetis, cæterisque quorum, ut tuto per Adriaticum navigaretur, intererat, amicitiam interceſſiſſe conjectari debet, & quamvis ex his, quales quales ſint, conjecturis, ſtatus Iſſenſium certiorari non poſſit, tamen cum Agronem *copiis terreſtribus, & maritimis omnes priores Illyrici Reges anteiſſe* teſtetur Polybius, ideo anteriores, & debiliores ipſo Reges Iſſenſium navigationi obſtare non potuiſſe, concludi poſſe videtur; cum ipſe quamvis potentior a Rege amico requiſitus, & pecunia conductus, claſſem lemborum tantum deducere potuerit, inopinatamque victoriam conſecutus ſit, ex quo, ſicuti Illyriorum Reges terreſtribus copiis valuiſſe, ita maritima claſſe caruiſſe argui debet: & ex hac unica maritima victoria præter ſpem ſuccedente, ad majora inde emolumenta capienda, Agronem animum intendiſſe, ſuisque militibus exercendis, piraticam iisdem conceſſiſſe, ut inde Adriatici dominium, contra tenues Iſſenſium vires, ipſe militibus abundans conſequeretur, quamvis ex conviviorum intemperantia morbo contracto, celeriter vitam amiſerit. Teutha vero ejus uxor, muliebri imprudentia uſa, ut omnes navigantes aggrederentur ſuis permiſit, quod *Illyrios cunctis exoſos, omnibus hoſtes effecit.* Claſſes autem Illyriorum non publicas, Regiasque, ſed ex privatorum lembis compoſitas arguunt prima Agronis pecunia Demetrii expeditio, & quæ de obſidione Phœnices refert Polybius. *Plures ſimul a claſſe abſcedentes mercatorum Italicorum alios deprædati ſunt, alios trucidarunt*, neque enim ſi publici, Regiique juris lembi fuiſſent, Præfecti illos abſcedere, & vagari permiſiſſent, quod etiam verba a Regina Legatis Romanis dicta confirmare videntur, ſcilicet *licere privatis utilitatem, quam vellent mari capere.* Illyrios ergo ſicuti lembos tantum habuiſſe conſtat, ita majoribus navibus, publicaque claſſe, & propterea Inſularum, & maris dominio caruiſſe, concludendum videtur; ſed Phœnice quoque Teuthæ rebus proſpere ſuccedentibus, Demetrii forſan uſa conſilio, non amplius ad rapinas, ſed ad acquirenda ſibi proxima loca animum intendit, & aucto lemborum numero, ad acquirendas Græcas in Jonio Civitates claſſem amandavit, hiſque non contenta, muliebri imprudentia Iſſenſes quoque infeſtavit, & quamvis de Ætolorum Claſſe victoriam, & inde Corcyram conſecuta ſit; Demetrium tamen in diffidentiam deductum, ad Romanos cum Corcyra tranſire coegit, obſidionem Iſſæ fruſtra tentavit, majoremque Regni partem amiſit: Hanc autem Iſſæ obſidionem ex verbis Polybii diutinam, fuiſſe elicitur; jam enim obſidebatur, quando Legati Romani ad Reginam venerunt, neque ſoluta eſt ante claſſis Romanæ adnavigationem ad eandem ideo annuam fuiſſe ad minus oportet; ſed cum idem referat, Romana adveniente Claſſe *capti ſunt, & lembi XX. præda onuſti redeuntes, eorum, qui Iſſam obſidebant.* hanc obſidionem non fuiſſe Civitatis aggreſſionem, machinis adhibitis, (prout in ſimilibus fieri ſolet) ſed potius Illyrios hominibus, & Lembis abundantes, mare percurrendo Iſſenſium navigationem perturbaſſe, Inſulam populaviſſe, & intra munitiones incluſos, obſeſſis ſimiles, tenuiſſe dicendum videtur, Romanaque claſſe adveniente, Illyriorum ſine ordine procedentium XX. lembos præda onuſtos captos, quod ex Dione clarius colligitur. Appianus autem, quamvis a Polybio diſcrepet in eo, quod Epidamnum quoque cum Corcyra captum ab Illyriis referat, quod obſeſſum Polybius tradit; tamen Iſſenſes ab Illyriis recte diſtinguit, dum ait: *Corcyram, Pharum, Eſſon, Epidamnum, & ex Illyriis Atintanas in Pop: Ro: ditione jam eſſe;* Iſſenſes ſcilicet inter cæteras Græcanici generis civitates enumerando, ab Atintanis Illyriis diverſos fuiſſe declarat; neque Agroni ſubditos, cum eundem

Diod. Plut.

Polyb.

Polyb.

Polyb.

capto Pharo *cætero quoque Ionio imminuiſſe*, id eſt alieni juris loca occupare, tentaſſe ſcribat: qua de cauſa Iſſenſes vicinorum Pharenſium deditione, vel expugnatione territos, Illyriorum potentiæ impares, ad amicos *Romanos confugiſſe*, & proprium legatum *Cleemporum* cum Romanorum legatis ad Teutham miſiſſe, cum eodem, & Dione concludendum eſt: animadvertendum tamen eſt, Iſſenſes cum reliquis in ditionem fidemque Romanorum ceſſiſſe, Polybium, & Appianum concordare; inter libertate autem donatos ab Appiano Iſſenſes non recenſeri, cum in fine primi belli ſcribat, *ſecundum ea Romani Corycram, & Apolloniam libertate donaverunt, ac ne Demetrio quidem proditionis merces defuit.* Ex quibus Iſſenſes libertate caruiſſe opinari poſſet, quod maximum abſurdum eſſet aſſerere: Romanos nempe, qui Iſſenſium libertatis tuendæ cauſa cum Illyriis bellum geſſerant, eosdem libertate mulctaſſe, cæteris vero qui Agroni ſubditi fuerant libertatem conceſſiſſe; ſed qui dicendi modum utriusque auctoris obſervabit, cognoſcet, Iſſenſes cum cæteris qui in ditionem Romanorum pervenerant ex eo nominari, quia illos ab Illyriorum injuriis ſalvos eſſe volebant; & ob id cum in ſuo libero ſtatu permanerent, inter libertate donatos ab Appiano non numerantur, prout ex adverſo neque Pharii qui in poteſtate Demetrii relicti fuerunt.

Sed animadvertendum eſt relatum Polybii fragmentum Num. 124. de Cauſſis Dalmatici primi belli *Liſſios* de Dalmatis conqueſtos habere, originale vero a Fulvio Urſino Græce editum νισσίων, ſed Fulvius ex ſimilitudine vocis, & auctoritate Stephani *Liſſum* in Illyrico ponentis, Polybiique, & Livii ejusdem mentionem facientium, λισσίων legendum in notis declaravit, quam lectionem in ejusdem fragmenti verſione Caſaubonus retinuit: tamen loco νισσίων vel λισσίων, ἰσσίων reponi debere, ex ipſius Polybiani fragmenti ſerie deprehenditur, cum non Liſſios longe a finibus Dalmatarum diſſitos, (ut infra patebit) de eisdem conqueſtos appareat, ſed Iſſenſes, qui Tragurium, & Epetium ipſorum Urbes a proximis Dalmatis infeſtatas referebant: Has autem Iſſenſium Colonias fuiſſe Strabo confirmat, qui *Tragurium ab Iſſenſibus conditum* teſtatur, ſimili modo textus Diodori ſupra relatus corrigendus eſt, & loco *Liſſum* in Adriatico a Dionyſio ædificatum, *Iſſam* reponendum, cum Liſſum prope fluminis Drini oſtia in continenti Illyrica ſitum ſit, neque portum, tutamque navibus ſtationem habeat, & ad Ionii fauces transfretandas, tutamque navigationem in Epirum reddendam inepto loco jaceat; ad interiora autem Adriatici in poteſtate retinenda, Phariisque tanto ſpatio diſſitis auxilia præbenda prorſus inutili, & ſicuti Pharum a Græcis conditum fuit, adjuvante Dionyſio, eodem Diodoro teſte, Iſſamque Græcanicam Vrbem fuiſſe Scylax Cariandenſis refert *nova Pharas Inſula Græca, & Inſula Iſſa, & hæ quidem Græcorum Vrbes* ſcilicet tempore ejusdem conditæ, Pharos, a Pariis, Iſſa a Dionyſio Siculo, quam Selymnus Chius, Syracuſiorum Coloniam teſtatur. *In Perip.*

Iſſa nomine Inſula eſt,
Syracuſiorum continens Coloniam.

Ita pro *Liſſo*, *Iſſæ* in Diodori textu reponi debet, cum Iſſæ recte congruant quæcumque ipse Diodorus de ſtatione Claſſis Dionyſii & Prætoris reſidentia refert. In Adriatici nempe meditullio exiſtens portus bonus, ſolumque ferax habens ad Claſſes, e Sicilia, Ionioque venientes excipiendas, proximisque Phariis auxilia præbenda opportuniſſimo loco ſita eſt: irrepſerunt quoque errores, in Polybii, & Appiani verſiones latinas: nam Polybii primus interpres, Iſſam ab Illyriis ad Romanos defeciſſe interpretatus eſt, quod Caſaubonus correxit, & pro verbo *defecerat, parere recuſabat* repoſuit: præſuppoſuit enim prior interpres, Iſſam ante Romanorum quoque tempora Illyricam Civitatem fuiſſe, & tunc ad Romanos tranſiiſſe; Simili modo Appiani prior Interpres inſulam *Eſſios nomine*, ad Romanos defeciſſe ait, quod neque Polybius neque Dion ſcripſere, neque ipſum Appianum ſcripſiſſe ex textu Græco apparet: alterum quoque errorem in Appiani textu Græco irrepſiſſe conſtat; nam ubi *Lyſſum* ponendum erat, *Eſſum* repetitum eſt, indeque adnavigationem ad Eſſum vetitam prior Interpres ſcripſit: non enim adnavigatio ad Inſulam Iſſam Illyriis vetita fuit, ſed prænavigatio ultra Lyſſum in continenti ſitum, quod ad Græcos pertinebat, ut Polybius refert, & alio loco repetit; ex quibus ſic correctis Iſſenſes Græcanici generis fuiſſe, & uti liberos Romanis adhæſiſſe concludendum eſt, ut Sigonius quoque animadvertit: Hoc modo Romani prima vice in Adriaticum venere Iſſenſium cauſſa, & aliorum, ſi qui cum Iſſenſibus ſentiebant, ut infra dicetur. *De antiquo jure Prov. lib. I. cap. 7. Cap. 6.*

Secundum in Illyrico bellum contra Demetrium fuit, cujus exitum Polybius, Dion, & Appianus referunt, Demetriumque victum, & ad Philippum Macedoniæ Regem fuga delatum ſcribunt; loca autem, quæ ei ademerunt, præter Dimalum, & Pharum non nominant; Sed Romanis deinde ab Hannibale ad Traſimenum victis, inſtigante Demetrio, Philippus fœdus cum Hannibale contra Romanos fecit, in quo enumerantur loca, quæ Romani in Illyrico poſſidebant, ut refert Polybius, *neque in poteſtate Romani habeant Corcyræos, neque Apolloniates, neque Dyrrachinos, neque Pharum, neque Di-* *Lib. 7.*

mallem

mallem, *&* *Parthinos*, *neque Atintaniam, reddunto iidem*, *&* *Demetrio Phario omnes illius propinquos*, *&* *neceſſarios*, *qui intra Romanorum ditionem fuerint.* Hinc belli Macedonici primi cauſam Demetrio Phario Polybius adſcribit, & Scerdilaidam Illyriorum Ducem pluries nominat; tum inprimis Agronis, & Teuthæ expeditionibus, tum poſtea cum Demetrio Phario, contra pacta cum Romanis inita, Græcos infeſtante, quem etiam a Philippo contra Ætolos condu-
L. 4. ctum his conditionibus refert, *ut annua vicena talenta acciperet*, *&* *ut XXX. lemborum claſſe bellum cum Ætolis mari gereret.* Sed pecunia fraudatum, ditionem Philippi infeſtaſſe, qui cum properaret bellum in Italia contra Romanos gerere, centum lembos primus Regum Macedonum conſtruxerat in Ægæo, quibus in Jonium transmiſſis Scerdilaidæ ſuſpicionem præbuit, qui Romanis id ſignificavit, & ſocietatem cum ipſis contrahens, auxilia decem navium obtinuit, quibus noctu inopinato prope Philippi claſſem advenientibus, in turpem ſugam Philippus, nullo perſequente converſus eſt: eodemque tempore Romanos ad Philip-
Dec. 2. lib. 2. pum Legatos miſiſſe memorat Livius *ad depoſcendum Demetrium Pharium, qui bello victus ad eum fugiſſet*, *alii in Ligures ad expoſtulandum*, *quod Regnum operibus*, *auxiliisque ſuis juviſſent: ſimul ad viſendum ex propinquo, quæ in Boiis*, *atque Inſubribus gererentur: ad Pineum quoque Regem in Illyrico Legati miſſi ad ſtipendium*, *cujus dies exierat*, *poſcendum aut*, *ſi diem proferre vellet, obſides accipiendos*, *adeo*, *&* *ſi bellum ingens in cervicibus erat*, *nullius uſquam terrarum rei jura Romanos*, *ne longinqua quidem effugiebant.* Ita Romani poſt Traſimenam cladem omnes finitimos ſuſpectos habebant, ſed præſertim Philippum, quem deinde confecto Punico bello aggreſſi ſunt, ut Polybius, & Livius referunt; cujus Macedonici belli tempore nominatur alter Illyriorum Dux Pleuratus, ſimul cum Scerdilaida a Po-
Pol l. x lybio; a Livio autem, cum Scerdi-
Liv. D. 3. lib. 3. leto, in fine vero belli, Pleuratum Scerdileti filium Livius nominat, & in pace
Dec. 4. l. 1. cum Philippo declaratum *Pleurato Lingus & Partheni dati; Illyriorum utraque gens ſub ditione Philippi fuerat;* ex quibus Scerdilaidam Polybii cum Scerdileto Livii eundem fuiſſe, pronunciatione tantum Græca, a Latina diſcrepante cenſendum eſt.

Bellum tertium contra Gentium Illyriorum Regem fuit, cujus cauſas, geſta, finem Livius refert: Gentium Pleurati filium fuiſſe Polybius & Livius teſtantur, cumque Pleuratum Illyrium eodem tempore apud Perſeum Macedoniæ Regem extitiſſe ſcribat, ideo ſuſpicari poteſt, Pleuratum hunc illius Scerdileti filium fuiſſe, cui in fine primi Macedonici belli Lingus, & Partheni dati fuerunt, ut ſupra relatum eſt, eundemque Illyrici Orientalem partem ultra Drinum, & Macedoniæ conterminam, quam olim Glaucias Taulantiorum Rex (qui Pyrrhum in Regnum reſtituit) tenuerat, poſſediſſe, & aliqua de cauſa a Romanis Regno privatum, exulem apud Perſeum moram traxiſſe, ipſumque ad recuperandum ſibi Regnum exemplo Demetrii Pharii inſtigaſſe, & Gentio (forſan conſanguineo) ut ſocietatem belli cum Perſeo iniret, ſuaſiſſe, conjectari poteſt, quæ ſocietas utrique Regno exitioſa fuit, & ſicuti eam partem Illyrici, quia Romani Teutham mulctarant, & Demetrio tradiderant, intra Drinum flumen, & Ceraunios montes fuiſſe apparet, ita Gentio Regno exuto, Illyrici Regni populos omnes ex nominum collatione intra Naronem fluvium, & Ceraunios montes ſitos fuiſſe conſtat: Iſſenſes vero, qui primi inter liberos, & immunes a Livio numerantur, ſicuti ex ejuſdem præcedentibus verbis Gentio non fuiſſe ſubditos, immo inimicos patet, ita Livium eoſdem cum cæteris Illyriis, quibus tunc *quod incolumi* Dec. 5.
Gentio ad Romanos tranſiiſſent, libertas, & l. 5.
immunitas conceſſa fuit, Iſſenſes perperam nominaſſe conſtat: & iis qui a Gentio defecerant, libertatem, & immunitatem, qua Iſſenſes Pop. Ro. ſocii fruebantur, conceſſam ſcribere debuiſſe, quod obſervandum eſt pro iis, quæ mox dicenda ſunt.

Quartum ſequitur bellum Illyricum, & Dalmaticum primum, cujus cauſam Polybius, geſta vero Appianus, & Florus referunt. Dalmatas Pleurato Gentii patri ſubditos fuiſſe, ſed eo mortuo a Gentio defeciſſe, Polybius narrat, ideo cum inter populos Gentio ſubditos Dalmatæ non eſſent, a Livio ſupra relato 3. bello non nominantur, ex quo citra Naronem illos fuiſſe oportet; Sed cum referat Appianus, a Dalmatis primum Romanos Naronam usque fugatos, & deinde eosdem a Romanis victos Delminiumque ipſorum Civitatem, a qua, & illis nomen, exuſtam: hæc, non longe a Narona flumine eveniſſe oportet; Dalmatasque regionem ſeptentrioni magis proximam, ob id frigidiorem Civitate Narona ab antiquo incoluiſſe apparet ex eis, quæ Vatinius quarto Dalmatico bello Præfectus ſcribit M. T. C.

Vatinius Imper. 5. D. Ciceroni Dionyſio Epiſtol
tuo adhuc nihil extrico, *&* *eo minus, quod me* fam. l. 5.
frigus Dalmaticum, quod illinc ejecit, *etiam hic* ep. x.
refrigeravit; Sed tamen non deſiſtam, *quin illum aliquando eruam. Cæſar adhuc mihi injuriam facit*, *de meis ſupplicationibus*, *&* *rebus geſtis Dalmaticis eis adhuc non refert: quaſi vero non juſtiſſimi triumphi in Dalmatia res geſſerim: nam ſi hoc expectandum ſit*, *dum totum bellum conficiam*: 20. *Oppida ſunt Dalmatiæ antiqua*, *quæ ipſi ſibi adſciverunt amplius ſexaginta. Hæc niſi omnia expugno, ſi mihi ſupplicationes non decernuntur*, *longe alia conditione ego ſum*, *ac cæteri Imperatores. Ego poſt ſupplicationes mihi decretas in Dalmatiam profectus ſum: ſex oppida in oppugnando cepi; unum hoc quod*

erat maximum, quater a me jam captum: quatuor enim turres & quatuor muros cepi, & arcem eorum totam, ex qua me nives, frigora, imbres, detruſerunt? indigneque mi Cicero Oppidum captum, & bellum jam confectum relinquere ſum coactus. Quare te rogo, ſi opus erit, ad Cæſarem meam cauſam agas meque tibi in omnes partes, defendendum putes hoc exiſtimans, neminem te tui amantiorem habere. Vale Nonis Decembris Naronæ.

Ex qua Vatinii Epiſtola diſtingui poſſe videntur ea, quæ in ſupra relato Polybii fragmento obſcura habentur, in quo Caſaubonus Delmatas populos *vicinos* ſubegiſſe vertit, tamen cum textus Græcus ἀϛυγείτονας, id eſt *Vrbi vicinos* habeat, non de quibus libet vicinis, ſed de *Vrbi vicinis* tantum intelligendus eſt, & exinde Dalmitanos Cives, libertate conſecuta, vicinos ſuæ Vrbi populos ſubegiſſe, vigintique Oppidis ſubactis, iiſdem ex Vrbe domina nomen Dalmatiæ indidiſſe cenſendum eſt, quæ *Dalmatiæ antiqua* Vatinius vocat, ac inter Naronam, & Tilurum flumina, ac montes Pannonics ſita fuiſſe ex dictis apparet: deinde, Tiluro tranſmiſſo, ſexaginta alia Oppida ſibi aſciſcendo, uſque ad mare, Dalmaticum nomen protuliſſe; ſimulque Salonæ ſitu occupato Tragurium, ac Epetium proximas Iſſenſium Civitates infeſtando, cauſam primi belli Dalmatici præbuiſſe, & ſicut Salonam inter ſexaginta Dalmatarum recentiora Oppida numerandam ex eo colligitur, quod ſecundo, & tertio bello Dalmatico ejus mentio fit; ita Naronam quarti belli tempore nondum Dalmatiæ finibus incluſam diſerte docet Epiſtola ipſius Vatinii Naronæ ſcripta, & alia præcedens clarius.

Lib. 5. ep. 9.

Eodem quarto Dalmatico bello Promonam Liburnis Dalmatæ ademerunt, quam intra Titium, & Tilurum non longe ab hujus fontibus fuiſſe, ſitus, nomenque montis *Promina* dicti demonſtrat, tuncque eo magis Dalmatiam dilatatam cenſendum eſt. Nam Cæſar bello civili impeditus, neque vindictam de exercitu a Dalmatis deleto ſumere; neque ipſos coercere potuit, ſed eo compoſito, leve tributum imponere ſat habuit.

Cæſare occiſo, Dalmatæ ſe in libertatem denuo vindicarunt, Romanos exercitus ſuperarunt, & eorum reliquias Epidamnum fugare, recipere coegerunt, quo tempore Naronam, cæteraque loca Drinum uſque, Dalmatas occupaſſe argui poteſt, cum eoſdem pluries Auguſtum fatigaſſe ſcribant, & eadem loca deinde Dalmatiæ adſcripta fuerint. De qua Dalmatia ſic aucta Velleii Paterculi verba intelligenda ſunt l. 2. *Vniverſa Pannonia inſolens longe pacis bonis, & adulta viribus Dalmatia tractu ejus gentibus in ſocietatem adductis, ex conſtituto arma corripuit.* & infra. *tantus hujus belli metus fuit, ut ſtabilem illum, & firmatum tantorum bellorum experientia Cæſ. Aug. animum quateret, atque terreret.* Hoc ultimum Illyricum, & Dalmaticum Quintum bellum Auguſtus diu per ſe, & per Tiberium geſſit, quo tandem Dalmatæ ſubacti fuere, ut relati Auctores referunt, a quo etiam Inſulares maria infeſtantes, compreſſos Appianus memorat. *Deficientes vero Melitenos, & Corcyræos, qni inſulas incolunt, propterea quod mare latrociniis infeſtum habebant, funditus delevit, interfectis puberibus, cæteris ſub corona venundatis: Liburnos mari itidem infeſtos navibus mulctare ſatis habuit.* His de Illyrico, proximique maris dominio uſque ad Romanæ Monarchiæ tempora obſervatis, Illyricæ oræ deſcriptio ad eadem tempora deducenda eſt.

CAPUT II.

De Illyrici ora maritima.

ILlyricam oram a Cerauniis montibus antiquitus initium ſumſiſſe, Græci & Romani Scriptores concordes referunt, ſed Græci Liburnia ipſam terminant; Romani vero ad intima Sinus Adriatici Venetos uſque producunt, & Herodotus antiquiſſimus Scriptorum Henetos quoque Illyricam eſſe gentem aſſerit, quos tamen Paphlagonas fuiſſe Polybius, Livius, & Strabo teſtantur; ideo auctores Illyricam oram deſcribentes, ordinatim recenſendi ſunt, non ut ex eis (quæ adeo parva, vel depravata extant) certa locorum diſtinctio tradi poſſit; ſed tantum, ut obſervata temporum ratione, Illyricæ oræ finium diverſitas percipi queat, & inde quæ apud nonnullos Romanos Scriptores obſcura, vel confuſa videntur, declarari poſſint. Horum antiquiſſimus eſt Scylax Cariandenſis, cujus textus depravationem conati ſunt reſtituere multi. Hic Lucæ Holſtenii amici veteris, & in Geographia antiqua verſatiſſimi ponetur verſio, is enim Adriaticas oras deſcribens, ait in Periplo.

Tyrrheni.

Poſt Vmbros Tyrrheni ſunt: pertingunt autem, & hi a Tyrrheno mari in Adriaticum, eſtque Græcanica in illis Vrbs Spina, & fluvius, aſcenditurque in Vrbem adverſo flumine ad xx. ſtadia circiter, & Tyrrhenia ab infero mari in Adriaticum uſque ſinum porrigitur ab Vrbe Piſa; ad Spinam tridui itinere.

Celtæ.

Poſt Tyrrhenos Celtarum gens ſequitur: pars exercitus relicta in anguſto terrarum tractu, uſque in Adriaticum mare, iſthic intimus receſſus eſt ſinus Adriatici.

Heneti.

Celtas Henetorum gens excipit: per quos Eridanus fluit; & ad ipſos a Spina Vrbe unius diei navigatio eſt.

Iſtri.

Poſt Henetos Iſtrorum gens eſt, atque fluvius Iſter, exit autem hic fluvius in Pontum, fronte quaſi ad Ægyptum converſa; præternavigatur Iſtrianorum regio unius diei noctiſque ſpatio.

Liburni.

Lias Idaſſa. Poſt Iſtros Liburnorum gens eſt, in qua gente Urbes maritimæ ſunt *Ladera*, Aetienites, Dyirta, Alupcr, Olſi, Pedetæ, Hemioni: Hi fœminarum Imperio reguntur, ſuntque fœminæ iſtæ liberæ a viris, congrediuntur autem cum propriis ſervis, viriſque vicinarum regionum. Inſulæ autem huic regioni objacent, quarum quidem nomina recenſere poſſum, ſunt enim & aliæ multæ absque nomine, vid. *Apſyrtis* Inſula ſtadiorum cccx. lata autem cxx. *Electrides*, *Iſtria*, Mentorides. Hæ autem Inſulæ magnæ ſunt, juxta eſt & *Arbatis* fluvius. navigatio juxta Liburnorum regionem bidui eſt. *Iſtris. Clini Litria. Caturbatis.*

Illyrii.

Poſt Liburnos gens eſt Illyriorum, qui oram maritimam accolunt ad Chaoniam usque, quæ juxta Corcyram Alcinoi Inſulam eſt. In his Oppidum Græcum eſt nomine Heraclea, & Portus. Sunt & hic Barbari, quos Lotophagos vocant, Hierastamnæ, Bulini, Hillini, Bulinis contermini Hylli: hi Hyllum Erculis filium conditorem ſuum aſſerunt; ſunt autem Barbari, habitantque peninſulam paulo minorem Peloponneſo: poſt peninſulam littus directum accolunt. Bulini autem Illyrica gens eſt. enavigatur Bulinorum regio. die longiori uno usque ad Neſtum ſinum.

Neſti.

Poſt Neſtum deinde ſinuoſa navigatio eſt, vocatur autem totus hic ſinus Maricus, qui uno die *circumnavigatur*. Sunt autem hoc in loco Inſulæ Proteras, Cratia, Olintha II. ſtadiorum intervallo, aut paulo majori a ſe invicem diſſitæ juxta Pharum & Iſſam; hic enim nova Pharus jacet Græca Inſula, atque Iſſa Inſula, & hæc Græca Oppida. Antequam vero ad Naronem fluvium perveneris, ampla regio in mare provenit, atque Inſula littori vicina nomine Melita, tum alia huic vicina, quæ Corcyra nigra vocatur, altero autem promontorio juxta Naronem fluvium excurrit, diſtat a Melita ſtadiis xx. a continenti autem terra ſtadiis 8. *Præternavigatur.* *Et plurimum abeſt promontorio ſuo hæc inſula.*

Manii.

Poſt Neſtos vero Naron fluvius eſt, aditu ſatis amplo, nam & triremes, & Naves illum ſubeunt ad Emporium usque LXXX. ſtadiis ſurſum a mari diſtans. Hi autem genere Illyrii ſunt nomine Manii. Lacus autem introrſum juxta Emporium illud magnus eſt, usque ad Autariatas Illyricam gentem pertingens, in quo lacu Inſula eſt cxx. ſtadiorum, culta admodum & fertilis. Ex hoc lacu Naro amnis profluit, & a Narone ad fluvium Arionem diei navigatio eſt: poſt Arionem fluvium dimidii diei curſu, Cadmi & Harmeniæ ſaxa ſunt templumque procul ab Arione fluvio, a dicto flumine navigatur ad Emporium Buthoam.

Encheles, ſive Ench lii.

Encheles quoque Illyrica gens eſt, vicina Rhizunitis, a Buthoa ad Epidamnum Urbem Græcam diei noctiſque navigatio eſt: iter autem tridui.

Illyrii.

Taulantii ſunt gens Illyrica, in qua Civitas Epidamnus, quam fluvius allabitur nomine Palamnus. Ex Epidamno, Apolloniam usque Græcam Urbem iter bidui eſt: Apollonia autem L. ſtadiis a mari diſtat, & Æas amnis Urbem præterfluit; ab Apollonia in Amantiam ſunt ſtadia cccxxx. juxta Apolloniam Æas fluvius ex Pindo monte ortus, defluit verſus Oricum interius in ſinum Ionium: Ab Amantia autem ſtadiis LX. in mare effluit: omnibus hiſce gentibus in mediterraneis contermini ſunt Atintanes, ſupra Oriciam & Chaoniam, usque ad Edoniam; in Chania regione exigua quædam Inſula eſſe fertur, nomine Erythia. Huc Gerionem veniſſe perhibent, & boves paviſſe, circa hæc loca Ceraunii montes ſunt in Epiro, quibus Inſula exiguo nomine Saſon objacet, hinc tertia diei parte Oricum navigatur.

Orici.

Orici Amantiæ regionem incolunt. Amantienſes autem Illyrii à *Bulinis* hucusque pertingunt. Oſtium vero Ionii ſinus a Cerauniis montibus eſt usque ad Iapygium promontorium, trajectus autem Oſtii hujus ſinus a Cerauniis montibus ad Hydruntum Oppidum Iapygiæ, 10. circiter ſtadiorum eſt, quidquid intra eſt, ſinus Ionius vocatur. In Adria crebri ſunt portus, idem autem eſt Adria & Jonius. *Bullionibus.*

Scylacem ſequitur Schimnus Chius, qui oram maritimam ad Nicomedem Regem Bithyniæ perſcripſit, quem Marciani Heracleote nomine vulgatum, nuper idem Holſtenius vertit.

Europa.

360.

Poſt Italiam ſtatim occurrit Ionium mare
Ad cujus Oſtium atque fauces ultimi
Iapyges accolunt; ſub his Oenotrii, &
Meſſapiorum portus eſt Brunduſium
Monteſque trans fretum objacent Ceraunii.
Umbri dein Meſſapiis ſunt proximi
Quos delicatæ deditos vitæ ferunt

Ætatem agentes Lydio plane more
Sequitur deinde mare, quod Adriaticum vocant
Theopompus ejus optime explicat ſitum,
Quod qua peninſulam facit cum pontico,
Ibi Inſulas ſimiles Cycladibus obtinet,
Quarum quidem alias nuncupant Apſyrtides,
Electridasque, ſed alias Liburnidas,
Feruntque nonnulli ſinum hunc Adriaticum
Turbis quibusdam barbarorum cingier
Ad L. ſupra. C. Miriades
Agrum optimum atque fertilem colentium
Ferunt enim, & pecora gemellos gignere
Sed aer illos ambiens a Pontico
Differt, licet parum invicem diſtent loco
Neque enim nivoſus eſt, nec aſper frigore;
Sed pluvius usquequaque, & humidus manet,
Mutationes turbidas citasque habens
Æſtate præſertim atque crebros turbinum,
Et fluminum jactus, & iſtic quos loci
Dicunt Typhonas; L. autem oppida
Venetorum in intimo receſſu ſunt ſita,
Hos tranſiiſſe ex Paphlagonum ſolo ferunt,
Laresque conſtituiſſe ad Adriæ ſinum:
Venetos ſequuntur Thraces, Iſtri uti vocant,
Iuxtaque eos duæ ſitæ ſunt Inſulæ,
Quas optimum proferre ſtannum exiſtimant.
Supra haſce degunt Iſtriani, & Mentores,
Eridanus hic fert ſuccinum pulcherrimum,
Id lachrymam eſſe ſaxeam pellucidam,
Stillamque, quam altæ populi exſudent ferunt,
Olimque contigiſſe nonnulli aſſerunt,
Incendium Phaëtontis hæc circa loca,
Ideoque turbas incolarum omnes adhuc,
Incedere atra veſte, & habitu lugubri,
Terras deinceps adjacentes proxime,
Illis Pelagones, & Liburni poſſident,
Queis Bulinum deinde adhæret natio,
Poſt hoſce mox peninſula ingens Hyllica eſt,
Quæ Peloponneſo comparier poteſt,
Sed Oppida illic XV. colere aſſerunt,
Hyllos originis quidem Græcanicæ,
Quorum auctor Hyllus gnatus Herculis fuit,
Malo propinquorum tamen contagio,
Feruntur evaſiſſe Barbari,
Ut aſſerunt Timeus, & Erathoſtenes,
Ac propter illos Iſſa nomine Inſula eſt,
Syracuſiorum continens Coloniam,
Porrecta deinceps Illyris, quamplurimas
Gentes coercet: Nam frequentes admodum
Extare turbas hominum in Illyride ferunt,
Quorum una pars remota degit a mari,
Pars alia littus Adriæ internum occupat,
Pars obtemperat Regiæ potentiæ,
Pars alia ſervit unius libidini,
Pars legibus vivit ſuis: piiſſimos
Eos ferunt, juſtosque, & hoſpitibus bonos,
Civilem amare ſocietatem maxime,
Studere vitæ, & moribus cultiſſimis.
Abhinc diſtat haud procul Pharus Inſula
Pariorum habens Coloniam, atque Corcyra
Quæ nigra dicitur Cnidi Colonia:
Prædicta regio maximum complectitur
Lacum; accolæ Lychnitim illum nominant,
Huic tractui Inſula eſt propinqua, in qua diem
Vitæ ſupremum obiiſſe Diomedem ferunt,
Et inde Diomedea dicta eſt nomine,
Supra hoſce Phrygi ſunt feri, atque Barbari,
Et Civitas Epidamnus imminens mari,
Originis Græcæ Colonia Corcyræ,
Superque Phrygos Enchelei ſunt ſiti,
Queis imperaſſe Cadmus olim dicitur,
Vicina proxime his jacet Apollonia,
Corinthiorum Corcyrorumque opus,
Et Oricus maritima Græca Civitas,
Quam condiderunt Euboenſes Ilio
Capto, repulſi ad ea loca ventorum impetu
Deinde Thesproti.

Schimnum ſequitur Dionyſius Afer, ſive Alexandrinus in Perygiſi

Quin etiam expanſus eſt Iapygiam ad terram
Inde vero dilatatum protenditur Adrium ſalum
Ad Boream, ſed ſurſum ad Occiduum receſ-ſum ſerpit,
Quod etiam Ionium accolæ dixerunt,
Duas vero continentes eructat; intranti quidem
Dextram ad manum cernitur Illyris terra
Dalmatia vero ſupra ultra *martiorum ſolum virorum*
Ad Lævam vero Auſoniorum expanditur immenſus Iſthmus.

378.

At deinceps poſt hos Calabricæ ſedes terræ,
Gentesque Iapygum extenſæ usque ad Hyrium
Maritimam: Hyrium ubi trahitur Adrium ſalum,
Mare in finitimum Aquileenſe ubi condita eſt,
Urbs Tergeſtorum intimis in finibus maris.
Tot quidem Auſoniam circum depaſcuntur terram,
Inde autem ad auroram converſum circumvolvitur ſalum
Littora ſubradens Liburnica circumque firmam
Hylleorum terram omnem quæcunque adjacet Iſthmo
Bullineorumque littora. Poſt vero immenſum tractum ducens,
Illyricam circum terram volvitur usque ad jugum,
Montesque excelſos, quos Ceraunios vocant:
Illum autem circa ſinum videas inſignem tumulum,
Tumulum quem Harmoniæ, Cadmique fama dicit;
Illic enim in ſerpentem flexuoſum genus mutati ſunt,
Quando Iſmeno opulentam poſt ſenectam migrarunt
Ubi ipſis prodigium illud Dii fecerunt; circa namque terram
Illam utrinque ſita ſunt duo ſaxa
Quæ ambo concurrunt agitata, cum aliquod principium
Eſt incolis mali quod advolvitur ipſis

481.

Verum quum Adriatici ſiniſtrum alveum maris
Intraveris in navi Iapygiam in terram
Invenies fortis Diomedis confeſtim inſulam
Quo heros venit, infenſa Venere
Quando peroptatorum adiit gentem Iberorum
Suæ Uxoris conſiliis, malevolæ Ægialeæ
Deinceps autem maris ad ortum Ionii
Abſyrti Inſularum apparet immenſus tractus
Quas olim Colchorum filii incurſarunt, quando defeſſi fuerunt
Deinceps autem poſt has Liburnicæ ſitæ ſunt
Verum ad Auſtrum poſt ſaltus Ceraunios navi currenti
Inſulæ apparent ex ulteriori loco Ambraciotarum
Atque pinguis Corcyra charum ſolum Alcinoi.

In his tribus Græcis auctoribus qui Antiquiorum de Adriatica ora opiniones tradunt, obſervanda ſunt nomina quæ-

quædam populorum & locorum, quæ apud Romanos Hiſtoricos ſive Geographos non reperiuntur, & ſicut in ſtatuendo Illyrico a Cerauniis montibus ad Hyllos uſque vel Bulinos conveniunt, ita Liburnos & Iſtros ab Illyriis concordes excludunt, multa etiam obſcura continent, quæ ut rectius intelligi poſſint, infra quando de Adriatici navigationis variatione tractabitur, explananda erunt. Hos ſequitur Strabo, qui Illyricam oram deſcribens ait:

Pertingit Pannonia etiam uſque ad Dalmatiam, Ardiæos. *& fere* Sardiæos *verſus meridiem ſi proficiſcatur. Quidquid autem regionis ab intimo* Ardiæos. *Adriæ ſinu, uſque ad* Sardiæos, *& Rhizonicum ſinum protenditur, montoſum eſt, interpoſitum mari & Pannonibus; atque hinc ſane videtur, non incommode initium nos facturos continenti oratione, ambitum iſtum ſolum deſcripturos, paucis modo repetitis eorum, quæ ſupra dicta fuerunt. Docuimus enim, in Italiæ deſcriptione primos in Illyrici ora maritima eſſe Iſtros, conterminos Italiæ & Carnis: Principeſque noſtros hodie Italiæ fines ad Polam uſque Iſtriæ Vrbem protuliſſe; hi igitur fines circiter DCCC. ſtadia ab intimo ſinus abſunt, totidemque ſtadia ſunt a Promontorio, quod eſt ante Polam ſitum ad Anconam, Venetico agro ad dexteram relicto. Tota ora Iſtriæ ſtadiorum 1300. ſequitur Iapodum ora ſtadiorum M. ſiti ſunt Iapodes ſub Albio monte, qui finis eſt Alpium, admodum alto, ac partim ad Pannonios & Iſtrum pertingunt, partim ad Adriam: bellicoſa gens, ſed ab Auguſto Cæſare prorſus defatigata: Vrbes eorum Metulum, Arupinus, Monetium, Vendum, regio eſt inops, Zea fere & Milio victitant: armatura iis Gallica: notis compuncta ſunt corpora in morem reliquorum Illyriorum & Thracum. Poſt Iapodum oram Liburnica ſuccedit, longior priore ſtadiis D. eſt in ea ora fluvius, quo adverſo ſubvehuntur merces uſque ad Vrbem Scardon & Liburna: Iuxta totam quam explicavi oram Inſulæ ſunt Abſyrtides, ubi Medea dicitur fratrem ſuum Abſyrtum interfeciſſe, qui ipſam perſequebatur. Deinceps eſt Cyractica pone Iapodes. Sequuntur Liburnicæ numero 40. tum aliæ, notiſſimæ autem Iſſa, Tragurium ab Iſſenſibus conditum. Pharus quæ olim Parus Pariorum Colonia, patria Demetrii Pharii. Tum ora maritima Dalmatarum, & Navale eorum Salona, eſt hæc gens ex earum numero, quæ diuturnum cum Romanis bellum geſſerunt. Habuit Oppida memoratu digna ad L. de quibus & Vrbes nonnullæ Salona, Priamo, Ninia, Sinotium novum ac vetus, ab Auguſto iſta ſunt combuſta, eſt & Andretium Caſtellum probe munitum, & Dalminium magna Vrbs, unde nomen genti; eam Vrbem Naſica exiguam redegit, agrumque pecori paſcuum ob incolarum avaritiam. Proprium hoc habent Dalmatæ, quod ſingulis octenniis agros denuo dividunt, nam quod nulla utuntur, id reſpectu vicinorum Italorum eis eſt peculiare: alioquin id cum multis Barbaris habent commune, quod numiſmate inter ſe non utuntur. Porro mons, cui nomen Ardium, Dalmatiam mediam ſecat; ut altera ejus pars ad mare ſpectet: altera in diverſum, ſequitur Naro amnis, & qui apud eum ſunt Daorizi, Ardiæi, Plerei, quorum his propinqua eſt Melæna Inſula, Corcyra appellata & Vrbs a Creidiis condita, Ardiæis vicina eſt Pharos, ante Paros dicta: eſt enim a Pariis condita. Veralios autem poſteri dixerunt Ardiœos. Sed hos a mari in mediterranea abegerunt Romani, coegeruntque agriculturæ vacare. Eſt autem regio ea ſterilis atque aſpera, neque agricolis conveniens. Itaque ea gens tantum non funditus periit. Quod quidem aliis quoque in eo tractu gentibus uſu venit: quorum enim ſumma olim fuit potentia, nunc, vel omnino nulli ſunt, vel ad imam redacti conditionem, ut de Gallis Boii & Scordiſci, de Illyriis Autariatæ, Ardiæi, Dardani, de Thracibus Triballi, primum a ſe invicem attriti, deinde a Macedonibus & Romanis prorſus oppreſſi. Poſt Ardiæorum & Pleræorum oram Rhizeorum ſinus & Vrbs, aliaque Oppida, & Drilo fluvius, quo adverſo navigatur Orientem verſus, uſque ad Dardanicam; attingit autem Macedonicas & Pannonicas gentes verſus meridiem, ſicut & Autariatæ & Daſſaretii, aliique populi, aliis partibus ſe & Autariatas attingunt.*

& deſcripta Dardania.

Poſt ſinum Rhizicum Liſſus eſt, & Acroliſſus, & Epidamnus a Corcyræis condita.

inde ad Ceraunios uſque Montes.

Et Montes Ceraunii initium faucium ſinus Ionii, & Adriatici. Fauces enim utrique ſunt communes, eoque tantum differunt, quod primæ maris ſeu exteriori parti nomen Ionii tribuitur, Adriæ autem interiori uſque ad intimum ſinus receſſum, quamquam hodie totum mare hoc nomen gerit.

Et relatis de Ionio, & Adriatico antiquorum opinionibus.

Quæ ſupra hanc ſita eſt regio montuoſa eſt, tota frigida, ac nivalis, maximeque ad Septentrionem vergit, ita ut vites raræ ſint, & in editis, & in planis locis. Hæ ſunt Pannonum montanæ Planicies verſus meridiem ad Dalmatas uſque, & Ardiæos pertinentes, verſus ſeptentrionem ad Iſtrum deſinentes, verſus ortum Scordiſcos attingentes ad Montes Macedonum & Thracum. Autariatæ autem maxima fuit, & optima Illyriorum gens, cui quondam contra Ardiæos bellum perpetuum fuit de Sale, qui in confinio coquebatur, ex qua verno tempore, ex quadam convalle defluente hauſta, & per quinque dies repoſita, pactum erat, ut Salina alternis fruerentur vicibus; pactis poſthabitis bellis decernebant; Sed Autariatæ cum Triballos domuiſſent, qui ab Agrianibus uſque ad Iſtrum XV. dierum itineris ſpacium occupabant, ſupra alios etiam Thracas & Illyrios ſeſe extulerunt, ſunt autem potentia ſua exuti prius a Scordiſcis, deinde ab ipſis Romanis, qui Scordiſcos etiam debellarunt, diuturna uſos potentia. & infra. *Quemadmodum autem Illyrici oram deſcribentes, uſque ad Ceraunios Montes progreſſi ſumus, qui extra Illyrici montes ſiti, ſuum tamen proprium habent terminum.* & deſcriptis gentibus intra Dyrrachium, & Ceraunios Montes. *His porro Epirotis admixtæ ſunt Illyricæ gentes,* item, *neque deſunt, qui omne id, quod ad Corcyram uſque eſt regionis, Macedoniam appellant, eam afferentes cauſam, quod & tonſura, & lingua, & chlamyde, aliiſque id genus Macedonicis utuntur, nonnulli etiam duplici ſermone.* item, *In vi-*

D 2 *am*

am incidunt, & qui ab Apollonia, & qui a Dyrrachio proficiſcuntur. Tota hæc via Ignatia vocatur, prima pars ad Candaviam Illyrici Montem per Vrbem Lychnidum, & Pylonem, qui locus in via diſtinguit a Macedonia Illyricum . . . inde Teſſalonicam uſque.

Hæc Strabo partim e veteribus Geographis, partim de ſui temporis Illyrico tradit, quod ad quartum annum Tiberii, quo Strabonem ſcripſiſſe conſtat, referendum eſt; & ſicuti cum cæteris convenit a Cerauniis montibus ad intima uſque ſinus Adriatici Illyricum extenſum fuiſſe, ita fixum aliquem, certumve ejus terminum in intimo ſinus non ponit, & quamvis *primos in Illyrici ora maritima Iſtros conterminos Italiæ & Carnis* ponat, tamen utrum Italiæ an Illyrico tribuerentur Carni, non diſtinxit. Quos

Cir. 5. antequam Auguſtus rerum potiretur Illyrico tributos, ex Appiano apparet. *Cæſar & Antonius totum Romanum Imperium inter ſe demum partiti ſunt, feceruntque terminum utriusque ditionis, Codropolim, Oppidum Illyricum, quod videbatur ſitum in intimo ſinu Adriatico;* Codropolim vero in Carnis fuiſſe hodiernum nomen loci fori Iulii Codropio, dicti in ipſius ſinus intimo exiſtentis demonſtrat. Sed cum Gallia Ciſalpina Italiæ tributa fuerit, Carnos quoque (niſi prius) tempore ſaltem Augu-

Lib. 3. c.5.& 19. ſti ſimul cum Iſtria, ut Plinius teſtatur, Italiæ acceſſiſſe oportet, & Imperante Tiberio Occidentalem Illyrici terminum Iſtriam fuiſſe, Orientalem autem, qui ad Montes Ceraunios extendebatur, Strabo ad Ignatiam viam, quæ a Dyrrachio ad Theſſalonicam ducebat, reducit; reliqua vero Macedoniæ tribuere videtur; quod Dion belli Pompeiani tem-

Lib. 41. pore cenſitum quoque fuiſſe refert. *Dyrrachium ſitum eſt in terra, quæ Illyriorum quondam Parthinorum erat nunc veluti id quoque temporis pro Macedonia ducitur*, ita ut prope Dyrrachium Orientalem oræ Illyricæ terminum tempore Strabonis fuiſſe, & Iſtriam Occidentalem concludi debeat. His de Illyrici terminis relatis, ſingulos ejus oræ populos deſcribendo, primus Iapodes inter Iſtros & Liburnos poſuit Strabo, deinde Liburnos, Dalmaticam oram, Naronem amnem, & populos Daorizos, Ardiæos, Pleræos, Rhizonicum ſinum, Drilonem fluvium, Liſſum & Acroliſſum, inque Epidamno Illyricæ oræ deſcriptionem terminat, ex quo populos prædictos ſub generali nomine Illyriorum intellexiſſe Strabonem oportet, quamvis id non exprimat.

Proximus Straboni Pomponius Mela de Illyrico lib. 2. cap. 3.

Deinde Ceraunii montes, ab iis flexus in Adriam. Hoc mare magno receſſu littorum acceptum, & vaſte quidem in latitudinem patens, qua

Tergeſte. *penetrat tamen vaſtius, Illyricis uſque* Tegeſtum, *cætera Gallicis, Italicisque gentibus cingitur. Parthini & Daſſaretæ prima ejus tenent,*

Taulantii. *ſequentia* paulatim *Enchelæ, Pheaces; deinde ſunt quos proprie Illyricos vocant. Tum Pyrei, & Liburni, & Iſtria. Vrbium prima eſt Oricum, ſecunda Dyrrachium, Epidamnos ante erat. Romani nomen mutavere, quia velut in damnum ituris omen id viſum eſt. Vltra ſunt Apollonia, Salona, Iadera, Narona, Tragurium, ſinus Polaticus, & Pola quondam a Colchis (ut ferunt) habitata, (in quantum res tranſeunt) nunc Romana Colonia, Amnes autem Aeas, & Nar,* Ex Danubio.

& Danubius, *qui jam dictus eſt Iſter, ſed Aeas ſecundum Apoloniam, Nar inter Pyreos, &* Tergeſtæ,

Liburnos, per Iſtros, iſter emittitur. Tergeſtum *intimo in ſinu Adriæ ſitum finit Illyricum.*

& cap. 7. de Inſulis.

In Adria Abſoros, Celaduſæ, Abſyrtis, *Iſſa*, Trucones, *Hydria, Electridas, Corcyra, Tragurium, Diomedia, Aeſtria, Aſine, atque ut Alexandriæ, ita Brundiſio adjacens Pharos.* ex quibus, Melam auctores Strabone antiquiores, ſecutum conſtat, cum hinc Iſtros, inde Macedonas in Illyrico includat, qui Strabonis tempore excludebantur, neque Japodes, & Dalmatas nominat, ſed univerſam Illyricam oram a Strabone deſcriptam in Iſtriam, Liburniam, Pirrheam, & Illyricum diſtinguat, Virgilium, & Livium imitatus. Melam ſequitur Plinius lib. 3. cap. 21. Abſoros. Dyſcelados. Abſyrtis. Pityſa vel Tituna. Saſon.

Illyricum Et Liburnia.

Arſiæ gens Liburnorum jungitur uſque ad flumen Titium; Pars ejus fuere Mentores, Hymani, Encheleæ, Dudini, & quos Callimachus Peucetias appellat: nunc totum uno nomine Illyricum vocatur generatim, populorum pauca effatu digna, aut facilia nomina; conventum Scardonitanum petunt Iapodes, & Liburnorum Civitates 14, e quibus Lacinienſes, Stulpinos, Burniſtas, Albonenſes nominare non pigeat. Ius Italicum habent eo Conventu Alutæ, Flanates, a quibus ſinus nominatur, Lopſi, Varubarini, immunesque Aſſeſiates, & ex Inſulis Tulfinates Carietæ: cæterum per oram oppida a Neſactio Alvona, Flavona, Tarſatica, Senia, Lopſica, Ortopula Vegium, Argiruntum, Corinium, Enona Civitas, Pauſinus, flumen Tedanium, quo finitur lapidia; Inſulæ ejus ſinus cum oppidis præter ſupra ſignificatas Abſirtium, Arba, Tragurium, Iſſa, Pharus, Paros ante, Crexa, Giſſa, Portunata, rurſus in continenti Colonia, Iadera, quæ a Pola 160. m. P. abeſt inde 30 M. colentum Inſula 18. oſtium Titii fluminis.

Cap. 22. Liburnia. Dalmatia.

Liburniæ finis, & initium Dalmatiæ Scardona in Amne eo XII. M. P. a mari dein Autariatarum.

Tariotarum *antiqua regio & caſtellum* Tarona.

Tariona, *promontorium Diomedis, vel ut alii peninſula Hyllis circuitu C. M. P. Tragurium, Civium Romanorum marmore notum. Sicum in quem locum D. Claudius Veteranos miſit, Saiona, Colonia ab Iadera* 222. *M. P. petunt in eam jura deſcripti in Decurias.* 372. *Dalmatæ* 22. *Devoni* 239. *Ditiones* 69 *Mezei* 52. *Sardiates; in hoc tractu ſunt Mandetrium, Tribulium, nobilitata populi Romani præliis Caſtella. petunt & ex Inſulis Iſſei, Colentini, Separi, Epetini. Ab his caſtella Piguntiæ Rataneum, Narona Colonia tertii conventus*

ventus a Salona 72. M. P. appoſita cognominis fluvio a mari 20. M. P. M. Varro 89. Civitates eo ventitaſſe auctor eſt. Nunc ſoli prope noſcuntur Ceraunii decuriis 24, Daorizi 17. Deſitiates 103. Docleatæ 33. Deretini 14. Deremiſtæ 30. Dindari 33. Glonditiones 44. Melcomanni 25. Nareſii 102. Scirtari 72. Siculotæ 14. populatoreſque quondam Italiæ, Vardei non amplius quam 20. decuriis: præter hos tenuere tractum eum Oenei, Partheni, Hematini, Arbitæ, Armiſtæ. A Narone amne C. M. P. abeſt Epidaurum Colonia, oppida Civium Romanorum Rhizinum, Aſcrivium, Butua, Olchinium, quod antea Colchinium dictum eſt a Colchis conditum: amnis Drilo ſuperque eum Oppidum Civium Romanorum Scodra a mari 18. M. P. Præterea multorum Græciæ Oppidorum deficiens memoria, nec non & Civitatum validarum. Eo namque tractu Labeatæ, Enderudini, Saſſei, Grabei proprieque dicti Illyrii & Taulantii, & Pyrei, retinet nomen in ora Nymphæum, Promontorium, Liſſum Oppidum Civium Romanorum ab Epidauro C. M. P.

Cap. 23. Macedonia,
A Liſſo Macedonia Provincia.
& Cap. 26. De Inſulis Adriaticis.

Illyrici ora mille amplius inſulis frequentatur natura vadoſi maris extuariisque tenui alveo intercurſantibus. Claræ ante oſtia Timavi calidorum fontium cum æſtu maris creſcentium juxta Iſtrorum agrum. Ciſſa, Pullariæ, & Abſyrtides Graiis dictæ a fratre Medææ ibi interfecto Abſyrto. Juxta eas Electritas vocavere, in quibus proveniret ſuccinum, quod illi electrum appellant, vanitatis Græcæ certiſſimum documentum: adeo ut quos earum deſignent, haud unquam conſtiterit. Contra Iader eſt *Liſſa quæque* appellatæ contra Liburnos *Creteæ*, aliquot, nec pauciores Liburnicæ, Celaduſtæ: Contra Surium, *bubus*, & capris laudata Brattia, Iſſa Civium Romanorum *reliqua*, & cum oppido Pharia. Ab his Corcyra, Melæna cognominata cum Gnidiorum oppido diſtat 22. M. P. inter quam, & Illyricum Melita, unde catulos Melitæos appellari Callimachus auctor eſt 12. M. P. ab ea tres Elaphites. In Ionio autem mari ab Orico M. M. P. Saſonis piratica ſtatione nota.

Liſſacæ. *Grareæ.* *Trucones.* *Bubuæ.* *Leucopetra ſalis.*

Animadvertendum eſt primo titulos capitum non ſuo loco poſitos fuiſſe, nam c. 21. quamvis de Illyrico generatim aliqua, ſed mutila referantur, tamen Liburniæ fines, & loca deſcribuntur, ideo Liburnia ex cap. ſequenti ibi transferri debet cap. vero 22. quod Dalmatiæ tantum loca continet (ut conferre volenti patebit) Dalmatia præponi: deinde obſervandum eſt, quamvis ſupra relata Plinii loca exſcripta ſint ex textu a Delecampio recognito cæteris impreſſis correctiori; tamen extat in Bibliotheca Vaticana manuſcriptus Plinii Codex membranaceus n. 1951. qui quamvis erroribus non vacet, præſertim in diſtantiis locorum, tamen aliqua habet, quæ reſtitutioni textus mirabiliter conferunt; nam quæ capiti 21. inſeruntur, *Trag. Iſſa, Pharos, Paros ante*, manuſcriptus non habet, neque eo loci poni debent, cum Tragurium cap. ſequenti inter Civitates Dilmatiæ recte numeret Plinius, ut Pintianus animadvertit infra referendus; Iſſam autem & Pharum inter inſulas Adriaticas cap. 26. ponat: ideo hæc nomina uti ſuperflua omittenda ſunt cap. 22. *dein Tariatarum antiqua regio, & caſtellum Tariona*, cum de Tariotis neque Strabo, neque quiſquam auctorum mentionem faciat, manuſcriptus autem habeat, *Aut ariatarum antiqua regio, & Caſtellum Tarona.* Hæ duæ dictiones *Aut ariatarum*, ex Scriptoris incuria disjunctæ pro nomine proprio Autariatarum accipiendæ ſunt, (ut ex primo elemento A majuſculo dictionis *aut* dignoſcitur) & conjunctæ pro antiquiſſima gente Illyrica, & regione *Autariatarum* ſumendæ, quorum Strabo, & plures alii auctores mentionem faciunt, ut ſuo loco conſiderabitur, & *Tarona* vel potius Natona pro Tariona reſtitui.

In capite autem 26 major diverſitas inter manuſcriptos Codices, & impreſſum perſpicitur, nam Vaticanus pro *Liſſa quoque* habet *Liſſace*, & pro *Creteæ*, *Grareæ*, & inter *nec pauciores Liburnicæ*, ponit *Trucones* Ferdinandus autem Pintianus in obſervationibus Plinianis Archietypon ſuum, *nec non Trucones Liburnicæ* habere, Salmanticenſe vero exemplar cum excuſo concordare ſcribit: Mela tamen docet, Trucones ponendas, cum easdem inter Adriaticas inſulas memoret: dictio vero *Liburnicæ* ſuperabundare videtur, vel loco alterius nominis proprii inſulæ poſita: ſequitur contra Surium bubua, & capris laudata Bratia: *Iſſa Civium Romanorum reliqua & cum Oppido Phario.* Vaticanus autem *contra Surium bubua, & capris laudata Bratiaſa Civium Romanorum & cum Oppido Pharia.* Pintianus hic in notis contra Surium Bubus. Codex Salmanticenſis *contra Surium Bauo*, Toletanus *Boua*, ut ſit proprium nomen inſulæ *Bauo* ſeu *Boua*, quid ſi legas non *intra Surium*, ſed *inde* vel *item Tragurium*, nam Tragurium in hoc ſinu, Ptolomæus, Strabo, Pomponius celebrant: Superius quidem facta eſt mentio Tragurii, ſed falſo illic reddita creditur Romana exemplaria *Banode contra Surium*, ut forte ſcribendum ſit *Bano, Decon, Tragurium*, nam *contra Surium* quid ſit, ego etiam cum Hermolao neſcire me fateor. Cum Pintiano fatendum eſt, textum eſſe corruptum, & cum, ex caprarum abundantia, hodie quoque Bracchiam laudari, bubus autem carere conſtet, pro *Bubus*, reponi debet ex Vaticano bubua vel prout hodie vocatur *Bua*, Ammiani *Boas*, quæ Civitati Tragurii ponte jungitur, & ſicuti dictionem *Bratiaſa* Vaticani male exſcriptam pro *Bratia Iſſa* ſumendam faci-

facile ſuaderi poteſt, ita in impreſſo *reliqua* (niſi ſit nomen proprium alicujus inſulæ, ſed male ſcriptum) ſuperabundare videtur: ſed ſi verba *contra Surium* mutanda eſſent, ut vult Pintianus (cum revera quid ſignificent non conſtet) quamvis Tragurium inter inſulas ponant, Mela, & Ptolomæus, & de Inſula a proxima Civitate ſic dicta intelligi debeant, tamen quia Bubuæ, vel Buæ (quamplures exemplares Plinii memorant) non relinqueretur locus; ideo potius eadem verba accipienda ſunt pro nominibus propriis inſularum, quæ a promontorio Diomedis Orientem verſus protenduntur, & ex Scylace ſupplenda ſic. Proteras, Solentum, Bubua, Bracchia &c. ut infra expendetur. Addenda quoque ſunt ante Corcyram ex Vaticano nomina Inſularum *Leucopetra*, & *Salle.*

Plinium ſequitur accuratiſſimus Geographorum Claudius Ptolomæus, qui Tabula Europæ Quinta Illyricum per dimenſiones certas latitudinum, & longitudinum, cælo reſpondentes, deſcripſit, & loca finesque regionum ita ordinavit, ut ex ſimplici ejusdem inſpectione omnia appareant, quæ alias etiam longa oratione difficile explicarentur, ideo omiſſis, quæ de tabulæ conſtructione tradit regionum, & locorum deſcriptionem pro tabulæ intelligentia ponere placuit. lib. 2. cap. 17. *Poſt Iſtriam Italiæ, reliqua Liburniæ quæ in Illyride eſt maritima, ſequitur ora Alvona, Flanona, Tarſatica, Oenei flum: Oſtia, Velcera, Senia, Lopſica, Tedanii flum: Oſtia, Ortopola, Vegia, Argiruntum, Corinium, Enona, Iadera Colonia, Titi fluminis Oſtia, Scardona. Dalmatiæ autem Civitates juxta littus Sicum, Salonæ Colonia, Epetium, Peguntium, Oneum, Naronis fluminis Oſtia, Riſinum, Epidaurus, Aſcrivium, Rhizonicus ſinus, Bulua, Ulcinium, Drilonis fluminis Oſtia Liſſus; fluit autem Drilon fluvius a monte Scardo, & ab altero Monte ſito, juxta medium ſuperioris Miſyæ; Ab eodem etiam alius amnis defluit Drinus nomine, qui in Saum flumen exit, ab Occidentali parte Tauruni Civitatis. Tenent autem Provinciam, qui Iſtriæ hærent Iapides, ſupra vero Liburniam magis Occidentales Mazei, poſt Derriopes, & Derii ſupra Deriopes, Dindarii ſupra quos Ditiones, ſupra autem Derios Ceraunii, interiora autem Dalmatiæ tenent Daurſii, ſupra quos Comenii, & Vardei ſupra hos Narenſi, & Sardiotæ, & iterum ſupra hos Siculotæ, Docleatæ, & Piruſtæ, & Scirtones verſus Macedoniam. Civitates autem mediterraneæ Liburnorum hæ ſunt: Tediaſtum, Arucia, Ardetium, Stlupi, Curcum, Auſancali, Varvaria, Salvia, Adra, Arauzona, Aſiſia Burnam, Sidrona, Blanona, Cuporum, Nedinum. Dalmatiæ Civitates mediterraneæ Andecrium. Aleta, Nerona, Delminium, Equum Colonia, Saloniana, Narbona Colonia, Enderum, Chinna, Doclea, Rizana, Scodra, Termidana, Siparuntum, Epicaria, Eiminacium, Inſulæ autem adjacent Liburniæ, Abſorus, in qua Civitates duæ, Crepſa, Abſorus, & Curicta, in qua Civitates etiam duæ Tulſinium, Curicum, & Scardona Inſula, in qua Civitates duæ Arba, Colentum: Inſulæ vero adjacent Dalmatiæ Iſſa Inſula, & Civitas, Tragurium Inſula, & Civitas, Corcyra nigra, Melitinæ.*

Diverſitas inter Melam, Plinium, & Ptolomæum, obſervanda eſt, nam quam partem Illyrici Strabo in Iapidiam, & Liburniam diſtinguit; Plinius & Ptolomæus Liburniæ ſoli adſcribunt, ac Iapidiæ tamquam partis Liburniæ mentionem faciunt. Poſt Liburniam Dalmaticam oram Strabo ponit, quam quamvis Naronam usque extendere videatur, cum tamen inter reliquos Illyrici populos, Ardiæos, contra Pharum ſitos nominet, hos citra Naronem fuiſſe oportet, ideo hanc Ardiæorum oram Dalmatiæ detrahere, & cum cæteris nominatis reliquis Illyriis tribuere videtur, quos Plinius, & Ptolomæus Dalmatiæ adſcribunt, inter quos Illyrios proprie dictos, Plinius memorat; Mela vero, ſicuti Dalmatiam non nominat, ita Strabonis Dalmaticam oram cum Ardiæis, Naronem usque in Liburnia includit. Inſulas quoque recenſens Strabo, Iapidicas nominat, Liburnicas vero 40: numero ſine nomine ponit, quibus notiſſimas Iſſam, Tragurium, & Pharum addit, ſed cujusnam regionis, populive fuerint, reticet: has autem Plinius inter Liburnicas numerat, Ptolomæus vero Dalmatiæ adſcribit, ſimul cum Corcyra nigra, & Melitine. Pro quibus concordandis, temporum ratio adhibenda eſt. Mela etenim antiquiora Strabone tempora refert, Strabo autem plura ab antiquis ſumens, Dalmatiæ fines ſui temporis ponere omiſit: Plinius vero licet brevitatis ſtudio quædam confundat, majorem locorum diſtinctionem præbet; Ptolomæus denique ſicuti poſterior, & in Romanæ Monarchiæ apice conſtitutus, quando ſcilicet jam omnia explorata, & dimenſa reperiebantur, ita cæteris quoque accuratior, ordinate, & diſtincte loca, & regiones diſtinguit.

Quibus diverſitatibus, pro ſcriptorum intelligentia, obſervatis, concludendum eſt, Illyricam oram Ptolomæi, ſive Monarchiæ Romanæ tempore, ab Iſtria, ſive ab Arſia flumine, ad terminum a Scardo monte provenientem, & inter Liſſum, & Epidamnum in mare terminantem, extenſam fuiſſe, & in Liburniam, ac Dalmatiam diſtinctam.

CAPUT

CAPUT III.

De Finibus Illyrici, regionumque ejus nominibus mutatis, vel obſoletis.

ILlyrici antiqui fines a Cerauniis montibus initium ſumpſiſſe, ab Oriente Macedonas, ab Occidente vero Liburnos conterminos habuiſſe ſupra relatum eſt, a Septentrione vero Pannonas, ut infra dicetur; in quo terrarum tractu plurima populorum, regionumque nomina mutata, vel coarctata fuerunt: pro quorum intelligentia tres tabulæ exhibentur, in quibus conficiendis, ſicuti multæ difficultates occurrerunt; ita quis non credat, regionum nomina determinatis, certisque finibus circumſcripta, ſed tantummodo deſcripta ea, quæ ex penuria auctorum conjecturis elici potuerunt, ut ex tabularum inſpectione diverſitas Regionum, nominumque ob oculos poneretur: & exinde auctorum loca relata intelligibilia evaderent, ut cuilibet conferre volenti patebit. Prima enim tabula Illyricum antiquum ante Romanorum adventum exhibet; Secunda ejusdem extenſionem, uſque ad Auguſti tempora declarat. Tertia vero Monarchiæ tempus usque ad Imperii diviſionem præbet: ex quibus per temporum ſucceſſiones diverſitas Illyrici, regionumque ejus perſpicitur. Illyrici antiqui loca, populosque oræ maritimæ Scylax deſcribit, de quibus capite ſequenti: ex mediterraneis autem duos tantum populos nominat, ſcilicet Auteriatas, & Atintanas, hoſque a Dyrrachio, uſque ad Ceraunios montes ſupra omnes populos ab ipſo nominatos collocat; illos autem attingere lacum, ex quo Naro fluit, ſcribit; ſed ſicuti Atintanorum ſitus etiam ex relatis Polybii, Appiani, & Strabonis locis percipitur, ita Autariatarum regio, quouſque extenderetur, neque Scylax, nec quiſquam alius auctorum tradit, quædam tantum Strabo, & Appianus referunt, quæ expendenda ſunt, ut antiquiſſimæ Autariatarum regionis fines indagari poſſint. Autariatæ maxima, & optima Illyriorum gens, Triballos domuit, & ſimul cum Dardanis, Beſſos, Emum montem incolentes, conterminos habuit, ut ex antiquis aucto- *Supra c. 2.* ribus refert Strabo; idcirco ultra Scodrum, ſive Scardum montem fines eorum antiquos ab Oriente extenſos fuiſſe neceſſe eſt, a meridie vero mare attigiſſe teſtatur Appianus. *Ardiæi cum maris finitimi optima Autariorum loca circa littus invaſiſſent, eos expulere. Poſt hos Liburni navibus plurimum inſignes.* Ab Occidente autem quousque extenderetur, nemo auctorum refert; ſed cum Plinius antiqua populorum nomina referre ſolitus, antiquiſſimam Autariatarum regionem poſt Scardonam ponat; ideo Titius fluvius pro Occidentali Autariatarum termino poni poteſt; quorum regionis amplitudinem Strabo ſignificare videtur, cum multos populos Autariatas attingere referat: deſcripto enim Drinonis fluxu ait: *attingit autem Macedonicas, & Pannonicas gentes verſus meridiem, ſicuti & Autariatæ, & Daſſaretii, aliique populi aliis partibus ſe, & Autariatas attingunt.* Sed quonam tempore res eorum floruerint, nemo memorat: id tamen ante tempora a Scylace relata eveniſſe oportet; Cum longe a mari ipſos collocet, ideo tunc temporis loca maritima jam Autariatas amiſiſſe dicendum videtur; Sed ſi ex relatis Appiani verbis de Autariatarum locis maritimis ab Ardiæis occupatis, tempora ſcrutari liceret, ante Liburnorum potentiam id eveniſſe dicendum eſſet, at cum neque Scylax, neque Poetæ Argonautarum iter per Illyricum ſinum deſcribentes, Ardiæorum mentionem faciant; ideo hæc ad antiquiſſima tempora ante bellum Trojanum referri deberent, quæ inter inexplorata relinquenda ſunt, & tantum Autariatas antiquiſſimam Illyricam gentem, ejusdem majorem partem tenuiſſe, rebusque eorum florentibus, ultramontes fines habuiſſe dicendum eſt. Hos ſimul cum Cimbris ad Delphos caſtra poſuiſſe, refert Appianus. *Fama eſt, Autarios Apollinis indignatione in extremam decidiſſe cladem, quippe eosdem, Celtasque quos Cimbros vocant, ad Delphos poſuiſſe Caſtra, ſtatimque omnes diſperſos aufugiſſe; multos ante inceptam pugnam pluvia in eos cum procellis, fulguribusque deſæviente. His vero, qui ad propria rediiſſent, infinitam ranarum vim ſubortam, quæ putreſcentes flumina corruperunt. Vapore deinde ex terra exhalante peſtem Illyriorum, ac inſecutam corruptionem, quæ potiſſimum Autarios invaderet; Donec profugi a Patria, ac peſtem deferentes, cum nemo ob timorem ſuſcipere auderet, 23. dierum progreſſi iter, ad Tellurem paluſtrem, inhoſpitamque venere, & juxta Baſternarum gentem condidere Urbes.* Hæc Appianus, more ſuo fabulis proxima, ex aliquo antiquo auctore; certiora autem Diodorus lib. 3. *Qui Autariatæ nominantur, hos ranæ in nubibus cretæ, & pro uſitatis delapſæ guttis patriam deſerere, & in locum, ubi nunc ſedes habent, profugere compulerunt,* quem exſcribit Ælianus de Animalibus l. 17. c. 41. *Quæ Animalia ſedibus homines expulerunt: Autariatæ* Indi, *Illyrii.* *plurimis ranis inchoatis, & imperfectis de Cælo lapſis, in alium locum migrare coacti ſunt.* Hic *Indi* perperam pro *Illyriis* poſitum apparet, pro ut etiam Epitomatoris Stephani, qui Autariatas gentem Thesproticam, pro Illyrica, ponit, ut Caſaubonus in notis ad Strabonem animadvertit. Hos a Scordiſcis Gallis potentia exutos refert Strabo, modum autem Polyænus ſtratagematum lib. 7. cap. 49. tradit. *Galli expeditionem adverſus Autariatas ſuſceperunt, cum diu bellum duceretur, Celtæ cibaria, & vinum herbis venenoſis inficiunt, &*

& ipſi voctu relictis Caſtris, fugam capeſſunt. Autariatæ credentes eos metu profugiſſe caſtra invadunt, & vino, cibariiſque largiter fruuntur, ſtatimque immoderato ventris profluvio prolabuntur. Celtæ ſupervenerunt ac proſtratos occiderunt. Autariatæ ergo a Scordiſcis debellati, ſimul cum Dominio ſenſim nomen quoque amittebant; & exinde montes ipſorum partim a Scordiſcis, partim a Pannonibus occupatos, nomen ab eiſdem ſumpſiſſe conjectari poteſt: adhuc tamen tempore quo Alexander Magnus victor de Getis revertebatur a Danubio, nomen ſervabant, & cum cæteris Illyriis ſe eidem oppoſuiſſe, tamen ob eorum imbecillitatem cum *minus enim bello, quam cæteras ejus regionis gentes (Autariatas) valere*, ſcribat Arrianus lib. 1. ab Agrianis quoque facile repreſſos refert: Autariatæ quoque inter Lyſimachi milites
Lib. 20. recenſentur a Diodoro, & Polyæno;
L.4.c.11. & tandem a Romanis, non proprio, ſed Dalmatarum nomine ſubacti fuerunt, quamvis Strabo, antiquis Scriptorum nominibus uſus Autariatas a Romanis tandem oppreſſos ſcribat.

Ardiæos deinde Autariatis ſucceſſiſſe, arguunt ab Appiano relata de locis eorum maritimis ab Ardiæis occupatis & a Strabone de bello ſalis cauſa geſto: cum inter populos, quorum ſumma olim fuit in Illyrico potentia, poſt Autariatas immediate Ardiæos ponat. *De Illyricis, Autariatæ, Ardiæi, Dardani*, ſed quando res eorum floruerint, quive fines regionum fuerint, nemo refert; idcirco ea pauca, quæ de eiſdem reperiuntur, expendenda ſunt, ut fines eorum coniici poſſint: refert etenim Polybius loco ſupra citato, Romanos liberatos ab Illyriorum jugo, vel moleſtiis Corcyræis, Appolloniatibus, & Dyrrachinis, ulterius in Illyricum progreſſos. *Subactis obiter Ardiæis adfuere mox plures legationes aliorum populorum, & in his etiam Parthinorum, nec non Atintanum, qui omnes cum ſe fidei Romanorum permitterent, ſunt in amicitiam recepti: ita ventum ad Iſſam.* Hic animadvertendum eſt, verſionem Caſauboni, textui græco omnino non congruere, nam ubi græce (ἄμα, καταστρεφόμενοι *ſimul* dicitur, *obiter* ipſe vertit, ita, ut facile ſubactos Ardiæos innuere videatur, quos integris viribus terra, marique diu oppugnatos, prorſusque ſubverſos, non leviter ſubactos, ſignificare videtur Polybius, cum non ſolum milites multos, ſed etiam Tribunorum aliquos, & Quæſtorem in expugnatione Oppidorum & præſertim Nutriæ a Romanis amiſſos ſubdat; Simili modo verbum *ventum* ad Iſſam, nam Polybius non ad Iſſam appulſum, ſed iter directum Iſſam verſus ſcribit (προῆγον ὡς ἐπὶ τὴν Ἴσσαν) ut Nicolaus Perottus prior interpres verterat; ex quibus apparet, Ardiæos loca maritima poſſediſſe a Dyrrachio Iſſam verſus. Quod autem Ardiæi principale nomen inter Illyrici Regni populos haberent, argumentum ſumi poteſt ex dictis Polybii verbis, nam Parthini, quamvis Dyrrachio proximi, & Atintanes ſupra eoſdem, & Appolloniatas exiſtentes, Romanis ad eorum loca delatis rebus Ardiæorum integris, ſe movere auſi non ſunt: ſed his debellatis quamquam Romani ab eorum finibus jam receſſiſſent, tamen eis ſe dediderunt, ut evenire ſolet, quando præcipua alicujus Provinciæ regio, & loca tutiora capta ſunt, cæteri ſaluti ſuæ conſulant: Itaque tunc temporis Ardiæorum regio præcipua Illyrici fuit, de qua Strabo pluribus in locis mentionem facit. *Ardiæis vicina eſt Pharos* ſcilicet Inſula, & deinde *poſt Ardiæorum oram Rizeorum ſinus, & Urbs*, ex quo, Ardiæorum oram a viciniis Inſulæ Phariusque ad Rizonicum ſinum extenſam fuiſſe conſtat: Ad cum idem paulo ſupra referat, *Pertingit Pannonia etiam uſque ad Dalmatiam, & fere Sardiæos verſus meridiem ſi proficiſcatur. Quidquid autem regionis ab intimo Adriæ ſinu, uſque ad Sardiæos & Rizonium ſinum protenditur, montoſum eſt interpoſitum mari, & Pannonibus.* & infra dicat. *Hæ ſunt Pannonum montanæ Planicies, verſus meridiem ad Dalmatas uſque & Ardiæos pertinentes, verſus Septentrionem ad Iſtrum deſinentes, verſus Ortum Scordiſcos attingentes ad montes Macedonum & Thracum.* Ideo merito ſuſpicatur Caſaubonus ſuperabundare in verbis Sardiæos litteram. S. & Ardiæos ibi quoque legi debere, quod etiam ex ſupra relatis ejuſdem Strabonis verbis proximos Rizonico ſinui Ardiæos ſtatuentis, confirmatur, quod ſi eandem litteram ſuperabundare quis diceret in relato Dionis fragmento, referentis *Sardiæos* circa Brunduſium mare infeſtaſſe, & Teutham *Sardiæs* imperaſſe, Illyrios Polybii eoſdem cum Ardiæis Dionis, ponere poſſet, quod quodammodo ex Strabone elici poſſe videtur, qui relatis Peſſorum in monte Æmo habitationibus ſubdit: *inter hos & Ardiæos Daſſaretii ſunt, & Hybrianes, aliæque obſcuræ Gentes, quas Scordiſci infeſtaverunt, donec tandem regionem eam cultoribus vacuam redegerunt, feceruntque ut inviæ eſſent ſylvæ per aliquot dierum itineris ſpatium.* Daſſaretas autem circa Lacum Lichnytem & Drinonis fluentia intra Scodri montis juga habitaſſe Livius teſtatur: ideo ſi Ardiæi Daſſaretiis contermini fuerunt, ultra Rizonicum ſinum Drinonem verſus regionem eorum extenſam fuiſſe, & Strabonem diverſa tempora reſpexiſſe, dicendum ſit, quando ſcilicet Ardiæorum nomen florebat, regionem ipſorum Drinum uſque extenſam fuiſſe, quod cum relatis Polybii verbis congruere videtur. Illyrios vero a quibus Polybius mercatores Italicos vexatos ſcripſit, Dion Ardiæos nominavit, & prout in fragmento Dionis abundat littera S. ita apud Florum quoque littera V. relato loco. *Fulvius Flaccus*

cus cons. Vardeos in Illyrico ſubegit, ut ex verbis Appiani eodem quinto bello relatis patet; ſimiliter apud Plinium loco relato: *populatores quondam Italiæ Vardei* pro *Ardiæi* poſitum, florente ſcilicet Ardiæorum ſumma potentia, majorem Illyrici Regni partem poſſidentes, promiſcuum, cum Illyriis nomen Ardiæos habuiſſe, & in mediterraneis uſque ad Pannonas regionem eorum protenſam fuiſſe, ex ſupra dictis Strabonis locis elicitur, cum idem regionem quoque Ardiam ab Ardiæis denominare videatur: recenſens enim loca inter montem Æmum, & mare Adriaticum ſita ait: *ad vero Adriam tota pene eſt Ardia, & media Pannonia, ipſa quoque ſublimis tota.* ita inter Pannoniam & Adriaticum, Ardiam ſtatuens Strabo, de ea parte Illyrici locutus videtur, quam florentibus rebus Ardiæi poſſederunt, ſed ſucceſſu temporum, cum eorum nomen ſimul cum regione diminueretur a Rizonico ſinu usque ad vicina Pharo loca primo reſtrictum fuit, deinde citra Naronem: nam quando Gentio vltimo Illyrici Rege ſe dedente, Romani Regnum Illyricum in Provinciam redegerunt; inter populos a Livio numeratos, Ardiæi non nominantur, ob id tunc ad eam tantum regionem, quæ citra Naronem contra Pharum ſita eſt, reſtrictos fuiſſe argui poteſt, & Dalmatis qui a Gentio defecerant jam adhæſiſſe, ex qua tandem ob Piraticam a Romanis in mediterranea translati, & in varias partes diſtributi, agriculturæ vacare coacti nomen amiſere, loco quorum ſucceſſere Varalii, ut idem Strabo refert, ſed Varalios antiquo nomine Ardiæorum nominavit, prout etiam ſupra Autariatas a Romanis oppreſſos ſcripſit. Hæc de Autariatis, & ipſorum loco ſuccedentibus Ardiæis occidentalem, & majorem partem Illyrici incolentibus, donec a Romanis ſubacti fuerunt, reperire licuit; Atintanes autem cæterique populi inter Drinum & Ceraunios montes ſiti, Teuthæ adempti, inter Demetrium Pharium ac Romanos diviſi fuerunt; mox Demetrio ejecto, Pleurato Lingus, & Parthini dati, deinde Atintanes conſentientibus Romanis Philippo Macedonum Regi acceſſere, ex quo, & exinde ſecutis inter Romanos & Macedonas bellis, ea pars Orientalis Illyrici in Macedonum nomen tranſiit, Epirusque nova nuncupari cœpit, & a Cerauniis montibus ad Drilonem flumen fines Orientales Illyrici reducti fuerunt, ut capite præcedenti relatum eſt, & in ſecunda tabula apparent, Regnum nempe Illyricum, prout reperiebatur tempore Regis Agronis & Teuthæ, quando Romani prima vice transfretarunt, Illyricique, ex occidentali parte, usque ad Carnos dilatatio, ſimulque nomina locorum, prout ponuntur a relatis auctoribus bella in Illyrico per Romanos geſta, usque ad Auguſtum referentibus: ex nominum enim collatione ſituumque diſpoſitione res ab eisdem relatæ, facilius percipiuntur. Tertia autem tabula Illyrici coarctationes ex parte Orientali prope tempora Auguſti, & ab eodemmet Auguſto ex parte Occidentali factas, Dalmatiæque dilatationem: eademque fere eſt cum tabula Ptolemaica; ſed continet tantummodo ea locorum nomina, quorum ſitus citra controverſiam exploratus habetur, ex quibus tabulis regionum nomina antiqua, obſoleta, mutata, vel coarctata per temporum ſucceſſiones apparent: Semper tamen inter mare & Pannonas Illyricum interpoſitum fuiſſe, ex ſupradictis conſtat, & Strabo loco ſupra citato confirmat, idem fere etiam Plinius & Ptolomæus; At prout ante Strabonis tempora montes ex quibus proſpectus in Adriaticum ipſasque montanas Planicies Pannones poſſederunt, ita tempore Strabonis ex parte ab eisdem retroceſſerant: Nam *Ardium montem Dalmatiam ita ſecare*, ſcripſit Strabo, *ut altera ejus pars ad mare ſpectet, altera in diverſum*, quod de monte ab Ardiæis denominato, & Pannonibus olim finitimo intelligi debet: ex tabulis enim Ptolomæi, clare perſpicitur, Pannones a Dalmatis receſſiſſe ad Savum, Dalmatiamque Savum usque dilatatam fuiſſe: quod ſicuti ultimo bello tempore Auguſti eveniſſe, conjectari poteſt; ita hic Strabonem antiquos Illyrici fines referentem, terminos ſui temporis deſcribere, omiſiſſe cenſendum eſt; niſi, eum ſibi ipſi contradixiſſe, concedi velit, & cum Piruſtas quoque & Mazeos Pannoniis adſcribat, quos intra Illyrici fines ponit Ptolomæus, ideo poſt Strabonem Pannonias ab Illyrico magis reſtrictas perſpicitur.

His de Illyrici finibus, regionumque nominum diverſitate, usque ad Monarchiæ Romanæ tempora obſervatis: cum Mela & Plinius Illyricum proprium memorent, non inutile erit indagare, quænam pars ejusdem, hoc nomine nuncupata fuerit. A Cerauniis Montibus usque Illyricum protendit Mela, populosque ejus recenſens, ait: *Parthini & Daſaretæ, prima ejus tenent, ſequuntur* paulatim *Encheleæ, Phæaces deinde ſunt, quos proprie Illyrios vocant, tum Pyrei, Liburni & Iſtria.* & infra. *Nar inter Pyreos & Liburnos emittitur.* Pyreos proximos Naroni flumini ponere videtur, eosdemque eſſe cum Plinii & Appiani Palariis, ac Strabonis Pleræis ipſos in peninſula contra Melitam ſituantis, dignoſcitur: exinde regionem aliquam ultra Naronem, Taulantiis, Encheleis, Phæacibus & Illyriis propriis Melam tribuere patet, quod ex Plinio clarius perſpicitur, qui c. 22. eadem loca deſcribens, ait: *eo namque tractu fuere Enderundini, Jaſſei, Grabei, proprieque dicti Illyrii, & Taulantii, & Pirei.* & infra. c. 26. in fine: *ab his Corcyra Melena cognominata, cum Gnidiorum Oppida diſtat* 22. *m. p.* *Taulantii.*

m. p. inter quam & Illyricum Melitæ. Illyricum nempe proprium, ultra Melitam eſſe Drinum verſus indicat Plinius, quamvis ordine inverſo Pyreos (quos ante Illyrios proprios ponere debebat,) poſt Taulantios ponat, ipſosque Taulantios, citra Drinum ſituare videatur, qui ultra eumdem incoluerunt; Illyricum ergo proprium inter Naronem & Drinum ſitum fuit. Melam vero, qui antiqua Phæacum, & Encheleænſium nomina obſoleta addidit, potius ad antiquas fabulas reſpexiſſe, quam ſitum eorumdem indicare voluiſſe; cenſeri debet; nam Phæaces Inſulam Scheriam incoluiſſe, *Odyſ.l.* 6. Homerus memorat, quam deinde Corcyram denominatam teſtatur Strabo; niſi quis Dyrrachinos uti Corcyræorum Colonos, pro Phæacibus accipere velit.

Encheleas autem eſſe antiquum nomen obſoletum regionis ejusdem, quam Plinius & Mela Illyricum proprium vocant, ex eo dignoſcitur, cum ſupra relatus Schimnus referat, Encheleis imperaſſe Cadmum, ejusque poſteros Strabo. *Enchelei regebantur a Cadmi & Harmoniæ poſteris, ibique ea commonſtrantur, quæ fabulæ de iis prodiderunt.* Encheleas vero fuiſſe gentem Illyricam, teſtatur Stephanus, eosdemque pro ea parte Illyrici, quæ inter Naronem & Drinum ſita eſt, ſumit Scylax, & ſicuti populos Illyrici a Drino flumine, Ceraunios montes uſque, propriis regionum nominibus Romani in ſui poteſtatem redegerunt, ſcilicer Atintanum, Parthinorum, & citra Naronem Dalmatarum ita quando Gentius Regno exutus fuit, Illyricum Regnum intra Naronem & Drinum coarctatum erat, (ut ex nominibus populorum a Livio relatis, conſtat) quæ regio, ſicut apud antiquos ex fabula Cadmi, cæteris Illyricis celebrior habita fuit, ita eadem ex Regum ſede peculiaris vel proprii Illyrici nomen, ſimul cum Regno ſervavit, Illyricique nomine a Romanis in provinciam ordinata fuit, ac Illyricum proprium ab eorum Scriptoribus dicta, ad differentiam tam Orientalis partis antiqui Illyrici ultra Drinum, (quæ in Macedonum nomen tranſibat) quam Occidentalis citra Naronem, cujus pars antiqua Dalmatiæ aſcribebatur, pars vero reliqua a Romanis addita, nomina antiqua Liburniæ & Iſtriæ ſervabat; Donec Dalmatæ Auguſtum fatigantes, Illyrici citra Drinum nomen ſibi vindicarunt; Auguſtoque ipſo Iſtriam ab Illyrico avelliente, Illyricum intra Drinum & Arſiam reſtrictum, in Dalmatiam & Liburniam dividi cœpit; ex quo tempore proprii Illyrici nomen obſoleviſſe, conjici poteſt: Melam vero & Plinium, antiquorum Scriptorum nomina ſecutos, proprii Illyrici mentionem feciſſe; at poſt Auguſtum, Illyricum univerſum, in ſuperius & inferius diviſum fuiſſe, lapis inter Epidauri ruinas inventus, declarat.

P CORNELIO DOLABELLÆ COS VII EPVLON
SODALI TITIENSI LEG PROP D AVG ET TIB CÆS AVG
CIVITATES SVPERIORIS PROVINCIÆ HILLYRICI

quem Dolabellam legatum proprætorem inferioris quoque, totiusque Illyrici fuiſſe, alter lapis Jadræ exiſtens teſtatur,

TIB CÆS D AVG F AVG IMP PONT MAX
TRIB POTEST XX COS III LEG IX LEG XI
P CORNELIO DOLABELLA LEG PROPR

Ex quibus Inſcriptionibus (quamvis nemo Auctorum id referat) argui poteſt, ſuperius Illyricum, Illyricum proprium ſimul cum Dalmatia comprehendiſſe; inferiorem vero Liburniam cum Iapidia, & prout oræ maritimæ Illyrici termini ſupra ex Ptolomæo ſumpti fuerunt, ita ex ejusdem totius Illyrici tabula, tamquam ex certiori termino percipi poſſunt, & ea, quæ antiquitatis obſcuritate involuta præceſſerunt, & quæ deinde Imperantium voluntate mutata, & Barbarorum vaſtationibus perturbata, ſubſecuta ſunt: ſed animadvertendum eſt, aliquos locorum ſitus hodiernos a Ptolemaicis diſcrepare, quod erroribus, qui innumeros longitudinum & latitudinum textus ejus irrepſerunt, tribuendum eſt, ut obſervare volenti patebit; Illyrici ergo fines Romanæ Monarchiæ tempore fuere ab Oriente Drinus flumen & Scodrus mons, a Septentrione partim Savus, & partim Pannonia ſuperior: ab Occidente Arſia fluvius, a meridie mare.

CAPUT IV.

De Illyrici ordinationibus a Romanis factis, & navigationis Adriatici Variatione.

ILlyrii vectigales ſibi reddiderunt Macedonas, partemque regionis eorum occuparunt, ut Iuſtinus & Diodorus ſupra relati ſcribunt: a Philippo deinde Alexandri magni patre victi, in duo Regna diviſi, & poſt mortem Alexandri, ſucceſſoribus ejus inter ſe bellantibus, Macedonum jugum excuſſerunt, & in unum Regnum Agronis tempore coaluerunt, ut ex relato primo Illyrico bello conſtat: Agro etenim, *copiis terreſtribus & navalibus, omnes priores Illyriorum Reges longe anteibat*, ut ſcribit Polybius, quem viciniis formidabilem evaſiſſe ait. Sed ſucceden-

cedente Teutha, & cunctos navigantes vexari concedente, omnibus exoſos fecit Illyrios, muliebrique imprudentia uſa Romanos quoque offendit, eaque devicta, prima Illyrici Regni mutilatio ſecuta eſt: Romani enim Ardiæis ſubactis; Parthinis & Atintanibus in deditionem ſuſceptis, partem Demetrio Phario aſſignarunt, quam auctores non diſtinguunt, neque ubi Dimalum Urbs Demetrii primaria exiſteret tradunt; Sed eamdem quoque paulo poſt Demetrio deficienti, ademerunt; Secunda mutilatio Regni evenit, quando mortuo Pleurato Rege, Dalmatæ a Gentio filio deficientes, ſe in libertatem vindicarunt, ſimulque circumvicinos populos citra Naronem ſubigentes, ab Illyrico Regno ſegregarunt; ita ut Gentii Regnum Romanis deditum intra Naronem & Drinum reſtrictum fuerit, & in Provinciæ formam primo ordinatum. Aliis deinde ſecutis in Illyrico bellis, varias quoque ordinationes factas fuiſſe oportet, quarum memoriæ exciderunt, cum tres tantum in Illyrico conventus Plinius memoret, quos ex Varrone deducit; Ideo Reipublicæ quoque tempore extitiſſe oportet, ſcilicet Scardonitanum, Salonitanum, & Naronenſem: Salonam autem bello civili Pompejano Coloniam fuiſſe innuunt, quæ Hirtius refert *Salonam Oppidum maritimum, quod Cives Romani fortiſſimi fideliſſimique incolebant*, Illyriosque Cæſari adhæſiſſe ipſemet teſtatur Cæſar. Hæc ad Auguſti usque tempora referuntur de Illyriis. Sed ſicuti eumdem per ſe, & per Tiberium diu bellum geſſiſſe in Illyrico, ipſumque reſtrinxiſſe, ex ſupra relatis conſtat, ita tunc ſuo nutu ordinaſſe cenſeri debet, quamvis memoria ordinationis exciderit. At cum oræ maritimæ ordinatio ex Adriatici navigatione deducenda ſit, ideo ejus rationem, modosque ab antiquo uſurpatos tradere neceſſe erit, ut quæ de Illyrici ora dicenda ſunt, percipi poſſint.

De bell. Alex.

Civ. 3.

Relictis ergo, que de Pelasgis, & Diomede fabulis involuta referunt Græci, Liburnorumque & Atrienſium rebus (quorum ditionis memoriam, quamvis Liburniæ & Adriatici nomina hucusque ſervent: tamen apud Auctores nulla eorumdem geſta reperiuntur) ad ea tempora deveniendum eſt, quæ ab Auctoribus relata navigationis quoque rationem præbere poſſunt. Ad tempora ergo Dionyſii Syracuſiorum Tyranni reſpiciendum eſt, qui occupata Inſula Iſſa opportuniſſimo loco ſita, ibique Claſſe reſidente, Colonias per Adriaticas oras deduxit, aſſociatisque, quos potuit ex circum jacentibus populis, cæteris coercitis, navigationem Adriatici in poteſtate habuit, filiusque ipſius, poſt quos Iſſenſes, & eos, qui cum illis ſentiebant, usque ad Romanorum adventum, prout potuerunt, continuaſſe conjectandum eſt: Romanos autem navigationis rationem mutaſſe oportet: nam ſicuti Dionyſium partem Italiæ poſſidentem, Adriaticas tantum inſulas occupaſſe conſtat, ita cum cæteris amicitiam, ſocietatemve inire contentum fuiſſe argui debet: quod eo magis poſtea de Iſſenſibus, ipſorumve ſociis valida Claſſe deſtitutis præſumendum eſt. Romanos autem primo in Illyricum adventu, quamvis totius Italiæ Dominos, navigationem tamen in eo ſtatu, in quo repererunt reliquiſſe, ſed Gallis poſtmodum devictis, univerſaque Illyrica ora in poteſtatem ſuam reducta, ob id integro Adriatici dominio poſitos, & in eo variis Coloniis deductis, navigationem quoque tutiorem reddidiſſe oportet; ſicut enim providentiæ Romanæ inſigne fuit argumentum vias terreſtres immenſis ſumptibus publicæ commoditati ſtraviſſe; ita navigationis quoque commoditati ab ipſis conſultum cenſendum eſt, & antiquam navigationis formam mutatam; ſed ſicuti mutationem non uno aut altero anno ſecutam dici debet, ita diverſa tempora reſpicienda ſunt, pro quibus expendendis, navigationis Adriatici modus, navigiorumque forma, qua hodie utuntur Nautæ, explicanda eſt, ut ex notis antiqua facilius conjici poſſint.

Qui extra Adriaticum degunt, majoribus navibus ad longum iter inſtructis utuntur, & ſinum illius intrantes, ex una parte Italica littora importuoſa, ex altera Inſulas Illyricas vitare ſolent, navigationemque per medium ſinum dirigunt; & ſi ventus propitius faveat, vela non demittunt, donec ad deſtinatum locum perveniant, & non, niſi contrario furente vento, inviti portum ſubeunt: eo quia longis itineribus aſſueti, & quidquid neceſſitas exigit intra navim habentes, ſtationes pro virili fugiunt; cum portus ſuis navibus excipiendis idoneos in promptu non habeant, eorumque appulſus ſæpe ingruente vento, periculoſus evadat, &, quod pluris pendunt difficilis ab iisdem exitus propitio redeunte vento pateat: ideo quando neceſſitas cogit, exteriorum Illyrici Inſularum ampliores portus appellunt, internarum autem ſinuoſos anfractus omnino fugiunt; idemque in reditu ex Adriatico ſervant; Qui vero Adriaticum accolunt mediocribus, & minoribus utuntur navibus. Qui mediocribus, neque per medium ſinum incedunt, neque omnes Inſulas fugiunt, imo inter exteriores & medias, vel inter easdem & continentem libenter navigant: hoc etenim pacto, undarum moles marisque fluxum vitant, & ad victum neceſſaria ex Inſulis habitatis ſibi comparant, qui autem minoribus utuntur lembis (hi utplurimum remis aguntur) littus continentis lambentes tutiori, pacatiorique, quamvis lon-

longiori, itinere, procedunt, & quocumque ingruente vento, portus ſibi notos in continenti, vel in proximis Inſulis ſitos (quorum infinitus pene eſt numerus) remorum auxilio ex arbitrio capiunt, tempore autem propitio redeunte, ex eisdem facile ſolvunt.

His tribus navium generibus Adriaticum hodie frequentatur. At cum antiquitus Inſularum accolas navigationem exercuiſſe relatum ſit, hos mediocribus navibus uſos oportet, (cum ejusdem generis navibus hodie quoque utantur,) & quoad ipſis licuit; Illyriorum lembos a navigatione avertiſſe conjectari debet; ſed Romanorum Coloniis in continentem deductis, portubusque opportuno loco munitis, Lemborum Illyriorum numerum creviſſe, & continentis habitatores mediocribus fabricatis navibus promiſcue cum Inſulanis navigationem exercuiſſe, dicendum eſt. His conſideratis, ſicuti Græcos ante Romanorum tempora majoribus navibus in Adriaticum invectos, navigationem exercuiſſe apparet, ita ex illis, quæ antiquiores ex relatis Scriptoribus de Illyrica ora referunt, ipſos faciliorem & ſuis navibus tutiorem viam tenuiſſe, per medium ſcilicet ſinum & Inſulas, in quibus Græcorum Coloniæ erant, ut plurimum procul a continenti appuliſſe, idcirco de ipſa continenti, uti de loco non bene cognito quædam fabulis etiam involventes, commenti ſunt, & a Plinio vanitatis redarguuntur: tunc temporis autem inſulares cum Illyriis negotia exercuiſſe dicendum eſt, & a continenti aſportatas merces exteris ad Inſulas venientibus communicaſſe, atque ab eis quas cum Illyriis permutarent, recepiſſe, qua de cauſa, Iſſenſes in continenti Tragurium & Epetium Colonias habuiſſe oportet; Ita duplici quæſtu Iſſenſes opibus floruiſſe, ante Romanorum adventum cenſendum eſt, & in eo ſtatu manſiſſe, donec Romanorum ditione per Illyricum extenſa, ipſi quoque continentis Illyricæ habitatores adnavigationis, quæſtusque maritimi participationem admiſſi fuerunt: indeque Inſulanorum, & præſertim Iſſenſium res ſenſim decreviſſe oportet, adhuc tamen bello civili Pompejano Iſſa prærogativam nobiliſſimi illarum regionum Oppidi retinebat: quibus congruunt, quæ Plinius de Illyrici ordinatione ex Varrone refert: Nam Romani Illyrico in poteſtatem ad Montes usque redacto ſolita ſua Providentia, pro magiſtratuum reſidentia, loca, quæ claſſibus facile adiri poſſent, & ſimul commoda Provincialibus evaderent, elegerunt, & in tres partes diſpertito Illyrico, Naronæ, Salonæ & Scardonæ conventus inſtituerunt, ex quo tres hæ Civitates cæteris celebriores evaſerunt: Naronam autem, ſicut antiquitus Emporium fuiſſe, teſtatur Scylax, ita Romanorum quoque tempore, ex navigabilis fluminis commoditate, Provincialiumque concurſu frequentatam fuiſſe oportet, ejusdem conditionis Scardona fuit, Salonæ vero ſicuti ante ſecundum Dalmaticum bellum memoria nulla reperitur, ita ante primum Civitatem fuiſſe, ex Tragurii & Epetii vicinitate argui non debet. Salonæ enim ſitus, quamvis cunctorum maritimæ oræ continentis Illyricæ pulcherrimus ſit, fertiliſſimo ſolo, nobili flumine, & portu capaci præditus, tamen cum ea maris uſu ab antiquo caruerit, Civitatis formam habere non potuit. At poſtquam Romani maris uſum Dalmatis permiſerunt, ex opportunitate ſitus, portusque commoditate, ad ripas fluminis Iadri habitationes brevi tempore dilatatæ fuerunt, Salonaque, Scardonam & Naronam habitatorum frequentia, & ædificiorum magnificentia ſuperavit, ſicut enim hæ duæ Civitates opportuno provincialibus ad conveniendum loco, & ad res ex continenti ad mare deducendas ſitæ ſunt, ita longe a mari aperto diſtantes, (cum difficilis ad ipſas acceſſus fuerit) raro ab exteris adibantur, quia vero Salona ex commoditate portus, ſituque ad mediterranea etiam longe diſſita excipienda aptiſſimo, ab exteris frequentabatur; ideo ſumma Illyricæ oræ navigatio, ex Iſſa Salonam reducta fuit. Hæc ad Auguſti usque tempora de Illyrici ordinatione, & Adriatici navigatione obſervanda ſunt. Claſſis deinde ſtationem apud Ravennam ipſe Auguſtus inſtituit, & per Illyricam oram Colonias plures deduxit, vel jam deductas reſtituit, ipſumque totius Adriatici navigationem ad rectiorem, tutioremque modum direxiſſe, & pro Claſſis Ravennatis commoditate ordinaſſe veroſimile eſt: hancque ab antiquiſſimis non diſcrepaſſe: Romanæ etenim Claſſis ſedes proxima fuit Spinetarum, & Atrienſium ſedibus, eodem modo hodiernam quoque ſupradictis omnibus ſimilem eſſe conſentaneum eſt, cum Civitatis Venetiarum ſitus non admodum ab eisdem locis diſtet, & ſicuti Auguſtum, reliquosque Imperatores maris ſimul, & circumjacentium populorum Dominos commoda in Adriatico auxiſſe cenſeri debet, quibus donec Romanum viguit imperum uſi ſunt navigantes, ita ipſo declinante Romanæ providentiæ Imitatores Veneti, qui propriam Rempublicam melioribus, quam cæteri mortalium legibus inſtituerunt, ac exinde omnibus rebus publicis, & Monarchiis, quarum memoria exiſtit, diuturnius imperium ſervant, navigationem per temporum viciſſitudines eximie dirigentes, maris Adriatici dominium conſecuti, eidem quoque nomen proprium impertiti ſunt, feliciterque per tot ſecula ſervant. &

ſicuti

ſicuti in præcipuis Adriatici portubus Romanæ magnificentiæ veſtigia apparent, ita quoque Venetæ providentiæ, quocumque eorum dominium pervenit, monumenta exiſtunt: ita ut ex hodiernis Romana, & antiquiora de Adriatici navigatione facile quisque conjectari poſſit.

Illyricam oram, quamvis Strabo, Plinius & Ptolomæus accurate deſcribere videantur, quædam tamen obſcura remanent, & nonnulla prætermiſſa ſunt, quæ indicare inutile non erit. Nam Strabo Liburnicam oram metitus ait: *eſt in ea fluvius, quo adverſo ſubvehuntur merces uſque ad Dalmatas & Vrbes Scardon & Liburna:* de Titio Strabonem locutum, quamvis ipſum non nominet, conſtat; Nam Scardonam Liburniæ Civitatem prope Titii Oſtia in ſinu ab ipſa Scardonitano dicto ſitam fuiſſe, nomen ruinæque adhuc extantes, argumento ſunt, quamvis autem ſinus ipſe per XII. milliaria Sardonam uſque maritimus ſit, Titius tamen celeri adeo fluxu per eundem in mare apertum fertur; ut præter ſaporem, omnino fluminis fluxui ſimilis ſit: Hac de cauſa, una cum Strabone Plinius quoque deceptus eſt, qui *Scardonam in amne eo XII. M. P. a mari* exiſtere ſcripſit: per quem ſinum, quamvis maritimum, contra fluminis fluxum, Scardonam uſque, merces deferebantur, ubi Titius ex declivi in mare cadit, & ob id ulterius navigari nequit: quamvis ſupra declivitatem, & lacum Navium capacem, & Inſulas habeat, prout ſinus maritimus proximus: quæ autem de Civitate Liburna tradit Strabo, interpretes ejus, cum nullus auctorum Civitatis Liburnæ mentionem faciat, Scardonaque in ripa Liburniæ poſita ſit, textum ipſius multis in locis depravatum reſtituere conati, quod de duabus Vrbibus refert Strabo, de ſola Scardona intelligendum crediderunt, ita ut ſenſus eſſe debeat, *Vrbem Scardon Liburnam*, niſi quis de Burno, cujus Ptolomæus, Plinius, tabulæ Peuting., & Procopius memorant, Strabonem intellexiſſe velit, cum circa eadem loca ſitum fuiſſe Burnum, ex eisdem conſtet. *Titio.*

Omiſerunt quoque iidem Tiluri fluvii mentionem, quem Neſtum olim vocatum teſtatur Stephanus; *Neſtus oppidum, & fl. Illyr. gentile Neſtius, ut Artemidorus L. 2. Georg. & Neſtis regio*, hic prope Titium ortus longo Orientem verſus curſu delatus, flexoque in Occidentem fluxu, inter montium crepidines, navium minorum, per tria milliaria capax, in mare exit prope Almiſſum, cujus fluminis pontem memorant Antonini itinerarium, & Tab. Peut.

Omiſerunt itidem Lacum Labeatidis regionis, & flumen Barnabam ex eo proveniens, Claſſium per XII. milliaria capax, a Livio memorata, cum enim ipſorum temporibus omnia jam in Illyrico, explorata & dimenſa eſſent; quid mirum, ſi ipſis antiquiores Græci auctores ſupra relati, obſcura quædam, quædam confuſa, & nonnulla hyperbolibus involuta fabuloſa referant? Præſertim de Peninſula Hyllis, quam paulo minorem Peloponneſo, & XV. Civitates habuiſſe ferunt; cum vero nullibi in Illyrica ora peninſula tanti circuitus exiſtat, ideo quidam peninſulam hanc Iſtriam eſſe crediderunt, quam tamen, cum ipſa Hylli, Græci nominant. Non inutile ergo erit hujus peninſulæ ſitum indicare, ut quæ de ipſa hyperbolice ſcripta reperiuntur, una cum quibusdam obſcuris eorundem auctorum locis, intelligi poſſint. *Schym. Steph.*

Situm peninſulæ Hyllis, inquirenti navigationis per Adriaticum, normam, qua utuntur naves, quæ ventorum auxilio ſolis velis feruntur, ſcire oportet; hæ enim littora importuoſa, & ſinus inter Promontoria poſitos vitare coguntur, ut breviori, & tutiori via, iter conficiant. Primus, in Adriaticum intrantibus, ſinus littoris Illyrici curvus & importuoſus inter Epidamnum & Buduam occurrit, alter vero inter Liburnicas Inſulas & Iſtriæ Promontorium Polæ proximum: circa hæc loca, hinc inde delatæ naves, propitium ventum expectare coguntur, quo hoſce ſinus tranſire tuto poſſint: inter eos ſinus autem Inſulæ, continuato fere ordine diſpoſitæ, faciliorem navigationem præbent, & littus Illyricum, ab Epidauro, Iſtriam uſque, abſcondunt, niſi ubi contra, Iſſam, Inſulæ quædam invicem diſtantes littus continentis, ejuſque Promontorium, navigantibus aperiunt. Hoc quamvis neque in mare admodum porrectum ſit, neque, præter unicam Syrtim, quidquam ominoſum habere videatur, tamen a nautis experientia edoctis, adeo timetur, ut in præternavigatione totius Adriatici, nuſquam majori cautela ſibi opus eſſe exiſtiment, quam ibi, ubi (cum in medio ſinus Adriatici ſitum ſit loco:) maximus fluxus, & velocior, quam in quibuscumque aliis ejusdem ſinus locis exiſtit; nam mare, quod per Venetorum ſtagna reciprocando, ſtato ſex horarum ſpatio, ad evidentem certamque menſuram creſcit & decreſcit, circa dictum Promontorium inſenſibili pene decremento vel incremento, velocitate tamen ſumma & incertitudine nautis formidabili fertur, quibus accedit aquarum motus velox, una ex parte a Titio, ex altera vero major & velocior a Narone & Tiluro fluminibus procedens, & inter Inſulas, & continentem, quaſi per canalia contrario curſu ad Syrtim in extremo Promontorii angulo ſitam, perveniens, ubi invicem pugnant non ſolum aquæ, verum quod mirabilius eſt, ſæpe ſæpius venti contrarii hinc inde ad Syrtim uſque, ſimul perveniunt, naves vero

G plenis

plenis velis, ex contrariis partibus illuc delatæ, vento repente deſtitutæ, vorticibus aquarum exponuntur, & ſi Auſter ſuperveniat, incredibile pene eſt, quam ingentes undæ Syrtim verberent, immaneſque vortices prope eam oriantur; ob id præter cautelas, quas ubique adhibere nautæ ſolent, circa hoc Promontorium exiſtentes, antequam e Portu ſolvant, diligentius omnia perſcrutari coguntur, ut eis tuto pertranſire liceat, ventoque propitio ſtante, longe ab ipſa Syrti navigant; eo quia, quo ab ea longius, eo aquarum vis reciprocatioque remiſſior eſt: inde Peninſula hæc, ſive Promontorium celebre evaſit; Diomediſque appellationem ſortitum eſt, teſtem (ut ex loci natura concipere licet) rerum ab eo geſtarum. Græci autem præternavigantes, qui ipſius ſitus, e propinquo explorandi, neceſſitatem non habuerunt, peninſulæ magnitudinem commenti ſunt, & XV. Civitates eam habere, ut fertur, ſcripſerunt, ex alieno tamen relatu, ipſiſmet, qui ſcripſerunt, non probato. Quod autem hæc peninſula Hyllis, eo in loco ſit, quo Plinius eam ponit, circuitu C. M. P. quamvis ipſe plura perturbate ſcribat, tamen ex eis, quæ Scylax, Schymnus & Dionyſius referunt, eodem in loco eſſe apparet; nam poſt Liburnos, & Bulinos, Hyllos ante Naronem amnem, & ſinum ejus (a Scylace Manium dictum) ponunt; ſed clarius Schimnus, qui ex Timæo, & Eratoſthene deſcriptis Hyllis, Iſſam prope illos ponit; eo, quia navigantibus, antequam in proſpectum Iſſæ perveniant, ex inſularum impedimento Hyllis non appareat: quamvis vero de ſitu peninſulæ ex dictis lector ſatis inſtructus eſſe poſſit: eam tamen Peloponneſo magnitudine parem quis concedat? cum neque in Peninſulæ formam, ſed tantum mediocris Promontorii, inter tot Chorographicas tabulas deſcripſerit quiſquam, quod autem illam magnitudine parem Peloponneſo tradant Græci, iis ſimile eſt, quæ de Iſtro in Ionicum confluente, & de Ponto Adriatico proximo, & cum ipſo peninſulam faciente, referunt; in Peninſulæ tamen formam revera exiſtere hoc Promontorium, gnaris locorum patet, ſed ſinus ex utraque parte Iſthmum efficientes, ac circumjacentia loca, adeo ſaxoſa & ſterilia ſunt, ut ab antiquo deſerta, vix a ſolis paſtoribus, piſcatoribuſve adita fuiſſe cenſeri debeat, quæ nunc quoque nautis incognita eſſent, niſi, 150. abhinc annis Bulini, & Hyllini ſimul convenientes, & Turcarum vim fugientes, in intimo communis Orientalis ſinus littore, villam extruxiſſent, quam veteri quoque ac communi ejus vocabulo ſinus *Buſylli nam* nuncuparunt, ut in Patriæ Chronico latius; prout alia ex parte ad fauces occidentalis ſinus Stolponæ (ſive Strapini dicti) villam aliam ſupra inſulam, a cornibus dictam, fundarunt: quarum commodo, qui Promontorii pericula fugiunt, mariſque agitationem, ac nauſeam vitant, alterutrum ſinuum adeunt, & per Iſthmum terreſtri itinere incedentes, ad alterum ſinum deveniunt, pacatiori deinde mari inter Inſulas procedentes, abindeque Peninſulam ſinuſque ipſos notos effecerunt: in ea Peninſula ſicuti XV. Civitates fuiſſe, Græci commenti ſunt; ita nullibi Civitatis ullius veſtigium apparet, præter rudera Prætorii, ab Antonino, & tabulis Peut. memorati, in Peninſulæ Orientali parte ſiti, quod quadratæ ſtructuræ fuiſſe, forumque in medio formæ eclipticæ habuiſſe, porticibuſque circumdatum & ciſternas in angulis pro aquarum, quibus ſitus indiget neceſſitate ſupplenda, ruinæ demonſtrant. Illud ſicuti ad navigantium tutelam, in portu deſerto ſed a Romanis frequentato ædificatum cenſeri debet; ita portus ipſe quibuſcumque Illyricæ continentis portubus navigantibus commodior exiſtit, facilem etenim ingreſſum, tutam ſtationem, proſpectum in altum mare, facillimumque egreſſum quibuſcumque generis navibus præbet; ita ut ad Promontorii pericula vitanda proximum a natura refugium paratum videatur; qui ab inſula, ex oppoſito ipſum ab undarum injuria tutante, Sancti Michaelis Archangeli nuncupari ſolet, indigente tamen vocabulo Mirara dicitur: ex deſcriptione itaque accurata PeninſulæHyllis,hyperboles a Græcis de ea relatæ, apparent.

Schym. *Steph.*

Situs tamen Hieraſtamnorum & Bulinorum inquirendus eſt. Bulinorum enim regionem ſicuti conterminam Hyllis ponit Scylax, ita ejus præternavigatio longæ diei unde principium ſumere debeat, non apparet, prout neque ubi ſinus Neſtus, ad quem in fine diei pervenitur, ponendus ſit, ideo ex uſitato navigandi modo conjecturæ ſumendæ erunt. Nautæ enim iter per diætas metientes, diſtantias a portubus, fluminibus, vel Promontoriis non ſumunt, ſed ab eorundem circumviciniis, præſertim vero, qui majoribus navibus per altum mare vehuntur, prout in aſpectu aliquas Inſulas, Promontoria, vel montium cacumina habent, recto itinere procedentes, diſtantias proſpectu tantum, non appulſu, per diætas metiuntur. Ideo ſicuti Scylax præternavigationem regionis Liburnorum duorum dierum ponit, ita eandem ab Iſtriæ Promontorio, extra Liburnicas Inſulas, recto tramite Iſſam verſus, metitum dignoſcitur; cum tempore æſtivo ſlantibus eteſiis, bidui ſpatio eædem Inſulæ præternavigentur; ad quarum extremas cum nautæ perveniant, ſi eteſiæ noctu quoque ſpirent, ut ſolent, Iſ-

ſam

ſam, Pharumphe verſus iter proſequuntur; ſi vero ceſſent, inde non ſolvunt, donec ventum propitium longæ diei ſpatio conſecuturos, non auſpicentur, nocturnam navigationem ob peninſulæ Hyllis pericula vitantes. Ideo Bulinorum, regionis præternavigatio ad Neſtum uſque ſinum, de qua Scylax, ubi ſupra intelligenda eſt eo modo, quo navigantes quando ex Occidente in proſpectum Promontorii Diomedis, ſive Peninſulæ Hyllis perveniunt, ut ſinum Manium pertranſire poſſint, Pharum verſus, navigationem dirigunt, & longæ diei itinere, vento propitio ipſum Phari portum appellunt, ſique ventus lenior ſit, ad primam ex ejusdem ſinus Inſulis (Proteram forſan ex hoc a Scylace dictam) perveniunt, at ſi circa Promontorium vento forte deſtituantur, omni conatu contendunt, Mirarœ portum ante noctem appellere; reliquum autem ſinus ii, quibus neceſſitas ineſt, Naronam flumen adeundi, intra ipſum ſinum, ſpatio unius diei navigant; qui vero itinere recto progrediuntur, extra peninſulam (Stagni dictam) Raguſinæ ditionis, contra Naronis Oſtia, & prope Melitam Inſulam, eodem temporis ſpatio perveniunt, ſi hæc Peninſula ſtagni, pro altero Promontorio ſinum Manium efficiente, ſumatur, quæ de illius præternavigatione longæ diei a Promontorio Hyllis ad Neſtum ſinum modo ſupradicto dicuntur, aptabuntur, & inde ad Naronem intra Peninſulam, vel extra Melitam uſque, diei: quod autem hæc peninſula Neſti ſit, præter relatarum diſtantiarum congruentiam, nomen Civitatis in Iſthmo ejus poſitæ, quamvis Manium, Ston indigetatæ indicat:

Obſervandum eſt hic Scylacem Inſulas, quæ in ſinu Manio ſunt, & quæ in exteriori parte Peninſulæ jacent, diſtinctim nominare, Naronæque Emporii a mari diſtantiam ponere, & ejus circumvicina deſcribere, quod nullibi facit, quos autem Diodorus ccIↃↃ. ex adverſa continenti adverſos, Pharum obſediſſe ait, & generali vocabulo Illyrios nominat, hos Scylax in Bulinos & Neſtos ſinus Manii accolas diſtinguit, & quamvis textus Scylacis quibusdam in locis mutilibus appareat, ex eis tamen, quæ extant, Græcos, & ex ipſis, Scylacem, ex frequenti ad proximas Græcanicas Inſulas, præſertim Iſſam, appulſu majorem horum locorum notitiam habuiſſe, dignoſcitur, quam reliquæ oræ Adriaticæ, quod Strabo quoque innuere videtur, qui inter Liburnicas notiſſimas Iſſam, Tragurium, & Pharum ejusdem ſinus Inſulas, aſſerit: quarum tres tantum nominat Scylax, cum quatuor revera ſint, præter parvos ſcopulos, & ſicut Cratia, reſpondet Bratiæ a Stephano, Plinio, Antonino, & Tab. Peut. nominatæ, ita Olynta, Inſulæ Solentii, in Tab. Peut. Bolentiæque ab Antonino memoratæ, nunc Solta dictæ, quarum parvam inter ſe intercapedinem, nautæ portulam vocare ſolent. Proteras autem eſt ea, quæ Girona dicitur, Soltæ proxima, duplicique portu prædita, quam ab Oriente quoque venientes adire ſolent, tranſitum opportunum Peninſulæ Hyllis expectantes; quarta a Strabone, & Ptolomæo a Civitate proxima Tragurium dicta, Plinii Bubua, Amiani Boas, nunc Bua, vel Bove, quæ cum civitati ponte jungatur, indeque continenti ob id, tantum aditur ab iis, qui Tragurium appellant, & ideo forſan a Scylace prætermiſſa fuit, ac regioni Bulinorum adſcripta, quam ſicuti proximam Peninſulæ Hyllis ponit Scylax; ita Tab. quoque Peut. eodem loco, quamvis in mediterraneis ſitam teſtantur. Bulinorum idcirco regio apud Scylacem exiſtimanda eſt, eſſe ea, quæ navigantibus inter Liburnicas Inſulas, & Iſſam in continenti montuoſa, ſimul cum Peninſula Hyllis apparet, ſicut Hieraſtamnorum regio Occidentalis Bulinis ponenda eſt, cujus præternavigationem omiſit Scylax, eo quia Liburnicarum Inſularum (quarum metitus eſt iter) objectu, non apparet, & ſi quis ad flumen uſque Titium, eam extendi diceret, finem antiquum inter Illyrios, & Liburnos eundem Titium eſſe ſtatuere poſſet, ut de Autariatis ſupra dictum eſt, & Romani Geographi ponunt; ſed ſicuti præternavigationem regionis Bulinorum diei unius ſpatio recto tramite Pharum verſus a Peninſula Hyllis metitus eſt Scylax, ita ejusdem deſcribens littus, ait: *poſt Peninſulam (id eſt Hyllis) littus directum accolunt Bulini*, littus autem a Peninſula Naronem uſque directum eſt, parvo Spalatenſis agri interjecto Promontorio.

Proſequitur deinde Navigationem Scylax a Narone fluvio ad Arionem, & ſic ex interioribus ſinus Manii, Orientem verſus, recto tramite, nullo habito reſpectu circuitus Peninſulæ Neſti, vel ejus Iſthmi, idem quoque Plinium feciſſe, ab eodem Narone Epidaurum verſus, infra patebit; Arion autem fluvius is eſſe dignoſcitur, qui prope Raguſium in portum, ab antiquis Agrovonitis, Gravoſa, indigetatum fluit, Ombla dictus, cum nullus alius fluvius Epidaurum uſque inveniatur, & portus hic tutus nautisque commodus diei navigatione a Naronis Viciniis diſtet, a quo Gravoſæ portu nunc (a S. Cruce dicto) Butoam navigantes Epidauritanos portus crebro appellere ſolent, ubi rupes, & prope eas antrum ingens exiſtunt, in quo antro ſerpentes fuiſſe, poſteriorum quoque temporum fert opinio; ibique Cadmum in ſerpentem mutatum, nec non tumulum ejus, fanum, & Oraculum extitiſſe commenti ſunt Græci, de quo Apollon. Argonaut. 4. de Colchis.

 Hi

Hi juxta Illyricum ex profunditate nigrum flumen, ubi Harmoniæ eſt, & Cadmi buſtam turrim excitarunt Encheleæn-ſium inquilini.

Quod inter Naronem, & Drilonem ponere videtur Nicander in Theriacis.

Accipe; & octipedem raptum de flumine caucrum
Lacte novo terito, tum natam Naronis irim
Marginibus, quaque Illyricis Drilo perfluit agris,
Armoniæque, & Sidonii frondamina Cadmi
Paſcua ubi gemini ſerpunt per rura Dracones.

Quod autem circa Epidaurum fuerint Saxa Cadmea, ex Scylace elicitur, qui abhinc Butoam navigari ſcribit, nullus enim opportunior locus navigantibus portubus Epidauritanis, quod ex Plinio confirmatur, qui loco ſupra relato Liburniæ, & Dalmatiæ portus continentis ad navigationem aptos recenſens, diſtantias quoque inter eosdem ponit.

Iader a Colonia a Pola C. M. P.
XCII. *Salona Colonia ab Iadera CCXXII. M. P.*
Narona Salonis LXXII. a mari XX.
A Narona amne C. M. P. abeſt Epidaurum Colonia
Liſſum oppidum Civium Rom. ab Epidauro C. M. P.

Ex quibus inter Naronam, & Butoam Epidaurum navigantes appellere ſolitos, eo loci apparet, ubi Cadmi Saxa & antrum ſunt. Hos Cadmeos portus, uti navigationi opportunos Romani, cum cæteris Illyricis munivérunt, & in Peninſula, ipſos efficiente, Coloniam Epidaurum condiderunt, Civiumque & navigantium commodo conſulentes aquam X. abinde milliaribus eduxerunt, ut aquæ ductus ruinæ demonſtrant.

Sed ſi quis Scylacis textus reſtitutionem adhuc tentare vellet, prout in cap. Liburni, Holſtenius multa nomina recte mutavit, ut ex margine apparet, ita in eodem capite aliqua præpoſterata videntur, nam ubi de inſulis refert illa verba, *& aliæ multæ absque nomine* ponenda videntur, poſt *hæ autem Inſulæ magnæ ſunt*, ita ut rectus ſenſus eſſe debeat. *Inſulæ autem huic regioni objacent, quarum quidem nomina recenſere poſſum, ſunt enim Abſyrtis Inſula ſtadiorum. CCCX. lata autem. CXX. Electrides, Iſtria, Mentorides, hæ autem Inſulæ magnæ ſunt, & aliæ multæ absque nomine juxta eſt Arbatis fluvius; navigatio juxta Liburnorum regionem bidui eſt.* Similiter in capite Neſti aſteriſco aliquid deeſſe ſignificavit Holſtenius, & poſt *Corcyra nigra vocatur* verba *Plurimum abeſt Promontorio ſuo hæc Inſula* (quæ Voſſius in ſua verſione poſuit) cum cuinam Inſulæ adaptari poſſint, non conſtet; omiſit; cum tamen in textu Græco extent, ideo, eadem transponendo & Inſulæ Phari adaptando, aliqualiter ſenſus percipi poteſt, hoc modo, *antequam vero ad Naronem fluvium perveneris, ampla regio in mare procurrit, atque Inſula littori vicina nomine Melita, tum alia huic vicina Corcyra nigra vocatur, a Melita abeſt ſtadiis XX; a maritima Regione, ſtadiis VIII. & plurimum abeſt Promontorio ſuo (Pharus) Inſula a maritima iſthac regione, altero vero promontorio pertingit ad Naronem fluvium.* Cum enim Inſulæ Phari Promontorium intra ſinum Manium ſitum ſit, contra Naronis Oſtia, & cum maritima regione, ſive Peninſula Neſti rectam navigationem earum interpoſitione impediant; ideo Scylax Phari, & maritimæ regionis promontoria, proximarumque Inſularum Melitæ & Corcyræ ſitum deſcribere voluit: adhuc tamen aliqua in textu deeſſe noſcuntur, quæ ex earundem Inſularum & Peninſulæ accurata delineatione, cuilibet per ſe ſupplere facile erit; nam ſi ſtadiis XX. inter Melitam, & Corcyram C. addantur (quæ facile ab Exſcriptoribus prætermiſſa fuere) quadrabit diſtantia inter easdem Inſulas, prout VIII. ſtadiorum diſtantia a proxima maritima regione, ſive Peninſula Corcyræ congruit, & quamvis Holſtenius, pro *Lias Idaſſa* Scylacis Vrbibus ab aliis auctoribus antiquis non nominatis, Iadram notiſſimam Liburnorum Civitatem, recte repoſuerit; tamen cum Scylacem multa alia locorum nomina, quæ apud reliquos auctores non reperiuntur, uſurpare conſtet; ideo forſan Idaſſa antiquiſſimum Liburnicum nomen Civitatis erat, quod ab Atrienſibus deinde in Iadram, vel Iadertum ſimul cum Adriatico mutatum fuit.

Schymnus autem Illyriorum partem remotam a mari degere, partem littus Adriæ internum occupare, partem obtemperare Regiæ potentiæ, partem legibus vivere ſuis, hoſque hoſpitales eſſe aſſerit, (cum ipſum Romanorum temporibus ſcripſiſſe conſtet) ad ea tempora reſpexiſſe videtur, quibus poſt primum bellum inter Pinnem Demetrium, & Scherdilaidam Illyricum diviſum fuit; cum tamen eosdem vicinis moleſtos, piraticamque exercuiſſe referat. Polybius, iis temporibus hoſpitalitas Illyriorum adaptari non poteſt, neque Agronis ipſorum prædeceſſoris, ſed ſicut Schymnum multa ex antiquioribus auctoribus referre patet; ita hæc cum aliis de Adriatico, ex Theopompo ſe ſumpſiſſe ipſe teſtatur, qui poſt Dionyſii Iunioris ejectionem vixit. Hoſpitalitatem ante Romanorum adventum in Adriaticum a Dionyſio introductam, continuatam quoque, temporibus a Schymno relatis, concludendum videretur, niſi Livius loco citato latrocinia circa eadem tempora memoraret, quando Cleomenem cum Græcorum claſſe in Adriaticum veniſſe refert. His de totius Illyrici ordinatione, Adriati-

cique navigationis variatione pro antiquorum intelligentia relatis; partes ejuſdem prout a Romanis conſtitutæ fuerunt, recenſendæ ſunt.

Illyricum Romani Imperatores in Liburniam & Dalmatiam diſtinxerunt, ſed cum Liburniæ mentio ante Romanorum tempora reperiatur, Dalmatiæ vero nomen ſero apud eorundem Scriptores appareat; ideo primo Liburnia deſcribenda erit, deinde quomodo in Dalmaticum nomen tranſierit, explanandum; ut his perceptis, facilius intelligantur, quæ poſt Imperii declinationem in Dalmatia evenerunt, quorum cauſa hoc opus inſtitutum eſt.

CAPUT V.
De Liburnia.

PRimam Illyrici ab Auguſto conſtituti, Provinciam, Iapidiam, Iſtriæ proximam ponit Strabo, antiquiores autem ſupra relati Auctores, Iapodes non nominant, quos intra Alpes habitaſſe refert Appianus ſexto relato Illyrico bello. Hos ipſos Celtas fuiſſe aſſerit Stephanus, *Iapodes natio Celtica, prope Illyricum, Dion. lib.* 12. & cum Scylax de Celtis intima ſinus colentibus, loco relato, dicat. *Poſt Tyrrhenos Celtarum gens ſequitur, pars exercitus anguſto terrarum tractu, uſque ad Adriaticum mare: iſtic intimus receſſus eſt ſinus Adriatici.* In intimo autem ſinus Strabo Timavum ponit. *In ipſo autem intimo ſinus Adriatici Timavum eſt*, de quo Virgilius Georg. 3.

Tum ſicut aerias Alpes, & Norica ſi quis
Caſtella in Tumulis, & Iapidis arva Timavi.

Et antiquus ejus Scholiaſtes Servius *Saluſtius (primam modo Iapidiam ingreſſus hujus eſt Fluvius Timavus)* prout etiam Plinius, Venetorum, & Carnorum oram deſcribens l. 3. cap. 18. *Carnorum hæc regio junctaque Iapodum amnis Timavus.* Ideo Celtas, a Scylace relatos, Iapodes fuiſſe, eosque cum cæteris Celtis ſive Gallis, Alpes transgreſſos, & ipſarum extremis occupatis, prope mare in intimo receſſu ſinus Adriatici circa Timavum ab antiquo conſediſſe, cenſeri debet, quorum regionis præternavigationem, tamquam in intimo ſinus poſitæ, metiri omiſit Scylax, & a Venetis ad Iſtros tranſit. Ex his clariora evadunt, quæ de iisdem refert Strabo, relatis enim Alpium ramis, & fluminibus ex ipſis in Iſtrum influentibus, ait *lapides quoque permixta nunc Illyriis & Celtis gens, circa hæc loca habitant, & extremitas his vicina eſt; Hi cum aliquando florerent, & ſuam habitationem ad utrumque terminum extendiſſent, latrociniisque invaleſcerent, tandem ab Aug. Cæſare debellati & confecti ſunt.* Et infra Segeſticæ civitatis ſitu deſcripto, *ſita eſt enim ſub Alpibus, quæ ad Iapodes usque porriguntur, gentem partim Celticam, partim Illyricam.* Celtas nempe Iapodes, qui antiquitus ad intima ſinus circa Timavum, & Alpium extremas conſederant, (ut ex Scylacis loco citato dictum eſt,) rebus deinde illorum florentibus, ad utrumque terminum, habitationem extendiſſe dicendum eſt; ut Strabo ait, & utraque latera Alpium inſediſſe, ut Dion. L. 49. *Cæſar (id eſt Auguſtus) Iapides ipſe bello petiit, quorum eos qui citra montes haud procul a mari habitabant, non omnino difficulter in ſuam poteſtatem redegit, qui vero montium vertices, & utraque latera incolebant, eos, non ſine maximo labore, perdomuit*, & a tergo Iſtriæ proximam Liburniæ partem occupaſſe, ut Plinius L. 3. cap. 19. Iſtria ut Peninſula excurrit latitudinem ejus XL. M. P. circuitum vero CXXLL. M. prodidere quidam, item adhærentis Liburniæ, & Flanatici ſinus alii Liburniæ, CLXXX. M. Nonnulli in Flanaticum ſinum, Iapidiam promovere a tergo Iſtriæ CXXX M. P. Dein Liburniam C L M. fecere. Quorum Iapidum maritimos, & Subalpinos Sempronius Tuditanus Coſ. ſexto Illyrico vicit, ut Appianus loco citato refert, idemque fragmentum Faſtorum Triumphalium teſtatur.

C SEMPRONIVS C. F. C. N. TVDITANVS
COS DE IAPVDIBVS KAL OCT A DCXXIV

ex quo fragmento declaratur inſcriptio ab eodem Plinio relata, qui loco proxime citato ſequitur. *Tuditanus qui domuit Iſtros, in ſtatua ſua ibi inſcripſit ab Aquileia ad Titium flumen, ſtadia* CC. Tuditanum ſcilicet eam regionem ſubalpinam ſubegiſſe, quæ ab Aquileja Titium uſque protenditur, quæ tunc temporis Iapidibus tribuebatur (cum Titius Liburnicum flumen non longe a Tedanii fontibus Iapidiam a Liburnia dirimentis oriatur) & de *IAPVDIBVS* triumphaſſe; Quam Iapidiam Subalpinam, in primam & ſecundam diviſam fuiſſe, Saluſtii fragmentum *Primam Iapidiam* memorantis a Servio ſupra relatum innuere videtur, cum prima, ſecundam quoque præſupponat, & cum ipſe Servius (qui integram Saluſtii hiſtoriam vidiſſe debuit) primæ tribuat flumen Timavum, eandem uti antiquiorem & a Romanis primo ſubactam, primam quoque vocatam argui debet, reliquam vero, ad Flanaticum ſinum pertingentem, ſecundam, & quamvis non conſtet ad quodnam tempus Saluſtii fragmentum referri debeat, tamen antiquam Iapidiæ diviſionem ſecutum, ex ſupra relatis Faſtis, & ſtatuæ inſcriptione dicendum eſt, ſicut & Plinium, qui L. 3. cap. 5. Iapodes inter Carnos, & Iſtros ponit, Livius vero dum iter C. Caſſii ab Aquileia in Macedoniam re-

Dec. 5. lib. 3. 583. fert, Iapodes poſt Iſtros nominat, *ſub idem tempus Carnorum, Iſtrorum, & Iapidum legati venerunt, duces ſibi ab Conſule Caſſio primum imperatos, qui in Macedoniam ducenti exercitum iter monſtrarent*, conqueſtoſque de injuriis ſibi illatis ſubdit; Caſſius autem aliam viam ab ea, quam deinde, 40. annis Tuditanus emenſus eſt, facere non potuit, ideo Livium ſui temporis nominibus Provinciarum uſum, apparet, quando nempe Iapidia prima, Carnis tribuebatur: Iapodes autem reliquos Auguſtum bis intra 20. annorum ſpatium fatigaſſe refert Appianus, *Iapodes Tranſalpini gens valida, ac fera, bis intra viginti fere annos Romanas copias repulere*, & tunc primo Tranſalpinos domitos ſubdit, *ac Tranſalpini quidem Iapodes tunc primum Populi Ro. ditioni additi ſunt.* Deinde vero iidem Iapodes tam Inalpini, quam Iapidiæ ſecundæ, origine Celtæ mixti cum Illyriis (ſcilicet Liburnis) habitarunt, Iapidiæque nomen retinuerunt, ut Strabo locis citatis refert, donec, & ipſis in Liburnorum nomen tranſeuntibus, antiquus terminus Liburniæ Iſtriam uſque reſtitutus fuit, ut ſupra ex Plinio, & Ptolomæo obſervatum eſt. Schimnus tamen Chius ſupra relatus poſt Iſtros (quos Thraces vocat) Pelagones ante Liburnos ponit, quod de Iapodum regione intelligendum videtur; Sed cum Scylax ipſo, & antiquior, & accuratior, cæterique uſque ad Strabonis tempora, neque Pelagones neque Iapodes hoc loco ponant. Ideo antiquitus Iapodes, cum cæteris Celtis Alpina incolentibus cenſitos, ad ſinum Flanaticum non perveniſſe, & Liburnos Iſtris conterminos fuiſſe, concludendum videtur. Liburnos ergo ante Romanorum tempora ab Iſtria uſque ad Illyrios, oram maritimam coluiſſe, plures ex relatis antiquioribus tradunt, ſed terminum inter Liburniam & Illyricum, diverſimode ſtatuunt; nam ſicuti Scylax, Livius & Mela poſt Liburnos, Illyrios immediate ponunt, & Scylax Illyrios in Hieraſtamnos, Bulinos, Hyllinos, & cæteros diſtinguit, ita Schimnus & Dionyſius, Bulinos & Hyllos ab Illyrico ſeparare videntur, & quamvis Mela Naronem inter Pyreos, & Liburnos exire dicat, & inde Liburniam ad Naronem uſque protendere videatur, tamen Scylacem prædictos Illyrios citra Naronem ponere ex iis quæ proxime refert, apparet; Schimnus autem & Dionyſius poëtico uſi dicendi modo, an locorum ſituationem ordinatim poſuerint, ambigi poteſt, & cum Strabo antiqua nomina Hieraſtam. & Bulin. non memoret; Plinius vero tantum Peninſulæ Hyllis; ideo ſicut inter Peninſulam Hyllis, & fluminis Titii ſinum, terminus inter Liburniam, & Illyricum poni debet, ita ipſe Titius pro antiquo termino Liburniæ, ſtatui poteſt, prout tempore Romanorum fuit: Obſervanda tamen ſunt, quæ Scylax ſupra relatus ſcribit, qui Liburnos & Iſtros diverſos ab Illyriis ponit; Romani autem ſicuti in Adriatico primum bellum cum Illyriis geſſerunt, ejusque partem conſecuti ſunt; ita reliquum quoque Adriaticæ oræ ſcilicet Liburnos, & Iſtros Illyrios appellarunt; prout etiam ab una Achæorum Republica univerſam Græciam Achaiam nominarunt: verum qui ex ipſis antiquiora tempora referunt, Scylacem ſequuti, Liburnos ab Illyriis diſtinguunt, ut Livius, Virgilius, & Mela locis citatis: ſicuti ergo Liburnos inter Romani Illyrici populos numerare oportet, ita eoſdem, Illyrici generis, ab antiquo fuiſſe, affirmari nequit; Stephanus autem ſive ejus Epitomator Græcorum more omnium nationum origines fabulis involventium, ſibique tribuentium a quodam Attici generis viro, Liburnos dictos aſſerit: ſed prætermiſſa Liburnorum origine incerta, de Inſulis Illyricis repetenda ſunt, quæ Plinius eodem L. 3. cap. 26. tradit, ibi enim eaſdem cum cæteris Græcis auctoribus, Liburniæ adſcribere videtur, quod Apollonius in Argonauticis quoque fecit.

Lib. 4.

Idcirco ex Hylleo provecti ſolo navigabant
Longe ac præteribant quæcumque prius Colchis,
Erant ex ordine, Liburnas in mare Inſulas,
Cum Iſſam horriſonam, tum Pityuſam deſiderabilem.
Verum poſt iſtas ex intervallo perſtrinxerunt Corcyram,
Vbi Neptunus deſtituerat Aſopi gnatam,
Comptis Corcyram capillis procul a regione Phliuntica,
Abreptam amoris imperio, ac quia iſtam hanc nigrantem
Vndequaque caliginoſa ſilva Nautæ ex mari,
Contemplabantur, Corcyram Melenam cognominarunt,
Exinde Melitam quoque moderabili pergaudentes vento.

antiquus ejus Scholiaſtes. *Liburni gens habitantes has Inſulas Iſſam, Diſceladum, & Pityam, poſt quas in Corcyram venerunt*, & de Ladeſta Stephanus *Ladeſta, vel Ladeſtum, una de Liburnidibus Inſulis Theopompo lib. 21. de rebus Philippicis.* & quamvis Corcyram, & Melitam inter Liburnicas non numerent ſupra relati auctores, tamen cum alteram Corcyram in extremis ſinus faucibus poſitam a Liburnis habitatam teſtetur Strabo; ideo totius ſinus Inſulas Liburnicas dictas cenſendum eſt, & prout Civitatum, Inſularum & Promontorii Diomedis nomen ſervantium, ejus in Adriatico ditionis memoriam demonſtrant, ita Liburnicarum Inſularum nomenclatura, eoſdem mari potitos teſtatur, quos ſicut ante Atrienſes ſinui dominatos eſſe ex ſupradictis conſtat; ita quando cœperit ipſorum dominium, memoria non reperitur: Diomedi tamen ſucceſſiſſe conjectari poteſt, & viguiſſe, donec Græci Corcyram iiſdem ademerint, ut refert Strabo L. 6. *Iam Syracuſas condidit Archias, navibus a Corintho*

rintho advectus; ſub idem tempus, Naxus, & Megara conditæ ſunt. & relato oraculo *porro Archiam, cum in Siciliam navigaret cum parte exercitus reliquiſſe Cherſicratem, genus ab Herculis poſteritate ducentem, qui occuparet pro domicilio ſuis Corcyram, quæ ante Scheria fuit nominata: atque has quidem expulſis, qui tunc ibi habitabant Liburnis, Inſulam obtinuiſſe.* Quod evenit Olymp. XI. An. 2. & in annum, 16. Romæ conditæ cadit, ut Philippus Cluverius ex Thucydide probat, ſed cum facile ex Corcyra ejecti fuerint, id jam ſeneſcentem Liburnorum potentiam indicat, tuncque Græcos Scheriæ Liburnicum nomen, in Corcyram mutaſſe, prout, & aliam Inſulam Colonia deducta occupaſſe, & ex ſylvarum nigredine Melenam cognominaſſe dicendum eſt; abindeque Atrienſes ipſius ſinus Liburnici dominium conſecutos nomen Liburnicum obliteraſſe, propriumque impoſuiſſe, ut Iuſtinus innuere videtur lib. 20. *Adria quoque Illyrico mari proxima, quæ & Adriatico mari nomen dedit.*

Mari autem nomen impoſitum abſolutum, & diuturnum Atrienſium dominium indicat, quod abſque Liburnicarum Inſularum poſſeſſione retineri non potuiſſe ſuo loco conſtabit; Ideo earundem quoque dominium Atrienſes habuiſſe cenſendum eſt, quod licet quonam tempore inceperit, non conſtat, illud tamen viguiſſe oportet, antequam a Gallis pulſi fuerunt, & priusquam Senones Vmbriam occupaverint, ſcilicet an. 359. Vrb. cond. ideo ſi quis ab excidio Trojæ uſque ad Dionyſii Syracuſarum Tyranni adventum in rebus Adriaticis aliquam temporis rationem adhibere vellet, ab eodem excidio, ſive a proxima morte Diomedis circiter ann. 400. qui effluxerunt, usquequo Corcyra a Græcis occupata fuit, veroſimiliter Liburnis tribuendi ſunt, reliqui vero 300. vel circa uſque ad Dionyſium Atrienſibus, at cum Scylax loco citato Vmbros, ac Tyrrenos in Adriaticæ oræ deſcriptione memoret, & Anconam Iſſam atque Pharum nominet, quas tempore Dionyſii conſtructas referunt Strabo & Diodorus, ideo circa eadem tempora adhuc Tuſcos, & Umbros Adriaticam oram coluiſſe dicendum eſſet, ſed ex Diodoro conſtat Pharum, quam novam Scylax vocat, conditam poſtquam Galli Vmbros, ex Adriatica ora expulerunt, ſcilicet V. C. 359. ideo Scylacem in deſcriptione Adriaticæ oræ ſe antiquiores ſecutum dicendum videtur, &Tuſcos, ante Dionyſii tempora & ante Vmbros, a Gallis pulſos. Tuſcos ergo ſicuti poſt Liburnos ditionem Adriatici in poteſtate habuiſſe conſtat; ita plura quoque per Adriaticas oras loca ſibi opportuna, vel acquiſiviſſe, vel aſſociaſſe oportet, ut de Piceno teſtatur Strabo. *lib. 5.* *Firmum Picenum, ejusque navale Caſtellum, deinceps Cupræ fanum conditum dedicatumque ab Etruſcis; qui Iunonem Cupram vocant, tum Truentinus amnis, ejusdemque nominis Vrbs, inde Matrinus fluvius ab Adrianorum Vrbe profluens, & navale Adriæ habens nomen ſuum conveniens.* & Plinius loco ſupra citato. *l. 3. c. 13.* *Siculi, & Liburni plurima ejus tractus tenuere, inprimis Palmenſe, Prætutianum, Hadrianumque agrum, Vmbri eos expulere, hos Etruria, hanc Galli.* Hæc autem maritima Piceni loca, Tuſcorum tempore, cæteris opportuniora, celebrioraque fuiſſe, cenſendum eſt, quæ Ancona deinde condita, & tractu temporis, navigationem ad ſe trahente, declinaverunt: Atrienſes autem, ſicuti in poteſtate ſua Liburnicas Inſulas habuiſſe oportet; ita utrum eas ſubegerint, an aſſociaverint, ut poſtea Dionyſius, Romani, & ultimo Veneti, nulla memoria reperitur; Ideo ex Venetorum geſtis, quæ ſuo loco referentur, ſimilia quisque de Atrienſibus præſumere poterit: Sed ſi in antiquiſſimis rebus, conjecturis uti fas eſt, ſicuti Liburnos ab Vmbris Italia pulſos memorat Plinius, hosque ab Etruſcis, ita ſi quis Liburnos contra expulſores Vmbros Tuſcis auxiliatos aſſereret, forſan incongrue conjectaſſe non videretur; Atrienſes vero ab amicis Liburnis, in mare deductos, imitatione Pelasgorum occupatis Padi Oſtiis, aptatisque Paludibus, ut Plinius loco citato refert, ex *cap. 1.* opportunitate ſitus proceſſu temporum navigationem totius ſinus ad ſe traxiſſe, & ex diuturnitate poſſeſſionis ejusdem, circum jacentium Inſularum, & populorum dominium conſequutos, prout de relatis Piceni locis conſtat, ſinui quoque nomen ſuum impoſuiſſe, concludi poſſe videtur, prout de Venetis ſuo loco idem conſtabit. At ſicuti Tuſcorum partem mediterraneam, ad proximos montes a Gallis fugatam Rhætiam a Duce ſuo Rhæto denominaſſe ferunt aucto- *Iuſt. l. 20.* res; ita deinde Atrienſes ab eiſdem pulſos, *Liv. l. 5.* uti maritimos propriis navibus ad pro- *Plin. l. 3.* ximiora ſuæ jurisdictionis loca adnavi- *c. 20.* gaſſe veroſimiliter credi poteſt, & ut navigationi addictos majorem ipſorum partem in Liburnicas Inſulas ipſis ſubjectas vel ſocias, ſe recepiſſe, poſteriora de Dalmatis exempla ſuo loco referenda ſuadent conjectari, ac deinde Atrienſes, Liburnis commixtos, communem navigationem continuaſſe uſque ad Dionyſii tempora; circa quæ Adriaticum infeſtatum, ex Strabone loco citato apparet. Atrienſibus enim ſedem ſuam amittentibus, Claſſem quoque eorum debilitatam fuiſſe oportet, ex quibus ſicuti dominium Adriatici, abſque Liburnicis Inſulis ſervari non poſſe conſtabit, ita easdem Inſulas per ſe ſolas inſufficientes eſſe ad dominium ejus abſolutum retinendum, ex iisdem & infra dicendis, clarius patebit: infeſtatio autem Adriatici Illyriis ex Diodoro tribui poſſe videtur, ideoque Liburnos ad Dionyſii protectionem recurriſſe, Iſſamque, & Pharum eidem concedendo, ipſi adhæ-

ſiſſe, ac ejus Claſſis protectione Pharum ab Illyriorum obſidione liberaſſe, & armenta equorum ad certamina ex intimis ſinus Dionyſio deduxiſſe, ut Strabo refert: Dionyſio autem Iſſæ ſedem figente, proceſſu temporis ſummam Adriaticæ navigationis illic reductam fuiſſe oportet; Siculis deinde Adriatici dominium amittentibus, nomen ejuſdem ſolis Iſſenſibus tributum argui poteſt, cum Iſſenſes quando cum Romanis amicitiam contraxerunt pro ſola Inſula accipiendi non ſint: nam ſicuti eos Civitates proprias Tragurii, & Epetii, Claſſemque habuiſſe, ex relatis Romanorum Hiſtoricis conſtat, ita alia quoque loca poſſediſſe, vel in ſocietatem habuiſſe, cenſendum eſt: at cum Iſſenſes ab antiquis inter Liburnos repoſiti fuerint, quid prohibet conjectari, Iſſenſium nomine omnes Liburnos amicitiam cum Romanis contraxiſſe, utpote eorum, qui navigationis Adriatici ſedem a tempore Dionyſii per 150. annos uſque ad primum Illyricum bellum poſſidentes, univerſæ Liburniæ nomen Atrienſium imitatione ſibi vendicaverint, & Romanos prima vice in Adriaticum contra Illyrios accerſiverint; eo magis quia nemo refert: quandonam Romani Liburnos ſubegerint, ſolus Appianus Nono Illyrico bello, & Dalmatico Quarto, Liburnos in Populi Romani fidem conceſſiſſe ſcribit, & Cæſaris in propinquo agentis opem imploraſſe, eo quia Dalmatæ Promonam Vrbem ipſorum cepiſſent; ſed ad illud uſque tempus contermini Dalmatis Illyrii ante 175. annos, Iſtri 168 & Iapodes 76. a Romanis ſubacti fuerant, quo temporis intervallo nulla Liburnici belli, prout cæterorum in Illyrico Romano mentio reperitur, ideo cum Liburnos Romanis inimicos fuiſſe argui non poſſit, amicos ab antiquo ſimul cum Iſſenſibus; & creſcentibus Romanorum rebus ſocios fuiſſe, dicendum videtur, cum Iſſenſes 200. annos ante Liburnorum ſeditionem amicitiam Romanorum coluiſſe, ſupra oſtenſum ſit, & a Romanis liberos & immunes ſervatos pateat, quod de cæteris quoque Liburnis conjectari poteſt; ſed proceſſu temporum, decreſcentibus Iſſenſium rebus, iiſdemque ad Civitates continentis ſe reducentibus, ut ſupra dictum eſt, eorum quoque nomen obſolevit, Liburnia vero antiquum recuperavit, quibus conjecturis Adriatici dominii ſerie, navigationiſque ratione ab auctoribus prætermiſſis, per temporum ſucceſſiones deductis melius intelliguntur, quæ apud antiquiores de Liburnis reperiuntur, & quæ Romanorum temporibus de iiſdem referuntur, cum Navium Adriaticarum Liburnarum vocatarum belli Pompejani tempore memoria adhuc extaret, quarum agilitate deinde Actiaco prælio, Auguſto victoriam conſecuto, Liburnarum nomen denuo celebre evaſit, & ad earum ſimilitudinem deinceps Romani Imperatores, naves conſtruentes, Liburnas dixerunt, ut Vegetius refert; Sic ex navium denominatione, inventorum nomen potentiæque antiquæ memoria ſervabatur, prout & Mandia genus veſtimenti eorumdem opulentiam denotat, ut Stephanus tradit. *Ab iis Liburnicæ naves ſunt excogitatæ, & Mandia, Liburnica veſtimenta.* Iſſenſium quoque inter Liburnos cenſitorum memoria reperitur, & uſque ad civilia bella eos cæteris præcelluiſſe Hirtius teſtatur. *Iſſa erat nobiliſſimum regionum earum Oppidum.* & Plinius: *Iſſa Civium Romanorum.* l. 5. c. 3. De bello Alexan.

De Iadertinis autem Liburnis idem Hirtius refert: (*C. Octavium*) *Paucis navibus Iadertinorum, quorum ſemper in Republica ſingulare conſtiterat officium*, quod ut verificari poſſit, ante Civilia bella & antequam Liburni a Dalmatis preſſi, Cæſari ſe tradidiſſent, eveniſſe oportet: ideo Iadertinos (quos ex ſitus opportunitate, portuſque excellentia, ab antiquo navigationis Adriatici, prima loca inter ſocios habuiſſe conjectari debet) ſimul cum cæteris Liburnis Romanorum amicitiam, indeque ſocietatem contraxiſſe, & ante Cæſarem libertatis tempore, eorum *ſemper ſingulare conſtitiſſe officium* argui debet; cum autem, & Iadræ nomen ab Adria non admodum differat, ideo ſi quis Iadertinos, cum ipſis Adriatico nomen imponentibus, Thuſcis communionem Civitatis habuiſſe, præſumeret, audax forſan conjectator non videretur, cum ejus ſitus Atrienſibus neceſſarius maxime fuerit, ut infra ſuo loco in rebus geſtis Venetorum expendetur. Iadram autem Coloniam Romanorum fuiſſe, Plinius, & Ptolomæus memorant, eamque ante Auguſtum deductam, & ab ipſo reſtauratam, inſcriptio, quæ adhuc ibi cernitur, teſtatur.

IMP CÆS D. F. AVG
PARENS COLONIÆ MVRVM
ET TVRRIS CIRCVMDEDIT
T IVLIVS OPTATVS TVRRIS
VETVSTATE CORRVPTAS
IMPENSA SVA RESTITVIT

Varia quoque præclari operis Templorum, Amphitheatri, Theatri, & Mœniorum Urbis veſtigia, Romanam magnificentiam demonſtrant, inter quæ Columna ingens, poſt tot Urbis caſus, adhuc in foro erecta cernitur, & arcus majoris ædificii pars nunc ad portam Civitatis ſancti Chriſogoni dictam, translatus, in cujus Epiſtylio hæc leguntur:

MEL-

MELLA ANNIANA IN MEMOR
Q LÆPICI Q F SERG BASSI
MARITI SVI EMPORIVM STERNI
E ARCVM FIERI ET STATVAS
SVPERPONI TVSS EX HS DCDXX P

Verum cum ſitus circa Civitatem aquis perennibus careat, Trajanus Reipublicæ bono natus, ſicuti plures per Imperium portus munivit, vel ampliores tutioresque reddidit, ut in Adriatico videre eſt Anconæ, ex arcu eximie elaborato, ac pulchri operis indice, ita Iadrenſium quoque commoditati conſulens XXX, ab inde milliaribus, ex Titio flumine copioſiſſimas aquas deduxit, ut aquæ ductus parietinæ demonſtrant, quorum auctorem lapis nuper inventus indicat.

IMP NERVA TRAIAN
PONTIF MAX TR
AQVAEDVCTVM COLON
IN QVO DANTE IMPEN
SACRATISSIMI PRINCI

Extant aliæ quoque inſcriptiones ad varios uſus translatæ, quæ in fine operis cum reliquis Dalmaticis poſitæ ſunt; ſequutis deinde temporibus Iadra in ditione ſua Liburniam habuit, ut infra patebit, & ex ſitus opportunitate, portusque commoditate ſemper inter præcipuas Adriatici Urbes cenſita fuit. His de Liburnia maritima recenſitis, fines ejus mediterranei deſcribendi eſſent; ſed cum ab antiquis non tradantur, Romanorum vero temporibus a Iapidibus coarctati fuerint, ut ex ſupradictis apparet, ideo ad Ptolomaicos reſpiciendo, Liburnia ab Occidente Iſtria, a Septentrione Pannonia, ab ortu Dalmatia, terminata fuit.

CAP. VI.
De Dalmatia.

Dalmatia ab Urbe Dalmio, ut vult Stephanus, a Dalminio, ut Strabo, a Delminio vero, ut Polybius & Appianus, dicta fuit; Sed ſi a Dalmio deducenda eſſet denominatio Dalmatarum, Dalmienſes cum Stephano, vel Dalmatæ cum Polybio, dicendi eſſent; invaluit tamen apud Scriptores Dalmatarum denominatio, ut ex relatis conſtat, & Stephanus *Dalmatia Italiæ regio hujus incolæ Dalmatæ vocantur, & Dalmates*, & ſicut a principio *Dalmienſes* vel *Dalmatæ* pro incolis tantum Urbis Dalmis, vel Dalminii accipiebantur, ita ante primum Dalmaticum bellum arctos terminos habuiſſe conſtat; variis deinde bellorum caſibus Dalmatia dilatata, Romanæ Monarchiæ tempore, uſque ad Titium & Drinum flumina, mare, & Pannonas extenſa fuit, ut ſupra relatum eſt, ita ut antiqui Illyrici partem, quæ citra Drinum eſt, comprehenderet, & ſimul cum Liburnia, Illyricum ab Auguſto definitum, conficeret. Dalminio autem primo bello Dalmatico exuſto in locum ejus Salonam ſucceſſiſſe conſtat, cum ſecundo tantum bello Salonæ mentio reperiatur, quia vero ſitus ejus Romanis opportuniſſimus fuit, ideo brevi tempore cæteras Illyrici Civitates præcelluit, ut ruinæ ipſius demonſtrant, magnificentiam vero ejusdem amphitheatri, templorum, aquæductus, & aliorum ædificiorum veſtigia, nec non numerus pene infinitus columnarum, lapidumque ſepulchralium, & varii generis marmorum, per diverſa in Dalmatiam loca transportatorum, inſcriptionumque inſignium fragmenta teſtantur. Hanc figuræ oblongæ fuiſſe præter id quod hæ ipſæ ruinæ, per fluminis Iadri ripas ſparſæ, indicant, eleganter cecinit Lucanus l. 4. Phar:

Qua maris Adriatici longas ferit unda Salonas,
Et tepidum in molles Zephiros excurrit Iader:

Hic utpote in loco cæteris commodiori navalia extiterunt portus tutus, *Strabo.*
& ex proximo flumine in ipſum influente habitatoribus, & Nautis aptiſſimus fuit, cum Iader piſcium ferax, quamvis parvo ſpatio navigabilis ſit, pluribus tamen in locis ex ſaxoſis ripis cadente flumine, lacus profundos, & cavernoſos, atque ob id piſcoſos, ac molas frumentarias in promptu habuit; ad expeditiones quoque in mediterraneas partes faciendas, & ad Danubium uſque res deferendas & inde recipiendas, opportuniſſimo loco Salona ſita erat; nam, quamvis Danubio non adeo proxima fuerit, ut Narona, & Epidaurus, cum tamen inter has, & Danubii, ac Savi confluentem Scardi montis aſperrima juga interponantur, hæcque commeantibus difficilia ſint; hinc factum eſt, ut rectus Salona ad Savum tranſitus deinde ſecundo Savo ad Danubii, ſive Iſtri confluentem omnium opportuniſſimus eſſet, & quo magis per Illyricum bella intercedebant, vel Romanorum dominium Septentrionem verſus dilatabatur, eo magis Salona frequentaretur: nam licet portus ipſius præternavigantibus opportunus

non ſit, uti Iadræ & Epidauri, tamen in Dalmatia quidquam negotii habentibus, Salona, quaſi neceſſario, adeunda erat cum Naronam alterum conventum, difficile mari, ob Promontorii Neſti longitudinem, & non longe a Salonæ proſpectu præterire oporteret, & difficilius adverſo flumine perveniretur: ob id Dalmatiæ rerum ſummam Salonam deductam fuiſſe, cenſeri debet, prout Liburniæ Iadram: Salonæ autem, ſive Salonarum commoditati, militaribusque expeditionibus Auguſtum conſulentem, vias muniviſſe, fragmenta Inſcriptionum teſtantur:

ESAR DIV AVG III
VSTVS IMP PONT MAX
OTEST. XIIX CO II
A COLONIA SALONITAN

AESAR D AVG F
GVSTVS IMP PONTIFEX MAX
TRIB POTEST XXI .... SIII
VIAM AB SALONIS AD LII .... ASTEL
DAESITIATIVM PER M .... V VSV
CLVI MVNII
ET IDEM VIAM AD I ... AI ... ALN
QVOD DIVI F III ..... IBUS
A SALONIS MUNII .... RIB
CIVITI
CVIVIVS VIAI MILLIA PASSVS SVNT
CLXVII MVNIT PER VEXILIARIOS
LEG VII ET XI
ITE VIAM GABINIANAM
AB SALONIS ANDETRIVM APERVIT
ET MVNIT PER LEG VII

MVNIT .... LVM MONTEM
DIVONVM
MILLIA PASSVVM
LXXVII D
A LEG PRO

In hac Salonæ ſive Salonarum Civitate Magiſtratus Provinciales ſedem habuere, in ea Chriſtianitatis Dalmaticæ cœpere primordia, a Tito Sancti Pauli diſcipulo in Illyricum invecta; martyrio autem B. Domnii, ſancti Petri diſcipuli Salonitana Eccleſia Metropolisque Dalmatiæ fundata fuit. Verum Illyricum, quod in Deſcriptione a Claudio Ptolomæo facta Dalmatiam, & Liburniam comprehendit, extendi usque ad ripas Danubii cœpit. Quod in cauſa fuiſſe videtur, ut Illyrici maritimi nomen obſoleſceret, locoque ejus Dalmatiæ vocabulum frequentaretur, & non ſolum veteres ſuos terminos ſed finitimam quoque Liburniam comprehenderet, ut Vegetius teſtatur: *Liburnia namque Dalmatiæ pars eſt Jadertinæ ſubjacens Civitati, cujus exemplo nunc naves bellicæ fabricantur, & appellantur Liburnæ.* Dalmatia autem ſic dilatata, quamvis Pannoniis, prout ab antiquo a Septentrione clauderetur, quia tamen earumdem termini quidam immutati fuerunt, inde Dalmatiæ quoque fines magis ampliati ſunt, qui ut percipiantur, Pannoniarum nomina indicanda ſunt, ut inde Dalmatiæ termini poſteriores apparere poſſint.

Pannonias Ptolomæus in Occidentalem, ſeu primam, vel ſuperiorem, & Orientalem, ſeu ſecundam vel, inferiorem diſtinguit, quarum deinde pars ſeptentrionalis Valeria, Auſtralis vero Savia, nuncupatæ fuerunt, ex quo Dalmatiæ fines Septentrionales dilatati ſunt, ut patebit. Nam Illyricum ſicut in 12. Provincias diſtinctum fuit ut Sex. Rufus teſtatur; ita deinde diviſo Imperio in Orientale, & Occidentale, in duas quoque partes diſtributum, & decem Provinciis Orientali relictis, ſeptem Occidentali aſſignatæ fuerunt, *Noricorum duæ, Pannoniorum duæ, Valeria, Savia, & Dalmatia.* Declinante autem Imperio, & Barbaris, Iſtro ſuperato, utrumque Illyricum vexantibus, circa finem Imperii Theodoſii Junioris Valeria inter Provincias numerari deſiit, vel quia Pannoniarum partis Danubianæ, ſeu Ripariensis (quæ Imperante Diocletiano recuperata ab ejus filia Valeria nuncupabatur,) nomen tunc in deſuetudinem abierat, vel a Barbaris vexata, Provin-

Sex. Ruf.

vinciæ jura amiſerat, ut ex notitia conſtat.

Notitia dignitatum utriusque Imperii.

Illyrici Occidentalis Provinciæ Sex	Pannoniæ primæ
	Saviæ
	Dalmatiarum
	Pannoniæ ſecundæ
	Norici mediterranei
	Norici Ripenſis.

Sed cum eadem notitia Ducis Valeriæ mentionem faciat, ideo a nonnullis Valeria quoque inter Illyrici Occidentalis Provincias declinantis Imperii numeratur; inquirendum idcirco eſt, quæ regio, Valeria, & quæ Suavia, vel Savia nuncuparetur, ut inde quid nomine Dalmatiarum intellectum fuerit, dignoſci poſſit. Saviam & Valeriam Sex. Rufus memorat. *Batone Pannoniorum Rege ſubacto in ditionem noſtram Pannoniæ venerunt; Amantinis inter Savum, & Dravum proſtratis, regio Suavienſis, ac Secundorum loca Pannoniorum obtenta ſunt. Marcomanni, & Quadi de locis Valeriæ qui ſunt inter Danubium, Dravum pulſi ſunt* Valeriam ergo intra Dravum, & Danubium fuiſſe, conſtat; Amantinorum autem Civitatem ſimul cum Sirmio intra Savum, & Dravum ponit Plinius l. 3. cap. 25. *Alter amnis Baeuntius in Saum Sirmio Oppido influit, ubi Civitas Sirmienſium, & Amantinorum inde 45. M. P. Taurunum, ubi Danubio miſcetur Saus.* Iornandes autem clarius: *Amantinis autem, qui inter Savum, Dravumque flumina inſident, Rege eorum interempto, ipſa vic Romanam fecit Provinciam*, ex quibus Saviam, inter Savum, & Dravum ponendam apparet, prout Guido Pancirollus in commentario ad Notitiam Occidentalem cap. 62. cenſet, ſimul cum Wolfgango Lazio de migrationibus gentium lib. XI. qui Sirmium Pannoniæ Saviæ Urbem fuiſſe, ſcribit; quamvis ambo ſibi ipſis contradicentes, Saviam ex meridionali quoque parte Savi ponant; Pancirollus ubi ſupra cap. 63. & Lazius Commentario Reip. Rom. lib. 1. cap. 7.

Sequitur Notitia.

Sub diſpoſitione V. Sp. Ducis Prov. Pan. ſecundæ Riparienſis, ſive Saviæ.
Sub diſp. V. Sp. Duc. Prov. Valeriæ Ripenſis.
Præfect. Claſſis primæ Pan. ſervitii Claſſis Ægeten. ſive ſecundæ Pan. nunc Siſciæ.
Præpoſ. Theſaur. Siſcianorum Saviæ.
Procurator monetæ Siſcianæ.

Hic confuſæ apparent Pannonia ſecunda cum Savia, & Pan. prima cum ſecunda, id autem ob Barbarorum incurſionem eveniſſe oportet, & Magiſtratus Provinciarum limitis Danubiani, Riparienſium dictarum, ſcilicet Pannoniarum, Valeriæ, & Saviæ, propter limitem Danubii deturbatum, ſimul cum Claſſe tunc ad tutiorem locum nempe ad confluentem Colapis, & Savi Siſciam receſſiſſe dicendum, eamque ob cauſam Valeriam amplius Præſidem non habuiſſe, ſed ſi quid reliquum erat, a Conſulari Pan. ſecundæ rectum, quamvis Valeriæ Dux adhuc nomen retineret, ut Pancirollus loco citato cap. 62. cenſet Cum ergo Savia ſumenda ſit pro ea regione, quæ inter Savum, & Dravum flumina, continetur, reliquum usque ad Adriaticum mare poſt Imperii diviſionem nomine Dalmatiæ, vel Dalmatiarum cenſitum fuiſſe dicendum eſt; quamvis ſed raro apud quosdam Liburnia, & Iapidia nominatæ reperiantur; ſed cum Dalmatia ab Antonini Pii temporibus plurali numero ſcripta reperiatur, & notitia ſupra *Dalmatiarum* plures *Itiner.* quoque fuiſſe Dalmatias, vel ejus par- *Antonin.* tes omnino affirmandum eſt, & cum in primam, & ſecundam, ut Pannoniæ diviſam nemo memoret, in Superiorem, & Inferiorem ad inſtar Illyrici diviſam fuiſſe, argui poſſet; tamen in Ciſmontanam, vel Maritimam & Ultramontanam, vel Mediterraneam ad inſtar Norici potius diſtributam cenſendum videtur, ſitu ipſo montuoſo id ſuadente, & partim ad meridiem, mare verſus declinante, partim vero ad ſeptentrionem Savum verſus, eo magis quod Monarchiæ quoque tempore eodem modo diſtingueretur, teſte Strabone. *Calapis amnis, qui ex Albio monte per lapides delabitur, inque Danubium exit*, (ſcilicet per Savum). Ecce Iapidia mediterranea, & paulo infra *ſequitur (ſcilicet poſt Iſtriam) Iapodum ora ſtadiorum M. ſiti ſunt Iapodes ſub Albio monte* ecce Iapidia maritima; Sed de ipſa Dalmatia clarius idem Strabo. *Porro mons cui nomen Ardion Dalmatiam mediam ſecat, ut altera ejus pars ad Mare ſpectet, altera in diverſum.* Dalmatias ergo, ſive Dalmatiam in maritimam, & mediterraneam diviſam fuiſſe concludendum eſt, Montibus Albio, Bebio, & Ardio intermediis. Hæc fuiſſe Provinciarum Illyrici Occidentalis nomina diviſionemque Dalmatiæ, declinantis Imperii tempore, elici poteſt. *Lib. 7.*

Extincto Occidentali Imperio donec Gothi Illyrico potiti ſunt, nullam mutationem nomina Provinciarum paſſa ſunt, ut ex Caſſiodori Epiſtolis conſtat.

L. 7. Epiſt 24. forma Principis Dalmatiarum.
L. 8. Ep. 4. Univerſ. Rom. per Italiam, & Dalmatias conſtitutis.
Ep. 12. De partibus Dalmatiarum.
L. 9. Ep. 8. Dalmatiarum atque Suaviæ Provincias.

Sed recuperata, per Juſtinianum Italia ſimul cum Illyrici parte Occidentali a Gothis poſſeſſa quamvis Norici Pannoniarum, Saviæ, Liburniæ, & Dalmatiæ mentio reperiatur, ut infra conſtabit, cæteris tamen in deſuetudinem abeuntibus ſola Dalmatia antiquum nomen ſingulare retinuit: Nam ſicuti Romani Illyricum acquirentes, primo Occidentem verſus dilatarunt, mox eius-

dem

dem partem Orientalem Macedoniæ, Occidentalem vero Italiæ tribuentes contraxerunt, ita prolato ad Iſtrum uſque dominio, Provincias omnes Illyrico adſcripſerunt: diviſo deinde Imperio Illyricum quoque diviſerunt, ſed ab eo tempore, quo Conſtantinus Auguſtus, ſedem, & decorem Imperii Bizantium tranſtulit, quatuor Præf. Pr. inſtitutis, cum Orientali parti Illyrici proprium Præf. Pr. dediſſet, Occidentali vero ſimul cum Africa Præf. Pr. Italiæ aſſignaſſet; Illyricum abſolute ſumptum pro Orientali Illyrico ſumi cœpit: Occidentale autem pro parte Præfecturæ Italicæ cenſitum fuit, ut ex inſcriptionibus Epiſtolarum Theodoſii Imperat. Præfectis Prætorio utriusque Illyrici ſcriptarum, obſervare licet, ab indeque Occidentalis Illyrici nomen obſoleſcere cœpit: Barbaris deinde Occidentale Imperium occupantibus, ſi quid Illyrici Occidentalis recuperabatur, id ut plurimum Dalmatiæ adſcribebatur, ut ex Procopio apparet. *Poſt hos (id eſt Græcos) ſub Heſperiarum Regno Dalmatæ deinceps Liburnia, Hiſtriaque, & Venetorum ſunt loca, & Ravennam uſque pertingunt, maritimique omnes ea habitant e regione, ſupra hos Stichii ſunt, & Suevi, haud tamen Francorum ſub ditione alii præterea qui mediterranea tenent, Carii deinde, Muricique, his vero ad dextram, Dacæ, Pannoniique incolunt, quibus ad aliorum locorum poſſeſſionem Singidones, Sirmiique accedunt, & uſque ad Hiſtrum fluvium eorum propagatur Imperium. His nationibus Gothi, qui extra Ionium ſinum erant, in hujus belli principio imperitabant*, item *ad id accidebat, quod Aſinarium, Vligislaumque Præfectos cum maximis copiis in Dalmatiam miſerat, (ſcilicet Rex Vitiges) ut in Gothorum hanc poteſtatem redigeret, imperarat, ut ex locis Suaviæ Provinciæ circumjectis, Barbarorum in ſocietatem aſcito exercitu, recta ſe in Dalmatiam & Salonas conferrent . . . Aſinarius itaque ubi Suaviam venit, Barbarorum contraxit exercitum, Vligislaus vero ſolus in Liburniam Gothos ductabat . . . . Gepedes inſuper Sirmium Vrbem, & Dalmatiæ alias Civitates majorem in partem præoccupantes tenebant, quas Imperator proxime a Gothis receperat . . . . . . inſuper (Langobardi) Dalmatiam omnem, & ſimul Illyricos ad uſque Epidamnum depopulati . . . . Eruli præterea alia Dalmatiæ loca Imperatoris permiſſu, & circa Singidonem Vrbem habebant, ubi vel ad id temporis habitant, deinde Illyrios hi, & ſupra Thraciam omnia incurſantes*, & in oratione Longob. ad Imperat. *Gepedes Imperator Sirmium habent, Romanos in ſervitutem abducunt, & univerſam Dalmatiam ſui ſe iuris feciſſe jactant*. in oratione Gepedum. *Proinde prædones iſti Sirmium Oppidum & cætera Dalmatiæ loca belli vobis cauſam fore prætendunt . . & ab eo itinere qui recta Teſſalonicam ducit (Sclavi) alio confeſtim divertunt, nil auſi prorſus in Campum deſcendere, ſed Illyricis Montibus ſuperatis in Dalmatiam pervenere.* Ex quibus Procopii locis, quamvis adhuc antiqua nomina Provinciarum Illyrici Occidentalis in uſu fuiſſe conſtet, tamen apparet, Dalmatiam ab Illyrico diſtingui cœpiſſe, quod ex fragmento hiſtoriæ Menandri de Abaris, clarius perſpicitur, qui relata Sirmii obſidione, & Tiberii Imperatoris ſolicitudine ſequitur, *itaque exercituum Præfectos, Duces, & Turmarum Ductores, hos per Illyricum, alios per Dalmatiam mittit, ut præſidium Vrbi imponerent, & quoad fieri poſſet, cuſtodirent*, ipſumque Illyricum pro Orientali Illyrico (quod integrum poſſidebant) ſumptum, conſtat, Dalmatiæque relictum quidquid Illyrici Occidentalis in poteſtate Romanorum reperiebatur, quod deinde tempore Mauritii apud auctorem hiſtoriæ Miſcellæ, diſtinctius apparet. *anno* 17. *Mauritii coacervatis virtutibus Chajanus in Dalmatiam properat, & cum veniſſet Belicham, (Anaſt. Baleam, Theophyl. Simoc. Banges, Cedrenus Balbam)* 40. *Civitates, quæ circa eam ſunt, omnes depopulatus eſt, quibus Priſcus agnitis, Gudoi, ad explorationem rerum direxit, qui in valle occultabatur, puſilla, & diluculo, in dorſa eorum advectus illico cunctos peremit, & acceptam prædam adduxit ad Priſcum: Porro Chajanus infortunio comperto, in regionem ſuam regreſſus eſt, & Priſcus ad propria*, ſi lectio Velica retinenda eſſet, hic locus ſupra Savum in Zagrabienſi Comitatu reperitur, ideo Dalmatiam ultra Savum tunc extenſam fuiſſe argui poſſet; & quamvis, ex ſolo nomine hodierno unius loci totius Provinciæ antiquæ nomen determinari non debeat, tamen ipſum auctorem, regionem citra, propeque Iſtrum ſitam ſignificaſſe, apparet, nam paulo infra 19. *Mauritii anno iterum Comentiolus aſſumptis armatis, venit ad Iſtrum, & unitur Priſco apud Sigidonem, & ſolvitur pax.* Singidonem autem intra Savum & Dravum prope Sirmium Procopius loco ſupra citato ponit, & Theophylactus Simocacta l. c. 11. *Priſcus, Gudoin accerſitum, ſumptis copiis, Singidoni ſuccurrere jubet. Gudois Singidonem duobus fluminibus Sao, & Drao cinctam navigat.* Ex quibus tunc Romanis bella cum Avaribus circa eam partem Saviæ, quæ & Sirmienſis dicebatur, interceſſiſſe conſtat, quam cum ab eisdem vexatam, integram & pacatam retinere non poſſent, forſan nullum in eam Magiſtratum miſerunt, & ob id Provinciam amplius non nominarunt, ſed proximæ Dalmatiæ adſcribentes, ejus Magiſtratui demandarunt, cum Proconſulis Dalmatiæ D. Greg. mentionem faciat lib. 7. Epiſt. 3.

Codex Theod.

De bello Goth. l. 1.

Ex quibus colligitur, Dalmatiam uti partem Præfecturæ Italicæ, pro Italica regione a Byzantinis Scriptoribus ſumptam fuiſſe; nam Stephani Epit. *Dalmatia Italiæ eſt regio*, & Conſtantinus Pon. *Cæterum Dalmatia Italiæ regio eſt*, & idem Epitomator, Dalmatiam ab antiquo Illyrico ſecludens, inter Illyricum Orientale

tale, & Italiam ſituat *Dalmium Dalmatiæ Urbs inter Illyridem, & Italiam* abinde dignoſcitur in ſupra relato Stephani loco de antiquiſſima maris Illyrici denominatione, ſuperabundare verbum *Dalmatico* Steph. *Iſſa eſt Urbs Lesbi, quæ Imera dicta fuit, deinde Pelasgia, huic ab Iſſa, Macarii filia nomen factum fuit, eſt item inſula cum Urbe ſibi cognomine Iſſa in Dalmatico mari, & Illyrico: eſt etiam in fæminino genere Iſſeus in Lesbo apud Parthenium in Hercule.* Mare etenim Dalmaticum dici non poterat, antequam ipſi Dalmatæ mare attigiſſent, quod ex jam dictis diu poſt Romanorum adventum eveniſſe conſtat: neque aliquis ex relatis antiquis auctoribus Dalmatici maris mentionem facit, ſolus Ptolomæus aliquas ex Inſulis Adriaticis, quas cæteri inter Liburnicas ponunt, Dalmaticas nominavit, ideo Stephanum antiquiſſima regionum Illyrici nomina referentem *Illyricum mare* ponendo tempora antiquiora denominationis Adriatici reſpexiſſe cenſendum eſt: Epitomatorem vero ejus (cum raro apud auctores maris Illyrici mentio reperiatur) ut diſtingueret, quæ de Iſſa Vrbe Lesbi in Ægæo ſita, & de Iſſa Adriatici Inſula traduntur, declarationis gratia *Dalmatici* maris nomen tunc uſitatum pro *Adriatico* addidiſſe dicendum, prout etiam apud Conſt. Porph. in Vita Avi Baſilii *maris Dalmatarum* mentionem facientis videre eſt.

Abindeque ſicuti IllyricumOccidentale, in Dalmaticum nomen tranſiverat; ita mare ei adjacens, ex Adriatico, Dalmaticum nuncupari, cœpiſſe argui poteſt, cum revera, ex Inſularum Dalmaticarum tunc dictarum poſſeſſione, totius quoque ſinus Imperium penderet, ut ſupra relatum eſt, & ex infra dicendis clarius patebit. Dalmatia ergo apud Bizantinos Scriptores, pro Illyrico Occidentali ſumenda eſt; quod apud eundem Conſtant. Porphirogenitum clare perſpicitur, qui Dalmatiam pro univerſo Occidentali Illyrico, præter Noricos, antiquitus ſumptam teſtatur, de Adminiſt. Imp. cap. 30. *Antiquitus igitur Dalmatia incipiebat a confiniis Dyrrachii, ſive Antibaris; & ad Iſtriæ confinia pertingebat, ad latitudinem vero, ad Danubium flumen ſe extendebat, eratque omnis ille finitimus tractus ſub Romanorum poteſtate, & præſtantiſſimum Thema omnium Occidentalium.* Ita per temporum ſucceſſiones dilatantur, contrahuntur, & mutantur fines Provinciarum, ut exinde diverſitas nominum apud Scriptores confuſionem pariat, niſi tempora diſtinguantur. Hinc ortum habuere tot æquivocationes de Dalmatia & Illyrico apud pleroſque auctores, ut ſuo loco patebit.

De illis ergo Provinciis, quæ Dalmatiarum, & Saviæ nomine nuncupatæ fuerunt, tractandum eſt, ſed cum de Dalmatia præſertim maritima ſermo habendus ſit, ideo Suaviæ & mediterraneæ Dalmatiæ termini antiqui omittentur, maritimæque Dalmatiæ tantum fines antiquos, & quos tempore, quo a Slavis occupata fuit, habuerit, deſcribere ſatis erit.

Dalmatia ergo maritima, ſicut tempore Monarchiæ Romanæ in Iapidiam, Liburniam, & Dalmatiam diſtinguebatur, Iapidia ab Iſtria, Arſia a Liburnia Tedavio; Liburnia a Dalmatia Titio; Dalmatia a Macedonia Drino fluminibus diſterminatis; ita quando a Slavis occupata fuit, ſublata his diſtinctionibus, ab Oriente Dyrrachio, ſive Drino flumine, ab Occidente Iſtria, ſive Arſia flumine, a Septentrione Albio, Bebio, & Ardio montibus, a Meridie mari Adriatico, ſive Dalmatico terminabatur.

Dalmatiæ, vel Dalmatia ſupra deſcripta ſive Savo terminetur, ſive ad Dravum extendatur, Dalmatiæ nomen retinuit, donec a Slavis fere tota occupata, in Sclavoniam, ſive Croatiam, Serviam, & ipſam Dalmatiam diſtincta fuit: poſterioribus autem temporibus Servia in Ramam, Raſciam, Bosnam, ipſamque Serviam diviſa fuit, quæ ſingulæ, diverſis tamen temporibus, Regio nomine decoratæ fuere, a recentioribus vero Scriptoribus ſicuti Savia, Sclavonia nuncupatur, ita apud Italos Dalmatiæ maritimæ nomen, cum Sclavonia confunditur, quæ, quomodo, quandove ſecuta ſint, indagandum erit?

CAPUT VII.

Quomodo Dalmatia, a variis Barbaris vexata, ac poſſeſſa, & a Iuſtiniano ſimul cum Italia recuperata fuerit?

Declinante Imperio Romano, Dalmatia a variis Barbaris vexata fuit; extincto vero Occidentali, quamvis Herulis, & Gothis Italiam dominantibus, ſubdita, nomen tamen Dalmatiæ retinuit, Gothis deinde a Iuſtiniano victis, licet a Gepidibus, Herulis, Hunnis & Slavis depopulata, nihilominus nomen ſuum ſervavit. *Caſiodor.*

Mauritio, vel Phoca Imperante Slavos in Dalmatiam irrepſiſſe ex Epiſtolis D. Gregorii Papæ tradunt auctores, & tunc Dalmatiam ab ipſis occupatam, indeque nova nomina inducta communis eſt opinio Scriptorum: Conſtantinus autem Porphirogenitus de adminiſtratione Imperii cap. 29. & 31. tradit, Abares (quos etiam Slavos vocat) tempore Heraclii, Dalmatiam deſolaſſe, hoſque, eodem Heraclio Imperante, a Crobatis, & Serblis victos & pulſos; *Procop.* *Blond. l. 8.* *Sabel En 8.* *Bar. 600.*

 exa-

examinanda idcirco hæc ſunt, ut in re-
bus obſcuris, cum ex Scriptorum pe-
nuria certa tradi non poſſint, conje-
cturis ſaltem quædam aſſequantur, ideo
ab Auctoribus plura ſparſim colligendo,
cauſas, occaſionesque inquirendo, &
probabiliora deſumendo, nihil deter-
minabitur, ne alienis erroribus, vel
æquivocationibus patefactis, pejora for-
ſan proferantur, & quamvis propterea
opus imperfectum futurum ſit, melius
tamen videtur, veritatem perſcrutando
imbecillitatem propriam aperire, quam
ingenii oſtentationem affectando, inania
pro veris, vel non probata pro certis
aſſerere; Non deerit forſan poſtea quis-
piam, qui ingenium ad certiora ſta-
tuenda, & ad opus hac in parte perfi-
ciendum, felicius ſortietur: hæc inte-
rim legentibus profutura haud dubium
eſt.

Cum ad dicendorum intelligentiam,
ſeries rerum geſtarum in circumjacen-
tibus regionibus, præſertim in Italia,
ad res Dalmaticas conferat, ideo quæ
in Italia evenerunt, quoad Dalmatia a
Slavis occupata fuit, breviter deſcri-
bentur: Sed cum Italici motus cum Fran-
cicis, & Hunnicis, pro temporum va-
rietate, multas connexiones habuerint,
ideo harum quoque nationum caſus,
qui ad dilucidationem dicendorum per-
tinent, tangentur, ut inde conjecturæ
de rebus Dalmaticis, per ſe obſcuræ,
& incertæ, probabiliores evadant, &
quamvis ex iisdem lector tædio afficie-
tur, aptius tamen videtur in re obſcu-
riſſima, alienis ex eventibus conjectu-
ras, qualesquales ſint, rebus Dalmati-
cis adaptare, veritatemque indagare,
quam ipſis omiſſis, rem ſuæ obſcuritati
relinquere.

Declinante Imperio Romano, quo-
modo & quando a variis Barbaris Ita-
lia vexata, totumque Occidentale Im-
perium occupatum fuerit, (præter pau-
ca quædam loca, in Hiſpania, & Gal-
lia, quæ jus, & nomen Romanorum
adhuc retinebant,) ſuperfluum eſſet re-
cenſere, cum accurata a variis auctori-
bus deſcripta facile haberi poſſint, ex-
tincto vero opera Odoacris Herulorum
476. Regis Occidentali Imperio, Gothisque
Arrianis cum Rege Theodorico in
Thracia morantibus, Zeno Imperator,
ut eodem tempore ſe hoc incommodo li-
beraret, Heruloſque gentiles Italia, &
Damatia pelleret, Theodoricum in eos
concitavit, qui rem ſtrenue gerens, bre-
vi Dalmatiam, Rhætiam, Italiam, &
489. Siciliam recepit, Gothorumque in Ita-
493. lia Regnum inſtituit: Franci interim,
debellatis circumjacentibus nationibus
456. transmiſſo, Rheno, ſedem in Gallia fixe-
rant, & Siagrio Præfecto Prætorio Gallia-
489. rum victo, ditionem in eadem Gallia dila-
tarant; Succeſſor Zenoni Anaſtaſius,
cum in Aſia a Perſis, in Europa a Bul-
garis (quorum metu muros longos in
Thracia conſtruxerat) vexaretur, Ita-
licam & Gallicam occupationem ſpecta-
re coactus fuit. Theodoricus autem af-
finitatibus, Reges Francorum, & Bur-
gundionum ſibi jungens, Provinciam
in Gallia, ſuam in poteſtatem redegit,
Viſigothos Galliæ, & Hiſpaniæ vecti-
gales fecit, & licet Arrianus erga Catho-
licos recte ſe gerens, pacatum regnum
poſſedit. At cum Bulgaris victis, Pan-
noniam ſibi vendicaſſet (quæ Orientali 502.
tunc tribuebatur Imperio) Anaſtaſio *Marcel.*
Imperatori ſuſpectus eſſe cœpit, cum in-
terim Franci Chriſtianam fidem ſuſce- 499.
piſſent, eorum amicitiam Imperator ſi-
bi conciliandam duxit, ob id coronam
auream pretioſiſſimam, & munera cum
Conſulatu Clodoveo ipſorum Regi ob-
tulit, conatusque eſt illum, uti Catho-
licum contra Gothos Arrianos Italiæ
poſſeſſores incitare, ſimulque bellum
Theodorico indixit, & Tarentum op-
pugnavit; ſed cum tunc Franci con-
tra Burgundos bellum gererent, Theo-
doricusque iisdem fæderatus, nollet
copias ſuas in Gallia pro Francis peri-
culo exponere, ne Italiam & Dalma-
tiam in diſcrimen adduceret, ideo ſpe-
ctator belli Burgundici, maluit peracto
bello, ſoluta pœna fæderis a Francis
victoribus partem pactam Burgundiæ
emere, quam bello ſe implicare; ſic *Procop.*
aucta ditione Francorum amicitiam ſer- *de bello*
vavit, Anaſtaſiique conatus eluſit: & *Got.*
cum Franci Burgundis devictis Viſigo-
thos in Gallia quoque vexarent, illis
obſtitit, ne prorſus hos delerent, ita
ob ſuam prudentiam ab Anaſtaſio, &
ejus ſucceſſore Iuſtino, vel a Francis
nullam amplius moleſtiam accepit:
Franci interim nullo obſiſtente, Thu-
ringos domuerunt, Viſigothos e Gallia
pepulerunt, Allemannos ſubegerunt,
& uſque ad Saxones & Langobardos fi-
nes ſuos protulerunt; cum quibus Iu-
ſtinianus fædus iniit; Africamque Du- 533.
ce Beliſario recuperavit, & cum Ita- 534.
liam aggreſſurus eſſet, in Dalmatiam
Mundum cum exercitu miſit, deinde Si-
ciliam recepit, quo tempore Mundus 535.
in Dalmatia contra Gothos pugnans,
quamvis victor, occubuit. Conſtantia-
nus propterea in Dalmatiam miſſus, Sa-
lonis recuperatis, murisque ejus reſtau-
ratis, victis Gothis, cæterisque Barba-
ris Iſtri accolis, qui iis in auxilium ve-
nerant, *Dalmatiam, & Liburniam in ditio-* *Proc. de*
nem accepit, Gothis ſibi adjunctis, qui in his *bel. Got.*
locis reliqui fuerant, ſed cum Gothi, amiſ- *l. 1.*
ſa Dalmatia, Beliſarium capta Neapoli
in eos properantem timerent, ut con-
tra ipſum univerſas vires colligerent,
præſidium quod metu Francorum va-
lidum in Provincia habebant (ſic ſua-
dente Vitige eorum Rege) accerſivere,
Provincia, ſpe auxilii, Francis ceſſa, 537.
quod prætextu fæderis cum Juſtiniano
Francis eluſere, revera tamen, ut ex
eventu conſilium caperent, ut paulo
poſt

poſt egerunt, cum enim iidem maximam Germaniæ partem, & acceſſione
540. Provinciæ Galliam univerſam poſſiderent, Theodebertus eorum Rex, Gothos bello implicitos agnoſcens, magno exercitu Italiam invaſit, Gothisque fugatis Liguriam occupavit, ſed majori parte exercitus morbo pereunte domum inglorius rediit; Vitiges interim Francorum auxiliis deluſus, cum pares Beliſario vires non haberet, Perſas contra Iuſtinianum irritavit, qui, Oriente afflicto, Antiochiam ceperunt; Hunni quoque tunc Illyricum populati ſunt, adeo ut niſi Beliſarii virtus bello Gothico cito finem impoſuiſſet, Iuſtinianus coactus fuiſſet ipſum revocare, ac in Orientem mittere, & cum Gothis paciſci, prout eadem ipſum meditatum eſſe, tradit Procopius. Victis Gothis, captoque Vitige, Beliſarius ſpecioſiſſimum triumphum de Italia egit, ſed ipſo recedente inſurgentes Gothi, Totila creato Rege, Italiam totam perturbarunt, Romamque ceperunt, & quamvis Beliſarius reverſus propria virtute, Romam recuperaverit, tamen ex virium imbecillitate parum proficere potuit, abeunte vero iterum Beliſario, Italia peſſum ivit, & Dalmatia a Gothis vexa-
548. ta fuit, eodemque tempore Illyricum a Slavinis ſimiliter vaſtatum ex Procopio
Procop. l. 3. habetur. *Sclavini vero qui Imp. ante has terras invaſerant, & gentis ejus alii ſubſequuti, Hiſtro transmiſſo, cum ſuis ſtatim ſe jungunt, qui jam regionem paulo ante, & licentius incurſarant, nonnullis exiſtimantibus, Totilam ipſum Barbaros hos pecunia non pauca corruptos, atque adeo perſuaſos, idcirco in eam Romanorum Provinciam immiſſo, ut Imperatori adverſus Gothos, nulla de cætero foret ex æquo bellum adminiſtrandi facultas, cum in expugnandis Barbaris vires intenderet ſuas; ſive igitur, ut Totilæ gratificaturi, ſive de ſe, nec vocati quidem Sclavini, ſe eo contulerint, nil habeo, quod pro certo affirmare ſat queam. Quum in tres itaque partes Sclavini partiti copias eſſent, diverſim vagati, Europam malis inſanabilibus affecere.* Dalmatiam tunc Slavorum incurſionem paſſam, & prima vice forſan, conjectari poteſt. Franci quoque diſtractis bello Gothis, Venetiarum par-
549. tem occupavere. Tandem maximo apparatu Narſes in Italiam miſſus, collectis multarum nationum militibus, Salonisque junctis copiis, cum terreſtri itinere per Venetos proficiſci a Francis impediretur, (prætextu Longobardorum ipſis infeſtiſſimorum, qui cum Narſete militabant, tamen ut Romanorum progreſſum prohibentes Gothorum imbecillitatem in rem ſuam verterent,) per æſtuaria Venetorum Ravennam pervenit, variisque conflictibus devicit Gothos, quod Franci indigne ferentes, antequam totam Italiam occuparet, duos exercitus miſere, quorum altero morbo pereunte, altero cæſo, Narſes Francos tota Italia expulit, pacatamque deinde reformavit; ex ſupradictis conſtat, 557.
Salonam in Dalmatia Civitatem ſuperſtitem adhuc fuiſſe, maximaque commoda Iuſtiniani Ducibus, bello Gothico præbuiſſe, ideo falſum, quod Blondus & Bonfinius ex Annalibus Vngaricis referunt, Attilam ſcilicet Salonam cæterasque Dalmatiæ Civitates deſtruxiſſe, cum qui geſta Attilæ ſcripſerunt, ipſum ne quidem in Dalmatia fuiſſe dicant, nunquid vero tot Civitates ab eo everſas ſcribere prætermiſiſſent, cum Salonarum recuperatio a Iuſtiniani Ducibus poſt mortem Attilæ plus centum annis evenerit: fabuloſum itidem eſt, quod Diocletianus Presbyter refert in hiſtoria Regum Dalmatiæ a Mauro Orbino in tractatu: *Il Regno delli Slavi* nuncupatio edita, dum Anaſtaſii Imperatoris tempore, alterum Regem Salonæ, alterum in Iſtria ponit, hosque a Gothis victos narrat, & ex ipſis Gothis, Reges Dalmatiæ deducit, aliaque his ſimilia ſubdens, fidem cæteris ſibi contemporaneis detrahit, quem ſequitur Thomas Archidiaconus Spalatenſis, qui ex eo Gothos cum Slavis confundit, prout & Iacobus Luvari, in Annalibus Raguſinis multa ex eo deſumens, & ſi qui alii ejusmodi ſcripſere; ſic non examinatis iis, quæ legerunt, vel audiverunt, more vulgi ſcribentes, fidem propriam in cæteris: quæ vera referunt, in dubium revocant: Dalmatia ergo in Romanorum poteſtatem, cum Africa, & Italia hoc modo rediit.

CAPUT VIII.

Quomodo Dalmatia a Slavis populata fuerit?

CVm Langobardi majorem partem Italiæ Iuſtino Imperante ceperint, iisdemque in Italia regnantibus, Dalmatia a Slavis occupata fuerit, ideo quædam Longobardorum geſta narranda erunt, ut conjecturæ, quæ contra communem, de Dalmatiæ occupatione, ſententiam, promentur, melius percipi poſſint, ſimulque res Franciæ & Hunnicæ tangendæ, ex quibus Hunnos Longobardis fœderatos, Dalmatiæ populationis impulſores fuiſſe apparebit, eo vero magis Francicas proſequi par eſt, quia Franci, domitis Longobardis & Hunnis Dalmatiæ quoque partem ſimul cum Italico Regno poſſederunt. Longobardos enim in Pannonias veniſſe, ibique per annos 42. habitaſſe Paulus Diaconus tradit, deinde Alboinum ipſorum Regem Gepidibus devictis, ac relictis Pannoniis cum ſuis Longobardis,

Paul. Di- amicis Saxonibus, ſubditis Gepidibus,
ac. l. 2. *aſſociatis ſibi Bulgaris, Sarmatis, Pannoniis,*
cap. 6. & *Suavis, Noricis, & aliis ejuſmodi nominibus*
c. 26. maximis viribus Italiam invaſiſſe, occu-
pataque tota fere Gallia Ciſalpina, Tu-
ſcia, & Vmbria, Longobardorum Reg-
568. num in Italiam tranſtuliſſe, regioneſque
diſtinguendo, Ducatus Forojulii, Spo-
571. leti, & Tuſciæ inſtituiſſe: Longobardo-
rum deinde Regno per 30. Duces gu-
575. bernato, Mauritius Imperator Francos
contra eos incitavit, quorum timore
perculſi Longobardi, Childeberto Fran-
corum Regi 12. millium ſolidorum, tri-
584. butum pepigere: ſed a Mauritii legatis
juveni Rege 50. millium oblatione ille-
cto, contra Longobardoſque bellum pa-
rante, Longobardi ſimul convenientes,
ut facilius Francis, & Romanis, reſiſte-
585. re poſſent, Regem Autarim creant, qui
586. Francos invadentes, loca tuta tenendo,
deluſit, Romanis Samnium eripuit, Du-
589. catumque Beneventanum inſtituit. Au-
591. tari Agilulfus ſucceſſit, qui Catholicam
fidem amplexus, ſæpius cum Francis
fædus renovavit, provocatus vero ab
Exarcho, ob filiam & generum captos,
600. Romanis bellum acre intulit.

Circa hæc tempora Slavos ex D. Gre-
gorii epiſtolis Dalmatiam occupaſſe, re-
ferunt communiter auctores; Sed quum
Slavos, Abares etiam vocet Porphiro-
genitus, ideo de his nonnulla dicenda.
Evag. *Abari Schytica Hamaxobiorum gens, qui campos*
Scoli l. 5. *ultra Caucaſum exiſtentes depaſcuntur, a vicinis*
c. 1. *Turcis pulſi littora Euxini relinquentes, ad*
Boſphorum venerunt, & expugnatis omnibus Bar-
baris, qui in medio erant ad Iſtrum pervenere,
Idem l. 6. *& legationem ad Iuſtinianum miſere.* Iuſtini
c. 10. ejus ſucceſſoris tempore Illyricum po-
pulati, uſque ad murum longum Thra-
ciæ pervenere: Hos autem Abares, non
fuiſſe Abares ſed Hunnos *Vn*, *Ir* vel *V*,
Lib. 7. *er* & *Chunnos* dictos Theophylactus Sim-
Lib. 18. mocata, Nicephorus, Caliſtus, & Pau-
c. 30. lus Diaconus late ſcribunt: Hi ergo
Hunni Abares dicti, ſimul cum Longo-
bardis Gepides vicere, deinde Longo-
bardis in Italiam digreſſis, Pannonias ab
iiſdem relictas occuparunt, Slavoſque
Iſtri accolas ſibi aſſociantes, eo poten-
tiæ devenere, ut Francis infeſti, Tibe-
rium Imperatorem ſibi tributum annu-
um 100 m. numorum dare; ejuſque ſuc-
ceſſorem Mauritium uſque ad C. millia
augere coegerint: Agilulfus ergo Lang.
Rex, cum hinc Romanos, inde Francos
timeret, Abares hos, ſive Hunnos utriſ-
que formidabiles (quamvis idololatras)
metu ſic ſuadente, ita ſibi conciliavit,
597. ut non ſolum cum ipſis contra Roma-
nos fædus percuſſerit, ſed eorundem fa-
Paul. D. vore, pro pace cum Francis conſervan-
da uſus ſit, deinde provocatus filiæ cum
l. 4. c. 25. genero captæ cauſa, ut ſupra dictum eſt,
cum Romanis bellum inferre vellet, nec
Francos ſibi fæderatos, bello etiam ci-
vili tunc implicitos, timeret, ac Duci-
bus ſuis non fideret, quorum aliquos
rebelles domuerat, & Tridenti Foroju-
liique Duces ab eo aperte deſciviſſent,
Abares, & Slavos fæderatos in auxilium
advocavit, quorum ope multas Civita-
tes Romanis eripuit, & irarum plenus
evertit, Ducibuſque Tridenti, & Foro
julii ad officium reductis Iſtriam popu-
latus eſt. *Iſtriam Longobardi, cum Avaribus,* *P. Diac.*
& Sclavis ingreſſi univerſa ignibus, & rapinis *ibidem.*
vaſtaverunt. De his Slavis D. Gregorius
ſcripſiſſe videtur. *Maximo Salonitano Epi-* *D. Greg.*
ſcopo ad Romanam veniens Vrbem, communis *epiſt. l. 8.*
filius Presbyter Veteranus, ita me podagræ do- *ep. 36.*
loribus debilem reperit, ut fraternitatis tuæ epi-
ſtolis per me reſpondere nullatenus valuiſſem, &
quidem de Sclavorum gente, quæ vobis valde
imminet, & affligor vehementer, & conturbor,
affligor in his quæ jam in vobis patior, contur-
bor, quia per Iſtriæ aditum jam Italiam intrare
cœperunt. Idem Zonaras tradit in Mau-
ritio *pacem cum eo (ſcilicet Avarorum Rege)*
facit, ſed Chaganus, ut inſatiabilis, & perfidus
dolo Romanos aggreſſus, ipſe quievit, Slavorum
gentes quaſdam ad populandas Provincias con-
citavit, quæ uſque ad murum longum ſunt pro-
greſſæ, quapropter Imperator Commentiolo Duce
creato, Barbaros improviſo adventu, Romanis
finibus expulit, multis cæſis, & præda omni, ca-
ptiviſque receptis; item poſtea *Chaganus, Ro-*
manas Provincias rurſus aggreſſus, miſſas con-
tra ſe legiones, alias vincebat, alias vincebatur.
Dalmatiam quoque tunc a Slavis cum
Iſtria, cæteroque Illyrico populatam ar-
gui debet, hocque multoties eveniſſe ex
iis, quæ auctor hiſtoriæ miſcellæ refert,
dicendum eſt. 17. *Imper. Mauritii anno* *L. 16.*
coacervatis virtutibus Chaganus in Dalmatiam pro-
perat, & cum veniſſet Belicham (Theophyla-
ctus Simocatta, Banges, Georg. Cedrenus Bal-
bam) 40. Civitates, quæ circa eam ſunt omnes
depopulatus eſt, quibus Priſcus agnitis, Gudoni
ad explorationem rerum direxit, qui in valle
occultabatur, puſilla, & diluculo in dorſa
eorum advectus, illos cunctos peremit,
& acceptam prædam adduxit ad Priſcum.
Porro Chajanus infortunio comperto, in regio-
nem ſuam regreſſus eſt, & Priſcus ad propria.
Anno Imp. Maur. 19. iterum Comentiolus aſ-
ſumptis armatis venit ad Iſtrum, & unitur Pri-
ſco apud Singidonem, & ſolvitur pax, quæ ad
Avares erat, qua diſſoluta veniunt in Viminaci-
um, quod eſt Inſula magni Iſtri, quibus auditis
Chajanus collectis Potentatibus ad Romacia pro-
cedit rura; quatuor ergo filios traditis aliis vir-
tutibus ad cuſtodienda vada Iſtri conſtituit. At
vero Romani ratibus factis, fluvium tranſmea-
runt, & Prætore Priſco, bellum cum filiis Cha-
jani inierunt. Comentiolus enim infirmatus in
Viminacio ſedebat Inſula; cumque multas horas
bellum tenuiſſet, & 300. jam Romanis interem-
ptis, Sol occubuiſſet, 4000 Barbarorum intere-
unt, ſimiliter & tertia die præliantes ab excel-
ſioribus Rom. ad Barbaros acceſſerunt, hoſque
vertentes, Avares multos necaverunt ex illis, in-
ter quos & filii Chajani necati ſunt, illuſtremque
victoriam Romani induerunt. Chajanus vero co-
acervatis viribus copioſis, contra Romanos pro-
greditur; bello autem manente vertunt Romani
Barbaros, & hanc omnibus inſigniorem retulere
victo-

victoriam. Interea Priſcus, 4000. præmiſſis, Tyrſo (Tiſſon) amne tranſmiſſo, Barbarorum explorare motus præcepit, at vero nil eorum quæ facta fuerunt Barbari cognoſcentes, feſtum diem concelebrant, & pariter convivantur, in hos clanculum Romani inſidentes, maximum operati ſunt metum, triginta quippe millia Gepidorum, Barbarorumque aliorum occiderunt, & copioſa præda comprehenſa, revertuntur ad Priſcum. Chajanus autem rurſus, potentatibus cumulatis, venit ad Iſtrum, & invito bello Barbari ſuperantur, & amnis fluentis necantur, pereuntque cum his plurimi quoque Sclavinorum, vivos autem obtinuerunt Avarum quidem 3000. Sclavinorum vero 800. & Gepidarum 3200. nec non & 2000. Barbarorum. Eadem Theophylactus Simocatta pluribus verbis refert, numerumque captivorum auget, quos in Vrbe Tomea miſſos, & Chagani aſtu reſtitutos ſcribit, l. 8. c. 2. 3. &4. ex quibus Dalmatiam ſæpius, ab Abaribus, & Slavis populatam dici poteſt, occupatam autem affirmari non poteſt: cum Imperii vires nondum in Aſia diſtractæ, validæ in utroque Illyrico eſſent, & ſæpe de iiſdem Abaribus, & Slavis victrices, non ſolum in Dalmatia, ſed ad Iſtrum, & ultra, numquid Dalmatiam occupare permiſiſſent: neque ex epiſtolis D. Gregorii Dalmatiam occupatam fuiſſe concludi poteſt, cum Slavos Dalmatiæ imminentes, & Iſtriam ingreſſos tantum, non occupaſſe, memoret Gregorius; imo, ex ſerie verborum ejuſdem epiſtolæ, Dalmatiam ita debilem non fuiſſe, ut everſionem Civitatum, præſertim maritimarum, timuerit, comprehenditur; quod ex poſterioribus ejuſdem epiſtolis Io. Primæ Iuſtinianeæ, & Conſtantino Scorditano Epiſcopis, de Paulo Docleali-no Epiſcopo, prout, & Firmino Hiſtriæ Epiſcopo anno 602. ſcriptis, confirmatur, in quibus de Slavis ne verbum quidem: ideo ſicuti tunc Slavos Iſtriam populaſſe cum Paulo Diacono concordat Gregorius, ita Dalmatiam occupaſſe non conſtat; poſteriusque id eveniſſe concludendum eſt, tempuſque indagandum.

CAPUT IX.

Quando Dalmatia ab Abaribus, vel Slavis occupata, & Civitates maritimæ deſtructæ fuerint?

HEraclio Imperante Dalmatiam a Slavis, vel Abaribus occupatam, Porphirog. aſſerit, & Anaſtaſius Bibliothec. Ioannem Papam quartum Dalmatas captivos redemiſſe, corporaque Sanctorum, e Dalmatia, & Iſtria Romam transferenda curaſſe, refert; cum vero Ioannem IV. tempore Heraclii fuiſſe, conſtet, ideo ex hac captivorum redemptione, circa ea tempora Dalmatiam occupatam argui poteſt, nec non Dalmatas tunc in captivitatem ab Abaribus, vel Slavis Idololatris ductos, & a Papa Dalmata redemptos, Sanctorumque Corpora e Civitatibus deſtructis translata affirmari, quod & Porphirogeniti dictis adſtipulatur: eodem tempore Salonæ everſionem ſecutam Archidiaconus Spalatenſis tradit, ut infra; ſed quæ cauſa, quæve occaſio Abaribus vel Slavis Heraclio Imperante Dalmatiæ occupandæ fuerit, indagandum: cum præſertim Civitates maritimas, cæteris validiores, ac ſubſidia in promptu habentes occupare facile illis non fuiſſe, cuilibet æquo æſtimatori cenſendum ſit.

Heraclium cum Longobardis uſque ad Rotharii Regnum nullum bellum geſſiſſe hiſtorici memorant, ab Abaribus vero maximas incurſiones paſſum, pacemque ſæpe renovaſſe tradunt: de Dalmatiæ autem occupatione nihil apud quemquam præter Phorphir. reperitur. Sed cum eodem Heraclio Imperante Coſroes Perſarum Rex bellum acre Romanis intuliſſet, Hieroſolymamque occupaſſet, & Abaras, Sclavinos, Bulgares, & Gepidas contra eoſdem incitaſſet, atque ob id Heraclius pacem cum Chagano facere utcunque coactus fuiſſet, ut Perſis reſiſtere poſſet indeque in Aſia diu detentus, cum Perſis prius, deinde cum Saracenis longo tempore bellum geſſiſſet; hoc interim Rotharis Longobardorum Rex creatus eſt, quem primordio ſui Regni victis Romanis, Cottias, Alpes, & Venetæ Provinciæ, reliquum occupaſſe conſtat, ac proinde ſi diceretur, Rotharim cognoſcentem, Francorum Regem Dagobertum ſedando Regno implicitum, & Saxonum, Slavorumque motibus occupatum: Romanos vero in oriente afflictos, amiſſis Syria, Ægypto, Hieroſolyma, & Antiochia, occaſionem nactum, ad reliqua Occidentalis Italiæ ſubigenda animum intendiſſe, cumque Romanorum vires in Italia, ex Dalmatia maximam commoditatem, & adjumentum percipere animadverteret, præſertim a Salona, cæteriſque maritimis Civitatibus, ex uſu navigationis, ſupplementis militum, & commeatibus convehendis; ideo, vel exemplo Totilæ, & Agilulfi, Avares, Slavoſque Iſtri accolas, contra Imperium concitaſſe, (quid ſi ipſi Saraceni exemplo Coſroæ idem fecere) ſi quis tunc Abares, cum Slavis, inſtigantibus Longobardis, & Saracenis, vel Romanorum in Aſia excercitibus divictis occaſionem nactos, per ſe ſolos propria utilitate ſuadente, Dalmatiam militibus vacuam non incurſionibus ut ante, ſed validiori apparatu aggreſſos diceret, an incongruum quid conjectaſſe videretur? Quomodo autem quando Aſia vexabatur res Romanæ ſe in Europa habuerint Menander in fragmentis, Tiberio Imperante, refert. *Præterea copias*

638.

14. *Hiſt. Miſc.*

as non dico, quæ ſatis eſſent ad reſiſtendum Abaris, ſed ne minimas quidem omnino habebat. Etenim omnes excercitus, quos conſcripſerat, Perſico bello in Armenia, & Meſopotamia o cupati erant, & infra *vaſtata a Sclavinis Græcia, cum undique alia, ex aliis pericula imminerent, & exorirentur, neque Tiberius ſatis copiarum haberet, quibuscum una parte hoſtium, nedum cum toto hoſtili agmine manus conſereret, neque in ejus poteſtate eſſet, hoſtibus obviam ire, propterea, quod Romanorum vires ad Orientis bellum converſæ erant, legatum miſit ad Bajanum Abarorum Ducem.* Quod ſi tunc propter Perſicum bellum, nondum rebus eorum afflictis, ſcriptores virium Europæarum imbecillitatem fatentur, quanto magis tempore Heraclii ex diuturnitate belli Aſiatici, tot locis amiſſis imbecilliores evaſerint, Illyricumque militibus deſtitutum fuerit, cenſeri poteſt; tunc ergo Dalmatiam occupatam, & Civitates maritimas propriis civibus (qua in Italia diſtractis) deſtitutas, facile in poteſtatem Avarorum, vel Slavorum venire potuiſſe perſuaderi poteſt, maxime, ſi expugnandarum Vrbium rationem a quopiam edocti fuiſſent, quod vero ſimiliter Longobardis tribuendum eſſet, Civitateſque maritimas captas deſtruxiſſe, vel Longobardis gratificantes, ut Græcos hac opportunitate ad Italiæ reliqua ſuſtinenda privarent, vel quia eædem Civitates ipſis parvo, vel nulli uſui eſſent, cum patrio more mapalia incolerent, ne Dalmatis ad Inſulas ſe reducentibus receptacula contra ipſos eſſent, poſſeſſionemque Dalmatiæ terreſtris inquietarent, tunc Salonam, Scardonam, Naronam, & Epidaurum deſtructas, quarum nunc tantum ruinæ cernuntur, veroſimile videtur, captivosque a Præf. Pr. Joanne Dalmata redemptos temporibus congruit, hanc autem Dalmatiæ occupationem Conſt. Porph. Heraclii
Cap. 29. tempore ſecutam ſcribit; nam ait: *Sclavi, vel Avares transdanubiani, occiſis equitibus Romanis, veſtibus eorum induti, ad clauſuram admittuntur Salonam quoque capiunt*, & infra, *atque hi ipſi Khauſini olim tenuerunt Urbem Pitaura, & poſtea cum reliquæ Urbes expugnatæ a Slavis eſſent, qui in hoc Themate, hæc quoque Urbs capta fuit, & Cives partim interfecti, partim vinculis abducti, qui fuga ſalutem invenire potuerunt, loca prærupta inhabitarunt, ubi Oppidum eſt.* & infra cap. 30. narrata Salonæ occupatione *interfecerunt omnes (ſcilicet Oppidanos) & ex eo tempore Dalmatiam univerſam tenuerunt, Sedemque illic ſuam collocarunt, exceptis Oppidulis ad mare adjacentibus, qui ſe ſe ipſis non tradiderunt, ſed in Romanorum poteſtate permanebant, eo quod ex mari victitarent*, ex quibus innuere videtur, Salonam tunc captam quidem, ſed non deſtructam, Oppidave quædam maritima ne quidem occupata: Thomas autem Archidiaconus Spalat. diuturna obſidione, maximiſque conatibus oppugnatam, tandemque propter Civium ad naves fugam captam, & deſtructam Salonam pro-
Cap. 7. lixo ſermone narrat; qui, quamvis trecentis fere annis Porphir. poſterior fuerit, non levis fidei auctor cenſendus eſt, propter antiquitatem, quæ illi auctorum fortaſſe hodie non extantium copiam præbuit; quamvis Gothos, ex Diocleate cum Slavis confundens in unam gentem coaluiſſe dicat, hancque Salonæ deſtructionem Ioh. Præf. Pr. tempore ſecutam
tradit. *eodem tempore Io. Sum. Pont. Apoſtolicæ ſedis cum eſſet Dalmatinus natione, audiens ſuæ gentis miſerabilem caſum, valde condoluit, miſitque Abbatem quendam Martinum nomine cum multa pecuniæ quantitate pro redimendis captivis, qui veniens ad partem Dalmatiæ, multos redemit captivos a Slavis, eosque ad parentes ſuos remiſit: Iſte Martinus ex Apoſtolica juſſione multorum Sanctorum reliquias accepit in partibus Dalmatiæ, & Iſtriæ, & detulit eas Romam ad prædictum Papam Ioannem, qui Venerabilis Pontifex eas reverenter ſuſcipiens, recondidit apud Eccleſiam B. Iohannis Lateranenſis, ubi eſt fons Baptiſterii*, quæ cum ad verbum fere cum relatis ab Anaſtaſio Bibliothecario in vita Io. Papæ IV. conveniant, circa ea tempora occupationem Dalmatiæ, civitatumque deſtructionem ſecutam, ſcilicet prope finem Heraclii dicendum videtur; ſed an cæteræ quoque Civitates maritimæ, cum Salona, & Epidauro deſtructæ fuerint, incertum: quamvis Porph. ſervatas ſcribat, inter quas Spalatum ponit, quæ tunc Civitas non erat, ſed Palatium quondam Diocletiani, in quo Gynæceum, ſive textrinam Pannorum memorat Notitia utriuſque Imperii, & tunc deſertum jacebat, ut idem Archid. ait: at cum ad Iadræ ruinas aliquos, ex Salonitanis profugos appuliſſe, narret Archid. Iadram quoque tunc deſtructam, fatendum eſſet, cum quo Porph. dicat. *Salonam tranſiiſſe Rauſium anni ſunt D. in hunc uſque diem*, ex hocque ſibi quodammodo contradicere videatur, & innuere, Salona deſtructa, Salonitanos Rauſium tranſiiſſe, niſi mendum annorum numeri in codice Porph. ponatur, ipſum male ſupputaſſe oportet, ne ad Attilæ tempora, ſupra refutata, Salonæ deſtructio referatur, tamen in his non eſt immorandum, eo, quia, ſi cæteræ quoque Civitates tunc deſtructæ fuerint, ab iisdem quoque Romanis reædificatæ ſint, ut de Rauſio Porphir. ab Epidauris, & de Spalato Archidiaconus a Salonitanis, ac ob id, quodammodo etiam ſervatæ dici poſſunt.

Cap. 8. *Bar. 640.* *Cap. 9. & 10.*

Heraclii ergo temporibus Dalmatiam ab Abaribus, vel Slavis occupatam, potius, quam Mauritii, vel Phocæ, ex ſupradictis conjectandum eſt: ſed cum Porphir. Abares Slavos etiam vocet, Abares autem Hunni eſſent, procul dubio diverſi a Slavis fuere, ut ſupra dictum eſt, Slavos autem Socios Avarum fuiſſe, ex Zonara, & clarius ex Theophylacto Simocatta in Mauritio conſtat, ideo nil mirum ſi Porph. Slavos cum Abaribus confundens, in æquivocationem lapſus eſt.

CA-

CAPUT X.

De reædificatione aliquot Civitatum Dalmaticarum.

INcertior eſt Civitatum maritimarum Dalmaticæ continentis reædificatio, quam earundem deſtructio, cum præter Porphir. de Rauſio, & Archidiaconum de Spalato nihil apud quemquam reperiatur. Porphir. enim de Rauſio cap. 29. ait: *Urbs Rauſium non appellatur Rauſa, dialecto Romanorum; ſed quia in locis præruptis ſita eſt, appellatur præcipitium. Lau, unde inhabitantes Lauſini, id eſt, præcipitium inſidentes, communis vero uſus, qui ſæpe litterarum commutatione, nomina corrumpit commutato nomine Rauſios appellavit. Atque hi ipſi Rauſini olim tenuerunt Urbem Pitaura, & poſtea cum reliquæ Urbes expugnatæ a Sclavis eſſent, qui in hoc Themate, hæc quoque Urbs capta fuit, & Cives partim interfecti, partim in vinculis abducti, qui vero fuga ſalutem invenire potuerunt, loca prærupta inhabitarunt, ubi nunc Oppidum eſt, primo exiguum illud ædificantes, & poſtea majus, mox rurſus, & quartum pomæria protulerunt brevi temporis ſpacio, propter incrementum, & multitudinem.*

Ex quibus apparet Epidaurenſes, cum Patriam ob virium imbecillitatem reſtaurare non poſſent, ad proxima littora deſerta, & prærupta confugiendo, rupem in peninſulæ formam exiſtentem, portumque efficientem inſediſſe, Lauſiumque, ſive Rauſium, exilem primo Civitatem fundaſſe, deinde tractu temporis pluribus vicibus auxiſſe, prout & Archid. de Spalato ſimilia refert: nam narrato quomodo Salonitani ad Inſulas refugientes, partim per varia loca ſint diſperſi, partim in ipſis Inſulis remanentes, Slavos infeſtando, littora incolere prohibuerint, ſequitur.

Cap. 10. *Erat autem inter Salonitanos, qui ad proximas Inſulas ſeceſſerant vir quidam Severus nomine, cujus domus fuerat juxta columnas Palatii, ſupra mare. Hic quia præ cæteris majori auctoritate pollebat, Magnus Severus appellabatur. Iſte cœpit adhortari Concives ſuos, ut ad patriam redirent, ſed quia non erat tutum inter ruinas Urbis antiqua habitacula ponere, conſulebat iis, ut in ædificio Diocletiani ſe interim reciperent, ubi ſecurius commorantes, aliquam ſaltem particulam ſui territorii incolere ſine magno timore valerent, donec rebus proſperius ſuccedentibus, Salonam reædificandi poſſibile foret, & tandem placuit hoc conſilium Nobilibus & popularibus univerſis, & tale pactum inter ſe ſtatuerunt, ut ditiores propriis ſumptibus ædificarent: cæteri vero, quibus res non erat ſufficiens pro domibus conſtruendis, haberent turres circumpoſitas pro habitaculis ſuis: reliquum vulgus habitaret in fornicibus, & cryptis. Tunc auferentes omnia, quæ habebant in Inſulis, ac navibus imponentes, tranſtulerunt ſe cum mulieribus, & parvulis, exceptis animalibus, & venientes intraverunt prædictum ædificium, quod non pro Civitate, ſed pro Regia aula conſtructum erat, & quia ſpatioſum erat Palatium, Spalatum appellare cœperunt. Ibi ergo ſe collocantes poſuerunt habitacula vilia, ſicut temporis neceſſitas exigebat, & ſic illa populoſa Civitas Salona nobilis, & antiqua pro multis peccatis, quæ in Deum commiſerat, ad tantam extitit miſeriam devoluta, ut de illa magna ſui populi frequentia non tot remanſerint, qui poſſent illius parvi Oppidi ambitum Civibus replere, ſed in ea parte, quæ ſupra mare reſpicit, ſic componentes reliquam partem urbiculæ vacuam dimiſerunt.*

Ex quo apparet quam exiguus Salonitanorum Civium numerus, Spalatum occupaverit, qui tamen ex Turrium celſitudine, quibus ex tribus lateribus Palatium circumdabatur, & murorum craſſitie, & firmitate tuto ibi habitare poterant, de quibus Porphir. dict. cap. 29. *Urbs autem hæc (Spalatum) neque e latere eſt, neque ex Enchorego, ſed ex lapidibus quadratis ulnarum ſæpe duarum longitudine, & unius latitudine, qui compaginati inter ſe junctique ferro in plumbum liquefactum impacto.*

Quorum murorum pars major integra extans magnificentiam Romanam teſtatur, ex iisdemque cognoſcitur, quam facile a Slavis Salonitanorum reliquiæ ſe defendere poſſent. Tragurium vero in peninſula tunc exiſtens, tenui Iſthmo continenti jungebatur, ut Porph. refert eod. cap.

Urbs Tetrangurium parva quædam in mari Inſula eſt, anguſtiſſima cervice ponticuli inſtar ad terram uſque porrecta, qua Oppidani in Urbem tranſeunt.

Ideo facile a parte continenti obverſa muniri potuit, & ex proxima Inſula, Boa dicta, portum efficiente, ipſique ſupereminente, defendi. Jadræ autem ſitus, ſicuti ad Inſulas Occidentales, Adriaticique dominium ſervandum Græcis neceſſarius erat, ita majorem diligentiam in ejus defenſione adhibitam cenſendum eſt; cum in Promontorio fere peninſulari ſita ſit, Claſſe Græca opem ferente, facile defendi potuerit; ad cujus reſtaurationem cum Salonitanos conveniſſe Archidiaconus ſcribat: ex cæteris quoque Civitatibus deſtructis alios etiam tamquam ad commodiorem & tutiorem locum illuc conveniſſe probabile eſt; cum ibi portum cæteris navigationi aptiorem, & ex vicinarum Inſularum numero & amplitudine, commoditatem majorem ſe habituros ſperaſſe, cenſendum ſit. Ad has ergo Civitates Iadram videlicet, Tragurium, Spalatum, & Rauſium in continenti Dalmatica, nomen Romanorum, vel Dalmatarum reſtrictum fuit, ſed cum terram vicinam colere, a Slavis prohibitos Spalatenſes, Archidiaconus ſcribat, loco ſupra citato, & ab Imperat. Conſtant. juſſionem impetraſſe, ob idque Duces Slavorum auſos non fuiſſe moleſtare Spalatenſes, permiſiſſeque terram colere, & inde mutua negotia, exercitia, & connubia juncta referat, ſed quando hæc evenerunt, non exprimit, at cum ſuperſtite Severo Salonitano Cive, Spalatum habitari cœptum referat, non multis annis poſt Salonæ everſionem id eveniſſe oportet:

Sed ſi ex ſtatu Imperii conjecturam capere licet, Iuſſionem Imper. Conſtan. Slavos parvi pendiſſe dicendum videtur; uſquequo maximæ Saracenorum incurſiones viguerunt, quibus per tot annos vexatum fuit imperium, ipſaque Conſtantinopolis obſeſſa, ac pace cum iisdem Conſtantinum Pogonatum faciente,
667. de qua Zonaras.

Ea pace cognita, Occidentales Romanorum hoſtes, & ipſi Legatis cum muneribus ad Imperatorem miſſis pacem impetraverunt.

Et clarius Nicephorus Patriarcha.

Quæ ubi ad Occidentales Barbaros delata ſunt, Avarum ſcilicet Ducem, aliosque Principes, qui ultra eos ad Occidentem habitant, munera cum legatis ad Imp. mittunt, ac pacem poſtulant, quibus Imp. aſſenſus eſt; ita deinceps tam in Oriente, quam in Occidente altiſſima pax ac tranquillitas fuit.

Tunc pacem Occidentalibus Slavis facientibus, Dalmatas quoque quiete terras vicinas colere permiſſos conjectari poteſt; niſi maritimarum rerum indigentia Slavos, & victualium ex continenti Dalmatas, mutua neceſſitas convenire coegerit, negotiaque exercere, ac connubia juncta, prius quam Slavi Chriſtiani fierent, dicendum non eſt; quamvis Archidiaconus, ex Diocleate Slavos Gothos eſſe præſumens, eos Chriſtianos, ſed Arrianos fuiſſe, ſcripſerit.

CAPUT XI.

De Croatis, & eorum Baptiſmo.

DE Croatis, Porphirogenitus loco ſupra citato cap. 30. ſequitur. *Abares itaque, pulcherrimam eſſe hanc terram (id eſt Dalmatiam) videntes, ſedes illic poſuerunt, Chrobati vero tunc habitabant ultra Bagibaream, ubi nunc ſunt Belochrobati, una vero generatio nempe quinque fratres Clucas, Lobelus, Coſentzes, Muchlo, Chrobatus, duæque ſorores Tuga, & Buga, una cum ſuis deſcendentibus ab ipſis in Dalmatiam veniunt, ubi Abares incolas invenerunt, belloque per annos aliquot inter ſe geſto vicerunt Chrobati, Abarumque partem occiderunt, cæteros parere ſibi coegerunt, atque ex illo tempore a Chrobatis poſſeſſa hæc regio fuit, ſuntque etiamnum in Chrobatia Abarum, reliquiæ, & Abares eſſe cognoſcuntur.* & cap. 31. *Chrobati, qui Dalmatiæ partes incolunt, a Chrobatis Albis Baptiſmo expertibus, originem ducunt, qui ultra Turciam, prope Franciam, habitant, & Sclavis contermini ſunt non baptizatis, Serblis, qui Chrobati dicuntur, lingua Sclavorum, id eſt terram multam poſſidentes, atque hi ipſi Chrobati ad Rom. Imp. Heraclium confugerant ante Serblos, quo tempore Abares armis inde Romanos ejecerant: quos Roma advectos Diocletianus Imperator illic habitare fecerat, unde, & Romani dicti ſunt, quod Roma venientes ſedes poſuerunt in illis regionibus, nempe Chrobatia, & Serblia. Pulſis vero iis ab Abaribus in diebus ejusdem Heraclii deſolata, eorum regio jacuit; quapropter ejus juſſu iidem Chrobati armis arreptis Abares ex illis locis expulerunt, & in ipſorum terra, quam etiam hodie tenent, ſedes collocarunt.*

Animadvertendum eſt Porphirogeniti χρωβάτοι Græce *Hrouati* exprimi, latina autem verſione *Chrobati*, qui Slave *Hruati* indigetantur, & ſicuti Græci aſperitatem vitantes ω tantum addentes *Hrouati* pronunciant, ita latini cum χ non habeant, prout Græci, & Slavi, loco ipſius *ch* ponentes, non recte aſpirationem χ exprimant, ideo vox diverſificatur, & eo magis quod β Græcum in *b* latinum utplurimum vertitur, quod hic in *u* verti deberet, ut cum Slavorum *Hruati* propria prolatione conveniret, ſed commune eſt omnibus nationibus, ut altera, alterius voces in ſuam linguam vertendo, Characteres addendo, minuendo vel mutando, diverſa a propria prolatione exprimat: quod autem Chrobati dicantur lingua Slavorum *terram multam poſſidentes*, dictio Slava *Hruati* nomen proprium Nationis eſt, nihil aliud ſignificans: ex iis vero, quæ ſupra cap. 30. refert.

Cæteri vero Chrobati verſus Franciam commorabantur, & appellantur hodie.

βελοχρωβάτοι ἤγουν ἄσπροι χρωβάτοι
Belochrobati ſive Albi Chrobati.

Albos Chrobatos ex *Beli Hruati* apte deducit cum *Beli*, vel *Bili* Slave Albos ſignificet: ita idem verbum *Beli* b in u. verſo *Veli* magnos ſignificat, quod clarius ſe explicando Porphirog. ſubdit. cap. 31. in fine.

Magna autem Chrobatia, quæ etiam Alba cognominatur & cap. 32. in principio *magna Chrobatia Baptiſmi expers, & Alba quoque nuncupata.*

Sic magnos Hruatos, vel magnam Hruatiam pro Sarmatia, quæ ampliſſima Provincia eſt, ſumens, recte verbum *Veli* Slavum græce appropriando, multas terras poſſidere Chrobatos Sarmatas ſcribit, ob id ſupra cap. 30. ait.

Chrobati vero tunc habitabant ultra βαγιβαρείας *ubi nunc ſunt Belochrobati.* *Bagibarias*

Bagibarias enim vocabulum Slavum eſt, Græce detortum; id eſt βαβίαι ὀρία (babia oria) id eſt Babii montes, Slave *Babie Gore*, id eſt Vetulæ, vel vetularum montes, quo nomine Carpatii montes Poloniam ab Ungaria diſterminantes, ab aliquibus vocantur, & cum Porphir. Franciam pro hodierna Germania, & Turciam pro Ungaria ſumat, Chrobatos a Sarmatia, nunc Polonia dicta, vel Bohemia veniſſe, innuere videtur: cui opitulantur Scriptores rerum Bohemicarum, & Polonicarum, a Cromero relati: Tamen probabilior videtur opinio ejusdem Cromeri, qui Serbos ex Sarmatia Aſiatica, cum Bulgaris vicinis in Europam tranſiiſſe narrat, eo magis quod Slavorum, qui Bohemiam, Poloniam,

niam, Lithuaniam, Charintiam, Stiriam, & Carniolam habitant, dialectus diverſi ſunt ab iis, qui Slavoniam, Croatiam, Boſnam, & Serviam incolunt, quorum ſermo Bulgaris, cæteriſque Orientalibus Slavis ſimilior eſt & purior, præſertim Boſnenſium: Sed cum de origine Nationum non inquiratur, ideo in his, prout in incertis, non eſt immorandum, neque expendendum; an ante Mauritii tempora Slavi Illyricum utrumque, partemve habitaverint? Cum Cromerus ex diverſitate nominum a Slavis inductorum citra Mauritii tempora ex Oriente eos adveniſſe ſcribat; alii vero ex Iornande, & aliis Slavos, aliis nominibus dictos, circa Iſtrum habitaſſe credunt, & ſicuti Serbos in Sarmatia Aſiatica prope Volgam ponit Ptolomæus, ex quibus Serbos, vel Servios Cromerus non improbabili conjectura cum vicinis Bulgaris, a Volga ita dictis, in Europam transiiſſe ſcribit: ita cum Crobizos, Hero-
Lib. 4. dotus, Schimnus, Strabo, & Ptol. in
Lib. 7. Alyſia ponant, citra Iſtrum, qui an iidem
Lib. 5. cum noſtris Chrobatis ſint, & a Bulgaris
Cap. 9. ſuis ſedibus pulſi, gradatim alios expellentes, ſimul cum Beſſis regiones Croatiæ, & Boſnæ, quas hodie tenent, occupaverint, cum nullus hucusque dixerit, non affirmatur, neque ſi aliquis aſſereret, negaretur; cum non videatur impoſſibile, Slavos aliis nominibus dictos, ab antiquo, ſicut ultra Iſtrum: ita etiam citra habitaſſe; neque Iſtrum impermeabile fuiſſe, vel tanta religione cuſtoditum, ut pro temporum varietate eædem Nationes citra, & ultra habitare non potuerint, ſed ne in re incerta amplius vagetur, cum Croatos Dalmatiæ partem occupaſſe nomen hodiernum regionis comprobet, idque nullus Scriptor præter Porphirog. referat, ipſi deferendum eſt, etiam ſi multa æquivocare potuerit, circa eorum originem quæ ex auctorum inopia corrigi non poſſunt.

Heraclii tempore Chrobatos in Dalmatiam veniſſe Porphir. loco ſupra citato ait: Baronius autem ultimo Anno Ioh. Papæ IV. & ejuſdem Heraclii redemptionem captivorum Dalmatarum ponit: Dalmatiam a Slavis, vel Abaribus deſolatam, & ipſos a Chrobatis, & Serblis pulſos ſub finem Imperii ejuſdem Heraclii evenire non potuit, eo magis quod Chrobatos ante Serblos ad Heraclium confugiſſe, & cum Abaribus, non per unum, ſed per annos aliquot bellum geſſiſſe, eosque viciſſe Porph. ſcribat, neque ullus Auctorum Heraclium ſeniorem, Adriaticis expeditionibus impeditum, quidquam in Illyrico Occidentali geſſiſſe memorat. Hoc eodem Heraclio Imperante Croatos baptizatos Porphir. aſſerit, nam cap. 31. ſubdit:

Pulſis vero iis (id eſt Romanis) ab Abaribus in diebus ejusdem Imperatoris Heraclii deſolata eorum regio jacuit, quapropter ejus juſſu iidem Chrobati, armis arreptis, Abares ex illis locis expulerunt, & in ipſorum terra, quam etiam hodie tenent, ſedes collocarunt. Erat autem illis tunc temporibus Princeps Porge Pater; Heracliusque Imperator Roma per Legatum Sacerdotibus accerſitis, conſtitutoque ex ipſis Archiepiſcopo, Presbyteris & Diaconis, Chrobatos baptizavit; & tunc quidem Principem habebant Porgam: terra vero hæc, quam incolunt Chrobati, ab initio ſub poteſtate erat Romanorum Imp. unde etiam illic in hodiernum uſque tempus Palatia, ac Circi Diocletiani ſuperſunt in Urbe Salona, & prope Aſpalathum, neque cupiunt Chrobati hi baptizati aliis bellum inferre, idque quia legem definitam habent a Pontifice Romano, qui ſub Heraclio Imp. Sacerdotes miſit, eosque baptizavit; poſt acceptum enim baptiſmum pepigerunt, & Chirographis propriis, datis S. Petro Apoſtolo, iuraverunt nunquam ſe alienam terram armis invaſuros, ſed pacem habituros cum omnibus volentibus, & imprecationem viciſſim a Pontifice acceperunt, ut ſi quando aliæ gentes ipſos invaderent, belloque infeſtarent, pro iis pugnaret, vindexque eſſet eorum Deus, victoriam conciliante Petro, Chriſti diſcipulo.

Item Cap. 30. ſupra relato ſequitur.

Cæteri vero Chrobati verſus Franciam commorabantur, & appellantur hodie Belochrobati ſive Chrobati Albi proprio Principi ſubjecti. Parent autem Othoni magno Regi Franciæ, quæ & Saxonia, baptismique expertes, affinitatem cum Turcis & amicitiam contrahunt. At a Chrobatis, qui in Dalmatiam venerunt, pars ſeceſſit, & Illyricum tenuit, atque Pannoniam, habebantque etiam ipſi Principem ſupremum, qui ad Chrobatiæ tantum Principem, amicitiæ ergo, legationem mittebat. Ad aliquot vero annos uſque, Dalmatiæ Chrobati Francis ſubjiciebantur, quemadmodum, & antea in ipſorum terra; tanta autem crudelitate utebantur Franci, ut lactentes adhuc eorum pueros occidentes, canibus objicerent, quæ res cum intolerabilis Chrobatis eſſet, facto diſſidio, Principes, quos ex ipſis habebant, interemerunt, unde magnus contra eos exercitus movit e Francia, & poſt ſeptem annorum bellum, ægre tandem ſuperiores facti Chrobati, omnes Francos, eorumque Principem Cotzilin e medio ſuſtulerunt, & exinde liberi, ac ſui juris, ſacrum baptiſma a Pontifice Romano petierunt, miſſique Epiſcopi, ipſos baptizarunt, Principatum tenente Porino.

Hæc Porphir. de Croatis jugum Francorum excutientibus, & baptiſmum ſuſcipientibus, tempore ejusdem Heraclii ſenioris, ſcripta reliquit; cum vero Francorum hiſtorici de Croatis mentionem non faciant, ſed quædam tantum de Slavis ſcribant, tempore Heraclii geſta, ideo referenda ſunt. Dagobertum enim Francorum Regem Avares, & Slavos ſuæ ditioni ſubegiſſe, regni ejus anni 7. geſtorum ejus Scriptor tradit; ſed ſicu- 638.
ti Avares tunc Pannonias incoluiſſe conſtat; Ita Slavos Francis in Germania a Septentrione, in Illyrico vero ab Oriente conterminos fuiſſe patet, de quibus autem Slavis hæc intelligi debeant, an de Septentrionalibus, vel de Orientalibus incompertum eſt. Similiter ea, quæ idem auctor tradit, Longobardos ad ſo-

640. latium Dagoberti 9. ejus anno hoſtiliter in Slavos perrexiſſe, & victoriam obtinuiſſe, ad quos Slavos referenda ſint, non conſtat, tamen de Orientalibus, qui Longobardis proximi, Foro julienſique eorum Ducatui contermini erant, intelligi debere videtur; qui nomine Carnuntum, ſive Carantanorum (Paul. Diac.) nuncupati; nunc autem in Carnos, Stirios, & Carinthios diſtincti ſunt, quos ſubditos fuiſſe Francorum Imperio, & in Regno Bojoariæ comprehenſos Wolf- (De migr. gentium.) gangus Lazius poſt alios tradit, quibus Croati addi poſſunt, quos ex Porphir. tunc Francis ſubditos fuiſſe argui poteſt; ſed ipſorum jugum excuſſiſſe, & Baptiſmum ſuſcepiſſe Imperante eodem Heraclio, temporibus examinatis, evenire non potuit; at ſicuti Heraclium expeditionibus Aſiaticis impeditum in Illyrico aliquid egiſſe, nullus præter Porphirogenitum ſcribit, ita de Heraclio Iuniore ante ejus expulſionem Zonaras.

Cum Bulgaris fœdus rupit, neque tributum quod Pater Conſt. Pogonatus ignominioſum nomini Romano pepigerat, ſolvit; ſed expeditione in plagas occidentales ſuſcepta, multas Slavicas gentes partim in deditionem accepit, partim bello domuit, unde novas legiones conſcripſit, delectis fortiſſimorum juvenum circiter 30. millibus, quos populum acquiſitum appellavit. paucis verbis multa complectitur Zonaras; ſed clarius Cedrenus.

Anno ſecundo, profectus in Armeniam, recepit Mardaitas, in Libano degentes, aheneum murum deſtruens Pacem quoque cum Bulgaris factam confudit, formam a patre conſcriptam perturbans, & equeſtres exercitus in Thraciam traduxit. Anno tertio Iuſtinianus expeditionem in Slavinos, & Bulgaros ſuſcepit, atque hos quidem obviam ſibi factos, cum pepuliſſet, excurſione ad Theſſalonicam usque facta, multas Slavinorum multitudines partim ad ſe deficientes, partim bello ſuperatos ſubegit, inque Opſicianam regionem deportavit, in reditu autem a Bulgaris intra fauces anguſtiarum interceptus, multis ſuorum amiſſis ægre evaſit.

Ideo ſi Heraclii junioris tempore ſecutum poneretur Croatorum baptiſmum, rectius temporibus congruerent, quæ idem Porphir. de Croatis Francorum jugum excutientibus, baptiſmumque ſuſcipientibus, refert loco citato: quæ cum ſupra relatis ex Zonara, & Cedreno convenire poſſunt: Croatosque, & Serblos primos ex Slavis fidem Chriſtianam ſuſcepiſſe conjectari poteſt. Roma autem accerſitos Sacerdotes, qui Croatos baptizarunt, ut Porph. ait, Latinus ritus ipſorum demonſtrat, & Archiepiſcopum ex ipſis conſtitutum fuiſſe concordat Porphir. cum Archid. Spalat. qui Ioannem Legatum Summi Pontificis, patria Ravennatem primum electum Spalati Archiepiſcopum tradit, qui olim Salonitanus, Dalmatiæ, totius- (Cap. 11.) que Croatiæ Primas, ad hodiernum usque diem nuncupatur, ut clarius poſtea patebit; tempus autem non tradit; ideo ſi ad hæc tempora Archiepiſcopi Electio poneretur, ſuppleretur, quod Archidiacono ſimul, & Porphirog. deeſt, ſed ſicuti Roma accerſitum Archiepiſcopum, ita e Dalmatia Epiſcopum, & Presbyteros jam gnaros linguæ Slavæ, Croatis datos fuiſſe, par eſt credere, Croatosque baptizatos inde mitiores redditos, ut Porphir. ait, ad hæcque tempora connubia inter Slavos, & Dalmatas juncta dicendum eſt, ut Archidiaconus aſſerit de Spalato, quod ad reliquas quoque Dalmatarum Civitates extendi debere, auctorum ſilentium ſuadet conjectari.

CAPUT XII.

De Diſtinctione Dalmatiæ, Croatiæ, & Serviæ.

(Cap. 32. & 35.) DAlmatiæ partem Orientalem Heraclium Serblis aſſignaſſe Porphir. ait, ejusque partem mediterraneam Serbliam nuncupatam, maritimam vero in Zachlumorum terram, Paganiam ſive Narentanorum, Tribuniam, Canalitarum, & Diocletanam diſtributam ſcribit, de qua cum in Regno Dalmatiæ, & Croatiæ incluſa non fuerit, tangentur ſuo loco tantummodo ea, quæ neceſſitas exiget. Occidentalem autem Dalmatiæ partem a Croatis occupatam idem tradit; loco ſupra citato, hodiernumque nomen regionis id demonſtrat. Sequi-
(Cap. 30. & 31.) tur, deinde Porphir loco ſupra relato.

At a Croatis, qui in Dalmatiam venerunt, pars ſeceſſit, & Illyricum tenuit, atque Pannoniam, habebantque etiam ipſi Principem ſupremum, qui ad Crobatiæ tantum Principem, Amicitiæ ergo, legationem mittebat.

Hic Porphir. Illyricum a Pannonia ſejungit, cum ſupra Dalmatiam usque ad Danubium extendendo, Pannonias in Dalmatia incluſerit, ut dictum eſt; Ideo hic Illyricum pro Dalmatia, Pannonia vero, pro Pannonia Savia, ſumenda eſt, cum reliquas Pannonias tunc, & poſterioribus temporibus Avares poſſederint, ut patebit, tuncque Croatos e Dalmatia recedentes, eam partem Pannoniæ occupaſſe, quæ olim Savia, ſive interamnia dicebatur, inter flumina ſcilicet Sava, & Drava, nomenque regioni, a generali nomine Slavorum particulare Slavoniæ indidiſſe cenſendum eſt, quod hodie etiam ſervant, & communi lingua utuntur: Croatos vero, qui in Dalmatiæ occidentali parte, tam maritima, quam mediterranea ſedem fixere, regioni Croatiæ ſive Hruatiæ cognomen dediſſe, quod hodie quoque in parte retinet, cujus termini a Porphir. deſcribuntur cap.30.

A Zentina autem fluvio Chrobatia, incipit, extenditurque verſus mare ad Iſtriæ usque confinia

finia

ſinia, *ſive Albunum Urbem*, *verſus Montana*, *aliquatenus etiam ſupra Iſtriæ Thema excurrit*, *verſus Tzentina*; *& Chlebna Serbliæ regionem attingit.*

Hos autem veros terminos Croatiæ fuiſſe, infra comprobabitur: quinam autem fines inter Croatos Dalmatiæ Croatorum nomen retinentes: & Croatos Saviæ, Slavorum nomine nuncupatos, tunc vel poſterioribus temporibus fuerint, ut de re incerta pauca inferius dicentur. Dalmatia ergo a Servis, & Croatis fere tota occupata, Servia, & Croatia nuncupari cœpit, præter maritima quædam Oppida continentis, quæ cum Inſulis Dalmatarum, ſeu Romanorum nomen retinuere, quod ut rectius intelligatur, deſcribendæ ſunt ipſius Croatiæ partes, ſive Zupaniæ, ut inde melius dignoſcatur ea regio, quæ Dalmatiæ nomen retinuit.

CAPUT XIII.

De Zupaniis, ſive Comitatibus Croatiæ.

A Zentina flumine (antiquitus Illuro) ab Oriente Croatiam cœpiſſe, & usque ad Iſtriam in Occidentem protenſam fuiſſe, ſupra narratum eſt ex Porph. at quia Chlebna ultra Zentinam (ſive ut hodie Cetinam) eſt; ideo ſubdit, *verſus Zentinam regionem attingit*, ut cognoſcatur flumen Cetinæ in maritima parte Orientalem terminum Croatiæ fuiſſe, in interiori vero, Chlebnam quoque in Croatia incluſam, ut paulo ſupra clare tradit eodem cap. 30.

A Raguſio Zachumorum Principatus initium habet, & ad Orontium flumen tendit, oraque maritima Paganis, Montanis, quæ ad ſeptentrionem Chrobatis, quæ in fronte Serbliæ contermina eſt.

Hanc Croatiam in regiones XI. Zupanias dictas, vocabulo Slavo, idem diſtinguit.

Diviſa autem eſt eorum regio in Zupanias XI. quarum nomina.

Chlebiana	hodie — Hliuno.
Tzentzena . . .	Cetina.
Emota . .	Imota.
Pleba . .	forſan Plieua in Boſna.
Peſenta . . .	poſtea in Diœceſi Tinninien.
Parathalaſſia	Latine maritima, Slave Primorye.
Brebera . . .	Bribir.
Nona . .	Lat. Nona, Slave Nin.
Tnena . .	Lat. Tinninium, Slave Knin.
Sidraga . .	Poſtea in Diœceſi Scardonen
Nina . .	niſi ſit idem cum Nona, & in duas Zupanias diviſa fuerit.
Boanus	Latine Banus, idem, quod Dux, Slave Ban.
Tenet Cribaſan	Slave Karbaua.
Litzam	Slave Lika.
Gouzecha . .	poſtea in Diœceſi Signien.

In relatis Zupaniis, maritimæ utplurimum regiones numerantur, ideo vel Duces, ſive Bani a Porph. nominati, maritimam tantum Croatiam poſſederunt, vel ipſe in rebus Occidentalibus parum verſatus, multa omiſit, ſequitur Porph.

Nona idem latine . . . Slave Nin.

Belligradum Latine Belgradum, vel Alba maris (ad differentiam tam Albæ Vngaricæ, quæ Regalis, quam Serviæ, quæ Græca dicebatur) a nautis vero *Zara vechia*. Slave autem Biograd, de qua ſuo loco plura.

Belitzin	forſan Belina in Bucoviza.
Scordona . . .	Latine Scardona, Slave Scradin.
Chlebna . .	Sl. Hliuno
Stolpum . .	forſan Stulba prope Biſtrizam flumen Hliuni.
Tenen . .	Latine Tinninium; Slave Knin.
Cori . .	Latine Corinium, Slave Karin.
Claboca . .	forſan Klapaz prope fontes Vnæ.

Multa nomina Civitatum cum ipſis Zupaniarum nominibus conveniunt, cum in ipſis poſitæ, earumque caput exiſtentes, commune quoque cum ipſis nomen habuerint: Zupania enim a *Zupa* deducitur, quod populum, vel regionem aliquam populatam ſignificat: ſic in hac regionum, & Civitatum diſtributione Porph. comprehendit Occidentalem Dalmatiam maritimam, a Croatis tunc poſſeſſam, præter Oppida maritima, quæ Romani, vel Dalmatæ tenebant, ut inferius dicetur. Sed tempore Porph. an mediterranea Croatia proprium Ducem habuerit, vel Duci Croatiæ Sclavoniæ dictæ paruerit, ab eodem elici non poteſt.

CAPUT XIV.

De Dalmatia ſpeciali, ſive propria.

DEſcriptis regionibus a Slavis in Dalmatia occupatis, modo quænam ejus pars Dalmatiæ nomen retinuerit, deſcribendum eſt, de qua Porphir. *De Dalmatia, & ejus populis cap. 29. Diocletianus Imperator valde Dalmatiam amavit, unde etiam populi Romani Colonias eo deduxit, & Romanis quoque populo illi nomen inditum fuit, qui Roma illuc commigraſſent, manetque iis cognomen iſtud etiam hodie.* & infra. *Slavi Romanos deleverunt, eorumque loca tenuerunt, reliqui autem Romani in oræ maritimæ Oppidis ſervati, eaque etiamnum tenent, & ſunt iſta:*

Rauſim	nunc	Raguſium.
Aſpalathum		Spalatum.
Tetranguria		Tragurium.
Diodora		Iadera.
Arbe		Arbum.
Becla		Vigilia.
& Opſara		Abſarus.

Eorumque habitatores in hodiernum uſque diem Romani appellantur, & infra eodem capite. *Inſulæ parvæ ſunt Dalmatiæ ſubjacentes Beneventum uſque frequentes, plurimæque, ita ut tempeſtatem illic naves non timeant, ex illarum una eſt Vrbs Becla, & alia Arbe, & alia Obſara, & alia rurſus*

Lumbricatum . . . nunc Vergada.

Quæ omnes in hodiernum uſque diem inhabitantur reliquæ inhabitatoribus vacuæ, deſertas Vrbes habent, quarum hæc ſunt nomina:

Catautrebeno
Piſuch . . . nunc Sale.
Selbe . . . . Selua.
Suerda . . . nunc Scherda.
Aloep nunc Luibo.
Scirdaciſſa id eſt Scirda, nunc Scherda Ciſſa, nunc Pagus.
Pirotima
Meleta . . . nunc Melada.
Eſtiunez . . . nunc Seſtrum.

Et aliæ complures, quarum nomina ignorantur. Reliqua vero Oppida, quæ in Thematis continente a Sclavis jam dictis tenentur, deſerta ſunt, & incolas nullos habent.

Romanorum Colonias in Dalmatia ante Diocletianum Reipublicæ Romanæ tempore deductas ſupra lib. 1. relatum eſt. Dalmatas autem, ſicut & cæteros Imperii Provinciales ab ipſis Barbaris Imperii occupatoribus Romanos dictos conſtat, præſertim ubi ſedibus fixis Romanos conterminos habebant, nam ipſos non ſpeciali Provinciæ nomine, ſed generali Romanorum vocabant, qua ut plurimum diſtinctione, auctores poſt declinationem Imperii uſi ſunt, ut a Barbaris diſtinguerent Provinciales Romani Imperii, ut conſtat, de Gallis & Hiſpanis, & hic de Dalmatis apparet apud Porph. qui enumerat Civitates & Inſulas, quæ Romanum vel Dalmaticum nomen retinuerunt, quarum nomina cum hodiernis, ut plurimum conveniunt, præter quaſdam Inſulas, quas nunc diverſimode nuncupatas, difficile eſſet cum Porph. nominibus, græce etiam detortis, concordare, tamen inter Occidentales ponendas eſſe, conſtat, nam de Orientalibus Inſulis Paganorum ſive Narentanorum dictis tractando cap. 36. ait,

Habetque Pagania Vrbes habitatas
Mocrum . . . Slave Mocro.
Berullia
Oſtroch Slave Oſtrog.
Et Labinetza
Item Inſulas magnas
Vnam quæ Curcra, ſive Cuer Lat. Corcira, Slave Karkar.
Altera quæ Meleta, ſive Malozeate Lat. Melita Sl. Mlit.
Tertiam quæ Phara . . . Lat. Phara. Sl. Huar.
Quartam quæ Bratzes . . Lat. Brachia Sl. Brac.
Sed, & aliæ præterea Inſulæ ſunt, quæ ad Paganos non pertinent, puta.
Choara . Antonini in itin. Corra.
Ies . . . . Lat. Iſſa Sl. Wis.
Laſtobon . . . Stephani Ladeſta, Tab. Peut. Ladeſtris. latine Laudeſtina, Slave Laſtouo.

Hæ quatuor magnæ Inſulæ Orientales, continenti Paganorum, ſeu Narentanorum proximiores, ab ipſis occupatæ, in eorundem quoque nomen: ſimul cum poſſeſſione tranſivere, & inter Dalmaticas numerari deſiere. Iſſam autem, & Ladeſtinam cum Choara ad Paganos, ſeu Narentanos non pertinuiſſe Porph. ait, ideo Dalmaticum nomen ſervaſſe, & ſimul cum Adriatici dominio, has quoque Inſulas in alto mari ſitas, Romanos retinuiſſe, harumque Inſularum commoditate navigationem Adriatici, & dominium reliquæ Dalmatiæ continuaſſe dicendum eſt. Ad Civitates ergo continentis Iadram ſcilicet, Tuagurium, Spalatum

latum Raguſium, & Inſulas Occidentales, ſimul cum Choara Iſſa & Ladeſtina ex Orientalibus, nomen Dalmatarum vel Latinorum reſtrictum fuit, ita ut maxima pars Dalmatiæ in Inſulis conſiſteret, deinceps itaque cum Dalmatia nominabitur, ejus nomine Civitates, ac Inſulæ prædictæ intelligendæ erunt. At Rauſina Civitas, quamvis in Regno Dalmatiæ, de quo tractandum eſt, incluſa non fuerit, ſub nomine tamen Dalmatiæ continebatur; ſed ſicuti Dalmatia in Orientalem, & Occidentalem diviſa, Orientalis Serviorum cenſebatur, Occidentalis vero Croatorum, ita Rauſium in Orientali parte ſitum a cæteris Dalmatis diviſum, jus quoque ſeparatum habuiſſe, innuere videtur Porph. nam ait lo-
Cap. 9. co ſupra citato: *Salonam tranſiiſſe Rauſium*, id eſt, loco Salonæ totius antiquæ Dalmatiæ Metropolis, Rauſium partis Orientalis Dalmatiæ maritimæ, quæ Græcis parebat in Metropolim ſucceſſiſſe, reliqua a Narentanis occupata, ut idem in Baſilii vita, & clarius Cedrenus declarat.

867. *(Saraceni) claſſe armata navium 36. emiſſa, multas Dalmatiæ Vrbes ceperunt, inque Butama, Roſan, & Decateram inferiorem: ita proſpere ſuccedentibus rebus Agareni Rauſium quoque totius gentis caput aggreſſi, longo tempore obſederunt, fortiter urbem defendentibus, qui intus erant.*

Ex quibus ſicuti Butama, nunc Budua, Roſam, & inferiorem Civitatem Catari a Saracenis captas fuiſſe apparet, ſuperiori tantum parte Catari in alto & prærupto monte ſita ſervata; quæ cum Rauſio tunc Orientale Imperium recognoſcebant, ita circumquaque Servios in continenti, & Narentanos in Inſulis habentes Rauſini, ab iiſdem quoque Serviæ Principibus, poſterioribus temporibus terrarum, & Inſularum conceſſiones obtinentes territorium terra, marique dilatarunt, ut Iacobus Luvari in eorum Annalibus ſcribit, quos ex Diocleate Reges Dalmatiæ dictos aſſerit, quod alii Scriptores non referunt; ideo ſi quis Serviæ Principum, qui etiam Raſciæ dicti fuerunt, genealogiam, quam Græci auctores Porph. Io. Curopal. Cedrenus, Anna, Comnena, & Io. Cinnamus ponunt, cum Diocleate conferret & cum Scripturis (ſi quæ antiquæ ſuperſunt) collationem faceret, certiora tradere poſſet, quam hucuſque ſcripta reperiuntur; neque aliquem diverſitas nominum deterreat, nam facile cognoſcet Græcos, ſua inflexione Slava nomina græce pronuntiando, diverſificaſſe, & aliquando quoque in græca mutaſſe, quæ ex Scripturarum collatione conciliari poſſent.

Dalmatia ergo ſic in Croatiam, Serviam & ipſam Dalmatiam diſtinguebatur.

CAPUT XV.

Quomodo Croatia, cum Italiæ Regno, Carolo Magno, & poſteris ejus paruerit?

DIſtinctis regionibus, quæ Croatiæ, Serviæ, & Dalmatiæ nomine cenſerentur, cum Liburniam, & Dalmatiam Carolo Magno ceſſiſſe, exceptis maritimis Civitatibus, quæ Orientali Imperio relictæ fuerunt, Francorum Scriptores referant; ideo breviter narrandum eſt, quomodo Carolus Occidentale imperium, & quam partem Dalmatiæ conſecutus ſit, ut inde aliqua diſtinctio finium inter Orientale & Occidentale Imperia adhibeatur, quæ alioquin ex iis, quæ tradunt auctores, percipi vix poteſt. Longobardi enim in dies per Italiam ſe dilatantes, varia loca Imperii occupabant, tandem capta Raven-
752. na Græcos prorſus ex Occidentali parte Italiæ expellentes, ſocordia Chilperici Regis Francorum invitati, jam Romæ imminentes, ipſam obſederunt; ſed quum ad Pipinum Francorum dominium deductum fuiſſet, is Summi Pontificis, & Romanorum protectione
753. ſuſcepta, Longobardos compreſſit, & Exarcatum, Pentapolimque cedere coegit, at cum Deſiderius ultimus Longobardorum Rex, Romanos & Pontificem infeſtaret, Carolus poſtea dictus Magnus eo capto, Italiam Longobardicam (quod diu Franci deſiderarant) Galliarum, & Germaniæ dominio junxit, deinde Avares, Pannonias poſſidentes, poſt octenne bellum domuit, & quamvis nullus Francorum Scriptor exprimat, quomodo Dalmatiam, quamve ejus partem acquiſiverit Carolus, tamen Eginhardus in Annalibus tradit.

709. *Dimiſſo (Summo Pontifice) Rex paucos dies ibidem moratus (id eſt Aquiſgrani) Legatum Michaelis de Sicilia, nomine Danielem, ad ſe miſſum abſolvit: accepit etiam triſte nuncium de Gerholdi & Erici interitu, quorum alter Gerholdus videlicet, Bavariæ Præfectus commiſſo cum Hunnis prælio, cecidit, alter vero i. Ericus poſt multa prælia, & inſignes victorias, apud Tarſaticam Liburniæ Civitatem, inſidiis Oppidanoram interceptus, atque interfectus eſt.*

Ex quibus conjectari licet, Carolum Liburniam quoque ſimul cum Pannoniis acquiſiviſſe, eandemque ab Erico, Forojulii Ducis titulo, ſimul cum Iſtria cæteriſque circumjacentibus Slavicis regionibus rectam: quum illæ Tarſaticenſium Liburnorum inſidiæ in Ericum Ducem, jam eis Præfectum, perpetratæ dici debeant: ad quas vindicandas ipſe Sigon.
Carolus in Italiam digreſſus recto itinere Libur- 800.
niam properavit, ibi nex Henrici, merito ſumpto de Tarſaticenſibus ſupplicio vindicata, Cadalocus Dux Forojulienſibus datus Carolumque

tunc, uti Dominum, & Iudicem, de ſontibus Tarſaticenſibus ſupplicium ſumpſiſſe, non uti inimicum injuriam ultum dicendum eſt. Cum ergo totum fere Occidentale Imperium poſſideret, Chriſtianamque fidem per Germaniam & Pannonias late propagaſſet, merito Occidentalis Imperii, magnique titulos a Summo Pontifice, populoque Romano
801. conſecutus eſt: Hæc de Liburnia memorantur, quæ de Croatia intelligi debere infra patebit, ſed, quid de Dalmatia circa ea tempora evenerit inquirendum eſt: referunt enim iidem An-
Egin. nales.

806. *Statim poſt Natalem Domini venerunt Vvillarius & Beatus Duces Venetiæ, nec non Paulus Iaderæ, atque Donatus ejuſdem Civitatis Epiſcopus, Legati Dalmatarum ad præſentiam Imperatoris cum magnis donis* item paulo poſt *Claſſis a Nicephoro Imperatore, cui Niceta Patricius præerat ad recuperandam Dalmatiam mittitur.*

Deinde Carolum Imperium inter filios diviſiſſe, teſtamentumque condidiſſe referunt, in quo reliquit Ludovico Galliam, Carolo Germaniam, Pipino
Teſtam. Car. M. autem.

Italiam vero, quæ Longobardia dicitur, & Bojoariam ſicut Taſſilo tenuit, exceptis duabus villis, quarum nomina ſunt, Ingolveſtat, & Lutrahahof, quas nos quondam Taſſiloni beneficavimus, & pertinent ad pagum, qui dicitur Northgouue, & de Alemannia partem, quæ in Auſtrali Ripa Danubii fluminis eſt, & de ipſo flumine Danubii currente limite uſque ad Rhenum fluvium, ſurſum vero uſque ad Alpes, quidquid intra hos terminos fuerit, & ad Meridiem, vel Orientem reſpicit, una cum Ducatu Curienſi & Pago Burgorum Pipino dilecto filio noſtro.

Hic de Dalmatia ne verbum quidem, ſed neque Pannonias nominat, quas in ditionem ſuam Carolum redegiſſe ex ſupradictis conſtat, ideo ſub generalitate illa.

Et quidquid intra hos terminos fuerit, & ad Meridiem, vel Orientem reſpicit.

Pannonias, & ſi quid in Dalmatia habuit Carolus comprehendi debere, cenſendum eſt: ſcribit enim idem Eginhardus in ejus vita.

Poſtquam (id eſt Germaniam) utramque Pannoniam, & oppoſitam in altera Danubii ripa Daciam, Hiſtriam quoque, & Liburniam, atque Dalmatiam, exceptis maritimis Civitatibus, quas ob amicitiam, & junctum cum eo fædus Conſtantinopolitano Imperatori habere permiſit.

Ex quibus, ſicuti Carolum in Dalmatia dominium extendiſſe apparet: Ita quam partem ipſe habuerit, & quam Nicephoro, ob initum fædus permiſerit, nullus Francorum Scriptorum tradit. Græci autem de hac Imperiorum diviſione, finiumque diſtinctione, ne verbum quidem ſcribere dignati ſunt: Ideo cum a Francicis Scriptoribus Ludovico Pio filio, & ſucceſſore Caroli, Imperante, de finibus quædam controverſiæ referantur, promendæ ſunt, ut ex iis conjecturæ ſumantur, quæ aliunde haberi non poſſunt; pro quarum dilucidatione obſervandum eſt Eginhardum, & ex eo Sigonium nominare Provincias eo modo, quo ponuntur a Claudio Ptolomæo Monarchiæ tempore: ita ut ſub Pannoniæ, Liburniæ & Dalmatiæ nominibus totum Illyricum, quod diviſo Imperio, occidentale dictum fuit, exceptis Noricis comprehendatur. Ideo Pannonias pro Pannoniis Abaribus ereptis, ſimul cum Savia a Slavis vel Croatis tunc poſſeſſa ſumi debere conſtet: ſimili modo Liburniam pro ea parte Dalmatiæ Occidentali a Croatis occupata. De Dalmatia autem ſicuti eam partem, quam Croati cum Liburnia occupaverant, ſimul cum reliqua Croatia Carolum ſubegiſſe cenſendum eſt, ita illa exceptio Civitatum maritimarum de Civitatibus continentis Dalmatiæ, ſcilicet Iadra, Tragurio, & Spalato, Croatis conterminis, quæ cum Inſulis Dalmatiæ nomen retinebant, intelligenda eſt: qua diſtinctione adhibita, clara evadunt verba ſupra allegata Eginhardi in Vita Caroli magni, ſicut & ea, quæ in Annalibus anno 806. de Paulo Iadræ Duce, & Donato ejuſdem Civitatis Epiſcopo, Legatis Dalmatarum refert: Nam Græcorum viribus maritimis in Adriatico indies decreſcentibus, ſplendore potentiæ Caroli invitati Dalmatæ, Croatorumque freti vicinitate, ac Venetorum amicitia, ad Francorum protectionem confugerunt, ſed adveniente Claſſe Nicephori, ſub Græcorum dominium iterum redire coacti fuerunt. Pace deinde Francos & Græcos ſecuta, fædus inter imperia ictum fuit, & Dalmatia ſimul cum Adriatici dominio Orientali relicta; Occidentali vero ea pars Dalmatiæ, quæ a Croatis occupata Croatia tunc dicebatur, cum cæteris, ut Eginhardus refert, aſſignata fuit; ex quibus fines inter Imperia in Dalmatia maritima facile diſtinguuntur, in mediterraneis autem, eam partem Saviæ Sirmienſis agri Danubio proximam ipſique Serviæ mediante Savo flumine conterminam, quæ a Slavis Croatis occupata, Slavonia vocabatur Francis paruiſſe, argui debet, cum etiam ultra Danubium in Dacia Francorum dominium extenſum Eginh. *In Vita Car. M.*
memoret, & eo magis quod poſteriobus, eadem regio a Græcis Franco- *Nicetas in Io. Com.*
horion nuncupata reperitur, in qua civitas quoque Francorum nomen tulit, Francavilla dicta, quæ regionem Fran- *Albertus Aquen.*
corum ſignificant, & eis ſubditam fuiſſe, ab iisdemque nomen ſumpſiſſe confirmant, ſicut ex adverſo Taurunum ad confluentem Savi, & Danubii in Servia poſitum, a Latinis Alba Græca nuncupatum, Græcis paruiſſe, cum Servia arguit, terminum ergo in mediterraneis inter Francos & Græcos eundem

fuiſſe,

fuiſſe, qui inter Croatos, & Servios concludendum eſt, ſcilicet Savum flumen. Quinam autem fines inter Croatos, & Servios citra Savum fuerint in Dalmatia mediterranea incertum eſt, nam ſicuti Porphirog. Boſnam eſſe agrum Serviæ ſcribit, ita Boſnam in Servia incluſam, Orientali Imperio paruiſſe dicendum eſt; Sed Boſnæ terminos antiquos arctiores hodiernis in capite de Boſna infra oſtendetur, tamen fines ejus, prout de re incerta inveſtigari omittentur, ne tot conjecturis Lector jam feſſus, tædio opprimatur. Hac diſtinctione finium inter Francos & Græcos adhibita facilius intelliguntur, quæ Francici Scriptores tempore Ludovici Pii referunt.

Eginhardus in Annalibus.

815.

(Padeburnæ) ibi ad eum omnes Orientalium Sclavorum primores, & Legati venerunt.

Ludovici Pii vitæ Scriptor.

815.

Omnis populus ad Imperatorem in generali conventu ad locum qui dicitur Patrisburna convenerat, quo in loco Principes Sclavorum Orientalium omnes Primoresque venerunt.

817.

Cum perveniſſet Aquisgrani Imperator Legatum Leonis Imp. de Conſtant. pro Dalmatarum cauſſa miſſum, Nicephorum nomine, ſuſcepit, quem etiam quia Cadolach, ad quem illorum confinium cura pertinebat, non aderat, & tamen brevi venturus putabatur adventum illius juſſit operiri. Quo veniente ratio inter eum, & Legatum Imperatoris de quæſtionibus, quas idem detulit, habita eſt, & quia res ad plurimos, & Romanos, & Slavos pertinebat, neque, ſine illorum præſentia finiri poſſe videbatur in loco decernenda differtur, miſſusque ad hoc cum Cadolach, & prædicto Legato in Dalmatiam Albigarius Unrochi Nepos.

817.

Aquisgrani commorans Palatio ad ſe venientem miſſum ſuſcepit Leonis Conſt. Imperatoris nomine Nicephorum; Legatio autem excepta amicitia, & ſocietate, erat de finibus Dalmatarum, Romanorum, & Sclavorum, & quia nec hi præſentes erant, nec Chadalo finium Præfectus neque ſine illis hæc dirimi poterant, miſſus eſt in Dalmatiam ad hæc pacificanda, & componenda Albigarius cum Chadalo eorundem finium Principe.

Orientales Slavos eas regiones incoluiſſe neceſſe eſt, quæ Francorum Imperio Orientales fuere, & ad differentiam Septentrionalium Slavorum, maris Balthici accolarum, ab iis Orientales dictos, inter quos Croatos fuiſſe oportet: ex quo Croatos cum cæteris Nationibus Slavicis generali vocabulo Slavorum a Francis nuncupatos confirmatur; Cadolach autem ad finium controverſiam vocatum (quem Ducem Forojulii fuiſſe, anno ſequenti patebit) & ad ipſam dirimendam miſſum concordes Eginh. & vitæ Scriptor referunt.
Controverſia autem erat in Dalmatia antiquo modo ſumpta a Francicis Scriptoribus (ut ſupra obſervatum fuit) inter Slavos, & Romanos, ut Eginh. id eſt, inter Croatos Duci Forojulienſi, & Romanos Imperio Orientali ſubditos, qui Romani ab auctore vitæ in Dalmatas, & Romanos diſtinguuntur, id eſt, in Dalmatas proprie dictos, & Serblos partem Dalmatiæ Orientalem poſſidentes Romano Imperio Orientali ſubditos, ac ob id Romanos dictos, & tunc inter Dalmatas, & Servios Orientali ex una parte, & Croatos Occidentali Imperio ſubditos ex altera, amicabiliter terminos ſtatutos concludi debet: referunt deinde iidem.

Eginh. 818.

(Haraſtalli) erant ibi, & aliarum nationum legati Abotritorum videlicet ac Bornæ Ducis Guduſcanorum, & Timotianorum, qui nuper a Bulgarorum ſocietate deſciverant, & ad fines noſtros ſe contulerant; ſimul, & Lindevviti Ducis Pannoniæ inferioris, qui res novas moliens, Cadolaum comitem, & Marchiæ Forojulii Præfectum crudelitatis accuſare conabatur, quibus ibi auditis, atque dimiſſis in Aquisgranum ad hybernandum profectus eſt.

Vitæ Scriptor 818.

Præterea aliarum Nationum miſſi aderant Abodritorum videlicet & Coduſcanorum, & Timotianorum, qui Bulgarum ſocietate relicta, noſtris ſe nuper ſociaverunt: ſed & Leutevviti rectoris inferioris Pannoniæ miſſi ibidem aderant, accuſantes Cadalum falſo, ut poſt patuit, eo quod immanitas illius importabilis ſibi foret, quibus auditis compoſitis, ac dimiſſis, in eodem Palatio Imp. ſecundum ſuam diſpoſitionem ad hiemandum ſe contulit.

819.

(relata rebellione Lindeviti.)

Borna vero Dux Dalmatiæ cum magnis copiis ad Colapium fluvium Linde vido ad ſe venienti occurrens, in prima congreſſione a Guduſcanis deſeritur: auxilio tamen Prætorianorum ſuorum protectus evaſit; periit in eo prælio Dragomoſus ſocer Lindeviti, qui in exordio defectionis relicto genero, Bornæ ſe con junxerat. Guduſcani domum regreſſi, iterum a Borna ſubiguntur. Ad Lindevvitus occaſionem

819.

(relata rebell.)

Fugatus a Baldrico Lindevitus Bornæ occurrit Dalmatiæ Duci ad Calapium fluvium conſiſtenti: ſed Borna Guduſcanorum perfidia, an timore deſertus incertum, ſuorum tamen adjutus auxilio domeſtico, diſcrimen imminens tutus evaſit: ſed & deſertores ſuos poſtea ſubegit: Interea Lindevitus ſequenti hyeme iterum ingreſſus, cuncta populari nititur ferro, quæ animata erant perimens, inanimata vero igni con-

N 2 nem

nem nactus, cum valida manu, menſe Decembri, Dalmatiam ingreſſus, ferro & igne eandem devaſtat; cui cum Borna ſe penitus imparem reſpiceret, omnia ſua Caſtella incluſit, & ipſe cum delecta manu nunc a tergo, nunc a latere inſiſtens, Lindevviti copias noctu, & interdiu ubicumque poterat, laceravit, neque eum in ſua Provincia impune verſari permiſit, ad extremum gravi damno affectum, regione cogit excedere, tribus hominum millibus de exercitu illius interfectis, & trecentis, vel eo amplius Caballis captis, præter Sarcinas, & ſpolia diverſi generis direpta, quæ qualiter geſta fuerint, per legatos ſuos Imperatori nunciare curavit.

trahens. Cujus vi quum Borna obviare nequiret, aſtu viam nocendi quæſivit; neque enim apertum ei bellum indixit, ſed improviſis irruptionibus, adeo, & illum, & exercitum ejus protrivit, ut puderet, & pœniteret eum talia molitum; nam tribus millibus interfectis, de illius exercitu, equisque ac varia ſibi ſupellectile plurima direpta, regione ſua eum excedere compulit. Quæ cuncta Imperator Aquis conſiſtens lætus audivit.

Ex quibus Ducem Bornam cum ſuis Guduſcanis, & Timotianis a Bulgaris ad Francos deſciviſſe, ſimul cum Abodricis conſtat: Abodritos autem Daciam prope Danubium conterminos Bulgaris transdanubianis incoluiſſe in-
824. fra patebit: Guduſcanos vero, & Timotianos citra Danubium in Mœſia ſuperiori fuiſſe: nam Timacum inter Civitates ejusdem Provinciæ recenſet Ptolomæus, & Plinius Trimachos populos, Timachumque flumen ibidem ponit: hodieque Timozani vocantur, qui ad flumina Timoch dicta habitant, quorum alter major, alter minor dicitur, hicque in alterum influens, ſimul ambo uno nomine in Danubium ſe exonerant: de hiſque fluminibus intelligi debet Tabula Peutingeriana, in qua inter Naiſſum, & Ratiariam Timacum majus & Timacum minus 10. millia paſſuum inter ſe diſtantia loca ponuntur, cum in eadem via hæc duo flumina hoc eodem ſpatio invicem diſtent; ex indeque patet in Pliniano Codice pro Trimachi Timachi legendum eſſe: Guduſcanorum autem veſtigia ſervantur in vico Guduſca dicto, & ad flumen Mhauna ſito, qui in amnem Moravam majorem, ſive Bulgaricam dictam ex Orientali parte influit. Horum autem Guduſcanorum, & Timocianorum Ducem Bornam a Francis Dalmatiæ Ducem conſtitutum Liburniam quoque, ſive occidentalem partem Dalmatiæ Croatiam dictam, rexiſſe ex eisdem Scriptoribus conſtat.

Eginh. 821.

Interea Borna Dux Dalmatiæ, atque Liburniæ defunctus eſt, & petente populo, atque Imperatore conveniente, nepos illius nomine Ladasclavus ſucceſſor ei conſtitutus eſt.

Vitæ Scrip. 821.

Inter hæc Borna vita privato, ſucceſſorem ei conſtituit Imperator nepotem ſuum nomine Ladasdeum.

Ex quibus ſic explicatis clariora evadunt, quæ iidem referunt.

Eginh. 822.

Exercitus de Italia propter Lindeviticum bellum conficiendum in Pannoniam miſſus eſt, ad cujus adventum Lindevitus, Siſcia Civitate relicta, ad Sorabos (quæ natio magnam Dalmatiæ partem obtinere dicitur) fugiendo ſe contulit, & uno ex Ducibus eorum, a quo receptus eſt, per dolum interfecto, Civitatem ejus in ſuam redegit ditionem, miſſis tamen ad exercitum Imp. Legatis ſuis, ad ejus præſentiam ſe velle venire promiſit.

Vitæ Scrip. 822.

Exercitum ſane eodem tempore miſit de Italia contra Lindevitum in Pannonia, quo ille conſiſtere non valens, propriam reliquit Civitatem, & ad quendam Principem Dalmatiæ veniens, ab eo ſuſceptus eſt intra Civitatem, qui tamen verſa vice ſuſceptorem ſuum dolo confecit, & Civitatem ſuo Dominatui ſubjecit, & quamquam noſtris, nec pugnam intulerit, nec collocutus fuerit, tamen miſſis legatis, & erraſſe ſe dixit, & ad Dominum Imperatorem venire promiſit.

823.

Allatum eſt Imperatori de interitu Lindeviti, quod relictis Sorabis cum in Dalmatiam ad Lindemuslum Avunculum Bornæ Ducis perveniſſet, & aliquantum temporis cum eo moratus fuiſſet, dolo ipſius fuiſſet interfectus.

823.

In eodem conventu mors nunciatur Lingeviti Tyranni, a quodam dolo interfecti.

Lindevitum, ſcilicet, tunc metu exercitus Francorum, ad Sorabos in Dalmatiam fugiſſe, id eſt, ad Serblos (hos Franci Sorabos, prout Septentrionales Slavos vocant) qui Dalmatiæ partem Orientalem poſſidentes, Orientali quoque Imperio ſubjecti erant, deinde Lindevidum eundem cum occiſo Duce Sorabo, ad Francos redire vellet, in Dalmatiam ad Lindemuslum Francis ſubditum, Bornæque in Ducatu Croatiæ ſucceſſorum affugiſſe, id eſt, ex Serblia ad Occidentalem Dalmatiæ partem, Croatiam nuncupatam, ex ſupra allata diſtinctione dicendum eſt, ne Dalmatiæ repetitio confuſionem pariat. Simili modo ea, quæ refert Egin. in Annalibus 821. *Fortunatus Patriarcha Gradenſis, veniens Iadram Dalmatiæ Civitatem, Ioanni Præfecto Provinciæ illius fugæ ſuæ cauſas aperuit, qui eum ſtatim navi impoſitum Conſtantinopolim miſit.*

De

De Dalmatia proprie dicta, quæ antiquum nomen retinebat, intelligenda ſunt, ex quo ejus Præfectum, Iadræ commorantem, jurisdictionem quoque maris Adriatici habuiſſe dignoſcitur: ſequuntur Annales Eginh.

824. *Cæterum Legatos Abotritorum, qui vulgo Prædenecenti vocantur, & contermini Bulgaris Daciam Danubio adjacentem incolunt, qui & ipſi adventare nunciabantur, illico venire permiſit. Qui cum a Bulgaris inique infeſtari ſe quererentur, & contra eos auxilium ſibi ferri depoſcerent, domum ire, atque iterum ad tempus Bulgarorum Legatis conſtitutum redire, juſſi ſunt.*

826. *Baldricus, & Gerholtus Comites, ac Pannonici limitis Præfecti, & adhuc de motu Bulgarorum adverſum nos nihil ſe ſentire poſſe, teſtati ſunt.*

827. *Bulgari quoque Sclavos in Pannonia ſedentes per Dravum navali exercitu ferro, & igne vaſtaverunt, & expulſis eorum Ducibus, Bulgaricos eis rectores conſtituerunt.*

828. *Conventus, menſe Februarii, Baldericus etiam Dux Forojulienſis, cum propter*
Inferioris. *ejus ignaviam Bulgari fines Pannoniæ* ſuperioris *impune vaſtaſſent, honoribus privatus, & Marca, quam ſolus tenebat, in quatuor Comites diviſa eſt.*

Ex quibus patet, Francorum ditionem etiam ultra Danubium in Daciam extenſam fuiſſe in Abotritos, quos Prædenecentos vocatos aſſerit, ad differentiam Abotritorum circa Albim in Germania habitantium, quorum mentionem facit anno 795. eodem modo Bulgaros quoque trans Danubium ditionem habuiſſe oportet, cum Francis contermini fuerint in Dacia, quod confirmatur ex iis, quæ ſequuntur: ſcilicet Bulgares per Dravum navali exercitu ſubegiſſe Slavos in Pannonia ſedentes, neque enim aliunde, quam per Danubium ex Dacia venire poterant, Serviis citeriorem ripam Danubii poſſidentibus, ideo ſicuti in Dacia trans Danubium confinia inter Francos & Bulgaros fuiſſe conſtat, ita ubinam fuerint, incompertum eſt; cum Francos ductu Pipini ad Tiſſam tantum flumen (nunc Tibiſcum incolis (Tiſſam) perveniſſe Egin. memoret; ſed ſicuti limitem Orientalem Francici Imperii Baldricum Foro julii in poteſtate habuiſſe patet, ita eundem Pannoniam inferiorem, & Carantanorum Regionem cum Croatia rexiſſe ex ſupra allatis conſtat: ita ut quidquid Vngarici deinde Regni cis Danubium fuerit, cum Carinthia, Iſtria, & Foro julio in poteſtate haberet: addendique ſunt Abodriti in Dacia, ſive Bulgaria Transdanubiana, & Guduscani & Timotiani in Bulgaria hodierna, ſive Cisdanubiana, inde quanti momenti hæc Marchia limitanea fuerit, & quam late pateret, colligi poteſt: Bulgari autem tunc non ſolum Guduſcanos, Timotianos, & Abodritos, ſed etiam Slavos Pannonicos per Dravum ſubigentes, ſuosque rectores ipſis relinquentes, in Cauſa fuere, ut Marchia privata Duce, in quatuor Comites diviſa fuerit, ex qua diviſione debilitata limitanea Provincia, Croatis anſam præbuit a Francis deſciſcendi, ut ſuo loco referetur.

CAPUT XVI.

De Præfectura Adriatici, & Ducatu Dalmatiæ.

A Tempore Auguſti, donec Monarchia Romana viguit, Adriati-
ci cuſtodia Claſſi Ravennati demandata
fuit; ſed diviſo Imperio, Occidentale
ſenſim diminuebatur, donec ipſo extin-
cto, Claſſis quoque ejus reliquiæ, ex
Tyrrheno, & Adriatico, in Orientale
ſeceſſerunt, & quamvis Africa, Italia,
& Dalmatia, ſimul cum Tyrrheno, &
540. Adriatico, a Iuſtiniano recuperatæ fue-
rint, tamen Italia diutino bello a Go-
this, & Francis vexata, morboque ſuc-
cedente fere deſolata fuit, & quando
per Naſetem pacata, reſpirare cœperat,
Longobardi majorem ejus partem Oc-
570. cidentalem occuparunt: vix Ravenna
cum aliquibus Civitatibus maritimis re-
Cap. 8. tenta, ut ſupra narratum eſt: cum ve-
ro Longobardi ad maritima loca a prin-
cipio non pervenerint, Græci ſine con-
troverſia mare poſſidebant, & Claſſe
Conſtantinopoli Ravennam frequenter
navigantes, Adriaticum cuſtodiebant;
ſed Longobardi deinde Samnium cum
maritimis quibusdam locis in Adriati-
co ceperunt, Slavique primo Iſtriam 589.
deſolarunt: deinde totam fere Dalma- 604.
tiam occuparunt, & exinde Sipontum 638.
transfretantes, loca quædam popula-
runt, ut Paul. Diac. ſcribit L. 4. c. 46. 649.
ideo tunc aliquas quoque Inſulas Dal-
maticas ab iisdem occupatas argui de-
bet, quarum commoditate facilius trans-
fretare potuerunt, & cum Orientales
Dalmatiæ Inſulæ contra Sipontum ſitæ
ſint, has a Slavis jam tunc occupatas
dicendum eſt, qui deinde Narentani,
& Pagani nuncupati fuerunt, ut ſupra
relatum eſt, & infra clarius patebit,
abindeque Græcis in Italiam, & Dalma-
tiam navigantibus, Adriaticum infeſtum
redditum argui debet; ideo eorundem
in Adriatico viribus decreſcentibus,
facile fuit Longobardis Brunduſium, &
Tarentum expugnare: Saraceni quoque 695.
tunc Africam occuparunt, & exinde 696.
Tyrrhenum infeſtantes Sardiniam ce- 720.
perunt, quæ loca Græci recuperare
non potuerunt, ſed Leo Iſauricus con-
tra Sacras Imagines bellum exercens, 723.
ob id Iconomachus cognominatus, Lati-

norum animos a ſe alienavit, eoque tenuitatis Græcorum in Italia vires devenere, ut Ravennam a Longobardis captam absque Venetorum auxilio, recu-
726. perare nequiverint: excommunicato
730. deinde a Summo Pontifice Imperatore, tributisque Italicis privato, eo magis res Græcorum attenuatæ fuerunt: tandem Imperante Conſtantino Copronimo, Ravenna a Longobardis capta, Exarchatus, cum Græcorum dominio in Occiden-
752. tali parte Italiæ extinctus fuit; in Orientali vero, Sicilia, & aliqua Italiæ loca, retenta ſunt: ex quibus patet, Græcos donec Ravennam poſſederunt, Adriaticum quoque in poteſtate habuiſſe: nam quamvis Longobardi plura maritima Italiæ loca poſſiderent, illos tamen Claſſem habuiſſe nulla memoria reperitur, ex altera vero parte, etiamſi Slavi totam continentem Dalmaticam, cum quibusdam etiam Inſulis Orientalibus occupaſſent; tamen Dalmatæ ad cæteras Inſulas confugientes, & maris poſſeſſionem retinuerunt, & nonnullas quoque in continenti Civitates reædificarunt, ipſorumque deinde Slavorum major pars Chriſtianam fidem amplexa, Dalmatas mole-
Cap. 11. ſtare deſiit, ut ſupra relatum eſt: Sed poſt Ravennæ amiſſionem, uſque ad Caroli Magni tempora, quænam in Adriatico loca Græci retinuerint, nemo Auctorum refert, ac ſicuti de Dalmatia ex ſupra ſcriptis cum Porph. aliqua diſtinctio tradi poteſt; ita in Iſtria quoque aliquid Græcos poſſediſſe argui debet: cum quando a Longobardis occupata fuerit Iſtria, nemo referat, ſed direptam tantum Paulus Diaconus ſcribat l. 3. c.
Sigon. 487. 28. *Rex Autari ad Hiſtriam exercitum miſit, cui exercitus Evin Dux Tridenti præfuit, qui poſt prædas, & incendia, facta pace, in annum unum magnam pecuniam Regi detulerunt.*

600. item lib. 4. cap. 25.

Longobardi cum Avaribus, & Sclavis Hiſtrorum fines ingreſſi, univerſa ignibus & rapinis vaſtaverunt.

605. & cap. 42.

Hoc nihilominus anno, Sclavi Hiſtriam interfectis militibus lacrimabiliter deprædati ſunt.

Et ſicut ex epiſtolis D. Gregorii anno ſequenti Iſtriam adhuc in poteſtate Græcorum fuiſſe, Carolus Sigonius diligens antiquitatum indagator animadvertit; Ita ex iis, quæ Paulus Diaconus lib. 5. cap. 12. & Anaſtaſius Bibliothecarius in
668. vita Adeodati Papæ uniformes referunt. *Interfecto igitur apud Syracuſas Conſtante Imperatore, Mecetius in Sicilia Regnum arripuit, ſed absque Orientalis exercitus voluntate, contra quem Italiæ militiæ milites, alii per Hiſtriam, alii per partes Campaniæ, alii vero a partibus Africæ, & Sardiniæ venientes in Syracuſas irruerunt.*

Præſidia Græcorum adhuc in Iſtria fuiſſe, argui poteſt, ejusque aliquam partem, ſaltem maritimam, Græcos ſervaſſe dicendum videtur, & quamvis poſtea Carolo magno Iſtriam ceſſiſſe EgInh. loco citato ſcribat, ipſamque ejus ſucceſſores ſub jurisdictione Ducis Foro julienſis tenuiſſe conſtet, tamen Carolo Longobardorum Regno potiente, Græcos adhuc territorium aliquod in Iſtria poſſediſſe, ex epiſtolis Adriani Papæ ad eun- Adrianus P. P. a
dem Carolum apparet.

Epiſt. Rom. Pont. ad Reges Franc. Epiſt. 57. 772. uſque

Domino Excellentiſſimo Eximio Filio Carolo 795.
Regi Francorum, & Longobardorum, atque Patritio Romanorum Adrianus Papa. Credimus quod jam ad veſtræ a Deo protectæ Excellentiæ aures pervenit de Epiſcopo Mauritio Hiſtrienſi, qualiter dum eum fidelem B. Petri, & noſtrum cognoviſſent nefandiſſimi Græci, qui in prædicto ibidem territorio reſidebant Hiſtrienſi. & infra. *Zelo ducti tam prædicti Græci, quamque ipſi Hiſtrienſes ejus oculos eruerint, proponentes ei, ut quaſi ipſum territorium Hiſtrienſe, veſtræ ſublimi Excellentiæ tradere debuiſſet.*

Ideo ſicuti ex iis, quæ refert idem Eginh. loco ſupra citato in vita Caroli Cap. 15.
Magni.

Hiſtriam quoque & Liburniam, atque Dalmatiam exceptis maritimis Civitatibus quas Conſtantinopolitano Imperatore habere permiſit.

Exceptio Civitatum maritimarum de Dalmaticis ex Porphir. verificata fuit, ita (quamvis nemo id referat) ad Iſtriæ quoque quandam Civitatem extendi debet, & ſaltem ad Iuſtinopolim in Inſula poſitam, quam Græcos maris dominos, etiam poſt Carolum recognoviſſe mos, laudes canendi, uſque in hodiernum diem ſervatus arguit, ut ſequenti libro in cap. de laudibus dicetur; Cum ergo in Italiæ parte Occidentali nihil reliquum Græci retinerent, præter aliquid exile in Iſtria: ita Adriatici maris dominium ad Inſularum Liburnicarum, ſive Dalmatiæ Occidentalium, & nonnullarum meridionalium, ex Orientalibus poſſeſſionem, ſimul cum Civitatibus, Iadra, Tragurio, Spalato, & Raguſio in continenti Dalmatica reſtrictum fuit, inter quas cum Iadra opportuniorem cæteris ſitum portumque haberet ibi Præfectum Adriatici, pro Græcis poſt Ravennæ amiſſionem reſediſſe mox patebit. Per Ducem ergo Iadræ reſidentem, Dalmatiam & Adriatici dominium Græci retinebant, ſed langueſcente in dies magis ex ſocordia Imperatorum Græcorum potentia, pro Adriatici conſervatione iidem Venetos Duces dignitatibus, populum privilegiis honorabant.

Veneti enim declinante Imperio Romano, Barbarisque Italiam vaſtantibus, ab 406.
ad proxima littora, inſulasque confu- uſque 452.
gientes temporarias habitationes conſtruxerant, ſed aliis, atque aliis Barbaris ſupervenientibus, in iisdem locis
perſtiterunt: Herulis deinde, & Gothis 476.
Italiam cum Dalmatia occupantibus, 493.
jam maritimis ærumnis aſſuefacti, ibidem habitationes continuarunt, neque
poſt Italiam a Beliſario recuperatam, ob 540.
continuatum cum Gothis bellum, patrias repetere auſi ſunt; ſed ſedibus inter paludes

ludes fixis, Imperio facientes, Narſetis
exercitum invitis Francis per propria
552. æſtuaria transfretarunt : Longobardis
570. tandem Occidentalem partem Italiæ oc-
cupantibus, confugientiumque ad eas-
dem Inſulas numero creſcente, varias
Civitates conſtruentes, concordes inter
ſe fidem, moresque Romanos ſervantes,
Exarchis Ravennæ adhærentes naviga-
tionem exercuerunt: ſed Græcorum vi-
ribus in Italia ſenſim decreſcentibus,
Longobardi reliqua continentis Venetiæ
loca, & Slavi ſimiliter Dalmatiæ, cum
aliquibus etiam Inſulis uno eodemque
638. tempore occuparunt, tunc & Venetarum
Inſularum habitatorum numerus auctus
eſt, & Græcorum vires maritimæ in
Adriatico, ex Dalmatiæ mutilatione, de-
bilitatæ fuerunt. Abindeque utrique,
tam Veneti, quam Dalmatæ, ob victus
neceſſitatem eo magis navigationi in-
cumbendi neceſſitatem habuerunt, ſed
Veneti, ex ſitus opportunitate meliorem
conditionem nacti ſunt, cum omnium
Occidentalis Italiæ fluminum in Adria-
ticum ſe exonerantium Oſtia in poteſta-
tem haberent : ideo navium Venetarum
numerum auctum, navigationemque eo-
rum dilatatam argui debet: Ita, ut Ra-
venna a Longobardis capta, Romano
Pontifici obſequentes ipſam Exarcho
726. recuperare potuerint, primaque vice ar-
ma tractantes, glorioſum nomen Vene-
tum effecerint, eorumque Dux Hypati
titulo tunc ab Imperatore decoratus
fuerit; ſed in dies magis Græci ob Ico-
nomachiam ab Eccleſia recedentes, alie-
natis Latinorum animis, Ravennam ite-
752. rum amiſerunt, quam amplius recupe-
rare nequiverunt: nam Venetis (Hi in-
terim cum Luithprando Longob. Rege
convenerant, ac imbecillitatem Græco-
rum in propriam utilitatem vertentes,
eo magis navigationes ſuas dilatabant)
Ravennæ amiſſionem non diſplicuiſſe
conjectari debet: eo quia, quo rarius
Græcorum Claſſes (jam Latinis exoſæ)
ad proxima ipſis littora accedebant, eo
magis Venetis præberetur occaſio, navi-
gationem Adriatici ad ſe trahendi, per-
mutationemque mercium cum Longo-
bardis liberius exercendi ; ſed cum ii
Pontificem moleſtarent, Romamque oc-
cupare tentaſſent, ideo Stephanus ſum-
mus Pontifex, non minus metu eorun-
dem, quam Græcorum, ad Francorum
755. protectionem recurrens, & Vrbem tu-
tatus eſt, & Ravennam cum Pentapoli,
Longobardis per Francos ereptam, Ec-
cleſiæ acquiſivit, quad maximo commo-
do Venetis ceſſit: nam ſicuti Longobar-
dorum terreſtrem potentiam, ex Raven-
næ, oſtiorumque Padi acceſſione, ter-
rori Venetis fuiſſe argui debet ; ita ex
ejusdem in poteſtatem Eccleſiæ deventu
omnes ſuſpiciones ſublatas dicendum
eſt, tuncque primo Venetos Eccleſiæ di-
tionem in confinio nactos, quietas nego-
tiationes ſuas profecutos fuiſſe, conclu-
dendum videtur. At cum Græci ex Ra-
vennæ amiſſione, Adriatici quoque do-
minium mutilum haberent, ideo ipſam
recuperare niſi ſunt : ſed cum eorum
conatus Venetis, qui per Græcorum lo-
ca navigabant, latere non poſſent, con-
ſilia ipſorum Archiepiſcopo Ravennati
ſignificarunt ; ut ex epiſtolis Pauli Papæ *Paul.P.P.*
ad Pipinum Francorum Regem ſcriptis 757. *us-*
apparet, epiſtola 28. *que* 768.

*Exemplar denique Epiſtolæ ſecreto directæ a
quibusdam Veneticis Sanctiſſimo fratri noſtro
Sergio Archiepiſcopo (id eſt Ravennæ) ſimul,
& ex litteris, quas idem ſanctiſſimus vir nobis
direxit, infra hæc noſtra ſcripta vobis miſimus,
& peto, & tamquam præſentialiter deprecor,
atque per omnipotentem Deum conjuro Excellen-
tiſſimam Chriſtianitatem veſtram, præceptionem
Deſiderio Regi Longob. ut ſi neceſſe exegerit,
auxilium præſtare debeat, tam Ravennæ, quam
Pentapoleos maritimis Civitatibus ad dimican-
dum contra inimicorum impugnationem.*

Et Epiſtola 34.

*Significat nobis (ſcilicet Vulcarius Coepiſco-
pus) quod nefandiſſimi Græci inimici Sanctæ
Eccleſiæ, & Orthodoxæ fidei expugnatores, Deo
ſibi contrario ſuper nos, & Ravennatium par-
tes irruere cupiunt, atque motionem facere, un-
de quia alibi poſt Deum, & B. Petrum noſtra
ſpes non eſt, niſi apud veſtram Nobiliſſimam
Excellentiam; ideo obnoxis deprecationibus pe-
timus te Excellentiſſime fili, & ſpiritualis com-
pater, ut jubeas propter Deum, & reverentiam
B. Petri ſalutem iſtius Provinciæ a vobis re-
demptæ procurare, & confeſtim veſtrum digne-
mini dirigere Deſiderio Longob. Regi miſſum,
ut ſi neceſſitas fuerit, ſignificatum auxilium no-
bis pro incurſione eorundem inimicorum imper-
tire debeat.* & infra, *non ob aliud ipſi nefan-
diſſimi nos perſequuntur Græci, niſi propter
Sanctam, & Orthodoxam fidem, & veneran-
dorum Patrum piam traditionem, quam cupiunt
deſtruere, atque conculcare.*

Non conduxiſſe enim Venetis jam li-
bero mari aſſuetis, ex Ravennæ recu-
peratione, claſſium Græcanicarum vici-
num incommodum de novo experiri:
ſed ne commercium interdiceretur, claſ-
ſemque eorum contra ſe irritarent, ſe-
creto ipſorum apparatum Eccleſiæ nun-
ciaſſe cenſendum eſt : quo patefacto,
Græcorum conatus eluſi fuerunt : At
cum ipſe quoque Deſiderius ultimus
Longob. Rex Pentapolim, Romanumque
Ducatum occupare niteretur Pontifex 772.
Carolum Francorum Regem advocavit, 773.
qui deſiderium Papiæ obſidens, Ponti-
ficem a moleſtiis liberavit. Veneti tunc
Pontifici adhærentes, obſidionem Papi-
enſem ſuis navibus juverunt Carolusque, *Bernar.*
capto Deſiderio, Regnum Longobardo- *Iuſtin.*
rum occupavit; indeque Veneti Fran-
corum amicitia potiti, pacatis circum- 774.
quaque per Longobardiam rebus fruen-
tes, navigationes ſuas quietas continua-
verunt. Græci interim, & inteſtinis diſ-
cordiis agitati, & Bulgarorum bellis
implicati, Adriaticum neglexerant, ob
id Dalmatæ ad Caroli protectionem re- 806.
O 2 cur-

currentes, ipſi ſe dederant, ſed Nice-
phori Imperatoris Claſſe ſuperveniente,
iterum Græcorum dominium ſubire co-
Cap. 15. acti fuerunt, ut ſupra dictum eſt: Pau-
lum Ducem Iaderæ Annales Francorum
nominant; Hunc autem Dalmatiæ Du-
cem fuiſſe, Iadræ reſidentem, ex ſupra
dictis, & magis ex ſequentibus patebit:
ſed an is fuerit primus Dux, an vero
quando a Longino primo Italiæ Exarcho
Duces per Italiam inſtituti fuerunt, tunc
quoque in Dalmatia Dux creatus ſit, in-
certum eſt, ſed ſicuti Dalmatia antiqui-
tus Occidentalis Imperii Provincia fuit,
& Præfectis Prætorio Italiæ, deinde He-
rulis & Gothis Italiæ Regibus paruit,
ipſamque Italiæ Regionem Stephanus, &
Porph. aſſerunt, ita Exarchis quoque
paruiſſe, & ad Italiæ reliqua conſervan-
da, Græcis maximam commoditatem at-
tuliſſe, dicendum eſt; Ducesque Dal-
matiæ ſimul cum cæteris Italicis inſti-
tutos conjectari poteſt: Ioannem quo-
que Ducem Præfecti nomine iidem An-
821. nales memorant, quem jurisdictionem
Eod. cap. etiam Adriatici habuiſſe ſupra relatum
eſt. Quam jurisdictionem maris, Græ-
cos ſimul cum Dalmatia retinuiſſe ex
ſuperius dictis conſtat; ſed ſicuti Dal-
maticæ continentis partem exilem, &
non omnes Inſulas poſſidebant, ita, &
debiliores eorum Claſſes evaſerunt, &
poſt Ravennæ amiſſionem rarius quoque
Adriaticum adeundi occaſionem habue-
runt, at cum ob diutinum cum Bulgaris
bellum, in quo Nicephorus Imperator
811. occiſus fuit, ipſaque Conſtantinopolis
obſeſſa, Græcorum claſſis ex Adriatico
receſſiſſet, Dalmatas navigationes ſuas
cum Venetis aſſociandi neceſſitatem ha-
buiſſe, argui debet, abindeque pro ſua-
rum navium tutela, quamvis ſub Græco-
rum dominio, proprio tamen marte, ar-
ma tractare cœpiſſe, dicendum videtur.
Veneti vero etiamſi inteſtinis diſcordiis
aliquando perturbati fuerint, & a Fran-
cis multa incommoda paſſi ſint, ob quæ
ſedem Ducalem ad interiores Paludum In-
ſulas Rivialti, ſive Riolti dictas, redu- 810.
cere coacti fuerunt: tamen, & diſcor-
dias cito ſedarunt, & cum Francis, qui
Claſſem in Adriatico non habebant, fa-
cile pacati, Civitatem Venetiarum ædi-
ficarunt: ſic inter ſe concordes utrique
Imperio amici, eo magis navigationes
ſuas proſequuti ſunt, Ducesque eorum
ab Imperatoribus Conſtantinopolitanis
honoribus affecti fuerunt, & ſicut ex ſo-
cordia res Græcorum in dies decreſce-
bant, ita ex Venetorum ſolertia, mari-
tima emolumenta augebantur: tandem
Michaele Balbo Amorenſi Adriaticum
prorſus deſtituente, Dalmatæ ſe in li-
bertatem vendicarunt, ut infra ſuo lo- 822.
co referetur: ſuccedentibus deinde Sa- *Lib.* 2.
racenorum deprædationibus, ceſſanti- *cap.* 2.
busque Græcorum in Adriatico auxiliis;
Veneti, & Dalmatæ communem naviga-
tionem defendere coacti fuerunt. Cum
vero Dalmatæ a Croatis quoque, & Na-
rentanis premerentur, alienis auxiliis
indigere cœperunt; Veneti vero res ſuas
integras pacifice poſſidentes, & ex ſitus
opportunitate in dies vires augentes,
Dalmatis ſociis, propria utilitate ſic
exigente, contra Slavos mare inquie-
tantes, auxilia præbere coacti fuerunt,
indeque imitatione Attienſium dominium
Adriatici auſpicati ſunt, ut ſuo
loco dicetur.

LI-

LIBER SECVNDVS.

Fines Illyrici, Populorumque ejus nomina antiqua, per temporum ſucceſſiones ex vulgatis auctoribus, ſuperiori Libro tradita fuerunt; deinde ex monumentis, quæ huc uſque latuerunt, aliqua referenda ſunt, quæ quamvis continuam rerum geſtarum ſeriem non ſuppeditent, tamen certiora continent. Hoc Libro ergo Duces, & Reges Croatorum enumerabuntur, relatisque rebus eorum tempore geſtis, Croatici & Dalmatici Regni jura, moresque diſtinguentur.

CAPVT I.

De Ducibus Croatorum & eorum Stirpe.

Croatorum Duces aliqui ſuperiori Libro nominati fuerunt, qui Regibus Italiæ ſub jurisdictione Ducis Forojulienſis & Pannoniæ inferioris Præfecti parebant: At Marchia hac limitanea a Ludovico Pio in quatuor Comites diviſa, & exinde debilitata, ſuccedentibus etiam in Imperio Francorum diviſionibus, Croatos jugum excuſſiſſe conſtat; quæ quomodo, quandove evenerint nemo præter Porphir. memorat; ſed adeo parce ea tradit, temporaque confundit, ut vix quædam diſtingui poſſint. Accedit Porphirogenito Thomas Archidiaconus Spalat. qui in referendis Ducibus Croatorum ab eo diſcrepat: ea, qualia ſunt, tradenda, examinanda, & ex ſcripturarum collatione certioranda ſunt; proponetur ergo utriusque Scriptoris Catalogus Ducum, & ex eorumdem Privilegii aliqui addentur, diverſitasque, quoad fieri poterit, conciliabitur; ſed ſicuti Porph. in eorum recenſione annos omiſit, ita Archid. ex Archiepiſcoporum Catalogo ipſos deducens, cum Regibus confundit; Ideo Reges ejusdem ſimul cum Ducibus ponuntur, ne ex repetitione Lector tædio afficiatur.

Duces Croatorum ex Porphirogenito.	Duces & Reg. Croat. ex Archidiacono.	Duces Croat. ex Auctoribus, & Privil.
N qui & Porinvs		Porinvs
Porga		Porga
	Branimir.	
		818. Borna Dux Dalm. & Liburniæ
		821. Ladasclaws
	914. Tamislaws	Mislaws
	970. Dircislaws Rex Dalm. & Croatiæ.	
Terpemere	990. Tirpimir Rex.	838. Tirpimirvs
		892. Mvcimirvs
		840. Vnvsclaws & Diodvrvs
Crasemere		Dominicvs vel Demogoy & Inicvs
		879. Sedesclaws
		880. Branimirvs Comes
		890. Brazlavon
Myrostlabvs	Mvcimir Rex	920. Michael Banus
Pribvnivs Bocanus	1015. Cresimir Patritius, & Chroatorum Rex	
	1060. Stephanvs Rex	
	Chresimir Rex	
	Zvonimir Rex ultimus.	

Primum Ducem Croatorum Porphir. cap. 31. Anonymum, Porgæ patrem, ponit, quem cap. 30. Porinum nominaverat, & Abares expuliſſe tempore Heraclii aſſerit, ut dictum eſt ſupra Lib. 1. Cap. XI. Secundum Porgam ejus filium, cujus tempore Croatos baptizatos, & poſt baptiſmum pacificos redditos ſcribit.

Bornam, & poſt eum Ladaſclavum Francorum Annales nominant, qui deinde ponendi ſunt, ut multi anni Porphirogeniti ante Tirpimirum vacui non relinquantur. Ex Privilegio ejusdem Tirpimiri, infra ponendo, conſtat, Mislaum Ducem ipſum anteceſſiſſe, quem Veneti Mium vocant, & tempore Petri Tradonici eorum Ducis ponunt, hic debet eſſe is, quem Archidiaconus Tamislavum vocat, quamvis Branimiro poſtponat, & ex Archiepiſcoporum collatione anno 914. ponat; Sed cum Tirpimirum quoque, Dirciſlavo poſtponendo, Regem fuiſſe aſſerat, ſimiliter, & Mucimirum, quos Duces fuiſſe, & ante Reges ex eorumdem Privilegiis conſtat, neque ullius Tirpimiri vel Mucimiri Regum memoria reperiatur; ideo ordo, & anni Archidiaconi non ſunt attendendi, cum in rebus ſe antiquioribus (communi illorum temporum vitio) non fuerit diligens ſupputator, prout in contemporaneis accuratus, & veridicus Scriptor. Tirpimirum poſt Mislavum ponendum, Privilegium ejus ſupra citatum teſtatur, & cum tempora congruant, eumdem eſſe cum Porph. Terpemere, quamvis in filio non conveniant, dicendum eſt. Vnuſclavum quoque, & Diudurum Sclavorum Principes Annales
836. *uſque* 864. Danduli memorant; ejusdem Ducis Tradonici tempore.

Dominicum, vel Demogoy, & Inicum Principes Slavorum tempore Vrſi Par-
ab 864. ticipatii Duc. Ven. eorumdem Hiſtorici
uſque 881 referunt; Ideo hos Duces Croatorum circa eadem tempora fuiſſe, diviſionemque tunc inter Croatos ſecutam dicendum eſt cum Porphirogenito. Sebeſclavum enim, ejectis filiis Demogoy, ſucceſſiſſe, eoque occiſo, Branimirum Ducem, Comitemve memorat Dandulus, quem ex epiſtolis Io. Papæ VIII. inferius ponendis Ducem Croatorum fuiſſe patebit, annis ſcilicet 879. & 881. hunc Archidiaconus Ducem Sclavoniæ tempore Caroli Regis ponit, ſcilicet poſt annum 840. quod congruere poteſt, nam Carolum dictum Craſſum regnaſſe anno 879. & Coronam Imperii anno 881. ſumpſiſſe conſtat.

Mucimirum Tirpimiri filium deinde ponendum ex ejusdem Privilegio, infra ponendo, apparet, ſcilicet anno 892.

Michaelem item Ducem Sclavorum
Veneti Scriptores memorant, tempore *a* 912. *uſ-*
Vrſi Baduarii, quem ducem Croatorum *que* 932.
fuiſſe argui poteſt, & ex temporum collatione forſan Porph. Miroslavum, Creſimiri, vel Mucimiri filium, a Græcis, nomina mutare ſolitis, Michaelem vocatum, qui ſi idem cum Miroslavo ponatur, quem occiſum a Pribunio Bano Porphir. refert, hoc evenit circa ea tempora, quando Porphirog. ſcribebat, quæ ex annis Mundi, & Indictionibus ab ipſo relatis ad annum 949. referri debent. An autem Pribunius occiſor ſucceſſerit in Ducatu, incertum eſt; quamvis Pribinnæ cujuſdam Bani, tempore Dircislavi Regis mentio reperiatur, quem huic poſteriorem fuiſſe argui debet, ut ſuo loco dicetur.

Hi ſunt Croatorum Duces, quorum memoriæ reperiuntur; ſed an totius Croatiæ Duces fuerint, vel ſicuti multoties diviſam Croatiam comperietur, ita eodem tempore plures Duces ſive Bani fuerint, diſtingui non poteſt; ideo, his incompertis relictis, inveſtiganda erunt ea, quæ in Croatia ipſorum temporibus evenere, ſed cum terreſtres Croatorum res geſtæ a nullo Latinorum Scriptorum tradantur (niſi ex generali nomine Slavorum aliquid Croatis adaptari velit) & a Græcis quædam exilia, quæ ſuo loco referentur; Ideo, quæ in Adriatico Mari Ducum Croatorum tempore geſta ſunt, tradentur, ex quibus eorumdem quoque res lucem accipient.

CAPUT II.

De rebus in Adriatico geſtis Ducum Croatorum tempore.

ADriatici maris dominium Græcos ſervaſſe, & in diviſione, tempore Caroli Magni, ſimul cum Dalmatia poſſediſſe, ſuperiori libro relatum eſt; Sed ſicuti Italiæ majorem partem ex eorum ſocordia amiſerant; ita Adriatici quoque dominium in dies attenuabatur, donec ipſum quoque penitus extinctum fuit, ut auctores eorum referunt, Zonaras, Cedrenus, & Curopalata *Michaelis Balbi Amorei tempore, Saraceni Siciliam, & Calabriæ partem occupavere; Item omnis Dalmatia defecit* & Porphirog. cap. 21. *Michae-*
lis Amorenſis Balbi ſocordia, qui Dalmatiæ Oppida habitabant, ſui juris extiterunt, neque Romano Imperatori, neque cuiquam alteri ſubjecti, itidem finitimæ illis gentes, Chrobati, Servi, Zachlumitæ, Tribuniotæ, Diocletani & Hypagani excuſſis Romani Imperii habenis, liberi, ſuisque non alienis Legibus uſi fuerunt. 827.

Sic Porphirogenitus omnes populos in Dalmatia antiqua exiſtentes comprehendit: perperam tamen nominaſſe Croatos, qui Occidentali Imperio parebant ex ſupradictis conſtat; ideo, totius Dalmatiæ deficientis nomine, intelligendum eſt, quidquid Orientali Imperio in Dalmatia parebat; Sed cum eodem Michaele

828. ele Imperante Saraceni Siciliam & Cretam occupaſſent, Ægæumque, & Ionium incurſarent, Græci non ſolum propriam Claſſem ex Adriatico accerſivere; Sed etiam Venetis auxiliis indiguere, ideo recedentibus Græcorum claſſibus, ex Adriatico, ejus accolæ Dalmatæ; & Servii ſui juris effecti, ſuiſque Legibus uſi ſunt, ut Porphir. ſcribit: quomodo vero deinde ſe res in Adriatico habuerint, nemo refert. Sed cum eodem tempore, quo Saraceni Orientale Imperium vexabant, Occidentale quoque ab iisdem, & Northmannis infeſtaretur, & inter Carolingos bella Civilia, Francorum debilitaſſent Imperium, Croatis in limitibus ejus Orientalibus poſitis anſam præbuit jugum excutiendi, indeque metu Francorum depoſito, propria freti potentia, ſpretiſque pactis inter duo Imperia initis, fimbrias dilatare, & Adriaticum infeſtare cœpiſſe ex Porphirogeniti verbis elici poteſt, qui Croatorum potentiam maritimam, & terreſtrem deſcribens ait cap. 31:

Baptizatæ vero Crobatiæ Vrbes habitatæ iſtæ ſunt; Nona, Beligradum, Belitzin, Scordona, Chlebena, Stolpum, Tenen, Cori, Claboca, exhibetque Equitum LX. peditum C. millia, & Sagenas LXXX. Conduras. C. quarum illæ XL. viros habent, hæ XX. nempe quæ majores, nam minores tantum X atque hæc quidem potentia ejus, & copiæ fuerunt, uſque ad Principatum Creſemere, quo mortuo Myroſllabus filius, poſtquam quadriennium genti præfuit, a Pribunio Boeano interfectus eſſet, pluribus tunc obortis diſſidiis, ac factionibus equitum peditumque numerus valde imminutus eſt, item Sagenarum, ac Condurarum, & Sagenas quidem nunc vix triginta habent, Conduras magnas, parvaſque, & equitatum, peditatumve.

Ex quibus ſicuti Porphirogenitum vires integras totius Regni Croatorum deſcribere apparet, ita ſola loca littoralia continentis ſine Inſulis tot conduras, & ſagenas habuiſſe, non eſt veriſimile, ideo Græcis Adriaticum deſtituentibus, Dalmatiſque in dies debilioribus evadentibus, facile fuiſſe Croatis hominum numero abundantibus, vel ſenſim, concedentibus Dalmatis, vel ipſis etiam invitis, Lembos conſtruere, inſulaſque ſuis Civitatibus maritimis Nonæ, Belgradi, & Scardonæ proximiores uſurpare, quas tempore Regum Croatorum poſſediſſe inferius patebit, indeque eo magis debilitatis Dalmatarum rebus, Croatorum maritimas vires creviſſe, & ſimul cum Narentanis, maris poſſeſſionem Dalmatis turbaſſe cenſendum eſt; accedentibus deinde Saracenorum incurſionibus, Adriaticum quoque ab iisdem infeſtatum argui debet, Slavoſque, non ſolum proximos Dalmatas, ſed etiam Venetos intra ſuas paludes moleſtaſſe eorum Chroniſtæ, & vulgati ſcriptores memorant, quos recentiores cum Dalmatis confundunt, & in tempore cum Chroniſtis non conveniunt.

His ergo prout incertis relictis ad primas Venetorum in Adriatico claſſium emiſſiones deveniendum eſt: Chroniſtæ enim cum Sabellico, cæteriſque vulgatis conveniunt, Primam Venetorum in Adriatico claſſem, pro Orientali Imperio contra Saracenos, qui Siciliam occupaverant, miſſam, Iuſtiniani Participatii Ducis tempore. *ab* 827. *uſque* 829

Narentanos deinde Adriaticum infeſtantes (qui utpote Pagani cum Saracenis forſan ſentiebant) Ioannem Participatium Ducem, quodam eorum Legato viro prudenti baptizato, fædere ligaſſe, quieſcereque feciſſe ſcribunt; *ab* 829. *uſque* 836 Hujus Ducis tempore ſecundam in Adriatico claſſem emiſſam, & Veglienſem Dalmaticam Civitatem, ſimul cum Obelerio quondam Venetorum Duce captam, Sabellicus refert. *Ferunt per id tempus Obelerium Ducem (quem annales quosdam ſecuti in exilio obiiſſe, proximo libro docuimus) in Curietam Inſulam, quam vulgo nunc Vegliam vocant, tranſiviſſe, recuperandi Principatus cauſa, res novas moliturum: in eum Participatius, antequam moveri poſſet aliquid, validam Claſſem inſtruit, hoſtemque inter primos conatus pene incautum obſidione cingit, obſeſſum ſumma ope oppugnat: Interim ex Medoacenſibus quidam veteri in Obelerium ſtudio, qui prius eorum popularis, inde Dux fuerat, in Vrbem transfugiunt. Ea re Ioannes commotus, ſoluta obſidione, claſſeque Venetias celeriter reducta in transfugarum invidiam Medoacum expugnat, atrociſſimoque incendio abſumit. Mox vero, ſupplemento prioribus copiis addito, Curietam denuo trajecit, qua in ſuam poteſtatem redacta, Obelerium capitali ſupplicio affecit.* etiam ſi inveriſimilitudo narrationis Sabellici, ex diſtantia Inſulæ Curietæ, a Meduaco, vel Methamauco pateat, tamen, cum reliqui quoque Veneti hiſtorici ipſum ſecuti, hoc idem referant: ideo ejus æquivocationem, ex non bene intellecto Danduli loco indicare non erit inutile, ait enim Andreas Dandulus in Chronico: *Iſte Dux (Ioannes Particiatius) cum Narentanis pacem compoſuit, Obelerium quoque Ducem Venet venientem, cepit, ipſumque laqueo apud ſanctum Martinum* dextra *ſuſpendi juſſit.* *Stratæ*

Idem in Annalibus 830. *hoc tempore Obelerius ejectus Venetias rediit, & in Vigilia Civitate apud Curiclum ſe intruſit, quem Ioannes Dux, congregato exercitu obſedit, & urbem impugnat. Tunc Methameucenſes, de quibus Obelerius originem traxerat, relicto exercitu, intra urbis mœnia ad Obelerium adiverunt, Dux propterea divertens, Methamaucum expugnat, & igne conſumpſit, & revocato exercitu Vigiliam, Civitatem, & Obelerium cepit, & eum decollari juſſit, cujus caput Methamaucum delatum pertica in Sabbati ſancti juxta* martyris *S. Martini Marginem.* marginem *ſuſpenſum.* ex quo apparet Sabellicum, cum ubinam ſita fuerit Civitas Vigilia ipſi non conſtaret, pro *Vigilia Civitati apud Curiclum* Curietam Inſulam Dalmatiæ, nunc Vegliam dictam, ponendo æquivocaſſe, & Venetos Inſulam Orientalis Imperii, longe a finibus ipſo-

rum diſſitam aggreſſos, civitatem expugnaſſe, ſcripſit, & quamvis, ubinam ipſa Civitas Vigilia ſita fuerit, hodie non conſtet, neque Sancti Martini Stratæ ſitum auctores referant, tamen ex iis, quæ idem Dandulus ſcribit, Sanctum Martinum intra æſtuaria fuiſſe, conſtat, nam in Chronico relata conjuratione Caroſi, qui Ioannem Participatium Ducem expulerat, ſequitur, *& interim dictus Caroſius tyrannice gubernabat, ab hoc quidam majores, uniti cum populi quantitate ad S. Martinum Stratæ ſe reduxerunt, ubi communicato conſilio deinde recedentes in Rivo alto applicuerunt, Caroſiumque ceperunt, & ejus extractis oculis, in exilium poſuerunt eundem.* In Annalibus. *Caroſius igitur qui auctor fuerat ſceleris, Ducatum invaſit. Tunc Baſilius Transmundo, Ioannes Marcuzzo, & Docus Orſiniaco, & alii 30. quibus commiſſum ſcelus diſplicuerat, de Venetiis exeunt, & apud S. Martinum de Strata habitationem elegerunt; ad quos paulatim Veneti confugiunt, unanimiter Venetias introeuntes, Caroſium in Palatio capiunt, & auctore Dominico Ortianico, ſibi oculos eruerunt, & de Venetiis expellunt.* Civitatem autem Vigiliam, quam apud Curiclum ſituat Dandulus, Chroniſta vetuſtus anonymus eundem caſum Obelerii deſcribens, lingua vulgari apud Aurielum ponit.

Et da puo poco tempo Obelerio, lo qual fo privado dello Dogado, e della patria in Venee ſaa ritorna, & la Citta Vigilia a puo Aurialo ſe ſera, lo qual da lo. eſercito del Doſelo fo aſſediado, e combate la dita Cittade Vigilia, alora quelli de Malamocho, dali quali Obellerio aueua abudo origine, Laſſa el Doſe, a anda in agiuto, e favor de Obelerio primo, lo Doſe ſapudo zio ritorna eo lo ſuo eſercito a Malamocho e quello combatte, e preſelo, & aſogalo, & prexe Obelerio, e quello el Jeſe degolas e la ſo teſta fu duta a Malamacho e lo Sabato Santo del qual mileſimo quella fo a picada a S. Martin de Strada.

Parvo poſtea tempore Obelerius, qui privatus fuerat Ducatu, & patria, Venetias rediit, & in Civitate Vigilia apud Aurialum ſe clauſit, qui ab exercitu Ducis fuit obſeſſus, & dicta Civitas Vigilia impugnata: tunc Metamaucenſes, a quibus Obellerius originem ducebat, relicto Duce ad Obellerium receſſerunt, quo cognito, Dux cum exercitu Metamaucum reverſus oppugnat, capit, & exurit; Obellerium vero captum decollari fecit, & caput ejus Sabbato Sancto ejusdem anni appenſum fuit apud ſanctum Martinum Stratæ.

Aureolum autem intra paludes ſitum fuiſſe, apparet ex Privilegio Ducum Participatiorum Angeli, & ejus filii Ioannis: Dato Rivoalti Ind. XII. ab eodem Dandulo in Annalibus relato, in quo concedunt Eccleſiæ S. Servuli Territorium S. Hilarii dictum *Sanctum Ec-*
819. *cleſiam ſemper vigili cura &c.* & infra. *Conceſſa igitur prædicta Capella B. Hilari Confeſſoris Chriſti, cum ſuis Territoriis, finibus, ac terminis, cum omnibus appendiciis, vel adjacentiis ſuis, quod eſt ſuper totum circumdatis lateribus: id eſt a flumine, quod dicitur Clarino percurrente uſque in Canale, qui dicitur Gambaraſia, & inde in foſſa, quæ dicitur Ruga, ac deinde in Canale de Luna procurrente in Seucho & uſque in paludibus aquis ſalſis ſimiliter a prædicto flumine Clarino deſcendente ad locum, ubi dicitur Aurilia, & finalibus deſcendente per Canale, qui dicitur Aviſa, percurrente in dicto flumine Hunæ, & deinde percurrente uſque in paludibus ſimiliter tribus millibus aquis ſalſis* ex quo Auriliam fuiſſe prope Gambaraſiam, (nunc Gambarare dictam) apparet, propeque eandem vigiliam, & intra æſtuaria ſitam concludendum eſt, Sabellicumque æquivocando ſcripſiſſe, Venetos Curietam Orientalis Imperii Inſulam invaſiſſe, pejusque ipſo alter recentior Chroniſta, pro Vigilia, Vegliam, & pro Curieta,
ab 837. Curzolam ſumens, duas Dalmaticas
usque inſulas longe inter ſe diviſas, tunc
864. ab eodem Duce captas ſcripſit;. Petrum Tradonicum cum Sclavis bellum geſſiſſe, & cum Mio Principe eorum pacem feciſſe, Veneti ſcribunt, quem Mium, pro Tamislavo Duce Croatorum Archidiaconus ponit: hos autem Sclavos pro Croatis ſumendos eſſe, infra patebit. Ejuſdem Tradonici Ducis tempore Tirpimirum Ducem Croatorum vixiſſe, Privilegium ejus teſtatur, ex quo, cum multa elici poſſint, integrum ponere placuit.

Ex Regiſtro Privilegiorum Archiepiſcopatus Spalatenſis. In Nomine Patris, & Filii & Spiritus Sancti. Regnante in Italia Piiſſimo Lothario Francorum Rege, per Indictionem XV. ſub die 4. Nonis Martii. Dum Mundi ab origine cuncta per tempora facta manſiſſe, delabiſſeque ſuccedentibus alia, altiſſimi ſi met oculis perſpicimus mentis, & manus fidei palpamus, nihil corporeis membris videre, audire aliud valemus, niſi ea, quæ præſentantur, & ſcripturarum auditio obtutibus pandit. Vnde ego licet peccator Tirpimirus Dux Croatorum juvatus munere divino, incertus de die noviſſimo, & hora, qua neſciat homo ſolicitus nimis animæ meæ commune conſilium meis cum omnibus Zuppanis conſtruxi Monaſterium, ibique Catervas fratrum adhibui, quorum ſedulis votis, & frequens oratio nos immunes redderet Deo peccatis; in hanc adjecit mens noſtra, ejuſdem Monaſterii Eccleſiæ aliquid in utenſilibus præparare; Cum autem non ſufficeret in argento ipſa vaſa perficiendum, accommodavit nobis Petrus Salonitanæ Eccleſiæ Archiepiſcopus, & dilectus compater XI. Libras argenteas: hac de re ei duximus hilari animo dare quidvis, & non denegamus charitati veſtræ, quibus ipſe reſpondit, volo Domine & Compater ut primum, quidquid proprio emi pretio, vel quod donatum eſt in immobilibus & mobilibus in ſancta Matre Eccleſia, id eſt in Laſani, & Turgari cum ſervis, &

& ancillis . . . . Chortino præſentia Claritatis veſtræ per paginulam Privilegialem Sanctæ Salonitanæ Eccleſiæ dictæ mancipata in æternum permaneant, ac deinde, ut in fatam matrem Eccleſiam, quæ Metropolis usque ripam Danubii, & pene per totum Regnum Chroat. & pro remedio animæ veſtræ, parentum vel fidelium veſtrorum; & per commodatum argentum detis Eccleſiæ B. Georgii, in loco qui dicitur Putalio omnia quæ obtinet poſſeſſionum, ſervos quidem, & ancillas, quæ Miſlavo Duce ipſam Eccleſiæ cum dedicata videtur, & ab ipſo Duce donis ditatam, ſimili modo, & Privilegii cenſura, hæc quidem donatio a Vobis firmiter enixe depoſcimus talibus & ſuggeſtioni placiti data ad ſenſum ſpopondimus, & jure manſuris rebus Privilegium fieri præſentem noſtram deliberationem, præcepimus, videlicet ita duntaxat ut empta pretio infra terminis noſtris in locis memoratis ſempiterna donatione poſſideat dicta jam ſancta Eccleſia a nemine infeſtante.

Tandem vero præfatam Eccleſiam de Regali Territorio ab orientali, & occidentali parte, a Rupe montis, uſque ad mare, ab utroque latere terminos cum lapideis, & ferro ſignatos, infra quos terminos nullius adjacet territorium, nos diligenter condonamus, & hoc in augamento Sanctæ Salonitanæ Eccleſiæ, proferentes firmamus, & ſingulis annis de omni naſcentia Terræ ex curte noſtra, quæ Cluſan dicitur, Decimæ inferantur in memoratam Eccleſiam, quas decimas Anteceſſor Noſter Mislavo dare cœpit, ſi quis vero de ſuper ſcriptis, quidquid Deo inſpirante, amore Sanctorum inflammati devoto pectore obtulimus, conceſſimus, & impoſterum inconvulſa firmata valere cenſuimus, in Cœnobium ſanctorum Martyrum Domnii, & Anaſtaſii, Coſme & Damiani, & ſi quis diripere, vel ſubtrahere, aut per vim opponere tentaverit, iram Domini Salvatoris, & Sanctorum omnium maledictionem, quidem CCCXVIII. Patrum vinculo inſolubili anathemate Maranatha denodetur, dividetur, & evellatur divino judicio, a cognatione, & patria, uxore, & filiis, qui ſeparare donationem noſtram temerarie a Sancta Matre Eccleſia jam factam præſumpſerit, fovetur itaque hic litigantibus cum eo vicariis ſanctis Religioſorum ſubſiſtentium, Principum gratia tam nefandi faciens quisquis ille defunctorum oblivioni dans, & in noviſſimo die magni examinis cum Diabolo, & ejus tetris Angelis, & Iuda Iſcariote, Chriſti proditore, in gehenna Barathri muneretur, ubi ignis nunquam extinguitur, & vermes impiorum non moriuntur.

Actum in loco, qui dicitur Byaci, tempore nuper fato, & teſtium notitia, præſentia, communi voto, & voluntate corroboratorum.

Signum manu, meque ipſo Tirpimiro Duce hujus rei conceſſore, & auctore.

Signum manu Comicini Zuppano Teſtis.
Signum manu Pretilia Zuppano teſtis.
Signum manu Nemuſllo Zuppano teſtis.
Signum manu Zarſata Zupp. teſtis.
Signum manu Lodovico Zuppano teſtis.
Signum manu Ozanulo cum fratre.
Signum manu Negutia Camerario teſtis.
Signum manu Zupp. teſtis.
Signum manu Potecano teſtis.
Signum manu Zatimuſllo teſtis.
Signum manu Damay teſtis.
Signum manu Dominico Presbytero Capellano teſtis.
Signum manu Cypriano Presbytero Capellano teſtis.

Ego Martinus Presbyter Capellanus præceptione Domini mei Ducis memorati, rogatus ſcripſi, & manu propria opus complevi, ſignum manu feci.

Hæc ſunt Nomina Servorum de Maſaro, pertinentes eos, in ſancta Matre Eccleſia B. Domnii, ſcitote numerum eorum ſunt in primis Carento, Poſtellio, Naſſezai, Damaciai, Ylena, Trubaſa, iſtis cum ſuis fœminis.

Cæteri vero ſeptem, quorum Nomina ſunt:
Liutamiro, Strehemilo, Nedamuslo, Teſina, Luteciai, Cuſtizo.

Ex inſcriptione *Regnante in Italia Piiſſimo Lothario Francorum Rege per Indictionem XV.* Tirpimirum Ducem adhuc Francorum Imperium, Lothariumque Italiæ Regem recognoviſſe, quem, quamvis jam tum eſſet a Patre ad Imperium aſcitus, tamen, eo vivente, Imperatoria munera nequaquam exercuiſſe dicendum eſt, ideo tantum pro Rege Franciæ, & Italiæ habitum, Privilegiumque conſcriptum Anno domini 838. ex Indictione XV. dignoſcitur, nam quamvis vivente Lothario, eadem Indictio repetita fuerit Anno 853 tamen quia tunc mortuo patre imperabat, imo ſibi Ludovicum filium in Regno Italiæ, & Imperio aſſociaverat (quod in inſcriptione omiſſum non fuiſſet, ſi tunc confectum eſſet) ideo Anno 838. conſcriptum dici debet: ex ipſo autem Privilegio, ſicuti Tirpimirum maritimas partes Croatiæ poſſediſſe conſtat, (cum terras in ipſo nominatas mari proximas, in Zupania maritima fuiſſe a Porphirogenito Parathalaſſia dicta, inferius patebit) ita, an reliquam quoque Croatiam, in eodem Privilegia Regnum Croatorum dictam, poſſederit, ex hoc unico illius temporis Privilegio colligi non poteſt, ſed ex ſupra deſcripta Croatorum ex Porph. potentia, potius univerſum Croatorum Regnum (uſque ad ripas Danubii extenſum, ut in Privilegio exprimitur) poſſediſſe, & paulo poſt ejuſdem Privilegii conceſſionem, mortemque Tirpimiri diviſionem Croatorum a Porphirog. memoratam, ſequutam arguunt ea, quæ Veneti tradunt, ſcilicet Petri Tradonici Ducis tempore Vnuſclavum, & Diodurum Principes 841.
Sclavorum Venetis infeſtos Caprullas populaſſe, tuncque Croatos ob diſſenſionem filiorum Ludovici Pii, timore Francorum depoſito, mare infeſtando, Veneta arma exercuiſſe, dicendum videtur, Saracenis quoque Barium capientibus, Narentanos inde occaſionem habuiſſe Adriaticum infeſtandi; ob id eundem Ducem, poſt bellum cum Droſaico Iudice Narentanorum, (vel ut

alii, Marianorum) conveniſſe: ſcribunt. Saraceni deinde, Bario capto, eo magis Adriaticum infeſtantes, Catarum, Roſam, Buduam, diripiunt, Raguſium obſident, deinde Græcorum, & Venetorum Claſſem ad Crotonem, vel Tarentum profligant, Adriaticumque incurſant, quibus ut occurrerent Baſilius orientis, & Lud. II. occidentis Imperatores, auxiliantibus Venetis, Dalmatis, & Slavis, Saracenos vincunt, Bariumque recuperant, ut Curop. Cedrenus, & Zonaras referunt, & Porphir. c. 29. *Franci Græcis, cum Papa Romano ſe jungunt, una cum Crobato, Servio, cum Zaclumo, Terbonitis, Canalitis, & Raguſinis, cunctisque Dalmatiæ Oppidorum incolis (nam hi omnes ex Imperatoris mandato aderant) & Barin obſident, capiuntque, ſciendum vero quod Crobatos, reliquosque Sclavorum Principes Raguſini, ſuis navibus in Longobardiam transmiſerunt* Sed cum Ludovicus in Epiſtola ad Baſilium con-
Bar. 871. queratur. *Tot populos Sclavoniæ noſtræ in cap-*
n. 73. *tivitate ſine qualibet parcitate ſubtractis, ſuper quam dici poſſit animum noſtrum commotum: non enim congrue geſtum eſt, ut iisdem Sclavinis noſtris, cum navibus ſuis apud Barim in procinctu communis utilitatis conſiſtentibus, & nihil ſibi adverſi imminere putantibus, tam impie domus ſuæ quoque diriperentur.* Ludovicum, Sclavoniæ ſuæ, de Croatorum Regione maritima, ſibi ſubjecta intellexiſſe dicendum eſt, qui cum eorum navibus ad Barium oppugnandum cum cæteris convenerant, ob id Porphir. Baſilii juſſu Croatos conveniſſe ſcribentem, Avo blanditum dicendum eſt, at cum cæteri quoque Adrii accolæ ibidem fuiſſe memorentur, præter ſolos Narentanos, quos (cum adhuc Pagani, ſive Idoollatræ eſſent) cum Saracenis ſenſiſſe veriſimile eſt, & Croatorum domos ob id diripuiſſe, ſed cum Regio Narentanorum Orientalis Imperii cenſeretur, ideo Ludovicum, id Baſilio exprobraſſe, & propter eandem
ab 864. cauſam Vrſum Ducem Venetorum Croa-
usque 871 tis ſociis gratificantem, in reditu a Bario, de Narentanis vindictam ſumpſiſſe, cenſendum eſt, ut Veneti auctores ſcribunt, quamvis cauſam vindictæ non exprimant. His iisdem Narentanis tribuenda ſunt, quæ Anaſtaſius Biblioth. ſcribit de miſſis Adriani Papæ ex Conc. Conſtant. redeuntibus a Piratis Slavis
Bar. 869. captivatis, Codiceque Concilii abrepto. Eundem quoque Ducem Venetorum cum Demogoy, ſive Dominico Principe Sclavorum bellum geſſiſſe, & Inicum eorundem Principem Iſtriam vaſtantem cæpiſſe, rebusque Iſtris ablatis reſtitutis, captivos Slavos ob fædus dimiſiſſe ſcribunt, quod de Croatis Iſtriæ proximis intelligendum eſt: refert deinde Andreas Dandulus in Annalibus: *tamen Slavi reputantes ſe offenſos fædus irritum habuerunt, quod mortuo Demogoy renovatum eſt, non incluſis Narentanis Venetorum maximis æmulis, contra quos Dux exercitum miſit. Per hos dies Sedeſclavus ex progenie Tribuniri, fultus Imperiali præſidio, Dalmatiæ Ducatum arripuit, filiosque Demogoy exilio miſit, quem non multo interjecto tempore Branimirus occidit, & Ducatum ejus accepit.* Huic Sedeſclavo Comiti Sclavorum ſcripſit Jo. P. P. VIII. dirigens ipſi legatum deſtinatum Regi Bulgarorum, Ep. 176.
Anno 879. Branimiro quoque Principi eodem anno ſcripſiſſe eundem Pontifi- Ep. 184.
cem conſtat, quem Ducem Croatorum 185.
fuiſſe apparebit, ex quo brevem fuiſſe Sedeſclavi principatum argui debet. Sedeſclavum autem ex progenie Tribuniri, id eſt Tirpimiri Ducis Croatiæ ſupranominati filios Demogoy (qui Tirpimirum ipſum, vel ejus filios ejecerat) itidem expuliſſe, & Baſilii Macedonis Orientalis Imperatoris protectione, Dalmatiæ Ducatum arripuiſſe argui debet (id eſt ejus partis Dalmatiæ, quæ Croatia vocabatur) cum eodem quoque tempore Beneventani, & Capuani Duces ab Occidentali Imperio ad Baſilium defeciſſent, ut Baronius obſervavit ex Bar. 879.
Curopalate, & tunc eodem Baſilio con- n. 4.
ciliante, tributum Croatis Dalmatas conſtituiſſe, ut capite ſequenti dicetur, cenſendum eſt. Branimirum autem Sedeſclavii occiſorem Ducem Croatorum Archid. Spalat. memorat, & clarius Epiſtolæ Io. P. P. VIII. qui Ioannem Presbyterum familiarem ſuum ad ipſum, & Regem Bulgarorum miſit, Branimiroque gratulatur. *Dilecto filio* Ep. 184.
Branimiro. Ad gremium Sanctæ Sedis Apoſtolicæ matris tuæ, de cujus fonte patres tui ſacræ prædicationis potavere fluenta redeuntem ſuſcipimus, & Ioannem Presbyterum cum Epiſtola Regi Bulgarorum directum commendat, ejusdemque tenoris alteram ſcribit *Omnibus venerabilibus Sacerdotibus,* Ep. 185.
& univerſo populo. In qua de Principe eorum Branimir ad Romanam Eccleſiam redeunte gratulatur: quod autem de Croatis hæc intelligi debeant, præcedens Epiſtola ſcripta *Theodoſio Ven.* 183.
Diacono, & electo ſanctæ Eccleſiæ Nonenſis, & clarius de eodem Theodoſio jam Epiſcopo *Excellenti Viro Branimiro glorioſo* Ep. 284.
Comiti, & dilecto filio noſtro, atque omnibus religioſis ſacerdotibus, & honorabilibus Iudicibus, cunctoque populo pax, & gratia a Domino Ieſu Chriſto. Audita per Theodoſium Ven. Epiſcopum veſtrum fide eum ad Eccleſiæ Romanæ gremium, pro ut ipſius Anteceſſores fuerant rediiſſe, commendans, declarat. Nam Epiſcopum Nonenſem, totius Croatiæ tunc fuiſſe Epiſcopum ex Privilegio Mucimiri Ducis, inferius ponendo, conſtabit. Croatos ergo Orientali Imperio adhærentes a ſede quoque Apoſtolica per aliquod tempus alienatos fuiſſe, apparet, quod de Dalmatis quoque argui poteſt, nam idem Pontifex ſcribens *Vitali Iadrenſi, Dominico* Ep. 190.
Abſarenſi, cæterisque Epiſcopis Dalmatinis ſeu Ioanni Archipresbytero ſanctæ ſedis Salonitanæ, omnibusque ſacerdotibus. & ſenioribus populi

habita-

habitatoribus Spalatenſis Civitatis, atque Zadarenſis, cæterarumque Civitatum. Conqueritur Archiepiſcopum Spalatenſem electum a ſede Apoſtolica more ſolito pallium petere diſtuliſſe, & ſi metu Græcorum, vel Slavorum id evenerit, pollicetur auxilium, aliter excommunicationem minatur. Græcos impedimento tunc eſſe potuiſſe argui debet, eo quia mortuo Ignatio Patriarcha Conſtant, iterum Photius a Baſilio reſtitu-
878. tus fuerat, qui cum a ſede Apoſtolica alienus eſſet, favore Baſilii, qui Dalmatas a Saracenis liberando, & Croatis tributum permittendo, utroſque devinxerat, Spalatenſem Metropolim Dalmatiæ, & Croatiæ ſibi vendicare conatum, credibile eſt; Slavos autem id eſt Croatos, tunc Navigationi Latinorum obſtitiſſe, jugumque Francorum detrectaſſe, congruit cum iis, quæ Si-
882. gonius ex Andrea Dandulo refert. *Carolus Craſſus Imperator Ravennæ fœdus inter Venetos, atque Italicos ſibi ſubjectos in quinquennium renovavit, & ſanxit, ut Sclavi, qui mare aſſiduis latrociniis infeſtabant communibus armis, non ſolum arcerentur, ſed etiam peterentur.*

Croatos enim maritimos favore Baſilii jugum Francorum detraxiſſe, ipſique Baſilio adhæſiſſe Conſtant. Porph. in vita ejusdem memorat; nullæ deinde Croatorum maritimæ actiones reperiuntur, vel ex eorum diviſione, potentiæque maritimæ diminutione a Porph. memoratæ, vel ex pacto ſibi a Dalmatis tributo eveniſſe, & cum ipſis Dalmatis navigationem exercendo, quieti deditos argui poteſt; ſed quamvis Croatorum in Adriatico moleſtiæ ſuppreſſæ tunc fuerint, tamen Narentani ab infeſtatione ejusdem non ceſſabant, contra quos Petrum Candianum Ducem progreſſum, & occiſum concordes Veneti Scriptores, & Chroniſtæ referunt, at cum in aliquibus non conveniant, ideo referenda ſunt, quæ Sabellicus tradit, & quæ Chroniſtæ ſcribunt, ut æquivocationes apparere poſſint, ait enim Sabellicus;

In Narentanos interim veteres Veneti nominis hoſtes, quoniam proxima maria latrociniis infeſtarent, aliquot longæ Naves ad eorum curſus comprimendos, miſſæ: quæ infectare (nusquam enim hoſtis repertus erat) domum rediere. Nec multo poſt Candiani Principis ductu, naves duodecim (quidam ſeptem ſcripſere) in eosdem hoſtes paratæ, qui circa Dalmatiæ Promontorium, quod ipſi incolæ Miculum vocant, reperti ſunt, in eos hortatu Ducis, ferociter invectæ ſunt Venetæ triremes: nec Liburnicæ naves pugnam detractavere, utrinque maioribus prope animis, quam viribus eſt concurſum. Primo quidem congreſſu, res Veneta aliquot hoſtium navibus oppreſſis, ſuperior fuit; verum Barbarorum multitudine ſuperante, Ducaria navi cum reliquis circumventa, Candianus fortiter dimicans occubuit, cum menſes quinque non amplius Remp. adminiſtraſſet, ejus cadaver ab Hiſtris ſubtractum, paulo poſt Gradum eſt deportatnm atque eo loco ſepultum. Dandulus in Chronico. *Petrus Candianus Dux hanc ſedem acquiſivit, Anno Domini* 886. *Iſte Navalem exercitum contra Narentanos miſit, qui ſine profectu ad propria remeavit, ob id ipſe armatis* 12. *navibus ad illas partes perſonaliter acceſſit. Vbi pugnando ab hoſtibus fuit occiſus, cujus corpus a Sclavis clam areptum fuit, & ad Gradenſem Vrbem conductum. Ducavit men.* 5. *& ibi requieſcit.* Idem in Annalibus *Petrus Candianus* 887. *Hic confeſtim contra Narentanos exercitum navalem miſit, qui cum ſine effectu reverſus eſſet, tunc per ſemetipſum cum XII bellicis navibus in menſe Auguſti egreſſus, & ad montem Sclavorum perveniens in loco, qui vocatur Micculus exivit; Licet cum paucis, ſed Sclavos ſibi reſiſtentes, primum in fugam vertit, multosque ex illis occidens, quinque Naves illorum ſecuribus fregit: ſed demum revertentibus Sclavis die* 18. *men. Sept. cum aliis ſeptem occiſus eſt; cujus corpus Andreas Tribunus ſuſcipiens in atrio Gradenſis Eccleſiæ poſtea ſepeliit.* Obſervandum eſt Sabellicum Narentanorum naves cum Liburnicis confundere, cum ex jam dictis, libro ſuperiori pateat, Liburnos pro Croatis ſumendos eſſe, ſed cum Croati, & Narentani utrique Slavi eſſent, Sabellicus hos inter ſe non diſtinguendo, confundit, prout etiam inferius in Petri Vrſeoli expeditione animadvertetur; ſimiliter quem Dandulus montem Sclavorum Miculum dictum, refert, hunc eundem Dalmatiæ Promontorium eſſe, Sabellicus aſſerit, & quamvis rectius Promontorium, quam mos dici debeat, tamen eundem prope Iadram in Croatico, non Dalmatico ſolo ſitum tunc temporis fuiſſe, ex Privilegiis Regum Croatorum conſtat, nunc vulgo dictum *Ponta Micha* ob id Dandulus antiquos Chroniſtas ſequutus montem Slavorum, id eſt Croatorum eſſe ſcripſit; ſed deſcenſionem in terram Ducem frciſſe, innuere videtur, ibique Slavis fugatis, quinque naves illorum ſecuribus fregiſſe memorat, quod de Croatis, non de Narentanis intelligendum eſſet, ſicuti ea, quæ ſequuntur (de Slavis revertentibus) de Narentanis, ſi ab iisdem Dux occiſus fuit; ſed cum ipſo antiquiores Chroniſtæ Narentanos tantum nominent, ideo Dandulus in hoc tantum loco Narentanos Sclavorum nomine ſcripſit, quos alibi a Sclavis recte diſtinguit: ſed unde Sabellicus Hiſtros ad ſubtrahendum Ducis cadaver accerſiverit, non conſtat, cum ipſe Dandulus, & cæteri Chroniſtæ Sclavos corpus Ducis Gradum portaſſe ſcribant, niſi ex Chroniſtis vulgari antiquo charactere ſcriptis, ex ſimilitudine hunc errorem hauſerit Sabellicus, cum verba *per Il iſtihani* a verbis *per Il Iſtriani* nihil fere in antiquis characteribus differant. Croatos ergo tunc temporis ab infeſtatione maris ſe abſtinentes, cum Venetis, & Dalmatis con-

concordes navigaſſe, & ſequuta inter Venetos, & Narentanos prope ſuum Promontorium pugna navali, amici occiſi Ducis cadaver, derelictum inventum, Gradum ad ſepeliendum tuliſſe dicendum eſt. Mucimirum Croatiæ maritimæ Ducem circa hæc tempora fuiſſe Privil. ejus infra ponendum Anni 892. refert. Annales autem Francorum Fuldenſes dicti, tempore Caroli Craſſi relata Pannoniarum vaſtatione per Zuentibaldum Marauorum Ducem facta, & deinde juramento Carolo præſtito ſubdunt. 884. *Poſtea veniente Brazlauuorum Duce, qui in id tempus Regnum inter Dravum, & Sava flumina tenuit, ſuisque militiæ ſubditus adjungitur*, & inferius tempore Arnolfi Regis Germaniæ relata Zuentib. rebellione, & apparatu Arnolfi trium exercituum contra ipſum 892. *Arnolfus contra Zuentibal. Hunnos, & Bulgares movet. Miſſos enim ſuos, inde ad Bulgaros, & Regem eorum Landomir ad renovandam priſtinam pacem cum muneribus men. ſept. tranſmiſit, & ne coemptio ſalis inde Maravanis daretur, expoſuit; miſſi autem propter inſidias Zuendibaldi Ducis, terreſtre iter non volentes habere, de Regno Brazlavonis per fluvium Odgora uſque ad Gulpam perfluentes. Savi fluminis navigio in Bulgaria perducti, ibi a Rege honorifice ſuſcepti, eadem via, qua venerant, cum muneribus reverſi ſunt* 895. *Imperator Pannoniam cum urbe Paludarum tuendam Braxlauoni Duci ſuo in id tempus commendavit.* Ex quibus Braxlauonem ejus partis Regni Croatorum fuiſſe Ducem, quæ inter Savum, & Dravum ſita eſt, apparet, Caroloque Craſſo Imperatori Occidentali, & deinde Arnolfo Regi Germaniæ, poſtea Imperatori paruiſſe, conſtat, Mucimirum autem reliquum Regni Croatorum, vel partem ſaltem maritimam poſſidentem, ex ejus Privilegio, in quo nullum ſuperiorem recognoſcit, ſui liberique juris fuiſſe; argui debet, neque Arnulfum Zuendibaldiro bello, & Leonem Bulgarico, impeditos ipſum moleſtare potuiſſe, conjectandum eſt, Privilegium autem Mucimiri tale eſt.

In Nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Anno utique, ſacram poſtquam Chriſtus carnem ex Virgine ſumpſit DCCCXCII. Indictione XI. ſub die 4, Kal. Octubrium. Cum magnæ inter Salonitanum, & Nonenſem Præſulibus, verterentur de quadam facta donatione, a Tirpimiro Piiſſimo Duce in juris Sanctæ Matris Eccleſiæ, Domnii & Anaſtaſii Beatorum Martyrum, quandam mancipando Eccleſiam Sancti Georgii, quæ ſita eſt in Petalio, videntur contentiones, dicente Petro Spalatenſium Archiepiſcopo, hanc quam dicitis Eccleſiam donatam a præfato Duce, & Privilegii ſtatuto roboratam, in Noſtræ Iuris Eccleſiæ ſub teſtimonium notitia mancipatam habemus; reſpondens Aldefreda Nonenſis Eccleſiæ Præſul, dicebat, non ita habetur, ſed noſtræ potius Eccleſiæ dominio detinetur, quoniam non in Eccleſia ſanctorum Domnii, & Anasthaſii ut dictis poſſidenda, ſed ipſius Præſuli fruenda ad tempus tradita eſt; his ita habentibus comperto placuit mihi Muncimir divino munere juvatus Croatorum Dux, reſidente Paterno ſolio, divino ſpiramine, communi conſilio, cum meis cunctis fidelibus, & Primat. Populis, omni compoſita & prætermiſſa contentione, dictam jam ſancti Georgii Eccleſiam in ſanctorum Martyrum Domnii, & Anaſtaſii cum omni ſuo introitu, & exitu ſubjugare Privilegio cum ſervis & ancillis, campis, & vineis, pratis, & ſilvis, cuncta mobilia, & immobilia omnia, quam Eccleſiam teſte, & auctore Deo, volo, ut nullus deinceps de ſucceſſoribus meis, de poteſtate Spalatenſium Eccleſiæ ſubtrahere audeat, vel in quolibet, diripere, ſed juxta priſcam conſuetudinem, ut donatam a Patre meo recolimus; & mox per præſens Privilegium denuo mancipamus, ut omnino ſubjaceat dictæ Eccleſiæ jure; qui vero poſtmodum avaritiæ facibus accenſus, atque in ſuperbiæ cornibus elevatus, ſtatuta noſtra parvi pendens, nuper factam Eccleſiam a Dominio ſanctorum Martyrum Domnii, atque Anasthaſii ſubtrahere voluerit, vel quolibet modulo donationem dictam nocere tentaverit, iram omnipotentis Cælorum arbitri Salvatoris Mundi incurrat, & ſanctorum omnium, maledictionis vinculo CCCXVIII. Patrum inſolubiliter denodetur, deſcendatque ſuper eum, & domo ſua, ſibique conſentientibus decem quas in Ægypto habitæ ſunt plagæ, & lepra Naaman Syri ab iis nunquam recedat, deglutiat eos terra, ſicut Datan, & Abrion, & innoviſſimo Maranatha litigantibus cum iis ſanctorum conſtantia cum Diabolo, & ejus horribilibus Angelis, & Iuda Iſcariote in gehennæ barathro munerentur, ubi ignis non extinguitur, & vermes non moriuntur. Actum eſt in Biaci, ante fores Eccleſiæ ſanctæ Marthæ Martyræ, tempore, & dimidium, nuper ut fumus. Hoc palam teſtibus conſentientibus, atque ſubſcribentibus, dein ne aboleatur impoſterum annulo noſtro juſſimus in calce ſignari.

Signum manu mei, qui ſum Muncimiro auctore hujus donationis Cartulæ.

Signum mei Budimiro Iup. Palat.
Signum mei Zellivero Iup. Cleoniæ.
Signum mei Petro Iup.
Signum mei Pruſna Mavechario Iup.
Signum mei Pruatra Iup. Cavallario.
Signum mei Zelisbo Iup. Camerario.
Signum mei Zellidedo Iup. Pincernario.
Signum Boledrago Iup. Camerario.
Signum mei Budimiro Iup. Comitiſſæ.
Signum mei Creſamuſllo Camerario ſecundo.
Signum mei Stephani filii Budimiri Camerario tertio.
Signum mei Zelli drago Maccechario Comitiſſæ.
Signum mei Prubitecho filio Petri Iup.
Signum mei Dragazai filio Semicarini.
Signum mei Tugina Iup. Armigeri.
Signum mei Zitallo ſuper poſito monaſt.
Signum mei Leletrago Iup. Cliſæ.
Signum mei Pacialio Limireſia.

Sequenti autem die, quæ eſt tertio Calendis Octobris veniens ego ſæpe fatus Dux in Civitate Spalati ante Sanctiſſimorum dictorum Altaria, & Privilegii paginulam manu propria inter cætera

tera munuſcula, quæ manus noſtræ invenire voluerunt, ſuper ſacroſancti Domnii Altario objeci, & donatione prædicta mancipata, ſancti Domnii abii.

Ego Firminus Diaconus, & Capellanus dicti Ducis, præcipiente mihi Domino meo Muncimiro glorioſo Duce coram dictis teſtibus audita ſcripſi & poſt tradita feliciter complevi.

a 912. usque 932. Veneti Hiſtorici ſcribunt, Petrum Vrſi Baduarii Ducis filium, e Conſtantinopoli redeuntem, a Michaele Bano Sclavorum (id eſt Croatorum,) captum, & Simoni Regi Bulgariæ miſſum, quem Michaelem Porphirogeniti Miroslavum eſſe potuiſſe, ſupra dictum eſt. ab 932. usque 942. Petrum Candianum ſecundum cum Narentanis bellum geſſiſſe, deinde pacem feciſſe itidem ſcribunt. Simeonem autem Bulg. Regem Croatos invaſiſſe, & in anguſtiis montium ſuperatum, omnes ſuos amiſiſſe, & eo mortuo Chrobatos, cum cæteris finitimis Bulgariam invaſiſſe Porf. Ced. & Cicrop. tradunt. a 942. usque 959. Petrum Candianum tertium Ven. D. contra Narentanos naves 33. maximas, (Saracenio vocabulo, ut Cedrenus teſtatur) Gombarias dictas, miſiſſe, quarum metu Narentanos a Piratica abſtinuiſſe, & damna refeciſſe, Veneti ſcribunt. Hæ memoriæ reperiuntur rerum in Adriatico geſtarum Ducum Croatorum tempore, neque uſque ad Ducatum Petri Vrſeoli ſecundi, aliquid Venetos egiſſe eorum Chroniſtæ, vel Hiſtorici memorant, quo temporis ſpatio Narentanorum res floruiſſe, arguunt ea, quæ Platina in vita Io. XIII. de iiſdem refert. Sigon. 969. *Sclavi in Italia trajicientes, Saracenos ingenti clade ſuperatos monte Gargano dejecerunt.* Narentanorum ergo ſtatus deſcribendus eſt, ut inde intelligi poſſint, quæ de eiſdem Veneti Scriptores referunt.

CAPUT III.

De Narentanis, & eorum Baptiſmo.

NArentanorum Regionem, & Inſulas Porphirogenitus deſcribens, ait: *De Paganis, Arentaniſque dictis, & terra, quam nunc habitant cap. 36. Paganorum quoque terra initio poſſeſſa a Romanis fuit, quibus Roma migrare juſſis, Imperator Diocletianus in Dalm. ſedes aſſignavit, & oriundi ſunt ipſi etiam a Serblis non baptizatis, ab eo ſcilicet Principe, qui ad Heraclium ſe contulit.*

Capta vero itidem ab Abaribus, & vaſtata hæc Regio ſub Heraclio rurſum incolis frequentari cœpit. Pagani autem vocantur, quod baptiſmum non accepiſſent eo tempore, quo Sclavi omnes baptizati erant: ita enim Sclavorum Lingua nuncupantur; quicunque baptiſmi expertes. Romanorum vero dialecto Regio illa Arenta appellatur, & Incolæ Arentani: habetque Pagania vrbes habitatas Mœrum, Berullia, Oſcroe, & Labinetza; Item Inſulas magnas, unam, quæ Curcra, ſive Cicer dicitur, in qua Oppidum, alteram, quæ Meleta, ſive Melozeate, cujus in Actis Apoſtolorum Divus Lucas meminit Melitem eam nominans: ubi, & ſerpens D. Pauli digitum mordens, ab eo excuſſus, igne conflagravit: tertiam, quæ Phara, quartam, quæ Bratzes; Sed & aliæ præterea Inſulæ ſunt, quæ ad Paganos non pertinent, puta, Choaca, Ies, Laſtobon & cap. 30. *Ab Orontio Pagania incipit, procurritque ad Zentinam flumen, & Zupanias tres habet Araſtorzam, Mœrum, Dalen, & quidem Araſtorza ac Mœrus ad mare ſitæ ſunt, & Sagenis piſcatum exeunt. Dalen autem procul abeſt a mari, & ex agricultura vivunt, habentque in propinquo inſulas quatuor Meleta, Curcura, Bartzo, & Pharus omnes pulcherrimas, fertiliſſimaſque, Oppida item deſerta, & paludes multas, in quibus habitant, & jumenta alunt, unde vitam tolerant.* Ex quibus conſtat Narentanos, ſive Paganos eam partem continentis Dalmaticæ poſſediſſe, quæ a Cerina Naronem verſus, protenditur. Hos Narentanos Imperante Baſilio baptiſmum ſuſcepiſſe, Porph. tradit cap. 29. quod congruit cum Platina, qui Adriani ſecundi Pontificis, & Sueropoli principis Dalmatiæ Sclavos Chriſti fidem ſuſcepiſſe ſcribit, quod cadit in principio Imperii Baſilii, & de Narentanis intelligendum eſſe, mox patebit: Nam ſicuti Croatos Heraclio juniore Imperante, baptizatos, ſupra relatum eſt, ita de Serviis idem intelligi debere ex eodem Porphirogenito deducitur; ideo Platinam de reliquis Serviis, ſcilicet Narentanis, vel Paganis locutum, in vita Ioannis XIII. (quem pro XIV. ponit) dicendum eſt; Sed cum hæc Platina a Flavio Blondo ſumpſerit, ejuſdem verba referenda ſunt, ut de baptiſmo Sueropili æquivocatio indicari poſſit. Ait enim Blondus lib. 3. *Benedicti V. & Leonis IIX. Pontificis tempora continuarunt: multa in Italia comperimus geſta fuiſſe non memoratu magis quam longa, & accuratiſſima narratione digniſſima, ſi modo Scriptores illa diligentius tradidiſſent: Saracenos namque ad Garganum ſedere, & ex eo loco, proximoque Sipontino ſinu, magnam Italiæ partem vexare ſolitos, Sclavi Italia deturbarunt: fueruntque hi, quos ſub Sueropilo Dalmatiæ Rege, Adriani II. Pont. tempore, Chriſtianos effectos oſtendimus, quo in patrando facinore, multam Saracenorum commiſſam cædem refertur: Sub quibus Sueropili Ducibus, & copiis, quove in loco id geſtum ſit, nuſquam invenimus.* Supra autem relato Lib. 2. Bulgarorum ad rectam fidem reditu & *Sueropilus Dalmatiæ Rex ſubditaque illi Sclavorum gens, quam a Bohemis Germanis originem habuiſſe oſtendimus, tunc primum ad Chriſti fidem ſunt converſi. Facta eſt per id temporis Regni Dalmatiæ diviſio, cujus membrorum nomina ætate etiam noſtra in uſu habentur: Siquidem vetuſti nominis Dalmatiæ Græciæ Regio prima, ab Oriente Macedoniam, ab Occaſu Hiſtriam, a Meridie Pelagus Adriaticum, a Septen-*

ptentrione Pannoniam habuit. Nova autem in diviſione a Campis Dalmatiæ hinc Hiſtriam uſque Croatiam Albam, inde a dictis Campis Dyrrachium uſque, Croatiam rubeam, & verſus montana, a flumine Drino, trans ipſum flumen Macedoniam uſque Raſciam, & citra flumen Boſnam vocavere; ſervat tamen ætatis noſtræ conſuetudo, ut ea omnia Dalmatiæ quondam ora in ſuperum mare vergens, Dalmatia, & quicquid ejusdem montes mediterraneaque fuere, Croatia nominetur, Raſciaque & Boſna pro Regni Croatiæ Regionibus habeantur. Adrianus itaque II. per cujus tempora prædicta fiebant Synodum apud Conſtantinopolim. Hæc Blondo cæteri Hiſtorici tribuerunt, cum non conſtaret a quo auctore id ipſe ſumpſerit: ſed extant manuſcripti Annales Andreæ Danduli Ducis Venet. a quibus hæc, & alia multa Blondus exſcripſit, inquit enim Dandulus.

Vrſus Participatius Dux factus eſt anno 874. *Eodem tempore Conſtantinus natione Theſſalonicus, cui Papa, Cyrillus, nomen impoſuit, Vir Catholicus, diviniſque ſcripturis eruditus, & in variis idiomatibus peritus, Regem Bulgarorum cum gente ſua ad fidem convertit,* & infra. *huius autem B. Cyrilli prædicatione Sueropolis Rex Dalmatiæ, qui ab Odrillo germano Totilæ Regis Gothorum originem duxerat, cum toto ſuo populo fidem Catholicam ſuſcepit, & ab Honorio Cardinali Legato Apoſtolicæ ſedis, aſſiſtentibus Orthodoxis Epiſcopis, & Apocriſariis Michaelis Imperatoris Conſtantinopolitani, a quo Regnum ſuum recognoſcebat, in plano Dalmini coronatus eſt, & Regnum ſuum in 4. partes diviſit. Eſt autem Dalmatia, prima Provinciarum Græciæ, quæ habet ab Oriente Macedoniam, ab Occaſu Hiſtriam, a Meridie mare Adriaticum, & Inſulas Liburnicas, & a Septentrione Pannoniam, quæ eſt pars Myſiæ. A plano itaque Dalmæ, uſque Hiſtriam, Croatiam Albam vocavit; & a dicto plano uſque Dyrrachium, Croatiam rubeam, & verſus montana a flumine Drino uſque Macedoniam, Raſciam, & a dicto flumine citra Boſnam nominavit; & Iupanos in unaquaque Regione conſtituit. & in Salona & in Dioclia Archiepiſcopos, & in reliquis Civitatibus Regni ſui Epiſcopos, ut antiquitus fuerunt, eſſe decrevit. Moderni autem maritimam totam vocant Dalmatiam. Montana autem Croatiam. Hic Beatus Cyrillus pene omnium Sclavorum dictus eſt Apoſtolus, quia hos ad fidem reduxit, & divinum officium in Lingua Sclavonica iis tranſtulit.*

Dandulum autem hæc eadem mutuatum conſtat ab hiſtoria Presbyteri Diocleatis, quam Regum Dalmatiæ nomine Maurus Orbinus in opere ſuo nuncupato (Il Regno delli Slavi) incluſam vulgavit anno 1601. ſed qualia hic auctor ſcripſerit, qui legerunt, ipſorum ſit judicium, ſed cum converſio Croatorum & Serviorum a Diocleate relata ab omnibus jam accepta fuerit, ideo non inutile erit indagare, quomodo Sueropoli, Slavorumque Dalmatiæ converſionem ipſe Diocleas æquivocatus ſit; quod ut rectius percipiatur res altius repetenda eſt.

Carolum magnum poſt octenne, arduumque bellum Avaribus deletis, Pannonias non ſolum ſubegiſſe, ſed deſertas reddidiſſe, ſcriptores Francorum referunt, de quipus Eginhar. in vita Caroli. *Quot prælia in eo geſta, quantum ſanguinis effuſum ſit, teſtatur omni vacua habitatione Pannonia, & locus, in quo Regia Cagani erat, ita deſertus, ut ne veſtigia quidem in eo humanæ habitationis appareant.* Hæc Pannoniarum deſerta Slavos Behemannos, & Marahenſes dictos occupaſſe, iidem Annales Francorum pluribus in locis referunt, Pannonias autem Zuentibaldum Regem cum Bohemia, & Moravia poſſediſſe, itidem memorant, & quædam relata ſunt ſupra quod Conſtantinus Porph. proximus illis temporibus Scriptor confirmat, nam cap. 41. refert. *Moraviæ Princeps Sphendoplochus* Σφενδοπλόκος *fortis terribiliſque populis finitimis fuit.* *De Admin.* *Poſt Sphendoploci autem mortem, anno uno in pace exacto, orto diſſidio, & bello civili, invadentes Turcæ planiſſime eos extirparunt, terramque tenuerunt, quam etiam nunc incolunt, quæque ſupererat multitudo, diſſipata, confugit ad finitimos Bulgaros, Turcas, Chrobatos, & reliquas gentes.* Deſcribens autem terram, quam Turcæ, id eſt hodierni Vngari tunc occuparunt cap. præcedenti ait:

Confines autem Turcis ſunt ad Orientem, Bulgari, ſeparante eos Iſtro, qui & Danubius, ad Septentrionem Batzi, ad Occidentem Franci, ad Meridiem Chrobati, hos eoſdem fuiſſe terminos Regni Zuentibaldi, ſive ut rectius Porphirog. Sphendoplochi ſupra ex Annalibus Francorum relatum eſt, *Cap.* 2. quem Regem, Populoſque Bohemiæ, Moraviæ, & Pannoniarum converſos a Methodio, & Cyrillo, ſimul cum Bulgaris conveniunt Scriptores, & idem Epiſtolæ Ioh. Papæ VIII. teſtantur *Methodio* Ep. 195. *Archiepiſcopo Pannonienſis Eccleſiæ; Methodio* Ep. 247. *Reverendiſſimo Archiepiſcopo Sanctæ Eccleſiæ Morabenſ.* ex quibus liquet, Moraborum Regnum, Iuriſdictionemque Metropolitam eorundem complexam etiam Pannoniam Dravum uſque, hoſque tunc ad Chriſti fidem converſos, conſtat, ſed cum Porph. circa eadem tempora id eſt Imperante Baſilio cap. 29. referat. *Michaelis Amorenſis Balbi (tempore) qui Dalmatiæ oppida habitabant ſui Iuris extiterunt, neque Romano Imperatori, neque cuiquam alteri ſubjecti. Itidem finitimæ illis gentes Croati, Servii, Zachlumitæ, Tarbunitæ, Diocletiani & Hypagani excuſſis Romani Imperii habenis, liberi, ſuiſque, non alienis Legibus, uſi fuerunt. Principem vero hæ gentes non habent: tantum Zupanos ſenes, quomodo etiam reliqui Sclavorum Populi; Plurimi etiam e Sclavis his non baptizabantur, & diu baptiſmi expertes manebant; Imperante vero piiſſimo Imperatore Baſilio, Legatos miſerunt petitum, ut qui ex ipſis baptizati nondum eſſent, baptizarentur, eſſentque veluti ab initio ſubditi Imperii Romani. Exaudivit illos beatus venerandusque Imp. & Comitatenſem miſit cum Sacerdotibus, omneſque qui in nominatis gentibus nondum baptizati erant, baptizavit, & poſt bap-*

tiſmum

ptiſmum, Principes ipſis ex iſtis deſignavit, quos vellent, eligerentque e ſtirpe quam maxime amarent. Atque ex illo tempore in hodiernum uſque diem Principes ipſis non aliunde leguntur: Pagani vero qui Romanorum Lingua, Arentani appellantur, in locis inacceſſis, atque præruptis baptiſmi expertes, relinquebantur. Paganus etenim Sclavorum ſermone, dicitur, qui non eſt baptizatus, poſtea autem etiam hi mittentes ad eundem Imperatorem, baptizari petierunt: miſit itaque & baptizavit. & cap. 36.

Pagani autem vocantur, quod baptiſmum non accepiſſent, eo tempore, quo Sclavi omnes baptizati erant: Ita enim Sclavorum Lingua nuncupantur quicunque baptiſmi expertes: Romanorum vero dialecto, Regio illa Arenta appellatur, & inde Arentani. ideo ſicuti Methodio, & Cyrillo Sclavorum Bulgariæ, Pannoniæ, Moraviæ, & Bohemiæ converſio tribuitur, ita quoque aliquos ex Croatis, & Serblis, qui adhuc baptiſmo carebant, & ultimo ex Slavis, omnes Narentanos Chriſti fidem per Cyrillum eodem tempore ſuſcepiſſe, cum relatis ex Porph. congruit, quæ cum a majoribus per traditionem Diocleas accipere potuerit, Suentopluchi Regnum ex Pannoniis in Dalmatiam trahit, & pro ſolis Narentanis cunctos Serblos, & Croatos a Cyrillo converſos ſcripſit, Croatiamque, Serviam, & Dalmatiam ſimul jungens, Regnum imaginatus, diviſionem ejusdem, commentus eſt. Croatos autem ante Cyrilli tempora baptizatos, præter ea, quæ ſuo loco relata ſunt, teſtatur Priu. Tirpimiri Ducis ſuprapoſitum anni 838. in quo anteriorem quoqu Ducem Mislavum Chriſtianum nominari apparet, & clarius ex Epiſtolis Io. Papæ VIII. Cyrilli ſupra relatis, Sedeſclavo, & Branimiro Ducibus Croatorum, populis, & Epiſcopo Nonenſ. ſcriptis, ipſos, & eorum populos non ſolum tunc, ſed patres, & Anteceſſores eorumdem Chriſtianos fuiſſe, ante tempora a Diocleate relata, clare perſpicitur: Obſervandum quoque eſt Diocleatem referre diviſionem Dalmatiæ iisdem nominibus, quibus ſuo tempore, non Cyrilli diſtinguebatur, ut ex ſupra relatis a Porphir. ipſo CC. annis antiquiore conſtat; ſimili modo Dandulum addidiſſe diſtinctionem, quæ ſuo ævo uſurpabatur, quibus Blondus, & poſt eum reliqui ſuorum temporum diviſiones poſuerunt, quæ ſingulæ loco proprio indicabuntur. His de baptiſmo Narentanorum relatis in quo ſtatu res eorum fuerint, quando a Venetis debellati fuerunt, indagandum eſt. Narentanos ex ſocordia Græcorum Imperatorum, libertatem conſecutos, multoties Adriaticum infeſtaſſe, ſed a Venetis repreſſos, aliquo tempore quieviſſe, proximo capite relatum eſt. At cum Blondus referat; *tradunt vero Guglielmus, Sicardusque Othonem priusquam in Græcos Imperatores duceret, copiis Adriatico traductis Sclavoniam, ac Dalmatiam, invaſiſſe, magnaque illis in Regionibus Græcorum præſidio deſtitutis rerum præda, & mortalium cæde commiſſa, Romam ſe contuliſſe*, & quamvis hi auctores non reperiantur, & ob id res in Adriatico ab Othone geſtæ, quales fuerint, ex dictis Blondi percipi non poſſint, tamen dici poſſe videtur, Narentanos Othoni adhæſiſſe, & Saracenos e monte Gargano expuliſſe, ut ſupra relatum eſt, quod Sigonius anno 969. eveniſſe ſcribit, & cum Inſulam Laſtobon in poteſtate Narentanorum fuiſſe, capite ſequenti patebit, quam tempore Porphirogeniti ad ipſos non pertinuiſſe idem teſtatur, exinde coniici poteſt, vigentibus bellis inter Othones, & Græcos Narentanos Laſtobon, Choara, & les inſulas Dalmatiæ Orientalis reliquas, Orientali Imperio uſurpaſſe, Adriaticique dominium ſibi appropriare tentaſſe.

Narentani ergo Imperio Occidentali adhærentes, præter loca continentis, inſulas Orientales Dalmatiæ poſſidentes Dalmatas Imperio Orientali addictos inquietare & ſimul cum Croatis Adriaticum infeſtum reddere, a præternavigantibusque cenſum extorquere cœperunt; Quibus cum Dalmatæ impares eſſent ad reſiſtendum Græci vero Bulgarico bello impediti, occurrere non poſſent, Venetis permiſerunt Adriaticum a Croatorum, & Narentanorum moleſtiis eximere, ut capite ſequenti referetur.

CAPUT IV.

Quomodo Dalmatæ a Slavis preſſi Venetorum tutelam conſecuti ſint?

PEtrum Vrſeolum ſecundum Ducem Venetorum Narentanis tributum negaſſe, qui ob id Dalmatarum maritima loca, & a terra Iadrenſe territorium vaſtaverunt, qua de cauſa, Dalmatas Venetis ſe ſubdidiſſe, Ducemque deletis Narentanis, titulum Dalmatiæ ſumpſiſſe, & magiſtratus miſiſſe, Sabellicus ſcribit: Idem ſere reliqui vulgati Scriptores. Andreas autem Dandulus in ſuis Annalibus, hæc fuſius, & diſtinctius refert. Nam in principio Ducatus ejusdem Petri ait *iſte Dux cum Italicis Principibus amicitiam contraxit, & cenſum ſolitum dari Sclavis Piraticam excercentibus, a Venetis navigantibus per mare Adriaticum per edictum prohibuit.* Et infra *Gregorius V. natione Saxo ſedit annis duobus, menſibus quinque.*

Per idem tempus Chroatorum Iudex, propter denegationem cenſus, Venetis moleſtias inferre conatus eſt, unde Dux miſit Baduarium Bragadino, cum ſex navibus bene præparatis, Quiſſam, eorum urbem bello devincens, utriusque ſexus captivos Venetias conduxit; & ex hoc majoris

odii cumulus inter Venetos, & Sclavos pullulavit. & infra *Ioannes natione Græcus ſedit menſes decem, hic decimusſeptimus hujus nominis ab Imperatore damnatur, vivente enim Gregorio, data pecunia per Conſulem Urbis eſt creatus.*

Interea Dux Ioannem filium requiſitus a Baſilio & Conſtantino Imperatoribus, miſit Conſtantinopolim, qui honore, & muneribus ab iis decoratus, ad Patrem rediit. . . . Hoc tempore mortuo Tyrpimiro Rege Croatorum, inter filios Mucimurum, & Surignam, cupiditate regnandi orta contentio, ſchiſma magnum in illa Regione generavit, Mucimirius tamen prævalens, plurimis in rebellione poſitis, Regnum obtinuit damna inferens maritimis Civitatibus Dalmatiæ. Qua de cauſa Veneti ab illis evocati, cum permiſſione Baſilii & Conſtantini Imperatorum Conſtantinopol. a quibus Reges illi Sceptrum antiquitus recognoverant, dominium Dalmatiæ primitus acceperunt; ut hiſtoria, quam reperimus in antiquiſſimis Græcorum, & Venetorum Codicibus, prout ſequitur, ſerioſe declarat. . . . Illis namque temporibus in Dalmatianorum confinio non plusquam Iadrenſes Cives Veneticorum Ducis ditioni obtemperabant; quos Croatorum, & Narentanorum Principes crebro affligere ſolebant; in tantum, ut Narentani horum 40. comprehendentes ſecum vinctos deportarent. Unde Dalmatini populi omnes pene ſimul convenientes, Petro Veneticorum Duci ſuis internunciis hæc demandaverunt: Quod ſi ipſe venire, aut mittere vellet, qui eos a Sclavorum ſeveritate liberaret, ipſi, & illorum Civitates perpetua ſtabilitate ſuæ, ſuorumque ſucceſſorum poteſtati ſubditæ manerent. Hoc audiens Petrus Dux, nulla interpoſita dilatione, ſuorum conſilio munitus, navalem parare expeditionem peregit.

Septimo quoque ſui Ducatus anno, Petrus Dux, Aſcenſionis Domini feſto um ſuis in S Petri Oliven. Eccleſia ad Miſſarum Miniſteria percipienda, convenire voluit; cui Dominicus ejusdem loci Epiſcopus triumphale vexillum contulit, & una Claſſem conſcendentes illo die, Equilenſem Portum intraverunt: dehinc velis libratis, occiduoque vento flante, Gradenſem applicuere Urbem, quos Dominus, Vitalis Patriarcha, præeunte plebe cum Clericorum apparatu, excipiens, digna ſuo Principi obſequia exhibuit; cujus quoque dexteram victrici S. Hermacoræ ſigno condecoravit; inde pelagi ſulcando undas, Iſtrenſem ad Provinciam tranſeuntes, Civitatis Parentinæ juxta Inſulam, velis diſpoſitis, pernoctare diſpoſuere: Quibus Venerabilis Andreas Epiſcopus occurrens, famulamina Duci multa impertitus eſt; quem humiliter rogitans ut S. Mauri oraculum adire non recuſaret. Cujus petitioni acquieſcens, multo milite ſtipatus, Urbem intravit, & expletis in S. Mauri Eccleſia miniſteriis ſacris, arrepto exinde itinere remigantibus nautis apud Monaſterium S. Andreæ Inſulam, quæ juxta Polenſem Civitatem manet, grata hoſpitia habere voluerunt. Illuc Bertaldus Epiſcopus Polen. eximius cum Clericorum, & Civium multitudine feſtinus advenit, & utroque honore eumdem Ducem glorificavit. Dux deinde, vaſtum velificando æquor, Auſcrenſem ad Urbem delati ſunt, ubi non modo Cives, verum omnes de finitimis, tam Romanorum, quam Sclavorum Caſtellis, convenientes, tanti hoſpitis adventum ſe prævenire gaudebant, & Sacramentis ab omnibus peractis, ſub illius Principis poteſtate manere decrevere. Hoc peracto, Sacrum diem Pentechoſten ſolemniter celebrantes, prædicto Principi laudis modulamina decantavere. Tunc omnibus, quibus ætatis plenitudo aderat, ſecum venire juſſit, & acceptis ſtipendiis diſpoſitum iter continuare decreverunt. Altera vero die Iadrenſem antequam appropinquarent Urbem, ejusdem Civitatis Prior, cum Epiſcopo, & cæteris ſuum dominium gaudimonii potiti receperunt, & ingreſſi Vrbem, ubi illius Regionis majores confluentes, ejuſdem Principis dominationi ſubeſſe præoptabant; inter quos, Veglen. & Arben. Epiſcopi cum eorum Civitatum Prioribus affuerunt, & pari voto ſupra Sacra Evangeliſtarum dicta jurarunt: quod juxta illorum ſcire, & poſſe deinceps D. Petri Ducis fidem obſervare debuiſſent, inſuper Epiſcopi eisdem ſacris confirmaverunt, quod feriatis diebus, quibus laudis pompam in Eccleſia depromere ſolebant, iſtius Principis nomen poſt Imperatorem laudis præconiis glorificarent. . . . Croatorum itaque Rex, Ducem adveniſſe, & quæ egerat, cognoſcens, nunciorum ſtudio eumdem placare pacificis niſus eſt verbis; quod Dux omnino parvipendens, eosdem nuncios redire dimiſit, & ſic tractare cum utriusque gentis exercitu, adorſus eſt quoque inimicorum aditus intrare, vel quibus argumentis illorum munitiſſima loca indemnis capere poſſit.

Dux tunc quorundam relatione didicit 40. Narentanorum nobilium de Apuliæ partibus, peractis negotiis, ad propria velle reverti 10. naves hominibus oneratas ad Inſulam quæ vocatur Caza, ſub omni feſtinatione deſtinavit; quæ dum irent, facili certamine eosdem comprehendentes, Traugurien. Vrbem accelerare voluerunt Dux namque utriuſque & Dalmatinorum & Veneticorum militibus circumſeptus 6. die Iadrenſem Vrbem relinquens, ad quandam non longe a Belgradenſi Vrbe inſulam advenit; de qua talem legationem civibus mittere placuit: ut ſi ſpontaneum famulatum perſolvere, & fidelitatem ſibi jurare vellent, gratiam adipiſci valerent; ſin autem, ſe certamine capturos procul dubio ſcirent. Hoc vero audientes, Sclavorum Regis periculum incurrere formidabant, & tanto Principi reſiſtere non valebant; unde in utroque diſcrimine poſiti, quid agere penitus ignorabant. Tandem Venetorum ditioni ſubeſſe eligentes, & Sacramenta, & obſequia perſolverunt. Egreſſus vero inde, Lenigradæ Inſulæ Coloni egregio Duci occurrentes, ſacramenta prompte fecerunt. Cumque Dux Traugurienſem Vrbem peteret, ab Epiſcopo, Civibusque, Sacramentis corroboratus eſt; inibi ſuos, quos ante ex Iadrenſi Civitate miſiſſe diximus, Victores reperit. Sclavorum itaque Regis frater Suringa nomine aderat, qui, quondam fraterno dolo deceptus, Regni amiſerat Diadema; ipſe namque non modo Sacramenti vinculo ſe eidem Duci aſſociavit, verum etiam Stephanum puerulum chariſſimam ſobolem ſibi pro obſide commendavit, cui Dux Hicelam filiam ſuam Conjugem tradidit.

Hinc Spalatinam nobiliſſimam & validam Vrbem, quæ totius Dalmatiæ Metropolis conſtat, advenit, quem Petrus Archiepiſcopus ſacro infulatus

ſulatus

ſulatus officio, cum Vrbana, tam Clericorum, quam Laicorum multitudine excepit, & Miſſarum ſolemnia celebrans, ex voto jusjurandi fide eidem omnes placere ſatagerunt. Narentanorum quidem Princeps 40. ſuorum captivitate mancipatos expertus eſt, qui ſuis internunciis Ducem continua prece ſibi illos reddi imploravit, hoc videlicet pacto; Quod priusquam ipſe Dux de illis exiret finibus, tam ille Narentanorum Princeps, quam omnes ſui majores, ſibi ad ſatisfaciendum pro ſuis votis convenirent, & nec cenſum alias extortum aliquo modo exigere, nec quemquam itinerantem Veneticum moleſtare deberent. Tunc captivos reddere jubens, ſex tantum illorum, ne ipſe pacem violaſſet, retentos, ſecum ſervavit. His definitis, Dux ad alios illius regionis, ſub jugo ſubjugandos greſſum tendere cœpit: Qui apud S. Maxim. Eccleſiam hoſpitium habere, dum voluiſſet, Curzolæ Inſulæ habitatores ſuis recuſantes parere juſſionibus, valida manu acquiſivit, ſuæque poteſtati ſubjugavit. Præterea dum idem Dux quicquid cordi aderat, Deo fautore, ad votum conſequeretur, improbos Ladeſtinæ Inſulæ habitatores aggredi conatus eſt; a quorum rabie Venetici illuc prætemavigantes, propriis facultatibus privati, nudi ſæpiſſime evaſere. Erat ſiquidem eadem Inſula ſcopuloſis promontoriis circumſepta, licet aditum intrantibus non denegaret, montium tamen ſublimitate oſtendebatur; Ex quibus vivis murorum mœnibus, turriumque ædificiis munita, inexpugnabilis ab omnibus habebatur. Dum vero prædictus Princeps, multitudine navium collecta, quendam illius Inſulæ portum penetravit, mandans civibus, ut relicta pertinacia ad ſe venirent, aut pugna ſe perituros ſcirent. Qui timore conſtricti, pacifica verba protulerunt. Poſtmodum illis injunctum fuit, nulla ratione pacem a Duce ſe conſequi poſſe, niſi Civitatem ipſi deſtruerent, deſtructam vero irreparabilem, & inhabitabilem relinquerent. Quod omni niſu facere interdicentes, tanto exercitui ſe ſe obſiſtere poſſe adorti ſunt. Tunc idem Princeps ſuos ad certamen præparare, illosque impugnare acriter juſſit: Verum quia arduus locus difficilem dabat appropinquantibus ingreſſum, jaculorum ictibus hoſtes aliquandiu procul, virtute, qua poterant coercere ſatagebant. Tandem Dei omnipotentis diſpenſatione major pars exercitus ex illo loco unde nullius munitionis oſtia patebant, impetum facientes, reliqua montes per devia conſcendendo, turres ubi aquarum Vaſcula relevantur comprehenderunt, in quibus conſiſtentes in tantum luctamine comprimebant, donec dejecti animo, armis depoſitis, nihil amplius, quam mortis exoſum periculum evadere flexis exorabant poplitibus. Dux itaque pietatis amator vivos conſervare inſtituens, Civitatem tantum devaſtare præcepit. Hoc peracto Victor Princeps S. Maxim. Eccleſiam reciprocavit, illuc Raguſienſis Epiſcopus cum ſuis conveniens, eidem Principi Sacramenta omnes facientes obſequia multa detulerunt. Inde Dux prædictas Civitates repetendo remeans, pari omnium conſenſu Ducem Dalmatiæ ſe primitus nominavit, Venetiam tandem cum tali triumpho regreſſus eſt.

Ex quibus apparet Sabellicum non recte intellecto Dandulo hic, ut & ſupra Narentanos & Croatos inter ſe confundere, & cum Slavi utrique eſſent, Narentanos, pro Slavis Dalmatiam habitantibus ſumere, eo quia ſuo tempore obliterata Narentanorum, & Croatorum diſtinctione, utrique Slavi vocarentur, ut ſuo loco referetur; Et quamvis Dandulus res Croatorum a Narentanis diſtinctas tradat, tamen cum ex nominibus locorum obſoletis, vel mutatis aliqua obſcura remaneant, ideo declaranda ſunt, ut narrationis ſeries clarior appareat, & inde æquivocationes Sabellici, & cæterorum corrigi poſſint; Ait enim Dandulus *Chroatorum Iudex propter denegationem Cenſus Venetis moleſtias inferre conatus eſt,* ideo Veneti *Quiſam eorum Civitatem* bello devicerunt captivosque Venetias duxerunt, *ex hoc majoris odii cumulus inter Venetos, & Sclavos pullulavit,* cum intelligentia relatorum pendeat a ſitu Civitatis *Quiſſæ* ubi nam ea fuerit, inquirendum eſt. Quſſam Civitatem Croatorum maritimam fuiſſe oportet, quæ cum nullibi extaret, quando Sabellicus ſcripſit, ideo ejus mentionem omiſit, & aliqui Dandulum, ejuſve Exſcriptores, erraſſe credentes, & Narentanos, cum Croatis ex Sabellico confundentes *Quiſſam* in qui *Iſſam* Narentanorum Inſulam verterunt, & Vaticanus Codex Danduli talem correctionem habet *Qui Iſſam*; ſed ſicuti Croatos præter maritima continentis loca, Inſulas quoque aliquas poſſediſſe ex Porph. relatum eſt, ita ex Privilegio a Creſimiro Rege Dalmatinorum, & Croatorum proxime illis temporibus conceſſo, inferius ponendo, apparet, *Chiſſam* vocatam Civitatem & Inſulam, nunc Pagum dictam: Quod Dominicus quoque Marius Niger Geg. com. 6. animadvertit. *Eſt & Portunata, quæ & Chiſſa dicebatur ex vocabulo oppidi quod in meridionali Ripa ſitum fuit, ubi ejus veſtigia cernuntur, & adhuc locus, Chiſſa, dicitur, quibusdam Paſtorum Caſis infra habitatus, quæ Inſula hodie Pagus dicitur.* Idem Palladius Fuſcus de ſitu oræ Illyrici, quam unam ex Croatorum Inſulis fuiſſe inferius patebit, &, Chiſſam, ſive Kiſſam eamdem fuiſſe, cum Danduli Quſſam ex eo percipitur, quod Croatorum Iudex id eſt Zupanus in Inſula Pagi exiſtens, præternavigantes Venetos moleſtare potuerit propter Cenſus denegationem, de quo capite ſequenti. Inde *ob captivos Sclavos Venetias deportatos* inter Venetos, & *Sclavos* odium exarſiſſe oportet, qua de cauſa eosdem Croatos cum Narentanis ſe junxiſſe, & Croatos a Terra, Narentanos vero a mari Dalmatas ſibi proximos Venetorum ſocios vexaſſe veroſimile eſt: Sabellicus autem Narentanos cum Croatis confundens, Iadræ proximos præſumens, ab iisdem Narentanis territorium Iadrenſe a terra vaſtatum dixit, quamvis Narentani longe a Iadrenſi territorio ſiti fuerint: Cum tantum 40. captivos Iadrenſes Narentanos ſecum vinctos deportaſſe Dandulus referat. Dalmatæ ergo, tunc a Croatis a parte terreſtri,

reſtri, & Narentanis a mari preſſi, Ducis Venetorum auxilium implorarunt, ut eos ab utrorumque Slavorum moleſtiis liberaret; Ex quo obſervandum eſt Dandulum, Croatos, & Narentanos ſimul, cum utrique Slavi eſſent, hic *Sclavos* vocare, alibi autem Croatos ſolos *Sclavorum* nomine referre, prout cæteri quoque Chronographi Veneti antiquiores faciunt, qui Iſtros, & Dalmatas antiquis propriisque nominibus indigetant, Slavos autem, qui Dalmatiam occuparunt, in Sclavos, & Narentanos diſtinguunt, Croatos ſcilicet ſibi proximiores generali nomine Slavorum vocantes, ex Serviis vero maritimos, Narentanos: ſequitur Dandulus: Ducem ex permiſſione Impp Conſtan. Claſſem paraſſe, & a Parentinis, & Polenſibus in Iſtria obſequioſe receptum in proximam Dalmatiæ Civitatem Auſeri perveniſſe. *Unde non modo Cives, verum omnes de finitimis, tam Romanorum quam Sclavorum Caſtellis convenientes, Principi ſacramenta dicunt,* ibique diſpoſitis rebus, Iadram perrexiſſe, cui obviam Prior, & Epiſcopus exeuntes, Iadram deduxerunt, *ubi illi Regionis majores confluentes,* inter quos Veglen. & Arben. jurarunt, & uti Inſulani Venetisque ob id magis obnoxii, primi Dalmatarum laudes poſt Imperatorem decantarunt. Duci Dalmatiam adeunti, Dalmatæ ſive Latini, liberatori ſuo occurrerunt, & ex Slavis, ſive Croatis, aliqui mari proximi, ex Caſtellis eorumdem convenientes, timore Claſſis, Duci Sacramenta dixerunt: Iadram autem delata Claſſe Rex Croatorum Ducem placare ſtuduit, ſed ibi *Regionis majoribus* id eſt Dalmatinorum *confluentibus cum utriusque gentis exercitu* id eſt *Dalmatinorum*, *&* *Veneticorum* conſilium habuit, quomodo loca Croatorum, ex quibus Iadrenſe Territorium moleſtabant, capere poſſet; Sed cum tunc nunciatum eſſet 40. nobiles Narentanos ex Apulia redeuntes, ad Chazam Inſulam (quæ eſt inter Iſſam, & Laudeſtinam) appuliſſe, ideo decem naves illuc deſtinavit, quæ ipſis copiis in Tragurienſem Civitatem amicam ſe receperunt, præſtolantes ibi Ducis adventum. Dux, aucta Claſſe Dalmatinorum acceſſione, ad proximam Inſulam Croatorum prope Belgradum eorumdem Civitatem pervenit, cujus incolæ quamvis Slavorum, ſive Croatorum Regis indignationem incurrere dubitarent, tamen Claſſi reſiſtere non valentes, Duci ſe ſubmiſere, idem quoque fecerunt Lenigradæ Croatorum Inſulæ Coloni (id eſt Mortarii, vel Zuri) inde, Tragurienſibus occurrentibus, ad eorundem Civitatem Dux pervenit, ubi ſuos victores reperit: Ibi frater Regis Slavorum adſuit, cum Duce ſocietatem junxit, & filium Stephanum obſidem tradidit, cui Dux Hicellam filiam Conjugem dedit, & deinde Spalatum veniens receptus fuit: Huc uſque Dandulus geſta Ducis cum Iſtris, Dalmatis, & Croatis refert; De Rege autem Croatorum locisque terreſtribus Iadræ proximis Ducem feſtinantem a Narentanorum moleſtiis navigationem liberare, ſex tantum dierum ſpatio ibi commoratum nihil determinare potuiſſe, conjectandum eſt, ſed ſocietate, & affinitate cum fratre Regis Tragurii inita, inde Croatorum quoque partem Dalmatis Amicam effeciſſe, ex illis, quæ in recenſione Regum referentur, conjectari poterit, ex iis autem, quæ deinde de Narentanis ſcribit, ſicuti Principem Narentanorum loca Spaleto proxima, tunc habitaſſe conjectari poteſt, ita poſterioribus quoque temporibus eadem loca a Succeſſoribus ejus poſſeſſa, ſuo loco patebit, quo ob ſuorum nobilium Captivitatem pacem facere coacto, Curzolanos, & Ladeſtinos Inſulanos ſe opponere audentes, ab eodem diſſenſiſſe argui debet; Inde Narentanos diviſos inter ſe Venetorum, & Dalmatarum Claſſi occurrere auſos non fuiſſe, conjectari poteſt, at has Inſulas auxiliis deſtitutas facile Ducem in poteſtatem redegiſſe: Sed ſicuti relata de Curzula ex ejus nomine hodie quoque uſitato, clara ſunt, ita, cum Ladeſtinæ nomen obliteratum ſit, recentiores ambigentes, quæ nam hæc Inſula fuerit, de Pharo (quæ Leſina vocatur) dici crediderunt, & alii textum Danduli correxere ſic *Leſinæ*, ſed ex ejus deſcriptione *Inſula ſcopuloſis promontoriis circumſepta, licet aditum intrantibus non denegaret, montium tamen ſublimitate oſtendebatur* Ladeſtinam, vel Laudeſtinam fuiſſe eam, quam Por. Laſtobon vocat, & nunc Slave Laſtovo nuncupatur: Illa autem *ſcopuloſa promontoria* ſive ſyrtes, ab Oriente Inſulæ ſitæ, ex utraque parte in longum protenſæ, ex antiquo *Ladeſtinæ* ſive *Ladeſte* a Stephano memoratæ, & tabulis Peutingerianis *Ladeſtris* Inſulæ nomine corrupto Lagoſtinæ indigetantur, & Inſula Lagoſta, ex qua ob ſitus portuumque commoditatem Narentanos Adriaticum infeſtaſſe, Venetosque præternavigantes vexaſſe, cenſendum, Ducemque Civitatem hanc munitam deſtruxiſſe, ut deleto moleſtantium receptaculo pacatam redderet Adriatici navigationem concludendum eſt.

CAPVT

CAPUT V.

De æquivocatione tributi Croatis, vel Narentanis penſi.

SErie rerum in Adriatico per Venetos geſtarum relata, remanent quædam explananda, ſcilicet, de tributo a Croatis & Narentanis exacto, Laudum Cantu, & tituli Dalmatiæ aſſumptione, quæ ſingula ſeorſim declaranda ſunt. Ait enim Sabellicus de Petro Urſeolo ſecundo Duce *Italiæ ad hæc potentiſſimum quemque muneribus & officiis aſſectatus: ubi ratus eſt veniſſe tempus, quo Veneti veteres novasque Narentanorum injurias facile ulciſci poſſent, vetuit tributum, quod Venetum nomen multos annos, ut tuto oram Dalmaticam ſui negotiatores navigarent Barbaris miſerat, ulterius dari. Narentani ira in Venetos &c.* Dandulus autem loco ſupra relato *Iſte Dux cum Italicis Principibus amicitiam contraxit, & cenſum ſolitum dari Sclavis piraticam exercentibus, a Venetis navigantibus per mare Adriaticum, per edictum prohibuit.* & infra *Chroatorum judex propter denegationem Cenſus Venetis moleſtias inferre, conatus eſt.* Hic animadvertenda eſt differentia inter relata a Dandulo, & Sabellico, nam Sabellicus Venetos Narentanis tributum per multos annos publico nomine miſiſſe, innuere videtur; Dandulus vero Cenſum, vel tributum, quod a Venetis navigantibus Slavi extorquebant, Ducem per edictum ſolvi, prohibuiſſe refert; quem hoc loco de Croatis loquutum apparet, cum ex denegatione ejusdem Cenſus *Croatorum judex Venetis moleſtias inferre conatus eſt,* ſcripſerit, quæ ad Narentanos referri non poſſunt, ut Sabellicus credidit: pro cujus rei declaratione, referendum eſt, quodnam genus tributi jure, & ex pacto Croati exigerent, ut exinde æquivocatio Sabellici apparere poſſit. Ait enim Porphir. cap. 30. *Ex quo vero dicti jam Sclavi inhabitarunt finitima Dalmatiæ, omnia tenuerunt, Urbesque Romanorum Inſulas colebant, ex iisque vivebant, at cum quotidie a Paganis captivi abducerentur, perderenturque, illas deſeruerunt, continentem colere volentes, verum a Crobatis prohibebantur, cum nondum illis tributa penderent verum ea, quæ hodie pendunt, Prætori ſuo exhibebant, ſed cum vitam tolerare non poſſent, ad Baſilium Vener. Imperatorem acceſſerunt, eumque res a nobis commemoratas edo uerunt, isque auctor fuit, ut quæ Prætori ſolvebant, ea Sclavis darent pacis cauſa, & Prætori exiguum aliquid penderent ad oſtendendam duntaxat Rom. Impp. illisque debitam ſubjectionem ac ſervitutem, atque ex illo tempore omnes iſtæ Urbes Sclavorum tributariæ, pacta ſolvunt, Aſpalatus quidem ſol CC. Tetragura C. Diadora CX. Opſaræ C. Arbe C. Becla C ita ut univerſim eſſent lib. DCCX. excepto vino, & cæteris ſpeciebus diverſis, quas præter pecuniam exhibebant.* Croatos enim donec Occidentali Imperio parebant, pactis inter Imperia initis ſtetiſſe, & Dalmatas ſua quiete poſſidere, permiſiſſe conjectandum eſt; at jugo Francorum detracto, mare infeſtando quibusdam quoque Inſulis occupatis (ut inferius patebit) Dalmatas moleſtaſſe, ob id tributum ipſis conſtitutum fuit, quod cum Imperante Baſilio evenerit, ipſo quoque conciliante pactum eſſe potuit (de tributo autem vini & cæteris ſpeciebus, infra Regum Ungarorum tempore refertur) ex qua ſupra narrata tributi conſtitutione Croatos ab infeſtatione maris abſtinuiſſe, Dalmatasque quiete ſua poſſidere permiſiſſe argui debet; ſed iterum mare infeſtantibus, & a præternavigantibus cenſum exigentibus, Dalmatas Venetorum protectioni adhæſiſſe, & cenſum, quod extorquebatur, ſolvere noluiſſe, & ut in ſimilibus evenire ſolet, tributum quoque pactum denegaſſe, ob cujus denegationem contentio orta ſit, nam tunc Iadram ſolam in Dalmatia Venetos in protectione habuiſſe Dandulus, & cæteri Chroniſtæ referunt; Iadrenſes vero aliqua ex cauſa eorumdem protectioni ſe dediſſe oportet, quæ proximorum Croatorum moleſtiis tribui debet, & ob imbecillitatem virium Imperii orientalis ad vicinam, & antiquam ſocietatem Iadrenſes reveniſſe, ut a Croatorum moleſtiis liberarentur, & Venetorum protectionem nactos, Croatis tributum quoque negaſſe conjectari poteſt; ob quam denegationem Croatos Venetis Iadrenſium protectoribus *moleſtias inferre conatos* videtur dicendum; Venetos autem quietis Adriatici avidos *Quſſam Croatorum Civitatem* ſcilicet nidum moleſtiæ deſolaſſe, *ex quo majoris odii Cumulus inter Venetos, & Sclavos pullulavit;* Inde Croatos in vindictam cum Narentanis conveniſſe, Iadrenſes moleſtaſſe, & præternavigantes Venetos infeſtaſſe, ut Dandulus refert, quas moleſtias ad reliquos quoque Dalmatas Venetorum antiquos ſocios extenſas cenſendum eſt, propter quas cæteri Dalmatæ Ducem evocarunt, & ipſius ſe protectioni tradiderunt, Dux autem Croatis maritimis ſibi ſacramento aſtrictis, a Narentanorum quoque Principe, & primoribus navigationem quietam permiſſuros ſponſionem accepit, ut ſupradictum eſt. Ex quibus conſtat, Sabellicum de tributo Narentanis penſo æquivocaſſe, ex tot enim relatis Venetorum Victoriis contra eosdem, & Croatos apparet nullam eſſe potuiſſe cauſam, propter quam Veneti tributum Narentanis, & multo minus Croatis publico nomine conſtituerint, Sabellicumque non percepto Danduli verborum ſenſu, talia ſcripſiſſe & quamvis idem Dandulus referat, Narentanorum Principem, & ſuos majores cum Duce conveniſſe. *Nec cenſum alias extortum, aliquo modo exigere, nec quemquam itinerantem Venetorum moleſtare deberent,* cenſum tamen ab aliis, quam a Venetis extortum innuere videtur, ipſumque Cenſum ab *itinerantium Venetorum*

netorum moleſtiis ſeparare, ſed ſicuti, cujus generis cenſus fuerit, quem Croati, & Narentani a navigantibus extorquebant, ex relatis Danduli verbis diſtingui non poteſt, ita ex iis, quæ ſuo loco dicentur de Almiſſanis, qui loca Narentanorum tenuerunt, & Segnienſium Croatorum, qui noſtris temporibus non minores moleſtias, Venetis longe majoribus viribus pollentibus, inferre auſi ſunt, conjectari poterunt ea, quæ ab auctoribus non traduntur, & antiquitate obſcurata ſunt, Cenſusque a navigantibus extortus a tributo publico diſtingui.

CAPUT VI.

De Laudibus.

DAlmatas Duci Vrſeolo poſt Imperatorem laudes canere pollicitos Dandulus, & ex eo Sabellicus, cæterique vulgati Scriptores referunt, quæ laudes cum adhuc in uſu ſint, non injucundum erit iis, qui antiquitatum indagatione delectantur, ſi re altius repetita, quomodo hoc pulcherrimum Romani decoris monumentum in Dalmatia ſervatum ſit, & cauſa quare in omnibus hodiernæ Dalmatiæ Civitatibus idem non ſervetur aperiatur.

Imagines Impp. initio ſumpto ab Auguſto colebantur, ex gentilitatis deinde ſuperſtitione etiam adorabantur, at Imperio ad Chriſtianitatem redacto creato quolibet Imperatore, Imago ejus per Imperium circumferebatur, & in unaquaque Civitate in locis publicis, & proponebatur, & reponebatur, atque magiſtratibus Provincialibus præferebatur, & in exercitibus ab imaginiferis ferebetur.

Guido Panc. in notis ad Notitiam Orien. Imp. c. 24. l. 2. ſi quando C. de ſtatuis & imaginibus.

His autem Imaginibus expoſitis, a Populo acclamabatur, quod non ſolum in creatione fiebat, ſed etiam ſingulis annis ſtatis diebus feſtis repetebatur expoſitio ſimul, & acclamatio: Hæ autem acclamationes, cum in foro, Circis, & Theatris fierent, Chriſtiana pietate omnia ad Eccleſiam reducente, Imaginum quoque propoſitio, & repoſitio, ipſaque acclamatio in Eccleſiis fieri cœpit, quas acclamationes laudes dictas Paulus Diaconus prodit. *Tiberius cum Coronam Auguſtalem accepturus eſſet, cumque juxta conſuetudinem ad ſpectaculum Circi populus expectaret, inſidias ei præparans, ut Juſtinianum, Juſtini nepotem, ad dignitatem Imperatoriam ſublimaret, ille per loca ſancta prius procedens, dehinc vocato ad ſe Pontifice Vrbis cum Conſulibus, ac Præfectis Palatium ingreſſus, indutus purpura, Diademate coronatus Throno Imperiali impoſitus cum immenſis laudibus in Regni gloria confirmatur.*

de geſtis Langb. l. 3.

Quo defuncto Mauritius, indutus purpura, redimitus Diademate, ad Circum proceſſit, acclamatiſque ſibi laudibus, largitus populo munera primus ex Græcorum genere in imperio confirmatus eſt.

Laudumque nomine etiam hodie per tot ſeculorum continuationem vocantur.

Quibus autem conceptis verbis ipſæ laudes acclamarentur, tenuis memoria in Phoca memoratur.

Apud Gregorium Magnum in exor- 603.
dio Libri undecimi Epiſtolarum.

Venit autem Icona ſupraſcriptorum Phocæ & Leontiæ Auguſtorum Romam, ſeptimo calendas Maii, & acclamatum eſt iis in lateranis in Baſilica Julii ab omni Clero, & Senatu: exaudi Chriſte Phocæ Auguſto, & Leontiæ Auguſtæ vita. *Tunc juſſit ipſam Iconem Dominus Beatiſſimus, & Apoſtolicus Gregorius Papa reponi in Oratorio ſancti Ceſarii Martyris intra Palatium.*

Sed cum deinde excommunicato Philippico Imperatore ſummus Pontifex populo conſentiente decreviſſet, *quod* *Sigon.*
ejus imago, ut aſſueverat in Templum non in- 712.
ferretur, neque nomen in ſacrorum ſolemnibus ederetur, tunc Romæ ceſſatum a laudum acclamationibus, dicendum eſt, cum deinde Leo quoque Iſauricus excommunicatus fuiſſet, multasque contentiones 730.
ſubſequentes Imperatores cum Eccleſia Romana habuerint, ideo Laudes repetitas memorat, donec in coronatione Caroli Magni rurſus Populus iiſdem verbis, quibus, in Orientalium Imperatorum Imaginum propoſitione, ſolitus erat, acclamavit, ut Regino tradit:

Carolo adveniente Romam Sum. Pont. in gradibus Baſilicæ B. Petri ſtans, miſſis obviam Romanæ Urbis vexillis, cum crucibus atque reliquiis, ordinatis etiam, atque diſpoſitis per congrua loca, tam peregrinorum, quam Civium turmis, qui venienti Laudes dicerent, ipſe cum Clero, & Epiſcopis ante gradus Eccleſiæ eum humiliter ſuſcepit. Et infra.

Cum Rex ipſa die Natali Domini ante confeſſionem S. Petri ab oratione ſurgeret, Leo Papa Coronam capiti ejus impoſuit, & a cuncto Romanorum Populo ter acclamatum eſt: Caro- 801.
lo Auguſto a Deo coronato magno, & Pacifico Imperatori Romanorum vita, & Victoria.

Et poſt laudes more antiquorum Principum adoratus eſt, & ablato Patritii nomine Imperator, & Auguſtus eſt appellatus. Simili modo, & Legati Michaelis Imp. orientis.

Aquisgrani, ubi ad Imperatorem venerunt, 812.
conſcriptum pactum ab eo in Eccleſia ſuſceperunt more ſuo, id eſt græca lingua Laudes ejus dixerunt, Imperatorem eum, & Baſileum appellantes, & in revertendo Romam venientes in Baſilica S. Petri Apoſtoli eundem pacti, ſeu fœderis libellum a Leone Papa denuo ſuſceperunt.

Hæc

Hæc Romæ; at in imperio Orientali Laudes continuatas hodiernus earundem uſus in Inſulis Ionii, quæ Turcarum jugo non premuntur, arguit, ob id in Dalmaticis quoque Civitatibus quæ Orientale Imperium adhuc recognoſcebant, Laudes cantari ſolitas ſtatis diebus feſtis, ex iis, quæ refert Dandulus, conſtat; nam Duci advenienti Auſeri. in ſolemnitate Pentecoſtes cantatas memorat, & Epiſcopos Iadræ exiſtentes promiſiſſe *feriatis diebus, quibus Laudis pompam in Eccleſia depromere ſolebant iſtius Principis nomen poſt Impp. Laudis præconiis glorificarent.* Ex quibus Laudum uſum continuatum in Dalmatia apparet, poſterioribus quoque ſeculis Tragurii memoria reperitur, anni ſcilicet 1192. eaſdemque Laudes, Andreas Belæ tertii Regis Vngariæ filius, a Patre Dux Dalmatiæ, Croatiæ, & Chalmiæ conſtitutus, ſibi dictas teſtatur in privilegio Traguríen. conceſſo anno 1200.

Ex Archiv. Com. Trag.

Traguríenſem Civitatem intravimus, ubi una a Clero, & univerſo populo in honore, & gaudio recepti, Laudes hymnidicas honorabiliter recepimus; & prout tractu temporis evenit, ut honores Principi deſtinati, ad ejus vicem gerentes extendantur, Banis quoque Laudes dictæ fuere, & cum ipſi Bani ſæpe in Comites Civitatum Dalmaticarum eligerentur, (ut latius poſtea dicetur) Comitibus etiam dictæ ſunt, determinataque pecunia hanc ob cauſam Canonicis pendebatur, prout ex pactis cum Iuachino Bano Sclavoniæ, electo Comite Spalati, conſtat. Ad alios deinde quoque magiſtratus, & Collegia extenſæ fuere. Has laudes, quas olim Populus acclamare ſolitus erat, hodie in Eccleſia ſtatis diebus feſtis ſolemnioribus Sacerdotes canunt, & quamvis per tot ſecula multa mutata, & adjuncta eſſe poſſint, tamen adhuc aliqua verba antiqua ſervantur.

Ex Arch. Cor. Spal. 1272.

Dies autem ſolemnes fuiſſe Paſcha, & Natale Domini ex decreto Gregorii de ſancto Apoſtolo, tituli S. Mariæ in Porticu Cardinalis, tunc in Regno Vngariæ Legati anni 1192. in cartulario capituli Traguríenſis exiſtenti apparet, & nunc Iadræ obſervatur, Tragurii autem, & Spalati, aliis etiam feſtis celebrioribus canuntur; & ſicuti ab eodem Cardinali duo Presbyteri ſingulis annis pro laudum ſolutione limitati fuere, ita poſterioribus temporibus ex Veneti Senatus decreto, pro antiqui moris continuatione, ſolvit ærarium publicum cap. Tragurii quotannis libras 15. Canuntur autem hæ laudes Tragurii inter Miſſæ ſolemnia a duobus ex Canonicis Vmbonem aſcendentibus, Choro loco populi reſpondente, & loco Imperatoris ſummo Pont. acclamatur, quod quando evenire potuerit, infra conjectabitur; formula ergo in Patria obſervata ſubjicitur, ut ex ea cum antiquis acclamationibus collatio fieri poſſit, a qua cæteræ per Dalmatiam parum diſcrepant.

Canonici.

Exaudi Chriſte, exaudi Chriſte.

Chriſtus vincit, Chriſtus regnat, Chriſtus imperat. Sanctiſſimo, & Beatiſſimo Patri, & Domino Noſtro Clementiſſimo Domino NN. divin. Provid. Sacro Sanctæ Romanæ ac univerſalis Eccleſiæ ſummo Pontifici Laus, honor, & Decus ac cæleſtis triumphus.

Iadrae, & Spal. Salus, honor & vita perpetua.

Chorus.

Chriſtus vincit, Chriſtus regnat, Chriſtus imperat.

Can.

Sereniſſimo, ac Excellentiſſimo Principi, & Domino Noſtro Gratioſiſſimo DD. NN. Dei gratia Inclyto Duci Venetiorum &c. Laus, honor, Gloria, & triumphus perpetuus.

Spal. Salus, honor, vita, & perpetua victoria.

Chorus.

Chriſtus.

Can.

Illuſtriſſimo & Reverendiſſimo Domino D. NN. Dei, & Apoſtolicæ ſedis gratia, Epiſcopo Traguríenſi laus, honor, vita, & gaudium ſempiternum.

Iadrae Salus, honor, vita, & victoria.

Chor.

Chriſtus.

Can.

Illuſtriſſimo Domino D. NN. Comiti & Capitaneo noſtro Trag. laus, honor, dignitas, & vita perpetua.

Chor.

Chriſtus.

Can.

Illuſtriſſimo Domino D. NN. Camerario, & Artis Præfecto noſtro Trag. laus, honoris augumentum, gaudium perenne, & pax ſempiterna.

Chor.

Chriſtus.

Can.

Venerabilibus Patribus Dominis Canonicis, & Capitulo, ac toti Clero noſtro Trag. Salus honor, vita, & gaudium perpetuum.

Chor.

Chriſtus.

Can.

Nobilibus & ſapientibus viris Iudicibus, & Conſiliariis, ac toti Collegio Nobilium Trag. ſalus, honor, & vita perpetua.

Chor.

Chriſtus.

Can.

Vniverſis Civibus, ac toti devotiſſimo populo noſtro Trag. ſalus, vita, & gaudium ſalubre.

Chor.

Chriſtus vincit, Chriſtus regnat, Chriſtus imperat.

Canonici.

Exaudi Chriſte, exaudi Chriſte.

Hæ autem laudes nunc canuntur in his tantum Civitatibus, quæ olim Romanorum, vel Dalmatarum nomen retinuere, ut dictum eſt, quæ Imperiales etiam dictæ fuere ad differentiam Croaticarum, quæ Regales, ſuntque *Raguſium, Spalatum, Tragurium, Iadra, Arbum, Viglia.*

Sola Abſarus ex Dalmaticis iis caret, quæ cum pene deſerta ſit, Civibus & Magiſtratibus nunc Cherſum habitantibus, ob id forſam omiſſæ fuere.

Curzulæ & Phari, uti Narentanorum Sibenici, & Nonæ uti Croatorum.

Neque olim cantatas ulla memoria reperitur, neque nunc canuntur; ex quo confirmantur, quæ ex Porph. de Dalmatarum, & Slavorum diſtinctione dicta ſunt.

Aſcrivii, ſive Cathari quamvis in Dalmatia hodierna ſit: non canuntur, quia & ipſa inter Dalmaticas Civitates numerari deſiit, ideo non Imperio (quod Porph. non miſiſſet, cum ejus mentionem faciat) ſed alicui ex Principibus Slavorum tempore Porphir. paruit.

Canuntur quoque hodie ex more antiquo, Iuſtinopoli Iſtriæ Civitate, quam quamvis Occidentali Imperio paruiſſe, & Marchionibus Iſtriæ ſubditam fuiſſe, reperiatur; tamen Caroli Magni tempore Græcos adhuc, uti maris Dominos, recognoviſſe ſupra relatum eſt; ideo more antiquo Orientali ſervato, laudum cantu, ſuperioritatem Adriatici Impp. Orientalibus Iuſtinopolitanos olim detuliſſe apparet, quem antiquum morem ſub Venetorum dominio, ſimul cum Dalmatis hodie ſervant.

CAPUT VII.

De titulo Ducatus Dalmatiæ a Duce Veneto ſumpto.

Petrum Vrſeolum Secundum Ducem Venetorum Dalmatiæ titulum ſumpſiſſe, concordes ſunt Veneti Scriptores, Sabellicus poſt reditum Venetias, Dandulus vero relatis ejus Victoriis, *Inde Dux prædictas Civitates repetendo remeans, pari omnium conſenſu Ducem Dalmatiæ ſe primitus nominavit, & ad Venetiam cum tali triumpho tandem reverſus eſt.* ex quibus, in Dalmatia ipſius titulum Ducem ſumpſiſſe apparet, & Dalmatarum aliquos ipſo accedente, ſtatim laudes in Eccleſiis canendo titulum Dalmatiæ poſt Imperatorem eidem detuliſſe: In reditu autem omnium Dalmatarum acclamatione titulo Ducis Dalmatiæ decoratum, Venetias rediiſſe: Sed ſicuti geſta Venetorum in Dalmatia ex conſenſu Impp. Conſtantinopol. Dandulus ſecuta memorat, ita quoque tituli aſſumptionem eosdem, vel permiſiſſe, vel auxiliorum Venetorum indigos, diſſimulaſſe, dicendum eſt; nam tunc Græci Dalmatiæ Dominium nominetenus retinebant, & maximis Bulgarorum bellis impediti, ad Saracenos, Barium obſidentes, expellendos, Veneta auxilia paulo poſt accerſivere, ut idem refert Dandulus; prout etiam Anonymus Barenſis, & Lupus Protoſpata 1002. ideo Venetorum nationem ſibi conciliando, Ioanni Ducis filio, & in Ducatu conſorti, Martham ex ſorore filiam Romani Argiri, qui poſtea imperavit, in matrimonium tradiderunt, nil mirum ergo ſi poſſeſſione Dalmatiæ permiſſa, tituli quoque uſum Duci Veneto permiſerint Impp. Orientales prout Othonem quoque Occidentalem eodem titulo Ducem decoraſſe, Dandulus refert. Magiſtratus tunc in Dalmatia miſſos nominat Sabellicus, & aliqui alii, ſed Dandulus cum Chroniſtis antiquioribus nihil de Magiſtratibus referunt: Extant tamen ad Danduli Annales, & ad aliquas ex Chronicis antiquo charactere ſcriptis, eorundem Magiſtratuum nomina, recentiori tamen charactere exarata, inter quos Sibenici, & Belgradi Civitatum Croaticarum, quas Dandulus tunc acquiſitas non memorat, & cum nullibi in Dalmatia eorundem Magiſtratuum memoria reperiatur, ideo poſterioribus temporibus hæc nomina a recentioribus aſtructa fuerunt. Hoc modo Dux Venetorum Dalmatis in protectionem ſuſceptis, & a Slavorum tributo, & moleſtiis liberatis, pacato Adriatico, Dalmatiæ titulum de conſenſu Impp. Oriental. ſumpſit.

Dandul. Cedren. Curopal.

CAPUT VIII.

De Regibus, & Banis Croatorum.

HUcuſque geſta in Adriatico, forſan nimis tædioſe, tamen ad intelligentiam ſequentium non inutiliter relata ſint. Nunc Regum Croatorum memorias, quæ ſuperſunt, colligere oportet.

Regnum Croatorum Danubium uſque protenſum fuiſſe, ex privilegio Tirpimiri Ducis conſtat, cujus Regni partem inter Dravum, & Savum ſitam, Branſlavonem Ducem in poteſtate habuiſſe tempore eodem, quo Mucimirus erat Dux meridionalis Croatiæ, ex ejusdem privilegio patet, ſed quo tempore, modo, occaſioneque Croatici Regni partes coaluerint, nulla memoria reperitur; Regum tamen ſeries ex eorundem privilegiis deducetur, deinde quando, quomodove Dalmatiæ titulum conſecuti ſint, conjectandum erit: monumenta autem, Reges nominantia, talia ſunt:

Ex

Ex antiquo regiſtro Privil. monacorum ſancti Chryſogoni Iadren.

Anno Dominicæ *Incarnationis* 1067. *Indictione* 4. *epacta* 3. *concurrente* 7. *Regnante D. Conſtantino Duce magno Imperatore, Prioratum vero Ideræ retinente D. Leone Imperiali Protoſpatario, & totius Dalmatiæ Catipano. Ego quidem Petrus S. Chryſogoni Abbas immeritus, cerno quod his temporibus, in quibus jam fines devenere ſæculorum nonnulla ſubtrahuntur, de poſſeſſionibus Sanctorum per ingluvias hominum mundanorum, ac Deum, non merentium, ſed callida machinamenta, & doloſa ſolummodo amantium plurima argumenta. Unde Chirographum hoc ad poſteritatis memoriam eſſe ſtudui, cum conſilio, ac voluntate, & teſtificatione præfatæ Vrbis Nobilium, quorum nomina ſubterſcripta reperientur de poſſeſſionibus, hoc eſt terris, vineis, olivetis, ac piſcationibus Cenobii prædicti Chriſti martyris, videlicet B. Chryſogoni, vel in quibus locis hæc univerſa habentur, quæ mei regiminis tempore in obſequio fratrum, in eodem Cenobio, Chriſto famulantium, eſſe cognovi, ne alicui de ſubſcriptis rebus minuendi facultas impoſterum largiatur. Igitur ſcribere curavi, imprimis territorium, in quo vineæ, & Olivæ Monaſterii eſſe plantatæ noſcuntur, in loco, qui Yculi nominatur, & his terminis terminatur. Eſt in eodem loco vallis, infra duos petroſos colles porrecta, in oriente, quæ robioſa dicitur, eſtque primus terminus jam dicti territorii, a ſummitate ipſius vallis in oriente, ubi etiam puſillus ſtare ulmus cernitur, uſque ad limitem, qui ultra puteum ejusdem loci in occidentali parte habetur, ſecundus namque terminus per tranſverſum a mare uſque viam antiquam, qua itur ad Nonam; quæ eſt etiam contra ſablata, in qua hac de cauſa antiquitus ſita eſt parvula colupnella, quæ erat ab Inſidiatoribus de loco quo ſteterat remota, in orientem quaſi paſſus ducentos, quam nos cum Conſenſu Creſimiri Regis Croatorum, ſuorumque Nobilium in priſtino reſtituimus loco. Hanc ipſam denique terram his ipſis terminis terminatam, ſine infeſtatione quorumlibet hominum ſervis Dei perpetuo poſſidendam, hoc modo antiquitus in noſtro jam dicto Monaſterio ferunt fuiſſe datam, quod Rex quidam Croatorum veniens votum reddere Deo, ad Eccleſiam præfatam petentibus ſervis Dei pro ſuo remedio animæ dominavit eam, quod factum pronepos ejus, prædictus Rex noſtris quoque ſtabilivit diebus, tribuens Nobis ex hoc libellum continentem ita.*

Ego Creſimir, qui alio nomine vocor Petrus Croatorum Rex, Dalmatinorumque notifico omnibus, quod juſtum mihi videtur, ut ſtatuta parentum meorum antiquorum non caſſentur, maxime illa, quæ ad ſalutem eorum pertinent animarum. Comperimus namque in geſtis proavi Creſimiri majoris, quod pro remedio animæ ſuæ tradidiſſet Monaſterio ſancti Chryſogoni territorium aliquod in loco, quod dicitur Yculas a quercu, quæ ſtat ſupra vallem rabioſam, uſque ad ſtafilum, qui hac de cauſa ſitus eſt in trivio quod eſt contra ſablatam perpetuo poſſidendum, quod totum poſſeſſoribus ſuis manſit tempore ipſius, & filii ejus Dirzislavi, & eorum potentibus Banis, videlicet Pribinæ, & Godemiri, & temporibus Suetoslavi, & ejus fratrum Creſimiri, & Goyslavi, & filii ejus Regis Stephani Patris mei faventibus nobilibus Banis eorum, qui fuere temporibus, hi ſunt. Varda, Bozshare, & Ssephanus Praſca. Vnde ſancimus eorum ſanciones a nobis roboratas perpetuo permanere. Si quis autem poſt noſtrum obitum iſta violare temptaverit ſupremi incurrat Judicis iram, & inhorrendi examinis diem ſiniſtrum poſſidens locum, audiat, quæ ſiniſtros merentur. Actum eſt in Nona Civitate his coram teſtibus Boleslaus, Tepa teſtis, Addamizo Nonienſis Iupanus, teſtis, Vialcizo Iup. de Licca teſtis, Voleta Dad teſtis, Budic, Poſtelnie teſtis, Ioannes Regis Capell. teſtis, Zuoiz Volar teſtis, Dragogna ſcuto bajulus, Dodavid vinote, Grabogna Decanus teſtis, ego Abbas S. Bart. ſcripſi juſſu Regis Domini mei. Et aliud territorium Sancti Chryſogoni in Inſula in loco qui antiquo nomine Flavico dicitur, nunc vero poſtimana nominatur, in quo loco Preſtantius Epiſcopus una cum Maio fratre ſuo Priore edificavit Eccleſiam ad honorem B. Archang. Michaelis, & quibus voluere, dotarunt beneficiis, Traſo denique qui illis diebus huic noſtro Cenobio præerat Abbas proſpiciens hunc ſibi, ſuisque fratribus ſatis eſſe congruum & ad ſuam utilitatem nimis proficuum, vocavit ad ſe dictos fratres, & petivit illam, diſponens iis neceſſitatem ſuorum fratrum, ac Domus Dei; cujus voluntatem, ac petitionem conſecuti ſunt, dictus Præſul, & frater ejus, obtuleruntque in obſequio Abbatis, & fratrum, tam Eccleſiam, quam edificaverant, quamque adjacentia territoria, & ut perpetuo B. Martyris Cella fieret, tradentes eam legaliter coram nonnullis Iaderenſium ſtabiliunt, & confirmant. Quod factum, utique inconvulſum manſit temporibus ipſorum, ſed poſt obitum illorum quidam temptabant ſubtrahere aliquid de donatis, jam Eccleſiæ Dei territoriis, qua de Cauſa veniens ad Inſulam filius dicti Prioris Gregorius ſimiliter Iadrenſ. Prior, & Imperialis Patricius, ac totius Dalmatiæ Stratigo ad Inſulam, cum ſuis Conſobrinis, filii dicti Epiſcopi, quatenus quis jam nunquam poſſet in aliquo ſervos Dei moleſtare, prædicta Territoria ſicut a ſuis Patribus Sacro Cenobio donata fuerant, clarius propalaverunt, confirmarunt & his terminis terminarunt, a mari videlicet uſque ad montium ſummitates, & a fundo Vallis, quæ in Orientem poſt præfatam Eccleſiam eſſe cernitur, in quo foſſatus habetur, qui contra ipſos montes mitti videtur, uſque ad maceriam quæ ultra deſertum oppidum in parte occidentali ſimiliter habetur, quo etiam tunc, ob ſui facti memoriam, lapidum pro ſigno puſillum ſtatuunt acervum. Et hæc quippe nomina ſunt eorum qui hujus rei cum eo tunc adjutores, cooperatores & teſtes afficere, quorum juſſu, & voluntate, & hoc Chirographum ſcribere fecimus, inprimis Sc. Preſtantius Tribunus, Dabro Trib. Martinus T. Cerneca T. Andreas T. qui poſtea Prior effectus eſt; Dabro T. Sergius T. Georgius T. Majus T. Vrſana T. Petrus T. Gancella T. & alii plurimi. Ego Stephanus Iadrenſ. Epiſcopus horum, & aliorum Nobilium plurimorum conſilio, & voluntate, juſſu & teſtificatione curis præpeditus nonnullis Chirographum hoc ruſtico ſermone conſcripſi.

T 2 Quo-

Quoniam divinitatis eximia celſitudo ſummos, ac minimos, non modo pro meritis, verum etiam diſpenſatione profunda, æternos largitur honores, & modo ininveſtigabili elevat ſublimandos, & ſublimium ſuperborum colla peſſundat, & ineffabilis Iudicis, ineffabile quoque judicium perſeveret, & omnipotentis diſcretio, ex inexhauſto procedens fonte terrena diſpenſet Imperia. Ideo ego Creſimirus. D. Gra. largiente Croatiæ, atque Dalm. Iura gubernans, atque avi mei beatæ memoriæ Creſimiri Regis, Patrisque mei Regis, Stephani in Eliſio campo feliciter quieſcentis habenas Regni retinens anno Dominicæ Incar. 1069. *Ind* 7. *epacta* 5 *concurrente* 3. *in noſtro Nonenſ. Cenaculo reſidens una cum noſtris Iupanis, Comitibus, atque Banis, Capellanis etiam noſtræ Regalis Aulæ, cogitare cœpi qualiter omnipotens Deus hæreditarii Regni mihi conceſſit, gubernacula, conſervaret, & animabus meorum prædeceſſorum requiem æternam donaret. Inveni nihil in operibus maxime dignius, nihilque Deo acceptabilius, quam ex noſtra terreſtri aula ſupernorum Civium, atque Sanctorum ſacrata habitacula poſſeſſionibus, muneribusque ditare condignis. Igitur quia Deus omnipotens terra, marique noſtrum prolongavit Regnum, decrevimus, & prompto animo ſtabilivimus Monaſterium S. Chryſg Mart. cujus venerandum corpus intra ejusdem Civitatis mœnia requieſcit prædiis, atque poſſeſſoribus honorare, ſimul quia in geſtis anteceſſorum noſtrorum Regum ſc. Excellentiſſimorum in Campis, & territoriis plurimis prædictum monaſterium invenimus privilegiatum. Nos ergo a Prædeceſſoribus noſtris in nullo deviantes pro remedio animæ meæ, meorumque defunctorum omnium offerimus, & ſtabili tenore donamus tibi Beatiſſimo Chryſogono martyri, & præſente D. Petro tuæ ſanctæ Aulæ Abb. noſtram propriam Inſulam, in noſtro Dalmatico mari ſitam, quæ vocatur Mauni, cui ex orientali parte adjacet Inſula, quæ in vulgari Sclavonico Veru nuncupatur, ut eam habeat, & poſſideat in æternum abſque cujusquam mortalium inquietudine, prædicti Sanctiſſimi Martyris monaſterium, nam ſic bona noſtra decrevit voluntas, annuentibus, & ſupplicantibus venerandis noſtri Regni Principibus. Vt autem hæc noſtra donatio in æternum fundetur, & ſtabilitate perpetua perſeveret, eam noſtra noſtrorumque Epiſcoporum atteſtatione aſtringimus, & inviolabiliter præmunimus, ſtatuentes, ut quicunque mortalium immemor divini examinis, & perverſorum noſtræ Regiæ dignitatis voluerit unquam auſu temerario de prædicta Inſula Cenobio regaliter conceſſa Monaſterio Sanctiſſimi Chrys. inquietare, ſimulque noſtra jura confundere, incurrat iram ſuper iram futuri Iudicis, & ſit reus in conſpectu extremi examinis cum Herode, Iuda, & Simone Mago portionem in æternum habiturus, & Antichriſti conſortia poſſeſſurus ab omni pace Deo, Sanctisque Apoſtolis, & a cuncto Sanctorum cœtu, & Beatiſſimo Chrys. maledictionem accipiat ſempiternam, & noſtræ Regali Curiæ quibuscumque ſucceſſoribus meis Regibus Iupanis, Comitibus, ſive Banis componat lib. auri C. & in noſtro Regno perpetuo ſit infamis* † *Ego Creſimir Rex Cro. atque Dalmat.*

† *Ego Stephanus Iaderæ Epiſcopus ſcripſi, & hæc ſunt nomina teſtium, qui in hic facto interfuere. Adamizo Nomen Iuppanus T. Boliſlavus Curialis Comes T. Viachizo Iup. de Licca* † *Voleſſa Dat. T. Budec, Poſtelnic. Berberien. Iup. T. Ioannes Regis Capellanus T. Petrus Re alis Curiæ judex T. Suidoz Regalis Pincerna T. Dominus Leo Imperialis Protoſpatarius, ac totius Dalmatiæ Catipanus T. Salvislavus Nonen Iudex. T. Adam Monacus de Sancto Bartholomæo Abbas T. Petrus Iupanus de Sidraga T. Dragomir Iupanus de Cetina T. Andreas Belgradenſis Prior Teſtis.*

Ego Anaſtaſius hujus Chirographi dictator Crivatenſ. Epiſcopus, & Aulæ Regiæ Cancellarius, Iuſſu, & voluntate prædicti Domini mei Regis ſcripſi, & confirmavi feliciter in Civitate Nona, Amen.

Ex quibus, & aliis Privilegiis infra ponendis elicitur Regum ſequens ſeries.

CRESIMIRVS MAIOR

Pribinna, Godemir } Bani

DIRCISLAWS Rex a 994. uſque 1000 — CRESIMIRVS REX — Suetoslaus Banus — Goislaus Banus

STEPHANVS REX

Varda, Bozethare, Stephanus, Praſca } Bani

a. 1052. uſque 1073. CRESIMIRVS PETRVS Rex Croat. & Dalmat.

Lubomiro, Petrus } Bani

Goyzo Banus, 1059.
Stephanus Dux 1066.

SLAVIZO Rex

a. 1075. uſque 1087. ZVONIMIRVS DEMETRIVS Rex Dalmat. & Croat.

Radovanus Regis filius, 1083.

STEPHANVS Rex Dalm. & Cro: ultimus.

Sed quonam tempore præceſſores Creſimiri Petri fuerint, præter Dircislavum, nullibi reperire licuit, ideo in hac memoriam tenuitate Creſimirus major, pro Patre Creſimiri Regis, poſitus eſt, ut proavus Petri dici poſſit, quem etiam Regem nuncupatum ex verbis in ſupra ſcripto inſtrumento 1067. poſitis argui poteſt; videlicet, *Rex quidam Croatorum dominavit eam (id eſt terram) quod factum pronepos ejus prædictus Rex (ſcilicet Creſimirus Petrus) noſtris temporibus ſtabilivit.*

Et quamvis Archidiaconus primum Regem Dircislavum ponat, tamen incongruum non videtur conjectari, Duces Croatorum detracto Francorum jugo, cum nullum ſuperiorem cognoviſſe reperiantur, a ſuis Croatis Reges nuncupatos eos, qui univerſam Regionem poſſederunt, quam, ſub eorundem Francorum quoque Imperio, Regnum Croatorum dictam, ex privilegio Tirpimiri Ducis, & Annalibus Francorum ſupra citatis conſtat, quamvis Creſimirum majorem, cæteroſque in primo privilegio nominatos, Reges non vocet Petrus, prout in ſecundo Patrem, & Avum: Dircislavum autem primum titulum Regium ab Imperatore Conſtantinop. conſecutum, argui poteſt, ut Archidiaconus refert cap. 13. *Martinus Archiepi copus fuit anno Domini 970. tempore Theodoſii Imperatoris, & Dircislavi Regis, iſte Martinus fuit Spalatenſis natione, hic fecit Eccleſiæ unum calicem magnum, cum ſua patena de auro puriſſimo; ab iſto Dircislavo cæteri ſucceſſores ejus Reges Dalmatiæ, & Croatiæ appellati ſunt; recipiebant enim Regiæ dignitatis inſignia ab Imperatoribus Conſtantinop. & dicebantur eorum Eparchi ſive Patritii, habebant namque ex ſucceſſione ſuæ originis patrum, & proavorum dominium Regni Dalmatiæ, & Croatiæ*, & quamvis Theodoſium non imperaſſe anno 970. ſed Ioannem Zimiſcem cum Baſilio, & Conſtantino con-

ſtet, tamen cum Martinus Archiepiſcopus, & Dircislavus Rex in ſcriptura fundationis Eccleſiæ Sancti Michaelis prope Amphitheatrum Salonæ ſitæ (quæ adhuc extat, ſimul cum ruinis ipſius Amphitheatri) anni 994. nominentur, & in alia repetantur.

In Chriſti nomine Amen. Amen. Anno nativ. ejusdem D N. I. Chriſti M. Ind. 13. Regnantibus DD. NN. Baſilio, & Conſtantino magnis Imperatoribus, in Regno Croatiæ, gubernante autem Domino Dircislavo inclito Rege, reſidente etiam in ſede Beati Domnii D. Martino Reverendiſſimo Archiepiſcopo, una cum D. Florino Principe Spalati, & Clyſi.

Ideo vera ſcripſiſſe Archidiaconum, credendum eſt: ſed, ſicuti conſtat ex his, Dircislaum fuiſſe Regem Croatiæ, ita ipſum, ejusque ſucceſſores uſque ad Creſimirum Petrum, Dalmatiæ titulo uſos non reperitur; ex quibus Dircislavum regnaſſe, ab anno 994. uſque ad 1000. conſtat, Petrum autem Vrſeolum Venetorum Ducem in Dalmatiam veniſſe, intra eoſdem annos Veneti Chroniſtæ, & Hiſtorici ſcribunt: Hoc ergo Dircislavo regnante, Venetos Dalmatiam in protectionem ſuſcepiſſe dicendum eſt. Sed Dandulus, & ex eo Hiſtorici, & recentiores Chroniſtæ ſcribunt, mortuo Rege Tyrpimiro cum inter filios Mutimirum, & Surigura contenderetur Mutimirum prævaluiſſe, junctum Narentanis, Dalmatas infeſtaſſe, eosque ad Venetos confugiſſe, & cætera, quæ relata ſunt; Sed cum Chronographi antiquiores Regem Croatorum tantum referant, nomen autem Regis non exprimant, Dandulus, & ex eo reliqui, Tyrpimiri, & Mucimiri nomina addentes, erravere; nam ii neque Reges fuere, neque tunc temporis vixere, ut ſupra in recenſione Ducum ex eorundem privilegiis relatum eſt: Hic error autem ab Archidiacono Spalatenſi, ortum duxiſſe videtur, qui Tyrpimirum, & Mucimirum inter Reges ponit anno 990 deceptus & ipſe a privilegio Suinimiri Regis conceſſo Eccleſiæ Spalat. anno 1076. die 9. Octobris, in quo ſcriptor Tyrpimirum, & Mucimirum perperam Reges nominavit, ob id Archidiaconus, cum eos inter Reges recenſere vellet, poſt primum Dircislavum poſuit, ceterisque erroris cauſa fuit, & quamvis, ex datis eorundem privilegiorum, ei conſtare poterat anteriores fuiſſe Dircislavo, tamen ſolito ſuo more, temporibus non examinatis, lapſus eſt, exterosque in errorem induxit: Ideo omiſſis nominibus Regum a Dandulo poſitis, & ab exſcriptoribus ejus etiam depravatis, Dircislavo Regnante in Croatia, Ducis Vrſeoli adventum in Dalmatiam eveniſſe concludi debet, & contentionem fuiſſe inter Dircislavum & Creſimirum fratres: nam Stephanum, filium fratris Regis, obſidem traditum Duci, Dandulus ex Chroniſtis antiquis memorat, quod congruit cum ſtirpe ex privilegiis extracta, Dircislavumque Creſimiro fratri Primogenito Regnum extorſiſſe, & ob id Creſimirum Petrum Dircislavum Regem nominaſſe forſan noluiſſe, prout Avum Creſimirum, conjectari poteſt.

Quem Creſimirum, cum Iadrenſe territorium, deinde moleſtaverit, in ea parte Croatiæ a Dircislavo poſſeſſa quoquo modo ſucceſſiſſe dicendum eſt, ut Dandulus refert relata ſucceſſione Othonis.

Erat quippe Dux Otho annorum 18. quo tempore Regis Hung. filiam & ſororem Stephani ſucceſſoris traduxit uxorem, mulierem utique generoſitate ſerenam, facie facundam, & honeſtate præclaram. 1009. *Nono Ducis anno Creſmirus Croatorum Præſidens, Regionem Iadram, & alias maritimas Civitates Dalmatiæ, quotidianis incurſionibus inquietat, a quibus Dux requiſitus cum ſtolo exiit, & Civitates tutavit, hoſtes in fugam vertit, & Cives illarum in ſua fidelitate & obedientia ſolidavit; & rediens a Vitale Epiſcopo Veglen. & Maio Epiſcopo Arbe. & Martino Epiſcopo Arbonis. & Martino Epiſcopo Auſerens. & ab univerſo Clero, Prioribus, & populo dictarum Inſularum de tributo ſibi, & ſucceſſoribus ſuis annuatim in perpetuum ſolvendo ſponſionem ſuſcepit.* 1018.

Hæc Dandulus, Sabellicus, & reliqui fere eadem, ſed pro Creſimiro, Mucimirum, quem & Hereſimum dictum, ponunt. De tributo autem Othoni Duci pacto extat in ſanctuario Eccleſiæ Cathedralis Arben. ejuſdem obligatio.

In nomine Domini Dei, & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti anno ab Incarnatione ejusdem 1018. menſe Iulio Indictione prima in Civitate Arbes. Spondentes, ſpondemus, promittentes, promittimus, nos quidem Majus Epiſcopus dictæ Civitatis Arbes, ſimul cum Tribuno Trium Bellata Priore noſtro, una pariter cum Clero, & populo habitante in Civitate ſupradicta; cum ſucceſſoribus, ſeu hæredibus, ac prohæredibus noſtris vobis D. Othoni ſeniori noſtro Duci Venetorum, & Dalmaticorum, & ſucceſſoribus veſtris Tributum dare omni anno libras de ſeta ſerica decem, & noſtrum miſſum in Nativitate D. N. I. Chriſti, & ſi vobis veſtrum miſſum tranſmittere placuerit, nequaquam ſupradictum tributum contradicere debeamus, per nullum ingenium. Hæc autem ut ſupra leguntur, omnia adimplere promittimus, ſine omni intermiſſione, aut aliquo interpoſito capitulo. Si autem per quodvis ingenium non adimpleverimus omnia, ſicut ſuperius legitur in conſtituto tempore, tunc promittimus cum hæredibus, & ſucceſſoribus noſtris vobis, & veſtris ſucceſſoribus auri obrizi libras quinque, & hæc promiſſionis cartula perpetualiter maneat in ſua firmitate. Ego Majus Epiſcopus manu mea ſcripſi.

Ego Bellata Prior hæc rogavi fieri.
Ego Io. Archipr ſbyter m. m. ſcripſi.
Ego Petrus Luccari m. m. ſcripſi.
Ego Marcus Diac. m. m. ſ.
Ego Nicephorus hæc rogatus feci.
Ego Lampridius h. r. f.
Ego Fuſcus h. r. f.

Ego

Ego Donus h. r. f.
Ego Martinus h. r. f.
Ego Sergius h. r. f.
Ego Iohannes h. r. f.
Ego Dabro h. r. f.
Ego Muzlo h. r. f.
Ego Petrus h. r. f.
Ego Petrus Diac. rogatus a Clero, & populo conſcripſi, atque complevi.

Ex quo Othonem Ducem Venetorum Dalmatiæ titulum continuaſſe, & Creſimirum in Regno Croatiæ ſucceſſiſſe concludendum eſt, quod deinceps inter ejus filios diviſum fuit, ut Cedrenus refert.

Actum hoc Indictione ſecunda anno mundi 6527.

1019. *Subacta Bulgaria, Imperatori ſe dedidit contermina Chrobatorum gens, & ejus Principes fratres duo, quibus Imperator honores, ac opes amplas tribuit, ſolus adhuc Imperium detrectabat Sermo Sermii Dominus, Neſtongi frater. Ad hunc Conſtantinus Diogenes, finitimæ Provinciæ Præfectus, Legatum mittit, interpoſito Iurejurando, affirmans cupere ſe ipſum convenire, ac de rebus neceſſariis colloqui, quod ſi ipſe inſidias vereretur ſubeſſe, tribus tantum famulis ſtipatum ſc. ad Ripam profluentis ibi amnis acceſſurum, idem ipſe quoque faceret, obtemperat Sermo, atque hoc modo, cum. Diogene congreditur. ibi cum jam collocuturi eſſent, Diogenes pugionem quem in ſinu abditum geſtabat, ſubito in latus Sermionis adigit, eumque interficit; famuli fuga elabuntur. Diogenes vicinis excercitibus contractis, valida cum manu ad Sermium proficiſcitur, viduæque exterritæ, magnis inſuper pollicitationibus perſuadet, ut ſe Sirmiumque Imperatori traderet. Ea Byzantium miſſa, ibi primario cuidam Civium matrimonio copulata eſt. Diogenes recens captæ ditioni Præfectus eſt* hoc modo Croatiam inter Banos diviſam, Orientale Imperium recognoviſſe conſtat, & continuaſſe ſub Conſtantino fratre Baſilii, dicti Bulgaroctoni, nam idem refert Cedrenus. *Itaque Conſtantinus Sirmii Diogenem Præfectum Bulgariæ Ducem creat* (ſcilicet contra Patzinacas) ex quibus, illam partem Croatiæ, quæ inter Savum, & Dravum flumina ſita, Interamnenſis dici poteſt, Præfecto Imperiali paruiſſe conſtat; ita reliquam quoque uſque ad mare ex Anonimo Barenſi & Lupo Protoſpata, qui iiſdem verbis referunt 1024. *Indictione 7. Barchavit Bugiano in Crobatia cum Barenſes & compræhen. ipſam Patriciſſa Vxor Coſmici, & ad duxit illam in Bari, miſitque illam cum filio ſuo Conſtantinop.* Ex quibus, quamvis corrupto ſermone ſcriptis, Iurisdictio græcorum in Croatia maritima apparet, eandemque Principibus, ſive Banis Croatorum, Imperium recognoſcentibus, paruiſſe, de quibus in Privilegiis Creſimiri fit mentio, dicendum videtur, ſcilicet *Pribinna, Godemir, Suetoslaus Goislau, Varda, Bozetare, Stephanus, & Praſca,* quos ſicuti, non eodem tempore ſimul, ita ante Creſimiri Petri Regnum fuiſſe conſtat; Et quamvis Sermonis, & Neſtongi ejusfratris nomina, quos Cedrenus memorat, cum ſupra nominatis non conveniant: tamen quia Græci Slava nomina ſæpe vel mutarunt, vel alia iiſdem addiderunt (ut de Creſimiro, dicto Petro & Zuonimiro dicto Demetrio, ex eorum privilegiis, & de Serviæ Principe Boiſthlabo ex Cedreno conſtat) quos eosdem fuiſſe argui poteſt quorum Banorum aliquæ memoriæ reperiuntur ſcilicet Godemiri 1029. *Indictione 2. Imperante D. Romano Auguſto, Andrea Venerabili Epiſcopo Iadertinæ Civitatis, teſtamentum, ſive Cartula donationis facta mon. Sancti Chryſogoni Iadrenſis per Elenizam Sororem Godemiri Bani.* ex Arch. S. Chriſ.

Principiſſam uxorem. (margin)

De Stephano quoque Bano in eodem Archivo S. Chryſog. antiquum tranſumptum reperitur, quod quamvis mendoſum appareat præſertim in numero Indictionis mil. 1018. quod cum annis Monomachi qui 1042. imperare cœpit, congruere non poteſt, tamen quia temporum mores & ſupellectile tunc in Eccleſiis uſitatum exprimit ponendum eſt prout ſtat. *In nomine Domini Noſtri Ieſu Chriſti Ego S. Banus fabricavi iſtam Eccleſiam ad honorem S. Nicolai Confeſſoris Chriſti, & S. Petri Apoſtoli, & S. Stephani Pont. & B. Dimitri mart. & Magni Ghryſogoni mart. nec non & B. B Genitricis Mariæ, atque omnium Sanctorum Chriſti, cum Conjuge mea Maria fabricavi eam ſub temporibus B. Conſtantini Monomachi. Ego denique S. Banus Imperialis Protoſpatarius complevi hæc omnia intrante anno Domini mil. octavo decimo Indictione XXII. Incipiente anno X. de propria mea facultate laboravi eam, & dedi in eam XV. panno de ſerico & una Cortina de ſerico V. planetas de ſerico, & IIII. paria de bracilo, & IIII. manipulos, IIII. ſtolas, VI. Camiſo, IIII. amictos, IIII. cingulos, unam cupam, unum cocleare, I. fiſtula de argento III. Cruces, unam de argento, filacteria IIII. de auro, & III. de argento, unam capſam, & I. turibulum, & II. Calices de argento III. libros miſſales, I. paſſionario, III. Omeliæ, Smaragdum unum, duo antiphonaria, II. manicale, pſalterium III. Imnacia II. brebiarium unum, duos cereſtata, I. ſellam, I. pario de bracili, III. facinegia. Dedi etiam unam curtem, quæ cognominatur Inſula. cum Eccleſia S. Pet. & cum VI. ſervos, & IIII. ancillas, & alia Curte, quæ vocatur nova ſella, cum duodecim familia, & tertia Curte, quæ dicitur Butinaviſo, cumocto familias. dedi XX. jumenta, cum II. equos, & XXX. Vaccas, & CCCC. pecora, & XXXII. porcos, poſui III. Campanas, quæ ſunt apretiatæ I. libram de auro. Hæc omnia, & cum ipſa Eccleſia trado in poteſtate D. meo patri Spirituali Traſoni Abbati, ut ſi in perpetuum Cella ſancti Chryſogoni, cujus ſacratiſſima membra Iadræ retinentur. Et ſi quis (quod abſit) auſus fuerit ſubtrahere ex meis, vel extraneis moriat de Ramato, & habeat ſemen ſuper terram, & perſolvat auri libras XXX. Inſuper iratum habeat Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, & maledictionem a C.C.C.X. & VIII. Patres, & in noviſſimo Maranatha cum Diabolo, & ejus tetris Angelis, ac Iuda*

 Scari-

Scariothe in Inferno numeretur, & hac Cartula volumus, ut in ſua maneat firmitate.

Et Ego Marco Iudigo Epiſcopus Croatenſis collaudo, confirmo, corroboro, atque concedo.

Ex quo Stephanum Banum Protoſpatarii Imperialis titulo decoratum Amicum Imperii Orientalis arguitur.

Hæc de Regibus, & Banis Croatiæ ante Creſimiri Petri Regnum colligi potuerunt.

CAPVT IX.

De titulo Regni Dalmatiæ, & Regno Creſimiri Petri.

DAlmatiam Imperii Orientalis Provinciam per Duces & Præfectos rectam, ſuperiori libro relatum eſt. Hos eoſdem Magiſtratus continuaſſe, ex ſerie rerum expoſitarum patet, quos ſicuti Græco vocabulo Stratigos nuncupatos Porphirogenitus memorat, ita antiquo quoque Romano Proconſules dictos memoriæ quædam reperiuntur, quas non erit inutile indicare.

D. Greg P.P. Epiſt l. 7. Ep. 3 ex Arch. S. Chriſ.

In Chriſti nomine & ejusdem Incarnationis anno 986. Ind. 24. ſub die fere 18. menſis Decembris, Imperatoribus DD. Piiſſimis, & perpetuis Auguſtis Vaſilio & Conſtantino a Deo coronati magni Imperatores, apud Civitatem Iaderæ Cathedra Pontificali ſub Regimine Anaſtaſii Epiſcopi. Igitur ego quidem Majus Prior ſupradictæ Civitatis atque Proconſul Dalmatiarum dedita Venetis Dalmatia, Ducibusque eorum titulo ejus utentibus, an aliquis Magiſtratus Imperialis in eadem fuerit (cum illorum temporum Scripturæ non reperiantur Iadræ, ubi Præfecti, reſidere ſolebant) incertum eſt, ſed cum conſentientibus Impp. Dalmatiæ protectionem Ducem ſuſcepiſſe, Veneti ſcribant, ejuſque titulo Petrum, & Othonem Vrſeolos uſos conſtet, veroſimile eſt nullos Græcorum Magiſtratus in Dalmatia fuiſſe, Civitates tamen ſingulas, proprio ſibi, more & titulo ſolito, elegiſſe, innui debet ex relata ſcriptura Spalati anni 1000. tempore Petri Vrſeoli Ducis, in qua Florinus Princeps ſive Prior Spalati, & Cliſſi nominatur, & alia Arben. 1018. tempore Othonis in qua *Trum*, id eſt Tribunus Bellata Prior nominatur, cujus Ducis Othonis tempore, Baſilius Imperator Bulgaros ſubegit, & Croatos in deditionem accepit, ut ex Cedreno ſupra relatum eſt, qua acceſſione terreſtres vires Imperii in Illyrico auctæ fuere, ſed ſicuti, quid tunc de Dalmatia evenerit, nulla memoria reperitur, ita Othonem Ducem ejus titulum, & ſuperioritatem ſervaſſe argui debet, cum Imperio, Principibus Croatorum, & Regi Vngariæ affinitate vinctus fuerit, quam ob cauſam forſan Civibus ſuſpicionem præbuit, & a Dominico Flabanico conjuratione orta, depoſitus, & Conſtantinop. relegatus fuit, ut Veneti concordes ſcribunt: qui autem Magiſtratus
a. 1026. in Dalmatia, tempore Petri Centranici,
uſq. 1032 Othonis ſucceſſoris rexerint, nulla me-
a. 1032. moria reperitur: at ipſo ejecto, & in
uſq. 1042 Græciam relegato, Dominicus Flabanicus electus, Ducatui decem annis præfuit, cujus tempore magiſtratuum Imperialium in Dalmatia memoriæ reperiuntur 1033. *Indictione prima die 5. Iulii Regnante Romano Auguſto Iaderæ regente Cathedram Pontificatus Andrea Venerabili Epiſcopo Priore Vrbis Domino Gregorio, & Proconſule.* Ex Arch. S. Chriſ.

1036. *Indictione quarta die 13. Feb. Romani Imperii dignitatem gubernante Sereniſſimo Michaele, Gregorio Protoſpatario, & Stratico Vniverſæ Dalmatiæ.*

1036. *Indictione quarta Michaele glorioſiſſimo Imperatore, in finibus Dalmatiarum honorabili Prothoſpatario & Stratico Gregorio Viro Illuſtriſſimo procurante.*

Ex quibus ſicuti Magiſtratus Imperiales in Dalmatia fuiſſe apparet, ita quoque integrum ejus Dominium ad Imperium rediiſſe argui debet, Venetosque inter ſe tumultuantes, Dalmatiæ protectionem, vel prætermiſiſſe, vel, ob auctam, acceſſione Croatiæ, Imperii potentiam, retinere non potuiſſe, & ideo, poſt Vrſeolos, uſque ad Vitalem Phaletrum, nullum Ducem, Dalmatiæ titulo uſum aliquis eorum ſcriptor memorat; at cum
Cedrenus referat *Indictione XV. menſe Se-* 1032.
ptembris anno Mundi 6540. Iulii menſ. 28.

Paulo poſt Nuncii Arabes in Meſopotamia, 1033.
Patcinacæ, Iſtro tranſmiſſo, Myſiam, Saracenos graſſationibus, & incendiis ora Illyrici vexanda uſque ad Corcyram perexiſſe. Ac reliqui ſane hoſtes illæſi domum redierunt, Saraceni a Raguſinis, & Nicephoro Patricio Nauplii Præfecto, Caranteni filio, male ſunt mulctati, prælio victi, & majorem navium partem cum amiſiſſent, domum redeuntes, naufragio in Siculo mari perierunt, neque Denetos contra Saracenos, more ſolito, Græcis auxilia præſtitiſſe memoret, hinc argui poteſt, ob Dalmatiæ titulum, denegatum, vel vetitum, Venetos ab Imperio alienatos, auxilia contra Saracenos, quamvis communes
Inimicos præbere noluiſſe; ſed Micha- a. 1034
ele Paphlagone male Imperium admi- uſq. 1041
niſtrante, Parzinacis Iſtrum ſæpe tranſmittentibus, Bulgaris, & Serviis rebellantibus, Græcorum in dies viribus decreſcentibus, eo tenuitatis devenit eorum Imperium, ut Siciliam, tunc a Saracenis occupatam, conductis etiam Northmannorum auxiliis, recuperare nequiverint, imo ob denegatum ſtipendium, ipſi rebellantes Northmannii, victis Græcis, eos Italia fere tota expulerunt, ut Cedrenus refert *quatuor tantum Vrbes in Romanorum fide permanſerunt Brunduſium, Hidrus, Tarentum, & Baris*, & quamvis Imperio ad Conſtantinum Monomacum reducto, is Maniacum Catapanum miſiſſet, qui res in Italia reparavit, tamen, ipſo quoque

que Maniaco rebellante, Northmanni ditiones acquiſitas retinuerunt, & Turcis Orientem, Patzinacis Thraciam vexantibus, coactus fuit Imperator cum Serviæ Principe paciſci, ut idem Cedrenus refert. Hæc de Italia Cedrenus, prout etiam de Servia capite præcedenti, ſed de Croatia, & Dalmatia quid tunc evenerit, nec ipſe, nec quiſquam, aliquid refert, præter Venetos; Scribit enim Dandulus Petri Centranici Ducis tempore.

in Annal. *Andreas igitur Hungariæ Rex Dalmatinos continuo inquietans, aliquos tandem ad deditionem coegit.* Item Dominici Contareni Ducis. *Hoc tempore Salomon Rex Ungariæ terreſtria loca Dalmatiæ inquietans, Iadratinos qui promiſſam Duci fidelitatem hucusque ſervaverant, ad rebellionem induxit; Poſtea itaque, orta diſcordia, inter Salomonem Regem, & fratres Zeycham, & Ladislaum, maximis Regnum conquaſſatur anguſtiis: Tunc iſte Dux ſui Ducatus anno 7. hoſtiliter egreſſus, quibusdam incolis confoventibus, Iadram recuperavit, ſimiliter ex Dalmaticis aliqui Ducis præſentiam cognoſcentes ad exhibendam ſubiectionem ſolitam acceſſerunt. Salomon Rex tandem a fratribus expellitur, Zeicha autem regnavit* Sabellicus vero, relata ejusdem Ducis Contareni electione *Iadrenſes ad Croatiorum Regulum defecerant, vel ut alii ſcribunt ad Salomonem Pannoniæ Regem, qua deſertione audita (apparebat enim, niſi primo quoque tempore, Veneta Claſſis in Dalmatiam proceſſiſſet, fore ut non multo poſt reliqui populi, qui jam ad defectionem ſpectare dicebantur, Veneto alienarentur Imperio) confeſtim Dux ingenti vi navium in Dalmatiam tranſmiſit, Iaderam obſidione cingit; cinctam operibus expugnat. Iadrenſis expugnationis fama peropportuna fuit ad cæteras Vrbes in fide continendas*, quæ de Regibus Vngariæ refert Dandulus ea temporibus congruere non poſſunt, nam Andreas regnare cœpit anno 1043. ob id non Ducis Centranici tempore, ſed Contareni fuit; Salomon vero anno 1066. quod in 24. non ſeptimum Contareni Ducatus annum cadit, at cum tunc Vngarici Regni fines uſque ad Dalmatiam non extenderentur (inter media Croatia univerſa) Vngaros aliquid egiſſe affirmari non poteſt, neque Vngarici Scriptores uſque ad Sanctum Ladislavum aliquid Vngaros in Dalmatia egiſſe memorant; quæ autem Sabellicus, & ab eo reliqui ad Croatiæ Regulum Iadrenſes defeciſſe referunt, hoc idem Chroniſta Venetus antiquus ſcribit, anno 1050. eveniſſe, & ſicut Creſimirum Petrum tunc fuiſſe Regem Croatorum conjici poteſt, ita cum Venetis aliquam Controverſiam habuiſſe argui debet, ſed quamvis aliqui Veneti Chroniſtæ Rectorem quoque Venetum tunc Iadra expulſum, & poſt ejusdem recuperationem ibidem alium miſſum nominent; tamen circa eadem tempora anteriorum, & poſteriorum magiſtratuum Iadræ nomina diverſa a relatis a Venetis Scriptoribus, titulo ſolito Prioratus, reperiuntur; at ſicuti poſt Vrſeolos uſque ad vitalem Phaletrum, Venetorum Duces titulo Dalmatico uſos, nemo memorat, ita an tunc aliquam Iurisdictionem in Iadra habuerint Veneti ambigi poteſt; Sed etiamſi nullum Ius in Dalmaticis Civitatibus habuerint, dominium tamen maris Dalmatici, ſeu Adriatici ſine controverſia poſſediſſe conſtat, ex quo Iadrenſes, & reliquos Dalmatas Venetis obnoxios fuiſſe, imo ipſos etiam Croatos maritimos neceſſe eſt, hacque de cauſa aliquam controverſiam inter Venetos, & Iadrenſes, vel potius inter Iadrenſes, & Regem Creſimirum interceſſiſſe ſuſpicari poteſt, eo quia Iadrenſibus magis conducebat cum Venetis, maris Dominis, convenire, quam cum Croatis, parvæ ipſorum terreſtri ditioni levem moleſtiam inferre volentibus, ſed cum reperiatur privilegium Creſimiri conceſſum Eccleſiæ Monialium S. Mariæ de Iadra, titulo Regis Croatorum, & Dalmatinorum anno 1052. & infra apparebit titulo Dalmatico de Inſulis diſponere voluiſſe: Si quis diceret, hac de cauſa Venetos Maris Dominos irritaſſe, & inde contentionem inter Venetos, & Regem ortam, forſan a veritate non aberraret, cum tamen hæc ſecuta ſint iis temporibus, quæ Scriptoribus carent, & ſcripturæ raræ reperiantur, ea indefinita relinquere non pigebit: ſed utcumque hæc controverſia finem habuit, cum imperante eodem Monomaco, Dominicum Contarenum Ducem Patricii, & Imperialis Archiſpati titulo inſignitum reperiatur, ex hoc Venetos Amicos Imperii effectos dicendum videtur, & Græcos, auxiliorum indigos, Venetos Adriatici Dominos, ſibi conciliare ſtuduiſſe argui debet. Creſimirus Petrus primus reperitur Privilegia conceſſiſſe, titulo Regis Croatorum, & Dalmatinorum, vel Dalmatiæ, & Croatiæ anno 1052. ſed quando regnare cœperit, & a quo Regni titulum, Dalmatiæque acceſſionem conſequutus ſit non conſtat, at cum ejus Regnum, in ea tempora inciderit, quæ Baronius deplorans ait: *Apud Græcos,* anno 1073. *ſive Latinos Hiſtoricos, quorum de rebus Orientalibus brevis tantum, & inops narratio ſcripta legitur, ſiquid aliunde afferre poſſe contigerit magnum ad ipſarum notitiam in tanta obſcuritate res ipſæ accipient incrementum.*

Ideo ſi exilia erunt, quæ ex monumentis Dalmaticis proferentur, ſpernenda non ſunt, ut in hac rerum obſcuritate aliqua lux adhiberi poſſit, ex qua ſtatus Regni Dalmatiæ, & Croatiæ adumbrari ſaltem queat. Regnum Croatorum inter Banos diviſum fuiſſe uſque ad Creſimirum Petrum ex relatis conſtat, quod quomodo in ipſum coaluerit non apparet, at cum idem in privilegio ſuprapoſito 1069. teſtetur. *Igitur*

quia Deus omnipotens terra marique noſtrum prolongavit Regnum, prolongatio Regni terreſtris intelligenda videtur de partibus Croatiæ citra & ultra Savum poſitis, & in plures Banos diviſis, ut ſupra dictum eſt; Maritima autem, de Dalmatiæ acceſſione omnino intelligi debet, ſed cum hæc adeo exilia ſint, ut quomodo evenire potuerint abſque conjecturis percipi non poſſint, hæc ex vicinarum Regionun ſtatu elicienda ſunt, & referenda ea, quæ de Principibus Serviæ pluribus in locis refert Cedrenus: *(Michaele Paphlagone imperante) Serbia, quæ morte Romani Imperatoris jugum excuſſerat, rurſus Imperio conjuncta eſt. Princeps Serborum Stephanus qui & Boisthlabus, is paulo ante ex Vrbe profugerat, & Serbiam occupaverat, pulſo inde Theophilo*
1042. *Erotico (Conſtantino Monomaco Imperante Ind. XI.) cum Stephanus, qui & Boisthlabus fuga, ut ante docuimus, elapſus, Illyricos occupaſſet montes, ac Tribalos, & Servios, indeque viciniam Romanis ſubditam populationibus vexaret (relatis Turcarum in Oriente incurſionibus) Hoc ipſo tempore Michaelas Stephani filius, qui poſt Patris mortem, Tribalorum ac Serborum Principatum tenebat, cum Imperatore fœdus icit, Protoſpatariique decoratus honore, in Album ſociorum ac Amicorum Imperii Roman. abſcribitur.* Sic Servia, ab mperio vulaſa, Principem proprium ſocium & Amicum Imperii ſortita eſt. De Croatia autem multo magis eadem eveniſſe conjectandum eſt, nam ſicuti Sirmienſem Præfecturam Croatiæ Interamnenſis Diog. Præfecto Imperiali Tauruni, ſive Albæ Græcæ gubernandam traditam a Baſilio Bulgaroctono, & ſub Conſtantino ejus fratre continuatam ſupra traditum eſt, ita, cum amplius apud Græcos Sirmienſis Præfecturæ memoria non reperiatur, eam tunc in hac Serviæ tumultuatione per ſe, vel ipſis etiam Serviis auxiliantibus, vel conniventibus alicui, ex Banis Croatiæ ſe ſubdidiſſe, & deinde eandem Creſimirum *terra prolongando Regnum* in ſuam poteſtatem cum reliqua Croatia redegiſſe conjectari debet; & ſicuti Dircislavum, Scripturæ, & Hiſtorici Veneti relati, Regem Croatorum fuiſſe memorant, ita deinceps, diviſo Regno inter fratres, & Græcis tradito, Croatiam nomen Regium quoque amiſiſſe concludi debet, ſed partibus ejusdem iterum in unum coaleſcentibus, Regium titulum reaſſumpſiſſe, prout de Creſimiro, Avo Creſimiri Petri, tempore Othonis Vrſeoli Ducis Venetorum, ex eorundem Hiſtoricis annotatum eſt; Creſimirus Petrus ergo integrum Regnum conſecutus, Regium titulum non ſolum Croatiæ aſſumpſit, ſed etiam Dalmatiæ addidit, & Patrem, Avum, & Proavum regio nomine in privilegiis proſecutus eſt, quod Græci ob eorum imbecillitatem diſſimularunt: nam ſicuti Monamacus Imperator dedignatus non eſt Serviæ Principem ex ſubdito ſocium declarare, multo magis de Croatia remotiori ſub dominio unius Regis coaleſcente egiſſe conjectari debet, & ſicuti Stephanum Banum, ſive Ducem, ejus partis Croatiæ, quæ Iadræ proxima eſt, titulo Imperialis Protoſpatarii decoratum conſtat, ita Græcos auxiliorum indigos, ſicuti olim Venetorum Ducibus Dalmatiam titulo Ducatus conſenſerant, tunc Regi Croatorum titulo regio permiſiſſe conjectari debet, ſed ſicuti Creſimirum titulo Regni Dalmatiæ ex ejuſdem privilegiis multoties uſum conſtat; Ita quam Iuriſdictionem in Dalmaticis Civitatibus habuerit nulla memoria reperitur.

Ad deteriora deinde Imperio prolabente Northmanni Sicilia Saracenis erepta, reliqua Italiæ loca aggreſſi ſunt, ut Curopalata tradit; narranſque quomodo Robertus, imperante Iſaacio, Rhegium Metropolim, ſedemque Ducum ceperit ſubdit. *Adhuc enim a Romanis erant Baris, Idrus, Callipolis, Tarentum, Brunduſium, & Horæ, & alia oppidula multa, & omnino tota regio. Interea vero declaratus Dux Italiæ Perenus fuit. Cum vero non potuiſſet in Longobardiam copias traiicere propter Ruberti potentiam, Dyrrachii manſit, Dux Dyrrachii appellatus, Nicephorus autem Carantinus excurſiones faciente Ruberto, & infinitis malis Italiam vexante, timebat quidem, verumtamen ab Imperatore auxilium expectabat; omnes igitur Illyricæ Vrbes ad eum ſe applicuerant, & præſidia acceperunt, quoſdam vero præſidia recuſantes, ſtipendiarios fecere.*

Perenus igitur in Dyrchackio manſit, Imperium vero inteſtina mala opprimebant, & Orientem Turci vexabant, iis malis quæ quotidie aucta, nulla ex parte remittebantur; mortuo autem Duce Conſtantino Imperatore, cum Regina Eudoxia ad breve tempus Imperium obtinuiſſet, ad Diogenem ſceptra pervenere. ex quibus apparet, Græcorum imbecillitas, ſimulque potentia Northmannorum, qui tunc Oras, Brunduſium, Tarentum, Materam capiunt, ut Lupus Protoſpatha memorat, quoque metu, Dyrrachio in Italiam trajicere auſi non ſunt Græci; ob id Adriatici maris accolas incurſionibus Northmannorum infeſtatos fuiſſe dicendum eſt, quod comprobatur ex antiquo Scriptore Vitæ B. Ioannis Trag. Epiſcopi, in qua crebri bellum incurſus memorantur (quos
in notis ad eandem circa 1063. eveniſſe 1063.
probatur) & cum Veneti alicui parti faviſſe non memorentur, & Croati Claſſem non haberent, qua Dalmatas, & Croatiam maritimam protegerent, ideo Dalmatas Græcis ſe jungere coactos fuiſſe argui debet, Rege ipſo conſentiente, ut inferius dicetur, quod congruit cum Curopalata referente hæc eve-
niſſe Conſtantino Duce Imperante, Il- *a* 1059.
lyricasque tunc Civitates, ſcilicet Dal- *uſque*
matarum, & ii quæ Croatiæ, & Mari- 1067.
timæ Narentanorum, ſe Græcis applicaſſe, & Dalmatas ſolita navium auxilia

lia pro communi defenſione præbuiſſe, & præſidia voluntaria metu Northmannorum recepiſſe, & ſi *quæ recuſarum ſtipendiariæ facta ſunt.* Sic Græci propriam imbecillitatem, Dalmaticis auxilii fulcientes, cum loca ſibi reliqua Italiæ a Northmannorum moleſtiis liberare non poſſent, ſaltem ne Dalmatiam, Adriaticumque occuparent, impedire conati ſunt, Dalmatia vero ad Imperium reverſa, Magiſtratus quoque Imperiales ſortita eſt eorumque memoria reperi-
ex Arch. S. Chriſ. tur. 1067. *Regnante D. Conſtantino Duce magno imperatore, Prioratum vero Iadræ retinente D. Leone Imperiali Prothoſpatario, & totius Dalmatiæ Catipano.* Quem magiſtratum, conſentiente Rege Creſimiro reſediſſe dicendum eſt, cum in ſupraſcripto ejus Privilegio 1069. dato in ſuo Nonen. Cœnaculo, poſt Aulicos Regis nominatur idem *D Leo Imperialis Prothoſpatarius, ac totius Dalmatiæ Catipanus Teſtis.* nec enim ad præſentiam Regis, & ejus Aulæ interfuiſſet, niſi Amicus eſſet, neque Prothoſpatarii, & Capitani Dalmatiæ titulo in Privilegio Regis Dalmatiæ nominatus fuiſſet, niſi conſentiente Rege Ex quo Regi cum Imperio conventionem aliquam interveniſſe dicendum eſt, & ſicuti Græcos, ob imbecillitatem virium, eidem titulum Dalmatiæ permiſiſſe facile ſuaderi poteſt, ita Regem viribus maritimis carentem, quibus Dalmatiam defendere poſſet, antiqui tantum Tributi ſolutione (quod ſub Venetorum protectione ſolvi deſierat) nominiſque Dalmatici titulo contentum conjici debet, quod ex ſequentibus clarius patebit.

Michaele Parapinace Imperante Græcos a Northmannis Italia pulſos Curopalata tradit: *Michaele vero cum Imperium negligenter, ac pueriliter adminiſtraretur (Northmanni) ut ſtabiles Domini, a mari, uſque ad mare, & Longobardiam, & Calabriam, ſibi ſubegere, eaque diſtributa, & oppidis diviſis, ſe Comites, Rubertum vero Duccam appellarunt, Michael autem non ſolum non retinuit Regionem, quæ ad ſe pertinebat, ſed ut ipſos Turcos ex oriente expelleret, exiſtimavit ſibi faciendum eſſe, ut cum ipſis fœdus percuteret, & ipſorum ope, ac Societate Turcorum temerarium in Romanorum Regionem adventum, coerceret, quare etiam affinitatem cum Ruberto contraxit, ſuamque filiam Elenam de ſpondet ſuo filio Conſtantino; Volebat hac ratione Imp. finem aliquem rebus imponi.*

Sic Græci, Italia tandem pulſi, Adriaticum quoque deſerere coacti fuerunt, quod ſimul cum Dalmatia a Northmannis tunc infeſtatum, & a Venetis protectum refert Dandulus. *Greg. 7 anno 20. id eſt 1075. In quo tempore Northmanni Dalmaticorum fines invadunt, & deſtruunt. Dux itaque egreſſus, eos abire coegit, ut ab incolis ſolitam fidelitatem cum promiſſione non adducendi Northmannos in Dalmatiam accepit,* quæ congruunt cum inſcriptione Epiſtolæ Spalatenſium a Vanſovino relatæ
1075. *Vobis D. Dominico Silvio Duci Venetiæ,* 1075.
& Dalmatiæ, ac imperiali Protophedro, & Seniori noſtro. Ex quibus Venetos Imperio Amicos, eorumque Ducem ejuſdem Protophedrum Northmannorum inſultus prohibere conatum Dalmatas protexiſſe, etſi qui cum Northmannis ſentiebant ab eiſdem avertiſſe, & uti Adriatici, ſive Dalmatici maris Dominum, titulo quoque Dalmatiæ a Spalatenſibus recognitum conſtat eodem anno quo Croatorum Rex captus memoratur, ut infra patebit. Has autem Northmannorum moleſtias anno ſequenti ceſſaſſe ob affinitatem inter eoſdem, & Imperatorem contractam, de qua Curopalata loco relato, & Lupus Protoſpata. 1076. *& dedit prædictus Dux filiam ſuam Nurum ad Imperatorem Conſtant.* cenſendum eſt. Eodem Imperante Michaele Croatos; vel Servos Imperium vexaſſe ſcri-
bunt Curopalates *Ind 11 Servorum gens* 1074.
quos etiam Carvatas vocant exiit, ut Bulgariam in ſervitutem redactura Zonaras vero
Tertio porro anno Imperii (Parapinacis) gens 1074.
Crobatorum, quos nonnulli Servios vocant, Bulgariam occupare aggreſſa eſt, ac quædam loca cepit, ſed multis præliis factis, multis utrinque cæſis, tum iis excidit, quæ tenuerat, tum devicta, & Romana ditione expulſa, in ſuas ſedes redire coacta eſt. An autem hi fuerint Servii, vel Crovati, dubium, ſed potius Curopalatæ defferendum, a quo Zonaram multa ſuſcepiſſe conſtat, & Crovatas in Dalmat. Græcis tunc ſubdita nihil egiſſe reperitur, ideo potius Servios fuiſſe, cum Curopalata dicendum, qui Bulgariam inquietarunt, & ſæpe deinde idem effecere. Creſimiro Regnante nominatur Goizo Banus in Privilegio 1059. ſupra relato, qui quiſnam fuerit non reperitur; nominantur etiam in Privilegio 1066. 25. Decembr. dato Sibenici *Dux Noſter Stephanus*, quem primogenitum fuiſſe Creſimiri, Avi nomen habentem ad Regni ſucceſſionem deſtinatum conjectari poteſt, quum eodem titulo poſtea Reges Vngariæ primogenitos ſuos inſignire ſolerent, ut infra referetur.

CAPUT X.

De Regibus Slavizo, & Zuonimiro.

POſt Creſimirum Slavici Regis memoria reperit. Nam in antiquo regiſtro Capituli Spalaten. in quo multa ad terras Eccleſiæ Metropolitanæ ſpectantia collecta ſunt, leguntur inter cætera ſequentia.

Attigit eo tempore venire in noſtris partibus Slavizo Rex, & Petrus Bannus, nec non & Sardubba cauſa diſcordiæ, quæ erat inter Slavizo, & Lubomiro . . . vocaverunt nos Tugarani in Eccleſia Sancti Petri, quæ ſita eſt in Olmiſi, ſcilicet coram Slavizo, nec non Petro, & Sarubba altercantes . . . Poſtea venit Slavix Rex, & corroboraverat prædictas terras Petro Banno, & Sarubba lupano, & Velcano Setnico.

Ibidem Slaviz ante eoſdem Teſtes, ſicut partem fratris ſui affirmavit, ſic ſuam partem, quam ibi habebat in eadem Eccleſia pro remedio animæ ſuæ; nec non ſui fratris perpetualiter contulit . . . Poſt hæc vero Suinim. Rex. Ex quibus Slavizum Regem inter Creſimirum, & Zuonimirum ponendum conſtat; ſed ſicuti Creſimirum uſque ad 1073. regnaſſe apparet ex regiſtro Monialium S. Mariæ Iadren. *In nomine D. N. I. Ch. & ejuſdem incarnat. 1073. Regnante Creſimero Croatiæ Bano Suinimiro,* ita quando mortuus ſit non conſtat: & Regem Croatiæ captum reperiatur. *In anno 1075. ab Incarnat. D. N. I. Chr. menſe Novembris, & tempeſtate, qua Comes Amicus Regem Croatiæ cepit,* at cum eodem anno Zuonimirum Regem nominet ſcriptura ejuſdem Archivii, hanc Regis captivitatem de Slavizo intelligendum argui poteſt, Slavizumque Zuonimiro in Privilegio Creſimiri ſupra relato Bano vocato, & ob id ad ſucceſſionem Regni deſtinato, Regnum præripuiſſe, ſibique Petrum Banum deſtinaſſe; Inde turbas tunc in Regno Croatiæ extitiſſe dicendum eſt, ut infra conſiderabitur, Zuonimirus autem an filius Creſimiri fuerit, cum nullibi in ſuis privilegiis patrem nominet, incertum eſt, & ſicuti pro Rege Slavorum anno 1075. jam habitum apparet, ita Coronam, & inveſtituram Regni Croatorum, & Dalmatinorum anno 1076. in Synodo a Summi Pont. Legato ſolemniter ſuſcepiſſe conſtat, ut Baronius refert. *ex Tab. XI. Annalium Baronii A. 1076. Greg. P. P. VII. anno 4. Ex Synodo habita in Dalmatia a legatis 7. Papæ Gregorii, ſcilicet a Gebizone tunc Monaſterii S. S. Bonifacii & Alexii Abbate, nunc vero Ceſenate Epiſcopo, nec non a Folcuino Foriſempronii Epiſcopo, quæ Synodus habetur in Archivio S. Palatii Lateranenſ. in qua de Regno, & de Rege Dalmatiæ ita inter cætera legitur. In nomine Sanctæ, & individuæ Trinitatis Anno Dominicæ Incarnationis 1067. Indict. 14. menſis Octob. Ego Demetrius, qui & Suinimir nuncupor D. G. Croatiæ, Dalmatiæque Dux a te Domino Gebizone ex Apoſtolicæ ſedis legatione D. N. PP. Gregorii poteſtatem obtinente in Salonitana Baſilica S. Petri Synodali, & concordi totius Cleri & populi electione de Croatorum, Dalmatinorumque Regni regimine per Vexillum, Enſem, ſceptrum, & coronam inveſtitus, atque conſtitutus Rex, tibi devoveo, ſpondeo, & polliceor, me incommutabiliter completurum omnia, quæ mihi ſua Reverenda injungit Sanctitas, videlicet, ut in omnibus, & per omnia Apoſtolicæ ſedi fidem obſervem, & quidquid hic in Regno, tam Apoſtolica ſedes, quam ſui Legati ſanxerunt, aut ſanxerint irrevocabiliter cuſtodiam, juſtitiam excolam, Eccleſias defendam, primitiæ, Decimæ, omniumque ad Eccleſiam pertinentium Procurator exiſtam, vitæ Epiſcoporum Presbyt. Diac. Subdiaconorumque, ut caſte, & regulariter vivant, provideam pauperes, viduas, atque pupillos protegam, parentelæ illicitam copulam deſtruens, legitimam dotem annulo, Sacerdotisque benedictione conſtitutam, & conſtitutam corrumpi non permittam, hominum venditionem contradicam, atque in omnibus, quæ ad reſtitutionis ſtatum congruunt, Deo auctore, me æquum exhibeam, ducentorum quoque Bizantiorum tributum meorum omnium conſultu primatum S. Petro per ſingulos annos in Reſurrectione Domini de mihi conceſſo Regno perſolvendos ſtatuo, & ut poſt me regnaturi, hoc idem perpetuo, ſervent cenſeo, corroboro, atque ſancio, Dono inſuper, concedo, atque confirmo Apoſtolicæ Sedi S. Gregorii Monaſterium, cui Vrana eſt vocabulum cum omni ſuo Theſauro, ſcilicet cum capta argentea reliquias ſacri Corporis ejuſdem B. Gregorii continente, cum duabus Crucibus, cum Calice, & patena, cum duabus Coronis aureis gemmis, ornatis, cum Evangeliorum textu de argento, cumque omnibus ſuis mobilibus, & immobilibus bonis, ut S. Petri legatis ſemper ſit ad Hoſpitium, & omnino in poteſtate eorum. Hoc tamen interpoſito tenore, ut nulli alii poteſtati detur, ſed omni tempore S. Petri ſit proprium, & a me, meiſque ſucceſſoribus defenſum, atque ab omni homine liberum & ſecurum. Cujuſcunque autem audacia temerario auſu præfatum Monaſterium ei aſſignato Theſauro privaverit, terribilem illam Iudicis vocem, quam Diabolus cum ſuis Angelis auditurus eſt audiat.*

Arch. Mon. SS. Coſm. & Dam.

Præterea cum Deo ſervire, regnare eſt vice B. Petri, & D. N. P. P. Gregor. atque poſt ſe ſucceſſorum in Apoſtolica ſede, me ſuis manibus committo, & commendo, hanc fidelitatem ſacramento ſtabilio. Ego inquam Demetrius, qui, & Suinmur D. G. & Apoſtolicæ ſedis dono Rex ab hac hora in antea S. Petro, & D. meo P. P. Greg. ſuiſque ſucceſſoribus Canonice intrantibus ero fidelis, & ut ipſe ſive poſt eum futuri Pontifices, ſive Legati eorum vitam aut membra perdant, aut capiantur, neque in conſilio, neque in facto ero, & conſilium quod mihi crediderint, ad illorum damnum ſcienter nulli intimabo, Regnum autem quod mihi per manum ſuam D. Gebizo traditur, fideliter retinebo, & illud, ſuumque jus Apoſtolicæ ſedi aliquo ingenio, aliquando non ſubtraham D. meum PP. Gregorium, & ſuos ſucceſſores, atque Legatos ſi in meam poteſtatem venerint honorifice ſuſcipiam, & honeſte tractabo, & remittam, & undecumque me invitaverint, prout potero eis ſimpliciter ſerviam. Hæc Baronius ex Codice Vaticano, qui Cencius Camerarius inſcribitur.

Extat

Extat tamen adhuc in Archivo Capituli Spalatenſis Originalis membrana (quam ex foraminibus clauſam fuiſſe, ſigillumque ex ea pependiſſe apparet) ſuprаſcriptæ donationis Zuonimiri monaſterii S. Gregorii, cui Vrana vocabulum, hodie uſque durat, fuitque deinceps Templariorum, in omnibus, cum ſupra a Baronio relatis, conveniens; ſed in Baroniana deeſt tantum inſcriptio, quæ eſt talis, ſine milleſimo. *Ego Demetrius qui & Zuinimir nuncupor, Dei providentia, Crobatiæ, Dalmatiæque Dux dono, concedo, & confirmo*, & cætera ut in Baron.

Ex qua inſcriptione Ducem Zuinimirum donationem monaſterii ante Regni inveſtituram feciſſe cenſendum eſt, quamvis Cencius, ſummatim exactis Synodi colligendo, donationem inter inveſtituram, & Iuramentum Regni inſeruerit.

Obſervandum quoque eſt ab eodem Cencio duos nominari ſummi Pontificis Legatos, in inveſtitura autem Regis ſolius Gebizonis, nomen exprimitur; Sed ambos tunc in Dalmatia fuiſſe, conſtat ex donatione facta a Preſtantio Epiſcopo Eccleſiæ S. Coſmi, & Damiani Monaſterio S. Ioannis Evangeliſtæ Belgraden. Civitatis 1076. *in præſentia ſcilicet DD. Laurentii, totius Dalmatiæ, ac Croatiæ Reverendiſſimi Archiepiſcopi, & Domini Gebizonis S. S. Bonifacii, & Alexii religioſiſſimi Abbatis, una cum Fulcoino Foriſembronii Venerabili Epiſcopo Aquileiæ Sedis Apochriſariorum in vinea Iuſtitiæ Dei totis viribus miſericorditer laborantibus* eandem quoque Eccleſiam, eosdem dedicaſſe alia ejusdem anni ſcriptura teſtatur. *Monaſterio S. Ioannis Apoſtoli & Evangeliſtæ, die videlicet dedicationis ejusdem Eccleſiæ, quam Viri Religioſiſſimi Dominus ſcilicet Laurentius Spalat. Archiepiſcopus, una cum Apochriſariis Romanæ ſedis Epiſcopo Fulcoino, & Gebizone Abbate SS. Bonifacii, & Alexii, nec non & Preſtantio ejuſdem Urbis Epiſcopo dedicaverunt.* Ex quibus, ſicuti ambos legatos ſimul in Dalmatia fuiſſe apparet, ita in Synodo, aliqua de cauſa Gebizonem ſolum præſentem fuiſſe argui poteſt, tuncque Curiam celebratam ſimul cum Synodo, electionemque Regis ſequutam ex verbis illis. *Concordi totius Cleri, & populi electioni* clare conſtat, illa autem verba *atque in omnibus, quæ ad reſtitutionis ſtatum congruunt Deo auctore me æquum exhibeam.*

Diſſenſiones præceſſiſſe ſignificant, & ſtatum reſtitutione indiguiſſe, veroſimile eſt, at cum tunc Michael Ducas Parapinaces imperaret in Oriente, & ſicut ſua inertia reliqua Apuliæ, & Calabriæ loca amiſerat, & cum eisdem occupatoribus Northmannis pacem, & affinitatem jungere coactus fuerat, ut Turcis in Oriente reſiſtere poſſet, ut ſupra relatum eſt; nullusque tunc Imperialis Magiſtratus in Dalmatia reperiatur, ob id Græcos Dalmatiam neglexiſſe dicendum eſt, vigentibuſque Croatorum diſſenſionibus, Dalmatas in factiones diſtractos (pro ut poſteriora exempla docent) ab eiſdem vexatos, Imperiali protectione deſtitutos, ad Venetos recurriſſe dicendum eſt, ut de Spalatenſibus ex relata eorundem Epiſtola Sanſovinus refert, ideo tunc, ſpreto Imperatore Græco, a præſente ſedis Apoſtolicæ Legato, turbarum conciliatore, titulum Regium Zuinimirum ſumpſiſſe dici poteſt.

Poſt hanc inveſtituram Zuinimirus privilegia multis Eccleſiis conceſſit; inquietatum tamen poſtea eundem Zunimirum a quodam Vuezelino, memorat idem Baronius ex Epiſtolis Gregorii Papæ VII. anno 1079. & vixiſſe uſque ad annum 1087. ex ejus privilegio conceſſo Eccleſiæ S. Mariæ Monialium de Iadra dato in Teneno conſtat.

CAPVT XI.

An Zuonimirus fuerit ultimus Rex Dalm. & Croatiæ?

ULtimum Regem Croatorum, & Dalmatinorum Archidiaconus, & Ungarici Scriptores, ponunt Zuonimirum ſuprаſcriptum ſine prole defunctum. Extat tamen Regis Stephani Originale Priv. in membrana, quamvis ſine milleſimo, tamen ejusdem characteris, cum ſcriptura fundationis monaſterii S. Benedicti Monialium Spalati, confecta anno 1069. difficillimæ lectionis, & multis in locis caducum, quem poſt Zuonimirum fuiſſe conſtat, quod quia hucusque latuit, & ab eo aliqua ſunt obſervanda integrum ponere placuit. † *In Chriſti nomine Stephanus ego nutu Dei Croatorum, & Dalmatinorum Rex. Hujus paginis ſeriem, vel dictaminis cauſæ cunctis noſtri Regni Comprovincialibus ad futurorum Diutne . . . gratiæ noſtræ his ſtudui ſcriptis . . . cum igitur omnipotentis Dei pietas me ſuæ Clementiæ Patrum, Avum, Proavumque ſolio in Regio omnibus Chroatiæ, & Dalmatiæ nobilibus collaudantibus exaltaverit honore, univerſa nobilitas, ſeu exigui populi manus, ac cæteri Eccleſiarum, Cenobiorumque Rectores, vel retroactis pro cauſis, & . . . . confirmatio . . . arum vel gratiæ communis noſtri Regni utilitatis ad noſtra, ut majoris, eſt cu . . . . imperantibus confluere cœperunt. Itaque mater, & Procuratrix ſanctimonialium Spalatini Cenobii S. Vid. Benedicti. M. . . . . inter hos noſtri præſentiæ, una cum quibusdam ſuis ſororibus, quoddam ſcriptum, a nuper Rege defuncto Suinimiro conceſſum, ſibi hoc: ad op. ſui Cenobii de quodam territorio regali, qui in loco, qui dicitur Laſani habetur, ſecum deſferens in die Nativitatis ſanctæ Dei genetricis, & Virginis Mariæ ſe medium ſtatuit, & hoc. idcirco e . . . at ut quemadmodum a memorato Rege illud donationis ſcriptum habebatur ratum, atque*

atque firmatum pari modo, immo meliori a noſtra Regali dignitate. Cum noſtri impreſſione ſigilli roborari, nec non perpetuo deberet firmari. Quo cognito tum illarum precibus flexi, tum noſtrorum Nobilium conſilio ſuffulti, quod poſtulaverant adimpleri illis præcipimus. Igitur memoratum territorium jam dicto in loco inconcuſſum perpetualiter, atque inviolatum ad opus præſcripti monaſterii, cui, & terras, quæ Puſtize nominantur firmamus, ita quidem, noſtrorum ſucceſſorum nullus, vel cujuslibet perſona magna, vel parva nullo modo his noſtris firmationibus, & ſigilli impreſſione contraire debeat. Quod ſi, quod abſit, aliud aliquis agere temptaverit, & prænominatam domum Dei his terris disveſtire voluerit, trinum, & unum Dominum habeat iratum, & 318. Sanctorum Patrum conſequatur maledictionem, & cum Iuda traditore in Inferno mancipetur.

Actum eſt hoc apud Caſtrum Sibenico in die præfatæ ſolemnitatis ante notitiam horum teſtimoniorum. Inprimis Laurentis Archiepiſcopi Iohannis Tragurini Epiſcopi, Petri Spalatini, Archidiaconi, Presbyteri Petri Spalatini, Iacobi Morſtici, Ubomiri, Epzi, Strezigne, Berberiſtici, Viſeni, Zetinſtici, Dragoslavi, Iagorſtici, Uracina, Polſtici, Oſrina, Dridiſtici, Deſimiri, ... Colano, Epiciza, ac cæterorum noſtrorum Nobilium; Ad hæc quoque cauſa divini Amoris a parte noſtri ſibi conceſſimus perpetu: Salone molendinum, ſimiliter & ſtarea, quæ eſt propria noſtra .... teſtibus confirmantibus; quibus eis omnibus Legatum Iupanum Cenaene Iuſenum videlicet dedimus .... membrana in calce corroſa eſt ita, ut an ſigillum appreſſum fuerit cognoſci nequeat.

Hunc Stephanum fuiſſe filium Creſimiri, ſupranominatum Ducem, cui Zuinimirus aliquo caſu Regnum præripuerat argui poſſet, cum ſe patrum Avorum, & proavorum Regnum poſſidere teſtetur: ſed cum Zuinimirum nominet, fratremque non vocet, is eſſe potuit ille Radovanus, qui in Privilegio ejusdem Zuon: Regis filius nominatur, Banique titulo non inſignitur, ob id forſan illegitimus Zuonimiri filius mutato ſibi nomine, exemplo Patris, & Avi Stephanus vocari voluit, ipſeque viduam Zuonimiri inquietaſſe conjici poteſt, & ob id Ladislaum Regem Ung. ſorori auxilio adveniſſe, ut Ungarici tradunt Scriptores, & libro ſequenti referetur. Curiam, tunc Stephanus Regum more Sibenici celebravit, tamen eam infrequentem fuiſſe ex nominatis apparet, & cum nullum aliud ejus privilegium reperiatur, neque in confirmationibus Regum Ungariæ, ejus aliqua mentio fiat, ut Zuonimiri, & Creſcimiri, imo in Decreto, anno 1188. Curia Spalat. mentionem faciens ejusdem Privil. Zuonimiri, quod Stephanus confirmavit, de Stephano nè verbum quidem poſuit, ex quibus ipſum, vel ab omnibus pro Rege non habitum, vel parum vixiſſe, dici debet; cum Laurentius Archiepiſcopus, vir magnæ prudentiæ, tunc præſens, ſi Stephanum ſine controverſia regnare exiſtimaſſet, quatuor Privilegiorum a Zuonimiro Eccleſiæ Spalat. conceſſorum, quæ extaret, confirmationem procurare non omiſiſſet, prout ſucceſſor ejus Creſcentius a Colomanno obtinuit, ut dicetur; B. Ioannem vero Epiſcopum Tragurii, an aliquid tentaverit, obſcurum eſt, nam Privilegia Regum Croatorum Eccleſiæ Trag. conceſſa perierunt, ut in notis ad vitam ejusdem B. Ioannis dictum eſt, ideo Archiepiſcopus, & ejus perpetuus Comes, B. Ioannes more illorum temporum ab Epiſcopis uſitato Sibenici, tunc in Diœceſi Trag. exiſtentis, Stephanum Curiam celebrantem adiiſſe, & ad aliquam compoſitionem, cum Regina vidua, vel proceribus Croatorum ineundam exhortatum eſſe potius conjectandum eſt, ipſumque Stephanum monialibus Privil. Zunonimiri confirmaſſe, & donationem molendini, Salonæ ultro addidiſſe, ut aliquid Regale feciſſe videretur.

Reges ſupra nominatos Croatiæ, & Dalmatiæ titulis, vel Croatorum, & Dalmatinorum uſos ex eorundem Privilegiis conſtat, at ſicuti Croati, & Servii Slavi erant, ita ab exteris, & ipſis quoque conterminis Dalmatis, ut plurimum Slavorum nomine vocabantur, ut ex ſcripturis ſuperſtitibus apparet, ita B. Petrus Damianus Creſimiri Regis contemporaneus ſcriptum reliquit, Abſarenſes Dalmatas uti Regi Slavo ſubditos, Slavonici Regni partem exiſtimatos *Epiſtolarum lib. 1. Epiſtola 9. ad Nicolaum II.* a. 1058
Romanorum Pont. Ven. quoque Gaudentius Apſa- uſque
renſis Epiſcopus, cujus ego familiaritatis dulce- 1061.
dinem merui, per quem Deus jam non ignobilem, miraculum fecerat, Epiſcopatum dimiſit, & de Sclavonico Regno Italiam navigans, littoribus Anconitanæ Urbis applicuit, a qua non longe poſt biennium feliciter obiit.

Sed paulo poſt Alexander II. Summus Pont. eidem Creſimiro ſcribens non Sclavoniæ, vel Croatiæ, & Dalmatiæ titulis, tunc uſum receptis, ſed more Curiæ Romanæ ſolito, & antiquo Dalmatiarum ſcripſit. *Cap. ſi quis a modo 116.*
diſt. 81. Item Alexander Venerabilibus Epiſco- a. 1061
pis, & Regi Dalmatiarum, quo nomine, Dal- uſque
matiarum, Croatia quoque comprehende- 1073.
batur, & præter hanc etiam Servia. Ideo ſicuti Legati Gregor. VII. Zuonimiro in-
veſtituram partis occidentalis Dalma- 1076.
tiarum dantes, titulos Dalmatiæ, & Croatiæ, jam uſu receptos conceſſerunt; ita idem Pont. cum ſupra nominatum Michaelem Principem Serviæ ab Imperio Orientali avulſum Regio titulo inſignire vellet, quamvis Orientalem partem Dalmatiarum poſſideret, tamen Sclavorum Regis titulo decoravit, ut ex ejus-
dem Epiſtola apparet. *Greg. Papa VII. Ep.* 1078.
l. 5. Ep. 12. Michaeli Sclavorum Regi ſal. & Apoſtolicam benedictionem. Cognoſcat debita tuæ devotionis circa ſedem Apoſtolicam reverentia, Petrum apud vos dictum noſtrum Legatum adhuc noſtram non adveniſſe præſentiam: ſuas tamen miſiſſe litteras, quæ ita veſtris diſſonantes exiſtunt, quod veſtram cauſam, ſeu Raguſinæ

ſinæ Eccleſiæ penitus finire nequivimus, quapropter Petrum Antibaren. Epiſcopum, atque Raguſanum, ſive alios idoneos Nuncios ad Nos mittere oportet, per quos de lite, quæ inter Spaletanum Archiepiſcopum, ac Raguſanum Iuſtitia poſſit inquiri, ac Canonice definiri, tuique Regni honor a nobis cognoſci; Tunc vero recognita, tuæ petitioni juſte ſatisfacere, ſecundum quod cupimus, valebimus, ac in dono vexilli, & in conceſſione pallii, quaſi Chariſſimum B. P. filium dictante rectitudine audiemus. Datum Romæ 5. Idus Ianuarii Indictione prima. Summum Pontificem, ut inter duos Reges, intra Dalmatiarum antiquos fines, eodem tempore regnantes, diſcrimen aliquod poneret, cum Zuonimiro Dalmatiæ, & Croatiæ tituli, tunc uſitati, jam dati fuiſſent, Michaeli quoque itidem uſitatum Sclavorum tradidiſſe, argui debet, qui deinde in Serviam mutatus fuit, ut ſuo loco referetur.

Hæc de Dalmatiarum, ſed præſertim, de Croatiæ, & Dalmatiæ Regibus, invenire licuit, quibus enumeratis Dalmatiæ, & Croatiæ limites, qui Regum tempore fuerint, deſcribendi, vel potius conjectandi ſunt, ut dignoſcatur, quid nomine Croatiæ, & quid Dalmatiæ, tunc cenſitum fuerit, & exinde hodiernæ Dalmatiæ differentia, melius percipiatur.

CAPUT XII.

De Regni Croatiæ terminis.

CRoatiæ nomine cenſebatur, quidquid Croati in Occidentali Dalmatia, tam maritima, quam mediterranea,
Cap. 30. poſſidebant, ut ex Porphir. jam dictum eſt; Croatos quoque fuiſſe, qui Saviam occuparunt ex eodem, & Cedreno conſtat.

Totius ergo Croatiæ nomine, comprehendebatur Dalmatia Occidentalis, tam maritima, quam mediterranea, & Savia, quæ nunc Sclavonia nuncupatur, ita, ut Croatia diſtingui poſſit in tres Provincias, ſcilicet, maritimam, mediterraneam, & interamnenſem, ſive Saviam, has omnes uno nomine Regnum Croatorum dictas ex Archidiaco-
Cap. 13. no apparet. *Habebant namque ex ſucceſſione ſuæ originis patrum & proavorum Dominium Regni Dalmatiæ, & Croatiæ, iſtaque fuerunt Regni eorum confinia, ab Oriente Delmina, ubi fuit Civitas Delmis, in qua eſt quædam Eccleſia, quam B. Germanus Capuanus Epiſcopus conſecravit, ſicut ſcriptum reperitur in ea. Ab Occidente Carinthia, verſus mare, uſque ad oppidum Stridonis, quod nunc eſt confinium Dalmatiæ, & Iſtriæ, ab Aquilone vero, a ripa Danubii, uſque ad mare Dalmaticum, cum tota Maronia, & Chulmiæ Ducatu.* Ad Dravum Croatorum terminum perveniſſe, infra, in S. Ladiſlavi, & Colomanni Regum Vngariæ rebus geſtis referetur. Has tres Regiones ſimul ſumptas Regnum Croatorum dictas antequam Duces Croatorum Regni titulum habuerint; terraſque in Croatico ſolo poſitas (de regali territorio) vocatus, ex ſupradicto Privilegio Tirpimiri conſtat; ideo tres hæ Regiones deſcribendæ ſunt.

De Sclavonia, ſive Sclavonica, inferius ſermo erit. De Dalmatia vero Occidentali parte mediterranea, etiam nunc Croatia dicta, an olim latiorem, vel arctiorem hodierna fuiſſe, dicendum ſit, illius regionis incolæ, ſi quid ſcripturarum antiquarum retinent, ſcire poſſunt.

Boſnam autem, quæ ex Oriente hodiernæ Croatiæ ſita eſt Porph. tempore Serbliæ Regionem fuiſſe apparet. *In agro vero Boſonæ Cadera, & Deſnez.* Ex Cap. 32.
quo Boſnenſi Cataro, Catarum hodiernum Maritimum denominatum, tradunt Iacobus Luccari, & Maurus Orbinus; Quinam autem Occidentales fines Croatiæ fuerint, & quid Maroniæ nomine Archidiaconus intelligere voluerit, incertum.

Maritimam autem Croatiam ab Occidente Iſtria ab Oriente Chlebna ipſi incluſa terminari Porph. tradit, Archid. quoque Chlebnam Chulmiæ Ducatum nominat, ſed Dalmatiam a Croatia maritima non diſtinguit, ut Porph. id ergo præſtandum eſt, ut diſtincte cognoſcatur, quid Dalmatiæ titulo Reges Croatorum habuerint?

CAPUT XIII.

De Regni Dalmatiæ finibus.

CRoatos in Dalmatia maritima, a Cetina flumine, uſque ad Iſtriam, omnia occupaſſe, præter oppida maritima Iadra, Trag. & Spalato, quæ cum Inſulis Dalmatarum vel Romanorum nomen retinuerunt, ut Porph. tradit, & quamvis eoſdem, aliquas etiam Inſulas, occupaſſe conſtet, tamen Croatos maris uſum, Dalmatis, & Venetis invitis, habere non potuiſſe; ex ſupradictis apparet: at cum harum trium Civitatum Dalmatiæ Territoria in continenti eſſent, eorum fines indagandi ſunt, ut exinde quid nomini Dalmatico in continenti relictum eſſet cognoſci poſſit.

Iadra ab Oriente Belgradum, ab Occidente Nonam Croatorum Civitates habuit, ideo ejus Territorium arctis terminis comprehenſum fuit, neque mul-

tum a Septentrione Croatiæ termini a Civitate diſtabant, ut ex Regum Croatorum conceſſionibus de prædiis, in Regali ſolo poſitis conſtat.

Trag. itidem Territorium arctiſſimum fuit, ita, ut præter colles ſupra Civitatem a Septentrionali plaga poſitos, campum, qui parvus dicitur, comprehendentes, nihil aliud in continenti poſſideret.

Spalatenſe quoque Territorium parvo ſpatio protenſum fuiſſe conſtat, cum Inſulam, ſive Peninſulam ab Archidiacono Vraniam dictam, citra flumen Salonæ exiſtentem, in Croatico ſolo poſitam, & *Duranam* vocatam ex Privilegio Creſimiri conſtat, ideo arctos, & incertos terminos Spalatenſis Territorii Regum Croatorum tempore fuiſſe dicendum eſt. Adeo ut, præter has tres arctiſſimas Regiones, cætera omnia in continenti Croati poſſederint, quibus ſi addatur tributum annuum *Vini & cæterarum ſpecierum diverſarum quas præter pecuniam (Dalmatæ Croatis) exhibebant*, quam exilem proventum Dalmâtæ in continenti habuerint, facile dignoſci poteſt a quolibet locorum gnaro. Omnes autem Inſulæ Occidentalis Dalmatiæ a Brachia (quæ Narentanorum) Iſtriam uſque ad Dalmaticas Civitates pertinuere, & quamvis aliquæ earum, quæ prope Civitates Croatorum erant, ut Pagus, prope Nonam, SS. Coſmæ, & Damiani prope Belgradum, & reliquæ, quæ nunc in Territorio Sibenicenſi continentur, Trag. uſque a Croatis ſenſim occupatæ fuerint, tamen quia Dalmatæ maris uſum tenebant, a Croatis ſine Dalmatarum conſenſu habitari non poterant, multæque ob id deſertæ fuere, ut Porph. refert. Has autem Inſulas Croaticas in Dalmatico mari ſitas, fatetur ipſe Rex Creſimirus in privilegio ſupra citato. *Noſtram propriam Inſulam in noſtro Dalmatico mari ſitam quæ vocatur, Mauni, cui ex Orientali parte adjacet Inſula, quæ in vulgari Slavonico Veru nuncupatur*, quæ alias Nonenſes dici debuiſſent, ſi Croatiæ adnumeratæ fuiſſent.

Archiv. Archiep. Spalat.

Porph. cap. 30.

Dalmatiæ ergo nomine Reges Croatiæ habuerunt omnes Inſulas Occidentales Dalmatiæ, & in continenti Iadrenſe, Trag. & Spalatenſe Territoria, tunc arctiſſimis terminis comprehenſa; reliqua vero Dalmatiæ Occidentalis, tam maritimæ quam mediterraneæ, cum Slavonia, Croatiæ titulo poſſederunt. Sed cum Spalatenſis Archiepiſcopus Primatis Dalmatiæ, totiusque Croatiæ titulo utatur, non inutile erit indagare quomodo Salonitana Eccleſia Spalatum translata fuerit, quæque Jura habuerit eo tempore, quo Dalmatia & Croatia a propriis Regibus recta fuit.

CAPUT XIV.

De Archiepiſcopatu Salonitano, ſive Spalatenſi.

SAlonitana Eccleſia Martyrio S. Domnii Diſcipuli Petri Apoſtolorum Principis inſtituta fuit, ut Archidiaconus Spalat. c. 3. refert.

Primus itaque B. Paulus Apoſtolus, qui ab Hieruſalem, uſque Illyricum replevit Evangelio Chriſti, non tamen ipſe per ſe intravit Illyricum prædicare, ſed miſit Titum diſcipulum ſuum; ſicut dicit ad Timotheum. Creſcens abiit in Galatiam, Titus in Dalmatiam. Hic ergo B. Titus ad Dalmatiæ partes adveniens, & verbum ſalutis gentibus illis prædicans, non longo illic tempore manſit: ſed audiens, quod Beatus Paulus a Præſide Feſto juſſus eſſet Romam pergere, ſtatim, omiſſis omnibus, præveniens eum, expectavit in Vrbe, quo cum Beatus Apoſtolus acceſſiſſet, ibique verbum Dei diutius prædicavit. Cum autem per Spiritum Sanctum cognoſceret, in eadem Vrbe ſuum Martyrium conſummandum, de Eccleſiis Græciæ diſponere curavit: quam ob rem Beatum Titum non remiſit ad Dalmatias, ſed ad Græciam, ubi magis erat notus, Pontificem eum conſtituens apud Inſulam Cretam: cujus loco Beatus Petrus, Apoſtolorum Princeps, direxit quemdam diſcipulum ſuum nomine Domnium, natione Syrum, patria Antiochenum, qui Dalmatiæ populis verbum vitæ, quod per Titum inchoatum fuerat, prædicaret. Hoc enim beatus Petrus ſtatuerat, ut Pontifices Chriſtianæ Religionis ſic diſponerentur per Vrbes ſingulas totius orbis, quemadmodum apud Gentiles fuerat antiquitus conſtitutum, in illis enim Vrbibus, in quibus erant gentiles Antiſtites, qui dicebantur Protoflamines, fecit ordinari Epiſcopos: in Metropoles vero Provinciarum, ubi erant Archiflamines, Archiepiſcopos cenſuit ſtatuendos. Vnde per oras Adriatici ſinus tres direxit Pontifices: Apollinarem Ravennæ, quæ eſt Metropolis totius Provinciæ Æmiliæ; Marcum Evangeliſtam Aquileiæ, quæ præerat Venetiæ, & Iſtriæ, Domnium vero in Salonam direxit, quæ caput erat Dalmatiæ, & Croatiæ, in qua denique Civitate diutius prædicans, multosque per totam Provinciam a gentilitatis errore convertens, non parvam Chriſto Eccleſiam adunavit, ibique Agonem ſui martyrii felici cruore peregit: ab hujus ergo præeminentia, Apoſtolicæ dignitatis omnes ſucceſſores ſui, Archiepiſcopalia inſignia per ſedem Apoſtolicam ſortiuntur. Hic autem cum multis aliis paſſus eſt, qui eum uno menſe ad martyrii gloriam præceſſerunt imita-

Epiſt. 2. cap. 4.

imitatione gentilium, Antiſtites Chriſtianos in primitiva Eccleſia inſtitutos, Gregorius ſeptimus teſtatur; ſed Archidiaconus in relatione, Flaminum ordinem invertit, nam, quos ipſe Protoflamines, vocabulo Græco, vocat, hos Primos Flamines a Romanis dictos, præter Gregorium, lapides antiqui, a Petro de Marca relati, demonſtrant; cum enim in loco Primorum Flaminum non Epiſcopos, ut Archid. ſed Primates, ſeu Patriarchas ſubrogatos Gregorius referat, ideo Archidiaconum inferiore in loco Protoflamines ordine inverſo poſuiſſe, apparet, quibus Epiſcop. ſingularum Civitatum reſpondent: Archiflaminum vero memoria, ſicut apud antiquos non reperitur, ita primitiva Eccleſia Archiepiſcopos non habuit, ut ex Epiſtolis Divi Gregorii Papæ mox referendis patebit, ideo Archidiaconum, de S. Domnio ſcribentem, vocabula ſui temporis uſurpando, Croatiam quoque perperam nominaſſe, conſtat. Sed ſicuti Præſes Gentilium, vel Proconſul Provinciæ, Salonæ reſidebat, ita Metropolica quoque Iura Epiſcopum ejus habuiſſe, Zoſimus Papa Heſychio Salon. Epiſcopo ſcribens, teſtatur, & clarius Gregorius Magnus Maximo ejuſdem Epiſcopo pallium mittens, viguitque quoad Salona cum cæteris Dalmatiæ Civitatibus a Slavis deſtructa fuit. Civibus deinde ejus paulo poſt Spalatum ſe reducentibus, ibidem quoque Metropolica Iura translata fuerunt, ut idem Archidiaconus refert cap. XI.

Lib. 6. ep. 35. — *In tractatu de Primatu Lugdun. Eccleſ.* — *Ep. 1.* — *l. 7. ep. 130.*

De Ioanne primo Archiepiſcopo Spalatino.

Interea Summus Pontifex miſit quendam Legatum, Ioannem nomine, patria Ravennatem, qui partes Dalmatiæ & Croatiæ peragrando, ſalutaribus monitis Chriſticolas informaret. In Eccleſia autem Salonitana a tempore ſubverſionis Præſul non fuerat ordinatus, Venerabilis ergo Ioannes cœpit Clerum & populum exhortari. Vt Archiepiſcopatum Civitatis antiquæ intra ſe inſtaurare deberent: quod illis valde gratum extitit & acceptum. Tunc coadunato Clero, ut moris erat electio in perſona prædicti Ioannis concorditer ab omnibus celebrata eſt, qui per Dominum Papam conſecratione ſuſcepta, tanquam bonus Paſtor ad proprias oves acceſſit, non animo cumulandi pecunias, cum Eccleſia tunc eſſet pauperrima: ſed charitatis ſtudio, de animarum ſalute, lucrum ſpirituale quærere ſatagebat. Ipſi conceſſum eſt a ſede Apoſtolica, ut totius dignitatis privilegium, quod Salona antiquitus habuit, obtineret Eccleſia Spalatenſis. Tunc cœpit Eccleſiam Clerumque componere, inſtare Doctrinæ, prædicationi vacare, curamque Paſtoralis officii, multum ſolicite exercere. Etenim per Dalmatiæ, & Sclavoniæ Regiones circumeundo, reſtaurabat Eccleſias, ordinabat Epiſcopos, Parochias diſponebat, & paulatim rudes populos ad informationem Catholicam attrahebat. Tunc prænominatus Severus domicilium ſuum, quod inſpalato ſortitus fuerat quando de inſulis redierunt, donavit Eccleſiæ, cum Turri angulari, & Palatio, Epiſcopium ibi fieri ſtatuens. Ibique Venerabilis Præſul Ioannes primitus habitare cœpit, ita quidquid Chriſtianorum reliquum univerſæ Dalmatiæ tam in Romanorum poteſtate ſervatum eſt, quam in Slavorum ſervitutem ceſſit, ſub jurisdictione Spalatenſis Provinciæ manſit, ut Innocentius ſecundus, Gaudio Archiepiſcopo Spalaten. ſcribens, teſtatur, in decretis ſummorum Pontificum comperiſſe. *Præterea Epiſcopos per Dalmatiam conſtitutos ſuffraganeos, quibus Salona tempore ſuo rutilando utebatur S. Eccleſiæ Spalatinæ, ubi corpus S. Domnii diſcipuli B. Petri requieſcit cum omni reverentia obedire ſancimus, quoniam unum totius Dalmatiæ Metropolitanum in Salonitana Eccleſia fore ſcimus, juxta quod in Decretis noſtris comperimus*, animadvertendum tamen eſt, Archidiaconum Slavos ex Diocleate, Gothos, credentem Chriſtianos, ſed Arrianos præſumentem, primo legatum Croatiam peragraſſe, mox electum Archiepiſcopum per Slavoniam Epiſcopos ordinaſſe ſcripſit, ſed cum Slavi, tam Croati, quam Servii Idololatræ, multo tempore poſt occupationem Dalmatiæ, Chriſti fidem ſuſcepiſſent, ut relatum eſt, quinam Epiſcopatus in utrorumque Regionibus, & quando reſtituti fuerint, nulla memoria reperitur; Ex Epiſtolis tamen Ioannis Papæ Octavi & Privilegio Mucimiri Ducis, unicum tantum Nonen: Epiſcopum in Regno Croatorum fuiſſe, & Spalatenſem Metropolim recognoviſſe, conſtat: reliquum quoque Dalmatiæ a Serviis occupatæ, Spalatenſi Eccleſiæ paruiſſe, idem Archidiaconus refert cap. 15.

Infra XI.

De exemptione Epiſcoporum ſuperioris Dalmatiæ. Factum eſt autem, ut illis diebus convocarentur omnes ſuffragani Dalmatiæ ad Provincialem Synodum, quæ celebranda erat in Eccleſia Spalatenſi. Epiſcopis autem ſuperioris Dalmatiæ viſum eſt, quod commodius ſuum poſſent iter peragere, ſi omnes uno navigio ducerentur. Tunc præpardta navi, ex condicto acceſſerunt ad portum, & imponentes, quæ erant navigantibus neceſſaria, omnes fere Epiſcopi eandem navem conſcenderunt: videlicet Catarienſis, Antibarenſis, Dulcinenſis, & Suacenſis. Cum autem circa Inſulas ventis impellerentur non multum adverſis, ecce ſubito tempeſtatis turbo mediis fluctibus toto ſe fragore immerſit, ſtatimque attoniti nautæ, confuſis clamoribus ad armamenta velorum, manus accurrunt oppon re, annitentes vela deponere, ancoras projicere, ne navis in aſperrima loca, quæ jam erant proxima, incideret. Sed antequam poſſent quicquam conſulte agere, confeſtim navis arrepta in ſiccum, tota illiſa eſt, intumeſcentibusque procellis, minutatim quaſſata eſt

& confracta; Sicque divino judicio miſerabiles Epiſcopi, & omnes, qui cum eis erant, perierunt. Tunc Cives urbium prædictarum, miſſa relatione ad Summum Pontificem, nunciaverunt de naufragio Epiſcoporum ſuorum, ſuppliciter poſtulantes, eximia ſubjectione Eccleſiæ Spalatenſis, ſatis probabilem, prætendentes occaſionem, quia periculoſum illis erat, tam remotam Eccleſiam viſitare. Quamobrem Romanus Pontifex annuit petitioni eorum, omnesque Epiſcopos a Raguſio ſuperius abſolvit a vinculo, quo tenebantur Antiquæ Metropolitanæ, ſtatuitque novam Metropolim in Civitate Antibarenſi, & omnes Epiſcopatus presbyteros ei ſubjecit. Hæc Archidiaconus de exemptione Antiparenſis Eccleſiæ, ſed quando id evenerit, non refert; reperitur tamen ipſo antiquior Archiepiſcopi Antebarenſ. declaratio, in qua fatetur ſuam Eccleſiam Spalatenſis Archiepiſcopi conſenſu, in Archiepiſcopatu erectam, quæ Archidiaconi relationem confirmare videtur.

Ex Archivo Capituli Spalat.

Ven. Patri, & D. R. D. G. Sanctæ Salonitanæ Eccleſiæ Archiepiſcopo, Apoſtolicæ ſedis Legato, G. Antibarenſ. Miniſter, licet immeritus ſalutem cum reverentia. Ex antiquis reſcriptis, & monumentis anteceſſorum meorum, & diverſis aliis conjecturis, veritatem perpendens, quod Salonitana Eccleſia totius Dalmatiæ dominatum, & primatum quondam obtinuit, & quod Diocletana Eccleſia, cujus vicem Antibarenſ. Eccleſia in ſe recto tranſtulit conſilio in Metropoli, prædictæ Salonitanæ Eccleſiæ conſenſu, ſe ordinavit reverentia ſuæ matrici ſervata; ſatis, & ſatis, mecum reputans, tam graviſſimum exceſſum, potius cum honore fore ſepeliendum, quam quod, ut ad conſequentiam, & exemplum traheretur, ut illa nobilis Eccleſia tam nitidiſſimis monumentis decorata, diutius in tantum ſua privaretur nobilitate, hinc enim quoque curioſus permanſi, volens debitam decenter reverentiam Dominæ meæ firmiter exhibere, nuncium certum hoc agendi per me non tamen inveniens, laudem Dominus noſter verus, qui pia gubernatione quemlibet amplectitur, fideliſſimos nuntios veſtros Mag. F. & R. qui ſupra certa ſervitia veſtra tractare procurant mihi multa volventi dirigere deſtinavit, quorum avidis precibus . . & quibus inclitam veſtram voluntatem referentibus, jam Eccleſiam veſtram in matrem, & Dominam recognoſcere deſtinavi, & ei debitum honorem, & reverentiam ceu Dominæ ſpeciali, exhibere. Ita tamen quod mihi ad Pallium ad veſtrum ſervitium a Curia Romana inquirendum, tamquam in negotio proprio curioſius exiſtatis, & quod conſilium, auxilium, & autorium huic Eccleſiæ Antibaren. cum ſucceſſoribus veſtris mihi, & ſucceſſoribus meis perpetuo vos, & veſtri ſucceſſores impendatis, & quod Dominus Papa hoc velit, vobis incumbat. Me autem eidem hoc Domino Papæ atteſtaturum perſonaliter, vel internuntio omnino fore, ſciatis.

adiutorium.

Hæc declaratio facta videtur tempore R. id eſt Beati Raynerii Archiep. Spalat. quem lapidatum obiiſſe anno 1180. infra patebit, cum ejusdem Gregorii Antiparenſ. Archiepiſcopi ſimul, & Vincenſii S. Griſogoni Abbatis inter teſtes mentio fiat, in ſententia lata a Petro Spalaten. Archiepiſcopo, Matthæo, Nonen. Epiſcopo & Comitibus Iadræ, & Spalati Iudicibus, a Rege Vngariæ delegatis, anno 1194. die 9. Iulii inter templarios, & Monacos SS. Coſmæ, & Damiani de monte Iadrenſ. Diœceſis. Teſtamentum quoque, ſive donatio ejusdem Archiepiſcopi ad favorem dicti Abbatis reperitur itidem ſine milleſimo ſequentis tenoris.

Ex Archivo mon. S. Chriſogoni.

In Chriſti nomine Ego GG. olim D. licet indignus Antiparenſ. Archiepiſcopus ex præcepto divino agnoſcens quæ Dominus ait, eſtote parati, quia neſcitis extremam vitæ horam, decidens in egritudinem corporis, valida Dei diſpenſatione, apud Monaſterium Beatiſſimi Chryſogoni Iacio teſtamentum, tum ſtabilitatis rerum ad ſalvationem animæ meæ, ſive obiero in ipſa infirmitate, vel etiam evaſero ante Abb. prædicti Cenobii D. Vincentium, & D. Decanum Simeonem, atque fratrem Iordanem & Iupanum. . P. . Vitace, ut inprimis Capellam meam, & duas mitras, & virgam paſtoralem, Planetum, & Pluvialem, Dalmaticam & Camiſum, ſtolam, manipulum, & Cingulum cum Cotta, de libris etiam Decretum, Miſſale, ordinem Epiſcopalem, atque matutinalem, librum firma donatione volo habere, ac prædicto Cenobii *ad honorem Dei, & matris ſæcula in Domino perpetua,* ex quibus conſtat Antibarenſem Eccleſiam alias Diocletanam recognoviſſe Salonitanam, ſive Spalatenſem, ſed quando ipſa Diocletana, quam D. Greg. Doclealinam vocat reſtituta, & deinde Antibarim translata fuerit, nemo refert. Presbyter tamen Diocleas, a Legato ſummi Pontificis utrasque Metropoles inſtitutas, ſcribit, tempore, quo Croatiæ, & Serviæ Slavi a S. Cyrillo baptizati fuerunt; Sed, ſicuti converſionem eorundem, ante Cyrilli tempora, ita Archiepiſcopatum quoque Spalatenſem, multo etiam antiquiorem fuiſſe, ſupra relatum eſt, quod ex Epiſtola Io. Papæ 8. confirmatur. *Io. Papæ 8. Epiſtola* 190.

Cenobio.

Lib. X. ep. 34.35.

Reverendiſſimis & Sanctiſſimis Epiſcopis, Vitali Iadrenſi, Dominico Abſarenſi, cæteriſque Episcopis Dalmatinis, ſeu Ioanni Archipresb. Sanctæ ſedis Salonitanæ, omnibusque ſacerdotibus, & ſenioribus populi habitatoribus Spalatenſis Civitatis, atque Zadarenſis, cæterarumque Civitatum. Paſtorali ſolicitudine moti, vos quaſi oves Dominicas nobis in B. Petro Apoſtolorum Principe commiſſas, dicente Domino: Si diligis me Simon Petre, paſce oves meas; licet pro aſſidua gentium perſecutione nunc uſque impediti, his modo Apoſtolatus noſtri litteris viſitare curavimus, admonentes fraternitatem veſtram, ut more præceſſorum veſtrorum ad ſedem B. Petri Apoſtoli, quæ caput, & Magiſtra eſt omnium Eccleſiarum Dei, & id nos, qui ei divinitus præſidemus, toto animo libentique voluntate reverti ſtudeatis: quatenus inde ſummi honorem ſacerdotii & totius inſtitutionis Eccleſiæ formam ſumatis, unde parentes, ac præceſſores veſtros mellifluа ſanctæ prædicationis, & doctrinæ Apoſtolicæ potaſſe fluenta, re-

colitis

colitis. Reminiſci namque debetis quanta eosdem præceſſores veſtros proſpera evidentiſſime comitabantur, quando ad limina Petri Cæleſtis Regni clavigeri, devoto pectore quaſi proprii filii confluebant, & quanta poſtmodum nunc uſque ſuſtinueritis adverſa. cum ab ea vos quaſi alienos ſeparare non dubitatis; Quapropter vos plurimum diligenter non ea, quæ veſtram ſed vos quærentes paterna benignitate monemus, atque hortamur, ut, ſicuti diximus, ad gremium Sanctæ Romanæ Eccleſiæ matris veſtræ redire, ovanter attendatis, ut electus a vobis Canonice Archiepiſcopus, una cum veſtro omnium conſenſu, & voluntate ad nos veniens gratiam Epiſcopalis conſecrationis, Sacrumque pallium a nobis more priſtino incunctanter percipiat; ut gratiam, & benedictionem ſancti Petri, ac noſtram habentes, a malis omnibus libri, & bonis univerſis repleti, & hic in præſenti ſæculo gaudeatis, & in futuro cum Domino ſine fine procul dubio exultetis. Porro ſi aliquid de parte Græcorum, vel Sclavorum ſuper veſtra ad nos reverſione, vel conſecratione, aut de Pallii perceptione dubitatis, ſcitote pro certo quoniam nos ſecundum ſanctorum Patrum, deceſſorumque noſtrorum Pontificum ſtatuta vos adjuvare auctoritate curabimus. Quod ſi forte hanc noſtram Apoſtolicam admonitionem imo Canonicam præceptionem pro nihilo ducentes, ad ſedem Apoſtolicam Romanæ Eccleſiæ redire, & inde ſecundum antiquam normam conſecrationem Epiſcopalem, ſacrumque Pallium recipere contempſeritis, omni Eccleſiaſtica vos communione ſcitote penitus excommunicandos: Interim tamen auctoritate Dei, & Sancti Petri vobis præcipimus, ut non habeatis licentiam aliunde conſecrationem, Palliumque recipere. Nam ſi feceritis quaſi tranſgreſſores, & inobedientes vos ſine dubio judicabimus. Hanc autem noſtri Apoſtolatus Epiſtolam fraternitati veſtræ per hunc præſentem Joannem Ven. Presbyterum fidelem familiarem noſtrum direximus, cui ſcilicet aliqua injunximus, vobis verbotenus referenda, & ideo illi omnia, quæ de parte noſtra dixerit vobis, credere nullatenus dubitetis, ipſamque Epiſtolam, ut ad omnium veſtrum notitiam ferat bulla noſtra juſſimus in calce ſignari, data X. die menſ. Iun. Ind. XII.
Ex qua Epiſtola Spalatenſem Eccleſiam paulo poſt Salonæ deſtructionem, reſtitutam cum Archidiacono dicendum eſt, qui Severum Salonitanum Civem, ut Spalatum habitaretur ſuaſiſſe, & turrim primo Archiepiſcopo ad habitandum tradidiſſe refert. Diocletana vero Civitas ſicuti, an reſtituta fuerit, non conſtat, ita tempore Porph. deſer-
. 36. ta jacebat, *nunc habitatoribus vacua, in hodiernum uſque diem Dioclea appellatur*, ideo eundem Diocletanum Archiepiſcopum
949. ex proxima Civitate in qua reſidebat Antiparenſ. etiam vocatum ex Alexandri 2. Epiſtola a Baronio relata, apparet.

1062. *Alex. Ser. Ser. Dei Petro Ven. Archepiſcopo Dioclienſis atque Antibarenſis Eccleſiæ ſalutem perpetuam in Chriſto . . Apoſtolica auctoritate decernimus, ut per hujus Privilegii noſtri paginam, ſic Sanctiſſimam Dioclienſem Eccleſiam cum omnibus ſuis pertinentiis. Eiaterenſ.* *Ecataren.* *cum . . Pulahienſ. . . Servatienſ. . . Scodrienſ. . . Dinnaſtrienſem . . Polatiuenſem . Sorbienſem . . Bolonienſem . . Tibunienſem* *Boſonienſem.* *. . Monaſteria quoque tam Latinorum, quam Græcorum, ſive Slavorum cures, ut ſcias, &* *Tribunium* *hæc omnia unam Eccleſiam eſſe, deque omnibus prædictis locis Epiſcopali Regimine ſolemnia celebranda, ſicut anteceſſoribus tuis conceſſum eſt, concedimus. Crux etiam ante te ſicuti ante prædeceſſores tuos per Dalmatiam, & Slavoniam, ubique geratur: Archiepiſcopatum quoque Eccleſiæ tuæ juxta formam S. S. Prædeceſſorum noſtrorum, a quorum auctoritate non debes aberrare concedimus, & confirmamus* ex nominibus Epiſcopatuum in Epiſtola poſitorum Diocletanum, ſive Antibarenſem Archiepiſcopum Dalmatiæ Orientalis, a Serviis poſſeſſæ, Iuriſdictionem, ante Epiſtolæ etiam tempora habuiſſe conſtat, eundemque ob Diocleam deſtructam Antibarenſem vocatum, ſummumque Pontificem Curiæ Romanæ ſtylum ſervantem, in Crucis prælatione, ipſam Serviam antiquo nomine, Dalmatiam, ſimulque uſu recepto, Sclavoniam nuncupaſſe, cum adhuc Dalmatarum, ſive Latinorum, vel Romanorum reliquias in eadem Regione fuiſſe ex verbis illis *Monaſteria Latinorum, Græcorum, & Slavorum* dicendum ſit, qui cum nullam Civitatem propriam poſſiderent, ſed cum Slavis mixti habitarent, in Slavorum nomen tranſiverant; Ideo ſucceſſor Alex. Greg. 7. Regi Serviorum ſcribens, ipſum Slavorum Regem nominavit, ut relatum eſt. Ex quibus conſtat ante annum Domini milleſimum duas Metropoles in Dalmatia antiqua fuiſſe, quarum ſuffraganeos Presbyter Diocleas enumerat: nam relato Stephani Papæ, & Michaelis Imp. Con. conſenſu ſubdit; *Miſit itaque Stephanus Papa Vicarium ſuum Honorium nomine S. R. E. Presbyterum Cardinalem cui, & tradidit poteſtatem . . . . inſtituit Salonitanam Eccleſiam Metropolim, ſub cujus Regimine has Eccleſias ſtatuit, videlicet Spalatum, Tragurium, Scardonam, Arauſonam, quod nunc eſt Caſtellum Iadræ, Enonam, Arbuam, Abſarum, Veglam, & Epidaurum, quod nunc dicitur Raguſium . . . & ſicut inferiori Dalmatiæ Salonitanam Eccleſiam conſtituit Metropolim, ſimili modo ſuperiori Diocletanam Eccleſiam pro iure antiquo ſtatuerunt Metropolim, ſub cujus Regimine has Eccleſias declararunt, ſcilicet Antibarium, Buduam, Ecatarum, Dulcignum, Suacium, Scodram, Drivaſtum, Pollettum, Sorbium, Boſonium, Tribunium, Zaculmium.* Hæc Presbyter Diocleas, qui, quamvis in Regno ſtatuendo, Regumque recenſione Regiones, ſtirpes, & tempora adeo confundat, ut potius fabulas, quam hiſtoriam ſcripſiſſe deprehendatur, & Diocletanam Metropolim tempore Stephani Papæ, & Michaelis Imperatoris inſtitutam, perperam afferat, ut in notis ad eundem declaratur, tamen cum ſeries Epiſcoporum Dio-

Diocletanæ Metropolis, ab ipſo relata, ćum nominatis in Epiſtola Alexandri conveniat, eorundemque ab Exſcriptoribus in Epiſtola depravata, ex Diocleate reſtitui poſſint, in rebus de ſua Metropoli relatis, utpote cæteris antiquior omnino ſpernendus non eſt: Sed ſicuti ſolos ex Serviis Narentanos baptizatos a Cyrillo ex ſupradictis conſtat, ita Presbyterum omnes Slavos Dalmatiæ tunc baptizatos ſcribentem, utroſque quoque Archiepiſcopatus inſtitutos præſumpſiſſe dicendum; Prout evenit iis, qui ex aliqua vera traditione argumentum capientes, re non examinata, probabilitates incertas, pro veris ſumentes, in errores maximos incidunt, ita Presbyter ex traditione, vel ſcriptura aliqua Archiepiſcopatus Diocletani Inſtitutionem inveniens, cætera ipſi probabilia ſcripſiſſe, conjectari poteſt, & prout Croatorum Regnum cum Servia confundit, ita quoque Spalatenſem Metropolim, ſimul cum Diocletana inſtitutam ſcripſit. Archidiaconus autem traditionem, ſeu memoriam quandam de ſubmerſione Epiſcoporum ſecutus, eamdem fuiſſe cauſam exemptionis Antiparenſ. Eccleſiæ ſcripſit, nihilque ultra indagare tentans, tempus indefinitum, & narrationem mutilam reliquit: Cum vero his duobus Scriptoribus antiquiores non reperiantur, & memoriæ, præter relatas, nullæ exiſtant, qualiacumque hi referant conciliare neceſſitas cogit, & erectionem Antibarenſis Archiepiſcopatus omnino poſt Spalatenſem ponendam ex ſupradictis conſtat, cauſa vero ab Archidiacono relata, quo tempore evenerit, non apparet, tamen ante annum Domini milleſimum, ex relata Epiſtola Alex. Pont. Antibarim in Metropolim erectam, dicendum eſt, cujus ſuffraganeos decem Alexander nominat, Presbyter vero centum annis poſterior, duos addit, ideo Presbyterum ſuffraganeos ſui temporis non erectionis Archiepiscopatus ponere patet: Archidiaconus vero, quamvis eodem Presbytero centum itidem annis poſterior, quatuor tantum Epiſcopos exemptos nominat, ideo Archidiaconum tempora ipſius Epiſtolæ Alex. antiquiora referre cenſendum eſt, & ſicut Croatiam unicum Epiſcopum a principio ſuæ Converſionis uſque ad annum 900. vel circa habuiſſe conſtat, ita quoque poſt Serviorum Converſionem, Diocletianam Eccleſiam primam reſtitutam, argui poteſt, aliis deinde proceſſu temporis adjunctis, quatuor tantum Epiſcopos in univerſa Servia fuiſſe, quando Diocletanus, uti antiquior ex Epiſcopis, Antibari habitans, Archiepiſcopus inſtitutus fuit, aliis deinde adjunctis, uſque ad Alex. Pont. tempora decem creviſſe, deinde Presbyteri Diocleatis duodecim. Hæ conjecturæ, de Diocletana, ſive Antibarenſi Metropoli, & ejus ſuffraganeis referri poſſunt; Spalatenſem autem a tempore ſuæ translationis omnium Civitatum Dalmatiæ nomen retinentium Metropolica Iura, vice Salonitanæ Eccleſiæ ſervaſſe conſtat, prout etiam deinde Croatiæ, ut Archidiaconus loco ſupra relato refert. *Inferior vero Dalmatia habuit Epiſcopatus ſuos more antiquo, ſuæ Metropoli Salonitanæ Eccleſiæ ſubditos: videlicet, ab Aſarenſi Epiſcopatu uſque ad Tragurienſem. Veglienſis, Abſarenſis & Arbenſis Epiſcopatus habuerunt parochias ſuas in Inſulis ſuis, ſed Veglienſis obtinebat majorem partem parochiarum, quas nunc habet Signienſis Eccleſia, quæ non erat, tunc Epiſcopalis ſedes. Omnes enim Civitates prædictæ ad Regnum Chroatiæ pertinebat. Iadrenſis Epiſcopatus non magnam habuit parochiam, propter vicinitatem Nonenſis, & Belgradenſis Epiſcopatuum. Cum autem Belgradenſis Civitas deſtructa fuiſſet a Venetis, mutavit ſedem ſuam in Scardonam, namque Veneti deſtruxerunt Belgradum prope Iadram Civitatem. Tragurienſis Epiſcopatus, quia ſuæ metropoli vicinior erat, majorem Diœceſim ſortitus eſt, videlicet Caſtrum Sibenicenſe cum tota ſua lupa: protendebatur enim fere uſque ad fluvium Cetinenſem. Fuit etiam Epiſcopalis ſedes apud Mucarum, eratque ſua Parochia a confinio Crainæ, uſque ſtagnum. In ſtagno nihilominus fuit Epiſcopatus; ſuaque parochia erat iu comitatu Chulmiæ. Voluerunt etiam Chroatorum Reges, quaſi ſpecialem habere Pontificem, petieruntque ab Archiepiſcopo Spalatenſi, & fecerunt Epiſcopum, qui Chroatenſis appellabatur, poſueruntque ſedem ejus in campo in Eccleſia Sanctæ Mariæ Virginis juxta Caſtrum Tininienſe: Hic multas obtinuit Parochias, habuitque prædia, & poſſeſſiones per totum pene Regnum Chroatiæ, quia Regalis erat Epiſcopus & Regis Curiam ſequebatur, eratque unus ex prineipibus Aulæ, & ſua Iuriſdictio uſque ad Dravum fluvium extendebatur: Eccleſia nempe Metropolis has ſibi voluit Parochias retinere, Comitatum Cetinæ, Cliſſæ Maſſarum, Almiſſum, & Corbavium, & ultra Alpes ferreas uſque ad confinia Zagabriæ, totamque Maroniam.* Hæc Archidiaconus ſummatim referendo, Croaticos Epiſcopatus cum Dalmaticis confundit. Stagnenſiſque (qui ſub Antibarenſi Metropoli erat) mentionem facit. Raguſinum vero omiſit: de quo tamen refert cap. 8. ſupra relato, ubi ſequitur *per idem fere tempus (id eſt tempore Ioannis Papæ 4) quidam advenæ (ut ferunt) Romana Urbe depulſi, non longe ab Epidauro, ratibus applicuerunt. Erat autem Epidaurus Epiſcopalis Civitas, Salonitanæ Eccleſiæ ſuffraganea, quod ex Epiſtola B. Gregorii Papæ conjicimus, quam miſit Natali Archiepiſcopo Salonitano, arguens ipſum, quia abſque auctoritate Synodali quendam Florentium Epitauridatæ Eccleſiæ Epiſcopum, pro quibusdam injectis criminibus; ſed non probatis depoſuerat. Cujus cauſam prædictus Papa ſuo Subdiacono Antonio, quem in Salona fuiſſe miſſum ſuperius memoravimus. Prævocati ergo advenæ ſedem ſibi in illius partibus collocantes, Civitatem Epidaurum ſæpius impugnantes nimium attriverunt, attritamque ceperunt, & captam in ſolitudinem redegerunt. Homines autem cum eis permixti ſunt,*

ſunt & facti ſunt populus unus. Ædificaverunt Raguſium, & habitaverunt in eo. Ex eo tempore conari cœperunt pallium ſuo Epiſcopo obtinere. Ex quibus dignoſcitur, Archidiaconum Epidauri deſtructionem & Raguſii ædificationem ex Diocleate mutuatum, rem tamen confundere: nam Diocleas Epidauri, cæterarumque Civitatum maritimarum deſtructionem Saracenis tribuit, ædificationem vero Rauſii Paulimiro Belo qui cum cæteris Roma ibidem delatus Epidauritanos profugos in communionem receperit: Archidiaconus autem oppugnationem Epidauri & Raguſii ædificationem ſolis Roma venientibus: quæ ſicuti ex relatis a Porph. falſa comperiuntur, ita quæ de Florentio Epiſcopo Epidauritano ſcripſit, ex Epiſtolis Greg. Magni comprobantur l. 2. ep. 8. & 9 & l. 7. Ep. 12. & pro ut de Epiſcopis tam Croaticis, quam Dalmaticis indiſtincte ſumptis Spalato Occidentalibus Archidiaconus cum Synodis Dalmaticis convenit, ita cum Raguſini nomen, neque inter Synodorum Provincialium Epiſcopos reperiatur, ideo an ibidem Epiſcopus fuerit dubitari poteſt, ſed ſicut ab Epidauritanis Rauſium ædificatum conſtat, ita Epiſcopatum quoque ibidem translatum argui debet; pro ut Presbyter Diocleas aſſerit, cum ejuſdem Urbis Epiſcopum Petro Urſeolo Duci Venetorum occurriſſe,
1000. Andreas Dandulus loco citato, referat,
1067. & ex eis, quæ Greg. 7. Raguſinis ſcri-
Ep. 67. bit de Ditali eorum Epiſcopo carcerato, & alio electo, pro ut etiam ex controverſia inter Antibarenſem & Raguſinum Epiſcopos, & Spalatenſem Archiepiſcopum, ab eodem Pontifice memorata. in relata Epiſtola Michaeli Sclavorum Regi ſcripta, argui poteſt, Diocletanum Archiepiſcopum aliquo caſu Raguſium ſe recepiſſe, ibique creatum Epiſcopum Ius Diocletanæ Metropolis retinere voluiſſe, ob id controverſiam, cum ſuo Metropolita Spalatenſi, & ſimul cum Antibarenſi ob Diocletanæ Metropolis retentionem habuiſſe, ut Pontifex innuere videtur, & Iacobus Luccari in Annalibus Raguſinis refert. Patet ergo omnes Dalmatiæ Epiſcopos a tempore translationis Salonitanæ Eccleſiæ Spalatum, eidem paruiſſe, & deinde tam in Croatia, quam in Servia, qui alio atque alio tempore reſtituti vel inſtituti fuerint, donec Diocletana in Archiepiſcopatum erecta fuit: ex quibus duabus Metropolibus Presbyter Diocleas, & ex eo Archidiaconus Dalmatiam in ſuperiorem, & inferiorem dividunt, ſuperiorem Diocletanæ, inferiorem vero Spalatenſi tribuentes, ſed ſicuti Croatiam a principio ſuæ converſionis unicum tantum Nonenſem Epiſcopum habuiſſe conſtat, ita deinde alios adjunctos ex relatis Synodis apparet, in quorum recenſione Diocleas Scardonenſem, cum Arauſonenſi, ſive Belgradenſi ponit, quem poſt Belgradum deſtructum, Scardonam translatum Archidiaconus ſcribit, ut ſuo loco referetur, temporeque Diocleatis, Belgradenſis Epiſcopatus amplius non extabat, ſed loco Tininienſis, Belgradenſem Diocleas poſuit. Tininienſem vero additum ad Inſtantiam Regum Croatorum, unumque fuiſſe ex principibus Aulæ Archidiaconus refert; ejuſque juriſdictionem uſque ad flumen Dravæ extenſam, quem Cancellarii quoque Regni Croatorum munere functum reperitur, primumque S. Bani privilegium ſcripſiſſe; Deinde Creſimiri Petri Regis, cum ante Capellani Regum, exſcribere ſolerent; Spalatinæ autem Provinciæ fines, uſque ad Danubium, & per totum pene Regnum Croatorum protenſos Tirpimiri Ducis privilegium teſtatur, Tininienſisque Epiſcopi uſque ad Dravum Iuriſdictionem perveniſſe, ſcilicet præter Croatiam mediterraneam interamnenſem quoque Croatiam comprehendiſſe, cum nondum Zagabrienſis Epiſcopatus inſtitutus eſſet, ut ſuo loco referetur, ideo ea quæ Wolffgangus Lazius Comen. Reip. Rom. l. 12. c. 3. refert de Sirmienſi Epiſcopatu a S. Stephano Rege Ungariæ reſtituto, vera eſſe non poſſunt, cum a ſupra relatis ex Cedreno conſtet, Sirmienſem Regionem ejuſdem Regis tempore Græcis paruiſſe, ibique Græcorum Præfectum ſedem habuiſſe, ideo Lazium ex poſterioribus Ungarici Regni finibus, tempore quoque S. Stephani Regis Regni terminos ultra Dravum extenſos crediſſe oportet, pro ut etiam relati Doneti Scriptores eadem de Andrea & Salamone Regibus Ungariæ referentes refutati fuerunt.

Temporibus ergo Regum Dalmatiæ, & Croatiæ habuit Spalat. Eccleſia ſuffraganeos in Dalmatia Abſaren. Veglen. Arben. Iadren. Tragurien. & Raguſien.

In Croatia vero Nonen. Belgraden. & Tininien. quos omnes præter Raguſinum, in relatis Synodis Spalatenſis Provinciæ interveniſſe conſtat, imo Synodos ipſas multas Regum, vel privatarum perſonarum conceſſiones, vel tranſactiones confirmaſſe, & aliquando graviores quoque quæſtiones diremiſſe, ſed ſicuti Dalmatiam, & Croatiam Spalatinæ Metropoli ab antiquo paruiſſe conſtat, ita Primatis titulum quando ſumpſerit, inferius conjectabitur.

Hæc de Salonitana ſive Spalatenſi Eccleſia ejuſque Metropolicis iuribus, quoad Reges proprios Dalmatia & Croatia habuit, reperire licuit.

CAPUT XV.

De moribus Croatorum.

De moribus Croatorum, quamvis pauca ob ſcripturarum penuriam tradi poſſint, tamen ſatius videtur aliquid conjectari, quam nihil ſcribendo mores illorum temporum oblivione obruendos, omnino relinquere, cum ex eorumdem cognitione res, quæ dicendæ ſunt, clariores evadent.

Slavorum mores antiquos Procopius deſcribit.

De bello Gothico l. 3. *Antarum, Sclavinorumque nationes, non ab homine aliquo uno reguntur, ſed ab antiquo plebeia, communique libertate vivunt, & idcirco res omnes, quæ vel utiles ſunt, vel forte difficiles, in commune conſilium deducuntur, cætera vero omnia, utrique fere genti paria ſunt, & ſimillima. His præterea Barbaris lege cautum eſt, & a ſuis maioribus proditum inter Deos, aliquem unum, qui fulminis ſit fabricator rerum omnium Dominum, ac ſolum eſſe, ut credant, illique Boves, & hoſtias cæteras mactent, fortunam vero, nec ſciant quidem, nec alias vim aliquam in homines habere fatentur: ſed poſtquam ſibi, ſive domi morbo correptis, ſive prælio conſtitutis e propinquo mors imminet, jubentur quidem, ſi incolumes forte evaſerint, Deo confeſtim pro anima ſacrificium facere, unde quum primum mortis illud diſcrimen deſugerint, ſacrificium ex voto, ac promiſſis abſolvunt, & putant ferme hoc pacto ſalutem ſibi per ſacrificia redemiſſe; Silvas præterea, & Nymphas hi colunt, & Dæmones alios, hisque Sacrificia peragunt, & inter ſacrificandum vaticinantur. Habitant autem incondita quædam tuguria, & longo ab invicem intervallo, & ſinguli domicilii locum, ut ſæpe fit, mutant. In prælio autem pedeſtres plerique in hoſtem eunt, Clypeum, telaque in manu geſtantes, thoracem tamen non induunt; nonnulli vero nec tritam quidem nec obſoletam habent, dum interea bellum fit, veſtem, ſed velamenta dumtaxat, ac quædam ad femur uſque tendentia, hunc in modum adverſus hoſtes conſiſtunt, porro una utrisque, & Barbara lingua, quin etiam nec corporis ſpecie inter ſe differunt, nam & prolixiore ſtatura ſunt omnes, & viribus plurimum valent; corporum vero, & comarum colore, nec candido admodum, nec rutilo prorſus, nec in nigredinem omnino vergente, ſed ſubrutili magnopere ſunt; Vitam vero, ut duriorem, ita & plane incultam, neglectamque Maſſagetarum more ducunt, & quidem ſordibus, ut illi cibo ingurgitantur, callidi tamen, ſive malefici minime ſunt, ſed in populando, ac rapiendo, Hunnicam ſervant conſuetudinem, & ante Sclavinis quondam, Antiſque unum erat ac ſimile cognomentum, quippe quos Sporos priſci idcirco denominarunt, quia ut reor diſperſi per tabernacula, & ſeorſim ſinguli habitabant: affatimque Terras habent, ut qui maximam in ulteriore Hiſtri fluminis Ripa incolunt partem.*

Hi fuere Slavorum mores in genere, quos Croati habuerunt, quando Dalmatiam occuparunt, ſed poſtea Chriſtiani effecti, humanius vixerunt; At etiam nunc poſt tot ſecula feritatis antiquæ aliquid retinent, præſertim qui mediterranea incolunt, moreque cæterarum ſeptentrionalium nationum, ut plurimum victitant; eos autem communi libertate vixiſſe Porph. confirmat. *Principes vero hæ gentes, non habent tantum Zupanos ſenes, quomodo etiam reliqui Sclavorum populi.* Cap. 29.

An ab his Zupanis regiones quibus præerant nomen acceperint, an vero ipſi Zupani a Zupa, id eſt regione, incertum. Zupanos autem regionibus præpoſitos, ex ſubſcriptionibus Privilegiorum Ducum, & Regum Croatorum, quæ ſuperſunt, clare conſtat.

Hos autem Zupanos ad omne concilium vocatos, ſimulque cum Ducibus, deinde Regibus jus deliberandi, vel conſulendi habuiſſe, ipſorum Privilegiorum fragmenta demonſtrant; præter quos etiam poſt Zupani nominantur, id eſt Zupanorum ſubſtituti, vel Vicem gerentes, quorum numerum multiplicatum ſub Regibus conſtat.

At Croatis, Francis, & Occidentali Imperio ſe ſubjicientibus, ab eiſdem Duces Croatorum titulos ipſis Zupanis, vel ſuis Aulicis mutuati ſunt, nam in ſupradictis Privil. inveniuntur ſubſcripti Camerarius primus p. 3. Pincernarius, Palatinus, Cavallarius, Curialis, Comes, Capellanus Ducalis, poſtea Regalis Curiæ, Armiger, Scutobajulus, Iudex Curiæ, & Slave *Poſtelnik, id eſt, Camerarius ſive Cubilis Præfectus.*
Vbruſar - ſive menſæ Præfectus.
Volar . ſive Boum Præfectus.
Schitonos, ſive Scutobajulus.
Duornich, ſive Curialis, Dad, ſive Ded Avus. vel ſenior & ſimilia; qui Croatorum Regibus in uſu fuere. *Mavevarius* autem, an Slavum, vel Latinum fuerit, incompertum eſt. Zupanos Creſimirus Comites appellavit, & deinceps Reges Ungariæ continuavere. Hæc de Aulicis magiſtratibus, & Regionum Præfectis invenire licuit, de militaribus autem infra dicetur Regum Ungariæ tempore.

Curiam Ducum, & Regum mobilem, non fixam, fuiſſe ex Archidiacono, & Datis privilegiorum conſtat, quamvis ex Creſc. Priv. 1069. ſupracitato, dato in ſuo Nonenſi Cenaculo, & contentione Nonenſis Epiſcopi cum Archiepiſcopo Spalat. in Priv. Mucimiri memorata, Nonam reſidentiam Ducum & Regum fuiſſe, dici deberet, Epiſcopumque Nonenſem tunc Ducalis Procuratoris munere functum, quod neque etiam ex ſitus opportunitate incongruum fuit, præſertim donec Duces Croatorum Regibus Italiæ paruerunt, tamen cum pauca Privilegia Nonæ data reperiantur, multa autem in Sibenico, Civitate Nova, Teneno, Belgrado cæteriſque locis Croatiæ, vel penes Eccleſias, prope flumina, fonteſque in locis Campeſtribus, pro Aulæ commoditate Curias celebratas comprobatur, ſolemnioribus autem Curiis Regum Epiſcopi Dalmatiæ, & Croatiæ interveniebant.

Privilegia diverſimode firmabantur, ſignis

ſignis tantum, ut Tirpimiri, ſignis, & ſigillo Annuli Ducis, ut Mucimiri, ſubſcriptione, & approbatione Aulicorum, & Epiſcoporum, ut Regum Creſimiri Petri, & Zuonimiri. Et quamvis plura Originalia Regum privilegia ſuperſint, unicum tantum pendenti ſigillo cereo rotundo Creſimiri reperitur anni 1071. in Sanctuario Arben. Eccleſiæ exiſtens, in quo imago Regis in throno ſedentis apparet, circa quam ſequentes Characteres.

SIGILLVM REGIS CRESIMERI DALMATIÆ.

Et cum in eodem privilegio titulo Regis Dalmatinorum, & Croatorum utatur, in ſigillo autem, ſolam Dalmatiam exprimat, ambigi poteſt, quando Croatis aliquid concedebat, an diverſo ſigillo uteretur, in quo Croatiam tantum exprimeret.

Nullum privilegium Ducum, vel Regum Civitatibus Croaticis, vel Dalmaticis conceſſum reperitur, ſed præter ſupra memorata multa Creſimiri, & Zuonimiri Eccleſiis data ſuperſunt, quæ longum eſſet transſcribere, ideo omiſſis, quæ ſimplices donationes, vel conceſſiones continent, apponentur, quæ ad Regiam Iurisdictionem, moresque ſignificandos ſpectant.

Ex Regiſtro Privilegiorum mon. SS. Coſm. & Dam.

In nomine S. & Individuæ Trinitatis anno Incarn. Ieſu Chriſti omnium dominantis 1059. abeunte, Indictione X. elabente, Beatiſſimo Papa Nicolao univerſaliter mundo Apoſtolicante, in Orientis partibus Conſtantinopoleos, ſcilicet Camneno Imperante, ac Belgradi Theodoſio Præſulante, ibidemque Dragoſiao Priorante, menſe quidem Februario. Ego Creſimyr Stephani Regis filius Divina favente Clementia Rex Dalmatiæ, Croatiæque, Andream Virum Religioſum Deo, & hominibus dilectum monendo rogando ab Inſula, quæ Zuri nuncupatur, advocavi, præfatæ Vrbis Pontifice, Priore, Clero, ac Populo volente, cogente, & collaudante. Quo Advocato, ſuiſque fratribus his prædictis præſentibus Epiſcopo Priore, ac Belgradenſibus Civibus, in præſentia etiam D. Mainardi Reverendiſſimi Viri, & Eccleſiæ Romanæ Apochriſarii, Legati a ſupradicto Apoſtolico N. Regali auctoritate, Magnatumque meorum favorabili voluntate, ſcribi mandavi ſtabile Priuilegium libertatis, tali uſus eloquio.

Quia Deitatis opitulante gratia, tu Abbas Andreas, tuique fratres meis precibus obtemperaſtis, Eccleſiam, ſuper qua vobis ſuperne ſupplicaveram, ædificaſtis, & Chriſti coadjuvante miſericordia veſtri laboris ſtudio, mearumque rerum ſolatio ad effectum perduxiſtis, concedo, faveo, annuo tibi Andreæ Abbati, & tibi regulariter ſuccedentibus hanc auctoritatem, & hujus potentiæ libertatem, ut præter debitam, Eccleſiaſticæ diſciplinæ reverentiam, nulli mortalium poteſtati mundanæ, ſive ſpirituali ſubjecti habeamini, ſed uſque adeo liberum ſit, & plenarie abſolutum monaſterium SS. Ioannis Apoſtoli, & Evangeliſtæ, ut neque tributum, neque vectigal fiſco Regali ſolvat, donaria ſecularia, debita Banis, Iuppanis, vel reliquis potentiolis, prorſus neſciat; Ut autem hoc affirmative ſtabiliatur, illud in audientia, & in adentia prælibatorum aſtantium Regaliter auctorizo, dominaliter corroboro, potentialiter confirmo, ut ita deffinitum, itaque determinatum habeatur, ne unquam alicujus præſumptuoſi temeritate, vel ſacrilego auſu profani cujusvis corrumpatur, ſed ut aſſignatum, & deſcriptum eſt, æternaliter fixum teneatur. Volo etiam, & affectuoſe concedo, ac conceſſive affirmo eadem Regali auctoritate, ut tota Inſula Zuri ſit propria, & ſpecialis prætaxati monaſterii, cum univerſis illi conſiſtentibus, tam ex ipſa natura, quam manuali poſitura cum terris arabilibus, ſive non, ſylvis, ſaltibus, puteis, fontibus, paſcuis in Valle, aut montibus, pratis ſiccis, aut virentibus, & loci ejus locis omnibus. Quin & Cella, quæ in ea eſt tempore in termino Catholica fidelitate hnic ſublateralis obice ſine ul o efficiatur; quia vero non inceptor operis dignus laude habetur, immo voti compos, & efficax pro meritis glorificatur, omnis enim laus in fine canitur, & ibi neceſſario devote orantium ceſſabit oratio, ubi ſpes aufugit humanæ vitæ, ſi careat vitali ſuffragio, eadem Regali auctoritate, una cum Guoizone Bano meiſque primatibus concedo, faveo, annuo tibi Andreæ Abbati, omnibus quoque Beatiſſimi Ioannis monaſterium juxta patrum inſtituta Regentibus Rogova Curtem in condeſcenſione collis proximi, & imminentis Belgradien. Civitati poſitam ab Aquilone, cum omnibus ſuis pertinentiis.

Omnia nominatione, & finibus terrarum Regalium.

Si quis autem hæc Regalia beneficia collata, & regaliter auctorizata Mon. S. Ioannis Apoſtoli, & Evangeliſtæ pro animabus meorum parentum, tam præteritorum, quam futurorum, mea quoque nefario conatu violare, aut minorare, aut extrahere præſumpſerit, ira divini furoris illi abundanter affluat, & ſicut ille Iudas proditor diſpereat, inſuper illorum 318. Sanctorum Patrum maledictionem habeat, lege Chriſtiana careat, Regali Typo Croatiæ ſubjaceat, cenſum videlicet auri pondera ſolvat ei, quicumque hoc in Regno regnaverit; Vt autem ſic auctorizabile, ut dictum eſt, teneatur horum legitimo aſtantium teſtimonio, veriſſimaque approbatione corroboratur His omnibus præſentibus collaudantibus, & hæc omnia bona pleniter confirmantibus. Inprimis D. Mainardo ſupradicto Apochriſario, Laurentio Archiepiſcopo, Raynerio Croatino Epiſcopo, Theodoſio, & Preſtantio Epiſcopis, Goyzone Bano, Bolleslao, Teuzone, Privanego, Iupano de Luca, Dragoslao Priore, Iuraina Iupano de Sydraga, Drago Priore, Drago de Caſtriza, Dapreinna Priore, & Petro Filio ejus Gregorio Petrainna armati, Druſe filio Epiſcopi Preſt. & fratre ſuo Madio, Michaele, & ejus fratre Petro Braneico, & ejus fratre, Piſa Capellano, ejusque filio Budizo, Iohanne Eunucho Schytonoſſa, & fratre ſuo poſt Iuppo Chruchenna Draſen poſt Iuppo de Blatta, Sabachio, & ejus fratre cum pluribus aliis.

Ex eodem Regiſtro.

Anno ab incarnatione Domini Noſtri Ieſu Chriſti 1059. Indictione X. Regnante Creſimiro

miro Rege Chroatorum, & Dalmatiarum, menſe Februario, in Civitate Belgrado, Dragoslao Priore, & Theodoſio Epiſcopo. Abſolutionis, & libertatis Cartula facta eſt, Monaſterio S. Ioannis Evangeliſtæ nuper ſito in eodem loco, præſente Andrea Abbate ejusque fratribus, ipſo Rege jubente hoc modo. Ego Chreſimir Rex tibi Ven. Abbati Andreæ, tuisque fratribus, tuoque Monaſterio, quod mea juſſione, & ſolatio, imo magis veſtro labore inchoatur, & perficitur tribuo, & concedo, ita ut præmiſſo Eccleſiaſtico Iure, nulli homini ſubjugemini, niſi Deo ſummo, cui veſtram militiam devoviſtis, veſtrumque Monaſterium ſit abſolutum, ab omni fiſcali tributo, excepto, quod gratia Caritatis in ſolemnitate ejusdem Eccleſiæ Epiſcopo loci ipſius, Agnus unus, Sampulla vini largiens tribuatur; & his largitis, non Epiſcopo, non Priori, vobis illicite auſu temerario liceat dominari, & ne hæc noſtræ diffinitionis paginula ſolubilis per labentia tempora videatur coram Apocriſario S. R. Eccleſiæ, Ven. Abbate Maynardo miſſo a Nicolao Sanctiſſimo Papa roboramus perpetuo permanenda, cui & Iure perpetuo adhæreat tradita a Nobis Inſula, quæ vocatur Zuris, & Curte in loco contiguo Civitatis quod Rogovo dicitur, cum omnibus poſſeſſionibus ipſius monaſterii conſtantiſſime confirmamus. Si quis autem hanc juſtam noſtram diffinitionem temptaverit ſolvere, majeſtatis iram incurrat ſuperne, & noſtris ſi legibus reus, aurea componat pondera centum, & hæc noſtræ diſtinctionis Cartula in ſua firmitate permaneat, Goyzo Bano teſtis, Boleslao Tepizo teſtis, Privanego Iuppano de Luca teſtis, Epiſcopus Theodoſius Belgradenſis teſtis, Dragoslao Priore teſtis, Iurainna Iuppano de Sidraga teſtis, Prior Drago teſtis, Drago de Caſtrizza teſtis, Georgius Vrattaro teſtis.

Ex eodem.

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis anno quoque Dominicæ Incar. 1069. Indictione 6. menſe Octobris. Ego Chreſimir Rex Croatorum, atque Dalmatinorum teſtimonium facio cum omnibus Nobilibus meis, quod Monaſterio S. Thomæ Apoſtoli ſub manu Dominæ Dobrizæ ejusdem monaſterii matris confero firmum, ſtabilemque obſervando decerno ſcilicet, ut idem monaſterium a modo, & deinceps absque omni tributo perpetuo exiſtat liberum, ita ut nec mihi, nec meis ſucceſſoribus cujuslibet conſuetudinis debito implicatum eſſe videatur, niſi tamen voluntariam exhibes honorificentiam, quatenus omnium ancillarum Dei in eodem commorantium Cenobio libertas, & diuturna quies omnium ſecularium infeſtatione exempta licentius, atque inſtantius ſuo poſſint famulari Creatori, cui ſe, ſub ſacræ legis jugo libentiſſime ſubdidiſſe noſcuntur, quapropter jam dictum Cœnobium non ſolum libertati donamus, verum inſuper, & Regale territorium in loco, qui Raſochatiza vocatur incipiente ab ipſa Raſochatiza, ubi ſunt duæ funtanæ, & uſque ad puteum qui manet juxta terram Mogarovici longitudine, & in latitudine a monte Tini, uſque ad Vivum, & ibidem Smurdalani, incipiente a termino vallis uſque ad pedem montem Tini, ſi enim quandoque quislibet meus ſucceſſor intervenerit, hujusque mei decreti ſtabilitum parvi penderit, & ex omnibus, quæ a me fideliter ſtatuta ſunt, aliquid minuere, vel tranſgredi voluerit, iram habeat omnipotentis Dei, & omnium ſanctorum ſuper illos maneat, nec non, & 318. Patrum anatematis vinculo innodetur, & in noviſſimo, ac tremendo examine cum Diabulo, ſuisque miniſtris, ac Iuda traditore damnetur, & inextinguibilis flammæ incendio crucietur, hujus denique rei ſtabilitum palam actum, & coram his teſtibus roboratum L. Archiepiſcopo, R. Croatico Epiſcopo, G. Bano, & alii plures.

Ego prædictus Rex Chreſimir per caritatem Dei, & Beatæ Mariæ Virginis, nec non & Sancti Thomæ Apoſtoli aliquam benedictionem dono pro redemptione animæ meæ, meorumque ſucceſſorum, & monaſterii prædicti S. Thomæ ſitum in Civitate Belgrado, idem terras in Sidroga nominant, ut ſint perpetuum illorum, & qui poſt noſtro diſceſſu aliud aliquid corrumpere temptaverit, maledictus ſit a Deo omnipotenti, a Beato Thoma Apoſtolo & ab omnibus Sanctis Dei, & cum Iuda particeps fiat in æternum incendium, & hæc contra his, donum mihi conceſſit optimum equum. Hæc facta ſunt coram his teſtibus Epiſcopo Theodoſio, Drao Priore Rainerio, Chroatino Epiſcopo Goizone, Bano & alii plures.

Ex Regiſtro Privil. monialium S. Mariæ Iadren.

Anno Incar. D. N. I. Chriſti 1066. Dubcyzi Conſtantinopoleos Imperante. Ego Creſimir Rex Croatiæ, & Dalmatiæ, filius Stephani Regis, conceſſione Laurentii Spalat. Archiepiſcopi, omniumque noſtri Regni Epiſcoporum, & laudatione noſtri Ducis Stephani, cæterorumque Croatiæ Comitum, do Regiam libertatem monaſterio S. Mariæ Iadrenſis, quod ſoror mea Cicha fabricavit, ſi quidem, ut ſi aliquis protervus in aliquo prædicto monaſterio contraire voluerit, vel ut aliquid abſtulerit Eccleſiæ quadruplum reſtituat, & ſua omnia Regali juri ſubjaceant. Hocque ab Archiepiſcopo, & omnibus Epiſcopis confirmatum canonice, ac ab univerſo cetu collaudatum eſt. L. Archiepiſcopus Laud. Stephanus Epiſcopus Iaderæ Laud. Rainerius Epiſcopus Croatiæ Laud. Ioannes Trag. Epiſcopus Laud. Dabro Belgrad Epiſcopus Laud. Drago Arben. Epiſcopus Laud. Petrus Abſaren Epiſcopas Laud. In die Natali Domini in Sibenico, coram omnibus prædictæ Abbatiſſæ Ciche hæc ſcripta ſunt. Quod confirmavit Suinimir in Teneno in feſtivitate S. Demetrii anno Domini 1087.

Id eſt Conſtantino Duca.

Anno Incarnationis Dominicæ 1072. Ego Creſimir Rex Croatiæ & Dalmatiæ ob remedium animæ meæ, & præceſſorum meorum monaſt. S. Mariæ Monialium rogatu ſororis meæ quod noviter factum eſt Iadere, Cichæ dono terram in Tochenia, quæ Regalis eſſe dignoſcitur, vel Regalium Servorum, vergentem per convallem, ab Oriente in Occidentem, quæ mari determinatur, in Aquilonem vero uſque ad ſupereminentem montem ad meridianam autem plagam trahentem, quam Avus meus dedit Cognato ſuo Madio, & filio ejus Dabrane coram his teſtibus Dabro Priore filio Bolize, Niciforo, & fratre ejus Madio filio Zelle, Dobro Drugu Scitonoſa, Deſcini Iuriſar, Budillo Capellano, Deſa Iadrenſ. Clerico. Si quis autem noſtræ donationi

nationi

nationi in poſterum contraire voluerit, bannum perſolvat Regalem, noſtra donatio ſemper firma permaneat. Hoc actum eſt in Tochina, & firmatum ladere, coram Stephano ejusdem Civitatis Epiſcopo, Drago Priore, Sega Iudice, Zella, & Doda, & aliis quampluribus.

Quod confirmavit Zuonimir in Teneno 1078. Ex Regiſtro Privil. Archiepiſcopatus Spalaten.

In nomine Sanctæ, & Individuæ Trinitatis anno ſcilicet ab Incar. D. N. I. Chriſti 1078. *Indictione prima, Ego Suinimir, qui& Demetrius gratia divinitus collata ſubminiſtrante, & ſagacis vigore ſcientiæ vere cœlitus attributæ, cooperante, Rex totius Croatiæ, ſimulque Dalmatiæ, perſpicaci ſuſpenſæ mentis intuitu præcipites rerum mundanarum tranſitus proſpiciens, & non ſine admiratione nullas earum ſtabiles, nec alicujus ſpei futuræ beatitudinis collectivas inveniens eis modo exceptis quæ Deo, & electis ejus quaſi accommodative, quia centies duplicatæ redient commendatæ, una cum Gregorio Ven. Croat. Epiſcopo, & Tepcii Dominico, meorum Comitum, aliorumque nobilium communi fulcitus conſilio ſalutare, ac pro utili ducens, tam mihi, quam meis ſucceſſoribus, & univerſalitate multiplicum mei Regni climatum Beatiſſimo Spalat. Sedis Pontifici, ac Martyri Domnio tempore videlicet Laurentii Reverendiſſimi Archiepiſcopi Iuppam eam quam Centenam ajunt ſine ulla contradictione omnium eorum, quicumque poſt me hoc in Regno ſucceſſerint, affirmative corroboro, corroborative ab omni parte perenniter habendo concedo ſic, ut quantacumque longitudine, ſeu latitudine protenditur, ejus ſanctificæ Dominationi plane, & omnino ſubjiciatur; ita dico, & hoc edico, ut quidquid ad Eccleſiaſticæ diſpenſationis ordinem ſano intellectu pertinere videtur, plenius habeat Chriſtianæ fidei doctrinam, ubique teneri faciat, ordinatos tam Presbyteros, quam alios, ut caſte vivant, conſtringat, ordinandos ordinari, & Synodis uti faciat, Diſcordes Canonicali regula pacificare ſtudeat, primitiarum, ac Decimarum omnium, quæ legaliter decimari poſſint, & debent, tam a majoribus, quam a minoribus generaliter Iura recipiat, Vivorum, ac mortuorum Eccleſiæ debitas oblationes perpetualiter poſſideat. Hoc autem ideo feci, ut Deus, & Dominus noſter Ieſus Chriſtus, & glorioſa ejus genitrix, & Virgo, Sanctus quoque Petrus, ac Beatiſſimus Dominus coram omnium adverſantium molimina, vires, & triumphum terris conferant, & in Cælis apud ſummum Judicem peccatorum veniam exorantes dignentur præparare gloriam. Si quis autem, quod abſit, hanc noſtram donationem dirumpere conatus fuerit, ira omnipotentis Dei veniat ſuper eum, & maledictiones* 318. *Sanctorum Patrum incurrant ſuper ipſum, & XII. Apoſtolorum, atque in æterna damnatione perpetuo ſuſtineat combuſtionem. Nec non* 60. *libras componat auri, medietas quarum Regali inferatur fiſco, altera vero præfatæ Eccleſiæ Beatiſſimæ Domnii conferatur. Hoc vero noſtrum obſervantes decretum, locum, amœna loca ubi piorum animæ requieſcunt, Eliſii poſſideat amœnum. Acta ſunt hæc ante notitiam horum teſtium. Inprimis quidem Helenæ glorioſiſſimæ Reginæ, Gregorii Vener. Croat. Epiſcopi Ioannis Ven. Abbatis Cœnobii S. Barth. Apoſtoli, dein Dominici Tepſi, Pribinne Cetinſtici, Iacobi Gitfaci, Adam Nonenſis Iupani, Sterſinne Bribirſtici, Deſinne Corbauſtici, Dominici Iadrenſis Sacerdotis, & Stephani Capellani, & Presbyteri S. Nicolai.*

Et ego Theodorus licet immeritus Sacerdos juſſu Domini mei Regis prænominati Suinimiri, qui & Demetrii, atque D. Gregorii ſui Epiſcopi ſcriptor hujus decreti, & teſtis ſum ibidem.

Ex his privilegiis quilibet multa obſervare poterit, & ex diverſitate formularum, & conceſſionum auctoritatem Regiam, Iurisdictionem Eccleſiaſticam, moreſque Croatorum conjectari.

Quid autem Regale territorium ſignificet ex ſequentibus verbis antiqui regiſtri in Archivo Capituli Spalaten. exiſtentis elici poteſt, ubi poſt deſcriptionem terrarum Eccleſiæ Sancti Petri habentur ſequentia. *Zuinimir Rex dederat Streſi Avunculi ſui totas terras, quæ erant in Maſſaro, & incipiente a Salona usque Bioki, ut ipſe tolleret tributum ab eis, denique volebat mihi per vim tollere memoratam terram, ita dicendo, quod eſſet Regalis, nam ego ſtatim ivi ad Suinimirum in Sabenico, & duxi mecum venditores terræ . . . quod ipſa terra non erat Regalis, niſi illorum, qui vendiderant, unde mihi confirmavit præfatus Rex.*

Quibus cum Privilegiis collatis, terras, tributa Regi pendere obligatas, Regales dictas apparet, hæcque tributa Reges Eccleſiis donaſſe, quando terras concedebant concludendum eſt, quæ diſtinguebantur in Regales, & Servorum Regalium, diverſitas tamen in Privilegiis Creſimiri obſervanda eſt; Monaſteria enim Belgradenſis Civitatis Croatiæ nulli mortalium ſubjecta, ab omnique tributo, & vectigali Regio abſoluta declarat; Monaſterio vero S. Mariæ Iadren. Regiam libertatem donat; Quidnam autem Regiæ libertatis datione intelligeretur in privilegio Colomanni libro ſequenti explicabitur: Hæc de regalium terrarum conceſſionibus, ac particulatim quoque donationes, & venditiones reperiuntur, quarum quædam ponentur, ut etiam ex ipſis aliquid percipi poſſit. *Cap.* 3.

Ex ſupra citato Regiſtro SS. Coſmæ, & Dam.

Aprizo Sacalariſtich pro æterna gloria conceſſit eidem monaſt. (S. Ioannis Evang.) terram in Elzani teſtibus his Radoslao Liſſizai, muſam & Stephano fratre Radoslai, & hoc ſub Petri Abbatis tempore, habuit autem Aprizo hanc terram tali ordine; quadam die hic Aprizo Regem Creſimirum, ac Reginam hoſpitio ſuſcepit, Regali apparatu eis cœnam miniſtravit, qua peracta, eos largis muneribus honoravit, Regi per ſe optimum puerum cum optimo equo attribuit, Reginæ vero ancillam optimam donavit, & Regis Schitonoſſe ſcutum, & lanceam, & aliis diverſis, diverſa dedit munera. Alias vero terras interjacentes eidem Rex condonavit Mon. S. Ioannis ſub tempore Petri Abbatis; Terram autem in Chamennani quidquid eſt ibi arabile eſſectus ibidem unus ex fratribus donavit eidem mo-

 naſterio

naſterio Pribinna Guſſichius, & hanc terram conceſſit ei Rex Creſimir pro benedictione poſt tonſionem capillorum. Ego Mormir pro æterna gloria dono totam partem alodii mei volente, & conſentiente, & collaudante fratre meo Draſelo, quod incipit a Valle SS. Coſmæ, & Damiani, usque ad territorium Monachorum S. Thomæ. Hæc Alodia, vel privatorum bona, an obnoxia eſſent alicui Tributo Regio, vel dationi conſuetæ Bano, Iuppano, vel alicui magiſtratui, incertum. Regem Creſimirum, & alios plures Reges, & Reginas ſepultos in Atrio Baſilicæ S. Stephani ſitæ inter Salonæ ruinas Archidiaconus ait: Zuonimirum autem ſepultum Bichiay in Inſula Metubari in Eccleſia S. Antonii, ubi Reges ſepeliebantur Iacobus Luccari tradit, an Luccaro, vel potius Archidiacono uti antiquiori, Salonæque proximo deferendum, quisque judicet. Sparſos Croatos incoluiſſe, pro ſitus, agrique colendi opportunitate antiquo Slavorum more hodiernæ eorum habitationes demonſtrant, nam penes fontes, vel flumina, frequentes Eccleſiæ, vel ipſarum rudera reperiuntur, circumque eas ſparſæ domus, humilis ſtructuræ, & raræ turres pro ditioribus, vel adhuc ſuperſtites, vel earum rudera paſſim cernuntur, ideo paucas earum Civitates Porph. enumerat, quæ neque admodum populatæ, neque magni circuitus fuere tunc, neque etiam hodie ſunt, quæ ſuperſunt, ideo parum ædificiis Croatos delectatos oſtendunt, immo ſi quæ ædificia elegantioris ſtructuræ reperiuntur, poſt extinctum Regnum Croatorum conſtructa dignoſcuntur, ut dicetur, Romanæ vero magnificentiæ diverſis per Croatiam locis veſtigia adhuc cernuntur. Croatos autem, tam inter ſe, quam a Dalmatis Slavorum nomine nuncupatos in ſcripturis antiquis reperitur, in privilegiis autem tantum ſe Duces, & Reges Croatorum non Sclavorum nominarunt, Dalmatas vero ab eisdem Croatis, etiam Latinos nominatos, reperitur. Nomina vero propria, tam Croatorum, quam Dalmatarum in ſcripturis poſita, ex diverſitate facile diſtingvuntur, etiam ſi non exprimantur quorum ſint, prout ex ſequentibus patet.

Ex Regiſtro antiquo Privil. S. Gregorii Monachorum Iadræ.

Anno Dominicæ Incarnationis 1070. *Indictione* 9. *Romano tertio Imperante, Croatiæ vero R. Creſimiro Regnante Zuonimiro Bano. Ego Croatinus, & frater meus Luca Strah, concedimus monaſterio S. Gryſogoni territorium in loco quod dicitur Sechirani, contiguum territorio ejusdem Eccleſiæ, præſente Petro Abbate, perpetuo retinendum; Qui autem hanc noſtram donationem ſubtrahere voluerit, Omnipotentis iram incurrat*

Actum hoc eſt in Civitate Iadera his coram teſtibus Dragoteſte Priore, Caſma Iupanus de Licca teſtis, Adamizo None Iupanus teſtis, Majus Iadere Iudex teſtis, Candido teſtis, Dabro bone muſe teſtis, Andreas Epiſcopi filius. Ego Adam Presbyter monacus rogatus a Donatore, & veritate comperta manu mea ſcripſi

Anno ab Incarnatione D. N. I. Chriſti, 1072. *Indictione* 7. *Reg. glorioſo Croatiæ, Dalmatiæque Rege Creſimiro Viſum eſt Nobis fratribus Zovine, Doſimiro, Petro, Gromile, & Slavizo, ut pro remedio animarum noſtrarum, vel parentum noſtrorum defunctorum, quorum nomina ſunt hæc, Veliacus, Stephanus, Tomidrag, Vachemir, Radomir; Fæminarum quoque defunctarum nomine Petrona Bolenega clare Cœnobio Sancti martyris Chryſogoni &c.*

In fine.

Actum Civitate Nova, in præſentia præfati Regis Druzinie Ded teſtis, Pribidrugo Poſtelnie teſtis, Druganna Scutarius Regis teſt. Adamizo Iup. teſtis, Deſina teſtis, Prodanus Iup. teſtis, Majus Iudex teſtis, Preſtantio Doda teſtis Petrus Comerzarius teſtis, Candidus teſtis, Nichifoues teſtis. Ego Adam a prædictis Donatoribus rogatus manu mea ſcripſi.

CAPUT XVI.
De Moribus Dalmatarum.

PAucæ quædam Scripturæ Trag. Spal. Iadræ, & Arbi ſuperſunt, ex quibus mores Dalmatarum, qui temporibus Regum Croatorum fuerint, colligi poſſunt, de cæteris autem Civitatibus, cum nullæ prorſus reperiantur, ſimilia præſumenda ſunt.

Democraticum namque ſtatum Dalmaticarum Civitatum, tunc fuiſſe, antiquo Reipublicæ Romanæ more ſervato, ex ſequentibus patet.

Ex Originali membrana Mon. S. Nicolai Monialium Trag.

In nomine Domini Noſtri Salvatoris Regis æterni, Anno Dominicæ Incarnationis 1064. *Indictione ſecunda Regnante Domino Noſtro, ac Pyſſimo Aug. Conſtantino Duce, & Magno Imperatore, Civitatis vero Trag. regente Cathedram Iohanne Ven. Epiſcopo Rethorico, una cum Domno Dabrana Inclito Priore, & cum fratre ſuo Andrea omnibusque Nobilibus, ſub illorum namque temporibus hoc præcipimus Privilegium conſcribi nos omnes, vid. Staligato, Georgius, Tridullo, Dabro, Sepalato, Calafato, nec non Vitaza, & hoc noſtra ſpontanea voluntate, de hoc, quod ipſe jam dictus Epiſcopus nos per plurimum rogaverat, ut Eccleſiam, quæ noſtra erat, ſcilicet domus Beati Domnii, ubi Porta Dominica vocatur, ibi Monaſterium ancillarum Domini concederemus conſtruere; Nos vero conſulti omnes, & quia noſter Rector, ac Protector permanſerat, magis pro remedio noſtrarum animarum illum audivimus, ibidemque Domino annuente Monaſterium eſſe affirmavimus; Ubi, & Abbatiſſa non poſt longum temporis ſpatium nomine Eufemia introducta fuit,* cæteris

cæteris cum ſororibus; Poſt hæc, Dominæ Abbatiſſæ ſimiliter terras, & vineas judi avimus, ſuæque poteſtati commiſimus; inſuper, & litus juxta eandem Eccleſiam ad obſequium ſui ibidem conceſſimus; ſed in tali pacto, & in tali tenore, ut jam dicta Eccleſia, qua nos Monaſterium fieri conceſſimus alium Dominum, præter nos, non haberet, etiam unus ut ibi advocatus mitteretur ex nobis ad regendum, & gubernandum neceſſaria: Quod, & affirmatum fuit ante notitiam præfati Iohannis Epiſcopi & Dabranæ, ejuſdem Urbis Prioris, & Mirice, Bogoboyſe, ac Andreæ, nec non Nobilium, & ignobilum Tragurini Caſtri, qui hujus rei teſtes fuerunt. Unde ſi quis hanc noſtram definitionem diſrumpere tentaverit, trinum & unum Dominum habeat iratum, & 318. Sanctorum Patrum conſequatur maledictionem, deglutiat eum Terra, ſicut Dathan, & Abiron, veniatque ſuper eum lepra Naaman Syri, & cum Iuda proditore denotetur in Infernum.

Ex membrana Originali Mon. Sancti Benedicti Spalaten. nunc Sancti Raynerii dicti.

In nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis. Anno quidem Dominicæ Incarnat. 1069. *Indictione vero 7. Regnante Creſimiro Rege Croatorum, Dalmatinorum Ego Laurentius nuper Aſparen. Eccleſiæ Præſul, divina miniſtrante Clementia, cujus abſque nutu nulla conſiſtunt, nulla ineſſe, nulla in Mundo videntur deeſſe, Spalatinæ ſedis electus, & ordinatus Archiepiſcopus. Igitur magnitudinem miſerationis ejus conſiderans, Imperiumque formidans & illud quod exegiturus eſt quandoque in judicio futuro expaveſcens, dicente Scriptura, cui plus committitur, plus ab eo exigitur, cœpi æquanimiter de tanto mihi grege a Domino commiſſo, quomodo qualiterve tibi æterni verbi poſſim concedere paſtionem, denique prout ætas, aut ſexus cujuſcumque exigebat, divina largitate ſuggerente illis neceſſaria ſufficienter ſubminiſtrabantur. Verum tamen locus, immo portus fœminino ſexui perfectæ Salvationis nuſquam inveni, in quo religioſam, & Deo placitam vitam agere poſſet. Unde factum eſt, & communi cum Conſilio locum ſibi utilem aptarem, Monaſterium conſtruendum Clericorum 1. & Laicorum fidelium, Valizæ Prioris, cum ſuis Nobilibus cunctis, invento itaque loco cum Eccleſia, quæ ad honorem S. Benedicti conſtructa fuerat, quæ etiam Cella Beatiſſimi Domnii Pontificis, & Mart. Chriſti Clerici, & Laici ſub iure jurando confirmaverant eſſe. Inventæ quoque ſunt, & perſonæ, quæ ibidem Deo devote adeſſent ſervituræ; Inprimis Domna Chatena: Nobiliſſima fœminarum, quam poſtea Abbatiſſam vidimus Domino volente, ſua cum ſorore Stana, Donnaque, Anna, & Donna Agapis, ac Domna Vera cum cæteris Deo devotis perſonis. Quibus, ut ſuperius, cum communi conſilio locum conceſſimus ad Monaſterii conſtructionem, & ad noſtrorum animarum dignam remunerationem: Tali demque pacto, talique confirmatione, quatenus ſit illud prælibatum, Deo volente, Monaſterium ita liberum, & abſolutum ab omni ſæculari nexu, ab omnique pactione ſecurum, quemadmodum Monaſterium Protomartyris Stephani a noſtris Anteceſſoribus ſtatutum & ordinatum videtur. Quibus inprimis ad auxilium, & ſolatium inferiorem pavimentum cum Caneva Turris S.Petri omnibus ejuſdem Eccleſiæ Creditariis conſentientibus confeſſimus. Imprimis Duimo Zoppo, Formino Pudichino, Presbytero Biſantio, Duimo Dragaviti cum Marcula Vxore ſua, & filiis ſuis Pedrana, & Drago, Domna Anna muliere . . . . . . Naplate, non enim ibi congregatio eſſe poterat ſine hoc. Hæc etenim ante horum notitiam teſtium donatio facta fuit, videlicet dono Ioannis Monachi Venetici, Gregorii Presbyteri, Maſca Petri Archidiaconi, Presbyteri Petri, omniumque Clericorum, Priori Valizæ Meliodemi prænominati Duimi, Claudi Meſagalina, Duimo filio Valizæ, prænominati, Duimi Dragaviti, ac Nobilium Laicorum Civitatis Spalatinæ, ſed quia incongruum, & inutile videbatur eiſdem ſanctimonialibus fratres, vel ſervitores ſexus maſculini pariter commorari, habito conſilio ſtudi ſe, locum, in quo Proviſores Ancillarum Dei ſeorſum manerent, perquirere ſtatuimus. Itaque Dei ordinatione locus & Eccleſia, quæ a Bonæ memoriæ Viro S Sacerdote Andrea quondam ad honorem Sanctæ Dei Genitricis, & Virginis Mariæ conſtructa videbatur, inventa eſt. Vnde communi omnium Clericorum, ac Laicorum Prioris videlicet memorati, omniumque Nobilium voluntate. Nec non illo eodem conſentiente, cui ejuſdem Eccleſiæ cura fuerat data, in poteſtate Dei Servorum ad regendum commodatæ, illam præfato Cœnobio cum Terris, ac Vineis, vel Libris, ſeu quidquid habere videbatur ad auxilium firmantes perpetuo conceſſimus. Ita quidem, ut reſtaurationem ſui ſtatus nullo tempore, quod eſt illud ædificii, vel divini officii amitteret. Ad hæc ante ſtabilivimus, ſi habuerint navigia, ſive commertia eant, & redeant. Piſcatores Gyrrum, ſibi galetam præbeant unam, Alii autem Piſcatores ſingulos cum habuerint deferant piſces. Quodque navigium frumenta deferens ſingula modia contribuant. Terra, quæ prope Monaſt. eſt, quæ dicitur ad guſternam, quia in commune erat ſibi conceſſimus. De Sororibus autem, quæ nunc, Domino ſervituræ, ibi ingrediuntur, & quæ, eodem invitatæ, ingreſſuræ aderint ſuis facultatibus, vino territoriis libera cuncta, quæ in præfato Monaſterio obtulerint territoria, volumus adeſſe ab humano cuncta ſervitio. & ab illo, quod vulgo Zirum dicitur. Verumtamen, & hoc, quod ſibi injunctum eſt a Nobis, gratia honoris noſtræ Metropolis Eccleſiæ in præcipua feſtivitate, vid. Beatiſſimi Domnii duos quippe cereos, ſingularum librarum, & duas oblatas tantum offerant in tributum. Dein vero nulli ſubjaceant tributo, nullive ſubſiſtant, niſi gratiæ dilectionis, & muneri orationis. Acta ſunt autem hæc menſe duodecimo ante notitiam horum teſtium, inprimis Valizæ, & Nichodemi Priorum, Petri Archidiaconi, Michæ Archipresbyteri, Donni Ioannis Presbyteri, & Monachi, Baſilii Cappellani, Stephani Presbyteri Ioannis, Presbyteri Pepini, Michæ Presbyteri, Martini Presbyteri, Ioannis judicatoris, Duimi Donni Petri, Ioannis Meſagallinæ, & fratris ipſius Ioannis de Porta, Duymi Donni Cragi, Formini Buſicæ, & omnium Clericorum Sancti Domnii, & Laicorum Spalatinæ Vrbis. Si quis autem quod abſit, huius noſtræ confirmationis violator temerario auſu extiterit, iratum habeat trinum & unum*

Deum, & CCCX. & VIII. Sanctorum Patrum conſequetur maledictionem, & cum Iuda perpetuam ſuſtineat damnationem; Ego vero Theodorus, licet immeritus Presbyter, & Cancellarius Eccleſiæ S. Domnii pro juſſione Domini mei prænominati Archiepiſcopi hujus confirmationis dictaminis Scriptor & Teſtis ſum.

Ex antiquo Regiſtro Privilegiorum Monaſterii Sanctæ Mariæ Iadrenſis.

Anno Dominicæ Incarnationis 1072. *Indictione* 8. *Ego Andreas Præſul Iaderæ Vrbis, una cum Drago Priore, Clero, & populo ejusdem Civitatis: placuit Nobis dare Inſulam Silvæ, & veram libertatem, veramque ingenuitatem Monaſterio Sanctæ Mariæ, ſito in eadem Vrbe, in die conſecrationis ejus Baſilicæ, jure perpetuo tenendam, ob ſalutem omnium noſtrum vivorum, & defunctorum, quod ſi quis protervus deinceps hoc noſtrum actum violare, aut rumpere temptaverit in aliquo, & vim Sanctis Monialibus, illic habitantibus, vel uſque ad formellam caſei rapuerit, divinam & Sanctorum ejus, & noſtram percipiat maledictionem, & medietas domus ejus cadat in publico. Ego Ioannes Iudicator laudo, & confirmo, Candidus laudo & confirmo. In Chriſti nomine, Ego Dragus gratia ejus, Prior Iadræ Urbis una cum Nobilibus, & omni populo hujus Civitatis tibi Domina Cicha Abbatiſſa, tuisque ſororibus præſentibus, & futuris, placuit nobis concedere propter Deum, & Sanctam Dei Genetricem, & pro ſalute animarum, & corporum noſtrorum veram libertatem, quam nullum ex noſtris Monaſteriis habet, ut non Cavallus, non famulus, uſque ad formellum caſei per vim aliquis eis tollerit, & ſi quis hoc noſtrum rumpere, vel contraire voluerit, Deificam habeat maledictionem, & incurrat eis pœnam medietatis domus ſuæ.*

Actum eſt hoc in die conſecrationis Baſilicæ Sanctæ Mariæ ante Andream noſtrum Epiſcopum, & ejus Clero, & Madio Abbate, & Traſone Abbate L. D. G. Spalat. ſedis Archiepiſcopus, Petrus Arbenſis, Petrus Veglienſis Epiſcopus I. Traguirienſis Epiſcopus, B. Belgrad. Epiſcopus, A. Nonenſis. Epiſcopus G. Abb. Monaſterii Sancti Stephani, Petrus. I. Nicolai Io. S. Michael; Dabrana S. Petri cum omnibus Clericis, & Laicis Dominum timentibus, Iadertibus, Iadertinæ S. Eccleſiæ congregatis nobis plurimæ ventilandæ & examinandæ allatæ, ut moris eſt generalis Concilii confluerent, interea etiam nihilominus illud affuit muniminis ſcriptum, quod Epiſcopus, & Prior Nobiles, & ignobiles Iadrenſis, Eccleſiæ Sanctæ Mariæ ſemper Virginis Monaſt. vid. & Virgin. Deo devote famulantium noviter in eadem Civitate inter ſe temporibus conſtructo, tempore conſecrationis, jam dictæ Eccleſiæ devote, & alacriter conceſſerant Inſulam Silvæ; hoc denique licet continens, ut quæ de ſolo patrimonio Nobilium puellarum illuc ob Amorem Chriſti concurrentium ædificatum fuerat, ſic ab omni feſtatione tributi quiete viverent, ut liberæ ab omni mancipatione humani ſervitii toto mentis affectu ſervirent, cui ſe deſponſantes ancillulas tradidere. Hoc ſolummodo petentes, Abbatiſſa ingenuitate præcipua, nomine Cicha cum omnibus ſororibus volentibus illis ampliſſima de Fiſco Civili dona conferre, quod namque dum diligentius perſcrutantes inveſtigaremus, illud inde caſſare ſtuduimus, quod caſſandum, & impoſſibile ad obſervandum perſpeximus. Inerat ſiquidem ei, ut ſi quis ex omnibus bonis Monaſterii uſque ad formellam caſei violenter præſumeret anathematis vinculo ex triplo ligaretur, quo jure abraſo, ſtabilita firmare ſalubrius decrevimus. Ita quidem ut nullus de Clero, vel populo magna, vel parva perſona ingenuus vel ſervus abinde in antea quicquam violenter auferre præſumat, quod ſi præſumpſerit, & emendare poſt hæc, tam quærimoniam reſiſtendo voluerit, anathematis vinculo innodatus intereat, excepto quod Prior ſæpedictæ Civitatis pro communi utilitate omnium Concivium ipſemet, vel alius ejus iverit, vel ſuum legatum tranſmiſerit, quod tamen cum omni honeſtate, & menſura fiat. Hoc denique promulgato acclamatum eſt, ſi placeret, ſucclamatum quoque eſt omnibus, placet.

Ex quibus, & Democraticus Civitatum ſtatus apparet, & monaſteria non æqualem libertatem habuiſſe, & ad contributionem in communi neceſſitate obligata fuiſſe.

Magiſtratus, quo Civitas quæque regebatur *Prior* vocabatur (qui etiam in Belgradenſi Civitate, quamvis Croatorum fuit) quæ uti maritima cum Dalmatis aliquando ſenſiſſe reperitur *Tribuni* etiam (qui ut plurimum *Trun* vel *Trum* per abbreviationem ſcripti reperiuntur) & Iudices in Civitatibus erant.

Hæc tantum ex ſcripturis ſuperſtitibus, de moribus Dalmatarum tradi poſſunt, quos quondam ſui juris effectos, neque Rom. Imperio, neque cuique alteri paruiſſe Porph. ait, tamen Orientale recognoviſſe Imperium ex Magiſtratibus Græcorum in Dalmatia, & Imperatorum inſcriptione paſſim in ſcripturis publicis, & privatis uſitata conſtat; Nam etiam Regum Croatorum tempore inveniuntur Iadræ, Stratigo Catapanus, & Proconſul Dalmatiæ, ut dictum eſt; Sed poſtquam Reges Croatorum Dalmatiæ titulo uſi ſunt, quam Iurisdictionem in Dalmaticis Civitatibus habuerint, tenuis memoria ex ſequenti ſcriptura remanet, ſcilicet Appellationis.

Ex ſanctuario Eccleſiæ Arben.

Ab Incarnatione D. N. Ieſu Chriſti 1062. *Indictione* 15. *Imperii moderante habenas Domino Comneno, Croatiæ, Dalmatiæque regimen D. Gubernante Petro, divina creſcente Religione, plurimi Chriſtianorum relinquentes ſæculum, ſoli Deo vixerunt, alii, variis tormentis ſua macerantes corpora, ſpiritum exulaverunt, ex quorum numero non ſumus, licet tamen de Dei timore compuncti corde, delictorum noſtrorum reminiſcentes reatum, nos omnes accolæ Arbianæ Civitatis ardenti dilectione nimio voto unanimiter in Inſula noſtra expectamus fundare Monaſterium, portumque ſalutis animarum noſtrarum. Igitur in principio Ego Epiſcopus Drago, cum omni noſtro Clero, & Majus Prior, cum omni populo prædicto, Urbis Nobilibus, ignobilibus, majoribus, minoribusque communi conſenſu, & in honorem Domini noſtri Ieſu Chriſti, & veræ perfectæque Trinitatis, ac D. Mariæ Genitricis Dei, ſemperque Virginis, ac omnium Sanctorum in noſtrum*

ſtrum

ſtrum Monaſterium conſtrui .. tibi Fulconi Abbati, tuiſque ſucceſſoribus concedimus, ſtabilimus, & perpetuo Iure roboramus unam Eccleſiam, quæ eſt ædificata in nomine B. Petri Apoſtolorum Principis cum ſuis Appenditiis, per hujuſmodi finem.

Primitus, a Capite, maceriæ a monte uſque ad rivum, & deſcendendo per rivum uſque ad mare, & per mare ad molendinum, & aſcendendo per montis verticem, & eundo per illum, uſque in priora confinia, tibi Fulconi Abbati, ac ſucceſſoribus tuis perpetualiter impendimus. Aliam denique Eccleſiam ſancti Cypriani vocabulo conditam cum pertinentiis, & appenditiis ſuis concedimus, per hujuſmodi finem, a Valle obſcura, uſque in Vallem de Traſſina, alias tres partes mare invadit, una cum marina, omnibuſque ſcopulis ad iſtud promontorium ſubjacentibus, & Valles, quæ ſunt apud Sanctum Cyprianum, & alias, quæ ſunt apud Sanctum Petrum, hac conditione donamus, ut nullus, ſine veſtra juſſionis licentia, piſcatum intraverit, quartam partem piſcium attribuat Monaſterio Sancti Petri. Hunc autem Nos Drago præſcriptus Epiſcopus de voluntate totius noſtri Cleri, & Majus Prior, & cunctus populus tibi Fulconi, tuiſque ſucceſſoribus ita vobis concedimus, ut ubicunque de his duobus venerandis locis complaceat vobis Domino cooperante Monaſterium conſtruatis vobis, veſtriſque ſucceſſoribus, ſicut ſacra Beatiſſimi Benedicti edocet Regula, integre illa veneranda loca, ut ſuperius conſtituimus cum ſupraſcriptis Eccleſiis, & omnibus ſuperioribus, & cum viis ſuis ingrediendi, & egrediendi, habendi, poſſidendi, & omnem ordinem Monaſterialem ibi faciendi concedimus, nullam namque reſervationem cuilibet parentum vel hæredum aliquorum noſtrorum facimus, inde autem quamlibet portionem requirendi; Sed eo modo conſtituimus, & ſtabiliendo firmamus, ut ſi aliquo tempore, vel nos, vel aliquis noſtrorum parentum, vel extraneus vobis, aut poſteris veſtris moleſtiam intulerit, volens inde aliquid auferre; vel minuere, & non erimus vobis ab omnibus defenſores, & adjutores centum libras auri componamus in Monaſterio, & hoc privilegium, & conſtitutio firma permaneat. Et ſi aliqua proterva Cauſa infra hanc noſtram conſtitutionem adverſus vos orta fuerit, jubemus, ut coram Epiſcopo, & Priore, ſeu omni populo proclamationem ſemel faciatis, ut ſi ſecunda vice, nullam vobis emendationem inde fecerimus, licentiam libere habetote diſcedendi a nobis & eundi ad Regem, & ſicut lex docuerit, ibi emendet. Hoc privilegium tibi Fulconi, & tuis ſucceſſoribus taliter ſcribere jubemus. Actum in Urbe Arben. Iterum ſupradicta hæreditas S. Cypriani ſit communis cum Sancto Petro affirmamus, non a ſolo Epiſcopo vel meis parentibus, ſed primo ab ipſa Eccleſia, & fratribus, & omni Clero, omnique Populo obtulimus Deo omnipotenti.

Ego Drago immeritus omnium Epiſcoporum cum omnibus Clericis confirmamus, & conſtituimus, ut quiſcunque homo, ſeu de noſtra Urbe, vel alienus, adverſus hanc noſtram conſtitutionem litigare tentaverit, anathematis vinculo perpetuo religetur, & omnipotentis Dei, omniumque Prophetarum, & duodecim Apoſtolorum ac
344. *Sanctorum patrum incurrat maledictionem, & cum Iuda proditore mancipatus in Inferno, & illam terribilem, & horribilem vocem mereatur audire, quam Chriſtus dicturus eſt iniquis; Ite maledicti; Et qui defenſor, & auditor extiterit, ſuaviſſimam illam vocem audire mereatur cum juſtis, venite Benedicti; Ego Dragus Epiſcopus ſignum † feci; Ego Ioannes Archidiaconus Signum † feci; Ego Diaconus Georgius ſignum † feci, Ego Barba presbyter ſignum † feci. Ego Ioannes Archipresbyter ſignum † feci, Ego Majus Prior ſignum † feci, Ego Martinus ſignum † feci; Ego Majus ſignum † feci, Ego Conſtantinus ſignum † feci. Ego Majus Gattus ſignum † feci. Ego Marinus ſignum † feci.*

Milleſimo ſeptuageſimo primo, Quemadmodum hoc teſtamentum bonum, & juſtum vidimus a veſtro Epiſcopo, & Clericis cæteriſque veſtris Civibus corroboratum, & laudatum Ita Ego Craſcimirus Rex eandem collaudationem, & confirmationem corroboro, & ſi aliquis inſtinctu Diaboli compulſus hanc corroborationem noſtram diſrumpere temptaverit, convenit ſibi fortiorem nobis eſſe, & amicitiam noſtram ſpernere.

Cum tamen nullum Privilegium Regum in aliqua Dalmaticarum Civitatum datum, neque de Terris, in Dalmatia ſitis, aliqua Regis conceſſio reperiatur, niſi tantum de Inſulis, quæ quamvis in Dalmatico mari ſitæ fuere, tamen inter Croaticas numerabantur, ut dictum eſt; ideo præter tributum, de quo ſupra, quam tenuem jurisdictionem Reges Croatiæ, Dalmatiæ titulo Dalmaticis Civitatibus habuerint, ex eo dignoſcitur, quod Creſcimiri Croatiæ, & Dalmatiæ Regis aulæ proconſulem imperialem Dalmatiæ interveniſſe conſtat. Dalmatas enim a Slavis præſſos ſub Imperii Orientalis protectione mari ut plurimum victitaſſe Porph. ait, quod ex ſupra relatis conſtat, nam fere tota Dalmatia in Inſulis conſiſtebat, & quamvis Iadra, Spalatum, & Trag. in continenti poſitæ ſint, tamen cum major eorundem territoriorum pars in Inſulis poſita eſſet, pars continentis adeo exilis fuit, ut inde ſibi alimenta ſuppetere non potuiſſe, facile dignoſcitur.

Mari ergo vivere ut plurimum Dalmatas neceſſitas coegit, navigationiſque uſum commoditatem, & inde utilitatem attuliſſe dicendum eſt, & cum Adriaticum a Saracenis vexaretur, Dalmatas pro Græcis cum Venetis in communi neceſſitate claſſem inſtruxiſſe ex Porph. conſtat, quod ſæpius etiam eadem de cauſa eveniſſe, conjectari debet, quamvis ab Auctoribus Dalmatæ non nominentur. Croatis, & Narentanis deinde Dalmatas infeſtantibus, Dalmatas Venetos advocaſſe, deditioneque Duci Urſeolo facta, auxilia contra Narentanos præſtitiſſe ex Venetis Hiſtoricis apparet, quod etiam antea ſæpius eadem de Cauſa eveniſſe tenendum eſt. Nam Adriatici tuta navigatio ad Dalmatas, ex ejus navigatione viventes, & ad Venetos, crebra itinera per illud Conſtantinopolim facientes, ex æquo pertinebat. Ideo Venetos, & Dalmatas origine, lingua, religionis ritu, moribus, navigatione. (mutua etiam utilitate animos vinciente) adeo inſimul conveniſſe, ut quaslibet Venetorum expeditiones ſimul cum Dalmatis factas fuiſſe cuilibet æquo æſtimatori conjectandum ſit.

LIBER TERTIVS.

REgni Croatiæ, & Dalmatiæ juribus, moribuſque relatis, quomodo Dalmatia ad Venetos, Croatia vero ad Vngaros pervenerit, hoc libro inquirendum eſt, & inter eoſdem bella referenda, uſque quo Vngari univerſo continente potiti ſunt ; Veneti autem Inſulas retinuerunt.

CAPUT I.

Quomodo Vngari Croatiam adepti ſunt ?

DAlmatiæ, & Croatiæ Regibus extinctis, Sanctum Ladislauum Vngariæ Regem Dalmatiam ſimul cum Croatia acquiſiviſſe communis eſt opinio ſcriptorum.

Hunni, qui a Scriptoribus Vngari di-
Thuurocz. cuntur (vulgariter autem a ſuis Magyari
Porph. indigetantur, qua etiam appellatione a
Annal. finitimis hodie vocantur) a Patzinacis
Franc. pulſi Pannoniam inferiorem; a Slavis
Regino. tunc poſſeſſam, occuparunt, Italiam de-
889. inde, & Germaniam maximis popula-
900. tionibus afflixerunt, cum Duce eorum
983. Geyza baptzimum ſuſceperunt, cujus filius Stephanus, corona a Silveſtro ſe-
1000. cundo inſignitus, Regnum Vngariæ fundavit, quod a poſteribus Regibus auctum ad Adriaticum & Euxinum uſque extenſum, per tot ſæcula contra Cumanos, Tartaros, & Turcas validiſſimum fuit Chriſtianorum propugnaculum ; donec, peccatis noſtris ita poſcentibus, Solimannus Turcarum Imperator totum
1554. fere occupavit, minima ejus parte in Chriſtianorum poteſtate relicta.

Rerum Vngaricarum Scriptores Iohannes de Thuurocz collegit, & Chronicæ Vngaricæ nomine vulgavit, in cujus prima parte Hunnorum originem Attilæque res geſtas, ex variis auctoribus, compillavit.

In ſecunda vero Ungarorum in Pannonias adventum, ſeriemque Regum, & rerum geſtarum uſque ad Ludovici coronationem complexus eſt.

In tertia autem, librum Ioannis de Kikulevu ejuſdem Ludovici geſta continentem poſuit, & deinde hiſtoriam Vngaricam uſque ad Matthiæ Regnum continuavit.

Sed ſicuti prima pars ad res, de quibus agendum eſt, non pertinet, ita ſecundæ partis adhuc reperitur codex manuſcriptus anonymi cujuſdam, antiquo charactere exaratus, ex quo dignoſcitur Thuuroczium eundem integrum inſeruiſſe, & præterea aliqua quoque addidiſſe, quæ deinde Antonius Bonfinius fuſe ampliavit ; quarum additionum, cum pleræque temporibus, & rebus geſtis haud quaquam congruere videantur, ideo indicandæ, & examinandæ ſunt, &, ut veritati pateat locus, ſicubi res poſcere videbitur, refellendæ.

Ait namque Thuurocz, & ex eo Bonfinius.

Rex (Salomon) & Dux (Geyza) cum bona pace iterum conveniunt, miſit itaque Rex Zolomerus Dalmatiæ, qui ſororius erat Geyzæ, nuncios ad Regem Salomonem, & Ducem Geyzam, & rogavit eos, ut propria pecunia eorum contra adverſarios ſuos, ſcilicet Carinthios ipſum adjuvarent, qui tunc Marchiam Dalmatiæ occupaverant, Rex igitur, & Dux collecto exercitu, iverunt in Dalmatiam, & ablatam ſibi reſtituerunt integre, Regi, Ducique dona Regalia, ac pretioſa Palatia, aurum, & argentum multum donavit.

Hæc de Zolomero, vel Suinimiro Dalmatiæ, & Croatiæ Rege a Thuuroczio relata, temporibus congruere non poſſunt, nam ex Privilegiis ſupracitatis Creſcimirum Regem uſque ad 1073. vixiſſe conſtat, uſque ad eundem quoque annum Salomonem regnaſſe Thuurocz, & Bonfinius aſſerunt, manuſcriptus autem antiquus codex de Zalomiro in Salomone, ne verbum quidem, ideo ſi talia ſecuta ſunt, evenire non potuerunt Regis Salomonis tempore, quæ autem de Marchia Dalmatiæ a Carinthiis occupata tradit, de Croatia intelligenda eſſent, non de Dalmatia, ob id relata potius poſteriorum Commentum, quam veritas Hiſtorica cenſenda ſunt, nam manuſcriptus Codex Thuurocz, & Bonfinius, Sanctum Ladislauum Dalmatiam, & Croatiam Vngariæ Regno junxiſſe, iisdem verbis referunt.

Adauxit enim Rempublicam Hungariæ ipſe prius Dalmatiam, atque Croatiam ſuæ Monarchiæ Iure perpetuo ſubjugavit. Cum enim Rex Zoromirus ſine liberis deceſſiſſet, Uxor ejus, Soror Regis Ladislaii ab Inimicis Viri ſui multis injuriis prægravata, auxilium fratris ſui Ladislaii nomine Ieſu Chriſti imploravit, cujus injurias Rex graviter vindicavit, & Croatiam, atque Dalmatiam integraliter ſibi reſtituit, quam poſtea a prædicta Regina ſuo ſubdidit dominio, quod tamen Rex non fecit propter cupiditatem, ſed quia ſecundum Regalem Iuſtitiam ſibi competebat hæreditas, quoniam quidem Rex Zoromirus in primo gradu affinitatis eidem attinebat, & hæredem non habuit.

Hæc

Hæc Vngarici Scriptores concordes, idem Io. Longinus Polonus, at Archidiaconus Spalatenſis *Qualiter Hungari ceperunt dominium Dalmatiæ, & Croatiæ c. 17. Eo namque tempore Rex Suinimirus mortis debitum ſolvit, nullumque ſuæ poſteritatis hæredem reliquit, ſic ergo tota Regalis ſanguinis deficiente proſapia non fuit ulterius, qui in Regno Croatorum rite ſuccedere debuiſſet; cæpit itaque inter omnes Regni proceres magna diſcordia ſuboriri, & cum diviſim, modo hic, modo ille regnandi ambitione ſibi Terræ dominium vindicaret, innumerabiles rapinæ, prædationes, cædes, & omnium facinorum ſeminaria emerſerunt, alter enim, alterum inſequi, invadere, trucidare quotidie non ceſſabat. Verum his temporibus extitit quidam ex Magnatibus Sclavoniæ, qui, cum a ſuis eſſet contribulibus multis laceſſitus injuriis, multisque damnis attritus, non ſperans aliter ſe poſſe tantis reſiſtere malis, in Hungariam profectus eſt. Tunc ad Regem Vladislaum ingreſſus, eum alloqui cæpit, perſuadens ei, ut ad capiendum Croatiæ Regnum, & ſuo dominio ſubjugandum exiret, dans ei plenam fiduciam, id facile poſſe complere, cum Regnum illud vacuum & ſine tutela Regalis providentiæ remanſiſſet. His ergo Vladislaus Rex indutus conſiliis abſque mora, coadunato exercitu copioſo, venit, & occupavit totam terram a Dravo flumine uſque ad Alpes, quæ dicuntur ferreæ nullo obice reſiſtente. Poſt hæc tranſivit Alpes, & cæpit impugnare munitiones, & caſtra, multaque prælia committere cum gentibus Croatiæ, ſed cum alter alteri non ferret auxilium, eſſentque diviſi ab invicem facilem victoriam Rex potuit obtinere; Nec tamen uſque ad maritimas Regiones pervenit, ſed audiens, quod quædam gens ſui Regni fines intraverat, in Hungariam repedavit; fuit autem Rex iſte non ſolum armis ſtrenuus, ſed Religione, & Sanctitate inſignis. Hujus temporibus gens Scitica in multitudine gravi intra Hungariæ fines irrumpens, magnas hominum ſtrages fecerat, ſed Vladislaus Rex, coacto in unum ſui Regni exercitu, in hoſtiles turmas viriliter irruens, divino protectus auxilio, majorem partem barbaricæ Nationis paſſim per campos ſtravit in mortem, alios vero extra Regni confinia effugavit.*

Sic Vngarici Scriptores, Zuonimirum ſine liberis mortuum, Archidiaconus vero, nulla poſteritate relicta, totoque Regali ſanguine extincto, ſcribunt.

Stephanum tamen ex Regio ſanguine poſt Zuonimirum regnaſſe, ſupra ex ejus Privilegio dictum eſt; Zuonimirum quoque filiam ſuam claudam Winiche, de Nobili genere Lapzanorum in uxorem tradidiſſe, ſimulque terram Karini conceſſiſſe, ejuſque poſteritatem Karinum poſſediſſe, ex Privilegio Ludovici Regis Vngar: dato 1360. 8. Novembris apparet. *apud D. Simeonem Gluibavaz I. V. D. Nob. Iadren.* Quidquid tamen de Zuonimiri poſteris, & Regio ſanguine fuerit, S. Ladislaum Croatiam occupaſſe conſtat, & quamvis Cunnorum irruptionem ab Archidiacono memoratam manuſcriptus non referat, tamen Thuur. & Bon. S. Ladislavo in Slavonia exiſtente, id eveniſſe narrant, quod Archidiaconi dicta confirmare videntur, cum Slavonia pro Croatia ſumenda ſit, ut dictum eſt, & cum cæteras quoque expeditiones S. Ladislavi in ſeptentrionales plagas factas Thuur. & Bonfinius proſequantur, amplius in Slavoniam, Croatiam, vel Dalmatiam reverſum non memorant, ideo potior Archidiaconi opinio videtur, ſcilicet S. Ladislavum non perveniſſe ad maritimam regionem, nempe Dalmatiam, cum tempore Archidiaconi Civitates Dalmatiæ, maritimæ vocarentur, ad differentiam Croaticarum & Dalmatiæ Banus, Banus maritimus ad differentiam Bani Croatiæ, ſive Sclavoniæ diceretur, ut ſuo loco expendetur, quod confirmatur, ſimulque tempus elicitur, quando S. Ladisl. Croatiam acquiſiverit ex ejus temporis publico monumento. *ex antiquo regiſtro Mon. S. Mariæ Iadren.* *Anno Incarnationis Ieſu Chriſti D. N. 1091. Kyri Alexio Conſtantinopoleos Imperante, tempore, quo Vladislaus Pannoniorum Rex, Croatiæ invadens Regnum, Domnum Almum, ſuum Nepotem in illo ſtatuit Regem, Iadrenſi vero Cathedræ Domno Andrea venerabiliter præſulante, meque Drago Domini Preſtantii Epiſcopi Nepote jam tertio priorante.* Tunc ergo Vngaros prima vice dominium Croatiæ, vel ex Reginæ teſtamento, vel vocatos, vel jure belli acquiſiviſſe, dicendum eſt, non autem Dalmatiæ, ut infra clarius patebit.

CAPUT II.

Quomodo Veneti, Dalmatici Regni titulum conſecuti ſint?

VEneti Scriptores, tam vulgati, quam manuſcripti, Alexium Imp. Ordelapho Taletro eorum Duci, ob res pro Græcis contra Northmannos geſtas, Dalmatiæ titulum conceſſiſſe, uniformes aſſerunt, ſed cum ex traditis ab eiſdem, quæ geſta ſunt diſtingui nequeant, ideo ab illorum temporum Scriptoribus aliqua ſumenda ſunt, ut ſerie rerum geſtarum percepta, cauſæ belli, Titulique Dalmatici conſequendi occaſio appareant.

Græcos poſt diutinum bellum cum Roberto Northmanno, Imperante Michaele Parapinace, Italia excidiſſe, eundemque ut Turcis in Oriente reſiſtere poſſet, affinitatem quoque cum Roberto contraxiſſe ſuperiori libro ex Curopalata relatum eſt: Tribus deinde Nicephoris contra Parapinacem inſurgentibus, Botoniati Imperium ceſſit, qui cum Conſtantino Michaelis filio imperare cœpit, at Michael. ad Robertum fuga delatus, auxilia imploravit, ut Lupus Protoſpata illorum temporum ſcriptor refert

fert 1080. *& hoc anno Imperator Michael deſcendit in Apuliam quærendo auxilium a Roberto Duce contra Botoniatem ; Rob. Dux cum prædicto Michaele Imperatore perrexit Hydruntum ; miſſiſque antea navibus in Inſula Coriſe, quæ apprehenderunt eam, ubi & ipſe paululum una cum Imperatore transfretavit, poſuerruntque menſe Iulii ante Dyrrhachium obſidionem per mare, & per terram, quam Stolus Veneticorum veniens diſſipavit, aperuitque Dyrracenis mare. Hoc anno Botonitates factus eſt Monachus, & Alexius factus eſt Imperator.*

Hæc breviter Lupus de prima Venetorum victoria: eandem quoque Anna Comnena Alexii Imperatoris filia in ſuis Alexiados libris late deſcribit, relatis enim litteris hortatoriis a Patre in primordio ſui Imperii ſcriptis.

lib. 3. *Præfectis maritimarum Civitatum, ipſiſque Inſularibus, Longobardos, & Allemannos contra Robertum provocat Henrico* (*Imp. Occid.*) *munera, & pecuniam pollicetur*, & deſcripta Roberti in Epirum exſcenſione, multitudineque exercitus ejus bellicoſi ſubdit.

lib. 4. *At cum facile cerneret, quas haberet ad manum ſperaretve copias, ne unam quidem partem ex plurimis, quæ Roberti exercitum conflabant, æquare multitudine poſſe, ſtatuit ſibi eſſe ex Oriente Turcos evocandos ; idque agere miſſis Nunciis cum Sultano cœpit. Venetos quoque concitare adverſus Robertum ſtuduit, oblatione, promiſſioneque donorum ab eis contendens, ut nauticum omnem ſuum apparatum quamprimum educerent ſuis portubus Dyrrhachiumque peterent, ac tuerentur, pugnamque navalem, cum Roberti Claſſe committerent : certis ſibi in quovis ſuis præmiis : ſive enim Deo juvante vincerent, ſive ut ſunt caſus rerum humanitus aliquid paterentur, eadem ſe repenſurum, quæ pollicetur. Quod ſi quæ præterea cuperent, quæ ſalva Republica concedi poſſent, facillimum in annuendo ſe futurum, conceſſionibusque firmitatem æternam, bullarum aurearum expeditione, adjuncturum. Hæc nequaquam aſpernanda Venetis ſunt viſa. Miſerunt ergo Legatos, qui poſtulationes ipſorum proponerent, quibus cum plane ſatis eſſet factum, ſolvit verſus Dyrrhachium valida Venetorum Claſſis, multitudine navium omnis generis, & militari diſciplina ordinatiſſimaque diſpoſitione terribilis. Ea, magnos emenſa maris tractus, appulit tandem ad locum dictum Pallia, ubi viſebatur templum olim extructum in nomine puriſſimæ & ſuperimmaculatæ Dei Matris, diſtans a Roberti Caſtris extra Dyrrhachium munitis, intervallo ſtadiorum ferme octodecim, Inde Veneti ſpeculati Roberti claſſem e Regione Dyr. poſitam, copioſiſſime inſtructam, omni armorum, machinarumque genere, quibus, aut ſe ſe tueri, aut nocere hoſtibus poſſet, auſi ſane non ſunt eum laceſſere, præliique aleam inire. At Robertus, eorum adventu comperto, Baimundum, comitante Claſſe, ad ipſos miſit, cum mandatis, ut Michaelem Auguſtum ipſumque Robertum agnoſcerent, venerationemque acclamatione teſtarentur ; ea re Veneti in craſtinum dilata, inſequente veſpera, quoniam ceſſante vento admovere ſe littori non poterant, majora navigia in unam ſeriem ordinata, rudentibus inter ſe devinciunt, eumque, qui dici ſolet maritimum portum, ipſa ſinuatæ aciei ſtructura, naviumque objectu magnarum, undique diſpoſito, efficiunt. Tum vero ligneas turres in loco velorum excitant, in quas attrahunt funibus, ordineque in iis locant, Scaphas omnes ſuas, certo armatorum numero in ſingulas tributo : Congeſta ipſis telorum copia. Erant autem ea telà hujus formæ. Craſſiſſimos ſtipites in partes diſſecuerant, longitudine non ultra Cubitalem eos caudices duriores, gravioresque, ideo ad nocendum aptiores reddiderant magnis undique atque acutis infixis clavis. Sic comparati Franciæ Claſſis operiebantur adventum. Nec defuit illuceſcente jam die Baimundus, promiſſam heri acclamationem repetens, ſed cum nihil aliud, niſi grandes in faciem contumelias referret, ignominiæ impatiens, toto impetu in navigia Venetorum invehitur, quem cætera mox Claſſe conſequente, atrox pugna committitur a Baimundo præſertim, quem ultra innatum ardorem, aculei conviciorum irritaverant. Ergo dum inſtat fœrocius, Prætoriamque ſuam fixis Venetorum navigiis licentius, illi uno ex truncis, quos diximus ex alto in navem Baimundi devoluto, eam perforant, quæ, ſubeunte per labem aqua, cum ſorberetur fluctibus, repente vectores pro ſe quisque fugere, & ſcilicet in id ipſum, quod fugiebant malum fuga ipſa, mergi enim metuentes, mergebantur in mari, hoc ferme fato abſumti ſunt omnes, qui Venetorum ictibus in ipſo prælio non ceciderant : Baimundus vero in extremum diſcrimen adductus, ægre in aliud navigium evadens, ſe ſubduxit. Duce ſic amoto in reliquos jam perculſos, Veneti vehementius invecti, plane omnes in fugam averterunt, inſequentes uſque ad tabernaculum Roberti, quin etiam exſcenſione ſubito facta, manum cum Roberto conſerunt ; Quod conſpicatus ex ſpeculis arcis ſuæ Paleologus erupit, & ipſe derepente, conjunctoque impetu cum Venetis, haud ſegni manu hoſtes adortus periculum uſque ad Caſtra Roberti promovit, eo enim uſque fuga, & trepidatio perlata eſt, cæſis per Campos gladio plurimis ; Veneti prædam multam in navigia ſua reportarunt : Paleologus vero ſe in arcem recepit. Poſt hæc aliquot diebus, ibi morati Veneti Nuncios ad Imperatorem miſerunt, indicaturos, quæ contigerant ; qui eos ut par erat benevolentiſſime exceptos, beneficiis onuſtos innumeris remiſit, cum non modica pecuniæ Summa, qua, & Ducem Venetiarum, & alios ſub ipſo ejus Reipublicæ Magiſtratus munerabatur. At Robertus, Vir animi imperterriti, atque adverſus omnes bellicorum caſuum offenſiones invicta conſtantia muniti ; Plane decrevit non alium huic bello finem, quam victoriam facere, talique propoſito obdurare contratum Cœli, ac procellarum, tum hoſtilium terra marique incuſſionum Commeatum annonæ prohibentium incommoda. Nam nec ipſe per tempeſtatem poterat navigia in tutum ſubducta mari committere, & idem illud incommodum clauſi maris tranſitum Italicarum navium e Roberti ditione neceſſaria, ad ipſum comportare parantium arcebat. Accedebant impoſita portubus circum omnibus præſidia Romanæ, Venetæque Claſſis, quorum intenta cuſtodia mare adhuc magis invium Roberti uſibus fecerat. Vt vero jam liberum mitiori Cœlo mare fuit, Veneti obſidere non contenti, velis,*

lis, remiſque oppugnatum Robertum pergunt : Quibus cum ſe adjunxiſſet Maurix cum Claſſe Romana, graviſſimo prælio contracto, Robertiani terga verterunt : Ex quo tempore Robertus faciendum ſibi putavit, ut omnes ſuas naves in continentem ſubduceret, libera poſſeſſione maris hoſtibus permiſſa. Sed & illa ejus offenſione Inſulares erecti, quique oram Epiri littoralem Oppidulis tenebant, & alii circum antea Roberto vectigales, aperte detrectare tributi penſitationem auſi jam ſunt. Vnde Robertus cito ſenſit, quanti momenti maris Imperium, aut ſaltim uſus liber ipſi eſſet ad rerum ſuarum non ſolum formam, ſed etiam ſalutem ſucceſſumque cœptorum. Conſtituit ergo renovato impetu bellum iterum terra ſimul, marique movere. Eadem fere Abbas Gaufridus Malaterra dictus Northmannus illorum temporum ſcriptor, ſed non ita diſtincte, ut Anna, quæ proſequitur deſcribere anguſtias exercitus Northmannici, terra, marique clauſi, animumque Roberti invictum ; adventum deinde Alexii, & de ineunda cum Roberto pugna conſilia refert ; Pugnamque initam contra prudentiorum ſenſum tradit, præſertim Georgii Paleologi, Dyrrhachii Præfecti, qui maxima laude eundem ab oppugnatione Northmannorum defendebat, hunc invitum ad ſe venire fecerat Alexius, ſed pugna victus Alexius Acridam aufugit, Paleologus vero cum cæteris fugere coactus Dyrrhachium redire non potuit, ob id ſolicitudinem Alexii de Dyrrhachii cu-
lib. 4. ſtodia referens, ait : *Tamen Imperator eos, qui reſtabant Dyr. confirmare in officio, quo ad licuit, ſategit, electiſque Venetis, qui Coloniam, illuc duxerant, arcis Cuſtodia mandata, cæteram gubernationem, propugnationemque Vrbis univerſæ Comiſcortæ ex Arbanis profecto, commendavit, ſcriptis ad eum de iis, quæ tali tempore facienda viderentur accuratis Literis* relatiſque Roberti conſiliis de Dyr. de
lib. 5. iterum oppugnando ſubdit *qui vero Dyr. incluſi reſiſtere adhuc velle, ut ſuperius vidimus, videbantur : Homines attenti ſuis rebus, & Melphorum, Venetorumque Coloni plerique, audita Imperatoris clade, cædeque tot Ducum, ac virorum Principum, cum inſuper Claſſem utramque Romanam, & Venetam receſſiſſe cernerent : reputarentque ſecum, nec ſaltem experiendæ virtutis præſentem occaſionem dari : quoniam percrebuerat decreviſſe Robertum, eos lenta dumtaxat per hyemem obſidione circumcludendos, in vernam tempeſtatem totis Viribus oppugnandos differre ; his inquam perculſi, qui Dyr. obtinebant, cogitare pro ſe quiſque intentius, ac diſquirere taciti cœperunt, ecqua iniri poſſet opportuna ratio Salutis experiendæ, cavendique in poſterum, ne in mala periculave iis ſimilia, quibus modo defuncti eſſent, denuo revolveretur. His diu ſingillatim animo verſatis, congregatis aliquando in cœtum unum, ut in medium conſulerent, unoquoque, quod privatim ſapiebat, in commune proferente, poſt modicam ſententiarum altercationem, haud gravate conſenſerunt : Vnam optimam videri difficultatis, in qua eſſent explicandæ viam ſi cum Roberto agerent, eique certis conditionibus dederent Civitatem. Extitit præcipue in iſto deditionis conſilio ſuadendo urgendoque obnixum ſtudium cujuſdam Coloni Melphenſis, quo multa in eam partem commemorante, monenteque, tandem in ejus eſt ſententiam deliberatio concluſa, decretumque ut portæ patefierent, Robertique poteſtati Vrbs permitteretur, qua is occupata, copias in eam ex Hybernis evocavit,* relatiſque Roberti conſiliis, & Alexii in corroganda pecunia ſollicitudinem, qua templa etiam ſpoliavit, & quomodo abſente Roberto (qui Romam in auxilium ſummi Pontificis proceſſerat) Boemundus Alexium bis vicerat, deinde reverſo Roberto maximo cum apparatu ſubdit. *Hæc agen-* lib. 6.
te Roberto, nequaquam ceſſabat Imperator, aut ad tantas apparatuum minas deſpondebat animum. Scripſit primum omnium ad Venetos omni ratione ſuadens, ut rurſus in Robertum Claſſem armarent, pecunias in ſumptum navium, in ſtipendia militum largiſſimas liberaliſſime pollicens relatiſque duabus victoriis Claſſium Romanæ, & Venetæ de Roberto ſubdit. *Hic ſive ut fit, ex præteritis ſucceſſibus nimia ſui fiducia, ſive contemptu hoſtium quaſi jam debellatum cum illis eſſet, ſolutius jam, & ſecurius ſe gerere cœperunt, quam in veterani, & generoſiſſimi Ducis Roberti adhuc armati vicinia par eſſet. Ac præter cæteram negligentiam, naves celeres, haud exiguam navalis exercitus partem, Venetias dimittunt, quaſi tot opus eſſet nuntiis ad præconium relatæ de Roberto nobiliſſimæ victoriæ illic faciendum* relataque Roberti aggreſſione ſequitur *Eum contra venientem inopinato audientes, non ſine admiratione Veneti, majora ſua navigia funibus inter ſe alligant, e regione portus Vrbis Corypho, & facto, quem vocant Pelagolimene, ſive Maris portu, parvas Scaphas in medium coegerunt, ſicque armati omnes operiebantur hoſtem ; neque is moram fecit, conſeritur atrocius longe, quam unquam antea prælium, ſummis viribus, animiſque ſtant utrinque obnixi, ſeque ubique adverſos ferunt, nemine initium præbendi tergi faciente. Quoniam Veneti longa militia commeatus abſumſerant, quibus factas, & gravatas, habuerant naves, eæ jam nihil præter milites, & arma continentes leviores innatabant, quam ut regi poſſent commode, aqua ne ad ſecundum quidem uſque cingulum pertingente. Ergo cum eam partem, quæ hoſtes ſpectabat, urgerent corporibus ſuis milites, naves omnes in illud latus invertebantur ſenſim, donec ad extremum demerſæ ſunt. Erant in iis ad tredecim hominum millia. Aliæ porro naves ſimul cum vectoribus captæ ſunt. Robertus illuſtri ea victoria uſus crudeliſſime præteritarum dolorem cladium ſtuduit ulciſcendo conſolari.* & infra. *Non longum inde tempus fluxerat cum dromonibus, & trieribus Veneti paratis, nonnulliſque aliis parvis, & velocibus navibus exercitu in majorem, quam antea numerum reparato in Robertum infeſti movent, ſtationem habentem circa Butrotum, conſertoque acri prælio, illum plane vincunt, multis ex ejus exercitu cæſis, pluribus demerſis, parumque abfuit, quin filium ejus Gidam, & uxorem Gaitam caperent. Cujus ſplendidæ victoriæ ſimul Imperator ipſorum nunciis indicantibus certior eſt factus, multis eos muneribus magniſque ho-*

noribus proſecutus eſt. Duci Venetiarum Protoſebaſti dignitatem cum congruo cenſu annuo contulit, Eccleſiis omnibus, quæ Venetiis ſunt, ſatis magnum auri numerum quotannis ex Imperiali ærario pendendum conſtituit. Eximiæ vero Eccleſiæ ſtructæ in nomine Evangeliſtæ Apoſtoli Marci, vectigales fecit Melphenſes omnes, qui officinas Conſtan. haberent. Omnesque præterea officinas, ac tabernas alias, quæ a veteri Hebraica ſcala ad Biglam, ſic dictam pertinent; ſimul & eas ſcalas, quæ intra iſtud totum ſpatium continentur, donavit. Præter magnas immobilium largitiones tum Conſtantinopoli, tum Dyrrhachii, tum ubicumque alibi illi petierunt. Quodque maximum omnium fuit mercimonia ipſorum cuncta quovis portorio, aut vectigali decrevit immunia in omne tempus eſſe in cunctis Romanæ ditionis locis, ut quidquid exportarent, importarentve, nihil ne obulum quidem redemptoribus fiſci, aut publicanis, ſimilibusve regiæ pecuniæ collectoribus, commercii, alteriusve tributi nomine, pendere cogerentur, ſed plane liberam, cunctæque Romanorum Magiſtratuum poteſtati exemptam haberent mercaturam. At Robertus, ne poſt hanc quidem cladem quieſcere potuit, relataque Roberti morte ſubdit: *Hunc inopinatum, tam acerbi hoſtis obitum Imperator audiens, ſic reſpiravit, uti, ſi onus ingens, a longo tempore impoſitum humeris excuſſiſſet tandem. Nec cunctandum tali rerum articulo ratus, machinas intendit omnes, quo inter eos, qui Dyrrhachium obtinebant, diſſenſionum ſemina ſpargeret: ſic facile futurum autumans, ut ea Civitas in ſuam rediret poteſtatem. Ad eam rem accerſit, qui tum forte Conſtantinopoli Veneti fuerunt. Agit cum illis, ut dent litteras ad Amalphenos, Venetos, aliosque advenas, qui Urbem Epidamnum frequentabant, quibus illis ſuaderent, ut commodare operam Imperatori vellent ad Dyr. recipiendum. Incumbebat in idem ipſe per ſe inſuper Auguſtus, nullum finem donandi, promittendique faciens. Perſuaſit facile; eſt enim univerſum Latinorum venale genus, & ex perdito pecuniæ amore paratum, ſolitumque cariſſima quæque prodere, ac paciſci pro ſpe lucri ſordidi. Dyrrhachienſes igitur Præſidiarii, Colonique, ingentibus ab Auguſto lactati ſpebus, coniuratione facta, primum de medio tollunt, qui auctores fuerant arcis Roberto tradendæ, tum & illos, qui adhuc perſtabant in ejus fide. His peractis ipſi ultro Auguſtum adeuntes, arcem ei dederunt, liberalitatemque viciſſim ipſius plane prout ſperaverant in donis, atque immunitatibus largiendis experti abunde ſunt.* Roberti victoriam de Venetis Lupus Protoſpata etiam memorat 1085, *prædictus Dux (Robertus) grandi apparatu navium, hominumque innumerabili exercitu, Brunduſiopolim veniens, depoſita ibidem navali machinatione, ingreſſus eſt in Adriaticum pelagus, perrexitque in Inſulam nomine Caſſiopim, ubi Stolus Veneticorum, & filius Ducis Venetiæ cum pluribus navibus erat infeſtus Duci Roberto; ſed bello in mari inter eos confecto, victoria ad Northmannos conceſſit. Cæſa ſunt in ea pugna plusquam quinque millia hominum. Præterea naves quinque captæ, & duæ cum hominibus ſubmerſæ ſunt, ita ut qui gladium potuere evadere bellatoris, pelagi eos vorago glutiret.* Hæc Lupus, qui quamvis mortem Roberti referat, nullam tamen ex tribus Venetorum victoriis ab Anna relatis tradit, prout neque Abbas Gaufridus: ſicuti enim in recenſendis Roberti victoriis cum eisdem Anna convenit, ita quanti momenti eo bello Venetorum vires, maritimaque diſciplina fuerit, apparet. Sed non inutiliter quis quærere poſſet, qua de cauſa priori bello inter Græcos, & Northmannos geſto, Veneti Spectatores fuerint: Secundo vero pro Græcis etiam victi contra Robertum dimicaverint: ſed ſi perpendatur, quid priori bello ageretur, & quid ſecundo, cauſa facile apparet, priori namque laborabant Græci, dominium in Italia reliquum retinere, & per conſequens fauces ſinus in poteſtate ſua ſervare, a quibus totius Adriatici tuta navigatio pendebat: ſecundo vero Northmanni, pulſis jam Italia Græcis, ſatagebant oppoſitam Epiri partem acquirere, indeque Ionium, quod cum Græcis commune habebant, integrum in eorum poteſtatem redigere: Venetis autem non conduxiſſe Ionium, in abſolutam alterutrorum poteſtatem devenire conjectari debet, ob id priori bello, pro retinendis Italiæ locis, Græcis faviſſe nemo memorat, ſed tantum Northmannos ab infeſtatione Dalmatiæ avertiſſe; ut ſcilicet Græcis Italia pulſis, Ionium inter eosdem, & Northmannos divideretur, & ipſi, utriuſque Amici, liberam navigationem conſequerentur, quod & evenit. Secundo vero cum Veneti cernerent Northmannos maritima Claſſe, & militari diſciplina mollitiem Græcam prævalere, indeque Ionii navigationem, quam liberam jam nacti fuerant, turbatum iri, & ex Conſtantin. Imperio per tot ſæcula quæſtum exercitum ſe amiſſuros dubitarent, Latini contra Latinos, pro Græcis acerrime dimicarunt, & Roberti victorias retardarunt, quo mortuo diſſenſio inter ejus filios, maritimas expeditiones Northmannorum interrupit, Dyrrhachiumque & cætera loca a Roberto capta, Alexius recuperavit: Veneti vero navigationem Ionii Priori liberiorem, & ex privilegiis ab Alexio conceſſis, magis quæſtuoſam, quiete proſecuti ſunt.

Quid autem hujus belli tempore Dalmatæ egerint, nemo hiſtoricorum memorat, tantum Maurus Orbinus, & Iacobus Luccari Roberto Spalatenſi, & Raguſinos adhæſiſſe, eique triremes auxiliares miſiſſe, ex Baldaſſare Spalatenſi referunt, quod etiam congruere videtur cum Lupo Protoſpata (ſi Epidaurum antiquo vocabulo pro Raguſio ſumatur) qui refert capto Dyrrhachio Robertum properantem ſummo Pontifici fere auxilium, *& Dux rediens ab Epidauro, ſublecto ſibi Boemundo filio ſuo perrexit Romam*, ſed ſicuti relati auctores Robertum multa Græcorum loca a Dyrrhachio ultra cepiſſe referunt, ita a Dyrrhachio

hachio citra, aliquid in Dalmatia conſecutum, nullus memorat: ideo Lupum potius *Epidamnum* antiquum Dyrrhachii nomen ab hiſtoriis uſurpari ſolitum poſuiſſe, quod deinde ejus Exſcriptores in *Epidaurum* mutaverint, cenſendum eſt, quam quod Robertus a Raguſio reverſus ſit, cum, quomodo Raguſium ipſi adhæſerit, nemo memoret: Baldaſſar autem, prout, & Michael Salonitanus a Luccaro, & Orbino nominati, cum vulgati non ſint, neque ubi nam reperiantur adhuc conſtet, quo tempore ſcripſerint, cujuſve auctoritatis eorum ſcripta exiſtimanda ſint, ex relatis ab eiſdem auctoribus judicari non poteſt. Dalmatas autem non minus antiqua in Imperium reverentia, quam propria, ſimul cum utilitate neceſſitas, ſi unquam alias, Venetorum protectioni adhærere, eorundemque fortunam cum propria, mixtam ſequi coactos, cenſendum eſt: ſicuti enim ſupra obſervatum eſt, Dalmatas cum Venetis ſæpe in communi neceſſitate arma aſſociaſſe, quamvis ab auctoribus raro Dalmatæ nominentur, ita multo magis auctis jam Venetorum rebus, idem feciſſe argui debet, quod facile conjicitur, ſi ſtatus Venetorum, & Dalmatarum, cum relata claſſe Veneta conferatur; nam ſicuti ex ſolis Venetorum æſtuariis ingens ille numerus navium, & militum ab Anna deſcriptus, educi non poterat, ita in hac Claſſe circumquaque ex Adriaticis littoribus milites, Alexii pecunia conductos oportet, & cum proximis deinde temporibus, ſupplementa Claſſium Venetarum ex Dalmatia ſumpta fuerint, ut infra patebit, tunc quoque idem factum dicendum eſt, cum inibi nautas, & milites mari aſſuetos, & ex late patente continenti Croatorum, & Serviorum, itidem milites, & pro remigibus ſervilis conditionis viros, parvo pretio emi ſolitos, ſuo loco conſtabit: Et prout in Veneta Republica privati Cives mercaturas exercentes proprias naves, machinas, milites, & ſervos certa ſibi pacta mercede in publicum conferre ſolebant, eodem modo Dalmatas quoque idem feciſſe tenendum eſt: Communiter enim mercatoribus Venetis, & Dalmatis intererat libera Ionii navigatio, cum, quantum mari addicti fuerint Dalmatæ ex ſupradictis conſtet. Regibus enim uno tantum tributo obnoxii, utilitates, quæſtusque eorum in maritima induſtria reponebant, ideo omnes vires, conatuſque ſuos Dalmatas, pecunia Alexii allectos, in Venetam Claſſem contuliſſe, Venetiſque adhærentes eorumdem nomine ab auctoribus cenſitos dicendum eſt. Anna etenim refert partem Claſſis Venetæ, majora ſcilicet navigia, quæ a Roberto victa fuere, tredecim millia militum habuiſſe, horum autem quinque millia cæſa Lupus refert, quem autem numerum militum, & remigum habuerit reliqua Claſſis triremium, quæ tunc aberat quiſque perpendat, & quamvis celeriores naves Venetias dimiſſas ad victorias nunciandas, ſcribat Anna, tamen cum longa militia commeatus conſumptos, quibus majores naves gravatæ fuerant, ſcribat, hancque ob cauſam, ob ipſarum navium vacuarum inſtabilitatem, in prælio demerſas, & victas refert; ex quo non nunciandæ victoriæ cauſa, ſed panis nautici penuria, triremes recedere coactas apparet, & ad proximas Dalmaticas Civitates, commeatus ſumendi cauſa applicuiſſe, argui poteſt, cum easdem cito reverſas memoret, & eo magis cum referat, *nonnulliſque aliis parvis, & velocibus navibus exercitu in majorem, quam antea numerum reparato* ſupplementis nempe ex proxima Dalmatia minorum navium Claſſe aucta, Venetos ſimul cum Dalmatis Rotis Robertum viciſſe concludendum eſt, quamvis ſoli Veneti ab auctoribus nominentur, prout Dalmatarum protectores, ideo Dalmatas Venetis adhærentes in eorum nomen tranſiviſſe, & pro Venetis a ſcriptoribus cenſitos tenendum eſt. His prænarratis, Hiſtorici Veneti concordes aſſerunt Alexium Imperatorem Vitali Phaletro eorum Duci titulum Dalmatiæ conceſſiſſe, aliqui quoque Croatiæ addunt, inter quos Dandulus in Annalibus, quam additionem perperam poſitam ſuo loco patebit: ex antiquis enim monumentis Dalmatiæ tantum titulo Vitalem uſum, Sanſovinus refert. *Nos Vitalis Phaletro divinæ gratiæ largitate Venetiæ, & Dalmatiæ Dux*, ſed ſi expendantur, quæ ſupra narrata ſunt de morte Zuonimiri Regis Dalmatiæ, & Croatiæ, turbiſque Croaticis inde ſecutis, & de acquiſitione Croatiæ a S. Ladislavo Rege Vngariæ facta; cum hæc cuncta tempore Ducatus Vitalis ejusdem eveniſſe conſtet, exinde conjici poteſt, *ab* 1084.
Alexium Imperatorem æquo animo non *uſque*
tuliſſe Croatici Regni ad Vngaros devo- 1096.
lutionem, & Dalmatiam, cujus titulum Zuonimirus, ſpreto Imperio a legatis ſummi Pontificis habuerat, recuperare non poſſe invitis Venetis animadverteret, ut Vngarorum terreſtrem potentiam Croatico Regno auctam, acceſſione ſaltem maritima Dalmatica privaret, eſſetque ſimul qui Dalmatas ab Vngaris defendere, eorundemque unionem cum inimicis Northmannis impedire poſſet, claſſemque Venetorum auxiliarem Dalmaticis viribus fulcitam in promptu haberet, faſtumque Imperii, in tradendo titulo Dalmatiæ jam amiſſo, recuperaret, ingentibus beneficiis, a Venetis contra Northmannos præſtitis, devinctum, ſicuti maximas utilitates, & privilegia per totum Imperium, & in ipſa Vrbe Conſtantin. pridem conceſſerat; ita eisdem jam Adriatici Dominis, titulum Dalmatici Regni, per extinctionem Regum vacantem, libenter conceſſiſſe,

abindeque Ducem Vitalem, ſuosque ſucceſſores Imperiali Iure Dalmatiæ titulo uſos, prout concordes ſunt Veneti Scriptores cenſendum eſt: Ex quibus conſtat, cauſam conſecutionis tituli Dalmaltici Venetis præbuiſſe, eandem maritimam potentiam, qua Alexium tot victoriis pro ipſo habitis devinxerant, occaſionem vero Regum Dalmatiæ extinctio. Hoc modo ergo Veneti Dalmatiam, quam Ducatus titulo, olim ab ipſis Dalmatis oblatam, conſentiente Imperatore, ſuſceperant, tunc Regium titulum ab Alexio conſecuti ſunt. Indeque integram maris Adriatici ditionem ex Dalmatiæ acceſſione Veneti habuerunt; ex cujus conſervatione, cum maris quoque dominium penderet, ideo pro ea retinenda, tot deinde bella, cum Vngaris, Græcis, & eorum fœderatis geſſere, quæ ſuo loco referenda erunt.

CAPUT III.

De geſtis Colomani Regis Vngariæ, & Croatiæ.

SAncto Ladislavo mortuo Colomanus, cedente Almo fratre, Regnum Vn-
1095. gariæ ſuſcepit, fratrique Ducatum conceſſit, ut Thuur. refert, manuſcriptus autem Colomani tantum ſucceſſionem tradit, ceſſionem vero Almi non memorat, in cujus Regni primordio celebris illa Occidentalium in Terram ſanctam expeditio ſecuta eſt, quorum *alii per Sclavoniam, alii per Hungariam, alii per Longobardiam, alii per mare venerunt;* (*Rainerius de Agiles.*) ſed quia tanta multitudo nullo ordine procedens, incolas locorum, per quæ iter faciebat, ob victualium neceſſitatem, rapinis infeſtabat, ideo ab Vngaris, & Slavis moleſtias ſibi peperit, at qui Gotthefredo Duce (qui poſtea fuit primus Rex Hieruſalem) a Colomano iter per Vngariam impetrarunt, diſciplina militari procedentes, pacificam viam, & victualia prompta (a Rege ipſos, ob Priorum inſultum cum exercitu uſque ad fines comitante) obtinuerunt; Amicique inde Vngaris, & Regi diſceſſerunt, ut illorum temporum Scriptores teſtantur, quamvis Thuur. & Bon. aliter de Colomano ſcripſerint. Horum Peregrinorum moleſtia liberatus Colomanus, Rogerii Comitis Siciliæ filiam Vxorem duxit, ut Gaufridus Monachus S. Benedicti, Malaterra dictus, illorum temporum Scriptor refert lib. 4. cap. 25.

(*Colomanus.*) Alamanus *autem Rex Vngarorum, audiens famam Siculorum glorioſi Comitis Rogerii, Legatos dirigens filiam ſuam in matrimonium concedi expoſtulat. Ille vero, quamvis honeſti viri, qui ad hoc venerant, eſſent, tamen illos honeſte a ſe dimittens, de ſuis etiam, ne fallatur, cum ipſis dirigens remandat: ut ſi executum, quod cœperat, velit, alicujus auctoritatis gradus, vel ordinis perſonas, quibus facilius credatur, ad id confirmandum mittat. Qui anhelus exequi, Arduinum Iovienſem Epiſcopum, & Thomam Comitem, idem expoſtulatum mittit. Comes autem eos honeſte accipiens, ſecum detinuit: de ſuis honeſtos, & callidos viros apud Pannoniam mittens, in eorum præſentia a potentioribus regionis illius exequenda poſtulabatur juramento firmare logi. Quod Rex libenter annuens, per ſuum Ducem nomine* Alivum, (*Almum.*) *& reliquos non minoris dignitatis viros, omnia, quæ mandaverat, exequenda juramento firmavit. Sicque legatos Comitis, ut pactum firmatum renuntiant, munificatos a ſe dimittit. Comes autem relatione ſuorum accepta, haud ſecus, & ipſe legatos Regis a ſe dimittens, pluribus honoribus a ſe compilavit: Regi terminum, quo ſibi filiam ſuam mittat, ſtatuit. Anno itaque Incarnationis milleſimo nonageſimo ſeptimo, apparatis, quæ neceſſaria erant, menſe Majo cum trecentis militibus uſque Thermas conducere facit, Henricum Leſcaſtrenſem Epiſcopum: & quoſdam de fidelibus ſuis abinde, maritimo curſu uſque Pannoniam cum puella procedere faciens: qui navibus apparatis, puellam cum multis ſponſalibus intromittentes, velis vento commiſſis, proſpera aura flante per æquora feruntur: uſque dum in portum Albæ, qui Iuris Regis Vngarorum eſt, impune applicant. Hic Vincurius Comes Belligratæ miſſus cum quinque millibus armatorum obvius fuit: eamque cum his, qui cum ea venerunt, decenter excipiens, uſque ad Regem perduxit. Per totam Pannoniam nuptiæ Regis præconizantur. Vndique cum enxeniis concurritur. Et cum ſemper frequens, & numeroſa manus ex more cum Rege innumerabilem turbam plus ſolito nuptiarum, & novæ Reginæ viſendæ appetitis conflavit die terminato, præſentibus Archiepiſcopis, & Epiſcopis, & diverſis ordinibus dos puellæ regali more in publico proteſtatur. Rex, & Regina Catholice pariter deſponſantur: ſolemneſque nuptiæ in tentoriis, & ex virentibus ramis tabernaculis factis celebrantur. Nam nullæ domus tantæ multitudini ſufficiebant. Nuptiis itaque regalibus expletis.* Ex quibus concordiam inter Colomanum, & Almum fratres, tunc viguiſſe, ut Thuur: refert apparet, & quamvis verba Gaufridi *Portum Albæ* & *Belligratæ* diverſa loca ſignificare videantur; tamen quia quod latine Alba Civitas, idem Slave *Bio Grad* vel *Belligrad* ſonat, unum, & idem ſunt, eaque fuit Civitas Belgradenſis Croatorum maritima, Iadræ proxima, cujus ſupra mentio facta eſt, & deinceps multoties fiet: notandum quoque eſt, Gaufridum Croatiam non nominare, quamvis, & Belgradum in Croatia fuerit, & iter ſponſæ uſque in Vngariam per Croatiam factum fuerit, ideo Croatiam prout partem Regni Vngarici, pro Pannonia, vel Vngaria ab ipſo ſumi apparet, & ſicu-

ſicuti Almum Regis fratrem Ducem fuiſſe patet, ita quam partem Regni in Ducatum habuerit, non conſtat, ſed cum Thuur. referat diſſenſionem ejus, & Colomani, & trans Danubium infeſtis exercitibus concurrere voluiſſe, mediante flumine Tiſſa, (qui Tibiſcus hodie dicitur,) ideo Ducatum Almi trans Danubium fuiſſe conjici poteſt: Ex eis autem, quæ manuſcriptus Codex, & ex eo Thuur: iisdem verbis referunt de Colomano *iſte Dalmatiæ Regnum occiſo ſuo Rege, Petro nominato, in montibus Peter gozdia Hungariæ adjunxit;* Archidiaconus vero Spalatenſis capite 17. ſupracitato ſequitur *denique Vladislavo Rege migrante ad Dominum, Colomanus ſibi in Regno ſucceſſit. Hic, cum eſſet vir ferocis animi, propoſuit totam terram uſque ad mare Dalmaticum ſuo dominio ſubjugare. Venit ergo cum multo armorum apparatu, & obtinuit cæteram partem Sclavoniæ, quæ ab Vladislavo fuit prætermiſſa,* ex quo, innui deberet, Sanctum Ladislavum univerſam Croatiam non acquiſiviſſe, Colomanumque reliqua ab ipſo prætermiſſa occupaſſe, tamen ex ſupra relatis a Gaufrido Monacho ejusdem ævi Scriptore patet, Colomanum in primordiis ſui Regni Belgradum Civitatem maritimam Croatiæ in poteſtatem habuiſſe, quæ cum in extremis finibus ſita ſit, ideo integram Croatiam Colomanum habuiſſe argui debet, ob id potius, ex diſſenſione cum Almo fratre, Croatiam deinde defeciſſe, conjectari poteſt, & Colomanum ipſam recuperaſſe, quod cum Vngaricis Scriptoribus concordat, nam quamvis ipſi Regem Dalmatiæ Petrum victum memorent, tamen quia Mons Modruſſiæ, & Petri Mons in Croatia reperiuntur, ſimiliter alter Petri mons, Petri Civitas, & Petri Planicies in Croatia maritima exiſtunt, ideo non Dalmatiæ, ſed Croatiæ Regnum tunc Colomanus ex eorundem Vngarorum ſententia cepit, vel recuperavit, ut clarius ex vita Beati Ioannis Epiſcopi Trag. in Iadrenſi oppugnatione inferius elicietur. At antiqua nota, quæ ad Calcem Chronicæ Archidiaconi Spalaten. reperitur, non vi, ſed deditione Croatiam ad Colomanum tranſiiſſe refert, cui, ſi Colomanus nepos, pro filio Sancti Ladislavi reponatur cætera congrue ſcripta ex ſupranarratis, & ſequentibus patebunt.

Nepos. Patrui.

Colomanus filius *Vladislavi Regis Hungariæ, ſtans in Regno loco* Patris *ſui, & quia multa ſtrenuitate vigebat, propoſuit totam Crovatiam, uſque ad mare Dalmaticum ſub ſuo dominio ſubjugare. Venit cum ſuo exercitu uſque ad flumen Dravæ. Crovattes vero audientes de adventu Regis, congregaverunt exercitum ſuum, & præparaverunt ſe ad pugnandum. Rex vero audita congregatione ipſorum, miſit ſuos Nuntios, volens ipſos gratioſe tractare, & pacta cum eisdem, ut voluerunt ordinare. Crovates vero audita Legatione Domini Regis, inito conſilio, omnes inſimul acceptaverunt, & miſerunt duodecim Nobiles ſapientiores de XII. tribubus Croatiæ, videlicet Comitem Gurram de genere Chacittorum, C. Hugrinum de genere Cuchachorum, C. Marmognam de genere Subithorum, C. Pribislavum de genere Suddomirorum, Georgium de genere Suacittorum, C. Petrum de genere Cithorum, C. Paulum de genere Guſichorum. C. Martinum de genere Carinenſium, & de genere Lapcanorum, C. Pribislavum de genere Polichorum, C. Obradum de genere Laſnicitorum, C. Iohannem de genere Iamomethorum, C. Mirogum de genere Tugumirorum, qui venientes ad Dominum Regem ei debitam reverentiam exhibuerunt. Dominus vero Rex ad oſculum pacis eos recipiens, & honorifice eos tractans, ad talem concordiam devenerunt, quod omnes prædicti teneant ſuum pacifice, & quiete, & quod non teneantur aliqua prædictarum generationum, nec eorum homines Regiæ Majeſtati ſolvere cenſum, niſi tantum teneantur Domino Regi, quando aliqui invaderent ſua confinia Regalia, tunc, ſi Dominus Rex mittet pro ipſis, tunc ire debeant, ad minus cum X. armigeris equitum de qualibet generatione prænominatorum ſuis ſumptibus, & expenſis usque ad flumen Dravæ. Inde verſus Hungariam ad expenſas Domini Regis uſque quo exercitus duraverit debeant permanere, & ſic extitit ordinatum de anno noſtræ Redemptionis milleſimo C. Secundo* cujus notæ teſtimonium comprobatur cum eodem anno Colomanum coronam ſumpſiſſe in Belgradenſi Croatorum Civitate pateat ex ſequenti ſcriptura, *ex Regiſtro Privilegiorum S. Mariæ Iadren. Anno Incar. D. N. I. Chriſti* 1102. *Ego Colomanus Dei Gratia Rex Vngariæ, Croatiæ, atque Dalmatiæ ſalvo habito conſilio, poſtquam coronatus fui Belgradi ſupra mare in Vrbe Regia, rogatu ſubſcriptorum meorum Comitum, pro Charitate Dei, & remedio animæ meæ dono perpetuam pacem, & Regiam libertatem Monaſt. S. Mariæ Monialium, quod ſitum eſt in Iadera, ut ibi Deo devote degentes, ſervire Deum, interpellare, & pro ſtatu mei Regni valeant; nam nemo ſecularibus involutus curis, Deum, ut tanto decet ordini, contemplare poteſt. Vnde ſub iſtius Privilegii ſcriptione hanc dationem Regiæ libertatis ſic corroboro, ut nullus mei Regni audeat quicquam diſtrahere, vel auferre illi Monaſt. tam in mobilibus, quam immobilibus. Si quis vero contumax noſtræ Regali huic juſſioni contraire tentaverit, & aliquid de bonis Monaſt. uſurpaverit illi Eccleſiæ, quadruplum reddat, uſurpator vero cum ſuis omnibus Regali ſententiæ ſubjaceat, & hoc confirmamus noſtra ſigillatione iſtorum Comitum, Procopius Acrienſis Epiſcopus Laud. Singidunus Ragorienſis Epiſcopus Laud. Iſaac Comes Laud. Petrus Comes Laud. Cladia Comes Laud. Saul Comes, Laud. Amec Comes Laud. Thomas Comes Laud. Andreas Comes Laud. Coſmas Comes Laud. Bocan Comes Laud. Dionyſius Comes Laud*

Ex qua, vel victo Petro, ut Vngarici Scriptores, vel deditione, ut ſupraſcripta nota, prima vice Colomanus ad mare pervenit anno 1102. primumque hoc Colomani privilegium reperitur,

in quo Regum Croatorum more, Dalmatiæ quoque titulo utitur. Northmannos tunc Adriaticam oram infeſtaſſe referunt Veneti Scriptores, quamvis de tempore non conveniant, & ob id cum Colomano fœdus ictum, & in Apuliam Claſſem miſſam memorant, idem manuſcriptus codex loco ſupracitato de Colomano ſequitur. *Galeas quoque Venetorum & naves ſolidans, & allocans pecunia maxima exercitum copioſum in Apuliam deſtinavit. Qui Apulia ſpoliata, per tres menſes in ea permanſerunt, ubi etiam Monopolim, & Brunduſium Civitates expugnantes, Venetiis ad tenendum pro utilitate Regis Colomani reliquerunt; ipſi autem in Hungariam abinde ſunt reverſi. Quæ quidem Civitates per ſoliatas Piſanorum miſſos per Cæſarem expulſis Venetiis ſunt rehabitæ* eadem Thuuroz, niſi quod *ſoliatas Piſanorum* in *Soldatos Pariſanorum* mutavit. Dandulus autem in Annalibus, Ducatu Vitalis Michaelis *hoc tempore Colomanus Rex Hung. miſit exercitum in Dalmatiam, & occidi fecit Regem Petrum, & per Legatos ſuos cum Venetorum Duce fœdus iniit contra Northmannos, & pariter exercitum in Apuliam ad eorum damna mittere ſtatuunt, parata autem Claſſe per Venetos Regius apparatus in Apuliam navigans Brunduſium, & Monopolim obtinent, & tribus menſibus Apuliam vaſtant, & redeunt* ad ſupradicta tempora Colomanum in Croatia maritima verſantem, pro communi defenſione cum Venetis contra Northmannos fœdus feciſſe ex concordi Venetorum, & Vngarornm ſcriptorum ſententia dicendum, quamvis Northmannici Scriptores illorum temporum nulla Venetorum, vel Vngarorum geſta in Apulia memorent, ſed utcumque hæc de Apulia evenerunt, cum Colomanus circa eadem tempora Eccleſiæ Spalatinæ Privilegia confirmaſſet hoc titulo. *Ex Regiſtro Privileg. Eccleſiæ Spalaten. In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti anno ab Incarnatione ejus* 1103. *die* 15. *Junii Colomanus D. G. Hung. Dalmatiæ, Croatiæ, Rameque Rex.*

ab 1096. *usque* 1102.

Ideo ex Dalmatici tituli continuatione, inter Venetos, & Colomanum ſimultatem aliquam ortam oportet; quamvis Bonfinius præſumens a S. Ladislao prius, deinde a Colomano Dalmatiam, ſimul cum Croatia acquiſitam, a Venetis poſtea uſurpatam ſcripſerit, Veneti vero Dalmaticas Civitates a Croaticis non diſtinguentes, Croaticas maritimas, inter Dalmaticas numerarunt; ſic Vngari, & Veneti ſimul æquivocarunt, ideo in fœdere inter Colomanum, & Venetos contra Northmannos icto, de quo concordes ſunt utrique Scriptores veroſimilius eſt, cautum ne ob Dalmatiæ titulum (quod Veneti Duces jam uſuceperant, uti Dalmatiæ juſti Poſſeſſores) a Colomano, Belgradi Vrbe Croatica, quamvis maritima, pompa Regia, ut par eſt credere, ſumptum, quo etiam utebatur ulla quæſtio moveretur, donec fœdus duraret (ne ob inane tituli nomen communis defenſio poſthaberetur) quam quod Bonfinius contra Venetos de Dalmatiæ uſurpatione detorquet. Hæc Colomani in Croatia maritima fuere primordia, & Privilegia imitatione, & titulo Regum Croatiæ, Dalmatiæ conceſſa, ſed non eadem formula, neque ſubſcriptione alicujus ex Epiſcopis, & Comitibus Croatiæ, ideo Colomanum Croatos pro ſubditis Regni Vngariæ habuiſſe, & deinde ejus ſucceſſores multa pro temporum diverſitate ex arbitrio mutaſſe, inferius ſuo loco patebit.

Sed quid Regiæ libertatis datione Colomanus, Privilegium, imitatione Creſimiri, Monaſterio S. Mariæ Iadrenſ. concedendo, intellexerit, obſervandum eſt, nam Creſimirus Monaſteriis Belgradenſibus, non Regiam ſed ſimplicem libertatem concedendo nulli mortalium Monachos ſubjectos declaravit, ab omnique tributo, & vectigali Regio abſolvit; Colomanus autem imitatione ejus, cum nondum Iadram, Dalmatiamve poſſideret, monialibus S. Mariæ Iadren. Regiam libertatem tribuendo, Regium jus Croaticum remiſiſſe videtur; quod non de perſonis, ſed de Terris in Croatico Regali ſolo a monaſterio poſſeſſis, intelligendum eſt, eo magis quod Creſcimirus, & Colomanus pœnam imponant, non perſonas inquietantibus, ſed bona mobilia, vel immobilia monaſterii invadentibus: hinc obſervandum verbum *Regiam* Dalmaticis exprimi monaſteriis, non Croaticis, ex quo Dalmaticas Civitates, prout Imperii Orientalis, Imperiales dictas conjici poteſt ad differentiam Croaticarum, Regiarum vocatarum, ideo Regiæ libertatis datione, intellectum fuiſſe Monaſterii bona in Regali ſolo poſita, perſonaſque monaſticas in prædiis degentes abſoluta Regia libertate uti, fruique debere. Tamen cum adhuc vigeret controverſia inter ſummum Pontificem, & Henricum Imperatorem de Inveſtituris Eccleſiarum, quid mirum ſi Creſimirus, Zuinimirus, ipſeque Colomanus aliquod jus in ipſis perſonis Eccleſiaſticis exercerent, prout ex ſupra poſitis eorum Privilegiis elici poteſt, præſertim Zuinimiri; ipſeque Colomanus confirmationem Epiſcoporum ſibi reſervavit, ut infra ex Privilegio Tragurienſi 1108. apparebit, immo inveſtituras Eccleſiarum, & Abbatum uſurpavit, donec coram Concilio Provinciali omnia remittens, Eccleſiaſticos Dalmatiæ antiqua libertate frui; & ad inſtar Vngaricorum nullius potentiæ Sigillo aſtringi, ſed lege Canonica judicari, declaravit: decimarumque exigendarum, & diſtribuendarum modum diſpoſuit, ut latius ex Privilegio Arbenſi Eccleſiæ conceſſo infra ponendo anni IIII. conſtabit, illa autem ver-

1102.

ſupra lib. 2. *c.* 29.

verba *Regiæ libertatis* in *nullius potentiæ Sigillo* mutata fuere a Regibus Vngariæ poſterioribus, ut ex Privilegiis Civitatibus conceſſis ſuo loco referendis animadvertetur.

CAPVT IV.

Quomodo Colomanus Dalmatiam occupaverit.

Concordes ſunt Veneti, & Vngarici Scriptores Colomanum Dalmatiam occupaſſe, de quo Archidiaconus loco ſupracitato ſequitur (*Colomanus*) *itaque ad mare usque pervenit, ut Civitates maritimas occuparet, tunc ad Spalatenſem primo acceſſit*, & narrata obſidione, & pace per Creſcentium Archiepiſcopum conciliata, ſubdit; *facta igitur conſcriptione omnium, quæ hinc inde fuerant ex beneplacito ſtabilita, juravit Rex cum ſuis Principibus omnia firmiter obſervare, poſtera vero die juraverunt Spalatenſes, primo quidem majores, deinde Iuniores, poſtea vulgus omne, & Colomano Regi, & ejus poſteris, ut Regno Vngariæ ſubjecti, & fideles omni tempore permanerent. Tunc Rex Civitatem ingreſſus, valde honorifice a Clero, & populo ſuſceptus eſt, & ea die procurratione affluenter, a Communi ſuſcepta, confectiſque ac traditis immunitatis Privilegiis profectus eſt, inde autem pertranſiens, venit Tragurium, & deinde Iadram, a quibus Civitatibus ſimili exemplo ſuſceptus; fecit eis libertatis privilegium, & ſic in Vngariam eſt regreſſus anno Domini* 1103. Archidiaconum tamen, ex Privilegio Colomani conceſſo Creſcentio Archiepiſcopo quo confirmatione prædiorum Eccleſiæ Spalatenſis in Croatico ſolo exiſtentium, anno 1103. ſupramemorato, deceptum inferius patebit; nam vir Eccleſiaſticus de politicis non admodum ſolicitus, privilegium quoque libertatum eodem anno datum præſumpſit, ipſomet Archiepiſcopo Creſcentio cum Colomano pacta concludente, & Spalatum prius, deinde Iadram Colomano deditam aſſeruit, diverſum enim antiquior ipſo ſcriptor vitæ Beati Ioannis Epiſcopi Tragurienſ. in qua de Colomano ſequentia. *Colomanum Pannoniorum Regem contigit ad maritimas partes in manu potenti, & brachio excelſo deſcendere, ut Regnum ſuæ ditioni ſubjugaret Illyricum, Croatiæ gentibus jam ſubactis, & quia Civitas Iadratina munitior & potentior ferebatur cæteris Civitatibus inferiorum partium Dalmat. tum natura loci, cum etiam multitudine populi bellicoſi, contra illam primo direxit aciem exercitus univerſi, quam cum ſibi nollet obtemperare circumcinxit obſidione: & erectis adverſus illam propugnaculis, & variis generibus tormentorum, non minimam ſtragem murorum Vrbis, & Turrium faciebat;* deinde narrato, quomodo B. Ioannes Regalem machinam miraculoſe fregerit, Civesque, in magna perturbatione, & metu exiſtentes, liberaverit, pacisque conciliaror fuerit, ſubdit. *Satisfaciunt igitur Cives, juxta conſilium S. Præſulis, Regiæ ditioni, & fit deditio pro Civium voluntate.* Hic animadvertendum eſt, auctorem vitæ, Regnum Illyricum, pro Dalmatico ſumere, cum ſeorſim Croatiam nominet, quem ſcripſiſſe circa annum 1120. in notis ad eandem vitam oſtenſum eſt, prout, & Presbyterum Diocleatem, ipſo paulo poſteriorem Dalmatiam in Superiorem & inferiorem dividere, ut ſupra dictum eſt, quos ſequuntur Treguanus, qui anno 2103. vitam ejusdem B. Ioannis ex antiquis Codicibus reformavit, & Archidiaconus Spalatenſ. Andreas autem Dandulus in Annalibus hæc eadem Colomani geſta referens, poſt proceſſum Ducis Ordelaphi in Terram Sanctam ait. *Interea Colomanus Hungarorum Rex multis jam barbarorum gentibus occupatis, ad majora protendens Pannoniam hoſtiliter aggreſſus omnia, oppida montana Dalmatiæ accepit, & poſtea Spalatum obſidendo obtinuit; deinde ultro procedens, Iadratinam Vrbem regionis eminentiorem obſedit, & intrinſecos machinis, & aliis ædificiis impugnare non diſtulit: Illi autem promiſſæ fidelitatis memores, Regiis inſultibus viriliter reſiſtebant, & meritis etiam B. Ioannis Epiſcopi Tragurini, eis aſſiſtentis conſervabantur illæſi. Rex vero dum belligere ſuum non poſſe obtinere intentum perpenderet, cogitavit illicitis promiſſionibus Cives allicere, & ſic effectualiter agenti, Iadræ dominium Colomano ſubditum eſt: Hac igitur occupata, reliqui Dalmatini terrore commoti, per nuncios ſuas Civitates Regiæ voluntati obtulerunt: qui apud Iadram Curiam tenens Dalmatinos in ſuis libertatibus, & conſuetudinibus conſervare promiſit, & Spalatinæ, Iadrenſi, & Arbenſi Eccleſiis, pro unaquaque Crucem unam contulit, & in Pannoniam rediit, & poſt puſillum improviſa morte ſublatus eſt, quod divino judicio ex fœdere Venetis rupto, creditur contigiſſe.* Ex quibus conſtat, Dandulum Dalmaticorum ſcriptorum opiniones ſecutum a Chroniſtis Venetis diſcrepare, & ſicuti ex Archid. primam poſuit Spalaten. deditionem, ita ex vita B. Ioannis Iadrenſem ſumpſit, & quas auctor vitæ *Croatiæ gentes* a Colomano prius ſubactas ſcripſit, has easdem *eſſe Montanas Dalmatiæ* Dandulus aſſerit, nempe illam Croatiæ partem incolentes, quæ tempore Danduli Montana Dalmatiæ nuncupabatur, ut ſuo loco animadvertetur.

Iadrenſem autem deditionem, quamvis paulo ante Colomani mortem ſecutam, Dandulus ponere videatur, tamen multo prius eveniſſe conſtat ex inſcriptione Turris Campanariæ Eccleſiæ S. Mariæ Monialium Iadræ, adhuc integra exiſtente, quæ talis eſt.

ANNO INCAR DNI NRI IHV XPI MIL CV
POST VICTORIAM ET PACIS PRAEMIA
IADERÆ INTROITVS A DEO CONCESSA
PROPRIO SVMTV HANC TVRRIM
SCÆ MARIÆ VNGARIÆ DALMACIÆ
CROATIÆ CONSTRVI. ET ERIGI
IVSSIT REX COLOMANVS

Extat quoque in antiquo Regiſtro ejuſdem Monaſterii inſtrumentum ejuſdem anni, ingreſſum Colomani teſtificans *Anno Incarnationis D. N. Ieſu Chriſti* 1105. *Indictione* 3. *Regnante piiſſimo Colomano Croatiæ, & Dalmatiæ primo anno, quo triumphaliter Iadram ingreſſus eſt.* Hæc ex Dalmaticis monumentis, quæ apud Hiſtoricos non reperiuntur eveniſſe conſtat anno 1105. & ſicuti inſcriptio Turris cunctis Iadram adeuntibus notiſſima eſſe debuit, ita Archidiacono quoque notam fuiſſe oportet, qui cum Iadrenſem deditionem poſteriorem privilegio Colomani Creſcentio Archiepiſcopo conceſſo ſupramemorato animadverteret, ideo prius Spalatum deinde Iadram deditam ſcripſit, Dandulus autem hujus inſcriptionis notitiam non habuiſſe videtur, ſed Archidiaconum ſecutus, Iadrenſem deditionem poſtponendo, paulo ante Colomani mortem ſecutam ſcripſit: Hæc de Iadrenſi deditione, ſed quid Veneti tunc egerint, inquirendum eſt.

Venetos enim Dandulus, & cæteri ſcribunt primam expeditionem in Terram Sanctam, Claſſe ducentarum navium, feciſſe anno 1093. ad quas inſtruendas, duos Proviſores in Dalmatiam miſſos, nominant, ſecundam vero anno 1104. ſecutam tradunt, ipſo Duce Ordelapho Phaletro Claſſem ducente, quem in Paleſtina diu moratum, expugnatione Sydonis interfuiſſe anno 1111. Andreas Maurocenus ex privilegiis Regum Hieroſolymitanorum Venetis conceſſis, probat: tunc quoque Dalmatas Venetorum Claſſem auxiſſe conjectari debet, quamvis eorum Hiſtorici id non ſcribant, prout in antecedenti, ex quibus Iadræ deditionem Venetis in Syria impeditis eveniſſe, conſtat: At cum ex hac Iadrenſi deditione bene percepta, reliqua, quæ deinde inter Venetos, & Vngaros ſecuta ſunt, & ab hiſtoricis diverſimode tradita, erroribusque, & æquivocationibus involuta, melius percipi poſſint, res eſt perpendenda, Colomanum poſt Sanctum Ladislavum Dalmatiæ, & Croatiæ Regnum Iure belli recuperaſſe, Vngarici ſcribunt Auctores, quod de Croatia, non de Dalmatia intelligendum eſſe, ſupra probatum eſt: ipſum tamen in Croatia maritima verſantem, Dalmatiam quoque acquirendi animum habuiſſe, ex Coronatione ejus Belgradi ſecuta, Dalmatiæque titulo ſumpto apparet, & ob fœdus cum Venetis contra Northmannos ictum diſtuliſſe, & Venetis in Syriam progreſſis Iadram aggreſſum, ut dictum eſt. Conſiderandum ergo quinam fuerit tunc temporis Vngarorum, Venetorum, & Dalmatarum ſtatus; ut inde aliqua conjectura elici poſſit, quæ ad intelligentiam dicendorum conferat, cum eorum temporum, neque Scriptores habeantur, neque ſcripturæ præter memoratas, reperiantur. Colomanus Regnum Vngariæ opulentum, & bellicoſum poſſidens, *Bonfin.* Iuvenis vafer, ferocis & elati animi, Dalmatiæ, & Croatiæ Regni partem a patruo prætermiſſam acquirere, vel, ex diſſenſione cum fratre amiſſam, recuperare aggreſſus eſt, & vel victo Petro, vel deditione, Croatiam conſecutus, cum Dalmatarum quoque ſubjugare niteretur, Dalmatiam animos ab Vngaris averſos, & Venetorum maritimam potentiam, Regiæ voluntati obſtitiſſe dicendum eſt, ideo induciis cum Venetis contra Northmannos firmatis, dilatum tunc, ſed non extinctum ardorem Regium poſtea apparuit. Nam cum deinde Venetos in Syriam progreſſos cum Dalmatarum auxiliis cerneret, tempus ſibi proprium ratus, debiles Dalmatarum Civitates propriis viribus auxiliisque Venetis deſtitutas opprimere conatus, Iadram cæteris validiorem aggreſſus eſt, ut hac expugnata, reliquas facilius acquireret, ut auctor vitæ B. Ioannis ſcribit. Venetos autem, & Dalmatas, fœderibus, vel induciis cum Colomano firmatis fiſos, propriis viribus in Syriam progreſſis deſtitutos, Regiæ potentiæ obſtare non potuiſſe; ipſosque Iadrenſes, qui in Civitate remanſerant, machinarum tractandarum inexpertos, & ex murorum proſtratione animo conſternatos, ex ſupracitata vita B. Ioannis conſtat, & niſi miraculoſa induſtria ejusdem, machina Regia diſſipata jacuiſſet, ad ignominioſam deditionem Iadrenſes coacti fuiſſent, ſed fracta machina, Regem, ſpe potiundæ Vrbis ſibi dilata, animum, ad concordiam inclinaſſe, Iadrenſesque ad deditionem invitaſſe conſtat, deditio autem cum (pro Civium voluntate) *Vita B.* ſecuta dicatur, pactis conventis firma- *Ioan.* tum oportet, quæ ſi extarent, omne dubium ceſſaret: at ſi illæ induciæ quinquennales, quas poſt Ordelaphi Ducis: necem ob Syriacam expeditionem inter Venetos, & Colomanum Bonfinius factas ſcribit, (cum tunc Colomanus jam mortuus fuerat, ut infra patebit)

ad

ad hoc tempus retrotraherentur, certiora traderentur, & quæ ſequuntur planiora fierent: hasque inducias, ſive fœdera ad Syriacam expeditionem proſequendam inter Regem, & Venetos B. Ioannem compoſuiſſe, dici poteſt, ut in notis ad ejus vitam. Quibus autem conventionibus hæ induciæ firmatæ fuerint conjectari poteſt ex eis, quæ in ſupracitato Inſtrumento 1105. exprimuntur. *At poſtquam Divino nutu per Colomanum ſanctiſſimum Regem pax terræ, & mari eſt reddita, quisque noſtrum cœpit ire ad propria.* Ex quibus mari pax reddita dici non poteſt, niſi de Venetorum jam diu Dalmatico mari dominantium voluntate, vel aſſenſu ſecuta ſit, & tunc in his induciis conveniſſe inter Colomanum Venetos, & Dalmatas, cenſendum eſt.

Controverſia autem inter Colomanum, & Venetos erat de Dalmatiæ titulo, & poſſeſſione, Dalmatas vero ſub Venetorum protectione propriam libertatem ſervare ſtuduiſſe, argui debet, ſed cum Venetos, & Dalmatas potentiæ Regiæ reſiſtere non potuiſſe ex Iadrenſi deditione conſtet, & quod de Iadra dicitur idem quoque de Tragurio, & Spalato dicendum videtur, temperamentum aliquod tunc partes deveniſſe concludendum eſt.

Et cum Dalmatiæ titulum ab Imperatore Conſtantino Venetos habuiſſe ex ſupradictis conſtet, nomenque Imperatoris; prout Regum quoque Dalmatiæ tempore, adhuc in publicis tabulis præponeretur, (quod conſentientibus Venetis factum fuiſſe cenſendum eſt) ab ingreſſu autem Colomani Iadram, cum Imperatoris nomen amplius non reperiatur, & loco ipſius Colomani repoſitum fuerit; ideo tunc nomen Imperatoris pro ſatisfactione Colomani omiſſum argui poteſt, cum quamvis ſcripturæ illorum temporum non reperiantur, extet tamen inſcriptio ſepulchralis in Monaſterio Monialium ſanctæ Mariæ Iadræ.

Laude nitens multa, jacet hic Vekenega ſepulta.
Quæ fabricam Turris, ſimul, & Capitolia ſtruxit.
Hæc obit undeno, centum poſt mille ſub ævo,
Quo veniens Chriſtus carnis geſtavit amictus
Nos habet eſt annus, quintus quo Rex Colomanus.
Præſul, & eſt Decimus, quo G. fuit annus,

ſic Colomanum Regnum Dalmaticum (cujus titulum Zuonimirus a ſede Apoſtolica acceperat) jure belli acquirens, Imperatoris nomen obliterare, ſeque ſupremum Dominum declarare voluiſſe conjectari debet; ſed cum Iadræ deditio eodem anno ſecuta ſit, quo depoſito Imperatore Henrico, univerſum Occidentale, Latinumque nomen ſchiſmate ſublato, ad Eccleſiæ Catholicæ unitatem rediens, eo magis ad Syriacam expeditionem proſequendam a Summo Pontifice urgeretur, Alexiique Græcorum Imperatoris nomen, ob perfidiam in Peregrinos Latinos ſæpe exercitam, Saracenorumque amicitiam exoſam haberet, quid mirum ſi inter Latinos convenerit, Imperatoris Orientalis nomen in Dalmatia omittendum eſſe; & cum B. Ioannes Pacis conciliator fuerit, & laudes, quæ Imperatori dicebantur, in Eccleſiis cani ſolerent, a quibus normam publicas quoque tabulas ſuſcepiſſe dicendum ſit, ipſum virum Sanctum auctorem fuiſſe, ut loco Imperatoris, jam exoſi, Summi Pontificis Eccleſiæ capitis reponeretur, deinde Regis Ungariæ, & Venetorum conjectari poteſt, idemque poſteriora exempla docent, ut ſupra de laudibus dictum eſt; Sic Dalmatia ab Orientali Imperio totaliter avulſa, honori, & præeminentiæ Regiæ ſatisfactum, Ungaros terreſtre dominium Dalmatiæ ſortitos, Venetos maritimum retinuiſſe, & titulum Dalmatiæ cum Rege communicaſſe, Dalmatas vero Ungaros, pro terreſtribus, Venetos pro maritimis Dominis recognoſcentes, ſuis legibus vixiſſe, probabile videtur. Beatus ergo Ioannes Divino ſpiritu afflatus his induciis temperamentum inveniſſe videtur, quo inter vicinos Chriſtianos pax ſervaretur, quod quotiescumque violatum fuit, maxima inde bella inter Ungaros, & Venetos exarſerunt, Dalmatiamque & Croatiam miſere afflixerunt, ut ex ſequentibus patebit. Hæc in Iadrenſi deditione eveniſſe, par eſt credere: quæ ex proxime ſecutis clariora fient. Nam Colomanum deinde contra Ruthenos progreſſu Thuuroz, & Bonfinius aſſerunt anno 1106. & cum Almo Fratre diſſenſionem compoſuiſſe: neque tunc aliquid in Dalmatia actum reperitur, neque Venetis in Syria detentis aliquid novandi occaſio eſſe potuit. *Vita B. Ioan.*

Iterum Colomanum in Dalmatiam veniſſe Privilegium Traguriniis conceſſum 1108. demonſtrat, & quamvis ex filii ejus confirmatione, Spalatenſibus quoque ſimile conceſſum, dici debeat, ipſum tamen hucusque reperire non licuit, ſed cum hoc Colomani Privilegium, Libertatum dictum, unicum reperiatur, ex quo cætera Regum Ungarorum Privilegia normam ſumpſere, ſimul cum filii confirmatione ponitur. *Anno Dominicæ Incarnationis M. C. VIII menſe V. Die XXV. Anno XII. Regni mei: Ego Colomanus Rex Vngariæ, Croatiæ, atque Dalmatiæ juro ſuper Sanctam Crucem Vobis Traguriniis meis fidelibus Civibus firmam pacem; mihi, & filio meo, aut ſucceſſoribus meis tributarii ne ſitis; Epiſcopum vero, aut Comitem, quem Clerus, & Populus elegerit ordinabo, & lege, antiquitus conſtituta, vos uti permittam, præterquam*

 intrvi-

introitus portus Civitatis, de extraneis duas partes Rex habeat, tertiam vero Comes Civitatis, Decimam autem Epiſcopus, in Civitate quoque veſtra neminem Hungarorum, vel Alienigenarum habitare permittam, niſi quem voluntas veſtra expetierit, cum autem ad vos coronandus, aut vobiſcum Regni negotia tractaturus advenero, nemini Civium vis inferetur Domorum ſuarum, niſi quem dilectio veſtra ſuſceperit. Atſi forte aliquando Dominium meum aliquem aggravare videbitur, & alias ire voluerit, ſecure cum Vxore, & filiis, & familia, & omnibus ſuis quocunque ſibi placuerit, eat. Hoc autem Sacramentum a Rege, & ab Archiepiſcopo Laurentio, & Comitibus Hungariæ confirmatum eſt. Ego Ioannes Palatinus Comes laudo, & confirmo; Ego Appa Comes laudo, & confirmo; Ego Thomas Albanenſ. Comes laudo, & confirmo; Ego Iacobus Boſordienſis Comes laudo, & confirmo; Ego Vgudi Vvaſuarien. Comes laudo, & confirmo; Ego Slaviz Comes Novogradenſis laudo, & confirmo.

Et Ego Stephanus Colomani Regis filius, Rex Hungariæ, Croatiæ, atque Dalmatiæ anno Dominicæ Incarnationis 1124. *Indictione* 2. *menſe Iulio, Nono anno Regni mei, eandem libertatem, & pacem a patre meo vobis Traguriniis, & Spalatinis Civibus ſtabilitam cum Epiſcopis, & Comitibus, & omnibus Regni mei Principibus, ſub ejusdem Sacramenti obligatione confirmo, & corroboro; Ego Marcellus Strigonienſ Archiepiſcopus laudo, & confirmo; Ego Gregorius Baacenſ. Archiepiſcopus laudo & confirmo. Ego Simon Quinque Eccleſiæ Epiſcopus laudo, & confirmo; Ego Cledinus Comes laudo, & confirmo; Ego Marcus laudo, & confirmo; Ego Lambertus Comes laudo, & confirmo; Ego Buzco Comes laudo, & confirmo; Ego Nicolaus laudo, & confirmo; Ego Iacobus Comes laudo, & confirmo; Ego Sergius Comes laudo, & confirmo.* Tertio Colomanum in Dalmatia fuiſſe, imo Curiam quoque Regum Croatorum more celebraſſe, ex ſequenti Privilegio Arbenſi Eccleſiæ conceſſo, conſtat. *Anno Dominicæ Incarnationis* 1111. *Indictione* 4. *Epacta nona concurrentibus; Ego Colomanus Dei Gratia Rex Hungarorum per miſericordiam Dei, potitus Regno Dalmatiæ, atque Croatiæ aſſentimus, & quantum ad nos pertinet, confirmamus Arbenſi Eccleſiæ ſuas Parochias luppam ſub Alpibus, ſuis cum terminis, a Caſtro latine Murula vocitato, Sclavonice autem, Stenice, uſque ad flumen Coprive, Chiſſam ſuis cum terminis, luppam Lichæ, luppam Bucani, & Bocchachi, ſicut ſemper dicimus habuiſſe per Privilegium Creſcimiri Regis, & idoneos teſtes, quos Paulus ejusdem Eccleſiæ Præſul induxit cognovimus, decrevimus quoque ad honorem, & dignitatem illius Eccleſiæ inveſtituras, tam Eccleſiarum, quam Epiſcoporum, & Abbatum abſque Regis conſilio, quemadmodum fuiſſe probavimus fieri debere; poſtea neceſſarium duximus, cumutriusque Regni univerſo conſilio, ut qua libertate fruuntur Clerici Hungariæ, fruantur & Clerici Dalmatiæ, S. ut qualiscumque potentiæ ſigillo non conſtringantur, ſed ſolo Epiſcoporum, & Archidiaconorum ſuorum ſigillo, & Iudicio lege Canonum cogantur & judicentur: hoc modo Decimationem quemadmodum in Hungaria accipiant, Præſtaldus Regis, cum Præſtaldis Epiſcoporum, ex Decimatione Epiſcopi ipſi accipiant Decimam partem, ex qua Præſtaldus Regis dimidiam partem illius decimationis accipiat, Præſtaldi vero aliam dimidiam cum Curiali Comite ſui Epiſcopi per medium dividant, & ſic Curialis Comes dimidiam ſibi habeat, Præſtaldi vero aliam dimidiam inter ſe dividant; Indictione* 4. *Datum eſt hoc Privilegium dictæ Arben. Eccleſiæ per manus Venerabilis Laurentii Strigonienſis Archiepiſcopi perpetuo ex conceſſione Colomani Regis Vngariæ, Dalmatiæ, atque Croatiæ in præſentia ſuorum Epiſcoporum, ac Comitum, quorum Nomina hæc ſunt, Marcelli Vacienſis Epiſcopi, Simonis Quinque Eccleſienſis Epiſcopi, Matthæi Veſper. Epiſcopi, Georgii Georenſis Epiſcopi, Sixti Varad Epiſcopi, Tulberti Collocenſ. Epiſcopi; Comitum vero, Ioannis Palatini Comitis, Claodini, Marci, Sauli, Saunici, Vngareni, Theobaldi, Iandini, & quam plurium aliorum Dalmatinorum Epiſcoporum, & aſſerentium, & teſtificantium, per quorum teſtimonium probavit prædictus Præſul, dicta Arbenſ. Eccleſia, ſemper ita habuiſſet. Creſcentii Spalatenſ. Archiepiſcopi Anaſtaſii Tinienſ. Epiſcopi, Ioannis Tragurienſ. Epiſcopi, Bani Albenſ. Epiſcopi, Marci Iadrenſ. Epiſcopi, Dominici Veglienſ. Epiſcopi, Petri Abſarenſ. Epiſcopi, & Generalis Domini Regis Curiæ, & ut hoc privilegium ſtatutum, & ſtabile perpetuo maneat noſtro jubemus ſigillo imprimi, atque roborari.*

Hæc Colomani Geſta in Dalmatia ex antiquis monumentis tradi poſſunt, in manuſcripto autem Codice præter memorata, nihil reperitur, Thuuroz vero ſequentia tantum addit, *Cumque Rex (Colomanus) eſſet in Dalmatia in Civitate Zadur, & cogitaret Civitatem ſuccendere pro duritia gentis illius; dormiret, in Palatio ſuo, quod ibi ædificaverat, & ecce Sanctus* N. *Zadurienſ. Epiſcopus venit ad eum in horrido vultu, quem, per capillos capiens, traxit, & cum virgis laureis valde verberavit, quem cum dimiſiſſet, & excitatus fuiſſet, illum non vidit, ſed dolorem ſentiebat, & ictus virgarum ſuper corpus ſuum aſpiciebat, quapropter a moleſtatione Civitatis patient r ceſſavit.* Bonfinius autem nimis ſe dilatans, multa addidit, quæ expendenda ſunt ſuo loco.

Ex ſupraſcripto Colomani Privilegio Tragurienſi, tunc Tragurium & Spalatum Colomano dedita argui poſſet, ſed auctor Vitæ B. Io. poſt Iadrenſem deditionem ingreſſum Tragurium Colomanum memorat, ideq annis tribus ante idem privilegium id eveniſſe dicendum videtur; tuncque Tragurienſi Eccleſiæ Privilegia a Salonitanis Principibus & Regibus Croatorum conceſſa ampliaſſe; ut in eadem vita ſcribitur: ſed cum nullum reperiatur Privilegium a Regibus Croatorum Civitatibus Dalmaticis conceſſum, ideo, vel Colomanum, Regum Croatorum more, Iadrenſis deditionis

tionis tempore nihil ſcripto mandaſſe, vel prout ſunt elati Regum animi, quod prius verbis, ſcriptisve promiſerat, id deinde in Dalmatia reverſus in forma Privilegiali concedere voluiſſe, dicendum videtur, quoquo modo autem hæc evenerint, ex privilegio patent, & Iura, quæ Rex in Dalmaticis Civitatibus ſibi reſervabat, & quæ libertas Civibus relinquebatur. Unicum hoc Colomani Privilegium libertatum dictum reperitur, ad poſteriorum Regum Ungariæ Privilegia huic omnino ſimilia per alias Civitates Dalmatiæ extantia, cæteris quoque Civitatibus ſimilia a Colomano conceſſa arguunt. Ad Inſulas quoque Colomanum dominium extendiſſe ex Arbenſium ſcriptura infra ponenda conſtat, & exinde, Venetis in Syria detentis, totius Dalmatiæ dominium habuiſſe, cum in Curiæ ſolemnis celebratione, ex nominibus Epiſcoporum, ibi præter Nonenſem totius Dalmatiæ, & Croatiæ Epiſcopos interfuiſſe appareat, ſed cum ſupradictum Privilegium Traguriensibus a Colomano datum fuit eodem anno, quo Boemundus univerſo Latino nomine in Alexium concitato Dyrrachium obſidebat, Epirumque vaſtabat, forſan captata hac occaſione Colomanus, ſpretis induciis, Dalmatas Venetorum ſocios, & Imperio addictos opprimere voluit. Hæc tempore Regis Colomani in Dalmatia eveniſſe reperire licuit, at quomodo cum Dalmatis Colomanus, & Ungari ſe geſſerint, Archidiaconus de Spalato refert cap. 18 *Qualiter Manaſſes voluit prodere Civitatem Spalat: Defuncto autem, bonæ memoriæ Creſcentio Archiepiſcopo, electio facta eſt ad inſtantiam Laicorum in quendam Clericum Colomani Regis, qui erat gratioſus apud eum nomine Manaſſes. Qui, conſecratus a Summo Pontifice, in Civitate manebat & ſæpius in Hungariam proficiſcendo, Regis Curiam frequentabat; dederant autem Spalatenſes Regi Colomano Turrim Orientalis anguli. Rex autem poſuerat ibi Ducem quendam, cum non parva militum manu, qui erat per Croatiam exactor Regalium tributorum, contigit autem eo tempore; ut idem Dux vellet Civitatem capere, eamque totaliter deprædari. Habito itaque conſilio cum complicibus ſuis, deliberatum eſt, hoc non poſſe oportunius fieri, quam ſi vellet Archiepiſcopus huic conſilio conſentire. Vocatus ergo Archiepiſcopus, venit, conſenſum præbuit, diem ſtatuit, ut cum univerſus populus ad Solemnitatem conſecrationis cujuſdam Oratorii de more conflueret, Hungari, qui erant in Turri ſupergrederentur mœnia Civitatis. Cæteri vero qui erant, viſo ſigno accurrerent, & ſic civitas ſuorum effecta ſubſidio Civium, facile capi poſſe oſtenditur, & placuit conſilium Duci, & collateralibus ejus, & omnia ſunt ad nutum Præſulis præparata. Ea tempeſtate quidam egregiæ ſtrenuitatis Vir, Adrianus nomine, Latinus gente, patria Triviſanus, erat Comes, Rectorque fideliſſimus Civitatis. Hic magis ſuorum Civium ſaluti, & libertati conſulens, quam propriæ dignitati, tantæ fraudis nequitiam Civibus patefecit, & mox ad ſolum patriæ, fugiens, repedavit; Spalatenſes vero, facta ſocietate cum Traguriniis, & aliis Dalmatinis, ponentes uſque quaque cuſtodias, ſibi tacite præcaverunt, in dicta igitur ſolemnitate conſecrationis cujuſdam Oratorii, quod erat in rupibus montis Kyrie-eleiſon appellati, cuncti ſe Civitatem ſimul aſſerunt exire, experiri volentes, an verum eſſet, quod eius prædictus Comes Adrianus patefecit ſecretum. Protinus ergo circa horam tertiam cæperunt, qui in Turri erant tubas clangere, vexilla erigere, per mœnia Civitatis diffundi, at vero Spalatenſes e Latibulis exeuntes, concito gradu ad Turrim currunt, ignem ſupponunt, mœnia ſupergreſſos præcipitant, quot quot itaque in Turri erant, partim fumo ſuffocati ſunt, partim vero infelici ſaltu ſe ad terram miſerunt, qui in Civitate erant gladio ceciderunt, qui autem ad eorum confluebant auxilium ingenti pavore percuſſi, trepidi, confuſique fugerunt. Videns ergo Archiepiſcopus ſuæ fraudis facinus denudatum magno confuſionis pudore obductus, Civitate exivit, nunquam poſtea reverſurus, quo fugiente dicitur vacaſſe Eccleſiam, quam pluribus annis. Interim autem Dabro Ditii Archidiaconus præerat capitulo, Comes vero Cernecha Civitate regebat, iſti ambo (ut ferunt) uno conſilio proventus Eccleſiæ ſuis uſibus retorquentes, electionem Pontificis frivolis dilationibus ſupplantabant.* Sed an vivente Colomano hæc Ungarorum occiſio ſecuta ſit, dubium, nam Creſcentium Archiepiſcopum vixiſſe uſque ad annum 1111. Ex Arbenſ. Privilegio ſupracitato conſtat, quo anno vero mortuus ſit, & Manaſſes ſubrogatus, incertum eſt; Potius tamen poſt mortem Colomani hæc eveniſſe infra conſiderabitur, ſed ex ſupradictis conſtat, Colomanum Dalmatas vi ſubegiſſe, præſidiisque impoſitis, retinuiſſe, ut infra dicetur. Nunc autem, quæ Veneti vulgati Scriptores, & quæ ex Ungaricis, Bonfinius ſolus, de Colomano ſcribunt, referenda ſunt. Veneti vulgati Iadram ad Colomanum defeciſſe, Ducemque Ordelavum ad eam recuperandam progreſſum ſcribunt, & Iadra, Sibenico, Tragurio, Spalato, & Belgrado recuperatis, montibusque Croatiæ ſuperatis, depopulata Provincia, Venetias triumphantem regreſſum, Croatiæ titulum ſumpſiſſe; adveniente deinde Colomano, iterum in Dalmatiam Ducem, ad Iadram defendendam regreſſum, Iadraque retenta, Ducem occiſum, & cum Colomano tandem inducias in quinquennium pactas tradunt, quamvis Colomanum omnes non nominent.

Bonfinius vero Dec. 2. lib. 5. *Colomanus recepta Iadra, cæteros paulo poſt Dalmatiæ populos recepit, quos ut majore, diuturnioreque beneficio ſibi obſtringeret, ultro libertate donavit, item Urbium templa donariis, ampliſſimis excoluit, qua quidem beneficientia, ita Dalmatarum animos ſibi conciliavit, ut in hodiernum uſque diem Pannonici nominis obli-*

viſci nequeant, & vix cum maximis præſidiis in Venetorum obſequio retinentur; Colomanum Veneti graviter incuſabant, perpetuaque violati fœderis infamia notabant, quod ipſi ſancte hucuſque ſervaſſent, contra ille, ſe neque fœdus violaſſe neque in ſocios arma ſumpſiſſe, neque detrectaſſe amicitiam, ſed ſuos recepiſſe populos, qui ultro ſe dediderant, quos hæreditario Iure retinere debebat; deinde Ducem Ordelaphum magno apparatu Jadram obſediſſe, præſidiumque Ungarorum fame coactum eam deſeruiſſe, ſicut & cæteras maritimas Civitates, quæ a Venetis receptæ fuerunt, Venetoſque deinde montes ſuperaſſe, Croatiamque populaſſe, & cætera.

Quæ cum examinari debeant, duo ejusdem temporis monumenta promenda ſunt, ex quibus certior, quam ab Hiſtoricis veritas elicietur.

Ex Archivo Monaſt. S. S. Coſmæ, & Damiani.

Anno Domini, & Salvatoris N. Ieſu Chriſti 1116. *Indictione* 9. *Ego Ordilaphus Paletrus gratia Dei Dux Veneticorum, Dalmaticorum, atque Croaticorum Privilegium S. Ioannis Belgradenſis Monaſterii a Creſcimiro Rege factum; Ego collaudo, & in ſua ſtabilitate confirmo, ita ut nullus Epiſcopus aut Comes, vel Civis, prædicti Monaſterii libertatem violare audeat, quam non ſolum a nobis confirmandam eſſe dicimus, ſed a Beato Gregorio Romanæ Urbis Papa ſancitam in ſuis decretis eſſe cognoſcimus. Volo igitur Ducali auctoritate firmare, ut ſi quislibet hujus libertatis conceſſionem temerario auſu infringere temptaverit, libram auri Regali fiſco perſolvet, ſimiliter Eccleſiam SS. Coſmæ, & Damiani laudo, & confirmo, ideo ut agnoſco veraciter fuiſſe propria Monaſterii B. Ioannis Evangeliſtæ Belgradenſis Monaſterii, ex donatione Epiſcopi illius Civitatis, Præſtantius nomine, & aliorum Epiſcoporum, & Cives illius Civitatis, & Romanæ ſedis Apocriſariorum confirmationem, & Clero, ac populo collaudo, & firmo eam habendam in perpetuum; Quicumque autem Epiſcoporum, aut aliorum hominum hoc decretum infringere temptarerit, & alia illius Eccleſiæ Privilegia violaverit, omnia quæ poſſidet in fiſco Ducali, & Regali deveniant, hæc decreta ſcilicet libertatis Monaſterii S. Ioannis Evang. tibi Fuſco Abbati, omnibusque ſucceſſoribus tuis firmiter, & Jure perpetuo tenenda.*

Ex Sanctuario Eccl. Arben.

Anno Dominicæ Incarnationis 1110. *Indict. XI. Epacta* 26. *concurrente. Nos namque Arben. populus, & Comes, ac tota Communitas recommendationem veritatis, & certitudinis facimus noſtris ſucceſſoribus hæredibus dimittendum, qualiter Ordilaph. Faledicus Dux Venetiarum nobis juravit ſuis cum nobilibus Joanne Terviſano Caprulano Epiſcopo, Dominico Paulano, Dominico Michaele, & Marino Longiferaro, & cum pluribus aliis prædictus Dux ſuo cum exercitu ibat Iadram, & nos miſimus Baptiſtam, & Madium, Sege filium, Diaconos ad dictum Ducem, & exercitum ejus, dicentes, volumus dominio veſtro ſubeſſe, & ſi Iadrenſes noluerint, vel non potuerint, ſi voluntatis veſtræ eſt, nos perpetuo retinere in conſuetudine, ſtatu & libertate terræ noſtræ, & promiſit eis Dux, & iterum venerunt Arbum, & ipſe Dux cum ſupraſcriptis nobilibus hoc modo juravit, videlicet: Iuramus vobis Arbenſibus, & veſtris hæredibus, & ſucceſſoribus perpetuo veſtram conſuetudinem, & ſtatum veſtrum, & libertatem terræ veſtræ, poteſtatemque, quam antiquitus dicitis, habuiſſe ſub Imperatore Conſtantinopolitano, & ſub Rege Vngarorum Præſulem Vrbis eligendi, & Comitem, confirmatione Comitis nobis reſervata, noſtræque Curiæ, inſuper vos regere, & manu tenere, ſicuti unam ex noſtris oris Rivoalti, & ſicuti vobis Dalmatinis Colomanus Rex Vngariæ juravit ſuis cum Archiepiſcopis, Epiſcopis, & Comitibus, ut in breviario illo continetur. Actum eſt hoc in Arben. Eccleſiæ Atrio, in tempore præfati Præſulis, & Comitis.* Ordelaphum Ducem ad recuperandam Iaderam progreſſum Ducatus ſui anno 13. & 14. plures ex Venetis ſcribunt; quod concordat cum ſupradicto Privilegio Belgraden. Monaſterio SS. Coſmæ, & Damiani conceſſo, ſcilicet anno 1116. cum Ordelaphus electus fuerit Dux anno 1102. Colomanum autem regnare cœpiſſe 1095. & vixiſſe uſque ad annum 1114. ex Vngaricis Scriptoribus concordibus, & annis Regni Colomani, & ejus filii in privilegiis expreſſis patet, ideo, quæ inter Regem Colomanum, & Ducem Ordelaphum in Dalmatia geſta, tam Veneti quam Vngarici vulgati Scriptores referunt, vivente Colomano geſta eſſe non poſſunt, multo minus Ordelaphi mors anno 1117. ſecuta.

At Dalmatas ad Colomanum defeciſſe, Colomanumque eos libertate donaſſe, Dalmatarumque animos tunc ita conciliaſſe, ut ab Vngarorum Amicitia vix maximis præſidiis detineri poſſe Bonfinius aſſerit loco ſupracitato, hancque Dalmatarum in Vngaros propenſionem probare volens, Venetos Legatos ad Colomanum progreſſos dixiſſe, ſubdit. *Ne Dalmatas quidem diffitemur, & Sclavos prius in Vngaricum, quam Venetum Ius conceſſiſſe; univerſum hunc tractum, antequam Venetiæ forent, Attila paſſim diruit, ac incendit, indigenamque Dalmatiæ gentem prorſus extinxit. Sclavos qui deinde Dalmatiam, & Croatiam inundarunt, graviſſimo ſæpe bello infeſtatis, perdomuiſtisque, ſi quod Imperium ſubire deberent, Vngaricum his prius eſſet optandum, quando utrique Schidæ eſtis, & Vnnis divinitus data eſt imperandi poteſtas.*

Ex quibus facile cognoſcitur, Bonfinium crediſſe, Attilam prorſus deleviſſe antiquos Dalmatas quod ex Procopio falſum eſſe, ſupra oſtenſum eſt, ex quo ejus falſo fundamento, cætera quoque de Dalmatarum in Vngaros propenſione falſa concludenda ſunt, immo ex jam dictis contrarium innuendum, ſcilicet, Dalmatas ab Vngaris adverſos fuiſſe, cum Vngarorum linguam, etiam a Croatica diverſiſſimam usque tunc in Dal-

Dalmatia neque auditam, numquid intellectam dicendum ſit. Bonfinius autem Dalmatas a Croatis non diſtinguens; eos moribus ad Scythas potius, quam Latinos declinare aſſeruit, quod de Croatis, non de Dalmatis intelligendum eſſet; animo vero in Venetos ejusdem linguæ & moribus inclinatos Dalmatas, ex ſupradictis Archidiaconi, & illa Arbenſium voluntaria Duci Ordelapho deditione, dicendum eſt, nam Arbenſes prout in Inſulis poſiti, Vngaros ob id parum timentes, claſſe Venetorum adveniente, Duci occurrentes, ſe dedidere, quod cæteros quoque Inſulanos egiſſe facile credi poteſt. Spalatenſes vero quamvis Vngarorum præſidio tenerentur, & in ultimo Dalmatici Regni angulo ſiti eſſent, eos occiderunt, & cum ſcribat Archidiaconus Spalati tunc *Adrianus nomine, Latinus gente, patria Triviſanus erat Comes, Rectorque fideliſſimus Civitatis*, in quem animo propenderent Spalatenſes facile dignoſcitur; Italum nempe hominem pro Rectore habentes, tunc quando Vngaris ſubditi erant, linguam, moreſque eorum declarat, & hunc Adrianum uti Tarviſinum, Venetis vicinum, ab Archiepiſcopo Vngaro, fama Claſſis Venetorum advenientis, obſervatum, aufugere coactum conjectari poteſt; & exinde in quem propenſi fuerint Spalatenſes, concludendum, quod de cæteris quoque Dalmatis in continenti poſitis cenſendum eſt, cum Iadræ quoque præſidium Vngarorum fuiſſe ex verbis Arbenſium Ordelapho Duci dicentium ſupra poſitis elicitur. *Volumus Dominio veſtro ſubeſſe, & ſi Iadrenſes noluerint, vel non potuerint*, quam impotentiam Vngarorum præſidio Iadræ exiſtenti, tributam credibile eſt, & Colomanum Thuuroz cum Bonfinio Iadræ exiſtentem duritiem gentis expertum, Civitatem ſuccendere cogitaſſe, ſcribunt, loco ſupra citato, ſed dormientem in Palatio ſuo, quod ibi ædificaverat in ſomniis ob jurgatum a S. N. Iadræ Epiſcopo, a moleſtatione Civitatis ceſſaſſe, ex quibus Iadrenſium ab Vngaris averſionem ipſi quoque Vngarici ſcriptores confirmant, Palatiumque, quod Colomanus conſtruxerat, dignoſcitur fuiſſe Caſtrum, de quo Dandulus mox referendus ſcribit. Sed quem Thuurocz Sanctum N. Epiſcopum ponit Bonfinius Sanctum Nicolaum fuiſſe ſcripſit, at ſi nomen Epiſcopi exprimendum eſſet, Sanctus Donatus ponendus eſt, qui circa annum Domini 800. vixit ejusque nomine nuncupata Eccleſia Iadræ hodie reperitur. Qua autem libertate tunc Dalmatæ a Colomano donati fuerint, ex dictis conſtat, præſertim ex Archidiaconi loco citato, ſcilicet, electione Archiepiſcopi Vngari, & præſidii Vngarorum Spalati, & Iadræ impoſiti, an autem hæc illam decantatam libertatem a Bonfinio Dalmatis donatam præſumant? an vere contrarium, quisque perpendat.

CAPVT V.

Quomodo Veneti Dalmatiam recuperaverint, & Croatiæ partem acquiſiverint?

INtegrum Dalmatiæ dominium Vngaros poſſediſſe ex ſuprarelato Colomani Privilegio Arbenſi Eccleſiæ conceſſo anni 1111. deducitur, ubi de inveſtituris Eccleſiarum, Clericorum libertate, Decimationum diviſione, præſentiaque Epiſcoporum Vngarorum, Croatorum, & Dalmatarum exprimens, ſicut eum Dalmaticum Regnum poſſediſſe, Curiamque ſolemnem more Regum Croatiæ, & Dalmatiæ celebraſſe tunc declarant, ita ex verbis ab Arbenſibus prolatis Ordelapho Duci Iadram progredienti, ſcilicet anno 1116. *Volumus veſtro dominio ſubeſſe*, & ex Ducis Iuramento exprimentis, *ſicut vobis Dalmatinis Colomanus Rex Vngariæ juravit ſuis cum Archiepiſcopis, Epiſcopis, & Comitibus, ut in breviario illo continetur.* Dalmatiam univerſam in poteſtatem Vngarorum deveniſſe argui debet, prout de Iadra apud Vngaros, & Venetos Scriptores pro comperto habetur, Colomanumque Arbenſibus Privilegium conceſſiſſe, ſimile Traguenſium, quod breviarium Arbenſes vocavere, cum in illo quoque Epiſcopi electio, & Comitis confirmatio expreſſa fuiſſe dici debeat, prout in Tragurienſi. Quanta incommoda Venetis amiſſio Dalmatiæ, & præſertim Inſularum intulerit, conſiderandum eſt, nam in Palæſtina partem Civitatum acquiſitarum conſecuti, ſedibus ibi fixis, fora exercebant, quare eo magis navibus, militibus, & Nautarum ſupplementis, ad tam diſtantia loca conſervanda indigebant, quæ omnia ex Dalmatia ſuppetebant. Hac ergo commoditate privati, neque tuto Adriaticum navigare, neque dominium ejus retinere absque Dalmatiæ poſſeſſione Venetos cognoviſſe, fruſtraque longinqua appetere, ſi proxima, ſibique adeo neceſſaria erepta, alienæ poteſtati permitterentur, conſideraſſe neceſſe eſt; Dalmatas vero Vngarorum præſidiis obnoxios, & navigationes proprias interruptas, & Præfectorum Vngarorum arbitrio rectos libertatem ſimul, & navigationis utilitates amiſſas deploraſſe, conjectandum eſt; Venetos autem, ſicut Dalmatiam recuperare, Dalmatis, ex

veteribus ſociis, & recentibus ex Syria reducibus domum reverſis, inſtigantibus ſummopere deſideraſſe, ita Colomano vivente, Regem potentem, & bellicoſum aggredi veritos; verbis tantum violationem fœderis eidem exprobraſſe, ut Bonfinius ſcribit loco ſupracitato dicendum eſt; indeque fœdus aliquod præceſſiſſe inter Colomanum, & Venetos neceſſe eſt, quod exprobrabatur, idque in Iadrenſi deditione ictum fuiſſe, ſupra conjectatum eſt; Cum deinde, mortuo Colomano, Stephanus pupillus ſucceſſiſſet, Veneti in negotiatione, & bellico apparatu anno inſumpto (ut in rebus magni momenti evenire ſolet) tandem Ungaris bello indicto, Adriaticam oram aggreſſi, auxiliantibus Imperatoribus, Iadram præter Caſtrum receperunt, Belgradumque occuparunt, indeque, obſidibus receptis, Ordelaphus Dux victor rediit anno Duc. 13. ut Dandulus in Annalibus diſtincte tradit.

Dux igitur (S. Ordelaphus) anno X. ad Dalmatiam recuperandam intendens, Patriarcham Conſtantinopolim cum 14. galeis Alexio Imp. Legatum miſit, & Regalem invaſionem, promiſſi fœderis oblitam, exponi fecit, & ſubſidium opportunum ab eo ſibi exhiberi poſtulavit, maxime quia opere comprobaverat ſui Imperii Venetos fuiſſe intimos zelatores. Auguſtus, requiſitioni conſentiens, ad intentum perficiendum dilationem contulit, & ſic Legatus obtento propoſito ad Ducem rediit.

1115. *Ordelaphus anno 13. in menſe Aug. cum magno exercitu navali Dalmatiam aggreſſus eſt, & cepit Iadram, excepto caſtro, & Belgradum, quas muniit, ne Ungari cuſtodientes Iadræ Caſtrum ſubſidium obtinerent, & acceptis obſidibus rediit.*

1116. *In ſequenti menſe Martii 1116. Henricus V. Imperator Venetias veniens in Ducali Palatio hoſpitatus eſt, liminaque B. Marci, & alia Sanctorum loca cum devotione maxima viſitat, & Urbis ſitum ædificiorumque decoritatem, & Regiminis æquitatem multipliciter commendavit. Curiam etiam ſuorum Principum tenens, pluribus Monaſteriis immunitatum Privilegia de ſuis poſſeſſionibus Italici Regni conceſſit, in quibus Ducalem Provinciam Regnum appellat, multisque igitur a Duce, & Venetis ſibi impenſis honoribus, in ſuo receſſu contra Hungaros denuo Dalmatiam invadentes auxilium ſpopondit.*

1117. *Dux autem in proximo menſe Majo, ſuo undique collecto exercitu, & Henrici Imperatoris, atque Alexii Conſt. adjutus præſidiis contra Hungaros, qui ad ſubveniendum Caſtro Iadræ redierant, in Dalmatiam aggreſſus eſt, & in die S. Pauli videlicet 2. Kalendis Julii Dux cum Ungaris Campeſtre prælium peragens, Banum in fugam vertit, multosque nobiles Ungarorum cepit, & victoriam conſecutus eſt; Cui cuſtodes Caſtri Iadræ de ſubſidio deſperati, ſe, cum Caſtro libere tradiderunt: Ultroque Dux procedens inexpugnabile Caſtrum Sibenice obtinuit, & diruit, Spalatum quoque, & Tragurium per deditiones accepit, & ſic Dalmatiæ recuperato dominio, acceptis obſidibus cum præda captivorum Venetias rediit.*

Dux quoque (id eſt Ordelaphus) finitis annis 15. in Ducatu contra Hungaros, qui Dalmatiam hoſtiliter invaſerant, cum equitibus, & ſtolio egreſſus eſt, pugnamque cum eis iniens, ſicut Deo placuit occiſus ſuit. Illi vero, qui a bello evaſerant, Iadram ſub tuitione Ducali protexerunt, Ducis autem corpus Venetias delatum apud S. Marcum tumulatur.

Iadra enim ex ſitus opportunitate occidentalis Dalmatiæ præcipua exiſtebat, quam dum in poteſtate habuerunt Veneti, omnes quoque ejusdem partis Inſulas ex conſequenti facile retinuerunt, & ſicuti Inſulas, terreſtribus Ungarorum viribus deſtitutas, facile acquirere poterant, ita earundem acquiſitio, abſque Iadra neque tuta, neque diutina eſſe poterat. Ad eam vero recuperandam Ungarorum præſidiis fulcitam duplices vires requirebantur, erat enim neceſſe validas copias transfretare, quas terreſtri Ungarorum, & Croatorum exercitui opponere poſſent, & Claſſem machinis inſtructam, quibus Urbs tribus ex partibus mari circumdata oppugnari poſſet. Idcirco maximis copiis, naviumque, & machinarum apparatu Venetos Iadram obſediſſe neceſſe eſt, quam coactam ſe dedidiſſe, Veneti & Bonfinius ſcribunt, ſed oppugnationem non deſcribunt; at ſi præſidium Ungarorum fame coactum receſſerit, ut Bonfinius ſcribit, obſidionem diuturnam fuiſſe oportet, ipſisque Ungaris recedentibus Iadren. portas Venetis aperuiſſe dicendum, prout Spalatenſes antevertentes, Ungaros occiderunt, ut ſupra dictum eſt, vel ſi Caſtrum Iadræ præſidio Ungarorum tenebatur, ut Dandulus ſcribit, diuturnitas obſidionis, de Caſtro intelligenda eſt: Civitates quoque Sibenici, Tragurii, & Spalati ſuſceptas Veneti ſcribunt, Belgradumque, & Sibenicum muris nudatas referunt; Bonfinius vero poſt Iadram, & Sibinicum, cætera quoque loca oræ maritimæ Venetis tradita ſcribit, inde Ducem montes tranſgreſſum in Croatiam penetraſſe, eam populaviſſe, & Venetias triumphantem reverſum, Croatiæ quoque titulum ſumpſiſſe, Veneti ſcribunt fere omnes, præter Dandulum in Annalibus, Bonfinius autem montium tranſgreſſionem apud exteros non inveniri ſcribit. Sed quamvis vera eſſe potuerit montium tranſgreſſio, tamen ex Croatia tantum populata, nullaque ejus parte retenta, Venetorum Ducem titulum Croatiæ ſumpſiſſe dicendum non eſt: At cum inter Venetos, & Bonfinium conveniat, Ordelaphum Ducem Iadram, cæteraque oræ maritimæ loca occupaſſe, horum autem, Iadram, Tragurium, & Spalatum tantum in Dalmatia fuiſſe ex ſupradictis conſtat, cætera vero, puta Belgradum, Sibinicum, Nonam, Civitatem novam, & ſi quæ aliæ Civitates maritimæ, tunc extiterint, in Croatia fuerunt, Croatiæque nomine cenſitæ, ut ſupra probatum eſt. Quod Veneti, & Bonfinius

nius non diſtinguentes, omnia oræ maritimæ loca Dalmatiæ adſcribunt, prout hodie cenſentur, & inferius docebitur: Ideo Dandulus qui ex antiquioribus Chronicon ſummatim compilavit, aſſumtionem tituli Croatiæ Ordelaphi in eo retulit, ſed in Annalibus, cum accuratius geſta ejuſdem Ducis deſcriberet, ultra montes tranſgreſſionem, titulique Croatiæ aſſumtionem referre omiſit, eo quia ſuo tempore Croatia maritima uſque ad Montes jam Dalmatia vocaretur, ob id illam ultra Montes expeditionem, vel non veram, vel inſufficientem cenſens, ſimul cum titulo referre omiſit. Non erat enim neceſſe Ducem montes ſuperare, ut Croatiam popularetur, cum ipſam Croatiam maritimam, acquiſiverit, prout in confeſſo eſt, ideo, quidquid de Croatia ultra Montes ſecutum ſit, Ordelaphum Ducem Dalmatia ſe dedente recuperata (ut ex ſcriptura Sanctuarii Arben. apparet, in qua voluntariæ deditionis fit mentio. 1180. 14. *Maii. Teſtificatio quod tempore quo Colomanus Rex Ung. &c. dominatus eſt Dalmatiæ Arben. libere poſſederunt inſulas Artæ, & Gallo; cum vero Dalmatia condonavit ſe Ordelapho Phaletro Duci Venetiarum itidem libere, & obſolute poſſiderunt* Ungarorum præſidiis ejectis, Croatiæque parte occupata, Dalmatiæ titulo, jam Venetis jure quæſito, Croatiæ quoque tunc primo jure belli ſumpſiſſe credendum eſt, nam ex ſuprapoſito ejusdem Ducis privilegio conſtat, ipſum, acquiſito Belgrado Civitate Croatica, imitatione Regum Croatiæ, Privilegium libertatis a Creſcimiro conceſſum Monaſterio S. Iohan. ejusdem Civitatis collaudaſſe, pœnamque Regali Croatico fiſco applicari ſolitam appoſuiſſe.

Regem Ungariæ ad Iadram recuperandam deinde maximo apparatu adveniſſe, item Orgelaphum eundem Ducem majoribus, quam prius viribus (conductis peditibus, & equitibus Longobardis) ad eandem propugnandam reverſum, ibique occiſum Veneti, & Bonfinius conveniunt; At Veneti Iadram, cæteraque loca tunc retenta aſſerunt, Bonfinius vero Ungaris ſe omnia dediſſe ſcribit, ideo cuinam potius deferendum, inquirendum eſt, Bonfinius Colomanum veniſſe aſſerit; Veneti vero non omnes Colomanum nominant, Regem tamen Ungariæ aliqui veniſſe ſcribunt, at tunc ſcilicet anno 1117. quo occiſus fuit Ordelaphus, Stephanus Colomani filius, (qui patri ſucceſſerat anno 1114. ut dictum eſt) regnabat, quem per octennium alieno ductu Regnum gubernaſſe, donec ad legitimam ætatem pervenit, Bonfinius aſſerit, ideo, ſi præſens fuit Stephanus, adhuc in minori ætate exiſtebat, retentam autem a Venetis Dalmatiam ex Archidiaconi loco ſupra citato conjicitur, qui Archiepiſcopum Ungarum, poſt Ungarorum occiſionem, nunquam reverſum aſſerit; nam ſi Spalatum ad Ungaros rediiſſet, Archiepiſcopus reſtitutus fuiſſet, Cerneca autem ab Archidiacono nominatus Prior Spalati fuit anno 1119. ex quo, & ex Dominici Michaelis, Ordelaphi ſucceſſoris, Dalmatiæ, & Croatiæ tituli continuatione, ut inferius dicetur a Venetis retentam Adriaticam oram cenſendum eſt. Hoc fuit primum bellum inter Ungaros & Venetos in Dalmatia & Croatia geſtum.

Chroniſt. Venet. antiq.

Script. Spalat.

Quanti enim Ungarorum Reges oræ maritimæ poſſeſſionem fecerint; quanti etiam ejus conſervationem Veneti exiſtimaverint, ex dicendis patebit, ideo maximo apparatu Ungaros recuperationem tentaſſe, & Venetos defenſionem dicendum eſt, cumque Ungaros terreſtribus viribus prævalentes, terreſtria loca, quæ Veneti ceperant facile recuperaſſe credendum ſit, ita in maritimorum expugnatione parum proficere potuiſſe credendum eſt, prout Venetos in terreſtribus retinendis perſeverare non potuiſſe, in maritimis autem tamquam maris Dominos, & rationem expugnandarum Urbium in Paleſtina edoctos Urbes cepiſſe, & Ungarorum conatus facile eluſiſſe, accedentibus Dalmatarum animis ad eos, propriamque libertatem propenſis Croatica autem loca Belgradum, & Sibenicum muris a parte maris nudata, etiamſi amiſiſſent Veneti, facile quoque recuperare potuerunt: Cumque diu bellatum fruſtra Venetos in mediterraneis, Ungaros vero in maritimis laboraſſe conjectari debeat, & tunc Caliſtus II. Summus Pontifex Chriſtianos omnes ad ſacrum bellum urgeret, de pace inter Ungaros, & Venetos actitatum fuiſſe tenendum eſt, cumque minor ætas Regis pacis ſtabiliendæ modum invenire non permitteret, Inducias quinquennales pactas, donec ad legitimam ætatem Rex perveniret, prout tradunt Scriptores, facile ſuaderi poteſt; Has autem inducias, ſuperioribus in Iadrenſi deditione anno 1105. ſimiles fuiſſe neceſſe eſt, ſi quies inter Venetos & Ungaros Adriatici accolis inducenda erat, ut Veneti pacato Adriatico relicto, Syriacam expeditionem præparare poſſent, prout paulo poſt effecere: hisque induciis firmatis, tam Ungaros, quam Venetos titulo Dalmatiæ, & Croatiæ uſos ex ſcripturis conſtat, Dalmaticasque tunc Civitates nullo præſidio militari obnoxias, in Venetorum tutela priſtinam libertatem continuaſſe dicendum eſt. Croaticas autem maritimas muris nudatas quiete vivere coactas; Hoc modo igitur terra, marique pace parta, ad temperamentum ſupra a B. Ioanne inventum, partes iterum deveniſſe concludendum eſt.

CAPUT VI.

Quomodo Dalmatiæ, & Croatiæ partes ad Ungaros redierint?

VEnetos Dalmatiam non per ſe ſolos, ſed ambobus Imperatoribus auxiliantibus recuperaſſe, ſupra ex Dandulo relatum eſt; ſed mortuo Alexio Orientali Imperatore, Ioannes filius, Calo Ioannes dictus, ſuccedens, Privilegia Venetis a Patre conceſſa, confirmare renuit, ut Dandulus refert. *Calo Ioannes Imperator Alexio patri ſuccedit, cui Dux Legatos miſit, ſibique Criſobolium a patre conceſſum approbari petiit, ille omiſſis paternis veſtigiis, id facere renuit,* inde primæ ſimultates inter Venetos, & Orientale Imperium ortum habuere, quarum cauſa Veneti irritati, tertiam expeditionem in terram ſanctam facientes, Dominico Michaele Duce progrediente, Græcorum loca infeſtarunt, Corcyramque obſederunt, ut idem Dandulus refert.

Dum hæc agerentur Venetorum parato ſtolio Dux in menſe Auguſto, Ducatus anno 5. potenter egreſſus, Dalmatiam intravit, & ex illis aſſumptis ad obſidendum Corphu, qui pro Imperatore Conſtantinopolitano tenebatur, acceſſit, ſed dum intrinſeci diris inſultibus continuis urgerentur, nuntius de Syria ſuperveniens, Stolum dimiſſa obſidione antecedere fecit.

Ducem autem in Terram Sanctam cum Claſſe diu detentum, pacta ab Andrea Mauroceno ex Gulielmo Tyrio relata declarant. *In nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, tempore quo Papa Caliſtus II & Henricus Romanorum Imperator Auguſtus pace eodem anno inter Regnum, & Sacerdotium ſuper annuli, & baculi controverſia, celebrata Romæ conſilio, Deo excelſo auxiliante peracta, alter Romanam Eccleſiam, alterque Regnum regebat, Dominicus Michael Venetiæ Dux, Dalmatiæ, atque Croatiæ Regni Princeps, innumera Claſſium, militiæque multitudine, prius tamen ante in portuoſas Aſcalonis ripas Paganorum Claſſium Regis Babyloniæ graviſſima ſtrage facta, demum in Hyeruſalem partes ad neceſſarium Chriſtianorum patrocinium victorioſus advenit. Rex quippe Balduinus Hier. II. tunc temporis, peccatis noſtris exigentibus, ſub Balac Principe Parthorum paganorum laqueo cum pluribus aliis captivus tenebatur.* Eundemque Ducem difficili oppugnationi, & deditioni Tyri anno 1124. die 30. Iulii interfuiſſe, Regis Balduini tunc e captivitate reverſi Privilegiorum confirmatio data apud Accon anno 1125. Ind. 3. ſexto Nonas Maji ab eodem relata probat, quo tempore Tragurium a Saracenis captum, & funditus everſum in notis ad vitam B. Ioannis, & latius in Patriæ Chronico relatum eſt, ex quo tunc ob Venetorum, &Dalmatarum Claſſis abſentiam inAdriatico Piratas emerſiſſe, apparet: At cum Stephanum Colomani filium Traguriniis, & Spalatinis paterna privilegia ſupra relata confirmaſſe conſtet, eodem anno, & menſe, quo evenit ſupradicta deditio Tyri; ideo tunc Stephanum exemplo patris Venetis & Dalmatis in Syria impeditis, Dalmatiam recuperaſſe dicendum videtur; & quamvis manuſcriptus codex nullam Stephani actionem memoret, tamen Thuurocz ſcribit. *Nono anno Regni ſui intravit Dalmatiam, & a Dalmaticenſibus honorifice ſuſceptus eſt.* Quæ congruunt cum annis Regni ejus in ſupra poſito Privilegio expreſſis, ex quo, ſicuti Stephanum II. Regem Ungariæ in Dalmatia fuiſſe, & aliquid egiſſe conſtat, ita quid egerit inquirendum eſt. Bonfinius enim confirmaſſe tantum Dalmatarum animos aſſerit, ex quo a Colomano in Stephanum continuatum dominium Dalmatiæ præſumit, Veneti vero diverſum, nam Andreas Dandulus, Duce Dominico in Syria exiſtente. *Certioratus Dux Imperatorum Conſtantinopolitanum ad damna intendere Venetorum, cum illorum (id eſt Baronum Regni Hier.) conſenſu recedens, Rhodum applicuit, ab incolis alimenta petiit, quibus renuentibus Urbem invadit, opes abſtulit, & acceptas dividit, Inde procedens, Chium obtinuit, & ex hyeme recedit.* (Sancti Iſidori corpus inventum) *dum autem Stolus ibi reſideret ipſius pars ſecedens Samum, Metelinum, Andrum, & alia Imperialia loca capit, & poſtea ſpolia diſtribuit. Superveniente Vere, Dux recedit, & Methonam ſimiliter occupat, & prædam inter ſuos partitus eſt. Poſtea in Dalmatiam veniens Spalatum, & Tragurium, quos ſummiſerat Hungarica rabies, bello fugatis illis recuperavit, & ſibi ſolitam fidelitatem exhiberi fecit. Mox Hungari expulſi in Belgradum veniunt, eisque reſiſtentibus Dux Urbem obtinuit, & vaſtitati ſuppoſuit; Dux in Iadra a Clero & Populo tamquam ſuus Dominus receptus fuit, ſpoliaque apud Iadram Deo primum, & pugnatoribus diſtribuit, completisque a ſuo egreſſu annis duobus, menſibus X. in Iunio Venetias feliciter rediit.* Idem fere cæteri Veneti Scriptores, præter Sabellicum, qui hanc Ducis Dalmaticam recuperationem in dubio ponit, Bonfinius autem abſolute negat, ideo examinanda eſt. Veneti Scriptores bis Chium captum aſſerunt, prima vice, Dominico Michaele Duce, ſecunda vero, Vitale Michaele; de Vitale, præter Venetos, Nicetas Græcus Scriptor memorat, de Dominico autem nihil tradit, ideo Bonfinius cum ejusdem cognominis fuerint ambo Duces, omnia ad Vitalem refert, primamque Dominici negando, Dalmatiam quoque tunc a Venetis recuperatam negat, ex quo, capta a Colomano Dalmatia, ejus dominium Ungaros continuaſſe aſſerit, Sabellicus autem, cum apud exteros primam non inveniret, eam in dubio ponit, quod ejus dubium, ex ſepulchrali Dominici Ducis Inſcriptione a Venetis relata augetur.

Terror Græcorum jacet hic, & laus
Venetorum
Dominicus Michael, quem timet
Hemanuel.

Dux

Dux probus, & fortis, quem totus adhuc colit Orbis,
Prudens conſilio ſummus, & ingenio.
Iſtius acta Viri, declarat captio Tyri,
Interitus Syriæ, memor, & Hungariæ.
Qui fecit Venetos in pace manere quietos;
Donec enim viguit Patria tuta fuit.
Quisquis ad hoc pulchrum venies ſpectare ſepulchrum,
Cernuus ante Deum flectere propter eum.
Anno Domini MCXX. VIIII. Indictione 7. obiit Dominicus Michael Dux Ven.

in qua cum Ducem mortuum anno 1129. ponatur, Emanuelem autem imperare cœpiſſe conſtet anno 1143. ideo hanc primam Chienſem occupationem non Emanuelis, ſed ejus Patris Ioannis, Calo Ioannis dicti, tempore ſecutam oportet, at in Calo Ioanne Nicetas nullam de hac re mentionem facit, ob id Venetorum Scriptorum Teſtimonium, ex hac ipſorum Ducis inſcriptione deſtrui videtur, & Bonfinii negationi potius aſſentiendum. Sed cum Treguanus vitæ B. Ioannis Tregurien. Epiſcopi reformator ſcribat. *Secundo Veneti namque cum irent in Romanam contra Chium.* Hæc ſecunda Venetorum expeditio Chienſis dicta, primam præceſſiſſe præſumit, & cum ſecundum Vitalis Michaelis Ducis, & Emanuelis Imperatoris tempore ſecutam in notis ad eandem vitam dictum ſit, & infra probabitur, prima Dominico Michaeli tribuenda eſt, veramque fuiſſe conſtat ex antiquo monumento. *Almificæ Incarnationis Ieſu Chriſti, noſtræque Redemptionis anno Domini* 1129. *abeunte, indictione ſexta elabente, Ego M: Divina favente Clementia Almæ Anaſtaſiæ Cathedræ præſulante, notum facio tam præſentibus quam & remotis ſtabile privilegium libertatis Eccleſiæ SS. Coſmæ, & Damiani, quam Eccleſiam, poſt reverſionem Romaniæ, deſolationemque Civitatum, Dux Venetiarum mihi conceſſit.* Ex quo Dominicum Ducem in Romania, Civitatesque deſolaſſe conſtat; Romaniam autem tunc pro Græcorum, ſive Conſtantinopolitano, & Orientali Imperio ſumptam ex ſupracitato loco vitæ B. Ioannis, & Scriptoribus tam Græcis, quam Venetis conſtat; ideo Chium inter Civitates deſolatas, tunc captum concludendum eſt: Inſcriptionem autem

Pulchro, Sepulchro.

poſterioribus temporibus a quopiam Grammatico, tempora non obſervante, confectam, & Emanuelis nomen inconſiderate poſitum fuit, cum neque in anno mortis Ducis, cum cæteris conveniat, nam fere omnes Veneti Scriptores, mortuo Dominico anno 1130. Petrum Polanum Ducem creatum ſcribunt, ipſe autem Dominicum mortuum 1129. aſſerit.

Dominicum ergo Ducem Chium cœpiſſe, indeque Sancti Iſidori corpus ſublatum, Venetias tuliſſe, Ægæumque populaviſſe, ut Veneti ſcribunt Auctores, dicendum eſt, quod ex Ioannis Cinnami Auctoris Græci, nuper editi, geſta Emanuelis referentis teſtimonio comprobatur, qui cauſas belli inter Emanuelem, & Venetos ſcribens, tempore Ioannis, ab eiſdem Chium captum, Rhodumque, & Leſbum depopulatas aſſerit lib. 4. ut infra referetur.

In Arch. SS. Coſmæ & Damiani.

CAPUT VII.

Quomodo Veneti Adriaticam oram recuperaverint?

ADriaticam quoque Oram a Venetis tunc temporis recuperatam omnes eorum Hiſtorici ſcribunt, at in nominibus locorum non conveniunt, nam Neoterici Spalatum Trag. Siben. & Iadram captas, murisque in parte nudatas tradunt, antiquiores vero Chroniſtæ, Spalatum, Trag. & Sibenicum recuperatas deditione memorant; Belgradum vero reſiſtere volentem deſtructum aſſerunt. Dandulus autem in Annalibus loco ſupra relato Sibenicum non nominat, de Belgrado autem idem, quod reliqui Chroniſtæ ſcribit, quod Archidiaconus confirmare videtur *Cap.* 15. *cum autem Belgradenſis Civitas deſtructa fuiſſet a Venetis, mutavit ſedem ſuam in Scardonam.* Ex quibus Auctoribus, & ex ſupradicta Scriptura innui poteſt, deſtructo Belgrado, Dominicum Ducem Eccleſiam, & Inſulam SS. Coſmæ, & Damiani contra Belgradum poſitas Epiſcopo Iadrenſi conceſſiſſe. Sed cum Belgradenſis Civitatis rudera poſterioribus temporibus Iadræ veteris nomen ſortita ſint, & etiam nunc a præternavigantibus, ita vocentur (vulgo Zara vecchia) ideo Neotericos Iadram etiam tunc recuperatam æquivocaſſe coniici poteſt, quod antiquiores non ſcripſere. Dominicum ergo Ducem Dalmaticas Civitates ſcilicet Spalatum, & Tragurium, & præter has Sibenicum, & Belgradum Croaticas recuperaſſe dicendum eſt. Sed cum eundem Ducem interfuiſſe deditioni Tyri, eodemque menſe Stephanum Regem in Dalmatia fuiſſe conſtet, inde Ducem reducem, Ægæum populaviſſe, Chiique in hibernis moram traxiſſe ſcribant. Hæc de Græcis vindictam ſumpſiſſe arguunt, ex quibus Græcos cum Ungaris contra Venetos ſenſiſſe dicendum eſt. Nam ſicuti Alexium Imperatorem Venetis amiciſſimum contra Ungaros Ordelapho Duci in Dalmatiæ recuperatione

one auxilia præſtitiſſe Dandulus refert, ita Calo Ioannem ejus filium cum paterna privilegia confirmare noluiſſet, a Venetis averſum fuiſſe apparet, inde ſimultatibus ortis, prima vice Venetos Græcorum loca infeſtaſſe, & Ducem Michaelem in terram Sanctam procedentem, Corcyram, ſive Corfu oppugnaſſe idem Dandulus tradit, at cum Duce in Syria detento, Stephanum Reg. Trag. & Spalatum Dalmatiæ maritima loca occupaſſe conſtet, quæ ſine claſſe maritima difficile capi poterant, ideo Græcos *ad damna Venetorum intentos*, ut Dandulus refert, Ungaris auxiliarem claſſem in Adriatico miſiſſe conjectari poteſt, Regemque Stephanum, Croaticas voluntarias recepiſſe, Dalmaticarum autem Spalatum, parva accedente Græcorum claſſe coactam, ad ipſum rediiſſe; Tragurium vero, cum tunc deſertum, vel habitatoribus infrequens, ob recentem Saracenicam deſtructionem jaceret, nullam reſiſtentiam facere potuit, ob id ſimul cum Spalatenſibus privilegium eorum a Rege confirmatum fuit, cum Tragurienſes ditiores Spalati tunc habitarent, ut in patriæ Chronico relatum eſt, Iadram aute cæteris validiorem, ſicuti facile capi non poterat ita in Venetorum poteſtate permanſiſſe, prout Veneti ſcribunt, cenſendum eſt, Venetorum Ducem Adriatica aggreſſione intellecta, victricem claſſem reducentem, in vindictam loca Græcorum ſibi obvia populaviſſe, in Ægæo hibernaſſe, Adriaticique Oram recuperaſſe dicendum eſt, ſed ſi expendantur, quæ de Sibenico & Belgrado muris nudatis ab Ordelapho Duce ſupra ex Venetis ſcriptoribus dicta ſunt, hæc duo Croatorum loca jam tum a Venetis averſa ab Ordelapho muris nudata cenſendum eſt, & cum Sibenicum parvi circuitus oppidum, tunc eſſet, Ducem Dominicum nihil de Sibenico egiſſe ſcribunt, locumque navigationi non admodum aptum, & tunc maris nullum, vel parvum uſum habentem, Ducem ſpreviſſe conjectari poteſt. Belgradum vero, tam ex ſitus opportunitate, quam ex Inſulis, quas poſſidebat (quæ nunc partim in Iadrenſi, partim in Sibenicenſi territorio ſitæ ſunt) maris uſum ab antiquo habentem, & poſt Colomani ibi Coronationem a Venetis, & Dalmatis averſum, murorum ab Ordelapho Duce nudatio indicat, & multo magis poſt hæc; nam vero ſimiliter conjectari poteſt, Stephanum quoque Regem, exemplo patris, Belgradi coronam ſumere voluiſſe, muroſque reſtauraſſe, inde Belgradenſes navigationem inquietaſſe peregrinis Venetis, & vicinis Iadrenſibus moleſtias intuliſſe; Ideo Ducem Venetorum hanc Croatorum maritimam Civitatem, cæteris validiorem (validiſque muris circumdatam, ut ejus rudera demonſtrant) coronatione Regia ſe efferentem navigationem inquietantem, Iadrenſibus infeſtam aggreſſum, vi cœpiſſe, & ne amplius obeſſe poſſet funditus deleviſſe, Inſulisque ejus Iadrenſibus tributis, pacatum Adriaticum reddidiſſe: Sed mirabitur quiſque, Venetos Iuſtitiæ cultores, quietis Adriaticæ avidos, piis Syriacis ærumnis aſſuetos, Belgradum Civitatem Chriſtianam Latini ritus, quam parvo præſidio retinere poterant, funditus deleviſſe; Sed conſideret, quando illæ induciæ, quæ urgente Caliſto Pontifice inter Venetos, & Ungaros ob Syriacam expeditionem pactæ fuere, an tunc aliqua pœna, a Summo Pontifice impoſita fuerit illis, qui quocunque modo Peregrinorum itinera impedirent, vel inquietarent: docent enim poſteriora exempla Legatos Apoſtolicos in Dalmatiam miſſos, qui pronuntiata excomunicationis ſententia omnes circumvicinos populos auctoritate Apoſtolica excitabant, contra eos, qui Peregrinorum itinera infeſtabant, an tunc contra Belgradum idem factum eſſe potuerit, perpendat, & an ob hanc cauſam deleta fuerit Civitas, quæ ex ſitus opportunitate Peregrinis infeſtiſſima eſſe potuit, cum in unum concurrerent, & tuta Peregrinorum præternavigatio, & Adriatici quies, quæ ab hac una Croatorum Civitate, ut olim a Cheſſa inquietabatur, & Venetos Adriaticæ quieti maximopere vigilantes, conſentiente vel jubente Summo Pontifice, Belgradum uti excommunicatum deſtruxiſſe dicendum ſit, cum translatio ejus Epiſcopi Scardonam, itidem Croatorum Urbem & antiquæ Coloniæ locum 12. tamen milliaribus a mari aperto diſtantem, approbationem Summi Pontificis arguat. Venetos ergo recuperatis reliquis Dalmatiæ locis, Belgrado deſtructo titulum Dalmatiæ, & Croatiæ, poſſeſſionemque oræ maritimæ continuaſſe dicendum eſt.

CAPUT VIII.

De Ungarorum, & Venetorum rebus geſtis in Dalmatia, & Croatia, quæ a Scriptoribus non refe runtur.

A Regno Stephani II. uſque ad Ludovici coronationem Chronicon manuſcriptum, eſt Thuur: aliquid Vngaros in Dalmatia egiſſe non memorant: Bonfinius vero execratis Annalibus Ungaricis nihil referentibus, multa aſtruit, quæ tædioſum eſſet referre ſimul & refellere; ideo ſupplenda erunt ex ſcripturis ſuperſtitibus, quæ ab Hiſtoricis prætermiſſa ſunt. Nam ex privilegiis ſupra deſcriptis Colomani, & Stephani ejus filii (quæ deinceps de libertatibus dicta

dicta fuere, ad differentiam conceſſionum, vel confirmationum terrarum in Croatico ſolo poſitarum) ſicuti conſtat Dalmatiam ad Ungaros bis tranſiiſſe, ita a Venetis quoque bis recuperatam ex ſupradicta temporum collatione patet; continuatumque exinde Venetorum oræ maritimæ dominium reliquo Stephani II. tempore, qui uſque ad 1131. vixit dicendum eſt: quo tempore Venetorum, & Græcorum ſimultates proſequens Dandulus ait. *Nono Ducis (Dominici Michaelis) anno ſtolus 14. Galearum contra Imperatorem Conſtant. & Venetorum tuitione egreſſum, oppidum Cefaloniæ ſecus Epirum capit*, narrato deinde quomodo Calo Ioannes in Aſia cum Latinis male ſe habuerit, ſubdit. *Hujus aſtutia Venetos odientis Dux reparans galeas aſſidue pro tutela navigantium mittit, mutuisque offenſionibus aucto jam ſchiſmate, decretum fuit, ut Veneti, qui hucusque barbas nutriverant, de cætero imberbes efficiantur: tandem Auguſtus ad Corrediens, Ducem requirit, ut ſibi Legatos mittat, pollicens Criſobolum pridem vetitum, plenius ſolito condonare. Ideo Dux annuens per ſuos nuntios, oblata obtinuit, & fœdus reintegravit.* Ex quibus, ſicuti conſtat, compoſitas ſimultates inter Venetos, & Græcos, Ducis Dominici Michaelis tempore, qui ante Stephanum Regem mortuus eſt, ita eundem Stephanum bellum cum Calo Ioanne habuiſſe referunt, & Ungarici, & Græci ſcriptores, ob id Venetos Adriaticæ oræ poſſeſſionem continuaſſe cenſendum eſt, vivente Stephano, ſicut & Belæ cæci ejus ſucceſſoris tempore, cum nullius ejuſdem privilegii libertatum in Dalmaticis Civitatibus memoria reperiatur; Geyzæ vero ejus filii, & ſucceſſoris tempore, non ita, cum Spalatenſibus Privilegium libertatum anno 1143. ſimile Colomani conceſſerit, adjectis clauſulis obſides non recipiendi, & ne quis ſigillo Regio in judicio extra Civitatem trahatur; Traguriensibus quoque ejuſdem tenoris anno 1151. & iterum Spalatenſibus anno 1161. Ex quibus Spalatum, & Tragurium ad Ungaros tranſiiſſe patet, quod Veneti, & Ungari non referunt, ſed Veneti tantum, Dalmatarum ſingulas Civitates Petro Polano Duci promiſiſſe, auxilia navium longarum, quotiescunque Dux 15. navium Claſſem educeret; quod Dandulus Iſtrienſes, non Dalmatas promiſiſſe refert; circa quæ tempora Iadrenſem Eccleſiam in Archiepiſcopatum erectam Veneti ſcribunt, de qua infra. Hæc in Dalmatia eveniſſe uſque Ducatum Vitalis Michaelis reperiuntur, quo tempore, præter relata inter Ungaros, & Imperatorem Calo Ioannem bella, eundem quoque Imperatorem cum Serviis, ſeu Tribalis bellum geſſiſſe memorant Nicetas, & Ioannes Cinnamus, ſubditque Nicetas. *Aſt poſt alias dimicationes, pace cum hac gente facta, & utiliter firmata cæteriſque barbaris, qui Romanis verſus occidentem finitimi ſunt, vel invitis in amicitiam ſuam pertractis, cum toties proſpere pugnaſſet etiam remotiores gentes quocunque modo ſubigendas cenſuit, eaſque potiſſimum, quæ Conſtantinopolim mercaturæ, & quæſtus gratia appellerent: Itaque maritimam Italiam ſibi conciliavit, quæ plenis velis in Vrbem Imperatricem vehebatur.* Ex quibus tunc Dalmatas in amicitiam pertraxiſſe argui poſſet; Sed cum Nomen Imperatoris in Dalmaticis ſcripturis reaſſumptum non reperiatur, cum Dalmatis nihil egiſſe dicendum eſt, de aliis autem puta Croatis, & Italis (niſi quis vanitatem Græcam arguat, ſemper ſibi ſubditam Italiam ſomniantem) nihil tradi poteſt: ipſo tamen adhuc Imperante Calo Ioanne, Belam II. Ung. Regem, titulis Dalmatiæ, & Croatiæ Ramæ quoque (quæ Serviæ pars eſt) addidiſſe, conſtat ex Priv. Eccleſiæ Spal. conceſſo 1138. quod tempore Bellorum eveniſſe debuit, quamvis Colomanum etiam Ramæ titulo uſum ſupra in exemplo Privilegii eidem Eccleſi Spalat: conceſſo 1103. appareat, tamen cum anteriora, & poſteriora ejuſdem Regis Privilegia ſupra poſita Ramam non memorent, ideo in dicto exemplo Privilegii Colomani exſcriptorum errore Ramam irrepſiſſe dicendum eſt, & Belam Cæcum primum Ramæ titulum addidiſſe, cui Geyza ſucceſſit, qui cum Emanuele 1141.
Imperatore multoties bellum geſſit: ipſo autem Geyza mortuo, Stephanus III. filius ſucceſſit, hunc a Vladislavo, & 1161.
Stephano patruis diu vexatum manuſcriptum Chronicon refert: Nicetas autem & Ioannes Cinnamus, id inſtigante Emanuele eveniſſe narrant; bellumque poſt patruorum quoque mortem continuatum deſcribunt: Ideo Stephanum, inteſtino bello impeditum, quomodo cum Emanuele inimico convenire potuerit, Dalmatiamque recuperare, ut Bonfinius aſſerit non apparet, & quamvis Dandulus Stephanum ad maritima loca, cum exercitu perveniſſe ſcribat, & *Immunitatibus Dalmatinos attrahens, Spalatum, Tragurium, & Sibinicum, & plura alia loca demum obtinuit, illoſque largifluis Privilegiis inſignivit,* quæ ex ejuſdem ſupputatione circa annum 1167. evenere, tamen cum unicum tantum illius temporis Stephani Privilegium Sibenicenſibus conceſſum reperiatur, quod a ſequentibus Regibus Ungariæ multoties nominatum, & confirmatum reperitur, ob id Dandulo notum eſſe debuit, Sibenicumque uti maritimum more ſuo in Dalmatia ſtatuit, ſimiliaque Privilegia Spalat. & Trag. conceſſa præſumens, eadem quoque loca Stephano tradita inter cætera nominavit, quæ Emanueli tunc ſe dedidiſſe infra patebit, quod etiam ex ejuſdem Danduli verbis elici poteſt, nam paulo poſt ſcribit: *Emanueli autem Spalatum, & Tragurium, & Raguſium, ac pene tota Dalmatia ſubjugatur.*

Stephanum enim conſtat conceſſiſſe Sibenicenſibus anno 1167. Privilegium

H h 2 ſimile

ſimile omnino Privilegiis a Geyza Spalaten. & Trag. datis, ex quo tria notanda ſunt.

Primum, deſtructo Belgrado, Epiſcopo & Civibus Scardonam migrantibus, Sibinicum ex maris commoditate uſuque navigationis, habitatoribus auctum, ad Civitatis frequentiam creviſſe, Civitatisque Ius & Privilegium obtinuiſſe.

Secundum Regi Stephano cum reliqua Croatia paruiſſe, cum ejuſdem Regis Privilegia, confirmationesque terrarum, in Croatico ſolo poſitarum, reperiantur anno 1163. & 1164.

Tertium, abinde Sibenicum, cum Privilegium Dalmaticis Civitatibus æquale conſecutum ſit, inter Dalmaticas quoque Civitates numerati cœpit, ut infra refertur.

Hæ memoriæ rerum in Dalmatia a Regibus Ungariæ geſtarum uſque ad Belam tertium reperiuntur; ſed cum Emanuelem Imperatorem rebus Dalmaticis, & Croaticis ſe immiſcuiſſe conſtet, ejuſdem quoque geſta referenda ſunt.

CAPUT IX.

De rebus geſtis Emanuelis Imperatoris in Dalm. & Croat.

EManuelem Imperatorem nihil intentatum reliquiſſe, ut Imperium Romanum ad antiquum ſplendorem reſtitueret, referunt Nicetas, & Cinnamus, & præter ea, quæ de Aſia, & Africa tradunt, varios per Europam conatus ejus deſcribunt, inter quos de Ungaria Cinnamus lib. 4. *Hunniam, ut in poteſtate haberet contendebat, in medio Occidentalium populorum ſitam.* Qua de cauſa, contra Geyzam, fratres fovit, & cum parum vi proficere animadverteret, maſcula prole carens, Ungariam, Croatiam, & Dalmatiam affinitatis jure Imperio adipiſci conatus eſt.

Ioan. Cinnamus. *Itaque de Bela, qui poſt Stephanum, Iatzæ filius erat, adſumendo in matrimonium filiæ ſuæ Mariæ cogitat. Hunni Belam tradiderunt, & agrum, quem ſuperſtes adhuc Pater illi dederat ſorte facta lubenter aſſignarunt. Ipſe puer, mutato nomine, Alexius vocabatur, & appellabatur Deſpota.* Neque tamen ob id inter Græcos, & Hunnos quietæ res fuere, ſed bellum multoties renovatum iidem referunt, tandemque pacem, & loca, quæ in Emanuelis poteſtatem venerunt, deſcribit Cinnamus. *Illi vero (Hunnorum Legati) omnia jurejurando obſtringentes, inde ad ſuos, & Princeps Byzantium digreditur. Iamque Ioannes Ducas, victam a ſe Dalmatiam, Nicephoro Caluphæ ſicut imperatum erat a Principe, tradiderat: eo enim cum exercitu fuerat miſſus, ut ſive vi, ſive conditionibus in poteſtatem redigeret; Hunnis quaſi cum ratione, & hanc ſcilicet provinciam ad hæreditatem Belæ aſſignantibus. Is itaque Serviorum fines prætergreſſus,* *hanc.* *poſtquam in* Dalmatiam *copias traduxit brevi omnia momento ditioni Imperatoris ſubjecit; Tum & Tragurium, & Sebenicus, & Spalathus, & Catziciorum natio ad hæc Clis Civitas inclyta, quam Diocletianus Romanorum Imperator condidit, item* Cardon *&* Oſtruriptiza, *& Salon, omneſque aliæ Romanis ſubjectæ ſunt in Dalmatia Civitates numero* 57. *Scradona. Oſtrovitza.* Ex quibus apparent Civitates, quæ in poteſtatem Emanuelis tunc venerunt, quas, ſicuti omnes, præter Trag. & Spalatum Croaticas fuiſſe, ita Cinnamum eaſdem, antiquorum morem ſecutum, Dalmatiæ aſſcribere conſtet, quando autem hæc evenerint, non refert, ſed poſt ſupra memoratum Privilegium libertatis a Rege Stephano Sibenicenſibus conceſſum ſcilicet annum 1167. eveniſſe oportet, at cum Cinnamus deinde alterum Emanuelis bellum cum Hunnis, & Duce eorum Dionyſio deſcribat, poſtea expeditionem in Ægyptum ſimul cum Rege Paleſtinæ, quam Wilielmus Tyrenis Archiepiſcopus anno 1169. ſecutam tradit; *l. 20. c. 15.* ideo intra hoc tempus Croatiam, & Dalmatiæ partem, Emanuelem occupaſſe, cenſendum videtur; tamen annus certiorari non poteſt, cum Sibenici Trag. & Spalati ſcripturæ horum duorum annorum non reperiantur, conſtat tamen anno 1171. Spalatum Emanueli cum tota Croatia paruiſſe, regnante adhuc Stephano.

Ex membrana Monialium S. Benedicti Spalat.

In nomine ſanctæ, & Individuæ Trinitatis anno igitur ſacro, poſtquam Chriſtus Carnem ſumpſit ex Virgine 1171. *Indictione vero* 3. *ſub tempore magnifici Imperatoris noſtri Manuheli, in Civitate noſtra Spalatina, & in toto Regno Dalmatiæ & Croatiæ Imperante Conſtantino Sebaſto. In ſede quoque B. Domnii reſſidente Gerardo Ven. Archiepiſcopo, Comitatu præfatæ Civitatis gubernantæ Iohannes Comes hoc ſcriptum, ut ſubſequitur, ut poſteri ad memoriam ſtaret.*

Is Conſtantinus Sebaſtus poteſt eſſe ille, quem Emanuel capta Zeugmino in Sirmienſi Regione, Francohorio dicta, poſito, ad reparandum Sirmium, Beligradum, & alia loca reliquit, quem Avunculum Emanuelis, & Conſtantinum Angelum Philadelfienſem cognominatum Nicetas ſcribit, qui Dalmatiæ, & Croatiæ Gubernator capto Calupha conſtitutus fuit, ut Cinnamus refert.

Nicephorus Calupho, cognito veniſſe in regionem iſtam Hunnorum exercitum, paucis militum ſuorum aſſumptis, Spalatha egreditur, dumque iter faciunt, plerique ſequentium paulatim deſciſcentes, eum captu facilem hoſtibus præbuere; Circumſtantes igitur illum fortia manu opera edentem, tandem captivum abducunt. Hæc, Regnante Stephano, Emanuelem in Dalmatia egiſſe, reperitur, inde bellum cum Venetis, ipſo adhuc vivente Stephano, ſucceſſit, cujus cauſæ referendæ ſunt, ut eventus Dalmatici melius percipiantur.

CA-

CAPUT X.

De bello inter Emanuelem, & Venetos, ejuſque Cauſis.

INter Emanuelem, & Venetos bellum acerrimum exarſit, quod Veneti Scriptores, ob denegatum contra Regem Siciliæ auxilium, eveniſſe ſcribunt: Nicetas autem Emanuelem a Venetis animo alienatum, revocatis in memoriam Corcyræ ludibriis, Venetos retinuiſſe, eorumque bona fiſco addixiſſe refert; Ioannes autem Cinnamus cauſas belli variis in locis ſparſas ponit, ad quas percipiendas res altius repetendæ ſunt, & Venetorum Græcanicique Imperii ſtatus deſcribendus, ut veræ Cauſæ belli apparere poſſint.

Veneti poſt Duces Urſeolos arma tractandi nullam, parvamque occaſionem habuerunt, ideo, navigationibus intenti, ex Conſtantinop. Imperio quæſtum non modicum ſimul cum Dalmatis percipiebant, at bello inter Græcos, & Northmannos orto, navigationibus eorum exinde interruptis, pro ſuo inſtituto Græcis faventes, arma tractare cœpere, & quamvis victi, tamen utilitatis amittendæ timore, & Alexii oblationibus illecti validius inſurgentes, victorias pro Græcis conſecuti ab Imperatore maximis donis, Privilegiis, & immunitatibus remunerati fuerunt; Ita ut pace ſecuta induſtrioſam navigationem dilatantes, mirum in modum ex his emolumentis opes auxerint, & paulo poſt Chriſtianorum primam in Terram ſanctam expeditionem cum Dalmatis 200. navium claſſe aſſociaverint anno 1097. ſecundam vero Duce Ordelapho anno 1104. proſecuti ſint, ubi Urbium expugnatarum participes facti Coloniis ibi relictis merces Orientales in Europam, & Francos Peregrinos in Aſiam transfretando, duplicem, continuatumque quæſtum percipiebant: & quamvis eodem tempore varii Latinorum excercitus in Syriam procedentes diſſenſiones cum Græcis habuerint, & Dalmatas Colomanus Ung. Rex a Venetorum ſocietate avulſerit, tamen Veneti Græcorum amicitiam continuantes, adjuvante Alexio, poſt reditum Ducis Dalmatiam recuperarunt, nulloque obice navigationem vivente Alexio proſequentes, utilitatem, quam ex Conſtant. Imperio communem cum cæteris nationibus olim capiebant, ex Privilegiis Alexii auctam, multo majorem, quam cæteri percipiebant, exinde, navium numero creſcente, prolatoque in Aſiam dominio, longe majori lucro opes ampliarunt, Venetorumque nomen apud exteras quoque nationes celebre evaſit, & in mediterraneo cæteras gentes præcellere cœpit.

Mortuo Alexio, cum Ioannes ſucceſſiſſet, Venetoſque, ex privilegiis paternis, opibus abundare cerneret, & ex prolato in [illegible]am Sanctam dominio, ſibi jam ſuſp[illegible]a eorum maritimam potentiam haberet, Privilegia confirmare renuit, inde ſimultatibus primis inter Venetos, & Græcos ortis, Veneti III. expeditionem in Terram Sanctam facientes, Græcorum loca infeſtarunt; 1123.
qua de cauſa Imperatorem Vngaris faviſſe, ut Venetos parte Dalmatiæ privatos debilitaret, cenſendum eſt, ſed Dux victricem Claſſem reducens, & Græcorum loca in Ægæo populavit & Dalmatiam recuperavit, Imperatorq; Privilegia paterna confirmare perſuaſus fuit, ut ſupra relatum eſt; exindeque Veneti navigationes quietas proſecuti ſunt; Rebus Venetorum ſic florentibus Ioanne mortuo, Emanuel ſucceſſit, qui, cum in principio ſui Imperii, rem nauticam ſpreviſſet, & ut ait Nicetas *Vectigaliaque nautica in alios uſus convertit*, ob id Pyratas quoque emerſiſſe memorat, inde re navali Græcorum decreſcente, eo magis maris dominium, navigationiſque utilitates nomini Veneto acceſſiſſe oportet; qui cum Sociorum Iſtrienſium, & Dalmatarum auxilia prompta haberent, non ſolum Adriatici dominium continuarunt, ſed etiam Ionii, & Ægæi arbitrium acquiſivere, & Syriacis navigationibus, locisque ibi acquiſitis adeo addicti fuere, ut Dalmaticis auxiliis contenti, Spalatum, & Tragurium ſuis legibus vivere, & Vngarorum protectione adhærere citra ſuſpicionem permiſerint, ut inferius dicetur; At cum Rogerius utriuſque Siciliæ corona adepta, Corcyram Emanueli eripuiſſet, 1148.
aliaque loca populaviſſet, Veneti pro ſuo Inſtituto, ne aliquid eorum navigationibus obeſſet, Claſſem Græcis pro Corcyræ recuperatione miſerunt, ipſoque deinde Emanuele perſonaliter adveniente, diutina obſidione cœperunt, ubi inter Græcos, & Venetos diſſidium interceſſit, quod quamvis tunc ſedatum, tamen deinde multoties renovatum fuit: Græci enim Faſtum Imperii ſervantes, cum Venetis non uti ſociis, & auxiliaribus, ſed ut ſibi obligatis agebant, ut ex Ioannis Cinnami Emanuelis Panegyriſtæ legatione ad eoſdem, infra ponenda, patebit: Veneti vero propriis viribus auctis, longeque propagato dominio, maris arbitrium conſecuti, obſoleta in Orientale Imperium reverentia, armiſque Ioanne ad paciſcendum coacto, a Græcis alieni, eos, prout inbelles, ſpernebant, ex quo mutuo animorum diſſenſu, graviſſimi belli tunc jacta fuerunt initia, quod everſionem Græcorum Imperii, ipſiuſque Conſtantinopolis captivitatem peperit, ut ſuo loco dicetur. Emanuel deinde reaſſumptis viribus hortante ſummo Pontifice multa loca Northmannorum cepit, cui *Sign.*
Venetos, quamvis Pontifici addictos, 1155.
auxilia præbuiſſe nemo refert, cum eisdem Græcos Italiæ loca, vel Regem Siciliæ

ciliæ Græcorum occupare non conduceret, ob id a Northmannis facile recuperata fuerunt ; & cum ex diſſidio inter Pontificem , & Fridericum, Emanuel ſibi dominium Italiæ, & Occiden-
1156. tale Imperium ſomniaſſet, ideo homo
vafer, qua negotiatione per Logothe-
1158. tam, Anconitanos ſollicitavit, qua pe-
1162. cunia Mediolani, a Frederico everſi,
1167. reſtaurationem juvit, tandem Coronam
Occidentalis Imperii a ſummo Pontifice fruſtra petiit, ut Sigonius ſcribit. Ioannes autem Cinnamus lib. 3. *Claſſem totam fidei delegans Ioanni, Orientalium, atque Occid. Domeſtici, jubet, ut Anconam Italiæ Emporium navigaret, inde velut e ſede belli impeteret Italiam ; At vero Ioannes ad Booſen fluvium, cum veniſſet, omnem pergendi curam abjecit, ſive rei nauticæ imperitia peccaverit hac parte domeſticus, ſive ſuaſionibus inductus Venetorum, ne ſcilicet Domini Italiæ facti Romani, & vicinæ ſibi Regionis poſſeſſores, Venetos, id quod erat contemnerent, minuſque eorum commilitio indigerent, ſive igitur hanc, ſive illam ob Cauſam, nihil executus eorum quæ imperaverat Princeps, tempus inutiliter Domeſticus conſumpſit.*

Et lib. 4.

Ad Corcyram cum bellum gereret difficilem, ac malignam ſibi Venetorum gentem adverterat: eo plurimi facere, ſi vindicata ſibi Ancona, & illorum ſuperbiam multum imminueret, & bella inde Italica facilius expediret ; Ea propter quidem magna cum pecuniarum vi Anconam venit Alexius, inde dimiſſis in Italiam Conſtantino Oto, & Andrea Comite Civitatis Italicæ viro, manu impigro, & fortitudine magna prædito, auxiliares multas copias contraxit, Vrbesque quamplurimas Romanis ſubjecit, relatiſque cum Hunnis bellis , & locis Croatiæ , & Dalmatiæ, quæ in poteſtatem ejus devenerunt , ut cap. præcedenti relatum eſt, & deinde Friderici victoriis ſubdit. *Ideo cura eſt injecta Principi, quo pacto impetum ejus reprimeret, ne præter modum ſucceſſibus ferox, iter in fines Romanos converteret, quo jam dudum avaros oculos intenderat. Propter quæ ad gentes ibi ſitas, & ad ſinum Ionium incolentes, ignobiliores quosdam clam emittens, & inſatiabilem Friderici animum ob oculos iis poſuit, & ad reſiſtendum incitavit. Ad Venetos autem Nicephorum Caluphem cum pecuniarum vi miſit, effectum ejus gentis exploraturum, & cætera pro utilitate rei Romanæ acturum.*

Et infra.

Caluphes autem poſteaquam Epidamnum veniſſet, relicta ibi, ſicuti imperatum erat, maxima pecuniarum vi, ventum ſecundum nactus, ad Venetos navigavit, atque ubi in colloquium venit Ducis, aliorumque in iſta gente illuſtrium virorum, hujusmodi orationem habuit. Nemo veſtrum exiſtimet viri, me, quia metuimus ne minus aliquando permanſuri ſitis in illa veſtra erga Imperium Romanum benevolentia, ideo ab Imperatore miſſum eſſe, ut labantes veſtros animos erigerem, & confirmarem. Neque enim aut vos ipſi tam degeneres, & veſtro indignos genere præſtiteritis: aut falſam olim de vobis opinionem Imperator habuerit : Quandoquidem vero inter omnes, qui Imperio ejus ſubſunt populos, ex veſtra maxime benevolentia, fiduciam accepit ; ea propter, & ſuam ſollicitudinem vobis primum indicare, atque oſtendere voluit. Turpe enim eſt ſubditis quidem uti felicibus, miſerorum vero ſalutem negligere. Ne igitur, & vos cum aliis, quibus non obtigit benevolentia Imperatoris, vim forte a Friderico patiamini, viro per ambitionem Imperii diſſolvere nullo labore conanti, quæ tempore, & longa ſæculorum conſuetudine ſtabilita ſunt ; me uti videtis ad vos miſit, omnia conceſſurum, quæ ab ipſo impetrari neceſſe ſit. Noſtis enim, ut aliquando ad Mediolanum Principe adjuvante, commiſſo cum Friderico hoc prælio, eum ſuperaviſtis. Propter hoc, & inimicus eſt Imperatori, & ſtolidæ confiſus ſocordiæ, Romanorum Imperator nullo Iure dici contendit : ignarus repentina, atque intempeſtiva fortunæ bona, cum ſolida non ſunt, cito defluere, & evaneſcere. Atque ea ſunt, quorum ob cauſam ad vos acceſſi. Veſtrum autem erit, effecta reddere, quæ nuper per Legatos Imperatori promiſiſtis. Dicebatis tum nobis adjunctum iri vicinas Ligurum Civitates, ſi modo aliquis Byzantio, qui vobiſcum rem capeſceret adventaret. At hoc jam factum eſt, ſicuti videtis. Et hæc Nicephorus ; Veneti autem, probata ejus oratione, omnia ſe executuros polliceri ; Imo & Cremona, & Patavium, & aliæ plurimæ Ligurum clariſſimæ Urbes ad Imperatorem acceſſere. Hæc in Italia Princeps agitavit non aperte, nam celare adhuc conceptam adverſus Fridericum indignationem cupiebat, ex quibus, quod obſtante Northmannorum unita potentia in Orientali Italiæ parte effici non potuerat, in Occidentali cum Longobardicis Civitatibus, Venetorum fœderatis, eisdem mediatoribus, quamvis, ab eis jam animo alienum, tamen, timore Friderici , contra eundem occulto agere conatum Emanuelem apparet, ſed Croatia deinde, & parte Dalmatiæ in poteſtate ſua redacta, portubuſque exinde in Adriatico conſecutis, Anconam quoque in ſui poteſtatem redigere ſategit, ut portum commodum in Italia nactus, ex proximis Dalmatiæ, & Croatiæ locis, & Venetos (ut ait Cinnamus) compeſceret, & Longobardiæ, inter ſe diviſæ, parte Pontificia in protectionem ſuſcepta, Friderici ſequaces ſubigeret, ipſumque Fridericum Italia pelleret, ſibique Longobardorum Regnum appropriaret. Veneti vero, qui toties, vel Northmannis obſtando, vel Emanueli auxilia denegando, utrorumque conatus eluſerant ; Pontificias deinde partes contra Fridericum tuentes, Longobardicis Civitatibus juncti, Emanuelis auxilia citra ſuſpicionem ſuſcipientes, navigationibus Aſiaticis intenti in Adriatico Iadram, cum Inſulis tenentes, de Spalato, & Tragurio, donec in Ungarorum protectione fuerunt, ſoliciti non fuere, eo quia Ungari, Claſſe carentes, ſuis navigationibus obeſſe non poterant : ſed cum Croatiam, & Dalmatiæ partem ad Emanuelem perveniſſe , ipſumque horum locorum Commoditate, non amplius

plius occulte pecunia, & negotiatione, ipſis mediatoribus, partes Pontificias in Italia contra Fridericum fovere; ſed ex ejusdem protectione Anconitanos ſibi Æmulos effectos cernerent; Inde veriti, ne, vel Emanuel Anconani conſecutus, Adriatici dominium recuperare tentaret, vel ſaltem Anconitani, ejusdem auxilio freti, ſibi navigationem denuo perturbarent: Ideo diſſimulatione poſthabita aperto Marte Anconitanos aggreſſi ſunt, ut Dandulus refert, *hoc tempore Anconitani Emanuelis obedientes Venetos, ut ſibi Æmulos cœperunt habere. Dux ob hoc, miſſis Gallis, illorum Quinque cepit Galeas;* ob hanc ergo Cauſam Emanuelem irritatum, ſpeque Adriatici, Italiæque acquirendæ fruſtratum, maximo in Venetos odio exarſiſſe credendum eſt, quamvis Cinnamus alias Cauſas prætexens
lib. 4. rem prolixe narret, *ſub idem tempus, & Venetos quot quot Byzantii, & quibuscunque in Imperii Romani finibus habitabant in Cuſtodias condidit, eorumque bona publicavit ob Cauſam, quam exponere aggredior. Venetorum Regio in extremis partibus Ionii ſinus ſita eſt . . . . Eſt autem natio iſta truci ingenio vana maxime, atque illiberalis, utpote nauticis moribus, & ineptiis plena. Hi poſtquam Alexio Imperatori auxilio veniſſent, quo tempore Rompertus ille ex Italia Dyrrhachium transmiſſus tractum eum occupaverat, cum alia ejus officii prætia accepere, tum proprius illis Byzantii Vicus aſſignatus, quem Embolum vulgo appellant; eoque omnium ſoli, & illo tempore Decimas ex mercatura Romanis non ſolverunt. Inde in immenſum ditati ſuperbire cœperunt. Cives non aliter, atque Servos tractarunt, neque eos modo, qui de plebe infima, verum & Sebactos, & in majore etiam dignitatis faſtigio apud Romanos conſtitutos, quibus indignatus Ioannes Imperator omnes e republica eliminavit: Inde ulciſci Romanos in animum induxere; Itaque Claſſe comparata, in terram eorum egreſſi Chium capiunt, & Rhodum, atque Lesbum celeberrimas Inſulas depopulantur; & in Paleſtinam delati, Tyrum quoque expugnant. Ad hæc mare totum latrociniis & ſpoliis infeſtantes, nulla ſcelerati humani generis miſericordia promovebantur. Ideo ab Imperatore in antiquum ſtatum reſtituti, multo ſuperbiores, atque inſolentiores eſſe. Arrogantia enim reatu factorum opinione inflata quandoque, & in ultimam improbitatem vertere ſolet, unde factum eſt, ut multis illuſtribus viris, & Principi etiam ſanguine innexis, plagas intulerint, & alias quasque graviſſimas injurias decreverint. His moribus temporibus etiam Manuelis egere: Romanisque mulieribus conjugio commixti, & ædibus earundem ſociati, Exemplo aliorum Romanorum extra limites ab Imperatore ſibi præſcriptos domicilia habebant. Quæ, cum ferre amplius Princeps non poſſet, pœnis compeſcere delicta eorum ſtatuit. Qui ergo Byzantii habitabant, ab iis, qui negotiandi Cauſa accedebant Venetis, diſcernens, Burgeſios, Latina voce appellavit, fide data pollicitos, ſe, quoad viverent in deditione Romanorum futuros: id enim nomine hoc indigitare volunt: Interea temporis Lampardis ſuccenſentes Veneti, quod a partibus ſuis deſciverant, invaſere ipſos, funditusque everſis eorum domibus, indigniſſime mulctarunt, quapropter in jus vocatos Imperator inſtaurare Lampardis ſedes ſuas, & quæ alia eis eripuiſſent, reſtituere imperavit. Verum nihil eorum, quæ imparata erant, Veneti perficere, quin, & minas intentare, infinita ſe mala inflicturos Romanis reducentes in memoriam, quæ ſuperſtitæ adhuc Ioanne Imperatore fuiſſent auſi. Quæ cum videret Imperator cunctari amplius noluit, verum quaſi indagine, & uno die circumvenire ſtatuens, literas per Imperium Romanum, quo quo verſum miſit, quibus certum, Præfectis locorum, præſcriptum tempus eſt, quo injicere Venetis manus oporteret: ita & illi, qui Byzantii erant, quippe in ultimis Imperii angulis habitabant, uno momento capti ſunt, & in Carceres, ac ſacra loca conjecti.* Hæc Cinnamus factum Emanuelis excuſans, ſed quæcunque hujus belli Cauſæ fuerint; ſicuti contra jus gentium, Venetos quot quot in Imperio Conſtantinopolitano reperiebantur captivos conſtat, ita celebris illa Venetorum centum triremium, & viginti navium claſſis, centum dierum ſpatio emiſſa, Venetorum maritimam potentiam declarat, quam ſicuti Chium appulſam concordes ſunt Veneti cum Græcis, ita de ejus reditu, diverſa referunt, Nicetas enim ſcribit de Emanuelis Claſſe *multis auxiliaribus Sclavinorum navibus aſcitis*, Emanuelem ſcilicet, uti Serviæ, Croatiæ, & partis Dalmatiæ Dominum aſcitis navibus eorundem, ſcilicet, Sclavinorum. Venetis oppoſuiſſe Claſſem, metu cujus receſſerint Veneti, cum eisque tandem pacem feciſſe, damnorum refectionem pollicitum, ut ab amicitia, Siculorum averteret, cum Latinorum unionem timeret: Veneti autem ſcribunt Claſſe Chii moram trahente, Emanuelis perfidia aqua veneno infecta, Claſſiarios in graves morbos incidiſſe, ita ut ex centum triremibus 17. tantum ſuperſtites domum reverſæ ſint, pacemque cum Emanuele ſecutam promiſſa damnorum refectione conveniunt; Sed eandem in claſſem Dalmatiam delatam, Spal. Trag. & Raguſium, quæ Emanueli ſe dederant, recuperaſſe ſcribunt Veneti; Dandulus vero de Spalato nihil tradit, de Tragurio autem hæc *contra Tragurinos, qui Emanueli ſubjecti erant, triginta miſit galeas, quæ Urbem belligere obtinentes, ut poſteris redderet ad terrorem, non ſolum parte eam diruit, ſed etiam propriis theſauris expoliavit.* Sabellicus quoque Tragurium vi captum, funditusque everſum ſcribit; ſed ſicuti Dandulum ex vita B. Ioannis numerum galearum, quæ Trag. obtinuerunt ſumpſiſſe apparet, ita belligerationem, & in parte dirutionem, ab aliis Chroniſtis accepit: Conſtat enim ex eadem vita, Venetorum Claſſe ſecundo Chium progrediente, 30. ejus triremes Trag. divertiſſe, Civitatemque nondum a Saracenica deſtructione reſtauratam, *Vita B. Ioan.* muris, & Turribus caruiſſe, *ſed ſolis Spa-*

 ris

ris ex quibusdam Maceriis circumſepta fragilibus, ob id facilem captu, nulla belligeratione opus fuiſſe, & tunc direptam tantum, in notis ad eandem vitam, & latius in patriæ Chronico, diſcuſſum eſt. Hanc autem direptionem, invito Duce, eveniſſe Blondus, & aliqui antiqui Chroniſtæ ſcribunt; morbum quoque Venetæ Claſſis eadem vita memorat, & ex 30. triremibus, quæ Trag. diripuerant, ſex tantum domum rediiſſe refert, cæteris morbo pereuntibus. Emanuelem tamen Croatiæ dominium ſimul cum parte Dalmatiæ continuaſſe, uſque ad ejusdem mortem exſcripturis Spalat. patet, & quamvis Croatiam, a Stephano Rege Bellæ fratri aſſignatam, Emanuel teneret, ipſoque Stephano mortuo, Bellam
1173. ad capeſſendum Ungariæ Regnum remiſiſſet, Croatiam tamen retinuit, de quo Archidiaconus relato quomodo Alexander III. ad petitionem Spalaten. Gerardum patria Veronenſem in Archiepiſcopum elegerit, & conſecraverit Cap. 20. ſubdit: *eo tempore Spalatenſes, & tota pene Dalmatia ſubjecerunt ſe Conſtantinopol. Imperio, quamobrem Spalatini Cives cœperunt rogare Herardum Archiepiſcopum, ut ad Urbem Regiam proficiſceas, fidem pro ſe, & pro Civibus Imperatoriæ celſitudini Iurejurando firmaret; ſed cum nollet acquieſcere præter mandatum Papale, Civesque inſtando quaſi vim facerent, Venerabilis Gerardus ad Alexandrum Papam ſe contulit, petens ab eo conſilium, quid ſuper facto hujusmodi ſibi foret agendum, vero Papa ipſius indebitæ moleſtationis compatiens, præfecit eum Eccleſiæ Sipontinæ, retenta nihilominus adminiſtratione Ecc. Spal.* & cap. 22. *Mortuo tandem bonæ mem. Gerardo Archiepiſcopo ad inſtantiam totius Cleri Alex. Papa Raynerium Epiſcopum Callenſem Tuſciæ ad Archiepiſcopatum Spalati tranſtulit. Eo tempore Emanuel inclytæ memoriæ apud Conſtant. imperabat. Tota autem Dalmatia, & pene Croatia univerſa ſubjecta erat Principatui ejus. Ipſe autem erat benigniſſimus circa omnes ſibi ſubjectos, non tributorum exactor, ſed divitiarum ſuarum liberaliſſimus diſtributor. Omnes ad ſe venientes honorabat, omnibus impenſas ex fiſco Regio exhibebat. Recepta autem computatione Capitum Civitatis Spalatenſis, mittebat ſtipendia omnibus, infantibus etiam in Cuna jacentibus, ſingulos aureos dari faciebat. Mittebat autem Duces ſuos cum magno apparatu armorum, portantes pro ſumptibus pecuniam copioſam; qui veniebant, & tenebant Civitates maritimas, & magnam Croatiæ partem; Itaque Spal. rogaverunt Raynerium Archiepiſcopum, ut pergeret Conſtantin. ad Imperialem Curiam viſitandam; qui gratanti animo acquieſcens, aſſociatis ſibi aliquod de Nobilibus Civitatis, Conſtantinopolim profectus eſt; ingreſſusque ad Emanuelem Imperatorem, ipſumque ex parte ſuorum Civium multum reverenter ſalutans, valde honorifice ab Imperatore ſuſceptus eſt, & quamdiu ibi manſit ſatis venerabiliter impenſis ex Curia affluenter exhibitis procuratus eſt; Cum autem redeundi licentiam a Principe poſtulaſſet, donavit ei munera pretioſa ſatis, & non parva, ſicque ad Eccleſiam ſuam gaudens, & locuples eſt reverſus .... obiit autem Venerabilis Raynerius 2. Nonas Aug. A. D.* 1180. *præfuit vero Eccleſiæ annis quinque.* Spalatenſes autem ſubditos fuiſſe Emanueli, donec vixit, ex infra ſcriptis ſcripturis ſuperſtitibus conſtat.

In Chriſti nomine. Anno ab Incarnatione D. N. Ieſu Chriſti 1174. *Indictione* 7. *tempore invictiſſimi, ac ſemper triumphatoris D. N. Imperatoris Manuelis in Civitate noſtra Spalatina prominente Conſtantino Sevaſto, in Buccaratu Heliæ.*

Ego Ioannes Spalatinus Comes, pariter cum Petro Iudice, & cum toto ejusdem Civitatis Populo, pari voluntate, & communi conſilio decrevimus. Lex de teſtimonio mulierum non acceptando. *Ut hoc autem firmum, & ſtabile a modo, & ſemper conſiſtat jurejurando firmavimus.*

1178. *Indictione XI. Tempore Manuelis Magnifici Imperatoris, in Civitate Spalatina Raynerio Ven. Archiepiſcopo Cathedram Archiepiſcopalem regente, Comitatum vero prædictæ Civitatis obtinente Martino Comite.*

Ex Cart. Capt. Spal.

Ligiæ Imperii mei Rogeri Sclavoni, Inſinuatum eſt, Imperio meo ab honorificentiſſimo Archiepiſcopo Spal. R. quod quidam Incolarum ejusmodi Regionis, ſed & Caciclorum aliqui, non pauca eorum, quæ in ſuo Privilegio, & ad ſuam Eccleſiam pertinent, poſſident in Serengene, & prædicta quod Eccleſia illis ſuis bonis privetur. Hi autem violenter ea tenentes dictæ Eccleſiæ Prælato nullam propter hoc reverentiam faciunt, jubet ergo tibi Rogerio Imperium meum, ut diſcutias hujusmodi negotium in præſentia prædicti Archiepiſcopi, & prædictorum incolarum, atque Caciclorum, quod ſi in Privilegio prædictæ Eccleſiæ conſtiterit, omnia prædicta Eccleſiæ in integrum reſtituas, ſicut in Cartula prædictæ Eccleſiæ apparuerit pertinere, poſſeſſores autem repellas, & interdicas eis, ut deſiſtant ab invaſionibus rerum hujus Eccleſiæ, & præſertim in Villa de Serengene; quomodo vero, & idem Archiepiſcopus conquæſtus eſt, quod prædia Eccleſiæ S. Bartholomei occupata ſunt a quibusdam, conſiderata Rogerii Ligiæ mei Imperii, & omnem Terram, quam ſupradictus Archiepiſcopus poterit monſtrare per cartam, aut per bonos teſtes, eſſe, vel fuiſſe S. Bartholomei, Archiepiſcopatui Sancti Domnii in integrum tribuas menſe Martio Indictione XIII.

In Chriſti nomine Anno Dominicæ Incarnationis 1180. *Indictione vero* 13. *Regnante D. N. Manuele Sanctiſſimo Imperatore, & in Ducatu Dalmatiæ & Croatiæ exiſtente D. Rogerio Sclavoniæ Duce, Hoc actum eſt ante præſentiam idoneorum teſtium, nomina quorum inferius leguntur, & in Civitate Spalati, & in podo Imperialis Turris. D. Rogerius Sclavoniæ Ducas de Monaſt. D. N. Sanctiſſimi Imperatoris Manuel dedit mihi Rogerio Spal. Archiepiſcopo duos priſtaldos, Michaelem Dragumanum, & Petrum de Sagavella de Terris videlicet S. Bartholomei, quod ab iſto die in antea* 5. *die Martis, qui eſt X. dies menſis Iunii in introitu ejusdem menſis ubicumque repertæ fuerint Terræ, & omnia prædia memoratæ Eccleſiæ, ſint Eccleſiæ*

B.

B. Domnii in perpetuum, ita quod deinceps nullus Zuppanus, vel poſt Zuppanus, & nullus alius homo aliquam moleſtiam, ſive injuriam Deo, & B. Domnio, & mihi Raynerio Spalat. Archiepiſcopo, omnibus meis Canonicis ſucceſſoribus audeat inferre, quicunque autem aliquid contrarietatis, ſeu adverſitatis Deo, & B. Domnio, mihique Raynerio Spalati Archiepiſcopo, vel meis Canonicis ſucceſſoribus aliquam temeritatem præſumpſerit facere, habeat iratum trinum, & unum Deum, & indignationem ſummi Imperii omnino incurrat, & conſequatur; Hujus autem rei iſti ſunt teſtes; Inprimis Mierus Segnenſis Epiſcopus, Flaſco Tinenſ. Epiſcopus, Martinus Spalat. Comes, Marinus Traguerienſ. Comes, Iuppanus Deſa, Iudex Vilcotta, Breveco Iuppanus, Comes Nicolaus Iuppanus, Miroslauus filius Bogdanazi Iuppanus, Srepanus filius Raccos Iuppanus, Grubeſſa filius Saioli Iuppanus, Deſco Presbyter Kadolæ, Vilcotta ſubdiaconus, Sorizcius Clericus, Iuppanus Drago, Paulus de Aviua, Nicolaus de Caloiatine, Dabre filius Ottoch, Michael frater Iove, Bogdanus filius Kale, Dobre de Mari, Vitus Clericus, Grobie Clericus, Caraldus Clericus, & Sagarella. Et ego Magiſter Gualterius Comitis Not. qui hanc Cartulam ſcripſi, teſtor.

† Ego Rogerius Sclavone Dei, & Imperiali gratia Dalmatiæ, & Croatiæ Duccas manu mea ſubſcripſi.

Ex quibus ab Anno, 1171. uſque ad annum 1180. & Emanuelis mortem Spalatenſes eidem ſubditos fuiſſe, apparet, hoc eodem anno lapidatum Rainerium Archiepiſcopum a Cacichlis in ſupradicta juſſione Imperiali, & a Cinnamo nominatis ex Archidiacono conſtat, pro Martyreque inde habitum ejus miracucula comprobant, vivente eodem Emanuele Sibenicenſes pyraticam exercuiſſe ex litteris Alex. Papæ tertii elicitur, quarum una data eſt Rivoalti, quando inter Pontificem, & Fridericum Imperatorem pax Venetiis conciliabatur, ideo forſan id jubente, vel connivente Emanuele evenit, quem Latinorum unionem timuiſſe ex ſupracitato Nicetæ loco argui debet, & illa litterarum Pontificiarum interceptio, Emanuelis calliditati tribui poteſt, cumque ex eadem, quod de pyratarum Belgradi Excommunicatione ſupradictum eſt, & Sibenicenſium ſtatus percipi poſſunt, apponetur.

Ex Originali in Arch. Cap. Spal.

Alex. Epiſcopus . . , Ven. fratribus Spalatenſ. Archiepiſcopo Apoſtolicæ ſedis Legato, & . . . Trag. Epiſcopo ſalutem, & Apoſtolicam bened. cum dilectus filius Raimundus de Capella Subdiaconus noſter a præſentia K. mi in Chriſto filii noſtri VV. Illuſtris Siciliæ Regis, ad quem fuerat a Nobis, & a dilecto filio noſtro Iacobo S. Mariæ in Coſmedin Diac. Card. tranſmiſſus, rediret ad nos, pyratæ, qui erant in Sagettia Comitis de Sevenico, in qua duo Comites erant, Neſtros videlicet, & Poclat, in ipſum, & Socios ſuos præſumpſerunt violentas manus injicere, & ei quidquid habebat in navi valens ultra ſexaginta marchas argenti, & litteras etiam noſtras, & illas etiam, quas præfatus Rex Nobis mittebat, ut ſcriptum de d . . . . pecuniæ ipſius Cardinalis, ei turpiter, & inhoneſte auferre minime dubitarunt, ſuper quo itaque tanto movemur amplius, & turbamur, quanto id amplius in noſtram injuriam reſpicit, & contemptum, cum tantam jacturam, & injurias cujuslibet Clerici, ne dum Subdiaconi noſtri non poſſemus ſub taciturnitate, & ſilentio præterire, quoniam igitur ſuſtinere non poſſumus, nec debemus, ut tanta præſumptio, & exceſſus incorrectus remaneat, fraternitati veſtræ, per Apoſtolica ſcripta præcipiendo, mandamus, & mandando præcipimus, quatenus illos duos C. C. & pyratas, & raptores alios, qui in prædicta Sagettia fuerunt quantotius moneatis, ut tam litteras, quam etiam ablata nuntio memorato Subdiacono noſtro, præſentium latori, ſine diminutione, & dilatione, cum expenſis, quas propter hoc facere coactus eſt reſtituant, & C de Sevenico, cujus illa Sagettia fuit, ad reſtituendum quidquid de his ad ſuas manus devenit, diligenter inducatis, ſi vero ad commonitionem veſtram id non fecerint, eoſdem, & omnes, qui tunc in prædicta Sagettia fuerunt, contradictione, & appellatione ceſſante, publice accenſis candelis auctoritate noſtra excommunicetis, & ſi nec ſic infra X. dies, reſipuerint, in Civ. Sevenici, & in alia Terra Com. Sevenici, ſi ejus fuit ipſa Sagettia, omnia divina, præter baptiſma parvulorum, & pœnitentiam prohibeatis officia celebrari. Illos autem qui in prædictum Subdiaconum noſtrum violentas manus injecerunt, ſublato appell. remedio, publice excommunicatos ſine dilatione denuncietis, & eos faciatis, ſicut excommunicatos vitari, donec univerſa ablata reſtituant, & cum litteris veſtris, Nobis, & prædicto Cardinali, nec non etiam eidem Subdiacono noſtro ſatisfacturi ad Apoſtolicam ſedem accedant, qualiter autem idem Nuncius cum his, quæ recuperaverit ad nos ſecure poſſit redire, ſtudeatis ſolicite providere. Porro ſi uterque veſtrum . . . ſequendi Intereſſe non poterit alter, & nihilominus exſequatur. Datum Venetiis Rivoalti X. Kal. Aug. Tragurium tamen Venetis adhæſiſſe vivente Emanuele ex ſequenti Privilegio Originali conſtat.

In Archivo Communis Trag.

S. Ziani Dei Gratia Ven. Dalm. atque Cr. Dux, omnibus fidelibus ſuis ad quos iſtæ litteræ pervenerint ſalutem, cum bonæ voluntatis gratia. Credentes, & certa relatione ſcientes, quod Traurini ad noſtram devotiſſime exiſtunt fidelitatem, nolumus, ut aliquo modo offendantur, neque tollatur eis aliqua inconſueta ſtrinna, niſi quam ipſi ſponte dare voluerint. Quapropter vobis præcipiendo mandamus, quatenus eoſdem Traurenſes, & illorum bona cuſtodientes, nullam ab eis inconſuetam ſtrinnam exigatis, ſed illam, quam vobis ſponte dederint, bene recipiatis . : . . . ne aliqua eis moleſtia inferente, & quicunque aliter facere præſumpſerit, noſtram ſe ſciat amiſiſſe gratiam. Data menſe Februario Ind VII. feliciter.

Quæ in annum 1174. cadit.

Hæ memoriæ rerum in Dalmatia, & Croa-

Croatia geſtarum, uſque ad Emanuelis mortem reperiuntur, quibus addenda eſt Eccleſiaſtici ſtatus in Dalmatia alteratio, Archiepiſcopatuſque Iadrenſis Inſtitutio.

CAPUT XI.

De Archiepiſcopatu Iadrenſi, & Primatu Dalmatiæ Patriarchæ Gradenſis.

IAdrenſis Epiſcopatus antiquitatem teſtatur Felicis Epiſcopi in concilio
378. Aquileienſi ſub Damaſo Papa ſubſcri-
lib. 7. ptio deinde Sabiniani apud Gregorium
ep. 12. Magnum mentio poſt Dal. autem deſo-
an. 598. lationem Donati ad Carolum Magnum
806. legatio, prout, & Vitalis mentio, cui Io-
ep. 190. annes Papa VIII. ſcripſit, qui cum ſucceſſoribus in relatis ſcripturis nominatis Metropoli Salonitanæ ſive Spalatenſi paruerunt, primumque Micham obedientiam detrectaſſe, Archidiaconus ſcribit, qui relata fuga Manaſſes Archiepiſcopi Spalat. ſequitur cap. XVII. *Quo fugiente dicitur vacaſſe Eccleſiam! quampluribus annis. Interim autem Dabro Ditii Archidiaconus præerat Capitulo: Comes vero Cernecha Civitatem regebat. Iſti ambo (ut ferunt) uno conſilio proventus Eccleſiæ ſuis uſibus retorquentes electionem Pontificis frivolis, dilationis ſupplantabant.*

De exemptione Iadrenſis Eccleſiæ cap. 19.

Eo itaque tempore Micha Epiſcopus Calopreſtantii filius præerat Eccleſiæ Iad. huic promittebat Dabro Archidiaconus Archiepiſcopatum Eccleſiæ Spalatenſis. Quamobrem multa donaria, & exenia conſequebatur ob eo, ſed quod ei de Pontificatu Spalatino promiſerat, nolebat ducere ad effectum; Tunc, inſtante Epiſcopo promiſit Archidiaconus, talique ipſum calliditate decepit; ſtatuit namque diem, qua Spalatum veniens, Miſſam caneret, admonitionem faceret, ne tanto tempore ſinerent ſuam Eccleſiam Paſtore viduatam manere, & inter hæc verba pollicitus eſt Archidiaconus, primam ſe vocem electionis de perſona Epiſcopi emiſſurum. Quid plura? venit Epiſcopus, Miſſam cecinit, admonitionem fecit: ſed is qui ſe in ipſius electionem proclamaturum promiſerat, nihil dixit. Videns autem Epiſcopus ab Archidiacono ſibi fore deluſum, vehementer indignatus receſſit, proponens, debitam ſubjectionem Spalatinæ Metropoli ſubtrahere, & ab ipſius Iuriſdictione ſe omnino eximere. Defuncto tandem Micha Epiſcopo, ſucceſſit alter in Eccleſia Iadrenſi, qui deceſſoris ſui ſequens veſtigia, inobediens Spalatinæ Eccleſiæ permanſit. Tunc Spalatenſes elegerunt quendam Gregorium Clericum jadrenſem, ipſe ædificari fecit Eccleſiam Sancti Ioannis, quæ eſt Capella Curiæ, ſed antequam munus conſecrationis ſuſcepiſſet, morte præventus eſt. Erat autem eo tempore Gaudius Clericus natione Spalat. Plebanus Eccleſiæ Sanctæ Anaſtaſiæ eleganti ſtatura, & inter cæteros litteratior habebatur. Erat autem filius Cocini nepos Carochulæ, potens homo, multorum enim erat cognatorum & affinium populoſitate præditus. Hic ergo Spalatinæ Eccleſiæ Archiepiſcopus eſt effectus; Plebanatum vero Eccleſiæ Sanctæ Anaſtaſiæ contulit nepoti ſuo Madio Primicerio, fratri Ioannis Meſagalia, quia patronatus jure ſpectabat ad eum. Fuit autem Gaudius iſte gratioſus ſatis apud Reges Ungariæ, quippe ut elatus homo eorum Curias frequentabat: Ordinatus fuit Anno Domini MCXXXVI. tempore Cernechæ Comitis.

Et infra cap. 20.

Interea vacante Eccleſia Iadrenſi, tres ejuſdem Eccleſiæ Clerici ad Pontificatus honorem certatim aſpirabant: videlicet Lampredius Marichnæ, Petrus Camaſii, & Martinus Marozavini, Comes vero Civitatis erat eo tempore Petrana Hic cœpit fovere partem Lampredii, ſperans ſe cum eo ſuavius vivere, eo quod, nec ipſe per ſe ſuperbus, nec erat de ſuperbo ſanguine procreatus. Tandem Lampredius iſte Iadrenſis Epiſcopus eſt effectus. Iſte primus ſub Patriarchæ Gradenſi pallium obtinuit ab Anaſtaſio Papa, anno Domini MCXLV. Erat eo tempore quidam Luccarus filius Duimi Ciclæ Archidiaconus Eccleſiæ Spalatenſis, hic dolens, quod Iadrenſes a Salonitana Metropoli ſe eximere laborabant, petiit, a Clero, & populo conſilium, & expenſas promittens ſe in perſona propria ad ſedem Apoſtolicam acceſſurum, & privilegium Salonitanæ Eccleſiæ contra Iadrenſium molimina allegaturum; ſed tanta erat invidia contra Archidiaconum ſupradictum, ut non acquieſcerent dictis ejus, imo abſque omni pudore in faciem ejus reſponderunt, dicentes, nolumus quod aliquid boni per te lucretur Eccleſia Spalatenſis. Ad hanc reſponſionem perturbatus Archidiaconus ſiluit, nec de facto hujuſmodi ſe ulterius intromiſit; & quia tunc vacabat Archiepiſcopo Eccleſia Spalatenſis, facile Iadrenſes ſine contradictore potuerunt exemptionem ſuæ Eccleſiæ obtinere. Hæc Archidiaconus de exemptione Iadrenſis Epiſcopatus, pro cujus clariori intelligentia, altius repetendæ ſunt cauſæ, ut occaſio ab Archidiacono relata clarior appareat; nam ſicuti deſtructa a Slavis Salona, Præfectum ſive Proconſulem Dalmatiæ Iadræ reſediſſe, & Archiepiſcopatum Salonitanum Spalatum translatum, Metropolicum jus Dalmatiæ ſervaſſe ex dictis conſtat, ita donec Dalmatæ a Slavis preſſi fuerunt, debilem ipſorum ſtatum, & propter externum metum, quietum fuiſſe, & pacificum conjectari debet; a Venetis deinde protecti cum Croatis pacem volentes reſpirare cœperunt, & Archiepiſcopus Spal. Iuriſdictionem ſuam libere per Croatiam exercendo magna emolumenta ex relatis Ducum, & Regum eorumdem donationibus perciebat, Metropoliticamque dignitatem ſplendide ſuſtinebat, ſed Regibus extinctis, Croatorum res ſub Ungarorum dominio minui; Dalmatarum vero ex Venetorum patro-

patrocinio augeri cœperunt, nam quoties relata bella inter Ungaros, & Venetos recrudeſcebant, eo magis Croatiæ Inſulas, & Littora continentis deſerere cogebantur, quarum maxima pars Iadrenſium commodo ceſſit, qui Croatorum moleſtiis liberati, navigationem quietam nacti, ex ſitus opportunitate, opes populumque auxerunt, cæteraſque Dalmatiæ Civitates præcellere cœperunt, & deſtructo Belgrado ex Inſularum ejuſdem donatione a Dominico Michaele Duce Venetiarum facta eidem Epiſcopo Michæ, de quo Archidiaconus, (ut ſupra relatum eſt) juriſdictio Epiſcopatus Iadrenſis, & reditus ampliati fuere, tunc Epiſcopum ſpiritus elatiores ſumpſiſſe, & occaſione oblata Archiepiſcopatum Spalaten. conſequi tentaſſe, ſpeque deluſum, obedientiam primo denegaſſe, mox exemptionem procuraſſe dicendum eſt cum autem hæc Michæ inobedientia eo tempore inciderit, quo Innocentius II. ob ſchiſma Anacleti in Gallias proficiſci coactus fuit, quod ab anno 1130. uſque ad 1139. perduravit; ideo nil mirum ſi ejis ſucceſſor non ſolum *inobediens perſeveravit*, ut Archid. ſed etiam *Petrus ArchieleЀus* 1138. dictus reperiatur, eodemque tempore Gaudius Spalaten. Archielectus Pallium ab Archiepiſcopo Strigon. ſumere præſumpſerit, qui ſicuti *gratioſus ſatis apud Reges Ungariæ: quippe, & elatus homo eorum Curias frequentabat*, ut Archid. refert, ita Bela Rege petente ab Innocentio in ſede reſtituto Pallium recepit, ut in ejuſdem Epiſtola refertur,

Script. Iadrenſ.

Regiſtr. Archiep. Spalat.

Innocentius Servus Servorum Dei G. Venerabili fratri Salonitano Archiepiſcopo ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Sicuti B Gregorii teſtatur auctoritas, & tam veterum, quam modernorum geſtorum monumenta declarant examinatio, & conſecratio Salonitani Archiepiſcopi ex antiqua inſtitutione ad Romanum Pontificem ſpecialiter ſpectaret. Quocirca in ſanctam Romanam Eccleſiam graviter deliquiſſe, & claves Beati Petri auſu temerario evacuare voluiſſe dignoſceris, dum ſpreta dignitate ſedis Apoſtolicæ ad aliam Provinciam convolaſti, & contra veterum conſuetudinem a Strigonienſi Archiepiſcopo conſecrationem ſuſcipere attentaſti. Licet ergo vehementer exceſſerit; Licet contra ſtimulum calcitrare molitus ſit, quia tamen dilectus filius noſter Bela Ungariæ Rex pro te multoties apud ſedem Apoſtolicam per litteras, & nuncios interceſſit, ipſius tandem precibus condeſcendimus, & per dilectum filium noſtrum Ubaldum Diaconum Cardinalem Virum ſiquidem honeſtum, & litterarum peritia eruditum fraternitati tuæ Pallium Pontificale, officii plenitudinem, ſignum humilitatis, & Iuſtitiæ deſtinamus ut videlicet eo his diebus utaris, quibus in Eccleſiæ tuæ ſcriptis authenticis continentur. Tua itaque intereſt, ita te erga B. Petrum devotum, & humilem in omnibus exhibere, ita te in ejus obſequio exercere, & præceptis Apoſtolicis obedire, ut hac gratia dignior valeas inveniri, & nos de tuæ actionis, ſtudiis exultare poſſimus. Præterea Epiſcopos per Dalmatiam conſtitutos ſuffraganeos quibus Salona tempore ſuo rutilando utebatur, ſanctæ Spalatinæ Eccleſiæ, ubi corpus S. Domnii diſcipuli B. Petri requievit, cum omni reverentia obedire ſancimus, quem unum totius Dalmatiæ Metropolitanum in Salonitana Eccleſia fore ſcimus, juxta quod in decretis noſtris comperimus, item quia per veſtras litteras conqueſti eſtis de ſuffraganeis recuſantibus venire ad conſilium Salonitanæ Eccleſiæ Metropolitanæ. Nos ita ſtatuimus, ut in Dalmatia nullo alio in loco Synodus præter in veſtra Metropolitana celebretur, & ibidem omnes ſuffraganei præfatæ Eccleſiæ Salonitanæ more ſolito conſecrentur Dat. Lat. IX Kal. Iun. Ex qua apparet reluctatio aliquorum Dalmatiæ Epiſcoporum veniendi ad Synodum Salonitanam, ſive Spalatenſ. quod de Petro Michæ ſucceſſore, qui ſe pro Archiepiſcopo Iadren. gerebat, & de tribus occidentalibus Epiſcopis, quos ſibi in ſuffraganeos deſtinarat *inobedientes Spalatinæ Eccleſiæ permanſiſſe* cum Archidiacono intelligendum eſt, ſed perſiſtente hac contumacia cum Spalatum in Ungarorum poteſtatem deveniſſet; Venetos tunc protectionem Lampredii ſucceſſoris Petri ſuſcœpiſſe, & ut in Archiepiſcopum a Summo Pontifice confirmaretur, & illis Civitatibus, quæ ipſis parebant præeſſet, obtinuiſſe, Dandulus refert. *Lampridius Iadræ Epiſcopus Ducis præſidio ab Anaſtaſio Papa, ut Iadrenſis Eccleſia Metropolis, & palliata de cætero foret Privilegium obtinuit, Illique Inſularum Cathedrales Eccleſias Romanæ Eccleſiæ obedientes ſubjecit.* & infra. *Ducis igitur hortatu ſequenti anno, & Papæ anno primo Henricus Patriarcha Romam properans, approbationem Patriarchalis ſedis in Grado, & jus Primatis ſuper Iadertinum Archiepiſcopum, & ejus ſuffraganeos ſibi traditione Pallii reſervata, ab Adriano obtinuit, ut ſicut ab antiquis temporibus populus Venetorum Duci obtemperat, ita Clerus eorum Patriarchæ obediret.* Hæc Dandulus ab Archidiacono in eo diverſus quod ab Anaſtaſio Archiepiſcopatum Iadrenſem, ab Adriano vero Patriarchæ ſuper eum Primatum conceſſum refert, Archidiaconus omnia Anaſtaſio tribuit anno 1145. quo non Anaſtaſium ſed Eugenium III. vixiſſe conſtat, tamen, quamvis Archidiaconus in nomine ſummi Pontificis deceptus ſit, annum verum poſuiſſe ex ſcriptura anni ſequentis, in qua Lampridius Archiepiſcopus Iadræ nominatur, apparet 1146. *Indictione 9. tempore Petri Poll. Duci Ven. & Lampredii Iadrenſis Archiepiſcopi, & Petri Comitis* Hadrianum quartum deinde Henrico Gadrenſi Patriarchæ Primatum ſuper Archiepiſcopatu Iadrenſi conceſſiſſe anno 1157. ex diplomatibus datis Romæ 8. Kal. Martii Pontificatus ejus anno 3. a Ferdinando Vgelio Abbate Italiæ ſacræ tomo 5. relatis apparet; in quorum primo ipſi Patriarchæ Primatum concedit in II. vero L. Archiepiſcopo Iadræ jubet, ut eundem Patriarcham in Primatem recognoſcat,

Mon. SS. Coſmæ & Damian.

ſcat, in III. autem *Ven. fratribus Epiſcopis, & dilectis filiis majeſtati Ducis, & univerſo populo Venetiarum* ſignificat, Archiepiſcopum Iadræ Romæ exiſtentem, promiſiſſe ſubjectionem Patriarchæ Graden. conceſſit præterea eidem Patriarchæ jurisdictionem in omnes ſubditos Venetorum in Conſtantinop. Imperio exiſtentes, ut ex diplomate ejusdem diei cum cæteris relatis apparet. *Tibi, & ſucceſſoribus tuis auctoritate Apoſtolica duximus concedendum, ut in Conſtant. Urbe, & in aliis Civitatibus in Conſtant. dumtaxat Imperio conſtitutis, in quibus Veneti plures habent Eccleſias ubi videlicet eorum multitudo conſuevit aſſidue convenire, liceat vobis Epiſcopum ordinare, & absque alicujus contradictione munus ei conſecrationis imponere*, ita Veneti *obtinuerunt, ut omnes eorum ſubditi ſub unius Patriarchæ jurisdictione forent*, ut Dandulus refert, de quo deinde Petrum Archiepiſcopum Spalaten. conquæſtum apparet ex epiſtola Alex. tertii. *P. Salonitano Archiep . - . Nos enim de Iadren. Eccleſia nihil citra juſtitiam, & honorem Eccleſiæ Spalat. de novo Auctore Domino ſtatuimus, vel ſtatuemus . . . Dat. Anagniæ III. Non. Maji.* ex quibus dignoſcitur Summum Pontificem nihil innovare voluiſſe, ſed præceſſoris decreta rata habuiſſe, ut capite ſequenti, ex relatis a Dandulo conſtabit, ſed eundem Patriarcham Henricum non Primatis ſuper Iadrenſem Archiepiſcopatum, ut diplomata Pontificia exprimunt, ſed Dalmatiæ titulo uſum, ejusdem temporis monumentum teſtatur.

Regiſtr. Archiep. Spal.

Ex *Sanctuario Arben.*

Quotiescunque earum rerum negotia geruntur, quarum memoria neceſſario poſteritati tranſmittitur, vinculo ſcripturæ innodari oportet, ne proceſſu temporis abuſu memoria antiquam aliquid in dubium rediviva exceptio revocet, & contingat ex pace letigium. Quapropter Nos Vitalis Michael D. G. Ven. Dal. atque Cro. Dux omnibus noſtris fidelibus ſuæ antiquitatis ſtatum, & quod ſui juris eſſe dignoſcitur intemerare perpetuo ſervare cupientes. Ea qua Ven. D. Henrici Danduli Graden. Patriarchæ noſtrorum judicum, & ſapientum conſilio inter Nos, & Nob. Arben. Civitatis Viros fideles noſtros quiete ſancita ſunt in ſcriptis redigere fecimus, & ut hujus ſanctionis pagina ſolidam perpetuis temporibus firmitatem obtineat, noſtra, & ſupranominatorum Illuſtrium Virorum ſubſcriptione roborari, noſtrique Sigilli impreſſione muniri decrevimus. Cum itaque jam dictæ Civ. Nobiles Viri Andreas, & Chriſtophorus, & Vitalis Sacerdos, Dabregna, Preſtantius Iudicis, Lampredius, Lupanus, Albertus, Dobroblavo, Fuſcus, Stephanus, Bertaldus, Nicolaus, Grube, Dimigna, & cæteri, qui cum eis fuerunt ad præſentiam noſtram veniſſent ſecundum ſuæ antiquitatis ſtatum lib ram eligendi Comitis electionem inſtanter requirebant; Nos vero e contrario licet prorſus iſta primo abnuiſſemus in poteſtate noſtra eſſe Comitis electionem, ac ejus confirmationem aſſerentes: Præmemorati tamen Patriarchæ Iudicum, & ſapientum communicato conſilio liberam eligendi Comitis facultatem prædictæ Civitatis Civibus, tali conditione conceſſimus.

Ut ipſi quatuor de concivibus ſuis nobilioribus perſonis ſine exactione aliqua eligere, & noſtro debeant conſpectui præſentare. Nos vero ex iis unum, qui nobis aptior, & fidelior viſus fuerit, ſapientum qui tunc religione jurejurandi Hon. Ven. aſtricti erant conſilio confirmare debeamus, & ſi forte inter ſe diſſenſerint, & de ſuis ſicut ſupraſcriptum eſt concorditer eligere noluerint, de Veneticis duos, quos voluerint absque exactione libere eligant, & non de alienis; Nos vero unum ex illis, quem voluerimus communi conſilio confirmabimus, in præſentiarum vero de Veneticis unum, quem voluerint, eligere debeant.

Actum eſt hoc in Pall. Venet. tempore Ducatus Vitalis Michael D. G. Nobiliſſ. atque Glorioſiſſimi Ducis anno Domini 1166. Ind. 14. 4. Kal. Iul. præfatæ tamen electionis ordine ſine fraude ſervato ſi noluerint, poſtquam a Nobis præmoniti fuerint, infra quinque menſes electionem ſicuti ſupra ſcriptum eſt facere in poteſtate noſtra electio, ſicut & confirmatio remanebit, & hoc ſine omni impedimento.

Ego Vitalis Michael Dux manum miſi.
Ego Sebaſtianus Ziani m. m.
Ego Vitalis Dandulo m. m.
Ego Petrus Orſeolo m. m.
Ego Craton Dandulo m. m.
Ego Ioannes Bembo m. m.
Ego Ioannes Cornaro m. m.
Ego Petrus Ziani m. m.
Ego Henricus Contareno m. m.
Ego Marcus Gauſono m. m.
Ego Petrus Recibulo . .
Ego Dominicus Celſo . . .
Ego Andreas Geno . .
Ego Leo Faletro . .
Ego Michael Cetino . . .
Ego Ioannes Contareno . .
Ego Vitiolino Geno . .
Ego Anania Querino . .
Ego Henricus Bono . .
Ego Marcus Davedore . . .
Ego Ioannes Raiſio . . .
Ego Henricus Contarenus . . .
Ego Henricus Dandulus Dei gratia Graden. Patriarcha, & Dalmatiæ Primates.
Ego Ioannes Navigavoſo m. m.
Ego Petrus Michel m. m.
Ego Stephanus Maccamanus m. m.
Ego Ioannes Dandulo m. m.
Ego Andreas modius m. m.
Ego Philippus Bono m. m.
Ego Dominicus Contareno m. m.
Ego Andreas Gabriel.
Ego Guido Michael.
Ego Raynerius Ciani.
Ego Leonardus Paciernimus.
Ego Iulianus Diaconus, & Notarius ſicut in authentico prædicti D. Ducis, vidi, nec minui, nec ampliavi, ſcripſi, complicui, & roboravi.

Cum deinde Veneti cum Emanuele bellum relatum gererent, & Raguſium acquiſiviſſent, ejusdem Archiepiſcopum Patriarchæ Gradenſi ſubjicere pacti ſunt, ut idem Dand. poſt relatam Trag. direptionem refert.

Dux autem cum reliqua Stoli parte ultro procedens Raguſinos pollicitæ fidelitatis immemores

res ſibi rebelles fore invenit, erexerant ſimiliter Imperialia vexilla in Turribus, & muris ſuis, contemnentes non ſolum Ducem, quem ſibi ab antiquis temporibus in Dominum elegerant, honorare, ſed ut ſibi æmulo armata manu reſiſtere præſumpſerunt. Dux hoc indigne ferens bellicis inſtrumentis Urbem impugnare juſſit. Veneti autem quod juſſum fuerat audacter exequentes, continuis inſultibus eadem die quaſdam Turres aſcenderunt, & depoſitis Imperialibus inſigniis B. Marci Evangeliſtæ effigiem deſuper poſuerunt: communicato conſilio egrediens Tribunus Michael Archiepiſcopus Raguſii Clerus, & Populus univerſus præmiſſis crucibus, de commiſſis veniam poſtularunt, qua obtenta, Dux cum hymnis, & laudibus Civitatem intravit, & conſuetæ fidelitatis Sacramenta renovavit, quamdamque Turrim, quæ Imperatori ſervabatur, cum maritimis muris dirui fecit, & Archiepiſcopus conſentientibus Cleris & Populo conſenſus fuit, ſuam Eccleſiam ſubjicere Graden. Patriarchæ, ſi hoc a Papa poterit obtineri, quibus Dux Raynerium Iane dedit in Comitem. Poſtea ex eis ſecum aſſumptis, iter proſequens Nigropontum pervenit. ex quo apparet, Venetos, prout Dominium dilatabant, ita novos ſubditos ſub jurisdictione Patriarchæ Gradenſis reducere ſtuduiſſe, ne ex diverſitate jurisdictionum, occaſio aliqua tumultus accideret, prout etiam Ungaros idem effeciſſe inferius patebit.

CAPUT XII.

De prima Iadrenſi defectione.

Veneti Scriptores referunt Iadram primo defeciſſe Dominico Contareno Duce, iterum Ordelapho Faletro, tertio Dominico Michaele, de quibus ſingulis quid ſentiendum ſit, ſuis locis
2. c. 9. relatum eſt. Quarto Vitale Michaele,
l. 3. c. ut Dandulus in Chronico. *Vitalis Mi-*
& c. 7. *chael Dux: Iadrenſemque Urbem ad ſubjectionem Archiepiſcopatus ſui Patriarcha Gradenſi ſibi rebellem vi prælii potenter recuperavit,* item in Annalibus relata Emanuelis Imp. in Ægyptum expeditione. *Inter hæc Stephanus Rex Ungariæ cum Duce amicitiam fingens, Leonardo ejus nato Comiti Auſeri filiam Ducis Deſſæ in Conjugem tradidit & Nicolao ſimiliter Ducis nato, & Arbe Comiti Mariam filiam Ladislai de ſtirpe regali in uxorem dedit. Rex autem quod in corde conceperat evomens ad maritima cum exercitu venit, & immunitatibus Dalmatinos attrahens Spalatum Tragurium, & Sibenicum, & plura alia loca demum obtinuit, illosque largifluis privilegiis inſignivit. Iadertini igitur ſubjectionem ſui Archiepiſcopatus Patriarchæ Gradenſi moleſtam habentes, nunc fere rebelles Duci effecti, Dominicum Mauroceno defuncti Ducis natum eorum Comitem expulerant, & Regis Vexilla erigentes, ſe ejus dominio tradiderunt. Dux illico 30. Galeis armatis Iadram properat, quam Ungaris munitam inveniens, dum obtinere nequit, Venetias remeavit.*

Hoc tempore Anconitani Emanuelis obedientes Venetos ut ſibi æmulos cœperunt habere Dux ob hoc miſſis Galeis illorum V. cepit Galeas, ex quibus Iacobus de Molino, & Guizzardinus fuerunt ſuſpenſi in ligno.

Dux itaque anno 15. ingentem paratum exer- 1117.
citum cum Dominico Mauroceno Capitaneo denuo Iadram mittit, quos ex Ungarorum præſidio in errore tenaces, appoſitis ſcalis, & gattis diris, & variis inſultibus idem Capitaneus impugnare non deſinit. Ungari ab hoc territi relictis tentoriis fuga ſalvati ſunt, Cives tunc deſolati, de ſolita Venetorum gratia confidentes Iadrenſem Civitatem Capitaneo libere tradiderunt, qui eandem muniens 200. de Nobilibus Iadræ ſecum aſſumptis Venetias rediit; Iadrenſes igitur, qui advenerant, jus Primatus ſuper eorum Archiepiſcopum Patriarchæ Gradenſi conceſſum profitentes, diruptis muris, & datis obſidibus, obtenta a Duce venia in Urbem ſuam reſtituti ſunt, & Dominicus Mauroceno qui Comes primo, & poſtea in acquiſitione civitatis Capitaneus fuerat, in Comitatu reintegratus eſt.

Emanueli autem Spalatum, Tragurium, & Raguſium, ac pene tota Dalmatia ſubiugatur. Hæc Dandulus: ſed cum defectionem anno XV. Ducis Vitalis ſecutam aſſerat, eam anno 1171. eveniſſe oportet, tunc temporis autem erat Archiepiſc. Lampredius, idem qui Romæ Patriarchæ Gradenſi ſubjectionem promiſerat, ideo cauſa a Dandulo relata inveriſimilis videtur, nam Chroniſtæ Antiquiores eadem referentes ſcribunt.

Nel tempo del dito Doxie Arziveſcovo de Galli de Zara preſume quaſiolla ſignoria de quella, e tegnirſe, e ſiando Capetanio e retore tolto per i Zittadini honde el dito M. la Doxie de zio ſentido, fece Armada, e mando Capetanio de quella M. Domenego Morexini, el qual per forza, e perſon providitade, quella reduſe ſotto el Dominio Dogal, elle romaxe el dito M. Domenego chon gran compagnia, e poſa de Vinitiani ellombardi per tignir, el forſchello a quelli traditori Zaratini, che ſpeſſo revella, e queſto ſolla terza fiada, chelli revella.

Tempore dicti Ducis quidam Archiepiſcopus de Gallis Iadrenſis dominatum Civitatis invadere pene, ac retinere auſus eſt, cum Præfectus & Rector electus fuiſſet a Civibus; quo audito Dux claſſem adornavit, eique præfecit Dominicum Mauroceno, qui vi ſimul & conſilio populum in priſtina Ducis ditione retinuit; ibique dictus Dominicus cum magna Venetorum, & Longobardorum manu ſubſedit; ſupplicioque affecit illos proditores Iadren. qui ſæpe deficiunt, & hæc fuit tertia defectio.

Alter Chroniſta.

Ancora in queſto tempo Zara, che ſpeſſo revelava rivelo la terza volta chazando fuora ſ

Etiam hoc tempore Iadra, quæ ſæpe deficiebat, pulſo Dominico Mauroceno Comite ſuo, Do-

Domenego Morexini, el qual jera ſuo Conte, & vedendo el dito ſ Domenego eſſer revelada Zara, ſubito venne a Venexia e diſſe como Zara ſe haveva dada all Arziveſcovo de Zara de Gali, aldando queſto la ſignoria de Viniexia, feno una Armada congrandiſſima Zente, e fo molto toſto mandada via, e fo Capetanio ſuo Zeneral da Mar el predito ſ Domenego Morexini, el qual Capetanio finalmente combattendo Zara dagandoli de grieve battaje, quella prexeno per forza regourando quela dalleman del Arziveſcovo ſuo Chavo, el qual jera rebello de Vinitiani, e queſto ſ Domenego Morexini Capetanio remaxe Conte in Zara chomo da prima.

tertio defecit: videnſque dictus Dominicus Iadram defeciſſe, ſtatim venit Venetias, & retulit Iadram ſe tradidiſſe Archiepiſcopo Iadræ de Galis: hoc audito, Veneti claſſem paraverunt, multoque milite inſtruxere, eaque celeriter expedita idem Dominicus Mauroceno claſſi cum Imperio præfectus, vi cepit Iadram, atque a poteſtate Archiepiſcopi Venetorum rebellis receptam, in eodem Præturæ magiſtratu regere perſeveravit.

Hæc Chroniſtæ, pro cujus rei clariori intelligentia animadvertendum eſt ſingulas Civitates Dalmaticas antequam Colomano ſubderentur, Prætores ſibi titulo Priorum eligere ſolitas, ut ex eorundem nominibus pluribus in locis relatis conſtat. Hos autem ad libitum earundem Civitatum electos, & deinde Comites vocatos ex ejuſdem Colomani Privilegio, & locis Archidiaconi Spalat. relatis apparet; poſtea vero Iadrenſes, Auſerenſes, & Arbenſes, ut plurimum Cives Venetos ſibi in Comites elegerunt, ut in relata Arbenſi ſcriptura videre eſt, & Dandulus aliquorum quoque mentionem facit in Annalibus.

1130. *Petrus Polanus Dux.*

Hic Dux duos filios habuit, quorum Guido ex collaudatione populi Auſeri factus eſt Comes; Nannericus autem Arbens: electione, & Ducis approbatione Comes efficitur. 115[illegible]. *Dominicus Mauroceno Ducis filius, cuius acta Iſtrienſis populus laudare non deſinit, Iadræ Comes efficitur.*

1156. *Vitalis Michael Dux.*

Hic Dux Arbenſibus indulſit, ut quatuor ex ſuis Civibus committerent, & ſibi electionem præſentarent, de quibus autem ſufficientiorem cognoverit, approbabit, & ſi in hoc concordes non fuerint, ut ex Nobilibus Rivoalti duobus electis, unum in Comitem confirmabimus, & his non factis quinque menſibus elapſis, Comitis electio Duci ſpectet ſcilicet, & confirmatio illico Nicolaus Michael Ducis natus electione Arben. & Ducis approbatione eorum factus eſt. Comes.

Stephanus Rex Ungariæ cum Duce amicitiam fingens, Leonardus ejus nato Comiti Auſeri filiam Ducis Deſſæ in coniugem tradidit, & Nicolao ſimiliter Ducis nato, & Arbe Comiti Mariam filiam Ladislavi de ſtirpe Regali in uxorem dedit.

In his autem Comitum electionibus ſicut Dalmatæ præcipuam eorum libertatis prærogativam reponebant, ita Cives in factiones diſtractos multoties tumultuaſſe, poſteriora exempla ſuo loco referenda docent, idem tunc eveniſſe conjectandum eſt, & Civitatem ſeditione agitatam, vel tædio diuturnitatis Comitatus Mauroceni ductam, eundem expuliſſe, quod ſi ab externo motu excitatam quis præſumere velit, Emanuelis calliditati id tribuere poſſet, cum loca Iadræ, proxima cum univerſa Croatia poſſideret, & Anconitanis jam ſibi devinctis in Venetos malum animum coqueret, ut Dandulus refert. Ideo cum defectio ad Ungaros vera eſſe non poſſit, de qua idem Dandulus dubitaſſe videtur, & Iadrenſes *fere rebelles* vocet, eandemque uti dubiam vulgati Scriptores referre omiſerunt pro ſeditione tantum, non pro defectione habenda, ex diviſioneque Civium Maurocenum, Comitem expulſum, locoque ipſius Lampridium eorum Archiepiſcopum in Comitem electum, ut Chroniſtæ: concludendum eſt, qui *Marichnæ filius* ut Archidiaconus *de Galis* ut Chroniſtæ ſcilicet ex nobili familia de Galellis comitatum Patriæ, vel prævalentibus ſuis conſanguineis conſecutus, vel in ipſo tumultu quomodocumque electus Comitatum tamen non retinuit, ut mox patebit; ſed idem Maurocenus cum claſſe reverſus vi, vel quocumque modo ſedato tumultu, & de ſeditioſis ſupplicio ſumpto Comitatum recuperavit, & ſimul cum ipſo Archiepiſcopo perſeveravit ut ex Scripturis conſtat.

1167. *Temporibus itaque Vitalis Michaelis Ducis Ven & Lampredii Iadertini Archiepiſcopi, atque Dominici Mauroceni Comitis.* Script. Jad.

1174. 14. *Novembris temporibus equidem Sebaſtiani Ziani Ducis Ven. & Lampredii Archiepiſcopi, atque Dominici Mauroceni ejuſdem Civitatis Comitis.*

1177. *Temporibus equidem Sebaſtiani Ziani Ducis Ven. & Lampredii Ven. Archiepiſcopi, atque Dominici Mauroceni Comitis,* & mortuo Lampredio cum Thebaldo.

1180 14. *Maji Tempore Auri Maſtropetri Ducis, & Thebaldi Vener. Iadrenſis Archiepiſcopi, Dominici Mauroceni comitis.* ex Sanctu Arben.

Hæc de Iadrenſi ſeditione, quæ defectionem præceſſit, quam Dandulus in Chronico non refert in Annalibus autem.

Aureus Maſtropetrus Dux 1178.

Iadartini ſuæ ſedis dedignantes ſubiectionem, ne in Lampredii defuncti, eligendus ſucceſſor a Gradenſi Patriarcha confirmationem ſuſciperet, ab Alexandro Papa Eugubinum Epiſcopum ab iis electum Archiepiſcopum obtinuerunt, cui in traditione Pallii commiſit Papa, ut Gradenſi Patriarchæ obedientiam Primati debitam exhiberet, non int ndens ut ſcripſit juri Gradenſis Eccleſiæ ex hoc aliqualiter derogare. Archiepiſcopus Iadræ receptus reverentiam Patriarchæ exhibere a Civibus non ſolum prohibitus, ſed etiam ut Eccleſiam

eleſiam ſuam eximeret, cum aliquibus Civibus Romam accedere, coactus fuit, qui iens apud foſſam malam infirmatur, litteris, & nunciis Iadrenſium propoſitum Pontifici enarrat. Papa igitur eum redarguens inter cætera per epiſtolam ait: Venetia in unitate catholica laudabilis ſtetit; & fuit Civitas refugii Epiſcopis, & aliis Eccleſiarum Prælatis, qui de Lombardia, Tuſcia & Marchia a ſedibus propriis inſtante Schiſmate illuc divertere voluerunt. In reformatione quoque Eccleſia qualiter ſedem Apoſtolicam audiverint, & honoraverint, ad tuam credimus notitiam perveniſſe. Quia igitur tibi imminet ſubjectos a præſumptione ſua compeſcere, cum non debeamus ſequi populum, ſed docere, mandamus quatenus infra tres menſes poſtquam Iadram iveris, pergens Venetias eidem Patriarchæ obedientiam, & reverentiam Primati debitam promittas, & impendas, & Clerum, & populum tuum ad idem, ſicut te decet, inducas; ita quod ipſe Patriarcha contra te materiam conquærendi non habeat, nec inter Venetos, & Iadrenſes gravis ex hoc, & periculoſa diſcordia oriatur. Alioquin uſum tibi pallii interdicimus, & te conſecrandi ſuffraganeos tuos, & Eccleſias dedicandi auctoritate privamus, quæ Archiepiſcopus rediens per Iadrenſes elatos adimplere pertinaciter prohibitus fuit.

Et infra.

Alex. Papa deceſſit, & Lucius III. *natione Lucanus Papa efficitur; Hic Veletri Henrico Dandulo Patriarchæ ſolitas honorificentias, & immunitates Gradenſis Eccleſiæ, & Primatum ſupra Iadratinum Archiepiſcopum per privilegium confirmavit*, & relatis Philippi Regis Franciæ auxiliis terræ ſanctæ præſtitis Ducis anno 6. & anni ſequentis morte Balduini leproſi Regis Hieruſalem ſequitur.

Inter hæc dum Veneti cum Piſanis, & Anconitanis diviſi haberent diſcordias, Piſani Conſules ſuis Duci delegatis nunciis, promiſerunt Anconitanis ſubſidium non præbere, & treguas dimiſſis hinc inde captis uſque ad decennium pariter curaverunt.

Hoc tempore Iadrenſes a Duce requiſiti, ut Præſulem ſuum Gradenſi Patriarchæ obedientiam exhibere permittant, exequi renuerunt rebelles jam quater effecti, ſe, & Urbem Iadræ protectioni Belæ Regis tertii Ungariæ ſubdiderunt. Rex tunc hominibus, & victualibus Civitatem muniit, & muro circumcluſit. Dux autem illatum ſcelus reformare anhelans, congregatam concionem ſibi conformem invenit, & fiſco, ex continuatis anguſtiis nimis exinanito, dum de eis recuperandis collatio haberetur. Prælati multi nobiles fidei pleni ſe obtulerunt liberaliter; Tunc pro congrua ſatisfactione decernitur, ut proventus Rivoaltini fori, & datia, & quarunteſimi ſint eis taliter deputata. Ceterum Dux paratam hoſtilem claſſem mittens per Mare Iadram obſedit, & viriliter impugnat, & Pagum, cæterasque Inſulas ſibi ſubjecit.

Idem fere cæteri Chroniſtæ, & Vulgati Auctores, ſed quamvis ex relatis a Dandulo eliciatur, defectionem eveniſſe poſt annum 1185. & Chroniſtæ aliqui annum, 1186 exprimant, tamen ſicuti anno 1180. 14. Maij Iadram adhuc Venetorum nomen coluiſſe, ex relatis conſtat, ita Ungarorum protectioni adhæſiſſe anno 1181. *menſe Feb. Iaderæ Regnante D. Bela D. G. Rege Hung. Dal. Cr.* *Arch. S. Chryſog.*

Sententia D. Mauri Dei, & Regis gratia Comitis, & totius maritimæ Provinciæ ſtudioſi exercitatoris cum Caſtra metatus eſſet &c.

Ideo vel in fine anni 1180. vel principio ſubſequentis defectionem ſecutam dicendum eſt, & ſicut olim Iadrenſes coactos Colomano ſe dedidiſſe relatum eſt, ita ad Belam ſponte defeciſſe cenſendum eſt, cum poſt Colomanum, Regis Ungariæ nomen, tunc primo in ſcripturis exprimi cœperit, ideo hæc Iadrenſium defectio, merito prima dicenda eſt. Cauſam autem defectionis ſubjectionem Archiepiſcopatus Patriarchæ Gradenſi ſcriptores uniformes ponunt, ſed cum multo prius hanc ſubjectionem ſecutam ex relatis conſtet, ideo rerum ſtatus, qui tunc eſſe potuerit, conjectandus, & occaſio inquirenda, ut relata a Dandulo melius percipi poſſint.

Maritimas Civitates, ex navigationis uſu frequentes, & opulentas fieri exemplis probare ſuperfluum eſt. Navigationem autem conſiſtere in evehendis & advehendis mercibus conſtat, ſed cum Dalmaticarum civitatum territoria adeo arcta fuiſſe, ex dictis pateat, ideo non de rebus in eorum terris naſcentibus evehendis, ſed ex late patenti continente ad mare delatis in proxima Italiæ littora transfretandis, & inde aliis in Dalmatiam devehendis, ſibi victum quæſiviſſe, & ex continuata navigatione opes auxiſſe dicendum eſt, & ſicuti poſt Salonæ deſolationem Iadram præcipuam Dalmatiæ civitatem fuiſſe, ita uſque quo Græci Adriatici dominium retinuerunt, ex ſitus opportunitate ibi Dalmatiæ quoque Præſidem, reſediſſe, & pro ut latius territorium, quam ceteræ Civitates in Inſulis poſſidebant Iadrenſes, navigationemque commodiorem exercebant, ita populum majorem pluresque naves habuiſſe cenſendum eſt: decreſcentibus deinde Græcorum rebus, cum Saraceni, Narentani, & Croatæ Adriaticum infeſtarent, Veneti Saracenis expulſis, Croatis coercitis, Narentaniſque debellatis navigationem tutam reddiderunt, exinde Raguſini Narentanorum moleſtiis liberati, Orientalis Dalmatiæ navigationem ad ſe trahere cœperunt, Iadrenſes autem quamvis a proximis Croatis aliquando perturbati fuerint, tamen Nonam levem moleſtiam inferre potuiſſe, ex locorum notitia cuilibet conſtare poteſt; Belgradum vero ex ſitus opportunitate, inſularumque proximarum commoditate, maxima incommoda Iadrenſium rebus inferre potuit, qua de cauſa poſtquam a Venetis deſtructum fuiſſet, Iadrenſesque inſulas conſecuti ſunt, ut dictum eſt, exinde

auſto territorio navigationem pacatam continuantes Syriacaſque Venetorum expeditiones aſſociantes, mirum in modum populum opeſque eorum auctas cenſendum eſt, exindeque ſicut cæteras civitates in temporalibus præcellebant, ita in ſpiritualibus Spalatinæ Metropolis ſuperioritatem iniquo animo tuliſſe, conjectari debet; ob idque, ut ſua quoque Eccleſia in Archiepiſcopatum erigeretur procuraſſe, quod ope Venetorum conſecuti ſunt, ut capite præcedenti relatum eſt.

In hoc rerum ſtatu ſeditio Iadrenſis evenit, quæ cum externis adjumentis caruiſſet, ex celeri Claſſis ſuperventu cito ſedata fuit, ſed cum paulo poſt ex retentione rerum, & perſonarum per univerſum Orientale Imperium grave damnum Veneti accepiſſent, indeque bellum cum Emanuele exarſiſſet, majorque pars celebris, & numeroſæ claſſis ipſorum morbo periiſſet, ipſaſque Venetias infeciſſet, eodemque tempore a Piſanis, & Anconitanis navigationes ipſorum infeſtarentur, neque vivente Emanuele commercium reſtitutum fuiſſet; ideo maxima damna res ipſorum paſſas, majoremque partem lucri ceſſaſſe, & exinde privatorum opes diminutas cenſendum eſt, publicumque *ærarium ex continuatis anguſtiis nimis exinanitum* Dandulus fatetur; ex quibus Venetorum anguſtiis, ab *Iadrenſibus elatis* Archiepiſcopus ſubjectionem Patriarchæ *adimplere pertinaciter prohibitus fuit*, ex qua pertinacia ab Alex. ſummo Pontifice prævifa *inter Venetos, & Iadrenſes gravis ex hoc, & periculoſa diſcordia* orta eſt, quæ dum agitaretur, Emanuelis mors ſupervenit, Spalatumque ad Ungaros rediit, ut relatum eſt: Croatiam quoque tunc eoſdem recuperaſſe cenſendum eſt; nam ſicut vivente Emanuele ejus potentiam veritum Belam Croatiam tentare auſum non fuiſſe, ita ipſo mortuo, cum eodem anno Spalatum receperit, Croatiam quoque intermediam prius e Græcorum manibus vi, vel deditione eripuiſſe, deinde Spalatum dicendum videtur, Ungarorumque ditionem Iadræ proximam ex eo effectam, qua vicinitate fretos Iadrenſes, qui de Veneto nomine male ſentiebant, vel ob ſupplicium propter Comitis Mauroceni expulſionem eiſdem infeſti erant, occaſionem capientes ſubjectionemque Archiepiſcopatus (de qua palam a Duce requirebantur) prætexentes, Civitatem a Venetis avertiſſe, & timore eorundem potentiæ, Protectioni Regis Ungariæ tradidiſſe conjectari poteſt, ſed an recto conſilio id egerint, ea, quæ ſecuta ſunt declarant. Iadram fruſtra oppugnatam, ſed Inſulas Iadrenſium captas Dandulus tradit, quidnam autem eo bello geſtum ſit nemo refert, reperiuntur tamen memoriæ quædam, ex quibus aliqua, quæ tunc evenerunt percipi poterunt: Nam cum ex confirmatione *Privil. Spal.* privilegiorum a Rege Bela facta Tragurium protectioni Ungarorum adhæſiſſe anno 1182. conſtet, tamen anno ſequenti Ducem Maſtropetrum eumdem recepiſſe ex ejusdem privilegio apparet.

Ex originali Aureus Maſtropetrus D. G. Ven. Dal. atque Croatiæ Dux omnibus fidelibus ſuis, ad quos iſtæ litteræ pervenerint, ſalutem, & dilect. *Archiv. Communis Trag.*

Univerſitatem veſtram ſcire volumus, quod Taurenſes omnes fidem nobis ſervare volentes, ſicut etiam noſtris prædeceſſoribus olim ſervavere fidelitatem, a minimo usque ad majorem nobis juravere, ea propter eos tanquam fideles noſtros diligentes ſecuros deinceps illos, & ſalvos in perſonis, & rebus eorum eſſe volumus, eundo, ſtando, atque redeundo, mandamus igitur vobis, & mandantes præcipimus, quatenus præfatos Traurenſes liberos, ſecuros, atque ſalvos dimittentes pro honore noſtro dilectionem eis, & amorem exhibeatis ubicumque illos inveneritis, ſcientes pro certo, quod ſi aliter facere præſumpſeritis, nos non modicum offendetis, & inſuper noſtro ſubjacebitis banno.

Dat. menſe Sept. Ind. XI. feliciter.

Ex quo elicitur, Ducem præſentem, juramentum a Trag. exegiſſe anno 1183. in quem cadit Ind. XI. & exinde coniici Venetos non ſtatim poſt defectionem claſſem miſiſſe, prout in præcedenti ſeditione fecerant; ſed prius animos Iadrenſium negotiatione revocare ſtuduiſſe, cum a *Duce requiſitos exequi renuiſſe* Dandulus ſcribat, deinde in apparatu claſſis, & machinarum ob anguſtias fiſci tantum temporis triviſſe, ut a defectione duo anni exceſſerint, quando Dux oppugnatione fruſtra tentata inſulas recepit, inter quas etiam Tragurium cujus quam debilis, præſertim a parte maritima fuerit ſtatus, ex relatis conſtat, & clarius in patriæ Chronico refertur, ideo ſicuti Duci advenienti Tragurium, cæteraſque inſulas reſiſtere non auſas, ſe dediſſe cenſendum eſt, ita recedente claſſe ad Ungaros rediiſſe, cum bello adhuc vigente Brachiam, & Pharum *Script. Brach.* Ungaris paruiſſe, cæteraque loca tempore induciarum in eorundem poteſtate fuiſſe, ſcripturæ doceant; ideo neceſſitatem habuiſſe Venetos continuo 1184. Claſſem inter Dalmaticas inſulas tenere, non minus pro earundem præſidio quam pro navigantium tutela, & præſertim in obſidione Iadrenſis portus, ut ex inſtrumento 1187. menſis Iunii a Nicolao Craſſo in notis ad Ianottium relato, in quo *Procuratores operis Beati Marci* promittunt iis *qui veſtris navibus in præſentiarum cum ſtolo Venetiæ ad obſidionem Iadræ ire, vel mittere debeatis, & cet.* apparet, mutuaque damna tunc ſecuta Dandulus refert, 1188. *Clemens tertius natione Romanus (Gregorio Octavo) ſucceſſit; eodem anno Rex Ungariæ, & Veneti diris cladibus viciſſim in Dalmatia diutius flagellati, excidio terræ Sanctæ compuncti, miſſis hinc inde nunciis Treguas uſque ad biennium peregerunt.* Inter quas clades ſcripturæ Iadrenſes victoriam de Venetis

Arch. S. Chriſog. netis memorant, 1190. 19. *Maii poſt bellum cum Venetis habitum, & poſt victoriam de Caſtello in promontorio Trani . . . Sancto Griſogono gratias effundentes, de evaſione maximi periculi, & collatione victoriæ, ac omnimodi percepti beneficii devote retuliſſemus, electo noſtro Petro in Ungaria perſiſtente, & Nicolao Farenſ. Epiſcopo, Eccleſiæ noſtræ ſuffraganeo Miſſarum ſolemnia celebrante, & ſermonem ad populum more ſolito faciente*, ſed locus hujus victoriæ ignoratur, cum Promontorium Trani ubi nam fuerit, incompertum ſit. Inducias tamen iterum renovatas Dandulus tradit.

1191. *Clementi igitur Papæ ſucceſſit Celeſtinus . . . . eodem anno inter Regem Ungariæ, & Venetos completæ treguæ, uſque ad biennium renovantur*, quarum induciarum tempore Iadrenſes cum Arbenſibus compoſuiſſe de repreſſalibus conſtat.

Sanct. Arben. *Anno Dominicæ Incarnationis* 1190. *menſe Junii, die ſanctorum Ioannis & Pauli, Indictione octava Iadræ. Temporibus Domini Noſtri Belæ Dei Gratia invictiſſimi Regis Ungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Ramæ, nec non Calatiæ, & Petri Iadertinæ ſedis Venerabilis Archielecti. Inſtrumentum, per quod Damianus Iadræ Comes, una cum Gregorio Soppe, Biſte de Iuda, & Petro Sluradi Iudicibus renovant pacem inter ambas Civitates cum Andrea Arbenſi Epiſcopo, Andrea Surre, Stephano Martini Iudice, Fuſco Manarini, Chriſtoforo Calderarii, Ve, Kiedrago, & Petraniola Arben. in hæc pacta. Si quiſpiam utriusque Civitatis aliquam alicui pecuniam crediderit, & eam rehabere nequiverit, ipſum debitorem ſuum, & non alium quærat in aſpectu Iudicum debitoris, & cogant eum reddere univerſa, & ſi nihil in civitate habuerit, non debet intra mœnia capi, ſed extra, ubi reperiri potuerit, ut libertas Civitatum illæſa permaneat. At vero ſi quisque Nobilis, vel ignobilis in latrocinio, ſeu rapina repertus fuerit, pro duodecim Romanatis (excepta damni compoſitione, quæ ex integro dari debet) vendatur ſ. id unde reddere non habuerit perſona ejus infra urbem per manum Curiæ capiatur, & tam diu in poteſtate perditoris maneat vinculatus, donec reddat univerſum debitum*, quibus completis iterum bellum exarſiſſe refert *Henricus Dandulus Dux* 1192. . . *Dux autem completis Ungarorum treguis, Iadrenſibus bellum innovat, & maris vias illis claudit, Dominicumque Michaelem Pagi, & aliarum Inſularum Iadræ Comitem fecit.* Ex quibus, quamvis nimis breviter relatis, tamen colligi poteſt, Venetos, donec Induciæ durarunt, Iadrenſibus navigationem permiſiſſe, ſed renovato bello, iterum prohibere conatos, quod, quam difficile factu fuerit, ſciunt ii, qui navigationis Adriatici experientiam habentes, ſitum Iadræ non ignorant. Portus etenim ejus cæteris Dalmaticis amplior, & tutior, & ex oppoſitarum inſularum diſpoſitione ſitum opportuniorem tam ad tuendam, quam ad infeſtandam Adriatici navigationem habet; & prout, ex unico Anconitano minori, nec admodum tuto, multa damna Venetis illata ſcriptores memorant, multo majora ex Iadrenſi, cæterisque Ungarici juris proximis portubus proveniſſe conjectandum eſt. Qua de cauſa Veneti bellum Iadrenſibus renovaturi, ad confirmandos Arbenſium animos Ducis nomine declararunt.

In Chriſti nomine Amen. Anno ab Incarnatione Domini 1193. *Indictione ſeptima menſis Septembris, exeunte die ſeptima. Tempore Domini Henrici Danduli Ducis Inclyti, atque Andreæ Arben. Epiſcopi, & Petri Ziani Comitis. Ego quidem Petrus Fuſcarenus Venetialis, veniens Arben. Civit. ex juſſu dicti Domini Ducis ad acquirendam fidelitatem a populo ejus Civitatis, teſtificor in Deo, & anima mea coram vobis omnibus in hoc Epiſcopali Palatio, & in ea veritate, quæ Chriſtus eſt, & in ipſa fide, qua Chriſtianus vocor, verum teſtimonium dico, quod Dominus Henricus Dux Venet. juravit ſuper Sacra Dei Evangelia, ſtatum & conſuetudinem omnibus & Civitatibus, quæ ſub diſtrictu ſui Ducatus videntur eſſe, eas in rectitudine & juſtitia tenere. Unde ego dictus Petrus præcipio M. Arben. Notario hoc ſcriptum ſcribere, & firmare ſub teſtimonio horum teſtium.* *Sanctuar. Arb.*

Ego Petrus Foſcarenus ſcripſi.

Ego M. filius Comitis B. de Veglia teſtis

Ego Ve, & An. Balbi tt.

Ego Miuta Arben. Presbyter ac Notarius juſſu dicti Petri Nobilis Viri, & teſtis complevi & roboravi.

Et magiſtratum qui Inſulis Iadrenſibus ademptis præeſſet reſidere voluerunt in ea, quæ cæteris proximior continenti Croatico, vel Ungarico erat, quæ quomodo Pagi nomen ſortita ſit, non erit inutile indagare.

Occidentales Dalmatiæ inſulas *habitatoribus vacuas, deſertas urbes habentes* Porph. loco relato enumerat, quarum nomina cum hodiernis ibidem collata *lib.* 1. *c.* 13. fuerunt, exceptis *Catautrebeno*, & *Pirotima*, quæ quibusnam adaptari poſſint, non conſtat, remanet *Scirda Ciſſa*, quæ ſi pro unico nomine accipiatur, inter incertas etiam ipſa ponenda eſt, ſed cum *Ciſſam* inter inſulas Adriaticas nominet Plinius libro tertio, cap. 26. & *Giſſam* inter Liburnica oppida habentes cap. 21. ut relatum eſt; ideo ſi nomen *Scirda Ciſſa* disjunctive pro duabus Inſulis *l.* 1. *c.* 2. inter ſe parum diſtantibus ſumatur, ſcilicet *Scirda* pro hodierna *Scherda* vel *Scherdiza* nomen *Ciſſa* vel potius *Giſſa* Inſulæ Pagi conveniet, & ſicuti inſulas a Porph. nominatas a vicinis Croatis deſolatas, deſertas jacuiſſe dicendum videtur, ita Pagum uti continenti Croatico proximiorem, primam deſolatam, & poſt Porphir. tempora a Croatis occupatam ſimul cum civitate Keſſa, quam Dandulus Quſſam vocatam, & a Venetis deſtructam ſcribit, quod confirmatur ex Priv. Creſimiri Regis.

Ex originali. Anno ab Incar. Domini noſtri Ieſu Chriſti MLXXI. Indictione IX. die VIII. menſ. Iulii tempore Domini Alex. Papæ Urbis Romæ. *Sanctuar. Eccleſ. Arben.*

 Ego

Ego Creſimir Rex Croatorum, & Dalmatinorum inſimul meis cum Principibus juſtitiam Arben. Eccleſiæ retinentem, & eam in protectione noſtra ſuſcipientes volumus, & perpetuo jure aſſentientes firmamus, ut dicta Eccleſia habeat ſuas Parochias ſ. Iuppam, quæ fuit ſub Alpibus a Caſtro latine Murula vocitato Sclavonice Stenize, uſque ad flumen Coprive, & Eccleſiam S. Georgii in Ravuna, Chiſſam ſuis cum pertinentiis tantum retinentes de jure ſuo paucas Villas, Pagi, Pezzani, Muroulani, Ulaſſici, quas, & ſi pro malo habent novo dedimus Epiſcopo Nonenſ. Iuppam Licchæ, Iuppam Buccani, & Bozzachi, & hoc ſtatutum volumus perpetuo inviolabile manere, ſicut ſemper a majoribus natu didicimus, dictæ jam Eccleſiæ inviolabile perſtitiſſe. Quicumque autem noſtris de ſucceſſoribus hoc privil. perturbare, & ei vim inferre aliquo molimine attemptaverit, noſtro judicio pellatur a Regno. De inferioribus ſancimus componere. centum libras auri, Regali Curiæ medietatem, & Sanctæ prædictæ Arben. Eccleſiæ aliam medietatem. Ad roborem, & vigorem noſtræque cartulæ dationis, aſſentioniſque juſtitiæ mitram nominis noſtri impreſſis litteris prælibatæ donamus Eccleſiæ, & noſtri ſigilli impreſſione firmando roboramus. Indictione 9. Datum eſt hoc Privilegium Arben. Eccleſiæ in Caſtro Belgrado per manus Ioannis Diaconi, & Domini Regis Notarii coram communi Curia.

Nam cum nomina *Chiſſæ*, *Pagi*, & *Ulaſſici* hodie quoque in Inſula Pagi reperiantur, ideo Creſimirum de eadem Inſula, uti Croatiæ Regem diſpoſuiſſe, & relictis Arbenſi Eccleſiæ locis in continenti Croatico ſitis, ſimul cum pertinentiis Cheſſæ (quas Arbenſes ante occupationem Inſulæ poſſediſſe apparet) reliquam inſulæ partem Nonenſi Eccleſiæ aſſignavit, Keſſam quoque, vel Cheſſam communitatem dictam Comitemque habuiſſe, ejusdem temporis monumentum teſtatur 1071. *Indictione 9. tempore Creſimiri Dalmatinorum, & Croatorum Regis, & Dragi Arben. Epiſcopi Inſtrumentum per quod Keſſenſis Communitas, quando Monaſt. S. Michaelis de Sanſigo in primordio ædificationis ipſius occulte & aperte offenderant, & per revelationem Sancti Nicolai, Deus ſua miſericordia Nos viſitaſſet, quod ſtrages, qua deprimebantur, ob id eveniret, pro emendatione mali facti, quod fecerant, donant Monaſterio Sanſicovo monumentum ſuum S. Petri de Inſulis Neumis, cum ſuis utrisque inſulis perpetuo poſſidendum, ſalva tamen Iuſtitia Arben. Epiſcopatus cui ſubſcripſere Mozolinus Arben. & Keſſen: Comes, & multi alii Keſſenſes.* Ex quo poſt deſtructionem, de qua Dandalus, reædificatam fuiſſe Keſſam, ſive ut Dandulus Quſſam dicendum eſt; Keſſeque Caſtrum in Inſula Pagi exiſtere aliud monumentum indicat.

Ex Originali. In nomine Domini Dei, & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti, anno Domini 1174. *menſe Auguſti Indictione 7. Rivoalto.*

Quoniam ad noſtri Ducatus regimina, quæ Deo propitio ſuſcepimus pertinet, ut omni cura, & inſtantia, quæ inordinata ſunt proviſione congrua diſponamus. Ideo nos Sebaſtianus Ziani D. G. Venec. Dal. atque Croatiæ Dux cum noſtris ſucceſſoribus per hanc præſentem conceſſionis cartam, damus atque concedimus tibi Rogerio filio Comitis Iaderæ, Caſtrum Keſſæ cum omnibus ſuis habentiis, & pertinentiis, intus & foris, uſque ad campum Lonis, quod eſt verſus Arbes, quod quidem Caſtrum poſitum eſt in Inſula Pagi, quod eſt de jure, & pertinentia noſtra, noſtrique Ducatus ſicut te inveſtimus in præſentia plurimorum bonorum hominum. Ideoque prædictum Caſtrum cum omnibus ſuis habentiis, & pertinentiis ab intus, & foris, ſicut ſupraſcriptum eſt a die præſenti, in antea tibi ſupraſcripti Rogerii Mauroceni pleniſſima poteſtate, damus cum omni diſtrictu & honore, ſicut nobis pertinet habend. tenend. fruendi, & inſuper omnes reditus habend. ten. fru. atque omnes tuas utilitates faciendi, & hæc conceſſionis carta in ſua firmitate permaneat.

† Ego Sebaſtiani Zianus D. G. Dux m. mſſ.
† Ego Stephanus Baroci tt. ſſ.
† Ego Marcus Tanoligo tt. ſſ.
† Ego Marcus Maurec qui interfui, & tt. ſſ. rogatis ſum
† Ego Ioannes Dandulo tt. ſſ.
† Ego Vitalis Faletro tt. ſſ.
† Ego Iacobus Baſilao tt. ſſ.
† Ego Mauricius Mauroceni tt. ſſ.
† Ego Iohannes Encio tt. ſſ.
Ego Otto Raſticus Presbyter & Not. & Eccleſiæ Sancti Gervaſii Plebanus complevi & roboravi; ſed hanc eandem Inſulam, quæ Pagus dicitur, antiquitus Keſſam vocatam, civitatiſque cognomen habuiſſe ſequentia demonſtrant.

Ex originali Anno Domini . . . Ieſu Chriſti 1177. *men. Feb. Indictione XI. temporibus equidem Sebaſtiani Ziani Ducis, & Lampredii Ven. Iadren. Archiepiſcopi, atque Dominici Mauroceni Comitis.*

Nos namque Lampridius Iadren. Sedis Archiepiſcopus una cum noſtris Conſulibus Bar . . nice, Martino Sloraddi, Petri Ro . . . itaze, & aliis noſtræ Civitatis nobilibus Griſogono Iudice Damiano Sloraddi Vota . . arra Madio Ioannis Græci, Scioppe Micha botoluge Valentino. Keſſi, Preſtantio . . ichael Pance. Lampredio Vitaze, Micha petrici, Boliſio de Bonogualt. Martinolip . . . a, & multis aliis hunc contractum . . . imus volentes reſecare controverſiam, quæ inter Arbenſes & Rogerium Dominici Mauroceni Iadertini comitis filium de comitatu Inſulæ Keſſæ vertebatur, nam prædictus Rog . . Inſulam Keſſæ incipiendo a Columpnis canuli, & Bar . . . um ab introitu ve . . . Pagum ſui Comitatus ſcilicet Keſſæ fore aſſerebat. E contra And . . . . nas Archidiaconus Stephanus Maldenarius Michæ (Iadbenſes Iudices, Petrus , . . Diminua. Baſilii, qui ad hujus negotii cauſam tractandam ad nos venerant reſpondentes dicebant; Manifeſtum quidem, & certum habetur prædeceſſores noſtros per ducentos annos, & eo amplius præfatam inſulam poſſediſſe, & coluiſſe, ſuper hæc igitur vos Domine Archiepiſcope, & Iaurenſium Conſulum cæterorumque nobilium provideat ſagacitas, ſi nos in jam dictæ Inſulæ cau . . . . reſpondere teneminib.

Nos

Nos itaque Lampridius Ar. . . . una cum ſupradictis c . . . , & . . obilib., . . . utramque partem ſua juſtitia, & ratione . . . iter deſtitui de his omnibus per duos . . . m. habentes per legem & judicium ſtatuem . . . crevimus ut Arbenſes ſæpe dicto Rogerio ejusque ſucceſſoribus in perpetuum reſpondere non de . . . ſtabilivimus quatinus prædicta Inſula Keſſe communiter a Iadrenſibus, Arbenſibus hominibusque . . . coli paſci, & omnibus modis uti perpetuis temporibus debeatur, & ut præſens contractus . . mus, & ſtab . . . etim conſervetur Archiepiſcopalis ſigilli munimine firmavimus ſimul, & ipſum communivimus . . . go Lampridius D. G. Iad. Archiepiſcopus m m. miſſ. † Ego Andreas D. G. Arben. Epiſcopus m. m. miſſ. † . . Coſmas Arben. Archid. m. m. miſſ. † Ego Andrea Presbyter Suldini filii m. m. miſſ. † Ego Ioannes Sanctæ Anaſtaſiæ Diaconus m. m. miſſ. † Ego P. dita Sanctæ Anaſtaſiæ ſubdiac. m. m. miſſ. † Signum Davi' Conſulis qui hoc fieri juſſit † Signum Martini Slorad. Conſulis qui hoc fieri juſſit . . . trizi vitoze, qui hoc fieri juſſit † Signum Griſogoni judicis, qui hoc ſcrio . . . . Signum Damiani Sloraddi, qui hoc fieri voluit † Signum . . . qui hoc fieri voluit. . . Madii Ioannus Græci, qui hoc fieri voluit † Signum Sciop . . . . . . boluge qui hoc fieri voluit † Signum Valentini Keſſi . . . . nee, qui hoc fieri voluit † Signum Nicolai Mozzaci, qui hoc fieri voluit † ſignum. Dobre Reſinne, qui hoc fieri voluit † ſig . . . . tuze; qui hoc fieri voluit † ſig . . . gualdis, qui hoc fieri voluit † ſignum. Martini Lippe, qui hoc fieri voluit. Ego Matthæus S. Anaſtaſiæ ſubdiaconus, & Iadrenſis Curiæ Notarius . . . . . . voluntate præſcripti Domini mei Iadertini Archiepiſcopi Lampredii, Conſilium, & reliquorum Nobilium ſcripſi, & roboravi, & ſolito ſigno ſignavi.

Et Ego Mratha Arben. Archipresbyter ac Notarius hoc exemplum exemplavi ſic . . . repperii ſigilli D. Lampredii Archiepiſcopi munita, nec auxi, nec minui, complevi, & . . . conſueto ſignavi.

1372. *die* 19. *Sep.*

Inſtrumentum proteſtationis Ser. Hermolai quod Marini de Hermolao V. Com. Iud. Conſilii, & contra Iadren, quod falſis ſuggeſtionibus impetraverant litteras a R. Ludovico per quas ſibi reſtituta fuerit terra Pagis, & diſtrictus, & alias a Baronibus Regiis vices gerentibus obtinuerint, ſententiam mandati precamine includendo, & informatione non vera confines, & metas quæ ſuper Arben, ditione & antiquo dominio tam jure proprietatis, quam jure poſſeſſionis conſtiterunt, & fuiſſe dignoſcerentur ſatis enim cibatos, & contentos, ſe poſſunt reputare, quod illam partem inſulæ S. Pagi, & ſui diſtrictus obtinerent ſine contradictione, quæ a primordio fuit ſubiecta tamquam membrum capiti ejus Civitati Keſſæ, quæ ſemper fuit de jurisdictione, ac poteſtate communis Arben; poſtquam humanum genus cœpit facere incolatus in illa Civitate tam Arbi, quam Keſſæ, quod ſub ſpecie obtinendi Pagi aliquos confines incluſerint Nevaleæ, Keſſæ & Loni cum pertinentiis ſuis tam ſpecialiter quam temporaliter Dominio Arben: ſubſunt, & proteſtat, de conſervatione jurium.

Animadvertendum quoque eſt in ſuprapoſito Creſimiri privil. inter loca nominata *Villam Pagi* reperiri, quæ in ea parte inſulæ eſt, quæ Nonenſi Eccleſiæ aſſignata fuit; Hæc autem in Iadrenſium poteſtate exiſtebat anno 1177. quomodo vero ad eosdem pervenerit non apparet; tamen ſi reflectatur ad bella inter Venetos, & Ungaros geſta facile conjicietur eandem partem Inſulæ vel ab ipſis Nonenſibus derelictam, & a Iadrenſibus uti deſertam, occupatam, & exinde paſcua memorata introducta, vel a Venetis vi Croatis ademptam, & Præſidio in villa Pagi poſito cum cæteris inſulis Croaticis Belgrado proximis titulo Croatico ſumpto uti Croatiæ partem retentam, ab indeque Pagi nomen invaleſcere cœpiſſe, Arbenſes vero uti poſſeſſores ejus partis, ubi Keſſa reperiebatur antiquum nomen reſtituere conatos. Sed cum hujusdem belli tempore reperiatur memoria *Iadrenſes cum fratre D. Regis Ungariæ deſtruxiſſe Caſtrum Keſſæ* quod Rogerius Maurocenus reædificaverat, ex quo dignoſcitur neceſſitas Inſulam pagi præſidio valido tuendi, quam ob cauſam (niſi id prius factum fuerit) tunc tutiori ſitu electo terram de novo forma quadrata, qua nunc exiſtit Venetos conſtruxiſſe, eidemque ex proxima villa Pagi nomen indidiſſe conjectari poteſt, cum locus Villæ, Terræ veteris nomen adhuc retineat, ex indeque obliterato antiquo Keſſæ nomine, Pagi invaluiſſe dicendum eſt, Keſſam autem ſicuti poſt ſecundam everſionem reædificatam nemo memorat, ita veſtigia ejusdem incerta ſunt, nam quamvis Niger loco relato eandem in meridionali parte ponat, tamen cum rudera antiqui Caſtelli in occidentali ejusdem inſulæ Promontorio reperiantur, quæ an antiquæ Keſſæ veſtigia, ſint, vel illius, quam Rogerius ejus Comes reædificaverat determinari nequit.

relata in ſcrip. 1203. Junii.

CAPUT XIII.

De Pharen. Epiſcopatu, Aliisque in Croatia Inſtitutis.

Cap. XI. D*E Epiſcopatu Pharenſi Archidiaconus cap. XX. ſupra relato ubi ſequitur. Iſtis vero temporibus ſicut ab antiquo Inſulæ Pharon, & Brachia erant diœceſeos Eccleſiæ Spalatinæ, Archipresbyter vero erat in eis quidam Cernata Sacerdos Capellanus de Spalato. Prædicti autem Clerici, qui ad Epiſcopatum anhelabant (ſcilicet Iadren.) cœperunt inimicari Comiti ob favorem Lampredii, qui volens eos ſibi*

bi pacatoſ efficere, uni conſenſit Epiſcopatum Apſarenſem, quem cum duobus aliis Epiſcopatibus ſcilicet Viglienſi, & Arbenſi a ſubjectione Spalatinæ Eccleſiæ ſubtraxerant, Martinum vero fecit eligi ab Inſulanis expulſo Archipresbytero Eccleſiæ Spalatenſis. Nam Comes prædictus cum Venetis earundem occupaverat dominium Inſularum, & quamvis Martinus poteſtate Iadrenſis Comitis fuiſſet electus, noluit tamen Iadræ conſecrari, ſed profectus Raguſium conſecrationem ſuſcepit ab Andrea Archiepiſcopo Raguſino, & ab Epiſcopis Dulcinienſi, & Suacienſi, & nullam ſubjectionem faciebat Iadrenſi Eccleſiæ, ſed Spalatenſi debitam reverentiam exhibebat quandoque.

Hic animadvertendum eſt inſulas Pharon, & Brachiam Narentanorum fuiſſe, quibus ultimis ex Slavis in Dalmatia antiqua exiſtentibus ad fidem Chriſti converſis, jurisdictionem earundem Spalatinæ Eccleſiæ ceſſiſſe, prout ab antiquo, Salonitanæ fuit: tempore autem ab Archidiacono relato, cum Comes earundem dominium, Venetorum ope occupaſſet, Martinum Manzavini Iadrenſem primum Epiſcopum ab Inſulanis electum fuiſſe, quod poſt electionem Lampredii in Archiepiſcopum Iadræ id eſt poſt annum 1144. eveniſſe dicendum eſt. Hunc eundem Martinum ab Inſulanis deinde expulſum Archid. memorat cap. 22. *Sed nunc ad Martinum Epiſcopum Inſularum redeundum eſt. Hic cum eſſet ſenex quidam valetudine comprehenſus quaſi amens effectus erat. Inſulani vero ejus amentiam non ferentes, expulerunt eum, & accedentes ad Eccleſiam Spalatenſem elegerunt Lucarum filium Daymi Cicle Archidiaconum ejusdem Eccleſiæ, qui præſentatus Raynerio Archiepiſcopo conſecratus eſt ab eodem,* de qua expulſione extat Epiſtola Alexandri III. Comiti Pharæ ſcripta.

Archi. Cap. Spal. *Alexandri Ep SS. Dei dilectis in Chriſto filiis Chajaiſio Comiti ſtrenuiſſimo, & univerſis Nobilibus Pharenſinæ Inſulæ Sal. & Ap. Ben. Inſinuatum nobis eſſe noveritis quod erga fratrem noſtrum Martinum Epiſcopum, & paſtorem veſtrum Diabolo inſtigante non congruam habeatis indignationem, dicitis n. eum, quem in juventute honorifice habuiſtis, nunc ſenectute gravante vobis eſſe incongruum, & inhoneſtum, volentes veſtro arbitrio meliorem eligere; cum Dominus illum Eccleſiæ diu conſtituit eſſe paſtorem; Sed quia non licet, per Apoſtolica ſcripta vobis mandamus, ut tam vos, quam & cæterarum Inſularum Rectores eum uſque ad obitum ſuum magis quam aliquando reverenter habeatis; de cætero autem ſi quisquam hujus amentiæ cauſa fraudare in decimis viſus eſt, aut primitiis, ex pœnitentia ductus non emendaverit, atque illi debitam non exhibuerit reverentiam, prout noſtra facultas eſt, Apoſtolica auctoritate excommunicationis vinculo innodamus Dat. Beneven. Kal. Iunii,* exindeque reſtitutio ejusdem ſecuta eſt ut Archid. refert, eodem capite, qui relato quomodo Raynerius Archiepiſcopus Spalatenſ. eidem Pontifici Venetias pergenti ad Inſulam Iſſam occurrerit, & Iadram uſque comitatus ſit, ſubdit. *Tunc Martinus Inſularum Epiſcopus recuperata ſanitate jam Compos mentis effectus querelam Domino Papæ de ſua expulſione, & de Lucari intruſione depoſuit, Summus vero Pontifex auditis & cognitis cauſæ meritis Lucarum depoſuit, Martinum vero ad ſuam ſedem remiſit.* Hanc inſtitutionem Pharen. Epiſcopatus ſicuti Archiepiſcopum Iadræ procuraſſe ex dictis Archidiaconi conſtat, ita ejusdem Iurisdictionem ſimul cum cæteris Inſulis ſibi aſſignatis aſſerere ſtuduiſſe, ex decreto Thebaldi Apoſtolicæ Sedis legati elicitur.

Thebaldus D. G. S. R. Ecc. Sub. Apoſtolicæ Sedis Legatus, dilectis in Chriſto fratribus univerſo Clero M. Comiti, & toti populo Spalat. cum dilectione ſalutem. Ad robur, & memoriam rerum geſtarum plurimum valere cognoſcitur ſeries literarum, quandam namque firmitatem præſtat, nec ſinit oblivifci ſcriptura quæ diligenti ſolicitudine, & cura ſub uno paginali contextu fuerint comprehenſa, ideoque perſcripta præſentia notum facimus, & ad notitiam, tam præſentium, quam futurorum ſignificamus, quod cum de mandato ſummi Pontificis, in Dalmatiæ, & Sclavoniæ partibus officium legationis haberemus Spal. Eccleſiam, quæ & Salonitana dicitur, ſuper Faren. Epiſcopatu querimoniam depoſuit adverſus Iadertinam Eccleſiam. Profecto ſub Generali vocatione Clero Iadertino ſcripſimus, ſignificantes, & mandantes, ut eorum aliqui taliter inſtructi, & parati ad nos accederent, quod ſuper motis controverſiis ſufficienter reſpondere valerent, cumque ad diem, & terminum denuntiatum præfatus Clerus nec veniſſet, nec reſponſum miſiſſet, quibusdam diebus poſtea elapſis jam dictam querelam audivimus, in præſentia Epiſcoporum, & multorum aliorum, & auditis, viſis, & intellectis rationibus Privilegiis, & allegat. Eccleſiæ Spalat. eidem habito plurimorum venerabilium virorum conſilio prædictum Farenſem Epiſcopatum adjudicavimus, & aſſignavimus anno D. Incar. 1181. *Ind.* 13. *Pontif. Alex. P. P.* 3. *An.* 22. Archiv. Capit. Spal.

Ex quo deducitur tunc temporis Eccleſiam Spalat. poſt relatam lapidationem Rainerii Archiepiſcopi anno præcedenti ſecutam adhuc vacaſſe, electionique Archiepiſcopi Regem Belam obſtitiſſe, ex ejusdem ſummi Pontificis Epiſtola apparet.

Alex. Epiſcopus ſer. ſer. Dei Dil. in Chriſto Filio B. Illuſtri Vngarorum Regi ſalutem, & Apoſtolicam ben. ſignificantibus nobis dilectis filiis noſtris Clero, & populo Spal. nobis innotuit quod cum Eccleſia Spalatina diu paſtore vacaverit, & uſque ad hæc tempora juxta Privil. Romanorum Pontificum, & ſacrorum Canonum liberam electionem habuerit, tu in ea Epiſcopum ſecundum quod obſervatum eſt eligi, non permittis, volentes igitur Regiæ ſaluti conſulere, & indempernitati præfatæ Eccleſiæ pro noſtri officii debito providere, monemus Regiam Excellentiam, & exhortamur in Domino quatenus eam libere, & ſine contradictione de perſona idonea ordinari permittas, qui & Populo Dei præeſſe valeat, & prodeſſe, alioquin licet magnificentiæ Regiæ deferre velimus, jam dictæ

Eccle-

Eccleſiæ in jure ſuo deeſſe non poterimus aliqua ratione, nam, & Serenitati Regiæ credimus expedire, ut Civitatem ipſam in ſua libertate conſerves, & habitatores ejus in fidelitate tua facias firmiores, & ne eis circa Dominium tuum occaſionem tribuas malignandi. Ad hæc etiam Regiam magnificentiam monemus attentius, & rogamus quatenus Minoslavum Comitem ad reddendam pecuniam prænominatæ Eccleſiæ, quam olim bonæ memoriæ R. Spalaten. Archiepiſcopo abſtulit, vel ad æſtimationem congruam, & ut loca illa in quibus olim Cathedrales ſedes fuiſſe noſcunt, ordinari permittat, ſi aliter ad hoc induci nequiverit Regia poteſtate compellas, Data Viterbii II. *Non. Iulii.* In qua cum R. defuncti Archiepiſcopi mentio fiat poſt relatum decretum Thebaldi ſcriptam dicendum eſt, imo ex ejusdem relatione Pontificem Regem monuiſſe.

De Pharenſi autem Epiſcopatu Archidiaconus ſequitur c. 23. *His temporibus defuncto Martino Inſularum Epiſcopo, Nicolaus Manzavini nepos ejus ambitionis ardore ſuccenſus tantum ſollicitaverat Inſulanos, quod ab eis in Epiſcopum eſt electus. Præſentatus ergo Spalatenſi Archiepiſco manum conſecrationis ſibi poſtulabat imponi, Archipræſul vero ejus devitans verſutias, ſciens eum calidum, & doloſum minime admittebat, tandem inſtantia civium ſuperatus promiſit, ſe die Dominica, quæ craſtina futura erat eorum ſatisfacere voluntati. Nicolaus vero indigne ferens dilationem Archiepiſcopi, ipſa nocte iter arripiens perrexit Veronam, ibique Dom. Papam Lucium quibuſdam machinationibus circumveniens, conſecrationem ab eo petiit, & accepit. Vacante autem Eccleſia Iadrenſi, Nicolaus iſte in Archiepiſcopum eſt electus, electionem temere ſuſcipiens abſque licentia Apoſtolicæ ſedis adminiſtrationi Iadrenſis Eccleſiæ ſe imprudenter immerſit. Quamobrem Dominus Innocentius Papa, eum utraque dignitate privavit, Inſulani vero Spalatum accedentes elegerunt in ſuum Epiſcopum Micham nepotem Picii Canonicum Eccleſiæ Spalaten. Hic in Eccleſia Spalatina conſecrationem ſuſcepit, & pergens ad Apoſtolicæ Sedis Præſulem confirmationis reſcriptum obtinuit, ut deinceps Epiſcopatus Pharenſis antiquæ Metropoli Spalatinæ tanquam matri ſuæ jure perpetuo adhæreret.* Ex quibus Archidiaconi dictis dignóſcitur Nicolaum a Papa Lucio in Epiſcopum Pharen. ſub Archiepiſcopo Iadren. conſecratum, cum relata Scriptura Iadren. 1190. 19. Maii eundem *eorum Eccleſiæ ſuffraganeum* teſtetur, hacque de cauſa inter ſuffraganeos Spalatinæ ſedis in Synodo tunc temporis habita, & mox referenda non nominatur Pharenſis, & cum deinde ipſe Nicolaus Archiepiſcopus Iadræ electus fuiſſet, ut Arch. refert conareturque ſibi in Pharenſi Epiſcopatu alium Iadrenſem ſubſtituere, Spalatenſesque ab Andrea Duce Emerici Regis Ungariæ fratre, qui maritimis locis præerat obtinuiſſent ut Michæ Canonico Spalaten. Epiſcopatus conferretur, & Metropolitanæ Spalaten. reſtitueretur, ut ex ejuſdem privilegio apparet.

In nomine Sanctæ Trinitatis, & Individuæ Unitatis anno ab Incar. D. 1198. *Indictione prima, Ego Andreas tertii Belæ Regis filius D. G. Dalmatiæ, Croatiæ, Ramæ, Culmæque Dux in perpetuum. Quoniam Ducali Serenitati jura & diſpoſitiones Regni ſui licet . . . & diſponere. Hinc eſt, quod nos in Dalmatia perambulantes invenimus Epiſcopatum Farenſem ſuo Paſtore vacantem, ne igitur juri Eccleſiaſtico in aliquo derogaretur diligenti inquiſitione cui Archiepiſcopatui ſuffraganatus ſubjacere, relatione vero Dalmatiæ Epiſcoporum, & univerſorum Croatorum Principum percepimus, quod ex antiqua conſtitutione ſub Spalaten. Archiepiſcopatu fuiſſet. Nos vero relationi eorum attendentes prætaxatum Epiſcopatum cuidem Spalaten. Canonico M. contulimus ac eundem Epiſcopatum Spalaten. Eccleſiæ confirmavimus. Hujus autem conſtitutionis, pagina teſtimonio iſtorum facta. Andrea Bano, Comite Macharia, Comite Ioſeph, Comite Marco, Comite Andronico filio Bani Camerario Ducis Wenceslavo, Præpoſito Gutifredo, Magiſtro Teobaldo Dat. per manus Petri filii Milka Ducis Aulæ Notario* re ad Summum Pontificem Innocentium delata, quid decreverit, ejuſdem Epiſtolæ referunt, quæ inter impreſſas non reperiuntur.

Regiſtr. Archiep. Spalat.

Innoc. Epiſcopus Ser. Ser. Dei Vener. fratribus Tinien. & Scardonen. Epiſcopis & dilecto filio Abbati Trag. Sal. & Apoſtolicam Bened. Conſtitutus in præſentia noſtra Ven. frater noſter M. dictus Faren. Epiſcopus ſua nobis aſſertione monſtravit, quod cum Vener. fr. nr. N. Faren. Epiſcopus electus fuiſſet in Archiepiſcopum Iader aſſerens electionem ſuam fuiſſe per Sedem Apoſtolicam confirmatam ad Iadertinam tranſivit Eccleſiam, & in ea tamquam Archiepiſcopus miniſtravit; poſtmodum autem ad Faren. accedens Eccleſiam, cœpit de ſubſtituendo ſibi in eandem Eccleſiam Paſtore tractare, volens in eam intrudere M. Diaconum Eccleſiæ Iader. Principem terræ alium ibidem intrudere moliente, per potentiam Laicalem, propter quod Clerus, & Populus Faren. convenientes in unum, credentes, dictum Epiſcopum ad Iadertinam Eccleſiam auctoritate Sedis Ap. tranſiviſſe, dictum M. in paſtorem concorditer elegerunt, & electionem factam dilectis filiis Spalat. capitulo præſentantes eam confirmari obtinuerunt, & electum ſuum per ſuffraganeum Spalat. Eccleſiam conſecrari poſtmodum autem præfatus N. Faren. Epiſcopus a nobis ad Ven. fratres noſtros . . . . Polen; Abſalen; & Arben. Epiſcopos litteras impetravit, a quibus licet propter cauſam ſuſpicionis idem Epiſcopus appellaſſet, ipſi nihilominus ſicut, & fuit in via ſuggeſtum excommunicationis ſententiam protulerunt propter quod ipſum ad ſedem Apoſtolicam venientem fecimus ad majorem cautelam abſolvi? conſtitit autem nobis quod licet d. N. poſtulatus fuerit in Eccleſiam Iader. poſtulatio tamen ejus nondum fuit per ſedem Apoſtolicam approbata ſuggeſtum etiam nobis fuit per litteras, & nuntios ejus, quod cum Iadertum, unde oriundus fuerat ad domum propriam acceſſiſſet, & in Iader. Ecc. non tanquam Archiep. ſed tamquam Archid. miniſtraret, dictus M. in locum viventis irrepſit, & in Faren. Eccleſiam temere ſe permiſit intrudi, propter quod de m. to noſtro per memoratos Epiſcopos excomm. fuit, vinculo innoda-

Archiv. Capit. Spal.

noda-

nodatus, quia vero ſive memoratus Epiſcopus temere tranſiverit ad Eccleſiam Iader. ſive ipſam tamquam ipſius Archid. viſitarit antequam Pharen. Eccleſia fuiſſet ab eo auctoritate ſedis Apoſtolicæ abſoluta, per electionem Canonicam alium ſibi Epiſcopum non poterat copulare, eidem Epiſcopo dedimus in mandatis, ut a Faren. Eccleſia omnino recedat, nec ſe nominet Faren. Epiſcopum, ſed ad Spal. Canonicam unde aſſumptus fuerat, ſi voluerit, revertatur. Quia vero Faren. Eccleſia juſto forſan errore decepta, credens. u. Epiſcopum ad Iad. Ecc. de m. to Ecc. o R. tranſiſſe. in hunc contulit ſua vota, & ipſi occaſione ſimili circumventus, conſenſit in eam, diſcretioni veſtræ per Apoſtolica ſcripta mandamus quatenus ſublato appell. obſtaculo inquiratis diligentius veritatem, ſi præfatus N. Faren. Epiſcopus poſtulationem ſuam aſſeruit per ſedem Apoſtolicam approbatam, ſi ad Iader. Ecc. omnino tranſivit, ſi in ea ſe habuerit ut electus, ſi de ſubſtituendo ſibi Paſtore in Eccleſia Faren. tractavit, ut de his, & aliis per litteras veſtras certiores effecti, melius in ipſo negotio procedamus; quod ſi omnes his, exequendis nequiveritis intereſſe, duo veſtrum ea nihilominus exequantur Dat. Later. 4. Id. Julii Pontif. noſtri A. 2.

Innoc. Epiſcopus ſer. ſer. Dei dilectis filiis Capitulo Spalat. ſalutem, & Apoſtolicam ben. cum Venerabilis frater noſter M. dictus Faren. Epiſcopus Ven. fratrem noſtrum. N. Faren. Epiſcopum aſſerentem poſtulationem ſuam eſſe per ſedem Apoſtolicam approbatam tranſiiſſe proponat ad Eccleſiam Iadertinam, & in ea ut Archiepiſcopum miniſtraſſe & in Faren. Eccleſia alium ſibi ſubſtituere voluiſſe, ſe vero ad Faren. Eccleſiæ regimen fuiſſe illo tranſeunte vocatum præfatus vero N. Epiſcopus ad Civ. Iadertin. unde fuerat oriundus, non tranſiiſſe, ſed acceſſiſſe, proponat, & in ea ſe non ut Archiepiſcopum ſed Archid. miniſtraſſe ac dictum M. Faren. ſe in Eccleſia Faren. feciſſe intrudi, & nos Inquiſitionem horum duxerimus committendam ſollicite, volumus præcavere, ne interim eadem Faren. Eccleſia aliquid in ſpiritualibus, vel temporalibus detrimentum incurrat, ipſam ergo veſtræ ſolicitudini committentes donec aliud ſtatuamus diſcretioni veſtræ per Apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus taliter ipſi providere curetis, quod occaſione controverſiæ hujus aliquod diſpendium non incurrat; Dat. Lat. 2. Id. Iulii Pontificis noſtri anno 2.

Tertia ejuſdem Innocentii epiſtola impreſſarum lib. 1. Epiſtola 534. N. Faren. Epiſcopo ut cum aliquot Canonicis Romam cauſam ſuæ translationis dicturus veniat.

Mirari cogimur, & moveri (quod ſicut a multis accepimus) tu regimen Eccleſiæ Iadertinæ ſine mandato ſedis Apoſtolicæ irreverenter aſſumere præſumpſiſti, licet enim Clerici Eccleſiæ Iadertinæ cum ſuæ Civitatis nuntiis ad noſtram præſentiam acceſſiſſent, & nobis tam ex relatione ipſorum, quam litterarum inſpectione, quas tulerunt patuiſſet quod in Iadertin. Archiepiſcopum electus fueras, imo verius poſtulatus: quia tamen etſi de modo poſtulationis poſſemus reddi per eaſdem literas certiores; de perſona tua nobis non poterat fieri certa fides, nec examinare debebamus abſentem, eis de conſilio fratrum noſtrorum decrevimus reſpondere, ut aliqui de Canonicis ejuſdem Eccleſiæ noſtro ſe conſpectui præſentarent, ut de ſtudiis poſtulationum, & de meritis poſtulati certiores effecti, ſecurius in ipſo negotio procedere valeremus: adjicientes quod licet Epiſcoporum translatio ad ſolum pertinet Rom. Pont. quia tamen ad Ven. fratrem noſtrum Patriarcham Graden. conſecratio Iadertini electi noſcitur pertinere, cum de beneplacito noſtro procederet, ut tibi pallium conferremus, & tu nobis juramentum fidelitatis præſtares te procul dubio faceremus dicto Patriarchæ Graden. profeſſionem Canonicam, & debitam obedientiam exhibere, ſed ipſi nuncii tales noluerunt literas reportare, quibus reverſis ſine mandato noſtro Eccleſiæ Iadertinæ diceris regimen aſſumpſiſſe, & in ea tam temporalia, quam ſpiritualia miniſtrare, quia vero grave nimis eſt, quod de tua præſumptione proponitur, nec ſubito volumus damnationis ſententiam jaculari, fraternitati tuæ per Apoſtolica ſcripta mandamus, & diſtricte præcipimus, quatenus infra duos menſes poſt ſuſceptionem præſentium cum competenti num. Canonicorum Eccleſiæ Iadertinæ iter arripias ad ſedem Apoſtolicam veniendi, redditurus nobis ſuper exceſſu, quem, prædiximus rationem, ita quod ſi culpabilis inventus non fueris, cum nobis de poſtulatione Canonica, & perſonæ tuæ Idoneitate conſtiterit, translationis gratiam, & uſum pallii recipere merearis. Poſt modum debitam nobis fidelitatem, & dicto Patriarchæ profeſſionem Canonicam impenſurus; alioquin ex tunc te noveris ab officio Pontificali ſuſpenſum, & nos Canonicis Iader. Eccleſiæ dediſſe firmiter in mandatis, ut aliam perſonam idoneam canonice ſibi eligant in Paſtorem Dat. Lat. 3. Nonas Xbris.

Scriptum eſt Iadertinis Canonicis in eundem fere modum uſque ad verbum ſuſpenſum. Quocirca Univerſitati veſtræ per Ap. ſcripta mandamus, quod ſi prædictus Epiſcopus præceptum noſtrum contempſerit adimplere, vos aliam perſonam idoneam vobis eligatis Canonice in Paſtorem. Dat. ut ſupra. Nicolaum autem obedire renuiſſe ex ejuſdem Innocentii Epiſtola arguitur, cum Regi Ungariæ ſcribat lib. 3. Ep. 2. *Nicolaum quoque quondam Faren. Epiſcopum, qui non ſolum præter auctoritatem noſtram, ſed etiam contra prohibitionem expreſſam; Iadertinam Metropolim, quam præſumpſit invadere, detinere præſumit, unde ſuſpenſus a nobis anathematizari mandatur, ut a ſuo reſipiſcat errore, tradita tibi poteſtate compellas, ne juxta Canonicas Sanctiones non careas ſcrupulo ſocietatis occultæ, ſi manifeſto facinori deſinas obviare Dat. Lat. 1. Id. Octob.*

Ex quibus dignoſcitur Nicolaum *utraque dignitate privatum* non ſolum ob cauſam ab Archidiacono relatam, ſed etiam quia ſubjectionem Patriarchæ Graden. detrectabat, & ſicut Scripturæ Iadræ uſque ad datam ult. Epiſtol. Innoc. *Nicolaum Archielectum* exprimunt, ita anno 1201. Eccleſiam Paſtore vacaſſe teſtantur, eunc demque Nicolaum antequam deponeretur Nonen. & Scardonen. Epiſcopatus Spala-

Spalatinæ Metropoli detrahere, ſibique ſubjicere ſtuduiſſe, ex epiſtola Henrici Regis Ung. conjici poteſt, quæ quamvis ſine data reperiatur, prout multæ ſimiles minores dictæ, tamen cum in *Privil. noſtror.* mentio fiat; Privilegia autem Spalatinis anno 1196. confirmaſſe conſtat, intra hunc annum, & ejuſdem Nic. depoſitionem ſcilicet 1200. ſcriptam, dicendum eſt,

H. D. G. Hun. Dal. Cr. Ramæque Rex.

Spalatenſ. Capitulo, & totius Urbis conventui, Sal. & gratiam Univerſitatis veſtræ litteris receptis, & nuntiis ea quæ debuimus, quæ nobis ſignificabant intelligere curavimus, quorum relatione cognovimus, quod auctoritate Regia, & præcepto, Iadrenſes jactent ſe Epiſcopatus veſtros Scardonen. videlicet: & Nonen. a modo poſſeſſuros. Quia igitur ex ſuſcepto Regiæ magnitudinis culmine omnium noſtrorum fidelium jura læſa, & inconcuſſa juxta tenorem privilegiorum noſtrorum ſervare tenetur, nolumus aliquo modo univerſitatem veſtram a ſuis juſtitiis fore alienam; fidelitatis namque veſtræ probata conſtantia, jura veſtra vobis totaliter confirmamus, & veſtris ſuffraganeis univerſis univerſaliter, & ſingulis ſingulariter, Regia auctoritate præcipientes mandamus, quatenus debitum honorem, & reverentiam Spal. Eccleſiæ exhibeant, & nullius nova ſuggeſtione a fide, qua eidem Eccleſiæ tenentur debeant exorbitare. De Eccleſia autem Pharenſi ſicuti Summum Pontificem curam Capitulo Spalaten. commendaſſe, ex 2. Epiſtola elicitur; ita deinde Micham. Epiſcopum confirmaſſe Spalatinæque Metropoli adjudicaſſe, ut Archidiaconus ſcribit cenſendum eſt, etiamſi inter Innocentii Epiſtolas impreſſas nihil reperiatur, ſed ex poſteriorum temporum ſcripturis id appareat. In Croatia quoque Corbavienſem Epiſcopatum inſtitutum Archid. refert cap. 23.

Poſt mortem vero Emanuelis Imperatoris, cum rediiſſent Spalatenſes ad dominium Ungarorum electio facta eſt de quodam Petro Ungaro filio Chitilien, qui erat nobili genere ortus, cum ergo conſecrationis munus fuiſſet adeptus primo Pontificatus ſui anno vocavit univerſos Epiſcopos ſuos, Abbates etiam, & omnes Eccleſiæ perſonatus habentes cum univerſo Clero, & celebravit Provincialem Synodum in Baſilica Sancti Andreæ, quæ dicitur picta, in hac Synodo multa bona fuerunt ſtatuta, tunc limitatæ fuerunt Diœceſes cujuslibet Epiſcopatus; Corbavia cum eſſet Parochia Eccleſiæ Spalat. voluit eam Archiepiſcopus ſibi detrahere, & in ea Epiſcopatum facere, Metropoli Spalatinæ ſubjectum, quod & factum eſt; nam ex voluntate Cleri illius Provinciæ, qui ad Synodum venerat ordinatus eſt primum Epiſcopus Corbaviæ Mattheus Marutæ Canonicus Eccleſiæ Sancti Domnii, juvenis quidem ætate, ſed honeſtæ converſationis, & ſobriæ vitæ; Denique porrecto Synodali conventu quæcumque ibi ſtatuta fuerunt, Apoſtolicis ſunt auribus intimata. Dominus vero Papa approbans univerſa, pondus auctoritatis Romanæ Eccleſiæ eis imprimens confirmavit. Hæc Synodalis Diœceſium limitatio extat in cartulario Capituli Traguriens.

In nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis anno ab Incar. Domini 1185. Indictione 3. Domino Lucio PP. III. Apoſtolicæ ſedi præſidente, ac D. Bela III. Ung. Regnum gubernante, & D. Henrico filio ejus, eo vivente coronato, & D. Petro Ungaro Ven. Archiepiſcopo Spalat. ſedem regente hoc actum eſt. Quoniam paſtoralis officii, quibus ſumma ſpiritualium rerum committitur, admonet univerſos ac Patria ſolicitudo invitat ut gregibus ſibi creditis ita quisque provideat, quod Luporum morſibus non exponantur incaute & non incongrua abutentes licentia terrenis commodis inhiare videantur, & ne animarum lucra omittantur, diligenter inquirere. Ideo Ego Petrus divina favente gratia Spalatinæ Sedis Archiepiſcopus videns multa enormia per noſtrum Spalat. Archiepiſcopatum emerſiſſe, multiplicesque ſubditorum errores conſiderans graviter pullulare, ut Domino providente exceſſibus tantis finem congruum imponere atque ſalutaribus monitis audientium corda poſſem informare, de m. to & voluntate Summi Pontificis in noſtra Spalaten. Civitate cum omnibus ſuffraganeis, & Abbatibus, nec non Clericorum copia generalem Synodum invocata Sancti Spiritus gratia Kal. Maij devotiſſime celebravimus. In qua videlicet quæ digna correctione videbantur correximus. Et quæ fuerunt plantanda, Domino cooperante, provida maturitate omnium fratrum communicato conſilio, plantare curavimus: Inter cætera quidem cum Parochiæ ſuffraganeorum noſtrorum ad ſe invicem eſſent confuſæ, & cæteris limitibus nequaquam diſtinctæ, & nullis privilegiis communitæ, ita ut ipſi Epiſcopi in errorem, & controverſiam ſæpe inducerentur, placuit primo Nobis, & poſtea omnibus noſtris Epiſcopis memoratas Parochias taliter diſtinguere, ac Privilegiis communire, ut de cætero unusquisque Epiſcoporum attributis ſibi Parochiis & Privilegiatis gaudeat, & nulli umquam fratrum ſuorum quæſtionem exinde movere præſumat.

Deffinivimus itaque pari voto, & communi voluntate eorundem ſuffraganeorum, ut Archiepiſcopus Spal. has habeat Parochias Cliſſam, Scalle, Zminam, Zettinam, totam Cleunam, totum Maſurum, & totum Dol, usque Vrullam, & ubicumque ſunt terræ S. Domnii, debeant dare decimam S. Domnio.

Tinien. Epiſcopus habeat ſedem ſuam in Tenin, & habeat has Parochias, Tenin, Campum, Verchreca, Pſet.

Tragurien. Epiſcopus habeat has Parochias, Trag. Drid. Sibenicum, & totum Comitatum Zagoriæ.

Scardonen. Epiſcopus habeat has Parochias, Scardonam, Briber Belgrad, cum tota Sidraga.

Nonen. Epiſcopus habeat has Parochias Nonam, totam Lucam, & medietatem Licæ.

Signien. Epiſcopus habeat ſedem ſuam in Signia, & habeat has Parochias, Signiam, Vallem Vineariam, Gezcam, & Buſan.

Corbanen. Epiſcopus habeat ſedem ſuam in Corbava, & habeat has Parochias, Corbaviam, medietatem Licæ, Novigrad, Dreſnic, Plis, & Modruſam.

Eccleſiæ vero S. Stephani Regis, & Capellæ

 noſtræ

noſtræ in honorem S. Iohannis, quam nos manu noſtrâ conſecravimus, hanc ordinationem fecimus, quod ei poſt Archiepiſcopum, nullus præſit, niſi Sacerdos ei ordinatus. Cui hos reditus communi voluntate fratrum ibi exiſtentium conceſſimus, vineam unam in Biaci, quam a quodam Tragurino filio Furmini Calageorgii, juſtitia dictante, Iudicio Dirſemari Tragurii tunc Comitis recepimus, cujus cauſæ Priſtaldus eſt Cerne filius Cypriani, teſtes ſunt Iupanus Petrus filius Gregorelli, & Martinus Tragurinus de Benedicte, & alii quam plures, & ibidem in Biaci terram ad duos Boves, Bovem, & Vaccam. Statuimus ſiquidem, ut nulli omnino homini liceat hanc paginam noſtræ conſtitutionis, & confirmationis infringere, vel eis aliquatenus contraire.

Quicumque vero auſu temerario id facere attemptaverit, indignationem omnipotentis Dei, & noſtram, ac fratrum noſtrorum maledictionem ſe noverit incurſurum, & Sancto Domnio componat centum marchas argenti. Ut autem hæc ordinatio, quam his perſonis præſentibus, & eam approbantibus ſtatuimus. Flaſcone Tinien. Epiſcopo: Michaele Tragurien. Epiſcopo: Michaele Scardonen. Epiſcopo: Matthæo Nonen. Epiſcopo: Mireo Signien. Epiſcopo: Matthæo Corbanen. Electo Iſaac Sancti Stephani Abbate, Vincentio Trag. Abbate, Alberto Piſano S. Bartholomæi Præpoſito Duımo Sancti Domnii Primicerio, Iohanne Sacriſta, cum toto ejusdem Eccleſiæ Capitulo, Vilcota Archipresbytero de Cliſſa, Vilcota Archipresbytero de Kileo, Gaudio Archid. Trag. cum ſuis Clericis, Draſez Scardonen. Archipresbytero, cum ejusdem Eccleſiæ Clericis, Deſimuro Licen. Archipresbytero cum Clericis ejusdem Eccleſiæ, Radona Buſanen. Archipresbytero, cum Clericis ejusdem Eccleſiæ, Techemiro Nonen. Archipresbytero, & Petro Prim. cum reliquis ejusdem Eccleſiæ Clericis. Firma ſtabilisque permaneat per Notarium noſtrum Sabbatium ſcribi, & ſigillo Sancti Domnii, & noſtro imprimi præcepimus, & confirmatio Summi Pontificis

Ex Reg. Privil. Archiep. Spal. *Urbanus . . . . Petro Archiepiſcopo Spalat. Sal. . . . . Diviſiones Parochiarum, quas de ſuffraganeorum tuorum aſſenſu feciſſe dignoſceris, & redigi feciſti in ſcriptis pro eo quod ex confuſione ipſarum quæſtiones difficiles ſæpius emergebant, ſicut rationabiliter de illorum ſuffraganeorum convenientia factæ ſunt, & in ſcripto authentico continentur & conſtitutiones alias, quas pro corrigendis quorundam exceſſibus, & aliis honeſtis cauſis congregato concilio, deliberatione provida, ſtatuiſti cum additionibus, & determinationibus quæ in ipſis capitulis inferius apponuntur auctoritate Apoſtolica confirmamus. Datum Veronæ 3. Idus Novem.* 1185.

Obſervandum eſt hanc Synodum fuiſſe celebratam tempore, quo bellum inter Venetos & Ungaros gerebatur, & hi univerſam continentem, illi autem omnes Inſulas poſſidebant, mutuaque damna tunc eveniſſe ſupra relatum eſt, ex quibus Iurisdictionem quoque Eccleſiaſticam in eis locis, quæ in adverſariorum poteſtate reperiebantur impeditam fuiſſe conjectandum: Qua de cauſa Archiepiſcopum Spalat. (ſummo Pontifice pro bono pacis annuente) Iupam, Lichæ in continenti Croatico ſitam, & in Ungarorum poteſtate exiſtentem Eccleſiæ Arben. detraxiſſe, ejusque medietatem Epiſcopo Nonenſ. pro parte Inſulæ Pagi, a Venetis poſſeſſa, aſſignaſſe, alteram vero cum Corbavia, (quæ peculiaris erat Parochia Eccleſiæ Spal.) Epiſcopo Corbavien. tunc inſtituto, ut Archid. refert.

De Signienſi autem Epiſcopatu, quando inſtitutus fuerit, non conſtat, de quo Archid. c. 15. ſupra relato. *Veglienſis obtinebat majorem partem Parochiarum, quas nunc habet Signienſis Eccleſia, quæ non erat tunc Epiſcopalis ſedes,* ſcilicet quando Epiſcopi ſuperioris Dalmatiæ ſe exemerunt a Metropoli Spalat. quod circa annum D. milleſimum eveniſſe l. 2. c. 14. dictum eſt; tamen ante tempora relatæ Synodi Signienſem Epiſcopatum extitiſſe ex epiſtola Alex. P. P. III. data Benev. 3. Kal. Feb. ſcripta Mireo Epiſcopo qui in Synodo nominatur, dignoſcitur, cum eidem præcipiat, ut Girardum Archiepiſcopum in ſuum Metropolitam recognoſcat, & quamvis tempus Epiſtolæ percipi non poſſit, tamen cum Girardum fuiſſe Archiepiſcopum Spalati anno 1171. conſtet, & circa annum 1175. mortuum ex ſupputatione Archidiaconi eliciatur, ideo Signienſem Epiſcopatum ſicuti ante relatam Synodum, & Epiſcopatus Corbavienſis inſtitutionem, extitiſſe conſtat, ita ex aliqua ſimili cauſa inſtitutum fuiſſe conjici poteſt. Ex quibus dignoſcitur, Spalatenſem Metropolim præter Tragurienſem, reliquos ſuffraganeos in Synodo nominatos in Croatia habuiſſe, & quamvis Archiepiſcopus Spalaten. Dalmatiæ totiusque Croatiæ Primatis titulo utatur, tamen an Sirmienſis, & Zagrabienſis Epiſcopatus, qui in Croatia Interamnenſi exiſtunt, unquam Metropoli Spalatinæ ſubditi fuerint, nulla memoria reperitur; ſed ſicuti Sirmienſis inſtituto a Wolfgango Lazio, S. Stephano primo Ung. Regi tributa, ſupra refutata fuit, ita Zagrabien. S. Ladislaum Regem inſtituiſſe ejusdem Eccleſiæ monumenta memorant, quod non videtur inveriſimile cum ipſum Croatiam acquiſiviſſe ex relatis conſtet.

Regiſt. Archiep. Spal.

Pharenſem autem, qui quamvis in recentiori Dalmatia non reperiretur, tamen antiquo jure Salonitanæ Eccleſiæ Andream uti Ducem Ramæ, vel Culmiæ Spalatinæ ſedi eundem adjudicaſſe concludendum eſt.

Spalatenſis ergo Metropolis habuit tunc temporis in Dalmatia unicum ſuffraganeum Tragurienſem, in Croatia vero Tinienſ. Scardonen. Nonen. Signien. & Corbanen. Pharen. vero in antiqua Dalmatia, vel Ducatu Culmiæ.

CA-

CAPUT XII.

Quomodo poſt Imperii declinationem, *Adriaticæ* navigationis ratio mutata fuerit?

AB antiquiſſimis temporibus, donec Romanum viguit Imperium, quomodo navigationis Adriatici ratio diverſificata eſſe potuerit L. 1. conjectatum eſt: Quæ autem poſt Imperii declinationem evenerint, quoad Dalmatæ ſui Iuris evaſerunt, & quoties Imperatores Orientales, Dalmatiam, Mariſque Adriatici dominium recuperare tentaverint, libris ſequentibus relata ſunt. Quibus recenſitis quatenus ex penuria auctorum licuit, non inutile erit aliquas animadverſiones adnectere, quæ non minus ad dilucidationem dictorum, quam ad dicendorum meliorem intelligentiam conferent; Nam Romanis, Herulis & Gothis Dalmatiam ſimul cum Italia poſſidentibus, cum utraque ſub unius dominio fuerit, nulla alterationis occaſio in Adriatico eſſe potuit, a Iuſtiniano deinde ambabus recuperatis, reintegratoque maris dominio, navigationis quoque rationem poſt Imperii diviſionem inductam continuatam dicendum eſt, & Claſſe, Conſtantinopoli Ravennam, adnavigante, Adriaticum cuſtoditum, donec majorem partem Dalmatiæ Slavi occuparunt. Abinde enim res in Adriatico alteratæ fuerunt, & prout a Dionyſii temporibus, usque ad Romanos naviga-
l. 1. *c.* 5. tionem ejusdem Inſulares Liburni exercuerunt, ita Romano vigente Imperio ab Inſulis continentem Dalmaticam & Civitates, Portusque a Romanis muni-
l. 1. *c.* 5. tos navigatio reducta fuit, ut relatum eſt, ita ut, quando Slavi Dalmatiam occuparunt, Inſulas ob earum ſterilitatem parum habitatas fuiſſe cenſendum ſit; Ideo Dalmatarum reliqui ad easdem refugientes, cum ob ſocordiam Græcorum condendarum inibi Urbium modum non haberent, propter victualium indigentiam, patriique ſoli amorem aliquas Civitates reſtaurare, cum Slavisque convenire, ex piſcatu, navigatione, Inſularumque ſterili ſolo victum quærere, coacti fuere; ſed Occidentali parte continentis a Croatis occupata, dominium Inſularum ejusdem partis Dalmatæ retinuerunt, & præter Civitates ab antiquo exiſtentes, ſcilicet Abſoro, Viglia, Arbo, Iadra & Tragurio: Salonitani Spalatum habitarunt: Serviis autem reliquum continentis ſimul cum majoribus Inſulis itidem occupantibus, Dalmatarum Orientalis partis reliquiæ, (cum Epidaurum reſtaurandi vires non haberent) in prærupta & peninſulari Rupe portum efficiente, Rauſium ædificarunt, ut relatum eſt: Navigationis quoque rationem tunc variatam fuiſſe oportet; nam quamvis ſupradictas Civitates Græci in continenti retinuerint, tamen adeo exiles a Principio ſuæ reſtaurationis fuere, (ut Archidiaconus de Spalato, & Porphir. de Rauſio teſtantur; idemque de Iadra, & Tragurio præſumi debere conſentaneum ſit) ut neque Civibus Terram proximam colere permiſſum cum Archidiacono dicendum ſit, *l.* 1. *cap.*
neque tutam commodamve ſtationem Græcorum Claſſes apud easdem Civitates habuiſſe cenſeri debeat, & multo minus in portubus deſertis continentis, ob quas omnes cauſas navigatio Adriatici denuo a littore continentis, ad Inſulas reducta temporibus Dionyſii, & ante Romanos quodammodo aſſimilari poteſt, hoc excepto, quod Dionyſius, & qui poſt eum Adriatici dominium habuerunt, Iſſam, Pharum, & Corcyram tenuerunt, quas Slavi cum Melita, & Brachia occuparunt, excepta Iſſa, quam cum Coara, & Laſtobo Græci retinuerunt, ut Porphir. ſcribit. Harum au- *l.* 1. *cap.*
tem Inſularum Civitates ab eo tempore, quo Romani dominium in proximam continentem dilatarunt in dies decreſcentes habitatoribus minuebantur, ita ut tunc temporis, quando a Slavis occupatæ fuerunt, vel ob Græcanicarum Claſſium moleſtias deſertæ, vel ex eorundem ſegnitie muris deſtitutæ, a Slavis, quamvis claſſe carentibus, ex proxima continentis lembis transfretantibus facile occupari potuerunt, & quamvis eoſdem Slavos aliqua circa Sipontum loca populaſſe Paulus Diaconus ſcribat, ex quo Claſſem habuiſſe argui poſſet, tamen id potius permittentibus Græcis, contra Longobardos ipſorum inimicos geſtum, quam quod a principio occupationis, Slavos Claſſem habuiſſe (cujus nulla memoria reperitur) dici poſſit: Ideo Græcos dominium integrum Adriatici poſſediſſe, donec Ravennam retinuerunt, & Slavorum maritimos conatus, (ſi qui fuerunt) facile repreſſiſſe cenſendum eſt, ſed in dies decreſcentibus Græcorum rebus, & poſt Ravennæ amiſſionem ſenſim Adriatici dominium amittentibus, Croati aliquas ex Inſulis occupantes, mare infeſtaverunt, & Serviorum maritimi Narentani, Claſſe Græcorum abſente per mare ſe dilatare, Claſſem parare, & prænavigantes vexare cœperunt, ab inde Narentanorum nomen innoteſcere cœpit, primæque ipſorum moleſtiæ in Venetos factæ memorantur, qui extra ſinum navigantes eorundem Inſulas præternavigare crebro cogebantur: eodem modo, & Croatæ Venetis, & Iſtris infeſti fuere, & utrique Slavi Dalmatis ut relatum eſt, ex quibus Dalmatas Græcorum Claſſe deſtitutos, ſui juris evaſiſſe; Slavorum tamen moleſtiis obnoxios fuiſſe conſtat; nam quamvis Civitates eorum in continenti exiſtentes, tunc temporis 80. circiter annorum ſpacio a Dalmatica deſolatione, validas 828.
jam effectas (ut Porph. de Rauſio teſtatur)

tur) Slavorum impreſſionem non timuiſſe dicendum videatur, tamen cum ex mari victum quærere neceſſitatem habuerint, eorundem navigationes, piſcatus, & Inſularum ipſarum culturam a Croatis, & Narentanis hominum numero abundantibus, & mari jam aſſuetis inquietatas, & inde res eorum debilitatas fuiſſe oportet, eo magis quod Croatæ non ſolum a Terra ipſis proximi, ſed etiam occupatis Inſulis inter earundem Civitates poſitis Dalmatarum vires, per ſe debiles diſtractas quoque tenerent. Ideo tot anguſtiis preſſi ad proxima Venetorum auxilia confugere coacti fuerunt; qui, ex receſſu Græcorum claſſis, propter Saracenorum, & Slavorum moleſtias, naves ſuas munire cogebantur, Iſtrisque, & Dalmatis antiquis ſociis propterea etiam utilitate ſic exigente libenter contra Slavos opitulati ſunt. Tunc ſecunda in Adriatico mutatio ſecuta eſt, quæ cum antiquiſſimis comparari poteſt, ſi ſtatus Dalmatarum, cum Liburnis, & Venetorum cum Atrienſibus conferatur; ex quibus eorundem res geſtæ quarum memoriæ perierunt conjecturis aſſequi poterunt: Nam ſicuti ante Atrienſes Liburnos dominium
l. 1. c. 5. maris habuiſſe obſervatum eſt, ita eorundem geſta Dalmaticis aſſimilari poſſunt, donec ſub Græcorum dominio integram Dalmatiam poſſidentes ex portuum continentis, & Inſularum commoditate habitatorumque frequentia navigationem Adriatici in poteſtate habuerunt, fed cum eodem tempore quo Dalmatæ continentem, & aliquas Inſulas amiſerunt, Veneti vero a Longobardis pulſi Inſularum Veneticarum populum auxerint: Tunc ſimul, & Venetarum Navium numerum creviſſe, & Dalmaticarum diminutum fuiſſe oportet: Græcanica deinde claſſe ex Adriatico recedente, navigationem ejus ſenſim Venetis ceſſiſſe, Dalmatasque, & Iſtros, cum eisdem communibus amicis ſuas naves jungere, & in dies debiliores evadentes aſſociare, tandem a Croatis, Narentanis, & Saracenis preſſos, protectioni eorumdem adhærere coactos cenſendum eſt. Veneti ergo in dies vires augentes, Claſſes emittere, Iſtros, & Dalmatas protegere cœperunt, Croatas deinde compeſcentes, Narentanorum Inſulas capientes, titulum Dalmatiæ, ſimul cum Adriatici dominio ſumpſerunt. Eadem, vel ſimilia Liburnis eveniſſe præſumi poteſt, & vel inter ſe diviſos, vel ab Illyriis, prout Dalmatas a Slavis preſſos maris uſum ſenſim amittendo, Artienſibus occaſionem præbuiſſe navigationem ejusdem ad ſe trahendi, & dominium ex conſequenti acquirendi, & prout Liburnos, quando mari dominabantur in oppoſita Piceni ripa aliqua loca poſſediſſe Plinius refert; ita Atrienſes præter ea, quæ ibidem tenuiſſe idem Plinius & Strabo memorant, in oppoſita quoque Liburnica ora aliquid habuiſſe tenendum eſt, integrum autem, & diuturnum maris dominium ipſa nominis impoſitio demonſtrat, ideo Liburnicas quoque Inſulas in poteſtate habuiſſe neceſſe eſt, & prout Venetorum maritimi dominii conſervationem in earundem Inſularum, & præcipue Iadrenſis Civitatis poſſeſſione conſtitiſſe, ex relatis apparet, & ex deinde dicendis clarius patebit; ita Atrienſes quoque Iadram ſimul Liburnicis Inſulis tenuiſſe (quamvis memoriæ perierint) dicendum eſt. Situs enim Iadræ ſicut cunctis Adriatico dominantibus opportuniſſimus, ita non eodem modo quibuslibet neceſſarius fuit, ipſos enim Liburnos, qui præter loca continentis, & Inſulas, aliqua quoque Piceni loca poſſederunt, ſtationem eorum Claſſis, non Iadræ, ut in centro eorum ditionis exiſtentis, ſed in illis locis, ubi pro temporum varietate neceſſitas exigebat, tenuiſſe oportet: eodem modo, & illos, qui extra ſinum exiſtentes, Adriatici dominium habuerunt, ut Dionyſius, & Romani, Claſſe pollentes, contracta cum Liburnis ſocietate facile cæteros in officio tenere potuerunt: Sed Veneti debilibus Iſtrorum, & Dalmatarum viribus, ſuas nondum magnas aſſociantes, Slavis, communibus inimicis coercitis, maris dominium conſecuti pro ejusdem conſervatione, Liburnicis Inſulis, & Iadrenſi portu prope fines Croatarum exiſtente, indiguerunt: Nam Ungari deinde Croatiam in poteſtatem ſuam reducentes, exinde aucta potentia, Venetorum Claſſe in Syria detenta, non ſolum Iadram, cæteraſque in continenti Civitates Dalmaticas ademerunt, ſed ex conſequenti Inſulas quoque ceperunt; Sic Veneti Dalmatarum ſocietate privati, utriusque Imperii auxiliis ad amiſſa recuperanda indiguerunt; Sed Græcis poſtea ab eisdem alienatis, iterum abſente Venetorum Claſſe, Ungari multa loca Dalmatiæ occuparunt: At Iadra ſervata, cætera quoque proprio marte Veneti recuperarunt, ut relatum eſt. Ex quibus quam neceſſarius fuerit Venetis Iadrenſis Civitatis ſitus apparet; Idemque vel ſimilia de Atrienſibus cenſenda ſunt, & Iadræ (cujus nomen cum ab Adriatico non admodum differat) ex ſitus neceſſitate florentibus Atrienſium rebus, vel ſaltem quando a Gallis Turcæ pulſi fuerunt, Colonia ibi deducta, antiquum Liburnicum nomen obliteratum, & proprium impoſitum coniici poteſt. Veneti ergo maris dominium conſecuti, Iſtrorum & Dalmatarum auxiliis ſibi aſſociatis, Adriaticum cuſtodire cœperunt, & ſicuti donec Græcorum Claſſes intra ſinum pro ejus cuſtodia navigabant, Adriatici ſtatus temporibus Dionyſii, & Romanorum comparari poteſt, ita Venetis ſuccedentibus, cum Atrienſium conferri: ex iisdem enim locis utrorumque

que Claſſes ad cuſtodiam maris proceſſerunt, & prout Atrienſes Cupræ Fanum in Piceno poſſediſſe, memorat Strabo; ita Fanum Fortunæ circa eadem loca Veneti in protectionem ſuſcipientes,
1140. utraque Adriatici littora conſecuti (cum nulla alia Claſſis intra ſinum exiſteret) integrum ejus dominium habere cœperunt; & quamvis Græci Epirum, & Serviam poſſiderent, & Dalmatiam pluries occupaverint, exindeque Adriatici dominium recuperare niſi ſint: tamen cum reliqua Italiæ loca amiſiſſent, & a Northmannis ipſa poſſidentibus moleſtarentur, Venetorum auxiliorum indigi, poſſeſſionem quoque maris eisdem permittere coacti fuerunt, quoad Emanuel Imperator Croatia cum Dalmatiæ parte occupata, Anconam quoque in ſuam poteſtatem redigere tentavit, ut deinde Venetos compeſcere, marisque dominium recuperare poſſet, ſed cum Veneti Iadram cum Inſulis Dalmaticis occidentalibus retinerent, Anconæ occupationem impedientes, conatus ejus eluſerunt, & quamvis deinde mortuo Emanuele, Iadram, cæteraque continentis loca Dalmatiæ Ungari occupaverint, tamen cum viribus maritimis carerent Ungari, & Græcorum Claſſes amplius in Adriaticum non venerint, etiamſi navigationem incommodam experti ſint Veneti, tamen dominium Inſularum retinuerunt, & quod per ſe fruſtra tentaverant, oblata occaſione, Francorum auxilio, Iadram recuperarunt, exinde, ſicuti latius, & diuturnius, quam Atrienſes dominium conſecuti, ita latiores quoque maris terminos Veneto nomine complexi ſunt, ut ex ſequentibus patebit.

LI-

LIBER QVARTVS.

QVomodo Veneti ſingulas Civitates continentis conſecuti ſint, uſque quo eisdem cum inſulis, & litulis Dalmatiæ & Croatiæ Vngaris ceſſere.

CAPUT I.

De Iadrenſi deſolatione.

VEneti Iadra fruſtra tentata, Inſulas retinebant, & cum Andronicus Imperator damnorum refectione pollicita, captivos ab Emanuele detentos reddidiſſet, reſtituto cum Imperio commercio damna præterita reſarciebant. Syriaca expeditione contingente cum Ungaris inducias fecerunt: Exinde cum incommoda, quæ a Iadrenſibus, cæterisque Ungarici juris locis in Adriatico experiebantur, ceſſaſſent, in terram ſanctam progreſſi, Ptolemaide capta, partem ejusdem conſecuti, per quadriennium quietas navigationes experti, opes, viresque reintegrarunt; Sed cum denuo bellum cum Ungaris
1169. renovatum fuiſſet (& eodem tempore
1201. Piſana Claſſis intra ſinum invecta Polam a Venetis avertiſſet, ut Dandulus ſcribit,) ideo Piſanos ab Ungaris ac-
Infra certitos poſteriora de Cajetanis, & Ia-
cap. ſeq. nuenſibus exempla ſuis locis referenda ſuadent conjectari; Veneti tamen claſſe pollentes, & Piſanos expulerunt, & Polam recuperarunt: Iadram vero, & per ſe validam, & florentis Ungarici Regni protectione fulcitam, propriis viribus diffiſi, tentare auſi non ſunt, ſed præſidiis per inſulas diſpoſitis, navigationem tutabantur: At cum Innocentio III. ſummo Pontifice urgente magnus Occidentalium motus in Terram
1201. ſanctam progrediendi factus eſſet; Venetique ab eisdem requiſiti numeroſam Claſſem præparaſſent, cum cruce ſignati ſupervenientes, pecuniam pactam promptam non haberent: hac occaſione Venetos uſos Francisque adjutoribus Iadram expugnaſſe anno 1202. tam Veneti, quam reliqui ſcriptores conveniunt, ſed nemo ipſorum diſſenſionem, quæ in Ungarico Regno tunc vigebat, tradit, quæ referenda eſt, ut occaſiones quæ in Iadrenſi deſolatione concurrerunt, notæ fiant.

Bela namque Rex reintegrato Croatiæ dominio Iadrenſiumque protectione ſuſcepta, cum claſſem non haberet, Venetis Inſulas permittere coactus fuit, & cum Orientale Imperium ob Tyrannidem Andronici, & Iſacii inertiam labeſceret, ditionem in Serviam dilatando, Ramæ titulum reaſſumpſit, mox ad Septentrionem converſus, Galitia, ſive Halitia, per Andream filium obtenta, titulo quoque ejus uti cœpit, & moriens, Henrico filio Regnum Ungaricum florens reliquit: Andreæ vero crucem ſumere, & pro ſe votum Ieroſolimitanum ſolvere injunxit, qui Dalmatiæ, *Innoc.*
& Croatiæ Ducatui præpoſitus, bellum *Epiſt.*
cum Venetis gerens, Pagum Inſulam populatus Caſtrum Keſſæ deſtruxit, deinde Chulmiam, & Raſciam in Servia acquiſivit; tandem arma in fratrem convertit, ut Archidiaconus Spalat. refert cap. 24.

Eo tempore mortuo R. Bela Henricus filius ejus in ſolio R. ſucceſſit: quamobrem Bernardus Archiepiſcopas frequentius in Ung. profectus multum honorifice tractabatur a Rege, multaque donaria conſequebatur ab eo. Quaſi patrem enim Rex eum venerabatur, & quidquid ab eo Archiepiſcopus popoſcerat, absque aliqua difficultate impetrabat; ad ipſius ergo petitionem donavit Rex Eccleſiæ S. Domnii ſextariolos Molendinorum Salonitani fluminis, qui ſeptimanaliter pertinebant ad Banum. Cum autem Rex Henricus haberet filium parvulum, cuperetque eum Regni ſucceſſorem habere, voluit eum ſe vivente in Regem inungi, invitatus autem Bern. a Rege, in Ung. eſt profectus, ibique cum aliis Prælatis Eccleſiarum Regni Ungariæ, qui ad ſolemnitatem jucunditatis Regiæ confluxerant, Regis filium coronavit; multisque a Rege honoratus muneribus ad Eccleſiam ſuam reverſus eſt; eo tempore facta eſt diſſenſio inter Henricum Regem, & Andream Ducem fratrem ejus, fugatusque eſt bis Andreas ad maritimas regiones, cui Bernardus Archiepiſc. ſatis bene, & honeſte obſecutus eſt. Poſt hæc eo in Ung. ingreſſo maior cœpit inter fratres diſcordiarum tumultus inſurgere. Omnes enim Regni proceres, & univerſa pene totius Ungarici exercitus multitudo, R deſeruerant, & Andreæ D. non legitime adhærebant, cum Rege vero pauci admodum remanſerunt, & ipſi tantæ ſeditionis metu perterriti, non Regem ad ſperandum hortari audebant, ſed fugam potius ſuadebant; factum eſt autem, ut die quadam ambæ partes ſibi cominus propinquantes, ad conflictum ineundum ſe ſollicite præpararent. Sed cum pars Regis fere nulla eſſet, comparatione alterius, cœpit plurimum anxiari, huc, illucque mentem exagitans, quærebat, quale conſilium in tanto diſcrimine reperiret, & tandem

dem cœlitus inſpiratus multum ſolerti induſtria utilem viam invenit, qua, & Regni jura reſumeret, & ab effuſione ſanguinis innoxius permaneret: tunc ait ad ſuos; nolite me ſequi ſed paulisper ſubſiſtite, moxque depoſitis armis, accepit dumtaxat virgam manu, & ingreſſus leniter, in agmina hoſtium ibat, per mediam armatorum multitudinem, intenſa voce clamando, nunc videbo quis erit auſus manum extendere ad cruorem Regalis proſapiæ; quem videntes omnes cedebant, nihilque molire audentes, largam ei viam hinc inde faciebant. Cum autem perveniſſet ad fratrem cepit eum, & ducens extra acies miſit eum in cuſtodiam ad quoddam Caſtrum, & tunc omnes arma cum pudore, ac pavore deponentes, ad R. genua provoluti, veniam precabantur; Rex autem, ut erat clementiſſimus, univerſos ad gratiam ſuſcepit; Poſt hæc autem non toto transacto anni ſpatio, Rex Henricus inſanabile genus languoris incurrit. Cum ergo ſciret diem ſibi inſtare extremum, miſit cum omni celeritate, & fratrem ſuum ſecit educi de cuſtodia, & ad ſe adduci, qui cum præſens adeſſet, Rex coram eo teſtamentum condidit, committens ei tutelam filii ſui, cum adminiſtratione totius Regni, donec pupillus ad legitimam perveniſſet ætatem, & ſic Henricus Rex mortis debitum ſolvit; modicoque poſt hæc tranſcurſo dierum ſpatio etiam ille unicus ejus parvulus morte extinctus eſt, tunc Andreas videns in ſe ſolum totius Regni fore jura transducta, fecit ſe coronari a Prælatis Ungariæ univerſis: miſit autem, & vocavit Bernar. Archiep. Spal. ut ad ſolemnitatem Regiæ unctionis accederet, ſed Ber. exiſtimans puerum Hen. Regis filium adhuc vivere, ad convocationem Regiam ire neglexit, propter quod Rex non ſatis digne tulit Archiepiſcopi neglectum.

Harum inter fratres diſſenſionum manuſcripti Annales, & Th. nullam mentionem faciunt, Bonfinius autem ex Blondo ſemel diſſentiſſe narrat, & Andream inter armatos ab inermi Rege captum, cum Archidiacono concordat: Sed Blondum hæc prout, & plura alia ex Annalibus Danduli mutuaſſe dignoſcitur; Dandulum vero fere eisdem verbis ab Archidiacono tranſcripſiſſe, qui more ſuo tempora diſcordiarum referre omiſit, quæ inquirenda ſunt; diſſenſiſſe enim a fratre Andream vivente adhuc Celeſtino III. ſummo Pontifice, dignoſcitur ex epiſtolis Innocentii ſucceſſoris ejus, excommunicationis interminationem a prædeceſſore factam, iis, qui Andreæ contra Hen. Regem adhærerent, memorantis, ſed cum Archidiaconus proximus illis temporibus ſcriptor, Andream tertia vice diſſentientem captum, & poſt *non toto transacto anni ſpatio* Regem in morbum incidiſſe, ex quo etiam mortuus eſt referat, & quamvis manus Th. & Bon. anno 1200. mortem Emerici ſecutam concordent, tamen anno 1203. adhuc vixiſſe, ex epiſtolis ejusdem Pontificis infra memorandis clare perſpicitur; ideo ſi ſupputetur captivitas Andreæ, fere annua Iadrenſem caſum Henrico Rege morbo implicito eveniſſe dicendum eſt; quibus prænarratis, cum interim cruce ſignatorum relata multitudo militum ſicut ex diverſis, longinquisque regionibus procedebant, ita ad præſtitutum tempus Venetias non convenerant, & quod magis intererat, pecuniam promiſſam non habebant, ſine qua, Claſſem deducere, commeatusque præbere Veneti nolebant, ob id tempus in Syriam navigandi in contentionibus abſumeretur: inde nova conſilia orta ſunt: nam Veneti proſpicientes, ſi in retinendæ Claſſis propoſito perſiſterent, milites dilapſuros, apparatumque exinde navium in irritum abiturum, & commeatum ex pacto præparatum, maximo Civium damno corruptum iri, propterea ex ſolerti Ducis conſilio Iadram (cuius recuperandæ ſtudio vehementi tenebantur) oppugnandam Francis propoſuerunt, ſperantes quod olim ſæpe fruſtra tentaverant, tunc ob diſcordiam, quæ inter Regem Ung. & Andream ejus fratrem intercedebat, Ungaricis auxiliis deſtitutam, facile ſe expugnaturos, ſi tam validum apparatum in ejusdem obſidium verterent, & quamvis initio cruce ſignati, ea ab re vehementer abhorrerent; tamen cum in ſuſceptæ peregrinationis propoſito perſeverarent, & ob inopiam commeatuum Venetis obnoxii eſſent, conditionem (exceptis paucis) receperunt: Iadrenſiumque ſpolia, quæ contigiſſent in diſſolutione æris alieni, cum Venetis pridem conſtituti, cedere pacti ſunt; Sic tandem æſtate jam elabente die ſcilicet 8. Octobris anni 1202. e portu ſolventes, primo incuſſo Tergeſtinis terrore ad tributum Venetis pendendum coegerunt, inde in Dalmatiam delati, Iadrenſis urbis obſidionem aggreſſi ſunt; Sed ſicuti apparatus qui Venetiis ſiebat, Iadrenſes non latebat; ita ſibi timentes ſummi Pontificis protectionem procurarant, ut ex Epiſtolis ejusdem elicitur, ſed ob anguſtias in quibus reperiebanter Franci, vel illa hyeme claſſem non diſceſſuram opinaſſe, vel recto tramite Syriam verſus longe ab ipſorum mœnibus progreſſuram credidiſſe, ideo hac incertitudine deceptos, neque ſubſidia procuraſſe, neque ſe ad defenſionem præparaſſe cenſendum eſt: at cum præter expectationem circumfuſam mœnibus claſſem, & Francos diſſenſione in terram facta, ſubſidia intercepiſſe cernerent, quanto terrore perculſi fuerint Iadrenſes, quiſque conjicere poteſt; Iadrenſem oppugnationem Dandulus deſcribit.

lib. 1. c. 7.

lib. 5. & 6.

Dux illico ſecedens, cum ſtolo Iadram pervenit, quæ favore Regis Ungariæ in rebellione hucusque permanſerat, & obtemperantibus Francis incolas monuit, ut ſolita ad eum ſubiectione redirent. Quibus renuentibus, jubet Dux arma capere, & contra Civitatem inſultum facere, illi integra die renovatis inſtabant viribus

bus; Iadrenſes itaque pondus prælii non ferentes, mane ſequenti ſe voluntati Ducis ſine aliqua conditione ſubmiſerunt, Dux autem conſenſu totius populi Veneti tunc præſentis, maritimos muros circumquaque dirui fecit, & ibidem hyemare diſpoſuit. Cives itaque Ducis gratiam non mereri formidantes, & de Regio favore confiſi ex Urbe exiverunt. Sed fuſius Paulus Ramnaſius de bello Conſtantinopolitano lib. primo ex commentariis Gothefredi Villharduini qui eidem bello interfuit, ex antiquis monumentis; Claſſem enim Iadram appulſam, die decimo Novembris 1202. deſcenſionemque in terram Francos feciſſe refert, ſequenti vero die Venetos fracta Catena portum occupaſſe, Iadrenſeſque Ungarorum, & Croatarum auxiliis deſtitutos, deditionem Duci Veneto facere voluiſſe, Duce autem Legatos Iadrenſium ad Francos remittente, eorum aliquos Iadrenſes confortatos ſe contra Chriſtianos non pugnaturos aſſeruiſſe, ideo Iadrenſes animo reaſſumpto (cum toties Venetorum vires experti fuiſſent) defenſionem paraſſe: at ſanioribus Francorum oppugnationi aſſentientibus, Francos a terra, Venetos vero a mari, ex Aquilonari parte machinis utrinque prolatis, acerrime oppugnaſſe, & fundamentis unius ex turribus a Venetis ſubrutis Iadertinos animos deſpondiſſe, deditionemque ſalva tantum civium vita feciſſe, *Iadraque Galli auxilio capta ſolius Veneti præda ex pacto fuit*, ibique hybernatum, ubi inter Francos & Venetos aliquoties tumultuatum, & multos ex Francis ad Ungaros deſciviſſe, inter quos principalem Simeonem Montefortenſem memorat, Venetoſque tandem turres, & muros Iadræ complanaſſe, ut infirmiores redderent Iadrenſes, indeque diſceſſiſſe ſeptima Aprilis 1203. Archidiaconus vero cap. 25.

De prima captione Iadræ.

Eo itaque tempore præceſſit edictum a Domino Innocentio Summo Pontifice, ut omnes Chriſtiani ad ſuccurſum terræ ſanctæ ſe potenter accingerent, fecitque indulgentiam omnium peccatorum, quoſcumque ibi proſpe vitæ æternæ mori contingeret. Tunc totus pene Orbis commotus eſt, & maxime ab Occiduis regionibus multitudo magna crucis ſuſcepto caractere, Venetias advenerunt, petentes dari ſibi paſſagium ex Claſſe conductitia Venetorum, tunc inita pactione de quantitate pecuniæ, pro nautis ac navibus perſolvenda, Veneti eis expediverunt quinquaginta galeas, & totidem magnas naves, ac totidem alias ad ſubvectionem equorum, & victualium, & armorum, præter hæc autem fuerunt, & aliarum navium expeditiones privatim conductarum, factuſque eſt ſtolus navalis Exercitus copioſus: hoc etiam Veneti conditionaliter Francigenis ſtuduerunt apponere; & ubicumque ipſi vellent, cum toto exercitu applicare tenerentur, ex pacto contra omnes homines Venetos adjuvare. Erant autem eo tempore Iadrenſes Venetis multum infeſti: quacumque enim ex parte poterant, Venetos invadebant, bona eorum diripientes, injuriantes, trucidantes, & quidquid mali exercere valebant, in ipſos totis viribus conabantur: quippe divitiis affluentes, multa laſciviæ inſolentia raptabant, erant enim ſuperbia tumidi; potentia elati, de injuriis gloriantes, de malitiis exultantes, deridebant inferiores, contemnebant ſuperiores, nullos ſibi fore pares credebant, & cum pluribus eſſent vitiis depravati, hoc enim ad nequitiæ ſuæ cumulum addiderunt, ut Catholicæ fidei normam ſpernerent, & hæretica ſe permitterent tabe reſpergi, nam pene omnes, qui nobiliores, & majores Iadræ cenſebantur, libenter recipiebant hæreticos, & fovebant. Itaque univerſa claſſium multitudo ſuſtulere ſe a Venetiis A. D. MCCIII.
men. Octobri, & venientes circa oras Hiſtoriæ 1202.
intraverunt in Dalmatiam, applicaveruntque prope Iadrenſium Civitatem: Erant autem inſigniores Duces ipſius exercitus ex parte Francorum. Quidam Simon Comes de Monteforti, ex parte vero Venetorum, Dux Henricus Dandulus, vir valde ſtrenuus, & circumſpectus: Qui licet corporalibus oculis cæcutiret, mente tamen ſatis noverat perſpicaciter intueri, igitur ubi ſe Iadren. vident ab exercitu circumvallari, timuerunt valde, quid conſultius agerent neſcientes, e veſtigio autem ſubſequuta eſt clades nimiæ mortalitatis, ita ut non tot vivi & ſani in civitate reſtarent, qui ſufficerent mortuos ſepelire, jacebant miſerorum cadavera in domibus, & in Eccleſiis inhumata, neſciebant miſerandi Cives quid potius funera, an publica officia procurarent, ſicque factum eſt, ut infelix Civitas ſuorum præſidiis indefenſa in brevi, & de facili ab hoſtibus caperetur; Die autem Sancti Chriſogoni, qui apud illos celeberrimus habebatur, Divina ultio patuit ſuper illos, nam Veneti de ratibus egreſſi catervatim in Civitatem irruerunt, quam in momento captam, & aliquando hoſpitatam, in receſſu totam in ſolitudinem redegere; diruerunt enim omnes muros ejus, & turres per circuitum, & univerſas domos intrinſecus, nil, niſi ſolas Eccleſias relinquentes: Inde autem recedens omnis illa claſſium multitudo perrexit Conſtantinopolim, & cepit eam.

Venetos cum Francis apud Iadram hybernaſſe, & uſque ad diem 7. Aprilis ſequentis anni 1203. ibidem commoratos, concordi cum cæteris ſententia Ramnuſius eſt; in diſceſſu autem quid de Iadra actum ſit, Scriptores variant, Veneti enim muris tantum nudatam, reliqui vero univerſam Civitatem ſolotenus proſtratam referunt: ſed ſicut in deſtructione murorum conveniunt, ita domos intrinſecus tantum deſtructas muris earundem ſuperſtitibus cum Archidiacono (qui oculatus teſtis reſtaurationis earundem fuit) dicendum eſt; Eccleſias etiam intactas relictas ipſarum antiqua ſtructura adhuc incolumis declarat, Civitatem autem deſolatam præter relatos auctores illorum temporum monumenta teſtantur.

1207. *Inſtantibus diebus dolorum, in quibus Civitas Iadra ſolotenus proſtrata eſt.*

1208. *Poſt deſolationem Civitatis Iadræ cum non eſſet aliquis qui de voluntate Ducis Venet.*

in ea quiret habitare . . . cumque Deus omnipotens ſua gratuita pietate Iadrenſibus facultatem redeundi ad loca propria tribueret.

Validos muros Iadram habuiſſe, Chroniſtæ Veneti referunt, quorum veſtigia ſicuti ex terra aggeſta intrinſecus nullibi apparent, ita extrinſecus partim intra propugnacula ſepulta jacent; partim ab addita muris craſſitie pro aggeribus ſuſtinendis cooperiuntur, uno tantum in loco ex parte meridionali prope portam quæ in littore maris exit adhuc cernitur antiqui muri paries, ad perpendiculum exiſtens, inæqualis tamen altitudinis, ex ulnaribus lapidibus quadratis ad normam optime coagmentatis, in quo oblongæ feneſtrellæ æquali inter ſe ſpatio diſpoſitæ ad baliſtas emittendas, & duæ portæ parum inter ſe diſſitæ: diſparis tamen magnitudinis, arcuatæ figuræ, utræque ſimul cum duarum turrium veſtigiis ejusdem ſtructuræ; quarum altera hominis altitudinem parum excedit; altera vero vix lapides aliquos ſupra ſolum antiquæ ſtructuræ retinet, quæ veſtigia ſicuti ſimilia ſunt muris Civitatis Spalati, quos Diocletianus Imperator conſtruxit, ita Romanam magnificentiam præ ſe ferunt, quorum craſſities quamvis exaggeratione terræ explorari nequeat, & altitudo turrium quanta fuerit non conſtat, ex earundem tamen ambitu minorem fuiſſe quam turrium Spalati (quæ adhuc integræ extant) cenſeri debet, validos tamen, & optime compaginatos ex eisdem veſtigiis muros Iadræ fuiſſe apparet, eorundemque evulſionem claſſiarios nimis faſtigaſſe par eſt credere. Iadrenſem oppugnationem a Cardinali Legato inhiberi tentatam, ejusdemque deſolationem a ſummo Pontifice minime probatam, ac etiam Eccleſiaſticis cenſuris devotam geſtorum ejus ſcriptor Anonymus tradit, & Odoricus Rainaldus ex epiſtolarum ejusdem regeſto confirmat; omnesque illorum temporum Scriptores Venetos incuſant, Iadrenſiumque miſerentur. Verum rem diligentius reputantibus, eo deductas per ea tempora Venetorum rationes fuiſſe conſtabit, ut Iadram aut in ſua poteſtate retinere, aut funditus delere cogerentur; cum enim ibidem in hybernis moram cum Francis traherent, & ex Iadrenſium ſpoliis Venetis nondum ſatisfactum fuiſſet, quoque reliquum erat Franci unde ſolverent non haberent, novisque debitis in dies gravarentur, militesque per Ungaricum Regnum dilaberentur, ut Ramnuſius refert, ob quas anguſtias claſſem ulterius non progreſſuram multi opinati ſunt: ſed opportune ſupervenientibus oblationibus Alexii Pueri, multaque pollicentis, ſi ſe patremque in Imper. Conſtant. reſtituerent: exinde Veneti ſperantes refectionem damnorum ab Emanuele olim promiſſam: ſed nondum ſolutam, Francorum auxilio ſe conſecuturos, ſimulque inopiæ militum ſuppletum iri, quibus in ſuam ſententiam tractis, Conſtantinopolitanam expeditionem alacri animo ſuſceperunt, tantamque pecuniæ copiam pacti ſunt, quanta ſibi a Græcis, & Francis ſimul debebatur, & victualia, quæ ad Hieroſolymitanum iter perficiendum utriſque ſatis eſſent, & ſicuti ſi claſſis ulterius progreſſura non fuiſſet, Venetos Coloniam Iadræ tunc reliquiſſe, pro ut in ſimili caſu poſterius effecerunt credibile eſt, ita cum Claſſis receſſura eſſet, eo factum eſt, ut cum præſidium Iadræ imponere (quod validum eſſe oportebat) Claſſemque ex eo debilitare nollent, eandem *conſilio totius populi Veneti tunc præſentis* ut ait Dandulus, deſolatam relinquere decreverint. Sic Veneti de Iadrenſibus vindicta ſumpta, deſolataque Civitate, deinceps quietum Adriaticum ſe habituros ſperarunt: in qua Iadrenſi deſolatione illa rerum humanarum viciſſitudo, quæ ſæpe auctoribus damna proximis illata rependit, apparet: Nam cum Iadrenſes (ex Veneta protectione a Croatarum, & Narentanorum moleſtiis liberati) infeſtarentur a vicinis Belgradenſibus, eorundem everſionem procuraſſent, inde divites effecti Eccleſiam ſuam Metropoli Spalatinæ ſubeſſe dedignarentur, eorumdem quoque Venetorum ope Archiepiſcopatum conſecuti ſunt, ſed cum eadem de cauſa Patriarchæ Graden. Primatum moleſte ferrent, ſed cum Inſulas recuperare nequirent, Venetos per tot annos moleſtare non deſierunt, hinc Veneti excandeſcentes, quod Iadra (quæ ipſorum ope ad felicem ſtatum pervenerat) tam moleſta eſſet, ideo occaſione oblata, eadem mala pati coegerunt Iadrenſes, quæ ipſorum cauſa Belgradenſibus intulerant; ex quibus ſicuti dignoſcitur moleſtias quas Iadrenſes per tot annos Venetis intulerant, in cauſa fuiſſe, ut eadem deſolaretur, ita occaſionem vindictam ſumendi præbuiſſe Francorum militum inopiam ſimul cum Ungarica diſſenſione, prætextum autem dediſſe Piraticam Iadrenſium, ut Guntherus illorum temporum ſcriptor refert, *ajebant enim (id eſt Veneti) illam (id eſt Iadram) ſemper ſuis utilitatibus fuiſſe contrariam, adeo, ut ſæpe Cives ejusdem urbis Naves illorum mercibus onuſtas piraticis invaſionibus ſpoliarent*, quod etiam Archidiaconus loco relato confirmat, qui maxima damna Venetis illata a Iadrenſibus memorat, & ex dulcedine prædæ fautores habuiſſe participes refert, ſed cum piratæ eorumque fautores pro excommunicatis haberentur, & in excommunicatione perſiſtentes, a fidelibus prout Hæretici vitarentur, hoc eſt, quod Archidiaconus de Iadrenſibus ait, *Catholicæ fidei normam ſpernerent, & hæretica ſe permitterent tabe reſpergi; nam pene omnes qui*

Infra c. 6.

Hiſt. Conſtan.

qui nobiliores, & majores Iadræ cenſebantur, libenter recipiebant Hæreticos, & jovebant, inferiuſque ex eodem clarius patebit de piratis, & eorum fautoribus id intelligi debere; Idem ex epiſtola Ducis ſummo Pontifici ſcripta factum excuſantis elicitur quam Reinaldus refert, *Ven. in Chriſto patri & D. Inno. Dei gratia S. R. E. ſummo Pontifici, Henricus Dandulus Dalmatiæ atque Croatiæ Dux veſter humilis, & devotus cum omni devotione ſervitium, notum facio Sanctitati Veſtræ quod cum Crucem aſſumpſerim pro ſervitio Jeſu Chriſti, & S. R. E. transmeandi gratia de Venetiis iter arripuimus, neceſſitate temporis hyemalis ingruente, oportuit me cum ſtolio meo, & peregrinorum apud Iadram hyemare, quæ cum rebellis mihi, & Venetiis longo tempore injuſte per proditionem contra juramenta præſtita de Civitate, & civibus ſecundum quod moris eſt, invicem ſe inimicantium, juſte, ut exiſtimavi, ſumpſi ultionem; verum quia, ut dicebatur in veſtra erat protectione, quod ideo non credebam, quia non exiſtimo vos, nec anteceſſores veſtros illos ſub protectione recipere, qui Crucem accipiunt ſanctam, ut eam portent, non etiam iter perficiant, propter quod peregrini ſolent Crucem accipere; Sed & aliena inveniant, & injuſte detineant, Paternitati V. contra me, & Venetos ſententiam excommunicationis. placuit promulgare, quam patienter, & humiliter ſuſtinuimus, uſque quo per D. Petrum Tit. S. Marcelli preſbyter Card. & S. R. E. L. præſtita condigna ſatisfactione, meruimus abſolutionem, ſecundum ordinationem veſtrorum nunciorum, & ſcriptorum paginam, Veſtræ poterit Sanctitati innoteſcere.*

Venet. Eſſet.

Illa enim verba *aliena inveniant, & injuſte detineant* piraticam Iadrenſium ſignificare noſcuntur, propter quam prout contra inimicos vindictam ſe juſte ſumpſiſſe Dux refert, ſed ad vitandam facti invidiam, Pontificiſque iram leniendam intrinſecam domorum deſtructionem caſu ſecutam ſimulaſſe conjectari poteſt; quam facili vero hyberno tempore ſolaria tectaque domorum a militibus deſtruantur, etiam invitis Præfectis, exempla hodierna in parvo præſidiariorum numero docent, quid autem numeroſa Claſſis, & tot legiones integra hyeme permittentibus, ne dum jubentibus Ducibus efficere potuerint; quilibet percipere poteſt: muroſque & turres Civitatis deſtruxerunt, ne reſtaurata nova incommoda inferret, & ut Cives per terreſtria loca jam diſperſi, ſublata reſtaurandæ patriæ ſpe, a mari prorſus alienarentur, prout de Belgradenſibus evenerat: Hoc modo, Adriatico, ut rebantur pacato relicto, Veneti Conſtantinopolitanam expeditionem integris viribus aggreſſi ſunt, in qua eædem fere cauſæ, occaſioneſque cum Iadrenſi confluxerunt, nam cum milites inopia premerentur; facile Veneti eoſdem in ſententiam ſuam traxerunt, ſpeque conſequendæ pecuniæ, ſibi a Græcis & Francis debitæ, naves & commeatus Francis præbuerunt, prætextus autem fuit Eccleſiam Græcam Romanæ reſtituere, impedimentaque ab eiſdem peregrinis illata removere, ſic ex Cruce ſignatorum inopia, Iadrenſis deſolatio, & Conſtantinopolitana expeditio ortum habuere, quam cum ſummus Pontifex improbaret, Cruce ſignatoſque maximopere urgeret, ut recto itinere ad Alexandriam oppugnandam progrederentur, & ut prætextum inopiæ removeret, eiſdem conceſſiſſet, quocumque tranſibant *victualia accipere poſſent ſub ſatisfactionis (tamen) Propoſito*, Legatuſque vero omiſſa etiam ſatisfactionis mentione indulſiſſet. *Permittebat enim eis, ut de maritimis locis Romaniæ, quam alunt, id mare cibos inemptos, id eſt abſque pretio moderate tollerent, qui eis ad annum dimidium poſſent ſufficere*, ut Guntherus refert. Franci tamen certiori ſpe pecuniæ ab Alexio promiſſæ illecti, Alexandrina omiſſa, Conſtantinopolitanam proſequuti ſunt; Sic Venetis opportunitatem inopiæ peregrinorum in rem ſuam vertentibus, civibuſque opes proprias publico beneficio exponentibus, res eorum mirum in modum auctæ ſunt.

Rain. an. 1203. n. 8.

CAPUT II.

De Iadrenſi reſtauratione.

DEſolata Iadra claſſem inde ſolviſſe die 7. April. 1203. iterque Conſtantinopolim verſus direxiſſe, Ramnuſius refert: Archidiaconus autem cap. 25. ſupra relato ſequitur.

Tunc Iadrenſes Patria exules, cœperunt per mare diſcurrere, magnas Venetorum cædes ubicunque eos invadere poterant facientes. At Veneti miſſis galeis & navibus ædificarunt quoddam præſidium in Inſula ante Iadram. Ubi plurima confidens acies, armatorum prohibebant Iadrenſes Civitatem ingredi, eos per mare undique inſequentes. His diebus advenerunt decem galeæ Cajetanorum ad Dalmatiæ partes. Tunc Bernardus Archiepiſcopus Spalat. accedens ad eos loquutus eſt cum eis, ut darent auxilium Iadrenſibus contra Venetos, qui præſidium inſidebant; cum ergo Caietani Archiepiſcopo acquieſcerent, facta pactione de ſtipendio percipiendo, abiit Archiepiſcopus Uranam, & accepit quandam argenti quantitatem, quam Rex apud templarios depoſuerat, & ſoluto ſtipendio coadunaverunt ſe Iadrenſes cum Cajetanis, & abeuntes cœperunt pugnare fortiter cum Venetis, qui erant in Caſtro, & tandem Veneti impares viribus, defecti jam, & languentibus dextris reſiſtere nequirent; tunc Iadrenſes cum Cajetanis potita victoria quotquot Venetos in Caſtro illo invenerunt, omnes gladio peremerunt, deſtructo totius munitionis illius ædificio, Iadram intraverunt, & tunc ruinas domorum ſuarum, ut poterant inſtaurantes, habitaverunt in eis:

miſe-

miſerunt autem Venetias, & fecerunt pacem cum ipſis, jurantes eis ſubjectionem perpetuam, & fidelitatis conſtantiam obſervare. Eodem tempore volentes Veneti de Bernardo Archiepiſcopo ſumere ultionem, venerunt cum galeis, & deſtruxerunt turrem cum palatio, quam idem Archiepiſcopus conſtruxerat in Inſula Hurania quæ eſt ante Salonam. Dandulus vero *Veris, adveniente tempore Veneti ſe mari, & ventis committunt, Iadrenſes illico Patria exules Venetos navigantes non modicum infeſtabant. At Ducis natus miſſis galeis, & navibus ædificarunt quoddam Caſtellum in Inſula Malconſejo ante Iadram; ubi plurima confidens acies armatorum, prohibebant Iadrenſes Urbem ingredi, eos per mare undique inſequentes; Iadrenſes tunc cum ſtipendio Regis acceptis decem galeis Cajetanorum, præſidium Venetorum impugnant, & obtinent, & in Urbem jam deſolatam redeunt, & timentes Stolum, quem Veneti denuo præparaverant, per ſuos nuncios gratiam implorant, & offerunt perpetuam fidelitatem, obſides, & cantationem laudum exhibere, Comitemque de Venetis eligere, & Archiepiſcopum, qui reverentiam & obedientiam Primati debitam exhibebat Patriarchæ Gradenſi, & erga hoſtes Venetorum inſurgere, & annuatim* 3000. *pellium cuniculorum tribuere. Qua oblatione benigne accepta, ad gratiam reſtituti ſunt.*

Hæc Dandulum ſicuti ab Archidiacono exſcripſiſſe conſtat, ita reliquos vulgatos ab ipſo, ſed nemo tempora diſtinguit; eodem tamen anno 1203. Claſſem emiſſam, Caſtrumque conſtructum Chroniſtæ Veneti referunt, quod non ſolum de conſtructione Caſtri verum eſſe debet, ſed eodem quoque anno ipſum Caſtrum a Iadertinis expugnatum fuiſſe dicendum eſt cum Archidiacono; cum in principio ſequentis anni Iadram habitari cœptam ſcripturæ doceant. *Capitulum Iadren. Domaldus Comes, & Univerſitas ipſius Civitatis Reverendiſſimo Patri Dominico Sanctorum Coſmæ & Damiani, de monte Abbati ejusque Catholicis ſucceſſoribus Monaſticam vitam profeſſis in perpetuum. Quoniam noſtræ deſolationis, & exilii tempore, vos, & Monaſterium veſtrum agnovimus nobis* profligantibus *fore Aſilum pariter, & auxilium idcirco ad memoriam beneficia veſtra nobis benigne exhibita reducentes, vobis, & per vos veſtro Monaſterio Eccleſiam Sancti Dimitri Martyris in noſtra Civitate ſitam tradimus, atque concedimus; ita duntaxat ut liceat vobis, & prædicto Monaſterio memoratam Eccleſiam cum adjacenti Curia ſua libere obtinere, & rationabili jure perpetuis temporibus poſſidere; obſecramus igitur, & conteſtamur omnes Dei fideles per Deum Patrem Omnipotentem, & Ieſum Chriſtum Filium ejus, nec non & Spiritum Sanctum ab utroque procedentem, ut hæc omnia inviolata cuſtodiant, quatenus in Sanctorum conſortio æternæ retributionis bravium habere mereantur. Ego Marinus Plebanus Sancti Stephani huic donationi interfui, & ſubſcribo. Ego Ioannes Plebanus Sancti Michaelis ſubſcribo. Ego Stephanus Plebanus Sancti Petri ſubſcribo; Ego Presbyter Michael ſubſcribo, Ego Presbyter Chriſogonns ſubſcribo.*

Scriptum Iadræ a Camatio Diacono Sanctæ Anaſtaſiæ, & communis Not. Anno Dominicæ Incarnationis MCCIII. menſe Februarii, Indictione 6. feliciter, qui annus ex Indictione prout vulgo ſumitur, dignoſcitur fuiſſe a Nativitate 1204. Iadrenſes autem cum Venetis conveniſſe ex reaſſumptione Ducis, & Comitis Veneti conſtat.

Anno Dominicæ Incarnationis Milleſimo ducenteſimo quarto, *menſe Iulii vigeſima tertia* *quinto*
die, aſtante Indictione ſeptima. Iadræ, temporibus equidem Domini Noſtri Henrici Danduli incliti Ducis Venetiarum Dalmatiæ atque Croatiæ, Eccleſia Iadertina proprio carente Paſtore, ac Vitalis Danduli prudentis Comitis Iadræ, Ego namque &c.

Indictio itidem ſeptima hanc quoque ſcripturam anno ſequenti ſcilicet 1205. confectam declarat, ſed ſicuti tempus conventionis Iadrenſium cum Venetis certiorari nequit, ita mors quoque Emerici, ejusque filii Ladislavi, & perinde Andreæ ſucceſſio incerta remanet, cum ex Epiſtolis Innocentii dignoſcatur, Ungaricos Scriptores mortem eorundem
anticipaſſe; nam Innocentius Nonis No- *Rain. an.*
vembris An. 6. reconciliationem An- 1203. *n.*
dreæ cum Rege fratre opera G. Car. L. 19. *ep.*
ſecutam confirmat, quod in annum 1203. *lib.* 6. *ep.*
cadit; idcirco tunc temporis Henri- 156.
cum adhuc vixiſſe dicendum eſt, & cum
in regiſtro ejusdem Innocentii lib. 7. re- *an.* 1205.
periatur Epiſtola Andreæ, in qua In- *n.* 52. *l.* 7.
nocentium certiorem reddit de morte *ep.* 226.
fratris, & tutela pupilli ſibi relicta, quæ anno 1204. ſcripta eſſe debuit, ad quem Innocentius pupillum commen-
dans reſcribit ſub data 7. Kal. Maii li- *lib.* 8. *ep.*
bro 8. 1208. ex quo dicendum eſſet La- 36.
dislavum puerum tunc vixiſſe, ſed anno præcedenti Andream regnare cœpiſſe, ex annis Regni in quibusdam privilegiis ejusdem expreſſis apparet, ideo vitam Ladislavi, non ſex menſium, ut Ungarici Scriptores, ſed paucorum dierum fuiſſe, cum Archidiacono dicendum eſt, & anno 1204. mortem ejusdem, & Emerici patris ſecutam; ſed ſicuti pueri mortem ab Archiepiſcopo Spalaten. aliquo temporis ſpacio creditam non fuiſſe Archidiaconus refert; Ita quoque Innocentium in hac incertitudine pueri tutelam commendaſſe, quamvis jam tunc mortuus fuerit conjici poteſt, Andream ergo ſicuti anno 1204. regnare cœpiſſe concludendum eſt, ita, quo menſe, certiorari nequit.

Iadrenſis igitur deſolatio, ſicuti Emerico morbo implicito ſecuta eſt, ita Veneti Caſtri expugnatio, Iadræque reſtauratio, & cum Venetis compoſitio circa ipſius mortem evenere, tempore, quo Veneti capta Conſtantinopoli ejus Imperium cum Francis occupabant, ideo in Ægæo impliciti, reſtaurationem Iadren. impedire non poterant; Iadrenſes etenim per Croatiam diſperſi ſtatim atque Claſſis Veneta deſolata Iadra diſceſſit in deſtructam patriam reverten-

tes (cum ibi habitare nequirent) Venetas naves acrius quam prius infeſtantes, vindictam ſumebant: ob id Veneti aliam claſſem emittere, & Caſtrum conſtruere coacti fuerunt, ibique valido præſidio relicto, reſtaurationem Civitatis impediebant, & infeſtationem compeſcebant; Iadrenſes autem, Claſſe carentes, neque patriam reſtaurare neque Caſtrum Venetorum expugnare poterant; ſed conducta pecunia Regis Cajetanorum Claſſe ejus ope caſtrum ceperunt inde patriam reſtaurare aggreſſi ſunt, ut Archidiaconus refert: cujus feſtinatæ reſtaurationis ſigna in relatis antiquorum murorum veſtigiis apparent, nam turris quæ ex parte mari obverſa ſolo tenus proſtrata fuerat reſtaurata dignoſcitur ad altitudinem proximæ turris ex eisdem lapidibus ulnaribus, abſque ordine tamen coaptatis, quadratura in ipſa deſtructione corrupta; quam reſtaurationem factam fuiſſe antequam cum Venetis conveniſſent Iadrenſes cenſendum eſt, idem quoque ex Orientali, & Occidentali partibus factum eſſe debuit, portum autem reliquamque muri diruti partem ſeptemtrionalem, catena reſtituta clauſam fuiſſe conjici debet, & eo modo quo tempus, & operariorum numerus permiſit obſeptam fuiſſe Civitatem, at cum Cajetani receſſiſſent, Venetique novam Claſſem pararent, inde verentes Iadrenſes, ne ſuperveniens Veneta Claſſis, iterum Civitatem (quam ex murorum imbecillitate ipſi per ſe defendere non volebant) aggrederetur; Vngaros autem Rege eorum morbo implicito deſolatæ Civitatis reſtaurationem neglexiſſe (parvo uſui futuram cum Claſſem non haberent) qua de cauſa Iadrenſes cum Venetis convenire coactos fuiſſe cenſendum eſt; Veneti vero cum a Summo Pontifice urgerentur, ut damna illata Iadrenſibus reficerent, reſtaurationemque Civitatis jam factam cernerent, & in Ægæo impediti validam Claſſem contra Iadrenſium molimina mittere non poſſent, Inſulaſque retinere abſque Iadra quam laborioſum eſſet experti fuiſſent, ad illas conventiones animum inclinavere, quibus Civitas obſidum pignore, in fidem rediret, & pro damnorum ſatisfactione excommunicationisque abſolutione conſequenda in ſupra relata Ducis Epiſtola memorata inſulas Iadrenſibus reſtituerunt, levi tantum pellium cuniculorum impoſito tributo; ſic ad ſupra deſcriptum Colomani temperamentum deventum eſt, & Veneti pacato Adriatico relicto, integris viribus Conſtantinopolitanum bellum proſequuti ſunt, Iadrenſes vero Veneto Comite recepto, reſtaurationem patriæ continuarunt, quam ſicuti multo tempore protractam inferius apparebit, ita in ſupra relatis antiqui muri veſtigiis, ſuperſtructio, quamvis, ex minoribus lapidibus tamen quadratis, & ad normam diſpoſitis, accuratam ſtructuram indicant, pacato tempore confectam, quæ reſtauratio in cauſa fuit, ut exinde Iadra nova nuncupari cœperit, proximi autem Belgradi rudera Iadræ veteris nomen ſortita ſint. Sic Iadrenſes ſubjectionem Archiepiſcopi dedignantes, Venetumque Magiſtratum faſtidientes, dum integram libertatem ex Ungarica protectione conſequi affectant, primo Inſulas, navigationemque, amiſerunt, ex quo inopia premi cœperunt, mox patria pulſi, ejusdem deſolationem ſpectarunt, pro cujus reſtauratione, ea quæ prius ſpreverant, ſubire coacti fuerunt.

CAPUT III.

De Ducatu Dalmatiæ, & Croatiæ, rerumque, & nominum alteratione.

POſtquam Iadrenſis Eccleſia in Archiepiſcopatum erecta Gradenſi Patriarchæ ſubdita fuit, exindeque Patriarcha Primatis Dalmatiæ titulo uti cœpit, nominis quoq; Dalmatici alteratio inducta eſt, & Iadra tantummodo cum cæteris Occidentalibus Inſulis Iadrenſ. Provinciæ pro Dalmatia ſumi cœpit.; Spalatenſis vero Metropolis, ſicuti toti Croatiæ præerat, & unicum tantum Tragurienſem ſuffraganeum in Dalmatia retinebat, ita obſoleſcente Dalmatico cognomine, pro Croatiæ ſive Sclavoniæ Archiepiſcopatu ſumi cœpit, & quamvis Dalmaticæ Civitates a Croaticis diſtinctæ in ſcripturis reperiantur, tamen cum circa eadem tempora Emanuel Imperator Croatiam cum Spalato, & Tragurio conſecutus fuiſſet, Præſes ipſius, quamvis titulo Ducis Dalmatiæ & Croatiæ uteretur, tamen vulgari quoque Sclavoniæ ſubſcribebat.

Ego Rogerius Sclavone Dei & Imperialis gratia Dalmatiæ, & Croatiæ Ducas, & prout, ante hæc tempora, Croatiam a vicinis Dalmatis, & Vngaris Sclavoniam *lib.* 6. nuncupatam infra referetur, ita apud *cap.* 4. Græcos Dalmatiæ partem ab eisdem cum Croatia, & Servia poſſeſſam, tamquam acceſſorium Slavicarum regionum *Sclavoni* nuncupatam ex relato Emanuelis reſcripto apparet, in quo eundem Ro- *lib.* 3. gerium, non Dalmatiæ, & Croatiæ Du- *cap.* 10. cis nominibus, ſed unico Sclavoniæ appellat *Ligiæ Imperii mei Rogerii Sclavoni* Iadra deinde ad Regem Belam deficiente, diuturnum bellum inter Venetos, & Ungaros exarſit, quod quamvis poſt octo annos per quadriennales inducias intermiſſum fuerit, tamen denuo recrudeſcens, 12. annis continuavit: in quo mutua damna, & clades ſecutas Dandulus

lus memorat, ut relatum eſt, exinde conjici poteſt, quanti impendii fuerint Venetis Inſularum præſidia, & quanti conſtiterint claſſium continuæ inter easdem excubiæ, ſed valde majora damna ex Inſularum amiſſione, & maxima ex navigationis prohibitione Iadrenſes paſſos exiſtimandum eſt, quæ ad reliquos quoque Adriatici accolas, qui cum Ungaris ſentiebant extenſa fuiſſe, innui debet, & ex diuturnitate belli littora continentis, pluresque Inſulas deſolatas, deſertas jacuiſſe, Dalmatasque Vngaris adhærentes ex vetito maris uſu irritatos, Venetos navigantes, eorumque ſocios, vel amicos infeſtaſſe: Inde mutua odia exorta ſunt, quæ & Venetos ab antiqua Dalmatarum ſocietate alienarunt, & Dalmatas Inſulis navigatione, & piſcatu amiſſis, ex conſequenti, mare relinquere, terreſtrique induſtriæ incumbere coactos, in maximas anguſtias incidiſſe, exindeque mores quoque antiquos ipſorum maritimos immutari cœpiſſe, & prout cum proximis Croatis, ſive Slavis continuo verſari, terrasque in ſolo Croatico colere coacti fuerunt, ita indies nomen Dalmatarum cum Slavis confundebatur, ut Wilhelmus Tyrien. Archiepiſcopus illorum temporum Scriptor l. 2. cap. 17. Comitis Toloſani iter deſcribens teſtatur.

Hi omnes in Italiam deſcenderunt, tranſcurſaque Longobardia per eam Regionem, quæ Forum julii appellatur, juxta Aquilejam tranſeuntes Iſtriam, inde tamen in Dalmatiam deſcenderunt. Eſt autem Dalmatia longe patens regio inter Ungariam, & Adriaticum mare ſita, quatuor habens Metropoles Iazaram, & Salonam (quæ alio nomine dicitur Spalatum) Antibarim, & Raguſam populo ferociſſimo, & rapinis, & cædibus aſſueto inhabitata, montibus, & ſylvis, magnis quoque fluminibus, paſcuis etiam longe, lateque diffuſis occupata penitus, ita ut raram habeant agrorum culturam, locorum incolis in gregibus, & armentis omnem vivendi habentibus fiduciam, exceptis paucis, qui in oris maritimis habitant, qui ab aliis, & moribus, & lingua diſſimiles, latinorum habent idioma, reliquis Sclavonico ſermone utentibus, & habitu Barbarorum, & quamvis ſub antiquo vocabulo Dalmatiæ, Croatiam & Serviam Sclavonicas regiones, cum ipſa Dalmatia includere dignoſcitur Vulielmus, tamen differentia morum, linguæ, & habitus *paucorum maritimam oram habitantium* exprimendo, Dalmatas proprios deſignare, & a Slavis diſtinguere dignoſcitur, ſed cum in primordio hujus belli Iadrenſi Comiti indiſtincte Dalmatici, ac Croatici littoris res bellicæ demandatæ fuiſſent.

1181. *Maur. Dei, & Regis gratia Comitis, & totius maritimæ Provinciæ ſtudioſi exercitatoris cum caſtra metatus eſſet* hinc Provinciæ maritimæ nomen novum emerſit, in qua Civitates littorales, tam Dalmaticæ, quam Croaticæ ſine diſcrimine comprehendi cœperunt.

Mortuo deinde Bela, quamvis Andreas Emerici Regis frater Ducatum Dalmatiæ, & Croatiæ antiquis nominibus teneret, tamen cum Chulmiam & Raſciæ quædam loca (quæ ſunt in Servia) acquiſiviſſet, eo magis hæc Regionum Slavicarum nomina cum Dalmatia confundi cœperunt, etiamſi in Privilegiis ipſe Andreas ſe Dalmatiæ, Croatiæ, & Chulmiæ Ducem diſtinctæ ſubſcriberet.

1198. 6. *Maji poſt felicem, & glorioſum victorioſæ dominationis ingreſſum Illuſtriſſimi Andreæ tertii Regis Belæ filii Triumphum, quem ſibi omnipotens Ducatus ſui protector, & auctor de Dalmatia, & Croatia magnifice conferre dignatus eſt, atque poſt habitam tam Chulmiæ quam Raſciæ laudabilem victoriam, cum ad Iadertinam Civitatem Victor rediret, Ducatus ſui jura diſponens*, & prout Hemericum Iadrenſibus, quando Inſulas amiſerant, prædia in Croatico ſolo indulſiſſe reperitur, 1197. ita Andreas quoque Ducatu Dalmatiæ, & Croatiæ fungens, multo plura Dalmatis conceſſit, quæ deinde Rex effectus confirmavit: exinde Dalmatæ eo magis a mari alienati, terreſtri induſtriæ dediti fuere, ob id eorum mores cum Slavicis confuſos fuiſſe cenſendum eſt, deincepsque omnes maritimæ Civitates Dalmatiæ antiquæ, quæ in Ungarorum poteſtate reperiebantur, Provinciam propriam ſortitæ ſunt, in qua Croatiæ, & Serviæ Civitates maritimæ ſimul cum Dalmaticis recentioribus comprehendebantur, propriumque Banum habuerunt, qui maritimus, vel maritimarum dictus fuit, quod cum tempore Archidiaconi evenerit, ipſe eadem diſtinctione uſus, maritimas Civitates indiſtincte pro Dalmatia uſurpat, reliquas vero a mari remotas pro Croatia, ſive Sclavonia; exteri autem Scriptores, quibus hæc diſtinctio nota non fuit, vel Romano antiquo more, Croatiam, & Serviam in Dalmatia includunt, vel uſuali vocabulo Dalmaticas quoque Civitates Sclavoniæ adſcribunt, ut ex Græcis, & Vuil. Tyrio ſupra relatis apparet, eodem quoque modo Andreas Dandulus cum ſuo tempore nomina Dalmatiæ, & Sclavoniæ confunderentur, ſæpeque unum pro altero ſumeretur, ut hanc confuſionem vitaret, ad antiquos Romanos Dalmatiæ fines reſpexit, & Croatiæ partem maritimam in Dalmatia includens eandem *Montanam Dalmatiam* nominavit, Croatiæque tantum re- *lib. 3. cap. 4.* liquit eam Regionem, quæ ultra montes ſita, Croatia mediterranea dici poteſt, deincepsque ut plurimum hodie uſque talem diſtinctionem ſervant Geographi.

CAPUT IV.

De Ducatu Chulmiæ, & piratica Almiſanorum.

CHulmitanamRegionem Serviæ a monte Hlumo χλούμου denominatam & Zachulmitas, quaſi poſt montem habitantes, dictos Porph. refert. cap. 33.

Zachulmi dicti ſunt a monte Chlumo ſic dicto Sclavorum lingua, quaſi poſt montem habitantes, quandoquidem magnus inibi mons eſt, in cujus ſummo urbes duæ ſunt; Bona, & Chlum: retro montem vero flumen eſt Bona, quod Græcis καλὸν ſignificat: Venit autem poſteritas Proconſulis, & Patritii Michaelis Buſebutzæ Za-
Bigava. *chlumorum Principis filii, a non baptizatis accolis fluminis Biſlas, quod & Ditzice cognominatur, habitavitque ad flumen Zachluma; ſuntque in Zachlumorum territorio urbes habitatæ Stagnum, Mocriſcie, Ioſle, Galumanic,*
Dubrounich. *& Dobriſic* antiquum ſed obſoletum vocabulum Slavum Chlum, vel potius Hum, & Humac montem quidem ſignificat, ſed cum civitatem quoque ejusdem nominis, fluminque Zachluma Porph. ponat, ideo non a monte, vel Civitate Chlum, ſed potius ab ipſo flumine Zachlumo (quod per vallem Popono dictam circumquaque altis montibus cinctam fluens nullibique exitum habens a terra abſorptum per occultos meatus in mare prorumpens flumen Omblam antiquis Arionem efficit) denominatos Zachlumitas, & ex hoc poſt montano, vel potius intermontano flumine, uti a re inſolita regionem nomen ſortitam fuiſſe cenſendum videtur: ſed utcumque Zachluma denominata fuerit, eandem presbyter Diocleas Zaculmiam, Chelmam & Chelmanam vocat, Archidiaconus Spalaten. Chulmiam, & Chelmum: ſed ſicuti Ducatum Chulmiæ in Regno Dalmatiæ, & Croatiæ perperam includit cap. 13. ita fines ejusdem non diſtinguit cap. 15. ubi ait: *fuit etiam Epiſcopalis ſedes apud Mucarum, eratque ſua Parochia a confinio Crainæ uſque ſtagnum; in ſtagno nihilominus fuit Epiſcopatus, ſuaque Parochia erat in Comitatu Chulmiæ*, capite vero 33. relatis damnis illatis Tragurinis, & Spalatinis per Token. nepotem Petri de Chulmia prædaque inde terreſtri itinere abacta, ſubdit *Spalatenſes armato ſæpius navali exercitu magnam partem terræ ipſius depopulati ſunt.* Ex quo eandem oram maritimam (Slavo vocabulo Crainam id eſt finitimam regionem dictam) quam Epiſcopatui Maucarenſi tribuit Archidiaconus, Chulmiæ fuiſſe innuere videtur. Hanc olim eandem Narentanos poſ-
lib. 2. ſediſſe conſtat ex Porphirogenito, qui-
cap. 3. bus deletis in proximæ Zachlumiæ, ſive facilioris prolationis gratia Chulmiæ, regionis nomen tranſiiſſe ex relatis a Diocleate facile ſuaderi poteſt, & ut regionibus finitimis evenire ſolet, fines quoque multoties variaſſe: tempore autem Archid. cum ab Ungarico magiſtratu, qui Dalmatiæ & Croatiæ præerat, regeretur, & in ditione Mucarenſis Epiſcopi eſſet, qui Spalatinæ Eccleſiæ ſuffraganeus erat, ideo regionem Chlumiam in Croatia fuiſſe exiſtimavit.

Chulmitanum autem Ducatum Andream quando Dalmatiæ, & Croatiæ præerat, acquiſiviſſe tempore, quo cum Venetis
bellum gerebat, ſupra relatum eſt, & lib. 3.
ſicuti Chulmiam regionem maritimam cap. 13.
inter Cetinam, & Naronem flumina ſitam fuiſſe conſtat, ita, an regio quoque Chlebna nunc Hliuno (quæ ſola ultra Cetinam in Croatia erat) in Chulmia incluſa fuerit, percipi nequit: tamen eandem regionem maritimam ab Archidiacono Crainam dictam, ſimul cum proximis inſulis in Chulmia fuiſſe, & a Comitibus Croatis rectam mox patebit, cujus caput Almiſum Andream uti locum opportunum ad proximarum Inſularum dominium retinendum, & ad maris infeſtationem exercendam elegiſſe conjici poteſt, cum deinde Regem effectum Al-
miſanis Privilegium ſimile Dalmaticis Privil.
civitatibus indulſerit: & ſicut donec Ia- 1207.
dra in Ungarica protectione fuit, ibidem infeſtationis ſedem Adriatici reſediſſe par eſt credere, ita poſtquam cum Venetis ſe compoſuit reſtaurationi patriæ, & Inſularum culturæ Iadrenſes incubuiſſe, navigationemque reaſſumere procuraſſe, & exinde ſimul cum Venetis proximorum Croatarum moleſtiis occurriſſe, littoraque Liburniæ cuſtodiſſe cenſendum eſt, reliqua autem loca littoralia puta Sibenicum, Tragurium, Spalat. & Almiſum, ſimul cum inſulis, quæ in Ungarorum poteſtate reperiebantur, Venetos infeſtaſſe, ex eo quia Comes Domaldus, qui uti vir ſtrenuus, tempore, quo, expugnato Venetorum Caſtro Iada reſtaurari cœperat
Comitatui ejusdem præpoſitus fuerat, 1204.
deinde Iadren. cum Venet. compoſitis, Sibenici, Trag & Spalati Comitatus exerceret, ideo ſicut maritimæ provinciæ Præfectum fuiſſe conjici poteſt, ita ex omnibus locis ſui regiminis Venetos moleſtaſſe cenſendum eſt, ſed cum omnia ex arbitrio gerens moleſtus Civibus effectus fuiſſet Tragurien. & Spalaten. eidem Comitatus ademerunt, & a Rege Hieroſolymitanam expeditionem tunc moliente exemptionem ab ejusdem ju-
riſdictione obtinuerunt. Andreas deinde 1217.
Rex collectis Spalati copiis, inde Claſſe conducta ſolvit, Hieroſolymitanumque iter aggreſſus eſt, ut Archidiaconus refert cap. 26.

De paſſagio Andreæ Regis, filii Belæ Tertii Regis Ung.

Per idem tempus Andreas Rex Ung. votum patris exequi cupiens, Crucis ſuſcepto ſignaculo, ad auxilium terræ Sanctæ iter arripuit profecturus, miſit ergo, & conduxit naves magnas a Venetiis ab Ancona, & Iadra, & ab aliis Civitatibus Adriatici ſinus, fecitque omnes applicare ad portum Spalatinæ Civitatis, præmiſit autem

autem omnem apparatum armorum & eſcarum in multitudine curruum, & jumentorum, qui venientes repleverunt omnia per circuitum Civitatis. Præceſſit autem Regem, & Ungaros ingens Saxonum multitudo, qui omnes pacifici & manſueti erant cum devotione, ac deſiderio, navigationem Regiam præſtolantes; omnes enim Cruce ſignati erant; ad petitionem vero Regis dederunt Spalatenſes totum ſuburbium ad hoſpitium peregrinorum, exeuntes vero de domibus, illis expeditas hoſpitibus dimiſerunt. Mox autem ita confeſtim repletæ ſunt hominibus, & jumentis, ut non pateret aditus tranſeundi: ſed non eos ſuburbanæ domus capere potuerunt, licet conſtricti, & conſtipati manerent; plurima vero pars totius comitatus Regalis Curiæ morabatur extra, in territoriis per campum diffuſa. Cives vero alii pavebant, alii mirabantur inconſuetam multitudinis frequentiam intuentes. Itaque A. Redem. Noſtræ MCCXVII. Men. Aug. 23. die advenit Andreas Rex ad Civ. Spal. exierunt autem proceſſionaliter obviam D. Regi univerſi Cives, omnesque forenſes, totaque turba ſui exercitus, laudes ei altis vocibus concrepantes. Deinde Clerus omnis holoſericis ſuper comptas inducti veſtibus, cum Crucibus, & thuribulis procedentes uſque poſturbium, prout Regiæ magnificentiæ dignum erat, pariter concinebant. Ipſe vero Ill. R. viſo proceſſionis cœtu ſolemni, ſtatim deſcendit de equo, magnaque ſuorum Principum vallatus caterva, tenentibus eum hinc inde Epiſcopis qui convenerant pedes uſque ad Eccleſiam S. Domnii proceſſit, ubi celebrato Miſſarum officio, & data oblatione ſuper Altare ad hoſpitium ſeceſſit. Ea die Communitas exhibuit Regi affluentiſſimam procurationem in domo, quæ dicitur Mata extra muros Aquilonaris portæ; dicebantur autem tunc fuiſſe in comitatu Regio plusquam decem millia Equitum, excepta vulgari multitudine, quæ pene innumerabilis erat, tunc Rex cœpit magnam benignitatem erga Spal. Cives oſtendere, ita ut ipſe ultra provocaret eos, ad petendum a ſe, quod eis ad publicum cederet commodum, velle quippe Regis erat, ut ad munimen Civ. ſuæ reciperent Caſtrum Cliſſæ, volebat nihilominus eis concedere Comitatum Inſularum, ſed Spalatenſes ſuo more ad publica nimis tardi, ad privata commoda ſinguli intendebant, neglectis ſiquidem Regalibus beneficiis, quæ eis pie, & liberaliter concedebat Rex proprio clementiæ ſuæ provocatus affectu, noluit Caſtrum illud committere alicui de proceribus: ſciens, quia multa infeſtatio Spalatenſibus ex illo Caſtro procedat, ſed accerſito quodam Pontio, qui erat Magiſter militiæ domus Templi, per Regnum Ungariæ, commiſit ad manus ejus cuſtodiam, & tutelam ipſius Caſtri, præcipiens, ut viciſſim fratres ſuæ religionis ibidem faceret inſidere, cum autem Andreas Rex aliquantam moram faceret præparando navigium Ber. Archiepiſcopus mortis debitum ſolvit, ſepultus vero eſt juxta Eccleſiam Sancti Domnii, protinus autem Rex miſit ad Canonicos Spalatenſes rogans, & conſulens, ut eligerent de Clericis, qui circa ipſum erant maxime quidam inſtabat pro quodam Alexandro fiſico, qui erat vir literatus & honeſtus, per quem Eccleſiæ poterant multa commoda provenire, ſed non fuit petitio Regis admiſſa, quoniam aliorſum tendebat intentio ſeniorum; interea Rex naves ingreſſus, diſpoſitum arripuit iter, Spal. vero dederunt ei uſque Dirrachium duarum galearum conductum, non potuit Rex tantum habere navigium, quod ſufficeret ad paſſagium omnibus Cruce ſignatis; quamobrem neceſſitate compulſi, alii redierunt ad propria, alii vero expectaverunt uſque ad annum ſequentem.

Hac occaſione Andream jura, quæ in Iadra habebat Venetis ceſſiſſe Dandulus ſcribit. *Andreas Rex Ungariæ Cruce ſignatus a Duce Venetiarum ſuis nuntiis pro paſſagio navigia petit, & petita obtinuit, annuentibus illis, ut jura quæ Rex in Iadra ſe aſſerit habere in Venetos transferrentur*, quod ex relatis Archidiaconi verbis conductum navium, & galearum memorantis certioratur (quamvis Bonfinius, ut hanc ceſſionem negare poſſet, Andream terreſtri itinere Conſtantinopolim progreſſum nullo tamen Scriptoris fultus teſtimonio aſſerat;) tuncque Adriatici accolas Ungarici juris ab infeſtatione maris ſuperſediſſe cenſendum eſt, ſed prout abſente Rege in Regno Ungariæ magnas diſſenſiones ſecutas, ipſe Andreas reverſus Summo Pontifici ſignificavit, ita mutuas maritimarum Civitatum ſimultates, & cum Comitibus Croatiæ jurgia Archidiaconus refert, exinde piraticam quoque renovatam fuiſſe dicendum eſt, qua de cauſa Trag. & Spalat. cum Cliſſanis convenientes Sibenicenſes quoque a curſu ſe abſtinere promittentes in ligam receperunt, piraticæque pro ipſorum poſſe ſe oppoſuerunt; at, cum tutum receptum piratæ Almiſi haberent, ibidem ſedes figentes multoties mare vexarunt; Quotusquiſque enim ab altera partium expulſus fuiſſet, vel pace compoſita arma tractandi ceſſabat occaſio, ad proximum quæſtum ſe recipiebant, & cum Veneti tunc in Ægæo impediti eſſent, ex numeroſe perditiſſimorum hominum colluvie armis aſſueta, Almiſanorum piratica invaluit, cujus ſitus deſcribendus eſt, ut clariora evadant ea, quæ de eiſdem ſæpe repetenda erunt.

Epiſtola in vol. Geſta Dei per Francos.

Almiſum ſitum eſt ad oſtium fluminis Tilluri, nunc Cetina, quod in mare exit inter duo præalta, continuataque montium juga, aſpera, & importuoſa, ex Orientali parte Narone fluminis oſtia contingentia, ex Occidentali vero Spalatum uſque protenſa: Flumen autem ipſum, quamvis inter altos & arduos montes reſtrictum fluat, tamen navigabile eſt per tria milliaria, ſed antequam in mare exeat, montibus hinc inde recedentibus, quaſi in lacum dilatatum, Inſulam efficit, ripaſque hinc inde tenues, & ad fabricanda navigia aptas, habet, deinde coarctatum inter duas altas, & inacceſſibiles rupes, quæ crepidinibus montium junguntur in littus vadoſum erumpens, commodam ſtationem navibus præbet, cum vero mare ipſum circa oſtium fluminis brevibus & ſyrtis cateat: quæ etiam æſtu maris variantur, ideo ſolis incolis

colis notum ingreſſum permittunt, ex cujus Orientali parte in Chulmitana Regione annexa eſt majori, minor rupes ſupra quam Almiſum ſedet, quod ſubjacens fluminis ingreſſum, cuicunque generi navium facillime prohibere poteſt: hanc eandem oram antiquitus Ardieos poſſediſſe, & ob piraticam a Romanis longe a mari abactos memorat Strabo; ideo nil mirum, ſi in hoc tuto a natura parato receptaculo Croatæ, & Culmitæ convenientes, piraticamque ſæpe renovantes, Almiſanorum nomen famoſum effecerint, & prout infeſtationem maris uſque quo bellum cum Venetis gerebatur juſſione Regia exercuiſſe cenſendum eſt, ita Rege cum Venetis componente, piraticam per ſe continuaſſe: at cum univerſos navigantes vexantes, peregrinos quoque in terram ſanctam procedentes ſpoliarent, hac de cauſa Honorius ſummus Pontifex Aconcium Legatum mittere coactus fuit, ut ex ejuſdem Epiſtola Spalatenſibus ſcripta apparet.

Honorius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei, dilectis filiis Comiti, & populo Spalati, Sal. & Apoſtolicam benedictionem: Tacti ſumus dolore cordis intrinſecus, quod ſicut audivimus novi contra Chriſtum hoſtes proditorie inſurgentes, tempus faciendi legem ejus diſſipare nituntur; quia quidam Sclavi, & Dalmatiani quamvis cenſeantur nomine Chriſtiano Cruce ſignatos, transfretantes in terræ ſanctæ ſubſidium, ad obſequium Ieſu Chriſti; & alios Chriſtianos, piratica rabie ſpoliant, capiunt, & occidunt, & velut vulpes, habentes proprias foveas, interdum latitant capta præda, ut quaſi ex intervallo ſecuritate promiſſa ſubſequenter alios incautos invadant, & iterum Chriſtianorum ditentur ſpoliis, & ſanguine ſatientur, iidem quoque, & alii latentes in inſidiis, & ſpeluncis Chriſtianorum iter obſervant, ut deprædentur eoſdem; & quod eſt gravius, immunitate perimant inhumana. Quis ergo a tanto neſandæ proditionis auditu, & a voce tam peculiaris malitiæ non ſtupeſcat; quis tantam Chriſti contumeliam non zeletur, & horrore perculſus non exſurgat, ad tantam atrocem Redemptoris injuriam vindicandum, dum miniſtri ejus, qui fundat, & regit Cælum, & terram, & maria, & omnia quæ in eis ſunt, in arida vel in aquis, nequeunt ab hujusmodi latrunculis eſſe tuti. Ne igitur nefandiſſimi hoſtes Chriſti in ſua prævaleant pravitate, ſed qui oderunt Dominum, confundantur, Univerſitatem veſtram rogamus, monemus, & hortamur, per aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti, vobis nihilominus in remiſſionem peccatorum injungentes, quatenus ad diſperdendum eos exſurgentes in manu valida, & potenti, ſtudeatis ipſos de veſtris finibus profligare, ita, quod cum deſinere, cum poſſitis perturbare perverſos, nihil ſit aliud quam fovere; nos contra vos procedere non cogamur, ſed potius vos tanquam perſecutores inimicorum Chriſti poſſimus merito commendare. Ut autem quantum nos hujuſmodi factum urget ex nuntii qualitate vobis plenius innoteſcat: ecce dilectum filium Magiſtrum Aconcium Subdiaconum, & Capellanum noſtrum, quem pro ſuæ probitatis meritis nos, & fratres noſtri, charum habemus admodum, & acceptum propter hoc ad partes veſtras providimus deſtinandum, cui volumus ut in his, & in aliis modis omnibus intendatis efficaciter, alioquin ſententiam, quam idem rite tulerit in rebelles, ſeu etiam contemptores ratam habebimus, & faciemus auctore Domino inviolabiliter obſervari.

Dat Lateran. Id. Aprilis Pont. noſtri anno 5. 1221.

Quid autem Aconcius egerit, Archidiaconus refert cap. 7. *His temporibus miſit Summus Pontifex quemdam Apocriſarium ſuum nomine Aconcium, natione Viterbienſem, Curiæ Capellanum, virum valde diſcretum, & bonum, miſit inquam eum pro quibuſdam arduis negotiis, ad totum Ungariæ Regnum, dans ſibi mandatum, ut ad Dalmatiæ partes deſcenderet, piratasque Almiſanos a latrociniis cohiberet, ſed cum non haberet plenam legationem, nimioque ſuccenderetur zelo, multas enormitates in Clero, & populo corrigendi Spalati poſitus miſit nuncios ſuos ad D. PP curiam, poſtulans, ut perfectæ ſibi Legationis auctoritas præberetur profectis ergo nunciis, Aconcius in Spalatenſi urbe permanſit, donec redirent expectans; videns vero Archiepiſcopi temeritatem, & imperitiam, multum compatiebatur Eccleſiæ Spalatinæ, quod tam inſolentem fuerat ſortita paſtorem, arguebat autem eum frequenter, ſed ipſe ſicut Onager aſſuetus in eremo, & ipſum Aconcium, & ejus monita contemnebat, interea nuncii redierunt de Curia, Legationis officium eidem Aconcio pleniſſime perferentes: tunc Aconcius Sedis Apoſtolicæ auctoritate ſuffultus, cœpit multa circa Clerum populumque corrigere, Eccleſiam novis ſtudiis informando, fecit enim a Clero cunctas expelli focarias, de quibus Archiepiſcopo nulla ſuberat emendationis cura; Convocavit autem totam Dalmatiam & Croatiam in adjutorium ſuum contra hæreticos, & piratas, faciens indulgentias omnibus, quicunque zelo divino ſuccenſi in perſonis, vel expenſis ad eorum interitum laborarent, tunc congregato multo navali exercitu, & equeſtri, cœpit eos undique impugnare; in tantum enim Almiſanos in mari, & terra inſequendo contrivit, ut defecti viribus, deſperarent ulterius ſe poſſe reſiſtere; Venerunt ergo, & corruentes ad pedes Legati, pacem & miſericordiam humiliter implorabant, promittentes omnem emendationem, & obedientiam ad ejus beneplacita & mandata. Quos legatus ſuſcipiens, fecit eos piraticas naves exurere, promittentes interpoſito juramento, ut a Chriſtiana jam infeſtatione ceſſarent,* & ſicut ab eodem Aconcio convocatum conſilium Raguſii contra hæreticos Dolmi Iacobus Luccari memorat, ita Cazethos Almiſanorum protectores eidem Legato Iadram progredienti inſidiatos conſtat. *Annali di Raguſa.*

Aconcius D. Papæ Subdiaconus, & Capellanus Dei gratia Apoſtolicæ ſedis Legatus, univerſis præſentes literas inſpecturis ſalutem in Domino. Noveritis nos propter inſtantem neceſſitatem guerræ nephandorum Cazethorum qui pro ipſorum poſſe parabant nobis inſidias ad nocendum a Capitulo, & Clero toto Civ. Spalati exegiſſe ut ligna nobis pararent, cum quibus ſecure poſſemus Iadram pervenire, quod tam devote quam hilariter facere procurarunt, poſtulantes a nobis, ut id illis, qui non conſueverunt ſuper-

perveɛtione legatorum auxilium exhibere, ad præjudicium proveniret. Nos autem nolentes, ut quod nobis ſit voluntate ſpontanea, debeat aliquibus præjudicium generare, præſentibus literis declaramus, ne præjudicium aliquod ex hoc nobis auxilio præſtito alicui generetur, ſuper quo auxilio neminem duximus eximendum. Cazethos autem ſive Caciclos fuiſſe unam ex XII. tribubus Croatarum, & in Zupania Paratalaſſia ſive maritima potentem B. Rainerium lapidaſſe ſupra relatum eſt, piraticamque exercuiſſe ſcripturæ teſtantur: Comites etiam Cacichios cum aliis Comitibus Croatiæ multas ſimultates exercuiſſe, Archidiaconus refert, idcirco foventes homines armis aſſuetos eiſdem latrocinia, & piraticam permittebant; ob id a Rege objurgati fuere.

lib.3. c.X. Script. Albonen. in Sanɛtuario Arb.

And. R. Hung. Malduco Duci Kachetorum totique ſuæ cognationi . . . jubet quod a Latrociniis in Inſulis duabus maritimis, & Zernounizaſe. abſtineant piratas, & Patarinos eiiciant, aliter cum robore Regni, & filiis duobus, B. & C. in perſona caſtigabit. Sed quamvis Almiſanos exuſtis eorum navibus juramentoque adaɛtis, aliquandiu a piratica abſtinuiſſe cenſendum ſit, tamen cum in Regno Ungariæ multæ ſimultates interceſſerint, & in Croatia diffidia continuaverint, maritimæque civitates a Slavis multoties vexatæ fuerint, earumdemque Civitatum cives in partes diviſi, mutuis odiis ſe invicem inſeɛtarentur, ut Archid. refert, & latius in Patriæ Chronico explicatur, inde latrones, & Piratæ invaleſcentes, itinerantes deprædabantur; Tunc Spalatenſes feſſi diſcordiarum civilium, Slavorum Comitum regimine reprobato, Garganum Anconitanum virum prudentem in Poteſtatem elegerunt, qui reformato Civitatis ſtatu, cum Traguerienſibus diſcordiis compoſitis, fœdus cum eiſdem ſtatuit, deinde latrones & Piratas aggreſſus eſt, Brachienſibusque ad deditionem coaɛtis, capto ibi Oſor. Malduci filio uno, ex Comitibus Almiſi ejuſdem Inſulæ Comite, cæteros fratres pacem facere, & a Piratica ſe abſtinere coegit, conditionibus ab Archidiacono relatis cap. 36.

a cap. 30. uſq. c. 36.

1239. 1240.

Tandem vero videntes fratres comitis cum cæteris, quod nullo modo de Poteſtatis manibus evadere poterant eorum captivi, niſi ligna Spalatenſibus traderent, & curſum penitus reſignarent. Tunc acquieverunt ad omnia, & miſerunt Spalatum ſex ligna, quæ habebant majora, & alia quædam, quæ ceperant minora. Paɛti ſunt autem quod nunquam ad latrocinandum exirent, juramenti ſe vinculo aſtringentes, & obligantes, quod ſi quando i contrarium facerent, tenerentur ſolvere Spalat. M. M. iperperorum, & quod ab offenſione iſtorum præcipue abſtinerent vid. Spalat. Venet. Ancon Imperatori namque obſides dederant, ut nullam in toto Regno Apuliæ læſionem inferrent. Iuraverunt etiam, ut omnibus amicis, & juratis Spalat. eadem pacis fædera obſervarent, & ſic eorum captivi relaxati ſunt omnes.

Hoc modo Almiſani obſidibus traditis, pœnaque promiſſa a Piratica ſe abſtinere coaɛti fuerunt: deinde tamen alios proteɛtores naɛti ſimilibus ex cauſis occaſionibusque multoties Piraticam, & validiorem exercuerunt, ut ſuis locis referetur.

CAPUT V.

De ſecunda Iadrenſi defeɛtione.

Archid. cap. 37. 38. 39. 40.

Nondum Dalmatia a Piratarum moleſtiis quieverat, cum terrores Tartarorum ſupervenere, qui profligato Rege Bela, ejuſque fratre Colomano Dalmatiæ, & Croatiæ Duce, ac univerſa Ungaria deſolata uſque ad mare Dalmaticum pervenerunt, ipſeque Rex primo Clyſſi cum uxore, filiis, & Theſauro ſe incluſit, mox Spalatum, deinde Tragurium aufugit; Sed cum neque ibi tutum ſe exiſtimaret, ut Archidiaconus refert, ad proximas inſulas ſeceſſit, quarum una hac de cauſa Regis nomen ſortita eſt, ut in patriæ chronico latius: Iadram tunc a Venetis defeciſſe eorum Scriptores referunt, cauſam autem defeɛtionis non tradunt: Archidiaconus vero Spalat: illorum temporum Scriptor eandem defeɛtionem deſcribit.

De ſecunda captione Iadræ cap. 43.

Hoc tempore Iadrenſes cives lætis ſucceſſibus ſublevati, cœperunt animos ad inſolentias retorquere, & contemnentes vetera, quibus optimo ſtatu florebant, voluere nova, & incerta moliri, etenim Venetico dominatui rebellantes, cupiebant ſe ab ipſius jugo prorſus ſubtrahere. Cum enim inter cæteros comprovinciales ſuos terra, marique forent potentia, & divitiis ſublimati, faſtidio habere cœperunt nauticis lucris incumbere, voluerunt militiæ pompas inaniter experiri, conſtruɛtis nempe villis, & oppidis gaudebant militari equitatu volare, quamobrem rupto fædere dominationis antiquæ, juramenti religione contempta, manifeſtos ſe hoſtes Venetis oſtenderunt. Dandulus autem in Annal. *Iadratini ſub dominio Venetorum honoribus, & divitiis elati, nunc quinto rebelles effeɛti; Ioannem Michaelem Comitem expellunt, & reliquos Venetos cum bonis ſuis detinent, & denegato ſibi a Friderico Aug. ſubſidio cum Colomano fratre Belæ IV. Regis Hungariæ componunt. & Regis vexilla erigunt, & ejus auxilio Urbem muniunt, & a Duce requiſiti reſipiſcere renuunt, ſed Venetos captivos abire permittunt,* & relata deſolatione Ungariæ per Tartaros faɛta, Regiſque fuga ſubdit. *Rex autem primo in Auſtriam poſtea in Sagabriam cum familia ſeceſſit, & Mariam Reginam cum parvulo Stephano nato, reliquiis & Theſauris regalibus in Cliſſam Dalmatiæ venire fecit. Colomanus frater obiit hoc anno tranſaɛta hyeme, Tartari Budam, Strigonium, & alias Regni urbes proſter-*

nunt, & homines occidunt; Rex autem in Cliſſam ſimiliter venit, & Iadertinis ſupplicantibus Privilegia indulſit, & pecuniam pro muris marinis reficiendis illis tribuit, & appropinquantibus Tartaris in Tragurium ivit, & illorum metu, qui ad maritimam jam deſcenderant, cum familia & theſauro in navibus quas conduxerat, ſe transvexit, cui Veneti Divino intuitu cum multa erga eum agere potuiſſent, nihil injuriæ illi intulerunt, & tandem abeuntibus Tartaris Rex in Hung. rediit, dimiſſo Bano Dionyſio pro tutela Iadræ. Hæc Dandulus quamvis partim ex Archidiacono, partim vero a Chroniſtis Venetis ſumpſerit, tamen de tempore defectionis, cum eisdem non concordat, nam Chroniſtæ anno 1242. Iadram defeciſſe, anno vero ſequenti recuperatam concordes ſcribunt, & prout recuperationis tempus infra verificabitur, ita Colomanum fratrem Regis, cum quo Iadrenſes compoſuiſſe Dandulus refert mortuum anno 1241. & antequam Tartari Danubium tranſiiſſent in Coſmen Monaſterio fratrum Prædicatorum ſepultum Ioannes Longinus in hiſtoria Polon. cum Archidiacono Spalat concordat, additque Archidiaconus; *ſepultus eſt autem latenti Mauſoleo infoſſus, etenim gens nefandiſſima Tartarorum ſepulchra Chriſtianorum, & maxime Principum ſceleratis manibus violantes confringebant, oſſaque ſpargebant,* sed cum Dandulus innuere videatur, Iadrenſes ſpe Friderici (quem infeſtiſſimum nomini Veneto tam ob auxilia ſedi Apoſtolicæ, ſuisque inimicis contra ipſum præſtita, quam ob damna ſibi in Apulia illata cognoſcebant) defeciſſe, & cum ab ipſo ſubſidia conſequi non poſſent, cum Colomano deinde compoſuiſſe; Colomanum autem Dalmatiæ, & Croatiæ Ducem a Patre conſtitutum multa Privilegia Dalmatis, & Croatis conceſſiſſe conſtat, rebus vero Iadrenſibus ſe immiſcuiſſe nulla memoria reperitur: imo menſe Decembri 1241. poſt mortem Colomani adhuc Iadrenſes Venetorum Nomen coluiſſe ſcripturæ docent, & ſicuti Fridericum contra Tartaros Ungaris auxilium promiſiſſe Auctores referunt, ita quoque Dalmaticas Civitates devincere ſtuduiſſe, ex ſequenti diplomate Tragurinis conceſſo apparet.

Fridericus D. G. Rom. Imp. ſemper Aug. Ieruſalem, & Siciliæ R. univerſis in Regno Siciliæ conſtitutis, quibus præſentes litteræ fuerint oſtenſæ, fidelibus ſuis gratiam ſuam, & bonam voluntatem. Noverit univerſitas veſtra quod nos benignius attendentes grata ſervitia, quæ univerſi homines Trag. de partibus Dal. ultra mare fideles amici noſtri nobis ad mandatum noſtrum exhibere devotione ſolita ſtuduerunt, conceſſimus eis ut ubique per Regnum noſtrum ſalvi, & ſecuri incedant, in perſonis, & rebus eorum. Quocirca fidelitati veſtræ mandamus, atque præcipimus, quatenus ubicunque, & apud quemcunque veſtrorum aliquis hominum prædictorum pervenerit, nullus veſtrum præſumat de eo . . . ipſum tam in perſona quam rebus ſuis offendere, quod qui præſumpſerit indignationem meam noverit incurſurus.

Datum apud ſanctum Sal . . L . . XXIX. Decembris XIV. Indictionis.

Annus ex indictione reſtitui debet ſic MCCXLI. Spalatenſibus quoque ſimile indulſiſſe Manfredus ejus filius teſtatur, eodem quoque modo Iadrenſium animos ſolicitaſſe coniici poteſt; Sed cum eodem anno 1241. de Ianuenſibus ſplendidam victoriam conſecutus fuiſſet, & anno ſequenti ingentem Claſſem parari juſſiſſe Chronicon Riccardi de S Germano referat, 1142. *menſe Februarii. Riccardus de monte Nigro a Iuſtitiariatu terræ laboris amovetur, & Giſulphus de Mannia ſubſtituitur illi, turres Civitatis Bari, quæ erant in Civitate Imperator dirui jubet. Biſcottum fieri jubet per loca maritima, & loca alia pro fodro* 150. *galearum &* 20. *Navium, quas armari mandat ſuper Piſanos, & Venetos ad Romanam Curiam Magiſtrum domus Theutonicorum creatum noviter Archiepiſcopum Barenſem, & Magiſtrum Porcarſtrellum pro pace Legatos mittit. Patriarcha Aquilejenſis pro facto Tartarorum ad eum venit,* eodemque tempore validam Claſſem Venetos pro Ianuenſibus emiſiſſe Dandulus ſcribat; Ideo Fridericum, ut eorundem Claſſem ab unione cum Ianuenſibus averteret, ſplendore potitæ victoriæ, & oſtenſione apparatus ingentis Claſſis ſubditos Venetorum ad defectionem ſolicitaſſe conjectari poteſt, cum Polenſes quoque tunc auxilia ſolita Venetis denegaſſe referat Dandulus, hacque inani ſpe deluſos Iadrenſes defeciſſe innui poteſt; Belamque Regem, quamvis ipſe Regnumque ſuum deſolatum protectione indigeret; Friderici tamen auxilia implorantem, ejuſdem intuitu Iadrenſium protectionem ſuſcepiſſe Privilegiaque eisdem indulſiſſe, ut Dandulus refert, quæ qualia fuerint cum non reperiantur, diſtingui nequit, extat tamen ejuſdem Privilegium Monachis Sancti Chriſogoni Iadræ conceſſum, in quo antiqua Regum Privilegia confirmavit, eodem modo Civitati quoque Avi Belæ confirmaſſe, argui poteſt, ſed cum dictum Privilegium Sancti Chriſogoni *Datum Anno ab Incar. Domini MCCXLIII. Regni autem noſtri VII* reperiatur, ſimili modo aliud Pharenſibus conceſſum datum Tragurii *In nomine ſanctæ Trinitat. & individuæ unitatis. Bela D. G. Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Ramæ, Serviæ, Galiciæ, Lodomeriæque Rex. Univerſis præſentes literas inſpecturis Salutem in vero Salvatore. Ex antiqua patrum traditione didicit poſteritas, ut ea quæ per Reges, & Principes ſtatuuntur, ſcripturarum perpetuæ cuſtodiæ commendentur, ne proceſſu temporis oblivione novercante e memoria elabantur, ut quæ ſanata fuerant, dubietatis intrante ſcrupulo irritum valeat revocari, hinc eſt igitur quod cum fideles noſtri Nobiles de Inſula Fariæ plurima nobis ſervitia fidelitatis opportuno tempore emiſſis altius noſtris tam obſequiis vigilanter, & fideliter inhærentes exhibuerunt propter quæ noſtræ magnitudinis celſitudo ad recompenſationem præmii fidelitatis ipſorum*

*rum ſolerter ſuperintendens, volens tam ipſos, quam alios præmiorum digna retributione tam ad ipſius, quam Coronæ ſervitia efficacius provocare habita deliberatione; juſtis ipſorum & ſpecialiter Ven. patris Nicolai Epiſcopi, & Zepregnæ tunc temporis Iuppani Faren. & Bracen. precibus inclinati, proinde ſtatuit, ut cum ſecundum tempora Eccleſia de Faria vacare contigerit, libere eligant electores, ad quos de jure ſpectat electio, de fidelibus ad Regnum Hungariæ ſpectantibus ſibi Præſulem, qui eis præſit verbo proficuum, & exemplo, electus tamen Regiæ Majeſtati præſentetur, ut ab ipſo jura Epiſcopalia recipiat, concedimus etiam ut Epiſcopus una cum Iuppano cum N. N. de genere Givich libera potiantur facultate eligendi, & aſſumendi ſibi Comitem de Hungaria, & ad Regem Hung. pertinentem, quem ſibi utiliorem circumſpexerint, dummodo Regi, & Coronæ fidelis etiam mandatis ipſius in omnibus obſequendo, Comes autem præficiendus Regi Hung. præſentabitur confirmandus, dictus vero Comes conſtituet ſibi Iudicem pro ſuo arbitrio voluntatis. Item ſtatuimus quod Iuppanus ſemper de genere Givich eligatur, & electus Comiti præſentetur confirmandus, & quod ſit Iuppanus ambarum inſularum tam Fari, quam Braze. Iuppanus autem antedictus in Inſulis ſupra dictis perpetuo præſidebit, niſi forte ex cauſa legitima fuerit removendus. Item concedimus, quod nulla unquam collecta vel exactio a nobilibus in eadem Inſula habitantibus requiratur, imo ipſorum libertas in omnibus inconcuſſa conſervetur, niſi voluerint honorare. Cum autem Regi Hungariæ exercitum facere placuerit, nobiles de genere Givich cum duabus barchis quas habere poterunt de ſuis impenſis præparatis, & armatis ſecundum quod Regiam condecet Majeſtatem, una cum Nautis, & remigatoribus ſervire teneantur: Mercatores autem vel negotiatores ipſorum per univerſum Regnum Regis Ungariæ in terra, marique negotia, vel mercimonia exercentes, immunes a ſolutione tributi penitus habeantur, attendentes etiam ipſorum fidelitatem, concedimus, quod nullus dictorum Nobilium in eadem inſula commorantium extra Civitatem comparere, vel reſpondere coram aliquo Iudice teneantur, niſi forte Regiam Majeſtatem Dalmatiam contingeret advenire, ſi vero aliquis ex ipſis forte gravatus juſta de cauſa ad alias partes ſe transferre voluerit, ſecure cum uxore, filiis, & familia, & omni ſua poſſeſſione recedere valeat quocunque ſibi placuerit, nullum impedimentum ex noſtra parte vel alicujus alterius habiturus. Præfati autem N. N. de genere Givich eadem gaudeant libertate, qua N. N. de Spalato, & Trag. perfruuntur; ut autem hujus noſtri ſtatuti ſeries, & decreti ſanctio futuris temporibus illibata conſervetur, & libertas eorumdem perpetuo permaneat inconcuſſa, præſentem paginam ſigilli noſtri munimine fecimus roborari. Datum per manus Ven. Patris Stephani Epiſcopi Vac.
Anno ab Incarnatione Domini 1243. ſexto Idus* 1242.
May, Anno autem Regni noſtri ſeptimo Ven. Patre Barth. Quinquec. Epiſcopo, Ven. Patre Bened. Epiſcopo Varad. Bened. Pr.æ Alben. Aulæ Regiæ Cancell. & poſtulato Colocen. Dionyſio Bano, & Duce totius Sclavoniæ, Arnoldo Comite Palat. Paulo Comite Albanen. Matthæo Magiſtro Tavarnicorum, Rollando Magiſtro Dapiferorum exiſtentibus, eſt autem datum apud Tragurium anno præcedenti ex relatis ab Archidiacono & Privil. tunc Trag. conceſſis, Belam autem Tragurii moram traxiſſe anno 1242. Regni ejusdem ſeptimo (quorum originalia extant) conſtat; Ideo errorem annorum Domini in utriusque Privilegii tranſcriptione irrepſiſſe, & tam Pharenſibus, quam Monachis Sancti Chriſogoni anno 1242. ſeptimo Regni Belæ conceſſa fuiſſe Privilegia dicendum eſt.

Hæc fuit ſecunda Iadrenſium defectio, quam Veneti Scriptores quintam dicunt, quæ ſicuti inconſideratior priori fuit, ita ejusdem recuperatio celerior evaſit.

CAPUT VI.

De Iadrenſi recuperatione, Coloniaque ibi deducta.

Iadra amiſſa, quid Veneti egerint, Archidiaconus loco relato ſequitur. *Sed Veneti, uti circumſpecti, & ſolertes viri a principio diſſimulantes injurias, & damna æquanimiter ſupportantes, traxerunt prius cunctos captivos, & pecunias quas Iadræ habuerant, receperunt; Deinde paulatim præparaverunt navalem exercitum fortem, & magnum, & multis machinis fabricatis, pluribus inſtrumentis bellicis adaptatis, circa Feſtum B. Petri in magna Claſſium multitudine, Iadræ applicuerunt, quam undique impugnantes machinis, & baliſtis acre certamen eis jugiter inferebant; fecerunt etiam Iadrenſes machinas contra machinas Venetorum, habebantque magnas oppugnantium copias Sclavorum, & Ung. cum quibus quantum poterant hoſtili violentiæ reſiſtebant, octo autem ſive decem diebus elapſis contigit Banum Dionyſium ſagittæ ictu paululum vulnerari: hunc Rex ad auxilium Iadrenſibus miſerat, ut eſſet Dux, & Signifer exercitui militari. Quo vulnere pavefactus, fecit-ſe extra Civitatem a militibus deportari, quo viſo Iadrenſes timor & hebetudo mentis cecidit ſuper eos, putantes Banum eſſe mortuum, nec ſperabant absque Ungarorum adminiculo poſſe reſiſti violentiæ Venetorum, qua de re ſtatim relinquentes pugnam, terga verterunt, & quidquid poterant, de domibus rapientes, cucurrerunt ad portam, & infringentes januas exierunt, & quia magna erat oppreſſio multitudinis fugientium, cœperunt alii murum ſcandere, & religatis ad propugnacula funibus dimittebant ſe certatim ex mœnibus, & abibant: at vero Veneti videntes ſuos hoſtes in fugam verſos, continuo armati de ratibus deſcenderunt, & incedentes pedetentim, nullamque cædem facientes ex eis, permiſerunt omnes abire, & ſic tota Civitas capta eſt ferme absque ulla ſtrage alterutrius partis* Dandulus vero

Dux igitur Iadratinos in rebellione pertinaces domitare anhelans, galeas 26. & naves 20. cum cunctis ædificiis ad impugnationem opportunis parari jubet, & Rainerium Zeno Capitaneum fecit. Hic cum Ioanne Michaele quondam Comite Iadræ egreſſus de menſe Maii Iadram applicuit, & illos ut ad ſolitam ſubjectionem redeant requirit, & cum renuerunt machinis Urbem impugnant, & Civibus Urbem tuentibus, alia navigia Venetorum Catenam mirabiliter conſtructam, Portus ingreſſum prohibentem viriliter frangunt, & audacius circumquaque bellum innovant, tandem Dionyſius Ung. Banus in pugna graviter vulneratus, & inſultus continuos perhorreſcens extra Urbem ſe fecit deferri, tunc Veneti ſcalas apponunt, & Ungari primo, poſtea Cives timore attriti, unus poſt alium Urbem exeunt, & Veneti absque notabili cæde die 2. Iunii eam potenter habuerunt, quod cum Duci nunciatum foret, gaudio repletus Michaelem Mauroceno Comitem fecit, & multis nobilibus, & popularibus Venetis, diviſis inter illos Civium bonis, Iadram cuſtodiendam tradit, Ioannes autem Michael, qui in recuperatione Iadræ viriliter ſe geſſerat, pro recompenſatione Iadræ Comitatus, Poteſtas Cugiæ eſt effectus, poſtea ætate confectus in Trocello translatus vitæ ceſſit. Hæc Dandulus, ſed ſicuti ab Archidiacono omiſſam catenæ fracturam refert, ita ipſe murorum debilitatem ex parte ſeptentrionali referre omiſit, quos poſt fractam Catenam oppugnatos Chroniſtæ afferunt, Venetique populi ex ſeptem unum ſimul cum mille equitibus Lombardis interfuiſſe memorant; & cum Apoſtolica ſede vacante tunc temporis Fridericum de Pontificis electione ditioneque ejusdem ſubigenda ſolicitum Ricardus memoret, Ianuenſesque Claſſem reparaſſent, Tyrrenum incuſtoditum relinquere noluiſſe, ut Iadrenſibus ſubſidia mitteret, dicendum eſt; Ideo Venetis qui ex firmato in Ægæo dominio vires auxerant, & in bellis Longobardicis exercitati, expugnandarum urbium modum callebant Fridericumque in Tyrreno occupatum nullo impedimento futurum ſcirent, Claſſe valida parata, machiniſque muralibus inſtructa, ſpreto Ungarorum in experto defenſionis præſidio, fractaque catena, debiliorem murorum partem oppugnaſſe, & ex fuga Bani ſuperaſſe: Iadrenſes vero qui ſiſi. *Catenæ mirabiliter conſtructæ* muros ex ea parte reſtaurare neglexerant, cum ex levi vulnere Banum præter expectationem recedere vidiſſent, nullaque alia ſubſidia ſperarent, confuſos, & pavidos patriam deſeruiſſe concludendum eſt. Sic Iadra anno 1243. die 2. menſis Iunii recuperata fuit; Sed cum præcipui Cives cum Bano aufugiſſent, Veneti occaſione oblata prudenter uſi, bona eorum propriis Civibus tradentes Coloniam Venetam inibi deduxerunt, ſperantes inde proprios Cives ſufficientes cuſtodes Iadræ futuros; Sed cum profugi undique res novorum colonorum infeſtarent, eodem anno cum proximis inſulis Arbi, Cherſi, & Vegliæ ad arbitrium Comitis Iadræ fœdere triennali ſubſidia pacti ſunt, ut ex eisdem tabulis apparet

Anno Dominicæ Incarnationis 1243. *Indictione 2. menſe Novemb die 3. exeunte Arbi temporibus equidem Domini noſtri Iacobi Teopol. incliti Ducis Venet. Dal. atque Croat. & Pauli Ven. Arben. Epiſcopi ac Rogerii Mauroceni egregii Comitis. Cum dominus noſter Iacobus Teopol. D G. Venet. Dal. atque Croat. Dux quartæ partis, & dimidiæ totius Imperii Romaniæ Dominator potentiſſimus, viros, Nobiles D. Henricum Paſqualigum, & D. Marinum ſuperantium Ambaſciatores ſuos Arbum miſiſſet ſuper delegatione eis commiſſa ab eis diligenter, & benigne ſic fuit proceſſum, quod ſupraſcripti Ambaſciatores cum Viro nobili D. Rainerio Mauroceno Comite dictæ Civitatis Arbi & cum beneplacito, & voluntate ejusdem terræ Communitatis, ſupraſcriptus D. Comes cum tota Communitate ſupraſcriptæ ſuæ Civitatis Arbi ad honorem ſupraſcripti D Noſtri Ducis, & totius Communis Venet. firmiter per ſacramentum ſtipulando promiſit, a modo usque ad tres annos proxime firmam, & ſtabilem ſocietatem habere & tenere cum omnibus hominibus, qui ſunt ad præſens vel erunt in Iadra pro ſupraſcripto D. Noſtro Duce & Comite Ven. & cum omnibus hominibus totius Inſulæ Veglien. & totius Inſulæ Apſaren. Et ſuper his omnibus debeant habere, & tenere uſque ad dictum terminum ſuum rectorem illum qui eſt, vel erit, ſive fuerit per ſupraſcriptum D. Ducem, & Commune Ven. rector in Iadra, & hæc ſocietas debet eſſe, & tenere in hunc modum, ita videlicet, quod a modo usque ad dictum termi um debent, & teneantur ſub debito juramenti facere vivam guerram de ſanguine, & foco omnibus Kazætis, & deprædatoribus maris, & ſpecialiter omnibus Iadertinis, qui ſunt vel extiterunt, vel a modo fuerunt rebelles contra honorem, & voluntatem ſupraſcripti D. Noſtri Ducis, & Communis Ven. & omnibus hominibus, & terris qui voluerint offendere, vel offendent dictis communitatibus vel hominibus Venet. in terra, vel in mari. Præterea quandocunque fuerit de voluntate rectoris Iadræ, & per ſuum nuncium, vel litteras ſupraſcripto D. Comiti, & Communi Arbi ſignificaverit, ut cum ſuis lignis armatis debeant exire ad offendendum ſuos inimicos, vel ad præbendum ſibi ſuccurſum cum 3..o. hominibus debent exire, & ejus mandatum facere, & cum minori numero dictorum virorum ſi eis præceperit, & hoc totum debet & teneatur Communitas Arbi obſervare ſub pœna M.M. lib. denar. Venet. parvulorum, medietas quarum ſi mandatum ſupraſcriptum non obſervaverit fiat Commun. Venet & alia medietas fiat Communitatibus, quæ mandatum adimpleverint. Item ſi infradictum terminum ſæpedictus Dominus noſter Dux ſuper his ſuas litteras, vel nuncium Arbum transmiſerit, & aliud ordinamentum facere voluerit per dictum ſacramentum ejus mandata adimplere bona fide, & ſuo poſſe teneatur Communitas Arbi. Acta ſunt hæc in Communi Curia Arben. & ibi interfuerunt teſtes Abundius Dabrauze, Victor Eſinne, Madius Tolchus, Madius Bartaldi, Duimus Diacobo, Magiſter Dobre & alii quam plures.*

Ego

Ego Vital. ſubdiaco. ex me ſubo.

Ego Lanfran. Arbi Not. his interfui, & de præcepto ſuprascript. D. Comitis Iudicum, & Conſilii, & rogatu Comitis hanc cartam ut audivi, & vidi, ſcripſi, complevi, & roboravi. ex quibus ſicuti Iadrenſium extorres mare infeſtaſſe conſtat; Ita quoque inter Comites Croatiæ variæ diſſenſiones ſecutæ ſunt, & inter Civitates maritimas, præſertim inter Spalatum, & Tragurium acre bellum exarſit, in quo Banum Boſnæ, & Comitem Chulmiæ cum Polizanis Spalatenſibus opem tuliſſe. Traguriniis autem Comites Breberienſes cum Iadrenſium profugis, ut Archidiaconus memorat cap. 46. *& erat eis lignum quoddam magnum ex bonis juvenibus ſtipendiariis, & profugis Iadren.* Traguriensesque multoties terra marique victores fuiſſe fatetur, tandem Banum Dionyſium (qui Iadræ vulneratus fuerat) Spalatenſibus, mandatis ejus parere detrectantibas, juſſu Regio ſuburbia exuſſiſſe, pœnaque pecuniaria mulctaſſe, obſidesque tradere coegiſſe, ut latius in Chronico patriæ. Exinde conjici poteſt, quod ſicut Croatæ & Dalmatæ ſpreto Regio obſequio in partes diviſi, aperto Marte congredi auſi ſunt, ita multo magis eorundem plurimos cum Iadrenſium extorribus mare infeſtaſſe. Inde illa mutua damna, quæ inter Ungaros; & Venetos in prima defectione Iadrenſi Dandulus eveniſſe memorat, renovata fuiſſe, cenſendum eſt.

CAPUT VII.

De Civibus Iadrenſibus in Civitate reſtitutis.

VEneti deducta Iadram Colonia quieti Adriatici more ſolito invigilabant. Sed cum tunc ſummus Pontifex poſt celebratum Lugduni Concil. univerſos Chriſtianos ad Pacem urgeret, & ad ſubſidia in Orientem, mittenda hortaretur, Imperiumque Conſtantinopolitanum, cujus Veneti participes erant, a Græcis magis in dies premeretur, ideo Legatos ad Regem Belam pro pace componenda miſere, ut Dandulus refert. *Dux per Legatos ſuos Petrum Dandulo, & Stephanum Iuſtiniano cum Bela Rege Ungariæ Iadræ remiſſo litigio perpetuam pacem juramento firmavit, viciſſim promittentes, ne unius rebelles, vel incommodantes alterutrum, ab altero recipere debeant*, & quamvis Dandulus quid in Iadrenſi letigio remiſſum fuerit, non exprimat, tamen cum viciſſim promiſſum refert, *ne rebelles, vel incommodantes alterutrum ob altero reciperentur* innuere videtur, non ſolum Iadrenſes profugos, qui uſque tunc ab Ungaris protecti, Nonæ ut plurimum habitantes, Venetos incommodaverant, amplius ab eiſdem non reciperentur; Sed cum etiam inter Comites Croatiæ diſſenſiones maximæ vigerent, (horumque aliquos Regia mandata ſpernentes Comitatibus deinde privatos patebit) eosdem quoque tunc a Venetis, vicem Ungaris rependentibus, contra Regem protectos fuiſſe conjiciendum eſt, prout poſterioribus temporibus in ſimilibus idem eveniſſe ſuo loco patebit; Venetos ergo, ut quietem, quam in Adriatico deſiderabant inducerent, protectioni ſubditorum Regis Ungariæ renunciaſſe, & vice verſa Regem nulli piraticam permiſſurum ſpopondiſſe cenſendum eſt, & quamvis, an aliquid de Iadrenſium extorribus concluſum fuerit non exprimat Dandulus, tamen ſubdit

Anno 19. (Ducis) Iadrenſium profuga multitudo Nonæ commorantium ad cor ducti per ſuos nuncios Ducis gratiam humiliatis cervicibus miſericorditer implorant. Dux procerum, & populi deliberatione ſumpta more pii patris benigne illos ad gratiam ſuſcepit, & revocatis Venetis, qui ad Iadræ tutelam miſſi fuerunt, retento ſibi dominio, & mero, & mixto Imperio, & omni libera poteſtate eos in Iadram cum omnibus pertinentiis plene reſtituit, & Stephanum Iuſtiniano Comitem conſtituit, & direptis muris maritimis Caſtrum in Iadra fundavit, ſed etiamſi Iadrenſes ex ſola humiliatione in patria bonisque reintegratos referat, tamen non videtur veroſimile Venetos tanti feciſſe profugos, ut Iadram propriis Civibus eriperent, eisdemque reſtituerent, ſed potius in gratiam Regis (qui eorundem protectionem ſuſceperat) in bonis, & patria reſtituiſſe: modum autem eosdem recipiendi ſtatuiſſe, quem Dandulus refert, ut ex capitulis, quæ apud aliquos Chroniſtas vulgari idiomate reperiuntur clarius conſtat.

1. Che Zaratini ciedono, & danno liberamente la Citta e territorio di Zara al Doſe, & al Comun di Venetia & promettono perpetua fidelita & obedienſa.	1. Iadren. cedunt, Civitatem & territorium Iadræ Duci & Communi Venet. & promittunt perpetuam fidelitatem & obedientiam.
2. Che i Zarattini habbiano l'elettion del'Arciveſcovo di Zara, il qual deba eſſer preſentado al Patriarcha de Grado, & confirmando, & conſagrado da lui.	2. Iadren. habeant electionem Archiepiſcopi Iadræ, qui præſentari debeat Patriarchæ Graden. & ab eo confirmari, & conſecrari.

 3. Che

3. Che al detto Arciveſcovo ſiano preſervade tutte le jurisdition, & privilegii conſueti poſſeſſi da i Archiveſcovi predeceſſori.

4. Che Chierizi debiano ogni anno in la feſta della Nativita, & della Reſſurettione del Noſtro Signor. cantar le laude della ſolennita del Doſe di Venetia, & Patriarcha, e Conte, & Arciveſcovo per il che recevano la beneditſtion conſueta nella meſſa ſolenne della Chieſa Cathedral pregando Dio per la conſervatione del Commun di Venetia promettendo eſſi prima, & poi i ſudditi della Citta per nome di tutto il popolo perpetua fede & obedienſa.

5. Che i Zarattini accettino per ſuo governo un Conte mandato, & eletto dal Confe jo de Venetia, il qual ſtia in quel rezimento quanto tempo ghe ſara limitado dal Doſe, el qual Conte habbia il governo libero di quella Citta in ogni negotio amminiſtrando Giuſtitia coſi nella roba come nelle perſone, & in tutte le coſe occorrenti per ſalute di quella Citta, & per honor, & conſervation del Comun di Venetia; Reſervando pero i patti compreſi in quelli capitoli, dovendo quella Citta haver li ſuo i aſſitiali conſueti ſenza pregiuditio de alcuna ſorte del ditto Conte.

6. Che mandino i Venetiani appreſſo il Conte doi Conſigleri per governo di quella Citta.

7. Che per ſalario del detto rezimento debano dare ogni anno li Zarattini lire do mille Venetiane.

8. Che il Conte debba haver tutte le ſue ragione, & honoranze conſuete come li altri Conti ſolevano havere.

9. Che il Conte debia haver per ſua habitatione la caſa che fu de quond. Damian Varicaſſi con tutte le ſue habentiæ & pertinentiæ, & ſia aſſegna da aſ Angelo Moreſini eletto Conte di quella Citta.

10. Che ſe accadeſſe che il Doſe per qual che occorrenza andaſſe a Zara, poſſa volendo abitar nell' Arciveſcovado, overo ſiano obligadi de darghe una caſa honorevole, e conveniente alla Dogal dignita.

11. Che accadendo a Venetiani de far armada che debba paſſar il numero de trenta galie, le quali paſſino Raguſi, debano i Zarattini dar un homo per caſa, che ſtiano di continuo a ſervir ſu la detta armata ſin che ella ſtara fuora per li occorrenti biſogni di Venetia.

12. Che fazando eſercito li Venetiani non poſſino i Zarattini dar ne ajuto ne favor, ne in paleſe, ne occulto a i nemi ci de i detti.

13. Che a ogni richieſta del Doſe debano li Zarattini mandar a Venetia 90. homini a Zurar fedelta, & a renovar il ſagramento a i quai ſia fatto le ſpeſe del Comun di Venetia.

3. Dicto Archiepiſcopo præſerventur omnes jurisdictiones, & Privilegia conſueta, quæ habuerunt Archiepiſcopi prædeceſſores.

4. Clerici ſingulis annis diebus feſtis Nativitatis, & Reſurrectionis Domini noſtri canere debeant laudes Duci Venet. Patriarchæ, Comiti, & Archiepiſcopo propter quod accipiant conſuetam oblationem in Miſſa ſolemni Eccleſiæ Cathedralis rogando Deum pro conſervatione Communis Venetiarum, promittendo primo ipſi, & poſtea Cives nomine totius populi perpetuam fidem, & obedientiam.

5. Iadren. recipient Comitem electum a Conſilio Venet. qui ſtet in illo regimine, quanto tempore ipſi præſcriptum fuerit a Duce, qui Comes habeat liberum Regimen illius Civitatis, juſtitiam adminiſtrando tam in res, quam in perſonas, & in omnia quæ ſpectant ad ſalutem illius Civitatis, & honorem & conſervationem Communis Ven. reſervatis tamen pactis comprehenſis in illis capitulis; habereque debeat illa Civitas officiales conſuetos ſine aliquo præjudicio dicti Comitis.

6. Veneti præter Comitem mittant duos conſiliarios pro regimine illius Civitatis.

7. Iadren. pro ſalario dicti Regiminis dare debeant ſingulo anno lib. 2000. Venet.

8. Comes habeat omnia jura & honorantias conſuetas prout alii Comites habere ſolebant.

9. Comes habere debeat pro ſua habitatione domum quæ fuit quondam Damiani de Varicaſſis cum omnibus juribus, & pertinentiis ſuis, & aſſignetur D. Angelo Mauroceno Comiti electo illius Civitatis.

10. Si accideret Ducem aliqua occaſione Iadram venire poſſit ſi velit habitare in Archiepiſcopali Palatio, vel Iadren. teneantur dare domum convenientem Ducali dignitati.

11. Si contingat Venetos Claſſem inſtruere excedentem 30. triremes, ultra Raguſium navigaturam, præſtare teneantur Iadr. ex ſingulis domibus ſingulos homines, qui continuo ſtare debeant in prædicta Claſſe quod in expeditione erit.

12. Si Veneti exercitum conſcriberent Iadrenſes non poſſint præſtare favorem, vel auxilium palam, vel occulto hoſtibus ipſorum.

13. Iadrenſes ad omnem requiſitionem Ducis mittere debeant Venet. 90. Cives ad jurandam fidelitatem, & renovandum ſacramentum quibus fiant expenſæ a Communi Ven.

14. Che

14. Che nòn paſſano i Zarattini reſar le mura della Citta, ne refabricar le coſe rovinate nella preſente guerra ſenza licenza eſpreſſa del Doſe.

15. Che per il Comun di Venetia ſia mandado un Caſtellan a Zara il quale habiti nel Caſtello e lo cuſtodiſca & habia in guardia anche tutta la munition.

16. Che quindeci Zarattini, che ſono ſta capi, & autori de queſta ultima rebellion debbano perſolnamente vegnir ad habitar a Venetia, e ſtarghe cinque anni continui a i quali ſia fatto ſalvo condotto, eſſendo pero obligadi tegnir le ſue famete dentro della Citta de Zara.

17. Che per honor, & reverenza del' altezza Dogal debbano li Zarattini mandar 200. homini armadi 100. de i quali ſiano eletti a volonta del Doſe, li quali per nome de tutta la Citta genu fleſſi, & proſtrati in terra dimandino perdonanza dell' error commeſſo.

18. Che a Zuanne Michiel ultimo Conte de Zara, & deſcazzado da quella per la rebellion ſiano dadi per la ſodisfation dell' in Zuria ogni anno dal Comun di Zara, ſin che il detto vivera lire 200. Venetiane.

19. Che al detto Zuanne ſiano reſtituidi tutti li ſuo beni, & poſſeſſioni che l' haveva vel territorio de Zara.

20. Che li Zarattini de bano dar in quattro anni ri heredi del quondam Zuanne Erizzo che ſoammazato in Zara lire 4250. Venetiane.

21. Che i Zarattini, che condurranno legne da Nona a Zara debbano tegnirle, & venderle a volunta del Doſe i vero del Comun de Zara.

22. Che li Zarattini predetti, che intraranno in la Citta de Zara ogni volta che ſaranno rechieſti dal Doſe, e dal Commun de Venetia, e li Nontii de tutta Zara a mazor conformita, & a piu piena deliberation come in la predetta publica convention, patti, promiſion, obligation, & condition approveranno, & prometteranno per eſſi, & ſuoi heredi, & ſucceſſori col Zuramento per ciaſchedun de tutte, & cadaune coſe fare, & conſervare in perpetuo & non controvegnir per alcun modo.

Et coſi tutte le ſopradette coſe noi Papo de Petroni, e Griſogono de Mauro Nontii, ſinici, procuratori, & Auditori delli predetti Zaratini promettemo a voi Doſe noſtro, & noſtri ſucceſſori per el Commun de Venetia, & hiuramo per li Santi Evangelii de attender, adempir, & oſſervar fermamente in perpetuo, & in niun tempo controvenir in alcun modo & cauſa.

E coſi in obſervantia delli ſopradetti capitoli cento homeni dequelli de Zara vennero a dimandar perdono al Doſe ſecondo le conventioni ſopraſcritte.

14. Non poſſint Iadren. reſtaurare muros Civitatis, nec reædificare res deſtructas in præſenti bello absque expreſſa licentia Ducis.

15. Commune Ven. mittat Iadram Arcis Præfectum, qui in ea maneat, & cuſtodiat illam ſimul cum inſtrumento bellico.

16. Quindecim Iadren. qui fuerunt auctores ultimæ defectionis perſonaliter accedere debeant Venet. ibique quinquennium habitare fide publica inviolati: teneantur tamen ſuas familias tenere in dicta Civitate Iadræ.

17. Pro honore, & reverentia Celſitudinis Ducalis Iadren. debeant mittere 200. armatos; quorum centum eligi debeant ad voluntatem Ducis, qui nomine totius Civitatis genuflexi & proni in terram petant veniam erroris commiſſi.

18. Ioanni Michaeli ultimo Comiti Iadræ expulſo propter defectionem quotannis pro ſatisfactione injuriæ dentur a Communi Iadræ quoad vixerit lib. 200. Ven.

19. Dicto Ioanni reſtituantur omnia ſua bona, & poſſeſſiones quas habebat in territorio Iadræ.

20. Intra quadriennium numerare teneantur Iadren. hæredibus quondam Ioannis Erizzo qui occiſus fuit Iadræ lib. 4250. Ven.

21. Iadren. qui conducent ligna e Nona Iadram debent ipſa tenere vel vendere ad arbitrium Ducis, vel Communis Iadræ.

22. Iadren. prædicti qui ingredientur Iadram, quotiescunque requiſiti fuerint a Duce, & Communi Ven. & nuntii Iadren. pro majori firmitate, & pleniori deliberatione, ut in prædicta publica conventione, pactis promiſſionibus, obligationibus, & conventionibus approbabunt, & promittent pro ſe & ſuis hæredibus & ſucceſſoribus cum juramento omnia, & ſingula facere & ſervare in perpetuo, & non contravenire aliquo modo.

Et ita omnia ſupradicta nos Papus de Petroni, & Griſogonus de Mauro Nuntii, ſindici, Procur. & Auditores prædictorum Iadren. promittimus vobis Duci noſtro, & veſtris ſucceſſoribus pro Communi Venet. & juramus per ſancta Evangelia attendere, adimplere, & firmiter in perpetuum obſervare, & nullo tempore contravenire aliquo modo, & cauſa.

Et ita pro obſervantia dictorum capitulorum Centum viri Iadren. venerunt petere veniam a Domino Duce juxta ſupraſcriptas conventiones.

Li cento Zarattini, che eletti dal Doſe vennero a domandar perdonanza del error fatto li primi quindeſi de i quali furno quei che remaſeno adhabitar in Venetia.

Centum Iadren. qui electi a Duce venerunt petere veniam erroris perpetrati, quorum primi quindecim remanſerunt Venet. ad habitandum.

Stephano de Pizua Iudice & Rettor de Zara.
Pietro Dalbor Conſigliator Camerario.
Berte de Matafarra.
Petrizo de fortis.
Pelegrin de Gemona.
Piero de Nicola.
Nicho de Lunoſco.
Andrea de Cotopagna.
Paulo de Impreſo.
Velluna de Matafarra.
Vitta de Leonardo.
Nicolizza Roſa.
Belgendario de ſiglia Zudeſi.
Pietro Dotre.
Micca de Paſcil.
Damia Vigazzo.
Marin de Gromegna Liſſizza.
Andrea de Petro.
Coſa de Petrognia.
Deſigna de Belfo.
Mazzo de Vitto.
Vincontro de Scandarella.
Petro de Raccolla.
Preſte de Bocaſſe.
Vita de Spinſola.
Mattio Serbizo.
Paulo de Silbo.
Zorzo Predetin.
Todaro de Stephano.
Stephano de Sorda.
Zorzi de Genzola.
Platum de Rollin.
Iacobo de Linizo.
Nicola de Doſilla.
Zuan de Pelegrin.
Micha de Petra.
Damian de Sorda.
Zan Franco. de Andrea de Petrichia.
Stefano de Fornus.
Micha de Zanonelli.
Micha de Carduſſa.
Mazo de Vitazzo.
Biaſio de Paſtaja.
Marin de Drobetaja.
Biaſio de Sope.
Vitazzo de Scolature.
Vitta de Morbiza.
Primo de Griſogono.
Marin Manaſſer.
Moro de Morgia.
Soppe de Grangio.
Marco de Strocalia.
Volmade Mataguizo.
Baldo de Stefano.
Marco Scuzbezzi.
Iſnello de Bleſi.
Draſci de Maltafora.
Leondardo Doria.
Andrea Gortagugna.
Marin de Scimiogallo.
Genimani de Pelegrino.
Mica de Bajamonte.
Naſo de Rivaldo.
Plato Signorella.
Padromo de Domitorich.
Ciprian de Anaſtaſio.
Dobre de Nicola.
Dobreſſio Starlichi.
Maſtio de Gaſtalda.
Damian de Piero Leonardo.
Vitta de Zuan Dolbia.
Nenzo Morina.
Piero de Zan de Liſſa.
Nicola Gever.
Zorzi Satella.
Prodo de Seriglia.
Carde de Zuanne Zugna.
Vitta Figaſolo.
Renzigna de Gulier.
Zuanne de Danello.
Mattio Gritaſſa.
Zuan Zuttomaja.
Draſci de Valle.
Damian de Varicaſſo.
Stefano de Lorenzo.
Stefano Palimarco.
Gregorio de Borria.
Marin de Zorzi de Petra.
Geremia de Tubarich.
Zepputta Beſca.
Merreda.
Petrigna.
Damian.
Egidio.
Figaſtrello.
Petro de Sinigia.

Hæc Capitula poſtquam perfecta fuerunt ea quæ continent, & centum Iadrenſes in eisdem nominati Venetiis coram Duce ſe præſentarunt, ex actis latino idiomate ſcriptis excerpta fuiſſe oportet, Chroniſtam autem capitula tantum in ſuo opere vulgari inſeruiſſe, tempus vero, reique geſtæ narrationem (quæ in ſimilibus præponi ſolet) omiſiſſe, inde incertum eſt, quo anno confecta fuerint; tamen cum Angelus Maurocenus Comes Iadræ electus cap. 9. nominetur, eundem autem Comitem Iadræ fuiſſe 1247. 1. Februarii conſtet. ideo Capitula ante Mauroceni Regimen confecta fuiſſe dicendum eſt, & hanc cum Iadrenſibus compoſitionem ante eadem Capitula alias agitatam ex verbis quinto Capitulo expreſſis *reſervando pacta comprehenſa in illis Capitulis* dignoſcitur; ideo priora hæc Capitula cum ipſo Rege Ungariæ concluſa ſcilicet anno 1244. die 3. Iunii, ut quidem Chroniſta refert, deinde per Legatos Venetos a Dandulo nominatos cum Iadertinis compoſita argui poteſt, cum in epiſtola Ambaſciatoribus pro executione

ne capitulorum Iadram progreſſis Dux ſcribat, tractatusque præcedentes ſimul cum omnibus eorundem nunciis Iadertinorum, qui Capitulis ſubſcripſerunt memoret. *Iacobus Theupulus D. G. Ven. Dal. atque Croat. Dux D. 4. patris & dimidiæ totius Imperii Romaniæ Nobilibus & ſapientibus viris Angelo Mauroceno, & ejus Conſiliariis Marino Mauroceno, Stephano Iuſtiniano Raynerio Geno, & Ioanni de Canali Ambaſciatoribus ſuis dilectis fidelibus ſal. & dil. aff. ex parte conventus fratrum Prædicatorum de Iadra fuit coram nobis expoſitum conquerendo, quod conceſſione quarundam poſſeſſionum de Iadra, quas Nobilis vir Leonardus Quirinus tunc Comes Iadræ de noſtro mandato fecit conventui ſupradicto, & nos poſtmodum ſimili modo eidem conceſſimus per noſtras patentes litteras confirmantes, quidam Iadertini, quibus dictæ poſſeſſiones olim ſpectabant, impediunt toto poſſe, petentes tunc ſibi reſtitui memoratas, verum quia nobilis vir Ioannes Bado varius fidelis noſter dilectus, qui nobiſcum Raynæri Geno interfuit in tractatu concordiæ Iadertinorum, & Gabriel Cancellarius Curiæ noſtræ qui præſens fuit, interrogati a nobis dicunt, & aſſerunt, quod in tractatu concordiæ antedictæ mentio facta fuit de poſſeſſionibus nominatis, ut ipſas habere & tenere debuiſſent fratres Prædicatores, ſecundum conceſſiones ſibi factas a nobis, & a Comite memorato, & quod ſuper hoc reſponſum fuit a Magiſtro fratrum Minorum, qui erat tractator pro Nuntiis Iadertinorum; quod pro ipſis poſſeſſionibus reſtitutio fieret perſonis quibus ſpectabant ab univerſitate Iadertinorum, prudentiam veſtram Rayneri Geno requirimus attentius, & rogamus quatenus ſi prædicta ſunt in memoria veſtra, nobis veſtris literis hoc quam cito poteritis, ſignificetis, etiam ſi vobis videbitur viros Nobiles Papum de Petrogna, & Griſogonum de Mauro nuntios Iadertinorum interrogare, & inquirere debeatis, ſcientes dictum Magiſtrum fratrum Minorum abeſſe, unde ipſum ſuper his interrogare minime potuimus. Data in noſtro Ducali Palatio die 7. intrante Novembris, Indictione 6.* Inde corrigendus eſt textus Danduli, & pro Stephano Iuſtiniano Comite, Silveſter Iuſtiniano reponendus, cum is Comes fuerit 1248. 8. Aprilis: & 5. Novembris. Stephanum autem ſimul cum Angelo Mauroceno, qui prius Comes fuerat, Ambaſciatores, ſive Sindicos conſtitutos fuiſſe ad componendas res Iadrenſium reſtitutorum, niſi poſt hæc in Comitatu Iadræ Stephanus relictus fuerit, quod ex penuria ſcripturarum illorum temporum certiorari nequit.

In hiſce duabus defectionibus, ex diverſitate eventuum elici poſſunt ea, quæ a Scriptoribus prætermiſſa ſunt, nam ſicuti in prima, florente Vngarico Regno, Iadram in ſuo integro ſtatu exiſtentem a viribus Venetis tunc afflictis facile fuit defendere, ita vice verſa in ſecunda, rebus Venetorum florentibus, Ungariaque deſolata, nondum reſtauratam Civitatem facile captam fuiſſe, & ſicut prima vice Iadrenſes, ut patriam deſolatam reſtaurarent, Inſulasque recuperarent, Comitem quem dedignabantur recipere, coacti fuerunt, ita ſecunda, ut in patriam reſtituerentur, non ſolum unius Comitis, ſed etiam duorum Conſiliariorum abſolutum dominium ſubierunt, arceque conſtructa, præſidio obnoxii fuerunt, propriis tamen legibus, & adminiſtratione rerum communis frui permiſſi fuerunt; exinde partibus, quæ Civitatem in ſui perniciem diviſam aberrare fecerant, ceſſantibus, ſub temperato Venetorum dominio Iadrenſes diu quieti vixere.

CAPUT VIII.

De Civitatum Maritimarum Comitibus Venetis, & Croatis.

Plures Cives Venetos Iadræ, Arbi, Auſeri, Comites fuiſſe ex dictis conſtat; horum aliquos ab eiſdem Civitatibus, aliquos vero a Venetis electos ex relatis a Dandulo, & ſcripturis elicitur. Quanti autem Comitatus Dalmaticos Veneti fecerint, dignoſcitur ex eo, quod ut plurimum filios Ducum Dandulus nominet, & Petrum
1205. Ziani Ducem electum fuiſſe eo tempore, quo Comes Arbi exiſtebat, & alios magiſtratus gerebat; cum Conſiliarium quoque fuiſſe, quando in Ducem fuit
1174. electus, referat: Leonardum etiam Mi-
1206. chaelem ad Emanuelem, deinde vero Rogerium Maurocenum Auſererenſes Comites Legatos Conſtantinopolim miſſos, idem Dandulus ſcribit, & de Marino Dandulo. *Marinus Dandulo Comes Iadræ, & nunc etiam poteſtas Tar, viſii contra quosdam, Comitem, ſtatum turbare nitentes, capitalem ſententiam promulgavit. Quem Venetias redeuntem malefactorum propinqui nequiter occiderunt, magnaque inter Venetos ex hoc, & illos diſcordia exoritur. Comes vero Iadræ Ioannes Michael effectus eſt.* 1230. Regiminis autem eorum tempus non fuit uniforme; nam aliquos brevi tempore, aliquos vero longo præfuiſſe ſcripturæ docent: Dominicum enim Maurocenum Ducis filium anno quarto Ducatus patris Comitem Iadræ effectum Dandulus refert, 1152. eundemque Comitatui præfuiſſe uſque ad 1180. ex ſcripturis ſupra relatis conſtat; ejus autem filium Rogerium Abſarenſem Comitatum ex ſucceſſione uxoris habuiſſe, poſteriſque reliquiſſe, ex ſequentibus conjici poteſt. lib. 3, c. 12.

In nomine Domini Dei, & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti, anno Domini 1174. menſe Auguſt. Ind. 7. Rivoalto Quoniam ad noſtri Ducatus regimina, quæ Deo propitio ſuſcepimus, pertinent ut omni cura, & inſtantia quæ inordina-

dinata ſunt proviſione congrua diſponamus. Ideo nos Sebaſtianus Ziani D G. Venet. Dal. atque Croatiæ Dux, cum noſtris ſucceſſoribus per hanc præſentem conceſſionis cartam damus, atque concedimus tibi Rogerio filio Comitis Iadræ Caſtrum Keſſe cum omnibus ſuis habentiis, & pertinentiis intus, & foris uſque ad campum Lonis quod eſt verſus Arbes, quod quidem Caſtrum poſitum eſt in Inſula Pagi, quod eſt de jure, & pertinentia noſtra, noſtrique Ducatus ſicut te inveſtimus in præſentia plurimorum bonorum hominum, ideoque prædictum caſtrum cum omnibus ſuis habentiis & pertinentiis intus, & foris ſicut ſupraſcriptum eſt a die præſenti in antea tibi ſupraſcripta Rogerii Mauroceni pleniſſima poteſtate damus cum omni diſtrictu, & honore, ſicut nobis pertinet habendi, tenendi, faciendi, & inſuper omnes reditus habendi, tenendi, fruendi; atque omnes tuas utilitates faciendi, & hæc conceſſionis carta in ſua firmitate permaneat.

† *Ego Sebaſtianus Ziani D. G. Dux m. miſi.*
† *Ego Stephanus Baroci tt. ſſ.*
† *Ego Marcus Tanoligo tt. ſſ.*
† *Ego Marcus Maurec. qui interfui & tt. ſſ. rogatus ſum.*
† *Ego Ioannes Dandulo tt. ſſ.*
† *Ego Vitalis Faletro tt. ſſ.*
† *Ego Iacobus Baſilao tt. ſſ.*
† *Ego Mauritius Maureceni tt. ſſ.*
† *Ego Ioannes, Encio tt. ſſ.*
† *Ego Otto Ruſticus Presbyter, & Notarius, & Eccleſiæ Sancti Gervaſii plebanus complevi, & roboravi.*

In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti anno 1203. *menſe Aprilis, Indi. ſexta Iadræ. Plenam & irrevocabilem ſecuritatem facimus nos quidem Henricus Dandulo D. G. Ven: Dal. atque Croatiæ Dux cum noſtris ſucceſſoribus. Tibi namque Rogerio Mauroceno Abſarenſi Comiti, & tuis hæredibus de toto hoc quod tu nobis dare, & ſolvere debuiſti, uſque nunc pro caſtro Keſſæ annuatim a modo igitur in antea inde ſemper ſecurus, & quietus permaneas. Igitur ſi contra hanc ſecuritatis cartam ire temptaverimus, componere promittimus cum noſtris ſucceſſoribus tibi, & tuis hæredibus auri libras quinque, & hæc ſecuritatis carta maneat in ſua firmitate. Signum ſupraſcripti Domini Ducis qui hoc præcepit fieri † Ego Marcus Dandulo tt. ſſ. Ego Lellovillo tt. ſſ. Ego Andreas Conrado presbyter, & Not. atque plebanus complevi, & roboravi.*

Ego Ioannes Eccleſiæ Sancti Sylveſtri presbyter, & Not. ut vidi in matre, teſtis in filia.

Petrus Ziani D. G. Venet Dal. atque Croat. Dux Dominus quartæ partis & dimidiæ totius Imperii Romaniæ. Venerunt ante noſtram præſentiam hæredes quondam viri Nobilis Rogerii Mauroceni, & conqueſti ſunt ſuper virum Nob. Ioannem Siſindolum de noſtro mandato Comitem Arbi, & ejusdem Communitatem, oſtendentes unum Privilegium continens in feudum eis conceſſum caſtrum Chiſſæ cum ſuis pertinentiis, quod violenter moleſtatur ab Arben unde prædictus Comes Arben. pro Communitate prædicta ante noſtram præſentiam ſuam oſtendit rationem vid. Privilegia antiqua, quæ facta fuerunt in tempore Creſimiri Regis Croatiæ; Audita, & intellecta utriuſque ſcript. cum noſtro Conſilio antiqua Privilegia Arben. confirmamus, alia vero Privilegia repudiamus, prædicta Privilegia Arben. firma, & inviolata in perpetuum maneant. Datum in noſtro Ducali Palatio Anno Domini 1205. *die* 3 *intrante men. Aprilis Indictione* 8.

1202. *die* 15. *Martii aſtante Ind.* 15.

Inſtrumentum per quod Daria D G. Abſaren Comitiſſa una cum filiis ſuis Roberto & Petro Comitibus univerſæ Arben. Civitati promittit pro ſe & ſuis omnibus filiis, quod ſi Arben. filium ſuum Robertum Arben. Comitem facerent, omnia jura, & rationes, quas ipſa habet in Keſſa veterana, cum omnibus ad eam pertinentibus eis concedit, quod S. Communitas eam teneat, poſſideat, & utilitatem ſuam faciat quouſque prædictus R. Comes in eodem exiſteret comitatu, & ſi præfatus Robertus Comes cum præfato Communi illuc aliquos vellent conducere ad habitandum, qui ibidem habitaverint . re itus, quos ipſe Comes cum iam dicto Communi diſpoſuerint reddere debeant, & inſuper cum Comes ibi venerit prandium unum ipſi, & eis qui cum eo erunt, dare teneantur; hoc autem prandium ordinatum eſt pro recordatione tenutæ ejusdem pertinentiæ, conceſſæ dicto vero Co. Ro decedente, vel . eſiciente, ſi filius eius vel frater Comes fuerit, prædictum locum Keſſæ prædicto modo teneat, ſin minus iura Comitiſſæ ad ipſam redeant, & Arben apud Arben. remaneant; Actum hoc eſt in Apſaro in Pallatio eiusdem Comitiſſæ.

1236. *tertia Iulii.*

Rogerius, & Leonardus filii quondam Petri Mauroceni Comitis Abſaren renuntiant Comiti Arbi Caſtrum Keſſe & Novalium, quibus addenda ſunt verba Chroniſtæ Veneti.

Eſſendo in tanto ſeguudo a morte il Conte d'Oſſaro che era Bezeda Moreſin che havuto come all' hora ſe coſtumava quel contado per ſucceſſion l'haveva poſſeduto in vita ſua, li populi di quel Iſola comparſero davanti il Doſe e ſupplicorno che per il mazor Conſejo ghefoſſe manda un Conte cheſteſſe do anni, che poi finidi ſe ne elezeſſe un altro, & coſi ſe feſſe de tempo in tempo, fu grata alla Citta de Venetia la propoſta de Oſſereſi, onde poi fo eletto per il mazor Conſejo Andrea Doro che fu il primo che mandado dal conſejo andaſſe Conte in quel luogo; correva alora l'anno 1304.

Interea cum obiiſſet Bazeda Maurocenus Comes Abſari, qui comitatum habuerat per ſucceſſionem, & ut tunc moris erat poſſederat quoad vixit. Abſarenſes petierunt ut a majori Conſilio daretur eis Comes in biennium, & ſic fieret de tempore in tempus, quod gratum accidit Venetis, & a majori Conſilio electus fuit primus Andreas Dauro anno 1304.

Eun-

Eundem Bazedam Iſtrico bello præfuiſſe Dandulus memorat.

Marinus Beceda tunc Capitaneus, ſed ut hæc Maurocenorum in Comitatu Abſarenſi ſucceſſio melius conjiciatur, ſubdetur ſequens ſucceſſio nominatorum.

Vitalis Michael
Dux Ven. 1156.

Nicolaus Com. Arbi Maria uxor filia Ladislavi de ſtirpe regali Ungarica

Leonar. Com. Auſſari N. uxor filia Ducis Deſſæ

Daria Comitiſſa Abſari

Dominicus Mauroceno
Dux Ven. 1148.

Dominicus Com. Iadræ ab 1152. uſque 1180.

Rogerius Com. Abſari

Robertus — Petrus C. Abſari 1236.

1238. Rogerius Com. Arbi 1243.

Leonardus

Marinus Bazeda cognomine ultimus
Comes Abſari ſucceſſivus
1304. Andreas Daurus primus electus a Conſilio
Majori Venet. in biennium

Comitatum quoque Curzulæ, & Mælitæ familiam Georgiam poſſediſſe Chroniſtæ Veneti aſſerunt, de quo quo Dandulus *Ducis (Rainerii Zeno) anno ſecundo Marſilius Georgio pro Venetis Comes Raguſii Curzolanus abſque regimine fluctuantes cum aliquibus conventionibus ſub ſuam protectionem ſuſcepit, non ſine Ducalis honoris diſpendio, quem illi poſt biennium expulerunt, & poſtea cum navigiis armatis illuc accedentem ſuſceperunt*, cujus controverſiæ meminit Epiſtola Tragurinis ſcripta.

Rainerius Geno Ven. Dal. atque Croat. Dux, Dominus quartæ partis & dimidiæ totius Imperii Romaniæ, Nobilibus viris Rectoribus Tragurii, & ejuſdem terræ Comiti amicis dilectis ſalutem, & dilectionis affectum. Cum de Comitatu Curzuli, & Mellet olim multæ quæſtiones coram nobis, & Conſilio noſtro minori, & majori extiterint, & ſtatutum, & ordinatum ſit per nos, & noſtrum Conſilium minus, & majus, ut Nobili viro Marſilio - - - Comiti ſuo, & ejus, qui ad præſens mittitur ad dicti regiminis Comitatum vid. Nobili V. Iacobo Grimani, ſeu alii qui loco ejuſdem Comes pro tempore fuerit obedire, tanquam Comiti ſuo in omnibus, & per omnia debeant, ipſum recipientes honorifice & benigne, banna, & præcepta, & ordinamenta ipſius, & ſententias per eum latas, & ferendas in omnibus, & per omnia obſervando; Iura ad ipſum ſpectantia ſecundum conſuetudinem terræ ſibi omnia integre tribuendo; prudentiam veſtram requirendam duximus, & rogandam, quatenus eidem Comiti, vel Iacobo Grimani, ſeu al. qui pro tempore ibidem fuerit, pro ejuſdem Comite Conſilium, auxilium, & favorem cum oportuerit ad manutenimentum ipſius regiminis præbeatis, nos quod inde feceritis gratum habentes veſtra teneamur precamina libentius exaudire; Scientes quod Sclavis, & Latinis dictæ Inſulæ mandavimus, ut dictum eſt quod eidem in omnibus tamquam ſuo Comiti debeant obedire. Datum in noſtro Ducali Palatio die penultimo exeunte men. Novembris Indi. 5. (id eſt anno 1262) ex qua dignoſcitur Iacobum Grimani loco Marſilii Georgio ſubſtitutum, ipſumque Marſilium abſentem. Comitis Curzulæ, & Melitæ jus habuiſſe dicendum eſt, extat etiam alia ejuſdem tenoris Epiſtola Ducis Ven.

Laurentius Teupulo D. G. Ven. & N. N. V. V. Rectoribus Tragu & ejuſdem terræ Univerſitati, dilectis ſibi ſalutem, & dilectionis affectum. Cum Nobilem noſtrum dilectum in Comitem Curzulæ & Melletæ præſentialiter dirigamus. Prudentiam veſtram requirendam duximus, & rogandam per nos & noſtrum Conſilium quatenus eundem Nobilem, & homines dicti Comitatus recommendatos habentes in his, quæ pro ipſius regimine facienda habuerit favorem veſtrum, & auxilium taliter impendatis, quod preces noſtras penes vos ſibi ſentiant fructuoſas, & nos reputemus ad gratiam. Datum in noſtro Ducali Palat. die nono exeunte menſ. Februarii Indi. 15. (id eſt 1272.)

Comitatum Curzulæ familiam Georgiam poſſediſſe uſque quo cum cæteris inſulis Regi Ungariæ tradita fuit 1358. ex Caroldo elicitur, qui Oratores Venetos poſt bellum Clodienſe in Ungariam pro pace confirmanda miſſos 1381. . . . Septembris apud Regem de hac re verba feciſſe refert.

Dapoi li Oratori li eſpoſero come il Nobil homo Gio. Zorzi figlio del quond. M. Piero Zorzi che fu figlio de M. Gio. Zorzi Conte de Corzola de molto tempo in qua che non era memoria in contrario haveva tenuto, & poſſeduto la iſola

Deinde Legati ei expoſuerunt qualiter Nobilis Vir Ioannes Georgio filius quondam Petri filii Ioannis Georgii Comitis Curzulæ multo abinde tempore cujus non erat memoria in contrarium te-

la di Corzula, & che la Ducal ſignoria era ſtata contenta per ſotis fare a ſua Maeſta renunciar & ceder quella Iſola, & far commandamento ad eſſi de Ca Zorzi che ſi levaſſiro dal poſeſſo di quella, & per che era ſtata poſſeduta dalli detti Nobili pero pregavano ſua Maeſta che per reverentia del ſignor Idio lipiaceſſe haver per raccomandati detti de Ca Zorzi ; detta Maeſta a queſta parte riſpoſe con parole generali ſenza alcuna reſolutione, ma ben ſi conoſceva l' animo di quella non esſer inclinato a ſodii far in cio la Ducal ſignoria.

tenuerat, & poſſederat Inſulam Curzulæ, & Ducalis dominatio ut morem gereret ſuæ Majeſtati renuntiaverat, & ceſſerat illi Inſulæ præceperatque ipſis Georgiis ut abſcederent ab illa, & quia poſſeſſa fuerat a prædictis nobilibus, rogabant ſuam Majeſtatem ut commendatos haberet dictos Georgios. Rex huic parti reſpondit verbis generalibus abſque aliqua concluſione, ita ut cognoſceretur ejus animus alienus a ſatisfaciendo in hoc Ducali Dominio.

Veglienſes quoque Comites inter Venetos reponi poſſunt, cum Venetorum ope Comitatum poſſederint, donec Ungaris adhærentes eundem amiſerunt, ut Dandulus refert. *Bartholomæus Comes Vegliæ cum Conſortibus ſuis, qui juramento fidelitatis Comitatum a Venetis recognoſcebat, recepto feudo a Rege Hungariæ ei totaliter adhæſerunt. Dux autem illos ut rebelles ab omni honore, & jurisdictione privavit, & Laurentius Teupolo ejus genitus illius ſurrogatus eſt, & Ioannes Teupolo alter filius Auſeri Comes efficitur*, quomodo autem feudum Vegliæ a Rege Ung. acceperint nulla memoria reperitur, ſed cum Regi Belæ, quando a Tartaris fugatus ad maritima deſcenderat, ingentem pecuniæ quantitatem, & ſupellectilia pretioſa dono dediſſent, & tunc inter Venetos, & Ungaros ob Iadram bellum interceſſiſſet, hac de cauſa ſuſpicionem Venetis præbuiſſe Comitatuque privatos argui poteſt, ut ex Privilegio ejusdem Belæ Comitatum Segniæ concedentis elicitur.

Bela D G. Ung. Dal. Cro. Ramæ, ſer. Gal. Lodom. Cumaniæque Rex omnibus Chriſti fidelibus præſens ſcriptum inſpecturis ſalutem in eo per quem Reges regnant, & Principes terrarum Regibus ſubjecti, convenit omnium nationum, & linguarum ſibi devote obſequentium taliter providere, ut alii ſupervenientes eorum exempla imitari ad fidelitatis opera ardentius, & ferventius evocentur. Proinde ad univerſorum tam præſentium, quam futurorum notitiam harum ſerie volumus pervenire quod cum propter ſcelera omnium hominum in Regno noſtro degentium, inſtigante antiquo humani generis inimico abundaverant, & plusquam arena maris multiplicaverant, nolens Deus eorum malitiam impune ulterius pertranſire, rabiem Tartaricæ gentis excitavit, per quos potentiam ſuæ Deitatis genti pro fide oſtenderet, & eos de terra deleret, propter quorum etiam peccata a nobis ſuam miſericordiam elongaverat, adeo quod per ipſos Tartaros in Campeſtri prælio convicti fugæ præſidio maritimas adiremus partes, & aquarum latibula quæreremus, quia eorum ſolatio eramus. Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione & nobis fontem animæ aperire dignatus eſt, & ad conſolandum nos Fridericum, & Bart. Illuſtres, & ſtrenuos Viros Nobiles de Veglia quaſi de Cœlo projecit, qui nobis in omni eorum parentela adhærentes inter promiſcuos actus fideliter exhibuerunt famulatus, & non modicam eorum pecuniam, quæ ultra viginti millia marcarum tranſcendit in ciphis aureis, & argenteis, & cum aliis rebus pretioſis nobis de bonis eorum præſentaverunt, & præſentando donaverunt, recompenſantes eorum ſervitia, & dona, de conſilio Dominæ Mariæ Chariſſimæ Conſortis noſtræ, & Baronum noſtrorum fidelium quamdam Civitatem noſtram circa littus maris exiſtentem Segniam vocatam cum omnibus ſuis utilitatibus, & pertinentiis univerſis ſimul cum tributo ſeu thelonio, & aliis circumſtantiis, & in eadem libertate, ſicut nobis ſervire conſueverat dedimus, donavimus, & contulimus ipſi Friderico, & Bart. infiliis filiorum perpetuo, & irrevocabiliter poſſidendam. Hoc etiam ſpecificando quod ſi quis hærede careret, hæres alterius finaliter valeat poſſidere. Ut igitur hujus noſtræ collationis ſeries propterea firmitate ſolidetur, præſentes eisdem conceſſimus duplicis ſigilli noſtri munimine roboratas. Datum per manus diſcreti viri Franquerii electi Arbeni Aulæ noſtræ V. Cancell. dilecti & fidelis noſtri Anno Domini MCCLX. Regni autem noſtri XX. eos- 1255.
dem tamen in Comitatu deinde a Venetis reſtitutos Dandulus refert.

Cæterum Schinel a, & nati quondam Guidonis Vegliæ, qui Regi Ungariæ adhæſerunt a Duce de Comitatu privati, nunc Venetorum gratiam implorantes ſunt reſtituti benigne in Comitatu, & cæteris honorificentiis, quod ex ipſa inveſtitura clarius apparet.

In Chriſti Nomine Amen. Decet cuilibet Dominationis arbitrium amplecti liberaliter petitiones rationibus devotorum, eos præcipue ad exauditionis gratiam admittendaque non minus regnantium laudes, & quæ eorum commoda, & honores dignoſcuntur ; hinc eſt quod Raynerius Geno D. G Venet. Dal. atque Croatiæ Dux Dominus quartæ partis, & Dimidiæ totius Imperii Romaniæ cum noſtris Iudicibus, & ſapientibus noſtris de majori, & minori noſtro Conſilio, & collaudatione populi in publica concione attendentes puram fidem, & rectam devotionem, quam egregii viri Ioannes, Guido, & Henricus olim Comites Vegliæ ac ipſorum prædeceſſores ad nos, & præceſſores noſtros a Commune Venet. hactenus habuerunt ipſorum Comitum merita inſpiciendo, & benevolentiam quam erga ipſorum nobiles noſtri prædeceſſores per tempus præteritum habuerunt diſponentes eorum hæredes oſtendere opera per effectum, concedimus & confirmamus Viris Nobb. Schinellæ nato q. egregii Viri Comitis Bartholomæi Vegliæ ac ejus filiis Petro Schinellæ, Bartholomæo, & Friderico, Bartholomæo, & Guidoni filiis q Comitis Guidonis de Veglia, & eorum hæredibus maſculis in perpetuum, ita quod unus alteri ſuccedat univerſum Comitatum

Vegliæ

Vegliæ & Inſulæ & Pervichii cum omnibus reditibus, juribusque, rationibus, honorificentiis, collectis, & regaliis ſuis ad eundem Comitatum, & Inſulam ſive Inſulas ſpectantibus, ut ea omnia de cætero habeant, teneant, & poſſideant ſine aliqua contrarietate, ſicut ipſi Comites, & eorum prædeceſſores per tempus præteritum . . . habuerunt, & tenuerunt habendo ſicut dictum eſt dictus D. Schinella Comes, & filii, & eorum hæredes medietatem totius dicti Comitatus, & prædicti Fridericus, & Barth. & Guido ac eorum hæredes aliam medietatem. propterea omnes dictum Comitatum regere & gubernare debeant ſecundum bonas, & antiquas conſuetudines ipſius Comitatus, ac Comitatum manu tenere, & defenſare bona fide ad noſtrum, noſtrique Comitis Ven. honorem, excepta coronata perſona, & ipſius exercitu manifeſto, nuncios autem noſtros & Comitis Ven. ac Galeas & ligna currentia, quæ illuc per tempora adire contigerit, debeant recipere honorifice, & tractare benigne, inimicos autem Venet. Comitis ut inimicos reputabunt, amicos vero pro amicis habebunt, & dilectione mutua honorabunt, & non facient compagniam cum ullo Corſario, vel ſocietatem cum aliquibus ex eis contrahent, qui derobationem, piraticamque exercentes homines offendunt, vel offendere niterentur, ſive alios undecunque, ſive Venetiis venientes, & de Venetiis redeuntes, & eſt ſciendum quod per dictam conceſſionem ipſius Comitatus ſolvi, & dari debeat Communi Venet. libræ nongentæ Venet. par. de quibus lib. 900. medietatem ſoluere, & dare debeant D. Comes Schinellus & filii, ac eorum hæredes quibus conceſſa eſt medietas dicti Comitatus, & aliam medietatem ſolvere, & dare debeant prædicti Frid. & Bart. & Guido, & eorum hæredes, quibus alia medietas dicti Comitatus conceſſa eſt; De quibus habere debemus nos Dux pro ſalario nobis conceſſo libras DCC. Ven. par. & libras CC. habere debeant N. T. Laurentius Teupulo donec vixerit, & eo decedente di lib. CC. in Comite Venet. debeant libere devenire; Præterea quandocunque pro Comite Venet. armabuntur galeæ, vel a triginta ſuperius amari debeat una Galea per homines ipſius Comitatus eorum expenſis, & ſi magnitudo Venet. ibit per partitionem, quod unus ex Comitibus de domo Vegliæ ibit perſonaliter in dicto exercitu, & ſtabit donec alii Nobiles de Venetia morabuntur eorum Comitum ſumptibus, ac expenſis. Item quod infra decem annos proxime venturos debeant, & teneantur dicti Comites tam Comes Schin. & filii, & eorum hæredes, quam prædicti Frider. Barth. & Guido, & eorum hæredes ponere in Venet. in poſſeſſionibus librarum decem millia Ven. par. ponendo videlicet a quatuor annis proximis in antea quolibet anno, tantum, quantum ſufficit pretii pro rata in depoſito pro ipſis poſſeſſionibus comparandis, de quibus medietatem prædicti Fridericus Bar. & G. & eorum hæredes, aliam medietatem prædictus Schinella, & filii, & eorum hæredes ponere debeant, & ſi acciderit quod Comitatus ipſe in nobis remaneat per defectum maſculinorum, qui non eſſent in Domo Vegliæ, dictæ poſſeſſiones ipſis remaneant libere, & eorum hæredibus ad faciendum ex eis pro anima, & corpore quidquid voluerunt ordinare: Item quandocunque nobis, & noſtris ſucceſſoribus, & Comiti Venet. neceſſe fuerit habere gentem pro Comiti Ven. uſque C. vel CC. homines pro tali ſoldo qualiter dabitur Ven. & quandocunque frumentum valebit in Ven. in triginta ſolidos par. ſuperius pro quolibet ſtaro, dabunt operam dicti Comites bona fide dum vixerint æqualiter quod de Comitatu prædicto, & aliis terris circum adjacentibus in majori quantitate, quam poterunt conducatur Venetias ad vendendum, & eſt ſciendum quod decedentibus omnibus Comitibus ſupradictis, & hæredibus maſculinis ita quod nullus maſculus ſupervivat, dictus Comitatus cum omnibus ſupra conceſſis in nos, & Comite Ven. debeat libere devenire, quem regi, & tenere facere debemus ſecundum bonas & antiquas conſuetudines in ipſo Comitatu obtentas; Nobis quoque Duci, noſtriſque ſucceſſoribus, & Comiti Ven. tam ipſi Comites qui nunc ſunt quam eorum hæredes, qui pro tempore fuerint infra unum annum poſtquam pervenerint ad ætatem fideles erunt ſacramento aſtricti in perpetuum, & omnia quæ continentur ſuperius cum eorum hæredibus ipſi Comites nobis ſupradicto Duci, & ſucceſſoribus noſtris & Comiti Ven. ſacramento aſtricti ſe obſervaturos promiſerunt, niſi remanſerit per nos aut ſucceſſores noſtros vel majorem partem noſtri Conſilii ita tamen quod non poſſint, nec debeant eſſe ex dictis Comitibus, niſi duo rectores, quibus de honorificentiis Comitatus debeant reſpondere & ſi aliquis ex dictis Comitibus terram exierit, vel caſu abſens fuerit, unus alius debeat eſſe Rector de Colonello illo, de quo fuerit, qui abſens erit, & ſi omnes dicti Comites erunt extra terram, conſtituant unum vel duos Rectores, ſicut eis utilius apparebit, & ſi omnia ſicut continetur ſuperius obſervata non fuerint, pars Comitatus illius, qui contrafecerit amittatur cum omnibus ſupra conceſſis, & in alios deveniat, de cujus Colonello fuerit obſervatum. Quæ ſuperius dicta ſunt, donec ille, qui contrafecerit ad noſtram, & Comitis Ven. fuerit gratiam reſtitutus: ſi vero omnes prædicti Comites, vel eorum hæredes contra prædicta fecerint, prædictus in nos & Comite Ven. cum omnibus ſupra conceſſis devenire debeat cum omni plenitudine rationis ad faciendum exinde quicquid noſtræ noſtrique Conſilii voluntatis fuerit ſecundum bonas & antiquas conſuetudines in ipſo Comitatu obtentas, ipſum regi, & teneri facere debemus, & ſciendum quod prædicti Comites ſunt, & eſſe debeant de noſtro majori Conſilio, ſacramento aſtricti quando per tempora Venetiis erunt, & ad majorem hujus rei firmitatem, & evidentiam pleniorem, præſens Privilegium fieri juſſimus, & per manum Corradi Cur. noſtræ Cancell. roborari. Currente anno Domini MCCLX.

Ego Rainerio Geno D. G. Dux Ven. &c.
Ego Ioannes Quirinus Iudex.
Ego Ioannes Cradenicus Iudex.
Ego Gibertus Dandolus Iudex.
Ego Marcus Tolulus Conſiliator.
Ego Marſilius Georgii Conſiliator.
Ego Marcus Aurio Conciliator.
Ego Tomaſius Mauroceno Conſiliator.
Ego Nicolaus Quirinus Conſiliator.

Ego Corradus Ducalis Aulæ Venet. Cancellarius his omnibus interfui, & de mandato ipſius D. Ducis ſcripſi, complevi, & roboravi &c.

Ita Comites Veglienſes Nobiles Veneti effecti inter Comites Venetos pro Veglia, inter Comites vero Croatos pro Segnia cenſebantur, hacque de cauſa in inveſtitura Vegliæ excepta fuit *coronata perſona* ſcilicet Rex Ungariæ cujus feudum Segniam poſſidebant: Patriciatumque Venetum ſervarunt etiam eo tempore quo Veglia ſub dominio Ludovici Regis Ungariæ reperiebatur uſque ad annum 1381. nam cum adhuc Segniæ ex antiquo inſtituto Conſul Venetus moraretur, vexillumque Divi Marci erigi ſoleret, utrumque Rex vetuit, in tractatu itaque pacis Veneti Regis arbitrio permiſerunt, ut vel antiqua ipſorum jura Segniæ ſervarentur, vel his ablatis Comites Vegliæ, & Segniæ honoribus, & privilegiis quæ Venetiis habebant privarentur, ut Caroldus refert.

Comites autem Croatas maritimis civitatibus præfuiſſe Archidiaconus, & ſcripturæ teſtantur, horum autem Caciclos cæteris præpoluiſſe ex dictis patet, & cum Domaldus filius Saraceni Comes Sibenici terram in Cetina beneficio Regis conſequutus. Comitatibus quoque Trag. Spalati, & Cliſſi præfuiſſet, in ſuperbiam elatus infeſtus omnibus evaſiſſet, Regiaque mandata ſperneret juſſu ejusdem a Breberienſibus debellatus fuit.

Hinc ſuſpicari licet hunc Domaldum eundem fuiſſe cum Molduco Duce Cacitorum, cui Andreas Rex minatus eſt ob damna inſulis, & Spalatenſi agro illata, ejusdemque filios Almiſi Piraticam exercuiſſe, eaque ſedata, cum Tragurienſibus paternas controverſias proſequendo contentionem de agris uſurpatis habuiſſe, ut latius in patriæ Chronico expenditur, quibus debellatis Caciclorum potentia ſimul cum relata Almiſanorum Piratica evanuit. Exinde in Croatia maritima duæ familiæ eminere cœperunt, jurisdictioneque beneficio Regum dilatata a Comitatibus Corbaviæ, & Vreberii Cognomen ſumpſerunt, de quibus, præſertim de Breberienſibus, ſæpe mentio facienda eſt.

CAPUT IX.

De Comitibus Breberienſibus, & Piratica Almiſanorum renovata.

NObiles de genere Subich ob ſervitia Regibus præſtita Comitatu Breberienſi donati, ab eodem Cognomen ſortiti ſunt, ut ex confirmatione Regis Belæ conſtat.

In nomine ſanctæ Trinitatis & individuæ unitatis Amen. Bela D. G. Hung. Dal. Cro. Ramæ, Serviæ, Galitiæ, Lodomeriæ, Cumaniæque Rex in perpetuum. Regum celſitudo regit, & ſublimiori debetur dignitati, ut intuitus ſui oculos tanto jucundius in ſuos fideles iniiciant, quanto ipſa fidelitas, per quam Regum, Regnorumque omnium potentia roboratur, cæteris virtutibus poſitis eſt merito præferenda, & amplioribus præmiis attollenda, præſertim cum hominibus infectis corruptela ſæculi ſeneſcentis quo rarior, reperitur, eo charior ſit habenda, & ardentius amplectenda. Hac igitur conſideratione inducti, tenore præſentium ſcire volumus univerſos, quod, cum fideles noſtri Stipcho Comes, & Iacou filii Comitis Stephani, Gregorius, & Daniel Comes filii Bribigne Comitis, & Obrad, nec non & nepotes ejus filii videlicet Co. Budislavi Nobiles de Berberio a primævis ipſorum temporibus paternis veſtigiis inhærentes tam grata ſemper fidelitatis obſequia, & ubique attollenda coram noſtræ Majeſtatis oculis ſtudioſius impendiſſent, ut expugnatis, & effugatis Damaldo, & Boyzin, ac cognatis eorundem quia a fidelitate debita aberrarant, contra multos etiam alios adverſus Regiam Majeſtatem reſultantes in prælio navali, & terreſtri ſæpe ac ſæpiſſime . . . & laudabilem victoriam obtinuiſſent, & triumphum per omne ſpatium temporis in omni ſervitio noſtro immobiles præſtiterint, ad hæc, cum tempus perſecutionis Tartarorum qualitas temporis, & negotii ad partes maritimas nos expuliſſet . . noſque fideles noſtri ut devoti ſedulo receptantes, univerſa quæ habebant ad noſtrum expoſuerunt præceptum, & mandatum, ſuas perſonas contra inſultus Tartaricos, & alios diverſos fortunæ caſus multipliciter exponendo, quoſdam qui in ipſo eventu ſe erigere, & extollere contra nos intendebant, commendabiliter repreſſerunt. Nos igitur quibus ex officio Regiæ dignitatis incumbit metiri merita ſingulorum, & ſingulis . . . devota eximia bonorum actuum prorogationem memoriter retinentes Comitatum Breberien. cum omnibus utilitatibus ac pertinentiis ſuis a progenitoribus noſtris eis liberaliter datum eſt, collatum, ac inclitæ recordationis patris noſtri Privilegio roboratum, quod tamen caſu dicitur amiſſum plene, & pacifice eiſdem duximus confirmandum, ut tam ipſi, quam ipſorum hæredes, hæredumque ſucceſſores in perpetuum poſſideant pleno jure. In cujus confirmationis, & collationis memoriam, & perpetuam firmitatem præſentes conceſſimus noſtras impreſſione aureæ bullæ noſtræ roboratas. Datum per manus Ven. Patris Benedicti Archiepiſcopi Colocen. Aulæ noſtræ Cancell. Reverendo Stephano Archiepiſcopo Strigon. Raſcho Cenadien . . . . Ultraſilvano Zaland Veſprim, Goymone Vuacien. Philippo Zagrab. Iacobo Agrien. Achille Quinque eccleſienſ. Archidapifer Iaurien. Vincentio Varadien. Epiſcopis Eccleſias ſalubriter gubernantibus, Magcis . . . . . Præpoſito Alben. Aulæ noſtræ Vice Cancell. Rollando Palatino, & Comite Poſonien. Stephano Bano totius Sclavoniæ. Chach Magiſtro Tavarnicorum noſtrorum & Comite ſuper. Laurentio Vaivoda Ultraſilvan. Comite de Dolcon. Paulo Iudice Curiæ noſtræ, & Comite Zaladien, Dioniſio Zouguexan Stenico Sumigien. Nicola Magiſtro Dapiferorum noſtrorum, Bagon Magiſtro Pincernarum noſtrorum, & Comite de Bacca Emoys Mareſchalo

ſchalo, Benedicto Maruniensi Nicolao Ferrei Caſtri, Dominico Zavaien. Hon. Varoſdien. & aliis quam plurimis Magiſtratus, & Comitatus tenentibus . . . . Anno Domini Mill. CCLI. *nono Kal. Decembris, Regni autem noſtri ſextodecimo.*

Iidem Breberienſes Comites ſicuti Comitatus quoque Trag. Spalati, & Sibenici pluries rexerunt, ita Stephanus Banatum totius Slavoniæ conſecutus eſt; Rex namque Bela, poſtquam cum Venetis convenit, & Iadrenſes in patriam reſtituti fuere, res maritimas componere intentus, hunc virum elegit, quem quanti faceret Epiſtola ejuſdem Tragurinis ſcripta teſtatur.

Bela Dei Gratia Rex Hun. dilectis & fidelibus ſuis Iudici & univerſis Civibus Civ. Trag. ſal. & gratiam. Quando diuturna in vobis fidelitas per ſucceſſiones temporum continuum circa nos ſuſcipit incrementum, ſicut per opera veſtra patuit, & nunc claret; dignum ducit Excellentia Regia vobis gratiarum actionibus ſimul, & operibus occurſare. Super moleſtiis, ſi quidem vobis, ut ex querimoniis veſtris ſuſcepimus irrogatis, quamque mentem quietudinis noſtræ quædam turbatio immutarit ad præſens, tam propter ſucceſſus diverſos proſperos, & jucundos quibus pius Deus animum Regium egregiis ſuæ benignitatis muneribus illuſtravit, celſitudinis Regiæ dexteram multiformiter roborando: Non putavimus vobis aliquid juvaminis impertiri, reputantes vos quantotius rep. . . . . ſi propter inſignia noſtra, & ardua veſtri minores articuli retardentur, quod noſtra ſolemnitas, cujus adminiculo veſtris & aliorum ſubditorum noſtrorum utilitatibus, potentius proſpiciemus. Foret propter quævis modica ſibi dilata. Verum ſuper his & aliis, quæ noſtris incumbunt humeris reformandæ. Ecce prædilectum, & fidelem noſtrum Stephanum Banum totius Slavoniæ, quem profecto virum, ſecundum cor noſtrum invenimus ad partes maritimas tranſmiſimus, dantes ei plenam auctoritatem reædificandi, & plantandi honeſtos, & probos, ac etiam reprobos deſtruendi, qui profecto non deſtructor, ſed potius conſtructor non diſperſor, ſed congregator, nec raptor erit, ſed magis innatæ fidelitatis, & prudentiæ ſtudio magnificus conſervator, cui tamquam nobis in omnibus pareatis eidem diſcretionis veſtræ conſiliis, viriumque veſtrarum auxiliis occurſando ſtudioſiſſime ut ſoletis, cui etiam ſpecialiter præcepimus, ut vos diligat ſpecialius confovendo. Nos quoque circa partes confinii hujus moram concedente Domino trahemus, & eidem Sanct. Bano qui jam nunc eſt in veſtra, & vobis proximus, & expedierit nos per grata ſubſidia exhibere. Datum in Viaska 11. *Nonas Aprilis.*

Et quamvis, quo anno data fuerit, & per conſequens quando Banatum Stephanus cœperit, diſtingui nequeat, tamen poſt annum 1245 (quo Ladislauus erat Banus Slavoniæ) datam fuiſſe oportet, Stephanum mentem Regiam optime exequutum ex pluribus conſtat, nam tunc mutuas offenſiones inter Spalatenſes, Tragurien. Sibenicen. Iadren. & Arben. ſublatæ, commerciaque reſtituta fuerunt, nec leve fuit ejus providentiæ argumentum, littus continentis deſertum, habitationi deſtinare, locum enim opportunum novæ Civitatis condendæ eligens proximis Arbenſibus in Coloniam dedit, conditionibus, quæ tam ſuo Regi quam Venetis conducerent, ut ex eadem conceſſione patet.

Nos Stephanus Banus totius Sclavoniæ, volumus ſcire univerſos quod nos conſiderata fortitudine montis Iablanich, & inſpecta utilitate ejuſdem, collocare volumus novam Civitatem ad honorem Domini Regis Ung. ſuper eodem. Populi autem Arben. Inſulæ miſſis ſolennibus nunciis ſuis, videlicet Iudice Andrea de Cotopagna, & Domigna Gambetta a nobis locum in eadem Civitate Iablanichiis qui ex ipſis ſe ibi collocare voluerunt clare poſtularunt, promittentes, quod in ipſum, & in ipſam Civitatem populos congregarent, & utilem facerent illum locum amœnum cum noſtro adjutorio ad commodum D. Regis, & honorem, quorum condignas petitiones admittentes nos, locum eis, qui ex ipſis illuc conveniunt ibi moraturi duximus concedendum, ita videlicet, quod unum Caſtellum in vertice ipſius montis omni expenſa noſtra pro D. Rege ædificetur circumquaque autem pro utilitate populi ibi commorantis, eandem libertatem, qua utuntur Tragurien. & Sibenicen. & aliæ Civitates Regis in maritimis juxta mare conſtitutæ; Hoc autem expreſſe conſtituimus, quod Comitem ſibi habeant eligere de regno D. Regis, & de fidelibus ejus quemcunque voluerint, Iudices vero & Conſiliarios eligant ex populis Arben. in eadem Civitate commorantibus; ſic autem iidem populi Arben. illum locum Iablanich utilem, & amœnum, ac forum in eadem facere potuerint cum noſtro adjutorio, ut promiſerunt, quarta pars totius lucri, & tributi, quæ pro D. Rege, & pro D. Bano tam de foro, quam aliunde in eadem Civitate exiguntur, ad uſum populorum Arben. cum tota familia domus ſuæ ad honorem Regis in eadem Civitate commorantium miniſtretur, tres vero partes ad uſum Regis, & Bani recipiantur. Si quis ex populis Arben. cauſa negotiationis per Regnum Domini Regis ire voluerint liberam eundi, & redeundi facultatem habeant; Nullus quidem præſumat illum impedire, vel aliquatenus moleſtare; Sin autem illum contingat in Regno Regis amittere bona ſua, nos puro corde, & vera fide conabimur, requirere ablata fideliter una cum eodem. Adverſarii quippe, & inimici Arben. morari in eadem Civi volentes, non ſuſcipiantur ullo modo. Mercatores autem Arben. in eadem Civitate Iablanich nullum tributum ſolvere teneantur. Terras autem ad Iablanich pertinentes vid. a Scroniza uſque ad Scriſam habitatoribus Iablanich relinquimus pacifice poſſidendas, nec animalia extraneorum illas a modo depaſcantur ſine illorum voluntate, neque colantur ab extraneis ullo modo. Vt autem hujus ordinationis ſeries factæ ſalva conſiſtat, præſentem paginam noſtram munimine ſigilli noſtri conceſſimus, quam Illuſtris D. Rex Ungariæ ſuis Regalibus litteris ſi ad ipſum pervenerint, ſi hæc præmiſſa provide ordinata eſſe ſibi dignoſcentur, Dat. in Breſan. Anno Domini 1251.

Cum deinde Segnienſes quoque Comites in ſuo antiquo Comitatu Vegliæ a Ve-

a Venetis reſtituti fuiſſent, & ex concordi Venetorum & Ungarorum voluntate Dalmaticarum Inſularum cum proximo continentis littore commercia reſtituerentur, quieta navigatio inter Occidentales Dalmatas, & Croatas continuavit; in Orientali autem parte, ſicuti Banus præteritas diſſenſiones ſedare ſtudebat, ita quoque uſurpationes Comitum Caciclorum (qui adhuc Almiſi dominabantur) repræſſit, & Traguriensibus terras
1256. ab eiſdem uſurpatas adjudicavit. Iadren-
1258. ſes quoque cum Anconitanis compoſuerunt, inde terra marique res quietæ in univerſa Dalmatia, & Croatia ipſo vivente, fuerunt. Sed eo mortuo diſſenſiones inter maritimas Civitates, & inter ipſos Comites Croatiæ controverſiæ multæ memorantur, cum deinde Regi Belæ Stephanus filius ſucceſſiſſet anno
1270. 3. Iunii. 1270 (ut tabulæ Cancel. Trag. & ejuſdem Privilegia teſtantur, quidquid ſcribant Thu. & Bonfinius) quem tertio an-
1270. 26. Iulii. no Regni ſui mortuum manuſcripti annales Thu. & Bonfinius conveniunt; eidemque filium Ladislaum ſucceſſiſſe manuſcrip. anno 1273. Bonfinius vero 1276. aſſerunt; qui ex tabulis ejuſdem Cancel. corrigendi ſunt, referunt enim hæc.

1272. *die ultimo Auguſti ab hic in antea voluntate Conſilii debet ſcribi Regno Ungariæ vacante*, & infra.

In Nativitate Domini Noſtri Ieſu Chriſti Amen; Anno ejus a Nativitate 1272. *Indictione* 15. *temporibus D. Ladislavi Sereniſſimi Regis Ung. & D. Columbani Epiſcopi Trag. & N. V. D. Pauli Poteſtatis, & Dominorum Valentini de Kaſariza, Duymi de Cega, & Deſe Petri Iudicum Civ. Trag. die dominico* 13. *exeunte Septembris venit dictus Poteſtas, & venerunt litteræ dicti D. Regis quatenus erat coronatus Rex.*

Litteræ quoque eædem in Archivo Communitatis extant.

Ladislaus D. G. Rex Hung. fidelibus ſuis judicibus Conſiliariis totique Communitati de Tragurio ſalutem, & gratiam. Veſtra noſcat fidelitas, quod nos ſimus Regni noſtri diademate inſigniti, & coronati gratiam per Divinam Regesque & Principes Regnorum circumquaque adjacentium ſunt nobiſcum in bona pacis unione, quare vobis firmiter præcipientes mandamus, quatenus circa ea quæ nos, & Ioachimum noſtrumBanum dilectum contingunt talifidelitate procedatis, ut vos omni bono proſequamur; ſciatis enim quod quamvis ſimus ad præſens puerili in ætate, tamen Domino propitio habemus poteſtatem nobis inſurgentes potenter coercendi. Unde ſi aliquid infidelitatis in Corda veſtra aſcendet, nec ſuper aquis, nec in terris evadetis manus noſtras, volumus igitur quod majores ex vobis veniant ad nos, ſicut ad Dominum ſuum naturalem feſtinanter, ac ſine timore, & aliud facere non præſumant. Datum Albæ in quindenis Sancti Stephani Regis.

Ex qua Epiſtola apparet Ladislaum in puerili ætate ſucceſſiſſe, quod Ungarici Scriptores referre omiſerunt, Coronationemque ejuſdem in quindenis Sancti Stephani Regis ſecutam, id eſt die 30. Auguſti 1272. quod in tertium Stephani patris annum cœptum, ſed non completum cadit, prout manuſcriptus refert, & ex ipſo cæteri; quo Ladislavo puero pueriliter regnante ſicut in Ungaria maximas commotiones ſequtas hiſtorici memorant, ita in Croatia Comites Breberienſes a paternis veſtigiis aberrantes, omniaque ex arbitrio diſponentes, Civitatibus maritimis graves eſſe cœperunt; inde turbata communi quiete diſſenſiones in Civitatibus maritimis, & piratica Almiſanorum renovatæ fuerunt.

Almiſani enim ſteriles montes incolentes, quotiescunque res inCroatia maritima turbabantur, ex opportunitate ſitus Piraticam renovabant, primæque moleſtiæ Venetis illatæ in epiſtola Ducis Spalaten. ſcripta memorantur.

Rainerius Geno D. G. Ven. & Nobilibus viris Rectoribus Spalati, & ejuſdem terræ, Communi ſalutem & omne bonum. Cum Draganus de Almiſo cum uno ligno armato providum virum Nicolaum Blondum fidelem noſtrum in aquis Sclavoniæ cum bonis, & rebus ſuis ceperit his diebus, prudentiam veſtram per præſentes requirimus, & rogamus quatenus ſi contigerit, viros de Almiſio ad partes veſtras accedere, deliberationem D. Nicolai, & reſtitutionem bonorum ſibi ablatorum, opem & operam noſtris precibus taliter exhibere velitis, quod idem Nicolaus preces noſtras ſibi fructuoſas ſentiret, ac per executionem veſtri operis ſe libertati priſtinæ gaudere reſtitutum, noſque perinde veſtram poſſimus prudentiam de laudabili opere, ſicut cupimus commendare. Datum in noſtro Ducali Palatio 5. *intrante Ianuarii Indictione X.* id eſt 1268. Piraticam exinde continuatam, ex ſcriptura reſtitutionis ablatorum Tragurii facta Epiſcopo Zefaloniæ, & Mathæo Sanuto Civi Veneto conſtat, quæ pro rei dilucidatione integra prout in noſtris Cancell. reperitur, ponitur.

1273. *die* 15. *intrante Decembris D. Henricus natione Paduanus Epiſcopus Zefaloniæ, & Iacenti, poſitus in Civitate Trag. libere & abſolute non coactus, ſed ſua plena, & ſpontanea voluntate per ſuum ſacramentum, & officium confeſſus fuit, & dixit quod omnia quæ Banus Stanoy & Saracenus Curſarii de Almiſio cum ſuis ſociis ſibi abſtulerunt, ſua bona primo fuerunt, absque rebus acceptis ibidem Alberigo not. Veneto Nuntio D. Mathei Sanuto Veneti, quæ eidem Alberto reſtitutæ fuere, & exceptis tribus - - ſ groſſorum, qui fuerunt naucherio ligni, cætera omnia ſua fuerunt, & non alterius hominis. Qui D. Henricus Epiſcopus prædictos omnes quietavit, & abſolvit de omnibus rebus ſibi ablatis, promittens per ſuum ſacramentum per ſe, nec per aliquam perſonam ulterius de rebus ſibi acceptis aliquid nec petere, nec exigere aliquo tempore jure aliquo, & eis ulterius litem nec moleſtiam non inferre. nec inferri facere, & ipſi Curſarii aliquo tempore de prædictis non teneantur aliter reſpondere, qui D. Epiſcopus prædicta juravit obſervare ut ipſe aſſerebat. Actum Tragurii in Eccleſia Monaſterii Sancti Ioannis, præſen-*

præſentibus D. Gervaſio Archidiacono Martino Canonico D. D. Valentino de Caſarizza; Nicola Iacobi Vodovari, & Lompre ejus fratre, Duymo Domiche, Nicola Coſizze, Marino Mathei, & D. Iacobo Andreæ Nuntio Zadræ Teſtibus, & Stephano Maximi Puge examinatore.

Piraticam tamen Almiſanorum magis invaluiſſe dignoſcitur, eo quia Carolus primus utriuſque Siciliæ Rex fœdus contra eoſdem cum Spalat. & Sibenicenſibus percuſſit, cujus tabulæ in utraque Civitate extant.

In nomine Domini Anno ab Incarnatione ejus 1274. *Regnante Illuſtriſſimo D. N. Carolo Rege Siciliæ, Ducatus Apuliæ ac Principatus Capuæ, Almæ Urbis Senatore, Andegaviæ, Provinciæ, ac Folcolquerii Comite, ac Romani Imperii per Sanctam Rom. Eccleſiam in Tuſcia Generali Vicario, anno Regni ejus X. die Martis quarto menſis Septembris, tertiæ Indictionis apud lacum Penſilos. Nos Bartholomeus de Straſſis de Regio, & Iacobus de Varduno de Alba magnæ Regiæ Curiæ Iudices, & Mattheus Barabolus de Gajeta ejusdem magnæ Curiæ Actori Notarius, & ſubſcripti teſtes ad hoc ſpecialiter vocati, & rogati, præſentis ſcripti publici ſerie declaramus, quod inter dictum D. Regem ex parte una, & Iudicem Dobrenum, & Iudicem Heliam ſindicos actores, & Nuntios ſpeciales terræ Sibenici, & D. Vulcinnam Streze, & D. Privolaum Datche Sindicos Ambaſciatores, & nuntios ſpeciales Civitatis Spaleti nomine, ac pro parte Univerſitatum ipſarum terrarum ex altera conſentientes in nos expreſſim tamquam in ſuos Iudices & Notarium, quem ſcirent dicti Sindici ſe non eſſe juris dictionis omnia infraſcripta pacta, & conventiones tractata concorditer, & firmata fuerunt ſolemni ſtipulatione, & omni juris ſolemnitate vallata.*

In primis de facienda una guerra per ipſum D. Regem, & Univerſitates prædictas terræ Dalmaſii, & omnibus ſingulis ejusdem terræ, ac fautoribus, coadjutoribus ſuis.

Item quod aliqua ipſarum Univerſitatum non facient pactum, finem, & treguam, ſeu guerram recentem cum Dalmaſibus, ſeu fautoribus ſuis ſine conſenſu, & voluntate dicti D. Regis, & ſi contigerit ipſum Regem facere pacta, vel treguam cum prædicta terra Dalmiſii, Univerſitates prædictas in dicta pace, & tregua ponere teneatur.

Item quod dictus D. Rex habebit pro ipſa guerra facienda uſque ad finem ipſius Guerræ duas galeas bene armatas, hominibus armis, & aliis neceſſariis annis ſingulis, quibus dicta guerra durabit a Kal. Aprilis uſque ad feſtum omnium Sanctorum in aliis locis, in quibus prædicta guerra facienda Capitaneo, & Comiti galearum ipſarum melius videbitur expedire.

Item quod dictus D. Rex commodabit dictæ Univerſitati Spalati duas galeas cum offeſis, & corredis ſuis ſine hominibus uſque ad finem dictæ guerræ.

Item quod idem D. Rex commodabit Univerſitati Sibenici unam galeam munitam offeſis, & corredis ad navigandum ſine hominibus uſque ad finem dictæ guerræ.

Item quod dictæ Univerſitates dictas tres galeas ſibi commodatas a d. D. Rege tenebunt, & habebunt armatas uſque ad finem ipſius guerræ, ad faciendam ipſam guerram ſimul cum prædictis galeis ipſius D. Regis quod perſtabunt in mari cum aliis galeis, & erunt continue armatæ, & munitæ, donec prædictæ galeæ D. Regis erunt ibidem.

Item quod prædictæ Univerſitates finita dicta guerra reſtituent dictas galeas cum offeſis, & corredis, & aliis guernimentis æque bonis, ſicut receperint, & accommodati a prædicto D. Rege ad hoc obligaverunt ſe dicti Sindici nomine dictarum Univerſitatum, & res ipſarum, quas galeas reſtituere teneantur ibidem vid. in Portubus prædictarum Univerſitatum, ad requiſitionem ipſius D. Regis promiſerunt, & obligaverunt ſe dicti Sindici nomine ipſarum Univerſitatum, & ipſas Univerſitates guerram ipſam facere bona fide, & ſine aliqua fraude prædictæ terræ Dalmaſii cum aliis lignis ſuis prout melius poterunt, & etiam per terram.

Item quod ſi contigerit aliquod lucrum facere per dictas galeas de prædicta terra Dalmaſii & coadjutoribus ſuis videtur illud lucrum æqualiter inter eos, ita quod Comiti galearum ipſius D. Regis accipiant nomine ipſius D. Regis partem ipſam contingentem pro ipſis galeis, & de ipſo lucro diſponant dicti Comites ſecundum voluntatem ipſius D. Regis, & quod omnes captivi qui capientur per prædictas partes de hominibus Dalmaſii, vel coadjutoribus ipſorum perveniant fortiam, & baliam ipſius D. Regis, & de ipſis faciet voluntatem ſuam, vel tenendo ipſos in carcere, vel ultimo trahendo ſupplicio & ſi contigerit aliquem ex prædictis captivis ad redemptionem poni, & ipſum redimi, quod illud quod reciperetur pro redemptione ipſa ſit totum dictarum Univerſitatum, tenetur tamen d. D. Rex de captivis prædictis dare ipſis Univerſitatibus ſi aliquem, vel aliquos capi ex ipſis contigerit a dictis Dalmaſibus, & cambio competenti.

Item quod ordinabitur per D. Regem prædictum unus Capitaneus qui præſit dictis galeis 5. & omnes qui erunt in dictis galeis obedient ipſi Cap. qui erit, vel mutabitur & aliis ſubornabitur ad voluntatem ipſius Domini Regis.

Item quod ſi aliqui ex Dalmaſibus velint venire ſponte ad habitandum cum familia ſua ad terras Univerſitatum prædictarum, homines prædictarum Univerſitatum poſſint ipſos recipere dum modo non ſint contra voluntatem D. Regis Hungariæ, recepta tamen prius ab eis idonea, & ſufficienti cautela quod non offendent D. Regem Siciliæ, vel gentem ſuam, & quod facient guerram dictis Dalmaſibus, ita tamen quod ſi per dictos qui veniſſent ad habitandum ad dictas terras aliquod damnum daretur ipſi D. Regi, vel genti ſuæ ſeu alicui ſic per Piratas dictæ Univerſitates de dicto damno teneantur dicto Domino Regi. Hoc pacto expreſſo inter prædictas partes quod dictæ Univerſitates de dictis pactis non teneantur, ſi prædicto D. Regi Hung diſplicerent, & quam cito per ipſum Dominum Regem Hung. prædictis Univerſitatibus conſtiterit, quod ei prædicta diſpliceant, teneantur prædicto D. Regi Siciliæ diſtincte prout ab eodem D. Rege Hung. præſenſerint annuntiare, & ex tunc d. D. Rex Siciliæ dictis Univerſitatibus de prædictis in nihilo ſit adſtrictus, ſed ipſo jure ſit ab

 omni-

omnibus prædictis obligationibus liberatus, & prædictæ Univerſitates in continenti ad requiſitionem dicti D. Regis prædictas galeas eis accommodatas eidem reſtituere teneantur; quæ omnia, & ſingula prædicti Sindici nomine ac vice dictarum Univerſitatum promiſerunt ſolemni ſtipulatione interveniente dicto D. Regi Siciliæ attendere, & obſervare, & ſe facturos & curaturos quod quælibet dictarum Univerſitatum omnia & ſingula ratificabunt, & approbabunt, jurantes dicti Sindici corporaliter præſtitis ſacramentis nomine Univerſitatum ipſarum, & in animabus hominum ipſarum Univerſitatum ex poteſtate conceſſa eis a dictis Univerſitatibus omnia, & ſingula ſupra. attendere & obſervare, & non contravenire de jure, vel de facto, ſub obligatione bonorum omnium Univerſitatum ipſarum, in cujus rei teſtimonium, & prædicti D. Regis Siciliæ ac prædictorum Sindicorum nomine, & pro parte dictarum Univerſitatum cautelam præſens ſcriptum exinde confectum eſt per manus mei Notarii prædicti Mathei Barabelli de Gajeta, ejuſdem Curiæ actualis Notarii, meo ſigno ſignatum, & manu qui ſupra Iudicum & infraſcriptorum teſtium ſubſcriptionibus roboratum. Matheus

Ego Bartholomeus de Staffis de Regio Magnæ Regiæ Curiæ Iudex.

Ego Iacobus de Udando Magnæ Regiæ Curiæ Iudex.

Ego Ioannes de Alvello Vic. Mag. Ius.

Ego Thomas de Porta Iuris Civilis D. Regis Conſiliarius in fidem ſubſc.

Ego Ioannes de Bragida teſtis.

Hæ memoriæ de renovata Almiſanorum piratica reperiuntur. Ex quibus anno 1268. cœpta dici deberet, ſed ante id tempus mare ab eiſdem infeſtatum arguit Spalaten. & Traguriẽn. guerra cum Pollizanis, & ſacramentum Bani maritimi.

In Chriſti nomine Amen. Anno ejusdem 1259. *Ind.* 2. *die Mercurii* 13. *exeunte Martii Regnante D. Bela D. G. Sermo. R. Hung. & temporibus etiam D. Rugerii V. Archiep. Spalat. & exiſtente N. V. D. Vuidone Veglien Comite Vinodolii & Midoruſſiæ ejusdem Civitatis Poteſtate. Cum prædictus D. Vuido Comes Poteſtas una cum Iudicibus Conſil. & Communitate Spalat. & ſimiliter cum Iud. Conſiliariis, & Communitate Trag. in guerra maxima pro honore Coronæ Regiæ, & fidelitate obſervanda permanerent cum Infidelibus Pollizanis dictæ Coronæ, Comes Butteco Dei, & Regia G. Maritimus Banus promiſit, & firmavit ſacramento, & ſe voluntate propria obligavit, in eadem guerra juxta dictam Poteſtatem, & Communitates prædictas eſſe & perſeverare contra prædictos infideles, & eisdem infidelibus vivam guerram facere, remoto omni ingenio, atque fraude, nec treguam, vel pacem aliquam faciat cum infidelibus antedictis, niſi voluntate, conſenſu, & conſilio prædicti D. Pot; & ſuper memoratarum Communitatum, & ſi contra a prædicta fuerit, vel venerit, occulte, vel palam notam infidelitatis Regiæ Majeſt. incurſurum ſe confitetur, promittens etiam, & ſe obligans facere omnes fideles Coronæ ſibi ſubditos, intrare in guerram prædictam, & ſi aliquis de fidelibus D. Regis ſibi ſubditus intrare nollet, contra ipſum, vel ipſos erit viribus, atque poſſe, & ſimiliter ex adverſo prædictus D. Poteſtas una cum Iudicibus Conſiliariis, & Communitatibus prædictarum Civitatum promiſerunt, & ſe obligaverunt ſub eodem modo atque forma, & ſub pœna fidelitatis in dicta guerra permanere totis viribus, atque poſſe, nec treguam vel pacem facere absque conſilio, & conſenſu dicti Comitis Butheconis, nec in dicta guerra aliquo modo relinquere prædictum Comitem Butheconem. Et hæc omnia fuerunt coram fratre Sebaſtiano priore fratrum Prædicatorum de Spaleto, & fratre Geſſæ & aliorum fratrum affirmata, ut neutra pars a prædicto pacto ipſorum teſtimonio exire non auderet, & ad majorem firmitatem hujus contractus, & pacti litteras præſentes per alfabetum diviſas ejusdem tenoris quarum una ſervabitur penes Comitem Butheconem, alia penes Comitem Spalat. tertia penes Comitem Trag. Sigill. penden. prædictorum fratrum Prædicatorum, prædictorum Comitis Butheconis, & dicti D. Poteſtatis, & Civit. prædictar. fecimus communiri.*

Polizanos etenim habitatores montis Maſſari (qui uſque ad oſtia fluminis Cetinæ pertingens ab eodem circumfluitur) cum vicinis Almiſanis Piraticam exercuiſſe argui poteſt, tam ex fratrum Prædicatorum præſentia, qui, tanquam contra excommunicatos, intereſſe voluerunt, conventioni Bani cum Spalat. & Trag. quam ex detentione eorundem Policenſium Tragurii facta 1268. die 9. Madii paulo poſtquam a Duce Veneto Spalat. requiſiti fuerunt, ſi Almiſani venerint liberationem Civis Veneti, & ablatorum reſtitutionem procurarent, Polizanosque Tragurii detentos fuiſſe, uſque quo Almiſani requiſita a Venetis reſtituerent, innui poteſt; qua de cauſa autem Spalat. & Siber. ſine Trag. cum Rege Carolo contra Almiſanos fœdus fecerint, diſpeſci nequit, nam ſicuti effectus ejusdem nulla memoria reperitur, ita eodem anno Tragurienſes quoque emendas, vel conducendas duas galeas decreverunt; quod Almiſanorum cauſa decretum fuiſſe cenſendum eſt, ſed cum eadem pacta exprimant Spal. & Sib. non teneri de pactis *ſi Regi Ungariæ diſplicerent, quod quam cito ipſis conſtiterit Regi Carolo ſignificare deberent* id inſcio Rege Ungariæ concluſum fuiſſe, & exinde nullum effectum pacta habuiſſe dicendum videtur, ſed ſicuti Almiſanos tunc ſubditis Caroli Regis infeſtos fuiſſe ex pactis dignoſcitur, ita Spalatenſes eorum vicinos cum alias inſimulati fuiſſent complicitatis, ut ex declaratione Manfredi olim Regis argui poteſt, quæ talis eſt.

Manfredus D. G. Rex Siciliæ. Notum facimus univerſis præſentibus, & futuris, quod licet totius Dalmat. homines dati in ſenſum reprobum & in actum perverſum olim contra divæ memoriæ D. Patrem noſtrum, & fideles noſtros multa enormia commiſerint, & intulerint damna plurima, piraticam exercendo, & homines Regni noſtri Siciliæ ſpecialiter offendendo;

do; quoniam tamen Sindici Univerſitatis Spaleti fideles noſtri venientes ad præſentiam noſtram ſolemniter promiſerunt, & tam pro parte eorum, quam aliorum Civium dictæ terræ ſuper Sancta Dei Evangelia juraverunt, quod contra Regnicolas Regni noſtri piraticam nullatenus exercebunt, nec alias eos nitentur offendere, vel offendent, de plenitudine gratiæ noſtræ ipſis concedimus, & licentiam favorabiliter indulgemus, ut in dictum Regnum noſtrum Siciliæ cum navibus ſuis ſub noſtræ ſecuritatis tutela ſalvi veniant, & ſecuri, mandantes, & diſtricte præcipientes omnibus fidelibus noſtris, ut nullus omnino ſit, qui auctoritate propria eos in eundo, morando, & redeundo per Regnum in perſonis, mercimoniis, & aliis rebus ſuis offendere, vel moleſtare, ſeu impedire præſumat, dum in fidelitate noſtra conſtantes permaneant, & devote conſiſtant, & de extractis licite, vectigal debitum Curiæ noſtræ exſolvant, & in Regno in ea conditione eſſe debeant, in qua alii fideles Imperii, & ipſi tempore felicis memoriæ Domini Patris noſtri, & uſque nunc eſſe conſueverunt, ad hujus autem gratiæ noſtræ memoriam, & ſtabilem firmitatem præſens ſcriptum exinde fieri fecimus, & ſigillo Majeſtatis noſtræ muniri. Datum apud Ortam per manus Gualterii de Orta Regnorum Ieruſal. & Siciliæ Cancell. Anno Dominicæ Incarnationis 1259. menſe Martii ſecunda Indictione.

Similis ejusdem diei ad verbum Tragurinis quoque conceſſa fuit declaratio ab eodem Manfredo quæ extat: ex quibus obſervandum eſt, quamvis Spalatenſes & Trag. tempore Friderici Imperat. Patris Manfredi in ſimul ligam contra Almiſanos fecerint, eosdemque a Piratica abſtinere coegerint, ut ſupra relatum eſt, tamen uti vicinos cum eisdem ſenſiſſe præſumptos fuiſſe, qua de cauſa Spalaten. & Sibenicen. pro ſui juſtificatione nuncios Regi Carolo miſiſſe, fœdusque inſcio Rege Ungariæ contra Almiſanos obtuliſſe innui poteſt; eo quia, ſicuti illos de Almiſo pronuntiatione Italica d' *Almiſa* Dalmaſios nuncupatos in pactis patet, & Dalmatinos in relata Honorii bulla, ita Almiſios pro univerſis Dalmatis æquivoce ſumptos fuiſſe argui debet, prout etiam ex Dalmaſii vocabulo aliqui Delminii antiqui nomen Almiſo aſtruunt, quod longe a mari diſſitum fuit, ut dictum eſt; hoc autem maritimum oppidum in Privilegiis Almiſum dicitur Slave *Omiſc* hanc Almiſanorum piraticam a principio Venetos parvipendiſſe, dicendum eſt, nam ſicut naves ipſorum majores extra Culſum navigantes recto itinere longe ab eorum finibus procedentes, imbecillitatem piratarum ſpernebant, ita ſi quæ minora ligna intercipiebantur a proximis eorum Spalatenſibus recuperationem amicabiliter ex pactis quæ cum Rege Ungariæ ſtatuta eſſe debuerunt, (quæ quamvis non reperiantur, tamen ex poſterioribus conventionibus ſuo loco referendis extitiſſe conjici debet) requiſiviſſe, & recepiſſe, ſed cum piratæ in dies invaleſcentes majora quoque ligna aggreſſi fuiſſent, a Venetis compeſciti fuerunt, ut Dandulus refert. (1276.) *Contra Almiſium Urbem Dalmatiæ, quæ Taridam unam Venetorum, & alia forenſium navigia in mari ceperat, Dux Pancratium Maripetro quatuor galearum Capitaneum mittit, qui Urbem obſidens Venetos, & bonorum ablatorum partem obtinuit, & nihilominus idem Capitaneus, & Ioannes Mauroceno immediate ſucceſſor illos ſtrictius obſeſſos retinuerunt*, ſed cum anno ſequenti bellum cum Anconitanis inchoatum ſcribat, variosque Venetorum in proſperos ſucceſſus referat, ex quibus difficultas portum Anconæ obſidendi apparet, eodem modo Almiſi obſidionem proſequens ait *contra Almiſum nunc Philippus Giſa Capitaneus mittitur, qui in re bellica inſcius obſeſſos exire, & damna navigantibus inferre permiſit. Veneti autem hoc grave habentes, illum revocant, & Ioannem Contareno ſubſtituunt; qui illis damna inferens ad mittendum Duci nuncios induxit; ſed tamen in ſcelere obſtinati Ducali requiſitioni parere totaliter contempſerunt;* quo tempore Tragurien. cum Spalaten. & Siben. guerram habuiſſe Scripturæ docent, in qua Comites Breberien. auxilia Trag. promiſerant, ſed ex interpoſitione Iacobi Teupuli (Iadræ Laurentii Ducis filii pro Sibenicenſi- 1277.
bus, & Petri Comitis Pharæ & Brachiæ nomine Regis Caroli pro Spalat. tregua, deinde per Arbitros pax concluſa fuit, & inter Comites Breberienſes diſcordiæ ſedatæ, ſublataque inter Iader. & Trag. repræſſalia, ut in Patriæ Chronico, Almiſi tamen, & Anconæ obſidionem Veneti proſequebantur ut Dandulus refert.

Ioannes Contareno Almiſium obſidens naturali morte obiit, & huic Diodorus Vitalis ſurrogatus ab obſeſſis captus eſt, tunc Petrus Mocenigo Capitaneus pro cuſtodia Veneti Culphi deputatus, cum Iacobum Teupulo, Andream Dandulo, & Marcum Quirino Legatos ad Regem Carolum in Apuliam depoſuiſſet, ſentiens captionem Capitanei viriliter Burgum Almiſii debellando obtinuit, & igne cremavit, & dum ad devaſtationem vinearum animoſe procederet, reſtitutionem Heliodori & aliorum captivorum habuit. Burgum quidem ſive inferiorem partem Almiſi in poteſtate Venetorum fuiſſe ſcriptura teſtatur, ſed ſequentis Ducis tempore, ut infra referetur: occaſione cujus tam diuturnæ obſidionis Almiſi Veneti inſularum proximarum Phari, & Brachiæ dominium conſecuti ſunt, ut idem tradit Dandulus *Epiſco-* 1279.
pus Farræ & Brazæ ab incolis illarum Inſularum. Syndicus conſtitutus Venetias accedens Ducem, & Dominum Dalmatiæ & Croatiæ recognovit, & Inſulas illas, quæ diu erraverant, ſub Ducali protectione poſuit, eodemque tempore Iſtrienſes Venetos irretitos bellis cernentes defuiſſe refert, relataque Iuſtinopolis recuperatione ſequitur *interea Iacobus Teupulo & Cocho propter Anconitanos, & Almiſanos, qui navigantes deroba-*

bant, Capitaneus miſſus, & ſucceſſive Marcus Dandulo & Faro Piratarum nequitiam compeſcunt, & mare ſecurum reddunt, hucuſque Dandulus de Almiſo, ſed quid ejus annales proſequuti ſunt Anconitani belli exitum pacemque ſub Ducatu Ioannis Danduli ſequtam referunt, Almiſanos tamen piraticam continuaſſe conſtat; quam difficile enim ſit oſtium fluminis Cetinæ, & per conſequens portum Almiſi obſidere, & quam incommoda, & periculoſa ſit navium circa ipſum ſtatio, præſertim tempore hyemali, qui ſitum ejusdem exploratum habent ſciunt, Venetis tamen ſe dedidiſſe aliqui Chroniſtæ referunt, idque ſcriptura teſtatur. 1282. *die* 10. *Ianuarii Almiſi in platea ante Eccleſiam S. Michaelis tempore Ioannis Danduli Ducis Ven. D. Marini Venerii Egregii Capitanei Almiſi.* Piraticam autem renovatam conſtat, & ex participatione predæ Comites Breberienſes fautores habuiſſe arguunt ea, quæ ex ſcripturis eliciuntur, nam cum Paulus Breberienſis Banus guerram indixiſſet Spalatinis 1285. Tragurienſeſque coegiſſet ſibi contra eosdem opitulari, Veneti tunc Ambaſciatores Tragurium miſerunt.

Ioannes Dandulo D. G. V. & &c. D. Prudentibus viris Rectori, & Univerſitati Trag. dilectis ſuis ſalutem, & dilectionis affectum. Ecce Viros Nobiles, & prudentes Marcum Treviſan, & Iacobum Michael dilectos fideles & Ambaſciatores noſtros ad vos perſonaliter deſtinamus, prudentiam veſtram rogantes, & hortantes, attente, quatenus ea quæ iidem ex parte noſtra dixerint indubitanter credatis, & curetis effectui demandare. Dat. in noſtro Duc. Pal. 12. *Aug.* 13. *Ind. id eſt* 1285. hi autem Ambaſciatores, qua de cauſa miſſi fuerint, nulla memoria reperitur; tamen cum Trag. cum Spalat. & Sibenicen. ſimultates habuiſſent, & Tragurienſem agrum & mare ab eisdem damnificatum fuerit, 1283. eodemque anno Franciſcus Faletrus Poteſtas fuerit Tragurienſium, qui deinde decreverunt elligere ſibi poteſtatem de Firmo, pro cujus transfretatione ſecuritatem de Dalmiſanis, a C. Gregorio Breberienſi eorum
1287. & Almiſi Comite obtinuiſſent; nihilo-
25. *Mart.* minus idem Poteſtas ab Almiſanis captus, diuque detentus, vix Comitis
1289. ejusdem juſſu liberatus fuit, ut in Patriæ Chronico, idcirco Venetos Almiſanorum potiſſima de cauſa hos Ambaſciatores miſiſſe dicendum videtur, & eo magis, quia Banum Paulum, ejusque fratres cum Venetis conveniſſe, & Tragurienſes pro ejusdem fide juſſiſſe
1288. reperitur *ſe ſoluturos partem ſexcentarum librarum, eo anno, quo contigerit Almiſum exire de poteſtate Comitum Breberien.* ex quo Almiſanorum Piraticam tunc a Comitibus Breberienſibus protectam apparet, quod deinde clarius patebit. Ideo Veneti quieti Adriatici ſemper intenti, ſicuti Almiſanos e manibus Breberien. eripere ſtudebant, ut protectione deſtitutos reprimerent, ita ſi quæ controverſiæ cum Croatis intercedebant, per Arbitros compeſcere curabant, ut per ſententiam arbitrariam inter Arben. & Nonen. prolatam apparet.

In Chriſti nomine Amen. Anno Incar. ejusdem 1284. *Ind.* 13. *die* 11. *intrante menſe Xbris Iadræ temporibus equidem D. Ioannis Danduli Inclyti Ducis Venet. & Mag. Lauren. Ven. Iadrenſ. Archiepiſcopi, ac D. Ioannis Contaren. egregii Comitis. Nos quidem Paſqua de Varicaſſa Civis Iad. Iudex arbiter arbitrator, & amicabilis compoſitor inter egregium V. D. Marcum Michaelem C. Arbi & Commune ejusdem Civ. Arben. ex una parte, & N. V. D. Volcetam Poteſtatem Nonæ & Commune ejusdem Civ. Nonæ ex altera parte, ut conſtat per publicum Inſtrumentum compromiſſi facti manu Homodei filii quond. Ioannis Denarii Imperiali auctoritate Not. & nunc Arben. jurati Not. in anno Nativitatis Chriſti* 1284. *Ind.* 12. *die ultimo Novembris, auditis, & intellectis & diligenter examinatis perſonaliter in utraque Civitate cum ſolemnibus nunciis & Ambaſciatoribus utriusque terræ omnibus litibus, & quæſtionibus, & controverſiis, ac diſcordiis, quæ vertebantur inter utramque Civitatem vid. Arbum, & Nonam tam pro diviſo quam pro Communi coram omnibus propoſitis & allegatis per utramque partem, & ſuper his habita deliberatione, & conſilio diligenti plurium Sapientum tam ſecularium, quam religioſorum, & cum diligenti ſtudio inveſtigata, & cognita veritate, vocatis etiam dictis partibus, & citatis coram nobis, & conductis hinc in Civitate Iadræ per legitimos nuntios & Ambaſciatores utriuſque Civitatis, & utriuſque Communis aſtantes præſentes ad hæc tam pro Communi quam pro diviſo ſuarum Civitatum ſecundum formam, & poteſtatem nobis datam per utramque partem in dicto compromiſſo. Dei nomine invocato pro bono pacis, & concordiæ dicimus, pronunciamus, laudamus, ſententiamus, arbitramur, & confirmamus & laudum arbitrium, concordiam, & per firmam ſententiam arbitralem, & P. quod ſententia quam Illuſtris D. Marcus Michael C. Arben. protulit in Dobreſſan Civen. Nonen, quem fecit ſuſpendi propter opera ſua mala, fuit digna, ac ſancta & juſta, & quoniam prædictus Dobriſſa iverat furatum ad Inſulas prædicti D. Comitis Arben, & inventus, ac captus in furto manifeſto, fuit dignus, & meritus prædictam ſuſpenſionem; & illud quod prædictus D. Comes Marcus Michael fecit in ipſum Dobreſſam bene fecit, & dignum & juſtum fuit: unde hominibus Nonæ tam pro diviſo quam pro Communi imponimus perpetuum ſilentium ſuper hoc liberantes, & abſolventes prædictum D. C. Arben, & ſucceſſores ſuos, & Commune Arben & omnes ac ſingulos homines de Arbo, & ejus diſtrictu tam pro diviſo quam pro Communi ab ipſa quæſtione, & morte ejusdem Dobreſſæ, ſub pœna M. lib. den. par. Ven. ſecundum formam dicti compromiſſi. Item quia una barcha Arben capta fuit tempore treguæ per homines Nonæ & conducta Nonam, dicimus, & ſententiamus quod Commune & homines Nonæ ſolvere debeant, & teneantur in manibus ſupra-*

ſcripti

ſcripti D. Marci Michael Comitis Arben 20. lib. den. Ven. par. uſque ad carnis privium prox. in Civ. Arben. ſub pœna dicti compromiſſi, qui vero D. C. Arben. dividat & diſtribuat ipſas 20. lib. denar. inter ſuos cives, & homines ſicut ei placuerit & melius apparebit. Item de morte Cernote Nobilis civis Arben, qui tempore guerræ interfectus fuit in prælio per homines Nonæ, venientibus Arben ſuper Nonen, debellante una parte cum alia ſuper territorium Nonæ dicimus, ſententiamus per laudum, ſententiam, & arbitrium quod homines & Commune Arben. & propinqui ipſius Cernote omnes & ſinguli tam pro diviſo, quam pro Communi Arben. habeant ſilentium perpetuum ſub prædicta pœna compromiſſi abſolventes Commune, & homines Nonæ omnes ſuper hoc, quia hoc factum fuit in guerra, & prælio manifeſto, & in præliis talia fieri conſueverunt & evitari non queunt.

Item pro omnibus damnis factis per homines Arben hominibus Nonæ tam pro diviſo, quam pro Communi in tota dicta guerra dicimus, & ſententiamus quod Commune & homines Arben. ſolvere debeant, & teneantur in manibus ſuprascripti D. Volcete Poteſtatis Nonæ 40, lib. den. Ven. par. in Civ. Nonæ usque ad carniſprivium proximum ſub prædicta pœna compromiſſi, qui vero Poteſtas Nonæ dividat ipſas 40. lib. den. par. inter ſuos Cives & homines Nonæ ſicut ei placuerit & melius apparebit.

Idem dicimus, & ſententiamus per ſententiam arbitralem quod omnia & ſingula damna facta, & data tam in tregua, quam in guerra poſt ſuſpenſionem prædicti Dobroſſæ per utramque Civit. tam pro diviſo, quam pro Communi ſint caſſa, vana & nullius valoris ex utraque parte ſub pœna dicti compromiſſi, & ſuper his per utrumque Commune, & diviſum ipſarum Civitatum perpetuum ſilentium habeant, ſalvis tamen rationibus utriuſque partis ante dictam guerram, & ante ſuſpenſionem dicti Dobreſſæ, quas una Civitas haberet petere ſuper alteram, tam pro diviſo, quam pro Communi, in quibus volumus quod utraque pars poſſit uti ſuis rationibus ante dictum tempus, ſecundum jura, & antiqua pacta, quæ ſunt inter ipſas duas Civitates. Pronunciamus inſuper, & confirmamus plenam & firmam pacem & concordiam inter utrumque Commune, & diviſum ipſarum Civitatum, ſicut in ſuis antiquis inſtrumentis, & pactis veteribus legitur, & plenius continetur, & pro majori Cautela & nexu firmitatis fecimus jurare duodecim bonos, & Nobiles viros de Arbo, & duodecim de Nona prædictam pacem, pacta antiqua, & prædictam ſententiam noſtram, & omnia & ſingula ſuprascripta ſemper attendere, & obſervare ſe, & Communia ſua, & diviſim. Hi autem ſunt Cives Arben. qui juraverunt prædicta Stephanus de Firma, Philip. Genani, Matheus de Hermolao, Nicola de Pribe. Stephanus de Galzigna, Martinuſſius de Rovigna, Madius de Clemente, Oreſte de Foſcho, Epube de Zane, Stephanus de Demine, Martinus, et Marinus de Machna, Iſti vero ſunt Cives Nonen. qui juraverunt prædicta. Migoſtus Iudex, Moyſſa Chrance Iamomethi, Paulus filius Borislavi, Iacobus Dragchis, Rodovanus Stringi, Tolislaus Budislavig, Rodoslavus frater Archipresbyteri, Deſenus Daryſig, Volcina Druſigi, Voychna Dreſevig: & Stepha. Danchovig, qui omnes & ſinguli Sancti tam Arben. quam Nonen. coram nobis prænominato Paſqua de Varicaſſe Iudice Arbitro, Sacramento juraverunt ad Sancta Dei Evangelia ſuper librum prædictum, pacem & concordiam, ac ſententiam noſtram, & omnia, & ſingula Sacramenta & pacta antiqua plene attendere & obſervare, & facere obſervari & attendi per ſuas Civitates, & Communia & diviſum & in nullo contravenire ſub pœna M lib. ſecundum formam dicti compromiſſi; ſuper cujus noſtræ Arbitralis diffinitione N. V. Guidonem de Varicaſſa Civem Iad. conſtituimus, & dedimus in Preſtaldum ad omnia ſuprascripta taliter percomplendi, & Ego prænominatus Guidotus de Varicaſſe Preſtaldus ſuper hoc conſtitutus, omnia quæ ſuperius ſunt expreſſa vera eſſe teſtificor in ſalute animæ meæ coram his Nobiliquibus viris Iadræ vocatis, & rogatis teſtibus ſcilioet Deſſa de Faſogna, Friderico quondam Griſogoni de Mauro, & Paulo de Borache Thomaſio Penazo, Damiano de Slorado, Prodde de Coſa, Barthe quondam Griſogoni de Mauro Iadren. Civibus, & aliis.

Ego Pasquade Varicaſſe ſuprascriptus Iudex Arbiter inter Arben & Nouen manuum miſi.

Ego Stane de Varicaſſe examinator manum meam miſi.

Ege Henricus Imp. auct. Not. & Iud. juratus his interfui & rogatus ſcripſi & roboravi.

Sed cum Breberienſium nimia potentia Venetis jam ſuſpecta eſſe cepiſſet, maritimas Bivitates ab eorundem juriſdictione eximere ſtuduerunt, ut de Spalato & Tragurio ſequens fragmentum teſtatur.

1290. . . . 8. *Novembris* . .

. . . .

. . . *Iadrenſes* . . . .

Declaramus bonam, & firmam . . Communitati Spalati & Trag. & erimus una cum eis amici hinc ad annos quinbue ſi Spalaten. habebunt Poteſtatem, vel Comitem qui noo fuerit de Sclavonia . . . . . omnibus hominibus qui vellent eos offendere, & non recipiemus inimicos eorum in noſtra Civitate, neque cum illis mercatum faciemrs ſalvo honore D. D. Venetiarum. Communitas autem Spalati & Trag. eodem modo facient nobis, & juvabunt nos ab omnibus hominibus qui vellent nos offendere, & nec recipiant inimicos noſtros in ſua Civitate, neque cum illis mercatum facient, ſalvo honore D. Regis Ung. Item ſi nos fecerimus exercitum per mare nos dabimus tres homines, Spalat. duos, & Trag. unum . . . . . quod in dicto exercitu nos Commune Iadræ, vel ille qui pro nobis fuerit, ſemper debeat antecedere totum exercitum, quæ omnia & ſingula faciet, tringiuta boni homines Iadræ ad voluntatem dictorum Nuntiorum electi ſuo ſacramento corporaliter affirmarunt ſequuntur nomina Iurantium.

Hic tacite perſtringuntur Breberienſes, cum tunc Mladinus eſſet Comes Spalati, & Gregorius Tragurii Pauli

Bani fratres, ideo Traguríenſes, primo a Spalaten. & Sibenicen. moleſtatos, deinde etiam eosdem Spalatenſes a Comitibus Breberien. preſſos, cum a Rege, male Regnum adminiſtrante, auxilium non ſperarent, ad antiquam Venetorum protectionem mediantibus Iadrenſibus recurriſſe dicendum eſt; qua de cauſa Breberien. quoque Venetorum amicitiam affectaſſe cum pro Almiſanis C. Georgium cum Comite Iadræ treguam annuam concluſiſſe reperiatur.

In Chriſti nomine Anno Incarnationis 1292. *men. Febr. die 6. intrante Indictione 5. Iadræ temporibus D. Petri Gradonici Incliti Ducis Ven. & D. fratris Ioannis de Anan. Ven. Iadren. Archiepiſcopi, ac D. Ioannis Contareni Egregii Comitis præſentibus Nobb. Viris Dominis Marco Vitur, & Martino Bembo Conſiliar. Iadræ D. Marco de Marſilio ſocio D. Ioannis Contareni Comitis Iadren. & aliis pluribus teſtibus ad hæc vocatis ſpecialiter & rogatis. Actum in Guria Sancti Iacobi ultra portum Iadræ: D. Gregorius Comes Breberienſis ſolemniter inivit, fecit, & firmavit pro ſe ipſo, & gente ſua, ac ſuis ſubditis, & nomine Communis & hominum Almiſii meram, puram, & firmam treguam uſque ad unum annum completum cum Egregio Viro D. Ioanne Contareno bonæ memoriæ, D. Iacobi Contareni Ducis Venet. filio, Iadren. Comite recipiente, & ſtipulante nomine, & vice Illuſtris D. Ducis Ven. Communis, & hominum Civit. ejusdem, nec non habitatorum, ſubjectorum & diſtrictualium ſuorum, promittens prædictus Dominus Comes Geor. prædicto Domino Ioanni Contareno Iadren. Comiti recipienti, & ſtipulanti nomine prædicti Domini Ducis Communis & hominum Venetiarum, ut prædictum eſt, quod ipſe per ſe, & ſuos, ac homines Almiſi non offendet, nec offendi faciet, vel permittet in rebus, vel perſonis Commune & homines Venet. habitatores, fideles, diſtrictuales, ſeu ſubditos dicti Domini Ducis, ſed eos omnes, & ſingulos eorum habebunt, ſalvos, & ſecuros ubique. Idem eodem modo promiſit quod ſi ipſe tam per ſe, & ſuos, quam per homines Almiſii attemptaſſent aliquid contra honorem dicti Domini Ducis & Communis Ven. de terra Pharæ & Braze, vel aliqua alia terra, vel loco habente rectorem pro dicto Domino Duce in terris ſuis, vel ſibi ſubjectis, removebit ſe de hujusmodi attemptamento, & de cætero contra honorem ejus non attemptabit amplius de terris, & locis prædictis. Item quod prædicti homines de Almiſio, ſeu per ullos eorum, vel alicujus eorum, ſeu per homines qui ſe receptarent pro eis, vel eſſent ſub eorum dominio, non accoſtabunt ſe cum eorum lignis alicui, vel aliquibus ligno, vel lignis Venet. vel habitatorum Venet. fidelium, vel ſubditorum, ac diſtrictualium dicti Domini Ducis, nec inferent eis, vel alicui eorum, nec alii, vel aliquis qui foret, vel forent in dicto ligno, vel lignis injuriam, moleſtiam, damnum, offenſionem, vel gravamen in perſonis, vel rebus eorum qui eſſent in dicto ligno, vel lignis, et etiam prædictos Venetos, habitatores Venetiarum, fideles ſubditos, et diſtrictuales d. D. Ducis exiſtentes in ligno, vel lignis forinſecorum cum perſonis, vel rebus non offendent, nec eis inferent nec facient injuriam, moleſtiam, damnum, offenſionem, vel gravamen in perſonis, vel rebus eorum. Sed eos omnes, et ſingulos eorum cum perſonis bonis omnibus, et rebus eorum tam in ſuis, quam in forinſecorum ligno, vel lignis habebunt ſalvos, et ſecuros, nec venient ab Ancona ultra verſus Venet. nec a Hyaverſus Venet. niſi eſſet propter fortunam ſeu auſteritatem temporis, in quo quidem neminem offendent, tam Venetum, quam forenſem ſed redibunt infra dictos confines quam citius poterunt. Cæterum ſi contingeret aliquo caſu, quod per dictum D. Comitem Georgium, vel per aliquem hominem Almiſii, ſeu ſubjectorum ſuorum daretur damnum alicui Veneto, ſubjecto, fideli, ſeu diſtrictuali dicti D. Ducis, et Comitis Venet. quod ipſe Dominus Comes Geor. teneatur totum damnum emendare, vel dare illos, qui damnum dederunt in manibus dicti D. Ducis Ven. infra 30. dies proximos, poſtquam et ſicut per D. Ducem Venet. prædictum fuerit, requiſitus, redeunte ligno quod dederit damnum in Almiſium, vel hominibus ipſius, aut diſcaricatis, vel miſſis rebus acceptis in Almiſium, vel in terris fide juſſorum vel Communium infra ſcriptorum, vel in terris allis ſubjectis prædicto D. Comiti Georgio quocumque modo, alioquin ab ultimo die ipſorum 30. dierum in antea cadat ad pœnam infraſcriptam, et nihilominus teneatur damnum integre emendare, et reſtituere, et ſi accideret quod illi qui commiſerint, vel dederint damnum non poſſent ſolvere, vel reſtituere, quod acceperunt, datis ipſis hominibus in manus dicti D. Ducis, liberetur prædictus D. Comes Georgius a damno dato et pœna. Inſuper prædictus D. Georgius Comes per ſe, et ſuos, et nomine hominum et Comitis Almiſii, ut prædictum eſt juravit ad ſancta Dei Evangelia corporaliter tacto libro in animam ſuam, et ſuorum, et hominum prædictorum Almiſi, attendere, obſervare, et adimplere, ac attendi et obſervari, et adimpleri facere omnia et ſingula ſupraſcripta, et non contrafacere, vel venire per ſe, vel per alios, aliqua ratione, ingenio, ſive cauſa ſub pœna lib. 15. Millium denariorum Venetorum parvorum, qua ſoluta fidejuſſores infraſcripti ſint abſoluti. Et hoc dum terra prædicta Almiſi eſſet in manibus dicti D. Comitis Georgii, et fratrum ſuorum, vel alterius pro eo uſque ad terminum ſupradictum, et in horum fidem, et evidentiam pleniorem dictus D. Comes Georgius præſens publicum inſtrumentum ſua bulla ac ſigillo cereo communiri mandavit.

Verſa vice prædictus D. Ioannes Contareno Iadren. Comes nomine et vice prædicti D. Ducis, et hominum Venet. habitatorum, ſubjectorum, fidelium, diſtrictualium ſuorum inivit, fecit, et firmavit meram, puram et firmam treguam uſque ad prædictum annum continuum, et completum cum ſupradicto D. Comite Geor. recipienti et ſtipulant. tam ſuo et ſuorum nomine, quam nomine hominum, et Comitis Almiſi, promittens quod prædictus D. Dux pro ſe, ſeu pro Comite, et homines Ven. habitatores, fideles, diſtrictuales, ſeu ſubditos non offendent, nec offendi facient, nec offendi permittent in perſonis, vel rebus prædictum

Domi-*

Dominum Comitem Georgium nec Comitem & homines Almiſi, nec alicujus eorum homines, vel ſubditos ubicunque exiſtentes; Sed eos omnes, & ſingulos in perſonis, & rebus tam in mari quam in terra Almiſi, & ſui dominii habebunt ſalvos, & ſecuros. Cæterum ſi dictus D. Comes Georgius veniret Venet. occaſione eundi ad Curiam Domini Papæ vel alia occaſione, dictus D. Dux per ſe, & per dictos omnes ſuos habebit, & haberi faciet eum cum ſua comitiva in perſonis, & rebus ſalvum, & ſecurum Venetiis veniendo, ſtando, eundo, & redeundo.

Fidejubent quoque pro Comite Ge-
orgio Scardonen. Spalaten. Tragurien. 1292.
& Nonen. Almiſanos tamen eodem tem- 1293.
pore quo Comes eorum cum Venetis
apud Iadram conveniebat, mare infe-
ſtaſſe apparet; tandem novis conven-
tionibus inter Comites Breberienſes ſci-
licet Paulum Banum, Comitem Mladi-
num, & eundem Comitem Georgium
cum Rogerio Mauroceno Comite Iadræ
pro Venetis initis, repetitiſque fidejuſ- 1294.
ſionibus Almiſani a Piratica aliquo tem-
pore ſe abſtinuerunt.

CAPUT X.

De ſucceſſione Regum Andreæ, & Caroli.

LAdislavo Ungariæ Rege occiſo, cum
abſque prole deceſſiſſet, de Regni
ſucceſſione controverſia inter Andream
Andreæ II. ex filio Stephano nepotem,
Rudolphum Imperatorem, & Carolum
Martellum Mariæ ſororis Ladislavi fi-
lium exorta eſt, quæ deinde mortuis
Rudolpho & Martello, inter Carolum
Robertum ejus filium, Wenceslaum Bo-
hemiæ Regis filium, Othonemque Ba-
variæ Ducem perſeveravit; quibus de
rebus, quamvis Ungarici Scriptores
multa tradant, ex monumentis tamen
Dalmaticis non pauca addi poſſunt, ex
quibus Ungaricæ hiſtoriæ multum lucis
accedet. Andreas namque ſecundus La-
dislavi Proavus non quidem in reditu
ab expeditione Hieroſolymitana, ut
Ungarici Scriptores, ſed longe poſt jam
ſenex Beatricem Aldobrandini Marchio-
nis Eſtenſis filiam duxit Uxorem, anno
1235. eodem, quo mortuus eſt, Bela filio ſuc-
ceſſore relicto, ut Monachus Patavinus
illius temporis Scriptor tradit, viduam-
que uterum gerentem privigni ſævitiam
veritam in Alemaniam aufugiſſe, ibique
Stephanum poſthumum peperiſſe refert,
quem apud Avum maternum educatum
fuiſſe, inter Ungaricos, & Monachum
convenit, additque Monachus ſæpe dein-
de ab hoc Stephano tentatum eſſe, ut
frater Bela ſui miſericordia tangeretur,
ſed obſtante Regina, quæ Græca gene-
re erat, nihil obtinere potuiſſe; eun-
demque Stephanum deinde ex Thoma-
ſina Maurocena Nobili Veneta Andre-
am filium ſuſcepiſſe, Sabellicus, & Bon-
finius conſenſu tradunt, & cum ob La-
dislavi improbos mores, qui præter alia
Io. Longinus. flagitia fratrem Andream in Polonia fu-
ga elapſum occidi curaverat, Ungaria
in deterius prolapſa inteſtinis bellis qua-
teretur, pars procerum Andream hunc
Venetiis in ſpem Regni evocavit, &
cum eodem tempore Ladislaum occidi
contigiſſet, unanimes eundem poſt tre-
decim dies Coronatum Venetum dixe-
runt, ut Scriptores conveniunt, quibus
accedit Madius Spalaten. illorum tem-
porum Scriptor *cap. pr.* 1290. *eodem tem-
pore Rex Uladislaus Hung. a Cumanis occidi-
tur, & Andreas de Moreſinis de Venetiis per
matrem in Regem Hung. coronatur.* Thuu.
quoque eodem anno Ladis. occiſum, &
Andream coronatum refert, Bonn. ve-
ro anno 1299. At cum Rainaldus ex
Pontificiarum literarum Reg. Andream
Lad. ſucceſſiſſe anno 1290, ſcribat, Ma- *n.* 41.
dii Thuurozique relata comprobat,
eundemque pro Rege Ung. habitum in
Dal. anno 1291. die 22. Ianuarii Spalat.
& Trag. publica monumenta docent.
Ejusdemque matrem *Iadram applicuiſſe,
iterque in Ungariam ad filium Regem direxiſſe*
frag. decretorum Conſilii Trag. diei 18.
Septembris ejusdem anni 1291. teſtan-
tur. Sed quamvis Ungarici Regni ditio
univerſa Andream in Regem recepiſſet,
tamen ejus poſſeſſio dupliciter inquieta-
ta fuit, nam ex una parte Rudol. Impe-
rator Regnum Ungariæ per mortem La-
dislavi ſine liberis defuncti vacare con-
tendens, eundem, uti Imperio obno-
xium, Alberto filio Duci Auſtriæ tra-
dere volebat, ex altera vero Carolus
Martellus Mariæ Ladislavi ſororis, &
Caroli ſecundi Regis Siciliæ filius, uti
Ladislavo proximior, quam Andreas,
ſibi Ungaricum ſceptrum deberi affir-
mabat; hacque de cauſa Neapoli præ-
ſente patre a Legato ſummi Pontificis
ſolemni ritu Rex Ung. coronatus eſt,
eodem anno, quo Ladisl. occiſus fuit,
ut cum cæteris Io. Vill. concordat;
ſed cum conatibus Rudolphi Romanus *lib.* 7. *c.*
Pontifex ſuam auctoritatem oppoſuiſ- 134.
ſet, Ungariamque ſedis Apoſtolicæ ve-
ctigalem eſſe oſtenderet, ipſeque Ru- *Rain.*
dol. Ungariam armis aggredi parans 1291. *n.*
obiiſſet, Auſtriaco metu Andreas libe- 45.
ratus eſt, Martelli vero molimina ne-
mo refert: Conſtat tamen eundem titu-
lo Ungarico uſum ex diplomate ejusdem
Spalaten. conceſſo *Carolus Primogenitus Il-
luſtris Ieruſalem, & Siciliæ Regis D G. Ung.
Dal. &c. Rex Princeps Salernitanus, ac ejus in
Regno Siciliæ Vicarius generalis . . . . ,
Mercatores de Spaleto de pertinentiis Regni
Ungariæ ubique bene tractentur. Datum Nuce-
riæ* 1292. *die* 27. *Iunii* iterum quoque a
ſummo Pontifice Celeſtino Corona Un-
garica redimitum Madius tradit *cap.* 22.
de Papa Celeſtino V. narrataque ejusdem

renunciatione Neapoli facta, ſubdit & *tunc Carolus Martellus in Regem Ungariæ coronatur* eundem etiam Martellum ingreſſum in Dal. tentaſſe ex fragmentis decretorum Conſilii Trag. elici poteſt.

Die 27. *in Conſilio &c. (ſupple congregato de mandato) Philippi D. Zanni de Nappis Civis Ancontani Hon. Poteſtatis Civitatis Trag. in quo quidem Conſilio proponit coram vobis dictus D. Poteſtas, & petit ſibi Conſilium exhiberi ſuper petitione ſeu requiſitione, quæ facta eſt per literas Communis Spalati, qua pro eis petit conſilium ipſis dari, prout vobis videtur ſuper juramentum fidelitatis, quod per quendam nuntium R. Caroli Martelli poſtulatur, ſicut per me Dominicum dicti Poteſtatis Notarium vobis nunc perſonaliter fuit lecta, facto partito de ſedendo ad levandum, placuit majori parti quod nihil D. Paulo Bano ſignificetur de requiſitione, quæ fuit facta a nunciis Regis Caroli, quouſque dictum Commune a dicto Bano fuerit requiſitum. Deſſa Luce ſurgens aregnando conſului quod in præſenti conſilio inveniatur, & eligatur quidam ſapiens, & mittatur Spaletum, & quod illi nuntio reſpondeatur quod Commune Spaleti vult habere conſilium cum Paulo Bano, deinde ei poſtea reſpondeatur, & quod quædam litera mittatur Communi Sibenici de iſta materia. Item Thomas Zanniche ſurgens in eodem Conſilio conſuluit aregnando, quod quidam ſapiens mittatur Spaletum, & dicant quod illi nuncio Regis Caroli non poteſt modo reſponderi, quia qui ſe Regem facit Ung. ſolet ſe coronari in tali Civitate, unde illi qui coronaretur in Regimine Ungariæ intendimus obedire.*

Sed quonam anno hæc petitio Martelli ſequuta ſit incertum remanet, nam Philippum de Nappis Poteſtatem Tragurii fuiſſe annis 1292, 93, 94. ex fragmentis ſcripturarum conſtat, petitionemque ipſam inſcio Bano factam arguunt ejusdem fragmenti verba.; ideo hæc Caroli petitio facta eſſe potuit eo tempore, quo ſupra poſitum ſalvum conductum Spalaten. indulſit, ſcilicet anno 1292. Bano nondum in ejus partes tranſgreſſo: reſponſum tamen Spalaten. Trag. & Sibenicen. inter ſe conſuluiſſe, communiterque dediſſe, eundemque Bano notum feciſſe, aliud fragmentum indicat. *Item D. Matthæus Luce ſurgens conſuluit aregnando quod mittatur P. Bano aliquis muncius ſeu Ambazator, & afferat totam reſponſionem quam fecimus nuntio R. Caroli cum Spaleto & Sibenico.* Indeque conjici poteſt has Civitates inconſulto Bano ſe declarare noluiſſe, hocque idem Bano ſignificaſſe; ab aliquibus tamen pro Rege Carolum in Dalmatia habitum, ſcripturæ quædam Spalati confectæ 1294. menſis Aprilis memorant, quod fuit ante ejusdem Coronationem per Celeſtinum Papam factum, cum Celeſtinus cœperit menſe Iulio ejusdem anni, & ante defectionem Ungarorum ab Andrea, cum diffidentes a Bonifacio Celeſtini ſucceſſore Regem petiiſſe ſcribant concordes Ung. Scrip. nec Spalatenſes invitis, vel inſciis ipſorum Comite Mladino, Banoque Paulo Breberienſibus Carolum in Regem recognoviſſe dicendum eſt, ideo Paulum Banum reliquosque Comites Croatiæ ante diſſenſiones Ungarorum Carolo adhæſiſſe argui poteſt, & ſicuti Carolum primum utriusque Siciliæ Regem contra Almiſanos fœdus cum Spalat. & Siben. feciſſe, pacisque conciliatorem inter eosdem, & Trag. fuiſſe ſupra relatum eſt, ita Carolo II. ejus filio affinitatem mutuam cum Regno Ungariæ contrahente, eo magis amicitiam, & commercia inter populos horum Regnorum perſeveraſſe, credibile eſt: Nil adeo mirum, ſi Martellus veteres, avitosque amicos Spalat. Trag. & Siben. prius tentaverit, & per eosdem deinde Breberienſibus conciliatis Barones quoque Vngariæ (qui Andreæ infenſi erant) ad ſe attraxerit; ſed cum in hiſce conatibus mortem obiiſſet, Ungari, qui ei acceſſerant, ejus filium puerum XI. annorum a Bonif. VIII. eodem tempore in Sum. Pontificem electo, Regem petierunt, ut eorum Scriptores referunt, Madiusqe concordat *cap. 3. de Papa Bonifacio 8. & fecit capi D. Celeſtinum Papam, & mitti in exilium ad quoddam Caſtrum ſuum, ubi finem vitæ ſuæ ipſe terminavit. Et Carolus Martellus primogenitus Regis Siciliæ migravit ex hoc ſeculo cum uxore ſua filia Regis Alemanniæ. Item ordinavit plures Cardinales D. Nicolaum ordinis fratrum Prædicatorum, & D. fratrem Gentilem ordinis Minorum, & duos ſuos nepotes Anno Domini* 1300. *menſe Auguſti tempore Bonifacii Papæ D. Carolus nepos Caroli Regis Siciliæ per mare cum galeis Spaletum applicuit, ubi per menſem, vel fere duos ſtetit, egrediensque de Civ. Spaleti in Comitatu Pauli Bani verſus Hung. ad uſurpandum Regnum prædictum de manu Regis Andreæ venit Sagrabiam, & ibi in manibus Magiſtri Hugrini traditur, audiens vero Andreas Budæ Regem Carolum veniſſe ad occupandum Regnum prædictum moritur, & ibidem ſepelitur honorifice.* Hæc Madius, qui oculatus teſtis eſſe debuit, & quamvis annales Ungarici, & cum eis Thuur. a Madio anno uno diſcrepent, tamen error in tranſcribendo Codice Ungarico irrepſiſſe potuit, cum eodem anno ſcilicet 1300 Comitem Georgium Pauli Bani filium in Apulia fuiſſe memorent Scripturæ, ibi forſan a patre miſſum deducendi pueri Regis gratia; ideo Carolo Martello jam mortuo anno 1295. ut Rain. refert, Carolum Robertum (Carobertum dictum) ejus filium in Ungaricum Regnum, ſcilicet Dalmatiam, deinde Croatiam apud Sagrabiam perveniſſe anno 1300. cum Madio concludendum eſt, quod etiam ex ejusdem privilegiis confirmatur, quæ annos Regni ejus ab anno 1300. exprimunt, ſcilicet ab ingreſſu in Regnum quando a Strigonienſi electo juſſu Summi Pontificis inunctus fuit: ſed mortuo eodem anno Andrea, cum ea pars procerum quæ eidem adhæſerat Carolum recipere nollet *Regemque ab* *n.* 19. *Rain.* 1301. 7.

Un-

Ungaris eligi, nec ab aliis electum recipi debere contenderet. Bohemiæ Regi Wenceslavo proximo, potentique Principi, uti Andreæ, ultimo ex maſcula ſtirpe Regia ſuperſtite defuncto, gradu uno cognationis Carolo proximiori, Regnum detulerunt; Wencesl. accipere noluit, filium tamen ejusdem nominis Ungaris tradidit, qui ab Archiepiſcopo Colocen. (Strigonien. Eccleſia vacante) ſacra Corona redimitus fuit, inde ob controverſiam Regum puerorum inteſtina inter Ungaros aucta odia ſunt; qua de cauſa Bon. VIII. Carolo favens Nicolaum Cardinalem Legatum pro ejusdem coronatione in Ungariam miſit, ut Madius eodem capite refert. *Per idem tempus D. Nicolaus Cardinalis pro Legato in Hungariam mittitur cauſa coronationis Regis Caroli, qui multas conſtitutiones in Hungaria fecit,* tamen nihil profeciſſe Ungarici Scri-
1302. n. 9. ptores & Rainaldus concordant, & Wenceslavum & Ungaros in jus coram Pontifice vocaſſe, qui cum de Corona Ungarica apud Pontificium Tribunal diſputare abnuiſſent, Pontifex, præterita mentione Andreæ (quem non pro Rege ſed pro adminiſtratore Regni Un-
1299. n. 13. garici habitum Rainaldus notat) Mariæ uti ſorori Ladislavi, & Carolo Roberto, uti filio Caroli Martelli, qui Mariæ primogenitus dum vixerat in Regem Ungariæ auctoritate Sedis Apoſtolicæ coronatus fuerat, jure ſucceſſionis Regnum Ungaricum adjudicavit Ana-
Rain. 1303. n. 14. gniæ 2. Kal. Iunii, in qua Ungariæ ſciſſura Dalmatæ quamvis Carolo adhæſiſſent Wenceslaumque reſpuerent, tamen nomen ejus in tabulis publicis præponere differebant, donec more ſolito Albæ Corona ſacra redimeretur; ita ut a morte Andreæ, & anno 1301. die 8. Martii uſque ad annum 1303. Regnum vacaſſe ſcripturæ Spalat. & Trag. exprimant, ſed ſupradicta ſententia Summi Pontificis per Dalmatiam publicata, quid decretum fuerit in Trag. Conſilio apparet, 1303. 22. *Aug. Quod cum Magiſter Laurentius Vicarius D. Archiepiſcopi Spalat pridie in Eccleſia Sancti Laurentii (ſcilicet Cathedrali) publicaverit ex parte D. Papæ, & Archiepiſcopi ſub pœna excommunicationis, ut quilibet Notarius nominaret Regem Ungariæ, & Regnante eodem & Siroctus Notarius dicat ſe velle facere, & nolle eſſe excommunicatum. Captum quod Notarii ponant nomen Regis* abindeque nomen Caroli Regis in ſcripturis Dalmaticis reperitur; ſed cum Wenceslaus Rex Bo. filium apud Ungaros (cuncta ſibi arrogantes) nomen tantum Regium habere, Eccleſiaſticosque præſules ad partes Pontificias in dies accedere, Caroloque adhærere cerneret, puerum cum ſacra Corona e manibus Ungarorum eripuit; Ungari vero, quamvis hac protectione deſtituti, libertatem tamen Regis eligendi ſervare cupidi, Othonem Bavariæ Ducem filium Eliſabethæ ſororis Stephani VI. elegerunt, uti eodem gradu cognationis cum Maria Andream attingentem, ipſo Wenceslavo connivente (qui ſacram Coronam reſtituit) ab Veſprimien. & Canabien. Epiſcopis coronari fecerunt anno 1305. ut Ungarici Scriptores referunt: Sed paulo poſt a Vaivoda Tranſiluano Otho captus, Coronaque privatus ægre in Poloniam aufugit: cum interim Wences. ſenior Rex Bo. obiiſſet, juniori iterum Regnum Ungari ejus partium detulerunt, qui itidem paulo poſt de hac vita migravit; hoc interim Clemens V. in Solium Pontificium ſublimatus excommunicationem in Othonem pronunciavit, Gentilemque Cardinalem Legatum ad componendas Ungaricas diſſenſiones miſit, ut præter cæteros Madius refert Ungarici
cap. 5. de Papa Clemente V. Item miſit D. Rain.
fratrem Gentilem in Hungariam pro Legato cauſa coronationis Regis Caroli Hung. A. Domini MCCCVIII. menſe Iunii D. Legatus Gentilis intravit Spaletum ubi ab omnibus de Civitate fuit receptus honorifice abiit in Hungariam, & fecit coronari Regem Carolum; quantas autem difficultates Legatus in cogendo Ungarorum concilio, animoſque eorundem Carolo conciliandos expertus ſit, ex geſtis ejusdem a Rainaldo relatis eli- 1308. n.
ci poteſt; cum Ungari etiam illi qui a 23.
Carolo ſtabant conſtantiſſime affirmarent 1308. n.
quod nolebant, nec erat aliquatenus intentionis 25.
eorum quod Eccleſia Romana, vel ipſe D. Legatus ejus nomine de Rege ullatenus provideret, ſed placebat eis, quod illum, quem ipſi ex antiquo, & approbato ejusdem Regni more vocarant & in Regem aſſumpſerant, præfatus D. Legatus ejusdem Eccleſiæ Romanæ nomine in verum Regem Ungariæ confirmaret, ſed etiam ſi transactum fuiſſet, ut Carolus ab Vn- n. 23.
garis electus, a Legato vero confirmatus diceretur; tamen neque Ladislaus Vaivoda Tranſilvanus, neque Mathæus Palatinus Concilio intereſſe voluerunt; Sed uſurpata quiſque dominia, contempta Regis auctoritate retinebat, ita ut Legatus per biennium in Ungaria moram trahere coactus fuerit; poſt conſtitutiones etenim a Rainaldo relatas, quæ anno 1309. collectæ dignoſcuntur, in originali exiſtunt aliæ duæ datæ Po- in Bibli-
ſonii XI. Kal. Iunii Pontificatus Clem. oth. Vali-
P.P.S. anno ſexto ſcil. 1310. quo tem- cellana B.
pore tandem Legatus Vaivoda Tranſil- n. 12.
vano in partes Caroli traducto, conſequutaque Corona, Carolum Albæ more conſueto *coronari fecit* ut Madius, & Ungarici ſcriptores referunt. Sic demum viceſimo anno poſt Ladislavi fratris necem Maria Coronam Ungaricam a pluribus controverſam favore ſummorum Pontificum conſecuta eſt. Carolo Roberto nepoti, qui paternos titulos Principis Salernitani, & honoris Montis Sancti Angeli aliis Ungaricis addidit, quibus ejus quoque deſcendentes uſi ſunt.

In qua de Regno Ungarico controverſia mors plurium perſonarum Unga-

rici Regni ſtatum variare fecit: Nam prout improbi mores Ladislavi in cauſa fuere, ut proceres inter ſe diffiderent, ita ejusdem in occidendo unico fratre crudelitas omnium animos a ſe alienavit, cumque filios non haberet, occaſionem dedit, Andream (qui Venetiis uti privatus Civis vivebat) in ſpem Regni evocandi, & ſicuti repentina mors Ladislavi Andreæ præſenti Regnum detulit, ita Carolus Robertus niſi mors ejusdem Andreæ duorum Wenceslavorum, & plurium Prælatorum, qui a parte eorumdem ſteterant, interceſſiſſet, Regnum conſecutus non fuiſſet, cum, quamvis favore ſummorum Pontificum majorem partem Prælatorum, pluresque proceres ſibi obſequentes haberet, tamen neque poſt conſecutam ſacram Coronam regnare permittebatur, & cum Matthæo Palatino ſuisque adhærentibus acri prælio dimicare coactus fuit anno 1312. in quo ægre victor Regnum quidem ſibi confirmavit, auctoritate tamen nutante, & imbecilla per plures annos uſus eſt, ut inferius obſervabitur.

CAPUT XI.

De Differentia inter mare Adriaticum, & Culphum Veneticum.

ADrienſes Tuſcos Liburnis in maritima ditione ſucceſſiſſe: Adriaticoque nomen impoſuiſſe lib. primo cap. primo & 5. relatum eſt, & ex collatione rerum Venetarum aliquæ ipſorum actiones conjectatæ fuerunt lib. 3. cap. ultimo; ex quibus ſic breviter relatis Adriatici maris fines quinam fuerint, diſtingui nequit; ad quos eliciendos antiqua Tuſcorum ſedes inquirenda eſt, ut inde, & tempus adeptæ ditionis, & fines Adriatici maris diſtinguantur. Tuſcos enim Circumpadanos campos, Picenum, Tuſciam, & Campaniam in poteſtate habuiſſe Scriptores paſſim memorant; Sed quænam ex his antiqua ipſorum ſedes fuerit non conveniunt: Livius etenim Dec. prima lib. 5 ait.

Tuſcorum ante Romanum Imperium late terra marique opes patuere, mari ſupero, inferoque, quibus Italiæ Inſula modo cingitur, quantum potuerint, nomina ſunt argumento, quod alterum Tuſcum communi vocabulo gentis, alterum Adriaticum mare, ab Adria Tuſcorum colonia vocavere Italicæ gentes, Græci eadem Tyrrhenum atque Adriaticum vocant, ii in utrumque mare vergentes incoluere, urbibus duodenis, terras, prius cis Apenninum ad inferum mare, poſtea trans Apenninum totidem, quot capita originis erant, Coloniis miſſis, usque ad Alpes tenuere; Alpinis quoque ea gentibus haud dubie origo eſt, maxime Rhetis, quos loca ipſa efferarunt, ne quid ex antiquo præter ſonum linguæ nec eum incorruptum retinent.

Diodorus autem Siculus de eisdem a Gallis e Circumpadana regione pulſis referens duplicem opinionem tradit lib. 14.

Galli, qui tranſalpinas regiones inhabitant, validis anguſtias illas copiis transgreſſi, terras inter Apenninum, & Alpium juga occupant, Tyrrhenis, qui illic habitabant ejectis. Hos nonnulli ex XII. Tyrrheniæ oppidis eo deductos tradunt, alii Pelaſgos eos faciunt, qui ante belli Trojani tempora Deucalionis e Theſſalia diluvium fugientes, ibi locorum conſederint, hosque ſecuti ſunt recentiores Scriptores. Philippus tamen Cluverius contrariam amplexus eſt opinionem; Nam Italiæ antiquæ lib. 2. cap. primo de Circumpadana regione differens ait.

Verum ſive duodecim heis, ſive pauciores numero, ſeu tandem nullæ per ea tempora in Circumpadana Etruria fuerint urbes; hæc certe Etruſcorum antiquiſſima ac prima fuit ſedes, ex qua poſtea in eam migrarunt regionem, quæ inter Apenninum & mare inferum Macramque amnem ac Tiberim dicta eſt Etruria. Probatur hoc eo maxime argumento quod plurima pars poſterioris hujus Etruriæ, antequam Pelasgi immigrarent, ab Umbris habitata fuit: teſtibus luculentiſſimis, qui ſupra citati, Herodoto, Marciano Heracleſi, ac Dionyſio Halicarnaſſenſi, quibus adde Plinii auctoritatem lib. 3. cap. 5. ita tradentis: Etruria eſt ab amne Macra; ipſa mutatis ſæpe nominibus, Umbros inde exegere antiquitus Pelasgi: Hos Lydi, a quorum Rege Tyrrheni, mox a ſacrificio ritu lingua Græcorum Thuſci ſunt cognominati, & paulo poſt loca & amnes recenſens Etruriæ, *hinc amnes Prille, mox Umbro, navigiorum capax; & ab eo tractus Umbriæ.* Hic amnis Umbro vulgari nunc vocabulo Ombrone, mediam fere Macram inter Tiberimque ſecat Etruriam. Quum igitur antiquitus heic fuerint Umbri; Tuſcos, quos non Lydos origine ſed antiquiſſimam indigenamque Italiæ fuiſſe gentem, ſatis ſuperque oſtenſum, aliam tum habuiſſe ſedem certum eſt. Ea vero nulla demonſtrari poteſt, niſi quam inter Apenninum, & Alpeis circa Padum incoluerunt. Huc adde quod Umbris ad inferum mare incolentibus Ligures fuere contermini Dionyſius Halicar. eodem lib. primo de Aboriginibus loquens *alii Ligurum colonos eos fuiſſe fabulantur, Umbris confinium.*

Quibus Cluverii obſervationibus addi poſſunt alia Dionyſii & Plinii loca, nam Dionyſius eodem lib. primo de Pelasgis cum Umbris mixtis incolentibus differens ait: *tenuerunt indiviſæ gentes ſociæ Cære, Agylla, Piſa, Saturnia, Alſium, & quædam alia, quæ poſtea a Tyrrhenis occupata ſunt.* & infra *derelictas autem a Pelasgis urbes occupaverunt tum alii multi, & quique erant finitimi, tum maxime Tyrrheni plurimas ac optimas.*

mas. Plinius quoque lib. 3. cap. 14. *Umbrorum gens antiquiſſima Italiæ exiſtimatur, ut quos Ombrios a Græcis putent dictos, quod inundatione terrarum imbribus ſuperfuiſſent CCC. eorum oppida Thuſci debellaſſe reperiuntur.* Ex quibus Tuſcos Pelaſgorum, & Umbrorum loca ex utraque Apennini parte occupaſſe conſtat; Sed de antiqua ſede Tuſcorum clarius idem Dionyſius eodem lib. primo.

Atque Tyrrhenos quidem diverſos eſſe a Pelaſgis hoc argumento inducor, neque tamen Lydorum eos colonos arbitror, nec enim communis illis eſt lingua; nec poſſumus dicere, quod licet non amplius uno utuntur ſermone, alia tamen priſcæ patriæ ſervant indicia: neque enim eadem, quæ Lydi colunt numina, nec ſimilibus utuntur legibus, aut ſtudiis; verum hac parte plus a Lydis, quam a Pelaſgis differunt; Quare vereor ne veriſimilior eorum ſit oratio, qui, non advenam eſſe hanc gentem, ſed indigenam adſeverant: quandoquidem & pervetuſta eſt, nec cum ulla alia moribus, aut lingua convenire compertum eſt. Hoc autem nomine a Græcis adpellatos eſſe nihil vetat, vel propter domicilia turrita, vel ab aliquo potente principe. Romani certe aliis eos vocant nominibus: Etenim ab regione, quam aliquando incoluerunt, nomine Etruriam, Etruſcos adpellitant, & ob excellentem ſacrorum ac Divini cultus peritiam, nunc quidem obſcurius Tuſcos, olim vero exactiori voce quemadmodum Græci Θυοσκοὺς *nuncupabant; ipſi vero a Duce quodam Raſena, eodem quo ille modo ſe nominant, urbes autem a Tyrrhenis habitatas, & modos adminiſtrandæ reipublicæ, univerſamque ejus gentis potentiam, & res geſtas digniores cognitu; ad hæc fortunæ varias vices dicemus alias.* Ex quibus apparet Tuſcos a Romanis dictos fuiſſe, Etruſcos a regione *quam aliquando incoluerunt Etruria* ſcilicet ante Romana tempora; quæ alia eſſe non poteſt, quam Circumpadana Etruria, ex qua deinde Ligurum, & Umbrorum regiones occupaverunt, de qua Etruria antiqua & Circumpadana Plinium locutum perſpicitur; dum eodem cap. 14. lib. 3. ait: *ab Ancona Gallica ora incipit Togatæ Galliæ cognomine, Siculi, & Liburni plurima ejus tractus tenuere, in primis Palmenſem, Pretutianum, Adrianumque agrum, Umbri eos expulere, hos Etruria, hanc Galli,* cum e Circumpadana Etruria Tuſcos a Gallis pulſos conſtet; de qua Diodorum quoque Siculum ſcripſiſſe apparebit, ſi expendantur ejusdem verba lib. 5. ab eodem Cluverio ad probandum Tuſcorum luxum allata. *Præſtat ut de Tyrrhenis etiam dicamus; Hi quondam fortitudine præcellentes magnum terræ tractum occuparunt, multasque & celebres condiderunt Urbes, quin & Claſſe potentes diu maris Imperium tenuere, & mare quod Italiam alluit Tyrrhenum de ſuo nomine appellarunt. Hi inter cætera, quibus pedeſtrem militiam excolere, tubam reperierunt ad bella utiliſſimam, quæ Tyrrhena inde vocatur. Summis exercituum Ducibus, hoc ipſo Majeſtatem conciliarunt, quod lictores cum faſcibus, & ſellam curulem ex ebore, togamque purpura prætextam illis addidere. Domorum quoque porticus ad avertendos turbæ ſervorum, & Clientum ſtrepitus, & moleſtias percommodum invenerunt, quorum pleraque imitati Romani in ſuam translata Rempublicam ad ſummam elegantiam provexere: Litteris vero & in primis naturæ perſcrutationi plurimum ſtudii impenderunt fulminum conſiderationi præ cunctis mortalibus ſummopere intenti, quapropter hac etiamnum ætate totius prope Arbis moderatores hos viros admirantur, & prodigiorum per fulmina oſtenſorum interpretibus illis utuntur, cum autem terram incolant uberrimam, eamque probe exerceant, largiſſimos inde fructus percipiunt, qui non modo ad nutricationem ſufficientem, verum etiam ad prolixas voluptates, & delitias conducant. Bis enim in die menſas adornant opiparas, cæteraque ad lautitiem & faſtum pertinentia adhibent. ſtragula texunt, cum floribus inſperſa, argenteorum eis poculorum ingens copia eſt, & varietas, familiarium etiam miniſtrorum non exiguus in parato eſt numerus, quorum alii formæ decore excellunt, alii ſumptuoſiore, quam pro ſervili conditione veſtitu exornati ſunt, ſecretas ab aliis ſedes habent omni cultu inſtructas, tum ſervi, tum etiam ingenuorum plerique, ad extremum abjecta quam olim exercuerant virtute in compotationibus, & ignavia degeneri vitam exigunt, ideoque non mirum eſt, quod majorum in bellis gloriam amiſerunt, nec minimum eis ad luxum confert ſoli præſtabilitas, regionem enim tenent utiliſſimam & optimis glebis præditam, ex qua omnis generis fructus recondunt: Tyrrhenia enim fecunditate nulli cedens terræ in late patentibus campis recumbit, clivoſos tamen interim colles habet, arationi idoneas. Humori etiam mediocri, non hyberno ſolum tempore ſed æſtivo rigatur.* ex quibus ſicuti conſtat Diodorum florentem referre Tuſcorum ſtatum, ita ubertatem terræ, fructuum exuberantiam, delitias, opiparas menſas, argenti copiam, lateque patentes campos, qui etiam æſtivo tempore rigarentur enumerando, Circumpadanam regionem deſcribere apparet, ut apud Plutarchum quoque videre eſt, qui eamdem regionem a Gallis occupatam deſcribens in Camillo ait: *Arboribus regio omnis paſcuisque læta, atque irrigua fluminibus incolebatur urbibus octodecim inſignibus, atque amplis ad rem induſtria parandam, & ad luxum vitæ pariter comparatis, has Galli ejectis Tuſcis ipſi occupavere,* ſed cum eamdem regionem adhuc incolere Tyrrhenos Diodorus innuat, eaque Tuſcis ſui temporis non congruant, ideo ab aliquo Scriptore antiquo Circumpadanam Etruriam deſcribente, ea ſumpſiſſe debuit, ut perſpicitur ex eis, quæ de *Domorum porticibus ad avertendas turbæ ſervorum, & Clientum ſtrepitus percommode invenerunt* refert, quæ de Atriis ab Atrienſibus inventis intelligenda eſſe, teſtatur Varro de lingua Latina lib. 4. *Impluvium, compluvium utrumque a pluvia Tuſcanicum dictum a Tuſcis, poſtquam illorum cavum ædium ſimilare ceperunt. Atrium appellatum ab Atrienſibus Tuſcis illinc enim exemplum ſumptum,* quorum nomen brevitati ſtudens omiſit, prout etiam Adriatici maris ab eiſdem denominati.

 Sed

Sed cum Etruriæ Circumpadanæ antiquum nomen Galli deleviſſent, Galliciſque nominibus, quibus in poteſtate Romanorum pervenerant vocaretur, ut præter cæteros obſervat Strabo lib. 5. *Romani autem rerum potiti cum Colonos in varia loca emitterent, nomina tamen eorum, qui prius ibi habitaverant conſervarunt, ac nunc Romani cum ſint omnes, nihilominus tamen quidam Umbri, alii Tyrrheni, Veneti, Ligures, Inſubres dicuntur* fieri potuit ut Diodorus, omiſſo antiquo Circumpadanæ Etruriæ nomine jam obliterato, omnia Tuſciæ ſui temporis tribuat, prout ejusdem coævus Livius ex Ciſapenninæ Tuſciæ nomine ſervato, hanc antiquam Etruriam arbitratus, inde in Circumpadanam colonias deductas nulla adhibita dubitatione ſcripſit; Polybius autem hunc errorem vulgarem redarguere videtur loco a Cluverio relato lib. 2. *Igitur planiciem iſtam (ſcilicet circa Padum) tenuere quondam Tyrrheni cum quidem, & campos circa Capuam, & Nolam, Phlegreos quondam dictos poſſederunt, quod multorum pravis conatibus obſtarent exteris innotuerunt, magnamque opinionem virtutis apud eos ſunt conſecuti. Idcirco qui in Tyrrhenorum principatus inquirunt, eos oportet non ad illam regionem, quam nunc tenent oculos referre, ſed ad campos ſupradictos, & ad opes quas inde colligebant.*

Tuſcorum igitur antiquam ſedem in Circumpadana Etruria fuiſſe cum Cluverio dicendum eſt, exindeque in Tuſciam, Picenum, & Campaniam colonias deductas; Sed cum in referendis Liguriæ finibus locum Polybii, accolas Apennini deſcribentis adducens Cluverius *lib.* 2. *Initium Apennini ſupra Maſſiliam, & qua Alpibus jungitur Ligures habent ex utroque latere, & quod Tyrrhenum mare ſpectat, & quod prædictam planitiem : Iuxta mare ad Piſam usque primam Tyrrhenis verſus Occaſum Solis Urbem, in mediterraneo ad Aretinorum usque fines, inde ſequuntur Tyrrheni, & mox his contermini Umbri* fines Liguriæ juxta Arni fluenta poſuerit, quod de tempore a Polybio relato intelligendum eſt, nam ſicut antiquitus rebus Tuſcorum florentibus, Liguriæ fines citra Macram ſitos Lunæque portum Tuſcorum fuiſſe ex Strabone deducit, ita innuere videtur rebus eorundem langueſcentibus, omnia loca usque ad Arnum, Aretinorumque fines a Liguribus adempta, & tempore Polybii poſſeſſa fuiſſe : Lucas tamen Holſtenius, ejusdem Cluverii in peregrinatione Italica Comes, locum eundem Polybii expendens, vir antiquitatis peritiſſimis dictionem (Aretinorum) reliquæ verborum Polybii ſententiæ non congruere animadvertit; quippe Polybius relatis Liguriæ finibus ex Meridionali latere Apennini, mare verſus ſitis, fines Apennino Septemtrionales & Mediterraneos deſcripturus, Aretinos minime nominaſſet, qui in Meridionali ejusdem latere ſiti, mare ſpectant, ſed aliquos ex Tranſapenninis populis, qui ad *prædictam planitiem* ſiti ſunt; ideo ex ſimilitudine vocis pro Της Αρρητίνων Χώρας reponi debere Την Ρηγίνων Χώρας (Reginorum fines) paulo ante mortem pro veteri amicitia ſignificavit, idque ex alio Polybii loco ſe elicuiſſe dixit, ubi relata victoria quam Romani de Gallis in Tuſcia conſecuti ſunt, ſubdit lib. 2. *Romanorum Dux collecta ſpolia Romam miſit, prædas iis reddidit, a quibus fuerat abacta, ipſe cum utroque exercitu ſecundum Liguriæ fines iter faciens in Bojorum agrum irrupit, ſatiatisque militum animis, prædæ avidis, paucis diebus copias Romam reduxit*, ideo ſive per vallem Sefronianam in eorundem Reginorum agrum (ut in notis Holſtenii repertum fuit) ſive per vallem Mugellam breviori itinere (cum circa Telamonem prælium ſecutum Polybius referat) faciliorique Apennini tranſitu in Bononienſem irruperunt. Romani, (cum utrique Boi fuerint) eo usque Liguriæ fines extenſos fuiſſe dicendum eſt, quo Romani tranſierunt *juxta Liguriæ fines* iter facientes, quibus ſic explicatis, & correctis, ſi argumenta Io. Baptiſtæ Agucchii Felſinæ ſuæ Principatum Etruriæ tribuentis, locumque Plinii adducentis *Epiſtol.*
cap. 15. lib. 3. *Colonia Bononia Felſina vocitata quum Princeps Etruriæ eſſet* invertantur; *edita Bonon. 163*
& Etruria antiqua in Circumpadana regione ſtatuta, ex eadem in Ligures & Umbros expeditiones factæ dicantur, longe probabiliores ejus eruditiſſimæ conjecturæ evadent: Ex opportunitate enim ſitus prope faciliorem Apennini tranſitum, & utriusque maris proximitatem, rebus Tuſcorum florentibus, ex frequentibus conventis ibidem factis Felſinam ad Principatum utriusque Etruriæ evectam cum Plinio dicendum eſt; cum tunc temporis univerſa quoque Italia Tyrrhenia nuncuparetur; ut Dion. Halic. refert lib. primo *erat Tyrrheniæ nomen illo tempore celebre per Græciam, & tota Italia qua Occidentem ſpectat nullo gentium diſcrimine appellationem illam habebat.* & infra *quæ quidem confuſio non minus quam alibi in Italicis fuit gentibus, fuit enim tempus quo Latini, Umbri, Auſones, & alii Tyrrheni a Græcis dicebantur, quod propter longinquitatem earum gentium difficile eſſet, hæc diligenter diſcernere, adeo ut Romam ipſam Tyrrhenicam Urbem multi Scriptores opinati ſunt.* inde Servius ad X. Aeneidos *Tuſcos omnem pene Italiam ſubjugaſſe manifeſtum eſt:* Tuſci ergo ſicuti potiorem Italiæ partem poſſederunt, ita eidem proprium nomen communicarunt, proximoque mari indiderunt, & alterum Tuſcum, ſive Tyrrhenum a nomine gentis, alterum Adriaticum ab Adria Etruriæ Civitate dictum fuit, & quamvis Adriaticum pro ſupero, & Tuſcum pro infero *quibus Italia inſulæ modo cingitur* communiter cum Livio & Plinio ſumant, Scriptores tamen alia maris nomina inter hæc interpoſita fuiſſe conſtat, certosque, & determinatos fines utrumque habuiſſe, nam de infero Plinius lib. 2.

Quæ

Quum igitur trigoni ſpeciem Italia tota referat, unum ejus latus, quod Orientem ſpectat Ionium mare, & continuus illi ſinus Adriaticus terminant, Meridiei vero, & Occidenti obverſum latus Siculum Tyrrhenumque mare. & infra *Alpium continua juga definiunt, quæ a Maſſilia, & proximis locis mari Sardoo incipiunt.* Strabo autem lib. 2. *Quidquid hujus maris eſt ad Africam Africum, ſeu Libicum mare dicitur, quæ ad oppoſitam terram pertinent partes, mare Hiſpanicum, Liguſticum, Sardoum, ac denique Tyrrhenum usque ad Siciliam dicuntur* idem Plinius lib. 3. cap. 5. *mare Liguſticum ab eo ad Siciliam inſulam Tuſcum quod ex Græcis alii Notium alii Tyrrhenum, e noſtris plurimi inferum vocant* & etiamſi eoſdem Tuſcos Claſſe potentes Sardiniam & Corſinam aliquando in poteſtate habuiſſe, Coloniasque in Oceanum deducere tentaſſe referant Diodorus, & Strabo, tamen Siculis, & Carthaginenſibus obſtantibus, intra Siciliam, Corſicam, & Sardiniam Tuſci, ſive Tyrrheni maris nomen reſtrictum fuit, ſed quamvis, quonam tempore Etruſci, Ligures, & Umbros ex hodierna Tuſcia pepulerint, ditionemque proximi maris adepti ſint nemo tradat, & ea quæ Dionyſius loco citato de *eorundem republica, univerſa ejus gentis potentia, resque geſtas digniores cognitu, & fortunæ varias vices* ſe alias dicturum promittit ſimul cum aliis operibus ejus perierint; tamen cum Herculem ex Hiſpania reducem Ligures viciſſe, cum Aboriginibusque, & Evandro verſatum referat; Tyrrhenorum autem mentionem nullam faciat, hinc argui poteſt Herculis tempore Tuſcos nondum Apenninum transgreſſos fuiſſe, ſed paulo poſt; Nam annis 55. poſtea, ſcilicet adventus Æneæ tempore, Tuſciam hodiernam poſſediſſe, ea quæ de Mezentio Tyr. Rege idem tradit Dionyſius comprobent; Campaniam vero ante Romuli tempora tenuiſſe Capua 48. annis ante Romam condita declarat. De Adriatico autem mari diverſa eſt ratio: Nam quando Etruriam ſolum Circumpadanam Tuſci incolebant, nulla ex parte mare ſuperum attingebant, obſtantibus Venetis, Spinetis, & Umbris; ſed his pulſis, paludibusque circa oſtia Padi aptatis, ut Plinius refert lib. 3. cap. 16. ubi relatis Padi oſtiis ſubdit *omnia ea flumina, foſſasque primi Sagi fecere Tuſci egeſto amnis impetu per transverſum in Atrianorum paludes, quæ ſeptem maria appellantur, nobili portu oppidi Thuſcorum Atriæ, a quo Atriaticum mare ante appellabatur, quod nunc Adriaticum* Adriatici ditionem conſecuti ſunt, quod eveniſſe debuit circa ea tempora quando Græci Corcyram Liburnis ademerunt, id eſt poſt annum 16. ab urbe condita, ut relatum eſt lib. primo cap. 5. viguiſſeque usque quo a Gallis pulſi fuerunt, ut Livius refert Dec. 1. lib. 5. *Priſco Tarquinio Romæ regnante Belloveſus ſuperatis Alpibus, fuſisque a se Thuſcis, haud procul Ticino flumine condidit urbem Mediolanum. Alia ſubinde manus Elitovio Duce, ubi nunc Brixia, & Verona urbes ſunt, locos tenuere Libui, conſiderunt, poſt hos Saluvii, qui prope antiquam gentem Levos Ligures incolentes, circa Ticinum amnem petiere Apenninum, deinde Boi, Lingonesque transgreſſi, cum jam inter Padum atque Alpes omnia tenerentur, Pado ratibus trajecto, non Hetruſcos modo, ſed etiam Umbros agro pellunt: intra Apenninum tamen ſe ſe tenuere: tum Senones recentiſſimi advenarum ab Utente flumine usque ad Aeſin fines habuere* ſed etiamſi Adriaticum mare, uti majorem partem ſinus (a Græcis Ionii dicti) pro univerſo ſinu ſumant Scriptores; idemque eſſe Adriam, & Ionium Scylax, & Strabo teſtentur, tamen ejus fines uſque ad montem Garganum, & Dyrrachium intra ipſum ſinum perveniſſe Cluverius ex Ptolomeo pluribus demonſtrat, quibus poteſt addi locus Stra- *l. 4. c.* 17.
bonis ab eo prætermiſſus, qui Epiroticas gentes deſcripturus lib. 7. ait: *Nos autem conabimur quantum, & ſcriptioni huic convenit, & a nobis præſtari poteſt ſingula proſequi; ſumpto ab ora Ionii ſinus initio, quæ ibi incipit, ubi ex Adria navigatio finitur. Prima hujus oræ pars eſt circa Epidamnum, & Apolloniam.* Cauſam autem, quare ultra Epidamnum Atrienſes fines ſuos non protulerint, repetenda eſt ex ſupra relatis de Liburnis lib. 1. cap. 5. nam ſicuti ex Scheriæ poſſeſſione Liburnos univerſo ſinui dominatos fuiſſe ibidem oſtenſum fuit, ita cum eandem Græci, Liburnis ademptam, Corcyram denominaverint, antequam Atrienſes maris dominium conſecuti ſint. Inde Atrienſium ditionem uſque ad Corcyreorum fines extenſam fuiſſe dicendum eſt, quorum coloniæ fuerunt Dyrrachium, & Appollonia; ideo Atrienſes, qui rebus Corcyreorum florentibus Liburnis ſucceſſerant, ditionem ſuam ultra Dyrrachium, & Garganum montem proferre non potuerunt; Adriatici ergo maris antiqua denominatio, limitibus intra ſinum deſcriptis terminata fuit; Ptolomeus tamen extra ſinum quoque Adriaticum protendit, & Peloponneſum, Cretam, & Siciliam tangere ſcribit, ipſoque antiquior S. Lucas navigationem Divi Pauli e Creta Siciliam verſus deſcribens in actis Apoſtolorum cap. 27 ait *Quum ergo quarta decima nox adveniſſet, & jactarentur in Adria*, quomodo autem, quandove mare, quod Siculum dicebatur, Adriatici nomen ſortitum ſit nemo refert: id tamen eveniſſe potuit poſt inſtitutas ab Auguſto Claſſium ſtationes Miſeni, & Ravennæ, cum Miſenati, a Sicilia Occidentem, & Meridiem verſus, maris cura demandata fuerit. Ravennati vero, Adriaticiſſimus, proximique Ionii, Siculi, & Ægæi cum reliquo Orientali, ut Vegetius refert lib. 4 *apud Miſenum & Ravennam ſingulæ Legiones cum Claſſibus ſtabant, ne longius a tutela urbis abſederent & cum ratio poſtulaſſet, ſine mora, ſine circuitu ad omnes Mundi partes pervenirent, nam Mi-*

ſenatium Claſſis Galliam, Hiſpanias, Mauritaniam, Africam, Ægyptum, Sardiniam, atque Siciliam habebat in proximo; Claſſis autem Ravennatium Epirum, Macedoniam, Achajam, Propontidem, Pontum, Orientem, Cretam, Cyprum petere directa navigatione conſueverat. Adeo, cum ut ipſius Siciliæ cuſtodia Miſenati Claſſi tributa fuerit, maris autem Siculi dicti Ravennati; ideo ad æquivocationem vitandam, ex Claſſe Adriatica mare Siculum cuſtodiente, Adriatici maris nomen extenſum, Siculumque obliteratum fuiſſe, conijci poteſt, quod ſicuti ad antiquam Adriatici denominationem a Tuſcis inductam referri non poteſt (ut Cluverius recte animadvertit) ita Strabo antiqua nomina referens Siculum, quod apud auctores reperiit poſuit, prout etiam idem Ptolomeus, qui quamvis Romano tunc uſuali more Adriaticum ſui temporis uſque ad Cretam protendat, tamen in relatione locorum intra ſinum exiſtentium aliqua in Ionio, & aliqua in Adriatico more antiquo ſtatuit. Hinc obſervanti patebit Adriatico mari idem, quod Illyrico eveniſſe: poſtquam enim Illyricum uſque ad Danubium ſeu Iſtrum extenſum fuit, Illyrici maritimi, & antiqui nomen obſoleſcere cœpit, & in Dalmatiam tranſiit, ut relatum eſt; ita Adriatico quoque mari extra ſinum Cretam uſque extenſo, antiquum Adriaticum Dalmaticum dictum fuit, ut præter relatos auctores teſtantur Lucanus Pharſal. lib. 2. deſcribens Apenninum montem. *lib. pr. cap. 6.*

Mons inter geminas medius ſe porrigit undas
Inferni ſuperique maris, colleſque coercent.
Hinc Tyrrhena vado frangentes æquora Piſæ.
Illinc Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon.

Et Tacitus Annal. lib. 30.

Piſo Dalmatico mari tranſmiſſo, relictiſque apud Anconam navibus per Picenum. ſi quis igitur antiquam Tuſcorum ditionem concipere vellet, eamdem cum recentioribus comparare, & Regno Longobardorum aſſimilare poſſet. Nam prout ante Romanum Imperium Italiam a Græcis Tyrrheniam nuncupatam refert Dionyſius, ita poſt ejuſdem declinationem a Romano Græcis ſcil. Pyzant. ſive Conſtantinopol. Scriptoribus Longobardia dicta fuit, a Longobardis, qui Circumpadana regione occupata, reliqua quoque loca conſecuti ſunt, quæ olim Tuſci tenuerunt, in hoc tamen invicem diſcreparunt, quod Tuſci vires Græcorum per Italica littora, & Siciliam diſtractas nacti, navigationem inſtituere & exinde dominium in utroque mari adipiſci potuerunt: Longobardi vero neutro mari potiti ſunt, obſtantibus Romano-Græcis, qui utrumque mare ſimul cum littoribus Italicis Orientalibus retinebant; ſed Tuſci luxui ſe dedentes Circumpadana a Gallis, Campania a Samnitibus, & Occidentali Tuſciæ parte a Liguribus pulſi, ſimul cum nomine amiſerunt, nomenque ipſorum in Meridionali tantum Tuſciæ parte ſervatum fuit; Longobardi vero quamvis a Francogallis ſubacti fuerint, tamen Longobardici Regni nomen diu in uſu fuit, donec in Italicum tranſiit, hodieque Circumpadana regio Longobardiæ nomen, ſive ut vulgo Lombardiæ, ſervat; etiamſi Scriptores latine ſcribentes, Gallica nomina Romano more urſurpare ſoleant.

Etruriæ ergo Circumpadanæ antiquæ quamvis nomina perierint, tamen, & Rhetia a Duce eorum Rheto, & mare proximum ab Atrienſibus denominata nomina antiqua Tuſcorum adhuc ſervant; ſed cum ipſum Adriaticum mare Culphum Veneticum dicatur quomodo, quandove id nomen inditum fuerit indagandum eſt. Veneti ab antiquiſſimis temporibus proximi Tuſcis, deinde Gallis regionem inter Alpes, & Atheſim tenuerunt, vigenteque Romano Imperio poſſederunt, & quamvis a Longobardis deinde univerſa ditione terreſtri pulſi fuerint, tamen ad æſtuaria confugientes, maris uſum ſimul cum nomine ſervarunt, Græciſque Imperatoribus adhærentes conatibus Longobardorum obſtiterunt, & Dalmatis aſſociati, Saracenos e ſinu pepulerunt, Narentanos deleverunt, & Northmannis compeſcitis, Atrienſium imitatione, Adriatici quoque fines antiquos conſecuti ſunt, & quamvis Emanuel Imperator dominium Adriatici recuperare tentaverit, graveque damnum eorum rebus intulerit, & ex amiſſione Iadræ majora incommoda experti ſint, tamen cum Claſſes Græcanicæ intra ſinum deinceps non venerint, & Northmannorum ſtirpe extincta, ſucceſſores Germani parum maris uſum habuerint: Veneti prolata interim in Orientem navigatione, & in Palæſtina Civitatum expugnatarum participes facti, crebro illuc navigantes, univerſos ſinus accolas a ſe pendere coegerunt, & oblata Francorum ſocietate Iadram expugnarunt, indeque ipſum Græcorum Imperium capta Conſtantinopolicum Francis diviſerunt, majoremque ejus partem ſortiti titulis Dalmatiæ, & Croatiæ quartæ, & dimidiæ totius Imperii Romaniæ addiderunt, exindeque Culphi Venetici nomen apud auctores uſurpatum reperitur, cujus cauſa indaganda eſt: Thomam enim Maurocenum primum Conſtantinopolitanum Patriarcham a Latinis electum confirmatione a Summo Pontifice conſecuta, Veneta Claſſe vectum, Raguſium, & Dyrrachium Venetis acquiſiviſſe Dandulus refert.

CA-

Thomas igitur Mauroceno ab Innocentio Patriarcha effectus, & cum literis Papæ Venetias rediit, & cum parato ſtolo portum exiit, & Raguſinæ urbi, quæ Græcorum inſtinctu rebellaverat Venetis, bellum intulit, illuque de Græcorum diffiſi favore civitatem Venetis reddidere: Patriarcha poſtea ſecedens Dyrracchinm impugnavit, cepit, & munivit, & Conſtantinopolim inde pervenit & infra. *Petrus Ziani Dux ordinatur Anno Domini* 1205. *pari igitur propoſito Dux anno* 2. *paratis* 13. *galeis Rainerium Dandulo, & Rogerium Permarino præfecit, qui extra Venetorum Culphum euntes Leonem Veteranum Piratam cum* 9. *galeis capiunt, & morti tradunt, poſtea Corphum hoſtiliter aggrediuntur, & tandem obtinent, & muniunt, & quæ geſſerant Duci inſinuant; Dux tunc Angelo Avotanto Petro Michaeli, Stephano Foſcareno, Gilberto Quirino, Octaviano Firmo, Iacobo Fero, Marino Caprincolo, Guliano Staniano, Simoni Bono, & Ioanni Beato eandem inſulam conſtituendam tradit.* inde argui poteſt ex Raguſii & Dyrrachii conſecutione Venetos juriſdictionem Orientalis Imperii intra ſinum prorſus extinxiſſe, & cum Corcyra occupata decem viros ad eam reformandam miſiſſent, vel ut alii Chroniſtæ Coloniam inibi deduxiſſent; ideo prout olim ex ejuſdem Corcyræ poſſeſſione totius ſinus ditionem Liburnos tenuiſſe relatum eſt, ita ex ejuſdem occupatione dominium maris ultra fines antiquii Adriatici proferentes, integrum ſinum conſecuti Veneti, eidem nomen quoque proprium, prolatione tamen Latino-Græca Culphi Veneti impoſuerunt, & quamvis in Ionio quoque & Ægæo plures Inſulas conſecuti, Veneticum mare Adriatico Romano æquiparaverint, tamen cum abſolutum eorum dominium non retinuerint, antiqua nomina, Ionio, & Ægæo ſervata ſunt, & quamvis Conſtantinopolis a Græcis recuperata fuiſ-
1259. ſet, indeque incommodum in Ægæo Venetis proveniſſet, tamen maritima potentia præcellentes Græcos, eoſdem Peram & Chium Genuenſibus ipſorum æmulis cedere neceſſitarunt, Culphum autem ipſum, ſicuti ſine controverſia tenebant, ita in dies poſſeſſionem ejuſdem eo magis ſibi vindicabant, & oblata occaſione, ob victualia denegata voluntariam ſtrinnam (quam uti maris domini a navigantibus recipiebant) in tributum neceſſarium verterunt, Bononi- 1271.
enſesque & Anconitanos ex hoc tumultuantes compeſcuerunt, confirmatoque
Culphi dominio Orientales navigationes 1273.
continuantes, divitiisque affluentes terras in continenti acquirere ſatagebant, quod animadvertentes qui Reipublicæ præſidebant, verentesque ne Cives terreſtribus deliciis implicati abalienarentur a navigatione, lege lata terras emere prohibuerunt; Conſilia deinde, &
Magiſtratus reformata fuerunt, adeo- 1274.
que temperata fuit Reipublicæ forma, ut deinceps mirabili proſperitate uſi, cunctis admirationi fuerint; ſed ſicuti Culphi dominium tam ex propria potentia, quam ex circumjacentium Principum mutuis contentionibus quiete poſſidebant, ita quod ſibi proximum unicumque deeſſe videbatur Sedes Atrienſium Padique fluminis oſtia in ſuam poteſtatem redigere oblata occaſione decreverunt, Ferrariamque occuparunt; ſed cum id Summus Pontifex non probaret, reſtitutionisque eoſdem monuiſſet, ipſique (uti rem maximi momenti) exe-
qui cunctarentur, Interdicti fulmine per- 1309.
cuſſi, per Orbem Chriſtianum multa mala perpeſſi ſunt, internaque quies tunc
turbata fuit: conjuratione enim Boe- 1310.
mundi Theupuli Reſpublica Veneta con- 1311.
cuſſa eſt, rebusque nondum ſedatis Iadra defecit.

CAPUT XII.
De Tertia Iadrenſi defectione.

IAdram circa finem Ducatus Gradonici ad Ungaros defeciſſe hiſtorici Veneti uniformes referunt, idemque Regis Ungariæ Privilegium Iadrenſibus paulo poſt conceſſum teſtatur.

Carolus D. G. Ung. Dal. Cro. Ramæ, Serviæ Gallic. Ludom. Cumaniæ, Bulgariæque Rex. Univerſis & ſingulis quibus expedit præſens ſcriptum inſpecturis ſal. in omnium Salvatore. Decet Regiam Excellentiam juſtis precum inſtantiis ſuorum ſubditorum, & fidelium animum inclinare & eiſdem condeſcendere Regali cum favore, ut ipſorum numerus in opere fidelitatis augeatur, atque creſcat, proinde ad univerſorum notitiam tam præſentium, quam futurorum harum ſerie volumus pervenire, quod religioſus vir frater Stephanus Ordinis Prædicat. & Nob. vir Martinus Civis Iadr. Syndici, & Nuntii ejuſdem Civitatis ad noſtram accedentes præſentiam vice, & nomine Civium, ac Univerſitatis prædictæ Civ. a nobis cum inſtantia poſtularunt, ut prædictam Civitatem, Cives, ac Univerſitatem Iadren. in ipſorum libertatibus, & juribus conſervare dignaremur, quæ per noſtros progenitores Illuſtres Reges Ung. ſpecialiter per Dominum Regem Belam ipſis datæ fuerunt, & conceſſæ; præterea quod rectorem quem voluerint ſibi poſſint aſſumere, vel eligere, ſive ab eadem Civitate, ſive fuerit de aliis partibus, qui poſſit eos regere ſecundum conſuetudinem, & libertatem ipſius Civitatis. Nos igitur volentes invigilare pro commodo & quiete ipſorum Civium, & Univerſitatis noſtræ antedictæ Civitatis, & nihilominus attendentes ipſorum petitionem eſſe juſtam & legitimam, prædictis eorum petitionibus annuentes, juxta ipſorum voluntatem promittenda eosdem ſervare in propriis eorum libertatibus, & juribus, quæ ipſis ſunt conceſſæ per noſtros progenitores, & Illuſtr.

Belam Regem antedictum, nec aliquis Banus pro tempore conſtitutus, vel ejus officialis poſſit eos in aliquo cauſare articulo, judicare, vel ad ſuam præſentiam trahere, in cujus rei memoriam perpetuamque ſinceritatem has noſtras literas Privilegiales conceſſimus duplici ſigilli noſtri appenſione, & munimine roboratas. Datum per manus diſcreti viri Præpoſit. Alben. Eccleſiæ, Aulæ noſtræ Vicecanc. dilecti & fidelis noſtri 4. Idus Octobris Anno Domini 1311. *Regni noſtri ſimiliter XI.* tempus autem defectionis Madius refert *cap.* 6. *Anno Domini* 1311. *menſe Martii Civitas Iadra a dominio Venetorum fuit rebellata, ſubiiciens ſe dominio Pauli Bani & ſuorum filiorum, & anno ſequenti menſe May Paulus Banus Nobilis Croatarum obiit ad Chriſtum, & Mladinus ejus filius in Banum ordinatur.* Venetos ſtatim pro recuperatione Iadræ Claſſem emiſiſſe, eidemque præfuiſſe Bartholomæum Michaelem, Marcum Iuſtiniano, & Marinum Bembo, Chroniſtæ referunt, Regemque Ungariæ pro Iadrenſium indemnitate Venetis ſcripſiſſe denotant Epiſtolæ Ducis Ven. eidem Regi, & ſuo legato apud eundem Regem exiſtenti ſcriptæ, quæ poſt appendicem Annalium Danduli in codice Vaticano reperiuntur.

Sereniſſimo & Potentiſſimo D. Carolo D. G. Ungariæ Regi plurimum honorando Marinus Georgio eadem Gratia Dux Ven. & ..., Serenitatis Regiæ duas ejuſdem tenoris literas in duabus vicibus, & temporibus ſucceſſive tranſmiſſas honore ſuſcepimus condecenti, quarum habebat inter cætera ſeries, quod Civitas Iadræ, quam multis jam elapſis temporibus per nos fore occupatam aſſeritis, nunc ſponte ad veſtras manus rediit, & veſtro ſe dominio ſubjugavit, propter quod Culmen Regium nos rogavit, quod cum intellexeritis per nos ipſi Civitati & ad eandem pertinentibus Inſulis moleſtias, damna, & multa fieri nocumenta, prædictam Civitatem, & ad ipſam pertinentes inſulas nollemus ulterius moleſtare, ſuper quo ſcire volumus Regiam Majeſtatem quod primis habitis literis ſtatim fieri mandavimus reſponſales, ſed curſor lator earum receſſit ſubito, literas noſtras non recipiens, nec requirens, & receptis poſtmodum aliis ſimilibus literis dum ad miſſionem noſtræ reſponſionis intenderemus, ſupervenerant aliæ tertiæ litteræ, per quas nos requirentes ſuper eadem materia, quædam verba aſpera prout vobis placuit concluſiſtis. Super quibus admirationem concipientes non modicam Regio culmini reſpondemus. Quod ſi veram hujus rei informationem Majeſtas Regia habuiſſet, ſecuri reddimur, quod nullas de prædictis literis deſtinaſſet, nec poſtpoſuiſſet falſis ſuggeſtionibus amoris conſtantiam, quæ ſemper ab antiquo inter progenitores veſtros Reges Illuſtres Ungariæ, & prædeceſſores noſtros Duces & Venetiarum Dominium viguit, amplis utrinque vallata ſervitiis, ac gratis beneficiis augmentata. Sed credimus quod per rebelles noſtros perfidos, & infideliſſimos Iadrenſes ingratitudinis filios Culmini Regio quæ ipſorum nequam propoſitum attinent, veritate tacita mendaciter ſint ſuggeſta. Verum ut Regiæ Majeſtati facti veritas pateat, eidem reſcribimus quod ipſa Civitas Iadræ, ut eſt ubique notorium, fuit noſtra, & ipſam legitime poſſidemus a tempore, cujus non eſt memoria, immo ab antiquiſſimo tempore, & plenum & ſufficiens jus & juriſdictionem acquiſivimus, habuimus, & habemus, per conſequens in eodem, jus veſtri Regni Ung. expreſſum, & notorium in ipſa Civitate ſcilicet perceptio duarum partium tributi portæ Iadræ, ſemper facientes ob reverentiam & amorem Regium integre conſervari & dari ad beneplacitum Sereniſſimorum Regum prædeceſſorum veſtrorum, dum eis placuit ordinare, & poſtmodum ipſum jus habuit Banus Regionis ſcilicet Banus Paulus Croatarum, tamquam qui non intendebamus nec intendimus jura turbare in aliqua Regia, ſed ad conſervationem earum dare potius auxilium & favorem; de quibus juribus, & poſſeſſionibus noſtris dictæ Civitatis quibus per multa curricula temporum uſum fuit Ven. dominium nulla unquam per Reges Ung. requiſitio, inquietatio, vel moleſtia facta fuit Venetiarum Communi. Immo per Illuſtriſſimum Dominum Belam Sereniſſimum Regem Ungariæ fuit recognitum, quod Dominium dictæ Civitatis ac poſſeſſio ad Venetiarum pertineat Commune; prout hæc & alia patent exemplo conventionem initarum inter ipſum Dominum Regem per ſe, & ſuos ſucceſſores, & Dominum Ducem & Commune Venetorum quæ mandavimus oſtendi per Nobilem Virum Nicolaum Grimani fidelem noſtrum Regiæ Majeſtati. Ex prædicta ergo notificatione verorum conſtare poteſt perſpicue Celſitudini Regiæ: qualis fuit ipſorum Iadrenſium & adhuc ut majorem de ipſorum moleſtiis notitiam habeatis Regiæ Majeſtati aliqua de his, quæ contra noſtrum attentarunt dominium, breviter præſentibus referemus. Nam ut eſt toti Mundo notorium, eorum ſtatus ſub noſtro felici & ſuavi dominio, mirabiliter auctus erat. Nam de manu noſtra ſuſcipiebant omnium bonorum abundantiam, & plenitudinem gratiarum, ſed ipſi tantorum bonorum ingrati, ac eo ipſo quo magis augmentum ſtatus procurabamus eorum, magis temere præſumentes Civitatem ipſam contra noſtrum dominium, immo contra ſe ipſos potius rebellarunt, ſed ſperamus in Domino quod niſi ad noſtram gratiam & mandata redierint, eorum perfidiam, ſuperbiam, virium noſtrarum potentia, divino directa ſubſidio, in hac noſtra tam juſta cauſa prout eorum exigunt demerita conteremus, Serenitatem igitur Regiam rogamus attente, quatenus ex prædictis veritate concepta negotii Iadren. perfidiam exoſam habente ab audientia Regia ſuper talibus excludantur, ac noſtram, & Ducatus noſtri amicitiam ab antiquo ſervatam illæſe & ſic quantum in nobis eſt proponen. in futurum nunc & in poſterum conſervare velitis ad Regia commoda & honores. Die 12. *Novembris, X. Indictione* 1311. Nicolao autem Grimano Venetorum apud Regem Ung. Legato.

Significamus vobis quod literas Sereniſ. D. R. Ung. nobis per quemdam adductas curſorem recepimus, inter cætera continentes, quod Civitas Iadræ nunc ad manus ſuas ſponte rediit, propter quod nos rogavit, quod cum intellexiſſet, per nos eidem Civitati multa damna fieri ac plurima nocumenta, placere nobis ab offenſione dictæ Civitatis abſtinere, ac facere abſtineri. Ad quas literas mandavimus fieri reſponſales, ſed curſor

ipſe

ipſe receſſit ſubito, noſtris literis non receptis. Subſequenter vero alias ſimiles recepimus literas, ad quarum reſponſionem dum intenderemus, aliæ tertiæ literæ Regiæ ſupervenerunt, graviores ſatis prioribus. Nam ibi quædam comminatoria verba concluduntur, ut videre poteritis per exemplum earum, quod vobis mittimus præſentibus incluſum, nos vero deliberatione habita diligenti, cum plenum jus & Dominium ſuper Civitatem Iadræ habeamus, tam ex antiqua & longa poſſeſſione, quam etiam per formam quarumdam conventionum initarum inter Sereniſſimum Dominum Belam R. Ungariæ per ſe, & ſucceſſores ſuos, & D. Ducem & Commune Ven. quarum conventionum exemplum vobis ſimiliter mittimus præſentibus incluſum. Per quas conventiones contentatatur idem D. Rex Iadræ dominium ad nos & noſtrum Commune Ven. totaliter pertinere, & quod nunquam ſe intromittet de ea prout hæc & alia in ipſis conventionibus plenius diſtinguuntur, eidem D. Regi ſuper prædictis ſuis miſſionibus per noſtras duximus literas, prout convenit reſpondendum, quarum literarum exemplum ſimiliter vobis mittimus ad cautelam vos rogantes, per nos & noſtra Conſilia minus, & de XV. præcipiendo, mandantes, quatenus dictas noſtras literas, quas D. Regi mittimus eidem debeatis præſentare ſollicite, vel ſi abeſſet, & ſibi eas ita cito præſentare non poſſetis, ſibi eas per fidelem nuntium ut eas citius habeat mittere debeatis. Cæterum autem idem D. Rex in ſuis prædictis literis videatur aſſerere ipſam Civitatem ad ſe totaliter pertinere, ignorans forſan jus, & jurisdictionem quam habemus in ea, debeatis adire præſentiam Regiam, & ſibi inter cætera exponere magnum amorem, & amicitiam, quæ ab antiquo viguit inter prædeceſſores ſuos Sereniſſimos Ung. Reges, & prædictos noſtros Duces & Commune Ven. illæſa continuavit, poſtmodum ſemper cum exhibitionibus mutuis magnorum beneficiorum, ac ſervitiorum ampliſſime irrogatorum viciſſim, ut eſſe poteſt notorium toti mundo, & prout poteſt Majeſtas Regia manifeſte ſcire tam ex fama, quam ex forma conventionum prædictarum, quas conventiones quantum in nobis eſt ſervare intendimus perpetuis temporibus illibate, proponentes & nos, & tota Venetia prædictum amorem & amicitiam ad ipſum & Regnum ſuum continuare ſemper. futuris temporibus, ſi ſuo Culmini complacebit, quibus prout diſcretioni veſtræ videbitur relatis, dicetis eidem, quod nos opinantes ipſum informatum eſſe falſis ſuggeſtionibus noſtrorum infidelium Iadren iniquorum tacita veritate Serenitati ſuæ puram & veram per noſtras literas denotavimus veritatem, ſuper jure, & jurisdictione quam habemus in Iadra ab antiquis temporibus, & adhuc ut majorem informationem habeat de prædictis, ut ſuus animus conquieſcat, aſpiciens veritatem & jus noſtrum validiſſimum quod habemus, providimus facere ſibi per vos oſtendi exempla conventionum ipſarum, quæ vos ſibi oſtendere debeatis, ſi videre voluerit. Tamen hoc taliter facientes quod non fiant, nec oſtendatis vos hoc facere per modum litigii, nec quod videatur vos velle ſtare ſuæ deffinitioni, ſed ad informandum animum ſuum de jure noſtro, dicatis ſibi propter quod habeatur per Chronicas noſtras, quæ fuerunt diutiſſimæ, & ſunt in noſtra Procuratia Sancti Marci, qui eſt locus ita ſolemnis, quod jam ſunt circa anni CCCXIX. quod Iadrenſes ſponte dederunt ſe, & terram Iadræ abſolute, & præciſe Duci tunc præſenti & Communi Venetiarum. Circa ea quæ dicta ſunt taliter vos habentes, ut de providentia veſtra confidimus, & ſperamus, denotantes nobis ſolicite quæcunque per vos facta fuerint in prædictis, & reſponſionem fiendam per Regem, omnia particulariter, & diſtincte ac alia quæcunque ad hoc facientia ſcire, & inveſtigare poteritis. Et ſciatis, quod ſi quas expenſas continget vos facere pro eundo ad Regem, ſi forte abeſſet, vel aliter vos contigeret expenſare pro dicto facto vobis ſatisfieri integre faciemus. Die 12. Nov. X. Indict. 1311.

Diuturnam autem fuiſſe Iadrenſem obſidionem ex eis quæ Scriptores mox referendi tradunt elicitur, quo temporis ſpatio de Concordia agitatum conſtat ex epiſtola Ducis Iadrenſibus ſcripta, quæ cum ſuprarelatis reperitur.

Marinus Georgio D. G Ven. atque Cro. Dux Dominus quartæ partis, & dimidiæ totius Imperii Romaniæ Nobb. W. qui Iadræ rectores ſe aſſerunt, rectum in errore concipere intellectum. Duas literas veſtras, unam datam die ultimo Sept. alteram die 3. Octob. unam poſt alteram, quas nobis miſiſtis inſpeximus. In quibus inſerentes verba plurima magnificentia nomen Dei, finaliter in literis ultimis concluſiſtis, quod pacem & concordiam totis viribus anhelabatis nobiſcum, & quod propterea ad nos miſiſſetis ſolemniter ambaſciatores veſtros, ſi de ſecuritate eorum fuiſſetis confiſi; ſed inducebat terrorem vobis mors illius de Arbo, qui extinctus in noſtra fuerat Civitate, & ideo providiſtis nobis tutius literas deſtinare. Ad quas vobis reſcribimus, quod ſi ad Dominum intuitum mentis veſtræ dirigatis, ſapienter & provide agitis, & utinam oculos mentis convertiſſetis ad eum ad quem nos in omni ſtatu glorificamus devote, & tanto propenſius, quanto nobis licet aliquando ſiniſtrum nobis afferat, vel permittat vires & potentiam ipſius honorem & gloriam, & reprimendas quorumcunque injurias reſervavit, & tamen de ipſis viribus & potentia noſtra ſolum in tantum in ipſis confidimus, in quantum ipſius Domini Dei noſtri beneplacitis credimus inhærere, nec poteſt ejus incomprehenſibile judicium facile concipi quod cauſis latentibus permittit, fortunam aliquos blandiri ut fortius eos lædat; ſed verbis hujusmodi diutius immorari Ad id quod dicitis quod pacem anheletis, & vultis, reſcribimus, quod mandato Dominico totis viribus adhærentes illam voluimus, nec unquam pro nobis remanſit, ut omnibus non extat incognitum. Nam ab initio, & poſtmodum ſæpe, & pluries noſtros Ambb. transmiſimus, & ad vos primo, & poſtmodum de Nobilibus noſtris ſæpe, & ſæpius ad partes prædictas, & non pro nobis, ſed pro vobis ſemper remanſit bonum concordiæ, ut vos ſcitis, & novit Deus, cui omnia ſunt aperta, & nunc etiam in eadem voluntate reconciliationis, & pacis conſiſtimus, & conſiſtere intendimus ſemper cum quibuscunque, modo facta procedant, quæ nec in proſperis, nec in adverſis animum noſtrum immutant; Ita quod ſicut & tunc, ita & nunc illam volumus, & ad illam

illam intendimus, ſemper cum quibuscunque perſonis, & ad ipſam habendam cum eo quod convenit, dare operam efficacem, & ſpecialis reconciliationem & bonum cunctis noſtræ Iadræ & veſtrum quos tanta affectione dileximus, tanta charitate fuimus proſequuti, quantum (novit Deus) poterat pater naturalis erga filios gerere, vel habere, nec multum eſt opus exempli, niſi vos cunctos & ſtatum veſtrum aſpicere, qui in tantum aucti ſub noſtro ſuavi Dominio fueratis, nec occaſione mortis illius de Arbo, vel alia cauſa habeatis, vel habetis de mittendo ad nos timore, vel in aliquo dubitare, quoniam ipſe occaſione noſtra, vel alicujus civis Venetiarum nunquam recepit injuriam aliquam, vel offenſam; immo tractabatur, honorabatur, & videbatur per nos, & noſtros tanquam charus, & fidelis noſter dilectus. Sed quidam inimici ejus capitales, quorum inſidiis nemo in mundo tueri ſecure ſe poteſt, illum lethaliter percuſſerunt, de cujus morte nos, & tota Venetia doluimus, & dolemus, & ſtatim perſequi fecimus malefactores prædictos, & de aliquo invento juſtitiam, & vindictam ſumi. Illos autem qui fugerunt perſequi mandavimus per omnes partes, & bona eorum omnia ſub noſtro Dominio exiſtentia intromitti, etiam multam pecuniæ quantitatem ſtatuimus dari exhibentibus nobis eos, quod pro dicta occaſione, ut dictum eſt nec habebitis nec habeatis - - - -, ſi habetis illud deſiderium quod dicitis remanere de mittendo ad nos Ambaſciatores veſtros, qui non minus quam in propria domo poterant, & poterunt eſſe ſecuri, qui ſi venient, in nobis reperient voluntatem pacis, quam dicimus, & totum quod convenit, pro bono tranquillitatis, & pacis; aliter cognoſcemus expreſſe, quod verba veſtra nullum habent effectum, nec aliquam firmitatem; ſed quod aſtutum unum ore dicitis, & corde aliud cogitatis. Dat. die 17. Octobris XI. Ind. 1312.

Animadvertendum tamen eſt, Belam Regem in Privilegio Caroli Regis nominatum non eſſe eundem cum altero Bela Epiſtolæ Ducis, nam Carolus Privilegium Belæ tertii Iadrenſibus conceſſum confirmat, Veneti autem conventiones cum Bela quarto initas memorare dignoſcuntur.

Quid deinde in obſidione evenerit, & quomodo de pace conventum fuerit, illorum temporum Scriptores referunt; Nam Madius Cap. 6. ſupra relato ſequitur.

Anno Domini 1313. menſe Iunii Domini Almaſius & Bonpaon de Catalonia milites ſtipendiarii pro Communitate Venetiarum in lignis Venetorum cum mille militibus bene armatis, & mille peditibus ad lanceas longas, & mille baleſtrariis aſſociatis ipſis 15. galeis miſſis per Commune Ven. in obſidium Iadrenſium applicuerunt ad inſulam Nonæ, quæ vocatur Vra, & ibi deſcenderunt de lignis in terram, manſerunt per aliquod dies, conſummatisque octo diebus, receſſerunt de dicta inſula ad terram, facientes viam verſus Civitatem Iadræ ſine contradictione Domini Bani, & Iadren. & dum pervenerunt ad locum prope Civitatem Iadræ, ubi ab antiquo Civitas Iadræ fuit ſupra fontanellam, ibi ſe collocarunt, facientes in circuitu ſe Civitatem de lignaminibus cum turribus & maceriis de lapidibus. Audiens vero Banus Mladinus ipſos Catalanos veniſſe & habuiſſe magnum exercitum, fecit congregari exercitum Sclavorum, & Teutonicorum tam per ſtipendium quam per amicitiam, & congregato exercitu, venit cum exercitu ante Civitatem Iadræ ſupra barcaneum ad Eccleſiam Sancti Iacobi prope exercitum Catalanorum per duo milliaria diſtans ab ipſis. Tandem vero prædicti Catalani tamquam proditores completo termino trium menſium, & habito ſtipendio a Venetis pro tribus menſibus declinaverunt ſe ad amicitiam & ſocietatem D. Bani Mladeni, & Iadrenſium primo promiſſis 5. mill. florenorum auri, & datis, relinquentes Venetos, & ſtipendia, eorum, propterea ſicut Deo placuit convocatis galeis Venet. & Nob. qui fuerant in dictis galeis per D. Banum Mladenum, & D. Almaſium pax & concordium inter ipſos Venetos & Iadrenſes firmatum eſt, & compoſitum in hunc modum, videlicet, quod ipſi Iadrenſes perpetuo habebunt dominium & regimen de Venetiis, nam ipſi debent eligere Comitem, & Dux confirmare, & ipſi permanebunt in libertate & pace. Hæc Madius. Albertinus autem Muſſatus de geſtis Italicorum lib. 2. clarius; nam relata Teupulana conjuratione ſequitur.

Nec ipſa belli expers per hos Italicorum anfractus quievit (ſcilicet Venetia) Iadrenſes quidem Venetis diu faventes pulſo præſidio ad Banum Mladinum vicinum oræ Sclavonicæ Comitem defecere, cujus favore freti, excuſſo Venetorum jugo rebelles effecti ſunt, exterriti tanta novitate Veneti, ſi Zadra, quæ ſinum maris Adriatici ad tutum Navigantium tranſitum poſſidet, non modo vacans obſequiis, ſed ad rebellionem depravata curſus marinos impediat, hoc tamquam ſui exitii momentum, initiumque intolerabile amovendum tollendumque, decrevere etiam ſub cujusque belli diſcrimine, Mirumque quam expleta rerum deſideria, maxime ultionum avidos in cæcitates adducant. His acciri placuit Dalmaſium Cathelonienſem virum belligerum, qui Ferrarienſi bello cohortium ductor mille fere Venetis cæſis, necatisque eorum fuderat exercitum, qui & per ſeditionem occiſo Franc. Marchione Eſtenſe, cum quo adverſus Venetos eosdem conſortia egerat; talem Ferrariam cedentem, translata in Robertum Regem Apuliæ, qui alterum Præfectum in ea conſtituerat, ſuis admiſere ſubſidiis cum M. mercenariorum equitum, totidemque pedeſtrium catervis, ære dato ter menſium ſuffuturo ſtipendiis, inſtructaque multa Claſſe ſecus Inſulam, quæ Zadræ adjacet, obſidioni ſe expoſuere. Is multo ſtrepitu, tumultuque navibus excedens prope Zadræ oppidum ſtativa poſuit, vallo foveisque circummunivit. Protinus & Banus in eodem ab Aquilone campo, mille ferme paſſibus a Dalmaſii ſtativis, totidemque a Zadræ mœniis caſtris poſitis, copias ſuas eduxit, unde & ſi oppugnaturus oppidum Dalmaſius caſtris exiret, & hic eadem invaderet. Variis hinc, & hinc eadem æſtate certaminibus fatigatæ parres, parum memorabilia egere, multo Venetorum faſtidio, impenſo namque pondere, cum ſuæ maximæ pecuniarum effuſionibus res agerentur; illis ædibus propriis commodorum omnium vicinitate gau-

gauderent. Dumque ad hyberna coaptandarum, quæ tanto exercitui ſuppeterent rerum tempus impelleret, expleto Dalmaſii ſuorumque trimeſtri ſtipendio, Venetias, ut pro advenientibus tribus juxta initas utrimque conventiones miſit; Veneti tantis exhauſti effuſionibus, & pondere gravis æris arctatum, eo campo, quo ſine eorum remigio egredi non valeret, exiſtimantes trimeſtre perſolvere multa indigentia commode non poſſe, in reſponſis dedere. Sit ipſe contentus unius dumtaxat menſis tracti exolutione, quam & quatuor aureorum eſſe velit pro ſingulis haſtatis, quæ de octo fuerat aureis, primi fœderis percuſſione anguſtatus, oppreſſusque & temporis & loci opportunitate Dalmaſius, in ſe variis angebatur anxietatibus, torquebaturque ad frequentes converſus ſupplicationes, multorum reiteratione nuntiorum, ut ſibi, ſuisque pacta ſervarent, quibus & ſua ſponte compati, ac contribuere, dum in hybernis ſuffultos neceſſariis ſocios continere valuerit. Nec hæc pertinaces ſeu penuria coarctante, ſeu concepta violentiæ perſeverantia, Venetos movere. Banus horum omnium per transfugas gnarus, edoctusque, primo clanculum Venetos de pace per internuncios interpellavit: In amicitiæ fiduciam Zadrenſes accipiant, humilioribus obſequiis ex liberalitate ſervituros, quam ſi violenta obedientia premerentur, ſit eis actualis, non verbalis libertas, ſpontanea quam coacta gratior Zadrenſibus, utiliorque Venetis eſto. At Venetorum in Zadrenſes Majeſtas ſolida cum ſubditis indignata paciſci, nil oblatorum admiſit, offenſa magis libertate petita. Bannus irremiſſus, ſic ferentibus rerum ſucceſſibus ad Dalmaſium loco, tempore, & vexantibus Venetis circumventum converſus, ut rebus ſic afflictis, ut ipſe noverat, clandeſtine ſollicitavit. Demum tacitis per internuncios allocutionibus ſuggeſtione facta Venetis, ut pro utriuſque colloquio ad ipſorum Venetorum vota res componi poſſent, convenere Banus, & Dalmaſius. Quumque inter utrumque fœdus eſt jurejurando emologatum, at Venetorum caſtris egrediens in Zadram cum ſuis pergat, accepturus a Bano in præſentiarum florenos aureos mille, præſitque Zadræ regimini annua florenorum M. mercede cum determinatis ad impenſarum uſum grani, vini, & animalium fulcimentis. His, dum ipſi Dalmaſio libuerit, ad id tempus duraturis, ſitque in ejusdem optione, ſi maluerint in Apuliam migrare, & quandocunque ei libuerit in tuto traiiciendus ſit vaſis, & impenſis Banni cum ſui & ſuorum armis, & equis. Regreſſus Dalmaſius, uti indignatione infecti negotii, cum Banno ad certamen ſub oppidi mœnia movendum ſignis claſſicis, militarique fragore, ſero conſtituit. Suorum primores ſecretis, quid in ſequentem fuerat acturus, monitis edocuit. Poſtquam autem illuxit in Kal. Septembris anni XIII. CC.milleſimi inſtructis aciebus, deſtitutis caſtris, Zadram cum ſuis intravit incolumis. Veneti collectis extemplo ſarcinis, admiratione, metuque ſimul ſtupefacti, ad naves ſe, ſuaque contulere; inſultum habituri erant in eandem Claſſem niſi ſecedentes e portu curſu celeri remigaſſent. Sic parum feliciter rebus geſtis graviſſima perpeſſi Veneti, nec ipſi bellorum Italicorum impunes fuere. Zadram ingreſſus, acceptusque magna alacritate Dalmaſius, ut hujusmodi proditionis infamiam, ſi qua notabatur in virtutis obſequium transferret, affectos oneroſo bello Zadrenſes ad pacem, quam ſe illis ſaluberrimam dari ſpopondit, hortatus eſt; quos ubi pronos, tractabilesque percepit, ſubito Legatos ad Venetos miſit, qui ſe non ob alias in Zadram translatum cauſas aſſerant, niſi ut quod victores nulla obſidionis preſſura facere nequiverat, ampliori, utiliorique pacis fœdere hac ſimulatione efficeret: velint ipſi tantum poſitis iracundiæ ſtimulis, evidentibus ſuis commodis acquieſcere, plurium potituri hoc ingenio, quam armis: patianturque, ut tam male diſpoſitis ad ſua commoda rebus ſibi conſulat, quodque in Zadram ſe transtulerat, non fraudi, dolove; ſed frugi, laudabilique propoſito adſcribant. Veneti tanto in anfractu, diſcrimineque afflictis ſic rebus ad opem converſi, grates amico circumſpectoque viro tantæ mediationis egere, reſpectuque dilationis, ut conſulto Duce id agere queant, dato illius ſe petituros conſiliis reſpondere Duci ſenatuque Venetiarum, quos aliter potiundæ, Zadræ ſpes deſeruerat, hæc grata acceptaque viſa, juſſique primores exercitus ut antequam ſui excidii (quod jam increbeſcat) fama prodeat, cuique fœderi, quod ſpem pacis habeat, intendat, exequaturque. Irremiſſi peragente Dalmaſio, optantibus leniter Zadrenſibus pacem ictam ad omnium nationes publicavere, acturi de conditionibus per utriusque partis arbitros Dalmaſio medio: interea inermes Veneti inter mœnia recepti fiducialiter prælato ex ſe uno, qui ad inſtar primarum conſuetudinum Communitatis jus Venetis diceret, in urbe verſabantur, comiterque comitia agebant per ſocialia fœdera. Nec minus jugiter, & in dies de pacis conditionibus agebatur. Cumque (ſicut aſſolet) in tractatuum diſceptationibus ſuper articulis diſcolæ partes decertarent, paulo ante ſedati incaluere animi, habitusque Dalmaſius utrinque ſuſpectus, ne vacillans rurſus alteram fallat, alteri adhæreat, ipſamque aſtutiſſimum hæc non latuere, qui Zadra cedere, ſi incolumis valeat, conſtituit: Concione igitur habita, quæ ſuper pace egerat, rememoravit, bono animo, ingentique ſolertia res ſalubres hinc, atque hinc exercuiſſe, rebus æque ad utriusque partis bonum commune diſpoſitis, abire velle, vaſa, navesque onerarias, quibus equos & ſarcinas in Apuliam traiiciat, popoſcit. Ab utrisque grates actæ, naveſque conſtitutæ quinque, quas præmiſſas pelagi tempeſtas inceſſit, abegitque, ut ſcopulorum cautes incuterent, eliſæque fretum ſubirent. Dalmaſius omnium vitandarum inſidiarum aſtutia noctu lembum ingreſſus, in Apuliam devectus eſt.

Hæc illorum temporum ſcriptores de Iadrenſi defectione; quibus addi poſſunt, quæ aliqui Chroniſtæ Veneti tradunt; defectionem enim Anonymus referens ait.

Zara rebella diſcazando lo ſo Conte M. Michiel Moreſini, lo qual ſo aſcoſo per favor de Nobel in Zara in la caſa de io nobel della che nomie-

Iadra defecit exauctorato a civibus Comite Michaele Mauroceno, qui a Patritiis in domo Saladini de Saladinis occultatus aufugit, habitu Mo-

nomeva ſSaldin de Saladini, e con cauto muodo veſtido a muodo di fratre inſi fuor dela terra, & ſcapolo, li 2. conſe jeri del dito Conte ſo ſ' Zan Zuſtignam e ſ' Marcho Dandolo retegnudi e meſi in prexon. & infra.

Zuanne Soranzo Doſe 1312. *Item in queſto tempo habiando l' animo atento de reaquiſtar Zara la qual ſteva ancho forte, e coſtante in la ſua dureza nobel eſercito per mar ello manda ad aſſe diar quella della qual ſo mandado Cap. General ſ Belletto Zuſtignan, lo qual ſiando ſtado per io tempo avanti Zara molto el ſo agravado de infirmitade a tal che ſoto el dormiva per ſalute della ſo perſona, la qual coſa preſentando Zaratini aparia occultamente ſuo navilii, & una notte che ſo mal e peſſimo tempo & da grande obſcuritade le galie ſe meſe la ſera l' una luntan dal altra como eſercito che ſe poteva dir non aver cavo per la grieve malatia del Cap. antedito, e de Zaradini algun dubio elli non aveva & ſpecialmente in quella notte per lo iniquiſſimo & fortunal Tempo che jera, li Zaratini inſi fuora del ſo porto con alguni ſo navilii armadi e deſarmadi, & ande a ferir in la galia del Cap. & de io de i altri ſoura comiti e quelli prexe con lo Cap. e ſoura comito e tutta la Zurma anenti chel ſubſidio dell altre galie ſe podeſſe aver e tutti meſè in le ſuo prexon de Zara, lo qual Cap. ſi per la infirmitade che lo aveva chomo de gran melinconia & deſplaſer de tanto infortunio che li jera occorſo ananti che ſoſe fatta la paſe el mori in le preſon de Zara. Vegnuda tal nova al Doſe receve meſtitia non puocha, & de preſente manda a Zara con pluxor galie ſ Vido de Canal per Cap. Gral. li Zaratini molto inſuperbiti non curava del Comun de Vuenieſia e finalment Zachuua delle parte deſideroſe de paſe ſi comeza a trattar acordo e ſo fatto Zoe conſignando entro le altre coſe per pati como Zara ſe deva al Comun de Venieſia el qual in tutto debia rezer lor contre ſuo Zudeſi che elli li dadara Laſſando l' arbitrio a lui ſolo de violentia, robaria de Strada, & incendio & far ſecondo li ſuo ordini, la qual parte, aconzo, o vero patti ſo firmadi in* 1313. *adi . . de Settembrio & alorali Zaratini eleſſe per ſo Conte primam I. Vidal. Michael.*

Monacali indutus : duo vero conſiliarii ejus Ioannes Iuſtiniano & Marcus Dandulo capti & in carcerem conjecti fuere. & infra.

Ioannes Superantio Dux 1312. *Item hoc tempore recuperationi Iadrenſi intentus Claſſem inſtruit præpoſito Capitaneo Generali Beletto Iuſtiniano, qui multo tempore in obſidione Iadrenſi moram trahens ægrotavit, hacque de cauſa intra conſtratum navis dormiebat, quod cum Iadrenſes reſciviſſent, occulto navigia parant, & obſervata maris tempeſtate, propter quam triremes una ab altera longe in ſtatione ſe locaverant, ſubſequutaque nocte obſcura exeuntes cum lembis armatis & inermibus, triremem Imperatoriam itemque & aliam ceperunt una cum ipſo Imperatore, & præfecto alterius, omnibusque remigibus, prius quam ſubſidia ab aliis triremibus advenire poſſent, captosque in carceribus poſuerunt (qui Capitaneus tam ob infirmitatem, quam ob mœrorem infortunii obiit in carceribus antequam pax fieret) quo audito Dux ægerrime tulit, & elegit novum Imperatorem Vitalem Canalem, pluresque triremes inſtruxit. Iadrenſes elati Commune Venetorum ſpernebant, tandem ambæ partes cupientes pacem ea concluſa fuit, & inter cætera pactum, ut Iadrenſes ſe dederent, regimenque Civitatis in poſterum penes Comitem, & tres Iudices ab ipſis Iadrenſibus electos eſſet, relicto ſoli (Comiti) arbitrio in violentiis, graſſationibus, & incendiis ſecundum eorum ſtatuta hæc concluſa fuerunt* 1313. . . *Septembris, & tunc Iadrenſes elegerunt primum Comitem Vitalem Michaelem.*

In qua Iadrenſi obſidione Arbenſes a Iadrenſibus damnificatos, memoria reperitur. Hæc ſcriptores & monumenta illorum temporum, de tertia Iadrenſi defectione, rebusque ea occaſione geſtis ad pacem uſque reconciliatam referunt; Sed nuſquam cauſa, occaſiove defectionis ejusdem apparet, idcirco indaganda eſt, ut & relata melius percipiantur, & quæ deinde anno 1345. evenerunt clariora evadant.

Iadrenſes contracta antiquitus cum Venetis ſocietate, rectores Venetos ſæpe habuiſſe ex jam dictis conſtat, eorundemque opibus fretos, Croatarum moleſtias avertiſſe, agrique fines protuliſſe; ſed cum rectores, qui annui eſſe ſolebant, perpetuos habuerint, idque ſervitutem ſibi inducere interpretarentur, primo tumultuantes rectorem ejecerunt; ſed eundem recipere coacti, occaſione oblata aperte defecerunt, tunc mutua damna, & inde odia orta ſunt, Venetique occaſionem captantes, Francorum auxilio Iadram everterunt, Iadrenſes vero patriam reſtaurare aggreſſi, Inſularum recuperandarum gratia, quietoque Civitatis ſtatu Venetum rectorem iterum recipere coacti fuerunt; Sed cum calamitas patriæ acerba recordatione civium animis obverſaretur, inani ſpe apparatus Friderici oſtentata, rectorem ejecerunt, Ungaricique Regni quamvis a Tartaris deſolati protectioni ſe tradere coacti fuerunt, ex quo improvido conſilio, cum muros nondum reſtauratos defendere nequirent, patriam deſeruerunt, mox, ut in eandem reciperentur, conditiones, quas Venetis placuit ſubierunt, ſic ex ſociis ſubditi effecti ſunt: & non ſolum jure eligendi Comitis privati, ſed etiam loco conſiliariorum Civium, duos Venetos Iudices habuere, caſtrumque & præſidium

dium

dium Venetum tolerare coacti ſunt, ut relatum eſt. Quod quidem quam grave fuerit Iadrenſibus, qui proximas civitates maritimas ſuo arbitratu Comites eligere, nulloque militum præſidio imminuta libertate frui cernebant, facile intelligi poteſt; Tamen cum præſidium pellere ſimulque & Caſtrum expugnare per ſe impotentes eſſent, ab Ungaricoque Regno variis caſuum ſucceſſibus perturbato, nullum auxilium contra Venetorum potentiam ſperarent, quiete vivere coacti, privatis utilitatibus ex libera navigatione incumbentes opes auxere, ſed cum Breberienſes dilatata per Croatiam & Dalmatiam potentia, Comitatus reliquarum Civitatum maritimarum conſequuti, unicum quod ipſis deerat Iadrenſem, ſummopere deſiderarent. Teupulanaque conjuratione res Venetorum perturbatæ fuiſſent, & ob interdictum Papale per proximas Civitates Dalmaticas in-
1310. 23. Octob. quiſitio fieret *an poſt prohibitionem Domini Papæ aliquid Venetis venderetur, vel ab eisdem emeretur*, inde commerciis impeditis, & commoto ut coniici debet populo, Iadrenſes capta occaſione Banique Pauli freti auxiliis, re maturius quam prius conſtituta, Caſtrum occuparunt, præſidium oppræſſerunt, Comiteque & Conſiliariis Venetis retentis, Mladinum Bani filium Comitem elegerunt; Sed cum Mladinus Iadræ Comitatu adepto titulo Principis Dalmatiæ uti cœpiſſet, inde veriti, quod ſicuti Banus pater in Boſna & Croatia dominationem fere arbitrariam exercebat, ita Comes libertatem eorum opprimeret, eandem relato Privilegio Regio firmare ſtuduerunt, Inſulaſque a Venetis occupatas ope ejusdem Regis recuperare niſi ſunt, ut ex relatis Epiſtolis apparet.

Sed cum Bani mors interceſſiſſet Mladinusque filius in Banatu Dalmatiæ & Croatiæ Boſnenſique ditione ſucceſſiſſet, & Rex eodem anno in Ungaria ſuperiori victoriam de rebellibus conſequutus fuiſſet; Inde Mladinus timens ne ſibi quoque dominationis arbitrium compeſceret, Iadrenſes cum Venetis de pace agere permiſit, ſed cum ii Dalmaſium cum Catalanis conduxiſſent, Claſſemque paraſſent, nihil concluſum fuit, inde militibus transfretatis Iadram obſederunt, Banus autem in ſubſidium venit, & conſcius diſcordiæ inter Dalmaſium & Venetos ortæ, iterum Venetis reconciliationem cum Iadrenſi Comitatu obtulit, ſed cum Veneti ſperarent, ſe Civitatem expugnaturos, cum ſubditis quaſi cum liberis paciſci dedignati, conditiones reſpuerunt; idcirco Banus Iadrenſes cum Dalmaſio compoſuit, Comitatuque Iadræ eidem conceſſo, Venetos deluſit, qui transfugio Catalanorum territi, ſpeque potiundæ Iadræ fruſtrati, verentes, ne *Zadra quæ ſinum maris Adriatici ad tutum navigantium tranſitum poſſidet, curſus marinos impediat*, ideo *hoc ſui exitii momentum initiumque intolerabile amovendum*, Iadram ex manibus Bani & Catalanorum quibuscumque conditionibus eripere, decrevere, & electione Comitis Veneti Iadrenſibus permiſſa, confirmationeque tantum ſibi reſervata in reliquis arbitrium permiſerunt, & veluti cum ſociis æquo jure convenerunt, ſic ex compoſitione cum Venetis Iadrenſes Mladini: & Dalmaſi dominatum evitarunt, Inſulasque recuperarunt, deſtructoque Venetorum Caſtro, Civitatem ſuo arbitratu regentes, navigationemque reaſſumentes, denuo ſocii nominis Veneti evaſerunt, qui abſolutione a Summo Pontifice recepta, navigationes quietas & dominium Culfi continuarunt. Mladinus autem Venetorum amicitiam conſecutus, omnia ex arbitrio ſuo diſponens, cunctis oneroſus evaſit.

CAPUT XIII.

De potentia Breberienſ. in Tyrannidem verſa.

Comites Breberienſes in relatis de Regno Ungarico controverſiis potentiam ſuam mirum in modum auxerunt; nam Comes Paulus Stepconis olim Bani filius Dalmatiæ & Croatiæ Banatum conſequutus, dominium quoque Boſnæ adeptus eſt, & Gregorius ejus frater Comitatus omnium fere Civitatum maritimarum tenens, Comes maritimus dictus fuit, cui alter Gregorium nepos Pauli prædicti Bani filius ſecundus dictus ſucceſſit, & cum ad ejusdem petitionem intercedente Maria Caroli Roberti Avia Bonif. VIII. Sibenicen. Epiſcopatum (in vanum reclamantibus Tragurinis) erexiſſet (ut in patriæ Chron. latius) & a ſummo Pontifice 1298.
Comes Civitatum Dalmatiæ vocatus fuiſſet, hunc titulum Gregorius retinuit, & deinde in Comitem Dalmatiæ mutavit, exindeque Nona, Scardona, Sibenicum, Cliſſum, Almiſum, quamvis Croaticæ Civitates, & legibus Croatarum viventes, uti a Comite Dalmatiæ rectæ inter Dalmaticas ſimul cum Trag. & Spalato numerari cœpere, & quaſi poſtliminio Dalmatiæ reſtitutæ fuere. Banus vero clientelas ſimul cum jurisdictione dilatando, cognationeque Comitibus Corbaviæ junctus, ipſe in mediterraneis, filii vero in maritimis dominium fere abſolutum uſurparunt: Banaliaque jura ex arbitrio diſtribuebant; nam Paulus, vivente adhuc Ladislavo Rege Banatum conſequutus, Cives Scar-

 donen-

donenſes aliquas poſſeſſiones ſibi vende-
1281. re coegit, deinde eisdem ſervitia Regiis Caſtellanis præſtari ſolita remiſit, pedagia in perpetuum locavit, aliaque Regali more ſtatuit ut ex ſequenti patet.

Nos Capitulum univerſum Cathed. Eccleſiæ Beatæ Mariæ Virginis de Scardona, ſignificantes memoriæ commendamus univerſis quibus expedit præſentem paginam inſpecturis, quod accedentes ad noſtram præſentiam viri Nobiles Cives Scardonæ, videlicet Luba fac filiusque Bartodruzzi, Cosmar, et Michael filiiq; Dobroſii, cognomento Tuardo uh, Pribinus, et Boſanus, Berislavus, Dominicus, Laurentius: et Zune pro parte ſua, ſuorumque civium omnium Scardonæ, pro parte vero altera, V. Nob. nomine Purthio q. Streimeri in perſona D. Bani Pauli tamquam per pactum, pro eo quod dictæ Civitatis Cives tenebantur ad Caſtrum Scardonæ, in quibusdam ſervitiis videlicet vigilias, ſeu cuſtodias ſervare, vineas et terras colere, et aquam portare, itinera, et alia ſervitia conſueta facere, his et aliis cupientes abſolvi, et eſſe liberi, et frui libertatibus civilibus, convenerunt cum præfato D. Bano, et ſe obligaverunt eidem annuatim et in perpetuum ſolvere duo millia librarum, et pro pedagio portarum Civitatis ejusdem, pro piſcaria, pro macello, et pro arboragio porti, et pro tranſitu barchanei lib. 600. Ven. par. Item iidem VV. NN, obligaverunt ſe in perpetuum facere conducere Monaſterio S. Elizabeth ubi deget D. Stanislava ſanctimonialium ſoror dicti D. Pauli Bani, et hoc neceſſitate ipſarum, Dominarum, et Capellanorum eorundem de lignis quatuor vicibus in anno in feſtivitatibus videlicet omnium Sanctorum, in Nat. Domini, in carniſprivio, et Pentecoſte omni vice quatuor barchas vulgariter dictas Baſtaſſizas, hoc tamen facta ſatisfactione prius dictæ Civit. Civibus vid. Vuladislavo filio Petri, Stoyslavo, et Luce filiorumq; Berizci et Comiti per d. D. Paulum Banum pro quibusdam territoriis, ſylvis, et campis, pratis, aquis et aquarum conductibus, quas idem cives et Communitas Scardonæ vendiderunt d. D. Paulo Bano, et conſorti ſuæ D. Urſæ Baniſtæ pro tribus M. lib. et 144. quorum quidem territorium venditorum per dictos Cives et Comitem ſunt termini, ſive confines . . . (omiſſis terminis) . . . & deſcendunt ad fluvium Karca vulgariter vocata, prout continetur in litteris, ſeu inſtrumentis confectis ſuper factum præfatæ venditionis, et annuatim devinciant debitum ſuum, ſive obliga: dua M. et 600. lib. quitando, donec fiat ſatis pro utraque parte, quod ſi aliud dicti Cives ſecus fecerint, vel eſſent auſi contraire dictæ compoſitioni ſe obligaverunt duplum ſolvere, et ad priſtina ſervitia redire præſentibus videlicet Rev. in Chriſto Pat. et DD. Damiano Dei et Apoſtolicæ ſedis gratia Epiſcopo Scardon. nec non et Viris Nobb. ſcilicet Comite Neliptio filio q. Georgii, et Comite Budislavo Corbavien. filio q Curiaci et aliis quampluribus ad hoc vocatis ad noſtrum ſecretarium, in cujus rei teſtimonium præſentes juſſimus per noſtrum Notar um in carta publica redigi, redactum ſigillo Capituli noſtri prætacti una cum ſigillo Communitatis Scardonæ, munimine ſub appenſione conſignari. Datum Scardonæ Cathed. Eccleſiæ A. Nat. 1284. Indict. 2. Pontif. Bene. PP. die 11. men. Februarii.

Privilegia quoque inſtar Regis confirmavit.

Paulus Banus Croatorum, et Dominus Boſnæ omnibus Chriſti fidelibus quibus expedit præſentes litteras inſpecturis, Salutem in omnium Salvatore. Quoniam dignæ petitionum deſideriis dignum eſt nos facile præbere conſenſum, et ea quæ in tempore fiunt, ne ſimul cum tempore labantur, expedit, ut patrocinio litterarum roborentur. Hinc ad univerſorum notitiam harum ſerie volumus pervenire, quod conſideratis dignis, et juſtis petitionibus egregii, providi et ſapientis viri D. Marci Michaelis Hon. Arben. Comitis, nec non Iudicum Conſiliariorum et univerſorum ejusdem Civitatis, omnes terras, poſſeſſiones, paſcua, et nemora, quæ vel quas in Dominio noſtro habent, et poſſident eisdem et eorum hæredibus, hæredumque ſucceſſoribus, ſecundum quod in eorum Privilegiis Regalibus et Banalibus tam de Caſtro Iablanich, quam de aliis plenius continetur, perpetuo, et irrevocabiliter, pacifice, et quiete cum omnibus ſuis pertinentiis habendas, et poſſidendas, et tenendas ſine contradictione aliqua per nos, et noſtros ſucceſſores in perpetuo confirmamus, collaudamus, approbamus, atque jure perpetuo, et irrevocabiliter roboramus; In cujus rei memoriam, et majorem firmitatem præſentes litteras conceſſimus, ſigilli noſtri munimine roboratas. Datum Scardonæ die 4. intrante Ianuarii 1307.

Extat etiam alterum ejusdem diploma, in quo reddit immunes Arben. à datiis, tributo, tergovina, & omni alia exactione per totum dominium & Banatum, & per omnes partes Curiacæ, Comitis cognati ſui dilecti, & fidelis. Datum Scardonæ die & anno ſupradictis. Carolo deinde adhærens, bellumque cum Rege Raſciæ gerens, Naronam Claſſem miſit, ibique Mladinus ejus filius captus fuit, qui vivente adhuc patre Bani titulo uſus, regali more Spalat. Privilegia indulſit.

Nos Mladinus Banus Boznien. omnibus quibus expedit, tenore præſentium ſignificamus univerſis, quod nos diligenter conſideratis, et inſpectis fidelitatibus, et ſervitiis Nobilium et Communes Spalati obſequioſe hactenus impenſis, et in poſterum toto poſſe impendendis, hanc gratiam noſtram damus, donamus, et confirmamus ſpecialem. Quod omnes mercatores Spalat. per univerſum dominium noſtrum Chroat. et Boznæ emere, vendere, comparare, mercimonia apportare et auferre libere valeant, et poſſint. Nihilominus hi omnes alii mercatores ſua mercimonia in Civ. Spalat volentes, et deſiderantes apportare, non careant eadem gratia noſtra ſupradicta, quoniam ipſis mercatoribus ſuper fidem noſtram Deo debitam yllare promittimus obſervare: ſuper quo omnibus Comitibus noſtris, Rectoribus, officialibus et cuſtodibus viarum pro tempore conſtitutis Croatiæ, et Boznæ per hæc ſcripta firmiter præcipiendo mandamus, quatenus præfatos mercatores Spal. et omnes alios in prædictam Civ. Spal. cum mercimoniis venien-

venientes, et redientes in nullo aliqualiter moleſtare, vel etiam impedire præſumatis, ſed potius eisdem veſtrum conſilium, et auxilium ſi opportunum fuerit, impendatis, ſub obtentu noſtræ gratiæ plenioris, quod ſi quis veſtrum auſu temerario ſecus fecerit, et hujusmodi mandati noſtri transgreſſor extiterit, novit ſe pro certo ſuæ perſonæ propriæ periculum incurriſſe: et quia ſigillum noſtrum Banale nondum erat paratum, præſentes antiquo noſtro ſigillo fecimus ſigillari. Datum in Hocucha in craſtin. Pentecoſtes ſub anno Domini 1302.

Coronato tandem Carolo, & ad conſolidandum ſibi Regnum implicito, eo confidentius Banus, & filii uſurpatam dominationem in Provinciis exercebant; cumque Iadra ad eos defeciſſet, univerſum continentem Dalmatiæ, & Croatiæ conſecuti ſunt: & cum paulo poſt Banus Paulus e vivis exceſſiſſet, Mladinus filius, & ſucceſſor, tali titulo utebatur *Mladinus Croatorum Banus, Comes Iadræ, Princeps Dalmatiæ, et ſecundus Bosnenſis Banus* deluſisque Venetorum conatibus, Iadram recipere conditionibus, quibus ipſi placuit ſuaſit; Sic quaſi in paterna hæreditate ſuccedens, omnes provincias, & univerſas Civitates maritimas ex arbitrio regebat, ob id in ſuperbiam elatus, inſolitis oneribus, et contributionibus Croatos, & Civitates maritimas vexavit, Raguſinisque infeſtus fuit, Corbavienſes quoque Comites, quamvis cognatos, a ſe alienavit, cæterisque Comitibus Croatiæ oneroſus evaſit, & cum Tragurienſibus et Sibenicen. in apertum bellum prorupit; Gregorius autem ejus frater ſecundus dictus cum eo ſentiens, quamvis Comitatus Civitatum maritimarum quaſi hæreditarios gereret, eisdem tamen oneroſus & infeſtior in dies evadebat, & ex lucri cupiditate Almiſanis piraticam per Privilegium confirmare veritus non eſt.

Vniverſis et ſingulis ad quos literæ præſentes pervenerint. Georgius ſecundus Civitatum Dalmatiæ Comes, ſalutem in omnium veriſſimo Salvatore, juſtum eſt æque, atque conſonum rationi, quod Dominus ſuos fideles non ſolum in ſuis juribus, & conſuetudinibus antiquis conſervet, verum etiam eis ampliores, & ſpecialiores gratias ac libertates condonet, ut ex hoc fideliores efficiantur, & promptiores ad ſerviendum, ac etiam cæteri animentur ſibi atque deſiderent famulari; quocirca vobis præſentium declaramus tenore, quod conſiderantes fidelitatem, & continuæ fidedelitatis obſequia, quæ nobis & domui noſtræ Nobiles, & populus, ac tota Communitas Almiſii jugiter & maxime in neceſſitatis tempore præbuerunt, ſuis non parcentes expenſis, laboribus, vel perſonis, ſed eas periculis, & morti liberaliter exponentes, ipſis donavimus libertates, & gratias infraſcriptas vid. tractantes, & ſedentes cum Nobilibus Almiſii, ponemus eis placabilem unum Caſtellanum, qui ſi eis moleſtias, & injurias fecerit depoſitione condignas, quas ſufficienter probare poſſint, ipſum deponemus, eligentes alium ſicut prius. Item quod Iudices & alios Civitatis officiales nob & conſiliarii de anno in annum eligant ad ſuæ arbitrium voluntatis. Item quod ſimiliter juxta voluntatem ſuam ſibi ſumant, & recipiant Sacerdotem. Item quod omnes terræ, vineæ, domus, & aliæ ipſorum poſſeſſiones, a quocumque, ac quomodocunque occupentur injuſte, ipſis libere revocentur, & quod de cætero non auferatur aliqua res ab aliquo violenter. Item quod uſque Salonam, & non ultra cum ligno 18. *remorum in noſtro ſervitio ire teneantur omnibus ſuis expenſis, longius autem nobiscum, & ad noſtras expenſas, quot quot voluerimus ſi potuerint ire per mare, penitus teneantur. Ab exercitu vero per terram, ac alia ſervitute facienda tam per mare, quam per terram, volumus eos eſſe liberos, & exemptos. Item quod Caſtellanus, vel V. Caſtell. quemquam eorum judicare non poſſit, abſque Iudicibus, neque aliquem conſtringere ire ad Caſtrum ad Iuſtitiam coram eo, ſed ſedens cum Iudicibus inferius quæſtiones audiant & judicent ſecundum ſuas conſuetudines, & ſtatuta. Item quod coram nobis ad juſtitiam ultra Zernounizam, vel alio vice noſtri proficiſci minime teneantur. Item quod dictus Caſtellanus, vel alius loco ſui non poſſit aliquem eorum capere, ſeu captivare qui ſuas terras, vel alias poſſeſſiones habet, aut poteſt fide juſſionem dare ſufficientem. Idem quod nullus poſſit aliquam vineam a feſto Nativitatis Domini usque ad feſtum S. Michaelis, de menſe Septembris circuire, ſed qui vineam circuire voluerit, eam a dicto feſto S. Michaelis usque ad Nativitatem valeat circuire: Terram autem aratoriam, quæ ſeminata fuerit, circuire ſimiliter nemo poſſit, quosque fruges exiſtentes in ea collectæ non fuerunt, ſive meſſe, & ſi per aliquem aliter circuiretur, talis circuitus ſit irritus. Item quod quando aliquis eorum ſine hæredibus moriretur, poſſit libere ſua bona hæreditaria vid. diviſa, & bona acquiſita, ſive diviſa, ſive indiviſa, cui ſibi placuerit dimittere, ac judicare, ſi vero ab inteſtato decederet, omnia ejus bona plene remaneant ſuis proximioribus propinquis uſque ad ſextum gradum, & non ulterius computando. Item quod datium macelli, ſive aliud Comiti pertinens colligi & recipi faciant ſicut voluerint. Item quod a portantibus ſalem, vel alia mercimonia Almiſum, ſive ſint Cives, ſive hoſpites, nihil per violentiam auferatur. Idem, quod ſiquis eorum iret extra Civitatem, ad recipiendum aliquid alicui, & probare poſſet per idoneos teſtes, Caſtellanus, & V. Catell. miſit eumdem tantum, quantum de re accepta ſibi retinuiſſe, ac habuiſſe dignoſcetur, & non plus reddere teneatur. Item quod ipſorum jobagiones nihil nobis, vel noſtris officialibus ſolvere teneantur, ſalvo quod quando accedemus ad eos nobis cœnam vel prandium præparabunt. Item quod Civitati Almiſæ nullam collectam imponi penitus permittemus; Item quod de tributo Civitatis & marena cum Nos medi tatem habemus, & aliam medietatem Commune Almiſen. Item quod quando irent in curſum cum ligno* 40. *remorum & ultra, lignum ſextam partem habeat expenſarum, & quintam partem lucri, & lignum a* 24. *remis uſque ad* 40. *ſextam*

partem

partem lucri, & ſextam partem habeat expenſarum, ſed lignum X. remis uſque ad 24. *pro duobus hominibus partem recipiat, a decem autem remis infra de parte unius hominis contentetur. Quæ quidem omnia ſup*ta. *& alias eorum* [*conſuetudines, & libertates antiquas, quas habuerunt temporibus D. Regis Belæ & aliorum Comitum confirmamus, promittentes ſub juramento cum filiis, & Nobilibus noſtris, ipſis & hæredibus ſuis per nos, & hæredes noſtros, nunquam contra facere, vel venire. Et has omnes libertates, vel gratias volumus etiam quod Chaclani, Ilnienſes, Ragoznicenſes, Brecellanen. & alii inter. ipſorum poſiti metas habeant pleno jure. In quorum omnium teſtimonium, & firmitatem perpetuam, præſentes literas noſtri ſigilli appenſione fecimus communiri. Datum Cliſſæ A D. MCCCXV. Ind.* 13. *die penultimo Maii* ſed omnibus jam exoſus effectus Mladinus. Quomodo tandem victus, & in vinculis in Ungariam ductus fuerit Mladinus refert.

Cap. 17. *De rebellatione Civitatum Sibenici & Trag. contra B. Mladenum. Anno Domini curren. MCCCXXII. men. Ianuarii luce* 16. *Civitas Sibenici & Civitas Trag. unam ligam inſimul fecerunt, contra Banum Mladenum, & ſuos fratres, guerram promoventes, adhærendo ſe, & Civitates ſuas Communi & dominationi Venet. Audiens Banus Mladenus rebellationem Civitatum Sib. & Trag. turbatus eſt valde, & venit cum exercitu ſuo ante Sibenicum, ubi ſtetit per menſem, devaſtans campum, & culta de Sibenico incidens arbores, & vineas prædictæ Civitatis impugnando; Sed cogitans quod nihil poteſt prævalere contra Civitatem, & ipſos de Civitate offendere, miſit pro filiis Heliæ fratribus Coſæ vid. Saraceno Michaele, & Helia, Coſa autem frater eorum mortuus fuerat in carcere D. Bani Mladeni, quos idem D. Banus in campo prædicto fecit mori gladio; devaſtato quidem campo Sibenici venit cum exercitu ſuo ad campum Trag. ad devaſtandum illum, & cœpit devaſtare campum prædictum in parte; tandem ipſe B. prævidens quod nihil poteſt ipſis nocere, receſſit de campo Trag. volens facere colloquium cum Baronibus de Croatia. Certi quidem Barones ſui ſcilicet filii Curiacy filii, Stephanich de Boſna, filii Mikovilovich de Clivena, & Georgii Iſani cum Comite Paulo fratre D. Bani prædicti qui ſibi ſerviebant metu Bani præfati, eo quod erat ipſis minatum per prædictum B. Mladenum ipſos fuiſſe cum Coſa, & fratribus ſuis in Conſilio, & juramento prout dicitur ad interficiendum B. Mla. & receſſerat ab eo, contra quem Banum ipſi facientes ſocietatem inſimul promoverunt exercitum magnum adhærentes ipſos auxilio filiorum Babonique, & Banorum de Boſna, quorum auxilio venerunt cum exercitu proſequentes Mladenum uſque ad Bliſcham: hoc facto Trag. & Siben. cum galeis Venetorum & ſtipendiariis, per Venetos ipſis conceſſis, una nocte de Trag. exeuntes ceperunt Almiſum, & Scardonam derobantes, & comburentes domos, res, & homines, atque barchas, & ligna quæ erant ibi ducentes ſecum Trag. & Siben. cum magna victoria.*

Cap. 18. *De conflictu B. Mladeni per Banum Ioannem.*

Tandem Banus Mladinus videns ſe eſſe confuſum, & devictum ſine bello miſit Comitem Georgium fratrem ſuum ad Regem Hung. ut ſibi impenderet auxilium, ſemper adhæſit amicitiæ & auxilio Ulacorum & Policianorum. O Dei clementia quæ nullum malum permittis impunitum, nec bonum irremuneratum, oſtendens in hac vita ſuper peccatores judicium cum miſericordia, nolens tolerare tot mala, quæ in Regno Croat. atque Dalmat. per rectores, & officiales ipſius Bani perpetrabantur quotidie. Nam reditus Eccleſiarum auferebant, matrimonia ſecundum Deum quæ erant facta, minime obſervabant; mulieres, & puellas virgines violabant, mercatores deprædabant, nec non terras, & poſſeſſiones civium maritimarum, & Dalmatinorum per vim accipiebant, & inter ſe per ſortem ipſi dividebant, aſſerentes, quod nobis ſubjacent omnia, quæ extra Civ. ſunt, tam in jure paterno, quam in jure potentiæ a Deo nobis conceſſæ. Item obſides faciebant ſuſpendi & Nobiles decapitari; ideo Deus & Dominus juſtus Iudex nolens tanta mala commiſſa per prædictos tolerare, vel ſuſtinere, voluit providere de regimine ipſorum, & ſic in brevi contra ipſos ſuſcitavit gentem, quæ ipſorum dominio adverſaretur, & ſic defecit prædictorum dominatio, quia ſcriptum eſt, depoſuit potentes de ſede, & exaltavit humiles. Et eſt ſciendum, quod tantæ miſericordiæ ſit Deus, quod non ſtatim punit adverſarios, ſed ſententiam diu diſtulit, ut magis homines terreantur, & revertantur ad bonum faciendum: ſed prædicti Deum præ oculis non habentes, committebant quotidie ea, quæ Deo diſplicebant. Ergo non eſt mirum, ſi Deus non vult differre ſententiam ſuper ipſos; ſed in brevi auferre ab eis Regnum & dominationem. Ubi ergo eſt Bane Mladeni potentia tua, qua pro nihilo reputabas omnes Reges terræ? Ubi eſt ſublimitas tua, qua Deum Cæli contemnebas & Eccleſiam Catholicam? Quoniam ordinabas Epiſcopos, Abbates & Abbatiſſas? Ubi eſt ſuperbia tua, qua exſpoliabas & depauperabas Civitates Dalmatiæ & Croatiæ, volentes in pace vivere et in jure ſuo permanere? Ubi eſt diſcretio tua, qua plus diligebas ſuſurrones audire, quam bonos conſultores, ſolebas frequentare in legendo Bibliam, ſed non obſervabas verba Bibliæ; Ideo Deus punit te, & depoſuit exſpoliando te Regno ſuo. Item Ioannes Banus Babonig cum ſuis ſequacibus perſecutus eſt Mladenum uſque Bliſcam, ibi pugnam fecit magnam cum Ulacis non modicam quantitatem beſtialium hominum, & jumentorum accipiens, & B. Mladenus fugit Policium, & venit Cliſſiæ, ibique ſtetit 15. *dies, poſtmodum receſſo exercitu Ioannis Bani, & aliorum de Croat. præparavit ſe Banus Mladenus veniente Comite Georgio ire ad Regem Hung. honorifice cum donis & exeniis.*

Cap. 19. De captivatione Mladeni per Regem Carolum Hung.

His diebus D. Carolus Rex Hung. apud Caſtrum Tinien. Banum Mladenum ad ſe diligenter ſuſcepit, & in Comitatu ſuo ipſum duxit ſecum uſque Zagabriam, habendo ſuper eum cuſtodiam armatorum, in fine autem auditis rumori-

moribus de Hung. qualiter exercitus, quem miſerat in auxilium Ducis Auſtriæ fuerat devictus, & amiſſis multis equis, ibidem de exercitu ſuo propter infirmitatem equorum ipſe Rex, captivato etiam Mladino Bano, fuit reverſus in Hung. ducens ſecum B. Mladinum pro captivo.

Occaſione cujus guerræ Almiſanos Piraticam renovaſſe, Tragurienſibusque infeſtos fuiſſe, prout etiam Scardonenſes Sibenicenſibus cenſendum eſt; qua de cauſa expeditio ſuprarelata Venetis auxiliantibus contra eosdem facta eſſe debuit; Mladini ſuperbia tandem relatum finem habuit, Comes autem Gregorius ejus frater, reliquique Breberienſes quem finem ſortiti ſunt, in Chronico patriæ refertur.

CAPUT XIV.

Quomodo Veneti reliquas Civitates continentis conſequti ſint, Comitesque Croatiæ proximos ſibi devinxerint?

Breberienſes Comites ſicuti ſæpe Banatus honorem geſſerunt, ita maritimas Civitates favoribus proſequentes, familias quasdam ſibi conciliantes, Comites earundem electi fuere, inde præter ſalarium Comitatus, quod (quamvis in Croatia degerent) recipiebant, ex immunitate rerum ſuarum ad mare devectarum, utilitatem non modicam percipiebant, & cum quædam familiæ in Croatico ſolo beneficium Regum, vel Banorum prædia adeptæ fuiſſent, ſicuti ab ipſis Banis, vel Comitibus Croatis pendentes, clientelas, & ſervitia non modica in proximis agris ſibi paraverant, ita inter cives eminentiores effecti cauſas diſſenſionum præbuere: Nam Banus Mladinus cum hos obſequentes haberet, ipſorum nutu, proprio tamen arbitrio Dalmaticas Civitates regi volebat, quod cum de directe eſſet contra antiquam Dalmatarum libertatem, Regumque Ungariæ Privilegia, idque Cives facere recuſaſſent a Bano bello petiti fuere, & exercitu inducto agri Siben. & Trag. vaſtati, inde civibus in partes diviſis, præſertim Sibenici, & Trag. mutuæ cædes, familiarum expulſiones, bonorum publicationes, domorum deſtructiones perpetratæ ſunt, & extrinſecorum & intrinſecorum odioſa nomina emerſere: Comes vero Georgius Bani frater (Comes Dalmatiæ vocatus) cum fratre ſentiens, & utilitatem tantum Comitatuum ſuſcipiens, de tumultibus nullam curam capiebat, Poteſtates autem (qui ex Marchia Anconitana ut plurimum voluntate tamen Comitis eligebantur) a diſtractis civium animis ſpernebantur, unusque eorum patria Firmanus in Tragurienſi tumultu occiſus fuerat; inde cives partium ſtudiis involuti, per ſe modum quietis invenire non valentes, Venetiis Poteſtas accerſivere Spalaten. & Tragurien. qui nutantem Civitatum ſtatum tunc compoſuere: Sed cum Banus & Comes ob id magis excanduiſſent, Spalatenſium animis conciliatis, eoſdem contra Trag. & Sib. incitarunt; ideo cum Traguríenſes extrinſecos, quos expulerant, timerent, ut Bano, & Spalatenſibus reſiſtere poſſent, diſcordias, quas cum Sibenicenſibus habebant, compoſuerunt, pacemque & ligam inſimul fecerunt mediatoribus Venetis, ut ex 1321.
pœna pro eiſdem pacta conjicere licet; 4. Ian.
olim enim pœnam utrique ſpreverant, tunc autem pro majori pactorum firmitate pœnæ medietas Venetis pacta fuit, uti iis, qui auctoritate pollentes facile exigere poſſent a contravenientibus; Tandem tot anguſtiis præſſi, Breberienſibus Comitibus repudiatis, propriisque Conſulibus regimine Civitatis tradito, ut patrias ab ærumnis eriperent, more majorum Siben. & Trag. Venetorum tutelæ ſe crediderunt: quibus in protectio- 1322.
ne ſuſceptis, Veneti Spalatenſes requiſivere, ne ipſis moleſti eſſent, Banove auxilium contra eoſdem præſtarent, ut ex epiſtola Ducis Spalatenſibus ſcripta apparet.

Ioannes Superantius D. G. Dux Ven. & . . . . . Nobb. & Prud. viris N. Poteſtati, Conſilio, & Communitati Spalat. amicis ſuis ſalutem, & ſinceræ dilectionis affectum: ſcire vos credimus quod Banus contra terras Dalmatiæ crudeliter ſæviebat, nitendo eas ejus ſubjicere ſervitute, ad ſupplicationem, & inſtantiam hominum Sibenici, & Tragurii, ipſas terras ſub dominio & protectione noſtra recepimus, proponentes eas & Cives ipſarum ſalubriter gubernare, & ſtatum, & augmentum ipſorum pro viribus procurare; nam ſic plene & gratioſe ipſos in noſtra gratia, & fidelitate admiſimus, ut facta eorum propria reputantes, amicos ſuos pro amicis, & inimicos pro inimicis totaliter habeamus: ſed quia Commune & homines Spalati intime ſemper dileximus, & ad noſtra invenimus beneplacita liberales; & ſic eos diſpoſitos de cætero ad honorem noſtrum credimus invenire, cum in omni beneplacito ſuo de nobis & communi noſtro ſpem poſcit confidenter gerere ſpecialiter Nobilitatem & dilectionem veſtram requirimus, & rogamus tenore præſentis, quatenus, cum ad defenſionem omnium volentium impugnare, & offendere fideles noſtros Dalm. noſtra intentio firmiter dirigatur, velletis noſtræ contemplationis intuitu ab omni eorum offenſione, & gravamine omnino deſiſtere, & nullum Bano, vel aliis contra noſtros, imo contra nos favorem vel auxilium exhibere, ut noſtrum amorem, & gratiam vobis merito conſervetis omni cauſa procul amota, ſicut de vobis confidimus, & ſperamus, ſuper quo, veſtræ reſponſionis beneplacitum poſſimus nobis mitti. Dat. die 5. Aprilis Indict. 5. id eſt 1322. Quod Chroniſta quoque Venetus ſuprarelatus refert.

Item in queſto tempo algune terre di Dalmatia che iera in grandiſſima deſolation non poſſando li Cittadini dentro habitar ne viver con ogni humiltade, & reverentia ſe ſottomeſe ſpontaneam^te ſotto la protetion del ditto Doſe e ne ſo prima Sebenzani in 1322. *del meſe de Marzo con molti patti & condition, & la per lo mazor Conſejo de Veniexia per la forma de patti per* 4. *man de eletion li fo mandado per ſo Conte primieram^te ſ Dradi Bembo, quelli de Trau ſe ſotto meſſe in lo ditto Millo. e ſoli mandado per Comte per lo modo antedito ſ Marin Moreſini.*

Item eodem tempore aliquæ Civitates Dalmatiæ maximis perturbationibus agitatæ, ſponte ſe ſubdiderunt protectioni dicti Ducis, & prima fuit, Sibenicum 1322. *menſe Martii multis cum pactis & conditionibus, a majorique Conſilio Venet. juxta formam pactorum per quatuor manus electus fuit Dardus Bembo & miſſus pro Comite Sibenici. Tragurienſes quoque ſe dediderunt eodem anno, & fuit miſſus modo antedicto Marinus Mauroceno pro eorum Comite.*

Pacta autem deditionis harum duarum Civitatum uniformia fuiſſe, elicitur ex fragmento quodam mutilo Sibenic. pactorum, quod fere eadem verba habet, quæ Trag. in quo electio quoque Comitis per 4. manus fienda exprimitur, prout Chroniſta Venetus eiſdem promiſſam refert. Tragurien. autem pacta quæ integra extant talia ſunt.

Exemplum pactorum quæ ſunt inter Illuſtr. D. Ducem & Commune Ven.
ex una parte.
Et Commune & homines Civ. Trag.
ex altera.

In Dei nomine Amen. Anno Nat. ejuſdem MCCCXXII. Indictione V. die XVII. menſis Aprilis in Ducali Palatio Venetiarum, in Camera D. Ducis præſentibus ſapientibus & diſcretis viris Dominis Nicolao dicto Piſtorino Vice-Cancellario Ducatus Venetiarum, Iohanne Marchiſini, & Andrea de capite Aggeris Not. & Scribis ejuſdem Ducatus, Leonardo bullatore bullæ plumbeæ D. Ducis, & aliis pluribus teſtibus ad hæc vocatis, & rogatis.

Ibique cum Nobiles Cives Civitatis Tragurii, & tota Univerſitas dictæ terræ conſiderarent debilem ſuum ſtatum, & qualiter Civitas ipſa multis periculis ſubjacebat; Ipſius Nobiles, & tota Univerſitas ſupradicta longa jam dudum, & matura deliberatione præhabita, ſtatui ſuo providere ſalubriter cupientes, & conſiderantes juſtitiam, Benignitatem, clementiam, & humanitatem, atque ſuave Dominium D. Ducis, & Communis Venet. ſub quorum dominio, fidelitate, & protectione univerſi ipſorum D. Ducis, & Communis Venet. fideles & ſubditi in ſuis gradibus benigne reguntur, & æqualiter gubernantur, ac de bono, in melius multiplicantur & creſcunt, pro eorum ſalute, & ſtatu tranquillo Civitatis jam dictæ, quem indeſinenter quærebant Nob. Viros Danielem Iacobi, Iohannem Petri, & Fredericum Mathei ut Syndicos, Procuratores, & Nuntios ſpeciales Dominorum Conſulum, Nobilium, & totius Univerſitatis prædictæ, Venetias transmiſerunt ſpecialiter ad ſubjiciendum, & ſubmittendum, ad tempus, vel in perpetuum Univerſitatem dictæ terræ, Civit. & Comitatum ipſius, & bona omnia Civitatis præfatæ, fidelitati, Dominio, Regimini, protectioni, & defenſioni D. Ducis & Communis Ven. humiliter ſupplicando, quod D. Dux, & Commune Ven. dignetur eos ita recipere, tractare, & habere ſicut ſemper de ſuis fidelibus, & devotis gratioſe, & benigne facere conſueverunt, ſalvis honorificentiis, & juribus D. Regis Hungariæ, quæ haberet, vel deberet habere in Civ. prædicta; De cujus Syndicatu conſtat publico Inſtrumento facto ſub Annis Domini 1322. *Ind.* 5. *die* 22. *Martii, ſcripto manu Andreæ Petri de Ancona Not. Imperiali auctoritate, & ſigillato ſigillo pendenti cereo dictæ Civ. & Communitatis Trag. cujus tenor de verbo ad verbum inferius eſt inſertus. Qui vero Syndici, poſtquam cum ſupradicta oblatione, & pleno Syndicatu coram præſentia DD. Iohannis Superantio Dei gratia Venet. Dalmat. atque Croat. Ducis Inclyti, & Domini quartæ partis & dimidiæ totius Imperii Romaniæ, ſuique Conſilii, ſe dicto nomine præſentarunt. Poſt multas collationes, tractatus, & deliberationes plurium Nobilium ſapientum ad hoc deputatorum habitis, ſponte, libere, & ex concordia, ac pro bono, & ſalubri ſtatu Civit. jam dictæ per virtutem, & poteſtatem ſibi traditam a Conſulibus, Nobilibus, & univerſitate tota Trag. ipſam totam univerſitatem, Civitatem, Comitatum, & diſtrictum, & eorum bona fidelitati Dominio Regiminis, Obedientiæ, Protectioni & defenſioni memorati Domini Ducis pro ſe, Conſilio, & Communi Ven. ibidem recipientis in perpetuum dederunt, ſubjecerunt, contulerunt, & ſubmiſerunt, ſalvis honorificentiis, & juribus D. Regis Hungariæ, quæ haberet, vel deberet habere in Civ. prædicta. Quapropter memoratus D. Dux cum ſuis Conſiliis audita & intellecta oblatione facta per Syndicos ſupradictos, ac ipſam oblationem ſua benignitate admittens Dei Nomine invocato ad laudem, & reverentiam Beatiſſimi Marci Apoſtoli, & Evangeliſtæ, ipſam Civitatem Trag. homines, diſtrictum, & Comitatum, & omnia ſua bona ſub ſuo dominio fidelitate, defenſione & protectione in perpetuum benigne recepit juxta formam ſupraſcriptæ oblationis Syndicorum ſupradictorum, ſalvis honorificentiis, & juribus Domini Regis Hung. quæ haberet, vel deberet habere in Civ prædicta, providendo benigne, & gratioſe, quod homines Trag. & eorum bona de cætero tractentur, et habeantur ubique in Venetiis, et extra, quemadmodum tractantur, et habentur aliqui de partibus Dalmatiæ, qui ſint magis liberi, et fideles D. Ducis, et Communis Venetiarum.*

Poſtquam ſubmiſſionem oblatam, factam, et per ipſum D. Ducem pro ſe et Communi Ven. acceptam. Item D. Dux cum ſuo Conſilio ſua liberalitate infraſcripta providit, ſervari voluit,

luit, et mandavit ipſis Syndicis volentibus, conſentientibus, et approbantibus.

Primo enim, quod per D. Ducem, & ſuum Conſilium ſingulis duobus annis mittetur ad regendam dictam Civ. Trag. unus ex Nobilibus de majori Conſilio Venet. qui nuncupabitur Comes Trag. qui eligetur in Venet. in majori Conſilio per electionem, & vice qualibet per duos annos, cujus Comitis electio fiet, & nunc, & de cætero per quatuor manus in dicto majori Conſilio ad unum, & ille qui habuerit plures ballottas habendo majorem partem ſit firmus, etſi nullus haberet majorem partem Conſilii, illi duo qui habuerint plures ballottas vadat unusper medium alterius, & ſi aliquis eſſet electus per tres manus, ſit firmus ſine aliqua probatione.

Item quod Comes iturus Trag. in cauſis civilibus teneatur regere dictam terram cum quatuor Iudicibus de Tragurio, qui eligentur in Trag. ſecundum eorum conſuetudines, & ſtatuta, vocando ad promulgandas ſententias quatuor Conſiliarios, qui ſimiliter eliguntur in Trag. ſecundum conſuetudines, & ſtatuta dictæ Civ. Trag. in omnibus autem cauſis criminalibus ipſe ſolus Comes habeat liberum arbitrium, procedendo tamen in ipſis ſecundum formam ſtatutorum Communis Trag. & non poſſit in condemnando excedere formas ſtatutorum Trag. ſed pœnas in ipſis ſtatutis contentas, & expreſſas mitigare valeat, ſicut ſibi videbitur, habito reſpectu ad conditiones perſonarum & exceſſuum commiſſorum; Verum in violatione mulierum, incendiis, fraudolentiis, & homicidiis habeat liberum arbitrium ſolum Comes, ſicut ſuæ diſcretioni apparebit. Habeat etiam ipſe Comes liberum arbitrium in proditionibus Civitatis hoc modo, quod contra accuſatos ſibi de proditione Civitatis poſſit inquirere, teſtes examinare, & accuſatos carcerari facere, ſicut ſibi videbitur, ſed in condemnando debeat contra ipſos ſic accuſatos. procedere, ſecundum formam ſtatuti Communis Tragurii.

Præterea dictus Comes iturus Trag habeat, & habere debeat a Communi Trag. pro ſuo ſalario quolibet anno libras MCC. ad par. recipiendo ſolutionem ad rationem de triginta duobus denariis parvis pro quolibet groſſo, & nihil aliud habere poſſit, ſed omnes reditus, & introitus Communis Trag. & jurisdictiones, & banna, & condemnationes deveniant in dictum Commune Trag. & debeat dictus Comes ire, & redire ad ipſum regimen omnibus ſuis expenſis, & teneatur dictus Comes habere, & tenere ſecum in dicto regimine continue unum ſocium, & decem ſervitores omnibus ſuis expenſis, & ſi ſtaret plus, vel minus duorum annorum recipiat ſalarium pro rata.

Item quod dictus Comes Trag. non poſſit eſſe ad aliquod convivium alicujus Civis Trag. in dicta Civitate Trag. nec poſſit aliquos de Trag. convitare, clamare, ſeu clamari facere ad comedendum ſecum in Civ. prædicta, & non poſſit per ſe, vel alios ipſe, ſeu aliquis de familia ſua ab aliquo Cive, vel habitatore Trag. dona aliqua recipere, vel potentes aliquo modo, vel ingenio, niſi uvas, & fructus recentes, & inſuper non poſſit, nec debeat per ſe, vel alios facere, vel fieri facere mercationes, neque in mercationibus uti, vel uti facere de ſuis denariis per ſe, vel alios aliquo modo vel ingenio, donec fuerit in regimine ſupradicto in partibus regiminis ſupradicti.

Item quod homines Trag. poſſint ſine dacio extrahere de Venet. lignamen, lapides coctos, & coppos pro eorum domibus, & conducere Trag. dummodo illi qui vellent de prædictis rebus conducere præſentent literas Ducali Curiæ miſſas a ſuo Comite, & ſigillatas ſigillo Communis Trag. quod ipſæ res, quas requirent, ſint eis neceſſariæ pro uſibus ſuis & ſuarum domorum.

Prædictas autem dationem, & ſummiſſionem, ac omnia & ſingula in præſenti contractu contenta, diſcretus vir Baxanus Not. & ſcriba Ducatus Venet. Syndicus & Procurator ſupradicti D. Ducis Conſilii, & Communis Ven. ut de Syndicatu conſtat publico inſtrumento facto ſub annis 1322. Indict. 5. die tertia decima Aprilis, ſcripto manu Iohannis Vacundeo Not. & bulla plumbea ipſius D. Ducis pendenti munito ad hoc ſpecialiter conſtitutus, Syndicario, & procuratorio nomine ipſius D. Ducis, & Communis Ven. ac dicti Daniel Iacobi Ioannes Petri & Fridericus Mathæi Syndici, & Syndicario nomine Civitatis Communis, & hominum Tragurii attendere, obſervare, & adimplere, ac ea omnia perpetuo rata, & grata habere, & nullo unquam tempore aliquo modo, vel ingenio contrafacere, vel venire ſolemni ſtipulatione ſibi invicem promiſerunt, ſub pœna hinc inde promiſſa CCIↃↃ. marcarum argenti, quæ pœna toties committatur, quoties contrafactum fuerit, & pœna ſoluta, vel non, exacta, vel non, omnia & ſingula prædicta in ſua permaneant firmitate. Pro quibus omnibus attendendis, adimplendis, & inviolabiliter obſervandis præfatus Baxanus Syndicus D. Ducis, & Communis Ven. Syndicario nomine pro ipſo D. Duce, & Communi Ven. bona omnia Communis Venet. & dicti Daniel Iacobi Ioannes Petri, & Fridericus Mathæi Syndici ſupradicti bona omnia Communis & hominum Trag. ipſi Syndico D. Ducis Syndicario nomine pro D. Duce, & Communi Venet. recipienti ſpeciali pignore obligarunt, quæ ſe conſtituerunt invicem precario poſſidere; Ita ut pars attendens, prædicta partis non attendentis bona, et perſonas poſſit ſine alicujus judicis requiſitione ſua propria auctoritato ſaſare, et detinere, et arreſtare pro pœna damnis, et intereſſe, et expenſis, et ſatisfactione plenaria omnium promiſſorum. Promittentes dictæ partes invicem Venet. Trag. et ubique locorum ſolvere, ac renunciantes exceptioni doli mali, in factum, deceptioni, ſimulationi, beneficio reſtitutionis in integrum, litteris impetratis, & impetrandis, feriis, dilationibns, et generaliter omni auxilio juris, vel facti, quo contra prædicta, vel aliquid prædictorum poſſent dicere, facere, vel venire; Qui Daniel Ioannes, et Fridericus Syndici Trag. ibidem in continenti corporaliter tactis ſcripturis in animas ſuas, et omnium et ſingulorum hominum dictæ Civ. Trag. juraverunt ad ſancta Dei Evangelia, perpetuo præfatos Dominos Ducem, et ſuos ſucceſſores, et Com. Venet. et ſuos Dominos ſuoque majores quibus ſubſunt, obſervare, obedire, et revereri, et quod regulariter ſinguli de Conſilio dictæ Civ.

Trag. in ingreſſu ſui primi Comitis, ipſi Comiti pro dicto D. Duce & ſucceſſoribus ſuis, & Communi Ven. recipienti corporaliter ſic jurabant, nec non bona fide ſine fraude obſervare & attendere omnia, & ſingula ſupradicta.

Statim atque Tragurienſes tutelam Venetorum conſequuti ſunt C. Paulum Breberien. quamvis B. Mladini conſanguineum ad ſe trahentes, in ligam contra eundem his conditionibus induxerunt.

In Chriſti nomine Amen. Anno Nat. ejuſdem 1322. *Ind.* 5. *die* 24. *Aprilis ad honorem Dei et Beatæ Virginis Matris ejus, et omnium Sanctorum, et Sanctos Curiæ Cæleſtis, et ad ſtatum augumentum, et honorem perpetuum infraſcriptorum. Hoc eſt pactum confœderationis promiſſ. initum et firmatum inter egregium virum D. Paulum Comitem filium bonæ memoriæ D. Pauli Bani Croatarum ex parte una, et Commune, et homines Civit. Trag. ex altera;. Inprimis namque ſimul et ad invicem firmant, et faciunt unionem et ſocietatem, et confœderationem tali modo videlicet. Quod dictus D. Comes Paulus debet, et teneatur rebellare, et facere vivam guerram et manifeſtam contra D. Mladinum Banum Croatarum et ſuos ſequaces, et contra quoslibet alios inimicos Civitatis Trag. eosque toto ſuo poſſe offendere, et nocere, et eis damna et detrimenta ſolicite procurare, incipiendo ipſam rebellationem, et guerram hinc ad feſtum Sancti Petri de menſe Iunii proxime, velante ſi citius poterit.*

Item debet et tenetur idem D. C. Paulus amicos Civitatis Trag. pro amicis, et inimicos pro inimicis ubique reputare, tractare, et habere, nec debeat facere pacem cum dicto Bano, vel aliis qui ſunt, vel erunt inimici Civ. Trag. ſine voluntate dictæ Civitatis et hominum Trag. & ſi dictum Commune fecerit cum aliquibus perſonis pacem, et confœderationem contra dictum Banum, et in damnum et detrimentum ipſius & ſuorum ſequacium debet ponere, et homines Trag. contentantur, & volunt eſſe in dicta unione & confœderatione contra ipſum Banum; E contra Commune Trag. tenetur, promittit & debet dicto D. Comiti facere ſicut ſuperius per omnia eſt expreſſum, ſalva fidelitate D. Regis Ung. & ſalvo D. Duce Venet. & ſuis fidelibus, & ſubjectis. Item promittit dictum Commune Trag. eidem Domino Comiti quod ſi exercitus de Tragurio exiret foras in Sclavoniam contra dictum Banum, dictus D. Comes erit vocatus Capitaneus exercitus gentis Trag. ſi ipſi Domino Comiti videbitur, & placebit. Item ſi dictus D. Comes Paulus, vel ſui homines haberent caſum, vel neceſſitatem evidentem intrandi Civit. Trag, homines Trag. promittunt & debent dictum Dominum Comitem, & ſuos homines recipere in dictam Civitatem, & eos defendere, & juvare ſicut ſe ipſos. Item ſi dictus Dominus Comes vellet, vel poſſet ſe intromittere in dominium Sclavoniæ dibent, & promittunt Trag. dicto Domino Comiti dare auxilium, conſilium, & favorem per terram & per mare ſecundum facultatem, & poſſibilitatem ipſorum, ſalva ſemper fidelitate, & honore Domini Regis Hung. ac D. Ducis Ven. & ſuorum fidelium, & ſubjectorum. Et ſi faciente Deo dictus D. Comes ad Banatum, vel ad dominium Sclavoniæ pervenerit, debet, & tenetur Civitas & homines Trag. dimittere libere gaudere ſuis introitibus honoribus, & Privilegiis, nec ſe debeat intromittere, vel aliquid petere, aut requirere a dicta Civ. vel hominibus Trag. ratione alicujus Banatus, Vicariatus, Dominii vel Comitatus, ſeu alterius præeminentiæ, & ſi pax fieret inter Banum ex una parte, & dictum Dominum Comitem Paulum, & Trag. ex alia, vel ſi Banus per alium aliquem modum obiret, promittunt & debent Trag. dicto Domino C. Paulo uſque in vitam ſuam dare omni anno ex bono amore, & propter rebellationem & guerram, quam dictus D. Comes facere debet lib. M. parvorum. Prædicta omnia promiſit una pars alteri attendere, & obſervare, & non contrafacere, ſub pœna D. marcaram argenti & ad majorem cautelam, & evidentiam omnium prædictorum duo ſcripta de prædictis omnibus in uno tenore fieri mandaverunt, quorum unum eſt munitum ſigillo Communis Trag. & illud debet remanere penes dictum Dominum C. Paulum, & aliud eſt munitum ſigillo ejusdem D. Comitis & illud debet remanere penes Commune Trag.

Sigillum Cereum pendet.

Ad hæc tempora referri debet ſuprarelata expeditio Trag. & Sibenicen. Venetorum auxilio contra Almiſum, & Scardonam facta, quam Madius refert, Almiſumque tunc captum eſſe debuit, & retentum, cum deinde Spalatenſes in ligam cum Tragurien. tracti fuerint, & eiſdem Tragurienſes pro defenſione Almiſi ligna & arma commodaverint, qua 1323. 10. *Martii.* de cauſa Comes Georgius Spalatenſes ultus eſt, ut idem Madius refert. *cap.* 12. *De bello Civium Spal. cum C. Gregorio Cliſſi A. D. MCCCXXIII. menſe Aprilis XV. luce currente, audiens Comes Georgius quod Almiſſum Spal. invaſiſſent, cœpit dolere multum, & dolendo intravit agrum Spalati, & deprædavit totam beſtialiam Spalati & cæt.* & quamvis hic auctor Almiſium invaſum tantum non captum referat, tamen infra cap. 33. relato, quomodo Comes Georgius a Comite Neliptio victus, & captus fuerit, eundem alloquens ait: *putabas deſtruere Civitatem Spalati & auferre Almiſum, & habere ad velle veſtrum ubi eſſet curſus, & locus piratarum,* ex quo dignoſcitur cauſam belli fuiſſe Piraticam Almiſanorum, hancque eandem poſt relatam confirmationem Piraticæ per Privilegium, a Comite Georgio factam invaluiſſe conjici debet, indeque exacerbatos Venetos Sibenicenſibus, & Tragurienſibus auxilia contra eoſdem & Scardonenſes præſtitiſſe, Spalatenſesque deinde eadem de cauſa in ligam tractos, prout viciniores cuſtodiam Almiſi habuiſſe. Quam Almiſanorum Piraticam alios quoque Piratas Ianuenſium ſcilicet extrinſecos intra Culfum traxiſſe, Sibenicenſesque & Trag. eiſdem obviam ire voluiſſe ex Epiſtola Ducis Trag. ſcripta apparet.

Ioannes Superantio D G Ven &c. Nob. & ſap. viro Marino Mauroceno de ſuo mro. Comiti & prudentibus viris Iudicibus, & Communi Trag.

Trag. fid. ſuis dil. ſal. & dil. affectum. Litteras Comitis, & fidelium noſtrorum de Syben. nuper recepimus continentes de duobus lignis Ianuenſibus extrinſecorum qui apparuerunt in partibus Sclavoniæ damnum inferentibus omnibus, ad quorum perſecutionem ordinaverunt vobiſcum armare ligna, & mittere contra eos, & miſſa fuiſſent illa, niſi ſuperveniſſent quædam nova de Farra, ad quem vobis reſcribimus, ſicut & illis de Sybinico, veſtram fidelitatem & promptitudinem habitam in armando plurimum commendantes, nam inter alia nobis eſt magis carum quando noſtri fideles hujuſmodi Piratas pro honore noſtro, & ſalvamento noſtrorum fidelium perſequuntur; Verum ut hoc melius & celerius perficere valeatis, ordinamus cum noſtris Conſiliis, minori; Rogatorum, & 40. quoties armaveritis contra aliquos curſores, undecunque ſint, dare cuilibet Vogerio groſſ. unum in die ad ſuas expenſas, & Comito tres, & Nauclerio duos de diebus quibus in iſto ſervitio permanſerint, quos denarios de noſtro Communi integre ſatisfieri faciemus. Unde fidelitatem veſtram inſtanter rogamus, nihilominus præcipiendo mandantes cum præfatis noſtris Conſiliis, quatenus ad armandum contra curſores ſitis ſolliciti atque promti, tenentes ligna veſtra parata cum omnibus opportunis, ſicut de vobis confidimus, & ſperamus ut per hoc noſtram gratiam uberius vendicetis. Datum &c. die 8. Men. Iulii 6. Indictione (id eſt 1323.) ex qua quam ſedulo Veneti quieti ſui Culfi incubuerint, & oblatione ſtipendii Dalmatas ad cuſtodiendum mare illexerint conſtat.

Pacem deinde cum uxore Georgii Comitis factam Madius refert. *Cap.* 24. *de pace Comitiſſæ Cliſſæ & Spalaten. A. D.* 1325. *Men. Martii die X. pax inter Dominam Comitiſſam uxorem Comitis Georgii, tunc ipſo Comite exiſtente apud Neliptium in carcere, & cives Spalati per Iadrenſes Arbitros facta, & compoſita eſt ita quod captivi, & incarcerati Spal. qui detinebantur Cliſſæ ſunt liberati & relaxati, pro quibus Civitas Spalat. fuit obligata in certa quantitate pecuniæ dare & ſolvere.* tunc Almiſum quoque eidem reſtitutum fuiſſe conjici debet: quamvis Madius id non exprimat, cum eundem & Scardonam Mladinum filium, Georgii poſſediſſe inferius patebit. Tandem Spalatenſes quoque Venetis ſe tradidere, ſed quamvis pacta deperdita ſint; tamen ex ſcripturarum collatione Traguriensium ſimilia fuiſſe patet, ut Madius refert. *Cap.* 28. *A. D.* 1327. *Civitas Spalat. obtulit ſe Domino D. Ducis & Comiti Venetorum & habuerunt Comitem ab ipſis Venetis cum pactis obſervando honorem Regis Hung. & libertatem Civ. Spalati.*

Nonenſes quoque eodem anno ſe Venetis tradere decreverunt pactaque ea- 7. *Nov.*
dem cum Traguriensibus Menſe Ianuarii ſequentis anni 1328. conſecuti ſunt, ut ex ſerie eorundem quæ integra reperiuntur videre eſt. Hanc Spalaten. & Nonen. deditionem relatus quoque Chroniſta tradit.

Auchor in queſto tempo la Citade de Spalato e de Nouna li qual iera in eſtrema, & chattiva condition per lo muodo che de ſoura e ditto de Sebenico e de Traci vegendo le ditte Cittade ſottomeſſe al Comun de Venieſia de chativa condition eſſer vegnude in bona condition, e in brieve tempo, deſſe le do Cittade con le condition e patti delle altre do prenominade, e queſto ſo in 1327. *che ſi de Spalatini in lo meſe di Settembrio e ſoli mandado per ſo Conte ſ. Marco Fuſcarini.*

Hoc tempore Spalatum & Nona, quæ in extremo ſtatu perturbationis verſabantur, eo modo quo de Sibenico, & Tragurio dictum eſt, videntes eaſdem Civitates Veneto Communi deditas, brevi tempore ex malo in bonum ſtatum deveniſſe, dediderunt ſe eiſdem conditionibus, & pactis 1327. *Menſe Septembris & miſſus fuit Marcus Foſcarinus pro Comite Spalati.*

Tunc Veneti Spalatum conſecuti Proviſoribus in Sclavonia miſſis, Spalat. Sibenicen. & Traguriem. mutuis fœderibus illigarunt, ut ex earundem tabularum fragmento Tragurii confecto ſed Spalati reperto apparet.

In Chriſti nomine Amen. Anno Nat. ejuſdem 1327. *Ind.* 11. *die* 3. *Xbris. In ſala Palatii Communis Tragurii præſentibus Nobb. & Sap. Viris Dominis Marco ſecreto Hon. Comite Spaleti, Iohannis . . . . . Comite Sibenici, Iohanne Gradonico Hon. Comite Tragurii & diſcretis, & ſapientibus Viris Dominis Theodoſio Albertinis, Perino Camcini, & Dobrolio Pervoslavi omnibus de Spaleto, & . . . Ioannis, Marino Bercii, & Cypriano q. Creſnuſe omnibus de Sibenico, Georgio Salinguerræ, Cifoto Nicole, & Friderico Mathei Lucii, omnibus do Tragurio teſtibus ad hæc vocatis ſpecialiter & rogatis, & aliis. Ibique Nobb. & ſap. Viri Domini Laur. Andreæ proc. & Syndicus Communis & Civ Spalet habens ad infra ſcripta liberam poteſtatem ut apparet . . . . . pub. inſtrumento manu Alex. Iohannis Albertini de firmo Notarii Communis Spal. rogati in* 1327. *Ind.* 11. *die* 26. *Novembris . . . . . Iacobus proc. & Sindicus Communis & Civ. Trag. habens ſimiliter ad infraſcripta liberam poteſtatem, ut apparet inſtrumento pub. ſcripto manu Conradi q. Domini Antonii de . . . . . Imperiali auctoritate Notarii & Iudicis ordinarii, ac Communis Trag. jurati Cancell. in* 1327. *Ind.* 11. *die Dominico penultimo Novembris, & Bogdanus Deſini & Radoslauus q. Michete procuratores, & Syn. Communis & Civ. Sibenici habentes ſibi ad infraſcripta liberam poteſtatem, ut apparet publico inſtrumento ſcripto manu Angeli Amici de Italis de Erthulo Imp. auct. Not. & Iud. ord. & Communis Siben. jur. in* 1327. *Ind.* 11. *men. Nov. die* 26. *a me Notario infraſcripto diligenter viſis & lectis convenientes in unum in præſentia egregiorum Dominorum D. Marci Victuri & D. Friderici Danduli Honor. Proviſoris Inclyti Domini Domini Ducis & Communis Ven. in partibus Sclavoniæ deſtinatorum conſiderantes condit. & Status ſua-*

rum Civitatum, quarum ſunt Syndici, & procuratores, damna, injurias, & oppreſſiones, quas quandoque a circumſtantibus ſuis vicinis recipiebant in eorum ſiniſtrum non modicum, & jacturam, cogitanteſque hoc periculum tam maximum poſſe evitari, & ſtatum ſuum cujuslibet Civitatis prædictæ de bono in melius poſſe feliciter augumentari, ſi fraternitas, amicitia, conjunctio, & unio fierent inter eos, moti perſuaſionibus & monitis prædictorum Dominorum Proviſorum, ac eorum conſilio, utpote juſto, inhærentes vice & nomine Communium & Civ. ac ſpecialium perſonarum, & prædictorum locorum quorum Synd. & procur. ſunt, ut ſuperius eſt notatum, Amicitiam, fraternitatem, conjunct. & unionem inſimul promiſerunt, juraverunt, & fecerunt contra quaſcunque perſonas, Civitates, Communia, loca, & Univerſitates damnificare, & inimicare volentes . . . . . nicent Domino ſuo D. Duci & Communi Ven. & ipſius D. Ducis, & Communis Ven. fidelibus univerſis, ita quod quælibet prædictarum Civitatum ſuos amicos & aliarum duarum pro amicis, & e converſo inimicos pro manifeſtis inimicis, tractantes amicos pro amicis, & inimicos pro inimicis in omni caſu, & eventu pro ſua, ſuorumque civium uniuſcujuſque conſervatione, & augumento hoc pacto conventum eſt. Quod ſi caſu aliquo aliqua prædictarum Civitatum, vel civis, & ſingularis perſona earum damnum aliquod paterentur a quacunque perſona, ut Commune, & damnificati ad ſui ſatisfactionem, & loci pervenire poſſint juratus Communis terræ damnificatæ ſeu perſona . . . . . auctoritate requirere debeat per ſuas litteras damnificatorem, vel ſuperiorem & caput ut damnum ſatisfaciat, & ſi habita reſponſione non ſatisfecerit, tunc ipſe Comes ſolus auctoritate prædicta ipſum damnum libeat videre, & examinare & facta examinatione, taxare, qua facta taxator iterum propria auctoritate requirere debeat ipſum damnum ſic taxatum, ſicut ſibi videbitur ut ſatisfaciat infra terminum, quem ipſe Comes voluerit aſſignare, infra quem ſi ſatisfecerit bene quidem, alioquin ipſe Comes ſua propria auctoritate procedat contra ipſum damnificatorem, & . . ſuam ac bona eorum ſicut ſibi videbitur eſſe juſtum, conſiderata qualitate, & quantitate damni recepti, quod proceſſum notificare teneatur & debet aliis duabus Civitatibus ſibi unitis, quæ ipſum proceſſum debeant, & teneatur integraliter obſervare & facere, obſervari contra ipſum damnificatorem, & . . . . ſuam ac eorum bona: ſi vero aliqui ſui Cives & mercatores eſſent in partibus ipſius damnificatoris cum ſuis mercantiis, vel ſine . . . . . citare, ut inde recedant quo velocius eſſe poteſt infra terminum, qui videbitur ſuo Comiti, aſſignandus, qui terminus non tranſeat unum menſem; quod ſi aliquis dam . . . . . prædictarum trium Civitatum, vel Comites ipſarum, & cum prædicta & . . . . reducentur ad alias Civitates Comes illius Civitatis ad . . . ſe reduxerit ipſum malefactorem, vel ipſos . . . . . in hauere & perſonis, & facta reſtitutione damnificatorum procedi debeat contra malefactorem, vel malefactores ſicut contra proditores. & ſpecialiſſimos inimicos, & ſi facta denuntiatione . . . . . prædictarum Civitatum emeret ipſam prædam, Comes ſuus teneatur ipſam reſtitui facere damnificato abſque ſatisfactione aliqua facienda ipſi emptor . . poſt ſoutisfactionem, & nihilominus poſſit procedere contra ipſum ſicut ſibi videbitur ipſe Comes & ſi emerit . . . . nationem prædictam nihilominus Comes faciat reſt . . . damnificato ſed remaneat in arbitrio Comitis ſui defaciendo ſibi reſtitui pretium emptionis, vel non, ſicut ſibi videbitur inquiſitio facienda vid. ſi emerit ante denuntiationem.

Sic ob Breberienſium Tyrannidem, Civitatibus maritimis ſe dedentibus, integram Dalmatiæ ditionem Veneti conſequti ſunt; & prout mutuis fœderibus Civitates ſibi deditas illigarunt, ita cum proximis quoque Croatiæ Comitibus eaſdem multoties pro temporum varietate vinxerunt: & ſicut quietem in Adriatico ſemper ſervare ſtuduerunt, ita tunc terreſtres turbas & jurgia removere pacemque introducere maximopere invigilarunt; Ita Croatis quoque in amicitiam tractis, controverſias ſi quæ emergebant amicabiliter ſedabant; Comites enim Trag. & Sibenici uti arbitri
differentias inter Georgium Comitem 1328.
Cliſſi, & Spalatenſes compoſuerunt: ſimiliter per arbitros inter Trag. & Sibenicen. fines diſtincti fuere, & extrinſecorum Tragurii controverſia Venetiis 1329.
finem habuit, extrinſecis Civitas reſtituta, bonaque reddita fuerunt: Inde quiete tandem in Dalmatia inducta navigationeque reaſſumpta, Cives mercimonia, terra marique libere exercentes magna inde emolumenta conſecuti ſunt. Sed, cum Breberienſibus victis, Stephanus dominium Boſnæ aliorumque locorum conſecutus fuiſſet, ejus potentia Neliptio Comiti Tininii & Cetinæ reliquiſque Comitibus Croatiæ ſuſpecta evaſit; Ideo Civitates maritimas (quibus potius eorum vicinitas, quam Stephani conducebat) ſibi aſſociantes Croatæ, ſæpe ab eiſdem pro temporum qualitate, auxilia receperunt, ut latius in patriæ Chronico refertur: Sed cum tandem Neliptius in apertum bellum cum Stephano prorupiſſet, Spalat. Trag. & Siben. fœdus cum eo mutuum percuſſerunt, auxiliaque 400. hominum eidem contra ſuos inimicos promiſerunt, ut ex earundem tabulis videre eſt, quæ Trag. & Sibenici extant.

In Chriſti nomine Amen. Anno Nat. Dominicæ 1332. 15. Februarii Indict. 15. in Valle Stolponæ. Congregatis in colloquio M. & potenti viro D. Neliprio de Tininio Comite ex parte una, & egregiis, & potentibus viris D. Nicolao de Molin Spalat. Iohanne Gradonico Trag. Pantaleone Iuſtiniano Sibenicen. Comitibus, & Nob. & ſap. viris Prevoslavo Franciſci, Petrarcha Petri, Iohanne Stephani Syndico, & Nicolao Theodoſii Civibus Spalat. Daniele Iacobi Syndico Deſſa Baſtiani, Gregorio Salingurræ, Zoro Amblaſii, Michoie Stepi, Nicola Simonis, Mengatio Doſce. Petracca Stepi Civibus Trag. & Radoslavo Michete Syndico, Marino Bercii, Mihovile Dragoy, Franciſco Bradi-

Bradinis, Radulfo Georgii . . . . et Petro Magiſtri Bogdani Civibus Siben. pro ſe ipſis et eorum Civibus et Communibus, quibus ab eorum conſiliis faciendis auctoritas eſt conceſſa ex altera parte ad tale pactum concordiam, et ſocietatem ad in vicem devenerunt, vid. Quod dictus D. Comes Neliptius debet defendere et guarentare dictas Civitates, et eorum diſtrictus, et quamlibet ipſarum, homines, res, et bona ipſorum, et cujuslibet eorum, & quamlibet perſonam toto ſuo poſſe ubique locorum, ita, & taliter quod inimicos ipſarum dictarum Civitatum, et cujuslibet earum ipſe D. Comes Neliptius tenebit, et tractabit pro ſuis inimicis tam in diſtrictibus dictarum Civitatum, quam extra toto ſuo poſſe, bona fide ſine fraude. Dictæ vero tres Civitates debent dare inter omnes tres Civitates prædictas dicto D. Comiti Neliptio in ipſius D. Comitis Neliptii auxilium 400. homines pedites contra ſuos inimicos bona fide ſine fraude: et inimicos dicti D. Comitis Neliptii habere pro eorum inimicis exceptis D. Regem Hung. et ſubjectos Dominio Ducali Veneto, et ipſos 400. homines ſibi dandos eidem D. Com. Nelip. poſſit conducere contra ſuos inimicos, ſi damnum ſibi, vel genti ſuæ dare contingeret, in Sclavonia tantum, et hoc intelligatur quod prædictæ tres Civitates teneantur dare dictos 400. homines ſolummodo, quando d. D. Com. Nelip. perſonaliter iret contra dictos ſuos inimicos, et aliter non, et ſi contingeret per ipſum D. Com. Nelip. vel gentem ſuam moveri guerram, ſeu derobationes facere alicui perſonæ abſque voluntate, vel requiſitione ipſarum trium Civitatum, et eorum Comitum, quarum ſunt Comites, quod prædicti Comites, ſeu Civitates prædictæ ad prædictos 400. homines ſibi dandos minime teneantur. Nec contra Dominum Regem Hung. et ſubditos D. Ducis ad præſtandum eidem D. Comiti Neliptio auxilium ſupradictum nullatenus teneantur. Et prædicta omnia, et ſingula ſup. et infraſcripta ab hodierna die in antea initium aſſumptura ſint et debeant perdurare, donec de Ducalis Dominii proceſſerit beneplacito voluntatis, pro quibus omnibus, et ſingulis obſervandis, et firmiter attendendis. Idem D. Comes Nelip. per ſe et nomine gentis ſuæ ex una parte & Ioannes Stephani Synd. et procur. Communis et hominum de Spalato, Daniel Iacobi Syndicus, et procurator Communis et hominum de Trag. Rodoslauus Michite Synd. et p. Communis et hominum de Sibinice in eorum et ipſorum quorum ſunt Syndici, et Procuratores animas juraverunt corporaliter ad Sancta Dei Evangelia, tactis ſacroſanctis ſcripturis, prædicta omnia et ſingula ſupraſcripta et infraſcripta bona fide ſine fraude attendere, et obſervare, et contra in aliquo non facere, vel venire aliqua ratione, vel cauſa. Quibus omnibus ſic peractis ſupraſcripti Domini Comites et Nob. Civitatum prædictarum volentes inter ſe taxare, et dividere ipſos 400. homines eidem D. Comiti Neliptio dandos. Primo, et principaliter D. Nicolaus de Molino Comes Spalati de conſenſu et voluntate dictorum Nob. de Spalato. C. homines de dicta ſumma 400. hominum prædictorum pro Communi et hominibus de Spalato obtulit ſe daturum, et D. Ioannes Gredonicus Comes Trag. cum conſenſu et voluntate dictorum Nob. de ſupra. ſumma pro dicto Communi et hominibus de Trag. 140. homines obtulit ſe daturum, et D. Pantaleo Iuſtinianus Comes Siben. de aſſenſu, et voluntate dictorum Nob. de Siben. 160. homines de ſupra. ſumma prædicto Communi, & hominibus dictæ Civ. Sibenici obtulit ſe daturum, & ſic unuſquiſque dictorum Comitum nomine dictarum Civitatum quarum ſunt Comites, & ipſi Nobiles Syndici, & procur. Civitatum prædictarum una cum eis ex auctoritate eis attributa, & conceſſa a Conſiliis Civitatum eorum, & cujuſque ipſorum promiſerunt dare cauſis ſupraſcriptis unuſquiſque quantitatem hominum per eos ſuperius protaxatam & ordinatam, convenientes & promittentes partes ſupræ. per ſe quod de dicta conventione, & ſocietate quatuor conficiantur inſtrumenta, unius ejuſdemque tenoris, ſigillis pendentibus eorum, & cujuſque ipſorum Civitatis, & Communis, & D. Comitis Nelip. in ſupraſcriptorum omnium teſtimonium munimine roborata. Acta fuerunt prædicta, & firmata in Valle Stelpone præſentibus Magiſtro Alex. de Firmo Notario & Cancel. Communis Trag. Mag. Meneghello de Ciuigia, & plurimis aliis teſtibus ad hæc vocatis & rogatis. Ego Petrus filius q. X. Alex. de Piſtorio Impe. auct. Not. & Communis Siben. Cancell. & juratus publicus prædictis omnibus interfui, & a prædictis partibus rogatus ſcripſi, & fideliter publicavi, ſignoque meo conſueto ſignavi.

Eodem tempore Traguriens. cum Comite Mladino Cliſſi, qui patri Georgio ſucceſſerat, controverſiam de via, ſive de tranſitu prope Cliſſum compoſuere, 1333.
quæ multoties deinceps renovata, mul- *1. Ianuar.*
tarum ſimultatum cauſa fuit, ut in patriæ Chronico: variæ deinde inter Comites Croatiæ contentiones emerſere, Comesque Neliptius cum Breberien. bellum geſſit, in quo Spalat. Trag. &
Siben. fœderato Neliptio faventes, Cliſ- 1337.
ſam obſederunt, caſtellumque ibi conſtruxerunt; pax deinde ſequuta eſt Caſtellum deſtructum, viæque hinc inde apertæ, ut latius in patriæ Chronico. Hos tamen tumultus Carolo Regi diſpliceuiſſe Breberienſibusque iratum in Croatiam venire decreviſſe ex ſequentibus patet.

Carolus D. G. Rex Ung. &c. fidelibus ſuis rectoribus Iudicibus, & toti Communitati Civ. Trag. Sal. & gratiam: Nullum dubium habuimus, nec habemus de vobis, quoniam ſemper noſtræ Majeſtatis & ſacræ Coronæ Regiæ cum omni fidelitate fueritis & ſitis in præſenti, quoniam noſtrum bonum pro veſtra quiete, & veſtro bono eſt, & e contra; ob hoc velut noſtros fideles dulciter rogamus, admonemus, & inducimus, quatenus noſtris rebellibus, & illis qui nobis juſti non ſunt, nec favore, nec conſilio, & auxilio aſſiſtatis, ſpecialiter eisdem nulli hoſpitalitatem facientes. Datum Iſegrad. Sab. proximo ante Dominicam Reminiſcere 1338.

Nob. & Sap. Viris DD. . . . . . Hon. Comiti judicibus, & Conſiliariis Civ. Trag. amicis ſuis Cariſſimis, & tamquam fratribus peramandis Gregorius Comes Corbaviæ Sal & proſperis ſucceſſibus abundare. Ex adventu proſpero nuntii noſtri ad D. Regem Ung. cum

plena intentione, & literis gratioſis nobis directis multo nobiſcum congaudere debetis; dedit enim nobis idem Dominus Rex per ſuas literas in mandatis per nuntium noſtrum, vobis ut fideliſſimis ſacræ Regiæ Majeſtatis ipſius literas deſtinare, habemus etiam ex præcepto ut protector, & favorabilis aſſiſtam in adjutorium, & juvamen filiorum q. Pauli Bani, & nepotum ipſius, cum ipſi cupiunt gratiam, & concordiam invenire cum ſupraſcripto D. Rege, aſſerens ſe omni dilatione poſtpoſita ad partes maritimas properare. Scriptum in Bichigio in cœna Domini feria quinta.

Ex quibus apparet Comitem Corbavienſem pro Breberienſibus cognatis apud Regem interceſſiſſe: Regem vero geſta Neliptii improbaſſe, ipſumque jam tum inter *rebelles & ſibi non juſtos* reputaſſe, quod tunc obſcure prolatum, deinde clarum apparuit. Sed cum imitatione Mladini Neliptius quoque vicinis moleſtus evaſiſſet, & Conſtantinum Comitem Clave ſuum nepotem, in Sibenicenſi territorio caſtrum conſtruentem, juviſſet, indeque inter ipſum, & Sibenicen. mutua damna inferrentur; Neliptius, nepoti favens, Sibenicenſem agrum vaſtavit; & cum Veneti damnorum refectionem ex vi fœderum poſtulaſſent, refectionem ſuperbus ſprevit, & Comites Croatas a ſe alienavit; tunc Veneti maritimas Civitates cum Comitibus Corbaviæ, Oſtrovizæ, Scardonæ & Cliſſi, in ligam contra eundem jungentes, ad refectionem damnorum faciendam, caſtellumque deſtruendum coegerunt, paxque ſequuta eſt his conditionibus.

In Chriſti &c. 1343. *Ind.* 12. *die* 4. *menſ. Octob. cum inter alias virtutes & humanas operationes pax obtineat principatum, quam pacem tanquam munus præcipuum Deus noſter Omnipotens in ſui nativitate præ cæteris in terris per ſuos Angelos voluit nuntiari, & nuper inſtigante humani generis inimico qui Zizaniam ubi libet ſatagit ſeminare pro damnis, violentiis, & injuriis illatis hactenus & commiſſis Communi & hominibus Sibenici fidelibus Domini Ducis, Communis Ven. per Comitem Neliptium Tinienſem, & ejus nepotem Comitem Conſtantinum, & gentes, & ſequaces eorum guerra, & diſſenſio foret orta inter præfatum Illuſtrem, & Magnificum DD. Andream Dandulo D. G. Venet. Dalmat. atque Croatiæ Inclitum Ducem Dominum quartæ partis & dimidiæ totius Imperii Romaniæ, & ipſum Commune Venet. & fideles ejus prædictos ex parte una, & præfatum egregium & potentem virum D. Neliptium Tinienſem Comitem ex altera. Recogitans idem D. Nelip Comes quot bona ex pace proveniunt, & per conſequens quot mala per guerram generantur, & pericula in quibus tota contracta Sclavoniæ propterea ſubjacebat, Deum habens præ oculis, & ipſius veſtigia cupiens imitari cum egregiis & Nob. Viris Dominis Nicolao de Priolis, & Nicolao de Piſanis Civibus Honor. Venet. & de mandato ejusdem D. Ducis & Communis Ven. & fidelium ſuorum prædictorum & aliarum partium Sclavoniæ Proviſoribus deſtinatis recipientibus nomine & vice dicti D. Ducis & Communis Ven. nec non ſibi adhærentium habentibus libertatem ab ipſo Domino Duce, & Commune Ven. pacem cum prædicto D Comite Tinien. Neliptio, & ejus nepote Comite Conſtantino, & gentibus eorundem concordiam &c. firmandi de qua libertate conſtat litera quadam aperta, & ſua bulla plumbea ſolita communita tenoris infra ſcripti viſa, & lecta ad pacem & concordiam in hunc modum venire curavit. Primo quidem promiſit idem D. Nelip. Comes pro ſe, & ejus nepote Comite Conſtantino, & omnibus eorum gentibus, ſe ſequacibus præfatis Dominis Nicolao de Priolis, & Nicolao Piſani Proviſoribus recipientibus nominibus quibus ſupra, quod habebit, tenebit, obſervabit bonam, puram, & integram pacem cum Communi, & hominibus Sibenici fidelibus dicti Ducalis Dominii, & cum omnibus aliis Civitatibus terris & locis & earum civibus, & fidelibus Sclavoniæ ſubjectis dicto Ducali Dominio, & quod dicto Communi & ſingularibus hominibus Sibenici, nec aliis terris, & fidelibus ſupraſcriptis, vel eorum, ſeu earum alicui non faciet, nec fieri permittet, nec etiam attentabit per ſe vel nepotem Comitem Conſtantinum vel gentes, & ſequaces eorum, vel alicujus eorum ſeu alios nomine ſuo, ſeu cujuscunque eorum injuriam, damnum, violentiam ſeu moleſtiam aliquam ſub pœna infraſcriptæ plezariæ modo aliquo vel ingenio. Item quod omnes homines, & mercatores Sibenici, & aliarum terrarum Sclavoniæ prædictarum fideles ejusdem D. Ducis & Communis Venet. poſſit ire ſtare, vel redire libere, ſecure, & expedite cum ſuis mercationibus, rebus, & bonis per Caſtrum Tinini, & per alia Caſtra, loca, diſtrictus, & territoria dicti D. Comitis Neliptii, & ejus nepotis Comitis Conſt. & ſuorum ſequacium ſine ſolutione alicujus datii tergovine, telonei, ſeu male ablati, ſeu quocunque alio nomine nuncuparetur directe, vel indirecte, niſi ſecundum quod ſolvebantur per tempora præterita ante præſentem guerram. Item ſi tempore aliquo damna, moleſtiæ, injuriæ, ſeu offenſæ fierent Communi, & hominibus Siben. vel aliquibus aliis fidelibus, & Civibus aliarum Civitatum terrarum, & locorum prædictorum fidelibus dicti D. Ducis & Communis Ven vel etiam attentarentur per dictum D. Comitem Nelip. & ejus nep. C. Conſt. vel eorum aliquem, ſeu per gentes, & ſequaces eorum, vel cujusque eorum, vel alios nomine ſuo, vel alicujus eorum, de quibus querela fieret Comiti terræ illius, ſub cujus ditione dicta damna vel offenſæ forent commiſſæ vel commiſſa, quod idem Comes terræ prædictæ dicta damna & offenſas dicto Domino C. Nelip. notificare teneatur; Qui D C. Nelip. teneatur facta notificatione prædicta comparere perſonaliter per ſe vel ejus nuntium, ſeu procuratorem ſufficientem coram Comite prælibato ad faciendum ſuam excuſationem de dicto facto infra unum menſem, & ſi per dictum D. Nelip. C. vel ejus procuratorem talis excuſatio fieret, quæ dicto Comiti terræ prædictæ rationalibus & juſta appareret quod idem Comes terræ illius libertatem habeat dictum D. Comitem Nelip. a petitione prædicta libere reddere abſolutum, & ſi finaliter ſententiaretur præfatum D. C. Nelip. ad refectionem dicti damni exiſtere debitorem, quod*

tunc

tunc dictus D. C. Nelip. dammum ipſum infra menſem unum ſatisfeciſſe, ſe perſolviſſe integre teneatur, & ſi non ſolveret, cadat de tertio, verum ſi de dicta ſententia C. prædti. teneretur ſe gravatum addictum Ducale dominium poſſit habere recurſum, & ſi per dictum Ducale Dominium diffiniretur, quod male per dictum Comitem ſententiatum fuiſſet, non ſolum prædictus D. C. Nel. a petitione damni prædicti abſolvatur; Sed etiam expenſæ quas ſupportaſſet reficiantur, & ſibi per partem ejus adverſam per quam querela facta fuiſſet integre perſolvantur. Et e contrario ſi in contrarium a Com. diffiniretur, quod non ſolum dictum dammum, ſed etiam expenſas factas in dicto facto infra prædictum menſem ſolviſſe teneatur. Item quod egregius & potens vir D. Paulus C. Oſtrovize, & egreg. & potens vir Mladinus Cliſſi, & Scardonæ Comes, qui dicto D. Duci & Communi Ven. in guerra iſta adhæſerunt ſe, & egregius, & pot. vir D. Greg. Comes Corbaviæ, & quilibet ipſorum cum omnibus gentibus Caſtris, terris, & locis ſuis & cuique ipſorum ſint, & eſſe debeant in dicta pace, & eis, & eorum cuilibet, & gentibus ſuis Caſtris terris, & locis ſervari debeat per prædictos C. Nel. & ejus Nep. C. Conſt. & gentem, & ſuos ſequaces, & eorum quemlibet pax ſupraſcripta in omnibus & per omnia, & ſub illis pœnis, promiſſionibus, obligationibus & cautelis ſupra appoſitis, & pro terris & fidelibus dicti D. Ducis & Communis Ven. inferius ponerentur; Dantibus ipſis nihilominus & eorum quolibet talem fidejuſſionem, ſeu pignus de non offendendo dictum D. Nel. C. & nepotem & gentem & ſequaces eorum, quales ſeu qualis dabitur per D. C. Nelip. antedictum, & ſi dare recuſaverint ſint extra pactum. Item cum damna data Sibenicen. per dictum D. C. Nel. & nepotem ſuum C. Conſt. & gentes ſuas taxata fuerint per egregium & Nob. virum D. Martinum Cornario Comitem Sib. in lib. 15. millibus parvorum, cujus pecuniæ quantitatem per formam pacis nuper tractatæ, & firmatæ cum aliis Proviſoribus ſolvere promiſerat, & contentus extiterat, quod de dictis damnis taxatis in præd. lib 15. mil. teneatur dictus D. C. Nel. ſolvere ſolum lib. 13. mil. in auro, & ſi animalia dare vellet, dare teneatur tot magna, & parva, quæ valeant quantitatem prædictam 13. mil. lib. quæ vero animalia æſtimari debeant per tres æſtimatores per ipſos dominos Proviſores eligendos, incipiendo dare de dictis animalibus uſque ad dies decem menſ. Sept. & compleſſe uſque ad feſtum S. Lucæ de menſ. Octob. præſent. & ſi animalia quæ conſignaret non æſtimata forent aſcendere quantitatem prædictam quod reſiduum in pecunia uſque ad integram & perfectam ſolutionem lib. præd. 13. mil. ad terminum ſupradictum ſupplere debeat, & complere, & inſuper damna data poſt pacem prædictam firmatam ſibi remittantur; pro quarum MM. lib. & aliorum datorum poſt pacem prædictam remiſſione teneatur dictus D. Nelip. C. caſtrum dicti ſui nepotis C. Conſtantini in totum uſque funditus hinc uſque ad Kal men. Martii nuper venturi facere ruinare, & quod tempore ullo non poſſit per dictum D. C. Nel. vel ejus nepotem C. Conſt. ſeu gentes ſuas vel alios nomine ſuo reædificare ſeu reædificari facere caſtrum prædictum, vel aliud de novo conſtruere in dicto loco, vel alio, de quo, & per quod Communi & hominibus Sibenici poſſet inferri damnum aliquod, vel jactura, ſine licentia & aſſenſu dicti Ducalis Dominii, & de hac, fidejuſſionem ſeu pignus de lib. X. mil. dare teneatur, quod dictum Caſtrum in totum erit uſque ad dictum terminum funditus ruinatum ſub pœna prædicta, ſalvo ſi de dicti caſtri ruinatione per dictum Ducale Dominium ſibi non foret terminus elongatus, poſſendo dare pro dicta fidejuſſione, & Communa terrarum Trag. & Spalati, & ſpeciales perſonas de quibus contentari habeant Domini Proviſores præfati ſicut ſibi videbitur. Item quod dictus D. C. Nel. depoſitum quoddam in Ven. de lib. 20. mill. facere teneatur, quos denarios dictum Duc. Dominium recipi faciet & deponi ad Cameram ſuam frumenti cum lucro & conditionibus omnibus dictæ Cameræ conſuetis, dando de dicto depoſito uſque ad diem quartum dicti men. Sept. Duc. M. & reſiduum quam cito poterit in aliqua terrarum Trag. & Spaleti depoſuiſſe. Item pro prædictorum omnium obſervantia teneatur idem D. C. Nelip. in poſſeſſionibus, vel pecunia, vel aliis ſufficientibus ſecuritatibus, de quibus contentare habeant domini Proviſores præfati plezariam præſtare de lib. X. mil. in Civ. Trag. Sib. vel. Spal. cum adjectione quod ſi non obſervarentur omnia ſupradicta per ipſum D. C. Nelip. & ejus nepotem C. Conſt. vel aliquem eorum ſeu per gentes, & ſuos ſequaces in omnibus & ſingulis Capitulis ſupraſcriptis quod licitum ſit, dicto Communi Ven. excutere ſeu excuti facere de poſſeſſionibus prædictis, vel pecunia ſeu ab illis qui conſtituiſſent, & ſe conſtituerent fidejuſſores omne id in quo foret propterea contrafactum, & non obſervatum. Præfati vero Eg. & N. viri Domini Nicolaus de Priolis, & Nicolaus Piſani, Cives Ven. & Proviſores prædicti pro ſe & nominibus quibus ſupra promiſerunt D. Nelip. C. ſapto quod facta ſolutione de damnis prædictis, & facto depoſito, & datis plezariis ut ſupraſcriptum eſt quod omnia bona dicti C. Nel. ſui nepotis, vel ſuæ gentis ubicunque forent ſequeſtrata de mandato dicti Duci Dominii occaſione proceſſum libere relaxabuntur, & quod ipſe, & omnes ejus gentes poſſint ire & intrare Civitates, & de eis exire cum ſuis perſonis, rebus, & bonis, ut ibant & exibant ante dictos proceſſus, & ſi aliqui occaſione iſtarum novitatum tam per unam partem, quam per aliam forent, propterea poſiti in banno aliquo de ipſo libere extrahantur. Item promiſerunt nominibus quibus ſupra quod idem D. C. Nelip. & ejus filius in cives recipientur Venet. Item ut omnia cum claritate fiant, & pax prædicta ſit perpetuo inviolabiliter duratura, contenti fuerunt Domini Proviſores præd. & ſic iidem D. C. Nel. prodicto ſuo nepote C Conſt. ſe obligaverit in omnibus capitulis ſupraſcriptis, quod ſi tempore aliquo reperiretur ipſum C. Conſt. receſſiſſe in totum a C. Nel. ſupto. & nihil teneret, vel poſſideret ab eo, dictus ejus nepos Conſt. vel aliquid cum eo agere non haberet, quod idem D. C. Nelip. in nullo pro dicto ſuo nepote ſit, nec eſſe debeat obligatus. Quæ omnia, & ſingula ſupraſcripta promiſerunt prædictæ partes pro ſe & cujusque ipſorum, hæredes, & gentem,

tem, ac nominibus quibus ſupra ad invicem, & viciſſim ſolemnibus ſtipulationibus hinc inde intervenientibus attendere, & obſervare, & in nullo contrafacere, vel venire aliqua ratione occaſione, vel cauſa ſub pœna lib. M. den. Ven. par damnorum intereſſe & expen. litis, & extra ſtipul. promiſſa in ſingulis capitulis ſupraſcriptis ſolvenda per partem contrafacientem parti fidem ſervanti, ita tamen quod dicta pœna ſoluta, vel non, nihilominus omnia & ſingula ſupraſcripta plenam obtineant roboris firmitatem: Et inſuper ad majorem cautelam, & firmitatem perpetuam præſentis pacis & concordiæ & omnium ſupradictorum prædicti Domini Proviſores in animabus dictorum Domimi Ducis & Communis Ven. & fidelium ſuorum prædictorum ex parte una, & præd. D. Nel. C. pro ſe ipſo, & gente ſua ex altera juraverunt ad Sancta Dei Evangelia tactis ſacroſanctis ſcripturis, in loco infraſcripto, in præſentia plurium virorum Nobb. mei Not. & teſtium infraſcriptorum prædictam pacem & concordiam, & omnia ſupraſcripta & ſingula in præſenti contractu contenta & inſerta pro ſe, & eorum, & cujusque ipſorum hæredes contenti. Firma & rata perpetuo habere, & tenere, non contrafacere aliquo modo, caſu, vel ingenio, ſeu aliquo quæſito colore, & omnia ſupr. & ſingula in præſenti contractu contenta & inſerta bona fide, & ſine fraude, dolo, vel malitia aliqua attendere & obſervare. Obligantes una pars alteri ad invicem, & viciſſim pro prædictis omnibus & ſingulis per ſe ipſos, & nominibus quibus ſupra, & eorum, & cujusque ipſorum hæredes bona mobilia, & immobilia, præſentia & futura. Actum in loco vocato Slap in flumine Kercha, ubi ſunt molendina in diſtrictis, ſive a latere Scardonæ jura & molendina Communis Sib præſentibus Reu. in Chriſto Pat. Domino fratre Nicolao Dei & Apoſtolicæ ſedis gra. Epiſcopo Tinienſe, Egregiis & Nob. viris Dominis Budiſlavo q. C. Vgrinich de Breberio Duyminoe q. Martini Ludovich. Sap. Viro Angelo Amici de Ytalis de Aſculo Canc. Communis Sib. Nob. Dominis Caxoto q. Nicole Caxoti de Trag. & Ioanne q. Egidii de Spalato, Providisque viris Franco. Alberto de Padua, Milantano q. Ioannis de Parma, Vitale Nigro filio Marini Nigro de Ven. & Rudolpho Betini de Bononia, & aliis teſtibus ad prædicta vocatis ſpecialiter, & rogatis. Tenor literarum a parte de qua ſupra fit mentio. Nos Andreas Dandulo D. G. Ven. & &c. Dux Notum facimus . . . . . Datum in noſtro Duc. Pal. die 9. menſ. Sept. intrant Ind. 12.

Ego Guido Ciuran. Imperiali auctoritate Not. & Duc. Ven. Scriba prædictis omnibus interfui & rogatus ſcripſi.

Hæc in Dalmatia, & Croatia geſta, ab Hiſtoricis prætermiſſa referre placuit, ut clariora evadant ea quæ ſequuntur.

CAPUT XV.

De obſidione Iadrenſi, ejuſque cauſis.

IAdram ad Ludovicum Ung. Regem defeciſſe ſcriptores vulgati, tam Veneti, quam reliqui referunt; Venetos magnis viribus eandem obſediſſe, & valido machinarum apparatu oppugnaſſe conſentiunt. Regem maximis copiis ſtipatum adveniſſe, & poſt Baſtidæ (ab Ungaris Scekach dictæ) oppugnationem, receſſiſſe, ut Veneti quidem fugatum, ut Ungaria vero, munita Civitate, ob commeatuum inopiam ſponte reverſum; de cauſis tamen altum apud omnes ſilentium: cum autem hoc bellum longum, & celebre fuerit, extetque ejusdem manuſcripta hiſtoria a religioſo quopiam viro, qui interfuit, conſcripta (ut ex genere quo utitur orationis, facile intelligi poteſt) quæ in multis convenit cum Chroniſta Veneto Anonymo ejusdem ævi ſcriptore, ideo ex eodem, illorumque temporum monumentis ipſius obſidionis ſeries, ejusque cauſæ, a Vulgatis prætermiſſæ melius elici poterunt, ſi ſtatus rerum, qui tunc fuerit, prius deſcribatur. Regnum Ungariæ extincta univerſa virili ſtirpe Regum, inter deſcendentes per lineam fæmineam controverſum diu fuit, & Carolus Robertus decem annis poſtquam Ungariam attigit, ope ſummorum Pontificum vix coronam adeptus eſt, in Regno tamen ſedando multos annos inſumpſit, limitaneaſque Provincias, præſertim Croatiam, ſemper ſibi parum obſequentem expertus eſt: Mladinus etenim, cum ob merita patris in Banatu Croatiæ ſucceſſiſſet, gratiaque Regia abuſus inpotenter, & ſuperbe dominaretur, ejusque arrogantiam Rex reprimere non valuiſſet, maritimas Civitates adeo preſſit, ut Venetis ſe tradiderint, & quamvis deinde per Ioannem Babonich Banum & alios Comites Croatiæ ab ipſo alienatos victus fuerit, Rexque ſuperveniens ipſum ſecum in Ungariam captivum duxerit; tamen cum idem quoque Banus Ioannes dicto Regis audiens non eſſet, alter Banus Nicolaus contra eundem miſſus, victo Ioanne, pacem tamen cum eodem facere a cæteris Comitibus Croatiæ, qui eum totaliter destructum nolebant, perſuaſus fuit, ipſoque Nicolao recedente, Comites, ſibi quiſque a Rege timentes, cum maritimis Civitatibus, & Venetis fœdus inierunt; exindeque cum Mihac Banus ſuperveniſſet, quamvis ab omnibus honorifice receptus fuerit; tamen Croatiæ Comites maritimis Civitatibus junctos aggredi auſus non eſt, ſed caſtris tantum filiorum Banonich in poteſtatem reductis, receſſit, ut latius Madius refert, & quamvis deinde Neliptius Comes Tinii multa in Croatia contra jus faſque geſſerit, tamen quidquam amplius Caro-

1323. (margin, beside "mis Civitatibus, & Venetis fœdus inierunt")
1326. (margin, beside "ctis, receſſit, ut latius Madius refert")

roſum in Croatia tentaſſe memoriæ proditum non eſt. Sed cum mortuo Carolo unico Roberti Regis Apuliæ filio, Robertus neptem ex eo, Andreæ, al-
1328. tero ex Caroli Regis liberis, deſtinaſſet, in ſpem recuperandi Regni erectus Carolus, Comitibus Croatiæ ſuum ſtatum retinere permiſſis, Andream filium
1333. ſeptennem Neapolim ipſe duxit, & ſub tutela Roberti reliquit; quem tamen ſucceſſione ejus Regni potitum, ob mortem, qua interim præventus eſt, videre non potuit. Ludovicus autem in pa-
1342. cato Ungarico Regno patri ſuccedens, ob deſtinatum ſibi ab avunculo Caſimiro Poloniæ ſceptrum elatus, ſtatim magnos illos ſpiritus, quos jam tum in prima ætate præferebat oſtendit, Saxones namque, & Tranſylvanos non omnino ſibi parentes, conjunctus Avunculo (ne quid ſibi in ſucceſſione Polonica obeſſet) domuit, deinde Regnum Apuliæ, ſive Neapolitanum ſibi per fratrem jungere conatus eſt; mortuo namque eodem tempore Roberto Matrem pro inveſtitura Andreæ a Sede Apoſtolica
1343. impetranda in Apuliam transfretare fecit, ſuprarelataſque turbas, quas tunc in Croatia C. Nelip. ſpreta regia auctoritate ciebat, compeſcere diſtulit; Sed eo mortuo Tininium oppidum propter opportunitatem loci ad obtinendam oram maritimam apprime neceſſarium, primo tentavit, & mox per Nicolaum Sclavoniæ Banum cum exercitu quatuor
Obſidionis Auctor. millium galeatorum obſedit, ex cujus adventu Vidua Neliptii territa, nunciis (permittente Bano) Regi miſſis, caſtrum certis conditionibus obtulit; Sed cum Regi in recipiendis ſuæ ditionis oppidis nullas leges admittere certum eſſe videret, a cæteris autem Croatiæ Regulis ab ea deditione (ut pote illorum rationibus maxime adverſa) vehementer deterreretur, tradere diſtulit, Banique expectationem deluſit; quapropter Rex anno ſequenti cum exercitu viginti millium galeatorum equitum, & Bano Boſnenſi in Croatiam mediterra-
1345. neam Bihachium uſque pervenit; inde territi Comites Croatiæ Maritimæ, Ioannes Neliptii filius Tininium Regi tradidit, *& Comites Corbaviæ cæterique claves caſtrorum Regi in ſignum fidelitatis obtulerunt*, ut in obſidionis hiſtoria habetur, &

Carolo Roberto Re de Hungaria nel 1333. *l' ultimo Luglio con Andrea ſuo ſecondo figliolo de ſette anni venne a Beſtie in Puglia ſpoſo la figliola magiore del Duca de Calabria li* 27. *Settembre e poco doppo parti.*

Exinde dignoſcitur Carolum, uſque quo in Regno Ungarico ſedando implicitus fuit, nullamque ſpem Regni Neapolitani ſibi prærepti recuperandi habuit, Sibenicenſibus, quamvis Ven. ſubditis, anno 1322. die 8. Octobris facile Privilegia confirmaſſe, ſed oblata ſpe eundem per filium recuperandi, nihil tunc de rebus Dalmaticis ſtatuere voluiſſe, ob id Privilegia Spalaten. con-

Thuu. & Bon. tradunt. Breberienſes vero Comites Oſtrovizam, Scardonam, & Cliſſam loca mari proxima, tenentes, fœderibuſque Spalaten. Trag. & Siben. juncti, Venetorumque ſiſi potentia, neque Regi caſtra tradiderunt, neque a Rege moleſtiam ullam acceperunt, propterea quod is, ut conjectari libet, vanos omnes ſuos conatus adverſus oppida maritima, ſine Claſſis auxilio, futuros facile intelligebat.

Maritimæ autem Civitates ſub Venetorum patrocinio reductæ, ſedatis civilibus diſcordiis, Magiſtratibuſque & Conſiliis imitatione Reipublicæ Venetæ reformatis, cum proximis Comitibus Croatis mutuis fœderibus illigatæ, quiete vivebant. Bano, præter partem portoriorum, antiqui tributi nomine tradi ſolitam, nullæ contributiones pendebantur, nullaque ſervitia extraordinaria præſtabantur; ſalaria Poteſtatibus & Vicariis Comitum Croatarum dari ſolita ceſſaverant, dationes exeniorum nomine iiſdem Comitibus amplius non dabantur, ſed ab uno tantum Comite patritio Veneto, ſolito Comitatus ſalario ſibi conſtituto, unaquæque Civitas regebatur, inde vectigalia communia neceſſarios Civitatum ſumptus ſupplebant, ob id impræſtita, & coltæ, maximo civium incommodo exigi ſolitæ, in deſuetudinem abierant, omneſque certatim, partium obliti, mercaturæ in dies magis dediti, & ex commoditate pacati maris, longinquas etiam navigationes, majori quam unquam alias poſt Imperii declinationem, Dalmatiæque a Slavis occupationem quæſtu exercentes, terreſtremque maritimæ induſtriæ jungentes ad frequentiam civium, opeſque non modicas excreverant, ut latius in patriæ Chronico.

Veneti vero Iadra utcunque recuperata propter Croatarum diſſenſiones, cæteras quoque maritimas Civitates conſecuti, eaſdem cum proximis Comitibus Croatis fœderibus ſtrinxerunt, exinde pacatum mare experti cum in Aſia Turcorum vires dilatatæ fuiſſent, ne in Europam tranſirent viriliter eisdem ſe opponebant, & uſque quo Carolus in ſedando Regno Vngariæ implicitus fuit, Comiteſque.

Carolus Robertus Rex Ung. anno 1333. *die ultima Iulii venit Veſtam Apuliæ una cum Andrea ſuo minore natu ſeptenni, qui deſpondit ſibi filiam Ducis Calabriæ natu maximam, die* 27. *Septembris, et paulo poſt diſceſſit (Rex.)*

firmare renuiſſe; Veneti tamen cum utroque Regno amicitiam colentes, cum nihil moveretur, Dalmatiæ poſſeſſionem habuerunt quietam, & quamvis in Italico ſolo æſtuaria tantum tenerent, tamen ob neceſſitatem mercium præſertim Orientalium ab ipſis devectarum cunctos vicinos ſibi obſequentes habebant, & divitiis affluentes, ex pecuniæ

fœnore obligatos reddiderant; ſed cum interim Scaligeri Veronæ domini ditionem per Lombardiam dilataſſent, & ex Patavii & Tarviſii conſecutione Venetis vicine effecti, caſtello prope paludes conſtructo eos irritaſſent; ideo Croatiæ inter ſe certabant nullam occaſionem de rebus Dalmaticis dubitandi habuerunt; ſed cum Robertus Neapolitanum Regnum Andreæ filio Caroli deſtinaſſet, ex horum Regnorum unione Venetis Dalmatiæ amittendæ ſuſpicio injecta eſt, quam deinde negata Spalatenſibus veterum Privilegiorum confirmatio auxit. Rex namque Carolus in Apuliam pergens Modruſiæ Ambaſciat. Spalaten. audivit eisdemque ſcripſit.

Carolus Rex Hung. &c. fidelibus ſuis Jacobo Gradonico Comiti, Iudicibus, Conſilio, Communi Civit. Spal. Sal. et gratiam Ven. in Chriſto pater D. Dominicus per eandem Archiepiſcopus Spalati, Nobileſque viri Theodoſius Alberti, et Petrus Franciſci per veſtram fidelitatem miſſis in noſtram præſentiam venientes veſtras legationes eis injunctas nobis attente audienti retulerunt, et miſſa munera apportarunt, quæ grata habuimus, gratiorem tamen veſtræ fidelitatis conſtantiam, et voluntatem ſubjectionis debitam fore ſinceram, per multorum operum exhibitionem cognovimus e præſenti proceſſu noſtro concedente, Domino feliciter expedito, dum ad nos homines veſtros miſeritis uberem gratiam, et omnes petitiones veſtras licitas, et honeſtas a nobis credatis vos effectualiter obtenturos. Privilegia quædam veſtra ad præſens propter quod nequivimus confirmare, dictis D. Archiep. cum dictis ſuis ſociis verbotenus recitabit cum cæteris reſponſis. Datum Madruſii 17. Kal. Aug. annum autem in Epiſtola omiſſum Ioannes Villanus ſupplet. l. x. cap. 225.

Veneti fœderibus jungentes omnes Regulos Italiæ, quibus Scaligerorum potentia ſuſpecta erat, eisdem multa loca ademerunt, pacemque facere coegerunt, in qua Patavium Gararienſibus reſtitutum fuit, Tarſiſium vero Venetis ceſſit; quam primam Civitatem in Longo-
1336. bardico ſolo Veneti conſecuti ſunt. Sed cum mortuo Carolo Ludovicus ſucceſſiſſet, & inveſtituram Regni Neap. a Summo Pontifice fratri procuraret, proſpicientes Veneti, quam facili negotio Comites Croatiæ, præſertim mediterranei, inter ſe minime concordes a Rege opprimi poterant, intellecto Bani Nicolai adventu Civitates mariti-
1344. mas petentes armis inſtruxerunt, & cum deinde rumor de Regis adventu ſpargeretur, quid in Dalmatia evenire poſſet ſuſpicantes; more ipſorum ſolito diſcuſſus in ſenatu opinionibus conſideraſſe oportet: Reges fratres, alterum Regnum Neapolit: & Provinciam poſſidentem, variasque Italiæ partes meridionales in protectionem habentem, Claſſem quoque in Tyrrheno paratam tenere, alterum Ungariæ Regnum opulentum bellicoſumque & in dies Regno Polonico auctum iri, Patriarchæ Aquileienſi & Anconitanis Venetorum æmulis in Italia amicitia junctum, ambos juvenes, gloriæque avidos, ipſorum intermediam maritimam potentiam frangere cupidos conjectantes; verentesque, ne junctis viribus Dalmatiam terra marique aggrederentur, & occupato Adriatico reliquam Italiam inter ſe diviſam in eorum poteſtatem redigere, & cum Regibus Franciæ, & Navarræ conſanguineis, Capetanorum ditionem, Carolingorum Imperio æquare tentarent: In hoc ergo timore Venetis conſtitutis Dalmatiæ proſpiciendum erat, & ſicuti inſulas Claſſe quam tenebant in obſequio retinere facile poterant, ita Civitates continentis, tam metu proximorum Ungarorum, quam earum familiarum in ipſis Civitatibus exiſtentium, quæ prædia in Croatico ſolo poſſidentes a Croatiæ Dominis pendere cogebantur. De Spalato Trag. & Siben. Comitibus Breberien. vicinis Regi adhuc non obtemperantibus, Venetorumque auxilia implorantibus, nulla ſolicitudo requirebatur; de Nona autem & Iadra Comitibus Tiuinii, & Corbaviæ vicinis jam a Rege ſubactis maximopere ſolicitos eſſe oportebat; Nonam igitur non reluctantem valido præſidio firmarunt; Proviſoribusque in Sclavoniam miſſis Claſſem parabant, omniumque actiones ſedulo obſervabant. Iadra etenim ab eo tempore quo ex interpoſitione Bani Mladine Venetum Comitem receperat, nullum militem, præſidiumve admittebat; Nam Comitem ipſi eligentes Iadrenſes, Civitatem per ſe cuſtodiebant, ſuisque legibus, & moribus regebant, & cum vicinis Croatiæ Comitibus, prout & cæteræ maritimæ Civitates Venetis aſſentientibus fœderibus juncti erant, mercaturamque & navigationem in Tyrrheno Sardiniam, & Cataloniam uſque protulerant, in Arſenatu duas galeas, aliasque plures varii generis naves habebant, inde opes, & frequentia Civium aucta eſt. Sed libertate ſua adeo inconſulte utebantur, ut *Fragmenta epiſt. Iadræ.*
omnia ſibi licere arbitrabantur, quæ olim expirante jam in Adriatico Græcorum potentia, per novam tunc contractam cum Venetis ſocietatem, ſibi licuiſſe recordabantur, & ſicuti ex pactis cæterarum Civitatum latioribus ad unam tantum fidelitatem Venetis teneri rebantur, ita nullam ſuperioritatem, vel judicium Ducis Senatusve Veneti ſubire volebant; nam cum Sibenicenſes petiiſſent Inſulas Srimac, Zuri, & Iarte, quas tempore quo a Traguri-enſibus victi fuerant ſibi Iadrenſes occu- 1323.
paverant, ob idque eos in judicio coram Duce vocaſſent; Iadrenſes aſſeruerunt Venetos teneri ex pactis ſibi ſervare inſulas a ſe poſſeſſas, neque extra ſuam Civitatem a quocumque in Iudicio

cio trahi debere proteſtati ſunt, ut ex ejusdem controverſiæ tabulis melius videre eſt, quæ in Archivo Sibenici ſervantur.

In Chriſti nomine Amen: Dum die infraſcripta poſt Miſſarum ſolemnia et ante tertiam Marcus DD. Ioannes Superantio D. G. Inclytus Dux Ven. &c. in loco qui dicitur Cancellaria Ducalis Palatii cum ſuis Conſiliariis pro tribunali ſolemniter more ſolito reſideret, de voluntate dictorum ſuorum Conſiliariorum de 40. *& Rogatorum . . . .*

Item allegamus et exponimus cum omni reverentia, ac honore veſtræ Ducali Excellentiæ et veſtro ſapienti Conſilio quod prædictis Sibenicenſibus reſpondere non debemus, et hoc ex pactorum forma per V. Dominationem nobis benigne et gratioſe conceſſa, ubi continetur quod Commune Iadræ debet habere unum Comitem qui ſit de majori Conſilio Civitatis Ven. qui cum tribus Iudicibus rogat, et judicet prædictos Iadratinos ut in pactis plenius continetur, cujus rei cauſa ex pactorum forma non poſſumus, nec debemus coram vobis ad judicium citari rationabiliter vel vocari: Unde ſi ad placitum, vel ad reſpondendum prædictis Sibenicenſibus traheremur, vel vocaremur, nobis pacta, ut evidenter apparet, minime ſervarentur, quod noſtra fidelitas eximiæ benignitati veſtræ credimus absque dubio non placere. Item non debemus nec poſſumus cogi Sibenicenſibus de prædictis inſulis aliquid reſpondere, nec cum ipſis rationabiliter placitare, qui ſecundum omnem bonam conſuetudinem, et ſecundum jura, ſiquidem prædictæ inſulæ noſtræ ſunt jure præſcriptionis, nam prædictas inſulas libere tenuimus, atque poſſedimus, et poſſidemus tanquam rem propriam pacifice ultra annos 46. *Idem allegamus punctum illud in pactis contentum dicens. Quod omnes inſulæ Iadratinorum poſſeſſiones et bona in eis poſitæ, et poſita Iadratinis libere dimittantur, ut ibidem plenius continetur, quare ſi nos cogeritis venire coram veſtram præſentiam ad reſpondendum de prædictis inſulis Sibenicenſibus, nobis prædictas inſulas non dimiſeritis libere juxta pacta, quod (absque dubio credimus) veſtræ benignitati diſplicere. Item ſuper prædicto negotio allegamus punctum illud pactorum dicens. Quod Iadratini habebunt et tractabunt inimicos Venetos pro inimicis, et amicos pro amicis; verum ſi ipſi amici fuiſſent, vel facerent aliquid in præjudicium Iadertinorum, ſeu Communis Iadræ, ſit licitum Communi Iadræ procedere contra illos tales, prout ſibi melius videbitur, exceptis fidelibus Domini Ducis, quibus D. Dux mittit dominium, dicens de tempore tunc præſenti quando prædictum fuit factum, quare tunc temporis quando pacta facta fuere non mittebatis illis de Sibenico dominium, poſſumus contra dictos Sibenicenſes de jure et de facto noſtrum beneplacitum facere, absque ulla injuria Ducalis Excellentiæ et Communis Ven. unde ſi ob dictas Inſulas ad eorum petitionem ante veſtram Serenitatem vocaveritis, manifeſte ſit nobis contra pacta quod veſtræ Dominationis ſtateram juſtitiæ indubitanter credimus adhærere, et quamvis ad præſens ſit Sibenicum ſub veſtro dominio non derogat pacto, quod ſemper in ſuo robore permanet, ac etiam firmitate. Item ſuper prædicto negotio allegamus punctum illud pactorum, quod Dux et Commune Ven. omnia pacta quæ ipſi Iadertini habent vel habebunt, tam cum fidelibus Venetiarum, quam cum perſonis, ſeu communitatibus aliis quibuscunque ante præſentia pacta facta ratificat, et confirmat, quare ſi per D. veſtram nobis ad præſens ob dictam cauſam hæc novitas fieret, nos de modo, et forma pactorum, quæ cum Civitatibus Dalmatiæ habuimus, ab antiquo trahendo, vocantes nos ad ipſorum petitionem coram veſtram præſentiam, pacta omnia, quæ cum prædictis Civitatibus habuimus ab antiquo irrita, et annihilata fierent, atque nullius valoris, eſſetque nobis contra pacta quæ per Ducalem Dominationem nobis gratioſe ſunt conceſſa, nobis gravamen fieret manifeſte, quod veſtræ benignitatis juſtitiam refugere credimus tanquam pravum, quia ex hoc nobis multa damnoſa, et Communi Iadræ periculoſa perveniren, et inconvenientia ſequerentur, quia ſimili modo quælibet Civitas ſeu Communitas, ac etiam ſingularis perſona poſſet Commune noſtrum, & Civem, vel Cives paſſim coram veſtra præſentia citari facere, vel vocari. Item ſimiliter continetur prædictis punctis nobis conceſſis quod Iadertini ſint liberi, & franchi ſicut erant ante prædicta pacta: unde ſi prædictis Sibenicenſibus ſupra prædictis per veſtram Dominationem cogeremur reſpondere, nec habuiſſemus priſtinam libertatem, nec franchitatem cum manifeſte, & notorium eſt Dominationi veſtræ quod nec ante præſentia pacta, nec poſt per aliquem Venetum, vel per aliquam perſonam ob aliquam cauſam, vel rem per veſtram Dominationem unquam fuimus coarctati aliquid coram Ducale Dominium reſpondere: ſed ſi aliquis cujuscunque generis, ſeu conditionis ſuper Commune, vel homines Iadræ aliquid petere voluerit, ſeu voluit, tam ante pacta præſentia, quam poſt ſemper petierunt, ac etiam petunt coram præſentia D. C. Iad. qui Ducalem Excellentiam repræſentat, ut de jure & rationabiliter debet, quæ omnia ſupraſcripta, ſive ſuperius narrata, vel pro nobis allegata dicimus, poſito ſine præjudicio non reſponſionis cauſa, diximus, nec reſpondemus, propterea quod dici poſſet nobis quod aliquo modo ſubintravimus litem, placitum, ſive quæſtionem, ut ſupradiximus, quod de jure facere non debemus, tum ratione pactorum, & conventionum, tum ratione conſuetudinis diutius approbatæ inter nos & ipſos; ſed ea, quæ dicta ſunt, ſunt dicta cauſa honoris Ducalis Excellentiæ, ut noſtra fidelitas, puraque intentio, & innocentia veſtræ Dominationi cum reverentia clare & manifeſte appareat & habeatur . . . cum oſtenſum ſit, & conſtet, Iadertinos violente expoliaſſe Siben. prout in petitione Sibenicen. continetur. Quod dicti Sibenicen. in poſſeſſionem Inſularum Srimaz, Zuri, & Iarte reſtituantur, & ponantur infra unum menſem poſtquam requiſitum fuerit per noſtras literas Commune Iadræ ſalvo jure omnium . . . lecta &c.* 1324. *die* 5. *menſis Decemb. octava Ind.*

Quam ſententiam Iadrenſes iniquo animo tulere, ſæpeque deinde eaſdem inſulas recuperare niſi ſunt, ut ſuo loco refertur. Ita Iadrenſes nullo judicio Venetorum ſe obnoxios exiſtimantes, quid-

quid ſibi placebat, inconſultis Venetis, prout temporum occaſio ferebat, decernebant.

Cum etenim Comes Neliptius relata damna Sibenicen. intuliſſet, & ob id Veneti, miſſis in Sclavoniam Proviſoribus, Croatas & Dalmatas fœderatos Sibenicenſium contra eundem excitaſſent, Iadrenſes ab illis requiſiti, Neliptium quidem Venetorum hoſtem effectum, ſuum quoque hoſtem declaravere, commercium que cum eo ejuſque ſubditis, ut ex pactis cum Venetis initis tenebantur, interdixere, ſed neque contra eundem arma ſumpſere, neque Sibenicenſibus arma mutuo petentibus tradere voluerunt, ſed quaſi arbitri, & amici ſe pacem tractaturos obtulerunt, idemque Bano Boſnenſi ſignificantes ad pacem tranctandam eundem hortati ſunt, intentionemque ſuam declararunt ſcilicet *nullam novitatem extra eorum diſtrictum facturos.* Ludovico deinde Regi galeas petenti pro transfretatione maris in Apuliam inconſultis Venetis conceſſere, ut ex eorundem Epiſtola patet: *Illuſtri & Excelſo Domino ſuo D. Andreæ Dandulo, Ioannes Sanuto Comes, Iudices, & Commune Iadræ veſtri fidel's inclinationem debitam & devotionem: Excellentiæ veſtræ notum facimus & ſignificamus per præſentes Regis Ungariæ nos accepiſſe literas continentiæ infraſcriptæ. Ludovicus &c. dilectis ſibi Comiti Iudicibus, & Comiti Civitatis Iadræ ſalutem & omne bonum. Noverit bonitas veſtra quod Serma. Principiſſa Domina & D. G. Regina Ungariæ genitrix noſtra cariſſima, ad viſitandam Dominam Ioannam eorundem Regnorum Reginam .. . . ſuam cariſſimam in Apulia transfretare propoſuit; cum igitur pro transfretatione ipſius & gentis ſuæ, galeæ & vaſa ſeu ligna . . . bene armata bonitatem veſtram petimus diligentia qua majori poſſumus, quatenus ex parte veſtra duas galeas quas habetis, & ligna, ſeu vaſa nobis accommodare, ſeu impræſtare. Segniam transmittere Dominæ Genitrici noſtræ pro transfretatione ſua, & gentis ſuæ velitis & placeat bonitati veſtræ iſtud facere ſine mora. Nam ecce ipſa Domina Regina genitrix noſtra ſub ſpe firma galearum, & vaſorum prædictorum per vos mittendorum, arripiet iter ſuum eundi in Segniam, & difficile eſt eam cum dominabus in ſua ſocietate euntibus in maritima expectando galeas & vaſa diutius commorari. Datum in Viſegrad die* 15. *men. Maij. Cujus rei cauſa dictas literas legi fecimus in generali conſilio Iadræ, & ibi captum extitit, quod dictæ galeæ, & ligna concederentur juxta petitionem contentam in litteris Regiis antedictis, quæ ad notitiam veſtræ celſitudinis noſtra reducit fidelitas præſentium per tenorem. Factum Iadræ die* 7. *men. Iulii XI. Ind.*

Frag. ep. 1343. 21 *Mart.*

Has Iadrenſium actiones uſque quo vicini Comites Croatiæ Regi non obtemperabant nullas ſuſpiciones Venetis attuliſſe, tamen ipſis inconſultis ſequutas, approbatas non fuiſſe cenſendum eſt, & cum Reginam Venetorum galeis, & expenſis tranſvectam Chroniſtæ Veneti cum Ungaricis conveniant, ideo Iadrenſium conceſſionem deluſam fuiſſe dicendum eſt: ſed adveniente deinde Rege Bihachium, Tininiumque, & cætera loca in ſui poteſtatem reducente, quid tunc 1345.
evenerit Hiſtoria obſidionis refert. *Civitates ſiquidem Dalmatiæ ad dictum Regem in dictis metis Bihach caſtrametantem ſolemnes, deſtinant nuntios, ſive legatos pariter cum præclaris exeniis, præcipue Iadra elegit tres Ambaſciatores Nobiles quorum nomina ſcribuntur: Martinuſſius de Butovan Michael de Blaſii Soppe, et ultimus Nicolaus Machi de Galellis cum optimis donis ad dictum Regem deſtinandos, et tranſmeantibus ipſis honoranter, ſed lento greſſu quoddam vulgare ad ipſorum notitiam extitit, deductum videlicet, quod præfatus Rex receſſit ab illis partibus, Ungariamque perrexit; concipientibus itaque ipſis nuntiis tales rumores Iadram pariter cum exeniis redierunt, de quorum reverſione univerſi ingenui, atque plebei vehementer conceperunt cordis turbationem, increpantes eoſdem de ipſorum itineris reverſione, quamvis alter eorum Michael Tirrannis opponebat; ſed quia duo ut major pars, et vis, oportuit aquieſcere eorum voluntati. Immenſam ſuſcipientes Veneti lætitiam propter Regis reverſionem præter Iaderanorum induſtriam ac aſſerentes Iadram fore fidelem Regi, ac ejus inductu omnia Caſtra Croatica Regi tradita ipſe viriliter gubernat, propter quod incitati ipſi Veneti duriſſimum furorem contra Iadertinos eructarunt, ſicut Deo concedente ſtudui propolare.*

Quæ cum admodum obſcure dicta ſint, paulo clarius exponenda videntur: Sed cum præter hanc obſidionis Hiſtoriam nullæ rerum per ea tempora geſtarum extent ſcripturæ, nihil quidem explorati afferri poteſt; conjecturis tamen aliqua aſſequentur. Non ſolum Iadram, ſed cæteras Civitates Dalmatiæ ad Regem legatos miſiſſe auctor tradit; ſed animadvertendum eſt, reliquas Civitates Venetis ſe dediſſe *ſalvis honorificentiis, et juribus D. Regis Ungariæ, quæ haberet, vel habere deberet*, nomenque Regium in ſcripturis retinuiſſe, Ducique præpoſuiſſe; & Venetis conſentientibus confirmationem Privilegiorum Sibenicen. a Carolo obtinuiſſe, Spalaten. vero eandem confirmationem conſequi tentaſſe, ut relatum eſt; Iadrenſes autem ſicuti quibusnam pactis cum Venetis convenerint (cum non extent) non conſtat: ita cum Regis nomen in ſcripturis non reperiatur, ſed tantum Ducis; Ideo nihil Regi Ungariæ in eiſdem pactis reſervatum fuiſſe, ſolumque Venetum nomen Iadrenſes coluiſſe veriſimile eſt, prout ab antiquo uſu receptum fuerat, antequam ad Belam tertium Iadrenſes defeciſſent, & deinde ab anno 1204. quando Comitem Venetum iterum receperant, uſque ad ſecundam defectionem anni 1242. Hoc Iadrenſium ergo conſilium Regis per Legatos adeundi non ſolum inconſultis Venetis, ſed ipſis invitis initum eſſe dicendum videtur, & ſicut ex reverſione eorum non adito Rege *cunctos ingenuos et plebeios perturbatos fuiſſe* memorat,

ita

ita *immenſam lætitiam Venetos percepiſſe, propter Regis reverſionem præter Iaderanorum induſtriam* ſcilicet præter id, quod Iadrenſes ſperabant, eveniſſe; ex quo conjici poteſt, univerſos Iadrenſes aliquid ſpei in Regio adventu repoſuiſſe, & multo plura privatos, Regiis partibus addictos, ſpeque fruſtratos *Ambaſciatoribus lentum greſſum,* & celerem *reverſionem itineris increpaſſe,* quæ *Michael* collegis *apponebat,* & prout in civitatibus liberis evenire ſolet, ubi imprudentiores, quo inconſultius loquuntur, eo magis libertatem patriæ ſe tueri exiſtimant; ita tunc in illa univerſali *increpatione Ambas* multa verba prolata fuiſſe oportet, quæ præſentium Venetorum animos offenderint, ſuſpicionemque vehementem intulerint, adeo ut *Iadram fore fidelem Regis* affirmaverint, Iadrenſibusque exprobraverint *eorum inductu omnia Caſtra Croatica Regi tradita;* hæc autem exprobratio, absque pactis quæ Iadrenſes cum eiſdem Comitibus Croatiæ habuerunt, intelligi nequit; quæ quamvis non extent, tamen ex relatis pactis, quæ Siben. Trag. & Spalat. cum proximis Comitibus Croatiæ habuerunt auxilia præſtare obligatos fuiſſe, & tunc vel timore Regii exercitus denegaſſe, vel ne Regem offenderent diſtuliſſe, ita ut Comites Tinini, & Corbaviæ, propriis viribus diffiſi, & externis auxiliis deſtituti, pavore præſentiæ Regalis perculſi, Caſtra eidem tradiderint: cum deinde recedente Rege iterum Comitem Corbaviæ Veneta ſtipendia meruiſſe Caroldus memoret; eademque, vel ſimilia quæ Iadrenſes tunc perpetrarunt, Venetos Iadræ exiſtentes eisdem exprobraſſe dicendum eſt: Venetiis autem talibus rebus auditis (& ſi quæ Iadrenſium epiſtolæ ſecreto Regem vocantium interceptæ fuerunt, ut Caroldus inuere videtur) quæ, etiamſi poſt reverſionem Regis imprudentiæ Iadrenſium tribui poterant, tamen prudenter expenſa tales ſuſpiciones pro aperta defectione a Venetis receptæ fuerunt, ut illorum ſcriptores referunt; & cum ſuſpicio animo ſemel incuſa, multa etiam longe remota ſuſpicantibus coram admoveat, & quæcunque evenire poſſunt, jam eveniſſe fingit, ideo Venetos, ea perſuaſione imbutos, quamvis Rex jam receſſiſſet, dubitaſſe, & rationabiliter oportet, ne Iadrenſes ſuo arbitratu Civitatem regentes, Regi oppidum traderent, vel aliquam ex familiis prædia in Croatico ſolo poſſidentem, ob id Regi addictam, ab eoque gratiam inire cupientem, facultatem illi potiundæ urbis per dolum præberet; Vel Regem ipſum oblata agri dilatatione Civitatem, vel familias præcipuas ad ſe tracturum; ſic quacunque ratione, amiſſa Iadra, Claſſe Neapolitana ſuperveniente, magnum quoque amittendæ Dalmatiæ, & univerſæ Adriaticæ ditionis periculum adituros: cumque his ſuſpicionibus prævíſiſque periculis liberari recta ratio omnino ſuaderet, antequam Iadra vel a quopiam occuparetur, vel externis præſidiis muniretur, præventione utendum eſſe, eandemque in ſui poteſtatem quocunque modo redigere decreverunt: quomodo autem decretum ipſum executi ſunt Chroniſta refert.

Chorando el dito mileſimo zo ſo 1345. Zara la ſeptima fiada revella in lo tempo del dito Mſ. Andrea Dandolo in queſto muodo, che tutto il di ſchriveva Zaratini allo Re d' Ongaria che veniſe zoſo a tuor el dominio de quella, e queſto ſentido in Veneſia ſo fato Chapetaneo M. Pietro de Chanal de gallie cinque el qual per muodo de vixitazion de quelle parte zonſe a Zara e mando per llo Conte de Zara, e per quelli de Venetia, et per molti altri Zentillomeni de Zara, digando a quelli de voller algun fatto chon lor hordenar per lo ben della terra, e chollor montando in gallia e fexe llevar lle galie e tiraſe fuora dignando ſignuori de qua partir non ve puodete ſe uni non faxe vegnir Veniziani e tutte lloro choſe con ſalvamento in lle noſtre gallie, conſtreti ſo queſto, e fato ſo zo che volſe.

Anno 1345. Iadra ſeptimum defecit, tempore dicti Andreæ Dandulo, hoc modo. Quotidie ſcribebant Iadrenſes Regi Ungariæ ut veniret, et reciperet dominium Civitatis. hoc audito Venetiis electus fuit Præfectus quinque triremium Petrus Canalis, qui per ſpeciem viſitandi illas partes venit Iadram, accerſivit Comitem, Venetos et quamplures alios Patritios Iadræ, quaſi vellet aliqua cum eiſdem communicare pro bono Civitatis, quibus in triremem advenientibus retro ceſſit a litore, et exiit extra (portum) dicens hinc non diſcedetis niſi prius Veneti et omnia eorum bona ſalva devecta fuerint in triremes, qui aſtricti fuerunt quod juſſi fuerant.

Hiſtoria autem obſidionis cap. 16. *mane quidem facto duodecimi diei ipſius menſis Auguſti dictus Petrus Capitaneus Generalis decem galearum juſſu Ducali ex parte Quirinali portus Iadræ ultra ſagularum obſedit Iadram, ita quod exeuntibus et intrantibus penitus erat via arctiſſima, ad quem Marcus Cornario, tunc Comes Iadræ, cum comitiva duorum Nobilium de Civitate, quorum unus Bivaldus Gregorii de Botono, alius Gregorius Franciſci de Carbonoſis appellati ſunt, transfretarunt. Conſiderantibus itaque Iadertinis, quod eorum Comes ad regimen Civitatis accedere minime gliſcebat, de hujus actu inter ipſos Cives Iadræ grandis dicitur fuiſſe admiratio, cum ſimile opus cujus non habetur memoria extitit perpetratum; ibique idem Capitaneus cum dicto Marco Comite in multorum arcanorum verborum prolatione ſimul pertraxiſſe fertur, nec non ipſum, ac ejus collegas in Claſſe detinuit, redireque in Civitate eos non permiſit. Denique ſuaſu et rogatu præfati Comitis Bivaldum ejus ſocium libere relaxavit, ac Iadram conduci ſalvum fecit, et Georgium reliquum conſortem in Claſſem detinuit, nec ipſum abire permiſit.*

ſit. Nam totam familiam & ſupellectilia ipſius Comitis ejus juſſu ad galeam fecit transfretare, & relato, quomodo Iadrenſes elegerint tres legatos Venetias mittendos ad ſe excuſandos ſubdit c. 17. *& ipſo die nominatus Capitaneus per ejus galeas publice juſſit voce præconis promulgare. Ut omnes Veneti Iadræ morantes pariter cum eorum mobilibus & bonis omnibus uſque ad quatuor continuos dies a Civitate Iadræ recedere debeant.* & relato quomodo frater Nicolaus ordinis Prædicatorum die 13. Auguſti Capitaneum adierit, & ut Legatos Venetias mitti permittat petierit, cui Capitaneus tale Senatus decretum aperuit. *De duabus unum eligant, aut hujus Urbis mœnia omnia circumvallata funditus evertant, nec non omnia Caſtra, fortitudinesque tam ſitas intra, quam extra Civitatem tradere ac deſignare ſine alicujus ambiguitatis obſtaculo velint in potentiam Ducis & totius Communis Venetiarum; hoc addito, quod tribuant Comiti electo per ipſum noſtrum Commune liberum & expreſſum dominium in omnibus juſtitiam meditando juxta ipſius nutum, & voluntatem; nihilominus jura poſſeſſionesque eorum omnes in uſum & utilitatem juxta ipſorum beneplacitum & libitum convertant, aut ipſi contra Venetorum potentiam viriliter procurent reſiſtere, cum multo plus puto fore ſanctius eis velle ad primum applicare partitum, percipiensque tales rumores nuntius cum comitatu Civitatem rediit, relationemque ipſis Civibus indicavit. Decernentes pro ſanctiori velle potentiæ Venetorum reſiſtere, quam tunc eorum videre Civitatem in ruinam præcipitare, nec tali conſentire pacto, & ad talem devenire conditionem.* deinde prolixe narrat, quomodo ad defenſionem ſe præparaverint, muros refecerint, machinas conſtruxerint, commeatuſque introduxerint, reliquaque neceſſaria procuraverint.

Tertio deinde die 16. *Aug. Ambaſciatorem ad Regem Ungariæ ablegant ad auxilium implorandum, et cum Venetis de concordia denuo tractant, ſed Capitaneo eadem reſpondente, Civitas a mari acrius obſidetur uſque ad jactum lapidis, cunctique Iadrenſes per dominium Venetorum captivantur, Inſulæ prædantur, caſæ comburuntur, et* 200. *millia pecudes ſurripiuntur. Exercitusque Venetorum Nonæ cumulatus equitum, et peditum* 20. *millia tribus diebus agros vaſtat, villas comburit, ideo agricolæ fugientes numerum virorum in Civitate augent, qui ad* 28. *millia aſcenderunt, quorum armati ſex millia erant. Catena deinde ex tredecim tignis confecta portum clauſerunt die penultimo Auguſti; die vero primo Sept. ad Andream Regem Neapolim, Ambaſciatorem clam mittunt, die* 8. *Sept. Epiſtola Regis Ung. auxilia promittentis pervenit, qua lecta, tunc Iadrenſes abjecto nomine Venetorum in galeis et ſcutis inſignia Ungarica ponunt; die* 17. *ejusdem menſis Iadrenſem miſſum Andreas Siciliæ Rex benigne audivit, auxiliaque prompta promiſit, ſed clareſcente die ſequenti a ſuis Tyronibus impia nece extitit interfectus, ob id Iadrenſes lugubres induunt veſtes, eo quod grandem ſpem, et fiduciam in ipſo Rege retinebant, et niſi talis eventus contigiſſet, jam Iadertini liberationem ſuæ patriæ percepiſſent.* ex quibus ſicuti apparet, Iadrenſes nulla ſubſidia Ungarorum, vel Regni Neapolit. niſi poſtquam obſeſſi fuerunt, imploraſſe, nomenque Venetum etiam obſeſſos, deſperataque reconciliatione uſque ad Regiarum literarum adventum per menſem fere retinuiſſe; ita eo uſque revera non defeciſſe, ſed ex inconſulta libertate, qua utebantur, Venetis juſtam defectionis ſuſpicionem præbuiſſe; Patriamque in ærumnas inopinatas præcipitaſſe. Obſidionem diutinam fuiſſe ex ejuſdem hiſtoria patet, hanc eandem Ioannes Iacobus Caroldus Civis Venetus in opere ejus nondum edito l. 7. ex monumentis publicis deſcribit, & cum prædicta hiſtoria in pluribus convenit, nam ſicuti auctor obſidionis, auro Veneto corruptos Boſnenſem, & Croatiæ Banos, cum exercitu juſſu Regio in ſubſidium Iadræ collecto, Uranamque uſque deducto retroceſſiſſe ſcribit; ita Caroldus hanc pecuniæ ſolutionem a Senatu commendatam refert, & ſicut idem Caroldus Gregorium Comitem Corbaviæ, ad ſtipendia Venetorum contra Iadram conductum, ſimul cum Comitibus Paulo Oſtrovizæ, & Mladino Cliſſi refert, ita auctor Obſidionis eundem C. Gregorium a Rege ad inſtantiam Iadrenſium in gratiam iterum receptum ſcribit, quod & Ungarici memorant Scriptores; quamvis Iadrenſes non nominent; ex quibus dignoſcitur Comitem Corbaviæ, ſimul cum Breberienſibus a principio Venetis adhæſiſſe, ſed obſeſſa Iadra, Ungariſque exercitum in Croatia in ſubſidium ejus colligentibus ejuſdem timore, fœderatiſque Iadrenſibus mediatoribus, gratiam Regis obtinuiſſe, additque Caroldus Iadrenſes Venetorum navibus plura damna, præſertim circa Piſcariæ, & Ortonæ litora intuliſſe, 1346. Ianuarii Venetos Caſtrum S. Damiani cepiſſe & catenam magno conamine galearum & machinarum aggreſſos, quamvis difficili, tamen fregiſſe, abduxiſſeque; prolixo ſermone refert obſidionis auctor, quæ omnia paucis verbis relatus Chroniſta tradit.

Honde lla vera da quella hora avanti chomenza e ſo mandado Chapetanio per terra Mſ. Marcho Zugſtignian. llo dito ando con molta Zente de chavalo, e da pe e ſexe apreſo Zara ia Baſtia ella ſe inforti e allzamolti mangani Zitando di, e note in Zara e dapuol molte emollte choſe fate e prexi i caſtelli a S. Damian e S. Michiel chiera ſuxo lle ixolle per mezo de

Inde bellum cœpit, miſſuſque fuit Dux terreſtris militiæ Marcus Iuſtiniano, qui cum multo equitatu et peditatu Iadram obſedit, Baſtidam excitavit, catapultas conſtruxit, quæ die nocteque jaciebant in Civitatem . . . . . & poſt multa certamina captæ fuerunt arces S. Damiani, et S. Michaelis, quæ contra Iadram in Inſulis ſitæ ſunt; Cives catbenam ad oſtium por-

Zara e li Zitadini havea Zitada ia chadena all porto di Zara e ſo per forza rote e gallie e barbo te intrava dentro e de fuore del porto al ſuo plaxer.

portus objecerant, quæ vi fracta fuit, & triremes majoraqae navigia ingrediebantur & exibant portum pro arbitrio.

Carolus multa memorat, tunc Venetiis pro conſequenda Iadra decreta fuiſſe, inter quæ ſenatui innotuiſſet, Iadrenſes Anconitanorum & Ianuenſium auxilia imploraſſe, miſſo Legato Anconitanos nihil innovare perſuaſos refert, de Claſſe autem Ianuenſium, quam Adriaticum venturam adiverant, ſimulque Regem Ungariæ cum ingenti exercitu in ſubſidium Iadræ; ob id alios Proviſores miſſos nominat, qui cum reliquis Collegium XI. conficerent; quorum majori parti auctoritas ipſius ſenatus inpartita fuit, & de Claſſe Ianuenſ. commiſſum, ſi Regem cum exercitu in Apuliam transfretare in vindictam fratris Andreæ occiſi vellet, nullumque impedimentum obſidioni Iadræ inferret, ſinerent quietum iter peragere, & ante adventum Regis Iadram acerrime ſed incaſſum oppugnatam refert, deinde adveniente autem Rege Baſtidam ab eodem oppugnatam Regemque ipſum ad montes fugientem receſſiſſe. Chroniſta autem relatus ſequitur.

Sidiada adoncha lla tera per mar e per terra ſiando mando Mſ. Piero Ziuran. e vanti mandado iera Mſ. Marin Fallier, e in queſto Mſ. Aluiſe Re d' Ongaria vene Zoxo chon inumera belli Hongari per ſechorer Ziara, entrando dentro da puol ſe meſe a chombatter lla Baſtida de Veniziani da ia parte e Zaratini dal' altra parte, donde chon molto afano ſo ſoſtegnuda allora chom batando lla dita baſtia Mſ. Piero Ziuran chon tutte le gallie meſe popa in tera, e de grandiſſimo giovamento ſo a ſoſtegnar la baſtia alla fin Vongari non poſando . . . . lle ſua intention de volta per tornar alle lor tende e Vuogo dove lli era meſſi a champo allora lla Zente della baſtia de' fuora e non ave i Ongari ſe non lle ſpalle e chaza i diti de Champo laſando i ſuo diſizi e mangani e tende e molte altre choſe de vallor honde el dito Re ſe parti della ſeneſtra mente, e chon molta ſua vergogna e tira con tutti ſo Hongari ſuxo alla Urana, e puo torno verſo Hongaria cho, llo chuor mollto inflado.

Obſeſſa igitur terra marique Civitate, poſt Marinum Faletrum miſſus fuit Petrus Ciuranus. hoc interim Aloiſius Rex Ungariæ advenit cum innumerabili exercitu Ungarorum in ſubſidium Iadræ, & ingreſſus eſt. Poſtea oppugnare cepit Baſtidam Venetorum ex una parte, & Iadrenſes ex altera, tamen viriliter defenſa fuit, & Petrus Ciuranus deſcenſione ex triremibus facta, maximo adjumento fuit. Tandem Ungari cum non poſſent . . . . . ſua intenta reverſi ſunt ad tentoria ſua; milites vero e Baſtida exeuntes Ungaros terga vertere coegerunt, & e campo pepulerunt, relictis machinis, tentoriis, & aliis rebus pretioſis: inde dictus Rex diſceſſit . . . . . cum ſuis Ungaris Uranam, & inde in Ungariam corde tumido.

Obſidionis autem hiſtoria eadem prolixo ſermone refert, quæ ſummatim eiſdem verbis excerpta ponuntur.

1346. 26. *Martii litteræ Regis promittentis ſuum adventum cum tota potentia ſua Iadram delatæ fuerunt. Venetique audientes apparatum victualium pro adventu Regis ſticatum ſive Baſtidam ex Orientali parte Iadræ ad fonticulum poſitam, altioribus propugnaculis firmant Erat enim Baſtida ex lignamine a tribus lateribus conſtructa, longitudinis paſſuum fere* 200. & *latitudinis* 100. *in Orientali parte cujus erant turres X. in Occidentali totidem, in Boreali vero* 14. *validæ, firmæ, pulcroque artificio confectæ, ex Auſtrali parte ubi Claſſis ſæpe appetebat, erat inanis, (machinarum apparatu ommiſſo) erat exercitus* 25. *millium, exceptis illis, qui a remotis partibus venerant rumore oppugnationis & die* 16. *Maji.* 36. *galeis, variiſque generibus navium turritarum, & aliis machinis artificioſiſſimis muros adoriuntur, & deſcenſione facta a minoribus lembis, muros ſcandere ſubruereque conantur, terra marique ſimul Civitatem acerrime oppugnant; Sed Iadertini ubique viriliter reſiſtentes Venetos* 800. *occidunt, & retrocedere cogunt, die* 27. *Maij ob adventum Regis, Veneti minorem Baſtidam ultra portum deſtruunt. die* 2. *Iunii. Rex cum centum millibus equitum Semelnici ſeptem miliaribus a Iadra diſtans, caſtrametatus eſt, die X. Iulii cum duobus mille electis equitibus prope Civitatem advenit, ad quem Iadrenſes accedentes hilariter ſuſcepti fuere, eiſdemque promiſit liberare vel ibidem ſepeliri., & revertitur ad tentoria, die* 11. *Ambaſciatores Iad. ſolemniter adeunt Regem, Claveſque Civitatis offerunt; die* 16. *advenit Rex cum toto exercitu, qui erat ex Ungaris, Croatis, Boſnien. Philiſtin. Cuman. Bohem. & Teutonicis, & aliis pluribus nationibus, Baſtidam obſedit, machinaſque de Civitate pro ea oppugnanda extrahi fecit, quas duo mille equites Ungarici &* 800. *pedites Iadertini tutabantur, die* 20. *Bernardus Aquileien. Patriarcha Civitatem ingreditur, Rex autem noluit, donec liberaret: Veneti tunc procurant cum Rege colloquium, ſed non admittuntur, cum Bano Boſnenſi & Laſcovicio tamen amicitiam faciunt, (quos auctor corruptos malique eventus inſimulat) primo Iulii Baſtida oppugnatur, in qua erant* 16. *Millia propugnatorum: Iadrenſes tres mille, cum vexillo S. Griſogoni procedunt contra eandem, & cum eis* 50. *Ungari oppugnant vehementer, machinæ ex utraque parte exercentur, jam una turris cremabatur, exercitus Ungarorum armatus proſpicit, ac Veneti ſolerter extincto igne, extra Baſtidam cum ſex mill. peditibus &* 600. *equitibus proſiliunt, Iadrenſes repellunt, machinas in oculis Ungarorum comburunt, Ungaris ſe non moventibus, præſertim Laſcovicii conſilio; Ideo Iadrenſes ſpe ſolvendæ*

vendæ obſidionis fruſtrati, Regem adeunt, & rogant, ut eos cum Venetis componat, quod libenter promittit, treguam tractat, mittit nuntium Venetias, ſed ut poſtea compertum eſt, non hac de cauſa, die 30. Iulii Rex cum exercitu rediit Uranam, inde in Ungariam. Cortuſiorum autem fratrum Patavinorum, hiſtoria lib. 9. cap. 6. *Civitas Zadre eſt juxta mare fortis & dives viris, & armis, quæ in aliquo Venetis tributaria ſperans libertatem auxilio Regis Ungariæ Venetis revelavit. Unde Veneti per terram & aquam auxilio Magni Iacobi (id eſt Cararien.) Zadram potentisſime obſederunt Anno Domini 1345. menſe Auguſti; Anno ſequenti Zaninus Dandulus regimen Paduæ inchoavit, Veneti multas pugnas fecerunt contra Zadram: Habebant enim galeas munitas, caſtris magnis & trabuchis, pontibus, & omnibus neceſſariis ad bellandum. Fuit utriuſque partis occiſio, obtinuit tamen pars pro libertate pugnantium menſe Madii. Menſe vero Iunii Rex Ungariæ fuit in auxilo Zadræ cum ducentis millibus, caſtra Venetorum, & Baſtias impugnavit, & direxit machinas contro eos. Veneti fortiſſime impugnati: Deſperantes de defenſa exeuntes caſtra contra Ungaros pugnaverunt, & combuſtis machinis, & multis occiſis obtinuerunt victoriam glorioſam menſe Iulii. Eodem menſe Nobiles Legati Regis Ungariæ fuerunt Venetiis recepti magnifice. Poſt hæc Rex tantarum gentium relicta Zadra in tenebris remeavit.* Caroldus notat Venetiis audito felici exitu oppugnationis Baſtidæ, ſcriptum fuiſſe collegio XI. ut tractatum cum Bano Boſnenſi cœptum, de compoſitione cum Rege proſequerentur, dantes auctoritatem promittendi Regi centum millia Floren. Baronibus vero 20. millia Legatoſque duos Ung. Regis X. die Iulii Venetias veniſſe cum Cortuſiis concordat, ſed cum Rex Legatos Venetos quos ad eum mittere deſtinarant recipere abnuiſſet, niſi obſidio Iadræ prius ſolveretur, nihil concluſum fuiſſe, obſidionemque continuatam: deditionemque deinde Iadrenſium deſcribentes iidem Cortuſii ſequuntur. *Andrea Dandulo Duce, Andrea Moreſino per mare, & Marco Iuſtiniano per terram Capitaneis contra Zadram, Cives Zadræ, qui voverant patriam defendere, vel per ipſam ſepeliri, de auxilio Regis Ungariæ deſperantes, & fame maxima laborantes, de defenſa ulterius non ſperantes, Venetiis Domino Ducis & Communi de miſericordia ſupplicantes obtulerunt dominium Civitatis, & habuerunt gratiam poſtulatam. Sic Veneti habuerunt Zadram pacifice. Sic bellum peractum longo tempore & expenſis mille millibus florenis, fuit pacis lenitate ſopitum.* Chroniſta autem Venetus ſupra relatus itidem ſequitur.

Dapuo Zaratini choſtreti vezendo ſe a mal partido, e ſtando per tal muodo aſidiada che i non avea chemanzar e ia gran parte de llor prexi per molte bataje dade qual Ms. Marco Zuſtygnan dado haveſſe lla bataja per tera chomo ſexe Ms. Piero Ziuran per mar per zerto lla zitade per fuorza prexa jera anchora dado lla battaja non ſe haveſe tyrado fuora chon i navilli inchaſtelladi e batajadi. In quello zorno i ſe rendeva prexo havea el ſtimo de far chonſy: chonzo ſo che lla pllui parte dellor morti e feridi ierea mo llomo non puol ſaver tuto lo ſtado del ſuol inemigo che molte choſe ſarya chel non ſa, pure alla fin per la chaſon perdita chonſtreti ſo a render lla Zittade lliberamente ai diti Chapitani; ſo mandado in Va. molti Zaratini de nobelli per hoſtaxi della dita tera i qual ſtete piu tempo in Venetia e allguni rompe el chonſin e ando in Hongaria e mai non poſe ſina chel dito Re fexe venir Zoſo a tuor Ziara chomo per adredo trateremo, honde per ſpazio de anni do e mezzo lla dica vera dura e Veneziani ave la tera adi 12. Decembrio intro di de San Tomaſo corando anni 1347. E diebia ſaver tuti quelî che dapuol vignera che lla Zitade de queſta Zara infinita mortellitade e ſpexa al Chomum de Va. e benche brevemente rezitando quella meſſia paſſado de ſchriver vojo che ſe ſapia che lla dita Zara choſtava al Chomun de Va. duc. 40. ſina 60. millia all mexe; chonzo ſoſe che tal hora pur all hoſte de tera fato ſoſe 16. page, holtra queſto in queſta guera jera gallie 30. e altri navilii infiniti, honde che al preſente la dita e tuta la Schiavonia non e pllui ſoto el zovo de Veniezia, ma e ſota e Zovo del Re d' Ongaria

Iadrenſes videntes ſe tam arcte obſeſſos, annonam deficere, magnamque partem civium captam, in præliis, in quibus ſi Marcus Iuſtinianus terra rem geſſiſſet, ut Petrus Ciuranus mari fecerat, certe illo die Civitas in dimicatione vi capta fuiſſet, quin etiam niſi poſt certamen naves cataphractæ inde receſſiſſent, Cives ſe dediſſent: ita optime factum judicavit: ſed plerumque Duces in magna rerum, quæ apud hoſtes geruntur ignoratione verſantur, quas ſi perſpectas haberent multo aliter, ac faciunt, bellum adminiſtrarent. Tandem ob prædictas cauſas deditionem ſine ulla exceptione in manus Ducum facere coacti ſunt Iadrenſes; quorum plures Patritii Venetias miſſi fuerunt pro obſidibus, diuque ibi manſerunt, aliqui tamen in Ungariam auſugerunt, neque Regis ſolicitandi finem fecere, donec illum ad expeditionem pro recuperanda patria ſuſcipiendam impulerunt, ut referemus: bellum ad duos annos & ſex menſium ſpatium protractum eſt, Venetique Iadram die 12. Decembris anni 1347. ingreſſi ſunt. Sciant poſteri Iadram conſtitiſſe infinita mortalitate & impenſa, & quamvis breviter retulerim, volo tamen obſidionem notum fore ſletiſſe Reipublicæ duc. 40. uſque ad 60. millia ſingulis menſibus in militum ſtipendiis, quæ 16. fuere, præterea erant triremes, 30. aliaque navigia innumera, nunc autem Iadra, & univerſa Sclavonia non eſt amplius in ditione Veneta; Sed Regis Ungariæ.

Obſidionis vero auctor ea prolixe tradit, quæ ſummatim excerpta ſunt re*cedentibus Unris Iadrenſes auxiliis deſtituti animos demittunt, pinguioresque deplebe tumultuari cepe-*

cepere die 19. *Iulii. Civitatem regebant tres Rectores dicti cum* 12. *ſapientibus, vel oratoribus dictis, qui omnimodam poteſtatem habebant, hi mittunt duos Nobiles & unum plebejum ad Venetos; Sed cum eadem, quæ prius reſpondiſſent nihil concluſum fuit, ideo plebs eo magis furit, & cum certa quantitas pecuniæ in egenos diſtributa fuiſſet, neque ob id tumultus ſedaretur, quibuſdam caſtigatis cæteri ſiluerunt; die* 5. *Auguſti Veneti Caſtrum S. Michaelis in Inſula capiunt. Iadrenſes audito Bani adventu cum ſubſidio ut eum expectare poſſint commeatuum deſcriptionem faciunt, & parce in dies diſtribuunt, erant Iadræ tantum* 80. *ſtipendiarii die pro. Octobris Veneti denuo erigunt aliam Baſtidam ſtrictiſſime Civitatem obſident, ita ut de ſubſidio Bani nihil amplius audiri poterat, inde dira fames per Civitatem graſſabatur, die* 25. *Novembris Conſilium generale fere* 200. *mane & ſero congregatur, plebs in foro armata paciſcendum clamat, tandem cum lacrimis deditio decernitur, ſex Ambaſciatores eliguntur, Venetias eunt, Civitatem libere tradunt, ibique pro obſidibus remanent. Veneti non amplius pacta ſed Privilegium concedunt, die* 21. *Xbris januæ cemento firmatæ reſerantur, traduntur exercitui turres, & fortalitia. Regium vexillum e foro cives removent, & S. Marci cum laudibus reponunt. A Venetis Civitas diligenter cuſtoditur. Novæ conſtitutiones proclamantur die* 23. *convocatur Conſilium, juramentum fidelitatis præſtatur; die* 24. *Plebs in foro ſimiliter jurat.* 1347. *die* 24. *Ianuarii arma Civibus adimuntur, & die* 27. *mandato Ducali* 50. *Nobiles Cives Venetias transmittuntur, Baſtidæ utræque deſtruuntur, & in cuſtodia Civ.* 400. *pedites &* 200. *equites relinquuntur, die* 18. *Martii alii X. Nobiles Venetias ablegantur.*

Hunc exitum habuit celebris illa Iadrenſis obſidio, in qua admiratione non caret, audito S. V. decreto de murorum proſtratione, Cives, quorum bona pars ex maris neceſſitate Venetis addicta erat, neque præſenti tam valida Claſſe territos, neque exercitus Nonæ exiſtentis propinquitate confuſos, animos deſpondiſſe; Sed ſpe auxiliorum tam Ungarorum, quam Neapolitanorum Claſſis fultos Iadrenſes, jam per 32. annos ex arbitrio proprio Civitatem regere aſſuetos, patriam muris ſpoliare, animos non tuliſſe, concordeſque obſidionis ærumnas viriliter ſuſtinuiſſe, adeo ut mirum fuerit homines navigationibus & mercaturæ deditos, nullius belli expertos, proprio Marte arma adeo viriliter, in tam longa & acri oppugnatione tractaſſe, machinas conſtruxiſſe, & adeo ordinate ſe geſſiſſe, ut hoſtes ſæpiſſime maximo cum damno repulerint, & niſi fame coacti, ſe dediderint. Regem autem juvenem oſtentatione virium ſuarum, numeroſiſſimum quidem exercitum equitum, variarum gentium cumulaſſe in aperto campo, cum qualibet potentia congredi aptiſſimum, ſed expugnandarum urbium inexpertum, nullum apparatum machinarum deduxiſſe; ideo in anguſto ſitu, machinis etiam a Iadrenſibus ſumptis impedito, contra Baſtidam multitudine ſua uti non potuiſſe. Venetos vero paucis equitibus Longobardis, & exercitatiſſima peditum, præſertim baliſtrariorum manu adeo ſolerter uſos, ut & Iadrenſes repulerint, & machinas in oculis Ungarorum cremaverint: Rexque, nullo Venetis illato damno, nullo ſubſidio Civitati præſtito, multitudine ſua gravatus, fugato ſimilis intra biduum receſſerit; Ita ut exinde Veneti Regem fugiſſe ſcribant. Sed non inutiliter quis quærere poſſet, qua de cauſa Veneti qui tanto apparatu Claſſis machinarum & numeroſi exercitus poſt longam obſidionem Iadra potiti, armis Civibus ademptis, obſidibus ſexaginta ſex Venetias deportatis, muros, quos a principio deſtructos volebant, integros conſervarunt, & quare Iadrenſes a principio varias conditiones proponentes eodem reſponſo repulerint, ipſi deinde per ſe ad concordiam pluries invitaverint; Sed tempora obſervanti, cauſa clara patebit: Vivente enim Andrea Rege Neap. Veneti priori decreto inſiſtentes, alias conditiones Iadrenſium repulerunt; Sed ſtatim atque ejus mors audita eſt, quæ uxori tributa fuit, in cujus poteſtate Regnum Neap. erat, cum hanc Regis Ungariæ inimicam effectam cernerent, ſimulque Claſſem Neapolitanam amplius non timerent, Conſilium pro temporum varietate prudenter mutantes, Iadrenſibus alias conditiones ipſi propoſuere, ut obſidionis auctor refert, ſed quæ nam fuerint non tradit, mitioribus tamen conditionibus recepturos, eventus docuit, ſi Iadrenſes Regi datam fidem violare, ut ipſe aſſerit, vel ſpem, quam in ejus viribus conceperant, abjicere voluiſſent notandum quoque eſt, deſperata obſidionis liberatione, ſeditionem a pinguioribus ex plebe ortam, ſcilicet ex iis, qui mercaturæ, & navigationibus dediti (quibus res quas poſſidebant ſalvas eſſe Veneti concedebant) de jurisdictionibus autem Civitatis, quæ penes Nobiles erant, quas Veneti eiſdem adimere volebant, plebem non curaſſe apparet; hinc coniici poteſt, ſi a principio Veneti murorum proſtrationem non propoſuiſſent, diſſentiente a Nobilibus plebe, facile Iadrenſes ad compoſitionem ineundam coacti fuiſſent; Sed cum murorum proſtratio ab univerſis improbaretur, Cives ad deſperationem deductos, concordes obſidionem toleraſſe, oppugnationemq; viriliter repuliſſe; donec neceſſitate animos ſeparante, quiſque rebus ſuis conſulere coactus fuit; Sic Iadra potiti Veneti, Marcum Iuſtinianum Comitem, Marinum Superantium, & Iacobum Delfinum Conſiliarios ad eam regendam miſerunt, ut Caroldus refert; Hunc finem bellum Iadrenſe habuit, Venetiq; deinceps arce reædificata, Iadram ſuo arbitratu, prout olim ab an. 1343. rexerunt, Inſulamque Pagenſem a jurisdictione Iadrenſium exemerunt.

CAPUT XVI.

De iis quæ ad parandum ſibi Regnum Neapolitanum Ludovicus Rex Ungariæ geſſit.

IGnominioſa cædes Andreæ deſignati
Neapolitani Regis adeo generoſum
Ludovici ejus fratris Regis Ungariæ
animum exacerbavit, ut ſtatim in ultio-
nem tanti facinoris exardeſceret, om-
neſque cogitationes in bellum Neapoli-
tanum converteret, & quamvis apud
Iadram nihil ei ex ſententia ſucceſſiſ-
ſet (quippe urbem poteſtati Venetorum
permittere coactus eſt) atque una ſpem
tranſmittendarum per mare copiarum
abjeciſſet, ut relatum eſt, nihilo tamen
ſecius terreſtre iter ſuſcepit, adortuſ-
que Neapolim, fugata Regina Ioanna,
Regnum recepit, inque affines patrati
in Andream ſceleris carcere, & morte
animadvertit, ut auctores, illorum
temporum late ſcribunt; Sed cum hoc
Neapolitano bello Dalmatia intermedia
Ludovici conatus retardaverit, ideo
nonnulla conſideranda ſunt, quæ ad in-
ſtitutum hujus operis pertinent; pro
quorum clariori intelligentia operæ
pretium eſt recenſere ea, quæ Andreæ
mortem præceſſerunt, ut cauſæ occa-
ſioneſque rerum geſtarum clariores ap-
pareant.

Carolus II. Rex Neap. omnes vires
ſuas, opeſque intendit, ut Regnum
Ungaricum Carolo Martello filio natu
1295. maximo pararet, eoque mortuo in iiſ-
dem Conſiliis cogitationibuſque pro
Carolo Roberto Martelli filio, quan-
quam adhuc puero, perſeveravit, ut
Sup. Cap. relatum eſt. Regnum vero Neapolita-
X. num Roberto alteri filio cum deſtinaſ-
ſet, a Bonifacio VIII. conſtitutionem fa-
Rain. vorabilem obtinuit, qua id jure facere
1297. *n.* videretur: Carolo autem vita functo
53. anno 1309. die 5. Madii, antequam Ca-
Idem. rolus Robertus Ungaricam ſacram Co-
n. 17. ronam adeptus eſt, Robertus Avenio-
nem profectus a Clemente V. inveſtitu-
ram Regni pro ſe & deſcendentibus
obtinuit, quod ſine controverſia plures
per annos poſſedit, eo quia Car. Ro-
bertus (quamvis de Regno ſibi prære-
pto conquereretur) in ſedando Regno
Ungarico ita implicitus fuit, ut mariti-
marum quoque Civitatum Dalmatiæ de-
ditiones Venetis factas tolerare, exin-
deque ſpem Neapolit. Regni adeo abji-
cere coactus fuerit, ut neque Princi-
patu Salernitano, & Honore montis
Sancti Angeli, quæ jure paterno ſibi
Rain. debebantur, frui permiſſus ſit. Sed
1331. *n.* cum Carolus Dux Calabriæ unicus Ro-
26. berti filius anno 1328. morte interce-
ptus ſit, unica tantum filia Ioanna re-
licta, aliaque deinde Maria poſthuma na-
ta eſt, ideo Robertus maſcula prole
carens, has duas ſuas neptes Andreæ,
& Stephano filiis junioribus Caroli Ro-
berti uxores deſtinavit, hocque modo,
Regnum Neap. ſtirpi Caroli Martelli
reſtituere voluit, advenienteque Caro-
lo Roberto, Summo Pontifice appro-
bante nuptiæ pactæ ſunt, an. 1333 &
Andreas ſeptennis apud ſocerum edu-
candus ſubſtitit; ſequta deinde eſt mors
Caroli Roberti an. 1342. Ludovico ma-
ximo natu filio ſucceſſore Regni Un-
garici relicto; nec integro vertente 1342.
anno Robertus quoque exacta ætate ſe-
nex mortalitatem explevit ad diem 19.
Ianuarii 1343. & antequam moreretur
matrimonium inter Andream & Ioan-
nam conſummandum curavit, ſed ni-
mium amori neptis indulgens octua-
genarius ſenex, eandem, quamvis
duobus annis Andreæ juniorem, Regi-
nam declaravit, in ejuſque nomen Pro-
ceres jurare fecit; Andreæ vero cura-
tores teſtamento dedit, quibus regimen
quoque Regni commendavit, quoad An-
dreas ad ætatem 22. annorum perveni-
ret, quo tempore tandem coronandum
permiſit, qua de cauſa Andream ab
uxore contemptui habitum Mathæus
Villanus memorat; ſed cum ex ſupra-
ſcriptis conventionibus inter Reges Ca-
rolum, & Robertum, hujuſque deinde
teſtamento conſanguinei Tarenti, &
Dyrrachii Principes quamvis uno gra-
du proximiores a ſpe ſucceſſionis in
Regnum ſe excluſos cernerent, omnem
lapidem moverunt, ut conventa turba-
rent; nam ſtatim atque Robertus mor-
tuus eſt, Carolus Dux Dyr. favore Car-
dinalis Talayrandi avunculi ſui, diſ-
penſatione Pontificia ſubrepta Mariam
Reginæ ſororem, Stephano Andreæ
fratri deſtinatam, adhibita feſtinatione,
alieno a celebrandis nuptiarum ſolem-
niis tempore quadrageſimali, deſponſa- 1343.
vit, quod quidem quam ægre tulerit *Aprilis.*
Ludovicus Rex Ungariæ nemini du-
bium eſſe debet; Eliſabetham enim ma-
trem in Italiam ſtatim ablegavit, quæ
Neapolim perveniens, inveſtituram pro 1343.
Andrea a Summo Pontifice per Lega- 28. *Aug.*
tos petiit; ſed cum multas difficultates
in aula Pontificia experiretur, Legatis
præſertim Ioannæ contradicentibus, ei-
demque tam jure ſucceſſionis, quam
declarationis paternæ Coronam deberi
affirmantibus, re nondum perfecta in
Ungariam anno ſequenti rediit, Ioan-
naque ſolemni pompa auctoritate ſum-
mi Pontificis coronam accepit, tandem 1344.
poſt multas diſceptationes inveſtitura 28. *Aug.*
Andreæ quoque ejuſque coronatio in
diem 16. Sept. anni 1345 decreta fuit,
hac conditione, ſi Ioanna ſine liberis
decederet: Regnum ad Mariam ejus ſo-
rorem excluſo Andrea devolveretur.
Huc interim Ludovicus cum magnis co-
piis propre Iadram acceſſerat, Veneti-
que inde Iadrenſium actiones ſuſpectas
habentes, Civitatem obſederant, ean-
demque Ludovicus liberandam ſuſcepe-
rat, idcirco illi, qui coronationi An-

dreæ adverſabantur, cernentes vires Ludovici Iadrenſium cauſa impeditas, inde animos ſumentes, in mortem Andreæ conſpirarunt, eandemque die 18. Septembris executi ſunt, cujus ſceleris participem fuiſſe Reginam arguunt, nulla de vindicanda viri nece cura ab ea ſuſcepta, & ſtatim (quamvis uterum gereret) expetitæ ab eadem Ludovici Zarentini nuptiæ, utque ſalvis Eccleſiæ legibus id fieri poſſet cum Summo *Rain.* Pontifice agitatum. Audita fratris ne- 1345. *n.* 29. ce Ludovicus Ioannam uti complicem apud Summum Pontificem detulit, & exinde Regno decidiſſe declarari, ſibique *Idem* idem adjudicari poſtulavit; Sed 1346. *n.* 52. cum Pontifex in re tam gravi caute procederet, fautoresque Reginæ rem protrahere conarentur, Ludovicus moræ impatiens copias coegit, Claſſemque Ianuenſium conducere curavit, ut exercitum per Adriaticum breviori itinere transfretaret, cum Venetisque de Iadra componere aliquo modo tentavit, ſed eo anno irriti ejus conatus ubique evaſere, ſequenti vero cum Siculam quoque Claſſem conducere tentaſſet, Siciliæque Præfectus partem Regni Neapolitani Siciliæ proximam in præmium navandæ ejus operæ poſceret, nihil perfectum eſt; ſed cum Ioanna per luxum & licentiam Regnum adminiſtraret, Theſaurosque a patre ſibi relictos inconſulto profunderet, conſanguineique ejus inter ſe magnopere diſſiderent, inde aliqui in Piceno a Regina alienati, Ludovici vires implorarunt, qui in occaſionem intentus Legatis cum maxima pecuniarum ſumma miſſis, multisque in partes ſuas traductis, aditum ſibi in Regnum aperuit, & terreſtri itinere cum valido exercitu Aquilam die 22. De- *Villanus.* cembris 1347. ſuſcepit, rebusque ubique proſpere ſuccedentibus Averſam venit 17. Ianuarii 1348. cumque Ioanna mari, Ludovicus autem Tarentinus terra aufugiſſent, cæteri proceres & conſanguinei certatim Ludovicum conveniebant, eidemque homagium faciebant, qui omnes ea conditione recepit, niſi conſcii fraternæ cædis eſſent, conſanguineosque ad oſculum, & menſam admiſit, ſed cum inde digreſſurus eſſet, ad locum ubi Andreas ſuſpenſus fuerat perveniens, Carolum Ducem Dyr. incuſans, eidem clandeſtinas nuptias cum Maria, & dilationem coronationis Andreæ improbavit, litterasque ejus ſigillo munitas, tractatum de morte Andreæ continentes, oſtendit, ſtatimque eum jugulari, cæteros vero conſanguineos vinciri juſſit, armatuſque Neapolim ingreſſus, bivium oblata obſequia contempſit, inquiſitionemque de morte fratris fieri juſſit; & quamvis a Summo Pontifice ſibi Regnum tradi, Ioan- *Rain.* namque ſupplicio affici denuo petiiſſet, 1348. *n.* 2. tamen (cum ob luem per Italiam graſſantem diſcedere decreviſſet) melius conſultus, juramentum, quod nomine Caroli Martelli Andreæ poſthumi (quem cum cæteris conſanguineis in Ungariam apud Aviam educandum miſerat) juſſu Pontificio exactum fuerat anno præcedenti, iterum repetere fecit, cumque Legatos Venetorum de pace verba facturos absque Dalmatiæ reſtitutione audire abnuiſſet, circa finem Madii de 1348. improviſo Barletæ biremem aſcendens celeri curſu Adriaticum prætervectus, in Sclavoniam pervenit, & Uranæ pau- *Villonus, Script. Spalat.* lulum commoratus in Ungariam rediit; Ioanna interim ex diſtracta Avenionen. Civitate pecunia comparata Claſſe, militeque parato in Regnum rediit, quod *Rain.* cum Ludovico innotuiſſet, Venetique 1348. *n.* 12. tranſitum Ungaris interdixiſſent, cum ipſe nullam Claſſem haberet, ut ſuis in Regno Neap. exiſtentibus ſuppetias per Adriaticum tranſmittere poſſet, inducias, quas prius ſpreverat, cum Venetis in octennium pepigit die 5. Aug. ratasque habuit die 8. Septembris, ut Carolus refert. Neapolitani interim qui ſe a Ludovico ſpretos muſſitabant, cum partem copiarum Ludovici dimiſſam, reliquam vero partem morbo afflictam, partim dilabentem cernerent, animos erigere cœperunt, & propter inopinatum ejusdem receſſum, timore depoſito, Reginam palam revocarunt, eandemque cum Ludovico Tarentino (diſpenſatione Summi Pontif. deſponſato) venientem maximis acclamationibus receperunt, Arcesque Neapolitanæ pluraque alia loca eisdem tradita fuerunt, Ungaris tamen ſe in unum colligentibus, viriliterque reſiſtentibus dubio Marte pluribus in locis dimicatum eſt integro anno 1349. quo tempore, mortuo Carolo Martello puero, Ludovicus tertio a Pontifice Ioannam damnari ſibique jure ſucceſſionis Regnum adjudicari petiit: Sed Pontifice ſucceſſionem eidem denegante anno ſequenti *idem* 1350. præmiſſa militum manu in Scla- 1349. *n.* 1. *& ſeqq.* voniam cum Proceribus nonnullis perveniens, paratasque ibidem galeas & naves inventas, conſcendens, proſpera navigatione uſus in Apuliam (fama ſui adventus perveniens) advectus eſt, quem certatim multitudo Ungarorum ſecuta, variisque generibus navium & cimbarum Adriaticum adeo inordinate prætervecta eſt, ut ſi triremes quas Ioanna ſero in Adriaticum miſit, prius veniſſent, tranſitum Ungarorum impediri potuiſſe Villanus notet. Sic parvo temporis ſpatio circa Regem X. millia equitum ſteterunt, qui incuſſo Neapolitanis terrore, cuncta præter Neapolim & Averſam recuperavit; Sed cum Claſſem non haberet omiſſa Neapoli Averſam aggredi ſtatuit, quam probe munitam reperiens, obſidione cinxit, agrumque Neapolitanum infeſtavit; Sed cum Averſæ obſidio in longum protraheretur, militesque inopia com-

meatus premerentur, Neapolitani terrorem deponere, Ungaroſque contemnere cœperunt, & quamvis exinde Ludovicus pluribus difficultatibus premeretur, ab obſidione tamen recedere re infecta noluit, ex quo, quamvis tandem deditione Averſam cœpiſſet: adeo enervatæ fuerunt ejus exercitus vires, ut colloquia pacis, quæ per legatos ſummi Pontificis non intermittebantur, in illud uſque tempus contempta, admiſerit, induciæ itaque in Aprilem anni ſequentis ſcilicet 1351. pactæ ſunt, *Idem.* n. 27. his legibus, ut Summus Pontifex de Ioanna cognoſceret, ſi cædis mariti conſciam reperiret, Regno privaret, idque Ludovico adjudicaret, ſi inſontem, eidem relinqueret, Reginaque 300. millia aur. pro expenſis Ludovico ſolveret, conſanguineique e carcere relaxarentur; ex quibus ſic recenſitis maximum ad conſequendam Ungariam in maritimis Civitatibus Dalmatiæ momentum fuiſſe ex relatis cap. X. apparet. Diſſenſionem autem inter Carolum Robertum, Regem Ungariæ & Robert. Regem Neap. Breberienſibus occaſionem dediſſe, ut relatam Tyrannidem exercerent, & exinde Veneti quoque reliquas Civitates maritimas conſequuti ſunt, Comiteſque littoris Croatici in ſuam protectionem acciperent, quod Roberto opportunum accidit, ut ſcilicet Carolus littoralibus privatus commoditatem in Apuliam transfretandi amitteret, cum ut eum prorſus a recuperatione Regni Neapolitani averteret, neque fructibus Principatus Salernitani, & honoris Montis S. Angeli, quæ paterno hæreditarioque jure ipſi debebantur, frui permiſerit, & quamvis deinde poſt mortem filii neptes ex eo Caroli filiis uxores deſtinaſſet, tamen ſuſpiciones, quas de Carolo habuerat, non omnino depoſuit, nam quod ſibi timuerat, idem quoque nepti ſe timuiſſe in teſtamento declaravit, illi enim ſtatim Regium nomen uſurpandum reliquit; Andreæ vero a Regalibus titulis uſque ad 22. ætatis annum abſtinendi auctor fuit; ex quo cæteri conſanguinei occaſione capta, cum ſe a ſucceſſione Regni Neap. excluſos cernerent, & ex Bonifatiana conſtitutione ipſorum major natu ſucceſſurus eſſet, ideo quod reliquum ſpei erat, matrimonium Mariæ impedire procurarunt, eandemque Carolus Dux Dyrrachii, utpote maior natu ambiens, Stephani ſponſalia prævertit, neciſque Andreæ cauſam præbuit, ad quam vindicandam, quantum impedimenti amiſſio Dalmatiæ Ludovico attulerit, ex relatis clare conſtat; nam cum portubus & Claſſe careret, invitis Venetis transfretare in Apuliam non potuit, neque in Regnum aditum habuiſſet, niſi eum Picentes vocaſſent, quem tamen longo circuitu terreſtris itineris petere coactus eſt, & quomodo antequam cum Venetis conveniſſet peſtilentiam fugiens ad periculoſum, & inglorium clandeſtinæ navigationis conſilium adductus eſt, ita poſt pactas inducias non ipſe ſolum tuto, & ſumma cum dignitate Adriaticum prætervectus eſt, ſed etiam magnum copiarum numerum quibus ad recuperanda loca amiſſa egebat celeriter transmittendi promptam, & expeditam habuit facultatem. In Averſæ autem oppugnatione illa oppugnandarum urbium imperitia in relata Baſtidæ apud Iadram aggreſſione memorata evidens apparuit; cum neque rationem inire potuerint Ungari, qua ſubitariam munitionem ſuperarent, & niſi generoſus Regis animus in obſidione perſtitiſſet, re infecta quoque diſceſſiſſent; Sed quamvis tandem eandem deditione conſequutus ſit Ludovicus, tamen vires ſui exercitus adeo enervatæ fuerunt, ut inutiles evaderent; Inde evidenti ſuorum jactura edoctus incaſſum in Regno Neap. abſque Claſſe, Dalmatiæque poſſeſſione bellum gerere, ut ignominiæ irriti incepti honeſtam ſpeciem prætenderet, controverſiæ arbitrium Pontifici permiſit, viſitatiſque Romæ locis ſacris in Ungariam terreſtri itinere rediit, ut Cortuſii referunt l, 9. C. 13. *Rex Vngariæ menſe Octobris intravit Romam ubi erat venia omnium peccatorum . . . . . qui per Cittadellam tranſiens cum mille galeatis equitavit, facile iturus in Ungariam.*

CAPUT XVII.

Quomodo Veneti Dalmatiam amiſerunt, Inſuliſque, & titulis ejus Ungaris ceſſerunt?

Nondum Ludovicus in Ungariam pervenerat, cum inter Venetos, & Ianuen. bellum cœpit, in quo ſicuti Ligures Regem Ungariæ in ſuam partem trahere conati ſunt, ut intra Culſum penetrantes ex proximis littoribus juris Ungarici commeatu & ſupplemento militum adjuti, continuis vexationibus Venetos urgerent, ita idem verentes Veneti, ut eoſdem ab hoc propoſito averterent, ſimulque ad propria cuſtodienda detinerent, Regem Arragoniæ majori impenſarum parte pollicita in fœdus contra eoſdem induxerunt: cum interim Ioanna Regina Neap. a Summo Pontifice inſons declarata fuiſſet, Ludovicus generoſo animo quoque pecuniam remiſit, & conſanguineos quibuſdam pactis & juramentis ſecretis adſtrictos dimiſit, militibuſque revocatis Regni Neapolitani cura remiſſa, ad Ungaricum ordinandum ſe convertit, 1352. *Villan. Rain.*

tit, occaſioneque ſumpta belli quo Veneti a Liguribus detinebantur mariti-

E il detto Re (d' Ungaria) havendo promeſſa compagnia con Genoveſi mando' a Vinegia al Comune che gli doveſſe reſtituire Giara, l' altre Citta e terre che havieno occupate del ſuo Reame nella Schiavonia. I Vinic. fecino agli Ambas. quella ſavia riſpoſta che ſeppono; facendoſi tra loro beſſe della ſua domanda, non di meno non ſenza paura e con molta ſolicitudine e con grande ſpendio fornirono adoppio (oltre alluſato) tutte le Cita che tenieno in quella marina.

(Genoveſi) per la compagnia che havieno fatto col Re d' Ongaria contra a Vin. agiunſono l' armi del detto Re ; intendieno che como foſſono con la loro armata in mare chel deto Re in Schiavonia haveſſe i ſuoi Ungari a fare guerra a Vin. come havea promeſſo, & certe galee ch' havieno allhora in concio d' armi mandarono improviſo nel golfo a Viniziani, le quali fecino in quello gravi danni di rubare molti legni che vi trovarono trahendone l' havere ſottile, e profondando i legni in mare . . . . . le galee della guardia del golfo che erano per novero piu che le Genoveſi potendoſi aboccare con loro non hebeno ardimento e la paura del Re d' Ungaria gli impacciava forte piu che de Genoveſi per tema che non traboccaſſe loro adoſſo la ſua grande potenzia le galee Genoveſi non havendo contraſto ſuſcirono del Golfo e andarono al loro viagio havendo fatto gran vergogna a Viniziani.

mas Civitates Dalmatiæ ſibi reſtitui petiit, ut Villanus refert lib. 3. cap. 54.

Rex (Ungariæ) ſocietatem pollicitus Ianuenſibus, petiit a Venetis, ut reſtituerent ſibi Iadram, aliasque Civitates & loca, quæ occupaverant in ſuo Regno Sclavoniæ, Veneti prudenti reſponſo Legatos dimiſerunt inter ſe irridentes petitionem Regis: nihilominus non ſine metu erant & ſolicite magnaque impenſa duplicatis præſidiis muniverunt omnes Civitates quas tenebant in illis oris.

Subditque Villanus Ungariæ ſocietatis ſpe aliquas triremes intra Culſum miſiſſe cap. 67.

Ianuenſes ob ſocietatem contractam cum Rege Ungariæ addiderunt inſignia ejusdem Regis, deſtinantes Claſſem eorum in Sclavoniam mittere, eo quia Rex a terra quoque Venetos ſe aggreſſurum promiſerat, & triremes quas habebant inſtructas ex improviſo miſerunt in Culſum, quæ gravia damna navibus (Venetis) intulerunt diripientes . . . . . & ſubmergentes plura ; Triremes Venetæ ad cuſtodiam Adriatici deſtinatæ quamvis eſſent plures quam Ianuen. auſæ non ſunt cum illis congredi: magis enim Regiam potentiam timebant, quam Ianuen. verentes ne a præpotenti Rege opprimerentur. Triremes Ianuen. nullo obice reperto reverſæ ſunt incolumes magna ignominia Veneto nomini illata.

Ideo Veneti vires Ludovici maximopere formidantes Archiepiſcopum Mediolani contra Ianuen. inſtigarunt, ut idem Caroldus refert & Carolum Imperatorem ut cum Rege Ungariæ ſe interponeret deprecarunt, ut Villanus C. 68.

Il Comun di Vin. ſentendo l' armata de Gen. e le minaccie del Re d' Ungaria, e non volendoli rendere le terre marine della Schiavonia conobono che la niciſta gli ſtringea a trovar modo di difenderſi per mare e per terra, e pero' guarnite le loro terre per la difeſa con grande e buona proviſione mandarono ſolenne ambaſciata allomperatore, pregondolo che procacciaſſe in loro ſervigio che il Re d' Ung. non moveſſe loro guerra a ſtanza de Gen. . . . . . lo Imperatore ritenne a ſue preghiere il Re d' Ung. dal mover guerra a Vin. non ſenza alcuna ſperanza d' accordo in proceſſo di tempo.

Veneti ob Claſſem Ianuen. & Regis Ungariæ minas (cum nollent reſtituere Civitates maritimas Sclavoniæ) cognoverunt neceſſitatem res ſuas defendendi & ideo optime munitis ſuis Civitatibus ſolemnes Legatos ad Imperatorem miſerunt, rogatum, ut ſe cum Rege Ungariæ interponeret, ne illis bellum moveret ad petitionem Ianuen. . . . . . Imperator ſuis percibus Regem Ung. retinuit a bello in Venetos movendo non absque ſpe compoſitionis in poſterum.

Ianuenſes deinde ab Arag. & Venet. profligata eorum Claſſe 1353. 30. Aug. Archiepiſcopo Mediolani ſe dediderunt; contra quem Veneti cum Imperatore & Regulis Lombardiæ fœdus junxerunt, ſed illi ope Archiepiſcopi valida Claſſe reparata intra Culſum penetrantes Parentium & alia plura loca exuſſerunt, & Venetam Claſſem ad ſapientiam nacti fuderunt (1354. Aug.) inde Veneti de Dalmatia ſoliciti varios tractatus cum Bano Boſnenſi, Rege Raſciæ, Comitibusque finitimis habuerunt, Spalatenſesque Trag. & Sibenicen. ad reſiſtendum hortati ſunt, ut Caroldus tradit, & latius in patriæ Chronico refertur, & cum Lelca vidua mater Mladini pueri Comitis Cliſſi, & Scardonæ, qui in Venetorum protectione erat, Regi Raſciæ adhæſiſſet. Veneti eadem loca ſuæ ditionis facere procurarunt ut Caroldus refert.

Fu mandato M. Giacomo Dolfin al Re di Raſcia per haver li Caſtelli di Scardona e Cliſſa con li loro borghi potendo promettere lire C. M. de picoli, o vero per Cliſſa l. 60. M e per Scardona l. 40. M.

Miſſus fuit Iacobus Dolfino ad Regem Raſciæ pro conſequendis Caſtris Scardonæ, & Cliſſicum auctoritate offerendi libras centum mille parvorum, vel pro Cliſſa libras 60. millia & pro Scardona libras 40. millia.

Multaque pro cuſtodia Dalmatiæ decreta memorat, ſed de Cliſſa an aliquid concluſum fuerit, nulla memoria reperitur, de Scardona vero Chroniſta Anonym.

ſ Bernardo Zuſtignan Prechurator de S. Marcho Cap. General vene con la ſua armada in Dalm. & habiando molti trattati fatti e parlamenti alla fine con ſ Lorenzo Celſi adinſembre Cap. del. Paſenadego general de Sclavonia per mo noviſſimamente mandado con ſ Marcho Zuſtignan Conte de Sibenicho, con ſ Zan Dandulo & ſ Fantin Moreſin Conſeieri del dito Cap. de mar, e opreſſo con ſ Domenego Michiel & ſ Maſſio Contarini Provedadori di dite parti elli obtene e ave el Caſtello de Scardona, e entra dentro in 1355. a di X. Zener con alguni pati e convention, in lo qual lo Cap. del Paſenadego antedito ando con la ſua Zente gratantemente romaxe in quello.

Bernardus Iuſtiniano Procurator Divi Marci Cap. Generalis venit cum Claſſe in Dalmatiam, & poſt multos tractatus tandem cum Larentio Celſo Præfecto Generali Paſenatici Sclavoniæ noviſſime miſſo, & Marco Iuſtiniano Comite Sibenici Ioanne Dandulo & Fantino Mauroceno Conſiliariis dicti Cap. Generalis una cum Dominico Michaele & Maſeo Contareno Proviſoribus dictarum partium obtinuerunt Caſtrum Scardonæ & ingreſſi ſunt 1355. die X. Ianuarii aliquibus pactis & conditionibus in quo Præfectus Paſenatici antedictus cum ſuis Militibus remanſit.

Sic Veneti adventum Liguſticæ Claſſis timentes loca maritima continentis Ungarici in ſui poteſtatem redigere pro-
1354. 4 October curabant, ſed cum eodem tempore Archiepiſcopum Mediolani mori contigiſſet, nepotes ejus, qui ſucceſſerant, ſicut inter ſe concordes prudenter ſe gerebant: ita fœdus Longobardicum (cujus caput Veneti erant) diſſolvere cuperent, Ianuenſes, qui hactenus pacem abnuerant in ſe compromittere perſuaſiſſent. Veneti rebus ſuis proſpicientes, reputanteſque ſe ſe ex Arragonenſium ſocietate quamvis victores diſceſſiſſent, nihil omnino commodi cœpiſſe, ac niſi caverent, ne Ianuen. (cum quibus nuper male pugnaverant) Regem Ungariæ recenti de Tartaris victoria ferocem ſocium adjungerent, moleſtum ſibi hoſtem, ac prope ſuburbanum oriturum: ideo metu belli Ungarici urgente eorundem
Cortuſii Villanus. Vicecomitum arbitrium ipſi quoque accipere decreverunt, & pax Mediolani (conquerentibus ſociis) firmata die primo Iunii 1355. vulgata fuit, captivique hinc inde relaxati, & cum finis induciarum cum Rege Ungariæ approximaretur, condictiones aliquas eidem obtulerunt, quas Rex reſpuit, Dalmatiamque omnino recuperare decrevit, &, ut Venetorum diſtraheret vires, Banum Sclavoniæ maritimas Civitates Dalmatiæ uno eodemque tempore vexare juſſit, & ipſe palam junctis Patriarchæ Aquilejenſi, & ſecreto Franciſco Carrarienſi Patavii Regulo, magnis viribus Venetos in Marchia Tarviſina aggreſſus, aliquibuſque locis captis, Tarviſium obſedit, ut præ cæteris Cortuſii referunt l. XI. c. 8. *traditur in excercitu (Regis Ung. apud Tarviſium) fuiſſe equites C. millia propter iſta non ceſſabat exercitus contra Zadram, Nonam, Iſtriam & alias Civitates quas Veneti poſſidebant in Croatia & Dalmatia)* cumque agri Civitatum Dalmaticarum uſque ad muros continuo vaſtarentur, ita ut Cives egredi, fructuſque colligere prohiberentur; Piratæ quoque eodem tempore mare infeſtarent, ad maximam egeſtatem Cives reduxit. Veneti vero tot anguſtiis præſſi, iterum Regi pacem obtulerunt, quam Rex iterum reſpuit, ut Mat. Vil. refert l. 6. cap. 63.

Di queſto meſe d' Agoſto del detto anno (1356.) vedendo i Vinit. eſſere recati a mal partito nella guerra col Re d' Ung. Sigre. di coſi gran potenza, e penzando che per lo cominciamento della guerra i loro Cittadini erano per le ſpeſe premuti dal Comune in fino al ſangue; penſarono che altroſcampo non eraper loro, ſe non di procacciare la ſua pace: e pero eleſſeno parechi de magiori, e de piu ſavi Cittadini di Vin. e mandarongli al Re nel campo a Trevigi con pieno mandato informati della intentione e volonta del loro Comune, egiunti dal Re da lui furono ricevuti nohono revolmte, & eſſendo a parlamento gli offeſſono da parte del Comune di Vin. come quando poteſſono haver dallui buona pace chel Comune laſſerebbe la Citta di Giara con patto chella doveſſe rimanere nel primo ſtato in ſua liberta, e cherenderebono liberamente certe terre nomate della Schiavonia a ſua volonta, e certe altre voleano ritenere, e riconoſcere dallui con quello convenevole cenſo a dare ogni anno al Re che allui piaceſſe: e offerendoli di reſtituire per tempo ordinato quella quantita di pecunia per ſuoi intereſſi e ſpeſe che foſſono convenevoli, e ch'elli giuſtamte ſi poteſſe contentare. Al Re parve ſtrano ch'e voleſſero trarre Giara del ſuo Reame, e metterla in liberta, e che per patto li conveniſſe laſciare le

Menſe Auguſti dicti anni (1356.) videntes Veneti ſe reductos ad malam conditionem in bello cum Rege Ungariæ adeo potenti, & animadvertentes, quod propter bellum Cives diſpendiis præmerentur miſerandum in modum, nullumque aliud levamen eſſet, niſi in pace, ideo elegerunt plures ex præſtantioribus Civibus, eoſque ad Regem in Caſtra prope Tarviſium miſerunt pleno inſtructos mandato - - - qui honorifice recepti fuerunt, offerentes Regi, ſi pacem concedere vellet Iadram in ſuam priſtinam libertatem dimiſſuros, certaque loca nominata in Sclavonia ad ejus arbitrium reſtituturos, alia vero retenturos cum annuo cenſu ad ejus libitum, & illam pecuniæ quantitatem pro expenſis ſoluturos quam convenirent; Regi diſplicuit Iadram Venetos ſuo Regno eripere velle, & libertati reſtituere, & quod ex pacto deberet relinquere ſua loca Venetis cum tributi pactione, quod cenſebat ſuæ dignitati minime convenire, ideo aſſentiri noluit, niſi libere relaxarentur loca Regni tui. Non defuerunt qui Regem reprehenderent, quod conditionibus ſibi utilibus aſſenſus non ſit, ut ea quæ brevi parum proſpere ſucceſſerunt documento fuere: ſed qui reſpicient ad finem & potentiam Regalem non culpabunt de reſponſo magnanimo.

ſue

ſue terre al Commune di Vin. a cenſo, e queſto riputava in vergogna della ſua corona e pero non volle conſentire a queſta pace, ne a queſto accordo ſe libera mente nolli ſuſſero reſtituite le terre del ſuo Reame molti di queſto biaſmarono il Re parendo che egli doveſſe haver preſo queſto accordo con ſuo vantagio per quello ch' appreſſo ne ſeguito di ſuo puoco honore. Ma chi riguardera al fine e alla potenza Reale, nolli dara biaſimo della ſua alta riſpoſta.

Relataque ſeditione inter Ung. & Teutones, ob quam ſubſequuta eſt commeatuum inopia ſubdit cap. 65.

Il Re D' Ungaria vedendo l' hoſte ſconcia per la ſfrenata baldanza della moltitudine delli ſuoi Ungari, e che i di fetti della vettuaglia erano ſenza rimedio ſi pente di non haver preſala concordia che potuto havea prendere con ſuo honore con Vin. ad eſſendo naturalte di ſubito movimento ſenza deliberare con altro conſiglio improviſo a tutti a di 23. del meſe d' Agoſto detto anno ſi parti dall' aſſedio di Trevigio.

Rex Ungariæ reſpiciens exercitum ſuum confuſum ob effrenem audaciam multitudinis Ungaricæ, defectumque commeatus eſſe irreparabilem, pœnituit eum non accepiſſe conditiones a Venetis oblatas, cumque eſſet ingenio præceps, repente diſceſſit ab obſidione Tarviſii die 23. Auguſti ejusdem anni.

Regemque in Ungariam reverſum, ut confuſionem multitudinis in futurum averteret, militiam in quatuor partes diſpertitam, unamquamque tres menſes ſingulis annis in armis eſſe ordinaſſe, ſic rebus ſcite diſpoſitis, bellum facile continuaſſe, exinde Venetos alias pacis conditiones obtuliſſe, quæ in cauſa fuerunt ut Spalaten. & Tragurien. deficerent, ut idem Villanus refert lib. 7. cap. 82.

I Viniziani vegendo chel Re d' Ungaria gli guerregiava in Trevigiana & in Schiavonia, & in Dalmatia con grave guerra e che gli havea preſo ordine da poterla ſenza ſpeſe, e ſenza periculo della moltitudine degli Ungheri uſati di generare confuſione continuare; cono bono che alloro era coſa incomportabile, e pero eleſſono ſolenni Ambri e mandarongli al Re per adimandar pace: volendoſi ritener Giara, e rendergli l' altre terre della Schiavonia, e dargli per tempi danari aſſai per l' amenda, e fra l' altre che dargli voleano nominarono Trau e Spalato. I Cittadini di quelle terre ſentendo che Viniziani gli volevano dare al Re d' Ungheria per loro vantagio ſi accolſono inſieme, e preſono per conſiglio di voler accettare la benivolenza del Re, e non attendere che Viniziani ne faceſſino loro mercantia; e pero liberamte ſi diedero al Re e ricevettero la ſua gente, e ſuoi Vicari in pace, e rettori, e la gente che iera per Viniziani rimandarono a Vinegia ſani, e ſalvi, el Re co gh Ambaſadori non volle acordo ſe non riaveſſe Giadra, e l' altre terre del ſuo Reame.

Veneti videntes ſe gravi bello premi a Rege Ungariæ in Marchia Tarviſina, Sclavonia, & Dalmatia, & ex ordinibus rite diſpoſitis perſeveraturum absque impenſa, & periculo confuſionis, cognoverunt ipſis eſſe incomportabile, ideo per ſolemnes Legatos pacem petierunt, volentes Iadram retinere, reliquas vero Civitates Sclavoniæ reſtituere, & grandem pecuniam pro expenſis ſolvere; & inter loca quæ tradere volebant, nominaverunt Tragurium, & Spalatum: Cives autem illarum Civitatum audientes quod Veneti ipſos tradere vellent Regi Ungariæ convenientes invicem cœperunt conſilium occupandi benevolentiam Regiam, neque committere ut Veneti de ipſis quæſtum facerent, ideo ſponte ſe dediderunt Regi, ejusque vicarium, & præſidium receperunt pacifice: Rectoresque & milites Venetorum remiſerunt Venetias incolumes. Rex cum Legatis pacem absque traditione Iadræ & aliorum locorum Regni ſui componere uoluit.

Et clarius Tabula a Cutheis Spalaten. relatis Ungarorum inſultibus cap. 3.

De rebell. Spalat. & Tragu. a Dominio Venetorum.

Spalat. vero non volentes ulterius tanta mala & damna ſuſtinere, & pati a gente Hungara, ſed potius volentes de opportuno remedio providere, deliberaverunt inter ſe inſimul cum Trag. ut declinarent a Dominio Venetorum & reverterentur ad dominium naturale, & priſtinum Hung. ſtatuerunt & ordinaverunt horam, in qua tam Spalat. quam Trag. caperent de nocte omnes ſoldatos, & ſtipendiarios Ven. qui tunc manebant ad cuſtodiam in dictis Civitatibus Spalat. & Trag. de anno D N. I. Chriſti curr. 1357. die 5. men. Iulii omnes Nobb. & plures populares Civ. Spal. die ſabbathi ante horam matutinalem, clam, & occulte armati inſimul congregati ſunt in Eccleſia S. Domnii, & ibi ordinaverunt ut irent per Domos, & loca ubi erant ſtipendiarii, & eos omnes caperent, & ſic iverunt, & ubicunque ſciebant quod eſſent ſtipendiarii, & ipſos ita ſagaciter & prudenter ceperunt omnes ſine prælio & rumore, & poſuerunt ipſos incluſos in carceribus videlicet in Eccleſia Sancti Matthæi, & in Eccleſia S. Thomæ, ſub Eccleſia S. Ioannis Baptiſtæ de Spaleto & poſtea iverunt, & acceſſerunt Nob. Spal. ad Palatium Communis, ubi Poteſtas manebat, & petierunt a Poteſtate ut daret eis claves Civ. dicentes, ut Civitatem volumus dare Domino Regi Hung. tunc Dominus Poteſtas videns non poſſe reſiſtere absque ſtipendiariis Venetorum toti Civitati Spal. quia jam omnes ſtipendiarii capti erant a Spal. & poſiti in arctiſſimis carceribus, & Poteſtas armavit ſe omnium armorum, & exivit ex Camera, & projecit ſpatam nudam ante eos, & petebat veniam ut ſalvarent vitam, & reſtituit eis ſtatim claves Civitatis. Tragurini vero die craſtino ſequenti hora Miſſæ magnæ quando exivit ad Miſſam ad fratres Minores Poteſtas Trag. ante horam tertiam, & tunc Trag. videntes quod Poteſtas ipſorum exiviſſet de Civitate ſtatim clauſerunt portas Civ. & non per-

miſerunt Comitem, ſeu Poteſtatem intrare in Trag. tunc vero. Poteſtas credens quod Spalat. non rebellaſſent, & ivit Spalatum? Spalatini vero honorabiliter ambos Comites Spal. & Trag. cum omnibus familiaribus & maſſaritiis ipſorum receperunt, & expenſis Communis Spal. in barcis armatis inſtanter Ven. tranſmiſerunt, & ſtatim Spalaten. miſerunt ſuos nuntios pro Domino Ioanne Zuus Bano, & erexerunt vexillum cum inſigniis Domini Ludovici D. G. Regis Hung. & ſtatim D. Banus venit Spalatum cum ſuo exercitu, & Spalat. dederunt ſibi Dominium Civ. Spal. nomine & vice prædicti Regis Hung. & poſtea prædictus Banus ſimili modo ivit Trag. & recepit dominium Trag. nomine ut ſupra. Qui quidem D. Ioannes Zuus B. gerens vices præfati D. Regis in partibus Dalmatiæ & Croatiæ habens plenum ſpeciale, & generale mandatum a prædicto Rege, dare & donare perpetualiter illas, poſſeſſiones, & dominium cujuscunque rei, tam ſtabilis, quam mobilis, & cuicunque & volens dare, & donare ex parte præfati D. Regis propter fidelitatem Spalat. dominium inſularum in perpetuum: Spalatenſes vero putantes, quod eis non eſſet authenticum illud quod Dominus Banus daret, & donaret eis, & non curaverunt recipere, dicentes volumus quod D. Rex ſolus det nobis, & poſtea D. Rex non habuit curam tantam de Spalato, & aliis inſulas eſt largitus.

Audita Venetiis Spalat. & Trag. defectione, utriſque ſcripſerunt epiſtolas tenoris ejuſdem.

Iohannes Delphino D. G. Venet. Dalmat. &c. Nobb. & pruden. viris . . . . . . Iudicibus Conſilio, & Communi Spal. Trag. fidelibus dilectis ſalutem, & gratiam ſuam. Audivimus non ſine diſplicentia multa mentis quod inter vos fuerunt aliquæ novitates, per quas Comitem, & gentes noſtras licentiaſſe videmini, de quibus novitatibus vehementer admirari compellimur, neſcientes ex parte noſtra cauſam aliquam proceſſiſſe, ſed potius oppoſitum, cum vos ſemper ſicut filios & fratres tractaverimus, & tractare perpetuis temporibus conabamur, dum enim reminiſcimur fideles dilectiſſimi de quam miſerabili ſervitutis, & tyrannidis jugo a primordio vos in ſtatum libertatis, & in ſignum gratiæ noſtræ recepimus, & quam dulciter, ac benigne veſtram conſervationem, & bonum procuraverimus, in defenſa vos, & veſtros, ſicut noſtroſmet Venetos favorabiliter pertractavimus, nullo modo credere poſſumus, quod novitates prædictæ ab ullo infidelitatis fomite proceſſiſſe potuerint, quinimo eas potius ex accidentali caſu aliquo ſicut quotidie evenit credimus proveniſſe; accedit enim mentibus noſtris quantis laboribus, periculis, & expenſis nos, & univerſaliter ſtatum noſtrum ſuppoſuerimus cum D. Rege Hung. ſolum ob veſtram libertatem tuendam, & ut in fidelitate, & gratia noſtra vos conſervare poſſemus, & cum quanto perſonarum, & rerum diſcrimine nos contra eum oppoſuerimus cauſa veſtri, cum prout ſcitis jam lucri, vel alterius emolumenti noſtri ex vobis occaſio nulla erat; abinde enim, & maxime per amplas oblationes ab Ambaſc. veſtris pridie exiſtentibus Venec. nobis factas illud proceſſit, quod cum magnis noſtris gravitatibus & expenſis tenere continuo ſtatueramus ducentos equeſtres, & multos pedeſtres, a quibus & liga in partibus Sclavoniæ ut vos & veſtra ab Hungarorum dominio protegere valeremus. Qualiter igitur in cor veſtrum poſſit aſcendere, quod tantæ caritatis fideles, & filii tot defenſi laboribus, tot conſervati periculis a noſtra devotione velint aliqualiter deviare, ſanæ mentis poteſt quilibet faciliter judicare. Hortamur ergo veſtram prudentiam quatenus præmiſſis diligenter in animo recenſitis, ſuavitatem etiam vobis noſtri dominii proponentes, ac feritate, & auctoritate dominii Hungarorum, quod ſibi ipſis intolerabile prorſus eſt in obedientia, & fidelitate veſtra ſolita perſeverare velitis; & ſi quid in contrarium actum eſt, debite reformare, noſtramque gratiam repetere, quam paratam, & promptam remiſſa qualibet injuria vobis offerimus cum firmo propoſito vos habendi cariſſimos, & recommendatos, ſicut unquam habuimus, & veſtram conſervationem, & bonum cordialiter, ac totis viribus procurandi, ac perſonas, & bona noſtra pro vobis, ſicut bonus pater facit pro filiis liberaliter exponere. Super quibus gratam veſtram requirimus reſponſionem. Data in noſtro Ducali Palatio die 15. Iulii X. Ind. id eſt 1357.

Notat Caroldus tunc quoque ſcriptum fuiſſe Rectoribus Iadræ, & Sibenici, ut Spal. & Trag. hortarentur reverti ad dominium Venet. & interim bona eorundem ſequeſtrarentur, & poſtquam nullum reſponſum habuerunt ab eiſdem Capitaneo Culſi, & Proviſoribus Sclavoniæ dederunt in mandatis, ut contra eoſdem tanquam rebelles procederent quod exequti ſunt, ut idem Spalaten. refert, qui loco relato ſequitur. *Statim poſt modicos dies, poſtquam ſciverunt, quod Spalat. & Trag. rebellaverunt ab ipſorum dominio, miſerunt aliquas galeas ſuas inſimul cum Sibenicen. & venerunt ad Inſulam Soltæ, quæ Inſula eſt Spalaten. & deprædaverunt Soltanos, ſegetem comburendo, & homines mactando, ac mulieres jugulando, & Veneti cum Sibenicen. multa mala perpetraverunt in deſpectum & dedecus Spalat. Poſtea poſt aliquos dies omnes Civitates Dalmatiæ ſimili modo rebellaverunt a Ven. putantes, quod non eſſet bonum ſtatum ipſorum ſub dominio Venet. Iam in faſtidium effecti erant Dalmatinis Veneti propter ipſorum ſtipendiarios & ſoldatos.*

Quod hic auctor de ſtipendiariis refert, & qui fuerint milites Paiſenatici a Caroldo memorati in Chronico declaratur. Iadram deinde die 17. Septembris ſtratagemate captam Cortuſii referunt l. XI. cap. X.

Interim Abbas S. Michaelis de Zadra cum ſcalis induxit per muros gentem Regis in Zadram, ſed primo intraverunt viri fortiſſimi, & milites ſocii Domini Paduæ, in platea de nocte partes pugnaverunt viriliter, & ultimo obtinuit gens Regis Ungariæ Civitatem excepto Caſtro die 17. Septembris. idem Caroldus.

Hos autem milites Teutones fuiſſe, & olim a Carrarienſi Domino Paduæ Venetis conceſſos, Iadræ per aliquod temporis ſpacium moratos, deinde ab eodem Carrarienſi Regi Ungariæ tranſmiſſos cum Iadrenſium extorribus Iadram noctu occupaſſe

cupaſſe Veneti Chroniſtæ ſcribunt, & Conradum Eldebordum eorum Ducem tunc occiſum cum vulgatis conveniunt;
1357. interim Ludovicus Trag. & Spalaten.
28 *Aug.* antiqua Privilegia confirmavit, Banus-
30. *Aug.* que Nonam arctiſſime obſedit, ita ut Veneti nullum ſubſidium introducere potuerint, ſed Claſſis eorum Sibenicum, & Scardonam loca ſibi in continenti proximo reliqua convenit, ubi ob claſſiariorum inſultus Sibenicenſes etiam deſciverunt, & Andream Iuſtinianum Comitem ſimul cum Gregorio Drago ji Cive ejecerunt, ut Caroldus refert; Banumque Nonam obſidentem adeuntes, eidem Civitatem tradiderunt, ut ex ejuſdem Privilegio patet, quod deinde Rex Ludovicus cum cæteris antiquis confirmavit.

Nos Ioannes totius Croatiæ & Dalmatiæ Banus memoriæ commendantes tenore præſentium ſignificamus quibus expedit, univerſis. Quodcum univerſi Nobiles Cives & Communitas Civ. Sibenicen. per N. V. Rodoslavum Craſiuvenacich Civem ejusdem Civ. Ambaſciatorem, & nuntium ipſorum ſpecialem, habita converſione ad Dominum Regem & ejus ſacram Coronam, libertates ſive gratias, donationes, & conſuetudines inferius declarandas a nobis inſtantiſſime ſibi dari poſtulaſſent. Nos itaque juſtis & condignis petitionibus eorundem annuentes in perſona dicti D. N. Regis infraſcriptas libertates, jura, gratias, donationes, & conſuetudines eisdem Civibus & Communitati ſupradictæ Civ. Sebenicen. jurando ſuper ſigno vivificæ Crucis, Sancta Dei Evangelia, & reliquias Sanctorum conceſſimus, & conferimus, damus, atque donamus jure perpetuo, atque irrevocabiliter habenda, tenenda & poſſidenda. Primum videlicet quod omnes injurias offenſiones, & exceſſus per ipſos Sibenicen. factos, & illatos contra Regiam Majeſtatem, vel ejus ſubditos, aut alios quoslibet uſque ad hæc tempora quovis modo parcimus, ignoſcimus, dimittimus, & indulgemus, nec eosdem Cives, vel quemlibet ipſorum quiſpiam ſuper ipſis exceſſibus, & culpis poſſit imputare, & aggravare temporis in eventu aliqualis. Item omnes ſententias, deliberationes, & acta per Comitem, & Curiam, ſive per Conſilia ejusdem Civitatis temporibus retroactis facta, & ordinata confirmamus, & ratificamus in perpetuum obſervanda. Item omnia Privilegia, gratias, donationes & libertates ipſius Civitatis per Excellentiſſimos Principes olim Illuſtres Reges Hung. datas, & conceſſas inconcuſſe, & firmiter volumus obſervari, in eis denique libertatibus, & donis ipſos Cives ampliare, & non minuere intendentes. Item duas Inſulas Srimaz & Zuri vocatas cum eorum pertinentiis, quas olim Commune Iadrenſe illicite occupaverat, in quorum tenutam, & poſſeſſionem Dominium Venetum eoſdem introduxit reſtituendo, eiſdem reſignamus pacifice jure hæreditario poſſidendas. Item quod de cætero vid. ratione præmiſſarum inſularum iidem Iadrenſes, vel alii quilibet eoſdem nullatenus valeant moleſtare. Item molendina ſive Slap cum flumine Karka, quæ nunc poſſidere dignoſcuntur, eiſdem in perpetuum gubernanda commiſimus. Item nullum Caſtrum, nullaque fortalitia in prædicta Civitate Sibenici, nec in diſtrictu ejusdem vel extra diſtrictum, quæ eſſent vicina dictæ Civitati in præjudicium ejuſdem ullo unquam tempore ædificare per quoſcunque faciemus. Item totum quod per regimen ejuſdem Civitatis eſt, & in futurum fuerit ſententiatum & deliberatum, ſit ratum, atque firmum, & inviolabiliter abſque contradictione quorumlibet in Civitate, & diſtrictu obſervatum, nec etiam iidem Cives poſſint citari vel cogi in præſentiam quorumvis Judicum extra dictam Civitatem. Item ſi per aliquos Banos, vel Tyrannos temporibus elapſis aliqua in Civitate, vel ejus diſtrictu fuiſſent occupata, & detenta, ea remaneant illis qui nunc ipſa poſſident, nec ratione temporum aliqua moleſtia in eis inferatur. Item Vlahi, vel Villani in diſtrictu ipſius Civitatis abſque licentia, & voluntate Civium paſcua ipſorum, ſeu gramina depaſcere non poſſint. Item quod nos, vel alter quivis ſub dominio prælibati Domini noſtri Regis conſtitutus, & conſtituendus nullum debitum, nullamque collectam a Commune dictæ Civitatis, vel ejus diſtrictu præter jus Regium portarum, quod tributum appellatur, prout in Privilegiis eorundem continetur exigere, & extorquere valeamus, nec etiam nos, aut alii quicunque in præſcriptam Civitatem Sibenicenſem manu potenti venire valeamus niſi in quantitate, qua placuerit Civibus, ſeu regimini Civitatis, unum prandium ſemel in anno, & non plus ipſa Communitas nobis dare teneatur, & ſi ulterius in eadem Civitate voluerimus permanere ſuper noſtra expenſa, & bona voluntate hoſpitis noſtri, abſque moleſtia quorumlibet Civium debemus manere in eadem. Item præfatus D. N. Rex & nos in perſona ejuſdem totis viribus et potentia ab omnibus æmulis et impetitoribus ipſam Civitatem cum diſtrictu ejuſdem defendere et protegere cum auxilio et juvamento ſpondemus et aſſumimus. Item ſi aliquando Dominus N. Rex, vel ejus ſucceſſores de proprietatibus, et libertatibus dictæ Civitatis quibusvis, alienaſſent, et tradidiſſent ipſas alienationes idem D. Rex in irritum provocabit. Item antedictus D. N. Rex, aut nos, vel alter nomine ejusdem D. N. Regis obſides de eadem Civitate nullatenus petere, et recipere poteſt. Item quod prælibata Civitas Sibenicen. omnem gratiam, libertatem generalem, et ſpecialem quam aliæ Civitates Regni Dal. habent ampliorem. Inſuper attendentes fidelitatibus Civium prædictæ Civitatis Sibenicen. Villas Rachitniza, Dazlinæ, et Grabrovei citra fluvium Karka ex parte occidentali exiſtentes. Item Villam Neueſt, Coparno, Peremich et Sitniza locatas ex alia parte ejusdem fluminis, habitas, eidem Communitati Civ. Siben. addendo ad diſtrictum ejusdem dedimus, et conferimus in perpetuum poſſidendas, in cujus rei memoriam præſentes conceſſimus literas, pendenti ſigillo noſtro munitas datum in obſidione Civitatis Nonæ die 14. Men. Decembris anno Domini 1357.

Rex Ludovicus confirmavit die 17. Kal. Ianuarii 1358. Regni 16. Brachienſes quoque a Venetis deſcivere ut Chroniſta refert.

Item in lo ditto milleſimo del 1357. *del meſe de Zener quelli della Braza revella alla Dogal Signoria. In lo qual tempo Dalmixani, Spalatini, e Tragurini con ſuo navilii andè furtivamente e bruſa Lieſina, ſiando là Poteſtà ſ Nicolo Corner, ma reduſeſe in lo Caſtello dal monte della terra ella ſe ſalui.*

1357. *Menſ. Ianuarii Brachienſes deficiunt a Ducali Dominio quo tempore Almiſani Spalat. et Trag. cum navibus ſuis incenderunt Pharum, ibi poteſtate exiſtente Nicolao Cornelio, qui ſe reduxit in arcem, et ibi ſervatus eſt.*

Nonaque tandem fame coacta ſe dedidit, ut Cortuſii cum Chroniſtis convenientes loco relato ſequuntur. *Datur Nona Regi fame conſumpta uſque ad comeſtionem equorum. Rex vero cum gaudio de Buda deſcendit in Zadram, qui Caſtrum juſſit multoties impugnari*, ſed antequam Caſtrum Iadræ expugnaretur, Pax ſequuta eſt uti iidem Cortuſii referunt lib. XI. cap. XI.

Rex ad Preces D. Franciſci de Carrario obtulit pacem iſtam quod D. Dux, et Commune Venetiarum omnes Civitates et Caſtra ſita in Croatia, et Dalmatia libere debeant relaxare, et quod in ſuis litteris de cætero dominos Dal. et Croat. ſe non debeant nominare; Ipſe vero Rex contra obtulit quod tenebat in Epiſcopatu Tarviſii. Hanc pacem magis neceſſariam quam utilem D. Dux, et omnes Cives laudaverunt: alia pacta non ſcribo quæ multa ſunt: fuit hoc Ind. XI. in Civitate Zadræ, quæ eſt caput Regni Vngariæ. Habuit in totum Rex quod optabat, ab utraque parte omnia ſunt fideliter confirmata et adimpleta. Chroniſta autem Venetus.

Ello prefato Re ſe la ditta paſe in la Citta de Zara adi 18. *de feurer del* 1357. *che ſo la prima domenega de Quaraeſima e quella in lo ditto Zorno fu cridada e publicada et Veneſia fu cridada adi* 23. *del meſe predetto e Zurada adi* 25. *e tutte queſte coſe fu dute ad eſecution & effetto, Zoe chel caſtello de Zara in lo qual iera ſtado ſ Andrea Zane Cap. e mo jera Cap. Piero Badoer, e Scardona, della qual ſe haveva dominio ſo meſſa in le man del Re de Ongaria apreſſo ſo ſcritto a ſ Iacomo Corner Conte de Arbe, e ſ Iacomo Ziuran Conte de Pago, e ſ Nicolo Corner Conte de Cherſo, & Oſſero, e ſ Nicolo Corner Conte de Lieſina, e a ſ . . . . Zu zi Conte de Curſola, e a ſ Marco Sanudo Conte de Raguſi che de li detti luoghi ſe doveſſe remover con tutta la ſo famegia, e vegnir à Venexia, e de quelli plui non ſe impazar e coſi ſexe per la qual paſe e mutation de ſtado tenudo per lo meio ſo reconzado lo titolo Dogal coſi (Ioannes Delfino D. G. Dux Venetiarum &c.) e per lo ſimil ſo conzada la bolla de blombo delle lettere Dogal.*

Idem Rex fecit dictam pacem in Civitate Jadræ die 18. *Feb.* 1357. *quæ fuit prima dies dominica quadrageſimæ, & eodem die publicata fuit; Venetias vero die* 23. *& jurata die* 25. *& omnia ad effectum deducta, id eſt Caſtrum Iadræ cujus Præfectus fuerat Andreas Zane, & tunc erat Petrus Badoario, & Scardona, quæ in poteſtate erant tradita fuerunt in manus Regis Vngariæ; juſſum etiam fuit Iacobo Cornelio Comiti Arbi, Iacobo Ciurano Comiti Pagi, Nicolao Cornelio Comiti Cherſi, Nicolao Cornelio Comiti Phare, ... Georgio Comiti Corcyræ nigræ & Marco Sanudo Comiti Raguſii ut a dictis locis abſcederent cum omnibus domeſticis ſuis, & venirent Venetias, & in illis amplius ſe non ingererent, & ita factum eſt: propter quam pacem; & mutationem ſtatus reformatus fuit titulus Ducalis hoc modo (Ioannes Dolfino D. G. Dux Venetiarum &c.) & ſimili modo aptata fuit bulla plumbea litterarum Ducalium.*

Chroniſtæ Veneti memorant olim quando cum Imperatore Græco inducias fecerunt, in litteris quas Duces ad eoſdem daturi erant, loco verborum *Dominus quartæ & dimidiæ totius Imperii Romani (vel) Romaniæ* reponere debere *aliarumque terrarum, & Inſularum Dominus* pactos fuiſſe (quamvis cæteris Principibus, ſubditiſque ſcribentes ſolito titulo Romaniæ uſos fuiſſe conſtat) ita tunc cum nihil reliquum Veneti in Dalmatia, & Croatia poſſeſſuri eſſent, non ſolum titulis eiſdem Ungaris ceſſere, ſed a reliquis, quoque Romaniæ titulis (quamvis eadem loca pacifice poſſiderent) Duces eorum ſe abſtinuerunt; inania enim titulorum non admodum in precio apud Venetos fuere. Pacis autem tabulæ tales ſunt.

Ioannes Delfino D. G. Dux Ven. &c. Rex pacificus pro redemptione generis humani de ſupremis Cælorum ad ima Mundi deſcendens, & tamen mortem ſubiens temporalem D. N. Ieſus Chriſtus poſt glorioſam reſurrectionem aſcendens ad Patrem, pacem, quæ caritatis eſt vinculum in ſuo Natali glorioſo Cæleſtium agminum multitudine nunciatam ſuis præbuit fidelibus, & reliquit ſibi ſubditos pacis inſtruens amatores, & religato odio ut fraternæ invidiæ amor regnaret, & quod noverca diſcordia ſe junxiſſet, mater concordia pacis amica ſolidaret; Proinde ad univerſorum notitiam præſentium litterarum volumus pervenire. Quod cum inter quoſdam prædeceſſores Reges, & demum ex m. DD. Ludovicum D. G. Ungariæ Regem ex una parte, & inclitos & prædeceſſores noſtros Duces Venetiarum &c. nos, & Commune Venetiarum ex altera, procurante hoſte antiquo humani generis inimico, multæ diſcordiæ, rixæ, contemptiones, derobationes, oppreſſiones, offenſiones, ſtrages, & damna ortæ fuiſſent temporibus retroactis occaſione Dalmatiæ quod prædeceſſores noſtri Duces, & nos ac Commune Ven. ab olim tenuimus, & tenebamus. Tandem nos, & tota Communitas Venetiarum poſtquam plures ambaſiatas factas hinc, & inde honorabiles viros DD. Petrum Traviſano, Ioannem Gradenico, & Benintendum Ducatus & Communis Venet. Cancel. cives noſtros ad præfatum Illuſtriſſimum D. Ludovicum Vngariæ Regem cum pleno & ſufficienti mandato, ut apparet ex forma

forma inſtrumenti manu Raffaini de Careſinis pub. aucto. Imp. Not. & Ducatus noſtri ſcribæ ſub 1357. die 28. men. Novemb. X. Ind. dum prælibatus D. Rex in Civ. Iadræ fuiſſet, tranſmiſimus, & ipſum declaratis noſtris voluntatibus ad infraſcriptam pacem & concordiam perpetuæ pacis & concordiæ vinculum amicabiliter invitamus per eoſdem. Nos igitur qui cum Chriſtianis quibuslibet & potiſſime cum Regno Ungariæ antiqua amicitia Ducatui noſtro conjuncto pacem optavimus, & optamus ad infraſcriptam pacem & concordiam perpetuo duraturam cum præfato D. Rege devenimus in hunc modum. Vid. quod nos & Communitas Ven. & in noſtris perſonis ac vice, & Nomine noſtro Ambaſciatores nuntii, & Syndici prælibati habentes ad infraſcripta plenam & liberam poteſtatem vigore inſtrumenti prædicti contenti fuimus renuntiare, & effectualiter renunciamus, de facto in manibus ſupraſcripti Regis ſuo, & ſuorum ſucceſſorum Regem nomine toti Dalmatiæ a medietate ſcilicet guarnarii uſque ad confines Duracii omnibus Civitatibus terris, caſtris, inſulis, portubus, & juribus quæ habuiſſemus, & tenuiſſemus, habebamus, & tenebamus in eiſdem quoquomodo, & ſpecialiter Civitatibus Nonæ, Iadræ, Scardonæ, Sibenici, Tragurii, Spalati, & Raguſii in terra firma exiſtentibus. Item Civitatibus, & terris adjacentibus videlicet Cherſo, Veglia, Arbo, Pago, Brachiæ, Leſinæ, Curſulæ cum inſulis earundem cum omnibus pertinentiis, & utilitatibus earundem, ac titulis Dalmatiæ Croatiæ quibus uti conſueveramus, & totum ipſorum jus, & dominium & proprietatem ſi quas habuiſſemus in ipſum D. Regem & ſucceſſores ſuos ſponte deliberate, & cum maturitate transferentes, renunciantes inſuper omni actioni, & omni juris & legis beneficio quibus ullo unquam tempore poſſemus contra prædicta, vel prædictorum aliquod nos juvare, & promittentes ſolenniter ſub vinculo Sacramenti pro nobis, & Communi Ven. corporaliter præſtiti de ipſa Dalmatia Civitatibus, terris, caſtris, locis, inſulis, juribus, & titulis ac ipſorum poſſeſſione, ſeu dominio nullo unquam tempore per nos, vel alios nos intromittere, vel aliqualiter impedire uſque ad confines antedictos, obligantes nos omnes Civitates, terras, Caſtra, loca, portus, inſulas, atque jura infra dicta confinia exiſtentia quæ ſunt pro nunc in mera poteſtate noſtra libere, pure, & ſimpliciter eidem D. Regi, vel quem ad hoc deputaverit abſque omni dolo ſine fraude infra ſpacium 22. dierum a tempore datæ litterarum ejuſdem D. Regis ſcriptarum nobis in eadem forma reſignare. De terris autem, & locis, quæ in noſtra poteſtate non eſſent, ſi regerentur per Rectores noſtros revocare, & retrahere quoslibet rectores & officiales, & gentes quaslibet noſtro nomine ibidem exiſtentes, ſeu reſidentes, & qui eis in poſterum contra ipſum D. Regem recipere ſicut ipſe D. Rex ſolitus eſt eſſe aliis gratioſus, Et verſa vice ipſe D. Rex volens nos Ducem & Commune habere perpetuo in amicos cariſſimos promiſit quod omnes terras, caſtra, & loca quas nos, ſeu ſubditi noſtri, & ſequaces tenebamus in partibus Tarviſii, & Cenitæ, ac Iſtriæ ſeu alibi quæ ad dicti D Reges manus deveniſſent & devenirent, vel ſuorum & ſuo nomine tenerentur, aut ſuorum nobis, & dictis noſtris ſubditis & quorum erant, faciet tradi, reſtitui, & libere aſſignari infra terminum 22. dierum prædictorum, ſeu quibus duxerimus deputandos, nec de ipſis locis, & terris ullo unquam tempore per ſe, ſucceſſores ſuos, vel alios intromittet, vel impediet renuncians, ac in nos transferens omne jus ſi quod acquiſiviſſet in eis; ita tamen quod ipſas terras, caſtra, & loca, & ſubditos earum, nec non omnes amicos adhærentes & ſequaces ipſius D. Regis tam Nobiles quam ignobiles tractemus dulciter, & benigne remiſſis omnibus injuriis & offenſis, & ſicut faciebamus ante novitates præſentis guerræ, & ſicut ſi D. Regi nunquam a hæſiſſent; & converſo promiſit præfatus D. Rex facere, & ſervare de omnibus amicis adhærentibus, & ſequacibus noſtris tam Nobilibus quam ignobilibus; Item quod captivi ex utraque parte libere relaxentur. Item quod ex utraque remittantur, & ex nunc remiſſæ intelligantur omnes offenſiones, injuriæ ac damna præterita, non intelligendo debita; quibus ſibi invicem tenerentur ſpeciales perſonæ, de quibus fiat juſtitia hinc inde. Item quod D. Rex bona fide prohibebit, & ordinabit cum ffectu quod in aliqua terrarum ſeu inſularum, aut locorum, quæ perventuræ ſunt ad dominium d. D. Regis, & quæ jam pervenerunt non armabitur in curſum, nec exercebitur Piratica, ſeu damnum, aut violentia aliquibus navigantibus, nec receptabuntur in ſuis portubus Curſarii & malefici, ſed potius perſequentur, & arcebuntur ſicut decet Regias juſtitias & honores; Et e contra . . . . . in noſtris terris & inſulis promiſimus nos facturos illud idem; præterea promiſit D. Rex præfatus verbo ſuo Regio univerſos, & ſingulos cives, ſubditos, & fideles noſtros & Communis Ven. venientes ad terras, portus, inſulas & loca quæque ſubdita præſentialiter et in futurum Majeſtati ſuæ habere et . . . . . . ſalvos, & ſecuros cum perſonis, et navigiis ac rebus eorundem, et quod ſecure, et quiete poſſint ire, ſtare, redire et manere per dictos portus, terras et loca cum navigiis perſonis, et mercimoniis ſuis, imo ipſos tractabit, et tractari vult dulciter, et benigne ſub favore et gratia ipſius, et e contra Nos Dux et Commune tractabimus ſubditos, et fideles d. D. Regis tali vinculo . . . . . in prædictis omnibus et ſingulis. Quod ſi partium aliqua huic ordinationi, diſpoſitioni, concordiæ atque paci niteretur contraire, et eas infringere, vel violare conaretur aliquas terras, caſtra, inſulas, aut portus de iis quæ renuntiata ſunt occupando, vel aliter paci contra faciendo, ex tunc pars altera id Sedi Apoſtolicæ intimari debeat, et D. Papa vigore emologationis, ac poteſtatis datæ per ipſum D. Regem et nos tenore præſentium litterarum teneatur, et velit infra ſpacium unius menſis ſimpliciter et de plano abſque ſtrepitu et figura judicii ſolum recepta fide, et certificatione violationis, et infractionis antedictæ ad obſervationem dictæ diſpoſitionis, et ordinationis illum, vel illos aſtringere cenſura Eccleſiaſtica mediante in perſonas, vel Communitatem contrafacientem . . ſententiam interdicti, et in ſingulares perſonas excommunicationis proferendo a qua nullatenus abſolvatur donec per par-

tem prædicta infringentem, vel infringere procurantem parti alteri ſatisfaciat prout erit juſtum illum, vel illos nihilominus denunciando fideifragos et perjuros. Si autem aliqua damna, vel injuriæ aut offenſiones committerentur per ſubditos utrorumque alterutrum et tunc ſuper illos per ipſum D. Regem, vel ſuos officiales, vel rectores locorum ipſorum pertinentibus ad nos, et per nos & noſtros Rectores et officiales pertinentibus ad ipſum D. Regem infra ſpacium unius menſis a tempore depoſitæ quærelæ plenaria ſatisfactio impendatur. Nec hæc ordinatio, diſpoſitio, concordia, et pax intelligatur violata, ſed in ſua firmitate debeat permanere; ad quæ ipſe D. Rex, & Nos ſpontanea nos obligamus voluntate. Præmiſſa autem omnia & ſingula cum infraſcriptis noſtris Nobilibus juravimus ad ſacroſancta Dei Evangelia tactis ſcripturis per nos & ſucceſſores noſtros, & omnes pertinentes ad nos inviolabiliter & integraliter obſervare, & non contrafacere, vel contravenire per nos, vel alios de jure, vel de facto directe, vel indirecte, palam vel occulte quovis ingenio, vel colore ſub indignatione Dei omnipotentis & omnium ſanctorum ſuorum, quod quidem juramentum præſtitimus in manibus venerandi in Chriſto patris D. Stephani Zagrabien. Epiſcopi & Mci. Viri Domini Nicolai Regiæ Curiæ Iudicis Ambaſciatorum, & Procuratorum d. D. Regis ad hoc ſpecialiter conſtitutorum ſicut conſtat per litteras Regias ſcriptas Iadræ ſub anno Domini 1358. die 20. Febr. ſigillatas ſigillo ſuo ſecreto; Nomina autem noſtrorum Nobilium, qui nobiſcum juraverunt ſunt hæc: D. Franc. Lauredano, Petrus Caravello, Ioannes Mocenigo, Andreas Fuſculo, Laurentius Dandulo, & Marcas de Priolis Conſiliarii noſtri Venetiarum, & D. D. Petrus Steno, Marcus Bariſano, & Daniel Victuri capita Conſilii de 40. D. D. Marcus Cornario, Miles Petrus Gradonico q. Domini Ducis, & Franc. Bembo D. D. Andreas Erizzo Procuratores S. Marc. & Nicolaus Faledro, D. Marcus Lauredano Procuratores Eccleſiæ S. Marci, & D. Pancratius Iorgio Advocator Communis Ven. D. D. Petrus Badoaro Miles Bernardus Iuſtiniano Procurator S. Marci Petrus Memo Bertucius Grimani & Marcus Mauroceno omnes honorabiles Cives noſtri Ven. pro ſe ac hæredibus & ſucceſſoribus eorum, & tota Civitate Ven. prædictum juramentum præſtantes. Actum Venetiis in Eccleſia S. Marci præſentibus Reverendo Patre D. Raimundo electo Patracen. Archiepiſcopo, Ven. V. D. Neapoleone de Tibertis ordinis S. Ioannis Ieroſolimitani Priore Ven. D. Paulo cantore, & Canco. Zagrab. & de Ladislavo Canonico Buden. teſtibus rogatis & aliis Anno Domini 1358. Indic. 11. die Dominico 25. Februarii feliciter. Amen.

Sic Veneti Dalmatiæ & Croatiæ titulis cedentes, cuncta quæ in Adriatico ultra Iſtriam poſſederant amiſerunt, quamvis ſub his titulis omnia non comprehenderentur; Nam ſicuti Venetos Chroniſtas antiquitus Dalmatas a Sclavis diſtinxiſſe obſervatum eſt, ita deinceps aliquas Croatarum, & Chulmitarum Civitates quibus Reges Ungariæ Privilegia ad inſtar Dalmaticarum indulſerant, Dalmatico nomini acceſſiſſe; maritimaſque Civitates Croatiæ ſub Breberienſium regimine exiſtentes, Dalmatiæ titulo ab eisdem ſumpto, inter Dalmaticas numerari cœpiſſe ſuperius relatum eſt; eisdemque ſimul cum inſulis Adriaticis ſub Venetorum Dominio permanentibus, nomina Dalmatiæ, & Sclavoniæ confundebantur; Sed cum par inter Ludovicum, & Venetos agitaretur, Rex non ſolum loca, quæ nomine Dalmatiæ, & Croatiæ Veneti poſſidebant, ſed Raguſium quoque quamvis extra Regnum Dalmatiæ ſitum (quod an ullum Regem Ungariæ recognoverit nulla memoria reperitur) afferebat, ſimul cum cæteris inſulis Adriaticis, Narentanorum olim nomine cenſitis, quæ ad illum uti Ramæ & Serviæ Regem pertinebant; Ideo omnia Dyrrachium uſque tradi pactus eſt, quæ prout maritima, Dalmatia, vel Sclavonia promiſcue nuncupabantur, ſolius tamen Dalmatiæ nomine tradita fuerunt, ut ex tabulis pacis ſuprarelatis conſtat; Exindeque Dalmatiæ Romanæ pars orientalis maritima a Serblis poſſeſſa, Dalmatiæ reſtituta fuit, in qua Raguſium tantum ex antiquæ Dalmatiæ Civitatibus erat: Unde cuncta, quæ Veneti in Adriatico, tam titulo Dalmatiæ, & Croatiæ, quam ſine titulo ab Iſtria in Orientem Dyrrachium uſque poſſederant, deinceps ſublatis Croatarum, & variis Serviorum nominibus, ſolius Dalmatiæ nomine ut plurimum nuncupata fuerunt, & ſicut uſque tunc ſingulari dictione Regnum Dalmatiæ, & Croatiæ ſcribebatur, ita deinceps plurali Regna Dalmatiæ & Croatiæ diſtincta reperiuntur; Sed qua de cauſa Veneti Inſulas quoque ceſſerint, non apparet, cum Ludovicus nullam Claſſem haberet, nec Ianuenſes tunc Venetis amici, & etiam inter ſe diviſi timendi eſſent, neque Regina Neapolitana Ludovico inimica; tamen ſi quis conſideret quod alias antequam Veneti aliquid in continenti poſſiderent prudentiores eorum proſpicientes, pleroſque Cives, qui divitiis affluebant agris in continenti aptandis, emendiſque ſe occupare, & ob id a mari in dies alienari, ideo lege lata anno 1274. agrorum emptiones prohibuerunt; Sed cum deinde Tarviſium occupaſſent, Lex in deſuetudinem abierat; Ideo cum eandem prohibitionem iterare voluiſſent anno 1345. re in ſenatu propoſita, non obtinuit, quare quaſi licentia conceſſa fuiſſet, eo liberius agros emebant, & cum deinde quoque graviſ^mo^. bello a Ianuenſibus detinerentur, idque navigantibus magno incommodo eſſet, eo magis divitias, quibus affluebant, in fabricandis ædibus, & aliis delitiis Longobardicis parandis diſtrahebant, Patavinumque

que agrum in proprium uſum trahentes, Carrarienſes primo occulte, deinde palam inimicos experti ſunt, ideo, ſi quis diceret deſiderio Tarviſini agri recuperandi Inſulis Adriaticis, quas olim Duce Auro Maſtropetro ſervarant, ceſſiſſe, forſan non male coniiceret. Quæ autem incommoda ex Dalmatiæ amiſſione Veneti experti ſunt ex iis quæ poſtea evenerunt ſatis intelligi poteſt: Sed Venetis, Ianuenſibus, & Ungaris mutuis cladibus ſe afficientibus, grave vulnus Chriſtiano nomini inflictum fuit:
Nam Turcæ ex Aſia primo piraticam
in Europam extenderunt, deinde cum
& Ianuenſium Claſſes civiles diſcordiæ,
& Venetos bellum Ungaricum a maris
Ægæi cuſtodia avertiſſet, ac ne in Græ-
cis quidem ad ſuas res defendendas quid-
quam opis & præſidii eſſet poſitum, Tur-
cæ in Europam magno Chriſtianorum
malo tranſmiſerunt, & Calipolim occu- 1356.
pàntes pedem fixerunt, quos ditionem 1357.
in dies dilatantes fruſtra poſtea, fero-
que Chriſtiani Latini nominis inde
pellere conati ſunt.

LIBER QUINTUS.

QUæ tempore Ludovici, & Sigiſmundi Regum Ung. in Dalmatia & Croatia evenerunt, & quomodo Veneti Civitates Dalmaticas recuperaverint.

CAPUT I.

De rebus geſtis in Dalmatia vivente Rege Ludovico.

LUdovicus adepta Dalmatia, quamvis Spalat. Trag. & Siben. deditione acceptis, Privilegia confirmaſſet, per quæ propriis legibus uti Civibus permittebatur; tamen eorundem jura cum cæteris civitatibus, quas vel vi ceperat, vel a Venetis abſque conditione acceperat, eadem eſſe voluit: Iadrenſibus autem, neque antiqua Privilegia confirmavit, neque Pagenſis Inſulæ juriſdictionem reſtituit, & arcem a Venetis acceptam (cujus deſtructionem Iadrenſes fruſtra ſperaverant) continuato præſidio obtinendam ſibi putavit; appellationemque contra antiquam libertatis Dalmaticæ formam induxit, ut ex ejusdem diplomate paulo antequam relatas pacis tabulas ſubſcriberet, Dato
infra lib. Iadræ IV. Idus Februarii apparet. Ma-
6. cap. 2. trem deinde Eliſabetham, Baronibus quibusdam aſſociatam ad maritimas partes ſumma cum auctoritate delegavit; quæ Dalmatarum Privilegia antiqua cum cæteris maritimis Civitatibus confudit; cum etenim Dalmatarum, Croatarum, & Serviorum diſcrimen Ludovicus ſublatum vellet, totius quoque Dalmatici Regni jura uniformia eſſe juſſit, & pro temporum diverſitate aliqua Privilegia, quæ obſcura videbantur declarando mutilavit, aliqua vero etiam ademit: de Venetiſque ſemper ſuſpicionem habuiſſe, ex eo dignoſcitur, quod dum bellum
1361. gereret cum Imperatore & Duce Auſtriæ ſuſpicatus ſit Venetos cum hoſtibus ſentire, idcirco cuſtodias, & cautelas aliquas in Dalmatia adhiberi juſſit, quæ in Chronico declarantur. Iadræ
1363. deinde fuit, nihil tamen ibi eum egiſſe memoriæ proditum eſt. Almiſani circa
1364. eadem tempora piraticam renovarunt, ſed cum protectores non haberent, facile a Bano repreſſi fuerunt, quiesque in Adriatico continuavit, quoad bellum inter Venetos, & Ligures exarſit, quod quamvis ab utrorumque hiſtoricis late deſcribatur, aliqua tamen addi poſſunt ex auctoribus manuſcriptis, ex quibus rerum geſtarum cauſæ clariores exiſtent. Mutuam æmulationem cauſam belli fuiſſe ſcriptores conveniunt; Regemque Ungariæ poſtulantibus Liguribus Venetis bellum indixiſſe referunt; Sed quænam cauſæ ipſum induxerint, non tradunt; quæ quidem cauſæ, cum ad res Dalmaticas pertineant, referendæ ſunt, ut quæ inde ſequuta ſunt melius intelligantur: Ut primum enim Veneti dimiſſa Dalmatia cum Ludovico pacem compoſuerunt, finitimi eorum (id quod antea per imbecillitatem tentare auſi non ſunt) potentia Regis Ungariæ freti Venetorum ditionem maritimam turbare cœperunt, ut Caroldus refert, nam Le- *lib.* 9.
gatus Summi Pontificis pro Marchia Anconitana, & Romandiola, Patriarcha Aquileien. pro Carnis, & Carrarienſis Patavi Regulus queſti ſunt, libera navigatione Adriaticum commeantibus per Venetos uti non licere; inter quos tamen Marchio Ferrariæ, quamvis eadem in cauſa eſſet, nomen ſuum profiteri auſus non eſt, quod intra mœnia Civitatis Magiſtratum Venetum haberet; Veneti hac conſpiratione animadverſa, facile inducti ſunt, ut Ludovico morem gererent (quem liberam Dalmatarum ad Carrarienſem ſalis devectionem cupere cognoverant) idipſum 1358.
tamen irritum mox fecerunt, obſtricto 4. *Martii*,
pactionibus Carrarienſi, ne alio ſale quam quod a Venetis accepiſſent uti Patavinis liceret, ſummo vero Pontifici 21. *Ma-*
ſua jura antiqua demonſtrarunt, quo fa- *dii.*
ctum eſt, ut querelæ finitimorum conquieſcerent: Ludovicus autem, qui ſicuti cum Venetis mutuam navigantium & mercium ſecuritatem pactus fuerat, ita libera navigatione parique cum Venetis jure uti volebat: qua de cauſa clauſulam *e contra* ex parte Venetorum in pactis appoſitam declarari petiit; Veneti tamen nihil addere vel declarare voluerunt; & nuntio miſſo Regi
ſatisfacere conati ſunt; Sed cum non *Caroldus.*
acquieſceret, ut aliquam paritatem Regi concedere viderentur, convenerunt, ut tam Rex, quam ipſi ſubditis alterius diplomata ſecuritatis darent, quibus ſalvæ res eorum eſſent, ſic tempori ſervientes Veneti, liberumque tranſitum aliquibus ejus ſubditis concedentes, Regi pro tunc ſatisfecerunt, jusque maritimi dominii ſibi integrum ſervarunt. Sed cum Ludovicus vetito civitatibus, privatis-

vatiſque perſonis per Dalmatiam ſalis
commercio, officialibusque electis, Ca-
meram ſalis inſtituiſſet, magnumque
emolumentum inde caperet, ab eisdem
edoctus: Si Sal Ferrariam, Patavium-
que tranſveheretur, majori emolumen-
to futurum: Hac de cauſa Danielem de
Idem Varicaſſis Iadren. & Baldaſſarem de Sor-
Script. ba Genuenſ. officialem Cameræ Salis
Iadren. Dalmatiæ Venetias miſit, quibus reſpon-
ſum fuit Patavinum & Ferrarien. teneri
ex pacto, ſalem a Venetis recipere, Re-
1364. gi autem per nuntium ſignificatum 300.
Caroldus. ab hinc annis Venetos poſſidere jus ab
univerſo Mundo approbatum, & ſpe-
cialiter a Romana Eccleſia, ut navigan-
tes intra certos fines Venetias venire te-
nerentur, quod, quamvis Rex appro-
bare viſus non ſit, tamen cum ipſe alia
tunc moliretur, Venetique a nullo mo-
leſtarentur, omiſſa ejus rei mentio
eſt; Cum deinde pro Imperatore Græ-
co adverſus Turcas expeditionem medi-
taretur, Venetos requiſivit, ut aliquas
triremes ſuis expenſis Venetiis conſtrue-
re, armareque poſſet, Veneti, e quo-
rum re non erat; Regem potentem in
Adriatico Claſſem tenere, prætextu ami-
citiæ, piæque expeditionis quinque tri-
Idem. remes inſtructas obtulerunt; Sed cum
paulo poſt mutato conſilio in ipſum Im-
peratorem Græcum, & Regem Raſciæ
arma illa vertere ſtatuiſſet, eandem
Claſſem ſuis tamen expenſis ſibi contra
eosdem concedi poſtulavit, qua in re
Veneti, integram ſibi cum illis benevo-
lentiam intercedere cauſati, Regi mo-
rem gerere recuſarunt, ſeque interpre-
tes reconciliandæ inter eos gratiæ fore
polliciti ſunt: Et quamvis deinde inter
Venetos & Carrarien. bellum exortum
1370. eſſet, & Ludovicus poſtquam e Polo-
nia rediiſſet (quo mortuo Caſimiro pro-
fectus, Regnique inſignibus acceptis,
regimen ejus matri permiſerat) Carra-
rienſi auxilia quæ ex pacto contra Ve-
Cortuſii. netos præſtare tenebatur miſiſſet, in
Dalmatia præter mutuas ſuſpiciones ni-
hil turbatum fuit. Ludovicus tamen
de Dalmatia ſolicitus Iadram venit, &
cum tunc Ioannes Conſtant. Imperator
Veneta Claſſe per Adriaticum vehere-
1371. tur, ejus iter, & conſilia obſervari man-
9. *April.* davit. Veneti vero quippiam Ludovi-
cum in Adriatico moliturum ſuſpicati,
Claſſem eo deſtinarunt, qua de re Ra-
phainus de Careſinis qui Appendicem
ad Annales Danduli conſcripſit, hæc
habet *cæterum quia præfatus Rex (Ung.)
tam per terram, quam per mare multa mina-
batur, deſtinatum fuit a Ducali Dominio exto-
leum galearum ad partes Sclavoniæ, quarum
extitit Capitaneus Michael Delphino, & apud
eum Proviſores duo, ſcilicet Petrus Iuſtiniano
Procurator S. Marci, & Petrus Cornario, ta-
liter quod nullus toto tempore guerræ, vel exi-
vit, vel apparuit hoſtis in mari, & galeæ &
navigia noſtra pro mercaturis, ac ſi tempus
pacis fuiſſet, libere navigarunt* tandem cum

Carrarien. quamvis opibus Lud. adjutus 1337.
ſe imparem Venetis intelligeret, pacem
eorum arbitratu componere coactus eſt;
Inde Venetos bellum cum Auſtriæ Du-
ce excepit, quod Ludovico adnitente
per biennales inducias intermiſſum eſt,
quarum tempore inter Ven. & Ligures
controverſiæ inceſſere, mutuaque dam-
na in Cypro, & Ægeo illata ſunt, quas 1376.
ne in apertum bellum erumperent ſum.
Pontifex conatus eſt componere; Sed
cum Ligures ſperarent ſe auxilio Regis
Ungariæ, opportunitateque Dalmatiæ
rem Venetam depreſſuros, & per con-
ſequens arbitrium maris Mediterranei
conſequuturos, pacem abnuerunt, Lu-
dovicumque in Venetos irritare non
ceſſabant; cum autem tunc Ludovicus
victor de Lithuanis reverſus eſſet, Li- 1378.
guribus aures præbere cœpit, quod cum
reſciviſſent Veneti, cum Duce Auſtriæ
pacem facere maturarunt, captivoſque
eidem, & loca occupata reſtituerunt.
Ludovicus autem quod majorem par-
tem littoris Adriatici & omnes fere in-
ſulas in ſua ditione haberet, maris im-
perium penes Venetos eſſe æquo animo
non ferebat, & eo magis quod in ſuc-
ceſſione Regni Neapolitani Venetos im-
pedimento ſibi futuros ſuſpicabatur,
cum eo tempore nullis aliis diſtractus
curis, Regna Ungariæ, & Poloniæ pa-
cata poſſideret, ejusque auctoritatem
Patriarcha Aquileien. & Carrarien. pa-
lam ſequerentur, & ſecreto Anconitani,
cæterique Adriatici accolæ, ſperantes
omnes ejus ope liberam Adriatici navi-
gationem ſe conſequuturos, quo factum
eſt, ut oblatam armorum ſocietatem cu-
pide arriperet: & prætextu vetiti per
Adriaticum ſalis Pagenſis commeatus,
bellum Venetis facta cum Aquileien. &
Patau. ſocietate indixit, in ſpem ere- 1378.
ctus, ſe ope Ligurum Venetorum in *Carold.*
Adriatico potentiam depreſſurum, pro-
priaque inde inſtituta in Dalmatia Claſſe
omnia impedimenta conſequendi Regni
Neapolitani remoturum; Sic Veneti a
potentiſſimo Rege & tot Principibus ſi-
mul junctis uno eodemque tempore ter-
ra marique oppugnari cœpere. Qui anim.
adverſa tantarum opum conſpiratione,
cum Ligures magis quam cæteros vere-
rentur, quo illos in Tyrrheno detine-
rent, Regem Aragoniæ in eoſdem mul-
tis oblatis conditionibus ſed incaſſum
ſolicitarunt, cum Rege tamen Cypri,
& Bernabone Mediolani Regulo fœdus
junxerunt; munitis itaque oppidis, quæ
in continenti habebant, Claſſem, Præ-
fecto Victore Piſano, in Tyrrhenum mi-
ſerunt, qui Ligurum triremes ad An-
tium conſequutus, vicit quidem, ſed ex 1378.
damno in prælio recepto victoriam pro- 30. *Ma-*
ſequi, Genuenſiumque loca cum Me- *dii.*
diolanen. fœderato aggredi, ut propo-
ſuerat, non potuit, & in Ægæum ſece-
dens, reparata Claſſe, aliiſque acceptis
triremibus ſocias naves & loca tutatus
eſt;

eſt ; nam interim Ligures Claſſe reparata, eaque diviſa, undique Venetorum navigia infeſtabant, quos opportune ſe ſub jacentes nuſquam Piſanus aſſequi potuit, & cum interim, & Genuæ nova ſupplementa inſtruerentur, & in Dalmatia juſſu Regis triremes adornarentur, idcirco in Adriaticum invectus, Piſanus, Catharum, Sibenicum, Arbumque cepit, Tragurium bis oppugnavit, Iadram ſæpius obſedit, infeſtavitque ut Sabellicus, & cæteri vulgati referunt, quibus addenda ſunt quæ Careſinus qui non dum editus eſt tradit.

1378. 17, *Iulii præfatus Capitaneus (ſcil. Victor Piſanus) Venetias miſit Capitaneum olim galearum Ianuen. aliosque captivos ; deinde ſe transferens ad Civitatem Cathari tunc Regi Ungariæ ſubditam, qua die Dominica* 14. *Auguſti* 1378. *devicta, & ſaccomanata pcpercit civibus, eisque Civitatem reſtituit, Caſtro in cuſtodia Ducali retento* & infra. *Applicans autem X. Octobris ſupra caput S. Mariæ Otranti detexit* 17. *galeas Ianuen. quas ob nimiam diſtantiam, virorumque noſtrorum laſſitudinem, quia in proſequendo nunquam ceſſaverant, eas capere minime valuerunt ; noſtræ igitur galeæ pro victualibus quibus ſumme indigebant iverunt in Apuliam ; quibus ſumptis, verſus Iadram quantocius navigarunt, ubi nullas galeas hoſtium invenerunt, perſiſtentibus vero ibi aliquibus diebus, & portum & Civitatem ſtimulantibus, cum bombardis. ecce die* 22. *Octobris applicuerunt ad eos ſupradictæ galeæ, (ſcilicet ſex quæ Regem Cypri aſſociaverant) die* 24. *Octobris Capitaneus noſter ivit ad partes Sibenici, & dimiſſis duabus galeis ad Cuſtodiam punctæ, & duabus ad S. Nicolaum, intravit cum reliquis Culphum dictæ terræ, præmiſſo N. V. Ludovico Lauredano Proviſore ad ſcrutandum Sibenicen. corda ; ſed viſo quod ſe ad defenſionem parabant, aliquibus noſtris intrantibus, capta fuit civitas, & incendio, ac prædæ ſubmiſſa revertuntur noſtræ galeæ Iadram, ſtantes ibi cuſtodientes ne galeæ hoſtium portum Iadrenſem introirent. Die Mercurii X. Novem. præfato Ludovico Proviſore eunte Arbum cum X. galeis, confeſtim Arben. clavibus exhibitis ad ſuum verum Ducale Dominium redierunt. Tota Claſſis e Iadra recedens die* 16 *Novem. reperit ſub muris Tragurii intra purpurariam, & pallatam ſupradictas* 17. *galeas Ianuen. non audentes inde recedere ; verum quia inſula oppoſita produxit ibi duas buccas, per quas ad Civitatem patet acceſſus, quamvis gentes noſtræ plurima damna Tragurinis intulerunt, pluribusque diebus ibidem permanſerunt, plena tamen obſidio formari non potuit. Hiems tota in partibus Dalmatiæ conſumpta eſt, illatis maximis damnis maritimis & terreſtribus contra Raguſium, & partes Dalmaticas. Bonus Dux noſter ne annona Civitatibus, & fidelibus ſuis deſit, ſemper vigilans, deſtinatis quampluribus Uſſeriis ſeu galeis groſſis, Conchis aliisque navigiis, mandavit, ut galeis noſtris ſociarentur in Apuliam, & inde Polam. Sic die Dominica* 24. *Aprilis receſſit Cap. noſter a Manfredonia cum omnibus galeis, & navigiis, ac tritici maxima copia, quibus uſque Polam ſociatis, iterum ad partes Dalmatiæ revertitur ; tandem ob immenſitatem algoris . . . . maritimasque tempeſtates gentem noſtram non parvis afficientem incommodis, ſe oportuit reducere ad portum Polæ. Utinam veniſſet uſque Venetias, ubi plenius refecta fuiſſet.*

Caroldus vero eadem exſcribat, & addit quædam, quæ ſi in unum redigantur, & cum Sabellico conferantur, rerum geſtarum ſeries integra elicietur ; pro cujus clariori intelligentia portuum qui in Dalmatia ſunt ſtatus quinam fuerit exponendus eſt, ut non ſolum eventus rerum a Piſano geſtarum, ſed etiam conſilia, cauſæque melius percipiantur. In inſulis Dalmaticis crebri portus exiſtunt ; nullus tamen per ea tempora munitus erat, quo fiebat, ut Ligurum Claſſis Veneta inferior tutis illorum ſtationibus uti non poſſet : In continenti vero Catharum, Raguſium, Spalatum, Tragurium, Sibenicum, & Iadra navium ſtationes oppidis adjunctas habent, quibus in locis receptus, promptaque auxilia Ungaricæ circa Regionis Ligures habere poterant : Ex quibus Iadra, & Raguſium civitates probe munitæ nullam aggreſſionem Venetorum timebant, cæteræ vero debiliores in perpetuo metu verſabantur. Veneti enim ab antiquo, omnes conatus ſuos intenderant, ut ab externis Claſſibus Adriaticum tutum redderent, civitatesque præſertim continentis ex parte maritima muniri non permittebant, & a ſubitaneis tantum inſultibus Piratarum tutas fieri concedebant, ideo muri earumdem maritimi, ut plurimum ex ædibus privatorum ſe ſe tangentibus conſtabant ; utque ob Breberien. Tyrannidem Spal. Trag. & Siben. a terreſtri parte ſe muniverant, ita ſub Venetorum ditione ab eadem parte eo validius firmatæ fuere, a maritima vero ob piratarum commoditatem imbecilliores evaſerant ; Ita, ut tunc fere apertæ reperirentur, & quamvis juſſu Regis muniri cœpiſſent, tamen ob brevitatem temporis, & quia Rex præcipuos reditus Duanæ & Trigeſimæ Civibus abſtulerat, ſuæque Cameræ Salis junxerat, ob inopiam infirmis muris obducebantur ; eoque in perpetuo metu verſantes a Bano per vices ſupplementa militum accipiebant, ut in Chronico latius. Civitatum autem prædictarum portus, ſtationeſque non ejusdem ſunt rationis. Nam Catharum, quamvis portum munitum non haberet, tamen ex longitudine ſinus, qui per 18. mil. paſſ. protenditur facile adventus Claſſis prænoſci, & ob anguſtias faucium pluribus in locis amica tutari, inimica vero repelli poterat.

Raguſinus portus mediocris eſt, & intra mœnia civitatis incluſus.

Spalatinus vero nec a ventis hyemalibus ſatis tutus.

Tra-

Tragurinus propter objectum inſulæ ſatis navium capax, & a ventis tutus, ſed ſi Inſula ab inimicis occuparetur inutilis redderetur.

Sibenicenſis, quamvis Tragurino amplior; tamen cum tunc nullis eſſet inſtructus munitionibus, accedentes ſociorum naves tueri non poterat.

Iadrenſis autem, cum inter Civitatem, in peninſula oblonga exiſtentem, & continentem ſitus ſit, amplus & capax cathena claudebatur, ob id amicæ Claſſi tutum receptum præbere poterat, de quo ſolo, uti proximiori, cæteriſque ampliori, ſimul & munitiori, Venetos ſolicitos fuiſſe ſcriptores conveniunt, ſemperque conatos, vel inimicam Claſſem ab eo avertere, vel, ſi in eundem illaberetur, obſidere; reliquos autem, ut minus opportunos, vel faciles occupatu parvi faciebant.

Piſanus igitur cum Ligures ab Adriatico avertere non potuiſſet amandato Carolo Zeno, ut res eorum infeſtaret, Culphum ingreſſus Catharum primum hoſtium receptaculum cepit; impoſitoque arci præſidio, in aſperrima & excelſa rupe poſita, retinuit, hoſtilem deinde Claſſem quæritans prope Iadram pervenit, ibique ſubſtitit, ut advenientem aggrederetur; ſed cum 17. Ligurum triremes Tragurium ſe recepiſſe audiviſſet, exindeque circa proximum Diomedis Promontorium naves Venetas infeſtare, eo curſum intendit, verum cum inter navigandum comperiſſet, Sibenicum nullo præſidio Banali fulcitum in magno metu verſari, eo divertit, & cum cives requiſiti (præter expectationem) ſe dedere noluiſſent, vi adhibita facile debiles muros ſuperavit, indeque recedere feſtinans, arcis oppugnatione omiſſa, in quam Cives confugerant, urbem diripuit, & incendit, ut Careſinus cum Sabellico concordes referunt: illud autem quod Careſinus de duabus triremibus ad cuſtodiam *punctæ* & duabus ad S. Nicolaum dimiſſis refert, in oſtio Sibenicenſis ſinus erat Eccleſia S. Nicolai cum annexo Monaſterio ordinis S. Benedicti, nunc vero arx; *puncta* autem vulgariter a nautis dicitur Promontorium a ſilice nomen habens, X. millia paſ. ab arce prædicta Orientem verſus diſtans, ex quo mare apertum proſpicitur, quo ideo Piſanus triremes miſit, ne interim inimica Claſſis eo inſcio Iadram pergeret, ut Sabellicus adnotavit.

Tragurium deinde oppugnaſſe refert Sabellicus, & exinde reverſum Arbum deditione recepiſſe. Careſinus vero cum cæteris Chroniſtis Iadram reverſum, & poſt Arbenſem deditionem Tragurium oppugnaſſe, quod & verum eſt; nam Sibenicum captum & incenſum fuiſſe die 24. Octobris Sibenicen. monumenta cum Careſino conveniunt, dieque 7. Nov. Piſanum prope Iadram exiſtentem Ludovico Lauredano ejus Legato in mandatis dediſſe, ut Arbum pergeret, dieque X. ejuſdem menſis deditionem ſequutam, ipſæ deditionis tabulæ Arbi exiſtentes, cum Careſini dictis concordantes teſtantur. Tragurium igitur poſt Arbenſem deditionem die 16. Nov. ut Careſinus vel 17. ut Caroldus oppugnatum dicendum eſt; ſed cum Careſinus paucis verbis rem perſtringens, obſcurus evadat, Sabellicus ex variis Chroniſtis fuſius rem geſtam deſcribens referendus eſt.

Habet Tragurinus portus duo oſtia, ad Ortum unum, alterum ad Occaſum ſpectans: utrumque Genuenſes magnis operibus ita obſtruxerant, ut Veneti oppugnatione deterriti circa illud quod ad Occaſum vergit in ancoris ſtare *ſint coacti. aberat tum pars Liguſticæ Claſſis,* quæ ad Apulam frumentationem *exierat: inde autem reverſus hoſtis averſa parte ne conſpectus quidem ab ullo, ad ſuos rediit. Quod factum quum Piſanus reſtituiſſet, diviſa Claſſe utrinque Ligurem obſidere perrexit: parte militum non parva in conti*nentem *expoſita, ut pluribus locis hoſtem fatigaret. Ferunt levia peditum certamina per eos dies commiſſa; ſed illa ipſa nulla memoria digna; demum Victor longioris moræ impatiens* urbem *oppugnare aggreditur; ſed conatus illi omnino irriti. Venetus non ſolum* oppido *non eſt potitus, ſed ab Genuenſibus (quorum vis ingens erat* intra mœnia*) cum cæde ad naves depulſus: cecidit eo certamine Lucas Valareſſus, patricii ſanguinis homo; Victor ſuo incepto fruſtratus: quia jam commeatus defecerant: nec erat quod ab urbe rei frumentariæ inopia laborante, quicquam ſperaret, ſoluta obſidione ante Iadram reverſus conſedit; urbemque aſſidendo magis ſolicitabat, quam premebat.*

Ad peninſulam.

Apulam Venetorum frumentationem infeſtandam.

Inſulam.

Munitiones portus & inſulæ.

Portu vel oppido.

Intra munitiones inſulæ.

Quamvis oppugnationem recte deſcribat Sabellicus; tamen cum ſitum Tragurii exploratum non habuerit, in aliquibus lapſus eſt, ideo loca circa civitatem deſcribenda ſunt, ut vera rei geſtæ ſeries elici poſſit.

Inſula Bua a Spalatenſi Promontorio (quod antiquitus a Diana, nunc a S. Georgio nomen habet) in Occidentem vergens per X. mill. paſſ. protenditur, ex neutra parte ullum portum habens, inde vero in duo promontoria ſciſſa, major in Occidentem vernum, minor in Occidentem æquinoctialem excurrentia, ſinum efficiunt cujuslibet Claſſis capacem, majorique ex Meridionali parte adjacet Inſula, vel potius ſcopulus a S. Euphemia dictus, portum efficiens, minori vero (cui a S. Cypriano nomen eſt) obverſum eſt littus continentis limoſum, in quo Tragurium jacet. In peninſula enim antiquitus tenui Iſthmo continenti juncta ſitum fuiſſe, Tabulæ Peut. & Porphirogenitus teſtantur: quando autem effoſſo Iſthmo in Inſulam redactum fuerit, nulla memoria reperi-

tur: tempore tamen ; quo Bela IV. Rex Ung. a Tartaris fugatus ibidem ſeceſſerat, Inſulam fuiſſe Archidiaconus Spalat. teſtatur cap. 40. *Tartarorum agmina cum Duce impio in Traguriensi littore conſederant . . . . cæterum Dux Caydanus omnibus loci illius circumſtantiis perluſtratis, tentabat ſi poſſet ſub mœnibus equitando tranſire, ſed cum cognoviſſet, quod aqua illa per quam civitats a terra dirimitur propter limi profunditatem invadabilis erat, retraxit ſe inde;* oppugnationis autem tempore per pontem lapideum longitudinis paſſuum 40. ex XV. arcubus conſtantem Civitas antiqua a Septentrione continenti juncta erat, a Meridie vero inter eandem Civ. & proximum Inſulæ collem portus exiſtit; qui ab Oriente aggere contra hybernos fluctus tutus redditur, per quem, tribus pontibus, tunc ſubliciis, interſtinctum, in Inſulam erat tranſitus; ab Occidente vero principale, patensque oſtium habebat, per quod tres, quatuorve triremes ſimul ingredi poterant: portus autem ipſe ex maris reciprocatione, quod ibidem coarctatum ſumma velocitate, & incertitudine commeat, majorum navium capax eſt ;. reliquum autem littus circa oppidum ex utraque parte, tam Occidentali, quam Orientali, longo ſpacio penes continentem limoſum, nullibi ſicco pede ex parvis etiam cimbis exſcenſionem admittit; per tenuemque tantum alveum manufactum, tempore quo, ob Breberien. metum ſecundo muro Civitas munita fuit, parvis naviculis Civitatem circumire permittitur. Ipſa vero Urbs in duas diviſa erat partes, in novam ſcilicet, & veterem; Vetus, quæ & Orientalis a Septentrione, & Oriente duplici, ab Occidente, & Meridie ſimplici muro cingebatur: Nova & Occidentalis a Septentrione, & meridie debilibus muris veteri jungebatur; ab Occidente vero firmiori claudebatur, in unius Septentrionali angulo unica turris erat; in Meridionali vero binæ turres faucibus portus imminebant.

Traguriensſes igitur Sibenicenſi expugnatione audita in magno timore verſabantur, Banique auxilia implorabant, eoque ob Sibenicen. calamitatem ſibi imputatam celeriter accurrente, cum Ligures quoque cum captis aliquot navibus ibidem ſe recepiſſent, inter ſe conſulebant, ſi qua ratio muniendi portus iniri poſſet, opportuneque Piſano Iadram reverſo, exindeque tempus exequendi propoſiti rati, omnia ex Ligurum ſententia diſpoſuerunt. Ligures etenim, cum Claſſem Veneta inferiorem haberent, eam remige abunde inſtruxerant, ita ut celeritate Venetam facile eluderet; a Rege Ung. evocati Iadræ hybernare juſſi fuerant; ut Venetam frumentationem impedirent, quam ex ſola Apulia ſibi procurantes, Anconitanosque inſenſos experti, & reliqua littora Italica, utpote importuoſa vitantes, vellent, nollent, præſertim naves onuſtæ, circa Diomedis Promon. crebro ſubſiſtere cogerentur, explorata Tragurini portus opportunitate, ibidem potius, quam Iadræ hybernare decreverant, ut facilius Venetas naves circa proximum promontorium verſantes conſequerentur, & ab eorundem Claſſe inſequente ex duplicis oſtii opportunitate Tragurium ſe ſubducerent; interim tempus dabatur ſupplementi a Genua accipiendi, & Dalmatis triremes, quas juſſu Regio parabant inſtruendi, ut vel æquatis viribus cum Venetis de Adriatici imperio decertarent, vel ſaltem Apulam frumentationem impedirent, in quo præcipuam ſpem victoriæ fœderati reponebant. Bano igitur circumvicinos Croatas, qui nunc Vlahi dicuntur, magna copia ad ſervitia præſtanda cogente, civibusque patriæ operam alacriter navantibus, portum ſolicite munire aggreſſi ſunt: oſtium enim Orientale acervis lapidum ex proximis maceriis ſumptis, ſciteque ſub aqua diſpoſitis, ita detorſerunt, ut triremibus directum iter impedirent; in Occidentali vero parte, ubi oſtium latius, tres naves, quas ceperant, ſaxis impletas demerſerunt, reliquum arboribus antemnisque navium una colligatis, ſudibusque fixis clauſerunt; ſic opinione celerius tutum receptum etiam parvo numero navium a cujuslibet Claſſis perſecutione paraverunt: proximum deinde Inſulæ collem, Balan dictum, munire cœperunt; qui cum ex parte Meridionali rupibus undequaque prominentibus adeo præruptus, & confragoſus ſit, ut niſi per arctas ſemitas difficilem aſcenſum, etiam nullo prohibente, permittat, & ex Orientali parte monti prææalto adjaceat (cui ab equabus nomen eſt) ex Occidentali vero in tria dorſa diſtinctus, alia aliis demiſſiora, prope fauces portus in planiciem quandam Iſthmum efficientem deſinat; cui lene promontorium in peninſulæ oblongæ figuram annectitur a S. Cypriano nomen habens, hanc declivitatem muro ex craſſa materia ſcite diſpoſito, munire feſtinabant (materiam loco abunde ſuppeditante) aditumque ſepire, faucibusque portus conjungere; quod cum Piſano innotuiſſet, antequam opera perficerentur, eo pergere feſtinavit, & prope Civitatem die 16. Nov. paulo ante noctem pervenit, maximumque terrorem Civibus incuſſit; nam forte fortuna Ligures ad infeſtandas Venetas naves profecti erant, & circa Pharum reperiebantur; tamen quia ſtatim atque Veneta Claſſis ex Inſulis Sibenicenſium in apertum mare verſus Promontorium Diomedis navigare viſa eſt, excubiæ per colles, montesque poſt Sibenicen. incendium diſpoſitæ facibus adventum ejus accolis ſignificabant, ut accurrerent ubi opus eſſet; ex quibus Ligures, & Croatæ, cognito Venetorum conſilio Traguriam celerrime convenerunt,

eve-

eveniteque ut eodem tempore, quo Piſanus ad Inſulam Bove ex Occidente, Ligures ex Oriente accederent, noctequE inſequenti in portum invecti duplici ordine triremes remis ſimul complicatis poſt munitiones oppoſuerint, remigesque ſuos cum Croatis per rupes collis diſpoſuerint, Civibus reliquas munitiones tutantibus. Piſanus cum facto mane Claſſem hoſtilem in portum illapſam & inſcio conſpexiſſet, eamque perdere cuperet, exſcenſionem ad ſupradictum Iſthmum fecit, machinisque & bombardis pertractis munitiones terra marique acerrime oppugnavit, in portumque perrumpere conatus eſt; ſed ubique conatus ejus eluſi fuerunt, maximoque damno affectus eſt, præſertim a remigibus Ligurum, & Vlahis magna copia fundis continuam grandinem lapidum in ſubjectam planiciem jaculantibus: cumque munitiones ſua opinione firmiores expertus eſſet, ut inimicos diſtraheret, Valareſſum cum parte Claſſis Inſulam circuire juſſit, & ex Orientali parte aggerem invadere; ſed cum ibi littora Inſulæ & continentis adeo coarctentur, ut niſi uni triremi poſt aliam permittatur ad aggerem acceſſus, quem cum munitionibus recenter factis impeditum repeiſſet Valareſſus, in easque impegiſſet, retrocedere in proximum Inſulæ exſcendere coactus fuit; in quo tantum temporis trivit, ut Cives & Ligures accurrentes defenſionem paraverint, & Valareſſo ſupervenienti in capite aggeris ſe oppoſuerint; ubi poſt longum certamen loco moti fuere, parsque ad pontem medium ſe recipiens occiſa, vel in mare truſa fuit (ut Chroniſtæ Veneti memorant) eo quia Cives qui in ea parte aggeris verſabantur, cum ſuos fugientes cernerent, pontis (qui ad tranſitum navibus concedendum in duas partes aperiri ſolebat) partem Civitati proximiorem elevarunt, Valareſſus itaque relicto in aggere capto præſidio, ne a tergo impeteretur, verſus D. Petri ædiculam inter collem, & mare Occidentem verſus ſitam, (ubi major pars Ligurum ex fuga ſe receperat, & in anguſtiis illis defenſionem parabat) pergens, ſuos ad oppugnationem ordinatim faciendam diſponebat, ut anguſtiis occupatis, a tergo aggrederetur eos, qui munitiones a Piſano oppugnatas tutabantur; ſed cum locus ille, in quo conſiſtebant Veneti (qui prius Maceriis & arboribus hortorum totus impeditus fuerat, ex earundem rerum ad munitiones aſportatione) nudus & apertus reperiretur, Cives ex una parte aſcenſis, quas in promptu habebant, navibus acceſſerunt, Vlahi vero, & Ligurum remiges e rupibus (utpote montani per rupesque incedere aſſueti) ex altera advolarunt, Venetosque ex utroque latere impune vulnerantes, retrocedere coegerunt, ibique Valareſſus, & plures alii ceciderunt, reliqui ad præſidium in aggere relictum ſe receperunt, & exinde ad triremes nullo perſequente redeuntes, circumacta Inſula ad Piſanum reverſi ſunt, qui cum ubique improſperos conatus ſuos expertus fuiſſet, & in dies equitum Croatarum turmas (quas impedire non poterat) ſupervenire cerneret, ne inutiliter in incommoda ſtatione tempus tereret, obſeſſit, pro navium tamen commeatum deferentium tutela circa promontorium Diomedis pluribus diebus commoratus ad feſta Natalitia Venetias in hyberna conceſſit, Magiſtratumque depoſuit, ut Caroldus refert; quo temporis ſpatio Ligures Banum ad perficiendas munitiones cœptas juverunt, & ut alias aliis in locis opportunis excitaret auctores fuerunt (quarum veſtigia adhuc ſuperſunt) fauces enim portus validioribus operibus coarctatas, reliquum Cathena clauſerunt; ſemitas autem Meridionales collis rupibus dejectis occluſas, omnino inacceſſibiles effecerunt, alteroque muro in declivitate collis uſque ad fauces portus deducto, munitionem duplicarunt: aggere vero muris, & turribus firmato, & exteriori Civitatis ex una parte muro juncto, ex altera ad proximas Inſulæ rupes craſſa maceria deducta ſic ex omni parte munitionibus portu clauſo, ſtatim atque Venetam Claſſem in hyberna ſe contuliſſe reſciverunt, per vices exeuntes, naves, per quas lucri cupiditate Venetis commeatus ſuppeditabatur, intercipiebant, adeo, ut Veneti ad magnam alimentorum inopiam redacti, Claſſem denuo educere coacti ſint, creatoque iterum Piſano maris Præfecto, naves in Apuliam ituras aſſociare, & Tragurium, ex quo tanta incommoda res Veneta accipiebat, majori, quam antea apparatu, oppugnare juſſerint, quod ad medium menſis Februarii factum memorat Caroldus: navibusque in Apuliam amandatis Tragurium oppugnare voluiſſe Piſanum; ſed cum omnia validius firmata reperiſſet, ab oppugnatione deſtitiſſe cum Sabellico convenit: quibus ſic relatis Sabellici dicta quædam corrigenda ſunt, & loco *in ancoris ſtare ad peninſulam ſtare* reponendum; neque *Liguſtica Claſſis ad Apulam frumentationem exierat* cum in Dalmatia annona abundaret, ſed *ad infeſtandam Apulam Venetorum frumentationem*, neque diviſa Claſſe partem militum *in continentem* expoſuit Valareſſus, ſed *in inſulam* neque *Urbem* oppugnavit Piſanus (cum nuſquam, præterquam ex ipſo portu, quem occupare non potuit, oppugnari a Claſſe poterat) ideo pro *urbem*, *munitiones*, *portus & inſulæ* reponi debet; intra quas Ligures, non *intra mœnia* reperiebantur: cum poſt Piſani diſceſſum paulo ante feſta Natalitia intra mœnia receptos, eiſdemque Monaſteria pluresque Civium Domos traditas, monumenta publica doceant; ſic paucis Sabellici verbis correctis, ut in margine adnotatum eſt, integra, ve-

raque rei geſtæ ſeries apparet in Chronico latius diſcuſſa, ubi & loci Ichniographia pro clariori intelligentia poſita eſt; quibus ſic explicatis apparet, quanti momenti eo bello Tragurinus portus fuerit, quamque neceſſaria ejus poſſeſſio illis, quibus tuta per Adriaticum navigatio cordi eſt. Veneti enim, (qui ſitum Tragurii optime callebant) ſibi perſuadere non poterant, tam brevi temporis ſpacio portum & Inſulam muniri potuiſſe, quin ipſi advenientes opera diſturbarent, quod in cauſa fuit, ut de hac re nullam ſolicitudinem habuerint, ſed Liguſtica ſolertia deluſi fuere, quod ſi Piſanus loco Sibenici (quod cepiſſe præter prædam nullius momenti fuit) Tragurium occupaſſet, ut facile abſente tunc Liguſtica Claſſe portum ingredi poterat, debileſque Civitatis novæ muros ſuperare, & exinde veteris quoque ſubfodere; nam ſecundus murus, qui antiquitus eam partem muniebat in privatarum domorum uſus converſus, ſubfodientibus teſtudinum loco fuiſſet, ſic Tragurio occupato, Ligures Iadram vel Raguſium ſecedere coegiſſet, ipſeque inter Iſſam & Tragurium verſando naves ad frumentationem Apulam euntes & redeuntes facile tutari, abundeque Venetias Commeatu inſtruere poterat; ex inopia cujus, res Veneta præſertim periclitata eſt, Ligures enim qui navium ſuarum celeritate ſolerter utebantur, præſente Veneta Claſſe, eorum naves infeſtare auſuri non fuiſſent, niſi proximum aliquod tutumque refugium habuiſſent, ex qua Tragurii occupandi occaſione prætermiſſa omnia incommoda provenere, cum hyeme adhuc ſæviente circa Diom. Prom. in portubus diſertis ſubſiſtere Veneta Claſſis coacta fuerit, naveſque commeatus deferentes maximo cum incommodo præſtolari, quibus exceptis Venetias redire volebat Piſanus ad reficiendam Claſſem, claſſiarioſque variis morbis implicitos curandos; ſed ſenatus juſſu Polæ in Iſtria triremes reparare, & ſupplementa expectare coactus eſt, & quamvis omnia Senatus ſedulo ſubminiſtraret, ut Careſinus loco relato memorat; tamen cum ob incommoda quæ ea hyeme perpeſſi fuerant claſſiarii multi occumberent, & quamplures variis morbis conflictarentur, opus retardabatur. Ligures vero, qui ex commodis hybernis naves & corpora integra ſervarant, ſtatim atque Venetam Claſſem Polæ morbis & reparatione impeditam acceperunt, in apertum prodeuntes, & per Adriatica littora diſperſi, Venetis omnia infeſta reddiderunt; ex quo illud evenit, ut omnia Venetorum conſilia Liguribus nota eſſent, Ligurum autem Venetos laterent, & ſtatim atque ſupplementa X. mill. triremium pervenere Venetæ Claſſis reparationem prævertere maturarunt; repudiatiſque Dalmaticis triremibus, utpote inexpertis, valida tantum, ſed ſelecta juventutis manu, quæ nomen dederat, recepta, famam ſupplementi accepti antevertentes, Polam profecti, decemque triremibus in inſidiis collocatis, hoſtes ad certamen provocarunt; Veneti, qui toties ejusdem numeri, quem videbant, Claſſem fugientem perſecuti fuerant, (cum de ſupplemento accepto nihil reſciviſſent) reputanteſque hoc in ſe tentari, eo quia nondum omnes triremes reparatæ eſſent, & quam plurimi militum & remigum valetudinarii reperirentur, Imperatorem urgebant, ut aſcenſis, quas reſarxerant, navibus, hoſtium temeritati occurreret. Sed Piſanus differendum certamen exiſtimabat, donec ſupplementa brevi ſuperventura acciperet, inſtitutumque reficiendæ Claſſis opus perficeretur, ſimul de hoſtium viribus, & unde fugaci modo & vitabundo Liguri ſubitus ad offerendam ultro dimicationem animus acceſſiſſet cogniturus; ſed milites, quod pavidum antea hoſtem inſultantem ſibi videbant inconſultus quidam pudor inceſſit, adeo, ut efferatis animis, pugnam expoſcerent, ſeque omiſſa Imperatoris reverentia effuſe naves conſcenſuros atque in certamen ituros minabantur: quamobrem Piſanus fatali neceſſitate ſequi potius, quam ducere milites ad pugnam coactus eſt & ex XXII. triremibus, quæ in ea ſtatione erant XVI. tantum primo illo impetu ex portu progreſſæ ſunt, eaſque brevi ſecutæ duæ aliæ, hoſteſque inſectatæ ſunt, qui ad eliciendos Venetos fugam primo ſimulaverat, mox proris converſis acerrime utrique pugnarunt, in qua aliquot naves Ligurum occupatæ, ipſeque Lucianus Auria Præfectus occiſus fuit; ſed in ipſo ardore pugnæ ex inopinato triremium, quæ latebant ſuperventu Veneti circumventi & oppreſſi ſunt, Piſanuſque quatuor tantum triremibus a cætera Claſſe ſubductis, Venetias triſte nuncium tulit; ubi, quamvis ex inopinato, infelicique eventu Cives perculſi fuiſſent, tamen cum inimica Claſſis non appareret, Senatuique innotuiſſet, ob detrimentum acceptum Dalmatiam verſus ad ſe reficiendum direxiſſe iter, ſtatim triremem unam ad ferendum adverſæ pugnæ nuncium tam ſociis, quam Carolo Zeno, reliquæ Claſſis Præfecto (qui hoc interim multis damnis inimicos pluribus in locis affecerat, & in mari Syriaco reperiebatur) ablegavit, aliaſque deinde ſex ad eundem miſit, ut tutius redire poſſet, oſtiaque circumvicinorum portuum munivit, ut ab hoſtium Claſſe (quam cito ſuperventuram timebant) ſe defendere, adventumque Zeni præſtolari poſſet: Ligures autem ovantes Iadram & Tragurium ſe recipientes, captas de Venetis naves cum propriis reparabant, captivoſque diſtribuebant, ut recepto novo Duce, quem ex patria expe-

expectabant, Venetia ante Zeni adven-
tum adorirentur: interim Arbum, ſed
incaſſum, recuperare tentarunt: Adve-
niens deinde Petrum Auria Dux, lu-
ſtrata Claſſe, Iadra ſolvit die ultimo Iu-
lii cum triremibus 52. (quarum ſeptem
erant Dalmaticæ, & duæ Græcanici Im-
perii, ut Caroldus refert) & 40. lem-
bis Dalmatarum, Iſtriamque delatus,
eandem populatus eſt, Gradum & Cra-
pulas incendit, & ſimul cum fœderatis
Patavinis, & Chrmis Clodiam cepit, ut
hiſtorici utrorumque referunt, ſed la-
tius Venetorum Chroniſtæ, notatque
Caroldus tunc inter Carrarien. Patavii
regulum, & Ligures in omnibus non
conveniſſe, Carrarienſemque aliquibus
locis proximis captis, cum Legatis Li-
gurum, & Iadren. (qui Patavii conve-
nerant) Tarviſium obſidere decreviſſe,
obſidionemque cæptam die vigeſima octa-
va Auguſti refert; alter vero Chroniſta
Anonymus Carrarien. ſæpe Ligures hor-
tatum memorat, ut ſibi relicta Clodiæ
cuſtodia, Venetias obſiderent, reliqua-
que maritima loca occuparent, irridet-
que Ligures, quod id efficere præter-
miſerint. Veneti vero amiſſa Clodia &
circumvicinis locis, quamvis aditus qui
Venetias exinde ducunt obſepſiſſent, ta-
men cum Tarviſum obſideretur, fama-
que advenientis Ungarici exercitus cæ-
teri in fide nutarent, & quæ unica ſpes
reliqua erat Zeni adventus incertus eſ-
ſet, qui etiam a proxima potentiorique
inimica Claſſe intercipi poterat; quod-
que in præſens magis urgebat, annona
deficeret, pacem quibusvis conditioni-
bus petere decreverunt, ob id a Cara-
rienſi inducias pro Legatis mittendis
petierunt, ad Auriam vero 7. captivos
Idem. Genuen. pacem poſtulatum Clodiam ire
permiſerunt; Carrarien. absque ſociis
Legatos admittere noluit, Auria vero
miſſos in carcerem remiſit, dictitans,
ſe Venetias venturum, omnesque capti-
vos vi liberaturum; ideo Veneti deſpe-
rata pacis ex hac parte reconciliatione
ad deliniendum Caroli a pace dicti ani-
mum, qui cum X. mill. Vngarorum ad-
ventabat ſe convertunt, impetrataque
accedendi venia, quinque legatos ſum-
ma cum auctoritate ad ipſum ablegarunt.
Carolus is in Ungaria educatus fuerat;
cum etenim Ludovicus, ex duabus uxo-
ribus, quas habuerat, nondum prolem
ſuſcepiſſet, ad conſanguineos qui in Re-
gno Neapolitano reliqui erant reſpici-
ens, miſertus Caroli pueri (cujus pa-
ter Ludovicus Dyrrachinus, qui toties
contra Ludovicum Tarentinum Regem
Neapolitanum, & Reginam Ioannam in-
ſurrexerat, tandem captus & in carce-
re detentus, neque a Ioanna poſt mor-
tem viri relaxatus ibi obierat) ipſum
accerſivit, Spalatenſibusque juſſit ut
eum tanquam conſanguineum & filium
honorarent, qui Iadram appulſus, Ia-
drenſique triremi Segniam delatus in
Ungariam apud Regem in ſpem ſucceſ-
ſionis educabatur; Regni vero Neapo-
litani jura quamvis Ludovicus Ioannæ
permiſerat, tamen cum ipſa prole care-
ret, poſt ejus mortem ſucceſſionem ad
ſe ſpectare aſſerebat; quod ſicuti quan-
do conſanguineos ex carcere Ungarico
relaxaverat, occulte cum ipſis pactus
fuerat, ita ut Summo Pontifici palam
ſignificavit, ut Rainaldus ex epiſtola ei-
dem Regi a Summo Pontifice ſcripta 1368.
tradit. n. X.

*Ludovico Regi Ung. Dilectos filios N. N.
VV. Ioannem de Ludbergh olim Dal. & Croa-
tiæ Banum, ac Ioannem Treutel de Neuma
milites Ambaſciatores tuos latores præſentium
ad noſtram præſentiam deſtinatos & dilectum
N. V. Stephanum Franciſci militem Iadrenſem
eorundem Ambaſc. interpretem gratanter rece-
pimus, in eis quodammodo tuæ celſitudinis præ-
ſentiam contemplantes; dictumque Stephanum
prudenter, ac facunde proponentem quod Re-
gnum Sicilæ tuæ Serenitati debetur, & quod
moleſte ferres, ſi ad extraneos deveniret, &
quod licet char. in Chriſto filiam noſtram Ioan-
nam Reginam Sic. Ill. in vita ſua turbare mi-
nime intenderes, tamen congruis remediis pro-
videre volebas periculo quod poſſet poſt dictæ
Reginæ obitum evenire . . . .
Datum apud montem Flaſconem V. Kal. Sep.
A. 6.*

Sed cum deinde filia ipſi nata eſſet,
Neptem ex Stephano fratre Eliſabetham
Philippo Tarentino uxorem dedit, Ca-
rolo vero Margaritam Caroli Ducis Dyr-
rachii filiam poſthumam copulavit, quem 1370.
Banum quoque Dalmatiæ & Croatiæ in-
ſtituit: cumque deinde Ioanna de Tri-
nacriæ Regno cum Aragonen. compo-
ſuiſſet, Pontifexque id approbaſſet, Lu- *Rain.*
dovicus conqueſtus eſt jura ſua ſucceſ- 1372.
ſionis in Rom. utriuſque Siciliæ ad ex- n. 5.
traneos devolvi; Carolus interim Ba- 1374.
natu Dalmatiæ & Croatiæ functus, cum n. 16.
uxore Neapolim redierat, deinde a Lu-
dovico vocatus, bello Venetico præpo-
ſitus fuerat: ſed cum tunc Ioanna R^na. 1378.
Neap. ſchiſmaticis Cardinalibus contra
Urbanum ſum. Pont. adhæſiſſet, Cle-
mentiſque Antipapæ electionem foviſ-
ſet, Urbanus Ludovicum in eam invita-
vit Regnumque Neapolitanum obtulit,
ſed ipſe jam ſenex Carolo vegetæ æta-
tis, uti proximiori conſanguineo, &
unico tunc ex Carolo primo maſculo
poſt ſe ſuperſtiti, tradendum conſuluit,
auxiliaque valida libenter pollicitus eſt,
eundemque cum exercitu in Italiam di-
rexit, qui ultima die Auguſti 1379. pro-
pe Tarviſium venit, pacem cum Vene-
tis compoſiturus, ut expeditionem Neap.
proſequi poſſet; quid autem ibi actita-
tum fuerit Careſinus breviter narrat.

*Conveniunt plerumque Ambaſciatores partium
pro tractatu pacis, quam Paduanus ſemper pro
viribus impugnavit, ſuggerens Regiæ Majeſta-
ti ipſam in brevi futuram dominam tam glorio-
ſæ & liberæ Civitatis. Vana profecto ſpes tua
Paduane, nequam, & pleniſſima dolo, & ſibi-*

met impoſſibilis videtur, dicente Propheta: Deſiderium peccatorum peribit: aſtute enim melliſluo colore Majeſtatem Regiam ſatagis retinere, ne reſipiſcat ab inceptis. Sed quod Paduanus operatur ad malum, ſolita Dei providentia convertit in maximum bonum, & mora fecit, quod ratio facere nequivit: Nam egregii viri Nicolaus Mauroceno decretorum Doctor, Iacobus de Priolis, Zacharias Contareno, Ioannes Gradonico, & Michael Mauroceno Procurator Eccleſiæ S. Marci Ambaſciatores et Syndici nunquam defuerunt in partibus Tarfiſinis, et alibi, quorum profecto ſapientia, et eloquentiæ vis, ad Reipublicæ ſalutem plurimum profuerat. Adverſa enim pars, ſcilicet Illuſtris D. Carolus de Durachio, et aliqui Prælati et Barones pro Regia Majeſtate Hungariæ, Ambaſciatores Ianuenſium, Patri. Aquil. et Paduæ ob male fidam fortunam, mundanamque potentiam nimis elati, petitiones injuſtiſſimas, Deo et Mundo exoſas (quas ob earum ineptitudinem absque ſtilo pertranſeo) licet indigne proponerent, honeſte tamen reſiſtere non poterant validiſſimis argumentis, ac rationibus, quibus præfati Ambaſciatores noſtri jus noſtrum pertinentiſſime confovebant: concludentes, ſemper Ducale Dominium adpacem diſpoſitum congruam et honeſtam.

Quibus Carolus addit, Carolum, auditis Genuen. & Patav. de pace ſententiis Legatorumque Venetorum reſponſis, qui quantumvis iniquas conditiones reſpuere non videbantur, ſed potius honeſtatem jurium ſuorum benignitati Majeſtatis Regis Ungariæ deferre, omnes in Ungariam ad Regem miſit; ipſe interim expeditioni Neapolitanæ intentus, præſenti Venetorum indigentiæ maximo proprio emolumento ſatisfacere decrevit, permiſit enim ipſis, ut cujuscumque generis annonam in Tarviſium inferrent, ſolutis pro quolibet bove ducatis duobus, pro pecude ſolidis 40. & pro ſtaro Veneto tritici ſol. 30. pro quolibet vero centenario ponderis olei, carnis, & caſei ducatis duobus aureis, ex quo non ſolum Tarviſium, ſed ipſæ quoque Venetiæ commeatibus, quibus maximopere indigebant, inſtructæ fuerunt: qua de cauſa Franciſcum Novellum Patavini Reguli filium (qui fame Tarviſio ſe potiturum ſperabat) hac ſpe fruſtratum die 5. Septembris e caſtris diſceſſiſſe, patremque ejus in Ungariam Gulielmum de Curtarolo Regi a Carolo perpetrata ſignificaturum miſiſſe, ubi in longum de conditionibus diſceptatio protracta eſt. Nam Genuen. & Patav. Venetorum nomen omnino deletum volebant, Veneti vero honeſtam pacem non reſpuebant, ſed quæ nam conditiones tunc propoſitæ fuerunt, nemo ex Venetis hiſtoricis, vel Chroniſtis exprimit, ſolus Paulus Mauroceno lib. 14. in fine quatuor earum capita refert, ſcilicet.

1. *Quod in platea S. Marci ſolemnioribus diebus feſtis, vexillum Regis Ungariæ erigeretur.*

2. *Pro expenſis* 500. *mill. ducati ſolverentur ſtatis temporibus.*

3. *Electio Ducis a Rege confirmaretur.*

4. *Solverent Regi annuum tributum* 50. *millium ducatorum.*

Interim Veneti dum de conditionibus pacis in Ungaria diſcutebatur, cum periculum amittendi Tarviſii ceſſaſſet, Civitasque annonæ penuria ſublevata fuiſſet, animos quoque erigentes, quomodo inimicos otioſos, Clodiæ morantes, inde pellere poſſent conſulebant, Duces prudenti conſilio uſi, novam Claſſem parare decreverunt, & 34. triremes a Civibus feſtinanter inſtruebantur: hoc interim creato iterum Victore Piſano Præfecto Claſſis, is minoribus lembis per æſtuaria delatus commercium inter Genuen. & Patav. impedivit: Gen. autem cum ſibi ſubſidia Patavina intercepta cernerent, die 4. Octobris Metamaucum & Popiliam aggreſſi cœperunt, novumque & vicinum terrorem Venetis incuſſerunt, annonamque uti maris domini a circumvicinis littoribus ſibi procurabant; eodemque tempore venerunt Venetias Legati Florentinorum, Mediolan. Ferrarien. & aliorum qui rem Venetam perditam nolebant, ſed Genuenſibus ſperantibus ſe Venetiis potituros, Claſſemque, quæ parabatur, utpote inexpertam, ſpernentibus, ipſamque ante Zeni adventum egredi non auſuram exiſtimantibus, nihil confectum eſt: Veneti tandem cum Claſſem inſtruxiſſent, Duce eam aſcendente, die 24. Decembris e portu ſolventes, poſt multa certamina, demerſis navibus, oſtia portus Clodiæ clauſerunt, opportuneque Carolo Zeno cum reliqua Claſſe ſuperveniente Genuen. Claſſem inibi obſederunt: ſic mutata rerum facies eſt, nam Genuen. clauſi annona laborare, Veneti vero abundare cœperunt, & quamvis varios conatus pro educenda Claſſe Genuenſes fecerint, tamen omnes in irritum ceſſere, qua de cauſa Cararien. pacis tractatum introducere conatus eſt, ſed cum Veneti incluſos Gen. dimittere nollent, fruſtra fuit; unica ſpes Gen. reliqua erat, adventus eorundem Claſſis qua veniente ſperabant ſe Veneta ſepta diſcuſſuros, ante cujus adventum, Veneti interim ad Annonam procurandam Thadæum Iuſtinianum amandarunt, ut Careſinus loco relato ſequitur.

Thadæus Iuſtiniano miles cum ſex galeis ad præſtandum ſalvum conductum navigiis frumenti aliorumque victualium ad partes Marchiæ, Sclavoniæ, et Apuliæ ſe tranſtulit: ad quem etiam de partibus Iſtriæ navigabant aliæ ſex galeæ, in præfati Thadæi auxilium, per viam Marchiæ mittebantur; ſed mare, vento, et procellis obſtantibus, ſimul jungi, minime valuerunt: attigerunt enim 20. Aprilis portum Veſtarum prope Manfredoniam per 25. milliaria, poſt caſum occurſum eidem Thadæo; quo exi-

exiſtente ibidem cum ſex galeis et octo navigiis, ſollicitando ea onerari frumento, ſupervenit Gaſpar Spinula cum XI. galeis a Ianua. Thadæus ergo ſubmerſis galeis 7. navigiis ſe ad defenſionem expoſuit in terra ſuper Manfredonico molo. Ad primum congreſſum noſtri viriliter pugnantes prævaluerunt, occiſis et vulneratis multis ex hoſtibus, tandem hoſtibus a fronte et a tergo deſcendentibus et terra, ac mari ingruentibus, gentem noſtram cedere oportuit, taliter quod Thadæus cum 140. *vel circa captivus ducitur Iadram. Sic alternat fortuna vices, ſic de more guerræ contingit. Ex quo tamen hoſti modicum favoris, et nobis nimium damnum noſcitur proveniſſe; Nam cæteri viri galearum ad Ducalem Claſſem revertuntur: Hujusmodi caſu audito noſtræ ſex galeæ, quæ in portu Veſtarum erant, confeſtim retrocedunt, et repertis reliquis quatuor galeis, quæ receſſerant a portu Fici proſperant ſimul ad exercitum noſtrum contra Clodiam; et ut unita virtus fortior ſit ad reſiſtendum galeis hoſtium, quæ in Iadram ſe contulerant, ut Ianuenſibus clauſis in Clugia præſtarent auxilium, eosque ab obſidione liberarent: Hoſtes igitur collectis viribus ſuis in Iadra verſus Clugiam velociter navigantes cum galeis XXII. et tribus galledellis die* 14 *May in diluculo ſupra portum Clugiæ applicant.* & infra.

Decimo tertio Iunii ſupervenerunt ſeptem galeæ Ianuen. ita ait, numerus, computatis decem Dalmaticorum galeis auctus eſt: ad XXXVI. galeas, et aliquos galledellos cum quibus ſingulis diebus faciebant oſtentationem aggrediendi galeas noſtras.

Sic conatibus Gen. in irritum cadentibus, tandem Clodiæ incluſ. 5000. Venetis ſe dediderunt die 22. Iunii, & die prima Iulii Dux triumphans Venetias revertitur, die vero trigeſima Victor Piſanus cum 47. triremibus portu ſolvit, & in Iſtriam delatus, loca amiſſa recuperavit, hoſtesque in Dalmatia inſecutus eſt, ut idem Careſinus refert.

Dum autem die 7. menſ. ejusdem (ſcil. Auguſt. Victor Piſannus) Niemenſem Inſulam applicaſſet, viſo uno Ianuen. galladello, una ex galeis ipſum cepit abſque hominibus, qui ſupra ſylvam ſubito fugerunt, ſed a quibusdam galearum hominibus ſuper Inſula depoſitis, capti fuerunt, patronus, ſcriba & 14. *homines galladelli, a quibus certum novum habitum extitit, quod galeæ* 12. *Ianuen. noviſſime a Iadra receſſerant, euntes Manfredoniam pro frumento: verſus igitur Apuliam feſtine properans die* 8. *Auguſti bombardando ſupra portum Iadræ, & riperiam Dalmatiæ diſcurrendo nonnulla damna intulit contra Sclavos de multis domibus & navigiis captis & combuſtis, quæ frumento, ſale aliisque mercibus erant onuſtæ,* quo tempore Ligures Arbum recuperaſſe Chroniſtæ ſcribunt, Careſinus autem relata morte Victoris ſequitur.

Galeæ noſtræ circundatis aliquibus Apuliæ locis, & ſurrogato Capitaneo N. V. Ludovico Lauredano, qui Proviſor erat armatæ, & a Manfredonia recedens die 14. *Auguſti ad damnum hoſtium convertitur, inferendo plurima damna Dalmatiæ, & Croatiæ locis, capiendo & cremando nonnulla navigia: Tandem* 29. *ejusdem Aug. applicuit Segniam, quæ igni ſupponitur, cum maximo incolarum damno, & noſtrarum gentium modico lucro, qui flamma ſubito cuncta corripuit & conſumpſit. Galeis inde recedentibus, Veglienſes læſi fuerunt, ſed modice, quia ſtatim ad obedientiam devenerunt. Locus autem Boſcharii fuit igne conſumptus,* ſubditque Carolum Zeno deinde electum CapitaneumGeneralem die 3.April.1381. portu ſolviſſe, & hoſtes in Tyrrheno infeſtaſſe, eaque de cauſa Genuen. Claſſem ab Adriatico divertiſſe, cum interim partes pro pace facienda Taurini conveniſſent, dum de conditionibus tractabatur, Carrarien. iterum Tarviſium premebat, & cum annona obſeſſos deficeret, Venetique eam inferendam modum non haberent, ideo, ne in manum proximi hoſtis perveniret, Tarviſium Duci Auſtriæ tradiderunt, ejusque milites die 2. May Civitatem ingreſſi ſunt, Carrarienſisque deluſus, Pax tandem Taurini ſequuta eſt die 8. Auguſti 1381. resque cum reliquis in priſtinum reſtitutæ. Quoad Regem vero Ungariæ conditionibus a Caroldo relatis.

Quod Regis Ungariæ ſubditi navigare non poſſent ad ora fluminum ab Iſtriæ promontorio, & Rimino citra, nec merces deferre, Veneti vero Regi ſolvere deberent ſingulo anno duc. 7000. auri, Venetorum triremes ingredi non poſſent aliquem portum Regium cathena clauſum, & pro reſtitutione Civitatis Catari conventum ut traderetur in manus Pauli de Georgio de Iadra, Regii militis, de munitionibus autem quæ intra caſtrum reperiebantur, quæ Paulus retinere voluerit, ejus extimationem Venetis ſolvi debere, vel detrahi de 7. mill. ducatis eodem anno a Venetis ſolvendis, ut ex inſtrumento conventionis dato Taurini die 16. Aug. 1381. apparet. Hunc Paulum de Georgio tractationi pacis interfuiſſe cum Iacobo de Raduchis, uti Iadrenſium Ambaſciatores ſcripturæ Iadren. teſtantur, & Paulus de Paulo itidem Iadrenſis in ſuo memoriali ſcriptum reliquit.

1381. *die* 15. *Aug. venerunt Iadram litteræ a nuntiis noſtris vid. D. Iacobo de Radicich & D. Paulo de Georgiis de confirmatione pacis inter Dominum noſtrum Regem, Ianuen. & Venetos*, ſubditque *eodem anno die* 15. *Sept. receſſit D. Leonardus de Guarro Cap. armatæ Ianuen cum ſua armata a portu Iadræ, intentione repatriandi*, ſic recedens Gen. Claſſis Venetis Adriaticum quietum reliquit; Nam quamvis aliquas triremes in Dalmatia haberet Ludovicus; Tamen quam difficili inſtruerentur & quam raro inſimul hæc convenirent in patriæ Chronico declaratur, ubi etiam de ſitu portus Fici a Careſino memorati diſſeritur. Tunc ad excludendum Venetæ claſſi appulſum juſſu Regio pluribus in locis ubi ſitus permittebat Catenæ inſti-

inſtitutæ fuerunt, quarum uſus quamvis in deſuetudinem abierit, adhuc tamen loca nomen catenarum retinent, ut in ſinu Rizonico nunc Culſo Catarenſi dicto, Sibenicenſi, aliiſque in locis, quos ſuperfluum eſſet recenſere. Dum relata inter Venetos & Genuen. patrabantur, Carolus Reginam Ioannam aggredi parabat, quam Vrbanus cum ſuo Antipapa excommunicaverat, crucemque contra eoſdem Iadræ prædicatam die 17. May 1380. Paulus de Paulo, & ob Regis Caroli victoriam Othoniſque mariti Ioannæ captivitatem *magnam feſtam in Iadra factam* ſubdit; Carolo Regno potito, Ioanna quoque eidem ſe dedidit quam in carcere detentam Hector Pignatellus refert: Sed cum Ludovicus Andegauenſis a Regina adoptatus, & a Clem. Antipapa inſtigatus, numeroſo exercitu collecto, Regnum Neap. aggredi pararet, Ioanna in carcere mor-
1382.12. Madii. tua, vel ſuffocata fuit, Ludovicus autem Rex Ungariæ jam tum morbo implicitus, ex quo non convaluit, Carolo auxilia ex Dalmatia ſuppeditavit, & de Marchia Anconitana ſolicitus, ſcripſit epiſtolas, quas inter Iadrenſium ſcripturarum fragmenta repertas, non inutile erit apponere, cum contineant quædam, quæ apud hiſtoricos non reperiuntur.

Eliſabeth D. G. Ungariæ Pol. Dal. &c. fidelibus ſuis univerſis & ſingulis rectoribus Iudicibus, conſiliis Civitatum, & locorum Iadræ Raguſii, Sibenici, Tragurii, Spalati, Cathari, & inſularum Leſinæ, & Braciæ, Arbi, & Kerſi, cæteriſque communitatibus Regni noſtri Dalmatiæ ſalutem & gratiam.

Quoniam pro cujuſdam ardui executione negotii honorem Ser. D. N. Regis, ac noſtram concernentes potentiam maritimam, ſine qua illud perfectionem aſſumere non valet, oportet experiri fidelitatibus veſtris ſtrictiſſime præcipiendo mandamus, quatenus mox viſis præſentibus omnes galeas paraſcernos, Brigentinos, & quodlibet aliud genus Claſſis, quod ſit aptum bellis æquoreis, ſicut etiam M^cus. vir fidelis noſter dil. D. Emericus Bubel Regnorum noſtrorum Dal. et Croatiæ Banus vobis noſtro Reginali verbo firmiter mandabit, armare debeatis, et ſic ordinari facere, ut homines neceſſarios pro his Claſſibus armandis diſponere ſe taliter mandare, quatenus quotieſcunque habitam poſt præſentium notitiam ad requiſitionem fidelis noſtri D. Surici Bani prætaxati ſine aliqua mora ipſi poſſit cum navigiis hujuſmodi armatis, & perfecte præparatis ad locum quem idem D. Banus ordinabit, maritimum iter feliciter arripere: ſcientes, quodſi quis veſtrum auſu temerario præſentibus non paruerit omni cum effectu, Regiam et noſtram indignationem ſubire, et nihilominus tales mandatorum neglectiones ſupplicio debitæ pœnæ corrigemus. Datum in Viſograd. die 23. men. Aprilis A. D. 1382. 5. Indictione.

Ludovicus etc. fidelibus ſuis Mco V. Emerico Bubel Regnorum Dal. et Croatiæ Bano, item Rectoribus Conſiliis, et communitatibus Civitatum ac inſularum Dalmatiarum quibus expedit Sal. et gratiam. Quia ſentimus adverſus Ser. Prin. D. Carolum Ieruſalem et Siciliæ R. Illuſtrem fratrem noſtrum cariſſimum, et ejus Regna non modicam gentium armigerarum potentiam debere hoſtiliter advenire; ipſumque fratrem noſtrum non valenus ſalvo honore permittere inauditum, fidelitatem igitur veſtram requirimus, eique damus in mandatis, quatenus mox habita præſentium notitia vos cum galeis, navigiis, et aliis exercitus neceſſariis adeo velitis diſponere, et munire ſtudeatis, ut dum tempus opportunum advenerit, in ſubſidium ipſius fratris noſtri dilecti, more diſpendio amputato egredi, et proficiſci valeamus: in quo nobis grate complacet. Datum Zolii in feſto Sancti Philippi et Iacobi Apoſtolorum A. D. 1382.

Nos Ludovicus etc.

Vos fideles noſtros dilectos Comites, Rectores, Conſules, et Communitates Civitatum et inſularum noſtrarum Dalmatiæ, et ſpecialiter de Iadra, de Raguſio, de Catharo, de Sib nicho, de Tragurio, de Spal. et de aliis præſentibus requirimus, diligentius quam poſſumus, vobiſque damus in mandatis quat. Sermo. Principi D. Carolo Regi Ieruſalem, et Siciliæ fratri noſtro cariſſimo nunc inſtanti tempore ſuæ neceſſitatis, quam habet ex parte Ducis Andegaven. et quam noſtram fore reputamus, et aſcribimus cum omni veſtra potentia tam in mari, quam in terra adverſus ejuſdem Ducis Andega. aſſiſtere et adeſſe velitis, adeo ut actus nefarios et bellicoſos, ipſius Ducis, ab eodem fratre noſtro, in dextera altiſſimi, qui non deſerit ſperantes in ſe, eminus pellere valeat, in quo nobis, et ſacræ noſtræ Coronæ indelebilia ſervitia, et complacentias facietis, nam quicunque ſervitium, et honorem in hac parte eidem fratri noſtro exhibuerit per hoc noſmetipſos tenemus honoratos, & ſi ad præſens veſtras expenſas nequieritis rependere, futuris etiam temporibus utique promptum gerimus animum complacendi, aliud igitur ſub obtentu noſtræ gratiæ, & dilectionis non factum præſentes etiam una Civitas alteri poſt lecturam deſtinare non obmittat. Datum Zolii die 20. men. Iulii A. D. 1382.

Ludovicus &c.

Vniverſis & ſingulis Civitatibus, terris, & locis & Caſtris, nec non quibuſcunque ddis Provinciæ Marchiæ Anconitanæ Amicis noſtris cariſſimis ſalutem, & dilectionem ſinceram. Conſiderantes diverſos caſus, & fluctus quibus quaſſatur præſentialiter navicula S. Petri, ut rationis debito obligamur, atque ev div inſtitutione conſtringimur indagare modos, & formas, quibus poſſimus taliter obviare periculis, quod ſedes Apoſtolica firma maneat, ne ab incurſis protervorum illicitis ruinam irreparabilem patiatur, ſicque ad defenſionem Sancti. in Chriſto Patris D. Vrbani Papæ ſexti, ac Sermi. fratris noſtri Domini Regis Caroli felicem ſtatum ſacroſanctæ Rom. Eccleſiæ perfecti zelatoris contra exercitum Ducis Andegaven. qui nuper in Sanctæ Rom. Eccleſiæ, & prædictorum offenſam veniſſe dicitur, contraque dictum Ducem et ejus complices, ac fautores alios etiam quoſcunque, quos contingat in tali perverſitate concurrere, decrevimus mittere in partes Italiæ, per mare & per terram, gentem noſtram armigeram, in opportuno numero cum ſolennibus & virtuoſis Capitaneis, nonſolum

lum ut reſiſtant, ſed etiam Divina favente Iuſtitia ducant in extremum tales temerarios infideles, cum victoria in triumpho: quapropter vos, & veſtrum quemlibet requirimus, & hortamur quatenus exiſtentes prompti, ſoliciti, & conſtantes in fidelitate debita ſub Rom. Eccleſiæ præfatique ſanctiſſimi Domini Papæ, curetis omnibus modis vobis poſſibilibus contra tales Omnipotentis Dei et humani generis inimicos virile defenſionis et offenſionis aſſumere brachium, taliter quod poſſitis de veſtra fidelitate laudabili perpetuo commendari: Nos autem ad bonum et pacificum ſtatum veſtrum diligenter intendemus, et auxiliante Deo ſic cum præfato S. D. Papa ordinabimus, quod in firma defenſione manebitis, nec a quoquam poteritis ſic de cetero turbari faciliter, vel offendi. Dat. in Caſtro noſtro Ligeth d. 28. men. Iul. 1382.

Quid autem Andegavenſis in tranſitu Anconæ molitus ſit, quæque ſubſidia Carolo ex Dalmatia tranſmiſſa fuerint, aliæ Iadrenſium Epiſtolæ exprimunt.

Domino Noſtro Regi.

Sereniſſime Princeps & D. N, naturalis, Licet Anconitani ea, quæ nuper occurrerunt eiſdem, ut putamus veſtræ ſcribant Majeſtati, tamen ex debito noſtræ fidelitatis ea quæ ſeriatim, & per noſtrum Nun. Specialem redeuntem ab Ancona habemus veſtræ detegere per præſentes curavimus Majeſtati. Die 27. Aug. proxime præteriti Dux Andeg. cum ejus exercitu venit ad flumen Exium ab Ancona per decem milliaria latina diſtantem, cujus juſſu Anconitani Legatos deſtinarunt ad eundem, qui ab eo diſcordes redierunt, quorum relationibus intellectis Cives Anconæ ipſorum Dominas, & familiam cum habere potiori in navigia parata ad fugien. miſerunt, ipſeque Dux Comitem de Geneva conſanguineum auctoritate propria cum gente in Caſtrum Anconæ quod pro cuſtodia deſtinavit, petens ducatos centum, & viginti millia, & homagium, ultimo Anconitan dicto Duci ducatos decem & ., millia tradiderunt ejus ditioni ſe ſubdentes pacto tum habito, quod uſque ad quatuor menſes non cogat eos ad guerram, ut in ſpatio hujus termini naves ſuas cum mercantiis, quæ ſunt extra Gulfum circa decem & octo ad Civitatem reducant: unde quamvis Anconitani, ut credimus veſtram affectant Majeſtatem, tamen conſiderata immanitate perfidi Ducis, dubitamus quod dicti Anconitani inviti obſtabunt gentibus, Majeſtatis veſtræ per mare tranſeuntibus in ſubſidium D. Regis Caroli, & facient guerram contra ſubditos veſtræ Serenitatis, quæ nobis vicinis gravis erit, vel quia ipſe Dux, ſi ejus conditio deaugetur, dictum Caſtrum cum Civitate vendet Venetis, niſi dextera Dei ad oppoſitum ſe extendat; præfatus vero Dux cum ſuo exercitu die 2. Menſis intrantis movit de territorio Anconæ, & per terram Domini Rodulphi de Camino adhærentis d, Duci verſus Apuliam rebello dicti Domini Regis direxit greſſus ſuos, inde verſus Neapolim. Penſata equidem potentia dicti Ducis, & conſiderato ejus obſtaculo in his partibus fertur, & communiter omnium opinione comprobatur, conditionem d. D. Regis Caroli eſſe ſatis debilem, niſi celere ſubſidium a Veſtra habeat Majeſtate, quo viſo non dubitamus, quod plures Italici amici veſtræ Majeſtatis, & d. D. R. Caroli in ſervitium & favorem ipſius D. Regis cum dicto ſubſidio eorum potentiam hilariter extendent, & ſic ſalus veſtraque ſpes victoriæ, & vita dicti Domini Regis Caroli in veſtra conſiſtit Majeſtate: Noſque prout a veſtra Majeſtate habuimus in mandatis, & ſicut per dictum D. Regem Carolum literatorie fuimus, requiſiti unam galeam bene armatam, in qua Dominus Banus cum ejus militibus honorifice tranſit ad Civitatem Baroli, Ad quam Civitatem equos & armigeros præmiſit in ſervitium, & favorem dicti Domini Regis præſentialiter deſtinare, recommendat ſe ad pedes veſtræ Majeſtatis, Datum 9. Septembris.

Domino Regi Carolo. Sereniſſime Princeps & D. noſter Gratioſiſſime. Receptis litteris Majeſtatis Veſtræ, cujus augumentum, & honorem tota cordis affectione zelamus, confeſtim providimus armare unam galeam ituram cum aſſenſu D. N. R. in Veſtræ Serenitatis ſervitium, & favorem, habitaque hoc ſuper reſponſione a dicto D. N, Rege dictam galeam expedivimus velocius quam potuimus, & ecce ipſam ferentem D. Suricum Banum ad Civitatem Baroli, & ejus milites ad V. M. Servitium, bene armatam deſtinamus. Secundam *Hominibus nempe dictæ galeæ poſſe noſtrum extenditur ſolvimus ſtipendium pro uno menſe, uti alias Veſtræ ſcripſimus Majeſtati, nec ultra hoc pro nunc facere potuimus gravati maximis expenſis: Quas ſuſtinuimus in guerra proxime præterita, ac obſtantibus nobis debitis, nimiiſque expenſis, quas facimus in operibus elevationis murorum, ac munitione hujus Civitatis, quæ tam ex injunctis nobis per D. N. Regem, quibus ex cauſis evidentiſſimis aliqualiter relinquere non valemus: Verum eſt quod Dux Andegau. cujus nomine caſtrum Anconæ cuſtoditur pridie, uti veſtram Majeſtatem non latere putamus, dictam Civitatem Anconæ ſuæ ſubdidit ditioni, credimus quod Anconitani licet coacti obſtabunt per mare gentibus D. N. Regis in Veſtræ Majeſtatis ſubſidium acceſſuris; videtur nobis in caſu quo Veſtræ placeret Majeſtati quod dicta noſtra galea in Gulfo ad ſervitia veſtræ Serenitatis cauſa obſtandi dictis Anco & aliis æmulis, ſi qui forent, permaneret, cum nimium obſtaculum abhinc per mare multum derogare haberet tranſitum gentium prædictarum: Nihilominus V. Majeſtas mittat ipſam galeam ad partes, ad quas eidem Majeſtati utilius ſervire poterit, ſuper quo dignetur Veſtra Majeſtas nobis reſcribere & Nob. V. E. . . . de Varicas, vocato Galo civi noſtro patrono dictæ galeæ, qui cum dicta galea præſtolabitur veſtrum reſponſum in mandatis id, quod V. M. procedet voluntate: Cui patrono dedimus in commiſſis, ut, cum galea prædicta facere teneatur & debeat omnia quæ V, Serinitas imperabit eidem, diſpoſiti ſemper, & parati ad omnia ſervitia, & honores V. Celſitudinis Generoſæ cui tam humiliter, quam devote nos & urbem iſtam recommendamus Majeſtatis Veſtræ devoti ſervitores, Vicarius, Rectores, Conſilium, & Commune Civitat. Iadræ, ubi datum X. Septembris Anno 1382.*

Ex quibus apparet Ludovico ægrotante, Eliſabetham ejus uxorem tunc Regni negotia procuraſſe, cum ex eiſdem Epiſtolarum fragmentis conſtet, tunc duplices Epiſtolas ejuſdem tenoris ſcribi ſolitas, Regi ſcilicet, & Reginæ

 Re-

Eliſabethæ, quæ uſque quo mater Regis Eliſabeth vixit, junior dicta fuit, ut ex opere vere Regio Iadræ exiſtenti, arca ſcilicet argentea, in qua corpus S. Simeonis juſti adhuc integrum viſitur, variis figuris exornata, totaque intus, & foris inaurata apparet, in cujus parte poſtica extat talis Inſcriptio.

Simeon hic juſtus Chriſtum de Virgine natum.

Ulnis qui tenuit, hac arca pace quieſcit.

Ungariæ Regina potens Illuſtris & alta

Elizabeth junior quam voto contulit almo.

Anno milleno treceno octuageno.

Hoc opus fecit Franc. de Mediolano.

CAPUT II.

De Caroli Regis Coronatione & morte Reginarumque captivitate.

Ludovicus ex morbo, quo annum amplius conflictatus eſt, diem ſuum obiit XII. Septembris 1382. cui Maria filia ſucceſſit, ut Vngarici referunt ſcriptores, cum quibus concordat Paulus de Paulo.

1382. Die 12. Sept. in aurora obiit Sereniſſimus Princeps Ludovicus Rex Vng. & hoc in Ternovia, unde translatum fuit corpus ejus in Albam Regalem, ubi 16. menſis fuit ſepultum, deinde cras hora tertiarum vid. 17. menſis præſentis D. Maria filia ſenior antedicti Regis in Civitate prædicta coronata fuit in Regem, in cujus coronatione multi milites facti ſunt.

Mariamque, non Reginam, ſed Regem nuncupatam hiſtorici cum Paulo conveniunt, ejuſque nomine Privilegia ſcripta reperiuntur; Eliſabeth tamen ejus mater negotia procurabat, prout fecerat, ex quo Ludovicus, ægrotare cœpit, proprioque nomine imperabat, ut ex pluribus Epiſtolis conſtat, quas Reginas ſcilicet Matrem, & filiam duobus annis quiete regnare permiſſas, ſcriptores referunt: exinde vero Paulum Zagabrien. Epiſcopum Steph. Vaivodam Tranſil. ejuſque fratrem Andream Stephanum de Symonthornia Ioan. de Korvat, & Io. Priorem Auranæ fæmineum regimen faſtidientes, nimiaque potentia Nicolai Garæ Palatini offenſos conſpiraſſe, & Carolo III. Regi Neap. Ungaricum Regnum obtuliſſe; Epiſcopumque Zagrabiæ, obtentu Romam eundi, clam Carolum adiiſſe, & cum eodem Segniam delatum, Zagrabiam veniſſe, ibique paululum ſubſtitiſſe, deinde Budam veniſſe, Reginas circumveniſſe, Coronaque Ungarica redimitum, tandem a Blaſio Forgach vulneratum. Viſſegradi obiiſſe, cadaverque ejus diu in clauſtro Sancti Andreæ inſepultum jacuiſſe tradunt. *Thuur. Bonfin.*

Sed cum ex tam brevi narratione res geſtæ percipi non poſſint, pro earum clariori intelligentia operæ pretium eſt aliqua ex monumentis Dalmaticis afferre: ubi enim primum Regem obuiſſe auditum eſt, Comites Breberienſes, & Corbaviæ opera Iadrenſium obſequium Reginis obtulerunt; ipſi vero Iadren. Archiepiſcopum & duos Legatos ad eaſdem deſtinarunt. *Script. Iad. 6. Octobr. Memoriale Pauli 8. Octobr.*

Sereniſſima & Excellentiſſima Princeps, & Domina noſtra naturalis, mittimus ad V. Majeſtatis conſpectum fideles noſtros Nobb. viros Andream de Griſogonis & Marinum de Orranis concives & Ambaſ. noſtros præſentium portatores, quibus commiſimus, ut una cum Reu. in Chriſto Patre D. Petro Archiepiſcopo Iadren: In Curiam Serenitatis V. pro ejus propriis negotiis accedente, quem ſuper his ſpecialiter rogavimus, Legationes ipſis impoſitas Majeſtati V. debeant ſuppliciter explicare; quapropter eidem Majeſtati ſupplicamus, quatenus dignemini relationibus dicti D. Archiepiſcopi & Ambaſciatorum noſtri parte fiendis, fidem, credulitatemque fidelitati noſtræ adhibere Dat. Iadræ X. Octob. Indictione 6.

Similes conſcriptæ.

D. Marchioni Brandeburgen.
D. Duci Opulen.
D. Cardinali.
D. Palatino.
D. Epiſcopo Quinque Eccleſien.
D. Zagrabien.
D. Nicolao de Zeech.
D. Gregorio Bubech.
D. Petro Bano.
D. Stephano Vayvodæ.

Cum autem in eorum numero, ad quos, ut apparet exemplum hujus Epiſtolæ miſſum eſt, Epiſcopus Zagrab. & Stephanus. Vaivoda fuerint (qui ambo a Reginis poſtea defecerunt) non vulgarem auctoritatem illorum in Aula fuiſſe conſtat: Quietas tamen res in Dalmatia & Croatia non fuiſſe argumento ſit Epiſtola Reginæ Eliſabeth Dalmatis ſcripta; Quæ donec vixit altera Eliſabeth mater defuncti Regis junior dicta fuit, ſed ea mortua, Mariaque filia coronata, ſenioris vocabulo appellari cœpit.

Eliſabeth D. G. R. Ung Pol. Dal. &c. fidelibus ſuis Rectoribus conſulibus & Communi Civitatum noſtrarum de Iadra, Sibenico, de Trag. de Spalato, & de Nona, ac aliarum in Regnis Dal. & Croatiæ conſtitutarum Salutem & gratiam. Noveritis quod nos Mag. Iohannem Biſſenum Comitem Veſpnum. in quibuſdam noſtris, & Regni noſtri negotiis, & agendis plene de noſtra intentione informatum ad veſtram fidelitatem decrevimus deſtinan. Quare veſtram fidelitatem petimus, & eidem mandamus, quatenus verbis & dictis præfati magiſtri Iohannis Biſſeni ex parte noſtra a vobis referendis fidem adhibeat credituram,

dituram, ſecus pro noſtra gratia non facturi. Datum Nitriæ 25. die menſis Octob. A. D. 1382.

Cui Iadrenſes reſponderunt.

Dominæ Reginæ Seniori.

Sereniſſima &c. Veniens ad nos pro parte Majeſtatis Veſtræ Magus Vir Magiſter Ioannes Biſſeno legationes Serenitatis Veſtræ eidem impoſitas virtute litterarum Excellentiæ veſtræ credential. nobis prudenter, & facunde expoſuit, præſertim a fidelitate noſtra ſuper quibuſdam conſervationem harum partium concernentibus conſilium expetendo, quibus quidem reverenter, & procliviter auditis, & intellectis, ac mature ruminatis, licet noſtra modica facultas ad tantum non extendatur, tamen ex debito noſtræ fidelitatis eidem diximus ad ſingula. Pro ut nobis pro honore M. V. & Sacri diadematis Ungariæ, ac pro ſalubriori conſervatione harum partium viſum fuit, & ſicut ipſe, qui hoc inſtanti de Iadra verſus alias Civitates Dalmatiæ iter arripuit Majeſtati veſtræ plenius explicabit. Datum Iadræ die 2. Xbris. 1382.

Ex qua Epiſtola deprehenditur animus Reginæ variis curis ſolicitus, ex Iadrenſium autem reſponſo ſuſpiciones quædam in partibus maritimis indicantur, qua de cauſa ab ipſis quoque Iadrenſibus (quamvis per relatos Amb. jam Regi Mariæ obſequium profeſſi eſſent) juramentum fidelitatis exactum fuit, ut Paulus refert & plenius ex ejuſdem regeſto patet.

Illuſtriſſimis & Excellentiſſimis Regibus & Dominabus noſtris D. Eliſabeth D. G. Reginæ Ung. Pol. Dal. & D. Mariæ eadem G. R. Ung. Dal. Croat. &c. Majeſtatum veſtrarum fideliſſ. Frater Thomas de Roſa Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia Abbas Mon. Sti. Griſogoni, Ottonellus de Diſcalciis de Padua ll. Doctor. Vicarius, ac Iohannes de Slorado, Saladinus de Saladinis, et Auguſtinus de Zigalis Rectores, nec non Conſilium majus et grande Communeque veſtræ Civ. Iadren. recommendationem humilem et proclivam Majeſtatibus VV. gratiſſimis nobis ad gaudium immenſum tranſmiſſis reverentia qua decuit receptis, ipſiſque publice ad intelligentiam omnium aſtantium perlectis in continenti exultanti animo, avidaque affectione parati omnes tunc in dicta veſtra Civ. Iadræ nobiles cives reperti ſecundum formam dictarum Serenitatum veſtrarum literarum in manibus Venet. et Egregii viri D. Nicolai Præpoſiti Eccleſiæ Sancti Petri de Poſega Licentiati in jure. Can. digniſſimi, Capellanique ſpecialis Exell. VV. nec non Magnifici V. D. Detrici Bubel locum tenentis Magnifici D. D. Emerici Bubel Regnorum veſtrorum prædictorum Dal. et Croat. Bani nunciorum et Ambaſ. M. M. VV. ſpecialiter deſtinatorum et deputatorum acceptantium, et recipientium tam nomine Mtum. VV. quam vice et nomine Sereniſſimæ et Excellentiſſimæ Principis et D. N. naturalis Dominæ Heduigæ inclitæ natæ junioris glorioſiſſimæ memoriæ q. Sereniſſimi Principis et D. N. Naturalis D. Lud. R. Ung. Pol. Dal. etc. Illuſtris ſicut Altiſſimo placuit abſque prole maſculina de medio ſublati ſucceſſorumque veſtrorum, et ejuſdem Illuſtris D. Heduigæ jure naturæ et ſucceſſorio, ac ordine genituræ, ſeu debitæ ſucceſſionis in dicto Regno Hung. ſuccedentium pariter et Sacræ Coronæ Hung. prædictæ ſolenniter et debitæ in ſignum veræ, ac debitæ ſubjectionis juramentum debitæ fidelitatis, et homagii perpetuo inviolabiliter obſervandum præſtavimus, et juramento ſigillatim ad Sancta Dei Evangelia corporaliter tactis Sacroſanctis Evangeliis et ſcripturis omnem fidelitatem, & ſubjectionem, nec non reverentiam pariter et honorem humiliter exhibere omnem legalitatem, fidelitatiſque conſtantiam et obedientiam perpetuam effectualiter obtinere, omnem proſperitatem, commoditatem, utilitatem, ſtatuſque et perſonarum ac Regni præſertim Hung. augumentationem omnimodam peroptare, omnem conſpirationem, conjurationem, proditionem tractatuum, et alia quæcunque tendentia ad læſionem, vel detrimentum, aut diminutionem aliqualem honoris, ſtatus, vel perſonarum cum ad noſtram et cujuslibet noſtrorum notitiam pervenerit, pro ut citius fieri poterit revelare, eiſdemque totis viribus et poſſe obviare effectualiter pariter et reſiſtere, et inſuper omnia alia, et ſingula facere, adimplere, quæ quilibet boni, veri, fideles, legaleſque nobiles cives et ſubditi facere, et adimplere tenentur et debent. Promittentes Nunciis et Ambaſ. prædictis acceptan. et recipien. nn. qq. ſa..præmiſſa omnia et ſingula integraliter obſervare adimplere et contrafac. vel venire, palam vel occulte quovis ingenio vel occaſione ſub indignatione Dei omnipotentis et omnium Sereniſſimarum ejus ac Majeſtatum ac Sacræ Coronæ Hung. prædictarum nomina autem illa, qui nobiſcum Abbate Vic. ac Rectoribus prædictis juraverunt et prom. ut ſupra ſunt hæc videlicet D. Paulus de Georgiis Regius Miles Comeſque Civit. uu. Siben. et Caſtri, Ioannes de Petriz etc.

Datum Iadræ in Palatio Comitatus die 2. men. Februarii Anno Incarnationis Domini 1382. Indic. 6.

Paulus vero in ſuo memoriali ſcriptum reliquit.

1382. *die 2. Feb. D. Nicolaus Præpoſitus de Paſcua, et D. Detricus Rubius in conſilio generali, in quo fuerunt Conſil. 78 transmiſſi pro parte Sereniſſ. RR. ſenioris et junioris Ung. videlicet Eliz. et Mariæ receperunt a ſingulis noſtrum in dicto Conſilio exiſtentium juramentum homagii et fidelitatis antedictis RR. DD. ſuper Sancta quatuor Evangelia tacto Miſſali.* *Poſega.*

1383. *die 8. men. Feb. fuit rixa inter Iadren. et Ung. qui debebant transfretari in Apuliam in ſubſidium R. Caroli cum Ioanne Bano, et nepote dicti Prioris Auranæ.*

Die 19. prædictorum anni et menſis defenderunt Iadren. bladum, carnes, et cæteras alias res, quas antedicti Ungari deprædati erant in villis Iadren. et hoc fuit in campo Archiepiſcopatus prope arcum.

1383 *die 1. Aug. applicuit Iadram. B. vid. D. Stephanus Lazchovich. Eodem anno die 24. Octobris applicuit Iadram D. Eliſ. Regina Ung. Senior, et D. Maria Regina junior, et D. ſoror Draga ſoror ſua cum cæteris Prælatis, et Baronibus eorum vid. cum Cardinali Epiſcopo V. Eccl C. . . no Bez Ban. et Henrico Lazchovich B. noſtro et multis aliis.*

Eodem anno die 28 Octob. Caſtrum Auranæ reddidit ſe quod modicum prius rebellaverat juſſu Ioannis de Paliſna olim Prioris Vranæ.

 Eodem

Eodem anno & menſe die ultimo D. Regina antedicta præcepit D. Henrico Bano Prædicto ut acciperet unam clavem arcæ argenteæ ſuper arcam S. Simonis prædicti

Eodem anno die 4. Novem. receſſerunt a Iadræ antedicta Regina cum Prælatis & Baronibus ſupraſcriptis euntes Auranam.

Eodem anno die 16. men. Novem. D. Vladislavus Caſtellanus & Vic. Iadræ præſentavit nobis pro parte DD. Reginarum antedictarum clavem arcæ S. Simeonis, ut per Regimen ſervaretur, & data fuit mihi Paulo de Paulo tunc Rectori prædicta clavis, ita quod primus Rector qui incepit ſervare dictam clavem mro. DD. RR. prædictarum ego fui.

Ex quibus apparet, Reginas ſubſidia quidem Regi Carolo tranſmittere perrexiſſe, ſed Ioannem de Hericart, vel de Paliſna (quem de Horvati Scriptores dicunt) jam tum novas res molitum, qua de cauſa Reginas Iadram veniſſe, Auranamque, quæ obſequium detractabat recepiſſe, cujus autem partes tunc Paliſna ſecutus ſit, nuſquam apparet quietas tamen res etiam poſt Reginarum, diſceſſum in Dalmatia non fuiſſe arguunt ea, quæ idem Paulus refert.

1384. *die 15. Madii applicuit Iadram novus Banus D. Comes Thomaſius de Sancto Georgio.*

1384. *die 8. men. Iulii revelata fuit pro ditio, quam volebant facere Zaninius Draperius, Dancarolus cognatus ejus, & Petrus Francalanca, una cum Miſcolo Miletich. die XI. dicti menſis prædicti Zanetus, Drancarolus, & Petrus in hora tertiarum fuerunt traſſinati per Civitatem, & capita eorum fuerunt amputata in platea Iadræ, & corpora ipſorum ſeparata a capitibus, ibi ſteterunt per totam diem uſque ad veſperas. Die 18. dicti men. creati fuerunt Iudices inter & creditores dictorum proditorum f Ioannes de Petrizo, f Damianus de Regna, & ego Paulus d Paulo, quibus data fuit auctoritas vendendi bona eorum & ſolvendi creditoribus.*

1384. *die 18 men. Iulii contracta fuit unitas inter D. Thomam de Sancto Georgio Dalma. et Croat. Banum, & Commune Civ. Iadræ ſemper ad fidelitatem Coronæ S. R. Ung. & DD. NN. RR. vel D. Mariæ R. Ung. D. Eduigæ ſororis ejus, ac D. Elizabeth matris earum, quæ unio fuit firmata Sacramento præſtito die eodem ſuper* Sanctæ. *brachio S. Griſogoni Martyris, & alias res, quas ſuper altari in Eccleſia Barbaræ per ipſum D. Banum corporaliter & per f Saladinum de Saladinis Franciſcum de Cedul. & Coxam de Begna Rectores Iadræ cum 23. nobilibus de Conſilio dictæ Civ. totius Communitatis noſtræ.*

Ex quibus ſicuti Stephani Lazovich (quem ex Wayvoda Tranſilvano Banum Dal. & Croatiæ Elizabeth inſtituerat) mutatio, ejuſdem a Reginis alienationem, conſenſumque cum Paliſna arguit, ita repetita juramenti exactio, ſuſpiciones Reginarum auctas indicat, & cum in ambabus Eduigis quoque nomine exactum fuerit juramentum, ideo ſucceſſionem Ludovici filiabus ab aliquo inſidiatam fuiſſe conjici poteſt, quod de

Script. Trag. 1388. 15. Iunii.

alio, quam de Carolo III. Neap. Rege, qui unicus ex maſcula prole Caroli II. ſuperſtes erat, præſumi non poteſt; cum Ludovicus ipſe quoque idem ſuſpicatus ſit, qui antequam eundem Carolum ex Ungaria dimitteret ſacramento obſtrinxerat Ung. & Poloniæ Regna non affectaturum, ut ex Thed. a Niem refert 1381. *n.* 1.
Rain. Primas ergo turbas in Dalm. & Croatia Paliſnam, qui cum Carolo militaverat moviſſe dicendum eſt, quas Reginæ advenientes ſuppreſſerunt, Carolumque tunc ab Andegeven. impeditum, nihil movere auſum, ſed aliis atque aliis Baronibus, quos ſupremus favor Palatini a gratia Regia extrudebat, Paliſnæ accedentibus, cum interim Carolus Andegavenſem obſediſſet, majoremque Regni Partem recuperaſſet ſupplicium de proditoribus Iadræ ſumptum a Paulo memoratum, conjuratos, ut aditum Carolo Regi pararent, Iadram intercipere tentaſſe arguit, qua non ſuccedente Epiſcopum Zagrab. clam profectum Carolum evocaſſe, ut ſcriptores referunt, dicendum eſt: Carolus autem rerum Ungaricarum conſcius, cum Iadram (ob arcem quæ a Reginali præſidio detinebatur) appellere auſus non ſit, Segniam delatus in Croatia, ubi Banatum exercuerat ſubſtitit, eumque conjurati ſibi omnia proſpera nunciarent, Budam venit, Reginas circumvenit, coronatusque Albæ fuit, in Dalmatia tamen pro Rege habitus non eſt, nomenque Reginæ Mariæ continuatum fuit, ſed cum Regnare non permitteretur pro Regnante *impedita Regina Maria* ſcriptura Spaleti 1385. 13. Octob. exprimit; Paulus autem de Caroli adventu, coronatione, & morte nihil ſcriptum reliquit. Careſinus vero rem breviter tradit.

Eliſabeth Regina Uxor q. dicti Regis Ludovici una cum Maria filia ejus Regimen Hung. gubernabat, quæ quidem Maria appellatur Rex Hung. &c. Iam dictus Carolus ad ſuaſionem Hungarorum, & Dalmaticorum non contentantium ſe de regimine Mariæ ſupradictæ & Sigiſ. ſponſi ejus, ſe tranſtulit cum duabus galeis ad partes Dalmatiæ, inde in Hungariam, ubi extitit de eodem Regno diro omine coronatus. Nam paucis diebus interjectis in Camera præfatarum Reginarum confidenter exiſtens, fuit a quodam nequam lethaliter gladio in capite vulneratus. Tandem amiſſo oculo, vitam retinebat, quæ quomodocunque fuerit, extitit ſibi immaniter ablata; ſic non contentus uno Regno utrumque cum vita amiſit.

Ex quibus concludi poteſt quod quamvis nulla Civitas Dalmatica publico nomine Caroli nomen coluerit, plures tamen Dalmatas eidem adhæſiſſe ex Caraſim dictis, relataque a Paulo proditione detecta, & ſubſequenter nominibus eorum, qui poſt mortem Caroli in Apulia cum Bano aufugerunt, ut mox refertur.

Mortuo Carolo cum Reginæ timorem excuſſiſſent, ad inferiora Regni ordinanda

nanda ſe convertunt, ſolitis Aulicis comitantibus, cumque prope Diacum perveniſſent a Ioanne Horvati Bano captas Nicolao Palatino, & Blaſio Forgach capitibus amputatis Eliſabetham in Bozotam amnem demerſam, Mariam vero in Croatiæ Caſtello Crupa nuncupato deportatam, tandem ab eodem Bano dimiſſam ad ſponſum Sigiſmundum (qui hoc interim, e Bohemia redux, Budam occupaverat) rediiſſe an. 1386. Scriptores Ungarici uniformes referunt; captivitatem quidem Reginarum Palatinique & Forgacii necem Careſinus quoque refert; de Eliſabethæ autem ſubmerſione locoque captivitatis Mariæ, ejusdemque liberationis modo, & tempore diſcrepat, nam loco relato ſequitur.

Exiguo lapſo tempore dum ipſa Regina Eliſabeth cum Rege Maria filia ſua, & cum Nicolao Magno Comite Palatino, & aliqua Comitiva deſcenderet ad partes Dalmatiæ fuit per inſidias a Ioanne Bano & priore Auraniæ fratre ſuo aliisque complicibus rebellibus capta cum filia, captis, & partim occiſis Baronibus & gentibus comitantibus eas, inter quas gladio extinctus fuit idem Nicolaus Magnus Comes Palat. ductis captis matre & filia apud Iadram. Subſequenter ipſa Regina Eliſabeth extitit in carcere proh dolor interfecta. Rex autem Maria diu detenta fuit in carcere Caſtrinovi per eosdem Ioannem B. & Priorem Auran. fratres, intendentes eam Neapolim tranſportare, ut in fortiam Margarithæ uxoris olim dicti Caroli, qua in ipſius Mariæ necem cupidiſſime anhelabat. Regnum Hungariæ magno turbine verſabatur. Ducale Dominium omiſſis notabiliſſimis injuriis, ac moleſtiis ſibi per Ludovicum olim Hung. Regem indebite & injuſte illatis, abhorrens ex propria virtute execrabilem nequitiam, & læſæ Majeſtatis crimen commiſſa per vaſallos contra eorum dominos naturales, providit mittere nob. V. Pantaleonem Barbo Ambaſciatorem in Hungariam adhortando Barones ad conſtantiam Coronæ, cujus longa mora utiliſſima fuit ad reformationem Regni, nam ſapientiſſime ſe geſſit cum honore Coronæ, ac Ducalis Dominii. Tandem ſuis pertinentiſſimis, & evidentiſſimis rationibus induxit Barones ad coronandum in Regem Hung. Prælibatum Sigismundum Regis Mariæ detentæ maritum & ſic 1387 ultimo Martii in Dominica Palmarum extitit in Alba Regali ante Atare Beatiſſimæ Mariæ diademate ſolemniſſime coronatus, qui in ipſa coronatione, motu proprio, eundem Panthaleonem militari cingulo merito exornavit. Rex itaque atque Regnum diu laboravit pro Regis Mariæ liberatione, ſed omnia remedia penitus erant invalida, niſi fuiſſet benignitas Ducalisque Venet. potentia; quæ miſit N. V. Ioannem Barbadico Capitaneum cum Galeis optime armatis, qui diligentiſſime non ſolum attentiſſimam cuſtodiam maritimam adhibuit, ne ipſa Rex Maria transveherentur, verum etiam potenter deſcendens in terram, adeo expugnavit & arctavit ipſum Priorem Auranæ, quod per vim coegit eum ad reſtituendum ipſam, quam ſuper galeis duxit ſegnam a carceribus & morte turpiſſima liberatam, ipſa vero in ſignum perpetuæ charitatis omnino voluit eundem Io. Barbadico Capitaneum qui tam ſtrenue laboraverat pro eadem militari cingulo inſignire. Ipſe quoque Capitaneus ſe transferens cum galeis ad caſtrum Scardonæ per rebelles Coronæ occupatum, quamvis inexpugnabile foret, & gentibus multis fulcitum, ipſum obtinuit per vim belli, aſſignando ipſum Regiæ & Reginali Majeſtati. Ducalis Excellentia ad dictas Majeſtates ſex Ambaſciatores ſolemnes ſcil. NN. VV. Leonardum Dandulo militem procuratorem S. Marci, Iacobum Delphino militem, Paulum Mauroceno, Petrum Bragadino, Marinum Maripetro, & Remigium Superantio ad congratulandum de Reginali liberatione transmiſit. qua quidem congratulatione die Iovis 19. Iunii 1387. facta, & digniſſime accepta, quatuor ex eis juxta ordinem datum Venetias revertuntur, remanentibus duobus ex eis ſcilicet Leonardo, Dandulo & Paulo Mauroceno ad ſociandum Reginalem Majeſtatem uſque ad Sereniſſimum D. Regem. Primo igitur Iulii ſubſequentis ſociarunt eam uſque Yſagabriam, ubi invenerunt Dominum Regem, & eundem Panthaleonem Barbo militem qui venerant obviam Reginali Majeſtati. Celebrata quoque ibi magna ſolemnitate, ipſe D. Rex jam dictum Dominum Paulum Mauroceno ad honorem militiæ ſublimavit, ſubſequente Regia & Reginali Excellentia, ipſique tres Ambaſciatores ſcilicet Leon. Dand. Paul. Maur & Pantaleo Barbo milites, Budam cum eximia lætitia pervenerunt de ſtatu & quiete Regni ſapientiſſime providentes.

Quibus conſentit Paulus de Paulo.

Die 13. Ianuarii 1387. (Banus) receſſit & die 16. ejusdem menſis reverſus eſt Iadram, eodem die hoc eſt 16. Ianuarii applicuit novum quod Domina Regina ſenior obiit in Caſtro Novigradi in captivitate. Die 22. menſe Februarii Dominus Epiſcopus Sagabrienſis, & C. Thomas frater Domini Prioris, & Bani iter arripuerunt verſus Apuliam cum quibus ivit Dominus Paulus de Gregoriis & cæteri alii Nobiles de Iadra & cras die ſequenti receſſit verſus Croatiam D. Ioannes Banus.

1387. *die Sabbati 9. Februari fertur, quod corpus prædictæ Dominæ Reginæ fuit portatum Iadram, & repoſitum in Monaſterio Sancti Griſogonii. Eodem anno die 5. Martii hora tertiarum fuit in Iadra terræmotus magnus.*

1387. *die 4 menſis Iunii de mane Sereniſſima Princeps & Domina noſtra naturalis Domina Maria Regina Ungariæ liberata fuit a captivitate, & exivit de caſtro Novigradi in quo detinebatur & die Veneris ſequentis ivi ad eam Nonam, & die craſtina die Sabbathi locutus fui Majeſtati ſuæ, & die Lunæ immediate receſſi a Nona licentiatus ab ea, poſtea die Sabbathi inde ſequentis die ſcilicet 15. prædicti menſis receſſit a Nona cum galeis Venetorum & applicuit Segniam, cras die Dominico, unde receſſit die Lunæ prima Iulii, & die Iovis in nomine Sanctæ Trinitatis conjunxit ſe cum Rege Illuſtri conſorte ejus.*

Quæ de coronatione Sigiſmundi refert Careſinus, ea comprobantur per

plura Privilegia a Sigiſmundo conceſſa, in quibus annos Regni Ungariæ exprimit, ut per epiſtolam ejusdem ſtatim poſt coronationem datam quæ talis eſt.

Sigismundus Dei Gratia Hungariæ Dal. Croatiæ &c. ac Marchio Brandeburgenſis fidelibus ſuis univerſis Nobilibus & alterius conditionis hominibus in Regnis noſtris Dalmatiæ & Croatiæ exiſtentibus ſalutem & gratiam. Fideles noſtri dilecti, licet Ioannes de Hericart pridem Banus & Ioannes . . . & gerens ſe pro Priore Aurannæ ſacræ Coronæ & Regni Hungariæ & noſtræ Majeſtatis ſpeciales Æmuli in Regnis noſtris grandia hactenus commiſiſſent ſcelera, & jam ut communis aſſerit relatio ſe perpetrare quod non credimus diſponunt. Tamen altiſſimo annuente in brevi una cum fidelibus noſtris Prælatis, & Baronibus Regni Hungariæ delib. opportuna adhibere obſtacula, & tales noſtros rebelles de eorum protervia, digne emendare, qua re requirimus veſtræ fidelitatis univerſitates vobisque ſerioſius committentes quatenus in fidelitate qua hactenus ſacrorum Regum tempore veſtri prædeceſſores ac etiam vos fideles fuiſtis & adhuc vos eſſe firmiter ſperamus, perſiſtere debeatis, eisdem ipſis æmulis viriliter reſiſtendo, de quo vobis, & cuilibet veſtrum volumus generoſius reminiſci. Datum Budæ in die Cœnæ Domini Anno D. 1387.

Receptæ die 14. *Maji.*

Quæ vero de Maria e captivitate Caſtri Novigradi liberata Nonam veniſſe ambo aſſerunt, ejusdem Epiſtola data Luchæ loco inter Novigradum & Nonam ſito comprobat.

Nos Maria D. G. Regina Ung. D. Cro. &c. vobis fidelibus noſtris dilectis Comitibus Civitatum noſtrarum Sibenici, Spalat. & Trag. Salutem & gratiam. Quia ad veſtram fidelitatem duximus transmittendum Nob. V. Thomas Sovich de Sibenico pro aliquibus noſtris Legationibus per ipſum vobis exponendis, cui fidem pleniſſimam adhibeatis. Datum Luchæ in villa Dolac die 4. *menſ. Iunii* 1387. *ſub ſigillo Butcho Comitis Corbaviæ Curiæ noſtræ Magiſtri Oſpatini his propterea ſtuduimus facere ſigillari ſigilli prædicti Oſpatini Curiæ noſtræ quia ad præſens ſigillo caremus.*

Receptæ die 6. Iunii.

Ex ſuprarelatis ergo apparet Reginas captivas Novigradum ductas, ibique ſeniorem mortuam, vel necatam, indeque Mariam Nonam primo, deinde Segniam, & inde in Ungariam anno 1387. perveniſſe, non anno præcedenti, ut Ungarici referunt Scriptores.

Quid autem Dalmatæ ante liberationem Reginæ egerint, in patriæ chronico declaratur, poſtea vero quamvis Sigiſ. Regio nomine uteretur, a Dalmatis tamen pro Rege non habebatur; nam Marchionem, & maritum Reginæ Mariæ tabulæ publicæ anni 1387. diei 28. Octobris exprimunt, at communicata eidem ab uxore Corona, Sigismundum ſimul cum Maria Regnare ſcribi cœptum eſt die 21. Decembris ejusdem anni. Hæc de Reginarum captivitate & Mariæ liberatione memoriæ repe
riuntur.

Quod autem Careſinus de Bano qui Mariam Neapolim transportare voluerit, tradit, id inveriſimile non eſt; nam capita Palatino & Forgachio amputata eodem miſſa fuiſſe Hector Pignatellus in ſuis diariis ſcriptum reliquit.

Regem quoque Boſnæ Mariam inquietaſſe, & a Sigiſmundo aliquas Civitates Dalmaticas avertiſſe ſcripturæ Dalmaticæ docent.

Ideo quomodo Boſna in Regnum evecta fuerit, quæque regiones in Regno Boſnenſi comprehenderentur, indagare oportet.

CAPUT III.

De Regibus Boſnæ Rebuſque ab eisdem in Dalmatia & Croatia attentatis.

DAlmatiæ partem Orientalem Serblos occupaſſe, ab eisdemque Serbliam, ſive Serviam nuncupatam, juriſque Imperii Orientalis fuiſſe relatum eſt lib. primo cap. 12. & 15. quam ſicuti Drinus fluvius in Scardo monte ortus & in Savum influens mediam fere ſecat, ita partem Occidentalem Boſnam dictam Ioannes Cinnamus teſtatur lib. 3.

Drinum. *Ad Savum cum veniſſet (ſcilicet Emanuel Imperator) ad illud inde flumen deflectit nomine Drunam quod ſuperiori e loco factis oſtiis Boſtnam a reliqua Servia dividit, cæterum Boſthna imperio non ſubeſt Serviæ Archizupano, ſed gens tum temporis moribus ſuoque magiſtratu agebat.* Ab antiquo tamen Boſna erat tantum ea regio mediterranea per quam Boſna flumen labitur, & in Savum influit, de qua Conſt. Porphir.

De adm. Imp. C. 32. *De Serblis. In agro vero Boſonæ Catera & Deſnec* quam ſicuti ab Imperio Orientali avulſam teſtatur idem Cinnamus, ita quomodo ad illas circumvicinas regiones extenſa, maritimam quoque Occidentalem partem Serviæ complexa, Regnum Boſnæ dicta fuerit, nemo tradit; ſed cum in eadem parte maritima flumen Rama in Naronem influens, regioni per quam labitur nomen det, quam ſicuti ab an. 1138. Belam Cœcum Ung. Regem poſſediſſe, Ramæque titulo ſucceſſores ejus uſos conſtat, ita eandem Ungari in ſui Privil.
poteſtatem redigere non poterant, niſi R.R. Ung.
intermedias Boſnam in mediteraneis, vel Chulmiam in maritimis Croatiæ conterminas prius habuerint: Chulmiam autem poſterioribus temporibus

An-

lib. 4. Andream tunc Dal. & Croatiæ Ducem
cap. 2. acquiſiviſſe ex relatis conſtat; ideo Boſnam in Ramæ titulo incluſam fuiſſe dicendum eſt, cum ejus pars ſuperior vulgari vocabulo Slavonico Varboſanie dicta eidem contermina ſit, quod ab eodem Cinnamo elicitur, nam libro 3. ait.

His cognitis rebus, ſimulque intellecto Boritzen Boſthnæ regionis Dalmaticæ Exarchum, qui ſocius in bello fuerat Peonarchæ in ſuam redire ditionem Imperator fortiſſimos militum delectos ad conſervandas cum Boritze manus dimittit.

Ex quibus dignoſcitur Boſnenſem Exarchum Ungarici juris fuiſſe, antequam Andreas Chulmiam acquireret, idque Thuuroz confirmare videtur, qui de geſtis Sigiſm. Regis Ung. cap. 65. Boſnam ab Ungaris Ramam vocari ſcribit. Hanc Bani ſive Duces rexere, nam Cu-
Rain. lini Bani Boſnæ meminit Innoc. III. Ni-
1200. n. noslavi Archidiaconus Spalat. Bela
46. frater Stephani IV. deinde Eliſabetha
cap. 47. quoque mater Ladislavi Cunni Regum
Rain. Ungariæ Ducatus titulo habuerunt, ſed
1171 n 31 eodem Ladislavo occiſo, dum de Coro-
1280. n. 8 na Ungarica diſceptabatur, Stephanus
1291. Rex Raſciæ Boſnam occupavit, quam
n. 43. deinde Paulus Banus Dal. & Croatiæ, Carolo Regi Ung. recuperavit, Banique titulo ipſe & filius ejus Mladininus habuit, uſque quo ab eodem Rege Mladinus depoſitus captusque fuit, ut rela-
lib. 4. tum eſt. Stephanus deinde in Banatu ſuc-
cap. 13. ceſſit, qui cum habuerit uxorem Eliſabetham ex ſanguine Regio Poloniæ, ob idque affinis Regi Carolo, (qui aliam Eliſabetham Ladislavi Lochici Regis Poloniæ filiam uxorem habebat, effectus eſt, Boſnam titulo liberi Principatus poſſedit, ut ex Epiſtola, quam eidem Tragurienſes ſcripſere apparet, cujus inſcriptio talis eſt.

Magno & potenti Domino, Domino Stephano Libero Principi & Domino Boſnæ, Uſſoræ, Salæ, & plurium aliorum locorum atque Chelmi Comiti 1326. 12. *Iunii.*

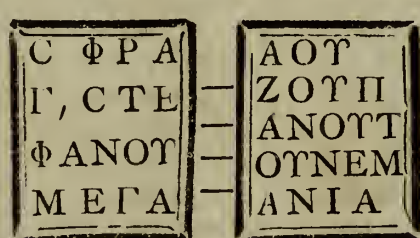
Quæ nomina cum totam fere partem Serviæ Occidentalem citra Drinum comprehendant, abinde eandem partem Serviæ ſolius Boſnæ nomine dictam fuiſſe conjici poteſt, quamvis ipſe Stephanus dictis titulis uteretur, ut videre eſt in conceſſione Stagni & Peninſulæ Neſti Raguſinis facta ab eo, tamquam Chul-
1333. miæ domino; Regni tamen Ungarici be-
15. Febr. neficiarium fuiſſe ex pluribus Epiſtolis Pontificiis a Rainaldo, & Wadingo traditis conſtat, qui relatis ſolicitudinibus Summorum Pontificum de hæreticis & Schiſmaticis e Boſna expellendis, ſubdit
1337. Rain. Bened. ſuſpicatum Stephanum
n. 30. (Stipocium dictum) Banum impiis ſtudere, ſuaque potentia illos tueri, ob id finitimos Croatiæ Comites ſcili. Neliptium C. Tininii, Budislaum, Gregorium, & Paulum C. Corbaviæ, Duymum & Bart. C. Segniæ, Gregorium Cliſſiæ, Paulum Oſtrovicæ, & Conſtantinum Cluci ſolicitaſſe ad fulciendos ſua potentia & auctoritate, fidei cenſores; huncque Stephanum quouſque vixit Bani titulo uſum conſtat, cujus nepotem ex
fratre, itidem Stephanum cognomina- 1369.
tum Tuartkum in Banatu ſucceſſorem n. 12.
a Ludovico Rege Ung. corona Boſnenſi inſignitum Maurus Orbinus refert; ſed cum is, ejusque ſucceſſores titulis Regis Raſciæ & Boſnæ uſi ſint, quomodo Raſcia in Regnum evecta fuerit referendum eſt.

Orientalis Serviæ pars ſicuti juris Imperii Græcorum erat, ita ejus Præfectus Græco Slavo vocabulo Megajupanus appellabatur; ſed capta a Latinis Conſtli. cum Ioannicius Bulgariæ Dominus pleraque Græcorum loca in Thracia occupaſſet, Andreas quoque Ung. Rex pulſo Stephano Neemania Megajupano Vulchoque ſubſtituto reliquum Serviæ occupavit, Serviæque titulum ſumpſit, & cum Ioannicius Coronam Regni Bulgarici ab Innoc. III. peteret, Megajupanus quoque Serviæ idem petiit, ſed Andrea
id non probante, re tunc dilata Hono- *Geſta In-*
rius ejus ſucceſſor vitato Serviæ nomi- *nocentii.*
ne quo Andreas utebatur, Raſciæ nomine, quo eadem pars Orientalis Serviæ dicebatur, a flumine Raſca per eandem labente ita denominata conceſſit, ut Archidiaconus refert cap. 62.

Eodem tempore Stephanus Dn. Serviæ, ſive Raſciæ qui Megajupanus appellabatur miſſis Apocryſiariis ad Romanam ſedem impetravit ab Honorio Summo Pontifice Coronam Regni; direxit namque Legatum a latere ſuo, qui veniens coronavit eum, primumque conſtituit Regem terræ ſuæ.

Additque Dandulus lib. X. part. 30.

Stephanus quoque Dominus Raxiæ, & huic, qui Megajupanus appellatur; dum neptem quondam Henrici Danduli Ducis accepiſſet in conjugem, ex ſuaſione uxoris, abjecto ſchiſmate, per nuncios a Papa obtinuit, ut Regio titulo decoratus eſſet, & per Legatum ad hoc miſſum una cum conjuge coronati ſunt. hujus Stephani Megajupani extat ſigillum quod Archidiaconi, & Danduli relata comprobant.



Succeſſere alii Reges ex eadem ſtirpe uſque ad Stephanum Magnum cognominatum, qui pluribus provinciis Græcorum occupatis Imperator Romaniæ dici voluit, Uroſiumque filium Regem Raſciæ nuncupavit, ſed eo mortuo, ex inertia filii Imperium a variis proceribus occupatum fuit, & Vucchaſſimus Regni Raſciæ titulum uſurpavit, ſed cum loca Regno Ungariæ contermina hæreticis & ſchi-

ſchiſmaticis plena eſſent, Carolum, & deinde Ludovicum Reges Ungariæ pluries bellum Raſciæ intuliſſe ex relatis a Rainaldo, & Vadingo conſtat; qua occaſione Banum Boſnenſem victo Vuchaſino Rege Raſciæ titulum ſumpſiſſe conjici poteſt anno 1376. ut Orbinus refert, cum anno 1374. Tuartkum Helenæ filium adhuc Banum Boſnæ titulum habuiſſe memoria reperiatur, hoc modo ergo Banus Boſnenſis titulum Regni Raſciæ Ludovico conſanguineo & affine juvante vel permittente ſumpſit; ſed cum in Boſna ipſe & ſucceſſores ejus reſiderent, Reges Boſnæ dicti fuerunt; primaque hujus Regis Raſciæ memoria reperitur in Epiſtola Mariæ Reginæ Ungariæ ad favorem Raguſinorum ſcripta, quæ talis eſt.

Nos Maria D. G. Regina Ung. Dal. Croatiæ &c.

Notum facimus tenore præſentium quibus expedit univerſis, quod fideles noſtri Rector, Iudices Conſilium & Commune Civitatis noſtræ Raguſii miſſis ad noſtram Majeſtatem providis viris Petro de Gondola, & Stephano de Luccaro eorum concivibus nunciis & Ambaſciat. nobis humiliter ſignificarunt, quod nonnulli forent homimines in dictis Regnis noſtris Dalm. & Croat. qui vinum & ſalem ad quoddam Caſtrum de novo per D. Regem Raſciæ & Boſnæ inter prædictam Civitatem noſtram Raguſii & Civitatem noſtram Chatari appellatam in loco Dracavizza nominato conſtructum, & etiam ad alia loca inconſueta contra libertatem & antiquam conſuetudinem ipſius Civitatis noſtræ Raguſii, & in opprobrium & diminutionem jurinm ejusdem Civitatis noſtræ portarent & deferreut, ſupplicant nobis, ipſis ſuper hoc providere de remedio opportuno. Nos itaque volentes dictam Civitatem noſtram Raguſii in ſuis libertatibus, & conſuetudinibus antiquis illibate conſervare, ut exinde dicti Cives noſtri diſcant ſub Principe glorioſo devoti famulari, atque ab ipſis utilitatibus, & honoris materia, lucrumque fructiferum Regiæ perveniat Majeſtati de conſilio, conſenſu & beneplacita voluntate Sermæ. & Exmæ. Principis Dæ. Eliſab. præmiſſa D. G. R. Ung. Pol. Dal. &c. genitricis noſtræ cariſſimæ Prælatorumque & Baronum R. Noſtri præmaturo ſancientes duximus committendi, ut a modo, & deinceps nullus incolarum Regnorum noſtrorum memoratorum vinum, & ſalem prædictum caſtrum Novum in loco Dracavizza, ut præfertur conſtructum, & ad alia loca inconſueta contra antiquam libertatem, & conſuetudinem dictæ Civitatis noſtræ Raguſii & diminutionem jurium ejusdem Civitatis noſtræ portare præſumat, vel deferre ſub pœna amiſſionis & privationis vinorum & ſalium prædictorum, & hoc voluimus in foris & locis publicari in dictis Regnis noſtris Dal. & Croatiæ palam ubique facere proclamari, prout etiam in formam noſtri Privilegii redigi faciemus, dum nobis eædem in ſpecie fuerint reportatæ. Datum Budæ ſub magno noſtro ſigillo ſabbatho prox. poſt quindenas feſti Paſchæ Domini Anno ejuſdem 1383.

Ex qua dignoſcitur quod ſicuti Tuartkus vivente Ludovico, favore Amitæ Eliſabeth plurima loca ſimul cum titulo Regni Raſciæ conſecutus fuerat, ita eo mortuo ſpretis Reginis res novas molitus ſit; nam Baronas ab eiſdem deſciſcentes, fovit, & a Ioanne de Hericart Bano Dal. & Croatiæ ad ejus opem confugiente. Cliſſam recepit, Catarum quoque eodem tempore conſecutus Spala- 1387.
tenſes terra marique moleſtare non ceſſabat, qui Ungaricis deſtituti auxiliis cum Sibenicen. Scardonen. & Breberien. contra Regem Boſnæ & Banum fœdus iniverunt; Tragurienſes vero, qui uſ- 1388.
que ad illud tempus cum Boſnenſibus 6. Octob.
& Bano amicitiam coluerant, ſe declarare non audentes, fœderi accedere noluerunt, ſed neutralitatem ſervare ſtudentes, pacem inter Boſnen. & Spalat. ſe tractaturos obtulerunt, cumque Comes Hervoiæ (de quo pluries mentio fienda eſt) Regis Boſnæ Legatus Tininium veniſſet, Trag. requiſiti Legatum ad eum miſerunt, poſtulatis tamen ejuſdem deditionem petentis aſſentiri noluerunt; ſed cum Spalat. Sibenicen. & aliis varios tractatus habuerunt, qui in longum protracti fuerunt, ut in patriæ Chronico, quo tempore ab amico Rege nuntium victoriæ de Turcis habitæ receperant.

Nobb. et circumſpectis viris Dominis Poteſtati Iudicibus Conſilio Civit. Trag. Amicis cariſſimis Steph. Tuertho D. G. Raſciæ, Boſnæ maritimæque &c. Rex. Amici cariſſimi quod noviter his diebus Rex Regum, et Dominus omnium cuſtos noſtrum qui ſemper ſuos adjuvat, ſalvat, protegit, et defendit, nobis populo ſuo oſtendit relatu, laudeque dignum memorandum, venerandum inſuper, et colendum omnibus vobis præſertim ejus cultoribus ad ſui laudem et gloriam, et honorem, ut ſitis et gaudii, ſicut in hoc adjuti et participes gratiæ ſuæ fuiſtis, in ea quæ in Chriſto Ieſu omnium jungit animos alterutrum, nunc duximus intimandum, nam illum ſuperbum Sathanæ filium et miniſtrum Chriſti nominis, et totius humani generis, populi maxime Chriſtiani et orthodoxæ fidei inimicum perfidum ſcilicet Ameratum, qui ſibi jam multas ſubjecerat nationes, et quotidie cervicem ut aſpis arrecta, et ore, ceu vipera panſo virus evomere pro viribus ſatagebat, nitebatur, et intendebat cunctos Chriſticolas et cultores dictæ fidei perturbare, invadere, opprimere, el delere, quique jam venerat terras noſtras de facto turbatum diſpoſitus, et intendens, et poſt invadere veſtras cum duobus filiis et ſequacibus ſuis Turcis. Eya tandem inito cum eis bello die 20. Menſis Iunii proxime præteriti Dei dextera adjutrice et nobis propitia aſſiſtente, obtento penitus cum triumpho campo conflximus, devibimus, et humi proſtravimus interemptos. paucis demum ex ipſis ſuperſtitibus remanenticus, Dei laus licet cum aliqua ſtrage noſtrurum, attamen non multorum, quod præſentibus ecce vobis veluti noſtris benevolis, et ami is ex quadam confidentia de amicitia veſtra ſumpta per noſtrum hominem et nuntium ſpecialem earum videlicet oblatorem ad exultationem, et gaudium nunciamus et nos offerimus ad omnia vobis grata libenter et libere facienda.

Datum

Datum in Aula noſtra Suthiſte die pr. men. Auguſti A. 1389.

Poſt quam victoriam ad majora aſpirans Tuartkus miſſo exercitu Ungaros Uranam obſidentes recedere, Nonamque
Paul. ſe recipere Coegit, & Oſtrovizam rece-
1389. pit.

11. Nov. Spalat. autem cum Sibenicen. multo-
13. Xbris ties Tragurii convenientes de rebus ſuis invicem conſulebant, & cum Ungarica auxilia a Sigiſmundo & Maria multoties in vanum imploraſſent, multaſque proteſtationes ob id feciſſent, a Rege Boſnæ terminum obtinuerunt, *donec ex Ungaria redirent miſſi, ne reputarentur infideles*, quo tranſacto eidem ſe dediderunt, Privilegiorumque Ludovici confirmatio-
1390. nem obtinuerunt: Tuartkus autem ti-
8. Iunii. tulis Raſciæ & Boſnæ, maritimam addidit, in qua comprehendebatur quod olim Chulmiæ nomine poſſederat, & nunc Herzegovina (a Germanico verbo quod Ducatum ſignificat, & latine Ducatus ſancti Sabæ) dicitur; cui acceſſit quidquid in maritimis tam in Croatia, quam in Dalmatia habuit, puta Chliſſam & Oſtrovizam in Croatia, Spalatum, Trag. Siben. Pharum, Brachiam, & Catarum in Dalmatia; Anno ſequenti Rex Tuartkus moritur, cui ſucceſſit Stephanus Dabiſcia, qui quamvis Trag. Privilegia
1392. Confirmaverit, tamen ab omnibus pro
25. Apr. Rege acceptus non fuit; Nam Vuch Vulchi Banus Boſnæ Sigiſmundo adhærens captivato Priore Auranæ cætera loca in Croatia recuperavit; ſed cum Regina Maria eodem anno deceſſiſſet, ob id Regnum vacare Trag. tabulæ exprimant, prout & anno ſequenti, quo pacem inter Sigiſmundum & Dabiſſiam agitatam tradunt, eandemque concluſam ex Sigiſ. Privilegio elicitur.

Sigiſ. &c. fidelibus ſuis egregiis et generoſis mag. VVockmer filio Zeme et fratribus, nec non filiis fratrum ejuſdem de domino ſalutem et gratiam: etiamſi virtus quælibet ſuo non debet præmio defraudari, fidelitas tamen eo abundantius attollenda, præmiiſque temporalibus propenſius compenſanda, quanto ipſas cæteras virtutes politicas antecedit, et omnem temporalem affluentiam non immerito tranſcendit; proinde quia vos de conſenſu et voluntate Incliti Principis D. Stephani Dabiſce Regis Boznæ fratris noſtri cariſſimi, et D. Elenæ Reginæ conthoralis ſuæ ſub ſinceræ fidei puritate fidelitatem perpetuo nobis obſervandam promiſiſtis, et noſtræ Majeſtati juraſtis ac veſtris litteris mediantibus vos propenſius obligaſtis, quod noſtram Majeſtatem poſt mortem prædicti D. Steph. Dabiſca Regis moderni Boznæ in veſtrum verum Dominum naturalem aſſumeretis, haberetis, et teneretis; imo ex tunc noſtræ Majeſtati tanquam Regi et Domino veſtro naturali per omnia obediretis, et obtemperaretis: ideo nos volumus vos in antiquis libertatibus Privil. juribus, juriſd. conſuet. et legibus ac obſervantiis illibate conſervare. Datum in Dyako Salibato die proximo ante feſtum B. Margaritæ Virg. et Martyr. A. D. 1394.

1394. Spalatenſes autem decreverant *quod a*
14. Aug. *morte Tuertichi Regis citra non fiat mentio de aliquo Rege nec de aliquo alio niſi ſolummodo de Rectoribus et Iudicibus*; controvertente etenim Sigiſmundo Regnum Ungaricum Eduigi Regina Poloniæ ſorore Mariæ (cui juramentum fidelitatis præſtitum fuerat) Spalat. Trag. & Siben. in hac dubietate nullum Regem nominare voluiſſe cenſendum eſt, at compoſitione de-
inde cum Sigiſmundo ſecuta, ut Crome- 1395.
rus refert iterum Sigiſ. Regis nomen in hiſce tribus Civitatibus reaſſumptum reperitur: Dabiſciam autem Regem Boſnæ metu Turcarum Croatiæ loca Ungaris permiſiſſe, pacemque feciſſe pacta ſibi viventi Regni Boſnæ fruitione ex relato Privilegio innui poteſt.

Turcæ enim, Venetis, & Liguribus ſe mutuo laceſſentibus, mare liberum nacti Græcorum diſcordias in propriam utilitatem vertentes, ditionem in Aſia & Europa auxerant, & poſt mortem Stephani diviſo Neæmanorum Imperio, indies ſe dilatantes, ad fines Raſciæ pervenerant, mortuoque Rege Tuartko ipſi Boſnæ imminebant, ob id Sigiſmundus collecto multarum nationum numeroſo exer-
citu, ad Nicopolim cum eiſdem confli- 1396.
xit, ubi ex feſtinata Francorum audacia, cæteris ſe confundentibus, victus, fuga Conſtantinopolim delatus, in Dalmatiam
Raguſium venit, Tininii Privilegia con- 1397.
ceſſit, deinde in Ungariam Strigonii quo- 6. Febr.
que Privilegia dedit die primo Iunii ejuſdem anni, Boſnamque a Turcarum vi tutari conabatur, ſed cum Boſnenſium Proceres Sigiſmundum ſpernerent, & poſt mortem Dobiſcæ in partes diviſi eſſent, Harvoyæ tunc Turcis adhæſit contra quem Sigiſ. exercitum deſtinavit, ut ex ejuſdem Epiſtola Tragurinis ſcripta apparet.

Nobb. et Sap. viris Rectoribus, Conſilio et Communi Civitatis noſtræ Tragurii fidelibus noſtris ſincere dilectis Sigiſ. D. G. Reg. Hung. Nobiles Sapientesque Viri fideles noſtri ſincere dilecti. ſciatis nos veridico accepiſſe ex relatu, quod Hervoya Vayvoda veluti perfidus Alumnus proditionis ductus malignitate, noſtrorum immenſorum Regalium beneficiorum immemor, ſeipſum in cœtum infidelium Crucis Chriſti Turcorum videlicet connumerare, et coadunare, noſtrique et ſacræ noſtræ Cor. Regiæ fideles in Regno Boſnæ exiſtentes offendere et expugnare proponeret toto niſu; quodque etiam non ſolum in ipſius Regni Boſnæ, et in noſtrum, et aliorum fidelium meorum in Dalmatia et Croatia Regnis noſtris exiſtentium ingens diſpendium reddere poſſet, et gravamen ad ipſum Regnum Boſnæ ſcutum et deffendiculum prædictorum meorum Dalmatiæ et Croatiæ Regnorum contra eoſdem Chriſti æmulos penitus eſſe videntur, et quia nos Divina dextra nobis opitulante generali in Regno noſtro jam inſtaurato exercitu valida cum potentia ipſum Regnum Boſnæ in brevi ſubintrare, et ipſum Hervoyam ab hujuſmodi ſui nefarii propoſiti præſumptuoſa conſpiratione falce vigoris ejus abſcindentes proterviam manu potenti intendimus prohibere, ad hujus quoque no-

ſtri ſalubris propoſiti perfectionem propter fortitudinem paſſuum, et fortalitiorum Regni Boſnæ prædicti baliſtrariorum copia noſtræ Celſitudini nimium extitit oportuna, ideo fidelitatem veſtram requirimus, idemque firmiſſimo Regio damus ſub edicto, quatenus mox viſis præſentibus baliſtrarios veſtros quos meliores, et plures habetis, et habere poteſtis ad ipſam noſtram celſitudinem verſus Dubicham deſtinare debeatis, ita tamen ut quilibet eorum duas baliſtas et veritones in bona copia ſecum debeant apportare fidelitatis indicium, et grata ſervitia noſtræ Celſitudini exhibitur; in hac parte, pro quo tandem veſtram fidelitatem, et ipſos veſtros baliſtrarios dignis Regalibus favoribus intendimus conſovere, ſecus igitur pro noſtra gratia facere non auſuri, commiſimus autem per alias noſtras litteras egregio viro Magiſtro Iohanni filio vid. Nicolai Palatini de Gara ut ipſe eoſdem baliſtrarios ſimul cum baliſtris et armis ipſorum in equis Vlachorum noſtrorum ad noſtram deſtinet Majeſtatem. Datum in Poſſegauuar in feſto Sanctæ Trinitatis Anno Domini 1398.

Baliſtrarioſque Regi miſſos die 15. Maij ejuſdem anni Tragur. monumenta memorant.

CAPUT IV.

De geſtis Ladislavi Regis Neapolitani in Dalmatia.

DIſſenſiones inde Ungaricæ recrudu-
ere, nam ſicuti mortua Maria Un-
gari Sigiſmundo extero inviti parebant,
ita poſt Nicopolitanam cladem exoſum
deſpiciebant; At cum ſuperiores Regni
partes Poloniæ conterminæ ab eodem
penderent, Rexque Poloniæ amicus Si-
giſmundo eſſet, denuo ad partes mariti-
mas reſpicere cœperunt, & Ladislaum
Rain. Caroli occiſi filium (qui titulis Regni
1398. Ungarici utebatur) ad capeſſendam ejuſ-
n. 37. demcoronam ſolicitabant; Sed juvenis,
paternæ necis memor, accedere vere-
batur; Ideo conjurati Oſtoya Rege Bo-
ſnæ in ſuam partem tracto, Sigiſmundum
captivarunt, Harvoyeque ſupremus Re-
gni Boſnæ Vayvoda cum Philippo Ad-
mirato & Legato Regis Ladislavi Tini-
nium convenerunt, Dalmatæque ab eiſ-
dem requiſiti Legatos ibidem miſerunt,
& de recipiendo Ladislavo varios tra-
ctatus habuerunt, nihil tamen conclu-
ſum fuit, eo quia ſingulæ Civitatis cæ-
teris inconſultis ſe declarare non aude-
rent, reſque in longum protracta eſt;
Civibus enim in partes diſtractis, aliis
Sigiſmundo, aliis vero Ladislavo adhæ-
reſcentibus, mutua odia, & expulſiones
evenerant, nominaque intrinſecorum, &
extrinſecorum emerſerant; cum interim
1400. Sigiſmundus e carcere liberatus fuiſſet,
men. Madio. omnium animos ſuſpenderat: Primi ta-
men Iadrenſes, deſiderio conſequendæ
Inſulæ Pagi, Ladislavum receperunt.
Pagenſes etenim poſt mortem Reginæ
Mariæ a Iadrenſium juriſdictione pulſo
1393. rectore defecerant, quos gravi vindicta
ſumpta Iadrenſes parere coegerant, re
deinde apud Sigiſmundum Regem agita-
1395. ta, is Comitem proprium Pago impoſuit,
ejuſque delegati Pagenſes liberos a Ia-
1396. drenſium juriſdictione declararunt, quod
a Concilio quoque Provinciali Nonæ
celebrato confirmatum fuit, declaratumque Pagenſes liberos fore, prout cæteræ Civitates Dalmatiæ erant; Quod Iadrenſes iniquo animo tulerunt, & multoties oblata etiam 40. mil. duc. ſolu-
tione Pagum recuperare tentarunt, ſed Memoriale Pauli.
Sigismundo præterea volente, ut cuſtodibus arcis Iadræ ſtipendia ſolverent, ex impoſſibilitate a petitis diſceſſerant, cumque paulo poſt ſecuta eſſet captivitas Sigismundi oblationibus Ladislavi
& Oſtoye aures præbuerunt, & cum 1400.
Heroye utrorumque nomine convenerunt, quod ex ſequenti diplomate dignoſcitur.

Nos Hervoye ſupremus Voyvoda Regni Boſnæ, ac Vicarius Generalis Principum Sereniſſ. Regum Regis Vladislavi & Regis Oſtoye memoriæ commendamus, & ſignificamus quibus expedit univerſis, quod nos non vi, dolo, metu vel alio aliquo ingenio ducti, ſed noſtra propria voluntate & arbitrio coacti Egregios Rectores Nobiles Conſilium & Commune Civit. Iadræ per fratres noſtros ſpeciales recepimus, & aſſumpſimus, promittendo & obligando fide noſtra militari mediante præfatos Rectores, & Nobiles de eadem Civitate totis viribus noſtris omnibus locis, & temporibus opportunis contra, & adverſus quoslibet prædictos nobiles ſuo lectari juſte, vel injuſte volentes non parcendo perſonæ noſtræ & noſtrorum ſervitorum, neque bonis adjuvabimus & toto noſtro poſſe defendere obligamus; & quod nunquam temporis in proceſſu per nos, neque per alios quoſpiam præfatos Rectores Nobiles & Commune prædictæ Civitatis & ſic per præſentes Privilegiales literas valoris volumus, ſi prædicti Rectores & Nobiles elevabunt vexillum Sereniſſimi Regis Ladislavi, & ſi elevaverint præfatum vexillum jurando ſuper Sanctam Crucem & reliquias ad fidelitatem Uladislavi & non deponere præfatum vexillum uſque mortem. Nos promittimus cum præfata fide noſtra militari, quod Sereniſſimus D. Noſter R. Oſtoya Boſnæ vult jurare ſuper S. Crucem & reliquias quod nunquam in vita ſua ad minus . . . . . prædictos Nobiles & Civitatem Iadren. nec nos Hervoye cum conſorte noſtra cum filio noſtro unico, fratribus, & familiaribus noſtris vid. cum Draaghiſca fratre noſtro Voyslavo, Voyaco, Petro Voyvoda & Tuartco & fratre ſuo Voyco, & cum aliis familiaribus noſtris vobis placitis jurare volumus ſuper Sanctam Crucem & reliquias prædictas Nobiles univerſos de prædicta Civitate viribus noſtris ſemper cum potentia d. Domini Hung. Regis contra ipſorum æmulos ſemper juvare volumus uſque mortem noſtram non dimittendo, ſed ſemper prompte & parate vos prædictos

Nobi-

Nobiles defendere & vendicare contra omnes homines: Immo volumus præfatis Nobilibus aſſignare Privilegia D. N. Regis & noſtra ſub pendenti Sigillo in ejus rei teſtimonium. Datum in campo . . . A. D. 1401.

Ladislavumque & Pagum receperunt, ut ex fragmento Conf. Iadræ elici poteſt. 1401. *die* 22. *Iunii Vadit pars DD. Rectorum & X. adjunctorum quod ex relatione* 4. *nobb. deputatorum ad habendum colloquium cum Ambaſciat. Regis Boſnæ, & Voyvode Hervoye multa ſunt dicta & conſulta in hoc conſilio ſuper relatione prædicta, quod dicti* 4. *nobb. iterum procedant ad complendum quod inceptum & habitum eſt cum eis, vid. ſuper recept. Regis Ladiſ. ſuper factum Ambaſſ. mitten. ad dictum Dominum Regem, ſuper factis Pagi & ſuper trigeſimo vid. quod promittant duc. mille in duobus annis, vid. medium in feſto Nat. Domini proxime & aliam medietatem in feſto S. Petri de menſe Iunii inde proxime ſecuturi, & . . . quantum poterit, ſin autem hoc non poterit obtineri in omnibus, & ſingulis ſupraſcriptis faciant, deliberent, & concludant in omnibus & per omnia, quæ eis viſum fuerit; & quidquid dicti Nobiles cum dictis Boſſinen. fecerint, & concluſerint, id firmum ſit & executioni mandetur de facto trigeſimi ſolum.*

Hervoye deinde nomine Ladislavi & Oſtoyæ Tragurien. & Siben. confirmationem Privil. promiſit die 13. Madii 1402. Tzigni in Cetina, quam Oſtoya Sibenicenſibus ratam habuit die 15. Iunii, Spalatenſibus vero Privilegia confirmavit die 15. Decembris, Traguriensibus autem nullum Privilegium ab Oſtoya conceſſum reperitur. Ladislaus interim qui ad expellendum Ludovicum Andegavenſem impeditus fuerat, eo recedente, rebusque inde pacatis, *Hector Pignatellus.* primum parlamentum Neapolim congregaverat 1401. die 26. Ianuarii, inde ad res Ungaricas converſus, cum absque Venetorum conſenſu transfretationem Adriatici ſe conſecuturum difficile cognoſceret, ipſique Corcyram tenerent, quam ad ſe ſpectare Ladis. aſſerebat, cum eisdem convenire decrevit: Veneti enim poſt amiſſam Dalmatiam Corcyram uti navigationibus ſuis apprime neceſſariam crebro appellebant, & ut in Civitate amica, in qua multi etiam ipſorum Cives Domicilium fixerant, multoties morabantur, Corcyrenſesque ipſi a Venetis tanquam maris dominis penderent, eorum quoque protectionem ambiebant, ideo debilibus Principum Tarentinorum viribus ſpretis (qui jure materno Catharinæ filiæ Balduini, ultimi Latini Imperatoris nomen Imperii Conſtantini, Corcyræque dominium re- *Caroldus 19. Madii.* tinebant) Venetis ſubjectionem obtulerant, 1382. Veneti tamen ne Regem Carolum amicum offenderent, eos recipere renuerant; Sed cum ejusdem dominium maximopere adipiſci cuperent, Tarentinis obtulerunt pretium 30. mil. ducatorum, vel cenſum annuum 3 mil. duc. ut Caroldus refert; Nihil tamen tunc concluſum fuit: Sed cum deinde R. Carolus III. in Vng. proceſſiſſet, ut 1385. relatum eſt; Navisque quædam Veneta in littore Neapolitano naufragium feciſſet, R. Margaritha ipſam cum mercibus retinuit; Venetisque petentibus reſtituere renuit, qua de cauſa ſimultates inter Venetos & Reginam ortæ ſunt, qua occaſione freti Corcyrenſes Venetis dominium Inſulæ iterum obtulerunt, qui illos receperunt 1386. die 9. Iunii, ut *lib. 17.* Paul. Mauroc: ſcribit, & Neapolitani *Angelo de Conſt.* ſcriptores confirmant, in minoritateque Ladislavi Dyrrachium aliaque loca Epi- *Hector Pignat.* ri conſecuti ſunt: cum igitur Ladisl. tutum per Adriaticum tranſitum nanciſci cuperet; Venetis jus Corcyræ pro 30. mil. duc. conceſſit 1401. 16. Auguſti, quibus ſic conciliatis, Aloyſium Aldemariſcum Admiratum ſuum cum Claſſe quinque triremium & unius biremis ampliſſima cum auctoritate in Dalmatiam miſit, qui Iadram pervenit 27. Auguſti 1402. ibique receptus, vexillum Ladislavi erexit, & cum Voyvoda Her- *Paulus.* voye colloquutus Uranam obſedit, deditioneque accepit, & 30. *armigeris Regis Ladislavi in uno barcuſio ſupervenientibus* præſidio firmavit, deinde Spalatum mox Trag. & Sibenicum delatus vexilla Ladislavi erigi fecit, Iadramque reverſus, Sibenicenſibus Privilegiorum confirmationem dedit die 2. Decembris, in qua expreſſa eſt ampliſſima auctoritas qua a Ladislavo munitus fuerat; Spalatenſibus autem cum eorum exititiis compoſitis, confirmationem pactorum dedit 6. Ianuarii ibidem: Harvoye vero prope Bihachium Ungaros profligavit, & Paulum Biſteno Banum Croatiæ a Sigismundo miſſum cepit, & Aldemariſco Iadram miſit die 5. Februarii; Trunc reliquæ quoque Inſulæ Dalmatiæ Ladislavi vexillum erexere, qui tandem Iadram venit, ibidemque a Legato Summi Pontificis Corona Ungarica redimitus fuit, ut Reinaldus ex Theodoro Niem refert. *Bonifacius eodem* 14. *Pontifica-* *Rain.* *tus ſui dictum D. Ladislaum coronari fecit in* 1403. *Regem Ungariæ in Civitate Iaurienſium.* Iau- *n.* 15. rienſis Civitas Ungariæ ad flumen Arabonem prope Danubium in finibus Auſtriæ ſita eſt, quam Ladislaus non vidit, ideo mendoſe exſcripta eſt pro Iadrenſium; Cum Ladislaum Iadræ fuiſſe multa ejus diplomata ibidem data teſtentur, p^{m}. Spalaten. in quo Privilegia confirmat die 6. Auguſti, ſecundum Brachienſibus die 14. tertium Sibenicen. die 16. quartum Trag. & Privilegia confirmavit, & ab Aldemariſco contra Privilegia attentata abrogavit die ultimo ejusdem menſis Auguſti 1403. cum interim Sigismundus vires reaſſumpſiſſet in Ungariam procedere veritus, Iadræ ſubſtitit, & prout ibi arcem præſidio firmaverat, ita in alias quoque Civitates arces conſtruere ſatagebat; Spalatique ob civum mutuam diffidentiam con-

ſtrui jam cœpta fuerat: Civibus etenim in partes diviſis, pars Sigismundo adhærens ejecta fuerat, ideo intrinſeci Aldemariſco Civitatem tradentes arcem quoque pro propria ſecuritate conſtruere permiſerant, antequam extrinſecos reciperent, quibus receptis & adveniente Ladislavo conſtructio continuabatur, idem quoque Tragurii & Sibenici ten-
1403. tatum fuiſſe patet: nam hac de cauſa
22. *Aug.* eosdem inſimul conveniſſe & *Ligam ne*
8. *Octob.* *caſtrum fieret feciſſe* conſtat. Legatosque
ob id in Bosnam & ad Hervoyam miſiſſe, Privilegiorum promiſſam obſervationem pollicitantes; negotiatione deinde re agitata, Traguerienſes 300. ducatorum auri ſolutione caſtri conſtructionem declinaverunt, & a Ladislavo declarationem favorabilem pro ſe & Sibenicenſibus obtinuerunt, ideo Sibenicenſes quoque pecuniam dediſſe conjectari debet, quamvis ſolutionis memoria non reperiatur, Ladislavi autem declaratio talis eſt.

Ladislaus D. G. Hung. Hyerus. & Siciliæ Dalmatiæ & Croatiæ &c. Rex Provinciæ & Forcalquerii ac Pedemontis Comes M[co] *viro Pereto de Andreis Comiti Trojæ Conſiliario & fideli noſtro dilecto gratiam, & bonam voluntatem. Licet ſuadentibus certis rationibus atque cauſis firmum propoſitum, & intentio nobis fuerit conſtruendi, & conſtrui faciendi in Civitatibus noſtris Sibenici & Trag. aliquod fortalitium, ſeu Caſtrum; nunc vero ceſſantibus ipſis rationibus, atque cauſis conſulto deliberavimus ipſa Caſtra in prædictis civitatibus fieri non debere; nosque totaliter removimus ab intentione, & propoſito antedictis; De quibus volentes regimina Communitatem, & univerſitatem & homines dictarum Civitatum de prædictis certiores cautos reddere, & ſecuros, tibi de quo in omnibus plene confidimus quam promptiter valeas, atque poſſis prælibatis regiminibus Communitatibus, univerſitatibus & hominibus quod caſtra ipſa ſeu fortilicia per nos aut alios nulla unquam tempore faciemus, ſeu fieri mandabimus, quodque omnia illorum Privilegia per nos, aut alios eis conceſſa, libertates, immunitates, & conſuetudines perpetuo obſervabimus, & mandabimus ab aliis obſervari, tenore præſentium de certa noſtra ſcientia licentiam damus, & omnimodam, & plenariam poteſtatem committentes tibi in præmiſſis, & circa præmiſſa totaliter & plenarie vices noſtras, ac promittimus ratum, gratum, firmum, validum habere perpetuo & tenere, quidquid per te in præmiſſis & circa præmiſſa actum, promiſſum, ac factum fuerit, ſive geſtum nullo unquam tempore contrafacere, vel venire, tanquam ſi perſona noſtra id egiſſet, quin imo ad validiorem roboris firmitatem nos etiam ſub verbo, & fide Regalibus prælibatis regiminibus communitatibus, univerſitatibus & hominibus promittimus & firmiter pollicemur, quod prædicta caſtra, ſeu fortilicia in ipſis Civitatibus fieri ullo unquam tempore faciemus; quin imo prædicta eorum Privilegia, immunitates, libertates & conſuetudines obſervabimus, & obſervari ab aliis perpetuo faciemus. Præſentes autem litteras, quas pro cautela in manibus prædictorum Communium volumus remanere, magno pendenti noſtro ſigillo juſſimus communiri. Datum Iadræ per Antonium Pemi Secretarium familiarem, & fidelem noſtrum dilectum Anno D.* 1403. *die* 19. *men. Octobr. XI. Ind. Regnorum noſtrorum anno XVII.*

Ladislaus Rex manu propria.

Iuramentum tamen novum loco caſtri in manibus ejusdem Petri Comitis Trojæ factum fuit Spalati die 13. Octobr. Trag. vero 23. ejusdem, ſubinde Hervoya cum Comite Cetinæ & numeroſa Comitum Croatarum ſocietate in Dalmatiam venit, honorificeque ubique receptus, a Ladislavo Dux Spalati & proximarum Inſularum creatus fuit. Eoque Vicegerente in Dalmatia & Croatia relicto Neapolim reverſus eſt menſe Novembris 1403 quo recedente Veglienſes ad Nicolaum Comitem ſuum, qui a parte Sigismundi ſtabat, & Modruſſam quoque, & Segniam poſſidebat redierunt, a quo Arbenſium extrinſeci adjuti Arbum interceperunt, ob id Hervoye horatus eſt Trag. ut Legatos ad
Comitem Vegliæ mitterent, reſtitutio- 1405.
nemque Arbi poſtularent, qui eidem obſecundati ſunt, nihil tamen effecerunt, ſed ſuperveniente Ioanne de Luſignano Duce Baruti Regis Ladislavi amne, & patruo Reginæ Mariæ Ladislavi uxoris, & filiæ Regis Cypri, cum Claſſe Arbum obſeſſum & receptum fuit, turrisque quædam præſidio firmata, cumque Oſtoyas Rex Bosnæ a Tuartho, ſcuro dicto, filio Turtki Primi pulſus fuiſſet, is cum Proceribus ſibi adhærentibus a Ladislavo diploma tale habuit.

Ladislaus D. G. &c. univerſis præſentes litteras inſpecturis tam præſentibus quam ut futuris &c. Et ſi in concedendis gratiis proni debemus exiſtere, ad confirmandum quidem quæ ſunt poſſeſſa per alios, tenemur promptiores nos in caſibus exhibere. Sane venientes noviter ad Majeſtatis noſtræ præſentiam M[ci.] *& Nob. viri Georgius Vayvoda de terra Holm, Comes Vulko et Thomas miles Conſiliarii, et fideles noſtri dilecti miſſi ad nos per Illuſtrem Principem D. Tuertko Regem Bosnæ affinem noſtrum chariſſimum, tamquam fratrem ac ſpectabiles Mcos. et Nobiles viros Hervoyam Ducem Spaleti, et Comitem partium inferiorum, Sandalum ſummum Vayvodam dicti Regni Bosnæ, aliosque Barones, Magnates, Proceres, et Communitatem dicti Regni Conſiliarios, et fideles noſtros dilectos culmini noſtro quo ſupra nomine ſupplicaverunt humiliter, ut confirmare jam dictis Regni Baronibus, Proceribus, Magnatibus, et communitati R. Bos. omnes et ſingulas conſuetudinis ſtatum et jura antiquitus eis obſervatas, et obſervata; nec non confinia, et metas ipſius Regni Bos. poſſeſſa, et poſſeſſas per q. ſpect. Culin olim dicti Regni Bosnæ Banum, illaſque et illa eis obſervari jubere benignius dignaremus. Nos vero ad dictum Regnum Bos. gerentes fraterne dilectionis affectum, ac alios præ-*

prædictos ejuſdem Regni Boz. Barones, Magnates, Proceres, & Com. propter merita fidelitatis eorum, et ſervitia grandia, fructuoſa, et utilia, quæ nobis hactenus in eventibus dubiis præſtiterunt, et aſſidue præſtare non ceſſant proſequi favorabiliter diſponentes, ut qui noſtris ſe promptos obſequiis exhibuerunt continue. Nos eis propitios poſſint in quibuſcunque rerum eventibus invenire, jam dictos Illuſtri Regi Boz. et ejus ſucceſſoribus, nec non Baronibus, Magnatibus, Proceribus et Communitati dicti Regni Boz. per dictum q. Culin olim dicti Regni Boz. et ſignanter a partibus Hungariæ poſſeſſos, et poſſeſſa de certa noſtra ſcientia tenore præſentium confirmamus, illaſque et illa eis obſervari inviolabiliter volumus, et jubemus, decernentes, declarantes, et jubentes expreſſe, quod dictus Rex Boz. et ejus ſucceſſores, præfatique Barones, Magnates, Proceres, & Communitas dicti Regni Boz. in ipſum etiam Rm. conſuetudines, ſtatuta, jura, confinia, & metas omnes prædictas habeant, de cætero teneant & poſſideant, prout, & quemadmodum eiſque modo & forma quibus illas & illa dictus q. Culin Banus & maxime a dictis Hun. partibus dum vixit, habuit, tenuit, & poſſedit, nec ullam in prædictis vexationem incurrant obſtaculum vel anfractum fidelitate, & ſuperioritate noſtra aliis noſtris juribus ſemper ſalvis. In cujus rei teſtimonium præſentes litteras exinde fieri, & pendenti Majeſtatis noſtræ ſigillo juſſimus communiri. Dat. in Caſtro noſtro qui prope Neap. per virum Nag. Gurell. Aurelii de Neap. . . . - Militiæ Logothetam & protonotar. R. Noſtri Siciliæ Collateralem Conſiliarium & fidelem noſtrum dilectum A. Domini 1406. die 26. Auguſti 14. Ind. Regnorum noſtrorum anno 20.

Ducique Baruti Comitatus Iadræ Sibenici, & Tragurii Ladislaus indulſit: Tragurienſes autem dilata ejus acceptatione, alium elegerunt, eundemque a
1406. Hervoye confirmari fecerunt, deinde
9.Xbris. id Duci notum fecerunt; Iadrenſes vero, cum Caſtrum Novegradi & Scirſam ope ejuſdem Ducis cepiſſent, eundem in Comitem anni ſequentis confirmarunt. Abindeque Ladislavi res labeſcere cœperunt; Nam rebus Italicis implicitus Duci Baruti nulla ſupplementa mittebat, ob id Arbenſes, a Comite Vegliæ inducti, iterum Sigiſmundo adhæſerunt,
& Ladislavi milites obſidentes, ſubſidio- 1408.
que deſtitutos, excedere coegerunt, & cum diſſenſio inter Proceres Boſnæ de Corona Regni perduraret, Ungarique & Croati ad Sigiſmundum redirent, Hervoye rebus ſuis proſpiciens, ut Ducatum Spalaten. & inſularum dominium a Ladislao conſecutum ſervaret, Boſnenſes ſuæ partis metu Turcarum perculſos cum Sigiſmundo convenire ſuaſit, ut ex ejuſdem Epiſtola Trag. ſcripta conſtat.

Sigiſmundus D. G. Rex Hung. D. Cr. &c. Marchioque Bran. &c. Sacri R. Imp. Vicarius Generalis & Regni Bohemiæ Gubernator. Nobb. & prud. viris Rectori, Conſilio & Communi Civitatis noſtræ Trag. Sal. et Gratiam. Auditis prout non ambigimus pace, unione & concordia inter nos et D. Hervoyam Ducem Spalati etc. ac Univerſitatem Regni noſtri Boſnæ initis, factis et feliciter conſumtis, quod ad inſtar aliarum Civitatum Regnorum noſtrorum Dal. & Croa. prædictorum nuncios veſtros ad nos deſtinare diſtuliſtis, non immerito admiramur id vos neglexiſſe, quod a vobis præſtantius, & celerius quam ab aliis fieri ſperabamus, maxime quod hæc apparenter non potueritis, occulte tamen nobis & Sacræ Coronæ noſtræ fidelitatem vos intelleximus conſervaſſe, unde veſtræ univerſitatis fidelitatem hortamur, & ei præcipimus Regio noſtro ſub edicto, quatenus mox receptis præſentibus, aliquos ex vobis meliores plena Syndicatus auctoritate ſuffultos, ad noſtram citiſſime deſtinare debeatis Majeſtatem, ut habito cum eis tractatu, expeditiſque, et definitis negotiis Reipublicæ & Communis boni incrementa concernentibus, vexillum noſtrum Regium, & alia inſignia regalia per eos in veſtri medium noſtri parte tranſmittere valeamus, per vos in vere fidelit. nobis ſervatæ et ſervandæ judicium acceptandum, elevandum & honorifice conſervan. ſuper verbis & nonnullis aliis Iacobo de Berberio familiari noſtro fideli præſentium latori per nos clare informato fidem, credentiam, & indubiam debeatis adhibere. Dat. Budæ in feſto Epiphaniæ Domini MCCCC. IX.

Tragurien. quoque, & Sibenicenſes 1409.
Harvoyem ſecuti ſunt: Sic Sigiſmundus Iadra excepta reliqua in Dalmatia recepit.

CAPUT V.

Quomodo Veneti Dalmatiam recuperaverint?

LAdislaus ex alienatione Harvoye omnia quæ in Dalmatia habebat amiſit, Iadra excepta, quam ut in officio retineret, arcem ejus præſidio Neapolitanorum firmaverat, & territorium terra, marique auxerat, Civiumque animos variis donationibus deliniverat, ita ut alacres in ſuam partem perſiſterent; tamen cum ad eam retinendam Claſſem continuo in Adriaticum retinere oporteret, ut a Sigismundi viribus, & Hervoye rerum Boſnicarum & Dalmaticarum moderatore conatibus defendere poſſet, quod ſicuti ſibi maximi impendii, & ad res Italicas, ad quas anhelabat, maximi impedimenti futurum cerneret, Iadram juraque Dalmatiæ Venetis vendere decrevit, ut ex fragmento venditionis apparet.

In Chriſti Nomine Amen. Anno Nat. ejus 1409. Ind. 2. die Martis nono men. Iunii. Cum Sereniſſ. & Excellentiſſimus Princeps, & D. D. Ladislaus Ung. Hieruſ. & Siciliæ Rex ad quem cum conſtet pleno jure ſpectat et ſpectare noſcatur tota Dal. cum terris, caſtris, fortaliciis, Inſulis, & Villis, & territoriis iis ejuſdem cum omnibus juribus, juriſdictionibus, habentiis, & pertinentiis quibuſ-

cunque omnibus vaſallis, feudis, & feudatariis, & aliis infraſcriptis diſpoſuiſſet, pro ſtatu Reip. ac ſtatu Regio defenſione, gubernatione Regni ſui prædicti, & ex aliis cauſis juſtis moventibus mentem ſuam Regiam vendere et alienare Civitatem Iadræ de partibus Dalmatiæ cum fortalitio, ſive caſtro ejuſdem, ejuſque pertinentiis, & diſtrictu, inſulis, Caſtris, ſive villis pertinentiarum ejuſdem, cum, & ſub ſpecificatione Novigradus Inſulæ Pagi, & aliorum diſtrictuum ipſius, nec non terram Lauranæ cum fortalicio, & caſtro ipſius ejuſdem provinciæ, nec non ſub eadem venditione jura omnia competentia, et competitura quomodo libet præfato D. Regi ex quovis capite ratione, titulo ſive caſu ſuper tota Dalmatia prædicta, terris et caſtris et locis fortaliciis omnibus, vaſallis, feudatariis, juribus, jurisdictionibus, et pertinentiis ſuis omnibus dictarum Civitatum Iadræ Lauranæ Caſtri Novigradus Inſulæ Pagi, ac ceſſione quorumcunque jurium ſuper tota prædicta Dalmatia, directo et utili, dominio, mero et mixto imperio, cum gladii poteſtate liberas et exemptas ab omni nexu, et hypotheca reali, et perſonali angaria, et parangaria, præſtatione tributi, quolibet alio onere, honore, gravamine, et ſpecie ſervitutis abſque reſervatione aliqua debenda præfato D. Regi pro terris venditis, et ceſſione aliorum jurium ut ſupra ipſius dictæ quomodolibet non obſtant: et ut infra videlicet producatis centum millibus. . . .

His cum Ladislao conventis Veneti quatuor Proviſores cum valida Claſſe ad recipiendum Iadram miſerunt, quod præſidiarii Neapolitani indigne ferentes tumultuati ſunt; igneque excitato aliquos quoque cives in proprias triremes vi abduxerunt, ſed Venetis opem ferentibus ignis extinctus eſt, & die ſequenti, ſcilicet ultima Iulii Civitas, &
1409. arx eiſdem tradita, qui Cives captos libertati reſtituere fecerunt, ſic conſecuta Iadra, dominium quoque Adriatici ſibi confirmaſſe viſi ſunt, ob id Venetiis ſolemnes publicaſque gratias Deo
Chroniſtæ et Paulus de Paulo. actas ſcriptores memorant, & ſicut olim ex Iadræ amiſſione reliqua mala ſibi proveniſſe recordabantur, ita ejuſdem conſervationi conſulentes, nova conſtructione Citadellæ nomine munire aggreſſi ſunt, eam partem qua continenti jungitur, & qua intercepta fuerat, & præterea Iſthmum, quamvis e ſaxo, perfodere, marique immiſſo Civitatem in Inſulam redigere decreverunt, hocque modo a viribus præpotentis Regis Iadram tuto poſſeſſuros, Adriaticique per conſequens dominium retenturos arbitrati ſunt; Circa eadem tempora ſeneſcentibus Græcorum viribus, Turcarum metu multa loca Conſtantinopolitani Imperii Venetorum tutelæ ſe tradiderant, Longobardiſque invicem ſe laceſſentibus Traviſium, Vicentia, Verona, Patavium, pluraque alia loca Venetis ceſſerant; ita ut auctis terra, marique viribus, reliqua Dalmatiæ loca ſibi opportuniſſima occupare cupiebant; cumque tunc Sibenici tumultus eveniſſet, & in apertam ſeditionem prorupiſſet, occaſionem opportunam nacti ſunt Sibenico potiundi: Cum etenim quidam patritii expulſi fuiſſent, & ad turres utrinque ad fauces portus poſt exuſtam Civitatem conſtructas ſe reduxiſſent, has Venetis tradentes, eorundem ope ſe in patriam reſtituere niſi ſunt; Sed Sigiſmundo valida auxilia ſubmittente, conatus extrinſecorum quamvis Venetorum copiis adjuti repulſi fuerunt: eodem quoque tempore de molis frumentariis ſitis ad cataractas Titii amnis, ubi in mare ſe exonerat Sibenicen. cum Scardonen. controverſiam habebant, quam cum Oſtroviza Sandagl Vayvoda Boſnæ, & dominus ejus partis quæ nunc Herzegovina dicitur, uxorio jure poſſidebat, Venetis pretio quinque millium ducatorum vendidit.

1411. *Ind.* 4. *die* 13. *men. Aprilis Reverendus vir Dominus Theodorus Archid. Boſſin. Procurator, & procuratorio nomine D. Sandagli Boſſinæ Voyvode ſupremi, nec non Mcæ DD. Annæ ejus ſocrus. r. D. Volci Bani conſtituentium pro ſe ipſis, & eorum nomine proprio, & pro D. Catharina conſorte præfati M. D. Sandagl V. & filia d. D. Annæ, & dicti q. D. Volci, Bani pro qũa de ratihabitatione promittentes, ut de procuratione patet patentibus litteris dd. DD. Voy. & D. Annæ ſocrus ejus, datis in caſtro Cluc. anni Nat. Domini* 1410. 20. *men. Xbris in litera Sclavonica appenſione ipſius D. San. & D. Annæ duorum eorum ſigillorum munitis, habens ad hoc factum ſpeciale mandatum ut dicto patet Privilegio: dicto procurat. nomine dedit, vendidit, & tradidit M. D. Zaccariæ Triviſano militi V. l. D. pro et Duc. Dominio Veneto hon. Com. Civit. Iad. nec non D. Petro Arimando hon. Capitaneo ejusdem ementibus, & recipientibus vice, & nomine prælibati Illuſtriſſimi Duc. Dom. Venetiarum habentibus ad hoc ſpeciale mandatum. ut ipſius prælibatæ Ducalis Dominationis patet literis, bulla plumbea pendenti ſignatis. Dat. Ven.* 1410. *Indic.* 5. *die* 8. *menſis Xbris præſentibus, recipientibus & ſtipulantibus vice, & nomine præfati Ducalis Dominii Civitatis Ven. Caſtrum Oſtrovice ſitum in Croatia intra ſuos veros confines. . . . exceptis villarum proprietatibus, ſpecialium perſonarum, & ſignanter Comitis Alexii præfati D. Voy. ſervitoris, & egregii militis D. Simeonis de Detrico Civis Iad. & S. Gabrielis de Nozdrogna villis, quæ a Rege Ladislao ſuo Privilegio eiſdem donatæ eſſe dignoſcuntur per ſupraſcriptum D. Voy. & ſuo Privilegio confirmatæ, & quæ tamen tenentur Caſtro debitum reddere ſecundum conſuetudinem Nobilium Caſtri Villarum . . . . . & hoc pretio ducatorum quinque millium auri boni & juſti ponderis, & Cunii Ven. quod pretium dictus procurator, & venditor antedictus fuit confeſſus, & contentus habuiſſe & recepiſſe - - - - - - - - Item ceſſit Civ. Scardonen. &c. actum Iadræ.*

Inde res Sibenicen. eo magis coarctatæ fuere, cumque plebs patritios expuliſſet, quamvis juſſu Sigiſmun-

1412. 7. Madii. auctores ſeditionis capite plexi, patriique in Civitatem reſtituti fuiſſent: tamen quia ea occaſione arx conſtructa fuerat, a Pam. Petro de Miſilin Regio Vicario Generali, qua de cauſa cives perturbati Ungaros odio habere cœperunt, extrinſecisque omnia extra Civitatem infeſtantibus, cum intrinſeci omnium rerum inopia, & maxime aquæ penuria premerentur, Venetis tandem Civitatem tradere pacti ſunt die 30. Oct. 1412. conditionibus decem & octo capitulis expreſſis.

Nos Michael Steno Dux, &c. nec non Conſil. &c. ſui ad hoc deputati &c. & univerſum Conſilium Civitatis Venetiarum unanimes, & concordes nomine noſtrorum diſcrepante, promittentes, promiſſionibus juramus ſuper venerabile ſignum Sanctæ Crucis, ſuper libro Evangeliorum vobis Sibenicenſibus pro veſtra glorioſa fidelitate omnia, & ſingula infraſcripta plene, fideliter, et firmiter attendere, & adimplere perpetuis temporibus, & in nullo contrafacere vel venire ullatenus per nos & ſucceſſores noſtros, nec per alios aliquo modo, vel cauſa ingenio, vel colore.

Michael Steno Dei G. Dux Venetiarum &c.

Vniverſis, et ſingulis, tam præſentibus, quam fut. præſens Privilegium inſpecturis, ſalutem et ſincere dilectionis affectum. Cum per venerabilem virum fratrem Simeonem Sac. pap. Baccalaureum Ambaſciatorem, et pro parte inſignium fidelium et devotorum noſtrorum Capitanei, Communitatis et hominum Sibenici, qui ab illo inſpirati et commoti, qui aſpera potenter in plana convertit, poſtpoſitis guerrarum ignibus, et odiorum rancoribus atque flammis, quæ inter noſtrum Dominium, et rempublicam eorum aliquo tempore viguerunt ſponte ſua, et de communi conſenſu et voluntate omnium incolarum Sibenici ad noſtræ benignitatis gremium voluerunt habere recurſum, Civitatem ipſam, homines Sibenici, Caſtra, Diſtrictum, Iura, Inſulas et Iuriſdictiones eidem terræ ſpectantes motu ſuo prop. et liberali in manibus noſtris offerendo, et exhibendo nonnulla Capitula, et petitiones porrectæ fuerunt, prout ſunt inferius annotatæ diſtincte. Nos Illuſtrium prædeceſſorum noſtrorum veſtigia imitati, ac eoſdem in noſtræ protectionis et defenſionis brachio ſuſcipientes benignius, et recommiſſos de ſolita clementia noſtra, quæ in noſtrorum fidelium commodis non laſſatur, et idem benignitatem noſtram amplius recognoſcant, ad ipſa capitula, et petiones diligenter et mature examinata, cum auctoritate noſtrorum conſiliorum ad hoc ſpecialiter conſtitutorum deliberavimus reſpondere illa modificantes aliquantulum, ſecundum quod ad quodlibet ipſorum capitulorum pro reſponſione et diſtincta particulariter annotatur.

Cap. 1. Primo namque promittimus vos et quemlibet veſtrum tueri et defendere, contra omnes vos moleſtare et damnificare volentes, et vos manutenere in omnibus et ſingulis libertatibus, et præeminentiis, quas habuerunt a D. Ludovico bonæ memoriæ Rege Ungariæ, ac Sigiſmundo Rege ſuo ſucceſſore, et ab aliis Regibus Ungariæ, et in nullo frangere, vel minuere ſed in totum, et per totum adimplere et attendere perpetuis temporibus, ipſoſque regere et gubernare per illum modum et formam per quem, et quam idem Rex Ludovicus conſuevit vos regere, et gubernare ſecundum ipſorum ſtatuta, et reformationes, et conſuetudines, et non aliter, non imponendo vobis vel alicui veſtrum aliquam injuriam variam, offenſiones, gravamina et onera aliquo modo vel cauſa.

Adhoc primum capitul. videtur. Quod promittimus illam Civitatem, et habitatores, et ſubditos Sibenici tueri et defendere, ac manutenere contra volentes ipſos moleſtare, et damnificare, et quod ſerventur in omnibus et ſingulis libertatibus, præeminentiis, et conditionibus in quibus erant ultima vice quando tenebamus, et poſſidebamus illam terram, et ipſam regere, et gubernare per modum et formam et cum illis ſtatutis et conſuetudinibus, quibus regebamus illam terram noſtri Dominii ſupraſcripti, nec non cum reformationibus, cum auctione, et amplificatione Comitatus territorii, et confinium a parte terræ de novo acquiſitæ per eos.

Cap. 2. Item quod ſint de novo factæ et creatæ de Conſ. in Conſ. Civitatis Sibenici viginti Domus de illis quibus placuerit illis, qui ſunt, vel erunt illo tempore electi a populo Civitatis Sibenici, ſeu e Capitaneo ſtatim quando intrabunt Civitatem, et quod omni anno in feſto S. Michaelis Archangeli eligatur una Domus a populo per Conſilium generale Sibenicenſe, et ut fiat de Conſ. antedicto, et illa domus quæ eligetur per partem majorem generalis Conſilii Sibenicenſis obtineat plene.

Ad hoc ſecundum Capitulum reſpondetur quod placet nobis ut jacet.

Cap. 3. Item quod pro fidelitate dictorum Sibenicenſium quod ſemper perpetuis temporibus omni anno allevietur et defalcetur Venetiis de datio vini Sibenici, et ejus diſtrictus apportati Venetias per cives et habitatores Sibenicenſes unum ducatum pro qualibet amphora, ita taliter quod ſemper omni anno vinum Sibenicenſe ſolvat, pro datio minus unum ducatum pro Amphora, quam vinum Tragurii ſolveret, et quod Venetiis ullo modo, ulloque tempore imponatur aliquod majus datium ſeu onus ſuper aliqua mercimonia, per Sebenicum empta vel vendita, niſi tantum, quantum modo, ſeu ad præſens ſolvunt.

Ad hoc 3. Capitulum reſpondetur, quod ut cognoſcant, et ſentiant gratiam noſtri Dominii, et dulcedinum noſtram propter guerram et damna recepta in hac guerra, ſumus contenti complacere ſibi defalcationem unius ducati de datio quod ſolebat ſolvi pro Amphora per illos de Sibenico de Vino nato in diſtrictu Sibenici, quod conducetur per Sibenicenſes debendo accipere contra litteram a Rectore noſtro de quantitate vini, et quod ſit natum in territorio Sibenici.

Cap. IV. Item quod non poſſint alium pro Comite mittere Sibenici, niſi nobilem de Venetiis, & quod non debeat magis habere pro ſolario a Communi Sibenici niſi ducatos ſeptingentos, qui Comes inſimul cum Iudicibus Sibenicenſium debeat Iuſticiam miniſtrare, ſecundum ſtatuta, reformationes, & conſuetudines Sibenicenſium, & aliter non.

Ad hoc quartum Capitulum reſpondetur quod placet nobis, ut habeant Nobilem noſtrum pro eorum contentamento, & beneplacito, cum ſalario quod ſpecificant, & quod Rector ſit cum illa commiſſione circa factum Iuſtitiæ miniſtrandæ, quemadmodum fuit ultima vice quando illa terra fuit ſub noſtro regimine, videlicet, quod in criminalibus delictis enormibus, ſpectet ſolum ad Rectorem, & in levibus delictis in quibus incurrit pœna pecuniaria, vel carceris, & ſimiliter in civilibus ſpectet ad Rectorem, & ad tres Iudices eligendos, ſecundum quod deliberatum fuerit per majorem partem ipſorum Rectoris, & trium Iudicum, quæ intelligatur eſſe illa in qua erit Rector noſter.

Cap. V. Item quod non poſſint imponere aliquod Datium, collectam, ſeu Gabellam, nec aliquod aliud gravamen in Civitate Sibenici ac ejus diſtrictu in genere, nec in ſpecie, niſi & prout ea quæ ad præſens ſunt.

Ad hoc quintum Capitulum reſpondetur quod placet nobis ut jacet.

Cap. VI. Item quod Ducale Dominium teneatur ponere ad eorum expenſas tantam potentiam, quod ſtatim recipiatur Caſtrum fabricatum in Sibenico per D. Petrum de Misglen, & nos juvabimus, & auxiliabimur quantum poterimus, & cepto vel recepto, ſtatim ſine aliqua mora ipſum facere deſtruere in totum, & nec ibi, nec alibi in aliquo loco in dicta Civitate, & ejus diſtrictu quod non poſſint, nec debeant aliquo modo, vel cauſa, ingenio, & colore denuo Caſtrum vel aliquam fortaliciam facere, vel ædificare ulloque tempore in æternum.

Ad hoc ſextum Capitulum reſpondetur quod placet nobis.

Cap. VII. Item quod promittant, quod nunquam ſeu ullo tempore ipſi dimittent nos alicui dominio, vel perſonæ niſi quod dominentur nobis, qui nunquam vellemus habere aliud Dominium, niſi veſtrum, & ſi aliquo modo vel cauſa accideret, quod Ducale Dominium ſe cum Rege concordaret vel cum alio aliquo, ut nos deberent eis dimittere, quod illo tunc dictum Ducale Dominium teneatur & debet facere pacta pro nobis, ut non imputetur nobis de hoc quicquam, & quod ille vel illi, cui, vel quibus ipſi nos conceſſerint, ſeu dederint, ut ex pacto nos debeant conſervare in libertatibus ſupra nominatis in primo capitulo, & quod illo tunc Ducale Dominium teneatur dare illas duas turres, quas ad præſens in portu Sibenici ad manus, & Commune Sibenicenſe, vel eas totaliter, & in totum deſtruere a fundamento, & eveniente caſu prædicto ſi fuerit aliquis de Sibenico cui non placeret illa permutatio Dominii, & vellet tranſire Venetiis ſtare, quod ille talis ſit, & habeatur pro cive Veneto.

Ad hoc ſeptimum Capitulum reſpondetur quod placet nobis, ut in ipſo continetur.

Cap. VIII. Item ſi quo modo Comes Cetinæ vel ſui homines, aut ſervitores facerent, aut committerent aliquod damnum, ſeu injuriam Sibenici, vel in ejus diſtrictu; Quod Ducale Dominium ſtatim teneatur recipere illam totam pecuniam, proprietatem cum lucro, quos habet idem Comes Cetinæ Venetiis in depoſito, ſeu in Camera ad lucrum, & eas debeat dare Communitati Sibenicenſi, & Commune Sibenici debeat eam dividere pro rata illis damna paſſis.

Ad hoc octavum Capitulum reſpondetur quod placet nobis ut in ipſo continetur.

Cap. IX. Item quod Scardona ſit & eſſe debeat perpetualiter ſub Dominio Sibenici, & quod omnia illa bona, quæ fuerunt ſubjecta Caſtro Scardonæ ſint Communis Sibenici, non obſtante ſi uſque nunc fuerunt, vel ſunt alicui data, vel conceſſa, ſeu obligata per aliquem, dominium ſpecialiter per Ducale Dominium aliquo modo, ſeu cauſa, & quod illa donatio, ceſſio, vel obligatio ſeu promiſſio de eo facta cuicunque perſonæ & per quemcunque modum caſſetur & non valeat, nec teneat, ita & taliter, quod dicta bona libere perpetualiter remaneant Sibenici, & flumen cum omnibus molendinis ſit, & eſſe debeat, & ſemper intelligatur Sibenicenſium eſſe. Et quod per Ducale Dominium perpetuo non poſſit eſſe fabricatum aliquod caſtrum, ſeu fortalitium Scardonæ, & in ejus diſtrictu aliquo modo, ſeu cauſa in perpetuum.

Ad iſtud nonum Capitulum reſpondetur quod placet nobis, non intelligendo de bonis ſpecialium perſonarum, quare volumus, quod cives deinde, quorum ſunt bona in ipſo loco, & alibi poſſint gaudere bonis ſuis.

Cap. X. Item quod Salinæ de Otocac in Morigne liberæ ſint, & remaneant Communitati Sibenici ſine aliqua contradictione alicujus perſonæ quas tenet Stipitius.

Ad hoc decimum Capitulum reſpondetur quod placet nobis, ſed volumus quod per ipſam Communitatem antequam obtineatis illas, fiat proceſſus contra illam domum de Otocac, & deliberatione ſua remanebimus contenti, & illam faciemus obſervari.

Cap. XI Item quod omnia damna quomodocunque & qualitercunque facta & illata per Sibenicenſes, cuicunque perſonæ cujuscunque conditionis exiſtat remittantur eisdem, & de illis nulla fiat mentio, & ſi aliquis aliquid de hoc in Iudicio peteret, quod ſibi non reſpondeatur, nec valeat aut teneat ipſorum petitio.

Ad hoc undecimum Capitulum reſpondetur placet nobis quod ſic fiat, & obſervetur e converſo.

Cap. XII. Item quod Commune Sibenici teneat, & gaudeat omnia bona quæ tenuit ſignanter inſulas omnes quas tenuerunt tempore bonæ memoriæ Regis Ludovici, & hoc perpetuis temporibus, & hoc quod omnes Cives Sibenici libere teneant, gaudeant, & poſſideant omnes villas, villanos, & poſſeſſiones, quos & quas tenuerunt in Lucha, & ubique locorum tempore pacis, & quod a nullo poſſint in aliquo moleſtari, ſeu inquietari.

Ad hoc duodecimum Capitulum reſpondetur quod placet nobis ut poſſideant bona ſua & ſuper Inſulas, quas poſſidebant tunc cum incepit guerra de Dalmatia, & quando illam obtinuimus.

Cap. XIII. Item quod Ducale Dominium debeat ſolummodo habere trenteſimum cum Gabella ſalis, & per illum modum & formam per quam, & quam ipſam, & ipſam habuit & tenuit bonæ memoriæ Rex Ludovicus, & non aliter, & quod non poſſint vendere per

terram

terram ſalem pro maiori pretio, niſi quo venditur per alias terras Dalmatiæ, & quod pro tracta ſalis extrahendi non poſſint magis recipere de ducatis decem pro centinario, & quod dictum trenteſimum, & Gabella primo & ante omnia debeant extrahi & dari vel ſolvi ducata tria millia auri pro debito Communis Sibenici, & de dicta pecunia primo debeat ſolutio fieri illis, quibus Commune reperiretur obligatum tempore iſtius guerræ pro rata, & poſtea aliis.

Ad hoc tertiumdecimum Capitulum reſpondetur, quod placet nobis, ſed quod de dicta Trigeſima, non debeant defalcari ipſa tria millia ducata, nec alia aliqua pecunia, ſed libere veniant in noſtrum Commune.

Cap. XIV. Item ſi quo tempore reperiretur aliqua ſcriptura, inſtrumentum, vel Privilegium alicujus hæredis, & ſignanter Wladislavi Apuliæ in qua, ſeu quo appareat Ducali Dominio, ſeu alicui alteri aliqua donatio, promiſſio, venditio, & obligatio, ſeu impegnatio facta per quemcunque modum de, vel ejus diſtrictu, ſeu contra aliquam libertatem Sibenicenſium, quod non valeat, nec teneat, imo per præſentem ſiat caſſæ, irritæ, & vanæ, & nullius efficaciæ, momenti, ſeu ſtatus, & quod nullo modo, ingenio, vel cauſa dictum Ducale Dominium, ſeu aliquis alter ullo tempore in æternum poſſint & valeant dicere, quod Civitas Sibenici pervenit ſub eorum dominio per alium modum, niſi ex bona propria & ſpontanea voluntate, tanquam Nobiles, & liberi homines ſe declinaverunt, & dederunt cum pactis dicti cives Sibenici ſub Ducali Dominio.

Ad hoc quartumdecimum Capitulum reſpondetur, quod nullo modo poſſemus hoc facere pro favore, & commodo Iurium noſtrorum, & conſervatione ipſorum, & adhuc pro votiva executione noſtræ intentionis cum Domino Rege Sigiſmundo, quod reddunt etiam ad majus commodum boni propoſiti, & deſiderii illius Communitatis, ſed bene continebitur in prohemio Privilegii ſui, in quo erunt notata ſupraſcripta Capitula qualiter obtinuimus illam terram de voluntate & prop. conſenſu illius Communitatis, & Civium, qui ſe liberaliter contulerunt noſtro Dominio.

Cap. XV. Item quod omnes illi de progenie, vel prole illorum de Dragovich, tam maſculi, quam feminæ, & ſpecialiter S. Stipitius cum filiis & nepotibus, & filii omnes Niſe, cum eorum filiis, & Thomas, & Michael fratres, cum eorum filiis, & omnes alii de dicta prole propter eorum infidelitatem, & nequitiam, & quia ipſi & eorum anteceſſores fuerunt ſemper & ſunt infideles patriæ, & Civitatis ſuæ, quod perpetualiter ſint bamiti ſub pœna capitis a Sibenico, & eius diſtrictu, & ab omnibus terris & locis Ducali Dominio ſubditis; & quod omnia bona mobilia & immobilia ipſorum ſtatim vendantur, & pecunia de venditione facta diſtribuatur et detur per Cives Sibenici pro ratha damna paſſis in iſta guerra, quia ipſorum cauſa totum damnum eſt factum.

Ad hoc decimumquintum Capitulum reſpondetur ſic ut fit in decimo Capitulo videlicet quod placet nobis, dummodo fiat proceſſus per illam Communitatem, antequam habeamus illam contra nominatos in hoc Capitulo, et de deliberatione, quam faciet remanebimus contenti, et illam faciemus obſervari, ſed quod bannum non ſe extendat niſi de terra Sibenici, et diſtrictu ejus.

Cap. 16. Item ſi quo modo, vel cauſa ſit vel reperiretur in futurum, quod Ducale Dominium vel cives extrinſeci alicui perſonæ, vel Communitati, ſeu dominio aliquid promiſerint, ſeu obligaverint aliquid de bonis Communis ſeu perſonæ ſpeciales de Sibenico, vel qui habitant in Sibenico et ejus diſtrictu quod illa promiſſio & obligatio non valeat nec teneat ullo modo, ſed caſſetur in totum, et quod Commune, et ſpeciales perſonæ quælibet libere gaudeant, et poſſideant id quod fuit & eſt ſuum.

Ad hoc decimum ſextum Capitulum reſpondetur quod placet nobis.

Cap. 17. Item quod ſupraſcripta Capitula, ſeu ſupraſcriptas petitiones poſtulamus, & ſupplicamus, ac petimus a Sereniſſimo Duc. Dominio et a toto Conſilio Venetiarum de maxima gratia ſpeciali.

Ad iſtud decimum ſeptimum Capitulum reſpondetur quod placet nobis.

Cap. 18. Item quod quilibet Civis de Civitate Sibenici ſit et eſſe debeat de cetro. ac tractetur pro Cive Venetiarum.

Ad hoc decimum octavum Cap reſpondetur, quod placet nobis et ſint Cives noſtri de intus.

Quæ quidem 18. Cap. cum reſponſionibus ſuperius perſonaliter annotatis, prout jacent, cum ipſorum noſtrorum Conſiliariorum auctoritate promittimus per nos et ſucceſſores noſtros ac Commune Venetiarum ipſis fidelibus noſtris Sibenicenſibus cunctis temporibus obſervari, et ipſa et eorum quodlibet firma et rata habere et tenere univerſis, et ſingulis noſtris Rectoribus et officialibus quibuscunque præſentibus, et futuris ſtricte præcipiendo, quatenus ipſa Capitula cum dictis reſponſionibus quatenus ad eos ſpectaret, debeant obſervare et facere inviolabiliter obſervari, in quorum fidem, et teſtimonium evidens præſens Privilegium fieri mandamus, et noſtra pendente bulla plumbea muniri.

Datum Venetiis in noſtro Ducali Palatio Anno Dominicæ Incarnationis Milleſimo quadringenteſimo duodecimo, menſis Octobris, die trigeſima, Ind. ſexta.

Ex quibus tria præcipue animadvertenda ſunt, quæ ad declarandum rerum ſtatum conferunt.

Primo apparere voluiſſe Sibenicen. ſpontanea ſua voluntate tanquam nobiles, & liberos homines metu Venetæ potentiæ deditionem: & Ladislavi venditionem quoad jura Siben. nullius efficaciæ fore: Venetos vero pro ipſorum prudentia ſe eos recipere ſpontanea voluntate dedentes libenter declaraſſe; ſed venditionem jurium Dal. ſibi a Ladislavo factam tanquam ab eo qui Coronam Vngaricam ſibi jure ſanguinis debitam a Legato ſummi Pon. exemplo Caroli Martelli, & Caroli Roberti acceperat, in ſuo vigore permanere voluiſſe, idque etiam juribus ipſorum Siben conducere declaraſſe.

Secundo quod Siben. Caſtrum expugnari, & ne de novo conſtruatur, pa-

cti ſunt : Caſtro enim permanente ſe liberos non arbitrabantur.

Tertio cum Ioannes Comes Cetinæ, qui multa loca eorum territorio proxima poſſidebat, & ex hac deditione Comitatum Siben. quem tenebat amiſſurus eſſet, ideo damna ab eodem timentes cautionem pacti ſunt. Venetis Civitatem ingredientibus, Vngari fame laborantes, Caſtrum relinquere coacti ſunt, quod a civibus radicitus evulſum fuit, ita, ut vix diligenter obſervanti veſtigia ejus dignoſcantur fuiſſe eo loci, ubi nunc Eccleſia S. Mariæ a Caſtello nuncupata ſita eſt : pax deinde inter Cives conciliata extrinſecique in Civitatem inducti ſunt, ſic tandem turbæ
1412. Siben. quieverunt, eodemque tempore
30.Xbris. Oſtroviza dum Præfectus nuptialibus
epulis vacaret, ab Vngaris intercepta
Rein. fuit : Interim Turcæ, qui, quamvis
1412. poſt devictum a Tamerlane Bajazetem
n. 6. inter ſe diviſi, quieſcere Chriſtianos
permiſiſſent ; tamen Oſtoya Rege Boſnæ Sigiſmundo obſequium detrectante eorundemque ſocietatem ambiente occaſionem nacti Boſſinenſibus rebus ſe immiſcere cœperunt, quod Hervoye
1411. Dux Spalati tunc Oſtoie exprobavit,
29.April. ſed paulo poſt ipſe quoque cum Turcis ſentire deprehenſus eſt, qui quomodo Vafritiem Demetrii Pharii imitatus Ducatum Spalati conſecutus Reges Boſnæ, & Sigiſmundum multoties deluſerit Tyrannusque evaſerit, in ſupplemento ad Spalat. Chroniſt. declaratur : interim Summus Pontifex Chriſtianorum bella ſedare, & in Turcas vertere cupidus, cum pacem ſtabilire non potuiſſet, inducias inter Sigiſ. & Venet. in quinquennium pepigit, inde-
1413. que in Dalmatia res quieverunt, Sigiſ-
28.April. mundusque bellum Turcicum cogitans
Hervoyem Ducatu privavit cauſis in diplomate ejus expreſſis.

Nos Sigiſmundus D. G. Rom. R. ſemper Aug. ac Hung. Dal. Chroat. &c. Rex, memoriæ commendamus tenore præſentium, ſignificantes quibus expedit univerſis, quod fideles noſtri univerſi, et ſinguli Nobiles cives, et tota Communitas noſtræ Civitatis Spaleti proxima præterita diſturbiorum tempora prudenter reminiſcentes, per quoſdam vid. Prælatos, Barones, Nobiles et alios quoſdam noſtros Regnicolas in Regnis noſtris, quibus Majeſtate noſtra in Regno Bohemiæ apud Sereniſſimum Principem Dominum Venceslavum ejuſdem Regni Bohemiæ &c. Regem fratrem noſtrum cariſſimum, pro magnis, et ingentibus ipſius D. Venceslavi fratris noſtri, et noſtris propriis factis, et negotiis expediendis, nec non Reipublicæ et totius Chriſtianitatis incremento, et commodo conſtituta cuncti iidem Prælati, Barones, Nobiles, et alii ſupraſcripti paternorum beneficiorum per Majeſtatem noſtram ipſis Regia liberalitate uberius impenſorum immemores, Dei timore penitus relegato crimen læſæ Majeſtatis incidere non verentes, quendam Ladislaum de Duracio aſſertum Apuliæ Regem in Regna noſtra Dal. et Croatiæ duxerant, imo verius in ipſorum propriam perditionem eundem in Regem Hungariæ &c. coronando. Nos de dictis Regnis noſtris per prædicti Ladislavi inductionem prætendentes alienare, quo inducto, idem uſurpata ſibi quadam prætenſa auctoritate inter cæteras noſtras Civitates, quas in præmiſſis noſtris Dal. et Croatiæ Regnis occupaverat, noſtram Civ. Spal. præfatam occupando, eandem Hervoye pro tunc noſtri culminis notorio rebelli, et infideli adhærenti dederat, et donaverat, et ipſum Hervoyam ejusdem noſtræ Civitatis Spal. creaverat in Ducem, demum nobis a prænominato D Venceslavo fratre noſtro cariſſimo expeditis, et conſummatis prædictis negotiis & factis feliciter in antedicta Regna noſtra redeuntibus auxilio Altiſſimi Dei antedicto Ladiſ. de Duracio de Regnis noſtris excluſo, & profugato poſt plurimorum temporum curſus, dum ſuprad. Her. ſuper ſuis exceſſibus, rebellionibus, infidelitatibus, & crimine læſæ Majeſtatis contra culmen noſtræ Celſitudinis nequiter perpetratis, a noſtra clementi benignitate gratiam & miſericordiam obtinuiſſet, attento permaxime quod idem Her. mole ſenectutis, & ætatis decrepitæ . . . . ac infœcundus exiſteret diebus ſuis labentibus ad occaſum, quorum conſiderat:. ea quæ ſibi per Majeſtatem noſtram donari contingeret brevis temporis curriculo ad nos & ſacram noſtram Coronam revolvere poſſe agnovimus, & pro eo quod idem Her. ſe ad noſtri culminis ſervitia prompte, & fideliter ſerviturum perpetuis temporibus offerebat, ſibi ſæpedictam Civitatem noſtram Spalaten. ipſi Hervoye Ducalis dignitatis titulo ejuſdem Civitatis Mag. inſigniendo de noſtræ Regiæ plenitudine poteſtatis, ac quamplura Caſtra, & poſſeſſiones noſtras, ac in ſignum ſinceræ dilectionis ipſum in Compatrem noſtrum aſſumendo ſibi pro ſingulari honore, quoddam Clenodium, Scz ſignum Diaconis quod nos una cum Sereniſſima Principe Domina Barbara Regina Hung. &c. Conthorali Noſtra Cariſſima, & quampluribus mundi Principibus noſtrorumque Regnorum Baronibus, & Nobilibus Præfectis in ſignum indiſſolubilis ſocietatis geſtare ſolemne duxeramus conferendum, quia tum dum pridem Magnificus Zandalius Regni noſtri Boznæ Wayvoda fidelis noſter dilectus una cum aliis ejusdem Regni noſtri Boznæ & aliorum Regnorum noſtrorum fidelibus in Regno Raſciæ apud Illuſtrem Principem Dezpotum dictæ Raſciæ fidelem noſtrum contra ſæviſſimos Turcas, & aliarum Barbaricarum ſævarum nationum gentes Crucis Chriſti perſecut. & blaſphem. qui partes dictæ Rhaſciæ hoſtiliter intraverant in noſtris ſervitiis fuiſſet conſtitutus, iidem Hervoye congregatis ſibi certis complicibus, & armorum gentibus dicti Zandalii, namque Caſtra & quamplures poſſeſſiones contra edictum & prohibitionem noſtræ Majeſtatis hoſtiliter invadendo expugnavit, Caſtrorum eorumdem homines, Divino & humano poſtpoſito timore, necando crudeliter, & inſuper malum malo accumulare volendo, per certos familiares ſuos cum ſuis literis, quæ per quoſdam fideles noſtros apud eosdem repertæ fuere Turchas, & alias Barbarorum nationis gentes, ut in ſubſidium ſuæ malitiæ in dictum Regnum

noſtrum

noſtrum Bohemiæ properarent, tanquam noſtri culminis, & ſacræ noſtræ Coronæ notorius rebellis, & infidelis manifeſtus venire invitaverat fermentum ſuæ veteris iniquitatis & malitiæ, quo pluribus præteritis temporibus inter fideles Regnorum noſtrorum prædictorum conſuevit procurare guerras, & diſcordias tota gens renovare omnium, & ſingulorum honorum donorum & beneficiorum, utputa compaternitatis, ſocietatis, & plurimorum donorum prædictorum, quibus ipſe præ cæteris noſtris Regniculis per Majeſtatem noſtram clementi benignitate extiterat redimitus, & honoratus, immemor & oblitus, nos una cum Prælatis, Baronibus, & Regnorum noſtrorum Proceribus maturo præhabito ſuper inde tractatu, & Conſilio eundem Hervoye tanquam noſtri culminis, & ſacræ noſtræ Coronæ notorium rebellem, & infidelem manifeſtum omnibus, & ſingulis ſuis caſtris poſſeſſionibus, ac quibuslibet ſuis honoribus præſertim titulo Ducalis dignitatis prænominatæ Civitatis Spaleti, quo titulo uſque modo fretus extitit atque functus, decrevimus fore privandum, deſtituendum, & degradandum; imo privamus deſt. degr. univerſas & ſingulas literas ſuper quibuscunque caſtris, poſſeſſionibus, villis, teloneis & eorum pertinentiis, & honoribus quibuscunque nominibus vocitentur, & præſertim titulo, & honore prædictæ Ducalis dignitatis per noſtram Majeſtatem vel prædeceſſores noſtros Reges, aut quoscunque alios eidem Her. datas & con. revocantes eas & annullan. vigore præſentium mediante, committimusque quampluribus fidelibus noſtris Prælatis, Baronibus, & Nobilibus ut ipſi cum valida eorum potentia inſurgendo, contra ſæpe nominatum Hervoye noſtri culminis notorium rebellem & infidelem manifeſtum, ac univerſos & ſingulos ſuos complices adhærentes, & ſibi ſubjectos, atque ſubditos tam nobiles quam ignobiles, qui a prænominato Hervoye avertere, & a ſervitiis & obedientia ſuis retrahere, ipſumque Hervoye deſerere, & relinquere, & ad ſinum noſtræ Majeſtatis veluti ad Dominum ipſorum naturalem redire non curarent, vel recuſarent procedere, & eosdem etiam in ore gladii ſi neceſſe foret ad præſtandum debitæ fidelitatis obedientiam compellere, univerſaque Caſtra, poſſeſſiones, resque & bona apud manus ejusdem Her. ſuorum adhærentium complicium ſubjectorum, & ſubditorum proditorum noſtrorum rebellium infidelitatem occupare & auferre, & eidem noſtræ Majeſtati infiſcare debeant, & teneantur. Idcirco prænominati Nobiles, Cives, & tota Communitas Spaleti ſæpedictæ, præmiſſam rebellionem & infidelitatem ſæpedicti Her. prudenter & ſolerter animadvertentur præmiſſorum quoque noſtrorum decretorum, & edictorum mandata merito formidanda agnoſcentes; qui conſiderantes etiam ut ipſi ſemper & ab antiquo noſtris, & olim Sereniſſimis Principibus D. Ludovico Ri. Bte. Ris. Pris. & ſoceri noſtri cariſſimi ac etiam aliorum D.D. Regum noſtrorum prædeceſſorum temporibus fidele, & incorruptum membrum ſacræ Coronæ Regni Hung. inviolabilis fidelitatis conſtantia, abſque ullius infidelitatis reprehenſione extiterint, potius ad ſinum noſtræ Majeſtatis convolare, & debitam prout tenentur nobis, & ſacræ noſtræ Coronæ præſtare obedientiam, volentes quod alicujus rebellionis contaminari menda, aut infidelitatis nota qualibet denigrari iidem Nobiles, Cives, & tota Communitas, ſe & dictam noſtram Civitatem Spaleti noſtri culminis, & ſacri noſtri diadematis ditioni tanquam eorum naturali Domino prout de jure debebant & tenebantur, ſubjecerunt in perpetuæ fidelitatis conſtantia apud nos & noſtram ſacri Regni Hung. Coronam jugiter permanſuri. Ut autem ſæpenominata Civitas Spal. Nobiles, Cives, & tota Communitas pro hujusmodi ſuis fidelitate & obedientia, quibus edictis & mandatis noſtræ Majeſtatis, absque cujusvis renitentiæ rebellione parendo ad gremium noſtræ Majeſtatis, & ſacræ noſtræ Coronæ redire, & reverti ſollicita & prompta fuerunt, ſe ſentiant aliqualem remunerationem noſtræ Regiæ liberalitatis reportare, ipſos Nobiles Cives, & totam Communitatem & Civ. noſtram Spal. in univerſis, & ſingulis ſuis pertinentiis Nobis & ſacræ noſtri Regni Hungariæ Coronæ, noſtrisque legitimis ſucceſſoribus Regni Hung. prædicti Regibus tanquam fidele, & principale membrum reſumimus, reſtaura. & approbamus, & de novo incorporamus; Titulum vero Ducalis dignitatis, quem prænominatus Hervoye, vel quicunque alter ad ſuam laudem, & ſingularis honoris titulum a culmine noſtro, vel a præfato Ladislavo de Duracio ſeu a quocunque alio Rege, vel Principe impetraſſe & acquiſiviſſe dignoſcitur, & ab eadem Civ. Spalati removemus, delemus, & ſopimus, eidem Her. & ſuis hæredibus, & poſteris univerſis, & ſingulis, & quibuscunque aliis, ſæpedictam Civitatem Spalatum impetere volentibus perpetuum ſilentium vigore præſentium imponentes, nihilominus committentes ſeveriſſime, quod nullus prædictorum Nobilium Civium, aut quorumcunque aliorum noſtrorum fidelium ſæpe fatum H. aut ſuos hæredes amplius & de cætero Ducem prænominatæ noſtræ Civitatis Spal. ab indignatione Majeſtatis noſtræ graviſſima, quam, contrarium facientem eo facto volumus manere, audeat nominare, aut præſumat quomodolibet appellare; quam quidem Civitatem noſtram Spal. cum univerſis, & ſingulis ſuis pertinentiis prædictis apud nos, & ſacram noſtram Regni Hungariæ Coronam volumus permanere; immo aſſumimus, promittentes, quod eandem nulli mundi hominum pro aliquo ſervitio, amicitia, ſeu pecunia, vel Theſauro etiam quantumcunque magno vel pretioſo a Nobis, & a dicta noſtri Regni Corona quousque nobis vita conceſſa fuerit, volumus alienare, ſtatuentes, & decernentes hoc præſenti noſtro Regio decreto, ut quicunque noſtrorum ſucceſſorum Regum præfatam noſtram Civitatem Spalat. a Præd. Regni Hung. ſacra Corona pro aliqua mundi pecunia, vel Theſauro, aut pro alicujus hominis amicitia, ſeu ſervitio aliquo a futuro tempore alienare præſumpſerit, vel alienare attentaverit, anathemati ſit ſubjectus, & inſuper Omnipotentis Dei, & Glorioſiſſ. Virginis genitricis ſuæ, nec non B. B. Ladislavi & Stephani Regum indignationem eo facto ſe noverit incurſurum.

Datum in Pulſano in feſto Beati Petri de Vinculo Anno Domini 1413. *Regnorum noſtrorum an. Hung. &c.* 27. *Romani vero* 37.

Turcarum Regnum interim Mahome-
1414. tes conſequutus non ſolum Boſnam in-
feſtavit, ſed Croatiam quoque aggredi
1415. cœpit, ut Rain. ex Theodo. a Nien. re-
n. 54. fert; nam Tragurienſes Ioanni Comiti
Cetinæ amico Baliſtrarios contra Tur-
Eodem cas prima vice miſiſſe, idque deinde
Anno. multoties feciſſe memorant ſcripturæ,
1412. controverſiasque inter eundem & Spa-
latenſes compoſuiſſe, & communibus
cum Spalaten. armis Almiſanorum re-
preſſiſſe piraticam; Interim ob indu-
cias nihil quidem hoſtile fiebat, ſed ſi-
cuti Veneti Iadram & Sibenicum ſedu-
lo muniebant, ita Sigismundus pro re-
liquorum locorum conſervatione, claſ-
ſe indigus, experientia rerum præte-
ritarum edoctus, Tragurii, tamquam
in opportuno ſitu arſenatum conſtrue-
re deſignaverat, Hugolinumque de Au-
1412. ria Ianuenſem electum Admiratum ſta-
tim atque Sibenicum amiſerat, Tragu-
rium miſerat, tuncque Civitas muniri
cœpta eſt, & triremes adornari; ſed
cum deinde induciæ interceſſiſſent, ap-
paratus omnes tepuere; at cum finis
earundem approximaret, neque aliqua
compoſitio facta fuiſſet, iterum arſena-
tus fabricandi, triremesque inſtruendi
juſſa ſupervenere, Civitasque pluribus
in locis munita fuit, arſenatus vero tan-
1417. tum jacta fundamenta ex parte Occiden-
tali prope Civitatem, quæ ad munitio-
nes recentiſſime excitatas translata fue-
runt. Turcæ interim in dies magis ſe
dilatantes Dalmatis quoque terrorem in-
cutere cœperunt; nam Tragurienſes ex-
ploratores miſiſſe *ad eorum progreſſum ob-
ſervandum* memorant publica documen-
ta. Inde induciis elapſis inter Sigiſ. &
Venetos recruduit bellum, Traguriique
juſſu Regis tres triremes de novo in-
1418. ſtructæ fuerunt, præter minores lem-
bos, a quibus maxima damna Venetas
1419. naves paſſas, eorum Chroniſtæ memo-
rant, in vanum Venetorum Claſſe in
portubus peninſulæ Hillys & Inſulis
Tragurio proximis excubantis. Idcir-
co expeditus eſt Petrus Lauredanus
Claſſis Præfectus cum valida Claſſe tri-
remium & quinqueremium aliquot in
Aſiam & Ægyptum navigare ſolitarum,
quas vulgo galeas groſſas dicunt, qui
receptis Inſulis Brachiæ, Phari, & Cur-
zulæ ſe dedentibus, integris viribus Tra-
gurium obſedit, & deſcenſione in pro-
ximam Inſulam facta Bombardis per bi-
duum quaſſavit, tertiaque die (cum no-
cte præcedenti multi Cives in continen-
tem aufugiſſent) deditione recepit die
22. Iunii 1420. ut fuſius in Chronico.

Spalatenſes vero qui cives Hervoya-
næ partis pepulerant, cum iidem Vene-
torum ope Inſulam Soltam occupaſſent,
Polizanisque aſſociati Civitatem terra
marique jam diu infeſtarent, ita ut ob- 1418.
ſeſſi viderentur, ex ſuperveniente Tra- 1419.
gurienſi oppugnatione territi, aggreſſio-
nemque veriti, Venetis ſe tradere de-
creverunt, Legatisque Trag. ad Laure-
danum miſſis deditionem pacti ſunt, &
die 28. ejusdem menſis eundem, & præ-
ſidium Venetum receperunt; & cum 1420.
Catarini quoque deditionem pepigiſſent, 1420.
Lauredanusque eo pergere properaret, 12. *Mar-*
ne Trag. & Spalati res inordinatas re- *Venetiis.*
linqueret, cum Ioanne Comite Cetinæ
Almiſique Domino treguam Tragurii
tractari cœptam, Spalati concluſit die 14.
Iulii, de qua in Chron. Trag. Sic, rebus
terra marique pacatis relictis Catarum
ingreſſus eſt die 28. ejusdem: Ita Vene-
ti Bellum cum Sigiſmundo gerentes, præ-
ter Raguſium & Vigliam, Dalmatiam
univerſam recuperarunt, pacemque cum
eodem fecerunt an. 1433. & poſt ejus
mortem Almiſanos quoque ſe dedentes
receperunt 1444. deinde Uladislaus fi-
lius Stephani Herzegi dicti, a quo Her-
zegovina, ne in Turcarum manibus ca-
deret, Caſtrum Viſſechi in prærupto
ſaxeoque colle ad ripam Orientalem
Cetinæ tribus milliaribus a mari diſtans,
ſitu anno 1475. Venetis tradidit, tan-
dem Vigliam cujus Comitem Ioannem
Frangepanum an. 1452. in protectionem
ſuſceperant, ab eodem receperunt an.
1480. ita, ut quidquid Dalmatici Re-
gni nomine continebatur (præter Ra-
guſium) bono Dalmatiæ fato Venetis
conceſſit. Nam Turcæ in dies ſe dilatan-
tes, capta Coſtantinopoli Boſnenſe Re-
gnum, ejusque Appendices, Stephano
Thomæ Oſtoye Regis filio ſpurio oc- *Rain.*
ciſo, eripuerunt, Ungariæque, & Croa- 1445.
tiæ majorem partem occuparunt, ipſa- *n.* 23.
rumque Civitatum maritimarum agros
in dies vaſtantes, tempora occupatio-
nis Dalmatiæ a Slavis factæ renovarunt,
eo tantum hæc meliora ſunt, quod Ve-
netorum providenti nullam Inſularum
occuparunt, neque Piraticam exercere
permiſſi ſunt; unde tolerabiliorem vi-
tam Dalmatæ ducentes, Turcis obſtant,
quo minus in proxima littora Italiæ
tranſeant, cujus occupandæ deſiderio
ſe maximopere teneri profitentur.

LI-

LIBER SEXTUS.

DE recentioribus Dalmatiæ, & Croatiæ moribus, finibuſque.

CAPUT I.

De moribus Croatarum recentioribus.

ANtiquorum Croatarum mores, qui ſub Ducibus, & Regibus eorum fuerunt, & ex ſcripturis elici potuerunt 2. libro relati ſunt; nunc vero ſi referendi eſſent, qui Regum Ungarorum tempore obtinebant, hodiernis ſimiles apparerent; Ideo indigenis ſuperfluum, exteris vero tædioſum foret; aliqua ergo potius conſideranda, quæ ad confirmationem eorum quæ hactenus dicta ſunt conferunt, ut inde diverſitas inter Croatas, & Dalmatas, per temporum ſucceſſionem inducta, melius dignoſcatur.

Croatia omnis, ſicut & cæteræ Sclavorum Provinciæ, in Zupanias diſtincta fuit, quas duodecim initio fuiſſe ex dictis apparet, ſed ſingulis harum diviſis, multiplicata quoque nomina Zupanorum reperiuntur; Regibus vero Croatis, deinde Ungaris, jurisdictiones Zupanorum Comitibus tribuentibus, Zupanorum nomina vileſcere cœperunt, jurisdictionis tamen eorum antiquæ non obſcura veſtigia ſuperſunt; nam in multis ſcripturis, Zupani loco Comitum nominantur, ut in compoſitione Cliſ-
1171. ſenſium cum Spalat. Albonenſium cum
1214. Arbenſibus, & in Sibenicenſium ſcri-
1237. pturis: Jurisdictiones etiam exercentes
1177. inter villicos terrarum Croaticarum Zupani vocabantur, ut in Chronico Trag. latius.

Nonenſem quoque Epiſcopum jus conferendi Zupanatus officium habuiſſe ap-
1302. paret, ipſumque Zupanum jurisdictionem, & prærogativam Nonæ, ut in Civitate Croatica habuiſſe.

Hæc de Croatarum Zupanis; item in
1148. Inſulis Brachiæ, & Phari, quæ, ut ſupra dictum eſt, a Serblis, Chulmitanis, & Narentanis obtinebantur Zupani memorantur, ac in memorato Belæ Regis Privilegio jurisdictio Zupani cujusmo-
1243. di fuerit apparet.

Stephanus etiam Neemania dominus Serviæ ante Regni inveſtituram Archi-
Supra lib. 5. cap. 3 zupani, vel Megaiupani titulo uſus eſt.

Zupa hodie quoque regionem aliquam habitatam, vel ejusdem regionis homines congregatos ſignificat; & ſicuti Croatæ per temporum ſucceſſiones in Dalmatarum territoriis, & civitatibus irrepentes, linguam Croaticam, & mores intulerunt, ita Præpoſiti confraternitatibus Plebis, & Villicorum more Croatarum ab antiquo Zupani vocantur, ita ut poſt tot ſæcula jurisdictionis Zupanorum memoria adhuc retineatur, idemque ſignificat communiter, quod apud Longobardos Gaſtaldio.

In Urbibus Croaticis, quænam fuerit Regum tempore munitionis ratio, nulla memoria reperitur, ſub Ungaris in ſingulas ſuas arces extructas fuiſſe ex dictis de Iablanich, Scardona, Sibenico, Cliſſo, & Tininio apparet, quæ caſtra appellabantur.

Hæ arces a Caſtellanis Regiis, vel a Comitibus, aut V. Comitibus obtinebantur.

Ad quæ autem onera tenerentur Cives ex ſupraſcriptis de Iablanich & Scardona conſtat.

Statis anni temporibus convenire ſimul ſolitos ſingularum Zupaniarum homines conſtat, & præterea juſſu Banorum & Comitum prout occaſio neceſſitasque exigebat, ibique in commune conſulere, & quæ res ferebat decernere: hoc conventum latine Parlamentum in ſcriptis appellatum reperitur, Croatice vero, Sbor, dicunt; quo nomine etiam Civitatum univerſitates quoties deliberandi cauſa in unum conveniebant dictæ fuere.

Nulla Lex ſcripta apud Croatas in uſu fuit: mos quippe majorum, & antiquæ conſuetudines pro legibus habebantur: in contrahendo raro admodum ſcripturarum documentis utebantur, teſtium fide, & religione ad res geſtas probandas contenti; Iudicia a certis Magiſtratibus, ac plerumque ab Arbitris, de quibus inter partes convenerat exercebantur: illud notatu dignum, quod pars in judicio victa, non aliter appellare a ſententia rite cenſebatur, niſi operimento capitis in terra jacto, appellationem proteſtaretur, tuncque controverſia ad regionis congregationem, vel totius Regni Curiam, prout rei controverſæ qualitas requirebat, deferebatur.

In criminalibus vero, quomodo judicia ferentur, in ſcripturis nulla memoria reperitur, tamen in homicidiis, vel membrorum mutilationibus conſangui-

neos petere ſolitos fuiſſe, compenſationem pecuniariam pro ſanguine, hancque petitionem & compoſitionem Vraſdam nominatam apparet: in Regno autem Raſciæ D. Yperperorum ſolutione mortem hominis compenſari ſolitam pro Vraſda ex ſtatuto Raguſii lib. 6. cap. 76. conſtat.

Banis V. Banis Comitibus, & Caſtellanis dona certa bis in anno dabantur, ſcilicet diebus Nativitatis Domini, & Paſchatis, hæcque dona dationes latine ſcripta reperiuntur; hos etiam advenientes epulis recipere, & abeuntes muneribus proſequi mos erat, quæ procurationes dictæ fuerant, eadem obſervabatur munerum conſuetudo, occaſione nuptiarum, & natalium liberorum, & denique apud Croatas nefas eſt inferiorem manibus vacuis ſuperiorem adire.

Satnicus dicebatur qui præerat regioni, quæ centum armatos dare poterat, horum loco ſucceſſere Knezi, quod idem quod Comites ſignificat.

Voyszka exercitum ſignificat, inde contributiones belli cauſa exigi ſolitæ, Voykine appellabantur.

Voyvoda vero exercitus ductorem ſignificabat, at hodie promiſcue pro quolibet exercitus, vel ordinum ductore accipitur, ut apud Italos Capitaneus.

Reges Ungariæ Magiſtratum, qui vicem ipſorum gerebat in Dal. & Croatia Banum antiquo Croatarum titulo (ut ex Porphir. lib. primo relatum eſt) vocabant: quem nonnunquam filiis quoque vel fratribus, Ducatus tamen titulo, concedebant, ut relatum eſt: Andreæ Ducis tempore reperitur, Comitem quemdam Paulum nomine, cognoſcendis inter Latinos & Slavos controverſiis impoſitum, ſed regnante eodem Andrea, loco iſtius Iudicis, alter Banus additus 1200. fuit, qui maritimus dictus eſt, & Bano Dalmatiæ & Croatiæ ſuberat, qui titulo mutato Banus totius Sclavoniæ vocabatur, ut ex ſuprarelato Privilegio Stephani Bani de Iablanich apparet.

Sicuti ergo nomen Sclavoniæ æquivocum cum Croatia fuiſſe reperitur, ita Banus Sclavoniæ, pro Bano Croatiæ, & Banus maritimus, pro Bano Dalmatiæ ſumebatur, hacque diſtinctione Breberienſes ut plurimum uſi fuere; At ſicuti in Dalmaticis Civitatibus nulla juriſdictio Banis de jure competebat, niſi in aliquibus caſibus accidentalibus, puta bellorum tempore; Principum tranſvectionibus, aliiſque ſimilibus, in quibus jura ſilere oportebat; ita Banorum maritimorum induſtria erat talis, ut Dalmaticas Civitates apud Banum Sclavoniæ protegentes, ab eiſdem dona reciperent, multaſque commoditates, ut in patriæ Chronico latius.

In Croaticis autem maritimis Civitatibus, quæ, ex Privilegiis ad inſtar Dalmaticarum conſequutis, Dalmatizabant, juriſdictionem antiquam exercere volebant, etiam invitis civibus, ut ex ſcripturis Nonæ & Sibenici apparet.

CAPUT II.

De moribus Dalmatarum recentioribus.

Regum Dalmatiæ tempore mores Dalmatarum communes fuiſſe cum cæteris Civitatibus Orientali Imperio ſubjectis, ſupradictum eſt; ſub Venetorum autem ditione, qua ratione, quibuſve legibus uſi ſint, nulla memoria reperitur; iiſdem tamen moribus, & juribus vixiſſe, quibus ſub Imperio ex Arbenſium relata ſcriptura 1118. colligi poteſt. Ab Ungaris deinde Dalmatia occupata, relatum Colomani Regis Privilegium 1108. jura Regalia & Dalmatarum juriſdictiones ſatis declarant; quibus Geyſa aliqua addidit 1151. Emericus itidem 1197. cæteri autem Reges uſque ad Ludovicum eadem fere formula in ſuis Privilegiis uſi ſunt. Quæ referre operæ pretium eſt, ut jura Dalmatarum, quæ libertates appellabantur cognoſci poſſint.

1. *Ego Colomanus Rex Ungariæ, Croatiæ atque Dalmatiæ juro ſuper ſanctam Crucem vobis Tragurinis meis fidelibus civibus firmam pacem.*
2. *Mihi & filio meo aut ſucceſſoribus meis tributarii ne ſitis.*

Emericus loco ſecundi capitis.

Statum & libertatem veſtram in integram conſervare.

3. Epiſcopum vero aut Comitem quem Clerus & Populus elegerit *ordinabo.*

Geyſa confirmabo.

4. *Et lege antiquitus conſtituta vos uti permittam.*

Geyſa addidit.

cum veſtro judice.

5. *Præter quam introitus portus Civitatis de extraneis duas partes Rex habeat, tertiam vero Comes Civitatis, decimam autem Epiſcopus.*

Geyſa addit Mercatoribus,

6. *In Civitate quoque veſtra neminem Ungarorum, vel alienigenarum habitare permittam, niſi quem voluntas veſtra expetierit.*
7. *Cum autem ad vos coronandus, aut vobiſcum Regni negotia tractaturus advenero, nemini Civium vis inferatur domorum ſuarum, niſi quem dilectio veſtra ſuſceperit.*
8. *At ſi forte aliquando Dominium meum aliquem aggravare videbitur, & alias ire voluerit, ſecure cum uxore, & filiis, & familia, & omnibus ſuis quocunque ſibi placuerit eat.*

Geyſa addit.

9. *Mihi aut* alicui noſtrorum hominum *nullum perſolvatur debitum.*

Emeri Bano qui pro tempore fuerit

10. *Ob-*

10. *Obſides a vobis nullo modo recipiam.*

11. *Sed in noſtri Curia ſervire volentibus, rogam impendam, & morandi, ſive diſcedendi ad ſuum velle facultatem obtineant, nullamque vobis ſuper hoc moleſtiam inferam.*

12. *Inſuper vobis talem libertatem concedo, quod nullus homo cum Sigillo vos audeat convocare extra Civitatem.*

13. *Si aliquis per meum Regnum veſtrorum Civium terra marique negotia exercuerit mihi nullum tributum perſolvat.*

Emer. addit nullum pedagium.

Emericus addit.

14. *Quod ſi quis extraneus de Regno noſtro, vel aliunde cum uxore filiis & cætera poſſeſſione fugiens iram, vel indignationem Regis ad Civitatem veſtram confugiet, liberum ſit vobis ipſum recipere, eumque penes vos diebus ſeptem fovere pacifice, quod ſi gratiam in prædicto dierum ſpatio habere nequiverit, eum cum univerſis rebus ſuis a vobis dimittatis, ut ſicut libere acceſſit, ita libere abſcedat.*

Hæc fuere libertatum Dalmaticarum capita a Regibus Ungariæ in Privilegiis eorum expreſſa, ad quorum intelligentiam pleniorem repetenda ſunt aliqua, quæ ſupra relata ſunt.

Dalmatas, permittentibus Imperatoribus Orientis, Croatis tributum pecuniarium, ultra vinum, & cæteras ſpecies diverſas, dediſſe ex Prophirogenito relatum eſt: hoc tributum Duces Urſeoli Dalmatas in protectionem ſuſcipientes, interruperant, quod Regum deinde Dalmatiæ tempore iterum penſum fuiſſe dicendum eſt; extinctis vero Regibus tributum quoque ceſſaſſe credendum.

1. Colomano deinde Dalmatiam vi occupante, bellum tunc fuiſſe oportet, ut relatum eſt, ideo in primo capite Rex Pacem jurat.

2. In ſecundo vero, prout in juribus Croatiæ & Dalmatiæ Regum ſucceſſerat, ita tributarios non fore amplius Dalmatas declaravit; & hæc eſt illa libertatis conceſſio Colomano tributa, Nam odioſi, & obſoleti jam tributi nomine remiſſo, revera tamen tributum trigeſimæ in ſignum Poteſtatis ſibi reſervavit, ut infra cap. 5.

3. Epiſcopi & Comitis electio ad Civitates, ex antiquo Romanarum Provinciarum more, pertinuit, confirmatio tamen Comitum ab Ungaris & Venetis petebatur; hocque erat alterum ſubjectionis caput.

Epiſcoporum quoque inveſtituras quando Privilegium conceſſit, Colomanus dabat, ſed deinde 4. remiſit, ut relatum eſt, multas tamen Epiſcoporum electiones Reges Ungariæ ſuo nutu, vel ipſorum favore Bani, aut Aulici fieri procurarunt.

Comites autem Cives ſibi quem volebant eligebant; ſed in relato bello inter Trag. & Spalatenſes; cum poteſtatem Spalati Tergeſtinum cauſam belli fuiſſe creditum fuerit, ideo Banus cum delegatis Regiis electionem Comitis Spalati *de Regno Ungariæ fiendam declararunt*, quod Rex Bela confirmavit, eoque exemplo civitatum Dalmaticarum Comites, ut plurimum, de Regnicolis eligebantur, tamen uſque ad Ludovicum ſæpe exteri quoque electi fuerunt, ſed ipſo regnante, omnes de Regno Ungariæ fuiſſe reperiuntur. Modus autem electionis Epiſcoporum & Comitum in patriæ Chronico refertur.

4. Lege Romana uſos Dalmatas, quoad Orientali Imperio paruerunt, clarum eſt, & ob Michaelis Amorenſis Dalbi ſocordiam, excuſſis Romani Imperii habenis, liberos, ſuiſque non alienis legibus uſos ſcriptores Græci relati teſtantur.

Hinc leges in unaquaque civitatum Dalmaticarum ortum habuere, quæ per temporum ſucceſſiones in volumen collectæ, Capitulare vocatæ fuere, deinde in ſecunda compilatione, Statuta; Forma autem & modus condendarum & compilandarum Legum in patriæ Chronico declaratur. Hocque fuit præcipuum caput libertatum; Nam Dalmatæ nullum tunc ſuperiorem agnoſcentes, libertate integra leges ſibi condiderunt, Romanas imitati, ſed cum ex virium imbecillitate per ſe quælibet Civitas, eas a vicinis Slavis defendere non valeret, ideo altera alteri opitulando ſuppetias ferebat, & cum neque unitæ vires ſufficientes ad propulſandas Slavorum injurias haberent, modo ad Imperium, modo ad Venetos confugiebant, horumque ope patrias leges libertatemque tutati ſunt, ut relatum eſt, ſed quum quiete vivere, terras continentis colere, mercaturaſque terreſtres exercere non poſſent, ad pactionem tributi cum Croatis & Serviis devenere, cujus imitatione Colomano Croatarum loco ſuccedenti partem trigeſimæ tribuere, ſuiſque legibus vivere permiſſi ſunt.

Suis enim legibus vivere, idem erat, quod integra libertate frui, nam leges civibus modum vivendi ſtatuentes a cujuslibet alterius juriſdictione cives eximebant, & in controverſiis arduis, in quibus cives inter ſe quandoque diffidentes modum decernendi non inveniebant, ad Arbitros ex vi legum controverſia deferebatur, ita ut Bano aut Vice Bano dirimendarum litium cauſa juriſdictionem aliqualem exercendi in Civitatibus locus ullus daretur, adeoque hæc cum Banis, & Vice Banis controverſa fuere, ut plurimæ deinde diſſenſiones, ac etiam bella orta ſunt, ut in Chronico Patriæ.

Addit Geyſa cum veſtro Iudice: Comes enim a Civitate electus, & a Rege confirmatus extraneus erat, Iudex autem ſive Iudices ex ejuſdem Civitatis nobilibus, ſimul cum Comite judicabant, neque Comiti fas erat ſoli ſine Iudicibus

 ſen-

ſententiam ferre, ſed major ipſorum pars prævalebat, ita ut Comitis opinio pro una tantum numeraretur, ut in Chronico latius.

5. *De extraneis mercatoribus introitus duas partes*, id eſt, detracta prius decima Eccleſiaſtica, dimidiam Rex habeat; hicque obſervandum Regi tributam fuiſſe eam partem portoriorum, quæ ab extraneis pendebatur, nam Cives nullum portorium, ſive Datium, tenebantur ſolvere, prout neque hodie in rebus pro proprio uſu emptis.

6. 7. 8. Quæ autem Epiſcopo & Comiti de his portoriis dabantur, in Chronico cap. 6. 7. 8. non indigent declaratione, namque in eis expreſſa totalem illam libertatem Civitatis ſignificant, quam ab Ungarorum Præfectis, Croatico more Dalmatas tractantibus, interruptam, his declarationibus iterum reſtitutam fuiſſe argui debet.

9. A Geyſa additum, & Emerico declaratum, ad Banorum, & Vice Banorum comprimendos inſultus, qui Croatis dominari ſoliti, Croatarum more a Dalmatis conſuetis exeniis honorari volebant; qua de cauſa plurimas controverſias cum Banis interveniſſe memoratur.

10. Obſides tamen a Regibus ſuſceptos memorat Archidiaconus, quod poſterius evenit expreſſioni Geyſæ, ut in notis ad eundem refertur.

11. Voluntaria non coacta ſervitia perſonalia Regi præſtari ſolita declarat.

12. Nullus ſigillo, id eſt litteris Regiis, vel Banalibus, extra Civitatem trahatur contra leges, nam ſicuti a decretis Comitis & judicum appellatio non dabatur ad aliquod tribunal extra Civitatem, ſed ad ſequentes tantum Curias, uſque ad duas conformes, ex quibus res judicata inducebatur: ita Bani, & Vice Bani Dalmatis ad eorum tribunal accedentibus juris petendi cauſa contra Croatas judicia exercebant; Sed ſi vice verſa Croatæ aliquam quæſtionem cum Dalmatis habebant, eoſdem apud eorundem tribunal reſpondere, cogere volebant, quod Dalmatæ ex propriarum legum vigore declinabant; Qua de cauſa cum Banis ſimultates oriebantur, quæ cum aliquando ſufficiens non eſſet, alias declarationes poſteriorum Regum repetere neceſſe fuit, ut in Chronico Patriæ refertur.

13. Hæc favorabilis declaratio, an communis cum cæteris Croatis fuerit ab antiquo, vel tunc a Geyſa conceſſa incertum.

14. Hæc additio liberum cuique acceſſum, & receſſum in Dalmaticis Civitatibus ſignificat, ita ut neque ipſos jam declaratos Regis rebelles excludat, quod illam antiquam integram libertatem declarat.

Hæc fuere ſub Regibus Ungariæ ad Ludovicum uſque Dalmatarum jura, ſive libertates; ex quibus facile colligi poteſt, quam diverſus rerum Dalmaticarum ſtatus ſub Ungaris fuerit ab eo, quem ſub Venetis obtinebant; Veneti enim loco Romanorum ſuccedentes Dalmatas uti ſocios tractabant, & ſicuti pro communi utilitate Adriaticum cuſtodiebant, ita Dalmatas Venetorum protectioni adhærentes libenter eiſdem auxilia præſtitiſſe dicendum, qua mutua neceſſitate animos vinciente, Dalmatæ antiquis moribus vivere permiſſi ſunt, ita ut ſub Venetorum ditione nulla oneris gravitas ſentiretur; & quamvis ex viciſſitudine rerum aliquæ Civitates ad Ungaros & Emanuelem Imperatorem tranſierint, tamen poſt Otthonis Orſeoli Ducatum ad annum uſque 1204. nullum vectigal, aut tributum quod Dalmatæ Venetis penderent memoria reperitur, quo tempore Iadra ad Venetos rediit, obſidibus traditis, pactoque levi pellium cunicolorum tributo; Sed cum ad Ungaros iterum defeciſſet 1242. brevi tamen ſubacta, ſub jugum miſſa fuit, quod ope Bani Pauli detraxit 1310. & ad Venetos amplis conditionibus, & ab antiquis parum vel nihil diſcrepantibus, rediit; cæteræ quoque Dalmaticæ Civitates iiſdem fere pactis Venetis ſe dedidere, ut relatum eſt.

Ungari vero loco Croatarum ſuccedentes, Monarchico dominio aſſueti, ex morum diverſitate Dalmatas aſperius tractabant; Bani namque qui in obſequiis Regi præſtandis ſervitute gloriabantur, Dalmatas quoque Croatico more ſibi præſtare ſervitia, & obſequia curabant, quod cum de directo contra libertates, & mores Dalmatarum eſſet, Banorum & Vice Banorum juriſdictionem gravem Dalmatæ experiebantur, ipſique Bani & V. Bani Dalmaticarum libertatum prærogativam oderant, ſuiſque rationibus damnoſas reputabant: quum ex Dalmaticis Civitatibus nullos fructus de jure, quemadmodum ex Croaticis capere poſſent: tamen ipſi Bani prout apud Regem, vel Aulicos gratia pollebant, ita magis, vel minus Dalmatas variis artificiis vexabant, quærebantque occaſiones Croatico more dominandi: Aulici vero Banis opitulabantur, nam prærogativam libertatis Dalmatarum ipſi pariter æquo animo non ferebant; Ita ut quærimoniis Dalmatarum difficilis erat ad Regias aures aditus; & præter partem trigeſimæ, quæ Regi dabatur, Banorum, & V. Banorum vexationes crebris contributionibus redimere, Aulicorumque Regiorum gratiam mercari oporteret, quibus accedebant continuæ vicinorum Comitum Croatarum moleſtiæ.

Venetorum autem, neque Duci, neque aliorum Magiſtratuum ulli, quidquam pendebatur, contribuebaturque præter conſuetum Comiti ſalarium, & illam voluntariam ſtrinnam ſupra memoratam,

quæ,

quæ, quidnam fuerit referendum eſt, quod ex ſcripturis quamvis mutilum elicitur: in Veglienſium enim ſcripturarum fragmentis ejus talis extat mentio.

1133. *die 3. Novembris D. Dominicus Veglienſis Epiſcopus in ſuo Epiſcopali Palatio, una cum Iudicibus Civitatis pro Communitate Veglæ ex una, & D. Duymus Veglien Comes ex altera, convenerunt, ut colta, quæ apud Commune erat pro urbe reparanda, & aliis expenſis fiendis nuntiisque mittendis, & ſtrina Venetis danda prædicto Comiti promittenti ſingula, exequi conceſſa fuit.* Ducis vero Ziani Privil. Trag. 1174. ſupra relatum eſt ſuo loco in quo ſtrina voluntaria memoratur. Venetis ergo ſtrinam, vel ſtrinnam tradi ſolitam ex his conſtat, quid autem ſtrina fuerit ex ſtatutis Pharæ & Raguſii percipitur iiſdem verbis. *lib. 5. c. X.*

Statut. Raguſii lib. 7. cap. 56. De ſtrina vel Pedocio.

Volumus quod ſi aliqua navis, vel lignum in quo eſſent mercatores darent aliquid alicui pro ſtrina, vel pro pedochia, vel aliquid aliud de voluntate majoris partis illorum, qui ſunt in ipſa navi, vel ligno pro ſalute ligni vel navis, & de illo havere quod eſt in ipſo ligno, vel navi, quod illud debeat reſtitui, & ſolvi de toto havere quod eſt in ipſo per vaream.

Hæc ex monumentis Dalmaticis elici potuere de ſtrina, vel ſtrena; quid autem ſignificat Feſtus de verborum ſignificatione tradit.

Strenam vocamus, quæ datur de religioſo, ominis boni gratia.

Ad cujus rei clariorem intelligentiam, repetendum quod primo libro ex Prophirogenito dictum eſt, ſcilicet

Baſilium Imp. auctorem fuiſſe Dalmatis, ut quæ Prætori ſolvebant, ea Slavis darent pacis cauſa, & Prætori exiguum aliquid penderent, ad oſtendendam Rom. Imperatoribus debitam ſubjectionem.

Et conſiderandum, an Veneti, qui in ditione Adriatici Orientali Imperio ſucceſſerant, illud exiguum, Præfectis Romanis dari ſolitum, ſibi tradi voluerint; cum in omnibus fere aliis Romanorum mores imitantes, Romanas conſuetudines magis quam cæteri ſervaverint, & hæc exiguitas uti voluntaria an ſtrena vocata fuerit; ipſamque Venetos exegiſſe, donec conſecuto integro Adriatici dominio, hanc ſtrenarum voluntariarum incertitudinem auferentes, certum vectigal per Adriaticum navigantibus impoſuerint, ut relatum eſt & probabile videtur.

Atque hi fuere poſt extinctos Reges mores Dalmatarum; quo tempore nonnullæ civitates ex Croatarum & Serblorum gente in jus Dalmaticum conceſſerunt, & præcipue Sibenicum; quæ Deſpotico aſſuetæ Imperio, difficile ſe legibus Dalmatarum accommodabant, Comites namque perpetuos habuerunt, qui in officio contineri a Piraticaque abſtineri non poterant, & quamvis paulatim novam vivendi rationem induerent, & cum cætera Dalmatica coaleſcerent, ex veteri tamen inſtituto durius erga ſe Banorum & impotentius Imperium experiebantur. Excepere deinde Regnum Ungariæ diſſenſiones, quarum occaſione Breberienſes Croatiæ ditionem occuparunt, Dalmaticas quoque Civitates adipiſci conati ſunt: Ex qua domo Mladinus Banus Boſnæ, Dalmatiæ, & Croatiæ Principis titulo ſumpto, cum ſuperbe, & crudeliter imperium exerceret, veteres, & obſoletas Croatarum iniurias renovavit. Affirmabat enim Croatici juris eſſe, quidquid terrarum extra muros Civitatum reperiebatur, ut Madius refert; Atque hoc eſt, *cap. 18.* quod Prophirogenitus ſcribit Dalmatas, præter pecuniam, vinum, & cæteras ſpecies diverſas Slavis loco tributi dediſſe: quod in cauſa fuit, ut Dalmatæ denuo Venetis ſe dediderint pactis ſuo loco expreſſis.

Feliciterque admodum hæc rerum mutatio Dalmatis ceſſit: quippe caſtigatis vitiis, quæ ex impotenti Breberienſium dominatu in publicas privataſque eorum rationes irrepſerant, moderatus, & Veneto ſimilis reipublicæ ſtatus inductus eſt, & ad uſque tempora Ludovici Regis Ungariæ perduravit; qui admoto ad fines Iadrenſium exercitu ſuſpicandi materiam Venetis præbuit, averſi a ſe ejus Civitatis animi, quaſi ad Ungaricam ditionem iterum redire agitarent. Hinc celebris illa Venetæ Claſſis in Iadram expeditio, & urbis obſidio, & mox deditio, & arx, & præſidium, nec dubium dominationis jugum, a quo ſeſe nunquam expedire illa Civitas potuit: Nam quamvis poſtea Ludovicus Iadram de Venetis armis recepiſſet, neque arce urbem, neque præſidio levavit, nec antiquas immunitates, quibus a Venetis mulctati fuerant, reſtituendas putavit; Ex integro namque rationem perſcripſit, quæ deinceps in exercendis judiciis, & cæteris rebus Civitatis obſervari deberet, quæ hujuſmodi eſt.

Ludovicus &c. omnibus Chriſti fidelibus. Decet Regiæ Majeſtatis clementiam eos attollere prærogativis potioribus præmiorum, quos conſtat impendiſſe ſublimiora, & majora genera meritorum, quia favor, qui talibus generoſe exhibetur, & eos in bonorum operum laudabili proſecutione corroborata, & alios ad ſinceræ fidei conſtantiam debite impendit, allectit, & intimat. Proinde ad univerſorum notitiam harum ſerie volumus pervenire; quod accedentes ad noſtram præſentiam Magc. Viri Nobiles providi, & diſcreti Iacobus de Ceſſano Aulæ noſtræ miles Amiratus noſter maritimus, ac Comes inſularum noſtrarum Faræ, & Bratiæ Daniel de Varicaſſio, & Gregorius filius Pauli de Georgio cives noſtræ Civ. Iadræ, in ſuis, & Rectorum juratorum, ac totius Communitatis Civium, & hoſpitum de eadem perſonis, noſtræ humiliter ſupplicaverunt Majeſtati, ut cum quædam libertates, & gratiæ ſpecificandæ inferius ſint, & exi-

 ſtant

ſtant quamplurimum opportune, eos, & Civitatem noſtram prædictam eiſdem inſignire, & Privilegiare de benignitate ſolita dignaremur, ipſos, prædictorum Rectorum juratorum, & Civium noſtrorum Iadren. fir mam, & ſtabilem, puram, ac ſinceram fidelitatisconſtantiam, quam progenitoribus noſtris Illuſtribus Regibus Ungariæ atque nobis ſtudioſe, & ferventer ſolicite, & perſeveranter cum bonorum ipſorum proſecutione laudabili, promptis conatibus impendere curaverunt, & ponendo pro eiſdem, atque nobis ſucceſſivis temporibus ſe, & ſua ſubſtinendo: inſuper pro Regii & Regni noſtri honoris incremento vicibus quamplurimus mortes, ſtrages, exilia, atque damna indiſſibilia in perſonis, atque rebus ſæva, & deteſtanda perſecutione Venetorum Civium noſtrorum, & Regni noſtri notoriorum æmulorum fere uſque ad hæc tempora, quibus nobis divina gratia conferre dignata eſt de eiſdem Venetis victorioſe triumphare, ac ipſos Iadrenſes & per conſequens totum Regnum noſtrum Dalmatiæ noſtro Dominio ſubjugare, & ad antiquum jus Regium revocare coram noſtræ Majeſtatis obtutibus recenſitis, licet iidem multo plura, & potiora mererentur, in aliqualem tamen recompenſationem præmiſſorum gratias & libertates infraſcriptas eiſdem duximus concedendas.

In primis quod iidem Iadren.; & res ſuas, ſeu Civitatis ipſius confines, & terminos ſub eiſdem limitibus, quibus ante proxime præteritam guerram pacifice & quiete, juſte, & juridice poſſederunt, etiam poſſidere debeant in futurum, quos eiſdem præſentium teſtimonio confirmamus, & validamus, ipſis omnia inſtrumenta publica hactenus ſolemniter confecta inter eos ſuper eorum juribus, & ſuorum, tam inter eorum confinia ipſorum jura tangentia, quam etiam extra eorum confinia ubicunque, ut in poſterum eadem valeant, prout hactenus valuerunt, ea autem quæ deinceps inter eos, & intra eorum confinia, & ſuper eorum juribus, & ad eos pertinentium conficientur, valeant inter eos: Sed inter Croatas & alios extraneos ſervetur in conficiendis litteris per os, & noſtros Barones, quos pro juribus noſtris nexequendis ad illas partes decrevimus deſtinandos eſt ſtatutum.

Poſtremo conceſſimus quod Cives noſtri Iadræ, & eorum hoſpites antedicti nullius alterius judicio aſtare teneantur præterquam Comitis, & Iudicum eorundem conſtituti, ſi tamen aliqua partium ſenſerit ſe gravatam, volumus ut ad noſtræ Majeſtatis præſentiam valeat appellare, in cujus rei memoriam firmitatemque perpetuam præſentes conceſſimus litteras Privilegiales pendentis authentici ſigilli noſtri duplici munimine roboratas. Data per manus &c. A. D. 1358. *quarto Idus Februarii Regni autem noſtri* 16.

Et quamvis Spalatenſibus, & Tragurienſibus antiqua Privilegia confirmaſſet, Sibenicenſibuſque ob præſcriptas Banales vexationes ultra Privilegia alias quoque declarationes favorabiles indulſiſſet; tamen Rex abſolute dominari aſſuetus, Dalmatarum Privilegia mutilans, omnia ad ſe trahere cœpit, & principale libertatum Dalmaticarum caput ademit; Iudice ſcilicet Appellationum in Dalmatia inſtituto, ſententias Dalmatarum appellabiles, Civeſque extra Civitatem trahi poſſe contra Privilegio declaravit, juſque in univerſa ab ipſo dilatata Dalmatia uniforme eſſe voluit; Hoc tamen appellationis tribunal, toties exoratus, vix ad quatuor Collegia Italica detulit (quod Cattarini ſoli hodie uſque ſervant) deinde ſicuti rerum venalium trigeſimæ partem ex vi Privilegiorum Rex Iure ab antiquo conſequebatur, ita integra totius trigeſimæ utilitate ſibi appropriata, Cameram trigeſimarum Dalmatiæ inſtituit, neque his contentus, ſal, publica Civitatum utilitate, & privatorum induſtria diſtribui ſolitus, vetita cunctis venditione, auctoque ejus pretio, Cameram ſalis inſtituit, & trigeſimæ junxit: Ex arbitrioque regnans, aliquos Comites Civitatum electos confirmare noluit, aliquos vero ipſe elegit, Civeſque quoſdam a juriſdictione Civitatum exemit, aliquorum banna remiſit, in Civitateſque recipi coegit: Carolus quoque Dux Dyrrachii & Duciſſa ejus uxor dum in Dalmatia juſſu Ludovici Ducalia exercerent, multa innovarunt; abinde Dalmaticæ Civitates amiſſis præcipuis utilitatibus ex inopia munera publica difficile obibant, navigationeque in dies declinante, & ex bellis cum Venetis etiam interrupta, privatorum quoque opes, ſervorumque numerus minuebatur, locaque maritima inculta relinquebantur; Ita ut quod olim facile ſingulæ Civitates ante an. 1200. Venetis triremem unam auxiliarem præſtabant, tunc quamvis dilatatis in continenti territoriis, præter Iadram & Raguſium neque duo Civitates ſimul unam inſtruere poterant, quod ex intermiſſo rei maritimæ uſu eveniſſe in Patriæ Chronico declaratur.

Mortuo Ludovico variæ Sigiſmundi cum Carolo, Ladislavo, Regibus Boſnæ, & Regni Baronibus contentiones, Regnum Ungaricum diſtraxere, Dalmataſque inter ſe diviſos hinc inde traxere, diſſenſioneſque inter Cives diutius viguere; Sed publicus Civitatum ſtatus, nullam aut parvam mutationem accepit; Tandem poſt varios caſus Dalmatia ad Venetos rediit, qui aliqua in novis Privilegiis corrigentes, Dalmatas ſuis legibus vivere quidem permiſerunt; Sed ſicuti Iadram cum arce emerant; ita in cæteris quoque Civitatibus arces conſtruentes, eas abſque ſuſpicione tenent quietas.

Hæc de moribus Dalmatiæ urbiumque ejus rerum ſtatu pro temporum diverſitate reperire licuit.

Magiſtratus autem quibus poſt extinctos Reges Civitates regebantur non amplius Priores, ſed Comites fuere, vel eorum ſubſtituti Vicarii dicti, aut loco Comitum abſentium Poteſtates a Civibus electi, a Breberienſibus Comitibus confirmari ſoliti, vel proprii Cives de menſe in menſem in Rectores eligebantur; ſub Ludovico & Sigiſmundo idem fere

fere ſervatum eſt, ſub Venetis autem Comites, vel a Civitatibus electi, vel a Venetis miſſi præſentes regebant, & præter hos urgente aliqua neceſſitate Proviſores & Ambaſciatores ad partes Dalmatiæ & Sclavoniæ mittebantur, qui tam ea, quæ univerſæ genti opus erant, auctoritate, & conſilio componebant, quam privatas controverſias accepto a litigantibus arbitrio dirimebant.

Comitibus autem Iudices ab antiquo ex Nobilibus civitatum pro aſſeſſoribus eligebantur, quod hodie etiam obtinet, ſimulque cum Comitibus judicant.

Populi autem ad Comitia convocatio quomodo in ſingulis Civitatibus fieret, reperire non licuit; Sed ab Archidiacono diſtinguuntur Spalatenſium congregationes in conſilia, Præconium, & Parlamentum: eadem quoque in Chronico Tragurii ſpecialius referuntur, ſuffragiorumque ferendorum diverſitas declaratur.

Lingua Romana ſive latina Dalmatas uſos uſque ad annum 1200. Willielmus Tyrius teſtatur l. 2. cap. 17. idemque ex ſcripturis conſtat, in quibus ſæpe Dalmatæ nomine Latinorum a Sclavis, ſive Croatis diſtinguuntur, & nonnulla dupliciter tam Latinis quam Sclavis nominibus expreſſa reperiuntur, ut ex ſupraſcriptis ſcripturis apparet, & exempli cauſa adduntur.

	Latine	Slave
1145.	Calamet	Tarſtenich.
	Petra	Brus
	in Velis modum	Iedro
1194.	Via carri	Colnich
	Circuitus	Zauod

Ab anno vero 1200. ſicuti in Croatia, & Dalmatia variæ mutationes evenere, ita Croatæ cum Dalmatis moribus, & lingua miſceri cœpere, indeque quædam Croatarum verba latine profari, & quædam latina Slave pronuntiari cœpere, que in notis ad Archidiaconum referuntur.

Hinc lingua Latina corrupta ad inſtar Italicæ promanavit, quæ latina vulgaris dici poteſt: in ſcripturis tamen Latina ſervabatur purior, & corruptior pro temporum diverſitate, & ſcribentium intelligentia.

Vulgaris autem latinæ linguæ ſcriptura antiquior quam reperire licuit de re privata extat Iadræ, apud D. Simeonem Gliubavaz V. I. D. diligentem rerum antiquarum collectorem, quæ ante annum 1300. confecta dignoſcitur.

Publicarum vero antiquior in actis Cancellariæ Trag. anni 1313. raræque uſque 1400. reperiuntur, ex inde vero uſque ad 1500. ſicuti multæ privatorum vulgari, ita publicæ quaſi omnes latino ſermone ſcribebantur; abinde autem raras, & publicas, & privatas latinas reperies; adeo ut conferre volenti, patebit in Dalmatia latinam linguam ad inſtar Italiæ mutationem paſſam, ipſamque Dalmaticam vulgarem circa 1300. proximiorem Picenorum, & Apulorum linguæ fuiſſe, quam Venetorum, vel Longobardorum; prout ab anno 1420. Venetorum ſimillimam effectam.

De contributionibus autem, quæ in communi Civitatum neceſſitate fieri ſolebant, quomodo exigerentur, quæ variis nominibus Coltæ, Impræſtitus, & Taxa dictæ fuere in Chronico declarantur.

Democraticum Dalmatarum ſtatum Regum tempore fuiſſe dictum eſt, itaque continuatum reperitur uſque quo ſub Venetorum dominio circa 1320. pervenit.

Duo enim ab antiquo fuerunt, hodieque ſunt, in ſingulis Dalmaticis Civitatibus, præſertim continentis, hominum genera, eorum ſcilicet qui terreſtribus, proventibus, & induſtriis imcumbunt: Et qui navigationibus, & piſcationibus maritimis operam dant, ex qua diverſitate duæ partes in unaquaque Civitate viguerunt, Terreſtris Croatis & Ungaris, maritima vero Venetis addicta, maritimaque prævaluit, donec dilatatis in continenti agris pro temporum diverſitate terreſtris maritimam, vel adæquavit, vel ſuperavit.

In populari enim ſtatu aliquæ familiæ, poſtquam in Croatico ſolo bona adeptæ ſunt, ob id terreſtribus rebus addictæ a Banis pendere cogebantur; Hæ plures conſanguineos & Clientes habebant, & ſi altera pars, vel ex navigationis, & piſcationis uſu abſens reperiretur, vel ut evenire ſolet inter ſe diviſa eſſet majorem partem multitudinis ad ſe trahentes ex arbitrio ſub protectione Banorum Civitates regebant.

Sed cum Tyrannis Breberienſium cunctis odio eſſe cœpiſſet, Dalmatæ quietis cupidi Venetis ſe tradiderunt, qui exulibus reſtitutis pacem induxerunt; Sed cum plurimi civium a Breberienſibus pendere cogerentur, ut moderationem neceſſariam introducerent, Popularem ſtatum in Ariſtocraticum, ad inſtar Venetiarum, mutarunt, ſicque ſublata multitudinis confuſione, conſilia rectius procedebant, depreſſaque eodem tempore Breberienſium domo, iidem, & alii maritimi Comites auxiliorum Venetorum indigi, cum Dalmatis Venetorum ſubditis fœdus iecœrunt, tunc ceſſavit diverſitas partium terreſtrium, & maritimarum, quieſque in Dalmatia introducta fuit, donec ſub Ludovico iterum invaluerunt, Ariſtocraticus tamen ſtatus ſervatus fuit hodieque manet.

Hæc de moribus Dalmatarum in genere: Si quis plura deſiderat, in Chronico Tragurii, reperiet, quæ ob ſimilitudinem ad univerſales Dalmatiæ mores pro temporum diverſitate adaptare poterit.

CAPUT III.

Dalmatiæ, & Croatiæ fines recentiores.

DAlmatici Regni fines qui tempore Regum fuerint lib. II. deſcripti ſunt. Quæ deinde Croatarum & Serblorum Civitates Dalmatiæ acceſſerint, & quomodo Ludovico regnante omnes antiquæ Dalmat. Inſulæ cum Civitatibus continentis a Nona Catarum uſque ſub Dalmatiæ Regno comprehenſæ fuerint, libris ſequentibus relatum eſt; eodemque modo deinceps continuatum reperitur, donec Vngaricis diſſenſionibus ſecutis, aliqua Croatica loca prope Iadram ſimul cum ipſa Iadra Venetis ceſſere, & inter Dalmatica numerari cœpere: cumque Veneti reliquum quoque Dalmatiæ acquiſiviſſent (præter Raguſinorum ditionem) Regeſque Vngariæ in Croatico Regno oram tantum maritimam antiquæ Iapidiæ retinerent; ut aliquid Dalmatici Regni (cujus titulo utuntur) in continenti habere viderentur, ea Dalmatiæ nomine vocavere, Segniamque, in Croatia exiſtentem, in Dalmatia ſtatuunt. Veneti vero cum Albonam ſolam in Croatico ſolo poſſideant, intra proximos Iſtriæ fines eam includunt; Ex altera autem parte, cum in Epiro nova (quæ Albania nunc dicitur) aliquas civitates poſſediſſent, Præſeſque earum Catarinus Prætor eſſet, illis amiſſis, ut aliquid Albaniæ retinere videantur, Catarum in Albania ponere ſolent; Præſesque Dalmatiæ hodiernus Albaniæ quoque titulum retinet.

Cætera autem continentis loca ſine controverſia Croatiæ & Serviæ cenſita ſunt, donec a Turcis occupata, ut plurimum antiqua regionum nomina obliterata, & in novas Præfecturas (Sanzacatus dictas) diviſa, ab eiſdem nomen habent, qui Boſnenſi Præſidi (Baſiæ dicto) parent, ut apud rerum Turcicarum ſcriptores videre eſt: Sed qui Geographicas tabulas conficiunt diſtinctione a Dandulo allata utuntur, & quidquid ab Iſtria Dyrrachium uſque montesque & mare inter jacet, ſive ſtrictius, ab Albona ad flumen Bolianam, ſimul cum Inſulis Dalmatiæ adſcribunt, reliqua vero Savum uſque Croatiæ, Boſnæ, & Raſciæ, ſive Serviæ.

CAPUT IV.

De Sclavonia.

SLavos qui Dalmatiam occuparunt Croatas & Serblos fuiſſe ex dictis conſtat: hoſque a Græcis, & Latinis ſcriptoribus Sclavos vocatos, ab Vngaris autem Saviam, ſive Interamnenſem Croatici Regni partem ſibi conterminam Sclavoniam appellatam, quæ hodie quoque tale nomen apud Latinos retinet, a Germanis vero qui Pannoniam primam poſt Abares occuparunt vernaculo vocabulo Windiſch March, id eſt Vindorum provincia (quo nomine Slavos quoque maris Balthici accolas ſibi conterminos indigitant) dicitur.

Croatas autem maritimos a Dalmatis Sclavos appellatos monumenta Dalmatica teſtantur, rareque non interpoſito C. Latine ſcriptum Slavorum nomen reperitur; Sic hæ duæ Croatici Regni limitaneæ regiones Interamnenſis ſcilicet, & maritima, Sclavoniæ ab exteris vocatæ ſunt; Proprium tamen nomen ſola Croatia mediterranea ſervat, quo unico vocabulo olim univerſæ regionis Duces, & Reges uſi ſunt, ut ex relatis eorundem Privilegiis conſtat.

Hi autem Croatæ, & Serbli qui Sclavi dicti fuere, nunc Schiavi & Schiavones, regioque eorum Schiavonia ab Italis ſcriptoribus vocatur; cujus cauſam Cromerus ipſis Italis tribuit, qui mollius pronuntiare ſtudentes, pro Slavo *Siavo* vel *Sciavo* enuncient; Sed hæc a Cromero relata *Schiavo* Italicum non exprimunt; aliunde ergo conjectura ſumenda eſt. *Lib.* 1. *cap.* 8. Slavos tempore Iuſtiniani Imperium infeſtaſſe, & in Italia cum Græcis contra Gothos militaſſe Procopius refert; qui cum *SL* pronuntiandi uſum non habeant, prout neque Latini eoſdem Græca & Latina prolatione Sclavi & Sclabini dixere; at cum deinde Itali præſertim Occidentales, quod olim lingua Romana *CL.* proferebatur, corrupta puritate linguæ inflexione Longobarda in *CHI* ut plurimum mutaverint, ut Clavenna, Chiavenna, Clodia foſſa, vel Clugia, Chiozza, Cluſium, Chiuſi, Clana, Chiana, & ſimilia: eodem modo Slavos, Schiavi, Sclabinos, Schiavoni dixere, ut apud Venetos ſcriptores præſertim Chroniſtas videre eſt.

Sed cum verbum Schiavo apud Italos ſervum quoque ſignificat, cauſa indaganda eſt.

Slavos qui Dalmatiam occuparunt Crobatos & Serblos dictos a Græcis ex ſupradictis conſtat; at ſicuti ipſi Slavi, & Dalmatæ eorum contermini ab eis edocti, Sclave pronunciantes Crobatos *Hrvatos* & Serblos *Srblos* genuina pronunciatione indigitant, ita Græci hanc aſperitatem fugientes Chrobatos, & Serblos dixere, & pro ut cæteris ſeptemtrionalibus nationibus vagis evenit, a Romanis ad vilia ſervitia conducti, ex ſimilitudine vocum Serblorum & Servorum Serbli a Romano

Græ-

Græcis Servi vocati ſunt, ut Proph. teſtatur de adminiſtr. Imperii c. 32.

Serbli enim Romana lingua Servi dicuntur, & Serbula vulgo ſervorum calceamenta, Serbulianique ita vilitev, ac pauperum in modum calceati, Serbli autem cognominati ſunt quod Romano Imperatori ſerviunt.

Hinc Serblorum nomen in Servorum tranſiit, ut apud Curopalatam, & Zonaram videre eſt, Willilmuſque Tyrius de Serviis differens nomen ſervitutis ex eo traxiſſe, quia ex damnatis ad metalla originem ducerent lib. 20. Cap. 4. Scriptum reliquit, & ipſorum regio mediterranea locô Serbliæ Servia hodie quoque vocatur.

Veneti vero Chroniſtæ inter Sclavos Adriatici accolas Croatas proprio nomine Croatarum non dicunt, uti Narentanos; Sed generali Sclavorum; ſeu Schiavorum; Ideo conjectari poteſt a Venetis ad imitationem Græcorum Croatas ſibi vicinos ejuſdem nationis & linguæ cum Serblis, dialectoque parum differenti, Schiavos dictos fuiſſe cum ex utriſque multi ſervitutem ſervirent, & pro ſervis venderentur.

Nil mirum ergo, ſi ſicuti Serbli lingua Romana antiqua a Græcis Servi vocati fuerint, ita Croatæ quoque ex univerſali nomine Sclavorum eadem lingua Romana corrupta Schiavi pro Servis dicti ſint, cum a Dalmatis & Italis empti, Croatæ pro Servis habiti fuerint; Hincque uſu receptum ſit, quod olim lingua latina Servum, id deinde Italica Schiavo ſignificaret, & ex nominibus Schiavorum, & Servorum confuſis univerſale Schiavorum remanſerit, nomenque Schiavi pro ipſa natione Slava, & pro Servis promiſcue ſumptum fuerit, talemque ſignificatum hodie retineat.

Servos autem effectos Dalmatas tunc quando Slavi Dalmatiam occuparunt, captivi, a Ioanne 4. Papa redempti comprobant, ut ſupra relatum eſt, neque omnes redemiſſe dicendum, quia multi in ſervitute Sclavorum remanſerint.

Temporibus Ducum, & Regum Croatarum Servos apud Croatas fuiſſe ſervi & Ancillæ prædiales in Privilegiis ſupraſcriptis nominati teſtantur, venditionemque hominum apud Croatas in uſu fuiſſe Zuonimiri R. inveſtitura demonſtrat.

Servorum autem nomina Slava in Dalmaticis ſcripturis relata, Dalmatas Croatas pro ſervis habuiſſe declarant.

908. *in Teſtamento Andreæ Prioris Iadræ et in Sancto Griſogono dimitto vinea quæ emi de Mazulo, & terræ de Vuclo quæ comparavi, & Servum, & Ancillam, & centum capita de pecora* . . . & infra. *& pro anima mea dimitto liberos, inprimis Maruſſo, cum uxore, & filio, & do ei vinea quæ comparavi de Conſtantino Mag. Ominico Calbaroſo cum uxore ſint liberi. Libicano filio Butirani Iuſto cum uxore ſua & quatuor filii filio. Priſinaco filio Bribina Techamida Milia de Sicirano cum duo filii uxor Raſinaco cum filio Strieterio, Seniſcima, Zaemilo omnes iſti ſint liberi.*

1029. *Donatio Elenize ſororis Godemiri Bani territorii in Obrovizo S. Griſogono gregem ovium cum paſtore nomine Volcana duo paria bovum cum duobus Servulis qui ipſa colerent territoria*, & quamvis appareat ex ſupra citata Zuonimiri inveſtitura Legatos Summi Pontificis & Epiſcopos conatos fuiſſe venditionem hominum impedire; tamen ſervitutem in uſu fuiſſe poſterioribus temporibus ſequentia indicant.

In nomine D. N. I. Chriſti anno ab Incarnatione ejus MCIII. die XV. Iunii Colomanus D. G. Hung. Dal. Croatiæ Ramæque Rex.

Conſideratis fidelibus ac devotis obſequiis Ven. Pat. D. Creſcentii Spal. Archiepiſcopi nobis per ipſum exhibitis, ejuſque prece dignanter inducti donationes, ac confirmationes Regum atque Principum, & aliorum dominorum ad inſtar Privilegiorum Eccleſiæ Spal. quæ in Privilegiis, litteris, vel antiquis Montaneis ipſius Eccleſiæ conſcripta habentur, præſentis Privilegii pagina confirmamus auctoritate Regia, ac pleno jure ſubiicimus eidem Archiepiſcopo, ſuiſque ſucceſſoribus, & Eccleſiæ Spalat. Omnes vero Epiſcopatus, quos ad præſens obtinet ipſa Eccleſia per Dalmatiam, & Croatiam, omneſque villas, & poſſeſſiones, & alia ad eandem Eccleſiam ſpectantia, præſertim Villam Sancti Georgii de Putalo, ut ab olim donata fuit, cum omnibus hominibus in ea reſidentibus, ſervis & ancillis, & eorum omnibus bonis, Villam Syrenine, Geſe, Tugari, Aſſeti ſimiliter cum Servis & Ancillis & eorum poſteris Eccleſias Sanctæ Mariæ de Salona & Sancti Stephani, & Sancti Moyſis, & Eccleſiam Sancti Bartholomei cum omnibus proventibus earumdem, Villam quoque Hoſizan, Villam Oſtrog, Villam Labenam, & totum territorium de Sinina, Villam in Cleuna Sudumiſizam, & Villam Zetina, Stolez, Decimas præterea Cleunæ, Zetinæ, Cliſſiæ, et ejus diſtrictus, Maſſari cum toto monte magno Politii, et decimas Almiſii uſque Mucarum; quæ omnia ſupradicta volumus quod, teneat, poſſideat, regat, atque gubernet perpetuo Spalat. Eccleſia, ac ejus Præſules, ſine alicujus perturbatione, ſeu moleſtatione pacifice et quiete; Si quis autem in præmiſſis, vel quolibet præmiſſorum dictam Spal. Eccleſiam, vel ipſum Archiepiſcopum, et ejus ſucceſſores moleſtaverit, vel turbaverit, iram Dei, et noſtram indignationem incurrat, et ad robur omnium prædictorum præſens Privilegium noſtro ſigillo autentico communiri mandavimus.

In Chriſti nomine Dominantis Conſtantini Ducis Ducatus anno, anno primo menſe Aprilis.

Nos Spalatini hoc teſtamentum et ſtabilimentum pacis inter nos et lupanum Saracenum atque Bratozai Iudex caſtri Cliſſæ Radone Ar . . . lii Presbyter Petrus Presbyter Draſinne, Nauclerus Vilco Drug; Deſinne, Toliſo, Oame, Iunota, Deſmir, Boles, Tolimir, Pomeza, Pinniz, poſt hos centum quinquaginta alii concives Cliſſani firmavimus ut nos fideliter amicemus coram Duce iſto ceu,

et uſque et ſequacibus et noſtro poſſe eorum juſtitias manutenere curemus. Sed et hoc adjecimus ut ſi inſcienter eos nos ab extraneis comparaverimus accepto pretio et unum ſolidum ſupra eos dimittemus. Quod ſi ſcienter ipſos nolente comparaverimus abſque pretio liber diſcedat nihil dando. Et ſi Cliſanus Cliſanum palam vendiderit quantumcunque eum vendere poſſum vendam. Et quodcunque tempore guerræ a Cliſanis contra nos patratum eſt, cadat, et quod tempore pacis cum ipſis placitare coram eorum Iupano et Iudicibus debemus, quod ſi juſtitia dictante Cliſanus compoſitus eſt componat . . . . uſu acat ſi non perſona, et ſi eorum Iupanus aut Iudex nobis rectum judicium non judicaverit, ſive Iuſtitiam non fecerit nos habemus poteſtatem eos vocandi coram præſen . . . . . Ducis . . et ſi quis latro apud nos quæ ſunt eorum furatus fuerit aut reddat totum, aut tradatur eorum ditioni; Et ſi quis noſtrum ſuper aliquem eorum debitum quæſierit, ſi ſine placito eum ceperit amittat placitum, et ſi invenire poterimus eorum damnum notificemus: et ipſi noſtrum campum, et omnia quæ habemus mobilia et immobilia ab omnibus latronibus abſque fraude et malo ingenio cuſtodiant. Et inſuper ſi quis extraneus pro aliqua re pignorare voluerit antequam Iuſtitiam quæſiverit vos nos defendere ſtudeatis.

Hoc Sacramentum firmavimus Ego Volcinna Sagarelle, Tolmizo Drago Iupano, Petrizo Palumbello, Turminus Conſtantini ſuo cum fratre, Iurre Sulize, Micha Mulanarete Cavalca Sole, Bivaldo Zane Marci Drago Gumay cæterique centum quinquaginta. Si quis quod abſit hanc ordinationem cum aliqua fraude et malo ingenio frangere temtaverit habeat irratum Trinum et unum Deum et maledictionem CCCX. et VIII. Sanctorum patrum et duodecim Apoſtolis et omnium Sanctorum.

Ego Duymus Levita et Eccleſiæ Beati Domnii Primicerius hoc teſtam: Scriptor et de hac re exiſtens teſtis.

Hæc ex originali membrana antiqui characteris, & niſi alius Conſtantinus Dux antiquior Philadelfienſi fuit, is Conſtantinus eſt, qui ab Emanuele Imp. conſtitutus fuit Dux Sclavoniæ, ejuſque memoria reperitur. 1171. ut relatum eſt.

Ex qua venditionem hominum apud Croatas Cliſſenſes in uſu fuiſſe apparet, & ob delicta noxiæ loco in ſervitutem Croatas tradi ſolitos, prout etiam debitores creditoribus tradebantur ut Auh. cap. 31. refert. Manumiſſionem cujuſdam Theodori antiquus B. Ioannis vitæ ſcriptor memorat, & poſteriorum temporum variæ Servorum ſive Sclavorum venditiones, donationes, manumiſſiones, & in teſtis libertatum donationes extant, quas longum eſſet recenſere.

Hujuſmodi Servos Sclavos dictos, diſtrahi per commercia ſolitos, leges antiquæ adhuc in Civitatibus maritimis extantes teſtantur & præſertim in ſtatuto Raguſino, in quo plura genera Servorum recenſentur, ipſorumque venditio uſque ad annum 1417. permiſſa fuit, ut patet ex libro ſexto ſtatutorum Reformatione.

219. *De non vendendis Servis.*

1417. *Ind 9. die 27. men. Ianuarii in majori Conſilio captum quod cum per multos dominos circumvicinos pluries nobis fuerint porrectæ querelæ, et quotidie porrigantur contra mercatores noſtros habitantes Narenti, et alios Raguſienſes: eo quia emunt, et vendunt ex eorum ſubditis. Conſiderantes talem mercantiam eſſe turpem, nefariam, et abominabilem, et contra omnem humanitatem, et cedere ad non parvum onus et infamiam Civ. noſtræ, videlicet, quod humana ſpecies, facta ad imaginem et ſimilitudinem Creatoris noſtri, converti debeat in uſus mercimoniales, et vendantur tanquam ſi eſſent animalia bruta, volentesque hujuſmodi providere, ne de cætero committatur. Statuimus et ordinamus quod de cætero nullus noſter diſtrictualis aut forenſis habitans in civitate Raguſii, vel ejus diſtrictu, ſeu quilibet qui pro Raguſeo ſe appellat ullo modo vel ingenio audeat, vel præſumat emere, aut vendere Servum, aut Servam, vel mediator hujus mercantiæ, nec etiam habere partem vel ſocietatem tam cive, quam forenſe qui faciat ſeu exerceat tale exercitium incipiendo a Budua uſque Spaletum, et qui contrafaciet pro ſingula vice ſtare debeat menſibus ſex in carceribus inferioribus Raguſii, et ſolvat pro omni capite ſeu perſona quam vendidiſſet, emiſſet et de qua fuiſſet mediator, haud habuiſſet partem yperperos XXV. aut nunquam incipiat terminus menſium ſex carceris, donec ſolverit pœnam pecuniariam. Et qui accuſabit contrafacientes, ita ut ejus accuſatione veritus reperiatur, habeat medietatem pœnæ pecuniariæ; et teneatur de credentia. Verum ſi aliquis civis aut habitator Reg. emeret aliquem Servum, vel Servam pro uſu ſuo, non intelligatur ſubjacere hujuſmodi pœnæ.*

Item quod nullus forenſis cujuſcunque conditionis exiſtat modo aliquo audeat, vel præſumat facere, aut exercere talem mercantiam in diſtrictu noſtro ſub ſupraſcriptis.

Item quod nulla barca, navis, aut navigium noſtrum modo aliquo audeat, vel præſumat navigare hujuſmodi ſervos, et ſervas ſub pœna patrono ſtandi menſibus ſex in carceribus inferioribus pro ſingula vice, qua contra fecerit, et marinariis ſtandi menſibus tribus ſimiliter in carceribus inferioribus pro ſingulo.

Hincque coniici poteſt, ex hac Servorum, vel Schiavorum abundantia quam facile Dalmatæ, deinde Veneti Claſſes ſuarum triremium inſtruxerint, cum major numerus Claſſiariorum in remigibus conſiſteret. Sed ipſi quoque Dalmatæ tractu temporis, ſub nomine Sclavoniæ, ſive Schiavoniæ, ab exteris, præſertim Italis, comprehenſi fuere; & quamvis Veneti Chroniſtæ Adriatici accolas a Principio in Dalmatas, Sclavos, & Narentanos, diſtinguant; tamen deletis Narentanis, Sclavorum nomine ipſi quoque Narentani comprehenſi fuere; Ita ut Dalmatæ ſoli a cæteris Sclavis diſtinguerentur, Curiaque Romana Legatos ad Dalmatiæ,

&

1181. & Sclavoniæ partes mittere ſolebat; Sed ex viciſſitudine rerum, bellis, morbis aliiſque caſibus, deficientibus Dalmatis, Slavi in continenti, & inſulis ſenſim irrepebant, in ipſiſque civitatibus recepti fuerunt; Ita ut Dalmatæ, quamvis in civitatibus lingua Latina corrupta ad inſtar Italicæ uterentur, Slavam quoque ex neceſſitate diſcere & loqui coacti, bilingues effecti ſunt, retenta tantum in ſcripturis lingua latina, ſed prævalente Slavo idiomate inter Sclavos ab exteris numerari cœpere, & ſicut aliquas civitates maritimas Croatarum, & Serviorum, poſtquam jus Dalmaticarum civitatum conſequutæ ſint, inter Dalmaticas numerari, Dalmatiamque inde dilatari cœpiſſe ſupra obſervatum eſt.

Ita poſtea Comitibus, Breverienſibus dictis, ditionem ad Dalmaticas civitates extendentibus, omnes civitates maritimæ, ipſos recognoſcentes, inter Sclavonicas recenſitæ fuere; Venetique ſi quando Ambaſciatores ad Breverienſes, vel civitates Dalmaticas mittebant, Ambaſ. ad partes Sclavoniæ miſſos dicebant; deinde tamen eiſdem maritimis civitatibus in Venetorum protectionem devenientibus, omnes Dalmaticæ iterum vocatæ fuere: hodie vero Schiavonia appellatur Croatiæ & Serviæ pars maritima, inter quas ipſa quoque Dalmatia comprehenditur, & prout in confuſionibus evenit, ipſæ Croatia & Servia maritimæ apud Geographos antiquo more in Dalmatia includuntur, Mediterraneis tantum Croatiæ & Serviæ nomina retinentibus, Serviæ tamen pars Occidentalis Boſna dicitur, ita ut Dalmatia pro Sclavonia, & Sclavonia pro Dalmatia ſæpe ſumatur, & cum Slavi Illyricum antiquum fere utrumque occupaverint, nunc apud Latinos lingua Slava, ut plurimum, antiquo nomine regionis Illyrica vocatur, uſuque receptum eſt, quod latine Illyricam linguam, idem Italice Shiavam, vel Schiavonam ſignificet: Dalmatæ tamen, ipſiſque contermini Slavi, linguam Slavam non dicunt, ſed Hruatam, vel Srblam, prout cujuſque dialectus eſt. Sic per temporum vices confunduntur nomina regionum ac gentium, ut vix ex veteribus monumentis aliqua diſtinctio tradi poſſit; & quamvis per tot ſecula abolitam diſtinctionem Dalmatarum & Slavorum revocare inanis labor videri poſſit: in ipſis maritimis tamen civitatibus inter Slavos & antiquos Dalmatas obſervare volenti, mores adhuc in pluribus diverſi deprehenderentur.

CAPUT V.

De Vlahis.

Vlahorum nomen ante annum 1300. in Dalmaticis monumentis non reperitur, talique nomine cenſebantur paſtores montana Boſnæ incolentes, qui cum Mladino Dalmatiæ, Croatiæ, & Boſnæ Bano militaria ſervitia præſtitiſſent, ad plana deſcendere, & Croatis immixti agros colere permiſſi fuerunt; (*Madius cap. 28.*) Inde multiplicati, maritimarum quoque Civitatum agros infeſtarunt: qua de cauſa quomodo a Regibus Ungariæ ſæpe repreſſi fuerint in patriæ Chronico refertur. Vlahos quoque dixere Græci eos, qui peculiari lingua ab eiſdem Vlahica dicta per Daciam, & Theſſaliam utuntur, ut Laonicus tradit l. 2. *Dacorum, ſive Vlahorum, in quibus, & Moldavi. Dacorum lingua ſimilis eſt Italorum linguæ, adeo tamen corrupta, & differens, ut difficulter Itali queant intelligere, quæ iſtorum verbis pronunciantur; unde autem lingua, moribuſque Romanis uſi in iſtam regionem acceſſerint, ibique ſedes fixerint, a nullo mortalium accepi: nec aliquem audivi, qui iſta liquido commemoret; dicuntur tamen homines undique confluentes in iſtam regionem penetraſſe: haud interim extante aliquo memorabili iſtius gentis exemplo, quod operæ pretium ſit, ut præſenti hiſtoriæ intexatur. Nihil differunt ab Italis, cætera etiam victus ratione, armorumque, & ſupellectilis apparatu etiamnum eodem utentes, quamvis ea gens in duos diſtincta eſt Principatus, in Bogdaniam videlicet & regionem Iſtricam: Haud tamen equo inter ſe jure vivunt* & infra relata Peloponneſi & Boetiæ occupatione ſequitur *Pindum quoque occupavit. Hunc montem Vlaci incolunt, quibus eadem cum Dacis eſt lingua, nec quicquam ab Dacis, qui Iſtrum accolunt, differre cognoſcuntur* & Gregorius Acropolita, *Theſſalia, & magna Vlahia ibi Demetrias, Pharſalos & Lariſſa.* Item Ioann. Cantacuz. *Theſcalis ſe dedentibus Præfectum regionis Blachiæ Ioannem Angelum imponit*: Vlahos autem Theſſaliæ (*lib. 3. cap. 53.*) a Dacicis originem ducere iidem referunt Græci, quos Patzinacitas ut Prophir. Patzinacas & Scythas, ut Cedrenus, & reliqui dictos fuiſſe conſtat, nam Cedrenus Zoe Matre Conſtantini Prophir. regente, fœdus cum Pazinacis contra Bulgaros ictum refert; eoſdemque deinde inimicos effectos in curribus cum familiis ex tranſiſtrianis regionibus ſæpius adveniſſe, Thraciamque populaviſſe; de quibus Zonaras relata Patzinacarum per Thraciam populationibus, & de eiſdem victoria ſubdit in Alexio Comneno.

Magna igitur Scythicæ gentis multitudo periit, cæteri in vincula habiti ſunt, ac pro corona venditi. Imperator vero delectu habito Scytharum robuſtorum juvenum magnum numerum in Moglena Provincia cum uxoribus, & liberis collocavit, eximia legione ex eis confecta, qui hodieque per ſucceſſiones manent ex loco, in quo conſederunt cognomentum adepti, ut Patzinacæ Moglenitæ dicantur. Nicetas autem de Calo

 Ioan-

Ioanne qui Scythas Iſtrum tranſgreſſos Thraciamque populantes vicerat, ait.

Mago numero cæduntur Amaxobii illi (id eſt qui plauſtris loco ædium utuntur) multi capiuntur, adeo ut in occidentali quadam Provincia Romani pagi ab eis conderentur, quorum adhuc reliquiæ ſuperſunt, & paulo infra: *vota Deo perſolvit: quod feſtum Patzinacarum noſtro tempore dicitur in rei geſtæ monumentum, & grati animi teſtimonium.*

Hos Patzinacas Vlahos quoque dictos fuiſſe Ioannes Cinnamus bellum ab Emanuele cum Ungaris geſtum referens teſtatur.

lib. 4. *Leonem autem Batatzem nomine aliunde cum exercitu alio magno, et Vlahorum ingenti numero, qui quondam fuiſſe coloni Italorum memorantur, ex locis Ponto Euxino vicinis irrumpere Hunnicam jubet, unde nullo quiſquam ſeculo eos invaſerat.*

Nicetas vero de Andronico ad Roſſos fugiente a Vlahis capto Emanuelique dedito tradit; quæ ſicuti de Dacicis Vlahis intelligenda ſunt ita de Theſſalicis Vlahis ea, quæ Zonaras idemque Nicetas ſuprarelati tradunt; Nam Moglenam regionem Cedrenus deſcribit, & ejuſdem montanam a Roberto Guiſcardo deſolatam circa Caſtoriam eſſe Anna Comnena Alexiados lib. 5. docet, in quam Alexius deinde Vlahos collocavit; eademque loca hodie incolunt, & ad montem Pindum uſque ſe extendunt, ut Laonicus, quæ Regio magna Vlahia quoque dicta fuit, ut Acropolita; & ſicut originem ducunt ab illis, qui in prælio capti fuere, quorum plurimi membris debilitati eſſe ſolent, ita Græci eoſdem *Guzzo Vlahos* dixere, quod vulgari Græco Claudos Vlahos ſignificat.

Patzanicas ergo eoſdem fuiſſe cum Vlahis ex dictis conſtat; Sed Patzinacarum nomen in deſuetudinem abiit, Vlahorumque denominatio invaluit, & ad ipſos quoque Bulgaros extenſa eſt; Nam Anna Comnena delectum Tyronum a Patre Alexio factum (de quo Zonaras) referens ait lib. 8.

Nempe Bulgaros & paſtoritiæ duratos vitæ laboribus agreſtes juvenes incertis ſedibus vagos, quos communis dialectus Vlahos vocare conſuevit, & Nicetas de Iſaacio Angelo.

Hæmi montis accolas ſibi, & Romano Imperio infeſtiſſimos reddidit, qui olim Myſi nunc Vlahi nominantur.

Vlahi ergo a Græcis dicti fuere non ſolum qui Vlahica lingua loquebantur, ſed etiam ipſi Bulgari: Laonicus etenim relata Illyriorum per Europam diſperſione ſubdit.

lib. 1. *A Dacia ad Pindum uſque montem in Theſſaliam ſe projicientem alius quidam populus utrique nomen fuit Bachi.*

Hic loco *Bachi* Vlahi legendum eſſe conſtat: cum Bulgaros quoque inter Vlahos trans Iſtrianos, & Vlahos Theſſalicos ſitos comprehendere voluerit Laonicus nomine Vlahorum, hocque modo Vlahi dicti fuere etiam Bulgari, qui paſtoritiam, & agreſtem vitam pro ut ipſi Vlahi ducebant. Hæc apud Græcos; Apud Latinos autem ſcriptores Luitprandus hiſt. lib. 1. cap. 3. Picenacos inter trans Iſtrianos populos numerat, & Regino Hungaros a Petzinatis ſedibus ſuis pulſos refert: Longinus autem & Michovita Pyeczinegos, Cromerus vero Picinigos conterminos Ruſſis ponunt, & cum eiſdem Ruſſis contra Polonos ſocia arma junxiſſe referunt; quæ de Patzinacis intelligenda ſunt, nam Longinus cum Cedreno, & Zonara concordat, qui Imperante Zimiſce Roſſos ex Bulgaria redeuntes internecione a Patzinacis deletos referunt; Longinus vero Pyeczinegos Duce Bura anno 972. (eodem Zimiſce Imperante) Ruſſos ex Græcorum provinciis præda onuſtos redeuntes victos, præda ſpoliatos, Ducemque eorum occiſum tradit. Quæ omnia de hodierna Valachiæ regione intelligenda eſſe conſtat. Vlahorum autem nomen ab anno 1300. innotuiſſe Cromerus refert lib. 12.

Primum hoc nomen (Vlahorum) in Vngarorum hiſtoria reperio tempore Caroli Regis, qui anno Chriſti 1330. *contra Bazaradum Valachorum regulum, quem illi Slavico nomine Voievodam vocant, latine Palatinum dici uſus obtinuit, bellum geſſit.*

De quorum denominatione Pius II. Europæ cap. 2.

Colonia Romana eo deducta Duce quodam Flacco a quo Flaccia nuncupata, exin longo temporis tractu corrupta ut ſit vocabulo Vlachia dicta, & pro Flaccis Vlachi appellati, ſermo adhuc genti Romanus eſt, quam vix magna ex parte mutatus & homini Italico vix intelligibilis.

Leunclavius vero Pand. Turcic. n. 71. exploſa a Flacco deductione uti fabuloſa, ait Vlachorum nomen a vocibus germanis Walli, Walchi & Valiſchi promanaſſe, quibus Italos, & Gallos ſignificari affirmat, & enunciatione molliori mutatum in Vlachi: quod corroborare volens ſubdit.

Suffragatur huic opinioni meæ vetus etiam Galliciæ nomen frequens in antiquis Ungariæ Regum titulis, quo Valachia ſignificabatur, eadem cum Gallis & Italis utens lingua, ſicut & nunc adfinitatem aliquam cum eorum lingua Provinciali retinet.

Stephanus autem Zamoſcius lapidum antiquorum Daciæ cap. 3.

Dicti ſunt Vlachi non a Flacco, ut Bonfinius & alii comminiſcuntur; ſed quia aborigines eorum a Pannonibus Olaz *vocantur, hinc Olachi ac additis litteris tandem Valachi ſunt dicti. Fit autem ſæpe ut in vernaculo indigenarum idiomate peregrinas originationes imperiti linguarum confingant.*

Sic quiſque ex ſuæ gentis idiomate Valachorum denominationem trahere conatus eſt; ea, quæ Pius de Flacco refert, eadem plures repetunt, & Iovius Flaccum Præſidem Provinciæ nomen dediſſe ſcripſit, quod ab Ovidio ſumptum eſſe debuit, ut Gregorius Rey-

chens-

chensdorff in Corographia Tranſilvaniæ refert, ait enim Ovidius de Ponto lib. 4. Elegia 9. ad Græcinam:

Præfuit his Græcine locis modo Flaccus, & illo
Ripa ferox Iſtri ſub Duce tuta fuit.
Hinc tenuit Myſas gentes in pace fideli,
Hic arcu fiſos terruit enſe Getas,

At tempore Ovidii Dacia in Romanorum ditionem nondum pervenerat, cum eandem Trajanum debellaſſe, eoque Colonias deduxiſſe conſtet; ideo merito hanc ſententiam uti fabuloſam rejicit Leunclavius; ſed ſuam quoque a VValchis [illegible] refellit, nam ibidem ſequitur.

Vlachiam vocavere Græci & incolas Vlachos pro quibus interpretes Zonaræ, Cedrini & aliorum hiſtoricorum reddidere Blachiam & Blachos contra molliorem pronunciandi rationem Græcorum.

Vbi recte quidem interpretes redarguit, quod B. pro V. poſuerint; ſed non animadvertit ipſe quamvis linguarum Græcæ & Slavæ peritus, latinum Valach non eſſe ejuſdem prolationis cum Græco βλαχ & Slavo . . . Vlah; Vlah quæ eodem ſono proferuntur; indeque dignoſcitur, eum, ex latina Valachorum dictione, ſignificatum mutaſſe, & ſuis VValchis adaptaſſe; nam latini facilioris prolationis gratia A addunt & cum χ non habeant; pro eo, CH ponentes pro Vlachis, Valachos ſcribunt, & Germani VValachos duplici V ſuffragium autem ex Gallicæ nomine falſum eſt; nam Reges Ungariæ titulum Galliciæ, ab Halycia, ſive Gallatia Civitate ad flumen Tyram, (hodie Dnieſter in Ruſſia minori, ſive nigra dicta, cujus meminit Codinus) exiſtenti ſumpſerunt, ut ex Longino, & Cromero ſuo loco relatum eſt, non a Gallac, ſive Gallitia Valachiæ, quæ ad Iſtrum neque Valacha lingua majorem affinitatem habet cum Provinciali, & Itala, quam cum Hiſpana, vel Gallica; ſed omnibus hiſce diverſa, quartam, & peculiarem Romanæ ſive Latinæ linguæ dialectum habet, ut idem Stephanus Zamoſcius de Valachis montana Tranſilvaniæ incolentibus diſſerens animadvertit; qui eorundem denominationem ab *Olaz* Ungarico deducens ab antiquis Annalibus Ungaricis manuſcriptis quos Thuuroz edidit refellitur; ibi enim cap. 97 ſemper Vlachi reperiuntur, in edito vero & Vlachi, & VValachi, ideo quod aliis de imperitia linguarum appingit, in ipſum redundat: Cum igitur Annales Ungarici, qui apud Latinos pro antiquiſſimis habentur, Vlachos habebant, & cum relatis Græcis auctoribus conveniant, Vlahorum prolatio non eſt detorquenda, & prout apud utroſque ſignificat gentem Vlahica lingua loquentem, ita ejuſdem vocabuli origo Græca, aut Latina eſſe non poteſt; cum eoſdem Patzinacas prius dixere Græci quam Vlahos, neque Vlahorum nomen apud antiquiores ſcriptorens Ana Comnena, & Niceta reperitur; quorum temporibus Vlahi tam pro iis qui Vlahica lingua loquebantur, quam etiam pro Bulgaris ſumebantur: reſtat igitur ut hoc vocabulum Græci a Slavis proximioribus ſumpſerint; apud Bulgaros etenim, Serblos & Croatos. *Vlah* Romanum, Latinum, & Italum ſignificat, apud Polonos vero cæteroſque Septentrionàles *Vloh* ut Cromerus teſtatur loco ſuprarelato, ubi ſequitur.

Vnde vero et quando Valachi dici cœperint non comperio: vulgaris quidem eſt opinio ſed nullo veteri auctore nixa, a Flacco quopiam, ſive Præfecto, ſive Domino eos nomen hoc accepiſſe, ut primum Flacci, mox corrupto a finitimis Barbaris vocabulo Wlaſſi, et Valachi appellarentur: Polonorum quidem, atque Slavorum lingua non modo hi populi, verum etiam omnes, qui ſunt Italici generis Wloſſi et Wloſſi dicuntur, quod ipſum etiam argumento eſt Italicam hanc gentem eſſe.

Sed ipſum quoque Patzinacarum nomen ex Ruſſico, vel Polonico Pyecinigorum deſumptum videtur, Græcos etenim pronunciationem invertendo Slavonizaſſe . . . .

Leo Allatius Vir ſummus animadvertit exemplo ſint ſequentia.

Pyeczinigi - Patzinacitæ : Prophirogenitus.
Patzinacæ Cedrenus & reliqui.
Ceſſar — Tzeſſar Cinnamus & plura alia.

Daciæ ergo incolæ, primo Pyeczinigi Ruſſico & Patzinacæ Græco vocabulo dicti fuere, deinde Bulgarico Vlahi.

Vlahi igitur, vel Vlaſſi Slave, & Valachi latine dicuntur quicunque Valacha lingua loquuntur: & quamvis Cromerus linguam Valacham mixtam Ruſſica & Slavica eſſe ſcripſerit; quod de finitimis Podoliæ Moldavis eſſe potuit, & de Valachis Iſtri accolis & Bulgaris conterminis, qui promiſcua lingua Valacha & Slavo loquantur prout & de Theſſalicis Valachis, qui inter Albanos, Græcos & Bulgaros degunt cum finitimis etiam ipſi promiſcua lingua utantur; univerſam tamen late patentem utriuſque Valachiæ regionem ultra Iſtrum, & Theſſaliæ montanam citra Valachica tantum non alia lingua uti certum eſt omnibus, qui eaſdem regiones peragrarunt, ſed cum in diutina ſervitute Bulgarica Romanum characterem amiſerint, Bulgarico uti illis neceſſe fuit, & Sacerdotes eorum Slavo idiomate Divina officia celebrant; Principeſque Slavo vocabulo Voivodæ dicti, cum cæteris Valachia Slavo charactere, & titulis utuntur; idcirco communiter cum Cromero creditum eſt, Valacham linguam cum Slava mixtam, eſſe Nec admiratione caret multis abhinc ſeculis linguam Romanam citra Iſtrum prorſus extinctam eſſe, ultra Iſtrum autem peculiari dialecto ſervari, exindeque deinde in Theſſaliam

Zzz trans-

tranſlatam fuiſſe; & eo magis, quod Romani poſtremam Daciam tempore Trajani acquiſiverint, & primam Imperante Aureliano amiſerint, deſeruerintve; & inde populis cis Iſtrum tranſlatis inter Myſias collocantes Daciam novam conſtituerint; adeo ut niſi ipſius linguæ uſus per late patentem Daciam convinceret, res fabuloſa videretur: Hos autem Valachos quamvis communiter ſcriptores teneant eſſe progeniem Romanorum a Trajano ibi deductorum; tamen cum apud auctores antiquos nulla eorum memoria reperiatur; ſed varia tantum nomina Barbarorum, qui Daciam per vices occuparunt, quouſque Bulgari hæc eadem loca, quæ Valachi tenent inſederunt, & tranſmiſſo Iſtro recentiorem Daciam, Myſiam, Macedoniam, partemque Thraciæ Romanis eripientes, Bulgarico nomini addiderunt; probabilius igitur videtur tunc victores Bulgaros Romanorum populos captivos integros ex ciſiſtrianis regionibus, in tranſiſtrianas ſimul cum lingua tranſtuliſſe, & cum illis (ſi qui a tempore Aureliani reliqui erant) vel ab aliis barbaris prius ibidem tranſlati fuerant, miſcuiſſe, quam quod omnes ab antiquis Romanis ibidem a temporibus Aureliani relictis promanarint: qui cum ditionis Bulgaricæ eſſent pro Bulgaris tranſiſtrianis habiti fuerunt, quoad ab eiſdem diſciſcentes, Patzinacarum, deinde Vlahorum nomen ſortiti ſunt, & quamvis deinde Vlahorum nomen cum Bulgaris confuſum reperiatur, tamen ſi quis reflectat ad originem & ſignificatum nominis Vlah, id apud Slavos univerſos Romanum, Latinum, & Italum ſignificare reperiet: cum igitur ipſi Slavi Illyricum occupaverint, Romanoſque inibi incolentes in ſervitutem redegerint, inclitum illud nomen Romanum apud Slavos ſervile evaſit, & Vlah ſervum ſignificare, quod deinde ad ejuſdem Slavicæ quoque gentis paſtoritiæ, infimæque conditionis homines extenſum fuit. Vlahi igitur apud Slavos ex lingua homines Romanos, Latinos, vel Italos ſignificat, ex conditione paſtores montana incolentes. Vlahos autem per montes Raſciæ, Boſnæ, & Croatiæ degentes etiamſi multi Romanorum eſſe progeniem arbitrantur, & tempore occupatæ a Slavis Dalmatiæ in montes ſeceſſiſſe cum presbytero Diocleate autumant; tamen cum nullum Romanæ linguæ veſtigium retineant nomenque ipſorum innotuerit eo tempore, quo Vlahorum nomen cum ipſis Slavis jam confuſum reperiebatur, & paſtorem ſignificabat; ideo paſtorum nomine cenſitos fuiſſe, prout & nunc veroſimile eſt. Hos Itali Morlaccos dicunt, de cujus nominis ſignificatu Presbyter Diocleas, qui ante annum 1200. ſcripſit, Bulgarorum geſta deſcribens ait.

Igitur impugnantes Sylloduxiam, expugnaverunt eam inde debellando ceperunt totam Macedoniam; poſt hæc totam Provinciam Latinorum qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Moroulachi, hoc eſt, nigri Latini.

Hæc homo Slavus, qui loca a Bulgaris occupata referens, Sylloduxiam, pro Myſia ſumere dignoſcitur, & præter Macedoniam Thraciam quoque occupatam tradit; quam ex vocabulo Græco *Mauro* & Slavo *Vlahi* Moroulahi componens, tunc Slavis nigros Latinos ſignificare teſtatur Romano Thracos, qui Slavo idiomate *Carni Vlahi*, ſive, ut textus a Marulo verſus *Carni Latini* dici debuiſſent; quam nigredinem cum Romanis Thraciæ tribuat, hac coloris differentia ab aliis eos diſtinguere videtur, qui Slave *Bili Vlahi* id eſt, Albi Latini dicendi eſſent, quod veroſimiliter hodiernis Valachis ad Septentrionem Bulgarorum degentibus tempore Diocleatis tributum eſſe debuit; poſterioribus autem temporibus ejuſdem Valachiæ tranſiſtrianæ partem majorem (nunc Moldaviam dictam) Mauroulahiam dixere Græci, ut Codinus teſtatur; inde fieri potuit, ut ſicut prius Vlahorum, ita deinde Mauroulahorum nomen ad univerſos montium incolas Vlahico more paſtoritiam vitam ducentes a Græcis extenſum fuerit; Venetique qui continuo in Græcia verſabantur, ab eiſdem id mutati ſint, & prolatione Italica Morlaccos dixerint, cæteriſque Italis deinde communicaverint, exindeque incolæ montium Raſciæ, Boſnæ, & Croatiæ Morlachi ab Italis dicantur, & mons Croatiæ (olim Albius) Morlacca; ita ut ipſi quoque Itali Romano-Græcos imitati, Morlaccos nominantes, Nigros Latinos, ſive Italos pro Slavis imprudentes dicant.

Valachi autem hodierni quicunque lingua Valacha loquuntur ſeipſos non dicunt Vlachos aut Valachos ſed *Rumenos*, & a Romanis ortos gloriantur, Romanaque lingua loqui profitentur; quod ſicut ſermo ipſorum comprobat, ita mores quoque eorundem Italis, quam Slavis ſimiliores convincunt, ut relati auctores referunt, & qui cum eiſdem verſati ſunt teſtantur, ex quorum progenie ſe ortum Ioannicius Rex Bulgariæ & Blachiæ ad Innocentium III. ſcribens *Rain.*
profeſſus eſt; Ioannes quoque Hunnia- 1203.
des inter Valachos Tranſilvaniæ natus *n.* 20.
ex Corvina Romana familia ortum ducere gloriabatur.

Pro

Pro dictorum vero corroboratione, ponenda ſunt aliqua verba Valachica, quæ Romanum retinent idioma a Fratre Franciſco Soimirovich Bulgaro Archiepiſcopo Achridano tradita, qui cum multo tempore inter Valachos verſatus, regiones eorumdem pluries peragraverit & Bulgaricam, Latinam, Italicam, Valachicam, & Turcicam calleat linguas, de vocabulis, moribus, locorumque ſitu, accurata diſtinctione differit.

Valach.	Latin.
Albu	*Album*
Albul	*Albus*
Apa	*Aqua*
Argint	*Argentum*
Auuru	*Aurum*
Arma	*Arma*
Anſul	*Angelus*
Ape	*Apes*
Buno	*Bonus*
Buna	*Bona*
Barba	*Barba*
Barboſul	*Barbatus*
Bou	*Bovis*
Batezat	*Baptizatus*
Cadul	*Caballus*
Caſa	*Domus*
Camaſſa	*Camiſa*
Caemp	*Campus*
Caemp lung	*Campus longus*
Campana	*Campana*
Capul	*Caput*
Caglia	*Callis, via*
Cagliator	*Viator*
Caine	*Canis*
Ciara	*Cera*
Carta	*Carta*
Cielul	*Cœlum*
Cruce	*Crux*
Domnul	*Princeps, Dominus*
Domna	*Domina*
Domnia	*Dominium*
Domneſte	*Dominicus*
Domnata	*Dominatio tua*
Dutor	*Debitor*
Erba	*Herba*
Frat	*Frater*
Fratria	*Fraternitas*
Freul	*Frenum*
Fur	*Fur*
Furat	*Furari*
Gaina	*Gallina*
Gramatich	*Diſcipulus*
Luna	*Luna*
Lung	*Longus*
Lume	*Lumen*
Luminare	*Candela, Lumen*
Luminoſus	*Splendidus, Illuſtris*
Maire	*Major*
Munte	*Mons*
Muntani	*Montani*
Nic	*Nix*
Ninge	*Ningit*
Nigro	*Niger*
Ploua	*Pluvia*
Paſte	*Paſcha*
Pament	*Pavimentum, terra*
Roſſu	*Rubeus*
Rivol	*Rivulus, flumen*
Rumaneſte	*Romane*
Stella	*Stella*
Soere	*Sol*
Lun	*Dies Lunæ*
Marc	*Martis*
Miercur	*Mercurii*
Gioi	*Iovis*
Vinere	*Veneris*
Sambata	*Sabathi*
Nedeglia	Slavonicum Dies Dominicus

Valach.	Latin.
Bine venit domnata	*Bene veniat dominatio tua*
Bine amga ſit predomne veſtre	*Bene inventa dominatio veſtra*
Su noi ſentem Rumeni	*Etiam nos ſumus Romani*
Noi ſentem di ſange Rumanæ	*Nos ſumus de ſanguine Romano*
Ne te teme	*Ne timeas*
Rumi tot ſuentia acolo	*Romæ omnia ſancta ibi*
Pune Jolich in capul	*Pone biretum in capite*
Rumen Munten	*Romanus Montanus*

VVolfgangus Lazius

Stis Romane	*Scis Romane*
Sufla	*Suffla*

Ioannes Laſicius
Occide *Occide*

Univerſa autem Valachia prout olim in duas diſtincta fuit Provincias, ita nunc quoque duos diverſos habet Principes, Vayvodas dictos; Occidentalis, quæ & minor a Græcis, Slavis, & Turcis Ugroulachia dicta (quod Ungaricam Valachiam ſignificat) a Latinis Tranſalpina, & ſuperior; ab ipſis autem Valachis Muntena, id eſt montana: Inferior autem, ſive Orientalis, & major olim Mauroulahia dicta, id eſt Nigra Vlahia a Græcis, nunc quoque a Turcis Carabogdania, id eſt, nigra Bogdani regio, a Bogdano Principe quod nomen apud Slavos Deodatum ſignificat; nigra vero *a frumento nigro, cujus eſt ager ille feraciſſimus* ut Leunclavius aſſerit; quam frumenti nigredinem Græcis cauſam dediſſe Mauroulahiam denominandi credibile eſt: hanc eandem Slavi Moldoulahiam a flumine Molda dicunt; Valachi autem Moldove: Geographi vero univerſam regionem in Valachiam, & Moldaviam diſtinguunt, & cum utrique hi Valachi charactere Bulgarico, vel Slavo, Cyriliano nuncupato, utantur diplomata ſuorum Principum idiomate quoque Slavo ſcribuntur, & etiamſi aliqua Valachico idiomate ſcripta reperiantur, tamen omnium nomina, & tituli in principio apponi ſolita Slavo idiomate ſcripta ſunt exempli gratia.

My NN
Miloſtyu Boxyu Nacalnich
y Voyvoda Ugroulaſchi y proca

Nos NN
Gratia Dei Prorex
& Dux Ugroulahorum, & cætera

My NN
Miloſtyu Boxyu Nacalnich
y Voyvoda Moldoulaſchi y proca

Nos NN
Gratia Dei Prorex
& Dux Moldoulahorum, & cætera

Has autem Valachorum regiones antiquiſſimis temporibus Baſtarnæ incoluerunt ut Strabo l. 2. teſtatur *qui ſunt trans Iſtrum Scythæ, Baſtarnæ, & Sauromatæ ſæpe prævaluerunt, pulſisque aliis in eorum loca immigrarunt, quidamque eorum, vel in Inſulis, vel in Thracia ſubſliterunt* & infra. *ad oſtia Iſtri magna eſt Inſula* Πευκη *Peuche, quam tenentes Baſtarnæ P‹uchini ſunt cognom natl* iden: Ptol. & Zoſimus; Tacitus de moribus Germanorum *Peucini, quos Baſtarnas vocant* Plinius l. 4. cap. 14. *Peucini Baſtarnæ ſupradictis contermini Dacis* idem Amian. Marcell. & Iornandes: hinc obſervare licet, inſulam, quam Græci Peuchem, & Populos Peuchinos dixere, eandem Latini Peucem: Slavi vero acutiori ſono Peuczen, & Peuczinos; inde illud Polonicum Pyeczinigi promanaſſe dignoſcitur; a quo Græci acutam pronunciationem Slavorum imitantes, Patzinacarum nomen pepererunt; hancque eandem Inſulam ab accolis parum ab antiqua Peucæ diſſona voceæ Pizinam vocari refert Domin. Marius Niger Com. X. de oſtiis *Iſtri* differens *ſacrum oſtiumr liquis amplius Inſulam Peucem amplεctens, Pizinam modo a Barbaris vocitatam.*

F I N I S.

Argumenta rerum, quæ hoc Opere continentur.

Liber Primus.

De Illyrico cap. 1.
De Illyrici ora maritima cap. 2.
De finibus Illyrici, regionumque ejus nominibus mutatis, vel obſoletis c. 3.
De Illyrici ordinationibus a Romanis factis, & navigationis Adriatici variatione c. 4.
De Liburnia cap. 5.
De Dalmatia cap. 6.
Quomodo Dal. a variis barbaris vexata, ac poſſeſſa, & a Juſtiniano ſimul cum Italia recuperata fuerit cap. 7.
Quomodo Dalmat. a Slavis populata fuerit cap. 8.
Quando Dal. ab Abaribus, vel Slavis occupata, & civitates maritimæ deſtructæ fuerint cap. 9.
De reædificatione aliquot civitatum Dalmaticarum cap. 10.
De Croatis, & eorum baptiſmo cap. 11.
De diſtinctione Dalmat. Croatiæ, & Serviæ cap. 12.
De Zupaniis, ſive Comitatibus Croatiæ cap. 13.
De Dalmatia ſpeciali, ſive propria c. 14.
Quomodo Croatia cum Italiæ Regno Carolo Magno, & poſteris ejus paruerit cap. 15.
De Præfectura Adriatici, & Ducatu Dalmatiæ cap. 16.

Liber Secundus.

De Ducibus Croatarum, & eorum ſtirpe c. 1.
De rebus in Adriatico geſtis Ducum Croatarum tempore cap. 2.
De Narentanis, & eorum baptiſmo c. 3.
Quomodo Dalmatæ a Slavis preſſi Venetorum tutelam conſecuti ſint. c. 4.
De æquivocatione tributi Croatis vel Narentanis penſi cap. 5.
De Laudibus c. 6.
De titulo Ducatus Dal. a Duce Veneto ſumpto cap. 7.
De Regibus, & Banis Croatarum, & eorum ſtirpe cap. 8.
De titulo Regni Dalm. & Regno Creſimiri Petric. c. 9.
De Regibus Slavizo, & Zuonimiro c. 10.
An Zuonimirus fuerit ultimus Rex Dalm. & Croatiæ c. 11.
De Regni Croatiæ terminis c. 12.
De Regni Dalmatiæ finibus c. 13.
De Archiepiſcopatu Salonitano, ſive Spalatenſi cap. 14.
De moribus Croatarum c. 15.
De moribus Dalmatarum c. 16.

Liber Tertius.

Quomodo Ungari Croatiam adepti ſint c. 1.
Quomodo Veneti Dalmatici Regni titulum conſecuti ſint c. 2.
De geſtis Colomani Regis Ungariæ & Croatiæ c. 3.
Quomodo Colomanus Dalmatiam occupaverit cap. 4.
Quomodo Veneti Dalmatiam recuperaverint c. 5.
Quomodo Dalmatiæ & Croatiæ partes ad Ungaros redierint c. 6.
Quomodo Veneti Adriaticam oram recuperaverint c. 7.
De Ung. & Venet. rebus geſtis in Dal. & Cro: quæ a ſcriptoribus non referuntur c. 8.
De rebus geſtis Emanuelis Imp. in Dalmatia & Croatia c. 9.
De bello inter Emanuelem, & Venetos, ejuſque cauſis c. 10.
De Archiepiſcopatu Iadren. & Primatu Dal. Patriarchæ Graden. c. 11.
De Prima Iadrenſi defectione c. 12.
De Pharen. Epiſcopatu, aliisque in Croatia inſtitutis c. 13.
Quomodo poſt Imperii declinationem Adriaticæ navigationis ratio mutata fuerit c. 14.

Liber Quartus.

De Iadrenſi deſolatione cap. 1.
De Iadren. reſtauratione cap. 2.
De Ducatu Dalmatiæ & Croat. rerumque, & nominum alteratione c. 3.
De Ducatu Chulmiæ, & Piratica Almiſanorum cap. 4.
De ſecunda Iadrenſi defectione cap. 5.

De Iadrenſi recuperatione, Coloniaque ibi deducta cap. 6.
De Civibus Iadren. in Civitatem reſtitutis cap. 7.
De Comitibus Civitatum maritimarum Venetis, & Croatis cap. 8.
De Comitibus Breberienſibus, & Almiſanorum Piratica renovata cap. 9.
De ſucceſſione Andreæ, & Caroli Regum Ungariæ cap. 10.
De differentia inter mare Adriaticum, & Culphum Veneticum cap. 11.
De tertia Iadren. defectione cap. 12.
De potentia Breberienſium in Tyrannidem verſa cap. 13.
Quomodo Veneti reliquas Civitates continentis conſecuti ſint, Comiteſque Croatiæ proximos ſibi devinxerint c. 14.
De Iadrenſi obſidione, ejuſque cauſis c. 15.
De his, quæ ad parandum ſibi Regnum Neapolitanum Ludovicus, Rex Ungariæ geſſit cap. 16.
Quomodo Veneti Dalmatiam amiſerunt, Inſuliſque & titulis ejus Ungaris ceſſerunt cap. 17.

LIBER QUINTUS.

De rebus geſtis in Dalmatia vivente Ludovico Rege cap. 1.
De Regis Caroli coronatione, & morte, Reginarumque captivitate c. 2.
De Regibus Boſnæ, rebuſque ab eiſdem in Dal. & Croat. geſtis cap. 3.
De geſtis Ladislavi Regis Neapolitani in Dalmatia cap. 4.
Quomodo Veneti Dalmatiam recuperaverint cap. 5.

LIBER SEXTUS.

De moribus Croatarum recentioribus cap. 1.
De moribus Dalmatar. recentioribus cap. 2.
Dalmatiæ, & Croatiæ fines recentiores cap. 3.
De Sclavonia cap. 4.
De Vlachis cap. 5.

Opus Ioannis Lucii Tragurienſis, de Regno Dalmatiæ in ſex libros diviſum, juſſus a Reverendiſſimo Patre Hyacinto Capizucco, S. Palatii Apoſtolici Magiſtro, legi diligenter, & recenſui, nec in eo quicquam offendi, quod ſanæ doctrinæ, aut bonis moribus adverſum ſit: Quamobrem dignum publica luce omnino judico. Romæ VI. Kal. Iun. 1662.

Ita cenſeo Ego Stephanus Gradius S. Cong. Indicis Conſultor.

COMITES BREBERIENSES
de genere SVBICH.

Stephanus Subich de Lika, Comes Breberii.

- Stepco Com. Trag. 1229. Banus totius Sclavoniæ, 1251.
  - Iuachinus Banus Sclav. & Com. Spalati, 1271.
  - Gregor. Com. Almiſi Trag. & Siben. 1282.
  - Mladinus Comes Trag. 1276, Com. Spal. 1282.
  - Paulus Com. Spal. 1275, Banus Maritimus Horvat. Dalmat. & Dominus Boſnæ, mor. 1311.
    - Mladinus Banus Marit. 1282, B. Boſnæ 1292, Comes Iadræ, Princeps Dalmatiæ, & ſecundus Banus Boſnæ 1311. *Elena* — Georgius Secundus C. Almiſi & civitatum Maritimarum 1292, & 1298, Comes Dalmatiæ 1303, 1319, 1326, mor. 1332.
      - Paulus.
      - Georgius.
      - Mladinus Iunior Com. Scardonæ 1303, Com. Cliſſi 1333, mor. 1348. — *Lelca.*
        - Mladinus.
      - Deodatus 1337.
    - Gregorius.
    - Paulus Comes Trag. 1315, Banus 1336, Com. Oſtrovizæ 1343.
      - Georgius 1340.
  - Nicolaus B. Dalmat. & Croatiæ, 1275.
- Gregorius Com. Spal. 1229.
  - Marcus.

COMITES TININII.

Iſanus.

- Georgius 1284.
  - Uladislava Suadich. — Neliptius 1326, Com. Tininii & Spalati 1343. mor. 1344.
    - Margaritha — Ioannes.
      - Eliſabeth 1420. — Ioannes inter cætera Comes Cetinæ, Cliſſi, & Ramæ 1410.
  - Iuan 1336.
    - Conſtantinus Com. Clavæ 1337, 1343.
      - Neliptius 1374, Caſtellanus Scardonæ 1388.

CO-

COMITES CORBAVIAE
de genere GUSSICH.

Curiacius Comes Corbaviæ.

- Gregorius, 1326.
  - Gregorius, 1343.
- Budiſlaus, 1326.
  - Thomas, 1387.
  - Budiſlaus, 1380. & 1387.
- Paulus, 1326.

REGES BOSNAE.

Stephanus Banus Boſnæ, mor. 1310.

- Stephanus Banus mor. 1357.
  - Eliſabeth uxor Ludov. R. Ung.
- *Elena* — Uladiſlaus.
  - Steph. Tuartko Rex Raſciæ & Boſnæ, 1376.
    - Steph. Tuartko Scurus Rex pulſo Oſtoya, 1405.
  - Wchich Banus.
- Ninoſlaus.
  - Steph. Dabiſcia — *Elena.* Rex, mor. 1396.
    - Steph. Oſtoya Rex, 1397, mor. 1435.
      - Steph. Thomas Spurius a Mahomete ſecundo necatus, 1465.

RE-

REGES VNGARIÆ

GEIZA, 989.

Ladislaus — S. STEPHANVS, 997.

1065. BELA. — ANDREAS, 1047.

1077. S. LADISLAVS. — GEIZA II. 1074. — SALOMON, 1066.

1095. COLOMANVS Dalmat. & Croat. 1102. — Almus Rex Croat. 1091.

1114. STEPHAN. II. — 1131. BELA II. Cæcus & Ramæ, 1133.

1141. GEIZA III.

1161. STEPHAN. III. — 1173. BELA III. Ramæ 1188. Galatiæ 1189.

1196. EMERICVS.

1204. LADISLAVS. — *Gertrudis*—ANDREAS II. 1204.—*Beatrix March. Eſten. filia.* & SERVIÆ, 1207.

Coloman. Rex RVTHEN. Dux Dalmat. & Croat. 1226. — 1225. BELA IV. — Stephanus,—*Tomaſina Mauroceno Veneta.*

N.—Anna. — *Henricus Dux Bavariæ.*—Eliſabeth. — Bela Dux de Macou, & de Boſna, 1271. — 1270. STEPHAN. IV. & BVLGARIÆ. — 1290. ANDREAS III. Venetus, mor. 1301. — Carolus Rex utriusque Siciliæ.

Otocharus—N. R. Bohem. — OTHO coron. 1303. — 1272. LADISLAVS—*Eliſabeth, Caroli utr. Siciliæ regis filia, & Caroli II. ſoror.* Cunnus occiſ. 1220. — Maria—Carolus. II. mor. 1309. — Claud. Eliſabeth, Ladislai Cunni uxor.

Venceslaus.

VENCESLAVS Cor. 1301.

Caſimirus Dux Cujavien.

Carolus Martellus mor. 1295. — Robertus Rex Neapol. 1309. mar. 1342. — Philippus Princ. Tarenti mor. 1332.—*Catharina filia Balduini Imper. Conſt.* — Ioannes Dux Dyrrachii.—*Agnes filia Com. Petragor.*

Zemomislus. — Ladislaus Lecticus, Rex Poloniæ.

Steph. Banus Boſnæ mor. 1310. — Caſimirus. — Caſimirus Rex Polon. mor. 1370. — Eliſabeth—CAROL. ROBERT. 1310. mor. 1342. — Carolus Dux Calabriæ, mor. 1328. — Robertus Imp. Conſtant. — Ludovicus Rex Neap mor. 1362 — Philippus mor. 1373.

Ninoslaus. — Vladisl. — Stephan.—Eliſabeth. B.Boſnæ.

Wchich Banus. — Tuartko Rex Raſciæ, & Boſnæ. — Eliſabeth.—LVDOVICVS 1342. & Polon. 1370. mor. 1382. — Steph. — Andreas Occ.—Ioanna—*Ludovicus, Philippi Pr. Tar. filius, Rex Neap. mor. 1362.* — Maria poſthuma.—Carolus capite plexus 1348. — Ludov. mor. in carcere 1362. — Robertus occiſus in Gallia 1356.

Ladislaus Iagelonus, Dux Lithvaniæ.—Heduigi Reg. Polon. — MARIA R. mor. 1392.—SIGISMVND. Sponſus 1385. coronatur 1392. in carcere 1400. Imperat. 1431. mor. 1437. — Eliſabeth ux. Philippi Tarentini * mor. 1370. — Carolus Martellus poſthumus mortuus puer in Hungaria. — *Ludovicus Navar.*—Ioanna mort. in carcere 1387.—*Robertus Atrebaten. mor. 1382.* — Agnes. — Margaritha—CAROLVS III. Rex Neap. coron. Hungar. & Occid. 1385.

LADISLAVS coronat. Iadræ, 1403. vendit Dalmatiam Venetis 1409. mor. 1415. — Ioanna II.

1344 4 56
PN

BINDING SECT. JUN 1 1970

DB Lucio, Giovanni
414 De regno Dalmatiae
L84

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY